

A
SZÉKELY HATÁRŐRSÉG
SZERVEZÉSE

1762—64-BEN

OKÍRATTÁRRAL
(1761—1790)

ÍRTA ÉS SZERKESZTETTE
DR. SZÁDECZKY LAJOS
A M. T. AKADÉMIA L. TAGJA

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

BUDAPEST 1908
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓHIVATALA
(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN)

TARTALOM.

	Lap
<i>Előszó</i>	I
<i>Bevezetés.</i> A bukovinai székelyek viaszatelepítése 1883-ban.....	1
I. A székely határórség első kísérlete. Buccow kudarcza Udvarhelyen	8
II. Buccow kudarcza Csíkban és Háromszéken. — A csíki zava- rok és zendülések	62
III. Br. Siskowicz küldetése és működése Erdélyben. — Buccow visszahívása	89
IV. Az udvarhelyszéki tisztek elfogatása	89
V. A székely határórséget szervező bizottság előkészítő mun- kálatai	102
VI. A királyné rendeletei a székely határórségről s azok kihir- detése Csíkszáéken	126
VII. A határórség szervezése Gyergyószéken	139
VIII. A madéfalvi veszedelem (Siculicidium.)	159
IX. A határórség szervezése Csíkban és Háromszéken	185
X. Bűnfenyítő vizsgálat. — Buccow halála. — Hadik kor- mányzása. — A kivándorlás	199
<i>Zárószó</i>	246
<i>Okirattár</i> 1761—1776.	247
A székely határórség szervezésének jegyzőkönyve 1763 jun. 1-től 1764 márcz. 26-ig	645
Táblázatos kimutatás a székely határőrezredekéről 1764 elejéről	814
<i>Függelék.</i> Kivonatok Csíkvármegye levéltárából 1764—1790-ig (a székelyek Moldvába kivándorlásáról)	827
Hely- és tárgymutató	859

ELŐSZÓ.

Harmadfél évvel ezelőtt Halmágyi István Naplói kiadása alkalmával az Előszóban felhívtam a figyelmet Halmágyi jegyzőkönyvére, melyet ő a székely határórség szervezéséről vezetett. Ismertettem annak tartalmát s kifejeztem ama meggyőződésemet, hogy az »nagybecsű történelmi forrásul szolgálna s kiadásával XVIII. századi történelmünk nagy-érdekű fejezetét világítanók meg.«

Gróf Teleki Domokos »A székely határórség története« cz. érdemes munkáját legnagyobbbrészt ennek a jegyzőkönyvnek alapján írta, mint a mely (az ő ítélete szerint) a székely-határórséget szervező »katonásító bizottság jegyzőkönyvének csaknem teljes példánya.«

E jegyzőkönyv 1871-ben gr. Toldalagi Viktor tulajdona volt, s jelenleg az Erdélyi Muzeumegylet könyvtárának kéz-íráttárában van. Táblája sarkán elmosódott írással ezt a címet viseli: *A Székelyek militarizatiója Protocolluma*. Első papírlapján egykorú írás ily címet adott neki: »*A' Limitanea Militia felállítására rendeltetett Commissionak Protocolluma*.«

1906. tavaszán előterjesztésemben A. M. T. Akadémia Történelmi Bizottságához azt a kérdést intéztem, hogy hajlandó volna-e Halmágyi szellemi hagyatékának ezt a részét, mely a székely határórség okíráttárát foglalja magában, kiadni, vagy esetleg a Székely történelmi bizottságot annak kiadásában támogatni, hogy az mint a »Székely Oklevéltár« VIII. kötete láthasson napvilágot.

A Történelmi Bizottság 1906. jun. 16-án tartott ülésén azon nézetének adott kifejezést, hogy hasonló újkori, a XVIII.

század második feléből való akták inkább feldolgozásra valók s ha kiadatnék, az anyag a bécsi hadi és egyéb levéltárak anyagával kiegészítendő volna; mindazonáltal felszólít, hogy a rendelkezésre álló anyagot a bizottság valamelyik ülésén személyesen mutassam be.

Ennek a kívánságnak eleget teendő, Halmágyi jegyzőkönyvének anyagát kiegészítettem a bécsi hadi levéltár anyagával (melyet már régebben összegyűjtöttem), továbbá a székelyföldi, főkép a csík- és udvarhelyvármegyei levéltárak anyagával (melyet szintén már előbb átdolgoztam) s kiegészítettem az országos levéltár erdélyi kancelláriai és guberniumi osztályában lévő legfontosabb aktákkal. Innen pótoltam főkép a székely határőrséget szervező bizottság jegyzőkönyveit, melyek mind Halmágyi jegyzőkönyvében, mind a bécsi hadi levéltárban hiányosan, csak 1764 elejéig voltak meg.¹⁾

Időközben az Erdélyi Muzeum kézírattárában Halmágyinak még egy kéziratkötetére akadtam, melyben egyebek közt a székely határőrség szervezésére vonatkozó akták is voltak.²⁾

Az így kiegészített és lehetőleg teljessé tett anyagot 1907 jun. 8-án bemutattam a M. T. A. Történelmi Bizottságának, mely a tervezett kiadványhoz az elvi hozzájárulást

1) Megjegyzendőnek tartom itt, hogy a szervező bizottság jegyzőkönyveit a kiadványba csak addig az időpontig vettem fel, míg az kizárólag a székely határőrség szervezésével foglalkozik, tehát 1763 jun.—1764 márcziusáig. A bizottság tovább is folytatta még munkálatait és vezette jegyzőkönyveit, de azután már többnyire az oláh határőrség szervezésével foglalkozván, a jegyzőkönyvekben a székelységről csak annyiban van szó, a mennyiben a Székelyföldön 1764—65-ben működő bűnfenyítő bizottság jelentései ehez a »főbizottság«-hoz intéztettek. Ezeknek anyagát azonban csak a feldolgozásban használtam fel, az Okirattárba nem vettem fel.

Az Okirattárba csak a fontosabb aktákat vettem fel teljes szövegekben, a kevésbé lényegeseket kivonatban adom, vagy csak a feldolgozásban értékesítettem, követve ebben is a Tört. Bizottság útásait.

2) Ezt a »*Libellus*«-t Halmágyi fivére, *Ferencz*, Belső Szolnok vm. számvevője, köttette össze, de az aktákon *H. István* kézíratai vannak s a gyűjtemény tőle származik.

megadta, »oly föltétellel, hogy a kiadvány félig feldolgozott legyen és csakis a legfontosabb oklevelek közöltessenek szó szerint.«

Ennek következtében 1907 nyarán megírtam a székely határórság szervezésének történetét, úgy vélekedvén, hogy ezzel nagyobb szolgálatot teszek a hazai történelemnek, mint ha »félig feldolgozott« munkát végzek. Célyszerűbbnek véltem a teljes feldolgozást azért is, mert *gr. Teleki Domokos* jeles munkája »A székely határórság története« (Budapest, 1877) után történeti tudásunkat előbbre vinni csakis így remélhettem.

Gr. Teleki munkája ugyanis, bármily érdemes és hasznavehető mű legyen is (nem a teljes történelmi anyagkészlet alapján íratván, ő levéltári kutatásokat nem végezvén, sem Bécsben, sem a Székelyföldön) nem nyújt világos és teljes képet a székely határórság szervezéséről. Ő jórészt csak a hivatalos aktákat ismerte (egyes gyűjteményes kéziratokból) s így inkább azt írhatta meg, hogy mit végeztek a hivatalos körök, az udvar, gubernium, bizottságok; de nem láthatta tisztán, hogy miként forrongott a belső Székelyföld, mint egy megbolygatott méhkas, hogy minő zavarokat és anarchiát idézett elő Buccow és társai erőszakos fellépése s hogy milyen nagy munkájába és erőfeszítésébe került később az u. n. »királyi bizottságnak« újra kezdeni és végrehajtani azt, a mit Buccowék balsikerrel megkísérlettek és elrontottak. Ezekre az én levéltári kutatásaim és nagy anyagkészletem sokkal nagyobb világosságot derítenek s ezekből a belső Székelyföld állapota, a nép forrongása és az események forgataga jobban szemlélhetővé válik.

A határórság szervezése a Székelyföld története és a székely intézmények terén kétségtelenül új korszakot alkot: nem kicsinylendő azért annak igaz történetét megismernünk. Következményei nagyjelentőségűek és mélyrehatók voltak s még napjainkig is éreztetik hatásukat. Csak hogy egyet említsek: a nagymérvű kivándorlás, melyet előidézett, évtizedekig tartott utána s az abból összeverődött bukovinai székelység visszatelepítése éppen a mi korunkban került napirendre. Erről a M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága inten-

cióival egyetértve, jónak láttam külön fejezetben is (a Bevezetésben) megemlékezni.

A M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága az így elkészült munkát (Marczali Henrik bírálata alapján) 1907 decz. ülésén kiadásra elfogadta és 1908-iki költségvetésébe fölvette.

Hálás köszönettel tartozom ezért úgy az egész Bizottságnak, mint azoknak a kartársaknak, kik munkálkodásomban elősegítettek, főként dr. Fejérpataky László előadó, dr. Marczali Henrik biz. bíráló, dr. Károlyi Árpád és dr. Thallóczy Lajos bécsi levéltárigazgató, Barabás Samu orsz. levéltárnok uraknak és Kelemen Lajos főgimn. tanár úrnak, ki a br. Huszár-levéltár Bornemisza-aktáit hozzám juttatni szíves volt. A név- és tárgymutatót fiam (Sz. Lajos ügyvéd-jelölt) készítette.

A történetkedvelő közönség elé másfél évtized óta gyűjtött anyag kerül ebben a kötetben, melynek egyharmada feldolgozás, kétharmada okirat-közlemény. Remélem, hogy a rá fordított munkával, fáradsággal és költséggel arányban fog állani az a szellemi haszon és gyarapodás, melyet történet-tudásunk ebből meríteni fog.

A történetíró és kutatót az a tudat kell hogy lelkesítse, hogy nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is dolgozik: ez ad erőt, kitartást a munkára, ez nyújt megnyugvást azzal a — sajnos — nálunk általánosan érezhető közönynyel szemben, melylyel az u. n. nagyközönség a tudományos irodalom iránt viseltetik. E téren is hisszük, hogy még jönni fog, mert jönni kell, egy jobb kor, midőn a szellemi munkát jobban meg fogják becsülni. Addig is a költő intelme: »fiaim csak énekeljetek« a történetíróknak is szólhat.

Kolozsvárt, 1908. okt. 20-án.

Szádeczky Lajos.

BEVEZETÉS.

A bukovinai székelyek visszatelepítése 1883-ban.

A székely határórség erőszakos szervezése alkalmával Csík-Gyergyó-Kászon és Háromszék lakosai közül néhány ezeren, a kik az új intézménnyel nem tudtak megbarátkozni, vagy ellenállásuk miatt üldözést szenvedtek, 1763 és 1764-ben kivándoroltak Moldvába. Évek múltával némelyek visszatértek, mások véglegesen letelepedtek, legnagyobb részük pedig átköltözött Bukovinába és ott alakítottak új községeket.

Bukovina 1775-ben szakítottatott el a török birodalomhoz tartozó Moldvától és csatoltatott Ausztriához. A gyér népességű új tartomány betelepítésére felhasználták a Moldvába kivándorolt székelyeket is. 1776/77 telén száz székely család költözött át Moldvából Bukovinába, hol a moldvai határszálen Tzibény és Jakobestie falvakban telepedett meg, melyeknek *Istensegűs* és *Fogadjisten* magyar neveket adtak. II. József császár a többi Moldvában édegélő székely menekülteket is betelepítette Bukovinába s ezek építették 1785-ben és 1786-ban a császárról nevezett *Józseffalvát* Erdély határán és a gróf Hadik Andrásról nevezett *Hadik-* és *Andrásfalvát* a Szucsava völgyében.¹⁾

---

¹⁾ Ezeket az adatokat »Az Osztrák-magyar monarchia írásban és képbent« Bukovina» kötete 310. l. mondja így. Biedermann »Die Bukovina« (Lemberg, 1875) cz. műve szerint azonban Fogadjisten és

Ebben az öt faluban laknak máig is Bukovinában a másfélszázaddal ezelőtt kivándorolt székelyek ivadékai, mintegy 12.000-en, miután 25 évvel ezelőtt egy részüket betelepítettük Magyarországra, az Alduna mellé.

Ez a visszatelepítés mintegy évszázados visszhangja lévén a székely kivándorlásnak s a legújabb betelepítési tervek épen időszerűvé tevén az erről való megemlékezést: jónak látom (a M. T. Akadémia történelmi bizottságában is kifejezett óhajtásnak is eleget teendő) ennek a visszatelepítésnek rövidre foglalt történetét elmondani.

Hivatva érzem magamat erre azért is, mert a betelepítést intéző küldöttségnek tagja és tollvivője voltam (mint Halmágyi a határőrséget szervező bizottságnak); megvannak erről szóló jegyzeteim, hírlapi tudósításaim s így senki sem lehet jobban beavatva a visszatelepítés intézésének történetébe. Ez egyszersmind azt a kötelességet róvja rám, hogy ezt a már történetté vált bukovinai székely betelepítést, legalább dióhéjba szorítva, megírjam — emlékezetnek okáért, de megpraktikus tanulság céljából is a jövőben történendő betelepítések intézésénél.

Egy kisebbfajta népvándorlás volt az, mely nagy hullámokat vert fel a monarchia mindkét államában. Ezer embert akartunk behozni s bejött négyezer, mert a mint egy jellemző megjegyzés mondotta: »Ilyen a népvándorlás; azt nem lehet, mint a hordót, csapra ütni és literszámba eresztetni belőle

---

Istensegítség 1779-ben keletkezett volna. A betelepülőknak vezetője Mártonffy Mór minorita szerzetes volt, a kit báró Splényi tábornok, az okkupáló csapatok fővezére és a tartomány első «császári biztos»-a támogatott. (Ez azonban 1778 áprilisában eltávozott Bukovinából, tehát az első betelepítésnek korábban: 1776/77-ben kellett történnie.) A bécsi főhaditanács (melynek elnöke ekkor gr. Hadik András lovassági tábornagy volt, a székely kivándorlás után Erdély főparancsnoka és kormányzója később, 1772-től Galícia első kormányzója) 1785-ben eme «székely remigránsok»-nak fentartási segílyt és kiváltságokat adott az áttelepülésre. Így alakult aztán *Hadikfalva* eredetileg 106 házzal, *Andrásfalva* 56 házzal és legutoljára *Józseffalva*, a többiektől távol. A főhaditanács ágense Moldovában 1786-ig Bedeus kapitány volt, a ki az ottani magyarokat (illetőleg székelyeket) Bukovinába áttelepülésre toborozta.

tetazés szerint; a népet, mikor megindult, feltartóztatni akarni képtelenség.*¹⁾

Lássuk tehát, hogy történt ez a modern népvándorlás.

*

Az 1882-ik év végén országos mozgalom indult meg a bukovinai székelyek visszatelepítése érdekében. Alkalmat adott rá az Alduna szabályozása, a hol telepítésre alkalmas földterületek jutottak a kincstár birtokába.

A bukovinai székelyeknek egy küldöttsége jött Magyarországra és *Tisza Kálmán* miniszterelnöknél és *Szapáry Gyula* pénzügyminiszternél tisztelegve, kérték, hogy hozzák vissza őket a régi, igazi, édes hazába.

A kormány beleegyezett a telepítésbe, de tekintettel Ausztriára, hivatalosan ő maga nem intézhette a telepítést, hanem rábízta a magyar társadalomra, támogatást nyújtván az Alduna szabályozását végző kormánybiztosság által, melynek élén Nagy György kormánybiztos állott.

A betelepítés intézésére országos bizottság alakult, gróf Somsich Pál képviselőházi elnök vezetése alatt. Benne voltak a képviselőház legelkelesebb tagjai (köztük gr. Apponyi Albert, Szilágyi Dezső, Prónay Dezső, herczeg Odescalchi Arthúr, Jókai Mór, gr. Bánffy Béla, gr. Teleki Géza, Eötvös Károly, Hoitsy Pál, Ugron Gábor, a bukovinai székely László Mihály) s a közélet jelesei, köztük Budapest főváros polgármestere Kammermayer Károly, Rákosi Jenő, a »Budapesti Hírlap« szerkesztőtársa és e sorok írója, mint a ki Bukovinában járva 1880-ban, a »Pesti Napló« hasábjain felhívta a figyelmet hontalanságban sínylődő elszakadt véreinkre.²⁾

A bizottság³⁾ 1882 deczemberében kezdette meg műkö-

---

¹⁾ A »Pesti Napló« 1883. ápr. 21. száma »A csángók«-ról írt vezércikkében.

²⁾ »A bukovinai magyarok között« a »Pesti Napló« 1880 decz. 25. karácsonyi számában. »Moldován át«, a »Pesti Napló« 1881 jan. 13. tárczájában.

³⁾ »Csángó bizottság« cz. a. szerepelt, azért, hogy a moldovai csángókat is bele akarta foglalni működési körébe. Ebből alakult meg

dését, mely legelőbb is arra irányult, hogy pénzalapot gyűjtsön a beszállítás költségeire. Egyelőre ezer embert akartunk betelepíteni, a mennyinek elhelyezésére Pancsova közelében hely és földbirtok volt.

A magyar társadalom lelkesen karolta fel az eszmét s a napilapok támogatásával gyorsan gyűlt a pénz, úgy hogy néhány hónap alatt több mint 50.000 forint állott rendelkezésre.¹⁾

A bizottság 1883 elején megbízta herczeg *Odescalchi Arthúr* akkor országgyűlési képviselőt és e sorok íróját, hogy menjünk ki Bukovinába és hozzunk be ezer székelyt az Alduna mellé.²⁾

Márczius 16-án indultunk el Budapestről s keleti Galicián át 40 órai vasúttazással éppen virágvasárnapján érkeztünk Hadikfalvára. Keleti véreink úgy fogadtak mint megváltót. A lovas bandérium, mely körülrajzotta kocsinkat, az etelközi ősoket juttatta eszünkbe, azok is így száguldozhattak ezen a területen. Andrásfalván, a legfelsőbb magyar faluban, a hova legelőbb igyekeztünk, diadalívvel és mozsárdurrogással fogadtak.

Másnap (márcz. 19-én) munkához láttunk, meglátogattuk a kerületi kapitányokat Radautzon és Szereten, majd Szucsaván (mert e három kerületben laknak ott a magyarok), hogy a szükséges engedélyeket kieszközöljük. Mindenféle nehézségeket gördítettek a kivándorlás megakadályozására, melyeket Budapest és Bécs (a két kormány) között váltott távírati tárgyalások oszlattak el. Azután bejártuk az öt falut, összeírtuk a kiköltözni óhajtókat, pénzsegélyeket osztottunk ki közöttük a moldovai munkaelőlegek visszatérítésére.³⁾ A nép

---

aztán a »Csángó magyar egyesület«, mely pár évvel ezelőtt feloszlott, átadván a kezelése alatt lévő összeget a belügyminiszteriumnak.

¹⁾ Az ú. n. »csángó-bizottság« 1883 ápr. 11. ülésén tett jelentés szerint akkor már 52.000 forint volt a gyűjtés eredménye.

²⁾ Velünk jött Benedek Elek, mint a Bp. Hírlap kiküldötte és Klopp Károly mérnök az Aldunai kormánybiztosságtól s ott találtuk Bereczki Ottót, a kit Nagy György kormánybiztos már előbb kiküldött.

³⁾ Csak Hadikfalva (a legnagyobb magyar falu) 30.000 forint előleggel volt lekötve Moldovába tavaszi és nyári munkára.

tömegesen tódult elénk és íratta fel magát, úgy hogy ezer helyett kétezernél is többen íratkoztak fel, a kik készen állottak a vasúton való bejövételre és 200 ember husvét után szekereiken Erdély felé volt indulandó.

Jelentést téven a nagyméretű mozgalomról a bizottságnak: ez, minthogy hatásköre csak ezer ember behozatalára terjedt ki, a kormányhoz fordult a megfelelő intézkedések megtételére.¹⁾ Az eredmény az lett, hogy engedélyt és megbízatást nyertünk az összes jelentkezők behozatalára.

Márczius 30-án megindult a modern népvándorlás. Ekkor indítottuk az első vonatot a hadikfalvi állomásról, több mint 600 emberrel, leginkább Andrásfalváról. Ezzel jött vissza a küldöttség is.

Április 2-án indultak a második vonattal a fogadjisteni és istensegitsi székelyek, Klopp mérnök vezetése alatt, mintegy 900-an, és április 3-án a hadikfalviak. Összesen 2200 lélek jött be ekkor, köztük 1150 férfi és 1050 nő és gyermek.

A bevándorlókat a magyarországi vasúti állomásokon (Homonnától, S.-A.-Újhelyen, Tokajon, Nyiregyházán, Debreczen, Szolnokon át Szegedig) rajongó lelkesedéssel fogadták és vendégelték. Szegedtől hajón mentek Pancsovára, a melynek közelében, Hertelendyfalván és Sándoregyházán telepítettek le.

A szekeres gazdák Istensegitsről április 18-án a maguk fejétől²⁾ indultak neki a beszterczi útnak, 41 fedeles szekéren, családjakkal. Ezek aztán Marosvásárhely, Déva, Arad felé mentek le az Aldunához, hol a többiek közé telepítették.

Mindezzel még nem ért véget a megindult áramlat. *Józseffalva*, az Erdélyhez legközelebb fekvő, a többiektől távolosó falu 7—800 lakosa közül 200 szintén felíratta magát a bejövételre, de ottilétünkör még néhány heti előkészületre volt szükségük, hogy indulhassanak. A többi falvakban is voltak néhány százan, a kik az első alkalommal nem jöhettek,

¹⁾ A bizottság 1883 márcz. 23. ülése határozata a 24-iki hírlapokban.

²⁾ A bizottság nem biztatta őket s csak táviratilag értesült, hogy immár Beszterczére értek. E sorok íróját küldötte aztán Marosvásárhelyre eléjük, intézkedéseket és jelentést tenni útjokról.

de azután csakhamar felkészültek a bejövételre. Ezek aztán sürgető kérésekkel ostromolták a bizottságot, hogy szállíttassa őket is be, mert eladván mindenüket, különben koldusbotra jutnak.

A »csángó-bizottság«, a mely feladatát az első betelepítéssel befejezettnek vélte, 1883 április 11-én tartotta utolsó ülését és átadta az ügyek további intézését az április 29-én megalakult »Csángó-magyar egyesület«-nek.

Az új egyesület átlátta, hogy nem hagyhatja cserben a bejövételre felkészült szegény népet s május elején ismét kiküldötte Bukovinába herczeg Odescalchi Arthúrt és e sorok íróját, hogy szállítsuk be egy vonaton azokat, a kik szegénységeiket eladva, Bukovinában többé nem maradhattak. Letelepítésökre Kubin mellett az Aldunánál, Balvanistie határában (melyet a régi Keve vára emlékére *Székelykevé*-nek neveztünk el) jelölván ki helyet.

Ez alkalommal Erdélyen át mentünk Bukovinába, hogy lássuk a szekerekkel jövő népvándorlók útját. Marosvásárhelyről kocsin mentünk Szászrégen, Besztercze felé; innen postakocsin a borgoprundi hágón át egyenesen Józseffalvára.¹⁾

Pünkösöd előtti vasárnapon (május 7-én, mint elsőízben a husvét előtti virágvasárnapon) érkeztünk meg székelyeink közé *Józseffalvára*, a mely örömmámorban úszott, hogy remény és kétség között várva-várt vágyuk beteljesült. Még ugyanazon napon összeírtunk 220 kivándorlót s éjjelre már *Istensegítsre* mentünk s hétfőn estére Hadikfalván át *Andrásfalvára* érkeztünk. Mindenik faluból néhány százan készültek bejönni, részben már bevándorolt családtagjaik után. Csak azokat írtuk fel és soroztuk be, a kiket kényszerítő okok készítettek a bejövételre: első sorban a józseffalviakat (220 személyt), aztán a már beköltözött andrásfalviak visszamaradt családtagjait (m. e. 320 asszonyt és gyermeket) s a vonatra még felférő 2—300 személyt *Fogadjisten, Istensegíts* és *Hadikfalva* legszegényebbjai közül válogattuk ki. Nem volt

---

¹⁾ Velünk jött multkori útítársunk Benedek Elek a Bp. Hírlap részéről és Erdélyben hozzánk csatlakoztak gr. Lázár Jenő és Vincze urak.

könnyű feladat, mert csupán Hadikfalván 442 ember íratta fel magát előzetesen a plebánusnál, a kik mind jönni kívántak. 150-re redukáltuk. Fogadjistenről 16 családot (50—60 taggal), Istensegítsről 140 embert írtunk fel.

Megjegyzendő, hogy éppen Bukovinába érkezésünk napján (május 7-én) indult Istensegítsről a szekeres bevándorlók második csapata, 33 fedeles szekérrel, Besztercze felé.

A különvonat május 11-én (pünkösöd előtti csütörtökön) indult Bukovina fővárosából, Szucsaváról, a józseffalviakkal. Az istensegítsieket a millesutzi, a hadik- és andrásfalviakat a hadikfalvi állomáson szállítottuk be, honnan d. u. 2 órakor indultunk meg a második népvándorlás m. e. 900 emberével.

Még ezzel sem ért véget ez évben a betelepítés. Az andrásfalvi ref. gazdák, m. e. 150 család, aratás végeztével szintén bejöttek, Tomka Károly lelkészük vezetése alatt; úgy hogy őszre Andrásfalváról az egész ref. hitközség Hertelendyfalvára telepedett át.

Ezekkel együtt a beköltözött bukovinai székelyek száma m. e. 4000-re emelkedett, a kik az említett 3 községben telepítettek le.

Az utólagos bevándorlás apróbb csapatokban még később is hullámozott; vissza is mentek többen Bukovinában hagyott családjaik- rokonaikhoz. Később újabb telepek is alakultak, pl. Gyorokon Aradmegyében, majd évek múlva Déva mellett telepített le a kormány egy csapatot.

A földművelési miniszterium legújabb telepítési akciójában is tervbe van véve újabb betelepítés Bukovinából.

Igy azoknak a székelyeknek, kiket a mostoha sors és az erőszakos kormánypolitika a határország szervezésekor, másfélszázaddal ezelőtt, a hazából kiűldözött, utódaik egy része immár visszatért és még visszatérendő a régi hazába, hogy annak hasznos polgárai és hazaszerető fiai legyenek.

I.

A székely határőrség első kísérlete. Buccow kudarcza Udvarhelyen.

Mária Teréziának trónja és országai megvédelmezéséért erős küzdelmeket, véres harcokat kellett folytatnia. Ez okból nagy szüksége volt a hadsereg szaporítására és a hadiszervezet javítására. A nyolcz évig tartott örökösödési háború, majd a genialis Nagy Frigyes porosz királylyal Szilézia birtoka felett vívott hétéves háború tanulságai meggyőzték a királynét és minisztereit arról, hogy a hadsereget fejleszteni kell, ha vetélytársaival diadalmasan akar megmérkőzni.

A hétéves háború vége felé egy különleges ok is siettetett a keleti határszélek őrséggel ellátását: az a diplomáciai bonyodalom, mely 1761—62-ben török háborúval fenyegetett. 1762-ben II. Péter cár is szövetségre lépven Nagy Frigyessel, nem ok nélkül lehetett tartani (a miről a fenyegető hír is mindegyre szárnyalt, a tatárok hadi készülleteiről és a keleti határszorosokon át betörésre készüléséről.¹⁾

A török és tatár betörések eme fenyegető veszedelme elhárítása felől egy vegyes (katonai és polgári) bizottság is tanácskozott a királyné megbízásából.

Mindezek az általános és különös okok sugalmazták azt az idők folyamán többször fölmerült eszmét²⁾ és siettették

---

¹⁾ Br. Buccow jelentéseit a haditanácsnak ezekről Nagyszebenből. ld. az Okíráttárban 1762 aug.—nov. kelettel.

²⁾ Már 1702-ben gr. Pekry Lőrincz adott be Rabutin generális főhadparancsnoknak egy tervezetet, hogy miképpen lehetne és kellene a székelyekből 3 ezredet alakítani a spanyol örökösödési háborúra. (Gr. Degenfeld József ltrában, Dógenfeldtanyán.)

annak megvalósítását, hogy a székelyeket, Erdély keleti határainak régi hírneves őreit, a harcias szellemű székelyeket, kiket csak nemrég, a Rákóczi-forradalom után, fegyvereztek le, most újra felfegyverezzék és határőr-katonasággá szerezze.

Ez általános katonai és hadi szempontok mellett különleges célok és szükségletek ellátása is siettette azt a nagyszabású és mélyreható hadügyi reformot, melynek a székely határőrség szervezése egyik láncszeme volt.

A bevallott főczél, a mi ennél a királyné és kormánya előtt lebegett, Erdély keleti határának megvédése volt a fenyegető tatár és más ellenséges beütések ellen. De a hátsó gondolat az volt, hogy szükség esetén külháborúkra is felhasználják a szervezendő székely ezredeket. A második czél a keleti pestis (»mirigy, vagyis döghalál«) behurczolásának, mely Erdély lakosságának a XVIII. század elején felét elragadta, megakadályozása leendett. A harmadik a határszáron elharapózott nagymérvű *csempészet* meggátlása volt. Ezek mellett a »belső csendességnek megtartására« és szükség esetén »minden országainak és birodalmainak oltalmára is« hasznosnak és szükségesnek ítélte és hirdette a királyné a székelyek katonai szervezését, illetőleg a határőrség felállítását.¹⁾

Magyarország délnyugati határán már akkor fennállott a határőrszervezet; Szerém, Pozsega, Verőcze, Valkó és Bács-Bodrog vármegyékben 1750-ben állítottak fel a határőrezredek.²⁾

Erdélyben abban az időben a határőri szolgálatot egy tökéletlen, polgári zsoldos őrség, az úgynevezett *plájások* teljesítették.³⁾

Ez a czélnek igen kevésbé tudott megfelelni, úgy hogy gyökeres javításra volt szükség. Ezt kívánták elérni az erdélyi határőrségnek magyarországi mintára való szervezésével.

1) Mária Terézia 1763 okt. 8-iki patense ezeket a célokat állítja fel. Ld. az Okirattárban.

2) Gr. Teleki Domokos: A székely határőrség története. 9. l.

3) *Plaj*-nak (planitium) nevezik oláhul a határszéli havasokban lévő ama tisztásokat, a hol a határőrség tanyázni szokott. Innen jó a *plájás* szó.

A czél kétségtelenül helyes volt, de az magában véve még nem szentesítheti az eszközöket. Végrehajtása alkotmányellenesen és erőszakosan történvén: zavargás, békétlenség, a székelyek társadalmi és jogi viszonyainak felforgatása, üldöztetés és nagymérvű kivándorlás járt a nyomában.

A székelység, eme harczias nép (a mint Verbóczy törvény-s könyve a Lipót-féle diploma őket nevezi,¹⁾ régi kiváltságai alapján nem adófizetéssel, de honvédelemmel szolgált a hazát. A Lipót-féle diploma is fentartotta adómentességét s katonai kötelezettségét. A Rákóczi-forradalom után azonban (melyben a székelyek kiváló részt vettek) a bécsi kormány a székelyek hadiszervezetét szándékosan megszüntette, a főkapitányi állásokat (a székek egyik főtisztségét) sem töltötte be többé s a székelyeket előbb önkéntes, majd kényszerű adózás alá vetette.

Most, hogy a határórséget felállítani kívánták, a régi hadikötelezettség jogcímét vették elő a bécsi diplomaták és hadvezérek.

A székely határórség eszméje értelmi szerzőjének gr. Bethlen Gábor erdélyi udvari kancellár tartotta magát,²⁾ de ő bizonyára alkotmányos úton gondolta azt életbeléptetni. A bécsi kormány azonban nem sokat törődött a magyar alkotmánynyal, székely kiváltságokkal (az utolsó erdélyi országgyűlést Mária Terézia alatt 1761-ben tartották) s a legkönnyebben és leggyorsabban akartak célzt érni.

A guberniumban nem bíztak, még kevésbé az országgyűlésben s ezeket a határórség szervezésében mellőzni kívánták.

Nemcsak a székelyeket akarták határőrökké tenni, hanem az oláhok egy részét is s ezekkel akarták kezdeni, a kiknél könnyebben véltek célzt érhetni.

Az oláhok között is nagy forrongás volt ez időtájon Erdélyben. Fél századdal azelőtt megkezdették a görög-keleti egyházból a katolikus egyházba áttérítésüket, a mi ellen ez időtájban az óhitűek között nagy visszahatás keletkezett

¹⁾ Verbóczinél: »rerum bellicarum expertissimi« a Lipót-féle diploma szerint »genus hominum belicosissimum«.

²⁾ Gr. Teleki Domokos id. m. 14. l.

és sokan visszapártoltak az uniótól. A templomok felett aztán elkeseredett viszály dúlt az óhitű és egyesült oláhság között, melynek kiegyenlítése az államkormány gondoskodását igényelte.

Az oláhok vallási viszálya kiegyenlítésére és a határország szervezése végett 1761 elején *br. Buccow* Adolf Miklós lovassági tábornok küldetett Erdélybe, katonai főparancsnokká és királyi biztossá neveztetvén ki. Ő az oláhok közt kitört vallási viszályt (az óhitűek több kolostorát lerombolván) erős kézzel elnyomta és csakhamar megkezdte a Naszód-vidéki oláhság között a határország szervezését. Ezek a katonaság által Besztercze város igényelt jobbágysága alól szabadulván, mintegy 4000-en készörömost iratkoztak fel katonának és vették fel az egyesült hitet, *Buccow* kívánsága szerint.

Buccow az oláhok közt elért könnyű siker által elkapatva, azt hitte, hogy a székelyek közt is könnyen menne a dolog s 1762 jan. 31-én *Brukenthal* Sámuellel együtt Bécsbe utazott, hogy ott a határország szervezésének tervéről jelentést tegyen.

A királyné elfogadta *br. Buccow* tervét s ennek végrehajtására 1762 ápr. 11-én teljes hatalmú királyi biztossá nevezte ki, meghagyván a guberniumnak, hogy őt ebben támogassa.¹⁾ *Gr. Kemény László* gubernátort pedig, a ki a székely határország szervezését a rendek megkérdezése és beleegyezése nélkül nem helyeselte, lemondatta, nyugdíjazta²⁾ s helyette *br. Buccow*-ot nevezte ki a gubernium elnökévé.³⁾ A kik e tervet helyeselték és javallották, azokat előléptették. Így *Brukenthal* Sámuel báróságot kapott és tartományi kancellárrá, *gr. Nemes Ádám* ítélőmester a királyi tábla elnökévé neveztetett ki.⁴⁾

¹⁾ *Ld. az Okíráttárban.*

²⁾ A királyné leírata (1763 május 7.) *gr. Kemény László*hoz nyugdíjaztatásáról. *Ki van adva Benkó J. Transilvania, II. k. 24. l.*

³⁾ *Br. Buccow* kinevezési okmányait *ld. az Okíráttárban* (1762 május 7., 17.)

⁴⁾ *Halmágyi István* naplója (Mon. Hung. Hist. XXXVIII. k.). 3—6. l. *Heidenörf Mihály* *Konrád* önéletrajza (Archiv des Vereines für siebb. Landeskunde. Neue Folge XV. k. 128. l.)

Erdély polgári és katonai kormányzása így egy kézbe, az idegen, magyarul sem tudó és a magyarok iránt gyűlölettel viseltető br. Buccow tábornok kezébe jutván (a kinek méltó társa br. Brukenthal mindenben kezére játszott), megkezdődött Erdélyben a törvénytelen, erőszakos kormányzás.¹⁾

Buccow minden előleges előkészítés nélkül, országgyűlést össze nem hívva, a rendeket, de még a guberniumot sem kérdezve meg, hozzá látott a székely határórség szervezéséhez. Katonai biztosokat küldött Gyergyóba és Csíkba, hogy a népet a fegyver felvételére bírják, összeírják és mérték alá állítsák. Megbízottjai voltak báró Schröder ezredes, Zambler százados (háromszéki, csernátони származású) s támogatásukra rendelte br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró.²⁾

Br. Bornemisza Pál, midőn br. Buccow őt Nagyszebenbe rendelte és közölte vele a királyné rendeletét és megparancsolta neki, hogy székébe menvén, a lakosokat a katonaság felvállalására bírja: írásbeli utasítást kért a főhadparancsnok gub. elnöktől, hogy azzal ő magát mind a trón, mind a nép előtt igazolhassa. Buccow azonban csak azzal a szóbeli utasítással bocsátotta haza, hogy a népet azzal az érveléssel buzdítsa a fegyverfelvételre, hogy régi elejeknek vitézségére emlékeztesse és arra, hogy ha a katonai állapotban megmaradtak volna, annyian közülök nyomorúságra és jobbágy-ságra nem jutottak volna és annyi földet és erdőt nem kellett volna átengedniök a szomszédoknak.³⁾

Br. Schröder sem kapott bővebb utasítást, mindössze egy német és egy magyar párhuzamos szövegű előterjesztést, melyet a székelyeknek fel kellett olvasni. Ebben elő van adva, hogy a királyné elrendelte az országban véghelyeket őrző katonaságot állítani, melyre a hű székelyeket is kiválasztotta.

¹⁾ Buccow legelső rendelete arról szól, hogy ezután minden beadvány a guberniumhoz magyar nyelvről latinra fordíttassék. (Ld. az Okirattárban 1762 május 18-áról.)

²⁾ Buccow Bornemiszát jún. 1-ére Szebenbe hívta s ott látta el szóbeli utasítással. (Ld. az Okirattárban 1762 május 26., jún. 1. és 1763 ápr. alatt Bornemisza feljegyzéseit.)

³⁾ B. Bornemisza jelentése gr. Bethlen Gábor kancellárnak 1762 nov. 20. és szereplése leírása 1763 ápr. (az Okirattárban).

Magasztalja a székelyek ősi katonai vitézségét, melyet ők már az anyatejjel szívnak magukba; ezt akarja feléleszteni, nem kételkedvén, hogy a határőrségre teljes örömmel vállalkozni fognak, főként mert ennek az a célja, hogy Erdély határait a moldovai és tatár beütéstől oltalmazza és a csempészetet meggátolja. A székelyek régebben is katonák voltak, melyben ha megmaradtak volna, nem szenvedtek volna a szomszédoktól annyi zaklatást és kárt s nem jutottak volna annyira jobbágyosságra. Kiváltságokkal látják el a vállalkozókat, ú. m. földadót nem fizetnek, csak fej- és marhaadót. Csak a szabadok vétetnek fel, a jobbágyok nem. Előfogatokat nem fognak adni s a katona-elszállásolástól mentesek lesznek. Nem fognak besoroztatni a rendes katonasághoz. Tetszés szerint lehetnek gyalogok vagy lovasok. 21 hónap alatt csak 3 havon át szolgálnak napi 4—8 kr. zsold mellett.

Kötelességök lesz ellenben a tiszteknek lakóházakat építeni, fizetéssel a királyné látván el a tiszteket. Egyenruhát tartoznak viselni, de csak szolgálatban. Fegyvert Bécsből kapnak. 3 hónapig szolgálnak a határszáron, vagy az országban bent, 18 hónapig gazdálkodnak. Ha a székből ki akarnak menni, tiszteiktől útlevelet kapnak. Bajaikban tiszteiktől segédelmet nyernek. A főhadparancsnoktól fognak függeni, kinek engedelmeskedvén, ennek védelme alatt fognak állani.¹⁾

A biztosok 1762 június 24-én Gyergyóba kiszállván, br. Bornemisza főkirálybíró a falvak bíráit összehívta Alfaluba s ott eléjük terjesztette a királyné rendeletét a határőrség felvételéről. A bírák azt felelvén, hogy ők a nép tudta és beleegyezése nélkül semmit sem válaszolhatnak, a főkirálybíró rendeletet adott ki, hogy minden szabad székely jelenjék meg a kijelölendő napon a falvakban, 500 frt büntetés, jószág- és fővesztés terhe alatt.²⁾ Így faluról falura járván, az összehívott nép előtt br. Bornemisza beszédet tartott, melyben a királyné »bölcs rendelkezései« kihirdette, hogy a székely nem-

¹⁾ Az előterjesztés megvan az Okíráttárban 1762 júl. 24. alatt.

²⁾ Br. Bornemisza jelentése 1763 ápr. alatt az Okíráttárban.

zetet, »mely erős fegyverhordozó nép volt«, régi állapotra visszatéríteni akarja »holmi privilegiumoknak elnyerésivel«. Javasolja és tanácsolja azért, hogy a királyné »szent kívánságát teljes örömmel fogadván, minden hívségeket bizonyítsák«. ¹⁾ Br. Bornemisza felhívása után br. Schröder ezredes terjesztette elő azokat a pontokat, melyekben a határórségre vállalkozók kiváltságai és kötelességei számláltattak elő.²⁾

A nép tisztelettel hallgatta meg az előterjesztéseket és válaszolt azokra.

Mindenütt csak azt felelték, hogy ők mindig szabadok voltak s katonáskodni is törvényeik és kiváltságaik szerint szoktak volt, saját nemzetbeli tiszteik alatt, most is csak úgy hajlandók a fegyvert felvenni, ha régi privilegiumaik megadatnak, tisztjeik saját nemzetükből lesznek s a hazából ki nem vitetnek. Ez volt a nép kívánsága mindenütt.³⁾

Schröder ezeket hallván, előbb ígérekkel, majd fenyegetőzéssel próbálta a nép ellenállását megtörni, kijelentvén, hogy akarva, nem-akarva katonákká kell lenniök. Azután mérték alá kényszerítette őket, azzal a hitegetéssel ámitván a zúgolódó népet, hogy a megmérés nem egyéb okból történik, minthogy ő felségének előterjeszthessék, hogy mily szép nép lakja ezt a földet, hogy azzal ő felsége is dicsekedhessék. Így a megmérést és a 16 évestől 45 éves korú férfiak összeíratását, súlyos büntetéssel fenyegetőzve, a nép protestálása daczára, végrehajtották. Nemcsak a szabad székelyek, de az armalisták is megmérétek, jöllehet ezeket a törvény külön katonai rendnek szabja meg.⁴⁾

Gyergyóban a sorozást bevégezvén, a bizottság átment Csíkba, Szent-Tamásra. Előzetesen minden faluból oda-

¹⁾ Br. Bornemisza beszéde 1762 júl. 24. kelettel u. ott.

²⁾ »Vortrag denen Szeklern den 24-ten Julii 1762 gemacht worden« (az Okíráttárban).

³⁾ Br. Bornemisza beszéde végén 1762. júl. 24. Továbbá jelentése gr. Bethlen Gáborhoz 1762. nov. 20. és szerepe leírásában 1763. ápr. (az Okíráttárban).

⁴⁾ Részletes leírását ld. az Okíráttárban: *Deductio genuina rerum* . . . in Csik-Gyergyó-Kászon actarum.

rendeltek 3—3 embert s ezek előtt felolvasták a már Gyergyóban is használt, javításokkal, betoldásokkal összefirkált íratról az ígéreteket, a mire az összehívottak ott is protestáltak. A bizottság ezzel nem törődve, minden faluba kiszállott, a népet fő- és jószágvesztés és 500 forint büntetés terhe alatt összehívatta, megmérte s összeíratta, nem szólván semmit az önkéntességről, mert olyan nem találkozott volna. Így hajtották végre a sorozást az egész Csík-Gyergyó és Kászon székben 1) aug. 13-áig s utána Háromszéken.

*

Udvarhelyszék sem kerülhette ki a határszéli székely székek sorsát. Br. Schröder ezredes azzal a rendelettel küldötte oda Csíkból (aug. elején) br. Jósika Imre kapitányt, hogy az összeírást a szék tisztviselői segítségével ott is ejtsék meg. Borsai Nagy István alkirálybíró és a vicetisztek a guberniumtól semmi rendelést nem vevén, nem szívesen egyeztek belé, de hogy a fejedelem szolgálatja hátramaradást ne szenvedjen, a főkirálybíró távollétében az összeírást elrendelték s tényleg »az egész széken s a városban is a szék részére tartozó gazdák mind conscribáltattak.«²⁾

Udvarhely város tanácsa azonban nem hajlott a vicekirálybíró felszólítására, hogy ők is írássák össze a polgárságot. »Mi ennél kisebb dologban is — így válaszoltak — a felséges királyi gubernium kegyelmes rendelkezéstől és parancsolataitól szoktunk függeni, annak azért ordinatioja nélkül lármát a communitasban nem akarunk indítani, mivel ha úgy fog kívántatni, mü az communitasban levő személyeket legtovább félóra alatt számba vehetjük.«³⁾ Hiába volt az alkirálybíró rábeszélése, a városi tanács nem engedett, sőt folyamodást intéztek a guberniumhoz, hogy hagyják meg őket régi kiváltságos helyzetükben, mely szerint eddig sem

1) Br. Schröder br. Bornemisának elismerő bizonyítványt adott 1702 aug. 13-án buzgó és sikeres segédkezéséről. (Ld. az Okíráttárban.)

2) Szeles János: Udvarhely története (Erdélyi Múzeum 1898. évf. 578. l.).

3) U. ott 578. l.

katonáskodtak, hanem a helyett — országút mentében lakván — katonaelszállásolással s egyéb szolgálattal rótták le kötelezettségüket.¹⁾

A gubernium 1762 szept. 3-án azt felelte, hogy őket kiváltságaikban megháborítani nem akarják, de a kik a polgárok közül a nemzeti katonaság közé állani akarnak, azokat írassák össze.²⁾

A főkormányzóság a városi nemesség külön folyamodványára adott végzésében, mely szerint őket a szék hatósága alól kivonni nem akarja, még határozottabban hangsúlyozta, hogy a katonáskodásra csak az önkéntesen vállalkozók írhatók össze. Az önkéntesség alapelve azonban nem gátolta, hogy a székbeli szabad székelyek már előzetesen összeírassanak.

A sorozó-bizottság csakhamar megérkezett. Miklósvárszékről jöttek át Bardóczszékre, Olasztelekre aug. 26-án, ahová akkorra a szék helyettes főkirálybírája, báró Daniel István is hazaérkezett. A bizottság tagjai voltak : br. Schröder ezredes, br. Jósika Imre és Zambler kapitányok, Cserei György hadnagy, Elekes őrmester és egy szakaszvezető.

Aug. 27-én a Bardóczszék falvaiból Olasztelekre berendelt falusi bírák előtt felolvasták a katonáskodásról szóló rendeletet és pontokat, melyeket a főkirálybíró-helyettes bőségesen megmagyarázott. A falusbírák kijelentették, hogy készek kihirdetni és végrehajtani a rendeletet, de csak úgy, ha a székelyek régi szabadalmi, jogai és törvényei megtartatnak és saját tisztviselőik és más közülök való székbeli nemesek lesznek tisztjeik, nem pedig idegenek.

A bírák és esküdtek ezen kijelentése a nép közkívánatát tolmácsolta, mit a nép később maga is sokféle változtatban ismételt mindazon falvakban, hol a bizottság sorozás végett megjelent.

A bizottság augusztus 28-án *Bibarczfalván* kezdette meg a sorozást, a hová a *telegdi-bacsoniak* is berendeltettek. Ezek az összeírásnak alávetették magokat, de előbb ünne-

¹⁾ Jakab E.—Szédeczky L.: Udvarhely vármegye története 487. l.

²⁾ Szeles János id. m. Erdélyi Múzeum 1898. évf. 579. l.

piesen protestáltak, hogy csak ősi kiváltságaik és szokásaik szerint hajlandók katonáskodni, bent a hazában, saját költségükön, fegyverükkel, lovukkal, de összes adóik eltörlése mellett.

Még aznap *Bardócson* folytatták a sorozást, a hová *Olasztelek*, *Száldobos* és *Füle* lakosai is berendeltettek. Ezek már semmiként sem akartak mérték alá állani, mert sem apáikat, sem ősüket nem mérték meg. Annyira fel voltak ingerelve, hogy csak a főtiszt tekintélye hárította el a veszedelmet. Az ő rábeszélésére nagy nehezen állottak mérték alá, azzal a kikötéssel, hogy 1. régi kiváltságaik szerint, adómentesen, saját lovukon, fegyverükkel és költségükön fognak szolgálni a többi nemesekkel; 2. a hazából ki nem vitetnek, hanem honvédelemre használatnak; 3. fő- és vicetiszteik alatt fognak szolgálni.

Aug. 29-én *Vargyas* falu népe, melyet a megelőző éjjel a főtiszt emberei rábeszéltek, könnyek között, sóhajtozva, nagy szomorúan állott mérték alá, a mit szokatlannak és megalázónak tartottak, ők is kikötve az adómentességet és saját tisztjeik alatt szolgálást.¹⁾

A bizottság *Bardóczszéken* befejezve működését, még aug. 29-én átment *Udvarhelyszékre* s *Karácsonyfalván* összeírta az ottani népet s *Újfalú* és *Oklánd* odarendelt lakosait, nem minden nehézség nélkül és a fennebbi kikötések mellett.

Aug. 30-án *Homorod-Almás* következett, a hová berendeltettek *Lövéte*, *Abásfalva*, *H.-Keménfalva*, *Gyepes* és *Remete* lakosai is. Ezek erőiesen tiltakoztak a megmértetés ellen s a lövéteiek, minden rábeszélésnek ellentállva, hazamentek. A munkálat itt megakadt s a bizottság szégyenszemre nem akarván tovább menni, *Almás*on maradt egész szept. 6-áig, minden lehető módot elkövetve, hogy az engedetlen népet megtörje. Még a pap által a szószékből is prédikáltatott érdekében. A lövéteiek azonban hajthatatlanok maradtak s könyörögtek, hogy hagyják őket eddigi adófizető állapotjukban,

¹⁾ *Bardóczszék* összeírásáról a *Vargyas*on 1762 aug. 29-én felvett jegyzőkönyvet ld. az *Okírártárban*.

mert ők nem földművelésből élnek, hanem zindely- és deszkakészítésből tartják fenn magukat s katonáskodás esetén családjok éhen veszne.

A bizottság Buccownak tett jelentést és várta további rendeletét.

Szept. 6-án érkezett meg Buccow rendelete, mely szerint a lövéteiek ellen körrendelet volt kihirdetendő a szék területén minden faluban, hogy senki velök ne érintkezzék, szabad járásuk, kereskedésük eltiltatik s a passzus nélkül kerengők elfogattassanak.¹⁾

Ez a proscribálás fényes bizonyága annak, hogy mily erőszakos eszközökkel élt Buccow a határórség felállításánál és hogy mennyire eltért a királynő útasításától, a ki önkéntesség alapján kívánta a szervezést. Buccow, ha a rábeszélés nem használt, a terrorizmus és erőszak eszközeit vette igénybe.

Udvarhelyszék tisztei nem késtek e törvénytelen rendeletet a falvakban kihirdettetni.²⁾

A nép azonban nem rettent meg az erőszakos eljárástól és szervezkedett az ellenállásra. A székváros körül lévő s a szék északi részeiben a Küküllő, Fejér-Nyikó, Korond völgyében fekvő 43 falu egymás között mintegy véd- és dacszövetséget kötve, szept. 6-án reggel követeket küldött Homorod-Almásra a sorozó-bizottsághoz, írott folyamodvánnyal és protestálással, hogy addig, míg kérésükkel a felség elé nem járulnak, hagyassanak meg eddigi állapotukban s az ezredes hozzájuk ne fáradjon, mert ők magokat megmérteni nem engedik; vagy mutassa elő e felől ő felsége külön rendeletét; máskülönben hajlandók régi törvényeik és kiváltságaik értelmében saját előljáróik és nemeseik alatt, saját költségükön és fegyvereikkel a honvédelemre, de nem idegen nemzetbeli tisztek alatt, a kik sem nyelvüket, sem törvényeiket és kiváltságaikat nem ismerik, vagy pedig, ha ő felségé-

¹⁾ A körrendelet több példánya megvan Udvarhely vm. levéltárában. (Ld. Udvarhelymegye története 490. l.) Olvasható az id. jegyzőkönyvben is.

²⁾ A Bikafalván 1762 szept. 7-én kelt körrendelet és annak kihirdetéséről szóló záradékok megvannak Udvarhely vármegye levéltárában. (Lásd az Okirattárban.)

nek úgy fog tetszeni, készek az adófizetésre, a mint eddig is adóztak.¹⁾

Megtagadta az összeíratást (mire a h. főkirálybíró felszólította) *Oláhfalu* és *Zetelaka*, e két kiváltságos község is, azt felelvén, hogy kiváltságaikhoz ragaszkodnak s adófizetők kívánnak maradni továbbra is. Oláhfalu hozzátette még azt is, hogy a fejedelmek idejében sem katonáskodtak.²⁾

A sorozó-bizottság ennyi ellenállás és tiltakozás daczára is megpróbálta tovább folytatni a sorozást. Homoród-Almásról szept. 7-én átment a Nagy-Homoród völgyébe, *H.-Szentpálra*, a hol össze voltak gyűjtve a közeli falvak, *H.-Szentpéter*, *H.-Szentmárton* és *Recsenyéd* lakosai is. Ezek tisztelettel ugyan, de határozottan kijelentették, hogy mérték alá nem állnak, hanem készek ő felségét a régi szokás szerint szolgálni. A bizottság tovább menvén *Városfalvára*, a hol a közeli *Jánosfalva*, *Dálya* és *Ége* lakosai írásban átnyújtott kérvényben jelentették ki, hogy miként őseik tették, ők is hajlandók híven szolgálni fejedelmüket, saját költségükön, de mértéklés nélkül, ha az adó alól felmentetnek, mert kettős terhet viselni nem képesek.

A bizottság erre belátta, hogy e néppel nem boldogul s a sorozást abbahagyva, Udvarhelyre ment, jelentést tett Buccownak s további rendelkezést kért.

A míg erre várakoztak, Udvarhely város polgárait szereték volna megnyerni az ügynek, úgy okoskodván, hogy ezáltal nyert ügyök lenne a szék falusi népére nézve is. A városi tanács azonban az összeírás újabb sürgetésére csak azt felelte előszóval is, a mit már H.-Almásra is megírt szept. 6-án, hogy nincs kit összeírjanak, mert önkéntes vállalkozó nem jelentkezett, ez a katonaság pedig önkéntesekből kell hogy álljon a guberniumtól nyert válasz szerint.³⁾

Időközben Buccowtól az a rendelet érkezett, hogy hirdessék ki, hogy ha tovább is engedetlenek maradnak, a szék

¹⁾ Az udvarhelyszéki id. jegyzőkönyvben elő van sorolva a 43 falu. V. ö. Szeles János Udvarhely történetét id. h. 580. l.

²⁾ Udvarhelymegye története 491. l.

³⁾ A jegyzőkönyvben megvan a guberniumtól kapott válaszuk is. (Lásd az Okíráttárban.)

elveszti elsőbbségi jogát, nemzeti pecsét-őrzési s minden egyéb kiváltságát. Ezt tényleg ki is hirdették mindenfelé, de minden eredmény és hatás nélkül.

A helyzet még rosszabbodott, a mennyiben szept. 12-én küldöttek jelentek meg Bardóczszék mindazon falujából, a hol a sorozás megtörtént, a kik írásban kijelentették, hogy ők a mértéklést csupán a h. főkirálybíró iránti tekintetből engedték meg, így is többen kényszerítve voltak arra (Bardóczon pl. ő maga húzott némelyeket a mérték alá): a miért is kijelentik, hogy ők csakis régi törvényeik és szokásaik szerint hajlandók katonáskodni, vagy ha ő felségének inkább tetszik, adót fizetni. Az ezredes átvevén az íratot, az engedelmeskedőket kiváltságaik megtartásával biztatta, az engedetleneket azok elvesztésével fenyegette.

Ez a tiltakozás (a katonaságra eddig egyedül vállalkozó Bardóczszék részéről) az egész eddigi munkálat csődjét jelentette. Hogy Bardóczszék is úgy gondolkozott, mint Udvarhelyszék többi része, kitűnik ebből a tiltakozásból; csakis a köztük lakó nagybirtokos, a népszerű báró Daniel István h. főkirálybíró tekintélye tudott ott némi látszólagos eredményt elérni. Ehhez azonban a katonák szívósan ragaszkodtak, úgy hogy a végén is a következetesen tiltakozó Udvarhelyszék megmenekült a határórségtől, de Bardóczfiúszék benrekedt a határórség keretében.

Báró Buccowot igen kellemetlenül érintették az Udvarhelyről kapott jelentések s elhatározta, hogy személyesen próbálja meg az ottani ellentállás megtörését.

Buccow szept. 15-én este felé Udvarhelyre érkezett gróf Haller Gábor ny. tábornok, kormányzéki tanácsos és Ernst alezredes kíséretében. Buccow azt hitte, hogy szép szóval és ijesztéssel, ígéretekkel és vesztegetéssel czélt érhet, de keservesen csalódott: az udvarhelyszéki nép hajthatatlan maradt.

Buccow megérkezése után, késő este elrendelte, hogy a szék tisztjei még azon éjjel körözwény által intézkedjenek, hogy az Almáson protestált 43 falu néhány követet küldjön másnap reggelre Udvarhelyre.

Szept. 16-án reggel néhány közelebbi faluból megjelentek

többen-kevesebben a követek, nagy izgalommal várván a történendőket. Közülök tizenkét falu köveit a székházba vezették, a hol az ezredes szállva volt s ott az ő szobájában legelőbb br. Buccow ő excellentiája méltóztatott őket kegyelmesen megszólítani és Ernst alezredes tolmácsolása útján ő felsége kegyelmét és az ő atyai jóindulatát megígérni. Azután felolvastatta az ő előterjesztését, pontozatait, latinból magyarra fordítva, melyeket Ernst alezredes és gr. Haller Gábor hűségesen megmagyarázott. Délelőtt még más 12 falu köveit fogadta a főparancsnok guberniumi elnök s ezek előtt is felolvastatván kívánatait, azzal bocsátotta őket el, hogy másnap választ adjanak. Ezek még ott — igazi székely óvatossággal — azt felelték a főhadparancsnoknak, hogy ők sokkal bárdolatlanabb, tudatlanabb és méltatlanabb emberek, hogysem élőszóval válaszolni mernének olyan nagy méltóság előtt, hanem, mint illik, írásban fognak válaszolni.

Buccow megérkezésének híre azalatt mint futótűz elterjedvén, szept. 17-én a szék minden részéből, a kiket nem hívtak is, sereglett a nép Udvarhely felé, azt adván okául megjelenésüknek, hogy ily szokatlan és nagyjelentőségű közügyet nem bízhatnak 2—3 követre, hanem mindnyájan hozzá akarnak szólni. Hiába mentek eléjük a h. főkirálybíró, az alkirálybírák és mások, kérve és intve, hogy ő excellentiája rendelete értelmében és ne többen jöjjenek; mindannyian a székház elibe gyűltek és a rendeleteket hallani kívánták. Buccow tábornok erre a 43 falu még hátralévő részéből falvanként 3—4 embert maga elé bocsáttatott és a legfelsőbb rendeletet és a pontozatokat magyarul felolvastatta, választ kívánván ezektől is.

A nép erre a várossal határos szombatfalvi mezőn gyűlt össze, mintegy nemzetgyűlésre s ott elhatározták, hogy közös emlékiratban válaszolnak. »Onnan ebéd után gyalogok, lovagok rendiben hármával bėjöttek s a székház előtt megállapodtak, hogy az emlékiratot átadják.« Buccow azonban (jól tudván, hogy az emlékirat tagadó választ tartalmaz) nem vette át az emlékiratot, hanem megparancsolta, hogy minden falu két-két küldött által jelentse határozatát élőszóval vagy írásban, melyet az író vagy a jegyző aláírni tartozik.

A míg a falusi népet így szorongatták, a városi polgárságot is megpróbálták még egyszer meghajlítani. Ernst alezredes a bírót és jegyzőt hetedmagával magához hívatta és a királyi kegyelem »reménhetetlen gratiájá«-val kecsgetve kérte őket, hogy vegyék fel a katonaságot, »mivel ezen falusi nép csak az várostól vár« jó példát s ők is követni fogják. A jegyző felelt a többiek nevében is, hogy velük a falusiaknak semmi közösségük nincs, nem is volt e tekintetben, azok a magok fejtől és »értelmektől vezettetnek«. A városi polgárok, ha katonaságra adnák magokat, végső nyomorúságra jutnának, mert »majd mind mesteremberek lévén«, mesterségüket kell folytatni, sokadalmakra járni, nem úgy, mint a szántó-vető falusi népnek, mely munkáját jó cselédjei által távollétében is végezheti; különben, ha ő felségének parancsolatját látják, készek kárukkal is engedelmeskedni.

Ernst azt felelte, hogy ő felsége a maga királyi kegyelmét senkire nem erőlteti, ezt a katonaságot sem kívánja parancsolattal felállítani, hanem önként való jóakaratból.

E közben a katonatisztek erőszakos föllépése és tetteleges bántalmakra ragadtatása miatt a piacon nagy láрма és »csiada« (riadalom) keletkezett, melynek hallatára Ernst kiment, majd visszatérve folytatta a városi polgárok rábeszélését. »Ime látják kegyelmetek a valóságos rebelliót — ugymond — az Istenért könyörüljenek magokon s gyermekeiken, mert bizonyára iszonyú veszedelem fogja ezen helységet követni.« De a városiak megmaradtak feltett szándékuknál s csak mosolyogtak magukban, midőn az elezredes mindeniknek egy-egy arany lánczot ígért nyerni ő felségétől, jól tudván, hogy »az ilyen ajándékokat nem vargáknak, hanem az nagy érdemeket tett grófi és hercegi személyeknek szokták osztogatni«. Végtére csak arra kérte őket, hogy legalább színleg vállalják a katonaság nevét, hogy a falusi népnek »példát adjanak«; de ők nem tartották tisztességes dolognak »ilyen színeskedéssel a falusi népet abba a nyomorúságba, a kitől most úgy irtóznak, belevonni.«¹⁾

¹⁾ Szeles János: Székelyudvarhely története. (Erdélyi Múzeum 1898. 581. l.) V. ö. Szádeczky: Udvarhelymegye története 494., 495. l.

„Azalatt Buccow ő excellentiája — írja a közelegykorú városi történetíró — a népet a tisztekkel jártatta, azoknak elméjét csendesítette s az engedelmességre javasolta, maga is a székháznak ablakaiban olykor-olykor előfordulván, a pénzt bővön hányta a nép közé, de — a mely csoda volt azon falusi emberek között — még egy sem találkozott, a ki a pénzhez hozzányúlt volna, sőt a kinek kalapjára, vagy bocskorjára esik is, legottan lerázza, melyen ő excellentiája igen igen kezdett kedvetlenül, látván a népnek ilyen elszánt megátalkodását.«¹⁾

A katonatisztek tapintatlansága szept. 17-én d. u. a piacra összegyűlt nép izgatottságát majdnem véres kitörésre ragadta. Midőn ugyanis a főparancsnok az emlékiratot el nem fogadta, hanem azt rendelte, hogy falunként válaszoljanak, két katonatiszt tettelegességre vetemedett: Schröder ezredes egy falusi embert a székház lépcsőjén pofon ütött, Zambler kapitány pedig egy másikat hajánál fogva megcibált. A nép ezt megtudván, felzúdult és szörnyű nagy lármát ütött s csak a közējők lesiető főtiszt és alkirálybírák tudták a zajongókat lecsillapítani és a véres megtorlástól visszatartani.²⁾ A nép elégtételt követelt a követeken elkövetett szokatlan és

¹⁾ U. ott 582. l.

²⁾ Halmágyi István így írja le az esetet: »Oberster Schröder látván a más házba menő generalisnak kedvetlenségét, egyik követet pofon verte, kapitány Sambler haját tépte a másnak. Midőn ezek referálták, hogy jártak, szörnyű láрма lett; Samblert, ha viczetisztek el nem iktatták volna, talán megölték volna; rakással bé akartak rontani a generalisra is, hogy az oberstert, ki az ő köveiteket violálta, adja ki nékik; az administratort, ifj. br. Daniel Istvánt, tartóztatni akarván, úgy megtaaszították, hogy hanyattán esett; Borsai István vicekirálybíró nagy nehezen csendesítette le, hogy ne rontsák el magokat etc. Melyre nézve nem vévén tréfára a generalis a dolgot, re infecta onnan eljött. Kinek semmi nehezebben nem esett, minthogy délelőtt a kihányt májrás, peták, garas, poltrás új pénzét szedték a székelyek, délután pedig, midőn a conditiokat kimondták, hogy a capitalis taxát fizetik s azonkívül, midőn minden 7-ik holnapban a szolgálat reájok kerül, fizetést vésznek, simplex negativát adtak, nemcsak, hanem elhányt pénzéhez is akkor senki nem nyúlt. (Halmágyi István Naplója és Iratai. Közl. Szádeczky Lajos: Monumenta Hung. Hist. A. M. T. Akadémia kiadása. XXXVIII. k. 14. l.)

hallatlan sérelem miatt. A h. főkirálybíró jelentést tett Buccownak, a ki rosszsalását fejezte ki a katonatisztek erőszakos tette felett.

A nép erre lecsilapodott s estére hajolván az idő, a piacról eltávozván, átment a Küküllőn a szombatfalvi rétre, hogy ott a falunként szerkesztendő választ megbeszéljék.

Buccow nem volt kíváncsi a válaszra, előre is tisztában volt azzal s szept. 18-án korán reggel kíséretével együtt elúta-zott Udvarhelyről Nagyszebenbe. »A szászok között pedig olyan hír volt, hogy szaladásképen szaladott volna el, fél-vén a néptől.« A mi ha nem is volt egészen úgy, »mivel a váro-si népnek gyalog része a piacon két sorban állva kívánt jó utat ó excellentiájának, a székek tisztjei pedig és az város-nak több része lóháton tisztességesen kísérték el a székek széléig«: Buccow azonban nem kívánt az udvarhelyszéki néppel még egyszer szemben állani; bosszúját nem titkolta s nem sokára érezte a várossal is.

Hogy mennyire bosszantotta Buccowot a nép makac-sága és a szept. 17-iki riadalom (»tumultus, csiada«) mutatja az, hogy szigorúan meghagyta a h. főkirálybírónak, hogy a lázongók fejét s az izgatókat nyomoztassa ki és fogassa el és a sorozó bizottság elnökének Schröder ezredesnek névsort adott át az elfogatandók felől.

Az ezredes és h. főkirálybíró visszatérván a főhadparancs-nok elkísérése után, a falvak követei eléjük járultak és elő-adták, hogy ő excellentiájától és a gubernium rendeletéből megértvén, hogy önkéntes katonaságot kívánnak, közös elhatározásukat egy emlékiratba foglalták, mert falunként külön nem írathatják meg, nem lévén minden faluban írás-tudó ember.

Az ezredes az emlékiratot előbb nem akarta elfogadni, de később elfogadta s szobájába visszavonulván, két alkirály-bíró által (magyarúl nem értvén) lefordíttatta.

Az emlékirat tartalma pontokba foglalva ez volt:

1. Ők már régtől fogva sulyos adóterhet viselnek.
2. Adót fizetniök s egyszersmind katonáskodniok kívánt-ságaik és törvényeik sérelme nélkül nem lehetséges.
3. A tervezett katonáskodás ellentétben áll törvényeik-

kel és régi kiváltságaikkal, melyek megtartására a királyné is megesküdött koronázásakor.

4. Régi szokásaik szerint előjáróik vezetése alatt, a szék többi nemeseivel együtt, készek a haza védelmére saját fegyvereikkel és költségükön katonáskodni.

Az ezredes aztán a küldöttséget engedelmességre intette s a h. főkirálybíró azzal az intelemmel bocsátotta el, hogy otthon is nyugton maradjanak és zenebonát ne csináljanak.

Ugyanazon napon (szept. 18.) a két Oláhfalú részéről is két követ érkezett (br. Buccow rendeletére), a kik előbb a h. főkirálybíróhoz azt a kérdést intézték: valjon a tervezett katonaság önkéntes lesz-e, avagy nem? mert ha önkéntes lesz (folytatták), ők önként nem csatlakoznak; ha pedig kötelező lesz, kiváltságaik ellenére úgy sem állnak be katonának. A h. főkirálybíró az ezredeshez útasította őket, mert — úgy mond — nem ő lévén a bizottság elnöke, nem az ő tiszte nekik válaszolni.

Másnap aztán (szept. 19.) a két Oláhfalú királybírája elhozta a gubernium szept. 16-án kelt válaszirátát, mely szerint a guberniumnak nincs szándékában a kérelmezők kiváltságait megsérteni, sőt inkább épségben megtartani, főkép mivel a katonaságra senkit sem kényszerítenek. Az ezredes ezt elolvastván, azzal a rövid, de sokat mondó válaszzal bocsátotta el a királybíró, hogy majd meglátjuk!

Szept. 19-én a szék tisztjei arról értesülvén, hogy a falvakban közköltségre valami pénzt gyűjtenek, a h. főkirálybíró körrendelettel eltiltotta s azt is, hogy gyűléseket tartsanak.

A sorozó bizottság még szept. 20—21-én is Udvarhelyt maradt, további rendeletet várván a főhadparancsnok kir. biztostól, a mi megérkezvén, szept. 22-én ebéd után Oláhfalú felé Csíkba elutaztak, minden további rendelkezés nélkül a katonai összeírás folytatása, vagy egyébek felől.

Igy végződött Udvarhelyszékben a határőrség szervezésének első kísérlete, mely közel egy hónapig tartott, a nélkül, hogy bármi csekély eredménye lett volna.¹⁾

¹⁾ A szék tisztjei a sorozó-bizottság működéséről 1762 szept. 22-én jóvendőre való bizonyosság okáért jegyzőkönyvet vettek fel; mely eredetiben megvan a vármegye levéltárában. (Lásd az Okíráttárban.)

Buccow visszaérkezvén Nagyszebenbe, tanácsulésre hívta össze a guberniumot s előadta »minémű vakmerő emberek az udvarhelyszékiek s hogy »a tisztek sem arra valók, hogy regálhassák (kormányozhassák) őket, melyért az ő felsége szolgálatja elő nem mehet«. Megtorlásul azt indítványozta, hogy Udvarhelyszéktől vegyék el az »első szék« kiváltságát és Csíknak adják, a székely nemzet pecsétjét is elvévén Udvarhelyszéktől, Csíkra bizzák annak őrizetét. Bardóczszéket is, mint a mely elfogadta a katonaságot, szakítsák el Udvarhelytől és csatolják Háromszékhez. Minderről tegyenek előterjesztést a királynénak.

A főkormányzék megütődve egyideig némán hallgatta a bosszúállás sugalta eme szavakat, de azután szívet nyerve megmondották, hogy lehetetlen dolgot kíván az elnök úr, »mert a nemesi rend, kire néz a praerogativa (kiváltság), ebben nem vétkes és a szabad rend hibájáért nem szenvedhet.... Ezzel elmúlék.«

Buccow nem erőltette tovább a dolgot, hanem más indítványt tett. Előterjesztette azoknak a névsorát, a kik szerezte »okai voltak azon tumultusnak és factiojok miatt nem forrhatott meg a dolog, kiket ezért el kell fogatni.« Katonaságot kell azért Udvarhelyszékbe küldeni »hogy azokat elfogják«. Ezt sem helyeselték a tanácsosok; »jobb volna elsőbben a (székbeli) tiszteknek parancsolni és militia-t nem küldeni«. Buccow nem tágitott, »hadd érezzék meg a kvártély terhét és lássák meg, mely nagy különbség legyen a katona és a contri-buens (adófizető nép) között«. Gr. Bethlen Miklós ellenvetésére, hogy »hátha attól a megkeseredett néptől valami injuriája lésszen« a katonaságnak? Buccow dühösen felelte: »ha legkisebb láрма lesz, mind agyon lövöldözteti, jobb, hogy egy jobbágysa se legyen a királynénak, mint oly erősnak, engedetlen; ha az militia nem elég, többet is küld és maga is kész oda menni commendírozni«. Senki sem pártolta az előterjesztést, de Buccow nem tágitott s katonaságot rendelt Udvarhelyre, mégis azzal a mérsékelt utasítással, »hogy ha csak a puska-végít nem fogja a székely, semmi láрма és lövés ne legyen.«¹⁾

¹⁾ Halmágyi Naplója id. h. 16. l.

Buccowot azonban nem csak a bosszú sugalta a katonaság küldésére, hanem az a reménység, hogy hátha sikerül ezáltal a nép engedetlenségét megtörnie. Sokkal makacsabban ragaszkodott feltett céljához, hogy sem belenyugodott volna a szenvedett kudarczba. Elhatározta azért, hogy ezt az erőszakos kísérletet is megteszi s megazálla Udvarhely városát lovas és gyalog katonasággal, hogy a katonatartás súlyos terhe által kényszerítse előbb a városi polgárokat, aztán a falusi népet a határőrségre.

Buccow rendelkezése tehát, elmenetele után csakhamar bezállott a városba 2 compania vasas német... és... egy batalion gyalog német két tábori ágyúval... Azt vélték, hogy valami rebellis népre vitetnek, de hogy beszállottak, mindent békeességben, az katonáknak előre parancsolt ételt készen találván, az főstrázsamester báró Frölich... legelső gondjának tartotta ő excellentiájának megírni, mely nagy békeességben, csendességben, hívségben tanálta az itt való népet. Beszállván a sok gyalogság, a lovasok pedig ki nem mozdulván, a félelmes nép végső veszedelmét várta magára... a bátrabb szívűek pedig semminek egyébrek nem tulajdonították, hanem hogy megijedvén a nép, inkább a katonaságra adja magát... A főstrázsamester arra lévén oktatva, egyszer a bírót, tizedest és az esküdteket magához hívatta s tolmács által azt mondotta nekik: látják kegyelmetek mely nagy és súlyos kvártélyos militia vagyon a városon, gondolkodjanak s az fegyvert vegyék fel, mert ha nem cselekszik, talán a mostani is megmarad s még több is fog jönni a városra, a melytől végső pusztulása következhetik a városnak. Az esküdtek... az egész város népét egybegyűjtvén, megkérdezték, ha volna-e kedvek az ilyen mostan fenforgó katonaságra? de egy sem tanáztatott, a ki arra kívánta volna magát adni.*

Később a Haller gyalogezred egy zászlóalja váltotta fel a régit, melynek a főtisztje igen nagy kegyetlenséggel fegyvetőzött olykor; de hiába, a város bajthatatlan maradt s ezen megtört Buccow minden erőszakoskodása.

Buccow a gubernium nevében jelentést tévén az udvarnak a határőrség szervezése miként való előhaladásáról Csíkban, Háromszékben és Udvarhelyszéken, azt állította,

hogy ott, hol a szék tisztei támogatták a bizottságot, mint Csíokban, sikerült a szervezés ; a hol azonban az előljárók idegenkedést tanúsítottak, a nép is ellenkezett, mint Háromszéken és Udvarhelyszéken. A királyné erre 1762. nov. 8-án kelt leíratában megdicsérte br. Bornemisza és a csíki tisztek buzgalmát ; kifejezte méltatlankodását gr. Mikes Antal háromszéki főtiszt lanyhasága és kétszínűsége felett s büntetéssel fenyegette az udvarhelyieket, névszerint br. Danielt és Bándit. Az udvarhelyszéki gyűlésezések kezdeményezőinek kinyomozását rendelte el. Kijelenti, hogy senkit sem akar a katonaságra kényszeríteni, de a ki csatlakozik, kedvezményekben részesül.¹⁾

Egy más (nov. 8.) leíratból arról értesülünk, hogy Udvarhelyszékről két követ járt Bécsben a határórség ügyében, de a nélkül távoztak, hogy sérelmököt előterjesztették volna. Ha félelemből tették, rosszul tették, mert ő felsége nem zárkózik el a kérelmektől s a nép ne féljen, mert erővel nem akarja a határórségre kényszeríteni. A törvénytelen gyűlések tartását azonban büntetlenül nem hagyhatja.²⁾

A gubernium a királyné leíratait kivonatban megküldötte az érdekelteknek és buzdította őket a határórség szervezésének folytatására, tudatván, hogy a kik e körül buzgólkodnak, a királyné kegyére számíthatnak s elsőbbségi igényt nyernek a hivatalokra vagy katonatisztségekre.³⁾

¹⁾ A királyné nov. 8-iki leírata az Okíráttárban.

²⁾ A királyné nov. 8-iki leírata kivonata az Okíráttárban.

³⁾ A gubernium nov. 15. és 18. leírata br. Bornemiszához az Okíráttárban.

II.

Buccow kudarcza Csíkban és Háromszéken. — A csíki zavarok és zendülések.

Buccow udvarhelyi kudarcza után kettőzött erélylyel törekedett arra, hogy Csíkban és Háromszéken a határőrséget állandósítsa.

Miután kiküldöttei a népet (bár erőszakkal és hamis ígérettel) összeírták és álürügyek alatt megmérték: siettetve katonatisztek küldését közējők, kik őket szakaszokra oszszak, rendezzék és katonai igazgatás alá fogják.

1762. nyarán folytonosan érkeztek a Székelyföldre katonatisztek, a kik megkezdték a szervezést, de mindjárt az összeütközéseket is a polgári hatóságokkal és a nemességgel. Az idegen tisztek magoknak erőszakkal szállásokat foglaltak, a gubernium és a helyi hatóságok minden rendelkezése nélkül, közmegebotránkozására a közönségnek. A Gyergyó-Szent-Miklóstra rendelt *Carato Mano* alezredes azzal okozott Bécsig elhallatszó közbotrányt, hogy midőn Gyergyószék hivatalos székházát magának és övéinek használatára lefoglalni kívánta, az ezt megengedni nem akaró alkirálybíró dühös szidalmakkal, gyalázó szavakkal illette, rebellisnek nevezte. Annál inkább zokon vették ezt az illetlen hatalmaskodást, mert az alkirálybíró (Túri István) nemcsak hivatalánál, származásánál, koránál és érdemeinél fogva örvendett tekintélynek, hanem a határőrség érdekében is buzgólkodott.¹⁾

---

¹⁾ Deductio genuina stb. 1762 jún.—1763 jan. (az Okíráttárban). Buccow jelentése Mária Teréziának 1763 márcz. 19. és br. Siskowicz oldaltjegyzetei 1763. ápr. 22. 8. pont. (Az Okíráttárban.)

Általában a katonatisztek úgy léptek fel, hogy a hatóságot és nemességet mindjárt magok ellen hangolták. A népet is csakhamar felingerelték magok ellen, másrészt azonban a hatóság ellen bujtogatták. »Nem állották némely éretlen limitrophus tiszték publice a népnek mondani, hogy *ezután a királybíró csak az oláhok és cigányok tisztje lesz.*«¹⁾ A katonákká összeírottakat tényleg a saját joghatóságuk alá vetették.

Ez nem lehetett közönyös a székbeli tisztekre nézve s nem nézte részvét nélkül a nemesség sem, hogy tőlük elválasztják a népet, a mely annyi századok óta vele egy joghatóság alatt élt s együtt katonáskodott, törvények által meghatározott módon, és hogy új közigazgatási rendszert hoztak be, a nélkül hogy az eddigi törvények és alkotmányos jogok megváltoztatva vagy eltörölve lennének. Fájdalommal látták, hogy a szabad nép, mely birtokát és örökségét különleges joggal bírta és büntetésnek nem volt alávetve csakis a törvény útján és rendén, most szokatlan terheket kénytelen viselni és ki van szolgáltatva idegen tiszték kényének és szeszélyének; sóhajtozva és könnyes szemmel látta a változást és rettegve gondolt arra, hogy az ilyen kezdet után még milyen üldözés fog következni.²⁾

A katonatisztek arra törekedtek, hogy a népet a polgári hatóság és a nemesség ellen ingereljék s neki fűt-fát ígérjenek az új helyzetben. A főbb ígéretek azok voltak, hogy a hazából ki nem vitetnek s csak saját határaikon belül fognak katonáskodni s a határokat védeni Moldva felé; az adók és minden rendkívüli szolgálmány alól kivétnak; a nemesség alájok rendeltetik, ezek fognak adózni és fuvarozni s a jobbágyokkal együtt szolgálni azoknak, a kik katonává lesznek; az adósságok kamatai fizetésétől felmentetnek; a polgári közigazgatás megszűnik s rájuk száll át; pereiket, melyekben kedvezőtlen ítélet hozatott, megújíthatják és jobbíthatják; a bírságokat, melyeket tisztjeik szedtek, visszanye-

¹⁾ Gyergyószék panasza a guberniumhoz 1763 jún. 18. (Az Okíratárban.)

²⁾ A »Deductio genuina« cz. 1762 jún.—1763 jan. emlékiratban. (Az Okíratárban.)

rik; nemesi sőt kapnak stb. stb. Ellenben pedig azoktól, kik a katonaságtól vonakodnak, birtokaik és örökségeik elvételnek s a katonákra szállnak, személyeik pedig jobbágyságra vettetnek és szolgálni fognak azoknak, a kik a szabadságot a fegyverrel összekötötték.

Ilyen eszközökkel toborzották a nyár folyamán működött sorozó bizottság tagjai és az újabban bejött katonatisztek katonaságra a székely népet Csíkbán, Háromszéken, Buccow szellemében.

Buccow aztán siettette a fegyverek beküldését, hogy azokat az új határőrök között kiosztassa.

Jó ürügyül szolgált erre a tatár beütésre készülődéséről szállingózó hírek. Buccow 1762. aug. 14-én s 26-án a bécsi haditanácsból intézkedést kér a határőrezredek számára fegyverek és fölszerelés beküldése felől, mert úgy értesült, hogy 40.000 tatár készül betörni.¹⁾ A hadi tanács intézkedett is fegyverek küldéséről és a székely új katonák közt a nyár folyamán megkezdték a fegyver kiosztását. A nép a tatárbeütéssel való fenyegetéstől nem ijedt meg és nem nagyon kapott a fegyvereken, azt felelte, hogy ők eddig sem idegenkedtek a haza oltalmazásától saját fegyvereikkel s azokra a fegyverekre, melyeket köztük kiosztani akarnak, nincs szükségük. A tiszték azonban némelyekre ráerőszakolták az új fegyvereket. Majd szó volt az egyenruháról, mire a nép azt felelvén, hogy nem ruhával, de fegyverrel kell a tatár ellen harczolni s ősi viseletüket megváltoztatni nem hajlandók: a katonatisztek azt válaszolták, hogy saját ruhájokban is szolgálhatnak.

Buccow a fegyverek megérkezése hírére (azt híván, hogy a nép lelkülete már eléggé elő van készítve a katonáskodásra) elhatározta, hogy személyesen megjelenik Csíkbán az új határőrség ünnepies felesketésére és zászlóik fölszentelésére. Előre küldötte br. Bornemisza főkirálybíró, hogy a népet összegyűjtse a jelzett napra. Buccow azonban okt. 23-án a Beszterczéről az időjárás és az utak rosszasága

¹⁾ Br. Buccow a haditanácsnak aug. 14., 26., okt. 10. s egy haditanácsos Buccownak 1762 nov. 31. (Az Okíráttárban.)

miatt nem érkeztetett meg, csak okt. 24-én d. u. 3 órára, kísérei azonban hátra maradtak s csak egy-két óra mulva érkeztek meg Gyergyó-Szentmiklóstra.

A szentmiklósi mezőn összegyűlt és egész napon étlen-szomjan várakozó nép türelmetlenkedni kezdett s midőn Buccow napszállatkor szállásáról elindult a vele volt katonai és szék-tisztekkel: szembe találkozott a már oszladozó néppel, a mely nagy lármával közeledett. Br. Bornemisza főkirálybíró látván »a dolog nagy megzendülését«, közibe ment a népnek és kérdést intézett hozzájuk, hogy mit akarnak? A nép azt felelte: Uram! mi régtől fogva várakozunk, kenyerünk elfogyott, az idő is esős lévén, már annyit szabad ég alatt állani bajos, azért kénytelenek vagyunk haza menni!

A főkirálybíró »azon felgerjedett néppel szépen bánván«, sikerült neki visszatéríteni a mezőre a többiekhez és ott ismét felállítani.

Buccow a nép közé érkezvén, az egész sereget körbe állította és felszólította az eskü letételére.¹⁾ A nép engedékenysége megnyerésére kijelentette, hogy ő ezentúl a népnek atyja, anyja kíván lenni s az ígéretet, melyeket az összeíráskor tettek, teljesíttetni fognak, s ezzel szemben azt kívánja, hogy a nép a katonaságra esküdjék fel.

A nép »arra erősen megmozdulván« sok propositiókat tett és az esküt semmiként sem akarta letenni. Azt mondták, hogy ők ő felsége szolgálatjára és hűségére megesküdtek, midőn a királyné »az birodalmat« (t. i. uralkodást) atyja halála után átvette. Midőn ők akaratjuk ellenére összeíratnak és megmértetnek, csak úgy ígérték katonáskodni, ha föl-tételeik teljesíttetnek, t. i. »ő excellenciája az felséges udvartól megnyeri« régi szabadságokat, saját nemzeti tisztjeik alatt szolgálást és a hazájokban maradás biztosítását. Ezek nélkül az esküt letenni nem hajlandók.²⁾

Hiába volt minden kísérlet, a nép nem engedett. Egyebek közt a nép azt kívánta, hogy mutassák fel a királyi

¹⁾ Br. Bornemisza feljegyzése 1762 okt. 28. után. — Br. Bornemisza jelentése gr. Bethlen Gábornak 1762 nov. 20. és ugyanó 1763. ápr. (Az Okirattárban a jelzett dátumok alatt.)

²⁾ Br. Bornemisza id. feljegyzései s jelentéseiből. (Az Okirattárban.)

rendeletet, mely szerint a katonaságra köteleztetnek, hogy abból meglássák, miképen kívánják a katonáskodást? mi módon és hol kell fegyverrel szolgálniok? Buccow azonban nem mutathatott fel ilyen királyi rendeletet s csak azt emlegette, hogy ne kételkedjenek az ígéretek teljesítése felől és sürgette az eskütételt. A nép nem kapván semmi határozott választ, felzúdult, hogy nincs szüksége neki olyan apára, anyára, a kitől nem származtak, hanem nyílt és határozott kijelentésre és királyi biztosításra, hogy régi szabadságukban megtartatnak s ennek hiányában ők a katonáskodást, a mi mellett adózniok is kellene, nem vállalják. Ezeket kijelentvén, haza felé indultak.

Buccow látván, hogy a népnek felindulása miatt az eskü letételét «szorgatni nem jó», az idő is későre járván, a népet hazamenni parancsolta, meghagyván, hogy másnap (okt. 25-én) ismét összegyűljenek.

Buccow azonban látván, hogy az együttes megjelenéssel célta nem ér, úgy rendelkezett, hogy a falvak lakosait külön-külön és pedig előbb azokat, a melyekben már katonai elszállásolás volt, szólítsák elő az eskütételre. A népet ez még inkább felizgatta s észrevevén a célzatot, hogy ezáltal őket egymástól elkülöníteni és engedelmességre kényszeríteni akarják, felzúdultak s körülvették a tiszt lakot, a hol Buccow s a bizottság szállva volt. Buccow a nép szószólóit szép szóval, majd fenyegetéssel próbálta megnyerni, de ezek vérarúlok lenni nem akartak. Ambrus Ferencz a felakasztással való fenyegetésre azt felelte, hogy «nem vall igen nagy kárt Gyergyó, ha engem felakasztanak is».

Buccow e hajthatatlan nyakasság megtörésére a következőket letartóztatta s a házat katonai őrszéggel vétette körül.

A nép ingerültsége követeik elzáratása miatt tetőfokra hágott s féktelenségbe csapott át. Hallván, hogy követeiket letartóztatták, nagy lármával megrohanták a házat, a kaput betörték, a kerítést ledöntötték, az őrséget az udvarról kiszorították s kevés híjja volt, hogy Buccowot agyon nem verték.¹⁾

¹⁾ Lázár István csíki nemes ember, gub. cancellista beszélt Halmágyinak, hogy «midőn a generalis Csíkbán járt és Gyergyóba

A legválságosabb pillanatokban a főkirálybíró vetette magát közbe (a kire ugyan nagyon haragudott a nép, mert őt okozták az összeírásért) s azzal igyekezett a népet lecsendesíteni, hogy adja elő neki kívánságát s ő aztán a főhadparancsnok elé terjeszti. Bornemisza bátor fellépése hatott. Ő legalább magának tulajdonítja; hogy a nép »megcsendesedett«. »A tumultuatio — ugymond — annyira ment volt, hogy ha én magam (jóllehet a nép erősen felindult és haragudt reám, ki azt kiáltotta, hogy én okoztam azon conscriptiot) közibe újrolag nem mentem volna, *talán nagyobb dolog is lett volna*; de engem a nép maga közt látván, megcsendesedett és maga kérésit, kívánságát általadván, referálni kérte.¹⁾

A nép legfőbb kívánsága az volt, hogy hazájokból ki ne vitessenek (»a hazájokon pedig értették csak Gyergyót«), kijelentették továbbá, hogy csak ha a királyné régi szabadalmaikat visszaállítja, ha tiszteket közülök rendel, ha a hazán kívüli szolgálattól őket mentesíti s mindezekről sajátkezűleg aláírt biztosító levelet ad, készek saját határaik között szolgálni, másként semmikép sem.

A nép kívánságát Bornemisza s a nép követei előadták, de Buccow vonakodott az egyenes választól, a helyett a főkirálybíró által próbálta őket lecsendesíteni, de hiába. A nép nem kapván megnyugtató választ követeléseire, sem írást a királyné akarataról, ismét zajongani kezdett s főkép azt kiabálta, hogy bizonyos állapotukat a bizonytalannal fölcserélni nem akarják és a fegyvereket méltatlankodva eldobálni kezdették. Buccow ezt látván, jónak látta nem erőltetni tovább a dolgot s a népet »elmenni parancsolta«, meghagyván, hogy a fegyvereket oda vigyék vissza, a honnan kapták. A nép nagy zugással oszlott szét s erős szidalmakkal halmozta el a főkirálybíró is, azzal a szemrehányással illetván, hogy neki hivatalánál fogva kötelessége lett volna a nép jogait védelmezni és a veszélytől oltalmazni, ő pedig a helyett veszélybe sodorta őket és elárulta saját véreit.

Szentmiklóson reá vágták a kaput és kertet a székelyek, csak egyik bízatta volna, agyon verték volna«. (Halmágyi naplója 32. l.)

¹⁾ Br. Bornemisza gr. Bethlen Gábornak 1762 nov. 20. (Az Okíratárban.)

Buccow azonban mégsem hagyott fel egészen a dologgal. Némelyeket ígéretekkel és fenyegetéssel arra bírt, hogy a szentmiklósiakat, nyerendő kiváltságok, más ígéreték és fenyegetések által beszéljék rá titkon a fegyver felvételére. Ez a törekvés némi sikerrel járt, a mennyiben akadt a népes községben körülbelül 30 ember, a kik vállalkoztak és a felesküvésre még 25-én d. u. Buccow szállásán jelentkeztek. A felesketés megkezdődött, »de midőn az hűtet felmutatott újjokkal mondották volna, csak megszólaltak és az hűt formuláját nem érteni kiáltották és úgyis még azon nap semmi sem végeződött«. Másnap azonban (okt. 26-án), midőn Buccow éppen kocsira szállandó volt, hogy elúazzék, megjelentek ugyanazon szentmiklósiak és azzal a kijelentéssel, hogy magok hazájok oltalmazására készek, az esküt letették.¹⁾

Ez lett magva a székely határórségnek.²⁾

Buccow ezután (oct. 26-án reggel) kíséretével elúazott Gyergyóból Csík felé. Előfogatot a főkirálybíró nagy nehezen tudott csak szerezni számára a Szentmiklóson lakó »becsületes örményektől«, »maga személye szerint való kérése által«, mivel a felzúdult néptől a szükséges lovakat semmiképen fel nem hajthatták.

Buccow kíséretével elsietett s még 26-án megérkezett *Csikszeredára*, hova a már előbb fegyvert felvett népet berendeltette. Ezek előtt másnap (október 27-én) előadatta javaslatát s maga a várban maradván várta az eredményt. A nép itt is nagy zúdulással és káromlással fogadta az előterjesztést. A főkirálybíró ott is jelen volt és a népet a katonaság felvállalására buzdította. A nép ellenben hitszegőnek, hivatala bitorlójának és népe árulójának szidalmazta

¹⁾ Br. Bornemisza feljegyzése (oct. 28.) s gr. Bethlennek tett jelentése nov. 20. (Az Okirattárban.)

²⁾ Buccow gyergyószentmiklósi szereplését, a nép ellenkezését gr. Teleki Domokos »A székely határórség története« cz. művében (16—18. l.) lényegében hasonló módon, a részletekben több eltéréssel írja le (forrás-idézés nélkül). Én az Okirattárban olvasható jelentéseket követtem, melyek részint a széktől s a főkirálybírótól eredvén, leghitelesebbek. V. ö. *Balló István*: A madéfalvi veszedelem (1906.) cz. művével (15. stb. II.)

a főkirálybírót. Úgy hogy a végén a néppel még beszélnie sem volt tanácsos, mert mind csak azt kiáltották, hogy ő az oka az összeírásnak és vigyázzon magára, mert még rosszúl jár! Buccownak pedig ugyanazt a választ adták, a mit a gyergyaiak, t. i. hogy ők azzal a föltétellel ígérkeztek a határ-őrségre, hogy régi kiváltságaikat visszaállítják, tiszteket honfitársaikból kapnak s a hazából ki nem vitetnek.¹⁾

Hiába volt minden rábeszélés, »a juramentumot letenni nem akarván, mind csak azt emlegették, hogy hazájokból ki nem mennek és contribuálni sincs módjuk.«²⁾

A főhadparancsnok hallván a nép felzúdulását és előre látván a következményeket, ha kívánságukat nem teljesíti s az eskü letételét sürgetné, kihirdettette, hogy a fegyvereket kiki leteheti ott, a hol kapta és az ilyen háborítatlanul haza mehet. Ezt hallván a nép, nyugodtan eloszlott, néhány megbélyegzett kivételével, kik törvénytelen cselekedeteik miatt a polgári életbe visszatérni már nem mertek. Ezek aztán másokat is igyekeztek magokhoz vonni s így egy kis csapat³⁾ összeállván, és pedig a lovassághoz összeirottak közül s ezek a szomszéd faluban (Taploczán), a hol már előbb katonai szállás volt, az esküt letették; de szintén azzal a föltétellel, hogy a hazában szolgáljanak. Ezeknek, hogy másokat is arra csábítsanak, ajándékokat osztogattak.

Buccow dolgát ezzel Csíkbán elvégezvén, másnap (okt. 28-án) Háromszékbe indult, hogy a népet ott is megkísértse a katonaságra bírni. Midőn épen szekérére felszállni készült, szemrehányást tett br. Bornemisza főkirálybírónak, hogy reá nagyon neheztel, mert ő az oka a nagy zavarnak. Jelentették ugyanis neki, hogy ő izgatta fel a népet, szolgálait közéjük küldvén, azzal, hogy tudassák a néppel, hogy a gyergyaiak nem esküdtek fel, tehát ők se esküdjenek, nehogy az elsők legyenek. A főkirálybíró erősen tagadta a vád igazságát és ártatlanságát hangoztatta. Buccow azzal a rendelettel búcsúzott el tőle, hogy mihelyt br. Schröder Háromszékből haza

¹⁾ Br. Bornemisza feljegyzése okt. 28. után.

²⁾ Ugyanő gr. Bethlen Gábornak nov. 20. (Az Okíráttárban.)

³⁾ Teleki D. id. m. szerint hét ember.

ér, tüstént hívják össze a népet és bírják rá a felesküvése. Br. Bornemisza br. Schröder visszaérkezése után tényleg megkísérlette még egyszer a felesketést, körüljárván vele a falvakat, de hiába való volt minden. Bornemisza ekkor is sok szidalmat és szemrehányást szenvedvén a nép részéről, hogy egyedül ő az oka az egész zavarnak, elkeseredett s féltvén életét is, jobbnak látta a székből eltávozni s Abafájára, birtokára vonulni vissza a nép haragja elől.¹⁾

Buccow mielőtt Csíkszeredáról eltávozott volna, előre küldötte Háromszékre Schröder ezredet, hogy gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybíróval a falvakat bejárja és a népet a katonaságra buzdítsa. Az ezredes és főkirálybíró körútjának azonban nem volt eredménye, mert a nép itt is makacsul vonakodott a katonaságtól. Buccow mindazonáltal elment Háromszékre, a hol okt. 28-ára Kézdivásárhelyre rendelte a népet. A legnagyobb rész itt is megtagadta a felesküvést, a kikkel aztán a fegyvert letétette. A vonakodóknak megengedte, hogy később is felesküdhetnek kapitányaik előtt, a lelkészek jelenlétében.²⁾

Buccow körútja tehát Gyergyóban, Csíkbán és Háromszéken is kudarczczal végződött, miként Udvarhelyszéken; de ő sokkal makacsabban ragaszkodott tervéhez, mintsem azzal felhagyni akart volna s a mit el nem érhetett egyenes úton, szép szerivel: megkísérlette alattomosan, álutakon, mondhatni a legerkölcstelenebb eszközökkel. A katonatiszteket ugyanis útasította, hogy eltávózása után kövessenek el minden módot arra, hogy a népet szép szerivel, vagy erőszakkal a katonaság fölvételére bírják. Ezek azután ígéretekkel, fenyegetéssel, az eszközökben nem válogatva, toborzották a népet; a katonaságra vállalkozókat mindenféle kedvezésben részesítették, a vonakodókat üldözték; az új határőröket rászabadították a felesküdni vonakodókra s olyan terrorizmust és anarchiát idéztek elő, a mi a nép nagy részét akarata ellen is rákényszerítette a fegyverfelvételre. A katonatisztek,

¹⁾ Okt. 28. utáni jelentését onnan írja. (Az Okíratárban.)

²⁾ Mihálycz Elek kapitány 1762 decz. 3. feljegyzése szerint. (Lásd az Okíratárban.)

hogy céljukat elérjék, nem törődtek az állami törvényekkel, a székely kiváltságokkal, ellentétbe helyezkedtek a polgári hatósággal s nem állottak a népet egymás ellen, sőt a nemesség és előljáróik ellen is felizgatni.

Schröder ezredes, midőn Buccow útját előkészíteni Csíkból Háromszékre előre ment, meghagyta Carato alezredesnek, hogy a népet, főként a kik felesküdték, de azokat is, a kik azt megtagadták, családjuk tagjaival együtt a polgári hatóság alól kivéve katonai igazgatás alá vonja.¹⁾ Nem Buccow tudta nélkül, sőt az ő egyenes rendeletére történhetett ez, mert maga a főkirálybíró is felpanaszolta gr. Bethlen Gábor főkancellárhoz intézett jelentésében, hogy Buccow Csíkból elindulása előtt megparancsolta, hogy mind a felesküdt, mind a fel nem esküdt népet személyes ügyeikben a katonatisztek igazgassák. Bornemisza megjósolta, hogy ebből nagy zavar fog következni.²⁾

Ebből keletkezett az a zűrzavar, fejtelenség, minden társadalmi és törvényes rendnek felbomlása, mely a belső Székelyföldet fenekestől felforgatta s 1762. végén és 1763. elején véres összeütközésekre, majd nyílt lázadásra vezetett, előbb a polgári hatóság ellen (1763 elején), később (1764 elején) a határőrséget ujonnan szervező kir. bizottság ellen.

Mindennek alapoka Buccow szerencsétlen tervében és erőszakos eljárásában rejlett, a mely nem törődött a nép jogával, a székelység sok százados kiváltságaival, a magyar alkotmány követelményeivel s mindezeket keresztülgázolva erőszakkal akart egy merőben új intézményt létesíteni s a székelység történelmi létalapját felforgatva, más életmódra és hivatásra akarta kényszeríteni az ósrégi jogokhoz ragaszkodó népet.

Csíkszék előljárói kötelességüknek tartották ezekről a zavarokról és mindarról, a mi a határőrség szervezése kezdetétől egész a Buccow bemenetelig történt, az erdélyi udvari kancelláriát tudósítani, kérvén, hogy a maga részéről is kövessen el mindent a nemesi szabadság és a nép romlásának

¹⁾ A „Deductio genuina” cz. emlékiratban.

²⁾ 1762 nov. 20 az Okíráttárban.

eltávolítására s ha egyebet nem tehetne, legalább annak kieszközlésére, hogy a székely nemzet követeket küldhessen fel Bécsbe, „a kik a királyné előtt siralmukat és elviselhetetlen sérelmeiket előadhassák.¹⁾

A főkormányshék előtt is felpanaszolták 1762. nov. 8-án ama sérelmüket, hogy a katonatisztek a polgári hatóság alól a magok joghatósága alá vonták a népet — és orvoslatot kértek.

A főpormányshéket azonban Buccow dirigálta s ez ugyan-csak 1762 nov. 8-án keményen megleckéztette Csíkszék (és Háromszék ?) tisztzeit, a miért eltúrték, sőt előmozdították a szépen indult katonai szervezés fennakadását, midőn a kormányshék elnöke a felesketés végett személyesen közé-jök ment és a felbujtókat perbefogással és büntetéssel meg-fenyegette intí a tisztviselőket, hogy a népet lecsendesítvén, a már egyszer önként felvállalt katonaság ismét felvételére buzdítsa, hogy a királyné rendeletének elég tétessék.²⁾

Csíkszék tisztviselői 1762. nov. 12-én újabban és részle-tesen előterjesztik a főkormányshéknek a sérelmeket, melye-ket a katonatisztektől a nép szenved. Elmondják, hogy míg egyrészt rettegtetéssel és sanyargatással kényszerítik a népet a katonaságra, másrészt a katonaságra állóknak jogtalan kedvezményeket adnak, a bűnösöknek védelmet nyújtanak s a nem-katonák kínzását, zsarolását megengedik. A nem-katonákat a törvénytelenül elfoglalt kvártélyokon szolgál-atra kényszerítik, előfogatokat követelnek, a vonakodókra katonai executiót küldenek, s ennek nemcsak élelmet, de napi zsoldot is követelnek és a moldvai és oláhországi határon őrszolgálatra kényszerítik őket. Ezeken kívül is mindenféle zaklatással, ingyen szolgáltatással és sanyargatással kény-szerítik a népet a katonaság fölvételére. Mindezek miatt a nép annyira el van keseredve, hogy türelme már fogyatékán van s a hatóság nem vállalhat felelősséget azért, ha a kétség-beesés valami meggondolatlanságra ragadja őket.³⁾

¹⁾ A *Deductio genuinaban*.

²⁾ A gubernium rendelete 1762 nov. 8-áról az Okirattárban.

³⁾ A »*Deductio genuina*« cz. emlékiratban és Halmágyi naplójá-ban 22. l.

A gubernium nov. 18-án válaszolt Csíkszék tiszteinek nov. 8. és 12-iki, a katonák kihágásairól szóló panaszaira, melyek felett sajnálkozásukat fejezik ki és megorvoslását s az okozott károk megtérítését ígérik. A katonák és polgárok közti béke és egyetértés biztosítására pedig szabályrendeletet küldenek a polgári és katonai hatóság jogkörének körülírásával, mely szerint a közigazgatás egy része a polgári, más része a katonai tisztek hatáskörébe osztott.¹⁾ Hozzátette a gubernium (illetőleg maga Buccow), hogy mivel a nép önként alávetette magát a katonaságnak, annak hatósága alól ki nem vonható.²⁾

Az ígért jogorvoslatból sem lett semmi, hanem a helyett a katonák még inkább úzték zabolátlanságukat és testvért testvér ellen, fiút az atya ellen, szomszédokat, falvakat egymás ellen ingereltek s hallatlan üldözést vittek véghez. A katonaságtól vonakodókat keresett ürügyek alatt elfogták s Csíkszereda várába hurczolták, a hol Carato alezredes székelt, s ott megvasalva bebörtönözték, megbotozták és kínzás által kényszergették a fegyver önkéntes fölvételére. Sokan elmenekültek az elfogatás elől és vagy kivándoroltak, vagy az erdőkben bujdokolva kerestek menedéket. A havasalji falvak, látván a szomszéd falvak sorsát, el voltak szánva inkább a szomszéd Moldvába kivándorolni, mint ilyen sorsa jutni.

Ehhez járult még az is, hogy három német, rendes katonából álló századot küldöttek a nyakokra a fegyvert felvenni vonakodóknak, a mi által annyira elkeserítették őket, hogy ellentállni készültek és az erőszakot erőszakkal akarták visszatörölni, csakis Boros Ferencz alkirálybíró könyörgetésére állottak el attól. A nép azonban a katonák elől a hegyekbe menekült s ott sokat szenvedett a téli idő zordonsága miatt.

Hiába panaszkolta fel a szenvedett sérelmeket a szék elöljárósága Carato alezredesnek is, a kinek részint elnézésével, részint titkos rendeleteire történtek a kihágások; ha

¹⁾ A megosztás módját lásd Halmágyi naplójában a 21. lapon és gr. Teleki D. id. m. 29. l. és Balló István: A madéfalvi veszedelem 19. l.

²⁾ A főkormányzék Csíknak 1762 nov. 18-án az Okirattárban és a »Deductio genuina« elbeszélése ugyanott.

ígért is orvoslást, de semmit sem tett a katonák megzabolázására. Ép oly hiábavalónak bizonyultak a gubernium biztatásai is, a melynek elnöke tudvalevőleg a határőrség szervezője volt, a ki mindent elkövetett, hogy célját elérje. Egyebek közt azzal fenyegetőztek, hogy a kik nem veszik fel a fegyvert, azoknak a birtokát büntetésül elveszik és helyökbé idegeneket telepítenek.

Annaira eláradt a zabolátlanság, hogy a polgári hatóságoknak semmi tekintélye nem volt immár, a nemesség is szorongatott helyzetbe jutott, úgy hogy élete és vagyona is veszélyben forgott. A felfegyverzetek ivásnak adták magukat, a verekedés napirenden volt, az istenkáromlás eláradt, úton útfélen s a falvakban lövöldözés folyt; a tisztviselőket, kiktől valaha kihágásaikért büntetést szenvedtek, bosszúval fenyegették s mindezt büntetlenül, mert nem volt, a ki a rakoncátlankodókat megbüntesse.¹⁾

A szék tisztviselői Delnén decz. 2-án tartott gyűlésükön a közigazgatás ketté választása ellen tiltakoztak, kifejezván, hogy ők jogtalanságnak tartják a rendek által hozott, királyok és fejedelmek által szentesített, a nemesi jogokat biztosító törvényeknek ilyen róluk nélkülök rendelkező intézkedések által mellőzését és ragaszkodnak joghatóságukhoz.²⁾ Egyúttal újabb előterjesztést tettek a hallatlan és túrhetetlen állapotokról és üldöztetésről, melyet a fegyvertelen nép a fegyveresektől elszenvedni kénytelen és segítséget kértek, nehogy a kétségbeesettek otthonukat elhagyják.

Azon közben a közéjük rendelt Laudon-ezred három századának parancsnoka, Frólich őrnagy, csikszentkirályi Bors Tamással a nem-katona falvakba kiszállni rendeltetett, megvizsgálni, hogy miként lehetne azokat is felfegyverezni és felesketni. A nép azonban kijelentette, hogy nincs kedve

¹⁾ A »Deductio genuina« szavai szerint a csiki tiszték nov. 12-iki jelentésében is írják a guberniumnak, hogy a katonatisztek »a népet disciplina alatt tartják, az honnan mindent, a mi tetszik, szabadnak állítván, a mindenható Istent káromolják, korcsmákon, utczákon lövöldöznek, régi injuriájakat vindicálják«. Halmágyi naplója 22. l.

²⁾ A »Deductio genuina« szerint s a decz. 2. feliratban. (Az Okirattárban.)

a katonáskodáshoz és protestáltak minden erőltetés ellen, mert vérökkel is megoltalmazták szabadságukat, s inkább Moldvába költöznek. Olyanok is, a kik már felvették a fegyvert, megjelentek a biztosok előtt, protestálni, hogy ők nem önként vállalkoztak, hanem veréssel, börtönnel, marhájok elvételével, éjjeli rájok támadással s más efféle erőszakos eszközökkel kényszerítették a fegyverfelvételre, a miről ezek a biztosok jelentésükben tudósították br. Buccow főhadparancsnokot.

A csíki nép maga is folyamodott segítségért a guberniumhoz a katonák üldözése ellen. Elmondják ebben, hogy miként kényszerítették elsőbben mérték alá állani főkirálybírájuk és »holmi militaris idegen tiszték« által; majd Buccow generalisnak a csíkszeredai várba érkezésekor hasonló büntetés alatt kényszerítették a vár előtt megjelenni, a hol kijelentették, hogy »semmi módon fegyvert nem vesznek és katonák nem lesznek, míglen felséges asszonyuk parancsolatját nem látják, hogy mi módon parancsolja a szolgálatot«. A mikor Buccow generális kijelentette, »hogy nem kívánná ő felsége senkinek erőszakkal való felállását, hanem a kiknek önként kívánsága és szándéka lenne«. Mindennek daczára az »idegen tiszték« rajtok »illetlen és törvénytelen executiókat visznek végbe«, a falvakat megszállották és zsarolják, ingyen munkát, fát követelnek, fenyegetőznek, hogy ha fel nem veszik a fegyvert, örökségüktől megfosztatnak s idegen nemzetet telepítenek birtokaikra. Vasra veretéssel is fenyegetőznek, hogy erőszakkal is felvétetik a fegyvert. Szabó Bertalan dánfalvi primipilust rendes katonákkal elfogatták s vasra verve a csíkszeredai várba hurczolták, a hol börtönbe vettették. Kérik a gubernium orvoslátát, nehogy kénytelenek legyenek magokat az erőszak ellen önhatalmúlág megvédelmezni, vagy kivándorolni.¹⁾

A gubernium azt válaszolta, hogy ő felsége nem erőszakkal, hanem önkéntesen akarja a határőrséget szervezni. Az erőszakosságokat a főkormányzék helyteleníti és a jogtalanságokat megorvosolja. A fenyegetéseket számba se ve-

¹⁾ Halmágyi István naplójában 29. l.

gyék ; azokat eltiltják. Az ellenségeskedést kerüljék el, maradjanak otthon békében s éljenek egyetértésben a katonákkal.¹⁾

A csíkszeredai polgárok is panaszt adtak be küldötteik által a guberniumhoz, hogy Cajetanus István kapitány 12 katonát kívánt közülnök a havasra kiküldetni s midőn ezt nem teljesítették, mert ők a katonaságra nem vállalkoztak, 48 executort küldött rájuk, a kik megsarczolták őket s midőn ez ellen tiltakoztak, bírójokat elfogatta és kezét lábát vasra veretve letartóztatta.

Azt a választ kapták nov. 22-én, hogy a királyné önkéntes katonaságot óhajt, s arra senki sem kényszeríthető, de a ki feliratkozott és mérték alá állott, azt a katonai igazgatás alól elvonni nem lehet. A határok őrzése ezelőtt is kötelességük volt, a mi alól a folyamodók sem menthetők fel. A büntetéspénzzel való zsarolást azonban én az elnök (úgymond a válasz) helytelenítem és el fogom rendelni, hogy ilyenek jövőben ne forduljanak elő s az eddigiek az utolsó fillérig visszatéríttessenek és hogy az elfogott bíró szabadon bocsátassék.

•Ezekből megtetszik (jegyzí meg Halmágyi), hogy minemű terhes panaszokkal jöttek és mely könnyű válaszzal mentenek vissza. •De nem csuda (folytatja), mert az instantia a guberniumban fel nem olvastatott, sem a csíki tisztviselők jelentései és panaszai, csakis az azokra adott válaszok.²⁾

Látszik ebből, hogy Buccow mily alattomosan és részrehajlóan járt el, még a gubernium előtt is lehetőleg eltitkolta az ő katonái ellen érkezett panaszokat és hivatalos beadványokat. Az is jellemző, hogy még a királynénak a gubernium nevében írt jelentéseit sem mutatta be a guberniumnak. Így székelyföldi útjáról írt jelentését — melyről azt írta a királynénak, hogy a guberniumnak előterjesztette s az küldi a királynénak — soha sem látta a gubernium.³⁾

A lelkiismeretlen kalandor tehát egyaránt ámbította a

¹⁾ Halmágyi naplójában a 30. l.

²⁾ Ugyanott a 31. és 32. lapon.

³⁾ Halmágyi írja naplójában 17. l. •Írta velem relatiót ő felségéhez azon (székelyföldi) útjáról is, melyben azt írta nomine gubernii, hogy exhibeálván magas relatióját a guberniumnak, ő fel-

királynét, a guberniumot és a székelységet, csakhogy célját elérje.

A követek sűrűn jöttek mentek Csíkból Nagyszebenbe és vissza. Mindenik rossz hírrel érkezett: Nov. 15-én három követ érkezvén, azt a hírt hozták, hogy Csíkban minden faluba 10—15 executorok mentek ki az új katonákból, hogy a nemkatonákat a katonaságra kényszerítsék, vévén mindenik egyegy peták patkópénzt, a miért Taploczán agyon akarták őket verni, azt mondván, hogy látják, el kell veszniök és hazajokat elhagyniök, legalább bosszúlatlanul ne menjenek el. Sándor László és a vicekirálybíró Isten nevére kérve csendesítette le őket. Beszélték, hogy azzal fenyegetik a székelyeket, hogy a ki katona nem lesz, házát, földjét elveszik és németeknek adják. (Ugyan szép önkéntesség! jegyezte meg erre Halmágyi.) Minden rend és jogszolgáltatás össze van zavarodva, falusbírót sem lehet kapni a katonák kihágásai miatt. A nemes emberek is menekülni készülnek a fékevesztett nép zabolatlansága elől.¹⁾

A nov. 19-én érkezett követek azt beszélték, hogy rossz vége lesz a dolognak, »mert azok vették fel a fegyvert, kik a (polgári) tiszteknek borsot törtek az orruk alá s félnek a processustól, vagy pedig garázda részeseg emberek, a kik a többibe garázdálkodván, félnek, agyon ne verjék egymást.« Ezekről a garázda népektől nemcsak a polgári, de a katona tiszték is féltek. Cserei Elek gub. titkár felesége tőlök való féltében menekült Nagyszebenbe. »Nincs is már nemesembernek mit keresni (Csíkban), mivel fenyegetik, sőt az jobbágya is megizeni: véle nincs semmi dolga, mert már katonavilág van.«²⁾

Nem sokára Lázár István csíki nemes ember s főkörmányszéki fogalmazó egyik jobbágya azt a rémhírt hozta, hogy »szörnyű nagy confusio van Csíkba, Gyergyóba; üldözik nemcsak a katonák, hanem a német tiszték is a nemesembert; öt aranyat, mit ígérnek a tiszték, hogy a nemesembereket

ségének küldi a gubernium. Noha egyik relatióját se tudja és nem látta a gubernium.«

1) Halmágyi naplója 19. l.

2) Halmágyi naplója 24. l.

fogják el.« Sokan már is »kerülik a házokat s készülnek Oláhországba«.

A nemesség üldözésére állítólag maga Buccow mutatott gonosz példát akkor, mikor a Székelyföldön járt, mert »akárki igazán vagy hamisan vádaskodott a nemesemberre, mindennek három-három aranyat ajándékozott.«¹⁾

Buccow Szebenben is ugyancsak kapott az olyan vádakon, melyek székelyföldi nemes ellen szólottak. Így a nov. 23-iki főkormányászéki ülésen egy hadnagy levelét mutatta fel, melyben az Túri gyergyai alkirálybíró ellen vádaskodik, hogy ez azt mondotta volna, »hogy ő felsége a contribuenseket nem akarja katonákká lenni és ha a generális Buccow katonákat akar állítani, állítsa a maga embereiből« stb. Buccow proponálta és el is határozta a guberniumban, hogy a vicekirálybíró megidéztessék.²⁾ Nem sokára ezután a gubernium elé idéztetett Boros Ferencz felcsíki vicekirálybíró is; majd Carato alezredes vádaskodására Baló István csíkszéki jegyző, a kit azzal vádoltak, hogy az ő nevében gyűlésbe hívták össze a falusiakat, a kik »a tisztek hírével conventiculumokat tartanak és egyben esküdtek, hogy katonák ne legyenek.« Buccow ezért előbb katonákkal akarta Balót Szebenbe kísértetni, de aztán jobbnak látta s a gubernium sem ellenezte, hogy »egy főtiszt kísérje be útitársaságul.«³⁾

Deczember 15-én a guberniumba két jelentése érkezett a csíkszéki tisztviselőknél. Az egyikben a Laudon-ezred katonáit más falvakba helyezni kérik, mert a hol eddig voltak, ott gabona nem teremvén, nem élelmezhetők s annyira el volt keseredve a nép miattok, hogy »kevésbé mult, hogy agyon nem verték őket«.

A másik jelentésben (a decz. 2-ikiben) azt írták, hogy a küldött szabályzatot a katonák és nem-katonák igazgatásáról »mint törvényekkel és szabadságokkal ellenkezőket« főkirálybíró elnöklete alatt tartandó székülés nélkül »magoktól be nem

¹⁾ Halmágyi naplója 33. l.

²⁾ Halmágyi naplója 33. l.

³⁾ Halmágyi naplója 38. l.

vehetik, addig félreteszik és tartják magokat régi törvényekhez. Jelentik továbbá, hogy az eltiltás daczára a katonai kihágások, executiók, szolgáltatások nem szűntek meg, azért azoknak orvoslását kéri. A kik felírtak és megmértettek, nem önként téven, hanem kényszerítve, katonák lenni nem akarnak és az ő hatóságuk alatt akarnak maradni. A katonák ellenben még azokat is magoknak követelik, a kik az összeírásnál jelen nem voltak. Mindezekért orvoslást kérnek, és ha nem lehetne, engedelmet arra, hogy ő felségéhez folyamodhassanak.

A gubernium (decz. 23-án) azt válaszolta, hogy a hatósági szabályrendeletet nem a székgyűlés elé terjesztés végett küldötték, hanem azért, hogy a szerint ítéljenek a katonák és nem-katonák ügyes-bajos dolgaiban; hajtsák végre, mert a következményekért számadásra fognak vonatni. A kihágásokat »kedvetlenül érti« mind a generális (t. i. Buccow), mind a gubernium, de mivel csak általánosságban panasznak, a főhadparancsnok is csak általánosságban rendelhetette el Caratonak, hogy a jogtalanságoktól tartózkodjanak és a kártételt téríttesse meg, »azért nála jelentsék magokat«. A felírtakat és megmértetteket a gubernium nem veheti ki a katonai igazgatás alól. A többiek nem erőltetnek, de ne is idegeníttessenek. Az ő felségéhez való folyamodástól nem záratnak el.¹⁾

A gubernium Csíkszék vicetiszteinek daczos választ az új hatósági szabályzatok ellen megküldötte az Abafáján időző br. Bornemisza főkirálybírónak is, meghagyván neki, hogy haladéknélkül siessen a székre és az új szabályzatokat léptesse életbe.²⁾

A csíkszeredaiak is küldtek újabb »keserves instantiát« a kapott végzésre, hogy a zsarolás, jogtalanság nem szűnt meg rajtok, nem kárpótoltattak és jobb lett volna nem születni, mint azokat szenvedni. Kérnek orvoslást, hogy ne kényszerüljenek elbujdosni.

»Megpírongatták jól őket, hogy oly sápító instantiát

¹⁾ A gubernium Csíkszéknek 1762 decz. 23-án. (Az Okíráttárban.)

²⁾ 1762 decz. 23. (Az Okíráttárban.)

küldtek s megígérték, hogy Carato megfizet és a zsarolást megszünteti.¹⁾

Az újabb panaszok arról is szóltak, hogy a katonák már a jobbágyokat is felbujtogatták uraik ellen és ezeket is a katonaságra csalogatták. A mely földesúr jobbágyát visszakövetelte, attól okleveles bizonyság felmutatását kívánták, hogy mi joga bírja jobbágyát? Ebből az következett, hogy sok földesúr elvesztette olyan jobbágyát, melyet ő és ősei emberemlékezet óta békességesen bírtak. A börtönből is kiszabadították katonák a jobbágyokat és katonákká eskették. Természetes, hogy ilyen bujtogató megtermette a maga átkos gyümölcsét s a jobbágyok megtagadták földesuraiknak a szolgálatot, mikor a katonatisztek azt hirdették, hogy János király idejétől fogva valaki jobbágygyá lett, ezen katonaság által mind menekedik.²⁾ A mely jobbágy pedig nem akart felesküdni, azokat a tisztek magánszolgálatra, órségre, fuvarozásra kényszerítették, fizetés nélkül, veréssel is; úgy hogy sokan Moldvába szöktek, nagy kárára a földesuraknak és az élő kincstár-nak is.

Annnyira eláradt minden gonoszság, hogy a végén megtámadták a nemesi kuriákat, fogságba hurczolták a nemeseiket, elrabolták javaikat, s főképen azok ellen a tisztviselők ellen agyarkodtak, a kiktől valaha büntetést szenvedtek.

Ilyen okból támadták meg Alcsík vicekirálybírája Szabó Ferencz kuriáját, s őt magát is a koros és beteg embert megkínózták és lövéssel megsebesítették, házat felgyújtották, lovait és marháit elhajtották. Horváth József utódai atyjok bírói ítéletei miatt üldöztettek. Boros Ferencz Felcsík alkirálybírája a miatt vétetett üldözőbe, mert a főkirálybíró parancsára el kellett kísérnie Schröder ezredest, midőn ez a népet összeírta. E miatt egy éjjel, midőn hírül adták neki, hogy 150 fegyveres jó rá megtámadni, hazulról hirtelen, úttalan úton menekült el, parasztszekéren, gyermekeivel.

Midőn a nemesség és a tisztviselők így üldöztettek, egyre csak jó a tudósítás a guberniumtól, hogy Boros Ferencz és

¹⁾ Halmágyi naplója 36—38. l.

²⁾ Halmágyi naplója 38. l.

Szabó Ferencz alkirálybírák ő felségénél följelentettek, hogy nem támogatták kellőleg a katonatiszteket a toborzásnál s e miatt tisztöktől felfüggesztettek és mások által helyettesítettek. Ez mindenkit megdöbbsentett, hogy ugyanazok büntetessenek felülről kötelességek elmulasztása miatt, a kiket a nép üldözőbe vett épen annak az ellenkezője miatt.

A királyné magatartását a határórség kérdésében Buccow jelentései irányították. Épen ezért nem láthatta tisztán a helyzetet s teljesen félre volt vezetve. Azt hitte, hogy Buccow mindent a kormányzók tudtával és beleegyezésével tett s hogy a székelyek önként s jószántukból vették fel a fegyvert és csakis rosszakarató bujtogatások gátolták a határórség szervezésének kívánt sikerét.

A királyné 1762. nov. 8-án kelt rendeletében kijelentette, hogy a fenyegető tatár beütés miatt szükséges a határórség minélelőbb felállítása és még a tél folyamán begyakorlása. Ugy látja, hogy a hol a tisztviselők jó példával mentek elől, ott a nép engedett a felhívásnak, a hol a tisztviselők idegenkedtek, ott a nép is megtagadta az engedelmisséget. Elrendeli, hogy a határórség előmozdításán mindenki készséggel igyekezzék. Meghagyja a főkormányzóknek, hogy br. Bornemisza csíki főkirálybíró és a tisztviselőket dícsérje meg, gr. Mikes Antal háromszéki főtisztet intse meg. Jutalmat ígér azoknak, a kik az ügyet előmozdítják, az ellenkezőknek pedig büntetést; azokat, kik katonákká lettek, különös kegyelméről biztosítja. Daniel István udvarhelyi fő- és Bándi alkirálybírónak megdorgálását akkorra tartja fenn, mikor Buccow az iránti jelentése fel fog érkezni. A nemességet és a fegyvert fogni vonakodó szabad székelyeket meginti, hogy hibájukat tegyék jóvá. S mindezek után (csodálatos következetlenséggel!) kijelenti, hogy határórségre kényszeríteni senkit sem akar, de mindenki szabadon jelentse ki, hogy akar-e katona lenni, vagy nem? Az udvarhelyszéki gyűlésezést, a mely rebellis jellegű, keményen megrója.

»Szép spontaneitas!« (önkéntesség) — mondhatjuk mi is Halmagyival.

E leírat nov. 15-én érkezett magán levélben (németül) Buccowhoz s 1—2 nap múlva (latinul) a főkormányzókhoz,

a mely a dícséretet, illetőleg megrovást a maga nevében megírta az illetőknek (Bornemisza és Mikes főkirálybíróknak.¹⁾

Br. Buccow újabb (nov. elején kelt) felterjesztése, mely saját keserű tapasztalataira, továbbá Schröder ezredes és Carato alezredes tudósításaira hivatkozik, és az egyidejűleg Bécsbe küldött Ernst alezredes szóbeli nyilatkozatai úgy tüntették fel az ügy állását, hogy a székelyek hajlandók voltak a katonáskodás elvállalására, de a különböző bujtogatások a hangulatot és jó szándékot megváltoztatták. Ajánlja a főparancsnok kormányzósági elnök, hogy a királyné a kormányshéknak, továbbá most már gr. Mikesnek és Antos háromszéki alkirálybírónak buzgalmát (az utóbbit meg is jutalmazván) dícsérje meg; ellenben br. Bornemiszt, Henter (háromszéki) s a kászoni (Blási) és udvarhelyi (Borsai) alkirálybírákat feddje meg s Túri (gyergyai), Boros (felcsíki) és Szabó (alcsíki) alkirálybírákat hivatalaiktól függessze fel. Végre mindazokat, kik a határórséget előmozdítják, jutalommal és hivatali előléptetéssel biztassa.

A királyné ilyen értelmű (1762. decz. 1-én kelt) leíratával érkezett vissza Szebenbe 1762 végén Ernst alezredes.²⁾ A királyné a gubernium buzgalmát megdícsérte s kihirdetni parancsolta, hogy a kik a határórséget előmozdítják, a hivatalok betöltésénél előnyben részesülnek.³⁾ Gr. Mikes Antalnak (a ki nemrég megrovatott) újabban új magaviseletéért ő felsége magas complacenciáját jelenti; Antos Istvánnak fizetését 200 frttal felemeli; ellenben br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró (a ki minap megdícsértetett) pírongattatik, s hivatalától felfüggesztéssel fenyegettetik, ha a csíkiakat a felesküvésre nem bírja; Túri László, Boros és Szabó vicekirálybírák pedig hivataluktól felfüggesztetnek. Az udvar következetlensége és kapkodása mindenkinek feltűnt és rossz vért szült országszerte.

•Megesett szegény Borosnak (jegyzí meg méltán Halmágyi, a közvéleményt tolmácsolva), mert őtet a katonák fel-

¹⁾ Halmágyi naplója 18., 23. l. Gr. Teleki id. m. 27. l.

²⁾ A kir. leírat az Okíráttárban.

³⁾ A főkormányshéknak 1762 decz. 30-án közli a székekkel a királyné leíratának kivonatát. (Lásd az Okíráttárban.)

prédálván, egy borjánál több nem maradt, már hivatala nélkül is el kell lennie.*¹⁾

Br. Bornemiszával 1762. decz. 30-án közli a gubernium a királyné (decz. 1.) leíratát és megrovását. Felszólítja, hogy menjen tüstént székébe és a népet lecsilapítván, bírja rá az eskü letételére, máskülönben hivatalát és a királyné kegyét veszti.²⁾

Br. Bornemisz nagy szívfájdalommal veszi ezt tudomásul s ártatlanságát és buzgó törekvését bizonyítgatja, Istent és magát Buccowot hívja fel tanúságul, hogy ő mindent megtett, a mit tehetett, élete kockáztatásával is.³⁾

Buccow és katonatiszteinek erőszakossága, a főkormány-szék gyámoltalan (mondhatnók gyáva) magatartása, s az udvar kétszínű viselkedése (a mely az önkéntességet emlegeti, de az ellenkezőket terrorizálja) megtermelte a maga átkos gyümölcsét: az anarchiát. A kényszer-katonák bűnbakot kerestek, a kin keserves sorsuk bosszúját kiöltseék. Ki lehetett volna erre alkalmasabb céltábla, mint a köztük lakó nemesség és a szék tisztviselői, a kiktől többé függeni nem akartak, a kik alól a főkormány-szék is felszabadította őket új közigazgatási szervezetében, a kik ellen a katonatisztek is bujtogatták őket, s a kiket újabban az udvar is üldözőbe vett s megrovásaival s felfüggesztéseivel tekintélyök végső foszlányait is széttepte. Ezeket okozta a nép, hogy miattok kellett katonákká lenniök s ezeken töltötte ki bosszúját.

A nép elkeseredése és rakoncátlan vakmerősége 1763 jan. 11-én nyílt lázadásban tört ki. Ezen a napon ugyanis Csíkszék vicetisztei (t. i. tisztviselői) és nemesei a főkormány-szék némely rendeleteinek végrehajtására közönséges gyűlésre jöttek össze Várdotfalván (a mai Csíksomlyón). Előbb Carato alezredes küldött hozzájuk egy hadnagyot megtudni, hogy mi a gyűlés tárgya s miféle rendelet érkezett a főkormány-

¹⁾ Halmágyi naplója 42. l.

²⁾ 1762 decz. 30. az Okíráttárban.

³⁾ Br. Bornemisz a guberniumnak 1763. jan. 17. Abafájáról. (Az Okíráttárban.) A gubernium további rendelete Bornemiszának 1763 jan. 28., febr. 16. (Az Okíráttárban.)

széktől. Alig hogy a hadnagy eltávozott, fegyveres nép (az új határőrök) vették körül a kántorházat, a hol a gyűlést tartották, kapuját órséggel rakták meg és elzárták a közlekedést. A tisztviselők kérdést intézvén hozzájuk, hogy mit jelentsen ez a szokatlan dolog s mit akarnak? azt felelték, hogy azért jöttek, hogy megtudják a gyűlés okát és követelték kiadni a felsőbbbbség rendeleteit. A tisztviselők azt felelték, hogy a mi őket illeti, azt annak idején meg fogják kapni. De ezzel nem voltak megelégedve és zúgolódní kezdettek, hogy a tisztviselők csalárdsága miatt jutottak mostani keserves sorsukra is, mert eltitkolták előttük a rendeleteket s az összeírásra és mértéklésre fő- és jószágvesztés és 500 frt büntetés terhe alatt idéztettek meg, ők a nép árúloi stb. Ezeket mondván káromkodva eltávoztak.

Kevés idő múlva ismét megjelentek egy zavarosan szerkesztett íráttal, melyben azt követelték, hogy a mi adót fizettek 1740-től 1763-ig, továbbá a kvártélyházak építésére tett költség tüstént fizetessék vissza, a szeredai várba szállított fa s a gimesi szoros javítására fordított munka térítessék meg. Fenyegetőzve követelték ezeket, kijelentvén, hogy addig nem engedik őket szabadon, míg követeléseiket nem teljesítik.

A tisztviselők azt válaszolták, hogy ezek a különböző és régi természetű követelések nem olyanok, hogy azokat hirtelen elintézni lehetne, a mostani tisztviselők működése újabb időre esik s nincs köztük egy sem, a ki 1740-ben és a közelebbi években tisztviselő lett volna; azt tanácsolják azért, hogy kívánságaikkal felsőbb és illetékes helyre forduljanak s oldják fel ezt a megszegyenítő zárlatot. A tisztviselők látván, hogy a nép követeléseihöz makacsúl ragaszkodik, a gyűlést feloszlatták s nagyobb biztosság okáért a kántorházból, a hol eddig ülészetek, a szomszédos parochiára mentek át. A fegyveres nép ide is követte őket és minden ajtót, kaput fegyveres őrkkel állott el.¹⁾

A tisztviselők most már komolyan megrettentek s »látván

---

¹⁾ A »Deductio genuina« elbeszélése szerint. (Lásd az Okíratárban.)

végső veszedelmeket, valami gyermeknek raktak czédulát a fenekére, úgy küldték egy kancsó borért és küldötték a somlyai gvárdiánhoz, hogy szabadítsa ki őket. A gvárdiánt tulajdonképen közbenjárónak kérték fel a tőlük mindössze egy ágyulövésnyire lévő Carato alezredesnél, kinek »könyörgő levelet« küldöttek, hogy sietne oltalmukra a fellázadt nép lecsendesítésére. A gvárdián »nyargalva lóháton ment az oberstlieutenanthoz és referálta«. Az alezredes tüstént el is ment két kapitánynyal és egy hadnagygyal, de nagyon gyanúsán viselkedett. Megigérte ugyan, hogy kiszabadítja őket, de nem tette. Mit cselekedett, mit nem — írják a szorongatottak harmadnap — de csak az következett belőle, hogy helyzetük még súlyosbodott és éjszaka is egy szobába beszorítva kellett maradniok, halálos félelemben, rettenetes fenyegetésekkel illetve, úgy hogy már-már életökről is lemondottak.¹⁾ »Anyyira fenyegették őket, hogy némelyik gyónni készült.«²⁾

Ilyen halálos szorongattatás közepette a közel állomásozó Althan-ezredbeli katonák hadnagyát keresték meg nagytitokban könyörgő levéllel, hogy jönné katonáival kiszabadításukra, mielőtt elvesznének. Ez ezt előbb Caratóval közlendőnek tartotta, de minthogy ez nem válaszolt, nem mozdult otthonról.

Az éjszaka folyamán két értelmes és jószívű ember jött hozzájuk titokban a ház udvarára és kihíván két tiszttviselőt titkos beszélgetésre, előadták, hogy a fegyveres nép annyira fel van ingerelve, hogy megölésüket tervezik s nem hallgatnak senkinek csilapító szavára, »nincs ki azon felzúdult népet zabolázhassa és szándékok az, hogy közönségesen kivonván a házból, rendre megölögessék őket«. Az Istenre kérték azért őket, hogy a mi jót tehetnek, tegyék meg kiszabadításukra. Tudatták azt is, hogy hírnököket küldöttek a csíki falvakba a fegyveresekhez, hogy siessenek ők is az ostromlókhoz csatlakozni.

Ilyen életveszedelemben utolsó reménységüket az emlí-

¹⁾ A csíki tisztek 1763 jan. 13. kelt körlevele szerint. (Lásd az Okíráttárban.)

²⁾ Halmágyi naplója 45. és 53. l.

tett hadnagyba helyezték, de a szoros őrizet miatt ezt sem sürgethették. Sikerült mégis valamely furfanggal megsürgetni és minden szentekre kérni, hogy siessen életüket megmenteni. Caratót is tudósították szomorú helyzetükről.

Virradatkor a hadnagy megérkezett katonáival és tudatta, hogy Carato alezredes is jöni fog nyomban. Két ferenczrendi atya is érkezett, a főnök által küldve, a nép vadságának megszelidítésére, a kik összetett kézzel, könnyes szemekkel, az Isten szent szerelmére és minden szentekre könyörögtek, hogy emlékezzenek meg keresztyén voltukról és kegyelmezzenek meg a foglyoknak. A hadnagy is körüllovagolva a nép között, intette őket, hogy tervüktől álljanak el, az erőszaktól tartózkodjanak s fegyverüket jobb ügyre tartogassák.

Csakhamar megérkezett az a tizedes, a kit a hadnagy Caratóhoz küldött s a hadnagynak jelentést tévén, ez hirtelen megszűntette a nép csilapítását és hír nélkül eltávozott.

Carato eme, több mint gyanús viselkedése még inkább megrettentette a foglyokat, annál is inkább, mert látták, hogy a szomszéd falvak népe is érkezik fegyveresen, és csatlakozik az ostromzárlathoz.

A ferenczrendi atyák azonban nem hagytak fel a nép csendesítésével és sikerült őket annyira bírni, hogy hajlandóknak nyilatkoztak bosszúálló tervöktől elállani és a zárlatot feloldani, ha a tisztviselők írásban kötelezik magokat már előbb előadott követeléseik (a régi adók és szolgálmányok visszatérítése) teljesítésére és arról kezeseket állítanak, írásbeli kötelezvény mellett; továbbá hogy azokat a jobbágyokat, a kik felfegyvereztettek, nem követelik vissza.

A tisztviselők kénytelen-kelletlen mindenbe beleegyeztek szabadulásukért és aláírták a kívánt kötelezvényt és kezeseket állítottak, szentdomokosi Sándor László, szentmihályi Sándor Gáspár és szentgyörgyi Csedő Dávid személyében, azzal, hogy nem-teljesítés esetén ezeknek a birtokából vehessenek kárpótlást. Hogy azonban némi reménységük maradjon a terhes kötelezettségtől szabadulásra, a tisztviselők óvatosan belevették a kötelezvénybe azt a fentartást, hogy ha a gubernium helybenhagyja, remélvén, hogy ez nem fog megtörténni.

A fegyveres nép a kötelezvényt magához vévén, tüstént újabb követeléssel lépett elő (Stupjár kapitány jelenlétében), t. i. hogy az őrizet fáradsalmiért fizetést és pedig 120 emberre egy-egy garast s más czímen még két máriást követeltek; a mit meg is kellett fizetniök. Csak ezek után eresztették őket szabadon január 12-én délben. A fellázadt nép pedig erőszakkal szekereket követelt a falubeli nem-katona lakosoktól és azokon vitette magát haza.

A nép féltelensége ugyanakkor nemcsak a tisztviselők ellen dühöngött, hanem ugyanazon az éjszakán, midőn a tisztviselőket szorongatták, a szomszéd Pálfalvát, a mely nem csatlakozott hozzájuk, megtámadták és ki akarták rabolni, de a védelemre összefutott lakosság által visszaűzettek. Csomortány falut, mely nem vette fel a fegyvert, szintén megtámadták éjjel s az ott lakó nemes ember házára támadván, a szerencsétlen félig meztelenül alig tudott elmenekülni s a kemény téli időben a mezőkön bolyongva lába lefagyott. Ez a nemes ember azelőtt kényszerítve volt Stupjár kapitány szállásán őrsegi szolgálatot teljesíteni (az egész nemesi rend sérelmére), sőt lovakat őrizni és istállót takarítani.¹⁾

A tisztviselők a rajtok elkövetett hatalmaskodásról kiszabadulások után csakhamar magok közül két követet küldöttek Szebenbe, hogy a guberniumot értesítsék a rajtok esett sérelemről és jogorvoslatot kérjenek, a kik aztán emlékiratot nyújtottak át br. Buccownak. Ugyanakkor (jan. 13.) körlevéllel értesítették a testvér székely székeket is, arra kérvén őket, hogy egyenesen a királynéhoz folyamodjanak, külön követeket is küldvén Bécsbe az őket ért s rájuk is elkövetkezhető veszedelem eltávoztatása végett, mert attól tartanak, hogy tavasz kezdetén a Dózsa-lázadás rémes jelei fognak megújulni »és mindenek végső veszedelembé borúlnak«.

Elbeszéli ebben a köriratban a népnek erőszakkal a katonaságra kényszerítettetését; majd a fellázadt fegyveresek által megtámadtatásukat és halálos szorongattatásukat, melytől csakis »erős contractus alatt, helytelen kívánságoknak

1) A »Deductio genuina« elbeszélése szerint.

(ha a méltóságos kir. guberniumtól megítéltetnék) bételjesítésével és maguk szabadságának és némely jussaiknak lekötésével szabadulhattak meg. Leírják az anarchiát, mely Csíkban dühöng, hogy az erőszakkal felfegyverzett nép »utolsó desperatiójára jutván« már a maga katonatisztjeinek sem engedelmeskedik, megtámadja a nemesemberek kuriáját, feltörlik a tömlöczöket, a jobbágyokat erőszakosan felfegyverzik, 30—40 éves bírói ítéleteket, szerződéseket tetszés szerint felforgatnak, a fegyvert fel nem vevőket és nemeseket üldözik, őket okozván és árulójaknak nevezgetvén. A nemesség már is nagyrészt elmenekült előlük. Félnék, hogy tavasszal általános néplázadás, »vérontások, prédálások, pusztítások, minden rendnek felforgatása« fog bekövetkezni.¹⁾

Hogy ez nem pusztá rémlátás volt, mutatja az, hogy a tisztviselők megtámadását követő napokon egymást érték a támadások a nemesek ellen. Bors Tamás kuriáját (Csík-Szent-Királyon?) megtámadván, teljesen kifosztották, »ajtait, ablakit, almáriumit is mind egyberontották, melyért onnan kiköltözni kényszerítették.«²⁾ Így járt csakhamar más hét nemesember is, köztük Abaffi Sándor, Ferenczi Ferencz, Czikó Gábor és Rafáel, Lestyán József stb. Úgy hogy a nemesség javait és életét veszélyeztetve látván, legnagyobbbrészt elmenekült otthonról.³⁾

Az az emlékirat, melyet Csíkszék lakóinak a katonaságra erőltetéséről, majd az ennek következtében beállott zavarokról írtak (s a királynénak később 1763. febr. fölterjesztettek), azzal az aggodalommal végződik (mint a székely székekhez intézett körlevél), hogy a tavasz, midőn az erdő kizöldül s a lombos fák, bokrok könnyű menedékkal kínálkoznak, még nagyobb zavarokra fogja a népet csábítani. Annál is inkább aggasztónak látják a helyzetet, mert a mult ősszel a katonaságra kényszerített nép nem szánthatott, vethetett, tehát az aratás reménye sem fogja visszatartani. Sőt, minthogy a mult évben is rossz termés volt s az ősz és tél folyamán

¹⁾ Csíkszék körlevele 1763 jan. 13. (Lásd az Okíráttárban.)

²⁾ Halmágyi naplója 51. l.

³⁾ A »Deductio genuina«-ban.

egyébbel lévén elfoglalva s a munkaidő zavargással telt el, nem gondoskodhattak szükségleteikről, tehát az inség is kivándorlásra fogja őket csábítani. Moldvában pedig sok a magyar s ez a kivándorlókkal szaporodván, megtörténhetik, hogy vérrokonai sorsának megbosszulására ezek is meg fognak mozdulni. De nemcsak a székelyek forronganak, hanem a többi nép, az oláhok is fegyverkeznek s mert a parasztokat csak a félelem tartja féken, ha egyszer feltámadnak, veszélybe döntik a hazát.¹⁾

Ilyen rémhírektől visszhangzott az ország. Szebenben január közepén már közzsájon forgott a csíki lázadás híre, megtoldva azzal, hogy az új katonák »nem dolgoznak semmit, marhájokat eladták, az árát elkorhelykedték, mivel élni nincsen, kinek még maradt, rendre megeszik s isszák; sőt már portyáznak Háromszékre, néhány nemes embert felprédáltak, Dombira s Biálisra is izentek, készülnek rajtok menni.«²⁾

A tisztviselőkre való támadás még olyanoknak is felnyitotta a szemét, a minő Brukenthal kancellár volt, a ki azt javallotta Buccownak, hogy maga a hadparancsnokság részéről ne rendelkezék semmiben, hanem csak a gubernium részéről, mindenek felett pedig menne be személyesen katonai őrséggel, a legtekintélyesebb tanácsosok (gr. Lázár János, gr. Haller Gábor, gr. Teleki László és Halmágyi gub. titkár) kíséretében »s akasztatná, büntetné, dícsérné, praemiálná (jutalmazná) őket.«³⁾

Ez a tanács még korai volt, de később csakugyan ilyen formában történt a megoldás.

A gubernium egyelőre még ott tartott, hogy szelidebb eszközökkel kísérletezett. Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró arra a lefelsőbb fenyegetésre, hogy állását veszti, ha a csíkiakat a katonai eskü letételére nem szorítja és a főkor-mányszék egyenes rendelete következtében⁴⁾ január 20-án

¹⁾ A »Deductio genuina« végén. (Lásd az Okíráttárban.)

²⁾ Halmágyi naplója 44. l.

³⁾ Halmágyi naplója 45. l.

⁴⁾ 1762 decz. 30. (Az Okíráttárban.)

•bement Gyergyóba, papokat, nemeseket, katonatiszteket vévén maga mellé és Alfaluba convocálván a népet, kívánta persvadeálni a juramentum letételére. De (a gyergyaiak) felette durván bántak véle, azt mondván: menjen el onnan, és a ki az ő véreket elárulta, affélére ne kényszerítse, mert onnan még békével elmehet, de ha Csíkba megyen, rosszul jár. Melyre nézve visszatért Abafájára. Onnan tett jelentést és kérte (jan. 25.) a guberniumot, hogy mentse föl a Csíkba meneteltől, a hol ő nemcsak gyalázást, de halált szenvedett volna és engedjék meg, hogy míg a nép dühe ellene lecsilapodik, birtokán maradhasson.¹⁾

A gubernium, illetőleg br. Buccow, maga is megdöbbsen a csíki zendülés hírére. Épen akkor érkezett a királyné leirata (Bécsből jan. 6-áról keltezve) Csíkszék folyamodványára, melyben felpanaszolja a határórség szervezésekor támadt sérelmeiket és engedélyt kérnek követek küldésére, a kik által sérelmeiket a királynénak előadnák. A királyné helyteleníti, hogy nem a guberniumtól kértek előbb orvoslást, hanem hozzá folyamodtak s a főkormányshéknak meghagyja, hogy közöljék a székkal, hogy ő változatlanul ragaszkodik már egyszer kiadott elhatározásához, hogy csak azokat kívánja a határórségbe fölvenni, a kik önként vállalkoznak; a kik azonban eddigi helyzetükben megmaradni akarnak, azok abban maradhassanak. A katonaságra vállalkozókat azonban abban súlyos büntetés alatt ne akadályozzák, hanem a nekik biztosított kedvezményeket élvezni engedjék. Tudassa a főkormányshék azt is a folyamodókkal, hogy a királyné azokat, kik közfűlök kötelességök és az engedelmisség ellen véténének, szigorúan meg fogja büntetni.²⁾

A főkormányshék, vagyis inkább a kormányzóhelyettes (Buccow) a csíki rémhírek vételére január végén egy bizottságot küldött ki *gr. Kálnoky Antal* lovassági tábornok elnöklete alatt, *gr. Nemes János* (•szeles, ambitiosus és szegény ember•),

¹⁾ Halmágyi naplója 52. l. és a •Deductio genuina• 1763 jan. s maga br. Bornemisza a guberniumnak 1763. jan. 25. (Az Okirattárban.)

²⁾ A királyné leirata 1763 jan. 6-ról az Okirattárban. V. ö. Halmágyi naplója 51. l.

Ernst alezredes személyében, melléjük adva *Frank* hadbíró is és az illető főkirálybírákat, hogy elmenvén Háromszékre és Csíkba katonai őrséggel, vizsgálatot tartsanak, »csendesítsék a népet, büntessék, a ki megérdemli.«¹⁾ Utasította a gubernium a bizottságot, hogy a csíki zavarok és zendülés vezetőit nyomozza ki, mindenkinek panaszát meghallgassák és orvosolják, az elvett javakat adassák vissza, mindenkinek elégtételt szolgáltatassanak és a csendet és rendet állítsák helyre. A tisztviselőktől kicsikart kötelezvényt pedig a főkormányzók érvénytelenítvén, meghagyta, hogy az ezredparancsnokok vegyék el a határőröktől s a tisztviselőknek adják vissza.²⁾

A gubernium meghagyta br. Bornemisának is, hogy ha Gyergyó felől nem tudott bemenni Csíkba, menjen be Háromszéken át Kászónba, hol a gróf Kálnoky-bizottsághoz csatlakozva, attól oltalmat és biztosságot nyer. Igyekezzen a népet csendesíteni és lecsilapítani, nem sokat törődve most azzal, hogy felesküsznek-e a katonaságra, vagy nem? »mivel azután könnyű lesz abban módot találni.«³⁾

Bornemisza el is indult Abafájáról 1763. febr. 16-án, értesítvén bemeneteléről a Kálnoky-bizottságot. De Udvarhelyt febr. 18-án megállapodott, mert útközben (Szováta és Parajd között) levelet kapott Csík-Szentsimonról a bizottságtól, hogy ne menjen be addig, míg ők alkalmasnak nem látják.⁴⁾ Erről a bizottság a guberniumot is tudósítván: ez Bornemisát Szebenbe hívatta,⁵⁾ hol ő aztán megvárta br. Siskowicz bejövetelét.⁶⁾

A Kálnoky-bizottság Háromszéken megkezdvén működését, ott rendbe hozta a dolgokat; de Csíkban rossz fogadtatásban részesültek. Csík-Szentsimonon »kököllel fenyegették

1) Halmágyi naplója 52. l.

2) Halmágyi naplója 54. l.

3) A gubernium Bornemisának 1763. jan. 28. (az Okirattárban) és Halmágyi naplója 52. l.

4) A Kálnoky-bizottság Bornemisának 1763. február 10. és 19. (Az Okirattárban.)

5) A gubernium Bornemisának 1763. febr. 16. (Ugyanott.)

6) Bornemisza emlékirata (1763. ápr.) az Okirattárban.

magát a generális (elnököt) Kálnokyt¹⁾ is, úgy hogy jónak látta az ott lévő egy zászlóalj gyalog és két század lovas katonaság mellé még újabb századokat berendelni. Erre aztán némileg megcsendesedtek a csíkiak és a fegyvert, a kik letették is, kezdték felvenni.¹⁾

A gubernium a kedélyek lecsillapítása végett jónak látta 1763. febr. 22-én egy kinyomatott nyílt rendeletet (patenst) intézni Csíkszék forrongó lakosaihoz. Kihirdetik ebben a királyné 1762. decz. 1-én és 1763. jan. 6-án kelt s a székely székekben felállítandó hazabéli katonaság felől a guberniumhoz intézett rendeleteit (magyar fordításban), hogy szentséges akarattja és tulajdon királyi rendelete a maga valóságában és nyilván tudva legyen a székely vitéz népek előtt is.

Az elsőben a királyné megdicséri a gubernium buzgólkodását a határórság szervezése körül, további serénységre inti, és meghagyja, hogy azokat, kik a szervezést gátolják, vagy a népet az ellen bujtogatják, nyomozzák ki és büntessék meg, a királyi szolgálat hátráltatásában vétkes tisztviselőket hivataluktól foszszák meg.

A második rendelet Csíkszéknek a kancelláriához intézett folyamodványa következtében íratott s míg egyrészt helyteleníti az új katonaságra kényszerítést, rosszalja, hogy nem a guberniumhoz folyamodtak orvoslásért, de egyszersmind kijelenti a királyné, hogy senki az új katonák közé, hanem ha önként való jókedvéből adná arra magát, bé nem vétettetik. De a kik katonákká lettek, attól kemény büntetés alatt el ne vonassanak.

Hivatkoznak az 1762. november 8. kir. leíratra, mely szerint mindazok, valakik a katonaságot felvesszik, a királyné különös kegyelmességéről és protectiójáról tétetnek bizonyossá.

A gubernium nagy kedvetlenséggel látta ezek után a nagy zűrzavart, melyet némely vakmerő, nyughatatlan ember okozott minden igaz ok nélkül lett egybetódulások, versengések és igaz ügyeket is elrontó vétkes cselekedetek.

¹⁾ Halmágyi naplója 55. l.

által és legújabbán »a királyi commissio előtt mutatott illetlen magok viselésekkel«. Inti azért őket, hogy csendesedjenek le, a már letett hitet megtartván, mind hadi, mind székbeli előjáróikhoz s az odarendelt kir. bizottsághoz engedelmesek legyenek. Az engedelmesek hűséges szolgálatjoknak méltó jutalmát várhatják, az engedetlenek érdemlett büntetéseket el nem kerülnek.¹⁾

Az igazatosság azonban oly nagy volt Csíkbán, hogy a Kálnoky-bizottság »a kiküldött patenst nem merte publikálni, tartván, hogy ha kiragasztatik . . . másfelé magyarázzák.«

A gubernim belényugodott s úgy határozott, hogy »olvassák el a nép előtt s ne ragasszák ki.«²⁾

A bizottság erélyes működése nem volt egészen hiábavaló; de a bajokat gyökeresen nem orvosolhatta. Működése közben is érkeztek a főkormányzékhez »feles székelyek panasza, hogy őket erőltetik a katonaságra, veréssel, fogsággal, executióval stb. Kéri parancsoljanak iránta, hogy ne erőltessék.«³⁾ A szokott választ adta a gubernium, hogy »senkit erővel nem visznek, de a ki egyszer katonává lett, többet nem recdálhat attól«. Máskülönben a bizottsághoz útasították őket, mint a melynek teljes hatalma van. A bizottság viszont a főkormányzékhez útasította a panaszosokat, úgy hogy a jogkereső népen valóban beteljesült a két szék közt a pad alatt maradás példabeszéde.⁴⁾

A nép aztán itthon nem nyervén igazságot és jogvédelmet, az elnyomatás és a katonai terhek elől százával menekült Moldvába.⁵⁾

Buccow és Brukenthal ezt sem bánták, sőt ez utóbbi még kíváncsi volt tartotta a kíváncsi orlást. »Semmi kár benne — úgy mond — sőt az a cél, mert az állandó had-

¹⁾ Egész szövegében az Okirattárban.

²⁾ Halmágyi naplója 59. l.

³⁾ Halmágyi naplója 59. l.

⁴⁾ Halmágyi naplója (62. l.) szerint: »Szüntelen jönnek panaszra, az commissio ide, a gubernium a commissiora igazítja, soholt adaequate nem felelnek; a guberniumban senki hozzá nem szól.«

⁵⁾ Ugyanott 58., 60. l.

sereg személyzetét akarnák letelepíteni nagyobb haszonnal helyekbe, sok personálé lévén az armadán, melynek hely kívántatnék.*

Brukenthal ezt a megdöbbentő kijelentést magyar hazafi, Halmágyi gub. titkár előtt tette »Elhülék a dolgon — jegyzi meg — de nem tudék hozzá szólni. Megválnék, ha úgy találna történni, ha az általment emberek engednék-é békével bírni elhagyott jószágokat idegen nemzetnek.«¹⁾

Ilyen titkos rúgók és célzatok is működtek közre a hát-
térben, melyek még inkább összebonyolították a zavaros
ügyet. Méltán gyanakodtak az erdélyi kormányzáság tagjai
is, hogy ő felsége célját csak Buccow és Brukenthal cancel-
lárius tudják... nem akarják kitálatni és így... akadozni
kell a dolognak. Mi legyen a vég? Könnyű abból általlátni,
hogy ily titkosan foly. Adja Isten jó végét!«²⁾

---

1) Ugyanott 57. l.

2) Ugyanott 63. l.

III.

Br. Siskovicz küldetése és működése Erdélyben. — Buccow visszahívása.

A Székelyföld forrongásának, főként Csíkszék fenekestől felfordult állapotának híre nem maradhatott titokban az udvar előtt sem, bármennyire igyekezett volna is Buccow azt leplezgetni és szépíteni.

A gubernium sem tárta fel híven a helyzetet. Még 1763. február elején kelt jelentésükben is azt írják, hogy Csíkban eredetileg »mérték alá is önként adták magukat, melyre nézve jó kezdetnek jó végéről nem dubitált a gubernium s *még most sem tette le reménségét*«. »Történtek a katonák és nem katonák közt azelőtt is gyakor ellenkezések«, melyeknek elintézésére a gubernium bizottságot küldött, melynek működésétől a legjobb sikert reméli.¹⁾

Másként hangzottak a magán tudósítások.

Gróf Haller Pál, előbb Csíkszék főkirálybírája, ekkor Fejérmegye főispánja, leplezetlenül feltárja a helyzetet 1763. jan. 28-án kelt s gr. Bethlen Gábor erdélyi főkanczellárhoz küldött emlékiratában. A székelyeket — úgymond — részint ígérek által bírták rá, részint erőszakkal kényszerítették a fegyverfelvételre. A kényszerkatonák aztán üldözőbe vették a nem-katonákat s megtámadták a nemesembereket is, őket okolván helyzetükért. Csíkban a tisztviselőket is megtámadták és megöléssel fenyegetvén, kötelezvényt csikartak ki tőlük a régi adók visszafizetésére. Azzal fenyegetőznek, hogy

---

¹⁾ Halmágyi naplója 54. l.

más világ lesz ezután s hogy tavasszal az urakkal és városi polgárokkal megkóstoltatják a puska magvát. Az udvarhelyiek gyűléseznek és önvédelemre szövetkeztek s az urak ellen fenekednek. Az oláhok is nyugtalankodnak és készülődnek a tavaszra tervezett felkelésre és rablásra. Buccow túlbuzgó volt a határórség szervezésében s nem ismerte a viszonyokat. Ha elnyomatnak: kivándorolnak Moldvába, hol 4000 családnak ajánlottak fel földet. Csíkban nagy a szükség, mindenket elprédálták, az inség a végsőre viheti őket.

Ez az emlékirat megfordult a királyné, majd a hadi tanács kezén s kiadatott az Erdélybe küldendő br. Siskovicz altábornagynak.¹⁾

Hírt vett a gubernium s az udvar arról is, hogy Csíkszék tisztsége felszólította a többi székely székeket a segédkezésre, hogy a sérelmek orvoslására követeket küldjenek Bécsbe. Udvarhelyszék 1763. febr. 1-én tartott gyűlésén válaszolt erre, hogy fájdalommal értették romlásukat és készek a királyné előtt »azon gonosznak eltávoztatását összekötött könyörgésükkel munkálkodni.«²⁾ Marosszék a körlelet tovább küldte Aranyosszéknek s onnan a főtiszt bevitte Szebenbe. »Melyen csudálkozott a generális« (Buccow) és elküldötte az udvarnak.³⁾

Míg a székely tisztviselők és nemesek magok védelmére illetéknép szövetkeznek; addig a közszekelyek más székekben is forroganak. Gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybíró katonai segítséget kér a gr. Kálnoky-bizottságtól Brassóból kiküldetni, mert »Háromszéken is, a csíki példáról hímet varrván, tumultuálódni kezd a nép.«⁴⁾

Udvarhelyszék szabad székelysége szemrehányó és fenyegető hangon ír folyamodványt a szék előljáráihoz, oltalmat és segítséget kérván tőlük az elnyomatás ellen, mert régi szabadságukért életüket is készek feláldozni. Emlékeztetik őket a csíki tisztek sorsára és követelik, hogy jogaikban őket megoltalmazni magokat tovább ne vonogassák, mert hall-

¹⁾ Lásd az Okíráttárban.

²⁾ Lásd az Okíráttárban. 1763 jan. 13.

³⁾ Halmágyi naplója 56. l.

⁴⁾ Halmágyi naplója 58. l.

gatásuk lesz az oka »mind ő felsége kárának, mind az ő szörnyű utolsó veszedelmüknek magokéval együtt.«¹⁾

Ezeknek a nagymérvű zavaroknak és ellentétes jelentéseknek hírére Bécsben elhatározták, hogy br. Siskovicz altábornagyot Erdélybe küldik hiteles értesítés szerzése végett.²⁾

Erről a főhadi tanács már 1763. febr. 10-én értesítette Buccowot.³⁾ De Siskovicz lejövetele késedelmet szenvedett.

Időközben Csíkszék tisztikara és nemessége 1763 elején (január végén) folyamodást írt a királynénak, s részletes emlékiratot dolgozott ki (melyben előadták a határórség gondatlan és erőszakos szervezését s 1762 június havától 1763 januárius végéig a Csíkszékben történeteket) és ezt a szék jegyzője, Lázár Imre által felküldték Bécsbe.

A folyamodványban előadják, hogy a végső szükség kényszeríti őket a királynéhoz fordulni, minthogy itthon (t. i. a guberniumtól) hiába kértek orvoslást. A székely nemzet, mely a hunoktól származik, fegyverrel szerezte földjét, melyet nemek és ágak szerint felosztva és örökölve, mindig szabadon bírt, azután is, hogy Erdély a Habsburg-ház védelme alá került. Ebből a szabadságból és régi jogaikból teljesen kiforgatta őket a határórség erőszakos szervezése, mely országgyűlés határozata nélkül megváltoztatta eddigi törvényes intézményeiket s új, szokatlan állapotot teremtett, melynek szervezői nem törődtek a törvényekkel, a Leopold-diplomával, s a királyné és elődjei rendeleteivel. A királyné lelkére akarnak hatni azáltal, is, hogy a kath. vallás érdekeire hivatkoznak és bőségesen elősorolják, hogy mit tett Csík a kath. vallás érdekében. Csíkszék veszedelme — így folytatják — nemcsak egyeseknek végromlásával jár, hanem a katolika egyház nagy kárával, a melyhez Csík mindig hú maradt nehéz idők viharai között is, más vallásúakat meg sem tűrt határain belül s az onnan kiszármazottak tartották fenn és erősítették a kath. hitet országszerte. S mind ennek vége!

¹⁾ Lásd 1763 febr. 8. alatt az Okíráttárban.

²⁾ Megbízatásáról lásd az Okíráttárban 1763 febr. 10. alatt.

³⁾ Lásd az Okíráttárban.

A hithűség, a vallásosság, kegyesség megszűnt és a bűnök szabadsága, a féktelenség lépett helyébe. Az egyetértést a nemesség és nép közt a gyűlölség, a példás engedelmisséget a tisztviselők iránt lázongás váltotta fel. A kik a fegyvert még fel nem vették, a folytonos zaklatás és jogtalanságok miatt részint már kivándoroltak, részint készülnek a széket elhagyni. Mily nagy kára lesz ebből a kath. egyháznak is! A királyné szent vallásuknak is fővédője lévén, kéri, hogy ne engedje őket, törvényeiket és ivadékaikat végromlásra jutni, hanem a végveszélyből mentse meg.¹⁾

Kérvényükhöz mellékelik emlékiratukat arról, hogy mi történt Csíkban a határórság szervezése kezdetétől fogva (1762 junius havától), Buccow személyes bejövetelén keresztül, egészen 1763 elejéig, midőn a nép nyílt lázadásban tört ki a tisztviselők ellen. Azóta is minden rend fenekestől fel van fordúlva, a nép vándorol Moldvába s kétségbeesése és zabolátlansága miatt tavaszra véres zendülésektől lehet tartani.²⁾

Lázár Imre »csíki notarius felmenvén Bécsbe a székelyek dolgában, legelsőbbben is azt proponálta (az erdélyi főkan-czellárián), hogy ő fiaknak anyjokhoz, jobbágyoknak asszonyokhoz való panaszokat vitte; ha nem tetszik meghallgatni, egyet sem szólva visszatér; ha pedig tetszik, csak adjanak securitast, feladja. Megigérték. Be is adta írásban.³⁾

Lázár felmenetele a gubernium előzetes tudta nélkül történt. A hír, mely márczius elején érkezett Szebenbe, hogy Bécsben »jó forma székely fenn van, bátran beszél és még vár kettőt maga után«⁴⁾ — nagy meglepetést keltett. Buccow, Brukenthal fenekedtek is ellene, s az utóbbi azt jósolta, hogy Lázár »rosszul jár, a generalis (Buccow) róla felírván«.⁵⁾

Lázárnak ott semmi bántódása nem lett. Az erdélyi kan-czellária febr. 20-án tett róla és küldetéséről legfelsőbb helyre

¹⁾ A kérvényt 1763 jan. végéről lásd az Okíráttárban.

²⁾ Ez a »Deductio genuina« cz. emlékirat, melyet fennebb többször idéztem s melyet bankfalvi Kováts Tamás, a szék aljegyzője írt. (Lásd az Okíráttárban.)

³⁾ Halmágyi naplója 64. l.

⁴⁾ Ugyanott 59. l.

⁵⁾ Ugyanott 64. l.

felterjesztést.¹⁾ Mire ő felsége febr. 27-én azt felelte, hogy Lázár a maga személyében jöven, csak magánosan kell kihallgatni. Lázár azonban gr. Bethlen Gábor kancellár által kihallgattatván, igazolta, hogy őt a szék küldötte a sérelmek ügyében, mit okíratokkal igazolt. A folyamodás és emlékirat erre a királynénak fölterjesztetvén, ez márcz. 23-án úgy rendelkezett, hogy azok a főhaditanácssal és a kormányzókkal közöltessenek, az utóbbinak meghagyván, hogy a sérelmeket legott orvosolja. A királyné leirata az erdélyi főkormányshoz márcz. 31-én kelt ebben az ügyben, szigorúan elrendelvén a sérelmek megszüntetését és az eredményről jelentéstételt.²⁾

A haditanács viszont br. Siskovicznak küldötte le márcz. 26-án a Lázár Imre által benyújtott emlékiratot, a miről Siskovicznak az volt az ítélete, hogy híven írta le a Csíkban történeteket.³⁾ A gubernium is foglalkozott vele, mint alább előadjuk.

Br. Siskovicz altábornagynak Erdélybe menetelét éppen a csíki zavargások hírei siettették. Gr. Haller Pál jan. 28-iki tudósítását erről azzal az útasítással küldötte le febr. 23-án a királyné gr. Daunnak, a haditanács elnökének, hogy közölje Siskoviczczal és siettesse Erdélybe indulását.

Br. Siskovicz, ki Magyarországon született és magyarul jól tudott,⁴⁾ azzal az útasítással küldetett Erdélybe, hogy a székely határórság ügyéről világos tájékoztatást nyújtson. Küldetése Buccow és Brukenthal számára kínos meglepetést okozott. »Huszárokat rendelének elibe és szállást a Buccow lakásán.«⁵⁾ Márcz. 21-én érkezett Szebenbe és »szálla (Buccow) generalis commendánshoz azon szobában, melyben a gubernium tartotta karácsonról fogva maga sessioit.«⁶⁾ Jött véle

¹⁾ Gr. Teleki D. id. m. 40. l.

²⁾ Lásd a folyamodvány másolatán a választ (1763 jan. a.) az Okíráttárban.

³⁾ Br. Siskovicz a haditanácsnak 1763 szept. 20. (Lásd az Okíráttárban.)

⁴⁾ Maga írja 1763 ápr. 19. gr. Daunnak. (Lásd az Okíráttárban.)

⁵⁾ Halmágyi naplója 60. l.

⁶⁾ Ugyanott 65. l.

adjutánsul Magdeburg kapitány, a ki régebben több évig lakott Erdélyben, előbb gr. Teleki József tanítója, majd egy évig gr. Kemény László gubernátor titkára volt, később a katonasághoz menvén, a vezérkarhoz jutott. Az ő nyilatkozataiból sejthető volt, hogy Siskovicznak titkos útasítása is volt. Siskovicz »mind biztatta a magyarokat«, Magdeburg »mind ijesztette s a székelyek iránt azt mondá, hogy akár mint legyen, katonákká kell lenniék.«¹⁾

Siskovicz megérkezése után sorba látogatta »a nagyobb urakat«, a kik jó reménységet merítettek a vele való érintkezésből arra nézve, hogy »haszontalan lejövetele nem lesz«. Utasítása volt, hogy »némelyeket meghallgasson.«²⁾

Siskovicz csakhamar tájékoztatta magát a székely határ-ország kérdésében és nem titkolta, hogy »sokkal másként találta a dolgokat, mintsem az udvar tudta lejövetelekor.«³⁾

De másként találta annál is, a hogy azt Buccow az udvar előtt feltűntette s ezt sem hallgatta el küldői előtt.

Buccow Siskovicz Szebenbe érkezése előtt két nappal (1763 márcz. 19-én) részletes jelentést írt a királynénak, mintegy maga igazolására, melyben a bajokat szépítve, a tényállást elferdítve, magára nézve kedvezően kiszínezve adta elő. Úgy tűntette fel a dolgot, mintha a székelyek önként vették volna fel a fegyvert s »a legcsekélyebb kényszerítés nélkül, a legteljesebb szabad akarattal« vállalkoztak a katonaságra. A szék tisztviselői s a köztük lakó kisnemesség bujtogatták fel később őket önérdékből, s ez akasztotta és zavarta meg a szépen indult ügy befejezését. Ő mindent elkövetett az ellenkező káros befolyás és bujtogatás ellensúlyozására. Neki nem róvhatók fel a csíki zavargások, melyek lecsendesítésére egy pártatlan bizottságot küldött ki gr. Kálnoky Antal lovas generális vezetése alatt, a mely Háromszéket lecsendesítette s Csíkban is (hol bár rosszul fogadták, úgy hogy katonaságot kellett segítségükre küldeni) szép eredménynyel működik. Hiszi és rajta lesz, hogy a kitűzött célt elérje, a mit a különféle kiváltságok és a nemesség ellenzése nehezít meg.

¹⁾ Halmágyi naplója 65. l.

²⁾ Ugyanott 65. l.

³⁾ Ugyanott 66. l.

A főhaditanács Buccow eme jelentését leküldötte br. Siskovicznak »titkos tudomásvétel« végett. Siskovicz szükségesnek látta azt oldaljegyzetekkel látni el, melyek nagyrészt megcáfolják Buccow állításait s úgy küldötte vissza Bécsbe ápr. 22-én. A Buccow által fennen emlegetett *önkéntességre* nézve megjegyzi, hogy a székelyek kényszerítve, jószágvesztés terhe alatt íratlak össze s azzal az álürügygyel állíttattak mérték alá, hogy *ő felségének meg akarják mutatni, milyen szép emberek ők!* Eleget zúgolódtak így is, s csak főkirálybíráik tekintélyének s azon föltétel alatt engedtek, hogy adófizetés nélkül, törvényeik szerint, saját nemzeti tiszteik alatt fognak szolgálni. Kevesen vannak, a kik önként s ezek a tisztviselők vagy a nemesek ellen bosszút forralva vették fel a fegyvert s ki is töltötték rajtok bosszújukat. A nagy rész azonban erőszakkal kényszerítettet a katonaságra s e miatt később fel is lázadt a tisztviselők ellen, kiket vérárulóknak szidalmaznak. Kétségtelen, hogy a nemesek és némely tisztviselők (látva, hogy a gubernium nincs beavatva a dologba s az intézők titkolják, hogy a királyné csak önkéntesekből akarja a határőrséget szervezni) titokban lebeszéltek a különben is vonakodó népet, a melynek az új rendszer szerint még több adót kellene fizetnie. A katonatisztek is tapintatlanul viselkedtek, így Carato alezredes erőszakkal foglalta el a gyergyai székházat és az alkirálybíró *rebellisnek* szidalmazta, a ki pedig buzgón segédkezett a sorozásnál. A Kálnoky-bizottság pártatlanságához sok szó fér, mert 3 tagja katona, az egyetlen nem-katona Nemes János pedig tapasztalatlan fiatalember. A nyugalom nem állt helyre (mint a hogy Buccow írja) még Háromszéken sem, a hol mindenki le akarja tenni a fegyvert. Csikból a főkirálybíró elmenekült, a vicetisztek letétettek s olyanok által helyettesítettek, kiknek semmi tekintélye sincs. A rendes katonaság egészen kiélte a nem-katona székelyeket. A mágnások azért idegenedtek el, mert az ő belevonásuk nélkül, cselfogással és erőszakkal kényszerítették a népet a határőrségre.¹⁾

¹⁾ Br. Siskovicz oldaljegyzetei br. Buccow jelentéséhez 1763 ápr. 22. (Lásd az Okirattárban.)

Igy látja és festi br. Siskovicz a székely állapotokat, egészen másként mint Buccow.

Br. Siskovicz már előbb (1763 ápr. 19-én) kijelentette a bécsi haditanács elnökének írt jelentésében, hogy sem Buccow intézkedései, sem a gr. Kálnoky-bizottság működése nem csillapították le a székelyeket, sőt újabb nyugtalanság keletkezett, midőn tudokra adatott, hogy adót kell fizetniök.

Ez magát Buccowot is meggyőzte arról, hogy az eddigi módon nem lehet a határőrséget állandósítani, hanem más útra kell térni. Ápr. 19-én futárt indított Bécsbe a királynéhoz intézett amaz előterjesztéssel, hogy a székelyek azért nem akarnak katonáskodni, mert a szolgálat mellett fejadót is kívánnak tőlük s mert saját nemzetükből kívánnák tiszteiket. Azzal lehetne őket megnyerni, hogy engednék el a fejadót, tiszteikül a rendes hadsereg székely tisztei tétetnének át s közülök is alkalmaznának. Végül azt a javaslatot tette Buccow, hogy a határőrség szervezését bízna a királyné br. Siskoviczra, »a ki az ő nemzetükből való és nyelvüket tudja« és a kit a katonatisztek is respektálnak. Ehez természetesen szükséges volna a gubernium támogatása is, hogy ezzel a kemény néppel czélt érjenek.¹⁾

A székely nép Siskoviczot, Erdélybe érkezésének hírére, türelmetlenül várta s minthogy nem ment közējök, tömegesen keresték fel Szebenben szóbeli és írásbeli panaszokkal, a melyek részint községek, részint egyesek nevében szólottak. A községek panasza rendszeren abból állott, hogy miféle kihágások történtek náluk és kiváltságaik miként pusztultak el.²⁾ Mindezekből és egyéb információiból arról győződött meg, hogy nemcsak a régi panaszok (miket Lázár Imre Bécsben előterjesztett) igazak, hanem azóta is több okot adtak a panaszra, s az erőszakos végrehajtás és üldözés épúgy folyik most is a rendes és új katonák részéről a nem-katonák ellen, mint eddig. Ezek miatt felterjesztések intéztetvén a főkörmányszékhöz, Buccow megparancsolta a Kálnoky-bizott-

---

¹⁾ Br. Siskovicz 1763 ápr. 19. jelentése. (Lásd az Okíratárban.)

²⁾ Lásd 1763 ápr. 30. jelentésében.

ságnak és a katonatiszteknek, hogy a kihágásoknak vessenek véget.¹⁾

Csíkszék Bécsbe felterjesztett panaszai a kancellária által a főkormányshéknak is leküldetvén (márcz. 31-iki leírat-tal, érkezett ápr. 12-én): ez tárgyalás alá vette s azt határozta, hogy két tanácsost küld ki a maga kebeléből (Huttert és Josinczit) az írásbeli panaszok megvizsgálására s a főkormányshéknak jelentéstételre arról, hogy a Kálnoky-bizottság miként teljesítette a gubernium rendeleteit és kárpótoltatta-e a károsultakat? Közölte a panaszokat a Kálnoky-bizottsággal is, részletes jelentést kívánván attól is a tett intézkedésekről.²⁾

Hutter és Josinczi megvizsgálták a csíki emlékiratban foglalt panaszokat és felhozott sérelmeket, összehasonlították a jelentésekkel, a gubernium rendeleteivel és Buccow befolyása következtében úgy ítélték, hogy a panaszok részben túlzottak, részben már orvosolva vannak. Meglátszott a munkán (melyet május 19-én adtak be), hogy nem az igazság kiderítésére, de »Buccow operatióinak secundálására, vagy inkább excusatiójára« készítette a szász Hutter. Josinczival csak aláíratta. Br. Siskovicz maga is azt mondta a munkára, hogy részrehajló. Az országban is híre terjedvén, »sok helyt vetették szemére Josinczinak«, a ki a végén a sok munka és szemrehányás következtében megbetegedett s »a gyógyi feredőn a guta megütötte«. Ő eleget mentegette magát, azt mondván, hogy »azon dologban Hutter csalta meg.«³⁾

De hiába volt Buccow és társainak minden mesterkedése és erőlködése. Az a tanulás már is nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy Buccow kísérlete csődöt mondott. Ez indította br. Siskoviczot arra, hogy ápr. 23-án (a haditanács elnökének írva) megjelölje a módokat, melyek szerint a székely határőrséget szervezendőnek véli. Vagy országgyűlésen kellene elhatározni, vagy a gubernium által végrehajtatni, vagy a megkezdett, de hiányos szervezést kellene kiegészíteni és

¹⁾ Lásd 1763. ápr. 20. jelentésében.

²⁾ Br. Siskovicz jelentése gr. Daunnak. Szeben, 1763 ápr. 22. (Az Okírártárban.)

³⁾ Halmágyi naplója 92. l. A bizottság munkálata 1763 május 19. kelettel az Okírártárban.

állandósítani. Az első módot nem ajánlja, mert ez úton inkább politikai, mint katonai szervezetet nyerne. A másodikat azért sem, mert az eddiginek teljes megsemmisítése Buccow megszégyenítésével járna. A harmadik mód a legajánlatosabb: jóvátenni és állandósítani az eddigi hiányos szervezést. Ehez azonban kívánatos mindenek felett Buccow mellőzése, ki az új intézmény behozatala és szigorú eljárása által magát teljesen meggyűlöltette, s az ő személye akadályúl szolgálna. Célyszerű volna ezért Buccowot valami ürügy alatt visszahívni, mert míg ő az országban lesz, addig sem a határőrség szervezése, sem az új adórendszer behozatala nem fog sikerülni. Jó volna továbbá a székek főkirálybírái közül némelyeket, p. o. br. Bornemisza Pált és br. Daniel Istvánt, ha vállalkoznának, katonatisztségre, alezredessé s egy-egy székely ezred parancsnokává kinevezni. Főparancsnokul ajánlja gr. Kálnoky Antal lovas generálist, vagy Gyulay Ferencz altábornagyot, vagy más magyarul tudó generálist. Az erdélyi főhadparancsnok pedig ideiglenesen Montoja altábornagy s a gubernium elnöke br. Bajtay püspök lehetne. Magának pedig megbízatást óhajt, hogy a székely székekbe mehessen, a hol várva várják, hogy ott ő felsége parancsát kihirdesse.¹⁾

Br. Siskovicz ápr. 30-iki jelentésében megismétli ajánlatát s kívánatosnak mondja, hogy a királyné a megjelölt három módozat valamelyikére elszánná magát, mert annyi bizonyos, hogy Buccow, ki teljesen hitelvesztetté vált, semmit sem tud többé kivinni.²⁾

Mária Terézia lényegében elfogadta Siskovicz javaslatát s május 6-án tudatja a haditanács elnökével, hogy úgy látván Siskovicz jelentéséből, hogy a székely határőrség szervezése az előbbi terv szerint nem hajtható végre, elhatározta, hogy a gubernium közreműködését veszi igénybe és pedig úgy, hogy Siskovicz két gub. tanácsossal, gr. Lázár János és gr. Bethlen Miklóssal dolgozzanak ki részletes tervet a székely határőrség szervezésére nézve. Erről a haditanács értesítse Siskoviczot. Ebben is hangsúlyozza a királyné azt a kívánsá-

¹⁾ Br. Siskovicz 1763 ápr. 23. előterjesztése. (Az Okíráttárban.)

²⁾ Siskovicz ápr. 30. jelentése az Okíráttárban.

gát, hogy minden kényszerítés nélkül járjanak el és a mennyire a nélkül történhetik, gondoskodjanak a kellő számú önkéntesről.¹⁾

A haditanács május 8-án tudatja Siskoviczczal a királyné fennebbi elhatározását, tudatván azt is, hogy Buccow fel fog rendeltetni, de kíméletesen bánjanak vele.²⁾

A két kiszemelt gub. tanácsossal (gr. Lázárral és gr. Bethlen Miklóssal) május 8-án maga a királyné közli elhatározását, megjegyezvén leíratában is, hogy minden kényszer nélkül, csak a meddig úgy lehetséges, kívánja, a határórség felállítását.³⁾ A megbízatást leíratban közölte a guberniummal is.⁴⁾

A gubernium május 19-én tartott ülésében olvasták fel a királyné leíratát, hogy Buccow és Brukenthal az adózás ügyében »engedelmet kérvén a (Bécsbe) felmenetelre, ő felsége megengedte«. Brukenthal kanczellárius nyíltan kijelentette, hogy ő bizony nem kért, hanem talán a generális (Buccow) írt iránta. »Felelé a generális, hogy igenis.«

Nyilvánvaló, hogy egyik sem kért, hanem Siskovicz javaslatára a királyné megkérdezések nélkül rendelte fel őket. Brukenthal már előbb sem titkolta, hogy a felrendelés kellemtelen meglepetés volt rá nézve s méltatlankodott, hogy »talán büntetné ő felsége a jó embereket a rosszakért s azért hogy ő felsége intenióját teljes igyekezettel secundálták«. Buccow igyekezett elrejteni megaláztatását, de »igen erősza-kos és változott ábrázata« elárulta benső nyugtalanságát. Mindenki azt hitte, hogy bukott emberek; Bécsből, Pozsonyból is írogatták, »hogy Buccow többször le nem jó, Brukenthal cassáltatik«. ⁵⁾

Ugyanazon az ülésen olvasták fel a leíratot gr. Lázár, gr. Bethlen M. és br. Siskovicz megbízatásáról, a székely határórség újra szervezésére.

Ámde a székely zavarokról jövő hírek addig is sürgős intézkedést követeltek, mert most már Háromszék is forron-

¹⁾ Mária Terézia gr. Daunnak 1763 május 6. (Az Okíráttárban.)

²⁾ Az 1763 május 8. leírat az Okíráttárban.

³⁾ Az 1763 május 8. leírat az Okíráttárban.

⁴⁾ Halmágyi naplója 67. l.

⁵⁾ Ugyanott 67. l.

gásban volt, ott is »nagyobb részint a fegyvert letették és talám 1800-an rakásra gyűltek volt«. 1) Ernst alezredes Sepsi-Szentgyörgyről máj. 15-n azt írja, hogy a lázongó népből m. e. 600 a szomszéd falvak mellett tanyáz s a szentgyörgyi drago-nyos őrségre készülnek a zászlókat és ágyúkat elfoglalni. 2)

A gubernium máj. 17-én gr. Bethlen Miklóst küldötte ki a székelyek lecsendesítésére Háromszékbe. Bethlen Miklónak sikerült is tapintatos fellépésével pillanatnyi nyugalmat létrehozni s a fegyverviselőket rábírní, hogy várjanak a királyné elhatározásáig. Sikeres működéséről a gubernium máj. 27. ülésén tett jelentést. 3)

Ekkor már br. Bajtay püspök vezette a guberniumot, kit Buccow helyébe a királyné az elnökséggel megbízott.

Buccow tádván a főparancsnokságot a helyettesítéssel megbízott gr. Montoja altábornagynak — máj. 23-án indult el Bécsbe Brukenhallal, nagy megkönnyebbülésére az erdélyi hazafiaknak, »mindnyájan örvendvén kimenetelén«. 4)

A királyné nem sokára a gr. Kálnoky-bizottság működését is megszüntette. 5) Ennek sem volt több szerencséje és sikere, mint Buccownak. Gr. Kálnoky máj. 19-én gr. Daunnak, a haditanács elnökének küldött jelentésében őszintén bevallotta, hogy a sérelmek tárgyalásával nem igen haladhatnak, mert a nép látván, hogy a katonaságra még mindig erőltetik őket, annyira bizalmatlan és kétségbeesett, hogy sokan az erdőre menekültek s nagymérvű kivándorlástól lehet tartani, ha a határőrséget még tovább is erőltetik. Csak úgy lehetne czélt érni, ha kevesebb számra redukálnák a kívánalmat, hogy a közterhek viselésére több ember maradna a polgári tisztviselők alatt s ha közülők is neveznének tiszteket s ha adójuk leszállíttatnék. 6)

1) Halmágyi naplója 67. l.

2) Lásd az Okíráttárban.

3) Halmágyi naplója 69. l. A királyné rendelete erről 1763 jún. 17. és júl. 7. (Az Okíráttárban.)

4) Halmágyi naplója 68. l.

5) 1763 május 23. az új biztosokhoz írt rendeletében. (Az Okíráttárban.)

6) Lásd az Okíráttárban.

A gubernium máj. 17-én a Csíkban működő Kálnoky-bizottságnak is megküldötte a gr. Bethlen Miklós által Háromszékbe kihirdetés végett küldött nyílt rendeletet, a lázongó nép lecsendesítésére, meghagyván, hogy ott is hirdessék ki. De a Kálnoky-bizottság napjai is meg voltak számlálva: május 31-én a főkormányszék tudatja velök, hogy a királyné visszahívásukat rendelte el s intézkedjenek, hogy a kik a fegyvert megtartották, maradjanak a katonatisztek parancsnoksága alatt, a kik letették, engedelmeskedjenek a szék tiszteinek s főkép a határok őrzéséről gondoskodjanak.¹⁾

Buccow működése tehát az egész vonalon, ép úgy Háromszéken, mint Csíkban, s méginkább Udvarhelyszéken teljesen kudarcot vallott, összeomlott és a határórság kísérlétének erőszakolása felforgatott minden rendet a belső Székelyföldön.

A gubernium gondoskodása ez időtájban főkép a határok kellő őrzésére irányult, mert a fegyvert letett lakosság azt megtagadta. Más részről a nép kivándorlása és az erdőkbe menekülése aggasztotta a főkormányszéket.

A gubernium május 10-én rendeletet küldött, hogy a fegyvert letett és otthonról elköltözött lakosok visszahívásáról és a határok őrzéséről gondoskodjanak.

A szék Várdotfalván május 20-án tartott gyűlésén tárgyalta ezt az ügyet és azt válaszolta a guberniumnak, hogy az erdőkbe menekültekhez küldöttek ugyan követeket, visszatérésre hívni fel őket, de ezek immár bizalmatlanok, mert az előbb visszahívottak közül Carato többeket elfogatott és börtönbe vettetett. A határok őrzésének elengedhetetlen szükségességét is feltárták a nép előtt, de ezek egyhangúlag kijelentették, szóval és írásban is, hogy arra nem vállalkoznak s készebbek inkább Moldvába kivándorolni, mint ezáltal katonai igazgatás alá kerülni.²⁾

Felcsik havasalji falvai írásba is beadták ez ellen óvásukat, megokolván azzal, hogy a királyné 1763. jan. 6. leíratában kijelentette, hogy a kik fegyvert nem vállalnak, eddigi álla-

1) A gubernium rendelete az Okíráttárban.

2) Csíkszék a guberniumnak 1763 május 20. (Az Okíráttárban.)

potjukban maradjanak. Eddig is csak nagy veszedelmek idején (tatár-beütés, pestis, marhavész alkalmával) órködtek a havasokon ; de most nincs olyan idő s van katona elég. Szükség esetén eddig is a plájások (zsoldos határőrök) szolgáltak. Katonai igazgatás alá sem akarnak kerülni. Nem is bírják az eddigiek mellett ez újabb teherviselést. Tiltakoznak a *limítrophus* cím ellen is.¹⁾

A gubernium újabban is (máj. 27.) megsürgeti a határok őriztetését, meghagyván Csíkszéknek, hogy ha nincs elég határőr katona, egészítsék ki zsolddal fizetett polgári őrséggel (plájásokkal).²⁾ Végre is csak így segíthettek a hiányon.

Csíkból június elején is kedvezőtlen hírek érkeztek a guberniumhoz. Mind a Kálnoky-bizottság, mind a szék tisztei azt jelentették (jun. 4.), hogy »a fegyvert letett nép ugyan csendesen van, de abban az egyben ugyan nem bírnak velek, hogy a plájok (határszélek) őrzésekre menjenek, azt mondván : elég katona vagyon és ők tartanak, hogy ha ők is mennek, ismét a militaris jurisdictio alá vonattatnak. A fegyvert megtartott néppel pedig se magok tisztei, se mások nem bírnak, persequálják a nem-katonákat, fogdossák, kínozzák, húzzák, vonják. Némely helyt magoknak külön bírákat, külön hadi tiszteket tettek«. Azzal fenyegetőznek, hogy ha meg nem térítik nekik régi követeléseiket (mikről az elfogott tisztviselőktől kötelezvényt vettek, de melyet a gubernium megsemmisített), Sándor László perceptoron (a ki egyik kezes volt), vesznek magoknak elégtételt. »A katona több valamivel, mint a nem-katona, amazok fegyveresek és nem lehet bírnunk velek. Szöktek eddig által Moldvába Csíkból valami 270 gazdák, most is vadnak még az erdőkön etc.«³⁾

Ezekre a jelentésekre a guberniumból »küldetének újabb patensek, kemény fenyegetéssel elegyesek«. ⁴⁾ A gubernium ugyanis a szék tiszteihez jun. 9-én írt rendeletében meghagyja, hogy a mellékelve küldött újabb nyílt rendeletet minden faluban hirdessék ki, a népet engedelmességre és békességre

¹⁾ Felcsík havasalji falvai protestatiója 1763 május 20. (Ugyanott.)

²⁾ A gubernium Csíkszéknek 1763 május 27. (Ugyanott.)

³⁾ Halmágyi naplója 75. l.

⁴⁾ Ugyanott.

intsék s a határokat és ösvényeket szorgalmasan őriztessék. A katonai főparancsnokság is rendeletet küldött minden katonai parancsnokhoz, hogy a békére és csendességre ügyeljenek. Szemrehányást tesz a gubernium a miatt is, hogy a 270 család Moldvába meneküléséről csak most tettek először jelentést és meghagyják, hogy írássák össze: kik, honnan, mikor, miért vándoroltak ki? Jövőre nézve pedig a kivándorlást minden áron akadályozzák meg, a szökevények pedig, főképp pedig a csábítók, elfogassanak. Arról is értesülvén a gubernium, hogy némelyek a tisztek és nemesek közül a népet a fegyverfelvételtől elidegenítették, sőt a már felesküdt katonákat a fegyver letételére bíztatták: az ilyen cselekedet kemény büntetéssel fog a maga idején sújtatni s hirdessék ki, hogy attól mindenki tartózkodjék. Általában pedig tartsák szem előtt a kiadott rendeleteket, mely szerint a tényleges katonák, vagyis a kik a fegyvert le nem tették, katonai parancsnokság alatt hagytak s ezek ő felsége újabb rendeletéig adófizetésre s közterhek viselésére nem köteleztetnek; a többiek azonban, a kik felíratnak s megmértettek, de a fegyvert letették, vagy fel sem vették, polgári hatóság alatt állanak, adófizetésre és a közterhek viselésére kötelesek s ezektől a királyi adószedők az adókat késedelem nélkül hajtsák be. Meghagyják azt is, hogy a katonaság kivitt része helyett négy század rendeltetvén Csíkba, a népet (nehogy megrettenjen és menekülésre gondoljon) világosítsák fel, hogy elszállásolás czéljából és a nem-fegyveres nép védelmezése végett küldetik oda. Br. Siskovicz is írt útásítást a katonatiszteknek, a mit mellékelnek.¹⁾

A gubernium a mellékelt és a néphez intézett, magyarúl írt nyílt rendeletben rosszalását fejezi ki a felett, hogy »majd mindnyájan továbbra is a közönséges csendességet tilalmas cselekedetekkel háborítani meg nem szűnnek«, és meghagyja szigorúan, hogy a királyné újabb rendeletéig mindenki abban az állapotban maradván, a melyben az előbbi patens találta, »minden vérengzéstől, visszavonástól, bosszú- és kártételtől, úgy egyéb mindenféle ártalmas cselekedetektől és tanácsoktól magokat megtartóztassák«, a határokat gondosan őrizzék;

¹⁾ A gubernium 1763 jún. 9. rendelete az Okíráttárban.

az ellenkezően cselekvőket a legszigorúbb büntetéssel fenyegetvén.¹⁾

Br. Siskovicz ugyanakkor útasítást írt a Csíkba küldött Schwartz alezredesnek, hogy a Csíkba rendelt 4 századból kettőt Csíkszeredán, kettőt pedig Csíksomlyón és a közeli 4—5 faluban szállásoljon el, s maga Csíksomlyón lakjék. Mind a 4 század kenyeret Csíkszeredáról kapjon, hogy a katonatartás terhét régóta hordozó népnek szállásadáson kívül egyéb terhe ne legyen. A felfegyverzett határőrök ne terheltessenek szállásadással és buzdítsák őket az állandóságra. Kötelességé teszi, hogy az ottani állapotokról hiteles értesítést szerezzen és adjon. Ha a nyugalom helyreáll, Csíksomlyótól távolabb is áthelyezheti az ott lévő két századot, ha a szék tisztjei kenyérről gondoskodnak. Ha pedig veszedelmes mozgalom keletkeznék, tüstént jelentést tegyen. Vizsgálja meg, hogy jól őrzik-e a határokat. Szükség esetén a szék tisztjeinek, vagy Carato alezredesnek megkeresésére katonai segítséget adjon, de intse is mind a székbeli, mind a katonatiszteket, hogy a békét és egyetértést ápolják.²⁾

Br. Siskovicz megírta Carato alezredesnek azt is, hogy nem számít «többben, vagy kevesebben legyenek katonák, hanem csak a csendességre vigyázzon» s a kik rakoncátlanok, azoktól a fegyvert vegye el.³⁾

A gubernium jun. 9-én br. Bornemisának is megküldötte Csíkszék vicetiszteinek jun. 4. jelentését a zavarteljes állapotokról és meghagyta neki, hogy a közrend és béke helyreállítása végett siessen a székbe és gondoskodjék a határok őriztetéséről, annál is inkább, mert a Kálnoky-bizottság visszahívatott.⁴⁾

Bornemisza ezt a rendeletet nagyon későn (csak jul. 4-én) kapta; de időközben hallván maga is a Kálnoky-bizottság visszatérését s a csíki vicetisztek, a nemesség, sőt már maga a nép is sürgetvén bemenetelét: engedélyt és utasítást kért

¹⁾ A pátens 1763 jún. 9-éről az Okíráttárban.

²⁾ Siskovicz utasítása Schwartz alezredesnek 1763 jún. 9. az Okíráttárban. V. ö. Halmágyi naplója 78. l.

³⁾ Halmágyi naplója 75. l.

⁴⁾ A gubernium Bornemisának 1763 jun. 9. (Az Okíráttárban.)

(jul. 3.) a guberniumtól Csíkba menetelére s egyúttal kérte Felcsík alkirálybíróságába Boros Ferencz visszahelyezését.¹⁾

Bornemisza megkapván a gubernium rendeletét, július 11-én elindult Abafájáról és Udvarhely felé jul. 13-ára be-ment Csik-Madéfálvára s onnan derékszékét (t. i. közgyűlést) hirdetett július 18—19-ére Szépvízre.²⁾

A míg ezek Csíkszéken történtek, Háromszékből is a nép nyugtalanságáról érkeztek hírek. A fegyvert letett székelyek 1763. jun. 14-én Léczfalván gyűlést tartottak, melyen papolczy br. Henter Zsigmond elnökölt s kisbirtokos nemesek voltak a szónokok. A gyűlést a nép követelésére Antos helyettes főkirálybíró hívta össze. A nép (katonatisztek jelentése szerint) br. Hentert úgy fogadta mint egy félistent. A főkirálybíró nem jelent meg. Mit határoztak? a kémkedő katonatisztek nem tudhatták meg, mert titokban tartották s olyan embert, ki a fegyvert le nem tette, nem eresztettek a gyűlésre, de az izgatott hangulatból s a katonák szidalmazásából következtették, hogy rosszban török a fejöket.³⁾

A háromszéki nemesség viszont bevádolta Ernst alezredest, hogy nyilvánosan szidalmazta a nemességet, az erdélyi urakat, a főkancellárt (Bethlen Gábort), gub. tanácsosokat, hogy »mind rebelliora inclinálnak és mindnyájan perduellisek«. Káromkodó szavai közt azt is mondotta, hogy »ha szinte az Isten nem akarja is, mégis a székelyeknek katonákká kelletik lenni, mert az elvégeztetett Bécsben, adatott néki rajtok jus vitae et necis. Addig nem nyugszik, míg néhány nemesembert fel nem akasztat, mert addig csendesség nem lesz.«⁴⁾ Ernst a székelyek főkapitányának írogatta magát, jogtalanúl, a mi ellen a háromszékiek protestáltak.⁵⁾

A gubernium is foglalkozott Ernst otromba kifakadásai-val és rágalmaival, mert három nemesember mint fültanú

¹⁾ Bornemisza a guberniumnak 1763 jún. 14., júl. 3. és 5. Csíkszék vicetiszteinek 1763 jún. 23. (Ugyanott.)

²⁾ A gubernium Bornemiszának 1763 júl. 4. és Bornemisza a guberniumnak 1763 júl. 14. (Ugyanott.)

³⁾ Ernst kapitány jelentése 1763 jún. 14-éről az Okíráttárban.

⁴⁾ Halmágyi naplója 75. l.

⁵⁾ Ugyanott 76. l.

írásban jelentette az erdélyi urak és nemesek ellen tett kifakadásait. A guberniumban is némelyek elégtételt követeltek, hogy »olyan sehonnai ember, kinek eredete is bizonytalan, nemessége sem constál« az egész országot rebellisnek becs-mérelje. A királyné előtt akarták bepanaszolni, de a püspök-elnök csillapító szavaira a végén azt határozták, hogy az udvari kancelláriának tesznek jelentést, hogy »a mit jobbnak lát, vigye végbe«. ¹⁾ Br. Siskovicz háromszor is írt neki, hogy afféléket ne beszéljen, mert rosszúl jár; de Ernst még ezután sem szűnt meg tovább dühöngeni.²⁾ Végre a gubernium jul. 19-én a királynénak felírt Ernst »mocskos szavai iránt« és elégtételt kért. Nov. 24-én kelt a válasz, hogy a haditanács vizsgálatra utasítottatott. Ez Buccow által a vizsgálatot el is rendelte, s egy ezredes alatt katonai bizottságot küldött Háromszékre. »Írának is sententiát«, melyben ő condemnáltatott cassirozásra a hazugságért, mivel semmit sem próbálhatott (bizonyíthatott meg); de az (t. i. az ítélet) elveszett, soha se látta Bécset.³⁾ »Ezt Buccow elnyomta.« Csak gr. Hadik (a főparancsnokságban Buccow utóda) zabolázta meg ezt a gonosz lelkű embert 1765 elején, kinél rosszabb indulatú egyik sem volt a katonatisztek közül s »ki ellen panasszal mindenek teli voltak«. ⁴⁾ Hadik »keményen ráírt, fenyegette«. Ernst vele is szembeszállt, hogy »ő az udvarnál fog panaszolni ellene«, a miért őt üldözi. De ezután eltűnt Erdélyből, hihetőleg visszahívták s a székelyek megszabadultak e gonosz ellenségüktől.

Gyergyóban még nagyobbak voltak a zavarok és az új határőrök rakoncátlansága nem ismert határt.

Jún. 18-án Gyergyószék vicetisztei és nemessége Alfaluban tartott gyűlésükből előterjesztést és folyamodást intéznek a főkormánysszékhez, elősorolván a katonatisztek és a fegyveres határőrök részéről szenvedett sérelmeket és kihágásokat, a gyergyószentmiklósiak hatalmaskodásait és orvoslatot kérnek ellenök, főképen arra nézve, »hogy a fellázadott és minden

¹⁾ Halmágyi naplója 82. l.

²⁾ Ugyanott 87. l.

³⁾ Ugyanott 106. l.

⁴⁾ Ugyanott 111. l.

subordinatiot exuált nép mi módon hoztathatnék jó rendbe. Elmondják, hogy a törvénykezés már egy év óta megakadt, panaszos van bőven, de az alperesek nem hederítenek a megidőzésre. A tisztviselők tekintélyét lejáratták, főkép az éretlen határőrtisztek, nem átalván a nép előtt úgy nyilatkoznak, hogy *ezután a királybíró csak az oláhok és cigányok tiszte leszén*. Az engedetlenségben a gyergyószentmiklósiak járnak elől, a kik »mindennemű subordinatiot elrugtak«, a székházát tiszti laknak elfoglalták s bár a gubernium visszarendelte, fenyegetőznek, hogy oda ne menjenek, mert rútabbúl járnak, mint a csíki tisztek, midőn zárlat alá fogattak.¹⁾ A tisztviselők és nemesség terrorizálva van, mindenki fél »a fellázadt nép dühösségétől, ki mindenütt tele torokkal kiáltja: szedd el, vedd el az ilyen teremtettenemesembereknek a miye vagyon, eleget húzott vont eddig, már nem parancsol senki.«

A gy.-szentmiklósiak nem ismerték többé el a polgári hatóságot, városi közigazgatást vindikálnak és külön hatóságot választottak és eskettek fel magoknak, pedig semmi kiváltságuk nincs. A vásárok alkalmával hatalmaskodnak és zsarolnak, igaztalan ürügyek alatt elfognak s bebörtönöznek szabad széke-lyeket. Midőn a gubernium nyílt rendeletét kihirdették, a dit-raiak azt kiabálták, hogy ne higgyetek az ilyen teremtettknek, mert csak a nemesemberek hamis költséje és nem a gubernium parancsolatja. Kilyénfalvára egy ízben kiszállott a szentmiklósi határőrök strázsamestere 30 fegyveres legénynyel és kényszergette a falut, hogy a fegyvert felvegyék, ételt, italt, készpénzfizetést zsaroltak, a majorságot lövöldözték, a bezárt házak ajtait betörték. A nép erdőről, mezőről futott haza, s ha ott kapja őket, nem jó vége lesz vala. Ezek a rakonczátlan fegyveresek a katonatiszteknek is csak annyiban engedelmeskednek, a mennyiben a parancsolatot az ő inyek szerint valók.

¹⁾ Túri István vicekirálybíró 1763 jún. 4-én kérdőre vonta a gyergyószentmiklósi határőröket, hogy elismerik-e a széktisztek hatóságát s átengedik-e a székházat, avagy nem? Azt felelték jún. 13-án, hogy a tiszteket elismerik, de nem akarják, hogy nekik a királybíró parancsoljon; de a székházat használni nem engedik, »míg válaszok nem jó«. (Az Okirattárban.)

A fegyvert nem azért tartják, hogy hadi szolgálatot teljesítsenek, hanem hogy azzal hatalmaskodhassanak.

Elviselhetetlen teher hármlik a jobbágyokra a rendkívüli szolgálmányokból, főkép a piricskei szorosban teendő élelem- és takarmány-szállítások miatt, úgy hogy a földesuraknak szolgálni nem bírnak s tönkre mennek. A szabad-rend most ilyen szolgálatokról hallani sem akar, hiába is parancsolná nekik.

Mindezekre orvoslátot kérnek, mert különben »bujdosásra kell vetni fejeke«.¹⁾

A guberniumot főként a nagymérvű kivándorlás aggasztotta és június 25-én ismételten erélyesen megsürgette a már előbb is kívánt jelentést arról, hogy a kivándorolt 270 gazda minő okból és névszerint kik vándoroltak ki, az adót megfizették-e, vagy nem? hogy a királynét is tudósíthassa, a ki a felől már másodszor sürgetett jelentéstételt.²⁾

A sokfélekep szorongatott nép Csík, Gyergyó és Kászon-székből a maga részéről is újra folyamodik július elején a főkormányshékhé, felpanaszolván a rajtok elkövetett iszonyú kegyetlenségeket, s kérve-kérték, hogy ne engednék végpusztulásukat s országuk elhagyását. Három dolgot kértek: 1. a határórtisztek által rajtok zsarolt értékek megtérítését; 2. elrendelését, hogy »ne rongálják, ne verjék, ne üldözzék őket«; 3. a székek tisztei által biztosok kiküldését, a kik összeírják a szenvedett sérelmeket és zsarolásokat.³⁾

A főkormányshék ezt a kérvényt júl. 14-én leküldi a székek tiszteinek és meghagyja, hogy hiteles személyek által vizsgáltaassák meg és írassák össze a szenvedett károkat, név és összeg szerint, és a mi megbizonyosodik, arról tudósítsák a katonatiszteket, kik a magok hatósága útján már rendeletet kaptak, hogy a károsultak kárpótlása felől gondoskodjanak.⁴⁾

Csík, Gyergyó és Kászonshék szabad shékelyeinek nem-

¹⁾ Gyergyóshék tisztsviselői és nemesei panasza 1763 jún. 18-ról az Okíráttárban.

²⁾ Az Okíráttárban. V. ö. Halmágyi naplója 80. l.

³⁾ 1763 júl. elején kelt parancsuk az Okíráttárban.

⁴⁾ A kormányshék 1763 júl. 14. rendelete az Okíráttárban.

sokára alkalma nyílt kiönteni szívök keserűségét közvetetlen előljáróik előtt is, midőn egy esztendei szünet után, 1763 július 18—19-én derékszéket (generalis congregatiot) tartottak, a közējük visszatért főkirálybíró, br. Bornemisza Pál elnöklete alatt. Kimondhatatlan nagy vigasztalásukra és örömeikre szolgált a derékszék összehívása, mert — úgymond emlékiratuk — egy év óta mint elhagyott árvák sírtak, szomorkodtak, nem volt kinek sérelmeiket, fájdalmaikat elpanaszolni, tanácsért hová folyamodni. Most feltárják sérelmeiket, fájdalmaikat, elnyomatásukat. Ők a gubernium rendeletének, hogy a határőrökkel békességben éljenek, szíves készséggel tesznek eleget, de megvallják, hogy a határőrök és tiszteik részéről arra reménységök nincsen, mert naponként növekednek kihágásaik, a mivel ő felsége rendelete ellen katonákká akarják őket kényszeríteni, a miért is vagy idegen országba kell kibujdosniok, vagy a végső eszközhöz nyúlniok, mert őket is fegyverrel támadják. Még a templomban sem kímélik őket, elfogják, vasra verik, bebörtönzik, verik, kínozzák, öléssel, lövéssel s marczangolással fenyegetik. Példákat hoznak fel, köztük Kozmásról Botos Péter, Bánkfalváról Bene István (alább említendő) esetét és egy gergyó-alfalusi ártatlan leány szomorú sorsát, kinek emlőjét vágta le karddal egy határőr. Jóságokat foglalnak, 30—40 esztendős törvényes ítéleteket kényükre felforgatnak, a tisztek házaikból kiverik őket s a magvaszakadtak jóságait magoknak foglalják. A falu határait dúlják, foglalják, bírákat megvernek, marhájakat behajtják. Azzal kérkednek, hogy őket Buccov generális felhatalmazta, hogy a ki ellenök szól, annak orrát vágják le, vagy másként vegyenek elégtételt.

Minthogy ezen kihágásoknak szerzői és okozói a határőrtisztek, »a kik nem törvényes úton jöttek közikbe s szállottak jóságaikba«, minél előbb »kitakarodásukat« kívánják.

A hadi állapotra nézve kijelentik, hogy ők erőszakkal íratlak össze és 500 frt büntetés s fő- és jóságvesztés terhe alatt hajtattak mérték alá. Ha a királyné katonákká akarja őket tenni, engedjen nemzetgyűlést tartani a többi nemesiséggel együtt, melylyel egy testnek tagjai, hogy azon törvényeiket, kiváltságait összeírván, az egész nemes székel-

nemzet nevében a királyné által összehívandó országgyűlés elé terjeszszék megerősítés végett.

Kiváltságait a királyné is megerősítette az 1744. 6. t.-cikkben és újabb leírataiban is megígérte, hogy senkit azokban háborítani nem szándéka. A Lipót-féle 1691. diploma 4. pontja, az 1693. máj. 14. Alvinczi-féle resolutio 5. pontja is biztosítja előjogaikat, a melyek daczára hogy egyszerre fegyvert is viseljenek, földjüket is műveljék és egyúttal adót fizesse: az ellen ünnepiesen protestálnak és ellentmondanak.

Tiltakoznak arra nézve is, hogy ha netalán kiváltságaik szerint felállíttatnék is ez a nemzeti katonaság: se haditörvény alá, se idegen, nyelvüket nem értő, köztük nem birtokos tisztek alá magokat nem adják, hanem a honi törvények és nemzeti tisztek alatt kívánnak szolgálni. Óvással élnek az ellen is, nehogy valamely bizottság tegyen javaslatot a hadi lábra állítás felől, mert egyedül a nemzetgyűlés és országgyűlés lehet arra illetékes, a mire a székelyek is küldjenek követeket.

Ha pedig továbbra is adót kell fizetniök a hadváltság fejében, arra kénytelenek az 1754. sistema szerint, de tiltakoznak a súlyos 4 frtos dupla fejadó ellen s a nemrég hozzátoldott leányok s ifjak adója ellen; azon tavalyi újítás ellen is, hogy az adót a földre s nem a termésre vetették ki.

Nagy teher az is, hogy bár kvártélyházakat építettek a rendes katonaság tisztei számára, de most azokat a határőrtisztek elfoglalták s így a közéjük küldött rendes katonák tisztei magánosok házára voltak kénytelenek szállani a tulajdonosok kiszorításával. Sőt némely helyeken, mint Gyergyóban, magát a hivatalos székházát foglalták el a határőrök s így nincs hol törvénykezni, a szék tisztei oda se mernek menni a határőrök »véghetetlen dühösködései mián«. Az is sérelmes, hogy Gy.-Szentmiklóson vásárpénzt és vámokat szednek jogtalanul. Növeli a közterheket, hogy a határőrtisztek *számszeletti* czímen 60 s még több éves öreg embereket is katonai igazgatás alá vontak, s őket szolgáltatják, a kiknek közmunkája így rájuk hárul. Igazságtalan az is, hogy a tisztek a határőröket tanúságtételre nem-katona ügyében nem enge-

dik, ezeket azonban amazok ügyében erővel kényszerítik. Carato alezredes és tisztei hatalmaskodását külön is felpanaszolják, mint a kik »sok ártatlan atyjokfiát arestálták, verték, macerálták«.

Mindezek miatt kérik a derékszéket, hogy a gubernium által a királynétól elégtételt kérjenek; Carato és tiszttársai, mint közcsendháborítók és békebontók eltávolíttassanak; az erőszakkal katonaságra vont nép előbbi állapotába visszahelyeztessék. Kérik továbbá, hogy a gubernium őket illető rendeleteit deák helyett magyar nyelven adja ki. Végül hogy az alkirálybírói hivatalától elmozdított csíkszenttamási *Boros Ferencz* hivatalába visszahelyeztessék.¹⁾

A folyamodványban említett *bánkfalvi Bene István* esete abból állott, hogy őt azzal vádolták, hogy a katonákat fegyverletételre biztatta s e miatt Albrecht csíkszentgyörgyi kapitány, Péter-Pál napján a templomból kijövet elfogatta és magához vitetvén, fejét és arczát véresre verte, aztán fájós lábbal Csíkszeredára menni kényszerítette, a hol vasra veretett és felségsértési perbe fogatott. A szék alkirálybírója elégtételt kért Carato alezredestől, Bene Istvánnak, mint a szék lovashajdujának (a ki a polgári hatóság alá tartozik) törvénytelen elfogatása miatt, a mivel Albrecht kapitány megsértette a szék hatóságát és megzavarta a közbékét. Carato jun. 30-án tényleg kiadta a katonai börtönből Bene Istvánt, elismervén, hogy nem az ő ítélete alá tartozik, de kívánja »méltó megbüntetését«. ²⁾ Ártatlansága azonban bebizonyosodott.

Csik, Gyergyó és Kászonszék eme közgyűléséből hosszas előterjesztést intézett a guberniumhoz, melyben jelentik, hogy a fegyvertelen nép lecsendesedett, csak a fegyveresek ne háborgassák. Carato ezredparancsnokról azt a jellemző tudósítást írják, hogy a közgyűlésből egy levelet küldtek neki a vicekirálybíró által személyesen, melyben a gubernium patensét közölték vele és arra kérték, hogy a katonaság részéről is tartassa meg a csendességet. »Felszakasztván Csíkszereda várának udvarán a levelet, meg sem olvasta, hanem

¹⁾ Az 1763 júl. 18. folyamodvány az Okíráttárban.

²⁾ Bene István pere jún. 29. és 30-áról az Okíráttárban.

a sárba vetette, melyet felszedvén a vicekirálybíró, válasz nélkül visszament.* Méltán kérdezhették ezután: »hog्य lehessen hát azzal harmoniában élni, ki a generalis congregatiot is ennyire becsüli?« A katonatisztek durva lelkiületére és elbizakodott gőgös viselkedésére a szék tiszteivel szemben jellemző az a guberniumnak beküldött levél is, melyet Morgengras nevű hadnagy írt egy Silvester nevű embernek Kászon-Ujfaluba, hogy »semmiképen ne higgyen az gaz, sem mirevaló és ő felsége ellen rebellis királybírónak és notariusnak, mert senki az országból soha nem viszi ki« (t. i. a határöröket) stb.

Előadják, hogy a köznép mennyi panasszal járult a derék szék elé a határórtisztek ellen, a kik »míg benn lesznek, addig harmoniát várni nem is lehet.* Felvilágosítják a guberniumot, hogy nem igaz, mintha a károsultakat kárpótolták volna. A határok őrzésére vállalkoznak, csak a határőrök ne zavarják a felváltáskor. Melléklík a kivándoroltak névsorát, mely szerint a mult év végétől 292 család ment ki m. e. 900 lélekszámmal. Kérik a panaszok orvoslását.¹⁾

Egyebet egyelőre nem nyertek, mint hogy a gubernium Siskoviczczal közölte.²⁾

Gyergyószék vicetisztei néhány nappal a derékszék gyűlése után külön is felsorolják a guberniumhoz írt folyamodványukban a gyergyószentmiklósi új határőrök s főkép féktelen, durva strázsamesterök Márton János túrheterlen kihágásait, hatalmaskodását.

Ezek elhatározták, hogy nem túrneik magok között (Szentmiklóson) nem-katonát s azt az öt-hat székelyt, ki közöttük a fegyvert fel nem vette, úton útfélen üldözték, verték. Olyan gyűlölésséggel voltak ellenök, hogy még a vér szerint való atyafiak is üldözték egymást. Azzal fenyegetőztek, hogy ha valamelyik széktiszt falujukba (Gy.-Szentmiklóstra) bemegyén, »megforgatják kardjokat benne; főtisztnek, szék tisztjeinek fekete lelkeket, apjokat, anyjokat szídták, káromlották; azoknak,

¹⁾ Kivonatban közli Halmágyi naplója 95. l. Egész szövegében az Okíráttárban. A derékszék végzése 1763 júl. 18. és 19-éről ugyanott és Bornemisza jelentése ugyanott.

²⁾ Halmágyi naplója 95. l.

kik nem katonák, orrokat, fülöket levágják; nem parancsol nékiek senki, se német, se gubernium«. A határőr tisztek sem szűnnek meg őket biztatni. Ezeket kellene legelőbb eltávolítani, úgy sincs már szükség rájuk, miután a határokat már a plájások őrzik. Azért már nem is panaszkodnak, hogy a székházát elfoglalták és onnan gyalázatosan kirekesztettek, mint-hogy már falujokba menni sem tanácsos és nem is lehetne életveszedelem nélkül. Adót sem fizet senki a nagy bizonytalan-ság miatt.

Mindezek miatt a gubernium védelmét, »atyai protectio-ját és vindicatioját« kéri.¹⁾

De a gubernium maga is tehetetlen volt; nem állt hatalmában a katonákat megfékezni. Főgondja ez időtájt csak arra irányult, hogy a határőrzésről, mit az új határőrök elhanyagoltak, gondoskodjék. A királyné ugyanis jun. 20-án kelt rendeletében meghagyta, hogy a havasi ösvények kellő számú őrökkel láttassanak el. A gubernium ennek következtében az egészségügyi bizottsággal együttesen abban állapodott meg, hogy visszaállítja a régebbi *plájások* (határőrzők) intézményét és megfelelő számú gyalog és lovas plájást (864-et) és 20 felügyelőt alkalmaz a határőrzésre Moldva és Oláhország felől. Erről 1763. júl. 1-én és júl. 21-én értesíti Csíkszéket, meghagyván, hogy a mellékelt utasítás értelmében szervezzék a plájásokat, hogy azok aug. 15-én megkezdhessék működésüket.²⁾ Az egészségügyi bizottság táblázatát is mellékelik, a mely feltünteti, hogy mely állomásokon hány lovas, gyalog plájás, káplár legyen és hová szükséges felügyelő.³⁾

Az utasítás körülírja, hogy mi a kötelességük a havasi ösvények polgári őreinek, az u. n. plájásoknak és azok felügyelőinek. A gyalogok őrzik az ösvényeket, a lovasok a csempészek és nagyobb számú szökevények ellen segítségről gondoskodnak a szomszéd falvakból és a tisztektől. A felügyelők két hetenként megvizsgálják az állomáshelyeket s jelentést tesznek a guberniumnak és az egészségügyi bizottságnak.

¹⁾ 1763 júl. 23-áról az Okirattárban.

²⁾ A gubernium rendelete az Okirattárban.

³⁾ A táblázat júl. 21-éről az Okirattárban.

Tiltott ösvényeken senkit bejönni, vagy kimenni ne engedjenek. A ki fertőzött területről erőszakkal be akar jönni s figyelmeztetésre sem tér vissza, azt le kell lőni s testét meg kell égetni. A rendes ösvényeken átjövők a legközelebbi vesztegzárhoz kísérendők. A vándor juhászok visszatérésükkor Moldvából és Oláhországból nyájaikkal szintén vesztegzár alatt tartandók három hétig.¹⁾

A gubernium ezen rendeletének Csík, Gyergyó és Kászon szék sietett eleget tenni s júl. 18—19-én tartott derékszékének (közgyűlésének) ez volt egyik főtárgya. Megválasztották a felügyelőket, kiállították a plájásokat s megkezdették a határok őriztetését már júl. végén.²⁾

Nem ment ez minden akadály nélkül, mert az új határorkatonák több helyen megzavarták a plájások működését s elűzték őket a határállomásokról. Főkép a gyergyószentmiklósi határorkatonák voltak nagyon féltékenyek és erőszakosak ebben is. Márton János, a gyergyószentmiklósiak rakoncátlan strázsamestere, kiadta katonáinak a rendeletet, hogy a plájásokat a szentmiklósi, tekerőpataki és kilyénfalvi határállomásokról űzzék el s ha nem engednének, fegyvereiket szedjék el és megkötözve kísérvék az ő házához. A plájások útasításuk értelmében az erőszaknak engedtek s júl. 25-én három állomásról eltávoztak s aug. 1-én a negyedikről is elhajtattak. A szárhegyi és ditrói határban lévő állomásokon u. m. Borszéken és Bélborban júl. 25-étől mind a plájások, mind a határorkatonák együtt őrködtek, nem háborgattatván a katonáktól, de a (Borszék melletti) bükkhavasai állomásról itt is elűzték. A szentmiklósiak fegyvetőztek, hogy az ő határokat más által őriztetni nem engedik, mert ők, ha a határorkatonaság megszűnnék is, városi jogot nyernek s a plájok őrzésére megtartatnak.

Gyergyószék vicetisztei, midőn ezeket aug. 3-án a guberniumnak fölpanaszolják, főkép Márton János strázsamester bujtogatásai ellen panasznak, a ki a népet engedetlenségre

¹⁾ Az útasítás 23. p. úgy a marhavész meggátlására teendő óvintézkedés az Okirattárban.

²⁾ Csikszék 1763 aug. 11. jelentése az Okirattárban.

izgattá, úgy hogy az sem a katonai, sem a széki tiszteknek nem engedelmeskedett; a katonatisztek magok úgy nyilatkoztak, hogy ők csak afféle »szalmabáb tisztek«, a kiknek sem módjuk, sem hatalmuk nincs a kihágásokat meggátolni, a bűnösöket lakoltatni s a zavargókat megzabolázni.

Mindezek miatt a guberniumtól kérnek és várnak intézkedést és útasítást, hogy mit kelljen tovább tenniök a határok őrizését illetőleg ott, a honnan kizavartattak.¹⁾

A gubernium azonban várakozó álláspontra helyezkedett, mert az a bizottság, melyet a királyné a határórség újabb és végleges szervezésére kinevezett, már megkezdette tanácskozásait, kidolgozta javaslatait, azok felküldettek Bécsbe s onnan várták most már a királyné döntését, határozatait és rendeleteit.

Hogy azonban Bécsben milyen a hangulat a székely szabadság iránt, azt elárulta egy az egész Székelyföldön és szélese hazában nagy feltűnést, sőt kínos megdöbbenést okozott esemény, a politikai üldözésnek egy szomorú ténye: az udvarhelyszéki alkirálybíró és társai katonai erőszakkal történt elfogása, Szebenbe hurczolása és börtönbe vetése.

A közvélemény Buccow szellemének feltámadását látta ebben és nem ok nélkül.²⁾

---

¹⁾ Gyergyószék vicetisztei felterjesztése 1763 aug. 3-áról az Okírártárban.

²⁾ Halmágyi naplója 94. l. Buccow . . . ad facti rationem citáltatott Bécsben, mégis ide ér a keze, midőn a nemesember elfogattatását Ő felsége előtt véghez vitte.

IV.

Az udvarhelyszéki tisztek elfogatása.

A székely nép forrongása, mely Csíkot és Háromszéket elborította, nem hagyta érintetlenül Udvarhelyszéket sem, a hol pedig a határőrséget Buccow 1762-iki kudarcza után 1763 folyamán nem erőltették. Udvarhelyszék magáévá tette a határszéli szorongatott székely testvérek ügyét s (mint fennebb láttuk) 1763 febr. 1-én tartott viceszékülésükön a csíki körlevélre olyan határozatot hoztak, hogy ők is igyekezni fognak „azon gonosznak (t. i. a határőrség miatt keletkezett zavaroknak) eltávoztatását . . . munkálkodni“.

Nem ebből keletkezett az összeütközés a hatalommal, hanem egyéb okból: az újonnan életbeléptetni kívánt törvénykezési rendszer, az állandó törvényszék (continua tabula) miatt.

Midőn Udvarhelyszéken 1763 február havában a viceszék gyűlést tartottak, a székbeli szabad székelyek bejelentették a székgyűlésnek, hogy ők eskü alatt szövetkeztek egymással arra, hogy az új törvénykezési rendszer behozatalát meg nem engedik, az ellen protestálnak, és azt követelték a viceszektől, hogy erre a szövetkezésre ők is felesküdjének. Keresztúr-füszék vicekirálybírája, veresegyházi *Borsai Nagy István*, nem kifogásolta szövetségüket s arra állítólag maga is hajlandó lett volna felesküdni és a többi tiszteket is buzdította. *Váradi Ferencz* udvarhelyi ügyvéd szintén az eskütétel mellett szólalt fel, hasonlóképen *Simon István* atyhai birtokos, a ki a nép protestatióját benyújtotta.¹⁾ *Sebestyén* udvarhelyi királyi

¹⁾ Br. Siskovicz gr. Daunnak 1763 ápr. 30. (Az Okíráttárban.) És Halmágyi naplója 92. l.

számvevő (regius perceptor) azonban ellentmondott, és figyelmeztette őket annak veszélyes következményeire, s úgy akadott meg a dolog. A szék a helyett felíratot intézett a guberniumhoz, melyben sérelmeik orvoslását kéri.

Azt is szárnyára kapta a hír, hogy Udvarhelyen 4—5 székely nemes a felett tanácskozott, hogy mivel a moldvai vajda sok ezer ember számára földet ajánlott fel telepítésre, ők az elégedetlen székelyeket Moldvába vezetik s ott telepednek le.¹⁾

A nép tiltakozásáról s összeesküvéséről s némely tisztek összejárásáról feljelentés tétetett.²⁾ Mindezekről br. Siskovicz és br. Buccow jelentést téven a királynénak: Mária Terézia Borsai alkirálybíró és társai »vakmerő vállalkozását« szigorú büntetésre méltónak ítélte és elhatározta, hogy Borsait a többi ismert vezetőkkel el kell fogatni s mindenki ellen, a ki a népet lázítja, tekintet nélkül arra, hogy nemes-e vagy nem, bünfenyítőleg kell eljárni. Az elfogatások pedig katonai erővel történjenek, de csak akkor, ha majd az Erdélybe küldendő csapatok oda megérkeztek. Addig azonban titokban tartandó a dolog. A per megindítását a kanczellária útján a guberniumnál el fogja rendelni. A haditanács tudassa ezt szigorú titoktartás mellett Siskoviczczal, útasítván őt, hogy a csapatok megérkezése után az illető vidékre katonaság szállásoltassék, hogy szükség esetén kéznél legyen.³⁾

Borsaiék elfogatására csak július végén került a sor, addig ez elhatározást titokban tartották.

Udvarhelyszéken a nép elégedetlensége addig erős hullámokat vetett; a szabad székelyek gyűléseket tartottak és nemesi kiváltságaik és egyenjogúságok megoltalmazására módokról tanácskoztak és lépéseket tettek.

Az 1763. május 31-én tartott viceszékgyűlésen a köznemesek, vagyis, mint magok mondják, »kiváltképen való

¹⁾ Siskovicz 1763 ápr. 30. jelentésében, az Okíráttárban.

²⁾ »Az accusatorok voltak regius perceptor Sebestyén, úgy hallom, hitehagyott, másik Török, 3-ik Árvai, incerto patre genitus gazember, hogy a fiscalis procuratorságból kivettetett.« Halmágyi naplója 92. l.

³⁾ Mária Terézia gr. Daunnak, a haditanács elnökének, 1763 május 17. (Az Okíráttárban.)

nemesek... úgy mint armalista, donatarius, primipilus és darabont, egyenlő nemességű székelek* a Tripartitumra és Lipót-féle diplomára való hivatkozással protestatiót nyújtanak be és vétetnek jegyzőkönyvbe az ellen, hogy a »libertinus, ignobilis és más efféle, nemes székekhez illetlen titulusokat, melyekkel illetlenül ruháztatnak és a mérges mirigygyel járó halálnál keservesebb neveket nem szenvedhetvén... életük fogytáig is ellene tusakodni kívánnak.* Sőt falvaikban is megegyeztek és megtiltották, hogy azokat senki se cízmezze másként, mint »becsületes nemes falunak.*¹⁾

A június 28-án tartott viceszékgyűlésen azután »Udvarhelyszéknek két filialisával (t. i. Bardócz- és Keresztúrszékkel) együtt kiváltképpen való nemes lakosai, örökösei, igaz székelek* a szék tiszteihöz az iránt folyamodnak, hogy »méltoztassék az egész archivumot első levelétől fogva utolsó leveléig felhányattatni* s a székek kiváltságaira vonatkozót és »maguk védelmire való hasznos és szükséges« okiratokat hiteles másolatban nekik kiadni. Az ellen pedig protestálnak, hogy (értessülvén olyan kívánságról) azokat másnak az ő előleges megvizsgálásuk és beleegyezésük nélkül kiadják, mert azok az egész székely nemzetnek tulajdonai lévén, az egész nemzet híre és akarata nélkül ki nem adhatók.*²⁾

A viceszékgyűlésen, midőn ezt a szokatlan kívánságot jegyzőkönyvre vették, az érdemleges határozathozatalt a szék közgyűlésére halasztották.

Mindezekre a nép bizalmatlansága a tisztviselők és az ú. n. »főnemesek« (primorok) iránt hangolta a kedélyeket, a minek egyenesen (székelyesen szólva : köntörfalazás nélkül) is kifejezést adnak az 1763. jun. 28-iki viceszékgyűléshez intézett ama kérésükben, hogy őket »alább való, de nemességben egyenlő gradusban levőket, tudatlanokat, ily terhes s majd elviselhetetlen inségük idején« magukra ne hagyják, és a magok szabadságának megőrzését az övékkel foglalják össze, »nem úgy mint eddig, hogy magokat tőlük elvonják.*³⁾

1) A protestatio az Okíráttárban.

2) Beadványuk az Okíráttárban.

3) Lásd 1763 jún. 28. kelettel az Okíráttárban.

Ezt is beiktatták a jegyzőkönyvbe.

Ugyanakkor a főkormányshékhé intézett folyamodványt is nyujtanak be a viceshékhé az »inségtől felettébb megszomorítottatott nemes Udvarhelyshékhé két filiálisaival való igaz, kiváltképen való nemes lakosok, tiszta shékelyek«, kérvén annak felterjesztését.

Visszhang ez arra az örvendetes hírré, hogy a királyné új alapon kívánja szervezni a határórszolgálatot s ezt egy bizottságra bízta. Folyamodványukban mindenekelőtt kifejezik, hogy hosszas szenvedésük után mily nagy vigasztalásukkal értették »felséges asszonyuk anyai kegyelmét«, hogy a fegyverrel való szolgálatot »nem oly erőszakos és igen kedvetlen móddal, mint az előbbi esztendőben szorongattattak«, hanem törvényes alapon kívánja. Örömmel értesültek, hogy »mind hazánk nagy méltóságaiból, mind hadi méltóságból álló királyi commissio rendeltetett«, mely a guberniummal egyetértve fogja szervezni a határórséget. Arra kéri azért »leborúlva alázatosan« a guberniumot, úgy intézze »mint édesatya« a dolgot, hogy »szent törvényeiktől« el ne vonassanak, hanem hívassék össze szokott ősi mód szerint nemzetgyűlés (»natio gyűlése«), a királyné szent szándékát hirdessék ki előre minden shékben, hogy tudják, mi felett fog határozni a nemzetgyűlés; ennek határozatát aztán terjeszshék az országgyűlés elibe. »Igy a felséges fejedelem szentséges akaratja szegény nemzetünk törvényén épülvén, örömmel megyen végbe.«¹⁾

Az udvarhelyshéki egyszerű nép ki merte mondani azt, a mit a gyámoltalan (mondhatnók gyáva), Buccow által megfélemlített főkormányshék még alázatos előterjesztés alakjában sem mert a királynénak ajánlani, hogy ezt az egyedül törvényes utat kövesse, t. i. az országgyűlés által határozatassa el a határórség szervezését. Még a bécsi irányadó körök is csudálkoztak azon, hogy az erdélyiek Buccowtól úgy megijedtek, »mert ha bátran beszéltek volna, oly zűrzavart nem okozott volna«. Igaz, hogy »menykövekkel jött«, a gubernátort (gr. Kemény Lászlót) nyugdíjaztatta s másokat.

¹⁾ Kérvényük 1763 jún. 28-áról az Okíráttárban.

is azzal fenyegetett s ezzel ijesztette meg a tanácsurakat,¹⁾ de mégis csak kötelességmulasztás volt a gubernium meghunyászkodása.

A székely székek élén álló tisztviselők sem voltak külön legények, mint a guberniumi tanácsosok, ők is könnyen beadták a derekukat Buccow hatalmaskodása előtt s nem volt alaptalan a székely népnek az a vádja, hogy az ő tiszteik és a székely főnemesek külön választották a magok érdekét a népétől s nem védelmezték őket úgy, a mint kötelességük lett volna. Ezt a csikiak szidalmakkal vetették szemére főkirálybírájuknak, a kit a nép árulójának neveztek és nyílt lázadással s ostrommal éreztették a vicetisztekkel és elüldözték a köztük lakó népszerűtlen nemeseket. Még legkülönbül viselkedtek az udvarhelyszéki tisztek, a kik között legalább néhány bátor szívű hazafi pártját fogta a nép jogainak, a miért aztán a bécsi kormány bosszúját vonták magokra.

Udvarhely anyaszék »tiszta székelyei« ha nem ragadtatták is el magokat nyílt lázongásra, mint az erősebben nyomorgatott csiki és háromszéki atyafiak, nem mulasztották el érelyesen követelni jogaik védelmét és figyelmeztetni újra meg újra előjáróikat törvényes kötelességükre, a nép érdekeinek védelmezésére.

A legérdekesebb documentuma ennek az az emlékirat, melyet Udvarhelyszék közönsége a szék 1763. júl. 12-én tartott közgyűlése elé terjesztett, melyben közös szabadságuk, kiváltságaik együttes védelmére szólítják fel és kérik a tiszteket és nemességet. Önérzetesen hivatkoznak ebben egy nemzetből való közös eredetükre, egyenlő nemesi jogaikra, védelmezésükre letett hitőkre, melyek alapján kérik, hogy »ne kívánják magokat tőlük megválasztani (t. i. elkülönözni), kiket a természeti származás és a törvény elválhatatlanul egybekapcsoltak«. Hivatkoznak a Tripartitumra, mely egyenlő jogokat biztosít nekik. Tiltakoznak az ellen, hogy törvényben biztosított jogaik ellen, meghallgatásuk nélkül, önkényesen rendelkezzenek felettük és megváltoztassák sok százados nemzeti alkotmányukat és intézményeiket.

¹⁾ Halmágyi naplója 95. l.

Minthogy — úgy írják — a katonaságra felvételük iránt új tervezet készül, mely törvényesen a székely nemzet híre és akaratja nélkül nem történhetik: kívánják, hogy a székely nemzetet gyűlésre hívják össze s addig az új tervezetet ellenmondással, óvással akadályozzák meg. Erre való munkálkodásukban vegyék alapúl az erdélyi törvényeket, a Lipót-féle diplomának a székelyekről intézkedő és jogait biztosító szakaszát, melyet 1744-ben a királyné, a székelyek »felséges gróf asszonya« is megerősített, királyi szavával biztosított és melyeknek megtartására uralkodótársa is hittel kötelezte magát. Ezek értelmében készek a haza oltalmára és hasznára felséges gróf asszonyukhoz való hűségüket utolsó csepp vérükig megbizonyítani és magok költségén, magok által nemzetükből szabadon választott tisztek alatt fegyvert viselni, de különben (másként) dícséretes eleik nyomdokaitól el nem távoznak. Kijelentik azt is, hogy »*kiváltképen való nemesek*« lévén, az 1762-ben a birtoktalanokra, vagyis parasztokra kirótt adót nem fizetik, birtokaik után nem adóznak, mert azok nemesi birtokok. Igaz, hogy a vármegyéket eddig némi összeggel segítették, de nem adó számban, a mi ellen protestáltak is. Ezt most már rendes adóként követelik, mintha tartoznának azzal s »oly felettébb súlyosbították, hogy néme-lyiknek feje, mindene fel nem éri« az összeget. Tehát ezt is nemesi előjogaik ellen tovább nem fizetik; postálkodást (t. i. előfogatok adását) sem végeznek ezután, mert azzal törvény szerint nem tartoznak. Szóval ezután semminemű, nemesi szabadságukkal meg nem egyező terhet nem hajlandók viselni. Ily értelemben való közös jogaik védelmére kéri a szék előjáróit, »mert a meghasonlott országnak el kell pusztulnia, mint a szomszéd székek siralmas bizonyosságok«.¹⁾

Hasonló szellemű és tartalmú kérvény érkezett Udvarhelyszék júl. 12-iki derékszékére (közgyűlésére) a háromszéki egytelkes (ú. n. egy-házi), lófő és puskás nemes székelyektől, melyben a fegyverfelvételre erőltetésüket keserves szavakkal s igen élénk színezéssel panaszojják és kéri a testvérszéket, hogy küldjenek követeket és folyamodványt a guber-

¹⁾ Az emlékirat 1763 júl. 12-éről az Okirattárban.

niumhoz, s ha kell, onnan egyenesen a királynéhez, régi szabadságaik együttes megvédelmezésére. Ők is a közös eredetre, egyenlő jogaikra és az ősök érdemeire a honvédelem körül hivatkoznak, s kiváltságaikat illetőleg a Tripartitumra, a királyoktól nyertekre, s mindenekfelett a Lipót-féle diplomára, melyet a királyné is megerősített 1742 és 1744-ben. Ezek ellenére és a királyné »szent intentiója és minden parancsolati ellen, részszerint erőszakkal, részszerint pedig ígéretekkel akarják őket szép székelly nemesi szabadságuktól megfosztani,« midőn fejvesztés terhe alatt mérték alá vonattak, és »sok kínzás, vasazás, fogság, szenvedtetés... sokképen való üldöztetések által... és iszonyú kínzásokkal« felfegyvereztettek, oly ürügy alatt, »hogy a kurucz-világ után atyáinktól elvett fegyver helyett adnák« s mint a bánáti parasztnépet ezredekre, századokra osztották őket. De tudomásukra jutván a királyné rendelete, hogy ő nem kényszer-, hanem önkéntes katonákat akar, a fegyvert visszaadták s kérvényt nyújtottak be a guberniumnak és Siskovicz generálisnak ő felségéhez küldés végett, előbbeni szabadságukba való visszahelyezésük iránt. Ennek másolatát megküldvén, annak támogatására hívják fel Udvarhelyszéket, mert velők egy test lévén, ha ők — a testnek egyik tagja — megromlanak, a természet törvénye szerint amazok is belepusztúlnak.

A háromszéki szabad székelők emez átírata Udvarhelyszék közgyűlésén felolvastatván, azt határozták, hogy »keserves szenvedéseket fájlalják és kérésüket a gubernium előtt külön folyamodványukkal előmozdítani kötelességüknek tartják.¹⁾

A míg Udvarhelyszék közönsége saját és székelly testvérei sorsa javításán illetétképen tanácskozott és törvényes úton fáradozott: addig Bécsben a kormányhatóságok a szék egyik alkirálybírája, Borsai István és társai elfogatása felett tanakodtak. A királyné elhatározásáról, hogy Borsait elfogattja (mit a haditanács elnökével már máj. 17-én közölt), 1763 jún. 23-án értesíté a Bécsben székelő erdélyi kancelláriát, kikérvén arra nézve véleményét.

¹⁾ 1763. júl. 12. k. a. az Okíráttárban.

Gr. Bethlen Gábor férrias és törvényes magatartást tanúsított véleményadásában és óvatosságot ajánlott. Ha a feljelentés igaz, tagadhatatlan, hogy pártütésről (crimen seditionis) van szó és bűnfenyítő vizsgálat indítandó. De azt javasolja, hogy Szebenbe idézzék őket s ott fogassák el, ha a vád igaznak bizonyul. Mert ha lakóhelyükön fogatnak el, ahhoz biztosság okáért 40—50 katona kell s ez nagy feltűnést kelt; annál inkább, hogy otthonuk Szebentől 3—4 napi járányira van, ily nagy területen fogolyként végighurcolásuk a kedélyeket felizgatja. Rámutat a kancellár a tervezett elfogatás törvényellenes voltára is, mert az 1742-iki biztosítás szerint ilyen nem történhetik. Ez most, midőn a nép kétségbeesése miatt többféle kihágásra ragadtatott, nagyon megfontolandó. Az Udvarhelylyel határos Csík- és Háromszék különben is teljes felfordulásban lévén, az elfogatás híre még növelni fogja a kivándorlást. Különösen tartja a kancellária azt is, hogy az összeesküvés állítólag még februárban, nyilvános ülésen történt, mégis csak júniusban jelentetett fel. A késedelemért mind a feljelentő, mind pedig a gubernium, azért, hogy tüstént nem intézkedett, felelősséggel tartozik.

Gr. Bethlen Gábor kancellárnak ez utóbbi megjegyzéséből látszik, hogy az erdélyi kancelláriával nem közölték, hogy az udvarhelyi ú. n. összeesküvésről Buccow és Siskovicz még áprilisban tett jelentést s azt sem, hogy a királyné már május 17-én tudatta elhatározását gr. Daunnal s általa Siskoviczczal, hogy Borsaiékat elfogatja, és pedig katonai karhatalommal.¹⁾

Az erdélyi kancellária véleményes javaslata, hogy Borsai és társai Szebenbe idéztessenek és ott fogassanak el, nem ingatta meg a királynét elhatározásában s ő 1763 júl. 5-én kelt, gr. Daunhoz, a haditanács elnökéhez intézett rendeletében megmásíthatatlan akaratának jelentette ki Borsai és társai elfogatását és ellenők a bűnvizsgálat megindítását. Erről a gubernium, Siskovicz és Montoja (az erdélyi kancellária és a főhaditanács útján) azzal a leírással értesítették,

¹⁾ 1763 júl. 5. k. a. az Okíráttárban.

hogy a királyné rendeletét egyetértőleg a legalkalmasabb módon hajtsák végre.¹⁾

Bajtay püspök, gub. h. elnök, vévén a királyné rendeletét, br. Siskovicz és Montoja tábornokokkal abban állapodott meg, hogy júl. 26-án saját lakóhelyükön katonaság által fogatják el és tüstént Szebenbe viszik fogságra és szigorú vizsgálatra a három udvarhelyszéki nemesembert: veres-egyházi Borsai Nagy István alkirálybíró, Váradi Ferencz székülő ügyvédet és Simon István atyhai birtokost. A kényes feladattal Turati József ezredest bízták meg.²⁾

Bajtay július 25-én mutatta be a királyné rendeletét a gubernium ülésén, melyet egyedül e végből hívott össze. A h. elnök minden esetleges zavar kikerülése végett sajátkezűleg aláírt gub. rendeletet küldött Borsainak, melyben a királyné egyenes parancsára hivatkozva felszólítja, hogy vonakodás nélkül adja meg magát a rendeletet előmutató katonatisztnek. Azért látta ezt szükségesnek, mert (úgy mond) Borsai úgyszólván lelke az egész széknak és különösen a helyettes főkirálybírónak, a ki a valóságban zavarosfejú ember.³⁾

Az elfogatás zavartalan végrehajtása céljából már előbb megrákták Udvarhelyszéket katonasággal.

Borsai István Bögöz faluban lakott, saját birtokán, a Nagy-Küküllő mentében (jelenleg a második vasúti állomás Sz.-Udvarhelyen innen). Turati ezredes július 24-én egy őrmestert küldött hozzá, az ő székében (t. i. Keresztúron) kvártélyozó kapitány nevében megkérdezni, hogy otthon lesz-e másnap (július 25-én), mert hivatalos ügyben fel akarná keresni. Borsai azt izente vissza, hogy másnap Mikeszászára megy birtokára, s csak három hét múlva jó vissza. Erre az ezredes két tisztet és két közlegényt arra az útra állított, melyen Borsainak mennie kellett volna, hogy menetközben

¹⁾ Mária Terézia gr. Daunnak 1763 júl. 5. az Okírártárban.

²⁾ Bajtay püspök br. Nénynek, a királyné kabinetttitkárának 1763 júl. 20-án írja. (Eredetije az orsz. levéltárban. Kivonatban Halmágyi naplója 93. l. jegyzetben.)

³⁾ Bajtay br. Nénynek 1763 júl. 27-én. (Lásd Halmágyi naplója 93. l. jegyzetben.)

fogják el s vigyék Segesvárra, hová egy tisztet rendelt 20 lovassal, azzal a megbízatással, hogy onnan egyenesen Szebenbe kísérik. A kiállított katonák azonban egész nap és éjjel 12 óráig hiába vártak Borsaira, ő nem mutatkozott. Az ezredes, ezt hallván, július 26-án reggel a Bögöztől csak félóránnyira fekvő Bikafalvára ment, hol egy félszázad huszár volt összegyűjtve szemle ürügye alatt. Ott arról értesülvén, hogy Borsai otthon van, tüstént átküldötte hozzá Siegenthal kapitányt egy őrmesterrel és 3 közlegénnyel. Borsai olvasván a Bajtay átadott rendeletét, egy kevésbé megdöbben, de csakhamar megnyugodván, csak annyit mondott, hogy szíves készséggel engedelmeskedik ő felsége rendeletének, s kár volt érte katonaságot küldeni, a gubernium egyszerű idézésére is megjelent volna Szebenben, mert ártatlannak érzi magát s biztos abban, hogy ő felségét nem sértette meg.¹⁾ Kérte, hogy saját kocsiján utazhasson egy szolgájával, a mit megengedtek neki. Kacza (Katzendorf) felé (a kővári kerületben) küldötték katonai kísérettel Szebenbe.

Megtörténvén Borsai elfogatása, július 27-én megtétettek az előkészületek a másik két nemesember elfogatására is. Turati ezredes július 27-én korán reggel Bikafalváról egy főhadnagyot egy őrmesterrel és négy közlegénnyel Udvarhelyre küldött, hogy Váradit fogják el. Feltűnés kikerülése végett csak a főhadnagyot és az őrmestert küldötte be gyalog a városba, a többieket félóránnyira künn hagyta. A szék tisztjei épen szokott rendes heti ülésüket tartották, s ott volt Váradi is. A főhadnagy erről értesülvén, lovas legényt küldött az ezredeshez megkérdezni, hogy Váradit a székházánál elfogassa-e? Azt a választ kapta, hogy várjon, míg hazamegy, de a vérontás kikerülése végett közölje a parancsot a másik alkirálybíróval, Törökkel, hogy intézkedjék, nehogy valami zavar-gás keletkezzék az elfogatás következtében. Az alkirálybíró tényleg intézkedett is, hogy időközben a székházába senkit be ne bocsássonak és a városban is őrzőjáratot tartatott a hajdúkkal.

¹⁾ Bajtay br. Nenynek 1763 júl. 30-án. (Halmágyi naplója 93. 1.) és Turati jelentése júl. 30. az Okíráttárban.

Déli 12 órakor Váradi hazamenvén, a főhadnagy az őrmesterrel és a magához vont 4 közlegénnyel utána ment és a parancsot tudtára adta. Váradi vonakodás nélkül megadta magát, mire felültették a készentartott lóra, elvitték Bikafalvára s Turati ezredes egy tiszttel, egy káplárral s 14 huszárral Segesvárra küldötte s átadatta az ottani készenlétben várakozó őrségnek, Szebenbe szállítás végett.

Simon István Udvarhelytől 3 mérföldnyire, a Korond mellett fekvő Atyhán lakván, az ezredes a szomszédos Etéd községbe rendelt egy hadnagyot 30 közlegénnyel. 26-án este elküldötte a hadnagynak a parancsot, hogy másnap hajtsa végre. A hadnagy ismerős lévén Simonnal, s tudván, hogy nagyon népszerű nemcsak saját falujában, de a szomszéd falvakban is, tanácsosabbnak látta nem otthon fogni el, hanem vadászatra csalni: Simon a meghívásra azt felelte, hogy előbb szénagyűjtő munkásait nézi meg. A hadnagy erre egy káplárt és 4 közlegényt a rét melletti erdőbe rejtett el, s maga is elmenvén a rétre Simonnal, őt az erdőbe csalta, s ott fogatta el s tüstént lóra ültetvén, Segesvárra vitte. Simon nem tűrte oly nyugodtan az elfogatást, mint társai; midőn Szenterzsébeten vitték keresztül, az összecsoportosult népnek azt kiáltotta, hogy a hazáért fogatott el, mert sohasem adta meg magát.

A három nemesember elfogatása a szomszédos falvakban kínos megdöbbenést keltett, de nem történt miattok felkelés, inkább félelmet idézett elő, úgy hogy Szenterzsébeten és Nagysolymoson a nép éjszakára nem maradt otthon, s még július 29-én sem merték házaikban tölteni az éjszakát, félvén valami meglepetéstől.¹⁾

Az elfogott nemesekkel július 30-án érkeztek Szebenbe, hol Bajtay, a gubernium h. elnöke, három különböző, egymástól jó távol eső házban helyezte el őket, elkülönítve, s szoros őrizet alatt, hogy senkivel se érintkezzenek.

A főkormánysház az elfogottak kihallgatására bizottságot küldött ki, melynek tagjai voltak: *gr. Haller Gábor*,

¹⁾ Turati ezredes jelentése 1763. évi július 30-ról az Okíratárban.

gr. Teleki László és Hutter Mihály gub. tanácsosok és mint jegyző *Halmágyi István* gub. titkár.

Az elfogatások végrehajtásáról Bajtay püspök július 30-án br. Neny kabinettitkár által ¹⁾, s br. Siskovicz a haditanács elnöke útján tett jelentést a királynénak, a ki megelégedéssel vett arról tudomást és az erdélyi kanczellária által a guberniumnak elrendelte, hogy az elfogottakat sürgősen és minden részrehajlás nélkül a legteljesebb vallatás alá fogja.²⁾

A vallatás és tanúkihallgatás jó soká elhúzódott. A kirendelt bizottság a legelőbb vallatott Borsai kihallgatását is csak októberre fejezte be. Borsait — daczára ama tanúk kihallgatásának, kikre a feljelentő hivatkozott — teljesen ártatlannak találták. Br. Siskovicz, midőn erről a haditanács elnökének jelentést tesz, megjegyzi, hogy a nemesemberek ellen beadott legtöbb panasznál hasonló az eredmény, a miből mindig csak az tűnik ki, hogy mily hibás az az alap, melyre Buccow a határőrseget építette.³⁾

A királynét, úgy látszik, meglepte a Borsai ártatlanságáról szóló jelentés, s azzal a megjegyzéssel tétette félre, hogy egyelőre tudomásul veszi, de további elhatározását a per befejezése és a guberniumi tanácsosok szavazata után fogja nyilvánítani.⁴⁾

A vizsgálat azonban a többiek ellen tovább húzódván, a per még az év végén is tartott. Borsai nem érte végét, mert karácsony előtt a börtönben meghalt.⁵⁾ Két társára beigazoltatott, hogy a szék népének nevében protestáltak a felállítani tervezett állandó törvényszék ellen, s az ennek meggátlására irányult összeesküvésben részesek voltak, a miért 5 esztendei

¹⁾ Eredeti levele az országos levéltárban. Kivonatban Halmágyi naplója 93. l. jegyzetben.

²⁾ A haditanács aug. 13. jelentése a királynének s az ő határozata aug. 26-ról az Okíráttárban.

³⁾ A gr. Daunnak szóló jelentés okt. 1. az Okíráttárban.

⁴⁾ 1763 okt. 13. oldaljegyzete gr. Daun számára a br. Siskovicz okt. 1. jelentésére. (Az Okíráttárban.)

⁵⁾ Szeles János »Udvarhely történeté«-ben azt írja, hogy »Borsai uram tovább való fogságától karácson előtt természeti, vagy erőszakos halál által (nem tudatik) megmenekedett.« (Erdélyi Múzeum, 1898. évf. 584. l.)

fogságra ítéltettek. A per folyamán mások is belekeveredtek a bűnvádi vizsgálatba, minek következtében almási Bara Mihály procurator és bikafalvi Benczédi György »szabad ember« azért, mert a protestatiót írásba foglalták (az előbbi diktálta, az utóbbi írta), 1764 július havában elfogattak és Szebenbe vitetvén, 3 évi fogságra ítéltettek. Mind a négyen Udvarhelyen, az ott állomásozó katonaság őrizete alatt tartattak »tágas fogságban«. Váradi és Simonnak az öt évből egy rész később elengedtetett.¹⁾

Igy nyomták el és torolták meg Udvarhelyszéken erőszakkal és terrorismussal a szabad szót, a régi kiváltságok és törvények védelmét, a nép vezéreinek elfogatása, politikai üldözése és jórészt ártatlanul rabságban tartása által.

Borsaiék elfogatása mély benyomást tett a népre, megdöbbsentette a nemeseket is; azt a meggyőződést keltette a lelkekben, hogy a határőrség ellen hiába tusakodnak, azt minden áron végre akarják hajtani.

---

¹⁾ Szeles János id. m. id. h. 584. l.

V.

A székely határőrséget szervező bizottság előkészítő munkálatai.

Mária Terézia meggyőződve br. Siskowicz jelentéseiből, hogy a székely határőrség Buccow tervei szerint nem létesíthető, 1763 május 6-án elhatározta, hogy az erdélyi főkormány-szék közreműködését veszi igénybe és május 8-án megbízta gr. Lázár János és gr. Bethlen Miklós gub. tanácsosokat, és br. Siskowiczot, hogy ők hárman dolgozzanak ki új tervet, mely szerint a határőrség minden kényszer nélkül felállítható legyen.¹⁾

A királyné május 21-én kelt rendeletében (mely Nagyszébenbe külön futárral küldve május 29-én érkezett ²⁾ a »Kálnoky-féle csiki commissio operatioira, melyeket a gubernium felküldött, resolválja s parancsolja, hogy mivel a nép lármázódik, az erdőkre kiszállott, a commissio (t. i. az új, Lázár-féle), azt vévén actuariusának (jegyzőjének), kit az ő fel-sége céljának elérésére alkalmasabbnak ítél, mindjárt Csíkba menjen és ott a népet csendesíteni igyekezze. A csiki commissio (a Kálnokyé) redukáltassék; a rabok iránt cselekedje a commissio, a mint jobbnak látja, a plájokról provideáljanak.« ³⁾

A gubernium máj. 31-én tárgyalta a legfelsőbb rende-

¹⁾ A rendeletek kivonatai az Okirattárban.

²⁾ Ezt Buccow »a generalis felmenő útjában szembe találván, felbontotta és újra lepecsételtetvén, a püspökhöz dirigálta« (Halmágyi Naplója 72. l.).

³⁾ Halmágyi naplójában így adja rövid tartalmát a rendeletnek (72. l.), mely máj. 21. k., az Okirattárban.

letet s azt határozta, hogy »mivel megcsendesedtek a széke-lyek« az új bizottság még ne menjen a Székelyföldre, a Kálnoky-félét azonban hívják haza Csíkból; a plájokat, a hol katonák (új határőrök) nincsenek, őrizték a régi plájások az előbbi módon. A bizottság jegyzőjéül kijelölik Halmágyi István gub. titkárt. S minderről jelentést tesznek jun. 1-én a királynénak.¹⁾

Az új bizottság a királyné máj. 21-én kelt rendeletét véve, tüstént munkához látott és máj. 31-én előkészítő gyűlést határozott junius 1-ére, a midőn is megkezdették a rendes üléseket és tanácskozásokat.

Előbb rendszeresen nem dolgozhattak, mert gr. Lázár máj. 21-én érkezett meg birtokáról s Bethlen Miklóst a gubernium május 20-án tartott üléséből Háromszék lecsendesítésére küldötte ki s egy hétig távol volt.²⁾

Időközben mégis br. Siskovicz és gr. Lázár két tervben állapodott meg. Az egyik szerint Csík és Háromszéken egy gyalog, és Udvarhelyszéken egy lovas ezred lenne felállítandó az önként vállalkozókból. A másik terv szerint Csík és Háromszék egészen katonai szervezetet nyerne, kiváltságaik megtartásával.³⁾

A bizottság első rendes ülését junius 1-én tartotta Nagy-szebenben. Legelőbb is felolvasták a királyné május 21-iki rendeletét s elhatározták, hogy

1. Mivel a nép Csíkban és Háromszéken lecsendesedett, bemenetelőket elhalasztják addig, míg a szükség nem kívánja.
2. A Kálnoky-bizottságot Csíkból a guberniummal egyetértve visszahívják.
3. Br. Siskovicz ezt a katonatiszteknek Csíkban tudokra adja.
4. Halmágyi gub. titkárt jegyzőül alkalmazzák.
5. Ő felségének ezekről jelentést küldenek.
6. A határőrség szervezésének tervét üléseken tárgyalják,

¹⁾ Halmágyi naplója 72. l.

²⁾ Május 25-én még nem volt Szebenben, 27-én referált a guberniumban. (Halmágyi naplója 69. l. és Siskovicz jelentése máj. 25-ről az Okirattárban).

³⁾ Siskovicz máj. 25. jelentése gr. Daunnak az Okirattárban.

melyeket naponként d. e. 10 órakor tartanak gr. Lázár szállásán.

7. Mivel Bethlen Miklós jelentéséből Háromszék felől úgy értesültek, hogy az ott állomásozó rendes katonaság igen nagy teherként nehezedik a népre: megkeresik a főhadparancsnokságot, hogy a katonaságot arányosan szállásoltassa el Háromszéken, Csikban és Udvarhelyszéken, és pedig úgy, hogy a ki határórkatona, az az elszállásolástól megkíméltesse.

A székely határórség új tervezete kidolgozásában a következő munkarendet állapították meg:

1. Állíttassék össze a székelyek alkotmánya, régi és újabb törvényeik, úgyszintén az a gyakorlat, mely szerint régebben és újabban katonáskodtak.

2. Fejtsenek ki azok a kétségek és kifogások, melyek ez ellen úgy a fejedelem, mint a nép részéről felhozhatók.

3. Vizsgáltassék meg, hogy miként lehetne azokat elhárítani, úgy a fejedelem érdekében, mint a nép javára.

Ezek megállapítása után br. Siskovicz tábornok benyújtott egy munkálatot, melyet a székelyek alkotmányáról, illetőleg katonáskodási és adózási kötelezettségükről Simon János hírneves jogtudós ügyvéd (a ki már Buccownak is jogtanácsosa volt) készített.¹⁾ Ennek kivonatát, illetőleg végső összegezését (13 pontban) felolvasták s az egészet aztán köröztették a bizottság tagjai közt, hogy kiki megtehesse rá esetleges észrevételeit. A jegyzőkönyvbe is beiktatták teljes egészében.²⁾

Simon munkálatának összegezése ezeket állapítja meg a a székelyek régi jogairól és kötelezettségeiről:

1. A székelyek Erdély különválása előtt egyéb adóval nem tartoztak, csak az u. n. ökörsütéssel. Izabella óta (1542.) a három nemzet uniója által egyenlő teherviselés alá vetették magokat, úgy a katonáskodást, mint az adózást illetőleg.

2. Az adózás terhe azonban 1559-ig csak a harmadik rendet illette, t. i. a népet, a mely gyalog katona lévén, pixi-

¹⁾ Ld. jellemrajzát gr. Teleki D. id. m. 57. l.

²⁾ Ld. a jun. 1. jegyzőkönyvben az Okíráttárban.

dariusznak neveztetett, a főrendek (primores) és lófők a vármegyei nemességgel egyenlő jogokat élveztek.

3. A székelyek nagyobb katonaterhet viseltek, midőn adót fizettek is. 1555 és 1598 között népük egyötöd részét, míg a vármegyék jobbágyaiknak néha 8-ad, néha 11-ed részét, a szászok pedig csak ezer gyalogot tartoztak hadra készen tartani, kivéve az általános hadfelkelést.

4. A székelyeket súlyos teherviselésük alól (a nép jobbágság alá kerülvén) az 1599. és 1602. törvényhozás előbbi szabadságukba, melylyel Erdély különválása előtt éltek, helyezte vissza.

5. A régi szabadság visszanyerése óta hadszervezetük jobb rendbe állíttatott, úgy hogy a főrendűek és birtokos nemesek a vármegyei nemességhez hasonlóan felkelni és zsoldosokat tartani volt köteles, a lófők, egytelkes nemesek és szabad székelyek pedig a lustrumok szerint fejenként készenlétben állottak a hadra s oly számmal vagy hányadrésszel keltek fel, a mennyit a fejedelem elrendelt és pedig fővesztés terhe alatt. Azonfelül az 1606-iki tcz. szerint állandó őrségül 2000 lovaszt és gyalogot tartottak, a kiket az 1688. t.-cz. szerint két évenként váltottak fel.

6. Hogy ez a nemzeti katonaság meg ne fogyjon, a birtokeladás szigorúan eltiltatott és a kivándorlás a Székelyföldről minden lajstromba írt székelynek tilos volt.

7. A székely katonák ép úgy alá voltak rendelve a katonai, mint a polgári hatóságnak s a kapitányok és királybírák előtt pereskedtek.

8. Adót 1602-től 1658-ig sohasem fizettek, csak öt ízben (1603—1626-ig) a követségek költségére és Bethlen Gáborné fejedelemasszony ajándékára fizettek kb. 10.000 forintot.

9. 1658-tól 1705-ig minden évben fizettek több kevesebb adót, 1791 óta (a Lipót-diploma keltétől) gyakran óvás mellett, nehogy adómentességükről lemondani látszanának.

10. 1711-ben a Rákócziival tartó erdélyi katonaságot s köztük a székelyeket lefegyverezték és földművelésre fogták, de sem a katonakötelezettség alól örökre föl nem mentették, sem a székelyek adómentessége felől nem határoztak.

11. A székelyek a földművelésre önként visszatértek, de egyenlő adóterhet nem mindjárt vállaltak, csak fokozatosan, 1714 után.

12. Ezekből világos, hogy a székelyek a fejedelem rendeletére ma is kötelezhetők a hadszervezetre, de mikor hadakoznak, egyenlő adófizetésre nem kényszeríthetők. Minthogy azonban 1685-től 1705-ig, e háborús időkben, a közszükség úgy kívánván, a másik két nemzetet az adófizetésben önként segítették és arra törvényhozással is súlyos büntetés alatt kényszerítették, gyakran pedig oly nagy összeggel, a mi rendes adójuk harmadrészét kitette: nem látszik kiváltságaikkal és törvényeikkel ellenkezőnek, hogy a székely lófők és puskás darabantok, sőt még az egytelkes nemesek is katonai kötelezettség alá vonassanak és azok, a kik és a midőn tényleges szolgálatot nem teljesítenek, egyszersmind évi adót is fizessenek.

13. Gondoskodják azért a bizottság az 1635-iki Rákóczi-féle s az 1684—87 közti Teleki-féle lajstromokat a székely levéltárakból megszerezni, a melyekből kitűnik, hogy kik és miként tartoztak katonáskodni, hányszor évenként és mily felszereléssel voltak kötelesek a szemléken megjelenni. Végül az idézett törvények alapján könnyen lehet oly tervet kidolgozni, mely időszerű lesz és megfelel a székelyek kiváltságainak.¹⁾

Simon János ügyvédnek ez a munkálata (mely nem ment a tévedésektől, sőt a királyi jog iránt kedvező czélzattosságtól sem) szolgált alapul a bizottság első tanácskozásaihoz. Nem fogadták el felülvizsgálatlanul, hanem tanulmány tárgyává tették, megvitatták, kipótolták, helyesbítették s aztán újra átdolgozván, az így megállapított, újonnan szerkesztett pontokat terjesztették fel a királynénak. Főkép gr. Lázár János buzgólkodott azon, hogy Simon munkálatát megbíralja és kijavítsa s e miatt éles összeütközésbe is keveredett a Buccow munkatársául vállalkozott hírhedt ügyvéddel.

Több ülésen foglalkoztak ezzel a munkával s két hét múlva készültek el a végleges összegezéssel.

¹⁾ A bizottság 1763 jun. 1. jegyzőkönyvében az Okirattárban.

A jún. 1-i ülésen elhatározták, hogy köröztetik s érdemileg csak azután foglalkoznak vele. Ezen az ülésen még megállapították a királynéhez intézett előleges jelentés szövegét, melyet (mind a négyen aláírva) még ugyanazon napon külön futárral elindítottak Bécs felé.

A jelentésben kifejtették, hogy miért nem tartják célszerűnek most még Csíkba kiszállani. Azért mert Bethlen Miklós Háromszéket lecsendesítette és nyugalomra hangolta azzal a kijelentéssel, hogy a királyné végleges elhatározását tudatni fogja velök. A gubernium csilapító rendeletét Csíkba is elküldötte kihirdetés végett s remélhető, hogy ott is lecsendesednek. Ha most a bizottság oda menne: követelnék a királyné előre jelzett végleges határozatát s ezzel nem rendelkezvén, tartani lehet a várakozásában csalódott nép újabb zavarásától. A határőrzést a végleges rendezésig a plájások által fogja végeztetni ott, a hol határórkatonaság nincs.¹⁾

A bizottság második ülését jan. 6-án tartotta. Ezen mindenelőtt a székelyek jogszolgáltatásának (jurisdictionalia) a törvényekből összeállított kivonatát olvasták fel s elhatározták, hogy a többi aktákkal együtt fölterjesztik az udvarhoz tájékoztatás végett.²⁾ Azután gróf Lázár János terjesztette elő megjegyzéseit Simon János munkálataira a székelyek jogállapotáról a katonáskodást és adófizetést illetőleg. Mint-hogy azonban ezt nem végezheték be, folytatását a következő ülésre halasztották s elhatározták, hogy addig egészítsék ki a régi és főkép az 1669-ben szerkesztett *Compillatae Constitutiones* óta hozott törvényeknek ide vonatkozó részeivel, hogy ezeket is megvitathassák és belevonják a tárgyalásba.³⁾

A bizottság jun. 9-én tartotta harmadik ülését. Összegezték a megelőző ülésen tárgyalt megjegyzéseket a székelyek jogállapotáról s azt összevetvén a törvényekből készített kivonatokkal, egyhangú megállapodással megszerkesztették munkálatukat.

Elmondják benne, hogy a székelyek alkotmánya az idők

¹⁾ A jun. 1. jegyzőkönyvben az Okíráttárban.

²⁾ Megvan Halmágyi protocollumában a 44—48. lapon. *Jurisdictionalia Siculorum e legibus excerpta* cz. a. B. jelzéssel.

³⁾ A jun. 6. jegyzőkönyv az Okíráttárban.

folyamán különböző változásokon ment át. Attila fiainak bukásán kezdik, hogy Csaba visszatért Scithiába, a másik testvér Aladár seregéből 3000-en Erdélyben telepedtek le és a földet s hivatalokat törzsek és nemzetségek szerint felosztották, a mint a Tripartitum mondja (3. rész 4. cz.) A régi hun szabadsággal élve, fegyverrel védték az elfoglalt földet, egyéb terhet nem viselvén, s demokratikus kormányformát tartottak fenn. Szent István magyar királylyá választatván, minden hatalom reá szállott s általa Gyula vezér legyőztetvén, Erdély is a magyar korona alá került s a székelyek is a király joghatósága alá jutottak. A későbbi királyok, főkép Jeruzsálemi András óta a nemesség előtérbe lépven, a székelyek között is, kik eredetileg egyenlők voltak, a mai napig három rend képződött: ú. m. nemesség, szabadok és jobbágyság.

A királyok alatt szolgálmányok terhe is háramlott rájuk s miként a magyar nemesek a királyoknak szolgálni tartoztak, úgy a székely nemesek és szabadok is köteleztettek előbb ú. n. ökörsütésre, később Erdélynek Magyarországtól különválása óta különböző kötelezettségre s hadiszolgálatra. Ez az adózás és katonáskodás is változott: 1555 és 1597 között adóztak és katonai szolgálattal is túlterheltek, mígnem 1599-ben és 1602-ben régi szabadságuk helyreállítatott.

Ettől fogva 1658-ig adót nem fizetett a székely, ha katonáskodott; csak néha teljesítettek némi rendkívüli segélyadást, követtségek költségére vagy ajándékokra. 1658 óta (a török adó rendkívül megnövekedvén) a székelyek is adó alá vonattak, mígnem Lipót császár-király 1691-ben diplomájában minden adózás alól fölmentette őket, köteleztetvén saját költségükön a honvédelemre.

De a székelyek, e kiváltság mellett is, a többi nemzetek terhének könnyítésére önkéntes adót vállaltak, a mely az idők folyamán, azzal az érveléssel, hogy katonai szolgálatuk nem vétetett igénybe, kötelezettséggé vált.

A törvényekből, Lipót diplomájából és az ú. n. Alvinczi-féle határozmányokból az állapítható meg, hogy a székelyek a legrégibb időtől mostanáig szabadrendűek voltak.

Ezek megállapítása után elősorolják az Approbatákból azokat a törvényeket, melyek a székelyek jogszolgáltatását

meghatározzák. (Ezeknek részletezését az alábbi összegezés fölöslegessé teszi).

Végül felvetik a *nehézségeket* (a törvényes akadályokat, difficultates), melyek az állandó katonáskodás ellen felhozhatók és gondoskodnak a *megoldás* (solutiones) felől, a mivel a nehézségeket elhárítani vélik.

Az első nehézséget abban látják, hogy a székelyek bár mindig tartoztak katonáskodni, de hadfelkelés (insurrectio) módjára, a többi nemzetekkel ; tehát miként foghatók mégis állandó katonaságra ?

A felelet (megoldás) az, hogy igaz, hogy többnyire a többi nemzetekkel együtt keltek hadra, vagy fejenként az általános, vagy kevesebben a részleges felkelés alkalmával ; de állandó katonaságot is kellett tartaniok, néha ötdrészét, vagy 1597-ben pl. huszadrészét népüknek. 1606-ban 2000 lovast és 2000 gyalogot ajánlanak a fejedelem kívánságára készenlétben tartani. 1688-ban törvény kél arról, hogy 2 évenként felváltják a fejedelem udvarában állandóan szolgáló őrséget. *Nem ellenkezik tehát sem a régi gyakorlattal, sem a törvényekkel, ha most is állandó katonaságot szolgáltatnak a fejedelem rendeletére.*

A második kérdés és nehézség abban mutatkozik, hogy vagy az egész nemzet állítandó katona-lábra, vagy az egész meghagyandó az adófizetők sorában ? !

Feleletük reá az, hogy miként régebben is volt általános és részleges felkelés : most sem lehet törvényellenes, ha az egész nemzet kebeléből 2 vagy 3 szék, vagy a többiből is némelyek kiválasztatnak és m. e. részleges felkelés módjára zászlók alá soroztatnak. Nincs törvény, a mely tiltaná, hogy a születésöknél és az alkotmánynál fogva szabadok katonaságra foghatók ne legyenek.

A harmadik kérdés az, hogy mi haszna lehet az állandó székely katonaságnak, ha az, a miként követelik, nem vihető ki Erdélyből ?

Felelet rá, hogy nincs olyan tételes törvény, a mely kimondaná, hogy a székelyek a haza határain kívül nem tartoznak harczolni. A Lipót-féle diploma csak azt mondja, hogy *a honvédelemre saját költségükön köteleztetnek*. Ebben nem az van, hogy a hazán kívül menni nem kötelesek,

hanem hogy a hazán kívül *saját költségükön* harcolni nem kötelesek. Azonban nemcsak a hon határain belül kell védeni a hazát, hanem kívül is, az ellenség feltartóztatásával, vagy üldözésével. Nem hiányoznak erre történelmi példák. Szapolyai János a mohácsi vészkor sietett az erdélyi hadakkal Lajos király tábora felé. II. Rákóczi György székelyekkel is harczolt Lengyelországban. Apafi Mihály seregét Bécs ostromára szintén kivezette. Harczoltak tehát eddig is a hazán kívül s harczolni tartoznak ezentúl is, csak hogy zsoldfizetés mellett. Benne van az Alvinczi által hozott határozatokban is 1693-ból, hogy ő felsége beleegyezik, hogy a székelyek nem vitetnek ki Erdélyből, hacsak a honvédelem szüksége nem kívánja. Annál könnyebben menne azonban a dolog, ha ő felsége megígérné, hogy a kivitelt csak török háború esetén s Magyarország határán belül kívánja. A kölcsönösség is azt kívánja, hogy ha szükség esetén Erdélyt a császári hadak is védik az ellenség ellen, viszont ő felségének a többi országai védelmére az erdélyieknek s köztük a székelyeknek is ki kell vonúltniok.

Negyedik nehézségnek az látszik, hogy miként lehetséges az, hogy a hadi szolgálatra kötelezett katonák adót is fizesse-
nek, ha csak mérsékelten is?

Ez a nehézség — úgy látszik — megoldhatatlan, mert bár 1555 és 1597 közt is adóztak és katonáskodtak, de 1599 és 1602-ben régi szabadságukba visszahelyeztettek és a legújabb Lipót-féle kiváltságlevélben (melyhez mint mentőhorgonyhoz kapaszkodnak) minden adótól felmentettek a honvédelem fejében. Az adót tehát béke idején legalább fele részben, hadi szolgálat alkalmával teljesen elengedni javasolják (miként az alábbi tervezetben előterjesztik).

A bizottság az így megállapított megjegyzésekre nézve a jún. 10. ülés végén azt határozta, hogy mivel ebből a hosszú levezetésből nehéz volna az udvarnak a székelyek kötelezettsége felől magát tájékoztatni: hogy könnyebben áttekinthető legyen, rövid kivonatban pontokba foglalják s ezt a bizottsági tagok közt körözve, átnézik s úgy fogják felterjeszteni.¹⁾

¹⁾ A jún. 10. jegyzőkönyv az Okíráttárban.

A bizottság munkálatait azonban időközben valószínűleg Siskowicz kiadta Simon ügyvédnek is megjegyzések tétele végett s ő 6 pontra nézve czáfolatot írt. Ezek a következők :

1. Hogy a nemesség és jobbágyság eredete ugyanaz lett volna a székelyek, mint a magyarok között : az nem áll.

Mert a jobbágyság eredete a székelyek között nem vezethető vissza szt. István és II. András korára, sem pedig nemesítés (jóság- vagy címeradományozás útján) II. Jánosig nem történhetett, mert a Tripartitum 3. r. 4. cz. szerint és az 1562-ben jún. 20. hozott törvény szerint a székelyek addig még felségsértés esetében sem veszíthették el birtokukat s *királyi jog* még magvaszakadás esetén sem volt érvényben a székelyek között addig, az 1597. ápr. 17. törvénycikk szerint. II. János előtt tehát nem történhetett nemesítés királyi adomány útján.

Halmágyi ehhez még megjegyezte oldalt, hogy az 1571-iki tcz. óvást emel az ellen, hogy az ősi jogon bírt székely birtokokban királyi jogot formáljanak és elhatározta, hogy azokban a birtokokban, melyeket a székelyek legalább év óta bírnak, a királyi jog ellen megtartassanak ; azokban pedig, melyekhez királyi jog fűződik, az adományozás joga a fejedelmet illesse.

II. János király pedig — így folytatja — 1541-ben, tehát éppen 30 évvel e tcz. kelte előtt csecsemő korban került a trónra, a midőn birtokadományozást nem lehet tőle föltételezni : így tehát a királyi jog és a jobbágyság keletkezését nem lehet II. János korára korlátozni.

1562-ben pedig a székelyekről hozott törvénycikkekben a lófók a nemesekkel (helyesebben : a főnépekkel) egyenlősítetnek és nekik is, mint a nemeseknek, megengedik a jobbágyok (helyesebben : földönlakók) tartását, t. i. »kiket jó igazsággal bírnak«.

Simon ügyvéd így folytatja megjegyzéseit :

Armalista (címeres nemes) sem volt addig az ideig. 1571-ig a törvényekben nincs említés a székelyek közt nemeségről, mint megkülönböztetett statusról, hanem mindig három rend említetik köztök : főrendek (primores), lófók (primipili) és szabad székelyek (plebei liberi), a mint kitűnik 1555-iki

alkotmányukból s az 1559-iki és 1562-iki törvényekből. Címeres levél sincs, melyet a királyok valamelyike adott volna székelynek. Verbóczi sem különböztet meg egyeseket, hanem együttesen nevezi a székelyeket kiváltságos nemeseknek (nobiles privilegiatos). Arról sincs szó, hogy előbb a széke-lyeknek jobbágyaik lettek volna, hanem zsellérei, vagy földön-lakói (inquilini, seu terrigenae) voltak, az 1562. és 1564. tcz. szerint. Székely jobbággy először az 1571-iki tcz.-ben fordul elő, a mely évben t. i. az egész nép megnótáztatott és II. János által kevéssel halála előtt nagyrészt a lófóknek adományoztatott jobbággyúl.¹⁾

Innen van, hogy 1599-ben és 1602-ben, midőn a székely nép szabadsága visszaállítatott, csak azok a jobbággyok hagyattak meg a nemesség kezénél, a kiket vagy a megyék *Lakság* nevű helyeiről hoztak be, vagy a kik az első felkelés előtt önként lekötötték magokat és nincs említés olyanokról, kik ősjobbággyok lettek volna.

Igy tehát a székely nem nyerte a nemességet a királyoktól a magyarokkal egyformán, sem pedig nem vettetett parasztságra hadban meg nem jelenés vagy más ok miatt, hanem a hol *jobbággy* van, ez vagy Szapolyai János óta önkéntes lekötésből, vagy a nemesség által elnyomatásból keletkezett. Jobbággyokat 1614 óta sem lekötni, sem elnyomni nem lévén szabad, az 1635., 1684. és 1687-iki lajstromok (regesta) szerint a székelyek meglustráltattak és a kik jogtalanul bírattak, a katona-rendbe visszahelyeztettek földjeikkel együtt.

Simon 2-ik megjegyzése az volt a bizottság munkálatára, hogy az erdélyiek katonáskodása nemcsak az általános és részleges felkelésekből állott, hanem állandó őrség is volt a fejedelem udvarában, a szorosokban és erősségekben.²⁾ Emez őrségek költségére 1594-től 1610-ig külön adó vettetett ki, azután 1661-ig a fejedelmi udvarával együtt, 1661-től megint külön. A székelyek is tartottak őrséget az erősségekben és

¹⁾ Ez ellenkezni látszik a fennebb említett 1562-iki toz.-kel. Ez a helyes, mert az 1562-iki tcz.-ben tényleg nem nemesek és jobbággyok, hanem *főnépek* és *földönlakók* említetnek.

²⁾ Hivatkozik az 1555 decz. 29., 1594. febr. 2., 1597. ápr. 16., 1598. márcz. 23., 1606. máj. 17. és 1608. márcz. 3. toz.-re.

őröket a határokon. Az Approbata 5. r. 64. p. mentesíti őket a gyulafejervári várban való őrsegtartástól, de ez nem soká tartott, mert az 1688. máj. 10. 13. tcz. világosan rendeli, hogy a székely gyalogok, kik az udvarban szolgálnak, kétévenként felváltassanak s az alatt semminemű adóval ne terheltessenek.

A 3-ik kifogás és megjegyzés az, hogy nem látszik elégségesnek a székelyek hadi és adózási kötelezettségét csupán az Approbata és Compilata törvénykönyvből és Lipót-diplomából levezetni, s az összes törvényeket kellene vizsgálat alá vetni, és azokból megállapítani a jelenlegi kötelezettség állapotát.

Halmágyi megjegyezte erre oldalt, hogy ez erőltetett kifogás, mert a törvenyszikkekből ugyanaz az eredmény jó ki, mint az Approbata és Compilata Constitutiókból és a Lipót-diplomából.

Ámde Simon hosszasan okoskodik. Egyebek közt azt mondja, hogy az 1545-iki unio alkalmával a három nemzet Erdélyben úgy egyezett meg, hogy a haza védelmére egyenlő adó- és katonai terhet fognak viselni. Erre hivatkozik a két nemzet a székelylyel szemben 1692-ben is, midőn a diplomát elfogadták.

1608-ban, midőn a székely nép Udvarhelyt nemzetgyűlést tartott, a fejedelem által megkerestetett, nehogy az unio ellenére magokat a közterhek alól kivonni akarják.

1669-ben a székelyek protestálnak az ellen, hogy annyi adót fizessenek, mint 1667-ben, t. i. 5000 tallért, a mely pedig csak harmadrésze volt az arányos résznek.

Az 1693 decz. 19-iki országgyűlésen, midőn a 400,000 forint adót elosztják, a székelyekről azt jegyzik meg, hogy »jöllehet a ns. székely natio a rendszerént tartozó contributiok eránt magát immunitálatottnak praetendálja«. Ebben ki van fejezve az is, hogy a más két nemzet ezt a mentesítést el nem ismeri.

Tényleg fizettek is adót a székelyek, rendszerint egy harmadát a különben aránylagosan rájuk eső résznek, úgy hogy a diplomatikus adómentességet a gyakorlat és törvenyszikkek oda módosították, hogy midőn a szükség kívánta,

a katonakötelezettségen kívül adóztak is, harmad-negyed résznyire a különben őket illető hányadból.

Simon 4-ik megjegyzése, hogy a székelyeknek volt néha generalisuk, de leggyakrabban csak kapitányaik voltak és a pereket a székekből sohasem felelbezték a generalis, hanem a kir. tábla elibe és a bíróságban nem kellett másnak a katonatisztek közül jelen lenni, mint a kapitánynak.¹⁾ Ebből tehát nehézség nem származik, ha az egész nép katonává lesz is, mert a széktisztek a politikai és vagyoni peres ügyeket, a katonatisztek a személyes és katonai szolgálati ügyeket tárgyalják.

Simon 5-ik megjegyzése az, hogy a Lipót-diplomából nemcsak hogy nem lehet bizonyítani azt, hogy a székelyek külföldre harcolni ki nem vihetők, hanem ellenkezőleg, világos az 1693-iki Alvinczi-féle határozmányok 15. §-ából, hogy a székelyek, midőn a honvédelem szükségessé teszi, a haza határain kívül is harcolni tartoznak.

Simon szerint a haza (patria) kifejezés alatt a Pragmatica Sanctio óta nemcsak Erdély értendő, hanem a királyné összes országai, melyek együtt egy közös hazát alkotnak. (? !)

6-szor: A lófők nem mindig lovon harcoltak; kitűnik az 1670 decz. 1. 24. tcz.-ből, a hol ki van mondva, hogy az elszegényedett nemesek a gyalogos lófők között harcolnak. Hogy kik és mely helyeken voltak ilyen gyalog lófők, az kitűnik abból a lajstromból, melyet 1684-től kezdve Teleki Mihály, Mikes Kelemen és Székely László készítettek.

Ezeket tekintetbe véve — úgymond Simon — azok a nehézségek, melyeket a bizottság a megjegyzésekhez fűzött, magoktól eslesnek.²⁾

Simon ügyvéd eme fejtegetései között nem, egy van (pl. a haza fogalma magyarázata), a mely a hazafiasabban gondolkozó bizottsági tagokat megbotránkoztatta. E miatt történetelt az, hogy gróf Lázár János (a ki a bizottság munkálatát szerkesztette) Simont élesen megtámadta és a haza és tör-

¹⁾ Hivatkozik az 1607. jun. 10., 1609. ápr. 26., 1610. szept. 19., 1634. máj. 12. tcz.-re és az Approbata 3. r. 76:13. 4. r. 14:3., 4., 5. és 5. r. 52. és 65. pontjaira.

²⁾ Simon munkálata: »Ad reflexiones notantur sequentia« (oldalt: »Simoné«) cz. a. Halmágyi jegyzőkönyvében (a 29—33. lev.).

vények árulójának nevezte. A királyné maga is tudomást nyert erről (valószínűleg Buccow útján, kinek Simon írhatta meg) és meginttette gr. Lázárt, hogy Simon dícséretes szolgálatkészségét ilyen szemrehányással el ne riassa.¹⁾

Báró Siskovicz Simon fennebbi megjegyzései alapján egy *pro memoria*-t szerkesztett magyar nyelven, melyet tekintetbe veendőnek ajánlott a végleges (kivonatos) megszerkesztésnél.

Megjegyzései ezek voltak: hogy 1. a székely nemesség és jobbágyság nem a királyoktól származik s hogy Szapolyai idejéig nincs nyoma adománynak, címeknek, vagy jobbágyságnak közöttök. 2. A székelyek állandó őrségtartásáról szóló törvényeket (miket Simon idézett) s főkép az 1688-ikét meg kellene említeni. 3. A törvényekre hivatkozásra nézve ajánl módosítást. 4. Jónak látná, ha a Lipót-diploma és Compilata közt hozott törvényekre is hivatkoznának. 5. A katonai pereknek a generalis elé történt felebbezésére hivatkozás után meg kellene említeni, hogy a többi (polgári) perek hová felebbeztettek. 6. Az első nehézség megoldása után helyénvalónak látná az 1688-iki tcz. idézését az őrségadás kötelezettségéről. 7. A 3-ik nehézség megoldásához idézni kell az Alvinczi-féle határozmányok 15. §-át s a *pragmatica sanctio*t. Siskovicz is magáévá teszi Simon elméletét, hogy a *Pragmatica Sanctio stylusa* szerint sub nomine *patriae* ő felségének minden örökös országai értetnek.²⁾

Ilyen előmunkálatok után a bizottság jún. 13-án tartott 4-ik ülésén megállapította rövid összefoglalásban azt a 14 pontot, melylyel a székelyek katonáskodási és adózási kötelezettségét a multban megvilágítani kívánja. Gr. Lázár János munkája volt ez is, (de meglátszik rajta Simon pótlásainak és javításainak hatása), melyet a bizottság magáévá tett és az udvarhoz felterjeszteni határozott. Ezek a következők:

1. A székelyek a fejedelem parancsára mindig tartoztak katonáskodni, mi célból lajstromba is írtattak.³⁾

¹⁾ Mária Terézia gr. Daunnak 1763 jul. 4. az Okíráttárban.

²⁾ Siskovicz eredeti, sajátkezűleg aláírt *pro memoria*-ja Halmágyi protocollumában (a 35—36. lev.).

³⁾ Hivatkozással az Appr. Const. 3. r. 76. f. 8., 12. és 20. tcz.

2. Ennek daczára adót is fizettek, midőn a szükség kívánta, néha többet, néha kevesebbet, mint az 1658 óta hozott törvényekből kitetszik.

3. Egyetlen törvény van (az 1562. jun. 20-iki), melyben ki van mondva, hogy a haza határain belül egy hónapig tartoznak saját költségükön hadakozni, de mivel az Approbata (5. r. 63.) zsoldot rendel nekik a haza határain kívül és a Lipót-diploma 1691-ben adómentességet a honvédelem kötelezettsége mellett adott nekik: következik, hogy ők magokat akkor, midőn a hazában szolgálnak, tartoznak ellátni (élelmezni) és hogy akkor, midőn tényleges szolgálatban vannak, adót fizetni nem tartoznak. Szolgálni tartoztak békében is várak és határok őrzésével (az Appr. 3. r. 76. f. 21. cz. szerint). Tisztjeikről is ez áll s ezért voltak adómentesek jobbagyaik.

4. A haza határain túl is tartoztak hadakozni, szükség esetén, a fejedelem parancsára. Példák erre Szapolyai János, Bocskai, Bethlen, a két Rákóczi György és Apafi táborozásai a hazán kívül. Lipót oklevele szavai, hogy *«quod pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant»*, nem azt jelenti, hogy a hazán kívül nem vihetők, hanem azt, hogy ott már nem tartoznak saját költségükön harcolni. Az 1693-iki Alvinczi-resolutio is (a 15. p.) azt mondja, hogy *«ő felsége beleegyezik, hogy a székelyek Erdély határán kívül ne vitessenek, hacsak a hazának védelme nem követeli»*. A határórség szervezése azonban annál könnyebben sikerülne, ha kivitelők csak török háború esetére s Magyarország határait szorítkoznék. Különbö a kölcsönös védelem viszonyossága a többi országokkal követeli, hogy a székelyek is tartoznak szükség esetén a birodalom többi országait védelmezni.

5. A fejedelem ítéletétől függ, hogy ha az egész nemzetet nem akarná felfegyverezni, csak két vagy három széket állítson hadi lábra, mint ahogy néha ötödrészt, 1597-ben huszadrészt állították ki a katonakötelezetteknek, 1606-ban 2000 lovast és gyalogot. Nincs törvény, a mely valakit születésénél vagy kiváltságánál fogva mentesítene.

6. Jó hadi készülettel (saját fegyvereikkel) kellett hadra

kelniök (Appr. 3. r. 76 f. 8. cz.), de a saját fegyver most már nem felel meg.

7. Minden székben külön lovasság és gyalogság volt, székenként külön ezredek és zászlóaljok, külön kapitányok alatt s öltözetben is különbözök. Az 1656. tcz. veres gyalogokról emlékezik, a mely név máig is megvan még. Kívánatos, hogy megkülönböztetett ruhájok legyen, de kevésbe kerülő s az a népies öltözethez minél inkább alkalmazkodjék.

8. A seregszemlére (lustrum) a hányszor, a mikor és hová a fejedelem parancsolta, megjelenni tartoztak. (Appr. Const. 3. r. 20 f. 1. tcz.)

9. Háború idején mindnyájan, békében azok, kiket a fejedelem rendelt, katonáskodni tartoztak. A várak őrségeit két évenként felváltották másokkal (az 1688. máj. 10. tcz. szerint), úgy a hazán kívül küldötteket is.

10. A tisztek, mint generalisok,¹⁾ főkapitányok és főkirálybírák²⁾ közülök tétettek. Az 1666. 3. tcz. szerint kapitányokat a fejedelem a többi nemzetek közül is kinevezhetett. A főkapitányok ezredparancsnokok voltak. Az alsóbb tisztségekre, mint az alezredek, őrnagyok (főstrázsamesterek), századosok, nem vonatkoztatható a törvény. (Pedig magától értetődik, hogy ezek sem lehettek idegenek!) Ezeket az első szervezés alkalmával székelyekből kiállítani úgy sem lehet, mert a hadászatban járatos tisztek kívántatnak.

11. A zsoldosok esküvel voltak zászlaikhoz kötelezve.³⁾ Ezt kívánja a hűség a fejedelem iránt, ezt a gyakorlat s a népjog.

12. A székely katonák személyes és fegyelmi ügyekben csupán katonai szabályok alá tartozhatnak, úgy kívánja a jó rendtartás s a katonai intézmény szelleme.⁴⁾ Anyagi pereikben azonban a szék tisztei ítélték.⁵⁾

¹⁾ Hivatkozással az Appr. Const. 2. r. a fejedelmi conditókra.

²⁾ Appr. 3. r. 76. f. 1. tcz.

³⁾ Bethlen Gábor 1616 katonai rendtartása és az 1623. évi törvények szerint.

⁴⁾ Hivatkozással az Appr. 3. r. 19. f. 13. cz.-re, mely szerint sérelmi és hatalmaskodási pereket katonai bíróság elé is felelbezhettek.

⁵⁾ Az Appr. 3. r. 76. f. 13. cz. és 16. cz. 4. pontja szerint.

13. Volt nemzeti főgeneralisok is, bár nem mindig s nem is igen szükséges, ha csak azért nem, hogy az legyen a főhadbíró, kihez a személyes ügyek felebbeztessenek. Dologi (vagyoni) ügyekben (gyakran személyiekben is) a szék viczetiszteitől a főtisztekhez, u. m. a kapitányokhoz vagy főkirálybírákhoz történt a felebbezés és innen a királyi táblához.

14. A lófókra nem lehet sérelmes, ha ők (kik régi jogon lovasok voltak) gyalog szolgálnak, mert régebben is megtörtént, ha elszegényedtek.¹⁾ Rendes hadseregben lovasság és gyalogság egyenlő rangú s a lófók kiváltsága otthon a gyalog szolgálat által nem vész el.²⁾

A bizottság eme pontok megállapítása után a jun. 13-iki ülésen elhatározta, hogy két különböző tervet dolgoz ki a határórség felállítására. Az egyik szerint tekintettel a székely törvényekre és kiváltságokra és a királynétől engedélyezendő előnyökre, a régi *kötelezettség* alapján volna szervezendő a határórség. A másik tervezet szerint *önkéntes* és szabad akaratú összeírás alapján lehetne szervezni. Mindkettőt felterjeszteni határozzák, hogy ő felsége válaszson, melyiket akarja.

A jun. 14-én tartott bizottsági ülésen felolvasták és megállapították azokat a módokat és föltételeket, melyek mellett az első tervezet szerint (t. i. a kötelezettség alapján) a határórséget szervezni ajánlják.

E tervezet a következő:

Előrebocsátják, hogy bár a kimutatott, törvényeken alapuló katonáskodás minden szabad székelyre kötelező, de mert ez főkép a szegényebbekre nagyon terhes lenne, jónak látná a bizottság (azért is, hogy állandósága inkább biztosíttatnék), ha ő felsége a következő kedvezményeket nyujtaná nekik:

1. Bár a székely katonaság a törvények szerint a fejedelemség határán belől³⁾ saját költségén tartozik szolgálni, ezt

1) Hivatkozással az 1670. decz. 1. 24. toz.-re.

2) Summaria deductio obligationis Siculorum, juxta quam ab olim militare tenebantur, contribuantque. (Halmágyi protocolluma 49—52. lev.) D. jelzéssel.

3) Itt tehát a *patria* szót már csak a fejedelemségre értük, még nem is Magyarországra, annál kevésbé az osztrák tartományokra is, mint fennebb okoskodtak, hamisan, Simon ügyvéd nyomán.

a kötelezettséget csak a szék területére korlátozzák, a mit átlépve, zsoldot kapjanak, mint a rendes katonák, béke idején is.

2. Bár fegyverrel is tartoznának magokat ellátni: ő felsége adjon nekik fegyvert és lőszert, meg szíjszerszámot, javíttassa a szolgálatban elromlottakat, miket jókarban tartani kötelesek.

3. Minden falusi és széki közmunkáktól (kivéve a katonai fuvarozást) mentesek legyenek.

4. A míg egy családban, a mely osztatlanul egy katonai telken lakik, legalább egy katona van, addig az minden katonai kiváltságot élvezzen.

5. Székely katona a rendes adó harmadánál többet ne fizessen.

6. Az altisztek (dobosok, trombitások és őrzetők is beleértve) vagy minden adó alól mentesíttessenek, vagy állandóan zsoldot húzzanak.

7. Hogy az egyenruha minél olcsóbb legyen, tartsák meg a viselni szokott fehér harisnyát (t. i. nadrágot), a zekét, fehér mellényt (seu leibli), csákót, a zeke szegélye meghatározott színű legyen.

8. Jöllehet a fejedelemtől függ, mert törvény nem határozza meg, hogy háború esetén az egész haderő vagy csak egy része tartozik-e a fejedelemségen kívül hadakozni, mégis ő felsége intézkedjék úgy, hogy csak annyi vitessék ki külföldre, a mennyi 2 év múlva fölváltható.

9. Háború esetén ne csak a hadban lévő katona, de ott-hon maradt háza népe is adómentes legyen.

10. A háborúban elesett özvegye élethossziglan adómentességet élvezzen.

11. Bár eleinte az elkerülhetlen szükség úgy kívánja, hogy a szervezéskor hadban jártas idegen tisztek alkalmaztassanak: jövőre nézve főtekintettel legyen ő felsége arra, hogy székely honfiak legyenek a tisztek.

12. Ha táborba kell szállniok, békében vagy háborúban, sátorokról és táborszerekről a kincstár gondoskodjék.

13. A katonai szolgálaton kívül a fő- és altisztek minden zsarolásaitól mentesek legyenek.

14. Az elhalt katona ingó és ingatlan javai soha el ne koboztassanak, hanem a törvényes örökösöké legyen.¹⁾

A bizottság június 16-iki ülésén azokat az érveket és eljárási módot állapítja meg, melyek szerint a székelyeket a katonaság felvállalására rábeszélni, vagy szükség esetén kényszeríteni gondolja és javasolja. Ennek a tervezetét szintén az elnök gróf Lázár János dolgozta ki s az ő munkálata szolgált alapul a bizottság tárgyalásához és megállapításához. Ebben a bizottság mindenekelőtt arra nézve kéri a királyné határozatát, hogy az egész Székelyföldön lévő egytelkes (egyházhelyes) nemesek, lófők és darabontok soroztassanak-e be katonának, vagy csak a csík-gyergyó-kászoniak és háromszékiek? E végből mellékelik az 1762-iki táblázatos kimutatásokat az öt székely székben lévő családfőkről és özvegyekről s azok adóiról.²⁾

A bizottság csak a két határszéli székot, Csíkot és Háromszékot ajánlotta felfegyverezésre; azért mert a többi szék nem határszéli s így határóri szolgálatot csak székük határán kívül teljesíthetnének, a miért zsolddal volnának ellátandók s mert az adóelengedés az egész Székelyföldre nézve érzékeny veszteség volna a kincstárra. Hogy azonban ez a három szék ne panaszkodhasson, hogy ők kizárattak a katonai kiváltságokból: a bizottság véleménye szerint ő felségének el kellene rendelnie, hogy ezek is készen álljanak a katonaságra, mihelyt ő felsége elrendeli.

Két ezredet lehetne a két székből szervezni, 8—8 gyalog és 2—2 lovas századba osztva. Mind a két székből 3—300-at ki kellene választani lovasnak s a többi maradna gyalognak. Erről tervet készítettek és mellékeltek. Nagy súlyt fektetnek az adómentességre, a mit a székelyek fennen követelnek, a minek legalább (s ezt elegendőnek tartják) kétharmada békeidőben is elengedendő (háborúban az egész.) Erről is tervet készítettek, hogy mennyi adóelengedés történék.

¹⁾ Ezek a pontok megvannak „Planum prius” cz. a. Halmágyi jegyzőkönyvében az 53—54. lev. E. jelzéssel.

²⁾ E kimutatásokból 20505 család jó ki. (Ld. Teleki Domokos: A székely határőrség története 63. l.). A táblázatok Halmágyi jegyzőkönyvében a 61—63. lev. .///. jelzéssel.

Kérdi továbbá a bizottság, hogy mivel csak két út és mód van a szervezésre, t. i. az önkéntesség, vagy a kényszerítés módja, ha az első nem sikerül, miként és kik által alkalmazzák a másodikat?

Tervük és ajánlatuk az eljárásra nézve az, hogy megkapván a királyné elhatározásáról szóló rendeletet, kiszállanak a székekbe s összehíván a falusi bírákat, esküdteket és előjárókat (öregeket), előadják, hogy ő felsége kegyelmesen elhatározta, hogy a régi hírneves székely vitézséget (melyet a magyar királyok és erdélyi fejedelmek elismertek) régi virágzására juttatni kívánja. Előszámlálják aztán az előnyöket, melyek a katonaság elvállalásából reájok háramlanak s felszólítják őket a katonáskodásra. Ha megtagadják az engedelmességet és kiváltságaikra hivatkoznak, akkor sem ajánlják az erőszakot, hanem azt, hogy a királyi jogügyek igazgatója (director regio fiscalis) idézze őket törvény elé (az e végből összehívandó országgyűlésen) s ott ítéltessenek el szabadságuk elvesztésére s szolgaságra vettetésén és kincstári jobbággyokká tételén, a fejedelem föltétlen hatalma alá kerülve, bármit lehet aztán felőlük határozni.

Végül a bizottság felette szükségesnek tartja, hogy a királyné saját aláírásával és pecsétjével ellátva nyílt rendeletet küldene a biztosok kezéhez mintegy megbízó levél gyanánt, hogy minden ígéretüknek és biztosításuknak teljes hitelt adjanak. Erre azért van szükség (mondják a biztosok), mert máig is csak azt hajtogatják a székelyek, hogy ők a királynénak semmiféle rendeletét nem látták a katonáskodás felől és mindazt, a mi történt, a mások művének tekintik.¹⁾

A bizottság június 20-iki ülésén állapította meg azt a második tervet, mely szerint *önkéntes* összeírás alapján javasolta a székely határőrséget.

Kötelezettségük ez volna:

1. Minden katona hűségesküt tenne a katonai törvények megtartására.

¹⁾ »Modalitas motivaque persvadendi ac cogendi Siculos ad statum militare, juxta prius planum amplectendum« háttérrel, »Opus exc. c. Lazar« oldaljegyzéssel, F. jelzéssel. (Halmágyi jegyzőkönyvében 55—60. lev.)

2. Béke idején a tartományban, háborúban a hazában vagy azon kívül tartozának katonai szolgálatot tenni és gyakorlatokat tartani. •

3. Ruhájuk az előbbi terv szerint egyenruhává alakíttatnék át.

4. Székükben élelmezésükről magok gondoskodvának.

Kedvezményül ezeket nyernék a felségtől :

1. Békében adójuk fele elengedtetnék, a közmunkák-tól (kivéve a saját katonai szükségleteiket) mentesek lennének.

2. Fegyvert, hadiszert kapnának s első ízben más felszerelést (szíjyat, táskát) is.

3. Sátorakat békében és háborúban a kincstár adna.

4. Tisztek és altisztek állandóan zsoldot húznának.

5. Tényleges szolgálatban a határőr kapna (a szék területén is) napjára a gyalog 4, a lovas 8 krajczárt, kivéve az ezred szolgálatot, minő a zászlóórség, a rabok őrzése s más effélék.

6. A széken kívül békében katonai szolgálatot teljesítve kenyeret és zsoldot kapnak, mint a rendes katonák.

7. Háború idején bárhol szolgálnak, a rendes katonai zsoldot kapják.

8. Háborúban a külföldön szolgálók két év múlva föl-váltatnak.

9. Háború idején mind az otthon, mind a hazán kívül szolgálók adómentesek.

10. A háborúban elesettek özvegyei adómentesek lesznek.

11. A katonák házanépe katonai kiváltságokat élvez.

12. Az első évben minden katona adómentes.

13. Dologi pereikben a szék bírósága alá tartoznak.

14. Egyebekben katonai bíróság alá.

15. Katonai szolgálaton kívül, tiszteik minden ingyen szolgáltatása alól védve lesznek.

16. Hátrahagyott javaik örököseikre szállnak.

17. Igazságot a katonai bíróságok ingyen szolgáltatnak s pénzbüntetésre nem ítélnak.

18. A közös birtokon természetbeli munkára vagy más szolgálmányra nem kötelezhetők.

19. Ha az adózási rendszer változnék is, féladónál többel nem terhelhetők.

20. A községek javadalmaiból, mint eddig, ezután is részesülnek.

21. Ha ő felsége szolgálatukat az önként vállalkozóknak most vagy később nem venné igénybe, más ezredekre osztatnak be.

22. A lovas katonáknak szolgálati lova nem számíttatik be az adóalapba.

23. Földbirtok a tisztekenek magául vagy községi birtokból nem hasíttatik ki, de lovaik a közlegelőt használhatják.

24. A templomokat használhatják, de mindenki tartozik papjának a szokásos stólát, képét és egyéb járandóságot megadni a lelkiekben egyházi törvényszék alá tartoznak.

Végül megjegyzik, hogy ha ő felsége az adó kétharmadát engedné el az önkéntesen vállalkozó katonáknak, sokkal könnyebben menne a dolog.¹⁾

A bizottság jun. 20-iki ülésén azt is elhatározta, hogy a kidolgozott két terv (t. i. a kötelező és önkéntes szervezés) közül az utóbbit ajánlja első sorban a felségnek, a következő okokból, mert :

1. A katonatisztek jelentéséből az tűnik ki, hogy a fegyvert megtartott székelyek kijelentették volna (?), hogy szívesebben maradnak katonasorban, mintsem visszatérjenek a polgári hatóság alá.

2. A nem kényszer által besorozott katonáktól több készséget és buzgalmat lehet várni a szolgálatban.

3. Egy évi adó elengedésével könnyebben hajlanának önkéntesen a katonaságra.

4. Ez utóbbi terv szerint elesnének a székely kiváltságok tekintetében felsorolt kétségek és nehézségek s azok helyébe a felség által megerősítendő pontok jönnének.²⁾

Elhatározták végül, hogy a következő ülésre kidolgoz-

---

¹⁾ Planum posterius de spontanea militia Siculica cz. háttérrel, G. betű alatt. Halmágyi jegyzőkönyvében 67—69. lev.

²⁾ A bizottság jun. 20-iki jegyzőkönyvében az Okíráttárban.

zák a megvitatott módozatokat, melyek szerint e tervet végrehajtanák.

A bizottság jun. 21-iki ülésén állapították meg az eljárási módokat. Szükségesnek tartották, hogy

1. A királyné ne csak megbízó levelet adjon nekik, hanem az utóbbi tervezetben foglalt pontokat (a mennyiben azokat helyeselné, esetleg módosítva) aláírásával és királyi pecsétjével ellátva küldené vissza, hogy azáltal minden kétség eloszoljon a székelyek lelkéből.

2. Küldjön ő felsége rendeletet a főkormányshéknak, hogy a bizottságot munkájában támogassa, a szék tiszteinek és a népnek hagyja meg, hogy a bizottságnak teljes hitelt adjon s munkálatában, mint a melylyel a királyné akarátát hajtja végre, segítse és hogy a szék tisztei a bizottság oldala mellett működjenek.

Igy felszerelve és támogatva a bizottság kiszállana a székekbe s a nép előtt előadná, hogy ő felsége törvény szerint föltétlenül is követelhetné, de inkább óhajtja önkéntesen és bizonyos föltételek mellett katonai szolgálatukat. Előadván aztán a föltételeket (melyek az utóbbi tervezetben foglaltatnak) és a katonai szabályokat: azokat, a kik vállalkoznának a katonaságra, tüstént felesketné. Ha pedig az óhajtott sikert rosszindulatú lebeszélés, vagy alattomos izgatás akadályozná: az ilyen merényleteket, mint a legmagasabb akaratra, a királyi szolgálatra és a közjóra ártalmas tényeket, a törvényes büntetésekkel, vagy a felség által kiadandó és kihirdetendő rendelet értelmében szigorúan megtorolná.

Hogyha a bizottság várákozása ellenére czélt nem érhetne az önkéntességre alapított tervezet által: akkor az első tervezetre való áttérést ajánlja, a mely szerint aztán, ha kell, kényszer által is eleget tehet a legmagasabb akaratnak.¹⁾

Mindezeket megállapítván, a bizottság (jun. 21-én) elhatározta, hogy az eddigi jegyzőkönyveket s a mellékletül szolgáló munkálatokat még egyszer körözteti a bizottság tagjai között, hogy esetleges észrevételeiket megtegyék. A végső

¹⁾ De modalitate juxta planum posterius voluntarium e Siculis militiam erigendi cz. a. H. jelzéssel. Halmágyi jkvében a 71—72. lev.

simítást a jun. 23-iki ülésen elvégezvén, a királynéhoz felterjesztését határozták el, hogy addig is, míg a bizottság az oláhokra vonatkozó tervét elkészíti, az udvar a székelyekre nézve határozhasson. Még u. e. gyűlésen megállapították a királynéhoz intézendő felterjesztés szövegét is.¹⁾

A terjedelmes munkálatok letisztázása azonban annyi időt vett igénybe, hogy a felterjesztés csak június 29-én kelhetett.

Ebben a bizottság előadja, hogy eddigi munkálatai jegyzőkönyvét és annak mellékleteit felterjesztve, két tervezetet mutat be a királynénak, mely szerint a határőrséget a székelyek közt felállítani gondolja. Az utóbbi tervet (az önkéntes toborzást) ajánlja inkább. Kérnek felhatalmazást, hogy a székelyek esetleges kérelmeit, melyek sem a szervezet rendszerét, sem az adózás alapját nem érintik, teljesíthessék. -

Minthogy az oláhok helyzete teljesen különböző, addig is, míg arról tervezetet dolgoznának ki, felterjesztik a székely határőrség terveit, hogy arra nézve határozatot kaphassanak.²⁾

A bizottság ezzel bevégezte munkálkodása elvi részét s addig, míg az udvar a határőrség miként való szervezéséről nem határozott, további teendője egyelőre nem volt a székelyek dolgában s áttérhetett az oláhok tanulmányozására és azokról való javaslat készítéséhez.

Az előadottakból kitűnik, hogy a bizottság székely határőrségi tervezete mily nagy munkával, körültekintő óvatos gondossággal készült. Abban nincs jogunk kételkedni, hogy jóhiszeműség és az igazság kutatása vezette a bizottság tagjai munkálkodását; de az nyilván kitűnik a tárgyalás és munkálat menetéből, hogy az alkotmányos jogokra és formákra a biztosok sem nagy súlyt fektettek, a törvényes akadályokon könnyen túltették magokat s azokat megkerülni javasolták s így inkább udvari, dynasticus érdekek szolgálata, mint a székely nép érdekeinek és szabadságának védelme lebegett szemök előtt.

---

¹⁾ A jun. 21., 23. jkv. a. Okíráttárban.

²⁾ A bizottság fölterjesztése a királynénak 1763 jún. 29. az Okíráttárban.

VI.

A királyné rendeletei a székely határőrségről s azok kihirdetése Csíkszéken.

Mária Terézia a bizottság tervezeteit véleményadás végett közölvén Buccowval, a főhaditanácscaal és az erdélyi kancelláriával, ezeknek véleménye meghallgatása után határozott a bizottság javaslatai és pedig első tervezete (a kötelező katonáskodás) értelmében, de nagyrészt a második tervezetben javasolt kedvezmények megadásával.

A királyné rendeletei erről 1763 okt. 8-án keltek és pedig öt királyi leírat: egy a bizottsághoz, kettő a kormányshoz, egy nyílt rendelet a három érdekelt székely székhez, s ezeken kívül egy (németül írt) részletes útásítás a biztosokhoz, a mely eljárásukat megszabja.

A bizottsághoz intézett leírat tudatja velők, hogy a királyné jelentésükre elhatározta, hogy a br. Buccow második terve szerint szervezett határorkatonaságból, mely a fegyvert megtartotta, kiegészítve másokkal, 2 lovas és 4 gyalog ezred alakíttassék. És pedig egy dragonyos ezred az oláhok s egy huszárezred a székelyek közül állítandó, melyek mindenike 8—8 századból és 1500—1500 emberből álljon. A 4 gyalog ezredből kettő a székelyek, kettő az oláhok közül alkottassék s mindenikben 3—3 zászlóalj és összesen 3000—3000 ember legyen. Így az összes gyalogság 12.000, a lovasság 3000 emberből állván, az egész erdélyi határőrség 15.000 főnyi legyen.

Meghagyja a királyné, hogy a szervezésnél a mellékelt útásítás szerint járjanak el. Ha valami nehézség lenne, tüstént jelentsék, hegy elhárítható legyen. Bizalmát fejezi ki az iránt,

hogy mivel az ő tervök szerint kívánja végrehajtani, szívökön fogják hordani s nem engedik magokat kicsinyes kérdések, gáncsoskodás, vagy keresett ürügyek által megzavartatni s így nem fogják az időt vesztegetni az udvarhoz intézendő fölöleges felterjesztésekkel, hanem minden igyekezettel azon lesznek, hogy a rájuk bízott ügy minél előbb végrehajtsák. A leírat végén megdicséri a királyné a bizottság eddigi buzgalmát és arra buzdítja őket továbbra is.¹⁾

A királynénak az erdélyi főkormányzékhez ugyanakkor (t. i. 1763. okt. 8-án) intézett leírata előadja, hogy mi végből határozta el »a nationalis, vagyis szélybéli militia« felállítását, t. i. a határszéli szorosok, havasi ösvények, álútak őrzésére, a pestis behurczolásának meggátolására, a közbéke oltalmára, a csempészet megakadályozása végett és háború esetén minden országa és birodalma oltalmára. Erre Erdélyben legalkalmasabbank találta a székely nemzetet, a mely »a régi időkben viselt hadakozásokból nem kicsiny dicsőséget nyert magának«, s a mely a hazai törvények alapján »különös rendtartására nézve legalkalmasabbnak találtatott« arra. Biztosokat nevezett ki azért, hogy Csík-, Háromszék- és Bardóczszeiken a katonaságot szervezzék. Úgy értesült, hogy többen katonaságra állottak ott, a hitet is letették, de aztán a fegyvert letették. Az ilyenek példás büntetést érdemelnének, de veleszületett kegyelmességénél fogva megkegyelmez nekik, ha a királyi rendelet kihirdetésétől számítva egy hó lefolyása, vagy a biztosok által meghosszabbítható határidő alatt kötelességek mellé visszatérnek, s a megígért kedvezmények fejében kötelességüket pontosan teljesíteni fogják, más-különben kemény büntetés alá esnek. Azoknak, kik a fegyvert megtartották, jutalmúl a jelen évi adót teljesen elengedi. Meghagyja, hogy ennek végrehajtásában magok is segédkezzenek és mindenkit megintsenek az engedelmességre.²⁾

Mária Terézia ugyanakkor egy külön leíratban azt hagyta meg a főkormányzéknek, hogy midőn a bizottság kiszáll a

¹⁾ A leírat kivonata 1763 okt. 8. az Okíráttárban, a bizottság nov. 1. jkvében s Halmágyi jkve 153. lev.

²⁾ A királyi leírat az Okíráttárban.

székekbe, a tisztviselőket rendeljék melléjük segédkezésre és rendeleteik végrehajtására. Tudatja azt is, hogy felhatalmazást adott a biztosoknak, hogy az izgatókat a törvény formái mellőzésével tüstént perbe fogják és szigorúan megbüntessék.¹⁾

A királyné negyedik rendelete az a patens volt, melyet a székekben való kihirdetés végett küldött meg a főkormány-székeknek, hogy a biztosoknak kézbesítsék és hiteles másolatokban az illető székeknek kiadják.

Ebben is mindenekelőtt a célzt jelzi, a mi végből a határ-ország felállítása történik. Azután hangsúlyozza, »hogy a széke-lyek eleitől fogva hadi szolgálatra voltak kötelezve« s ebben gyakran kitűntették magukat. Ezt akarja feleleveníteni s korszerű hadi szervezetbe illeszteni a köztük felállítandó két gyalog és egy lovas ezredet. Egyelőre a határszéli Csík, Három-szék és Bardócz lakosait kívánja besorozni, fentartván magá-nak szükség esetén a többi székely székek szolgálatának igénybe vételét is. Előadja aztán a nyerendő kedvezménye-ket, melyek némi változtatással a bizottság fennebb ismer-tetett pontjait tartalmazzák.

A székely katonának béke idején is zsoldot rendel a határori szolgálatban: a gyalognak napi 4, a lovasnak 8 krajczárt, a miből magokat és lovukat élelmezni tartoznak. Háború esetén annyi bópénzt, kenyér- és lóportiót fognak kapni, mint a rendes hadsereg katonái.

Kardot, puskát és lőszert s első felszereléskor szíjszerszá-mokat is kapnak.

A szolgálatban elpusztult ló árát a kincstár kárpótolja.

Béke idején az adónak harmadrészét, háború idején az egészét elengedi, házanépüknek is. A háborúban elesettek özvegyei is adómentesek maradnak.

Egyelőre kénytelen idegen gyakorlott tiszteket alkalmazni, később közülök nevezi ki az érdemeseket.

A szervezés megkezdésekor megállapított egyenruhát költségesnek találván, saját szokott öltözetüket (fehér harisnya, zeke) s a csákót rendeli uniformisúl, fehér mellénynyel és a zeke

¹⁾ A királyné második leírata a főkormány-székekhez az Okíráttárban.

újján az ezred színét jelző szegélylyel. A kiknek már van régebbi egyenruhájok, megengedi, hogy viseljék el előbb azt, míg ilyet készíttetnének.

Külön földeket a tisztek nem kapnak, de a közlegelőkön szabad legeltetést lovaiknak és tűzifát a közerdőkből.

A lovasoknak szolgálati lova adó alól mentes lesz. Valás tekintetében kiki saját egyházi hatósága alatt marad. A magvaszakadt székely katona vagyonát törvényes örökösei kapják stb. stb. Befejezésül reményét fejezi ki a királyné, hogy ennyi kedvezmény mellett örömmel fogják a katonaságot fölvenni és bízgón, hűségesen fognak szolgálni.¹⁾

A királyné eme rendeletei kiadása után Buccow generalist is visszaküldötte Erdélybe, megbízván őt a főhadparancsnokságon kívül a gubernium elnökségének további vezetésével is.

Váratlanul és kellemetlenül hatott ez a hír Erdélyben, mert kevéssel azelőtt »nagy híre futamodék, hogy többé le nem jönne«. Ugy hallották, hogy az államtanácsban már elhatározták, hogy Buccow helyett gr. Hadik Andrást (a hétéves háborúban nagy hírnévre jutott népszerű altábornagyot) küldik le Erdélybe.²⁾

A királyné azonban szigorú utasítással kötötte meg Buccow kezét, hogy a bizottságot háborítatlanul hagyja működni és minden hatalmaskodástól (túlkapástól) magát kötelességszerűleg megtartóztassa. Ha más véleményen lenne, mint a bizottság, írja meg a haditanácsnak s az majd a királyné elé terjeszti. Minden egyéb dolgot pedig a gubernium útján igazgasson; ha véleménye eltér a főkormányshététől, mellékelje a gubernium jelentéséhez.³⁾

Ilyen megnyesett szárnyakkal került vissza Buccow Erdélybe.

¹⁾ Egykorú fordításban az Okíráttárban.

²⁾ Halmágyi naplójában azt írja (101. l.), hogy »már determináltatott in consilio status és helyében Hadik resolváltatott is, de felérkezvén gr. Nemes Ádám (kir. táblai elnök) ennek testimoniuma annyira ponderált az egész ország fontos repraesentatioi ellen, hogy az elébbeni determinatio megváltozván, viszont ide küldetett«.

³⁾ A királyné rendelete Buccowhoz 1763 okt. 14. az Okíráttárban.

Bajtay püspök, a gubernium ideiglenes elnöke, a ki még szept. 30-án a Buccow bukásán örvendez és nem tartja őt sem elég okosnak, sem elég tapintatosnak a kormányzásra: ¹⁾ okt. 24-én olyan tiszteletadással fogadja, a mit eddig püspök még nem tett meg (írja ő maga és ez a tette, ellentétben előbbi szavaival, nagyon jellemző reá is!), hogy személyesen eléje ment s úgy kísérte be a városba.²⁾

Buccow újra átvette tehát a gubernium vezetését, de meglátszott magaviseletén, hogy nem a régi hatalmasság többé: szerényen és símán bánt a kormányzással, úgy hogy elődjének a püspöknek véleménye szerint (ha ugyan lehet adni valamit az ilyen hirtelen forduló, napraforgó jellemek ítéletére) nem volt lehetetlen, hogy még népszerűvé és tiszteltté ne váljék az országban.

Gr. Lázár János a bizottság elnöke nem így gondolkozott: *őt (ki Buccowval elentétbe került, bár most karöltve kellett haladniok) többé persvadeálni nem lehetett, hogy guberniumba menjen*. Megtehetette, mert a királyné a bizottságnak szabad kezet adott s eljárásukban függetlenné tette őket mind Buccowtól s mind a guberniumtól.³⁾

A bizottság nov. 1-én kezdette meg működésének második szakaszát, a midőn is felolvasták a királyné október 8-án kelt s a guberniumtól áttett (fennebb ismertetett) átíratait és nyílt rendeletét. Azt határozták, hogy megkeresik a guberniumot, hogy mivel a királyné leírataiban némely előzetes rendeletek és kihirdetések felől intézkedett, a gubernium azokról szóló kiadványait tudomás és mihez tartás végett másolatban küldje meg a bizottságnak. Továbbá, mivel a királyné azt rendelte, hogy a bizottság a felmerülő nehézségeket

¹⁾ Br. Neny a királyné kabinettitkárájának írja 1763 szept. 30-án, hogy nem csodálkozik, hogy Buccow actái oly nagyot estek, még jobban esnének, ha ő felsége látná azt a zűrzavart, melyben Erdélyt hagyta . . . «il na pas assez de prudence, ni assez de moderation pour être à la tête des affaires» (Ld. Halmágyi naplója 100. l. a jegyzetben).

²⁾ Bajtay maga írja br. Nenynek 26 nappal az előbbi becsmérítő szavak után. (Halmágyi naplója 103. l.)

³⁾ Halmágyi naplója 101. l.

késedelem nélkül jelentse és mivel az útasításban a hadi biztosság közbenjárásával kiadandó katonai szabályokról van szó: ennek tüzetesebb megbeszélésére meghívják a más-napi ülésre Zauner főhadbiztost.¹⁾ A bizottság nov. 2-án tartott ülésén folytatták és bevégezték a kir. biztosoknak adott útasítás felolvasását.

Az utasítás (mely ugyancsak 1763 okt. 8-án kelt) 41 pontban foglalva adja elő, hogy miként járjon el a bizottság a szervezés végrehajtásában.

Megbízatusuk e szerint nemcsak a katonai szervezésre terjed ki, hanem arra is, hogy megvizsgálják az eddigi nyugtalanság okait és e végből fölhatalmazást nyertek (a gubernium által kihirdetendő külön kir. rendelet alapján) a bűnösöket a legszigorúbban megbüntetni, a törvények formáinak mellőzésével.

Minthogy a székelyek az előbbi kísérletnél a felség akaratának nyilvánítását írásban kívánták látni: tehát az erdélyi kancellária leíratot intézett a guberniumhoz a királyné aláírásával s azon kívül a királyné nyílt rendeletet (patentales) intéz a székekhez kötelezettségükről és nyerendő előnyeikről. Ezeket a guberniumnak ki kell hirdetnie a székekben, a hová a bizottság, méltóságának megfelelően, katonai kísérettel, tüstént szálljon ki.

A bizottság első feladata lesz a kir. rendeletet átadni és inteni a székelyeket kötelezettségük teljesítésére és figyelmeztetni a vétek nagyságára, melyet eddigi vonakodásukkal elkövettek s hogy a kik ezután is nyakaskodnának, szigorúan büntettetnek.

Aztán jelentsék ki, hogy bár minden székely katonaköteles, most csak Csíkot, Háromszéket és Bardóczot szervezteti ő felsége, a többieket fentartja későbbre s addig is az ottani újonczokat két nemzeti huszár ezred, a Kálnoky- és Bethlen-regimentek pótlására kívánja alkalmazni.

Legelőbb is a fegyvert megtartott s a fegyvert letett népet kell besorozni s kiegészíteni, úgy, hogy a huszár ezredben 8 század s 1500 fő s a két gyalog ezredben 3—3 zászlóalj

¹⁾ A bizottság nov. ülése jkve az Okirattárban.

s 3000—3000 ember legyen. A mely 7500 főből azonban béke idején legfennebb hetedrésze lészen szolgálatban.

A fegyvert megtartott népnek a felség meglegedése jeléül ez évi adója elengedtetik.

A kik egy hó, vagy ha a biztosok jónak látják, hosszabb határidő alatt a katonaságra állnak s felesküsznek, adójuk egyharmada elengedtetik.

Mielőtt ezredekbe és századokba osztanák őket, összeírás készítenő s abba ne vegyenek be olyakat, kik koruknál vagy testi hibánál fogva szolgálatra képtelenek.

Bár törvény szerint a hazán belül ingyen kötelesek szolgálni: zsoldot kapnak, békében a gyalog 4, a lovas 8 krajczárt s ha székükön kívül táborba (im Lustlager) vonatnak össze, gondoskodás fog történni, hogy a kenyeret $1\frac{1}{3}$ kr., a lóadagot 4 kr. fejében kapják. Háború esetén, mihelyt az ellenség előtt állanak, a megejtett szemléltől a hazaindulásig a rendes élelmezésben fognak részesülni.

Az altisztek, káplárok és dobosok, trombitások szintén napidíjat kapnak, a mire abból kell alapot gyűjteni az ezredekben belől, hogy a hetedrészt egészen nem szükséges szolgálatni s így a parancsnokló tábornok számítása szerint 500 fő zsoldja takarítható meg, a mi az altisztek ellátására fordítandó.

A 10. pont szerint a tisztek külön birtokot nem kapnak, hanem rendes fizetésükből éljenek, de megszabott számú lovuk a közlegelőket használhatják s méltányosan meghatározott tűzifát kapjanak, mire nézve tervet kell kidolgozni.

A 11. pont a fegyverekről intézkedik, a már jelzett értelemben.

Felmentetnek az általános közmunkák, elszállásolás, fuvar, robotok alól, de a katonai szolgálattal járó előfogadás, továbbá utak, hidak fentartása és a közbirtokok beke-
rítése az ő kötelességek is marad.

A 13. pont a katona családok általános kiváltságolását, a 14. pont a már ismertetett egyenruhát állapítja meg.

Háború esetén a hazán kívül is szolgálniok kell, de gondja lesz a felségnek, hogy közülök annyian otthon ma-

radjanak, a mennyien saját biztosságuk oltalmára elegettek.

A 18—21. pontok a katonacsalladok hadjáratkor adómentességét, az özvegyen maradtak adóváltságát, a tábori szerek ingyen nyerését s az elhaltak javai törvényes örököseikre szállását biztosítják.

A székely határőrök védelmet nyernek a széktisztek esetleges hatalmaskodása, elnyomása ellen; de kötelesek ők is minden jogtalanságtól és sérelemtől óvakodni; saját tisztjeik esetleges túlkapása ellen panaszszal élhetnek.

A mi a törvénykezést és közigazgatást illeti: ez részletebben később fog szabályoztatni, de a katonai rendszabály szigorúan megtartandó.

A székgyűlések költségeire és hasonló czélokra a határőrök sem természetben, sem pénzben nem adóznak.

A községek közjavaiban a határőrök is részesednek, mint eddig, de viszont a többi lakosok is, legyenek azok főrendűek, nemesek, vagy közrendűek.

Újonczokat más ezredekhez nem adnak.

Szolgálati lovuk az adóalapba nem számítatik. Szolgálatban elpusztult lovuk árát a kincstár megfizeti.

Vallásügyök a régi állapotban marad.

Évenként egyszer, és pedig tavasszal vagy ősszel, a mint a mezei munka engedi s az orsz. főhadparancsnok jónak látja, szemlét tartanak felettök. Hadgyakorlatokat az 1750-iki hadszabály értelmében tartanak, de külön szabályzatot is fognak számukra kidolgozni, az ország törvényeihez alkalmazva. Erre nézve a bizottság megbíztatik tervkészítéssel, a hadi és tartományi biztosság bevonásával.

Bár a székely székekben már több helyen építettek tiszti lakásokat, de minthogy nem elegendő: a bizottság tegyen javaslatot, hogy lehetne a tiszteket kellő szállásokkal ellátni.

A 32—40. pontok az oláh határőrség szervezésére vonatkoznak.

Az utolsó, 41-ik pont azt tartalmazza, hogy ehez a Sis-kovicz altábornagyéhoz hasonló útasítás ment a két gub. tanácsoshoz és a kancellária meghagyta a guberniumnak, hogy

a szék tisztei minden faluba kísérik el a bizottságot és így remélhető, hogy ez az ügy ő felsége kívánsága szerint sikeresen fog végrehajtatni.¹⁾

A bizottságnak az útasítás pontjaira nézve a következő megjegyzéseik voltak :

Intézkedni kell, hogy miként történjék jövőben a határőrkatonák adóösszeírása és kivetése. Azt ajánlják, hogy a katonatisztek egy polgári biztossal (confrontatore provinciali) együtt végezzék és az összeírást két példányban állítsák ki, egyet a katonák, egyet az adókivető bizottság számára. Az adót a katonatisztek szedik be s küldjék be a tartományi pénztárba.

A mi az utasítás 10-ik pontjában foglalt legeltetést és tűzifát illeti, szükségensek látszik meghatározni, hogy hány ló legeltetése és mennyi fa illeti meg a tiszteket s mi legyen az ára a fa beszállításának. Abban az esetben pedig, ha ott (a mi ezekben a székely székekben nem igen fordul elő), hol az erdők letarolva lennének, a lakosság pénzen veszi a fát, meghatározandó, hogy a tisztek is pénzen vegyék s a lakosok a meghatározott áron beszállítani tartoznának.

Azt is meghatározandónak tartják, hogy béke idején a szolgálatban elpusztult ló mennyivel kárpótoltatik ; 25 frtban gondolják megállapítani a kárpótlást.

A nov. 3-án tartott bizottsági ülésen megállapították a szabad legeltetést igénylő tiszti lovak számát és a tüzelőfa mennyiségét és a még szükséges szállások számát. Ez utóbbiak száma a zászlótartókon kívül 44, ezekkel együtt 56 volt. Ezeknek építésére ajánlják, hogy az anyag összehordásában a határőrök is segédkezzenek a polgári lakosoknak ; ára, ha pénzzel szereztetik és a mesteremberek bére a tartományi

¹⁾ Instruction für die zu völliger Zustandbringung der Siebenbürg. Granitzmiliz, qua k. k. Commissariis, mit dem wirklichen Hoff-Kriegs-Rath, und Feld-Marschall-Lieutenant Baron von Siskovits in die Secklerische Stühle, wie auch die Wallachische Districten abzugehen habende beede Gubernial-Räthe Graff Lázár und Niclas Bethlen. (Gabriel gr. v. Bethlen, Alexander Horváth aláírással s oldalt: placet m. p. megjegyzéssel; hátán: „Lectum in commissione regia Cibinii 2-da Nov. 1763. jelzéssel, Halmágyi jkvében a 155—176. lev.).

pénztárból fizetessék s a szállások fentartása költsége is abból kerüljön ki. Az építő anyag fuvarozásáért is méltányos némi fizetést adni a közpénztárból.

Elhatározták továbbá, hogy nov. 22-én mennek be Csíkba, hogy addig a királyi rendelet és útasítás ott kihirdethető legyen.¹⁾

Végül mivel az új adókulcs szerint a fejadó és marhaadó felemeltetett s az a harmadrész elengedésével is felülmúlja az előbbi egész adót; továbbá mivel a zsoldfizetés, mely előbb a mozgósítás napjától ígértetett, most a szolgálat megkezdésétől határozottatott, tartani lehet attól, hogy ezek miatt a várakozásukban csalódottak nehezebben fognak a katonaságra hajlani: kívánatosnak tartja a bizottság az adót felére szállítani le, vagy ha ez nem lehetséges, a zsoldot a mozgósítás napjától fizetni, vagy legalább is jövőre mindkettőt kilátásba helyezni.

A bizottság utolsó ülését Szebenben nov. 5-én tartotta s ezen a királynéhoz intézett jelentés szövegét állapították meg és az úti készületekre nézve intézkedtek.²⁾ A királynéhoz intézett előterjesztés azokat sorolja elő, a miket a bizottság nov. 2. és 3-iki ülésein elhatároztak és ezekre nézve kérték a királyné intézkedését.³⁾

A főkormánysház nov. 4-én küldötte meg a királyné okt. 8-iki nyílt rendeletét Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek kihirdetés végett, hogy mielőtt a bizottság oda érkezne, arról mindenki tudomást nyerjen.⁴⁾

Útasítást is mellékeltek a kihirdetés módoszatairól. E szerint össze kellett hívni az egész falu népét, a szabad rendet és az egytelkes nemeseket s meg kellett magyarázni a rendelet tartalmát s jelentést kívántak, hogy mit felelt a nép a felhívásra.⁵⁾

¹⁾ A gubernium 1763 nov. 4-én értesíti erről br. Bornemiszt, meghagyván, hogy nov. 20-ika körül Csík-Somlyón legyen (Az Okíratárban.)

²⁾ A bizottság jegyzőkönyvei az Okíratárban.

³⁾ A biztosok jelentése 1763 nov. 5-éről az Okíratárban.

⁴⁾ Rendelete 1763 nov. 4. az Okíratárban.

⁵⁾ Az útasítás szövege (nov. 4.) az Okíratárban.

A királyi nyílt rendelet kihirdetése 1763 nov. 18—30-án és decz. 1-én ment végbe Csíkszék falvaiban. Igen érdekesek a falusi népnek feleletei, a melyekből egyhangúlag az tűnik ki, hogy a fegyvert 1762 nyarán kényszerítve vették fel, most sincs kedve és hajlandósága a népnek arra, hanem meg akar-nak maradni eddigi állapotukban s adót akarnak inkább fizetni, mintsem katonáskodni.

Fel-Csík felső kerületében a kiküldött székülők nov. 29-én *Csik-Szentmihályon* kezdték meg a kihirdetést. A nép azt felelte, hogy adót fizetni hajlandók ezután is, de a katonaságot jóakarattól nem vállalják, mert erőszakkal vétették fel velők a fegyvert.

Vacsárdcsin nov. 30-án a kihirdetést folytatván, a község lakosai azt válaszolták, hogy inkább adót fizetnek, mintsem katonaságot viseljenek s egyszersmind adózzanak is. Hívatkoznak Buccow m. é. kijelentésére, a ki »szabadságot adott a csíkszeredai vár előtt, hogy a kik a fegyvert elvették s nem akarják tartani jóakarattójukból, tegyék vissza oda, az honnan elvették«... »Mi pedig — folytatják — sem eczer sem másszor a fegyverhez nem nyúlván, ahoz és az ő felsége parancsolatjához tartjuk magunkat.« (Értvén alatta bizonyára azt a régebbi parancsolatot, melyben a királyné önkéntes katonaságot akart.)

Göröcsfalva közönsége ugyanazon napon azt felelte, hogy »valamint ennek előtte, úgy ezután is ő felségit adónkkal szolgáljuk«. Ők is hívatkoznak Buccow szavaira, melylyel a fegyver letetését megengedte. A kik a fegyvert felvették, külön is kijelentették, hogy erőszakosan vétették fel velük a fegyvert s azt ígérték, hogy »nemes sót« adnak (t. i. ingyen sót, mint a nemesség szokott volt kapni), soha nem adóznak és az országból ki nem vitetnek.

Csik-Rákos fegyvertelen közönsége azt válaszolta, hogy teljes lehetetlen egyszerre katonáskodni és adózni is; a székely nemzet többi részétől elszakadni nem akarnak. A kik a fegyvert felvették, kijelentették, hogy pandurokkal ijesztették és azzal fenyegették őket, hogy jószágaikat elveszik, s azzal kecségtették, hogy a nemes emberektől nem fognak függeni, királybírájok nem lesz, nemes sót kapnak, Csíkból

ki nem vitetnek. Midőn ezeket nem teljesítették, a fegyvert letették s panaszait a ő felsége elébe terjesztették. Ezután is ahoz kívánják tartani magokat.

Csik-Madaras közönsége is meg akart maradni a »magistratus jurisdictio« alatt.

Karczfalván a polgári hatóság alatt megmaradt öt személy kijelentette, hogy adóznak, mint eddig, de katonák nem lesznek.

Csik-Szent-Domokos közönsége közül azok, »a kik a fegyvert sem eczer, sem máczor fel nem vötték«, azt felelték, hogy inkább adóznak, mint katonáskodjanak. A kik pedig a fegyvert felvették, de visszaadták, csak annyit feleltek (jelen lévén a német strázsamester s »más feles limitrophusok«) »halljuk az ő felsége parancsolatját.«

Fel-Csik alsó kerületének falvaiban nov. 29-én, 30-án és decz. 1-én hirdették ki a királyné rendeletét, mire a következő feleleteket nyerték:

Nov. 29-én *Delmén* kijelentették, hogy semmiképen nem akarnak katonák lenni, hanem, mint eddig, adófizetéssel kívánják ő felségét szolgálni.

Csik-Pálfalván ugyanúgy válaszoltak s hívatkoztak Bucow szavaira, hogy senki nem kényszeríttetik katonaságra s a fegyvert letehetik, a kik akarják.

Csomortány azt felelte, a mit a delneiek.

Csobotfalva gondolkozási időt kívánt addig, míg a bizottság megjelenik.

Nov. 30-án *Szentmiklós, Szépvíz, Borsova* lakosai kijelentették, hogy a katonaságra kedvök nincsen s a többi székelységtől elszakadni nem akarnak.

Decz. 1-én került a sor *Várdotfalvára*, a hol az otthon lévők azzal mentegetőztek, hogy katonaságra elégtelenek, főkép a külföldre, mert helységük terméketlen és erős munkát kíván, sok az adósságuk és családjukat nagy gonddal tartják.

Taploczán hirtelen nem válaszolhattak, hanem írásban küldték válaszukat *Mádéfalvára*. E szerint a múlt évben 500 frt büntetés, fő- és jószágvesztés alatt hívtak az összeírásra s ezért engedelmeskedtek, ígervén, hogy a hazából ki nem vitetnek s nem adatván tudtokra, hogy ő felsége csak azokat

kívánja, a kiknek jóakaratjuk volna a katonaságra. Most pedig külföldre is kivinni szándékozván őket, nem vállalhatják a katonáskodást, más helységről keresvén különben is kenyerüket.

Csicsó, Mádéfalva is úgy kívánt szolgálni és adózni, mint eddig.

Al-Csík Olt melléki falvaiban nov. 18-ától 30-áig hirdette ki Péterfi Mihály esküdt a királyné rendeletét.

Zsögöd, Csík-Szent-Imre és Csík-Szentkirály lakosai hallgatással fogadták. Az utóbbi faluból decz. 1-én hárman azt felelték, hogy a múlt nyáron 500 frt büntetés és jószágvesztéssel fenyegetés miatt kénytelenségből állottak mérték alá, és sok kényszergetés és kínzás miatt esküdtek fel, de azután hallván, hogy a királyné senkit nem kíván erőszakkal, a fegyvert letették és jóakaratukból többször fel sem akarják venni. Székgyűlés tartását kívánják és akkor a mit határoznak, ők is a tévők lesznek.

A *sentsimoni* bíró is azt felelte később, hogy székgyűlés határozatát kívánják. Majd írásban jelentették ki, hogy 500 frt büntetéssel tiltották meg a hazúlról távozást s fő és jószágvesztés alatt kényszerítették a mérték alá s a felesküvésre hallatlan kegyetlenséggel, zsarolással, bebörtönözéssel, éjjelnappali kemény szenvedések által kényszerítették.

Tusnád falu nem-katona lakosai nov. 30-án azt felelték, hogy »légyen egész szék gyűlése, ott hozzá szólunk, de addig mi semmire sem kötelezzük magunkat«.

Csatószege lakosai azt válaszolták, hogy bírójuk 1762 jul. 22-én a főkirálybíró parancsolatjából megtiltotta, hogy senki házától el ne távozzék s fejük és jószáguk vesztese terhe alatt mérték alá kellett állaniok és azután a sok kínzást és executorozást nem állhatván, kénytelenségből kellett a fegyvert felvenniök és beesküdniök; de midőn a csíkszeredai vár elé hívtak (t. i. Buccow benjártakor), a tisztek kijelentették, hogy ha inkább adózással akarják ő felségét szolgálni, mint katonasággal, a fegyvert vigyék oda, a honnan felvették és tegyék le. Ernest alezredes azt is mondta, hogy nem szorúlt ő felsége az ő katonaságukra. Ezért tették le a fegyvert. De azután sem szűnván meg a kínzás, birságolás, vasraveretés

s fegyverre kényszergetés, folyamodtak a guberniumhoz s azt a választ nyerték, hogy a királyné kénytelenségből senkit sem kíván katonává tenni. Ezt a Kálnoky-bizottság előtt is kijelentvén, ez is helyben hagyta. Minthogy pedig a királyné mostani rendeletében is az áll, hogy a kik ezelőtt *önként* felvették a fegyvert s be is esküdtek, azok egy hónap alatt ismét vegyék fel és esküdjenek be újra : őket ez nem illeti, mertők ezelőtt sem önként való jóakarataukból vették fel a fegyvert és önként most sem akarják felvenni. Mindazáltal ők is székgyűlést kívánnak, hogy ott egyezzenek meg a teendők felett.

Al-Csík havasalji falvaiban nov. 26-ától decz. 2-áig hirdették ki az arra rendelt nemes emberek a királyi rendeletet, a mire több-kevesebb változattal mindenütt tagadó választ adott a határőrségre eddig nem vállalkozott lakosság.

Csik-Szentlélek most semmi határozott választ nem adott, hanem a bizottság előtt kívánt nyilatkozni.

Mindszentfalva hatodnapra a kihirdetéstől írásban jelentette ki, hogy híven adóznak ezután is, »de hogy katonák legyenek — sohasem«.

Ménaság is egyhangúlag oda nyilatkozott, hogy nem akarnak katonák lenni.

Csik-Szentgyörgy székgyűlésen akart végső választ adni.

Bánkfalva 3 pontban válaszolva jelentette ki, hogy míg országgyűlés el nem határozza, nekik nincs kedvük a katonasághoz ; Buccow megengedte a fegyverletételt ; a kik felvették, törvénytelen erőszaknak engedtek.

Csik-Kozmás előadja, hogy mivel erőltették őket a katonaságra : executorokkal hajtották elé, idegen székekbe való strázsálással, várba való fának, gyertyának ingyen való adásával s veréssel kényszerítették a fegyverhez nyúlni.

Csekefalva hivatkozik a »császárok« és fejedelmek által hittal erősített kiváltságokra régi eleik katonáskodásáról és annak zsoldjairól, a mi mellől el nem állnak, »azok mellett készek lévén katonaságra«.

Csik-Szentmárton szintén azt adja elő, hogy fejük s jószáguk vesztese alatt kényszerítették a mérték alá s adómentességgel kecsegtették őket.

Ezekből a válaszokból nyilvánvaló, hogy mennyire nem kívánták a székelyek a határórkatonaság felvállalását s hogy milyen csalódás érte volna a bizottságot, ha a királyné az ő ajánlatukat fogadta volna el, hogy az önkéntesség alapján szervezzék a határőrséget. Szerencséjükre a királyné már kiábrándult az önkéntesség reményéből s a kötelezettség alapján kívánta, a mi önkéntesen most sem sikerült volna.

Előre lehetett látni, hogy a bizottságnak nem lesz könnyű dolga s a székelyek lehetőleg igyekezni fognak a határórkatonaság gyűlölt intézményétől megmenekedni. De a koczka immár el volt vetve, a kir. biztosok már bent voltak Csíkban, midőn ezek a válaszok keltek s többé nem volt visszatérés, hanem törni kellett a jeget, hogy a királyné szentséges akaratja teljesedjék.

VII.

A határőrség szervezése Gyergyószékben.

A bizottság hosszas előkészület után végre elindult a Székelyföldre és hozzálátott a terv és királyi rendelet végrehajtásához.

Nov. 20-án Székely-Udvarhelyt tartottak ülést, a melyen felolvasták a gubernium nov 4-én kelt, de a bizottság szétozlása után 8-án kiadott rendeletét, melylyel a királyné parancsát a székely székekben kihirdettették, meghagyván a főtiszteknek, hogy nov. 20-ika táján otthon, székükben legyenek s a bizottságnak mindenben segédkezzenek.

Számbavették az iratokat s felolvasták és kijavították a királyné nyílt rendeletének magyar fordítását, melyet a népnek felolvasni és aláírásukkal s pecsétjükkel ellátva kiadni készültek.¹⁾

Br. Bornemissza Pál csíki főkirálybíró a vett rendeletre nov. 19-én indult Abafájáról, 21-én jelentkezett Udvarhelyen a bizottság előtt s a bizottság előtt ment be Csíkba (nov. 23.). A bizottság nov. 23-án ment át a Hargitán s estére megérkezvén Csík-Somlyóra, ott megkezdték és 24-én és 25-én is folytatták a Szebenben németül megszerkesztett *katonai szabályzat* (regulamentum) magyarra fordítását, hogy a népnek honi nyelven kiadható legyen. Közben megkérdezték a bizottság előtt megjelent csíki főkirálybírótól és jegyzőtől, hogy kihirdették-e a királyné rendeletét? Azt a választ nyerték, hogy a szék gyűlésén, melyen a falusi bírák és esküdtek is nagyrészt jelen voltak, kihirdették, a jegyző által készített

---

¹⁾ A bizottság nov. 20-iki jkvében (az Okíráttárban).

magyar fordításban és a távollevő bírák falvaiban két esküdt által hirdették ki. A bizottság ezzel nem volt megelégedve s mivel a rendelet mindenkinek tudtára volt adandó, a legszélesebb körű, falvanként való kihirdetést rendelték el, úgy Csíkban, mint Gyergyóban, a hol a munkát kezdeni kívánták.¹⁾

Nov. 26-án a bizottság elindult Csík-Somlyóról Gyergyó felé és *Dánfalván* megállapodván, ott is tartott egy ülést és folytatta a rendszabály magyarra fordítását.

Gyergyó-Szentmiklósról érvén a bizottság, nov. 27-én megállapította azt a rendtartást, melyet a királyné rendelete kihirdetése alkalmával követni kívánt s ezt kihirdetés végett kiadta Carato alezredesnek a katonák, és br. Bornemiszának a nem-katonák számára.

Ki kellett hirdetni e szerint a népnek, hogy a királyné egy bizottságot küldött ki a határórség szervezésére. Előszámlálni a bizottság tagjait név és rang szerint, kezdve gróf Lázár Jánoson és végezve a bizottság kültagján Rehm hadbiztoson. Ennek a bizottságnak a királyné rendeletéből mindenki föltétlen engedelmességgel tartozik. A bizottság ki fogja hirdetni a királyné »szentséges kezével« alírt patenseket, melyet mindenki »nagy, mély alázatoossággal és csendességgel« hallgasson meg. Kemény büntetés alatt tiltatott meg, hogy bárki a kihirdetés alkalmával »akárminémű szót is ejtsen«. Az összeíráskor jelenthetik majd az illetők panaszait és testi fogyatkozásaikat. A királyi rendeletek felolvasása és a királyné aláírása felmutatása után két jámbor ember (kit erre előre kiválaszszanak) egy katonatiszt által a bizottság elé vezettessék, hogy a királyi rendelet hiteles magyar fordítását kikérjék, hogy azt magok számára megőrizzék s minden falu leírathassa. A latin eredetinek a gubernium által készített egy-egy hiteles másolata minden székben levéltárra adatik, hogy minden helység leírathassa magának.

Ezek az általános intézkedések, melyek nemcsak itt Gyergyóban, hanem másutt is előre kihirdették.²⁾

¹⁾ A bizottság nov. 23—25. jkvei az Okíráttárban.

²⁾ »Parancsolatok« stb. cz. a. az Okíráttárban magyarul. V. ö. a bizottság nov. 27. jkvében lévő általános pontokkal.

A gyergyai kihirdetésre még külön megállapított intézkedések ebből állottak:

A kihirdetés nov. 29-ére tűzetett ki, a mely napon minden szentmiklósi szabad székelynek, fegyveresnek és nem-katonának egyaránt, 10 órára jelen kellett lennie a törzstiszti szállás előtt. A tiszteknek meg kellett vizsgálni előzetesen őket, hogy józanok-e s a részegeket eltávolítani. A katonák csak kardot viselhetnek (puskát nem); a lovasok ló nélkül jelennek meg. A határőr pattantyusok tiszteikkel élükön már reggel 8 órakor átveszik ott az őrseget és az Okelli-ezred 2 százada baloldalán foglalnak helyet. Mivel a helység lakosai legnagyobb részt fegyveresek, ezek reggel 9 órakor kijelölt helyen gyülekezzenek s onnan tiszteik által katonás rendben vezettessenek a törzstiszti lak udvarára, a hol sorba állíttatnak s tiszteik a sorok előtt foglalnak helyett. A helyszínén két katona és pedig egy lovas és egy gyalog választandó ki a higgadtabbak és okosabbak közül, a kik a rendelet kihirdetése után egy tiszt által a bizottsághoz vezettetvén, a királyi rendeletről másolatot fognak kérni. Ezt jól őrizték meg, mert ez a másolat egész Gyergyót illeti. Ezt megkapván, mindnyájan rendben elvezettetnek.

A nem-katonákra nézve úgy intézkednek, hogy az elmaradás vagy késlekedés elkerülése okából a főkirálybíró a szokott büntetés terhe alatt hívja meg őket. A vicetisztek személyesen vezessék a kijelölt helyre a nem-fegyvereseket s ott rendbe állítván, maguk is köztük legyenek a kihirdetés alatt.

Tudassák a néppel, hogy a királyné által a bizottság mellé rendelt rendes katonaország jelen lesz ugyan a kihirdetésnél, de e miatt nincs félni oka másnak, mint az engedetleneknek.

Hogy a kihirdetés után mi fog történni, az a népnek tudtára fog adatni. A kihirdetésnél jelen lehet bárki a másrendűek közül is, de a szabad székelyek során kívül oldalt.

A bizottság nov. 28-án tartott ülésén megjelent Sikó József helybeli plébános és gyergyai esperes, a kinek nagy érdemei voltak a nép fegyverfogása és megtartása körül, a miért őt a bizottság megdicsérvén, jövőre is buzdította és

arra ösztönözte, hogy az alája rendelt papságot is hasonló buzgalomra sarkalja.

Felolvasták előtte a királyné eredeti nyílt rendeletét, hogy az által is sarkalják a további szolgálatkészésre. Megígérte, meg is tartotta, a miért később érdemrendet kapott.

Eltávozása után folytatták és befejezték a hadi rendszabály magyarra fordítását.

Nov. 29-én a meghatározott rendben történt a királyi rendelet ünnepies kihirdetése.

A gyergyószentmiklósi népet rendbe állították a katonai parancsnoki lakás udvarán; jobbra tőlük a rendes hadsereg Okelli-ezredének századai, balra a határórség pattantyusai állván a szárnyakon. A bizottság megjelenvén előttük, katonatisztekkel, a főkirálybíróval és a plébánossal, s két ágyú és a fennebb említett katonaság két szárnya között megállván, gr. Lázár János ilyen beszédet tartott a néphez:

Ő felsége anyai gondoskodását és figyelmét eme kedvelt örökös fejedelemségére Erdélyre irányítván, a sokféle bajnak elhárítására nemzeti katonaság szervezését határozta el. E célból az itt lévő bizottságot nevezte ki és megbizta, hogy szentséges keze aláírásával és pecsétével megerősített levelében úgy a határorkatonaság közelezettségait, mint a nagy előnyöket és kitüntetések, melyeket engedélyezni kegyesen méltóztatott, mindenkinek szeme elé tárja és a szabad székeket egyenként és összesen régi katonai dicsőségük követésére buzdítsa. Mindezeket a királyi legfelsőbb rendelet magyar fordításából meg fogják hallani. Ennek felolvasását a tegnap kihirdetett rendelet szerint köteles alattvalói hódolattal és nagy figyelemmel, csendben hallgassák meg és oly tisztelettel fogadják, mint azt a világ legelső fejedelmének méltósága megkívánja.

Ezután felolvasták a királyi rendelet magyar fordítását s annak egyes pontjait a nép eszejárása szerint megmagyarázták s végül az eredetit ő felsége aláírásával fölmutatták.

Ez megtörténvén, előlépett a sorból Köllő András nemes és Pongrácz József és Ferencz lófó káplár s a magok és mindnyájok nevében tisztelettel kérték a királyi rendelet ere-

detijének és magyar fordításának másolatát. Mindkettőt átadták.

Ennek megtörténte után beszédet intéztek a néphez, kijelentvén, hogy többé nem tőlük függ, hogy akarnak-e katonák lenni, avagy nem, a mire eddig is kötelezte őket az ősi szokás, a törvények; a mit tőlük súlyos büntetés alatt is megköveteltek s a mit a nemzeti fejedelmek alatt is teljesítettek. Engedelmeskedni tartoznak tehát szigorú büntetés alatt ő felsége törvényeken alapuló parancsának. Azok a kiváló jótémények és kedvezések, melyekkel a királyné a szabad székelek eddigi állapotját sokkal jobbá tette, mindenkit buzdíthat a készséges engedelmességre. Hiszik, hogy meg tudják különböztetni a jót a rossztól s készséggel és serényen alávetik magokat ennek a kötelezettségnek. De ha mégis találkoznának némelyek, a kik vagy a népet gonosz tanácsccsal félrevezetni, vagy a királyné magas rendeletének ellenállni merésznének: a bizottság az ilyenek fondorlatai által magát munkájában megzavartatni nem tűrné, hanem azokat, a törvény formáságait mellőzve, hamarosan és szigorúan megbüntetné. Mert ha a hazai törvények halálbüntetést szabtak a lustrumokról ok nélkül elmaradókra: mennyivel nagyobb büntetést érdemelnek azok, a kik a katonaságtól, melyre születtek, és a mire jogosan köteleztetnek, vonakodnának. Intik tehát őket, hogy a kihirdetendő összeírásra mindnyájan megjelenjenek, hogy aztán századokba osztatván, az altisztek a zsold élvezetébe jussanak.

Erre mindenki rendben szétoszlott.¹⁾

Nov. 30-án a szomszéd *Tekerópatak* faluba ment át a bizottság, a hol a közeli *Killyénfalva* lakosait is összegyűjtvén a laktanya elé, a meghatározott rendben, úgy mint Gyergyó-Szentmiklóson, végrehajtották a kihirdetést. Megjelentek ott a bizottság előtt a gyergyai összes plébánusok, esperesük, a szentmiklósi plébánus vezetése alatt, a kik előtt a királyné rendeletét felolvasták, aláírását, pecsétjét megmutatták s őket annak végrehajtásában segédkezésre buzdították, a mit ők meg is ígértek.

¹⁾ A nov. 20. jkvben az Okíráttárban.

Deczember 1-én *Csoma falván* Baló István jegyző házában megjelenvén a bizottság, úgy ennek a községnek, mint a szomszéd *Ujjalu* és *Alfalu* lakosai előtt hirdették ki a királyné rendeletét, az Okelli-ezred két századának védszárnyai alatt.

Deczember 2-án *Szárhegyen* két huszárszázad fedezete alatt történt a kihirdetés, *Ditró* odagyűjtött lakosai előtt is, a laktanyán.

Deczember 3-án a még hátra lévő néhány falu lakosát s »különös parancsolattal« *Remete* lakosait idézték be Szentmiklósrá. Mivel ez utóbbiak a legnyakasabbul vonakodtak a fegyverfelvételtől, a főtiszt és vicetisztek által előre értesítettek a királyné rendeletéről s azután vezették őket a bizottság elé a törzstiszti lak elé, a hol a szokásos kihirdetés, a megfelelő intelmekkel, nagy csendben ment végbe.

Ezzel az egész Gyergyóban véget ért a kihirdetés, minden zavar nélkül.

Decz. 4-ére megidéztek és katonai fedezettel vezettették elő a szárhegyi jegyzőt, Ambrus Ferencz lófőt, mert feljelentett, hogy a népet a fegyverfelvételtől lebeszélni igyekezett. Tettét megbánva, már maga is katonának állott s így megbocsátottak neki.

A bizottság a kihirdetést elvégezvén, elhatározta, hogy az összeírást másnap megkezdik s erre nézve a következőket állapították meg:

1. Hogy minden Szentmiklóson és Tekerőpatakon lakó még nem fegyveres egytelkes nemes jelenjék meg másnap a bizottság előtt (d. e. 10., illetőleg d. u. 3 órakor).

2. Mindenki tartozik híven megmondani saját és fiainak életkorát; a mennyiben nem tudná, az anyakönyvekből kell kikeresettni.

3. Minthogy már előlegesen kihirdettetett, hogy a bizottság előtt az összeírás alkalmával mindenki előadhatja panaszát: a bizottság a panaszokat meghallgatja, de a fontosabbakat írásban adják be.

Az összeírást decz. 5-én kezdték meg Gyergyó-Szentmiklóson, Rehm hadnagy, a főkirálybíró és Carato határőrszázados jelenlétében. Az első nap símán ment minden, mindössze hatan, kik közhívatalt viseltek, kérték fölmentetésüket.

Hivataluk letelte utánra soroztattak be. Decz. 7-től 9-ig bevégezték a szentmiklósiak összeírását.

Decz. 10-én *Remetére* került a sor, melynek lakosai a fegyvert letették volt. Most bocsánatot kértek és nyertek; mult évi adójuk elengedését kívánták, a mit a bizottság, hatalmában nem állván, a királynéhoz fölterjeszteni határozták. Ezután összeírtattak és fölfegyvereztettek.

Decz. 11-én úgy intézkedett a bizottság, hogy Rehm hadbiztos és Magdeburg kapitány külön-külön folytassa az összeírást, hogy gyorsabban haladjanak. Így aztán 11. és 12-én *Szárhegy* és *Ditró*, (13-án a szentmiklósi vásár miatt szünetet tartván) 14-én *Alfalu* és *Killyénfalva*, 15-én *Ujjalu* és *Csomafalva* lakosait írták össze és fegyverezték fel. Mind-megannyit Gyergyó-Szentmiklóson. Az egészet 4 századba osztották.

Miután így Gyergyó összeírását és felfegyverezését akadály nélkül bevégezték, a zászlószentelést decz. 18-ára tűzték ki. Hogy ez ünnepiesen és illő rendben történjék, a következő intézkedéseket tették:

Remete, Szárhegy és Ditró lakosai a megelőző napon Szentmiklóstra jönnek, a csomafalviak Ujjaluba s ott töltik az éjszakát. Másnap reggel 9 órára minden századnak a szentmiklósi örmény templom melletti tágas térségen kell megjelennie, tiszteikkel az élükön. A hideg ellen alul mindenki jól felöltözhethet, de a zekén felül más ruhát viselni nem szabad. Mind a 4 századnál ki kell hirdetni, hogy zászlószentelés, a katonai rendszabályok kihirdetése és az eskü letétele végett vezényeltettek ki, a miért is börtön és vasraveretés büntetés terhe alatt meghagyassék, hogy senki se merjen részegen megjelenni s a kihirdetés és felesküvés alatt és a felesküvés előtt vagy után egyetlen hangot se szóljon, mert fejével lakol érte. A felfegyverzetek az ünnepélynél szükséges fegyverfogásokra, tisztelegésre, az eskütétel mozdúlataira gyakoroltassanak be.

Az ünnepély napján a pattantyúsokat reggel 8 órakor egy tiszt a törzstiszti lakhoz vezeti, a honnan még 60 fegyveres kíséretében az új zászlót az örmények templomába viszik s a pattantyúsok a templom ajtajában állanak őrséget,

a többi zászlóórség a templom körül. Midőn a misében a Gloria, Evangelium és Te Deum éneklése történik, puskájokat kilövik.

E szerint ment végbe decz. 18-án a zászlószentelés, a katonai rendszabályok kihirdetése és a felesküvés.

Az örmények templomát azért választották az ünnepség színhelyéül, mert tágas térség volt körülötte, míg a parochiális templom környéke szűk volt annyi népnek. A tágas téren rendbe állították az új határőröknek 4 gyalog és egy lovas századát, meijeket két szárnyon az Okelli-gyalogezred egy zászlóalja és a Kálnoky-huszárok ketté osztott csapata zárt be. A székely gyalogság előtt két oldalt egy-egy ágyú volt felállítva. Előhozták a törzstiszti lakban őrzött két gyalogsági zászlót, melyeket két székely altiszt vitt, követte két káplár és a pattantyúsok, a kik a templom ajtajánál állottak fel. Megérkeztek a biztosok, nagy közönség kíséretében s bemenvén a templomba, a zászlót a két altiszt bevitte s a nagy oltár előtt elkészített asztalra helyezte. Az oltár két szárnyánál a határőrtisztek állottak fel illő rendben, a két zászlóvivő a zászlók mellett. Sikó József esperes tartotta a misét, a mi után a pattantyúsok sortüzet adtak és a két ágyút kilőtték.

Az esperes azután a szokott szertartással megszentelte a zászlókat, melyeket a zászlótartók aztán kivittek, követve a biztosok és nép által a térségre, a katonák elé, a hol egy asztalra tévén, szögeket vertek bele, legelőbb a felszentelő esperes a szentháromság nevében, majd a királyi biztosok és más előkelők, a szék és katonaság tisztei különböző jelszavakkal.¹⁾ Azután a zászlókat a sorok közé vitték, s mint ő felsége bennök vetett hitének és az ő hűségöknek látható jelvényét vitézségre bízva átadták a biztosok.

¹⁾ Hogy kik s mily jelszavakkal végezték a szögbeverés, közli Benkó Transilvania II. k. 546. l. és utána Balló István: A madéfalvi veszedelem cz. művében (53. l.). Érdekes, hogy jelen volt br. Siskoviczné sz. Harruker Borbála s az esperes után ő, majd egy huszárhadnagy neje következett a szögbeverés sorrendjében s azután gr. Lázár J., gr. Bethlen M., br. Siskovicz, br. Bornemisza, Halmágyi, Rehm, Carato, Thuri I. alkirálybíró, Baló a szék jegyzője; végül katonatisztek és minden századból egy közlegény.

Azután összébb vonván a sorokat, az esperes szép beszédet tartott, melyben dicsőítette a királyné kegyelmességét a székely nemzet iránt, megmagyarázta a zászló jelentőségét és annak védelmére esküvel is megerősítendő kötelességüket, s mindenkit az ő felsége iránt tartozó hűségekre intett.

Azután br. Siskovicz olvasta fel a nép előtt a katonai rendszabályokat, majd az esküformát, melyet az új határőrök fenhangon utána mondtak.

Végül a bizottság elnöke gróf Lázár János tartott ékes beszédet, kijelentvén, hogy a letett eskü nemcsak a jelenlévőket, hanem a távollévőket is kötelezi, magasztalván a királynénak a székely nemzet iránt tanúsított anyai kegyességét és mindeneket állandó hűsége és őseik régi vitézségére buzdítván.

Ezután a bizottság a közönséggel visszatért a templomba, a hol Te Deumot tartottak, a szokott ágyú- és puskalövések által kísérve. Majd a szentséget hordozták körül a katonaság előtt, kísérve az egész Gyergyószék papsága, a kir. biztosok és a közönség által, mi közben az új katonaság is megáldatott. Az ünnepség végeztével a zászlókat az előbbi kísérettel visszavitték s a katonaság századonként szétoszlott.¹⁾

Ezzel Gyergyószéken a határőrség szervezése befejeztetett. Az ott alkotott öt századba összesen 1061 embert soroztak be és fegyvereztek fel; nem számítva azokat, a kiknek még akkor fegyver nem jutott s számfeletti állományba helyeztettek.²⁾

Meg kellett állapítani azokat a rendszabályokat is, melyek a határőrség jövőre leendő fentartását, kiegészítését biztosítják.

A bizottság már decz. 17-én foglalkozott ezzel a kérdéssel és úgy határozott, hogy mivel a székely telkek a szaporodás következtében úgy eldaraboltattak, hogy némelyik 4, 6, 8 sőt 10 felé is oszlott és még inkább oszlani fog: a földbirtokot nem lehet a katonai szolgálat alapjává tenni, tehát a személyes katonakötelezettségre kell alapítani a szolgálatot. Ebből

¹⁾ A decz. 18-iki jkvben az Okírártárban.

²⁾ Ezeknek száma 1870 volt.

az elvből indulva ki, nyílt rendeletet szerkesztettek és azt a katonatisztek által kihirdették a faluban. E szerint minden egytelkes nemes és szabad székely, a ki összeíratott, akár kaptak fegyvert, akár nem, ő felsége rendelete és a hazai törvények értelmében katonákká lettek és katonai szolgálatot kötelesek teljesíteni a rájuk kerülő sorrendben. A miért is a századok főtisztei felhatalmazást nyertek, hogy a gyalog századok számára 250—250, a lovas századokba 186—186 embert válogassanak ki a legalkalmasabbak közül, egy családból többet is, ha arra alkalmas tagjai vannak. A többiek pedig, kiknek fegyver nem jut, számfeletti állományban hagyassanak, a kik közül a támadó hézagok később kitöltessenek. Arra azonban tekintettel legyenek, hogy ha egy háztól ketten-hárman lennének felírva, azokból a gazdaság folytatására otthon hagyjanak s helyettök a számfeletti állományból vegyenek mást. A felserdült fiúkat is osszák be a századok keretébe.

E szerint négy osztályba sorozták az egytelkes nemeseiket és szabad székelyeket. Az első osztályba soroztatnak minden századnál (250 a gyalogságnál, 186 a lovasságnál) azok, kik fegyvert kaptak s ezek lesznek az ú. n. *fegyveresek*. A második osztályban lesznek azok, a kik alkalmasak ugyan, és annak idején szolgálatot teljesíteni kötelesek, de most még fegyvert nem kaptak s ezek a *számfeletti*ek. A harmadik osztályba tartoznak azok, a kik még nem érték el azt a kort, hogy szolgálhatnának s ezek a *növendékek* (*nevedékenyek*). A negyedik osztályba sorozandók, a kik öregség, vagy testi fogyatkozás miatt nem szolgálhatnak, t. i. az *alkalmatlanok*.

A kik az összeírásra nem jelenhettek meg, azokat a tisztek utólagosan sorozzák be az illető osztályokba, koruk és erejük szerint. Azokat pedig, a kik a zászlószentelésen nem jelenhettek meg, utólagosan eskessék fel a zászlóra és a katonai törvényekre.

Ha valamely kétségtelen vagy kétséges jobbág (olyan t. i., a kinek szabad székely leány felesége és székely birtoka van) a katonaságot fölvenni akarná, addig ne vegyék be, míg szabad voltát be nem bizonyítja.

Végül minthogy a lovasok között akadhat idővel olyan, a ki elszegényedvén, lovat és felszerelést nehezen szerezhetne, az ilyeneket az ezredparancsnokok beleegyezésével a gyalogsághoz kell áttenni; viszont pedig, ha a lovasságot a növéndékekből kiegészíteni nem lehetne, egészítsék ki az arra alkalmas gyalogos utódokból.

Mindezeket nyílt rendelettel kihirdették a falvakon is.¹⁾

A hirdetmény pótlólag még fő- és jószágvesztés büntetésével fenyegeti a katonaság ellen izgatókat, ellenállókat, vagy szövekenyeket.²⁾

Igy vélték biztosítani és állandósítani jövőre is a székely katonaság intézményét.

A bizottság még ezzel sem végezte be feladatát Gyergyóban. Minthogy kihirdették, hogy a panaszok később előadhatók lesznek: tömegesen érkeztek a kérvények, panaszok, megkeresések minden irányban a bizottsághoz, melyeket tárgyalnia s úgy a hogy lehetett, elintéznie kellett.

Decz. 19-én a határőrök tömegesen jelentkeztek panaszos kérvényeikkel, melyek közül némelyeket a bizottság maga elintézett, a katonák között felmerült személyes ügyeket a katonatisztekhez, a vagyoniügyi peres ügyeket pedig a székbeli állandó törvényszékhez utasította és tette át. Decz. 20-án, 22., 24-én is ezekkel foglalkoztak.

Decz. 21-én azokat eskették fel, a kik decz. 18-án valami ok miatt távol voltak. Az összes falvakból összegyűjtötték őket (mintegy 360 embert) s ünnepies formában, a törzstiszti

¹⁾ A hirdetmény magyarul (1763. decz. 17.) megvan az Okirattárban.

²⁾ A decz. 17. jkvben az Okirattárban. A büntetést kiszabó záradék egy tenyérnyi lapon mellékelve ezzel a szöveggel állott: „A melyk e'szerint lévén rendeltetve, tudtokra legyen végezetre mindeneknek, hogy akárki legyen is az, a ki a katonák illy módon lett felállítása és rendeltetésének akár titkos tanácskozásokkal és sugallásokkal, akár nyilvánosságos maga ellenébe tételével és vonakodásával magát ellenkezőnek mutatná, avagy azok mellől elállana: az olyan rajta érettetvén és erről nyilvánosságosan meggyőztetvén, feje, avagy ha maga akármilyen módon elébb állana is, jószágának elvesztésén marad, minden kifogás és engedelem nélkül.” (Halmágyi Protocolluma 145/b mellett.)

lak udvarán, az Okelli-gyalogezred két százada, a Kálnoky-huszárok csapata s két ágyú közé állítván fel, a két zászló alatt feleskették őket, felolvastván a katonai törvényeket s hűsége és vitézsége intvén, majd a templomba vezetvén, az esperes által megáldattak.¹⁾

De a bizottság nem elégedhetett meg azzal, hogy csak a határórséget szervezze és a katonák kérvényeit elintézzék: gondoskodnia kellett arról is, hogy rendezze azt a viszonyt és jogrendet, melyben az új határőröknek a polgári rendben megmaradt lakosokkal állaniok és élniök kellett. Annál inkább szükség volt erre, mert az 1762-iki tökéletlen katonai szervezés, mint láttuk, minden jogrendet felforgatott Csíkszéken s a katonákat s nem-katonákat mint ellenfeleket állította egymással szembe.

Gyergyószék tisztviselői és nemessége 1763 decz. 16-án kérvényt intéztek a bizottsághoz, hogy a székely nemzet állapotának újjászervezése következtében az ő jövődöbeli nyugalmuokról és békességes megmaradásuokról is gondoskodjanak.

Arra nézve kérnek első sorban intézkedést, hogy a székelybeli tisztviselők, kik 20—30 éve szolgálnak a fejedelemnek a közigazgatás terén, az új katonák jogtalanságaitól és zaklatásaitól megoltalmaztassanak. Adják meg nekik a kellő tiszteletet s úton-útfélen ne sértegezzék, bántalmazzák őket, mint eddig tették. Birtokaikra, udvarházaikra ne támadjanak, marháikat és jobbágyaikat ne kergessék s ne zárják el.

Köteleztessenek a katonatisztek, hogy ha ilyenek miatt parasszal fordulnak hozzájuk, elégtételt adjanak; továbbá, hogy a királyi szolgálatban őket, jó egyetértést tartva, segítsék, főképp pedig a katonákat fegyelem alatt tartsák és minden jogtalanságtól és zaklatástól megfékezzék.

Ha valakinek közölök ellenök vagy jobbágyaik ellen követelése lesz, ne úgy mint eddig, önhatalmúlag erőszakoskodjanak, hanem törvényes úton keressenek igazságot.

A község, melyben birtokuk van, ne rekeszsze ki őket

¹⁾ A decz. 21. jkvbén és Siakovicz jelentésében decz. 25-ről az Okirattárban.

és jobbágyaikat (mint a két utóbbi esztendőben a katonák erőszakkal megtették) a falu közös birtokaiból, erdejéből, legelőiből, a melyeket ősi szokás szerint évenként felosztani szoktak, hanem adják ki a megfelelő arányos részt, vagy a bérösszeg hányadát. Adósaikat pedig közfűlök, ha tartozásaikat megfizetni nem akarnák, a katonatisztek megkeresésre kötelezettségeik teljesítésére szorítsák.

Végezetül oltalmat és védelmet kértek a szegény jobbágyok érdekében, a kik túl vannak terhelve közmunkákkal s minden rendkívüli teherrel, melyet eddig együtt viseltek a szabad székelyekkel, most pedig már egyedül tartoznak viselni. Melyek közt a legterhesebb és elviselhetetlen, hogy a Piricske szoros őrzetére rendelt 10—12 katonának s az élükön álló káplárnak a rossz úton élelmet kell szállítaniok s 50—60 pár ökörral minden héten Csíkszeredáról más órségnek is kenyeret kell hordaniok.

A szék nemesei mindezekre nézve orvoslást, védelmet és intézkedést kérnek a biztosoktól.¹⁾

A bizottság a nemesség folyamodványában foglaltakra nézve szigorú parancsot intézett a gyergyai zászlóaljhoz, melyben minden jogtalanságot, féktelenkedést, tiszteletlenséget, erőszakosságot szigorú büntetés terhe alatt eltiltott. Meghagyta a tiszteknek, hogy ha a széktisztek vagy nemések jogos panaszt tesznek, elégtételt és igazságot szolgáltatassanak, a szék tiszteit hivatalos dolgaikban támogassák. Ha katonának panasa van nemes vagy jobbágy ellen: »kemény testi büntetés alatt tilalmaztatik« az önbíráskodástól, hanem törvényesen pereljen. A községek közös birtokaiból és haszonélvezetéből ezután is adják ki a nemeseket és jobbágyaikat illető részt. Az adósokat tartozásaik megfizetésére kötelezzék. Általában a katona-rend mellett minden más osztály javainak békés birtokában hagyassék. A tiszték a katonákkal szelíden, vagy ha szükséges kemény büntetéssel is értessék meg, hogy a katonai állapot nekik semmiképen sem ad szabadságot törvényteleniségekre, kihágásokra, sőt ellenkezőleg, a csendességet és békét kell őrizniök.

¹⁾ 1763 decz. 16. k. az Okíráttárban.

Ezek vonatkoznak a nemesség panaszaire. A rendelet többi része magokat az új katonákat illeti.

Tudtokra kellett adni, hogy a királyné új és pedig »szüntelen folyó« törvényszékeket állított fel a peres dolgok igazítására, a mely elé az ő, ingatlanok felett folytatott pereik is tartozván, az idézésre az előtt megjelenni kötelesek. Az ő pereiket minden másoké előtt fogják elintézni.

A tél folyamán kezdjék meg a fegyvergyakorlatokat, a fegyvertelen számfelietiekkel is.

A »templom parádát« is meg kell kezdeniök és tenniök minden vasárnap.

Hogy pedig a katonák tudhassák, mennyi adót kell fizetniök 1764-re a $\frac{2}{3}$ rész arányban: a főtisztek intézkedjenek az adózó személyeknek és javaiknak összeírásáról, ennek az ezredparancsnokokhoz beküldéséről, hogy ez az adókivető bizottsághoz általtéve az adót kivettesse, hogy idején behajtható legyen.¹⁾

A szék tisztsége és a nemesség a közigazgatást és magánjogi viszonyait érintő ügyekben is kérdéssel fordult a biztosokhoz. Melyre a bizottság nem késett pontonként válaszolni.

Az első kérdés az volt: 1. Fogadhatnak-e zászló alá esküdt székely legényt szolgának, kitöltheti-e az ilyen esztendejét, s kell-e jelenteni a tisztnak?

A felelet, hogy nem gátolják, de a tisztek tudtával történjék.

2. Kinek a pecsétjével történjék a törvény elé idézés?

Vagyoni perekben, minthogy ezek az állandó törvényszékhez tartoznak, a szék tisztei pecsétje alatt.

3. A faluk határát vegyesen bírván katonák és nem-katonák: a vetésekre, gyepűkre, kertelésekre ki ügyeljen fel?

Mindkét rendbeli tisztek s a katona kártevőért a katonatisztektől, a nem-katonák után a széktől kéreassék kárpótlás.

4. A falu dolgait, pl. adószedést, mit eddig a falusbírák végeztek, ki intézze ezután?

Mindkét részről legyen bíró s egyik a katonák, másik a polgári lakosság ügyeit intézze.

¹⁾ Parancsolatok a gyergyai batallionhoz (1763 decz. 16 után) az Okíráttárban.

5. Ki tegye a bírakat s ezek kitől függjenek?

Az egyiket a katonatisztek, a másikat a szék tisztei s kiki a maga felebbvalójától függjön.

6. Útak, hidak készítése, javítása kinek lesz a kötelessége?

Mindkét rendbeli lakosoké kölcsönösen.

7. A falu jövedelméről, miben eddig földesúr és jobbágy is részesült, ki vezessen számadást?

A közösen választott számvevő, a ki mindenkinek adja ki a maga részét.

8. Hová felebbezzék a falusi pereket, mivel jobbágyságok is vannak a falvakban?

A felperes tartozik követni az alperes forumát.

9. A piac és vásár kinek felügyelete alatt álljon? Továbbá

10. Ha polgáriak lesznek a felügyelők, csak a tanácstól függenek-e?

Mínthogy a vásárjog a szentmiklósi lakosokat illeti: a felügyelet az ottani lakosoktól rendelendő vásárbírákat illeti.

11. Kik legyenek a szék igazgatása alatt?

Mindenki, a ki nincs a katonai összeírásban.

12. Ha jobbágy felíratta magát, ura híre nélkül: hogy vétessék ki?

A földesúr felszólalására kiadatik, jobbágy ki van zárva a katonaságtól.

13. Gazdátlan jószág kit illet? Behajtott marhával mi történjék?

Ha katona fog el gazdátlan marhát: köteles 24 óra alatt tisztének átadni s ez kihirdeti a katonák közt és átír a szék tiszteihez kihirdetés végett. A nem-katona a szék tisztéhez viszi s ez hirdeti ki s ír át a katonatisztekhez. Elvenni egyiknek a másiktól nem szabad.

Ugyanígy járjanak el a behajtott marhával három nap múltán.

14. A katonatiszteknek kik tartoznak előfogadással? micsoda utalványra és fizetéssel? Ha csak a jobbágyság; féltő, hogy elmenekülnek innen, oly kíméletlenül járnak az előfogatokon.

A jobbágyok a biztosok utalványa nélkül nem tartoznak fuvarozással.

Megjegyzik végül, hogy ezek a rendelkezések addig érvényesek, míg ő felsége másként nem intézkedik.¹⁾

Gyergyó-Szentmiklós, mely a határőrség szervezésében legtöbb szolgálatkészséget tanúsított, szintén felhasználta a kedvező alkalmat arra, hogy a már előbb megígért városi kiváltságot megsürgesse.

Kérvényt nyújtottak azért be a gyergyószentmiklósi katonák a bizottságnak, melyben pontonként elősorolják kívánalmaikat. Ezek a következők:

1. Bár az 1756-iki adóösszeírás óta helységük városnak neveztetik és úgy adózott, még sem nyertek eddig városi szabadalmat; a miért is kéri ő felségét, hogy helységüket igazi városi rangra emelni méltóztassék.

2. E szerint városi tanácsot állíthassanak, a mely a szék tiszteitől függetlenül intézze ügyeiket.

3. Pallosjogot nyerjenek, melylyel a város a határában elfogott gonosztevőket, a nem-katonákat, büntesse.

4. Iparúzó czéheket alakíthasson.

5. A fejedelmektől kapott 3 vásár mellé 4-iket nyerjen szeptemberre.

6. Piaczi árúk után a nem-városiaktól egy krajczár vásárpénzt szedhessen.

7. Bormérési joga szent György naptól szent Mártonig csak a városnak legyen.

8. A szeszfőzés joga kizárólagosan a várost illesse.

9. Ezenkívül is minden városi jogot és kiváltságot megnyerjen, a mivel a többi erdélyi városok bírnak.²⁾

A bizottság decz. 22-iki ülésében tárgyalván e kérvényt, közölni határozta a szék tiszteivel és ez által a gy.-szentmiklósi nemes birtokosokkal, hogy tegyék meg rá esetleges észrevételeiket.

¹⁾ Gyergyószék kérdő pontjai és a bizottság válasza 1763 decz. 20—25-ről az Okíráttárban. Még más hasonló kérdőpontok is vannak (16) Halmágyi protocollumában a rájuk adott válaszokkal, melyek egy része ismétlés és ezekkel összevágó, más része lényegtelen (211. lev.).

²⁾ Az 1763 decz. 22. kérvény az Okíráttárban.

A szék tisztjei és a szentmiklósi nemes birtokosok decz. 23-án jóakarattal válaszoltak és némi jogfentartással ajánlották a kérés teljesítését. Megjegyzéseik a következők:

1. Nem ellenzik Gyergyó-Szentmiklós várossá emeltetését, de úgy, hogy az ő nemesi kiváltságaik és jogaik megmaradjanak ottani nemesi házaik és telkeik után.

2. Nem ellenzik a városi közigazgatást sem, de a székház és börtön, melyet a szék költségén építettek, a szék tulajdona maradjon s a szék használatára tartassék fenn.

3. A pallosjogba is beleegyeznek, de azzal a fentartással, hogy súlyos és főkép. főbenjáró perben való ítélethozatalnál a szék tisztjei is bevonassanak, nehogy a nemesi kiváltság rovására a városi jog messzebb kiterjesztessék.

4. A czéhek alkotásánál fentartják, hogy azokba a nemesek szolgálai és jobbágjai közül is felvétessenek inasok, kitanulás végett.

5. A 4-ik vásár ellen sincs kifogásuk, de úgy hogy

6. sem a nemesek, sem alattvalóik árúik után vásárpénzt ne fizessenek, hanem szabadon adhassanak, vehessenek, mint a városiak és alattvalóik.

A 7. és 8. pontra megjegyzik, hogy mivel a nemesi szabadsággal vele jár, hogy a nemesi kuriák bormérései, mészárszéktartási, szeszfőzési és hasonló jogokat élveznek, ehhez a régi joghoz ragaszkodnak.

9. Más kiváltságot sem elleneznek, a mi a nemesi kiváltságokat nem érinti.¹⁾

A bizottság ilyen értelemben ajánlotta Gyergyó-Szentmiklós várossá emeltetését, a mit a királyné aztán teljesített is.

A bizottság elvégezvén Gyergyóban feladatát, 1763. decz. 24-én jelentést írt a királynénak²⁾ s azzal együtt felterjesztette a felvett jegyzőkönyvek második sorozatát.³⁾

Br. Siskovicz altábornagy külön a maga nevében is tett jelentést decz. 25-én gróf Daunnak, a hadi tanács elnö-

¹⁾ 1763 decz. 23. kelettel az Okíráttárban.

²⁾ Jelentésük kivonata 1763 decz. 24-éről az Okíráttárban.

³⁾ Nov. 20-ától decz. 24-ig. Az Okíráttárban.

kének, jelentvén, hogy megkezdette a zsoldkiosztást az altiszteknek december havára. Kéri, hogy a lerakásban megsérült fegyvereket cseréltesse ki a Gyulafehérvárt őrzött 2000 jó fegyverből, hogy azok ott javíttassanak ki, mert az ezred-kovácsok nem tudnák hamar megcsinálni s a székelyek attól tartanak, nehogy a javítás az ő költségükre történjék.¹⁾

Ezzel a bizottság teendőjét Gyergyóban elvégezvén, elhatározta, hogy decz. 26-án átmegy Csíkba s ott Szenttamáson megkezdi Fel-Csíkszék katonai szervezését.

Gyergyóban teljes sikerrel működtek és jó reménységgel néztek további útvonalok elé. Felcsíkban azonban csakhamar váratlan akadályba ütköztek, a mit szép szerivel el nem háríthatván, ágyúval és karddal törtek utat a munkájokban tovább haladásra.

A gyergyószentmiklósi zászlószentelés után három héttel Madéfalvánál vérkeresztséggel avatták fel a székely határórséget.

---

¹⁾ Jelentése decz. 25-ről az Okirattárban.

VIII.

A madéfalvi veszedelem.

(SICVLICIDIVM.)

A székely határőrséget szervező királyi bizottság decz. 26-án jó kedvvel ereszkedett alá a gyergyai vadregényes fensíkról a felcsúki völgybe, abban a hitben ringatózva, hogy Csikban is oly símán fog menni a sorozás és felesketés, mint Gyergyóban történt.

Ebből az illusióból csakhamar ki kellett ábrándulniok.

Gyergyóból előre küldvén a főkirálybíró, ez a szomszédos Szentdomokos és Jenőfalvából Szenttamásra rendelte a népet, hova a bizottság decz. 26-án d. u. 1 órakor megérkezvén, az Okelli-gyalogok, Kálnoky-huszárok és az ágyúk által körülvett nép előtt felolvasták a királyné nyílt rendeletét s kihirdették, hogy többé nem tőlük függ, akarnak-e katonák lenni, avagy nem, mert erre a királyné parancsa a hazai törvények értelmében súlyos büntetés alatt immár mindnyájokat kötelezi.

Másnap (decz. 27-én) megkezdették Szenttamás és Szentdomokos falu népe összeírását és a fegyverek kiosztását.

E közben hallják a hírt, hogy a közeli Madéfalva férfi lakosai, feleségeik és gyermekeik otthon hagyásával, a határszéli erdőre menekültek.

A bizottság tüstént Madéfalvára küldte Zöld Jánost (commissariust) a következő izenettel:

1. Kérdezze meg, miért mentek el a faluból?

2. Ha félelemből a faluba elszállásolás végett rendelt katonaságtól: úgy biztosítsa őket a bizottság nevében, hogy attól nincs miért félniök.

3. Ha azonban a határórség elkerülése végett hagyták el a falut: hívja fel őket, hogy 24 óra alatt visszatérjenek, mert a katonaság alól semmiként ki nem vonhatják magokat.

4. Ha ez a figyelmeztetés nem használ, tudják meg, hogy nejeiket s leányaik a faluból kiűzik, a fiúkat s javaikat visszatartják.

5. Ha újabb 24 óra múltán sem térnek vissza, házaikat lerombolják, örökségeiket a visszamaradtaknak vagy visszatérőknek adják s őket, ha elfogatnak, szigorúan megbüntetik.

A bizottság decz. 28-án folytatta az összeírást Jenőfalva népével.

E közben új hírek érkeztek, melyek szerint nemcsak Madéfalva, hanem Madaras, Rákos, Taplocza, Szentmihály, Szépvíz és más falvak lakosai közül is mintegy 1200-an a havasba menekültek.

A bizottság erre kihirdette a székben, hogy senki se merjen bujdosót házába fogadni, vagy élelmezni, mert fő- és jószágvesztéssel bűnhődik. A ki elfutott gazdaembert kézbe ad, egy aranyat kap jutalmúl. A falusi bírák a lappangókat vagy szökni készülőket fogassák el s a bizottsághoz vagy a legközelebbi katonatiszthez vigyék; szökevények marháját és javait pedig foglalják le és adják tiszt-kézre.¹⁾

Zöld János decz. 28-án visszatérvén Madéfalváról, jelentette, hogy négy fegyveres határőrön kívül egy családfőt sem talált a faluban, úgy hogy csak az asszonyok és gyermekek előtt hirdethette ki a bizottság rendeleteit.

Erre a bizottság azt határozta, hogy Balácsi Ádám alkirálybírót az erdőbe menekültekhez küldi a fennebbi rendelettel, nehogy, ha valami történik velök, azzal menthessék magokat, hogy nem tudtak a rendeletről.

A bizottság decz. 29-én átment Dánfalvára. Itt arról értesülvén, hogy a madéfalviak közül senki sem tért vissza a faluba, az Okelli-ezred egy századát Madéfalvára küldötte, hogy a szökevények fiait visszatartván, az asszonyokat és leányokat a faluból űzzék ki és tereljék a férfiak után, meg-

¹⁾ A nyílt rendelet 1763 decz. 28-áról az Okirattárban és a bizottság jkvében.

izenvén, hogy ha másnapra sem térnek vissza, házaikat lerombolják, földjeik pedig másoknak adatnak, vagy fiaik számára fentartatnak, ők pedig, bárhol elfogattván, mint a királyi rendelet megszegői, törvényes büntetés alá esnek.

A katonák ezt a kegyetlen rendeletet irgalmatlanul végre is hajtották s az asszonyokat és leányokat a csikorgó téli időben kiűzték a faluból, nagy sírás és jajgatás között.

Ugyanekkor jelentést kapott a bizottság arról is, hogy a következő éjjel Csíkszereda város lakossága is az erdőre készül menekülni. Erre a bizottság oda küldötte br. Bornemisza főkirálybíró és Sándor László számvevőt, hogy a szeredaiakat szándékuktól visszatartsák, a felbujtókat kifürkészték s onnan tovább menvén, a havasba menekülteket keressék fel és saját nevökben szólítsák fel a visszatérésre, a megtérőknek bántatlanságot, a vonakodóknak szigorú büntetést hirdetvén. A bizottság nevében pedig határozott választ kívánjanak, hogy akarnak-e a királyi parancsolatnak engedelmeskedni és visszatérni, mert ha nem térnek vissza, a bizottság tagadó válasznak veszi és úgy fog elbánni velök, mint engedetlenekkel.¹⁾

Bornemisza főkirálybíró és Sándor László decz. 29-én este Csíkszeredára érkezvén, összegyűjtötte a népet és közölte velök a bizottság rendeletét. A nép nevében Rancz városi jegyző azt válaszolta, hogy nekik eszökágában sem volt az erdőre menekülni, protestálnak a vád ellen és a vádló megnevezését kívánják. A főkirálybíró nyugalomra intette őket, mert a királyné rendeletét a futással úgy sem kerülhetik ki. Az otthon maradást megígérték.²⁾ Bornemisza az éjszakát ott töltvén, másnap (decz. 30-án) reggel Delnére ment, hogy az erdőre menekültekkel érintkezzék.

Azalatt Balázi Ádám vicekirálybíró elvégezvén megbízatását, visszatért a bizottsághoz Dánfalvára és jelentette decz. 30-án, hogy az elfutott népet megtalálta a szépvízi erdőkben. Ezek nagy tömegben eléje jöven, kihirdette előttök a bizottság rendeletét és intette őket a visszatérésre. A nép

1) A bizottság 1763 decz. 29. jkvében.

2) Br. Bornemisza jelentése 1764 jan. 6. után az Okíráttárban.

azonban azt felelte, hogy ők katonák sohasem lesznek és míg a felmentésről biztosítást nem nyernek, vissza sem térnek; azt sem tételezik fel, hogy nejeik elűzessenek és házaik leromboltassanak, sőt inkább védelmet remélnék a bizottságtól. Kérdezvén a királybíró, hogy ki beszélt a nép nevében? azt felelte, hogy mindannyian beszéltek s midőn azt kívánta, hogy egyik vagy másik mondja el kívánságukat, hogy jobban megértse: kijelentették, hogy mindnyájan beszélni akarnak, nehogy szószólójuk, mint bűnszerző vagy főkolompos feladassék, mert mind együtt éreznek és egyszerre kívánnak szólani. Át akartak neki adni egy emlékiratot is a bizottsághoz, melyet ő nem vévén el, a vele lévő hajdú által küldötték el. Ebben az emlékiratban kijelentik, hogy ő felsége nem akarta és most sem akarja a székeket akarata ellenére, erőszakkal katonákká tenni, esküvel megerősített törvényeik és kiváltságaik ellenére. A gyergyaikat is erőszakkal kényszerítették a katonaságra a királyné akarata ellenére, fővesztés terhe alatt hívatván a bizottság elé, mely a vonatkozóknak azt mondotta, hogy ha nem akartad volna a fegyvert felvenni, nem vetted volna el. Ők azért véglegesen kijelentik a bizottságnak, hogy a szokott fenyegetésre, rettegtetésre sem jelennek meg a bizottság előtt, még az akasztófától sem ijedvén meg. Ne erőszakolja azért a bizottság a fegyver felvételét, hagyják meg őket mostani állapotukban. Mert ha kényszerítenék is őket a fegyverfelvételre és felesküvésre, nem éreznék magokat kötelezve arra. Protestálnak minden erőszak, sérelem, kár, törvénytelen letartóztatás ellen, melyet a királyné akarata ellen szenvedni kényszeríttetnének. Ő felsége 1763. máj. 31. azt rendelte, hogy sérelmeiket orvosolják: azért jövőben minden sérelem miatt előtte fognak panaszkodni. A katonai összeírás úgy történt, hogy senki sem tudta mi a célja, a megmérés pedig fő- és jószágvesztés és 500 frt büntetés terhe alatt hajtatott végre. A mi tehát, minthogy erőszakkal történt, nem érvényes. Ő felsége akarata ellen is történt, a mi kitűnik 1763. okt. 8-iki rendeletéből, a melyben semmi nyoma nincs a történteknek. Most is mesterséggel akarják az új sorozást végrehajtani, a mi ellen ők protestálnak, nem akarván a katonarendbe keveredni, mint a kik a fegyvert soha fel nem vették

és nem is fogják felvenni, hanem ő felsége hű adófizetői kívánnak maradni. A kik a fegyverfelvételre sokféle kínzással, béklyózással, börtönnel, veréssel és másnemű megfélemlítéssel kényszerítették is: azoknak a határőrsztek hit alatt ígérték mindenféle kedvezményt, t. i. adómentességet, ingyen sőt, lakóhelyükről ki nem vezényeltetést és más előnyöket, a mik máig sem teljesültek és nem igazak. A miért is a fegyvert letették és többé fel nem veszik s mint azelőtt, ő felségének hű adófizetői akarnak maradni. Mindezeknél fogva kéri a bizottságot, hogy ne kényszerítsék őket a végső szükségre, s hozzájok e végből ne menjenek. Várják a bizottság választát, máskülönben kénytelenek lennének oda folyamodni, a hol sérelmeikre orvoslást nyerhetnek.¹⁾

A bizottság az emlékirat tartalmából a nép nem várt vakmerőségét és pártütését olvasván ki, a féktelen íratra — úgymond — nem tartották méltónak bármit is felelni, a helyett szükségesnek látták a velök lévő haderőt szaporítani, a nép vakmerősége megfékezésére. E végből elrendelték, hogy a közeli Udvarhelyszéken telelő Trautmansdorf-lovas-ezred másfél százada és a Háromszéken telelő Okelli-gyalog-ezred hat százada Csíkba menjen,²⁾ hogy ezek a havasalji falvakat megszállják s az erdőbe menekült népet az élelmezéstől elzárják s ezáltal a hazatérésre és engedelmességre kényszerítsék. Az Udvarhelyről és Háromszékről elvont hadak helyébe pedig br. Siskovicz más csapatokat kívánt küldetni Buccow által, hogy közel legyenek minden eshetőségre.

A katonaság megérkezése után a többi falvakkal is úgy akart bánni Siskovicz, mint Madéfalvával tettek, honnan az asszonyokat kiűzték, hogy lássák a férfiak, hogy számba sem veszik a Moldvába kivándorlással való fenyegetőzést. Ha végleg elszöknek — úgymond — van itt sok szegény család, kik közt fel lehet osztani a földet, a mi úgy is nagyon kevés a sűrű népességhez képest.³⁾

¹⁾ A bizottság decz. 30. jkvében.

²⁾ A bizottság decz. 30. jkvében. Gr. Bethlen Miklós rendelete Udvarhelyszéknek az élelemszállításról 1763 decz. 30. az Okíráttárban.

³⁾ Br. Siskovicz gr. Daunnak Dánfalváról 1763 decz. 31. (az Okíráttárban).

Időközben a bizottság tovább folytatta munkáját s decz. 30-án összeírta Karczfalva és Madaras lakosait. A kik a sorozás alól kivonták magokat, azoknak nyolcz napi határidőt adtak a jelentkezésre, máskülönben elfogatván, Csíkszereda várába fogságra vitetnek, a katonai törvények szerint való megbüntetés végett. A madéfalvi házak lerombolását, mivel az asszonyok még nem érkezhettek el férjeikhez és a főkirálybíró még nem érkezett tőlük vissza, későbbre halasztották.

Ugyanakkor (decz. 30.) vette a bizottság a főkirálybíró jelentését csíkszeredai kiküldetésének eredményéről s arról, hogy Delnéről megbizottat küldött az erdőre menekültek felkeresésére s mihelyt ettől jelentést kap, maga is hozzájuk megy s a bizottságot értesíteni fogja.

Br. Bornemisza főkirálybíró Dánfalvára másnap, decz. 31-én érkezett vissza, Sándor László számvevő és Boros Lázár alcsíki alkirálybíró kíséretében és jelentést tettek az erdőre futott néppel való tárgyalásuk eredményéről.

E szerint Br. Bornemisza Delnéről decz. 30-án a menekültek felkeresésére küldötte (maga, úgy látszik, nem mervén az elkeseredett s őt erősen gyűlölő nép közé menni) Bors Lázár alcsíki helyettes alkirálybíró és Bene József delnei lófő székelyt. Ezek »nem kevés rebegéssel« elmenvén, a népet a szépvízi határban, fenyves erdő között, egy patak szorosában s »annak térecskéjén fekünni« találta. 10—12 fegyveres ment eléjük s vezette őket a nép közé. Bors Lázár hírül adván, hogy a főkirálybíró hozzájuk kíván menni a bizottság megbízásából: azt felelték, hogy arra semmi szükség nincs, mert ők szándékukat már megírták a bizottságnak s arra várják a választ; ha azért mennének, hogy őket eddigi állapotukba támogassák, úgy jó szívvel várják, de ha a katonaságra akarják őket rábeszélni, arra úgylis hiába hívnák őket vissza. Sokan rút káromlással illették a főtisztet és az egész nemességet, hogy ők okozták ezt a nyomorúságot; immár ők és jobbágyaik, oláh, cigány, odahaza jól nyugosznak, ők pedig sanyarogva házaikat kerülni kénytelenek.

Bors Lázár visszamenvén Delnére, jelentést tett a főkirálybírónak. Br. Bornemisza hallván »agyarkodását a nép-

nek, nem nagy kedvet érzett közójök menni, félvén az ingerült nép bosszújától. Az éjszaka is elérkezvén, nyugalomra tértek. Alig hogy elaludtak, szokatlan zajra ébredtek fel s hallják, hogy ablakaik előtt járkálnak és suttognak. Kérdik: kik legyenek? Mondják, hogy az erdön lévő nép küldöttei. Felöltözvén, bebocsátják a 7—8 embert, a kik előadják, hogy azért küldötték őket, hogy közbenjárásukat kérjék arra, hogy holnap reggel 8 órára a bizottság küldjön választ kérvényükre, mert megunták az erdön való sanyarúságot s tovább ott nem szenvedhetnek.

A főkirálybíró azt felelte, hogy igen rövid terminust kívánnak, hisz addig ők vissza sem mehetnek Dánfaluba, a hol a bizottság van, különben is azok nagy urak, király emberei, (kiket) nem lehet órára szorítani, bár estvére lehetne válaszukat venni.

A nép küldöttei belenyugodtak a haladékba, csak arra kérték a tiszteket, hogy a választ szorgalmazzák, mert újév napjánál (1764.) tovább nem várakozhatnak, valamerre el kell vetniük (szánniok) fejeket.

A tisztek megpróbálták őket «fárattig» rábeszélni, hogy jöjjenek haza s ne veszélyeztessék engedetlenségükkel magokat, családjaikat, javaikat; úgyis «haszontalan mellőzik a katonaságot, mert ennek meg kell lennie ő felsége parancsolatjából».

De hiába volt minden, hajthatatlanok maradtak. A végén kereken megkérdezték a bizottság nevében, hogy akarnak-e ő felsége parancsolatjának engedelmeskedni, vagy nem? Ha akarnak: menjenek haza; ha nem mennek: annak a jele, hogy nem akarnak engedelmeskedni. Azt felelték, hogy a katonaságra vissza nem mennek, ő felsége sem parancsolja, hogy «kedvük ellen is katonáknak tétessenek». Tanácsadójuk az egy élő Isten. Megírták minden bajokat, kívánságokat a bizottságnak s arra elvárják a választ.

Ezzel a küldöttek eltávozván, visszatértek társaikhoz, kik közül sokan elkísérték őket a faluig s ott várakoztak reájok.

Bornemiszáék Delnéről másnap (december 31-én) tehát visszatértek Dánfalvára a bizottsághoz és élőszóval,

majd írásban is jelentést tettek küldetésök sikertelenségéről.¹⁾

Az újév napja 1764-ben ilyen keserves kínszenvedéssel és végzetes bonyadalommal virradt fel a csíki székelysége. Az erdőbe menekültek hiába várták a bizottság választát s az 6-év utolsó napján (decz. 31.) újabb nyilatkozatot (protestatiót) küldöttek egy borsovai közszekely által a bizottságnak.

A bizottság jan. 1-én vette és olvasta ezt a Felcsík és Alcsík-szék lakosai nevében írt protestatiót, melyben a menekültek kijelentették, hogy a bizottság jól tudja, hogy ő felsége nem akart erőszakot alkalmazni ellenök; a bizottság Gyergyóban elkövetett erőszakos eljárásából azonban kitűnik, hogy ők ő felsége szándékát megváltoztatták, midőn székely vérrel szerzett kiváltságait és ősi nemesi szabadságait erővel elvenni és megsemmisíteni akarják. Hűségese adófizetésük jutalma az, hogy vérrel szerzett és adózással fenntartott örökségeiket a félelem miatt elhagyni kényszerültek. Azonkívül a bizottság családjukat örökségeikből jogtalanul kiűzte, s házaikat lerombolni és javaikat elkobozni készül. A Krisztus keserves kínszenvedésére kényszerítik a bizottságot, hogy méltóztassék az ily törvénytelenések végrehajtóinak másként parancsolni, azokat megfékezni. Ezek a törvénytelenések elegendő okúl szolgálhatnak arra, hogy az erőszaknak hasonló erőszakkal álljanak ellent; de eddig azt nem tették, Mária Terézia királyné és fejedelemsné anyai nagy kegyelmére való tekintetből, habár látják, hogy a bizottság sem kérvényükre nem felelt, sem az erőszaktól nem akar elállani, sem pedig ő felsége anyai jószándékához magát alkalmazni nem akarja. Protestálnak azért ünnepiesen, hogy ők semminek kezdői nem voltak s jövőben sem akarnak lenni; de ha az erőszak akarata ellenére valami nagy dologra kényszeríti őket, Isten és emberek előtt okai semminek sem lesznek; mert ők a fegyvert soha fel nem vették, önként katonának lenni nem akarnak, kiváltságaiktól soha el nem állnak és azok mellett ő felségének hű adófizetői akarnak maradni. A kik

¹⁾ Br. Bornemiszaék jelentése 1763 decz. 31-éről és a bizottság jkve ugyanarról a napról az Okirattárban.

a fegyvert önként felvették, azokkal lássa a bizottság, hogy mit tesz, azokat ők nem bántják; máskülönben újra és újra protestálnak. Kelt az erdőben 1763 decz. utolsó napján.

Ide vezetett a kétszínű játék, a könnyelmű határozatlanság, az önkéntesség emlegetése a régebbi királyi rendeletekben, kijelentésekben, pátensekben — s az újabb (1763 okt. 8.) rendelet, mely már kötelezővé teszi a határőrségbe sorozást. A nép köztudatába átment s egész jóhiszeműleg emlegetik, hogy a királyné nem akarja őket kényszeríteni s a bizottságot azzal vádolják, hogy megmásítja a királyné anyai jószándékát. Viszont mi már tudjuk, hogy a bizottság nem tett egyebet, mint a mi megbízatása volt: erőltette a kényszerkatonaság szervezését. E két ellentétes, elszánt törekvés nem maradhatott összeütközés nélkül.

A székely nép bizalmatlanságát nagyon jellemzi a mód is, melylyel ezt a protestatiót a bizottsághoz juttatták. A követ, a ki által küldötték és viselkedése jellemző a székely fufangra.

A bizottság elibe hívatván a székely, a ki az írást hozta, a hozzá intézett kérdésekre észrevehető ravaszsággal azt felelte, hogy ő Barabás István, borsovai, ki fáért járván az erdőben, nagy embertömeg közé jutott, a kik őt veréssel kényszerítették (?), hogy ezt az írást a bizottságnak kézbesítse és a választ a jövő éjjel megvigye. A néptömeg a szépvízi területen a Palos¹⁾ nevű részben tanyázik. Egyebet kivenni alig lehetett belőle, ittasnak látszott (valószínűleg színlelte), úgy hogy a bizottság őrizet alá tétette s másnap (jan. 2-án) vallatta tovább.

Barabás István a bizottság által újra vallatás alá fogatván, azt mondta, hogy a felcsíkiak a mondott helyen, az aicsíkiak más közeli helyen tanyáznak és ezek naponként küldenek követeket tanácskozássra amazokhoz; akkor is voltak ott, midőn neki átadták az írást. A ki neki az írást adta, azt ő nem ismeri, sokan állottak körülötte, de egyiket sem ismeri. Azt parancsolták, hogy ha nem akar bajba keveredni, vigye el a bizottsághoz a protestatiót és hozzon választ. Ő tehát jóhiszeműleg, hogy azzal semmi rosszat nem cselek-

1) Pallós? vagy Pálos?

szik és nincs benne semmi sértő, elhozta. Szerzőjéről vagy írójáról, úgy a nép az erdőbe menekülése kezdeményezőjéről nem tud semmit, neki nincs része az ő dolgukban, de azt hiszi, hogy a vagyonosabbak bírták rá a szegénységet, nemeseket azonban nem látott köztük.

A bizottság azzal az üzenettel küldötte vissza a követet, hogy a ki a királyi rendelet meghallgatására önként visszatér házához, minden bajtól és erőszaktól biztos lehet, ellenben pedig mindenki magának tulajdonítsa, a mi vele történni fog. Végül jutalmat ígértek neki, ha a zavargás indítóit és tanácsadóit megtudja és kivallja, a mit ez megígérvén, elbocsátották.

A bizottság azt hitte, hogy a népnek értelmesebb vezetői és tanácsadói voltak. Erre vallott az óvás fogalmazványa.

Jan. 2-án a bizottság elibe jött egy madéfalvi határőr, Lőrincz József, egy Váncsa György nevű borsovai emberrel. A madéfalvi azt jelentette, hogy a múlt éjjel néhány rokona és barátja jött hozzá és kérte, hogy nevökben kegyelmet kérjenek nekik a bizottságtól. Ezek az erdőben szenvedett nyomorgástól megtörve és nejeik s gyermekeik felett szánakozva, ha biztosíttatnak a bántatlanságról, nemcsak visszatérnek, hanem a gonosz tanácsadókat is kijelentik, sőt, ha felhatalmaztatnak, házukból is kihúzzák és megölik.

Kérdeztetvén, hogy kiket neveztek meg ilyen gonosz tanácsadókul: azt felelte, hogy Boros Ferenczet (a felcsíki alkirálybíró) és Beke István delnei plebánost, a kik a népnek azt tanácsolták, hogy meneküljenek az erdőre s várják meg ott a bizottság eltávozását s akkor előbbi állapotukban maradhatnak.

A bizottság kérésükre biztosító írást adott azoknak, kik az erdőről visszatérnek és a legmagasabb rendeletnek engedelmeskednek, sőt azoknak, kik a zavargás okozóit és gonosz tanácsadóit kijelentik, ő felsége különös kegyelmét ígérték.¹⁾

A bizottság ezután jónak látta székhelyét áttenni a középponti fekvésű Csík-Taploczára (Csíkszereda szomszédsá-

¹⁾ A bizottság jkveiből (az Okíráttárban.)

gába, hol a határórség legelső csapata alakult Csíkban), hogy közelebb legyen a határhegyekhez, a honnan jobban megfigyelheti a nép mozgalmát és könnyebben állhat ellent, ha valamit kezdenének. Innen közelebb lévén Alcsíkhöz, bátorságot kívánt ébreszteni egyúttal az ottani határőrökben; s onnan, a két Csíkszék középpontjáról, könnyebben intézhette rendeleteit az egész székhez.

Az Udvarhelyről és Háromszékről átrendelt rendes hadseregbeli csapatok is megérkezvén, ezekkel a szomszéd (főkép a havasalji) falvakat megszállották, hogy az erdőbe futottakat a falvaktól és élelemszerzéstől elzárják.. Br. Bornemisza főkirálybíró Taploczáról jan. 3-án felhívást intézett a fel- és alcsíki néphez, hogy tudtára esvén, hogy sokan a lázongó néptől való félelem miatt hagyván el házokat: most már »az ijesztő embereknek fenyegetőzésektől nem félhetnek, mivel elegendő bátorság az militiának bejövetele által mindnyájoknak adatik«; felhívja azért őket, hogy térjenek haza, mert többé nem mentegetőzhetnek azzal, hogy másoktól való félelemtől mentek el. A faluból kimenni csak az ottani (katona) főtiszt hírével lehet, bemenni azonban mindenkinek szabad.¹⁾

A főkirálybíró az erdőbe menekültekhez is intézett még egyszer felhívást, hogy térjenek haza és engedelmeskedjenek a királyné rendeletének. »Kedves jóakaróim« megszólítással s szép szavakkal igyekszik lelkökre beszélni, »intvén és oktatván« őket az engedelmességre. Elmondja, hogy ő »tulajdon szemeivel« látta a királyné sajátkezű aláírású és szokott pecsétű rendeletét, melylyel »a szabad székelyeket régi híres vitéz atyáinak dicsőséges kötelességekhez visszatéríteni és fegyverben öltöztetni kívánja« és az ott lévő bizottság által véghezvinni parancsolja. Minthogy ők elvonulások által úgy tünnek fel, mintha ennek hitelt adni és a rendeletnek engedelmeskedni nem akarnának: ő felsége büntetésére teszik magokat érdemessé. Ám ő a bizottságtól büntetlenséget eszközöl ki, ha haza térnek és a királyné rendeletének engedelmeskednek. »Mert mi haszna: kegyelmetek azon parancsolat elkerüléseért magokat örökös veszedelemre, feleségeit, gyermekeit

¹⁾ Br. Bornemisza felhívása 1784 jan. 3. az Okíráttárban.

örökös nyomorúságra vetik.« Ne bízzanak senkiben, mert a határőrseget el nem kerülhetik. Nem fogadván szót, a büntetést ki nem kerülük; engedelmeskedvén és érdemeket szerezvén, jutalmat nyerhetnek. Maga jóindulatából írja mindezeket, hogy ne mondhassák majdan, hogy nem figyelmeztette őket a fenyegető veszedelemre.¹⁾

A bizottság jan. 3-án Csík-Tapolczán tartott ülésén olvasott gróf Colorado őrnagy jelentése, mely szerint ő a bizottságtól Háromszékre menő útjában Csíkszék és Kézdi-Vásárhely között száz lovas és még több gyalog székelylyel találkozott, a kik vasvillával és más szerszámokkal fegyverkezve mentek Csíkba. Kézdi-Vásárhelyt pedig azt hallotta br. Zinnique alezredestől, hogy a csíkiak 500 főnyi segítséget kértek a háromszékiektől s ezek 1300—1500-at ígértek. Másfelől meg azt jelentették, hogy a csíkiak Udvarhelyre is küldtek követeket segítséget kérni. Mindezeket a híreket siet közölni a bizottság a guberniummal, tudatván a háromszéki és udvarhelyszéki tisztekhez intézett rendeleteit, hogy azokat a gubernium is támogassa a maga tekintélyével s minthogy a katonaság szaporítása a közrend érdekében történik s itt elég zab és széna a lovak számára nincs, a gr. Bethlen Miklós (mint főhadbiztos) intézkedései értelmében küldessen lőélelmet Udvarhelyre és Segesvárra. Felhívta tehát a bizottság gr. Mikes Antal háromszéki és ifj. Daniel István udvarhelyszéki főkirálybírák figyelmét is a székeikben folyó mozgalmakra, intvén őket, hogy a gyanús falvakba személyesen szálljanak ki és a gonosz szándéktól és a veszedelmökre vezető összeesküvéstől a népet tartsák vissza, nehogy később kötelességmulasztással vádoltathassanak.²⁾

Jan. 4-én megérkezvén Udvarhelyről a Trautmansdorf-lovasezrednek másfél zászlóalja, ezeket, hogy az erdőkre menekültek az élelemszerzéstől elzárassanak, a havasalji falukba rendelték.

Nem sokára azt jelentették a bizottságnak, hogy 500 háromszéki és kászoni érkezett Ménaság-Ujfaluba. Néhány

¹⁾ Br. Bornemisza a menekültekhez 1764 jan. 3. az Okíráttárban.

²⁾ A bizottság 1764 jan. 3. jkvében (az Okíráttárban.)

óra múlva egy huszár, ki velök ott találkozott, egy levelet hozott onnan a néptől, a bizottsághoz intézve. Ebben ők, mint »háromszéki és kászsónszéki fegyvert soha nem vett és fegyvert letett szegény adózó nép« előadják, hogy azt hallván, hogy a bizottság fegyveres erővel készül ellenök menni, hogy velök a fegyvert felvétessék, vagy őket elpusztítsák, annyira »megzendült« az egész nép, hogy a hideg tél daczára mindenestől el akart szaladni a hazából. Mégis jobbnak látták a bizottság elé jönni, hogy azon majdnem »bujdosást okozott hírnek róluk való elfordításáért« esedezzenek. Nem egyéb az oka idejöveteleknek, holnap beadják kérvényüket. Hogy pedig »mindnyájan« jöttek: az az oka, hogy követül senki sem vállalkozott, mert 1763. jun. havában Szebenbe küldött követük igaz voltában is kételkedtek. Ide érve, szomorúan látják, hogy csíki atyjokfiai, nagyon megrémülván, házaikat elhagyták. Közbenjárásukra ők is kérelmezni fognak s minden sérelmeiket előterjesztik, nem akarván egymástól és a székelly nemzettől elszakadni. Kérik addig is a bizottságot, hogy »ne gondoljon róluk valami rossz dolgot, mert semmi afféle szándékuk nincsen«; de azt is kérik, »a nagy Istennek nevében, hogy nehogy valakitől bántódásuk legyen«. ¹⁾

A bizottság gyanakodva fogadta ezt a mentegetőző és furfangos levelet s a háromszékiek felkelését még súlyosabb beszámításra méltónak tartotta, mint a felcsíkiak erdőbe menekülését. Tényleg a csíkiak futásának eddigelé csak passzív, emezek segítségül előnyomulásának azonban agresszív jellege volt, bármint igyekeztek is levelökben azt ártatlan czélzatúnak feltüntetni. A monstre-deputatiók akkor még nem divatoztak. 500 fegyverest kérvényezőnek méltán tarthatott a bizottság szokatlannak és soknak. A következmények igazolták a bizottság gyanakodását. A háromszékiek megérkezése felbátorította a csíki menekülteket, a kik immár elérkezettnek látták az időt a tettek mezejére lépni.

A bizottság előtt megjelent Buzás nevű őrmester (való-

---

¹⁾ A háromszékiek és kászsóniak levele 1764 jan. 4. az Okíratárban.

szerűleg szentmihályi), a kit kapitánya a nép szándékának kifürkészésére küldött az erdőbe. Onnan visszatérvén, jelentette, hogy a népnek az a szándéka, hogy mindannyian leszállnak a hegyek közül a mezőbe és együttesen a bizottság elé járulnak kérvényükkel. Arra a kérdésre, hogy nem tudja-e ki a nép vezére? azt felelte, hogy azt nem tudja, de annyit mégis tud, hogy minden nevezetesebb irományuk szerzője Szócs Péter Szépvízről, a ki már azelőtt is erősen buzgólkodott abban, hogy a fegyvert letegyék.

A Kálnoky-huszárok kémszemlére járván, azt jelentették a bizottságnak, hogy a csíkiak, a háromszékiek csatlakozása által felbátorítva, jan. 4-én éjszakára s jan. 5-én déltájban leszállottak Szépvízre s ott a Trautmansdorf-ezred vasas németjeivel együtt vendégeskednek s készülnek egy tömegben a bizottság elé járulni.

A nép mozdulatairól és hangulatáról a bizottság pontosan értesült, szüntelen járván az hírt hozó magyar német katonaság, minthogy a bizottság rendelést tett, hogy szemmel tartsák a népet: mi szándékkal legyenek,¹⁾

A bizottság nem várta be a nép eléje jövetelét, hanem még jan. 4-én megparancsolta a Szépvízen táborozó vasas németek kapitányának, Persinának, hogy intse meg a népet, nehogy tömegesen a bizottság elé jöjjenek, hanem ha valamit akarnak, két követ által jelentsék.²⁾

Jan. 5-én Nagy nevű Kálnoky-husár hadnagy, a ki kémszemlére küldetett ki, azt jelentette a bizottságnak, hogy Szépvízen több bujdosóval találkozáván, intette őket, hogy óvakodjanak tömegesen az ágyúkig (t. i. Taploczára) menni, ha nem akarják, hogy ágyúlövések által üzessenek vissza. Erre ezek gorombán, »per tu«, azt felelték vissza, hogy »te sem vagy jobb másoknál!« és fogadkoztak, hogy »nemcsak az ágyúkig, de azokon keresztül is fognak menni!«³⁾

A bizottság ezekre a jelentésekre a nép támadásától tartott és intézkedéseket tett a védelemre és az esetleges támadás

¹⁾ Br. Bornemisza emlékirata 1764 febr. 6. után az Okíráttárban.

²⁾ A bizottság jan. 4. jkvében (az Okíráttárban.)

³⁾ A bizottság jan. 5. jkvében és a királynénak küldött jan. 12. jelentésben. (Ü. ott).

visszaverésére. Így a taploczai kápolna mellé a somlyai út irányában 4 ágyút szegeztetett ki, hogy ha a nép Szépvíztől oda menne, közéjük lövessen.¹⁾

A bizottság gyanúját és bizalmatlanságát a nép támadó szándéka felől megerősítette a háromszéki főkirálybíró gr. Mikes Antal jan. 3-án Uzonból írt jelentése is, mely szerint (a mit különben a bizottság már jól tudott) a háromszéki nép jan. 2-án felkerekedett és elindult Csík felé, az ottaniak ama felhívására, hogy már ég a szomszéd háza, siessenek oltani segíteni. Azt írták még, hogy mindenki legalább 8 garast hozzon magával. A nép tömeges kérelmezés czéljából ment ugyan, de félni lehet rossz következményektől. A mit a főkirálybíró maga részéről megtehetett a nép lecsendesítésére, megtette, és kihirdette a szükséges intézkedéseket.²⁾

Ezek egyike az volt, hogy a főkirálybíró (jan. 8-án) körlevelet intézett a háromszéki mindenik valláson lévő esperesekhez, melyben felkéri őket, hogy a lelkészek által világosítsák fel és intsék a népet a királyné parancsának engedelmeskedésre és főkép arra, hogy »a mostani lármázó csíkiak seregéből híjják vissza az ottani rossz és veszedelmes társaságban elegyedett népeket«, mert nemcsak magoknak okozhatnak »nagy veszedelmet és siralmas példát, de egész nemzeteknek s még maradékjoknak is«. ³⁾ Ez intelmek későn érkeztek. Időközben beteljesedett, a mit gr. Mikes jóslott: a »nagy veszedelem« és a »siralmas példa«.

A mindenfelől komoly veszedelmet jósoló jelentések a bizottságot tette sarkalták. Br. Siskovicz, a bizottság katona tagja, el volt szánva rá, hogy ha nem sikerül a csíkiakat 2—3 nap alatt a katonai kordon által engedelmességre szorítani, akkor szétvereti őket.⁴⁾ A nép pedig, értesülvén arról, hogy a bizottság nem engedi meg, hogy együttesen eléje járuljanak, különben ágyúlövással fogadtatnak, másként határozott. Jan. 5-én ugyanis felkerekedett Szépvíztől és a határhegység aljából a csíki völgylapály ellenkező (nyugati) oldalár, az

¹⁾ Benkó József: Transilvania II. k. 549. l.

²⁾ A bizottság jan. 5. jkvében az Okirattárban.

³⁾ Gr. Mikes Antal levele az esperesekhez. u. ott.

⁴⁾ Br. Siskovicz, gr. Daunnak 1764 jan. 9. u. ott.

Olt folyó mellett fekvő Madéfálvára vonult át éjszakára. A katonák szemmel kísérték a nép mozdulását, a mely (Persina kapitány a bizottságnak tett jelentése szerint) m. e. 2000 főnyi tömegben, részint lovon, részint gyalog, felerészében tüzelő fegyverrel ellátva, rendes menetben (marche), csapatokban és osztagokban vonult át a szék derekán.¹⁾ A háromszékiek Alcsík (Ménaság) felől menve, a bizottság szemeláttára, Taplocza felé vonultak fel Madéfálvára, a dragonyosok által is megfigyelve.²⁾

Ezzel a drámai bonyodalom elérte tetőfokát s a megoldásnak kellett következnie.

A bizottság aggodalommal látván, hogy a nép az ő székelyök és Udvarhelyszék közé ékelte magát s úgy magyarázván ezt a mozdulatot, hogy az az Udvarhely és Gyergyó felől várt segítség csatlakozása végett történt: jan. 6-án beható tanácskozás tárgyává tette a helyzetet és megtette a szükségesnek ítélt intézkedéseket. Ezek pedig oda irányultak, hogy még egyszer felszólíttatják a népet, hogy akar-e engedelmeskedni a királyi rendeletnek, vagy nem? s ha ennek sem lesz fogantja, akkor katonai erőt alkalmaz a nép megzabolázására.

A bizottság jan. 6-án nyílt rendeletet küldött a Madéfálván összegyűlt csiki és háromszéki néphez, melyben felszólítják őket, hogy

1. Irásban, vagy két követ által haladék nélkül jelentsék ki: akarnak-e a királyi rendelet meghallgatására megjelenni, avagy nem? és ha igen: mikor?

2. Senki idegent házában tovább ez óránál meg ne tűrjön.

3. Ha székely határőrkatona volna náluk, azok tüstént távozzanak.

4. A ki ezen zenebona okozót, főtanácsolót s előjárót, ha titokban is, feljeleníti, 20 arany, ha kézhez adja, 100 arany jutalmat kap.

5. A ki háromszéki, tüstént haza menjen, ha személyét itt, vagyonát otthon az elkövetkező veszedelemtől megmenteni akarja.³⁾

¹⁾ Br. Siskovicz gr. Daunnak 1764 jan. 9. az Okíráttárban.

²⁾ A bizottság jan. 6. jkvében.

³⁾ A rendelet szövege 1764 jan. 6. az Okíráttárban.

Ezt a rendeletet (mely a bizottság nevében adatott ki »a madéfalvi szabad lakosoknak«, de melyet egyedül Halmágyi mint a bizottság jegyzője írt alá.) Vízkereszt ünnepén (jan. 6) Balázi Ádám vicekirálybíró és Zöld János commissarius vitte kihirdetni Madéfalvára s egy Kálnoky-huszárral öt példányt küldöttek írásban, a faluban szétosztani. Miután a rendelet elküldetett, megjelent a bizottság előtt két küldött (László József csik-madéfalvi és Nagy József kökösi, háromszéki), a kik a háromszékiek és kászoniak nevében levelet nyújtottak át, jelenvén, hogy a mai ünnep miatt kérvényüket csak másnap terjeszthetik elő, s kéri a bizottságot, hogy ezt a csekély kése delmet ne vegye zokon, mert ők semmi rosszat nem forralnak, hanem kérésükkel a bizottság lábaihoz akarnak borúlni.

A bizottság válaszul azt íratta a levél hátára, hogy nem tudván a nép közelebbi szándékát, rendeletet küldött Madéfalvára, hogy jelentsék ki: akarnak-e és mikor a kir. parancs meghallgatására megjelenni s hogy a háromszékiek tüstént siessenek haza, ha a veszélyt elkerülni akarják; most is csak arra inti őket komolyan a bizottság.

A Madéfalván összegyűlt nép meghallgatván a bizottság rendeletének kihirdetését, semmit sem válaszolt, csak azt írta a rendelet egyik visszaküldött példányának hátára, hogy ne vegye a bizottság zokon a holnapig való kése delmet.

A bizottság azonban a kitérő válaszsza l nem elégedett meg s a halasztáskérést arra magyarázván, hogy a nép segítséget vár Udvarhely és Parajd felől, a hová még akkor mentek küldöttek, midőn a bizottság Dánfalván időzött: a gordiusi csomót karddal kettévágni határozta.

Carato alezredes, a csíki határórség parancsnoka, sürgette leginkább az erőszakos megrendszabályozást. Br. Siskovicz altábornagy indítványozta a bizottságban. A szelidlelkű gr. Bethlen Miklós nem egyezett belé az ily kegyetlen büntetésbe, hanem szelídebb eszközökkel akart czélt érni. Gr. Lázár János Siskoviczhoz csatlakozván, szavazattöbbséggel határozattá vált, azzal a hozzáadással, hogy a háromszékiek, mivel a csíkiak dolgába avatkoztak és többszörös meg-

intésre haza nem mentek, szigorúbban büntetessenek, mint a csíkiak.¹⁾

A bizottság a nagy felelősség tudatában jegyzőkönyvre vette az okokat, melyek őket erre indították. Ezek pedig, hogy:

1. A fegyvert eddig megtartottak is a pártosok példájára ingadozni kezdtek.

2. Számuk naponként növekedvén, vakmerőségük azzal arányban nőtt.

3. Attól lehetett tartani, hogy e sovány vidéken az élelem fogytával az inség rablásra kényszeríti őket.

4. A többieket is pártütésre csábítják, vagy legalább is javaikat (a mivel fenyegetőztek) feldúlják.

5. Háromszéken új mozgalmat indítanak és újabb segítséget küldeni sürgetik.

6. A többi szék lakói is, hová a bizottság még menni akar, ezek példáját követve, a bizottság munkáját hasonló csődülettel megakadályozzák, ha nem vágnak közjők.

7. Ha ezek a lázongók most szelídebb eszközökkel lecsen-desíttetnének és összeíratván, köztük a fegyverek kiosztatásának is, később még nagyobb mozgalom, lázongás és összeesküvés kitörésétől lehetne tartani, mert a bizottságnak átadott emlékiratban határozottan jelezték, hogy a fegyvert, ha felakasztják is őket, még sem veszik fel, sőt ha arra ez alkalommal kényszeríttetnének is, semmikép sem éreznék magokat kötelezve annak megtartására és minden következmények ellen óvást emelnek. Mindezeket megvitatva, a bizottság szükségesnek ítélte, hogy a lázongást, mielőtt még tovább terjedne, katonai erővel elnyomják.²⁾

Br. Siskovicz, midőn a madéfalvi támadás okait (jan. 9.) elősorolja, a haditanács elnökének (gr. Daunnak), a fennebbieken kívül azt is említi, hogy Háromszéken új csoportosulások történtek és az ottani felkelők már puskaport is kezd-

¹⁾ Heidendorf: Selbstbiographie, a ki megjegyzi, hogy Halmágyitól, a ki a bizottság jegyzője volt, hallotta ezeket, később Brassóban. (Archiv der Vereines für Siebenbg. Landes-kunde. Neue Folge XV. k. 132. l.)

²⁾ A bizottság 1764 jan. 6. jkvében az Okirattárban.

tek gyártani. Ez azonban az okok között már azért sem szerepelhetett, mert ezt a bizottság maga is csak jan. 8-án hallotta.¹⁾

A madéfalvi vészről a királynénak küldött jelentésben az indító okok között még azt is olvassuk, hogy a közrendet többre becsülték, mint néhány embernek az elveszését, a mi által elnyomni akarták a szokásos, a múlt századokban is megújuló lázadásokat; szemük előtt lebegvén mindenek felett a királynénak 1763. okt. 8. rendelete, mely megparancsolja, hogy zavargások esetén semmi körülmények közt ne engedjék magokat a munkálatokban megakadályoztatni, hanem min-dent elkövessenek annak előmozdítására.

A bizottság tehát okoskodása végeredményében a királyi rendelet palástjával takarózott a felelősség viselésében. A szokásos és múlt századi székely lázadásokra hivatkozásban Siskovicz eszejárására ismerünk, a ki később is (1764. márcz. Kóhalomban a vizsgáló bizottság előtt) úgy nyilatkozott, hogy a székely nemzeten minden évszázadban eret kell vágni, ha boldogulni akarnak vele.

A madéfalvi vésznek értelmi szerzője kétségkívül br. Siskovicz volt, a ki Buccow rendszerét más formában feltámasztotta és török-szakad keresztülrészakolta. A mellette lévő magyar tanácsosok gyöngéknek bizonyultak a honfitársak védelmére s a nyers katona készsége eszközeivé alacsonyodtak le.

Tény az, hogy a bizottság jan. 6-án elhatározta a Madéfalván összegyűlekezett m. e. 2500 főnyi nép megtámadását és szétverését. E végből br. Siskovicz altábornagy a falu környékének terepviszonyait saját adjutánsa Magdeburg kapitány által megvizsgáltatta (recognoscírozatta) s ennek jelentése után kiadta a rendeletet nagy titokban Carato alezredesnek (még a jelen lévő főkirálybíróval sem közölve), hogy másnap, azaz jan. 7-én hajnalban a falut az Okkeli-ezred négy századával (m. e. 1000 ember), a Trauttmansdorf-ezred vérteseinek másfél századával, 30 Kálnoky-huszárral és két ágyú-

---

¹⁾ A bizottság jan. 8. jkvében és a Siskowicz jan. 9. jelentésében az Okíráttárban.

val vegye körül és az ott lévőket verje szét. A kiadott rendelet útasítása úgy szólt, hogy: 1. azokat a kik tüzelő fegyverrel ellenállnak, főkép pedig a háromszékieket, a kiknek jelenléte nagyobb büntetésre méltó, irgalom nélkül öljék meg. 2. Azokat, a kik parasztfegyverekkel ellenállnak, a huszárok és vértések sebesítsék meg és úzzék haza. 3. A fegyverteleneket megijesztvén és kergetvén, riaszszák szét. 4. Ha pedig elszánt ellenállást fejténének ki, nehogy a »királyi katonák« haszon-talan veszélynek tétessenek ki, gyujtsák fel a falut és házakból úgy kergessék ki a népet.¹⁾

Carato alezredes, a csíki székelyeknek eddig is gyűlölt, kegyetlen zsarnoka, a szigorú rendeletet az útasítástól eltérő kíméletlen kegyetlenséggel hajtotta végre.

Az éjszaka leple alatt reggel 3 órakor Taploczáról megindítván hadait, Madéfalvát minden oldalról körülvéttette.

A német gyalogság egy része az Olton túl az Udvarhely felé vezető úton a dombon állott fel, a falu főutcájára felé irányított egyik ágyúval. A gyalogság más része a másik ágyúval a Taplocza felé vezető utat állotta el. A német vértesslovasság a Szépvíz, illetőleg a Gimesi szoros, a magyar Kálnoky-huszárok a Rákos, illetőleg Gyergyó felé vezető úton állottak.

Madéfalván a nép mély álomba volt merülve. A megelőző este megszerkesztették kérvényüket, melyet másnap a bizottságnak átadandók voltak. Az erdőben kiállott sanyarúság, az előző napon való hazavándorlás s talán az ünnepi lakomázás is (ha ugyan volt miből lakmározni a gyöngye aratás után) hozzájárult ahhoz, hogy síri csend honolt a faluban és senki sem vette előzetesen észre a katonaság fölvonulását.

A lelketlen Carato azzal kezdte a támadást, a mire csak végső esetben hatalmazta fel az útasítás, hogy hajnali 4 órakor, még virradat előtt, beléágyúztatott az csendes faluba. Az első ágyúgolyó egy szobába hatolt s ott a kemenczét s egy bölcset szétzúzván, a mellékszobában, az alá az ágy alá fúródott, melyen a háromszékiek vezetője Csorja ügyvéd aludt. Fel-

¹⁾ A bizottság 1764 jan. 6. jkvében és Siskovicz jan. 9. jelentésében az Okirattárban.

riadva ugrott ki az ágyból s egyik ágyúlövést a másik után hallván, megrémülve kiáltotta, hogy »az Istenért, mi ez?«¹⁾ A népnek is rettenetes volt az ébredése. Egy percz alatt talpon volt mindenki, de senki sem tudta, mi tévő legyen, hogy a végveszedelmet kikerülje. Annyi bizonyos, hogy ellentállásra senki sem gondolt, inkább a menekülésre készítetett mindenkit az önfentartás kétségbeesése.

Alig hihető az a regényes mendemonda, hogy a vezetők hamar kegyelemkérő levelet íratnak volna Boros Istvánnal s a levelet egy fehér kendővel együtt hosszú póznára tűzve vitték a szépvízi országút felé, hol a parancsnokot vélték; de a remélt kegyelem helyett puskalövéssel fogadtattak s Boros és társai ott veszték el.²⁾ Az ágyúlövések a falut felgyújtották s az elharapózó tűz, mely a falunak több mint harmadát felégette, kiszorította a népet a házakból.

A nép felocsúdván az első kétségbeesésből, menekülni próbált, de minden oldalról katonákra bukkanván, megtorlódtak, mint a hal a varsában. A kik az Udvarhely felé vezető úton akartak menekülni, azok a német gyalogság gyilkos golyói elé kerültek. A kik az Olton át próbáltak átsurranni, a vékony jégréteg leszakadván, a folyóba veszték. A Taplocza felé menekülőket a német gyalogság puskatüze fogadta. A háromszékiek és felcsíkiak legnagyobb része Szépvíz felé kísérelvén meg a menekülést, a német vértesekre bukkantak s ezek kardcsapásai alatt vérzettek el. A háromszékiekkel kegyetlen halálos tréfát űztek. Ezek törbe csalására a vérteseknek azt kellett kiáltani, hogy »ki háromszéki?« A kétségbeesettek azt hívn, hogy ez azért történik, hogy nekik megkegyelmeznek: örömmel kiáltották, hogy ők háromszékiek. A vértesek erre »három, három, három!« kiáltással három vágást mértek a szerencsétlenek fejére.³⁾

A menekülőket részint lelőve s lekaszabolva, részint megebezve széllyelvén, a katonaság minden oldalról behatolt az égő faluba, hol a nép csoportokba verődött, de

¹⁾ Heidendorf: Selbstbiographie id. h. 133. l.

²⁾ Balló István: A madéfalvi veszedelem 60. l.

³⁾ Heilendorf id. m. 133. l.

ellentállást nem fejtett ki. A katonák ennek daczára közzélóttek a népnek, s kit megöltek, kit megsebesítettek, néhány százat pedig elfogtak. Szemtanúk beszéltek, hogy midőn a katonaság behatolt a faluba, »a nép az utcán lévén, útát nyitott és kétfelé állott, minden zenebonakezdés nélkül.« A katonaság azonban hirtelen »tüzet ad, de senki nem hull egy darabig, melyről a nép azt gyanította, hogy nem ártalomra czélozó lövöldözés; hanem kevés idő múlva az népet hullani látják és így mindenfelé, minden magok oltalmazása nélkül elszaladnak.«¹⁾

Más szemtanú vallomása is azt igazolja, hogy a nép nem állott ellent és nem adott okot a vérengzésre. Madéfalvi Tankó Antal jelentette a főkirálybírónak, hogy m. e. 400 ember egy helyt állván egy »czifra csákós süveges« Kálnoky-husár »lovas katona hozzájuk rugaszkodván, kiáltá: tedd le magyar az fegyvert! És így bottal, lándzsával, vasvillával, puskával is kik voltak, mindent levetettek. Levetvén, úgy lövöldözött hozzájuk azon katona, melyre a nép is megrugaszkodott, ki mentiségére, ki veszedelmére«, mert futás közben is ugyancsak kaszabolták őket. A vérengzésnek és az azt követő rablásnak (mert a falut a vitézek mindenéből kifosztották) 10—11 óra tájban lett vége.²⁾

Másként szólnak a bizottságnak és Siskovicznak hivatalos tudósításai, melyek a katonatisztek (a főbűnös Carato és a magyargyűlölő Magdeburg) elbeszélésein alapútak. Ezeknek érdekében állott az útasítást túllépő kegyetlen vérengzés mentegetésére úgy tüntetni fel a dolgot, mintha a nép makacs ellentállást fejtett volna ki s ők e miatt ágyúztattak, lövettek, gyújtatták fel a falut és vágattak halomba néhány száz embert.

Carato alezredes azt jelentette, hogy a vett rendelet értelmében hajnalban megtámadta a Madéfalván tanyázó lázadókát s mivel ezek nemcsak védték magokat, hanem ők kezdték a tüzelést és egymást kölcsönösen lelkesítve és lövöldözve ellentállottak és azt kiabálták, hogy senki magát meg ne

¹⁾ Br. Bornemisza főkirálybíró jelentésében 1764 febr. 6. után (az Okíráttárban.)

²⁾ A főkirálybíró id. jelentésében.

adja, sőt még a házak ablakaiból is puskáztak kifelé: kénytelen volt erőszakot és fegyvert alkalmazni ellenök és tüzet vetvén a házak fedelire, a falu harmadrészét felégetni.¹⁾

Br. Siskowicz a főhaditanácsnak küldött jelentésében (ugyanazon forrásból merített adatok alapján) azt írta, hogy »mivel a nép a faluból kifelé lövöldözni kezdett«, Carato kénytelen volt a falut felgyújtani és csaknem felét elhamvasztani, a mi és néhány ágyúlövés által a nép a házakból kiűzetett. A népet azután a dragonyosok és huszárok szétugrasztották, úgy hogy főkép a háromszékiek véres fővel menekültek hazafelé Alcsíkon keresztül. Az al- és felcsíkiak is hazafutottak s kegyelemért esedeznek.²⁾

Hogy mennyire megbízhatatlanok és valószínűtlenek ez adatok a nép ellentállásáról: az kitűnik ugyanazon jelentéseknek a veszteségekről szóló részéből. Ugyanis a katonák közül a támadásnál mindössze egy dragonyos káplár szenvedett könnyű sebet (ütést) s egy Nagy nevű Kálnoky-husár hadnagy sebesült meg könnyen a kezén s egy dragonyos ló lövetett agyon.³⁾ Hol van itt nyoma a makacs ellentállásnak, a sűrű lövöldözésnek?! Bizony hogy nem harcz és küzdelem, de a fegyveres katonáknak kegyetlen vérengzése volt az a védtelen, fegyvertelen néppel szemben: mutatja az eredmény. Mert a nép közül sokan estek el az ágyú és puskatűzben s a kardcsapások alatt.

A megölteket nem lehetett megszámlálni — mondják a hivatalos jelentések. Valjon miért? kérhetjük jogosan, hisz a vérmező s a holttestek a vérengzők hatalmában maradtak s ők temették el később az áldozatokat. Az esetletekről majd kimutatást készíttetnek az egyes falvakból s felküldik Bécsbe a haditanácsnak, jelenti Siskowicz jan. 9-én, mikor már a temetés is megtörtént.

A bizottság nem restelte a királynénak is azt írni (jan. 12-én, tehát öt nappal a vérengzés után), hogy a megölteket eddigelé nem lehetett összeszámlálni, mert a holttestek a tágas

1) A biztosok jan. 7. jelentésében (az Okíráttárban.)

2) Br. Siskowicz gr. Daunnak 1764 jan. 9. az Okíráttárban.

3) A biztosok jan. 7. jkvében és Siskowicz jan. 9. s a biztosok jan. 12. jelentésében az Okíráttárban.

mezőn szanaszét heverték és némelyeket a rokonok tisztességes eltemetés végett elvittek; de majd felküldik, ha elkészül, a kimutatást. Nehezen készült el. Nyilván mert restelték magok is, hogy két gyöngén sebesülten szemben mintegy kétszáz (ha nem négyszáz?!) áldozatot kellett volna bevalaniok. Inkább megengedték a rokonoknak, hogy a holttesteket vigyék el és temessék el s meghagyták Römer kapitánynak, hogy a kiknek rokonai nem voltak közelben s főkép a háromszékieket, az országút mellett Madéfalva közelében közös sírba temettesse el. Még ezeknek a számát is gondosan titkolták egyelőre, nehogy Bécsben is megsokalják.¹⁾

A vérengzés jan. 7-én reggel 4 órától 9-ig tartott. Azután egy-két óráig a rablás és prédálás folyt, úgy hogy a dicső német vitézek »az ottan lakó szegénységnek mindenit elhordották«.²⁾ Foglyúl ejtettek 400 embert, kiket aztán Csíkszeredára a várba vittek; de a kik közül a sebesültek nagy részét, hogy otthon gyógyíthassák magokat és elrettentő példaként szolgáljanak, a bizottság tüstént elbocsátotta, a többi csíkszékieket is nagyrészt néhány nap múlva hazabocsátották; csupán 2—3-at tartottak vissza minden faluból és a háromszékieket mind, hogy a megejtendő vallatásnál tanúságot tegyenek.³⁾

A kik a vérfürdőből szerencsésen megmenekültek, siettek haza falvaikba, vagy elbujdostak az erdőbe. Sokan pusztultak el sebeikben később is. 29 sebesült a csíksomlyai kolostorban keresett menedéket, a hol a szerzetesek kötözték be sebeiket. A csíki völgy a halál völgyévé változott. Naponként többen haltak meg a sebesültek közül s még márczius-

¹⁾ Az 1764. jan. 22. felküldött biz. jegyzőkönyv mellékleteként van egy kimutatás (Specification), mely falvanként felsorolja az elesettek (88), sebesültek (59), elmenekültek (6) és eltűntek (24) számát; összesen 177 főnyi veszteséget, kik közül 40-et Madéfalvánál Römer kapitány temetett el, a kik valószínűleg háromszékiek voltak s 12-öt a molnár talált a vízben Madéfalván. (Ld. az Okfrattárban ad 1764 jan. 22.) — Losteiner Lénárd a sz. Ferenczrend erdélyi tartományi történetében (182. l.) 183-ra, Benkő J. Transilvániája (II. k. 549. l.) 186-ra, Heidendorf önéletírásában (id. h. 133. l.) 400-ra teszi.

²⁾ Br. Bornemisza főkirálybíró id. jelentése szerint.

³⁾ A bizottság jan. 7. jkve, 12-iki jelentése és br. Siskovicz jan. 9. jelentésében.

ban is egyre szóltak a harangok a madéfalvi vész áldozatait temetvén.¹⁾

Az Olt vize is sok szerencsétlenül járt menekülőt nyelt el; a tűz is követelt áldozatot. Feljegyezték, hogy a Cserei-féle udvarházban épen lakodalomra készültek a vérnász napján s az ágyúszóra megrémült cigányok a nagy kemenzébe bújva, ott fuladtak meg az égő ház füstjében.²⁾

Ilyen gyászos vérkeresztséggel avatták fel a székely határ-órséget Madéfalván az Urnak 1764-ik évében a Vízkereszt ünnepét követő nap hajnalán.

A kir. bizottság a szomszédos Taploczán megelégedetten hallgatta az ágyúdörgést és puskaropogást és nézte a fellobbanó lángokat s a szívtelen gr. Lázár nem restelt még szellemeskedni, a mellette álló br. Siskovicznak azt mondván, hogy midőn egy-egy házat lángra lobbanni lát, úgy tűnik fel neki, mintha mindmegannyi füstölő oltárt látna, melyeken a lázongó nép bűne engeszteltetik ki.³⁾

Lelketlen cynizmusának és szolgálékúságának tanúbizonysága az a sírfelirat ⁴⁾ és chronosticon is, melylyel püspök-barátjának kedveskedik. Szerinte a madéfalvi mészárlás nem volt egyéb, mint

Castlgata seDItIo sICVLorVM

azaz: székelyek lázadásának megbüntetése.

A történeti igazságot jobban kifejezi s évjelző chronosticonnak is jobb az az ismeretlen szerzőtől származó s a köz-tudatba átment röpke szó:

SICVLICIDIVM (székelyek legyilkolása.) (1764.)

¹⁾ Heidendorf id. m. 138. l.

²⁾ Heidendorf id. m. 133. l.

³⁾ Br. Bajtay püspöknek írta ő maga febr. 1-én. (Benkő J. Transilvania II. k. 552. l.)

⁴⁾ Közl. gr. Teleki D. id. m. 107. l.

A történelem ítélete és a nép maig is elé kegyelele (mely csak nem régen kóoszloppal örökítette meg a székely vértanúk emlékét,¹⁾ a jogaikat védő székelyeknek szolgáltatott igazságot. A kormány eszközeinek egyetlen, s bizony gyöngé erkölcsi alapon álló mentsége az volt, hogy »nem lehetett másként czélt érni.«

¹⁾ Az 1899-ben Madéfalva mellett, közadakozásból gyűjtött költségen felállított emlék egy kőpiramis, melynek tetején egy kiterjesztett szárnyú turul madár áll (b. e. Köllő Miklós, csíki származású szobrászunk mintázta). Márvány emléktábla hirdeti rajta, hogy

SICVLICIDIVM.

A HATÁRŐRSÉG SZERVEZÉSEKOR MADÉFALVA HATÁRÁBAN
1784 JAN. 7-ÉN HAJNALBAN
A CSÁSZ. KATONASÁG ÁLTAL VÉDTELENÜL LEKASZABOLT
CSÍK- ÉS HÁROMSZÉKI
200 SZÉKELY VÉRTANU EMLÉKÉRE
KIK AZ ŐSI SZABADSÁG VÉDELMEÉRT VÉRZETTEK EL
EMELTE AZ UTÓKOR HÁLÁS KEGYELETE
1899.

E felíraton kívül (melyet e sorok írója szövegezett) még 8 sor vers hirdeti, hogy

Székely nép! Itt hullott őseidnek vére,
Kiket zsarnok önkény bosszús karja ére.
Midőn alkotmányos szabadságod védték,
Szörnyűkép olták ki sok ártatlan éltét.
De bár elvesztek ők ádáz fegyver alatt,
Emlékek nem vész el, örökre fenmarad,
Mert hű kegyeletben megtartod őseid
Igy él majd emlékek időtlen ideig.

(A vers írója egykori tanítványom *Balló István*, csíkm. tanfelügyelő, ki az 1905. okt. 8-án tartott szoborleleplezésre megírta »A madéfalvi veszedelem« és az emlék történetét. Csíkszeredán 1906. 85 l.)

IX.

A határőrség szervezése Csíkban és Háromszéken.

A madéfalvi vérengzés megtette hatását. Az elrettentés sikerült. A bizottság is elmondhatta volna, hogy most már »körötte csend, a merre ment, és néma tartomány«.

Még a vérontás napján felhívást intéztek Csík- és Háromszék lakosaihoz, hogy »a véghez ment szomorú példából minden ember keservesen szemlélhetvén, mi légyen a felséges király és örökös fejedelem ellen való rugódozásnak és az engedetlenségnek jutalma*: tüstént haza menjenek, a kiadandó fegyvereket felvegyék és ő felségét híven szolgálják; háromszékieket vagy másunnan jötteket be ne fogadjanak, sőt megkötözve kézbe adják; az ezután is engedetlenek szörnyű halállal bűnhődnek.¹⁾

Rendeletet küldöttek ugyanakkor gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybírónak is, tudatván »a lázadók veszedelmét,* a háromszékiek kitiltásáról kiadott rendeletet s meghagyván neki, hogy személyesen bejárván a háromszéki falvakat, a népet a további lázongástól vonja el, ellenkező esetben kegyetlen halálbüntetést szenvednek.

Másnap (jan. 8-án) a háromszékiek előbbi nyugtalankodásának hírére szükségesnek látta a bizottság nyílt rendeletet küldeni oda is, melyben a népet nyugalomra inti, a gyűléseket és a határőrök üldözését eltiltja s az ellenkezőket halálbüntetéssel fenyegeti.²⁾

---

1) A bizottság nyílt rendelete az Okíráttárban.

2) A bizottság jan. 8. jkvében az Okíráttárban.

A madéfalviak panaszt ténén a bizottság előtt, hogy a katonák marháikat és egyéb javaikat a vérengzés után elrabolták és elköttyavetyélték: a bizottság (jan. 8.) elrendelte, hogy a jogtalanul elvett jószágokat kiki jogos tulajdonosának adja vissza.¹⁾

A bizottság jan. 9-én gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybíró jan. 6-án kelt jelentésével foglalkozott, melyben jelenti, hogy maga betegsége miatt nem szállhatván ki a falvakba a nép lecsendesítésére (mint azt a bizottság jan. 3. rendelte), vicetiszteit küldötte ki és általuk tétette meg a szükséges intézkedéseket, bár nem titkolja, hogy a nép zabolátlansága és a katonaság csekély száma miatt nem minden veszély nélkül tehette. A nép vakmerősége annyira ment, hogy több mint százan fölfegyverkezve megrohanták udvarházát és nagy zajjal betolakodván hozzá, az újonnan felállítandó állandó törvényszék ellen az egész szék nevében protestatiót akartak átadni és ennek jegyzőkönyvbe iktatását követelték, sőt hivatala és személye ellen is méltatlan kifakadásokat tettek. A főkirálybíró félóráig vesződött velök, hogy jobb meggyőződésre bírja őket, de hiába, addig nem távoztak, míg megbízást nem adott a jegyző számára, hogy az óvást fogadja el és iktassa be. A főkirálybíró kész életét is kockáztatni a királyné rendeletei végrehajtására, de hogy az sikerülhet-e ilyen zavarok között, ám ítélje meg a bizottság.

A főkirálybíró elküldötte Baló László miklósvárszéki alkirálybíró levelét is, mely arról szól, hogy eddig ott csend volt, de újabban a határőrök üldözőbe vették a nem-katonákat; továbbá, hogy Háromszékről bujtogató körlevelek érkeztek oda, melyek elfogadását és terjesztését ő megtiltotta.

A bizottság, nyílt rendeletét (jan. 8-ról) mellékelvén, azt válaszolta gr. Mikesnek: reméli, hogy a háromszékiek atyjokfiai veszedelméről azóta értesülvén s a tisztviselők is elkövetvén mindent, levetkezik vadságukat és a köteles engedmességre térnek.²⁾

¹⁾ A rendelet szövege megvan a főkirálybíró jelentésében (1764. febr. 6.)

²⁾ A bizottság jan. 9. jkvében.

Csíkban tényleg visszatért a halálos csend és a látszólagos nyugalom, úgy hogy a bizottság két nap múlva a madéfalvi vész után jónak látta a sorozás és fegyverosztás két héttel azelőtt megszakadt fonalát fölvenni.

Jan. 10-én e végből Taploczáról Csík-Rákosra tette át székhelyét, a hol Rákos, Madaras és Madéfalva oda rendelt lakosai előtt a szokott ünnepiességgel kihirdette a kir. rendeletet, s a legközelebbi siralmas példára is hivatkozva, hűségre és engedelmességre intvén őket, Madaras lakosait összeírták és felfegyverezték.

Jan. 11-én Szentmihály és Rákos, 12-én Madéfalva, Vacsarcsi és Göröcsfalva, 13-án Szépvíz, Delne, Szentmiklós, Borsova és Pálfalva, 14-én Csobotfalva, Várdotfalva (Somlyó), Taplocza, Csicsó, 15-én Csíkszereda és Zsögöd lakosai összeírtván és felfegyvereztetvén, Felcsíkon a határórség szervezése gyorsan be is fejeztetett.

Az ünnepies felavatás és zászlószentelés jan. 17-én Csík-Rákoson ment végbe, hasonlóképen mint Gyergyószentmiklóson. A hatalmas nagy templom melletti térségen állították fel a Felcsíkon szervezett négy gyalog- és egy lovaszázadot, körülvéve a rendes katonaság csapataitól. Négy zászlót szentelt fel a templomban Sikó József gyergyai esperes, kit e célra odahívtak. A zászlók átadása után felolvasták a katonai törvényeket és letetették az esküt. A bizottság beszédrel nyitotta meg és zárta be az ünnepélyes actust, mely után hálaének, processio, ágyúlövések s az új katonaság megáldása fejezte be a felavatási ünnepélyt.¹⁾

A bizottság jan. 18-án elrendelte, hogy a falvak azokat a felcsíki lakosokat, kik nem jelenhettek meg az összeírásra, és felesketésre, névszerint jelentsék be a kapitányoknak s azok Csíkszeredán tegyék le az esküt. A kik pedig szándékosan kivonták magokat és távol vannak otthonuktól, 15 nap alatt jelentkezzenek a kapitányoknál, ellenkező esetben bárhol találtnak, fogassanak el és Csíkszereda várába küldessenek. A kik sem vissza nem térnek, sem el nem fogathatók: birtokaik felől a közelebről megérkezendő rendelet fog intézkedni.

¹⁾ A bizottság jkveiben az Okirattárban.

A bizottság ezzel dolgát Felcsíkon elvégezvén, jan. 19-én lement Alcsíkba s Szentimrén megállapodván, jan. 21-ére odarendelte Alcsík lakosait a királyné rendelete meghallgatására.

Jan. 20-án ott azt a jelentést vették a háromszéki főkirálybírótól, hogy a háromszéki nép a bizottság kihirdetett rendeletére lecsendesedett és kész az engedelmességre, a fegyverfelvételre. A bizottság úgy rendelkezett, hogy megérkezéseig senkit se vegyenek fel újabban a határőrök közé.

Jan. 21-én a bizottság kihirdetvén a királyné rendeleteit, három részre oszolva megkezdette az alcsíki falvak összeírását s öt nap alatt befejezvén, 26-án megtartották az ünnepies felesketést a Rákoson felszentelt két zászló alatt, mise, ágyúlövések és a már előbb leírt ünnepiességek mellett.

Még 2 napig maradt a bizottság Csíkban, mi alatt a királyné rendeletére kidolgozta a határőr székelyek adózására vonatkozó eljárási módokat.¹⁾

Jan. 30-án már Kászon-Feltíz községében hirdették ki az oda összehívott kászoniak előtt a királyné rendeletét s kezdték meg az összeírást s jan. 31-én a felesketést is elvégezték.

A lajstrom szerint Csík, Gyergyó és Kászon székben összesen 4982 családfőt írtak össze, a kikből az I-ső székely gyalogezred alakult: 3000 felfegyverzett, 1212 fegyvertelen, összesen 4212 gyalogos határőrrel. A növendékek száma volt 5166; az alkalmatlanoké 1320. Az I. székely gyalogezred 12 századának állomáshelyei voltak: 1. Kászon-Feltíz, 2. Kozmás, 3. Szent-Imre, 4. Szent-György, 5. Taplocza, 6. Szent-Mihály, 7. Rákos, 8. Szent-Tamás, 9. Tekerőpatak, 10. Gy.-Ujfalú, 11. Gy.-Alfalú, 12. Ditró.²⁾ Carato Manó lett az ezredesük, kapitányaik is németek voltak: u. m. Winter, Krumpin, Bleyer, Salins, Römer, Albrecht, Kovacsovics, Fahnenberg, Mahlern, Blay.³⁾ A huszárok a többi székekkel együtt alkottak egy huszár ezredet. Csíkból alakult 3 compania, 562 fegyveres, 208 fegyvertelen, összesen 770 huszárral. Ezek-

¹⁾ A királyné rendelete 1764. jan. 13-ról az Okíráttárban; a methodus u. ott s a bizottság jkvében.

²⁾ Benkó: Transilvania II. 107. l.

³⁾ A kimutatás az Okíráttárban.

nek is németek (gr. Königsacker és Gaidler) voltak kapitányaik. Növendék (t. i. fiu) volt 16 éves korig, 791; alkalmatlan 229.

Kászonszék közönsége a bizottság jelenlétét felhasználta arra is, hogy mint előbb már Taploczán, úgy itt is kérvényt intézett hozzá, melyben régi különleges kiváltságaikban való meghagyásukat kéri s mellékeltek ezekről Mátyás és Ulászló magyar királyok, a két Szapolyai, három Báthory (István, Kristóf, Gábor) és Bethlen Gábor erdélyi fejedelmek, Minály oláh vajda kiváltságlevelleit és Lipót császár-király megerősítését. Ennek alapján kérték, hogy mint eddig, külön törvényszékük legyen, a honnan pereik egyenesen a királyi táblára felebbeztessenek, s bíráikat magok választhassák. Ha pedig mégis ez állandó törvényszékre kellene fáradniok, székük részéről magok válaszszák bírójokat. Kéri azt is, hogy mihelyt a hadi gyakorlatokat megtanúlják, az idegenek helyett magok közül választassanak a katonatisztek s addig is neveztesse ki főbb tisztségre közülök. Kéri továbbá, hogy csak saját havasaikon örködhessenek, békében és háborúban egyaránt s más székbe ki ne vitessenek. Kívánják azt is, hogy a csíki ezredhez csatoltassanak. Adóelengedést is kérnek, mert szegények s végül azt, hogy az eddigi hivatalnokok altisztségre fölvétesse. Ha nem teljesíthetik kéréseiket, terjeszszék a királyné elé.¹⁾

A bizottság a kiváltságleveleket megvizsgálván, a Bethlen Gábor és Leopold megerősítő leveleiben vakarást és értelmi változtatásokat vett észre; a miért is azokat visszatartotta és a királynénak felküldötte.²⁾ Válaszúl a külön törvényszékre nézve azt adta, hogy mivel állandó törvényszékek szerveztettek, kérésükkel járuljanak a guberniumhoz. A katonatisztségek a királyné rendelete értelmében kilátása lehet annak, a ki a katonai szolgálatban és a gyakorlatokban magát kitűnteti. Az a kérésük, hogy a csíki ezredhez tartozzanak, már is teljesült. Az adó egyharmadát a katonáknak elengedte a királyi rendelet.³⁾

¹⁾ A kászoniak folyamodása 1764. jan. 30. az Okíráttárban.

²⁾ A bizottság jelentése a királynénak 1764 febr. 2. az Okíráttárban.

³⁾ A bizottság jan. 30. jkvében az Okíráttárban.

A bizottság jan. 31-én kihirdette a királyné ama rendeletét, hogy az 1763-ban kiosztott fegyverek közül azokat, melyek a gondatlan kezelés és lerakás következtében megromlottak (bár megkívánhatta volna, hogy magok költségén javíttassák ki), kegyelemből most az egyszer ép fegyverekkel cserélteti ki, »jövendő állhatatos hívségek és vitézi kívánt szolgálatjuk jó reménsége alatt«; de megkívánja, hogy ezután kiki jól gondját viselje fegyverének, mert a gondatlanságból okozott hibákat maga fogja kijavíttatni.

Azt is elrendelte a királyné (1764. jan. 13-án) s most kihirdették, hogy minden székely ezred mellett egy »katholikus német páter« fog alkalmaztatni »a német tisztek és más kath. vallásbeliek kedvéért« (15 frt havi fizetéssel); de ezeknek nem lesz joguk esketni és temetni, csak a betegeket vigasztalni és »a tulajdon ifjúságot a hitnek ágazataira tanítani«, s a rendelet, »nehogy a nemzetben talán balvélekedés okoztassék«, azt is kifejezi, hogy »ezen papok egyedül csak a német katolikusoknak rendeltetnek az isteni szolgálatra« s a székely papok jogai »az őket illető lelkekre való vigyázásban... továbbra is megoltalmaztatnak.«¹⁾

Február 1-én Carato Emanuel alezredes kérvényével foglalkozott a bizottság, a ki számos tagból álló családjára és csekély fizetésére hivatkozással fizetés emelést kért, mert havi zsoldja a levonások után csak 69 forintra megy, a miből alig tud megélni. Pártolólággal terjesztették fel a királynénak.

Ugyanakkor báró Bornemisza Pál csíki főkirálybíró is adott be kérvényt a bizottsághoz, melyben előrebocsátván, hogy mily buzgón fáradozott a királyi szolgálat előmozdításában, kéri, hogy a nép ellenkezését a határőrség szervezésekor ne neki, hanem a nép hitetlenségének tulajdonítsák és az ő buzgó törekvéseiről a felséget értesítsék. Minthogy azonban a nép az első összeírást és mértéklést, mely királyi rendelet nélkül történt, egyedül neki tulajdonítja és e miatt bosszútól fél: kéri állásától kegyelemben való fölmentetését és adandó alkalommal más tisztségre való kineveztetését. Végül a míg

¹⁾ Az 1764. jan. 13. királyi és jan. 31. bizottsági rendelet az Okirattárban.

erről ő felsége elhatározása leérkezniék, kéri, hogy a gubernium addig is mentse fel őt az állandó törvényszék elnökségétől, a mely gyakrabban való megjelenést kívánna a székből, a hol neki birtoka nincs s távol jószágától kár nélkül nem élhetne s «alkalmas számú» gyermekei neveltetéséről nem gondoskodhatnék.¹⁾

A bizottság azt határozta, hogy a főkirálybíró kérését a gubernium útján fölterjeszti.²⁾

Ezzel a bizottság Kászonban dolgait elvégezvén, megírta jelentéseit s február 3-án átment Háromszékre.

Háromszék összeírása és felesketése a szék alkotó részei szerint négy szakaszban történt: Kézdi, Orbai, Sepsi és Miklósvár székben egymásután.

Kézdi-szék lakosainak összeírása február 6-ától 12-éig ment végbe. Február 13-án a kantai minorita templomban Simon Endre cz. kanonok, polyáni főesperes-plébános felszentelte a zászlókat s a felesketés az előbbi ünnepies formák között megtörtént. Külön írták össze a kézdi-vásárhelyieket jan. 14-én és eskették fel 15-én s az onnan kikerült 250 gyalogot az ezredparancsnok századaként — kérésükre — a második gyalog ezred első századába osztották. Ez valamivel kevesebb létszámból állott ugyan mint a többi század, de a városiak kérését, hogy ők az első külön századot alkossák, a bizottság (tekintettel az ő különleges kiváltságaikra) teljesítette és külön határőrző helyeket (playen-posten) jelölték ki számukra. Jobbnak látták őket, mint iparosokat, a falvaktól különválasztani.³⁾

A bizottság febr. 16-án tovább ment Zabolára s néhány nap alatt összeírván Orbai-szék szabad székelyeit, febr. 26-án ezeket is felesketette. A bizottság innen a szervezés körül tanúsított buzgalmaért kitüntetésre ajánlotta az Orbai ref. egyházmegye esperesét, Imre Sámuel kovásznai lelkészt, a ki aztán érdemrendet kapott.

Febr. 29-én már Sepsi-székben Uzonban működött a bizott-

¹⁾ Br. Bornemisza emlékirata 1764. febr. 1-éről az Okíráttárban.

²⁾ Febr. 2-áról u. ott.

³⁾ Br. Siskovicz gr. Daunnak 1764 márcz. jelentésében az Okíráttárban.

ság s ott márcz. 1-én a Sepsi-székből összehívott 33 falu lakosai előtt (rendbe állíttatván, és az Okelli-ezred 3 százada s az Anger-ezred egy százada által körülvéttetvén) felolvasták és megmagyarázták a királyné rendeletét. Az összeírás sorrendje megállapíttatván, a nép nagy része haza bocsáttatott. 11 falut visszatartván, a sorozás nyomban megkezdett s Málnás, Zalán, Bodok, Zoltán, Étfalva, Fótos, Kálnok, Köröspatak, Árkos, Gidófalva és Oltszem lakói még ugyanaz nap összeíratlak.

Márcz. 2-án Nagy- és Kis-Borosnyó, Feldoboly, Szacsva, Eperpatak, Magyarós, Bikfalva, Lisznyó íratott össze s a kiknek nem volt fegyverük, azok közt kiosztatott.

Márcz. 3-án ugyancsak Uzonban folytatták az összeírást: Martonos, Angyalos, Besnyó, Eresztevény, Réty, Szermerja, Szentkirály, Aldoboly, Kilyén, Szotyor, Kőkös, Laborfalva, Szentiván, Uzon és Komolo lakosaival a fegyvereket is kiosztván.

Ugyanazon napon tárgyalta a bizottság Szepsi-Szentgyörgy és Illyefalva taksás városok folyamodványát, melyben kiváltságlevélökre hivatkozván, mely szerint ők a széktől mindig külön igazgatás alatt állottak s a hadakozástól fel voltak mentve, kérik, hogy most is mentessenek fel az összeírástól és fegyverkiosztástól s tartsák meg őket kiváltságaikban. Illyefalva kijelentette azt is, hogy ellenkező esetben ő felségéhez fognak folyamodni. A bizottság azt határozta, hogy mivel az idézett kiváltságlevél kivonatából nem tűnik ki, hogy ők a katonai szolgálattól fel lettek volna mentve, csak az, hogy a hadba menőktől ne terheltesse, a fegyverviseléstől nem menthető fel, de kiváltságaikban és külön igazgatásukban továbbra is meg fognak tartatni. Azonban nem zártnak el a felséghez való folyamodástól.

Sepsi-Szentgyörgy és Illyefalva lakosai márcz. 4-én tényleg összeíratlak és a fegyverek közöttük kiosztattak.

Az ünnepies zászlószentelés márcz. 6-án ment végbe Uzonban, minden templomi ceremónia nélkül (ref. vallásúak lévén). A felesketést ágyúlövések követték.

Márcz. 7-én útra készült a bizottság s intézkedéseket tett a Miklósvárszékre Nagyajtára menetelre s a katonaságnak

Sepsiből részint oda, részint téli szállásaikra, elhelyezéséről. Miklósvárszéken Nagyajtán márcz. 10-én kezdték az összeírást. A szék 9 falujából az egy telkes nemesek és szabad székekelyek összegyűlvén, az Okelli-gyalogok és Kálnoky-huszárok kivezényelt csapatai között rendbe állított nép előtt felolvasták a kir. rendeletet s Bodos, Baróth és Baczon falvak lakosait összeírták és fölfegyverezték.

Márcz. 11-én Miklósvár, Köpecz, Szárazajta, Bölön lakóira került a sor.

Márcz. 12-én Közép- és Nagyajta következett.

Márcz. 13-án Nagyajtán összegyűjtötték a besorozottakat s az Okelli-gyalogok és Kálnoky-huszárok sorfala között körbe állatván, felolvasták a hadi törvényeket és feleskették az új határőröket a felemelt zászlókra. Ágyúdörgéssel végezték az ünnepélyt.

Udvarhelyszékről némely lófők és szabad székekelyek, a kik a múlt év decemberében magokat határőrökül felíratták, de azóta semmiféle rendeletet nem kaptak, az iránt folyamodtak a bizottsághoz, hogy ők is kapjanak fegyvert és adjon ki a bizottság rendeletet, hogy lakostársaik őket az önkéntes összeíratás miatt ne üldözzék. Buccow főparancsnok a bizottsághoz utasította őket. A bizottság azonban azt határozta, hogy mivel ő felsége ez idő szerint csak Csík, Háromszék és Bardócz lakosait kívánja a határőrségbe felvétetni, őket most nem sorozhatják be, de védelmet ígérnek minden háborgatás ellen az önkéntes ajánlkozás miatt.¹⁾

Még csak Bardócz-szék besorozása volt hátra, a mi csak hamar végbemenvén, márcz. 18-án Olasztelkén Bardócz határőrsége is feleskettetett.

Háromszék és Bardócz összes lakossága 12 gyalog századba osztatván, a második székekely gyalog ezredet alkotta s ezen kívül öt század huszár került ki belőlük, mely a csíki három huszár századdal együtt alkotta a székekely huszár ezredet.²⁾

¹⁾ A bizottság jkve 1764 febr. 29-étől márcz. 13-ág. melyet márczius 18-án Olasztelekről küldenek fel a királynénak (a bécsi hadi ltrban 1764 ápr. csomó 370/6. s az orsz. ltr. erd. kancz. o. 133. sz. a.)

²⁾ Br. Siakovicz gr. Daunnak Kóhalom (Reps) 1764 márcz. 21-én (a bécsi hadi ltrban ápr. cs. 370/6 sz. a.)

A Háromszéken és Bardóczszékben összeírt gyalog székely határőrök száma volt: a fegyvereseké 3000, a fegyvertelen számfelettié 651, összesen 3651; a növendékek száma 4382, alkalmatlan volt 1745. A huszárok száma volt 926 fegyveres, 123 fegyvertelen számfeletti (összesen 1049), növendék 1044, alkalmatlan 443.

Az összes felfegyverzett székely határőrök száma tehát 7500-ra rúgott, melyből 3000—3000 volt a két gyalog ezredben s 1500 a huszár ezredben.

A II-ik gyalogezred parancsnoka lett a Kézdivásárhelyen állomásozó báró Zinnicque Simon alezredes. A századok állomáshelyei voltak 1. Kézdivásárhely, 2. Barátos, 3. Polyán, 4. Illyefalva, 5. Bereczk, 6. Nagyborosnyó, 7. Altorja, 8. Zabolá, 9. Dálnok, 10. Bölön, 11. Baróth, 12. Telegdi-Bacson. Kapitányaik többnyire németek voltak, u. m. Lantz, Seidel, Ende, Neumüller, Samler (székelyföldi születésű), Kotzy, Guisany, Coconary, s két magyar: *Málnássy* és *Miháltz*.

A huszárszázadok állomáshelyei voltak: Gyergyó-Szentmiklós, 2. Dánfalva, 3. Cs. Szent-Mihály, 4. K.-Szentlélek, 5. Léczfalva, 6. Alsó-Csernát, 7. Gidófalva, 8. Nagyajta.¹⁾ Ezredparancsnokuk lett Reich Filep alezredes, Sepsí-Szentgyörgy székhelyi. Kapitányaik voltak: gróf Königsacker, Gaidler, Haisler, Frankenbusch, Kálnoky, br. Jósika.²⁾

A három székely ezred parancsnokló tábornokságára br. Siskovicz gr. Daunnak, a főhadi tanács elnökének s általa a királynénak gr. Gyulay Sámuel, a Gyulay-ezred parancsnokát ajánlotta, mint a ki a katonai szolgálatban járatos (a hétéves háborúban kitűnt), magyarul jól tud, a széke-lyeket jól ismeri s nincs ellenére a határőri szolgálat. A népszerűségét csakhamar meg fogja tudni nyerni s kellő időben szigort is fog tudni alkalmazni. »Generalmajor« (vezérőrnagy) ranggal ajánlja kinevezni, hogy több tekintélye legyen.³⁾

A kinevezés megtörtént s gr. Gyulay Sámuel lett a székely ezredek első parancsnokló tábornoka.

¹⁾ Benkó J. Transylvania gen. II. 111. l.

²⁾ Ld. a kimutatást az Okíráttárban.

³⁾ Br. Siskovicz gr. Daunnak, Olasztelek 1764 márcz. 18. (Bécsi hadi ltr. apr. 103/5. sz. a. és Halmágyi naplója 112 l.)

Hátra volt még a határőrségi igazságszolgáltatás t. i. a székely katonaság törvénykezésének végleges megállapítása a katonai rendtartás (regulamentum) és a hadi törvények kiadása.

A mi az első (a törvénykezést) illeti, a határőrséget szervező bizottság 1764. febr. 7-én Kézdi-Vásárhelyről terjeszti fel kidolgozott véleményét, mely a kormánysszék által 1762. nov. 18-án kiadott ideiglenes szabályzatot vette alapul. A határőrök egymás közt és a polgári lakosokkal felmerülő pereit személyi, vagyoni és elegyes perekre osztattak, a szerint, a mint személyt, vagyont, vagy mindkettőt együtt illeltek. A személyiek a katonai, a vagyoniak a polgári, az elegyesek a vegyes törvényszékek elé utaltattak. Ajánlja a bizottság, hogy a szegény határőrök számára egy rendes fizetéssel ellátott ügyvéd állás szerveztetnék, a ki vagyoni pereiket vinné a polgári törvényszékeken és segédkeznék a vegyes törvényszékeken is a katonai bírák mellett, kik a hazai törvényekben kevésbé járatosak.¹⁾

A vegyes törvényszékek (fora mixta) tényleg 1765-ben felállítottak, de csakhamar czélszerűtlennek bizonyulván, a vegyes perek már 1769-ben a székely székek állandó törvényszékei elé utaltattak.

A hadi törvények és a katonai szabályok (regulamentum) 1764 márcz. 24-én adattak ki német és magyar nyelven. Az előbbi 60, az utóbbi 66 cikkelyből áll. Mindkettőnek alapjául a rendes hadsereg hadi törvényei és katonai szabályai szolgáltak, annyi változtatással, a mennyit a székelység százas jogviszonyai okvetetlenül megkívántak. A székelység régi jogairól és kiváltságairól ugyan szó sincs benne, de annál több olyan rendelkezés van, mely e jogok és kiváltságok megsértésével a rendes katonaság szabályaihoz idomítja a határőröket.

A hadi törvény mindenekelőtt hűséget és engedelmességet kíván, a pártütő és engedetlen életével lakol, a káromkodó is bűnhődik. A párbaj (titkos bajvívás) büntetése szintén halál s a secundánsoknak erős büntetés. A gyilkos halállal,

¹⁾ A bizottság véleménye 1764 febr. 7-éről az Okirattárban.

a tolvaj megvesszőzéssel, a hamisan esküvő két újja levágásával, a gyújtogató, varázsló és ördögös tűzhalállal büntetetik. Halállal bűnhődik, a ki a strása vagy patrol ellen fegyvert fog, a strásán elalszik vagy eltávozik, a ki az ellenséggel czimborál, vagy ellene hadakozni nem akar, vagy átszökik. A várat vagy tábori sánczot nagy kénytelenség nélkül feladó parancsnok életével lakol, a legénység megtizedeltetik; szintűgy az ütközetben nem harczoló tisztek és a legénység. Az ütközet alatt prédáló katonát tiszte tüstént megölheti.¹⁾

A hadi szabályok mindenekelőtt részletesen körülírják a »szélybéli katona« kötelességeit, minők nevezetesen a határőrzés, a tolvajok kergetése, a csempészet megakadályozása, a vesztegzárlatra való felügyelés és minden, mit a főhadparancsnok az ő főtisztjei által rendel. Szívökre köti a vallásosságot, a jó egyetértést, az engedelmességet, kötelességük pontos teljesítését, a mit az egyes szakaszok részletesen körülírnak. A századparancsnok csak háromszor 24 órára terjedő büntetést szabhat ki, nagyobb vétség felett az ezredparancsnok ítél s megerősítésre a főhadparancsnokhoz kell felterjeszteni. Pálczautéssal csak elkerülhetetlen szükség esetén büntethető a határőr. Pénzbüntetésre sem ítélhetők s a törvényes díjtételek (sportulák) alól is fölmentetnek személyes pereikben. Tiszteiknek »privative semmit is adni nem tartoznak«. A székek tiszteit megbántani büntetés terhe alatt tilos. A közterhek (szállás, előfogadás, közmunka) alól fölmentetnek, kivéve a vár- és sánczerődítési munkákat, utak és hidak javítását. Békében az adó egyharmada, háborúban az egész elengedtetik. Szék- és egyéb gyűlések költségeihez nem járúlnak. A falvak közönséges hasznaiban ezután is részők lesz. A hadseregbe közűlők katonákat nem toborzanak. Szolgálatban megszabott napi zsoldot kapnak, a tisztek és altisztek, dobosok és síposok havonként. A törzs- és főtisztek számára lakóházakat építenek. Ezeknek lovai a közlegelőket használhatják s a közerdőkből megfelelő tűzifát kapnak. A fizetésekről, lólegeltetésről s tűzifailletékről táblázotos kimutatás készült. A szolgáltatásban sorrendet és igazságos beosztást

¹⁾ A haditörvények az Okirattárban.

kell tartani. Vasárnaponként az isteni szolgálat után hadi gyakorlatok tartassanak, s »a mustrálások előtt három nappal« századonként összegyűljenek és gyakoroltassanak. A tanulásban szorgalmatosak a megüresülő al- és főtiszti állásokra lépetnek elő.

Egyenruhájok lesz a saját viseletük szerint készült fekete zeke, fehér nadrag, fekete csákó (»vagyis posoni süveg«) és ehhez fehér posztó mellény; a zeke gallérján és újján az ezred színét feltűntető hajtókával. Fegyvert (puskát, kardot) és első ízben szíjszerszámot is a kincstártól kapnak, de jól viseljék gondját, mert a gondatlanságból elromlottakat magok költségén kell javítani és pótolni. Ezek a szemléken szorgosan megvizsgáltatnak. Szemlét (mustrát) a százados havonként, az ezredes negyedévenként köteles tartani s ezeken megvizsgálják a fegyvereket, a lószert, a ruhát, a gyakorlatokat, a fegyelemtartást s azt is, hogy »megmunkáldták-e a földet«? Évenként egyszer, a tavaszi munka után, egy hadbiztos, egy tábornok s az ezredparancsnok jelenlétében, vizsgálja meg az ezredeket. Ezen az évi főszemlén a fentebbieken kívül arra is kiterjed a vizsgálat, hogy »miként viselte magát a tiszt a közkatonához«. A közkatona ezen a főszemlén »szemérem nélkül« előadhatja esetleges panaszait a tisztek ellen, melyek (ha az ezredparancsnok által el nem igazíttatnak), a főhadparancsnok elé terjesztendők. Nagyobb fontosságú dolgokat a főhadparancsnok a főhaditanácsnak, a hadbiztos pedig a maga előljáróinak jelent fel s ezek a királynénak.

Ezzel a védelemmel szemben a királyné elvárja a határőrség lelkiismeretes és buzgó szolgálatját.¹⁾

---

1) A regulamentum az Okirattárban.

X.

Bűnfenyítő vizsgálat. Buccow halála. Hadik kormányzása. A kivándorlás.

Buccow generális a székelyek ellenállásának hírére és megtorlására, azt a propositiót tette Bécsben a főhaditanácsnak és az által a királynénak, hogy a székelyeket foszszák meg az összes eddigi kiváltságaiktól s területüket foglalják le a határórség számára.¹⁾

A királyné ezt kiadatta véleményadás végett br. Siskowicznak és a határórséget szervező bizottságnak, eltitkoltatván, hogy a javaslat Buccowtól származik.

A királyné nem akart elhamarkodva intézkedni, de a csíki zendülésről értesülvén, 1764. jan. 25-én elhatározta, hogy a bűjtogatók kipuhatolására és megbüntetésére bűnfenyítő bizottságot küld ki a Székelyföldre, hogy a bűnösök méltán lakoljanak, jószágvesztéssel, esetleg halálbüntetéssel is. A siker elérésére a kinzást is alkalmazhatónak ítélte, s a feladónak 100 forint jutalmat tűzött ki fejenként. A bizottság katonatisztekéből és polgári egyénekből álljon vegyesen. A bizottság útasítással ellátásáról a főhaditanács és az erdélyi kancellária közösen intézkedjék. Felteszi a kérdést a királyné, hogy nem kellene-e néhány magyarul tudó ügyes hadbíró is oda küldeni s a híres trieszti büntető bírót, Della Portat, hisz ott úgy is latinul megy az ügykezelés.²⁾

A királyné emez elhatározása következtében a bécsi haditanács és az erdélyi kancellária elnökei és tanácsosai

---

¹⁾ Az Okíráttárban 1763. végéről.

²⁾ A királyné rendelete 1764 jan. 25-éről az Okíráttárban.

(gr. Bethlen Gábor kancellár elnöklete alatt, Lacy, Bruken-thal, 4. udvari tanácsos, 2 titkár) tanácskozássra gyűlte össze és 1764. jan. 29-én azt határozták, hogy a székelyföldi zavarok okozóinak kikutatására vegyes bizottság küldessék ki, melynek elnöke (a haditanács kívánságára) katona legyen.¹⁾ A polgári tagok kijelölése a gubernium, a katona-tagoké a haditanács feladata volt.

A határőrséget szervező királyi bizottságot nagyon meglepte ez a nem várt intézkedés. Ők, a mint láttuk, a madéfalvi vész után az elfogottak vallatására és a bűnösök kinyomozására egy katonai bizottságot neveztek ki, a mely azóta működésben volt s a feladatra elégségesnek tartották.

Erre nézve azt jelenti a bizottság a főkormányzéknek Kézdivásárhelyről febr. 14-én, hogy a katonai vizsgáló-bizottság a kihallgatásokból megállapította, hogy a háromszékiek felbújtogatója Olasz, Óvári és Csorja ügyvéd voltak s ezeknek elfogatását elrendelte. Olasz elfogatott, Óvári elmenekült, talán Csorja is, vagy pedig elesett Madéfalván. A csíkiak közül is felfedeztettek a felbújtók és a vizsgálat befejezése után egy és ugyanazon napon akarják elfogatni mindnyájukat. Addig nem tartják célszerűnek a feladónak kitűzött 100 forint jutalom kihirdetését sem. A királyi bizottság fölöslegesen tartja külön vizsgáló-bizottság kiküldését, mert úgy véli, hogy a tett és teendő intézkedésekkel ez a katonai bizottság is napfényre hozza a bűnösöket s ezek elvehetik büntetésöket. De ha a királyné elhatározta, hogy külön bűnvizsgáló-bizottságot küld ki, akkor sem vesz kárba ennek a munkálata, mert az új bizottság kész anyagot talál, melyet fölhasználhat. A bizottság elégnek tartaná a bűnösök megbüntetésé után a további nyugalom biztosítására ő felségének egy olyan leíratát, melyet a gubernium kihirdettene, hogy bárki csak egy gyanús szót is ejtene a végből, hogy a népet izgassa: az olyan, mint bűjtogató, fő- és jószágvesztéssel büntetetik, és hasonló büntetés éri azt is, a ki ilyet hallva, vagy tudva, a megfelelő helyen föl nem jelenti.

A mi pedig Csík, Háromszék és Udvarhelyszék kivált-

---

¹⁾ Az udv. bizottság jkve 1764. jan. 29-éről az Okíráttárban.

ságainak elvételét és azoknak katonai igazgatás alá vetését illeti: a királyi bizottság véleménye az, hogy nem vezetne jóra a szabad székely katonát kiváltságától megfosztani, már csak abból az okból sem, mert legfőbb kiváltságuk éppen abban áll, hogy katonák, fegyverviselők és ennek a kiváltságnak alapján fegyvereztettek fel. Jóságaik elkobzását sem tartja üdvösnek a bizottság, mert mennél inkább megerősítetik birtokában a székely katona, annál állhatatosabb lesz mint katona s mint földművelő. A méltányossággal sem egyeztethető össze, hogy sok ártatlan néhány bűnös miatt bűnhődjön. Az már nyilvánvaló, hogy egyetlenegy birtokos, adómentes nemes sem vett részt a madéfalvi zendülésben; sőt az is, hogy a csoportosuló és pártúto madéfalvi tömeg (tumultuosa et seditiosa turba), ha a súlyos büntetésre méltóvá is tette magát azért, hogy a fegyverfelvételt illetlen és kárhozatos módon akarta elkerülni, de ebből még igazi lázadást következtetni nem lehet. Végül nem látja be a bizottság, hogy az udvarhelyieket miként lehetne ezekkel egy sorba helyezni, midőn tudva van, hogy egyetlenegy udvarhelyi sem volt közöttük s az is bizonyos, hogy nem is akartak hozzájuk csatlakozni.¹⁾

A bizottságnak ez a nyilatkozata a madéfalvi lázongás természetéről, míg egyrészt férfias védelmezése, a székelyeknek a további üldözéstől, másrészt szinte bevallása annak, hogy ők is túllőttek a célon, midőn a madéfalvi vérengzésre a bosszúálló, embertelen Caratonak megbízatást adtak. Hogy Caratival nemcsak a székelyek, de maga a bizottság katonatagja, br. Siskowicz sem volt megelégedve, mutatja az, hogy a haditanácsnak azt ajánlotta, hogy tegyék át az oláh ezredbe. Buccow akadályozta meg ezt és vitte keresztül, hogy tovább is a székelyek közt hagyassék.²⁾ Brukenenthal sem helyeselte az erdélyi kancz. bizottság ülésén (febr. 15.), hogy éppen az új székely ezred parancsnokára bízták a székelyek megfékezését.³⁾

¹⁾ A bizottság a guberniumnak 1764 febr. 14-én az Okíráttárban.

²⁾ A haditanács Siskovicznak 1764 márcz. 4.

³⁾ Megjegyzései az orsz. ltrban, erd. kancz. o. 1764 126. sz. a.

A bizottság mentegető véleményadása a királyné ama kérdésére, hogy »érdemlik-e Udvarhely, Csík- és Háromszék, hogy privilégiumokat elveszessék?» szörnyű haragra lobbantotta Buccowot, a ki midőn ez a főkormányzók tanácsában felolvastatott, kifakadt a bizottság ellen, »hogy miért ír másképpen, mint előbb; hazugságban hagyta a guberniumot a királyné előtt«. Pedig a bizottság »affélét soha nem írt«, a mit a magyarfaló Buccow talán a katonatisztek (Ernst alezredes) hamis jelentése alapján a guberniumnak s ez a királynénak jelentett. Buccow ugyanis »azt proponálta a guberniumban, midőn a madéfalvi actusról jött a relatio: hogy 3000 lovas háromszéki székely útban volt és 4000 gyalog udvarhelyszéki Oláhfalunál; úgy írták meg is ő felségének a guberniumból.«¹⁾ Erre a hamis jelentésre és a Buccow titokban tett javaslatára intéztetett kérdést a királyné a székelyeknek kiváltságaiktól megfosztása felől, a mitől a bizottság férfias nyilatkozata aztán megmentette őket s megbuktatta Buccow alattomos czélzatát.

A királyné a bizottság véleményét a kiváltságok épségben hagyására nézve elfogadta, de a bűnvizsgáló-bizottság kinevezéséhez tovább is ragaszkodott; nyilván azért, mert Buccow hamis jelentései alapján azt hitte, hogy a székely népet a nemesség bujtogatta fel.

Az új bizottság (*criminalis commissio*) tehát kineveztetett és pedig azzal a czélzatos összeállítással, hogy a katonák s ezek közt is a németek legyenek többségben. Hét szavazattal bírótája volt, ú. m. 4 katona (3 német, 1 magyar tiszt) és 3 polgári, azonkívül egy jegyző (szász) és 2 hadbíró (*auditor*, német).

Elnöke lett a bizottságnak *br. Roth* vezérőrnagy (*general-major*), sziléziai eredetű, luteránusból áttért katolikus, kevés tudományú, de jóindulatú, magyarul egy szót sem tudó, szenvedélyes kártyás. Első polgári tag volt *gr. Teleki Károly*, cs. és k. kamarás, Belső-Szolnokmegye főispánja (később erdélyi kincstartó), egyike Erdély legtudósabb és legügyesebb és a nemzeti jogokért lelkesülő fiainak, a kit mintegy a Gondviselés küldött a székelyek védelmezőjéül. A második polgári

¹⁾ Halmágyi naplója 111. l.

tag volt *br. Josintzi Mihály*, német egyetemeken tanult, külföldi udvarokban forgott, előkelő, művelt, jószívű, ref. úriember. A harmadik *Ribiczei Ádám*, zarándmegyei birtokos, nemes, tanult, okos, szelid ember, régebben főhadnagy, nagy szerénysége mellett is úgyszólván a bizottság lelke.

A bizottság katonatagjai voltak az elnökön kívül : *Schwartz*, Okelli-ezredbeli alezredes, ruszti ev. német, a ki eredetileg ügyvédségre készült, de később katona lett s Brassóból nősült. Egyenes, őszinte jellem, de rideg ember, a ki eleinte ellenkezett a polgári bizottsági tagokkal, de később velük tartott. *Szilvási János*, Gyulay-ezredbeli kapitány, erdélyi, ref. nemes származású, ifjúságától katona, de a kiben a magyar embert nem nyomta el a katona s néha a polgári tagokkal szavazott. A negyedik katona volt *Sinterschperger*,¹⁾ Okelli-ezredbeli kapitány, tudatlan, írni sem tudó, tunya ember, a ki nem érdeklődött az ügyek iránt, az üléseket is elhanyagolta, inkább kívül pipázgatott, de azért a legkegyetlenebbül szavazott, mert »opinióját mindenkor az auditor készítette, ki felette kemény volt.«²⁾

Ezekhez polgári részről jegyzőül rendelték *Heidendorf Mihály Konrád* meggyesszéki jegyzőt, ki előbb a szász gazdasági bizottság fogalmazója volt. Ez, midőn utasításkérés végett eljárta a guberniumi tanácsosokat, Buccow azt kérdezte tőle, hogy tud-e a magyarokra öklöt emelni ? s bízatta, hogy keményen tartsa magát.³⁾ (Jellemző erre a durvalelkű zsoldos kalandorra ! Heidendorfra is, hogy vállalta az ökölemelést, ha támogatást nyer, a miről Buccow biztosította). Heidendorf tanult és írni szerető ember volt, a ki önéletírásában leírta a bizottság működését s ebben, ha lelkes szász hazafinak s nem nagy

¹⁾ Zincsesperger, Sintesperger, Sintersberger néven is írják : ő magát *Sinterschperger*-nek írja.

²⁾ Halmágyi naplója 194. l.

³⁾ Der Buccow fragte mich, die Hand mit geballter Faust drohend aufhebend : ob ich den Ungarn so machen könne ? Ich antwortete ihm dreist : Ew. Excellenz wenn ich gerechte Sache habe und unterstützt werde, ja ! Er sagte mir : an dem soll es nicht fehlen, führen Sie sich brav auf. (M. C. v. Heidendorf : Selbstbiographie. Archiv des V. f. S. L. N. F. XV. 136.)

magyarbarátnak, de elfogúlatlannak igyekszik magát feltüntetni. Nem ilyennek ismerte meg őt gr. Teleki Károly, a ki a legmagyargyűlölőbb hadbíróhoz »hasznónak mondta az actuariust Heidendorft, és megtestesült ördögnek nevezte.«¹⁾ A katonák részéről jegyzőül alkalmazott két hadbírók egyike *Baumann* kapitány, az egész hadseregben a legszigorúbb és már kinézésére nézve is félelmetes alak volt, kit e végből Morvából rendeltek ide; a másik *Sagmühler* hadnagy. Ezek vezették, illetőleg írták a jegyzőkönyveket s vallomásokat, de szavazati joguk nem volt.

A bűnvizsgáló bizottság tagjai márcz. 20-ika táján Kőhalomban gyűltek össze, a hová a főléjük rendelt határőrség-szervező bizottság is átjött a közeli Olasztelekről. Itt néhány napig mindkét bizottság együttesen tanácskozott s a főbizottság átadta a vizsgálatához szükséges iratokat, szóbeli és írott útasítást s kiadta a szükséges rendeleteket a székek és a határőrség tiszteihöz.

A két bizottság tagjai együtt is érkeztek s a fehér asztalnál a különböző elemek gyakran évődtek egymással. Br. Siskowicz egy ilyen alkalommal tette azt az ő gondolkodására jellemző kijelentést, hogy *a székely nemzeten, hogy egészséges maradjon, minden évszázadban eret kell egyszer vágni; ebben a században Siskowicz vágatott eret rajta Madéfalván.*²⁾

A főbizottság márcz. 25-én adta ki a szükséges rendeleteket és útasításokat. Csíkszékkal tudatván a bűnvizsgáló-bizottság kiküldetését, meghagyja, hogy annak mindenben segédkezzenek.³⁾ Nyílt rendeletet is adott ki a székely néphez, melyben megnyugtanni igyekszik a teendő elfogatások miatt, mert a királyné által adott kegyelem azzal a föltétellel adatott, hogy »kiki fegyverben öltözvén, a népnek rossz tanácsloít és ingerloít kiadni tartozzék«. Az »elmúlt lázadásoknak netaláni még világosságra nem jött tanácsloít és vezéreit« ki kell nyomozni; »minden személytől« 100 forint jutalmat hirdetnek.⁴⁾

A bűnvizsgáló bizottság részletes útasítást kapott a

¹⁾ Halmágyi naplója 144. l.

²⁾ Heidendorf önéletírása id. h. 138. l.

³⁾ Rendelete az Okíráttárban.

⁴⁾ A rendelet az Okíráttárban.

főbizottságtól, melyben ez a Bécsből kapott útasítás szellemében 37 pontban részletesen megszabja az alája rendelt bizottság feladatát és eljárási módozatait.

Főcélul azt tűzték ki, hogy ne csak a fővezetők, az ú. n. coripheusok, nyomoztassanak ki, hanem a többi bűjtogatók és tanácsadók is, ha kell, még kínzást is alkalmazva s 100 frt jutalmat tűzve ki a följelentőkre és a bűnösök megfelelő büntetéssel, esetleg halállal és jószágvesztéssel büntetessenek.

Mindenekfelett gyűjtsék egybe a minapi csiki zavargás eredetének bizonyítékait. E végből átadják a katonai vizsgáló-bizottság iratait, úgy a lázongók emlékiratait, óvását s a bizottság arra adott rendeleteit, válaszait. A bizottság ismét állítsa elő és hallgassa ki a madéfalvi vész alkalmával elfogottakat. 100 frt jutalmat kell kitűzni fejenként a följelentőknek. Mindent el kell követni (egész a torturáig) az igazság kiderítésére. De kínzást csak a főbizottság előleges engedélyével alkalmazhatnak. A főbizottság közli az eddig felfedezett bűnösök névsorát. Átadja az eddig nekik tett feljelentések iratait is, melyekhez a Buccowhoz érkezetteket, mint a Kálnoky-bizottság iratait s a Borsai-per aktáit már másunnan megkapták.

A vizsgáló-bizottság munkálatairól időközönként tegyen jelentést a főbizottságnak. Az ítéletek kihirdetés és végrehajtás előtt, megokolva, a főbizottság elé terjesztendők.

Az elfogottak közül a vagyonosak saját költségükön élnek, a szegények a katonai vagy polgári közpénztárból élelmeztetnek, kenyeret a csíkszeredai várból és naponként 1½ krt kapván. A perköltségeket az elítélt bűnösök fogják megtéríteni. A bizottság tagjainak napidíjai a katonai és polgári közpénztárakból fedeztetnek.

A vizsgálat két irányban intézendő: egyfelől a minapi csiki zendülésre, másfelől az előbbeni zavarokra vonatkozólag. A közelebbi csikira nézve ki kell kutatni, hogy melyik faluban találták ki az erdőbe menekülés gondolatát? Ki volt az első tanácsadó, kezdeményező, s a többi falvak elcsábítója? Ki kell fürkészni, hogy saját eszűktől, vagy mások tanácsából indították-e a pártütést? és ha másokéból: ki volt az s mi célja volt azzal? A kérdések úgy teendők fel, hogy ne

csak a főczinkosok, de az összes bujtogatók és tanácsadók kideríttessenek. Ki kell kutatni, hogy ki írta azokat az illetlen iratokat, melyeket a bizottsághoz intéztek?

A másik irányban nyomozva, ki kell kutatni az előbbi mozgalmak, köztük a fegyverlerakás eredetét, okait, tanácsadóit, minden, személyre való tekintet nélkül.

Átadatik a bizottságnak a madéfalvi vész alkalmával elfogottak névsora, azzal a megjegyzéssel, hogy az egyes falvakból csak azok tartattak vissza a fogságban, a kikre a katonatisztek az előzmények után gyanakodtak, a többiek elbocsáttattak, vagy mindjárt, vagy a kihallgatás után, úgy hogy jelenleg a háromszékiek közül csupán Olasz Sámuel és Balog László s néhányan a csíkiak közül vannak fogva.

Hogy a bizottság munkálatait azonnal megkezdhesse, rendelet ment a csíki ezred parancsnokához, hogy az előző vizsgálatban bűnösökül feljelentetteket április 3-án egyszerre fogassa el és vitesse Csíkszereda várába. Úgy intézzék azért útjokat, hogy ápr. 3-án a bizottság is Taploczán legyen. Az egyházi és nemesi rendből feljelentettek nem fogatnak ugyan el, de a bizottságnak felhatalmazás adatik arra, hogy nemeseket is megidézhetnek a szék tisztviselői által, sőt nagy szükség esetén a nyilvánvaló bűnösöket tisztes fogságba is vethetik, a papok kivételével. Erre nézve rendeletet intéztek a szék tisztjeihez is.¹⁾ Meghagyták a háromszéki ezredek parancsnokainak is, hogy a följelentett határőröket ápr. 3-án szintén fogják el. A többieket nyílt rendelettel nyugtatják meg.

Azokat, a kik a vizsgálat folyamán vezetőeknek és bujtogatóknak bizonyúlnak, lehetőleg egyszerre kell elfogatni, vigyázva, nehogy megszökjenek.

Az ezredparancsnokok katonai készüléttel a bizottság rendelkezésére bocsáttattak. Nem remélik ugyan, hogy rendes katonára is szükségük lesz, de mégis minden eshetőségre számítva, az Okelli-ezred 2 százada 2 ágyúval Udvarhelyt, a 3-ik Hídvégen s Árapatakon, a 4-ik, 5-ik és 6-ik a Barczaság különböző falvaiban készenlétben áll s az ezredparancsnok Csíkszereda várában lesz. Az udvarhelyi 2 századból pedig

---

¹⁾ Közölve van az Okíráttárban.

egy hadnagy 30 közlegénnyel melléjük küldetik ápr. 3-ára Taploczára. Ugyancsak ott lesz 6 Kálnoky-huszárral egy káplár, hogy a bizottságot kövessék.

Elvégezvén Csikban feladatukat, hogy azután hol folytassák, a főbizottság majd tudatja.

Az útasítás azzal végződik, a mivel kezdődött, hogy fődolog kikutatni nemcsak a vezéreket és főczinkosokat az utóbbi és előbbi mozgalmakban, hanem az ellenállás igazi okait és alapját kifürkészvén, a bujtoatókat és gonosz tanácsadókat kell kinyomozni, tekintet nélkül a személyekre.¹⁾

Az elburkolt gondolat, mely a szavak mögött lappangott, az volt, hogy Buccow sugalmazása alapján a királyné a nemessegre gyanakodott, mint felbujtókra s ezt kellett volna kisütni a bűnvizsgáló-bizottságnak.

A bizottság Kóhalomból a még hóval borított Hargitán át ápr. 3-ára Csikba ment s Taploczán megkezdte a kihallgatásokat. Reggel 7-től d. u. 2 óráig, vagy 8-tól 3-ig ülészetek.²⁾

Legelőbb is szemlét tartottak a több mint 100 elfogott székelylett, kiket a szeredai várban tartottak. Ezeket a többnyire megsebesített foglyokat Taploczán, a Roth tábornok szállása előtt elterülő mezőn sorrendbe állították. A bizottság a határőrtisztekkel néhányszor ellépkedett a véres alakok előtt. Ez a látvány annál ijesztőbb volt, mert az elnök háza, meg a tanácskozás épülete mind a négy sarkán ágyú volt felállítva s a német gyalogság, melyet a bizottság őrizetére odarendeltek, a másik oldalon fel volt állítva s minden bizottsági tag lakása előtt fegyveres őr állott.

A megsebesített foglyokat aztán, miután már 3 hónapig szenvedtek a fogságban, jónak látták szabadon bocsátani, azok kivételével, a kiket a tisztek mint bujtoatókat jelentettek fel.³⁾ Ezáltal megnyugtanni kívánták a csiki népet, a mely úgy megrettent a bizottságtól, hogy tömeges kivándorlástól lehetett tartani.

¹⁾ Az útasítás 1764 márcz. 25. Kóhalomban kelt (az Okíráttárban).

²⁾ Heidendorf levelében feleségének 1764 ápr. 14. s a bizottság a főbizottságnak ápr. 21. (Az Archiv XXV. k. 75., 77. l.) Önéletírásában (az Archiv XV. k. 142. l.).

³⁾ Heidendorf önéletírásában id. h. a 138. l.

Megkezdődtek a kihallgatások, a miről két jegyzőkönyvet vezettek. Az egyiket Heidendorff írta magyarul, a másikat az ő tolmácsolása mellett az egyik hadbíró írta németül. Előbb a kevésbé terhelt vádlottakat hallgatták ki a szabad székelyek közül, abban a reménységben, hogy vallomásaikból kiderítik a zavarok okozóit, talán a nemesség és még magasabb állásúak közül. Vagy 100 szabad székelyt hallgattak így ki előzetesen, némelyeket veréssel kényszerítvén vallomásra. Így egy taploczai közszekely (a későbbi udv. tanácsos Somlyai unokatestvére), Getzó, 40 botütést kapott.

Azután elővették a nagyobbakat, a nemes embereket is. Köztük némelyeket (mint Bors Tamást) vasra vertek és a szeredai várba fogságra vetettek. Gr. Teleki tiltakozván a nemesek bebörtönözése, mint törvénytelen dolog ellen, Roth tábornok azt mondotta, hogy a római császár választófejedelmeket fogathat el ilyen esetben, és Mária Terézia ne tehesse azt egy hitvány (lausig!) nemes emberrel; vagy egy választófejedelem kevesebb mint egy magyar nemes? Gr. Teleki azt felelte rá, hogy a mi törvényeink szerint emennek minden esetre több szabadsága van.¹⁾

A közszekelyek vallomásából (ápr. 21-éig) az derült ki, hogy a nép felbujtogatói leginkább a plebanusok voltak, nevezetesen pedig Beke István delnei, Zöld Péter szentléleki, Némethi József szentmihályi és Szász esperes somlyai lelkészek.²⁾

A lelkészek kihallgatására külön bizottságot rendeltek, a melynek Bajtay püspök által kinevezett egyházi tagja Sikó József, gyergyai esperes, katona tagja Geitler, székely huszárezredbeli kapitány, polgári tagja Endes, kir. táblai fogalmazó volt. Ez a fiók-bizottság (Particulair Commission) jun. 13-án alakult meg Taploczán.

A vizsgáló bizottság addig elkészült a nép közül elfogottak vallatásával s Csíkból mindössze 9-et tartott vissza a fogságban közülök, ú. m. Ferencz Antal szentmiklósi, Mihály Jakab ménasági, Lestyán Miklós szentkirályi, Bíró István vataártsi, Miklós György szépvízi, Getzó István és Tamás

¹⁾ Heidendorff önéletírása id. h. 138. l.

²⁾ A vizsgáló bizottság a sorozó bizottságnak 1764 ápr. 21. jelentésében (Archiv XXV. k. 78. l.).

taploczai, Péter János és Kovács József csatószegei lakosokat, a többieket hazabocsátotta.¹⁾ Háromszékből fogságban visszatartattak heten, ú. m.: Lőrincz Antal torjai, Nagy György polyáni, Barabás Elek és Bartos István albisi, Mátyás Ferencz feldobolyi, Thoma László papolczy és Pallok László gidófalvi lakosok.²⁾

A míg a belső Székelyföldön a székelyeket így üldözöbe fogták: a zavarok legfőbb előidézőjét a legfőbb ítélőbíró hirtelen maga elé szólította. Gr. Buccow Adolf 1764. máj. 18-án Nagyszebenben meghalt. Halála váratlanul, rövid betegség után, a fején támadt orbáncz miatt történt.

Halmágyi (ki akkor Nagyszebenben időzött) Buccow halálát így beszéli el:

Május 7-én a főkormánysház ülésén »jó kedvvel elnökölt s másnap (máj. 8.) lévén br. Brukenthalné születése napja, a nagyját az uraknak invitálta volt Freckre«. Ez (Felek) Szeben és Fogaras megye határszélén, az Olt mellett, a vadregényes határhavasok aljában, virágzó szász község, a hol Brukenthal telkén Buccow szép kastélyt építtetett. Itt akarták megünnepelni az ott időző Brukenthalné születése napját, a kívül Buccow bizalmas baráti viszonyban volt.

A főgenerális »maga még aznap (máj. 7-én) ki akarván menni előre, nem késik a guberniumban«, hanem befogat és elindul. »Midőn hintón sebesen menne ki az országházának kapuján, egy kőbe első kereke megütközik és ott mindjárt a kapu előtt 5—6 lépésnyire darabokra romlik. Hintaja feldül, homlokát megüti, annyira, hogy egy petáknyi sebet holtig visele belé. Kihúzzák a hintó ablakán, mivel megszédült, vagy talán meg is ijedt volt.«

Buccow számba sem vette csekély fejsebét, hanem más kocsiba fogatván, mégis csak kiment Felekre. »Az útba szerének tengelye ismét kétféle törék, mindazonáltal ugyan-csak Freckre elérkezék.«

Másnap (máj. 8.) reggel újabb bosszúság érte. Ruhája

¹⁾ A bizottság jelentése a főbizottságnak 1764 jun. 4-éről (Archiv XXV. k. 82. l.) s a főbizottság jún. 20. jkvében.

²⁾ A főbizottság jun. 20. jkvében. (orsz. ltr. erd. kancz. o. 412. sz. a.)

zsebéből 4 máriás elveszett. Kérdőre vonta inasait, kik ruháját tisztították, de azok nem tudtak róla semmit. Buccow a felett való bosszúságában, hogy már ismételten »sok kárai estek s azért napfényre kell jönni a tolvajnak... veretni kezdi kegyetlenül őket«, de tagadtak. »Elöl meg elől kezdette a veretést, de haszontalan.« Feltűnt, hogy míg az inasokat verték, egyik kengyelfutója »nagy melancholiával és sóhaj-tással járt a kammerdinerek mellett«. Elővették tehát ezt is s ez »az első pálcázásra tagadja, a második rendbélire megvallja, hogy ő lopta el«. A lopott tárgyak hollétét azonban csak újabb és újabb kegyetlen veretésre vallotta be, úgy hogy a végén »torkig dagadt a laufer a sok verés miatt és kétséges lett az élete«. »No már a sok confusiojához, mérgéhez ez is accedálván, azalatt pedig a vendégek is érkezvén és felette excessive tévén az italt a generalis, a már felforrott vér annál jobban megháborodott és orbánczba magát az orra mellett kiütötte.«

Buccow »nem gondolván semmit az orbánczával« május 10-én bement Szebenbe s 11-én elnökkölt a gubernium ülésén.

Május 15-én, Zsófia napja következvén, Brukenthalné nevenapjára ismét sok vendéget hívott meg Felekre, hová maga előre kiment. Ott már annyira rosszul érezte magát, hogy ebédre sem ment ki, hanem szobájában maradt. Május 17-én bement Szebenbe, »hintójának üvegét sem vonván fel«. Május 18-án még felkelt és felöltözött, s »úgy kísért ki Montoját,« a tábornokot, ki látogatására ment, »de érezvén lába, feje gyengeségét, lefeküdt«. Délelőtt »már a szava is elállott«, s hamar elterjedt a hír, »hogy reménység nincs hozzá«. »Brukenthalné asszony ott volt délutánig mellette«; akkor is, »midőn a pater superior elkészítette« a halálra és az utolsó kenetet feladta. A főpap Brukenthalnét hiába »kérte, menjen el onnan, mert ott már nincs mit keresni, s nehezebben halhat meg; némelyek azt is mondták: karját fogta volna és úgy vezette volna ki« a gyóntató lelkész a bárónót.

»Elég az, három fertály estvéli 8 órára meghala. Kevesen szánták és ha cselédjét, 4—5 százt, és 3 magyart kiveszünk, talán senki sem«, de »a képzelt öröm helyett« a meglepetés

»foglalta el az embereket, itt is némelyek elébb értvén halálát, mint betegségét.«

Buccow váratlan és hirtelen halálában sokan a nemezis sujtoló kezét látták, a székelyek üldözése s a magyarság gyűlölése miatt. A kik közelebből ismerték, »serény, fáradhatatlan és éleselméjű ember«-nek tartották, a ki »főczélul tekintette a királyi szolgálatot és azt tűzön vizen segítette: törvényt, privilegiumokat, nemesi szabadságot nem sokban állítván«. A magyarság iránt elfogúlt volt. Még mielőtt Erdélybe jött volna, Brukenthal Sámuel »még előre a magyarokat mind fekete-színnel festette le előtte és azért nemcsak nem hitt ezeknek«, hanem üldözte, az udvar előtt is vádaskodott ellenök s magát a szászok által befolyásoltatta, azoknak kedvezett mindenben, »de a többi sokat szenvedett« alatta.

Halála után fontosabb levelezései eltűntek, »a titkosabbakra s ő felsége correspondentiáira senki sem talált. Gyanú volt, hogy azokat kanczellarius Brukenthalné vette kezébe«.

A gubernium Buccow halálát rövid ridegséggel jelentette, hogy »megholt, méltóztassék ő felsége a praesidiumról gondoskodni«. Az udvar az első tanácsost bízta meg az ideiglenes elnökséggel.¹⁾

A királyné a Buccow halálával megüresedett erdélyi főhadparancsnokságra és guberniumi elnökségre 1764. jún. 17-én kinevezte gr. Hadik Andrást, a Mária Terézia rend lovagját, belső titkos tanácsost, huszárezredtulajdonos tábornokot, királyi biztосként.²⁾

Gr. Hadik aug. 7-én szép magyar beszéddel foglalta el elnökségét a főkormányzéknel, a mi »igen nagy örömmel töltötte bé a felgyúlt magyarokat és gr. Mikes Antalt örömben való sírásra indította«.³⁾

Ebből azt remélték, hogy más szellem lesz uralkodó az erdélyi kormányzás élén. Hadikban a magyarok nem is csalókoztak; a szászok sajnálattal vették ugyan döntő befolyá-

¹⁾ Halmágyi naplója 116. s köv. ll.

²⁾ Az Okirattárban.

³⁾ Halmágyi naplója 124. l.

suk megcsökkenését, de az új kormányzó velük szemben is méltányos és igazságos kívánt lenni.

A székelyek ügyében Buccow halála és Hadik kormányzása egyelőre lényeges változást nem idézett elő. A bűnvizsgáló bizottság működése megszakítás nélkül zavartalanul folyt tovább. Buccow szelleme még feljárt kísérteni. Azonban a lidércnyomás lassanként szűnni kezdett s az igazság sugarai mindinkább áttünedezni kezdettek a hamisság mesterségesen szótt szövedékein.

Buccow utolsó ténye a székelyek ügyében az esztelneki ferenczrendi gárdián és papság ellen irányult.

Egy német eredetű barát, frater Mosmiller Bruno Brassóból 1764. ápr. 23-án feljelentést írt Buccownak, azzal vádolván az esztelneki gárdiánt, Ábrahám Dénes házfőnököt, hogy az 1764. jan. 15-én a kolostorban titokban puskaporgyárat állított fel és egy cigánykovácsot megbízott, hogy ólom hiányában vasból golyót készítsen. Továbbá, hogy a madéfalvai lázadásra a nemeseknek 3 véka port és 6—800 vasgolyót és tüzelő fegyvereket küldött kocsin s azzal biztatta a népet, hogy ha az erdő kizöldül és ők menekülnének, ellátja őket porral és golyóval.¹⁾

A kitől a feljelentő ezeket hallotta, t. i. egy esztelneki német barát, Leyboldt Didák, szintén ajánlatot tett br. Buccownak, hogy fontos és veszélyes titkot árul el, ha biztosítja őt 1-szor arról, hogy védelmébe veszi és egy német kolostorba jutni segíti; 2-szor, hogy a feljelentendőket halállal nem bünteti s 3-szor, hogy az itteni rendtartományban lévő németeknek e miatt bajok nem esik.

Br. Buccow 1764. máj. 8-án a térítvényt minderről kiállította²⁾ s Leyboldt frater a brassai parancsnok, br. Albersdorff tábornok által kihallgattatta.³⁾

1) Frater Bruno Mosmiller német feljelentése Buccowhoz a főbizottság 1764 jun. 1. Szebenben kelt jkvében, az orsz. ltr. erd. kancz. o. 412. sz. a.

2) Copia des Revers, Buccow aláírásával Szebenben 1764 máj. 8. (Az orsz. ltrban id. h.)

3) Buccow levele Szebenből 1764 máj. 8-áról br. Albersdorffnak, melyben Leyboldt frater kihallgatását elrendeli és biztosíttatja, hogy

Leyboldt írni nem tudván, tollba mondotta a következő vallomását :

A denunciáns az esztelneki kolostorban élván, a madéfalvi vész alkalmával a magyar rendtársaknak erős kifakadásait és szidalmazását hallotta azok ellen a főparancsnokok ellen, a kik abban részesek voltak. Jan. 16-án Sylvester nevű clericus társától azt hallotta, hogy az Esztelnektől $\frac{3}{4}$ órányira fekvő Almás faluból egy paraszt kereste a gvardiánt, de ez nem lévén otthon, neki beszélte el, hogy a házfőnök őt puska-por készítésére szólította fel, de otthon ő veszély nélkül nem készíthet. Másnap, jan. 17-én reggel 8 órakor 2 almási paraszt elhozta kocsin a kolostorba a puska-por készítő szerszámot, egy famozsárt és egy kalapácsot, melyet a felső emeleten helyeztek el, majd levitték az alsó emeletre, az asztalosműhelybe. Jan. 18-án elkezdették a munkát s a törés messze elhallatszott. Két hétig folytatták megszakítás nélkül. A denunciáns jan. 24-én d. u. belopózott a gyárhelyiségbe s a mozsárból kivett egy marok port s a konyhában meggyújtotta, a mely meggyúlt ugyan, de még nedves lévén, csak szétfröcscent. A szobában 2 pakk salétromot és egy korsó pálinkát is talált. A puska-port pater Bernhard szobájában deszkákon és papíroson kitergetve szárították. A kolostorban lévő seminaristák, 7 erős legény, dolgozott a puska-por készítésén, kiknek keze rendszeren fekete volt a portól. Négynek mellékeve : Domonkos, Daffan, Köpete és Medve, háromnak a nevét elfelejtette. Két hét múlva egy este a puska-port valahová titokban elszállították.

Febr. 16-án a denunciáns frater-t a szokásos élelmiszer-gyűjtésre küldötték ki a környékre, a miből 8 nap múlva visszatérvén, azalatt a kolostor lovas futárt küldött Brassóba, a ki neki is meghozta az engedélyt Brassóba menni. Febr. 27-én ezzel Brassóba ment s ott, midőn esztelneki élményeiről egyetmást rendtársainak elbeszélte, azt hallotta Mosmiller frater-től (a ki neki édes testvére), hogy az esztelneki

---

nemcsak meg fog jutalmaztatni, hanem »weilen durch einen Deutschen die Sache entdeckt worden, sonderheitlich die Deutschen in dieser Provinz emporkommen werden«. (Az orsz. ltrban az. id. jkvben.)

futár Brassóban salétromot vásárolt. Azt hiszi a denunciáns, hogy ebből is Esztelneken és a környékbeli falvakon lévő cs. k. salétromfőzőkben puskaport fognak készíteni.

A feljelentő ezt a vallomását hajlandó nemcsak esküvel megerősíteni, hanem szükség esetén a megejtendő vizsgálatnál személyesen is helyt állani az egyházi és világi hatóság előtt, ha a biztosított magas védelem mellette lesz.¹⁾

Br. Albersdorff 1764. máj. 12-én megküldvén Buccownak ezt a vallomást, hozzá teszi, hogy ő a helyi viszonyokat jól ismerő adjutánsát megfelelő huszár-kísérettel Esztelnekre és Almásra rendelné és elfogatná a két almási embert és a seminaristákat, de mivel az esztelneki barátokat és a gvardiánt oly közletről érdekli a dolog, ezek a bűnrészes rendtársaknak eltávolítására időt nyernének, úgy hogy nehéz lenne ismét előkeríteni őket. Azért határozott utasítást kér Buccowtól, hogy mit tegyen.

Jelenti azt is, hogy a feljelentőtől arról is értesült, hogy a madéfalvi veszedelemből a székelyek egyik vezére, Fekete Siga nevű, az esztelneki kolostorba menekült és sokáig ott időzött s hallotta, hogy a barátok az ő megmentése érdekében elhatározták, hogy a rendbe fölveszik és beöltöztetik. A gvardiánnak tehát tudnia kell, hogy most hol van ez a Fekete Zsigmond.²⁾

Ugyanerről az esztelneki puskaporgyártásról 1764. máj. 24-én Esztelnekről azt jelentette Gyurtsányi Ferencz, a II. székely ezred hadnagya, hogy ő vizsgálatot tartván ezredparancsnoka, br. Zinnicque rendeletére: Balog Mihály a kolostor molnára azt vallotta, hogy az esztelneki »konvent«-nek tényleg van egy, puskaporkészítésre való eszköze (instrumentum), melyet ő maga (a molnár) készített egy rokonával, a ki a kolostorban gazda (provisor) tisztséget visel. Ezzel ők maguk is készítették puskaport egy ott tanuló diákkal együtt,

¹⁾ »Denunciatio fratris Didacii Leyboldt Franziskaner Leyen Bruder, Kronstadt den 12. Maji 1764., a főbizottság jun. 1. jkvében az id. h.

²⁾ Albersdorff jelentése Buccownak »Kronstadt 12. Maji 1764.« kelettel az orsz. ltrban, a főbizottság jún. 1. jkvében. (Orsz. ltr. id. h.)

a ki azt állítja, hogy a ferenczrendieknek jelenleg is van puska-poruk »a conventben«, mivel nem sokára majálisuk lesz a tanulóknak a franciskanusokkal.

Arra a második kérdésre, hogy valjon a franciskanusok adtak-e a székelyeknek lőszert az ő puskaaporukból? a molnár egyebet nem felelt, mint hogy a »conventnek« volt egy kovácsa, (most Kantán lakik), a ki által puskaagolyókat készítettetek a székely zavargás idején, a fegyverlerakás idején.¹⁾

A gr. Lázár-féle bizottság, midőn ezeket az eléje terjesztett jelentéseket jún. 1-én tárgyalta, azt határozta, hogy közlik a püspökkel, hogy egyöntetűen és egyszerre lépjenek fel úgy az egyházi, mint a világi vádlottak ellen. Egyszeremind a delnei plébános őrzésére, nehogy ő is elszökjék, mint a szent-léleki, katonai öröket ajánlanak fel. Végül felkéri a püspököt, hogy az egyháziak ellen folyamatban levő vizsgálat eredményét, miután az általa kirendelt biztosok előterjesztették, közölje a bizottsággal.

A püspök jún. 12-én azt válaszolta, hogy a delnei plébános őrzésére elfogadja a katonai öröket. Az esztelneki ügyben arról kell mindenekelőtt gondoskodni, hogy a feljelentő biztonságba helyeztessék s ez úgy történhetik legkönnyebben, hogy br. Albersdorff tábornok más ürügy alatt magához hívatván, az ügy befejezéséig tartsa magánál. Az esztelneki feljelentetteket pedig az egyházi biztosok a bűnügyi vizsgáló bizottság más tagjaival együtt katonai kísérettel lepjék meg, a bűnjeleket foglalják le s az egyháziakat az egyházi, a polgáriakat a világi biztosok tartóztassák le. Ennek pedig mennél előbb meg kellene történnie, mert az évenkénti áthelyezéseket a rend szabályai szerint a Mikházán, jún. 13-án tartandó gyűlésen határozzák el, nehogy tehát az érdekeltek időközben más kolostorba tétessenek át.

A főbizottság a maga részéről is tanácsosnak ítélte (jún. 19-én Szebenben tartott ülésén) Leyboldt Brassóban titokban letartóztatását. Az esztelneki barátokra nézve pedig azt tartották volna kívánatosnak, hogy a püspök addig minden-

¹⁾ Gyurtsányi latin jelentése a főbizottság jún. 1. jkvében. (Az orsz. ltr. id. sz. a.)

féle áthelyezést függeszsen fel, míg a bűnvizsgáló bizottság Csíkban munkálatát elvégzi.¹⁾

A Csíkban működő bűnvizsgáló bizottság (Criminalis Commissio) június elején bevégezte a köznép kihallgatását s (mint a főbizottsághoz jún. 9. intézett jelentésében írja), a kevésbé terhelteket elbocsátván, 16-ot fogságban tartott. Ezután hozzáfogott a katonatisztek s mások által bevádolt nemesek kihallgatásához.

Carato alezredes és tisztársai már 1763. szept. 23-án panaszt tettek a csíki nemesek és lófők 1763. júl. 18-án Szépvízen a szék gyűlésén beadott vádjaik ellen, melyben ők a közbéke megzavaróinak (turbatores domesticæ pacis) nevezetnek s azért, hogy br. Bornemisza Pál ezt magáévá tette azáltal, hogy az íratot elfogadta és a guberniumnak felküldötte. Ő tehát vagy adja fel, hogy ki írta ezt, vagy feleljen maga érte. Ezt kívánta Carato jún. 5-én.

A következő vádlott csíkszentkirályi *Bors Fülöp* volt, a kit azzal vádoltak, hogy egy czédulát adott át Szentkirályon 1763-ban Lestyán Miklósnak, melyen az állott, hogy ha egyes széklyeket kérdeznek: akarnak-e katonákká lenni? ne feleljenek semmit, hanem hívatkozzanak a falu gyűlésére, a falu a székgyűlésre, a derékszék a nemzetgyűlésre, ez az országgyűlésre, a mely törvényt hozzon, ő felsége szentesítse, s csak úgy állíttassék fel a határórség.

Bors azt felelte a vizsgáló-bizottság előtt, hogy ő azt az íratot a nyári munka végeztével Csiszér Istvántól (a ki Madéfalván kapott sebében meghalt) Ménaságújfaluban kapta, hogy adja át Lestyánnak, a mit ő megtett. Mi volt tartalma? arra már nem emlékezik.

Ezt a vizsgáló bizottság tárgyalván, a katona biz. tagok úgy vélekedtek, hogy Bors Fülöp ez írat közrebocsátásával nagyot vétkezett és a zavargást előmozdította, a miért megérdemli, hogy elfogattassék és nemesi kiváltsága ellenére (non obstante nobilitari præerogativa) fogságra vettessék. A polgári biztosok úgy ítélték, hogy ebben a czédulában nincs

¹⁾ A főbizottság jún. 19. jkvében az orsz. ltrban, erd. kancz. oszt. 412. sz. a.

semmi, a mi ő felsége addig kijelentett szándéka ellen lenne, mert a királyné csak azután (1763. okt. 8.) adta ki rendeletét a határórság felállításáról, tehát Bors nem tekinthető törvényszegőnek s így el sem fogatható. Az elnök (br. Roth) a bizottság egyenlően megoszlott szavazata mellett dönthetett volna, s elfogathatta volna Borsot, kit ő is bűnösnek tartott, s a miben a polgári ülnökök őt nem kívánták megakadályozni; mégis jónak tartotta az ügyet a főbizottság elé terjeszteni eldöntés végett, mert ő (úgymond) mint katona, nem ért a polgári törvényekhez. Annál inkább kéri a döntést, mert előre látható, hogy a szavazatoknak ilyen megoszlása még többször elő fog fordulni, mint a hogy az elmenekült Lázár István ügyében is megtörtént; minthogy most már többnyire a nemesekkel lesz dolguk.

Ernst alezredes jún. 6-án azt jelentette Háromszékről a vizsgáló bizottságnak, hogy a sulyosan terhelt bellefalvi Fekete Zeigmond, kit ápr. 3-án el kellett volna fogni, otthonról a csíksomlyai ferenczrendi zárdába menekült és ott tartózkodik. A bizottság oda küldötte br. Potztatzky János Okelli-ezredbeli főhadnagyot, hogy törvényesen kikérje. A főhadnagy el is ment jún. 6-án d. u. a kolostorba egy káplárral s 6 közlegénnyel és a gvardián távollétében a vicariustól kívánta (br. Roth tábornok, biz. elnök levele átadásával) a keresettét. A vicarius rövid tanácskozás után a paterekkel, kijelentette, hogy ők nem tudták, hogy az illető náluk asylumban van, hanem kulcsárúl vétetett fel.

A vicarius Andrási Ferencz a bizottságnak a főhadnagy kívánságára adott válaszában kijelentette, hogy a házfőnök távollétében határozott választ a keresett ifjú ügyében nem adhatnak, de nem ellenzik, hogy ő (ki eddig náluk mint szolga tartózkodott) előálljon.¹⁾

A főhadnagy kívánságára aztán kerestették a kolostor bírása által, de ez azzal jött vissza, hogy nem találják. A vicarius összehívta a refectoriumban az egész kolostori személyzetet, és jelentvén az elfogatási parancsot, felszólította a

---

¹⁾ A vicarius válasza jún. 6. a főbizottság jún. 19. jkve mellett az id. h.

jelenlevőket, hogy papi kötelességök szerint mondják meg, hogy hol van a keresett, vagy hova rejtőzött; de senki sem akart tudni róla.¹⁾

A főbizottság jún. 19-én tárgyalván a vizsgáló bizottság jún. 9. jelentésében foglaltakat: a katonatisztek általános panaszait a szék tisztei és nemesei ellen nem tartja a bizottság ügykörébe és további vizsgálatra valóknak. Bors Fülöp cselekedetét helytelenítik, de, mert az elszökéstől nem kell tartani, szabadlábbon hagyható, ha nagyobb vádak nem merülnek fel ellene. A vizsgáló bizottságnak azonban jogában áll útásítása értelmében ítéletet hozni. Ha a vizsgáló bizottsági tagok nem tudnak megegyezni az elfogatások ügyében: a szavazattöbbség döntsön. Az elmenekült Lázár István ügyében is hozzanak ítéletet. Fekete Zsigmond ügyét jelenteni fogják a püspöknek s ha másként nem lehetne, az asylum jogáról térítvényt adva, fogassák el.²⁾ Ezt a térítvényt (de non laedendo in casu juris asyli) az elnök felajánlotta a vicariusnak, de Feketét még sem adták elő.³⁾ A püspök is elrendelte a gvardiának, hogy életéről és testi épségéről való térítvény mellett adják ki; de azt felelték, hogy Fekete az asylumból eltávozott, még aznap, midőn a bizottság először kerestette.⁴⁾

Megidézték csiktaploczai Lázár Imre csíkszéki főjegyzőt is, a kit a szék nemessége kérvénnyel és emlékirattal 1763 elején Bécsbe küldött volt, hogy a határórség első szervezése alkalmával okozott sérelmek orvoslását kieszközölje. Lázárt másfél évig tartották vissza Bécsben s akkor is azért küldték vissza, hogy a bűnvizsgáló bizottság elibe állítsák. Nem tudtak ugyan rábizonyítani semmi törvényellenes dolgot, de a közszolgálatra mégis akalmatlannak ítéltetett s hivataltól (mely 200 frt évi fizetéssel járt) felfüggesztetett. Gróf Haller János főkormányzó özvegye gazdagon kárpótolta: jószágigazgatójává tévén 500 frt évi fizetéssel.⁵⁾

1) Potztatzky főhadnagy német jelentése a főbizottság jún. 19. jkvében az orsz. ltr. erd. kancz. o. 412. sz. a.

2) A főbizottság jún. 19. jkvében u. ott.

3) A főbizottság jún. 1. jkvében u. ott 485. sz. a.

4) A főbizottság júl. 7. jkvében u. ott.

5) Heidendorff önéletírásában az id. h. 139. l.

Ifjabb Lázár István, az előbbi öcsöje, guberniumi fogalmazó, azzal vádoltatott, hogy 1763-ban a fegyverletételre izgatott s hogy 1763. május havában a nyomtatott nyílt rendelethől, mely a határórság önkénytes felállításáról szólt, három példányt megszerezvén, egyet egy barátjának küldött Csíkba, kettőt pedig ő maga Csíkszék Szépvízen tartott gyűlésére (júl. 18.) magával vívén, másokkal is közölte. Lázár István ezeket első kihallgatása alkalmával nem is tagadta, de azzal mentette magát, hogy a nyílt parancsot a kormány-szék a végből nyomatta ki, hogy köztudomásra hazassék s azt gr. Nemes János, a gr. Kálnoky-bizottság tagja, 1763 febr. havában a csíki nép előtt nyilvánosan fel is olvasta. Időközben ugyan a főkormányzók ennek a kihirdetését függesztette, de Lázár állítólag arról nem tudott. Lázár István mindamellett nem bízott a vizsgáló bizottság elfogulatlan igazságérzetében és azon az éjjel, melyre virradólag a bizottság előtt másodszor kellett volna kihallgatásra állania, „egy rossz lovon” Moldvába menekült s ott mint a bibujdosottak egyik vezére szerepelt, a moldvai fejedelemnél mint az oda menekült székelyek követe járt, Becze János és Lázár András társaságában, letelepedésük és adójuk ügyében.¹⁾

A bűnvizsgáló bizottság 1764. jún. 27. elrendelte a csíki állandó törvényszéknek, hogy a Moldvába szökött Lázár Istvánt 15-öd napra idézze a bizottság elé, mert különben makacsságban elítéli.²⁾ Lázár nem jelenvén meg, a vizsgáló-bizottság Taploczán 1764. aug. 9-én jószágvesztésre ítélte. A főbizottság ehhez Bilakon 1764. aug. 20. hozzájárult³⁾ s ezek alapján az új kormányzósági elnök, gr. Hadik alatt működő felülvizsgáló forum 1765. febr. 27-én arra ítélte, hogy mivel bebizonyult, hogy ő a népet azután is a fegyverletételre buzdította, miután már a királyné 1763. febr. 1. rendeletében azt szigorúan eltiltotta s a bűnvizsgáló bizottság elől Moldvába szökött s az idézésre meg nem jelent, birtokait veszítse el és pedig a királyi joggal adományozott atyai és anyai örök-

¹⁾ A főbizottság aug. 20. jkvében az orsz. ltrban, erd. kancz. o. 1764 481. sz. a. — Halmágyi naplója 114., 144. — Teleki D. id. m. 134. l.

²⁾ Az Okirattárban.

³⁾ A főbizottság aug. 20. jkve mellett az orsz. ltrban az id. h.

séget véglegesen, székhely örökségeit a rokonok által visszaválthatólag.¹⁾

Később (1765 tavaszán) megidézték és kihallgatták br. Bornemisza Pál volt főkirálybíró is, a ki annyira meg volt ijedve, hogy a kihallgatás alatt egy kis Mária-képet, melyet kalapjában tartott, gyakran elővett és csókolgatta.²⁾

Annál önérzetesebben viselte magát a szintén megidézett és kihallgatott udvarhelyszéki főkirálybíró, br. Daniel István, a ki az utolsó kérdésre, hogy mit hozhat fel mentiségére? fényes beszédet tartott a bizottság előtt hazája és önmaga védelmére. Azzal kezdte, hogy: ira principis est mors subditorum. Aztán előszámlálta ősei és saját érdemeit, többek közt, hogy a hétéves háború alkalmával 100 katonalovat adományozott s fia a hadseregben szolgál stb.³⁾

Leginkább compromittálva volt néhány csíki plebanus, köztük főképen Zöld Péter, csíkszentléleki lelkész, a ki azzal vádoltatott, hogy a fegyverletételre izgatott és annyit ő maga is elismert, hogy a csíki falvakban a fegyvert nem fogott népet a fegyveres határőrök kihágásainak megfékezésére feleskette. Továbbá Beke István delnei plebanus, kit az erdőbe futás értelmi szerzőjéül vádoltak.

Ezeket a plebanusokat Bajtay püspök még a bűnvizsgáló bizottság működése előtt Fejérvárra idézte és vizsgálati fogságra vetette. Fogságuk alatt a felfegyverzett nép házukat kifosztotta. Erre a hírre Zöld és Beke Gyulafehérvárról hazaszökött. A püspök elfogatási parancsot adott ki ellenök és elrendelte visszavitelöket. Beke nem várta meg az elfogatást, önként visszatért. Zöld faluról falura bujdosott, de egyik rejték helyén felfedeztetvén, 1764 húsvét napján (ápr. 22.) 7 szentléleki határőr katona által elfogatott. Ekkor is megmenekült ugyan, de nagy kárvallással, mert bundáját üldözői keze közt hagyta s ennek béléseben 74 arany volt bevarrva. Nem sokára (ápr. 27.) ismét elfogatott, az erdőben alvás közben, katonatisztek által, a kik Csíksomlyóra vitték, Szász

1) Az Okirattárban.

2) Heidendorff önéletírása id. h. 140. l.

3) Ugyanott.

József espereshez. Zöld Péter ügyességének sikerült éjjel innen is megszöknie s Moldvába kibujdosnia. De otthagytá (Csíksomlyón) misemondó ruháit, könyveit, melyeknek értékét 150 forintra számította.¹⁾

Zöld Péter nem sokára visszatért Csíkba, álútakon, elkerülve a határőröket és pedig unokafivérével, a határőrségtől megszökött Zöld Mátyással együtt. Carato tudomást nyert Madéfalvára, a lelkész atyja, id. Zöld János házához érkezésükről s intézkedést tett elfogatásukra nézve. Egy hadnagy két őrmesterrel s 8 közkatonával 1764. jún. 14-én éjfél utáni ½1 órakor a házat körülfogta s abba behatolván, az előbb menekülni próbált, de üldözés közben a házba visszatért s az ágy alá, fa közé rejtőzött Zöld Pétert és a kemenczébe bújt Zöld Mátyást elfogták s Csíkszeredába vitték.²⁾ Velök együtt elfogták és Csíkszeredára vitték fivérét, ifj. Zöld János széki biztost (commissarius) is, mert vele egy szobában volt, mégis tagadta ottlételét s két töltött pisztolyt találtak az asztalán. Csakhamar utána elfogták az öreg Zöld Jánost is, mert fia rejtegetésében neki is része volt és tisztos őrizet alá tették.

Zöld Péter (a kit a főbizottság rendeletére biztos őrizet alatt Gyulaféhevárra, a püspökhöz kellett küldeni) a bűnvizsgáló bizottság elé nem állíttatott, de írásban és élőszóval a csíkszeredai fogságban mégis kimerítő és nagy feltűnést keltő vallomást tett, melyben gyanúba kevert igen előkelő állású főurakat, köztük magát a határőrséget szervező bizottság két grófi tagját: Lázárt és Bethlen Miklóst. Írott vallomását azzal kezdette, hogy midőn Csíkszék tisztviselői Somlyón (1763. szept. 11.) a parochián be voltak rekesztve, éjjel levelet kapott tőlük, segítségkéréssel, mert úgy mondanak: Buccow szándéka (a királyné szándékával ellenkezőleg) az, hogy a nemességet az egész Székelyföldről kigyomlálja. Majd csíktaploczai Lázár Istvántól kapott levelet Szebenből, melyben ez őt a székely nemesség védelmére buzdította. Azt írja egyebek közt, Seebergre és gr. Bethlen Miklósról hívatkozva, hogy a

¹⁾ A főbizottság 1764. jún. 22. jkvében az id. h.

²⁾ A katonai jelentés erről az Okíráttárban. A vizsgáló biztosok jelentése jún. 14-éről a főbizottságnak, ennek jún. 22. jkvében az orsz. ltr. id. h. 412. sz. a.

királyné a határőrséget önkéntesekből kívánja s csak Buccow erőszakolja. Gr. Bethlen Miklós azt mondotta, hogy levelet kapott testvérétől, a kancellártól, hogy Buccow szándékát akadályozza, mert a királynénak nem célja a székely nemzetet katonaságra kényszeríteni.

Zöld Péter Lázár eme levelét többeknek megmutatta. Látván aztán a katonaság erőltetését s a felfegyverzetek kihágásait s mások javai megtámadását, Mindszent, Szentlélek és más falvakban a szentlélekiek felkérésre őket fel eskette, hogy egymást jogtalan támadások ellen egyesült erővel védelmezik, de ő protestált előtök az ellen, mintha arra esketné őket, hogy a katonaságot fel ne vállalják. A mit hallván Mindszent falu lakosai, Bíró Jánost és másokat hozzá küldöttek, hogy az ő esküjüket is felvegye, mit ő meg is tett. Ezt meghallván mások is, csíkszentkirályi Bors Tamástól (Bíró János által) levelet kapott, hogy ő Frölich alezredestől értesülván a királyné szándékáról (t. i. az önkéntességről), legcélszerűbbnek tartaná, ha a fegyvert föl nem vettek egyesült erővel fékeznék meg a falvak megtámadóit és jónak látná, hogy Felcsík lakói is feleskettetnének a közös védelemre: menjen tehát az illető falvakba, a nemesség örökre hálára lesz kötelezve. Erre ő kiszállott és a lakosok esküjét bevette, mindenütt a fennebbi protestálás mellett. Másnap azonban, részben saját elhatározásából, részben Szász János csíksomlyai esperes-plébános javallásából, visszavonó íratot (retractatorias) küldött Szász Jánosnak, kijelentvén, hogy a bevett eskü nem kötelező, mert nem szolgál a közügy javára. E miatt az eset miatt a püspök által Szebenbe idéztetett és atyailag megbüntettetett.

Ugyanott ő felségének egy rendeletét kapta meg Lázár Istvántól magyar nyelven, nyomtatásban, azzal az útasítással, hogy azt a Szebenben lakó összes székely urak tanácsából minden faluban ki kell hirdetni; a mit visszatérvén Csíkba, meg is tett. Azonfelül Szebenben azt hallotta gr. Tholdalgai László, Cserei Elek, Dombi János és más uraktól, hogy ő felsége önkéntesekből akarja a határőrséget. Ezt ő a kérdezősködőknek megmondotta s a gr. Kálnoky-bizottság elé hívatván Somlyóra, maga gr. Kálnoky is azt mondotta, hogy úgy van,

neki sincs rendelete ő felségétől bárkit a fenyverfelvételre kényszeríteni. Miután azonban a püspök értésére adta, hogy ő felsége mindenképen akarja a katonaságot: azután senkit sem beszélt le a fegyverfelvételről, sőt mogmondotta híveinek, hogy annak meg kell lenni. Épen ezért az erdőbe menekülteket is visszahívni törekedett, bár akkor is hozzájövén csíkszentkirályi Bors Lázár, azt mondotta, hogy Korodi Domokos fogalmazó a végből küldetett hozzá Szebenből a mágánások által, hogy senki a fegyvert fel ne vegye, a mit ő azonban senkinek nem mondott. Moldvába futásáról a püspöknek fog mindent őszintén elmondani.¹⁾

Zöld Péter emez írásos vallomását élőszóval egészítette ki s jún. 18-án este a csíkszeredai fogságban, az őrködő tiszt előtt, a fogház igazgatója és az örök jelenlétében, tollba is mondotta a következőket:

1. Gr. Lázár János 1763. márcz. havában, midőn nála járt tisztelegni (Szebenben) csíktaploczai Lázár István erd. kancz. gyakornokkal s mások jelenlétében azt kérdezte, hogy a székekelyeknek fel kell-e venni a fegyvert, vagy nem? azt felelte, hogy ő felségének az az akarata, hogy nem kívánja a székekelyeket arra kényszeríteni, hanem kinek-kinek szabad akaratjában áll felvenni, avagy nem.

2. Midőn azonban 1764. jan. 8-án, a madéfalvi vész után, Taploczán Beke István delnei plebanussal gr. Lázárhoz mentek s kérdezték: azt felelte, hogy a mit akkor mondtam, mondás maradjon, mindenkinek föl kell venni a fegyvert, mert ez a királyné akarata.

3. Midőn 1763-ban a székekelyek folyamodványa gr. Lázárnak átadatott, azt felelte, hogy ő felsége akarata az, hogy ne kényszer-, hanem önkéntes katonaság legyen.

4. Midőn Csík-Taploczán fölkeresték (1764. jan.), kérve hogy a püspök által a megidézés terminusát 2—3 nappal halasztassa el, azt felelte, hogy nem lehetséges, de levelet ad a guberniumhoz és a püspökhöz, mely minden eddigi vádtól mentesít, mert eddig (a madéfalvi vész után volt) minden ő felsége ellen elkövetett vétek alól feloldatnak.

¹⁾ Zöld Péter vallomása a főbizottság júl. 7. jkvében id. h.

A reformatus papok a mult évben még nagyobb vétkeket követtek el — tette hozzá gr. Lázár.

5. Midőn gr. Lázárt Csíksomlyón 1763-ban a lelkészek fölkeresték és kérdezték, hogy föl kell-e venni a fegyvert, vagy nem: azt felelte, hogy minden jó magyarnak kérni kellene, hogy fegyvereztessenek fel és az egész magyar nemzetet fegyverben óhajtáná látni, mert akkor, akár jobbra, akár balra fordulva, saját javukra harcolhatnának.

6. 1763. márcz. havában Szebenben meglátogatván gr. Bethlen Miklósnét, sz. Csáki Katalin grófnét, Lázár Istvánval és más csíki székelyekkel s kérdezték, hogy mit tegyenek a székelyek a fegyverfelvétellel? a grófné azt felelte, hogy a mennyire ő tudja, a királyné senkit sem kényszerít arra. Gr. Bethlen Miklós belépván, hozzátette: hogyha nem akartok katonák lenni, menjetek haza, senki sem kényszerít arra, ime most kaptam levelet az udv. kancellártól, hogy ő felsége senkit sem kényszerít erővel a katonaságra, azért az én nevemben mondjátok meg a székelyeknek, hogy a ki a fegyvert fel akarja venni, annak fiai is katonák lesznek, a ki azonban nem veszi fel, fiai sem fogják kényszeríteni a katonaságra.

7. Midőn Taploczán a madéfalvi vész után gr. Bethlent felkereste és tőle pártfogást kért: ez azt felelte, hogy ír a püspöknek érdekében és nem lesz semmi bántódása multévi vétkeiért.

8. Midőn 1763-ban Szebenben felkereste gr. Bethlent, ez bemutatkozására azt mondotta, hogy jól ismeri nevéről, haladjon csak a jól kezdett úton és éljen híven a házának. Ez arra való czélzás volt, hogy tudta, hogy a falvak védelemre felesketése miatt a püspök megidézte és atyailag megbüntette.

9. Csíkdelnei Boros Ferencz neje Cserei Farkas Bécsben írt levelét mutatta Zsögödön Mikó János előtt, a melyben az állott, hogy ő felsége katonaságot akar szervezni Székelyföldön, de senkit sem akar arra kényszeríteni.

10. Cserei Elek Szebenben megidéztetésekor ő felsége magyarul írt s kinyomatott rendeletét mutatta, arról, hogy a székelyeket nem kényszeríti a fegyverfelvételre, de tetszés szerint fölvehetik, vagy nem.

11. Gróf (? báró) Bornemisza Ignác is azt mondotta kérdésére francziskánus papja jelenlétében.

12. Br. Bornemisza Pál, kit Szebenbe idézése alkalmából Udvarhelyen a ferenczrendi kolostorban fölkeresett, s arra intette, hogy ne menjen be Csíkba, mert megölése hírlík, egész éjjel szobájában tanácskozván vele, a gvardián jelenlétében ezeket mondotta :

a) Ha mindazt tudtam volna, a mit most tudok, egyetlenegy katona sem lett volna Csíkból; most már látom, hogy megcsaltak.

b) A sorozásnál annyira rászédett Schröder ezredes, hogy szeretném, ha sohasem lettem volna csíki főkirálybíró, a késő ivadékok előtt is hazaáruló nevem lesz s mert már én nem tehetem, minden jó hazafit arra kérek, tanácsolja, nehogy a fegyvert felvegyék.

c) A kik helyettem ezt a tanácsot adják, teljes erőmből azon leszek, hogy mint jó hazafiak tiszteltessenek.

d) Midőn a megméréshez fogtunk, oly hamisan jártak el, hogy a napvilágot látni sem érdemlik. 1763. novemberében midőn Csíkba ment, nyilvánosan kérte a nemeseket és papokat, hogy teljes erejükből azon legyenek, hogy a nép a fegyvert fel ne vegye.

e) 1764-ben a madéfalvi vészt követő vasárnap azt mondotta, hogy úgy kell nekik, mert ha az ő tanácsát, hogy ne vegyék fel a fegyvert, megfogadták volna, senki sem veszett volna el.

13. Szombathelyi László is mondotta neki, hogy a székelyek tetazés szerint vehetik fel a fegyvert, a királyné nem erőlteti.

14. Gr. Tholdalagi is azt mondotta a székelyeknek.

15. Nepomuk János pater is azt hallotta Montoya tábornoktól, hogy nem kényszerítik arra a székelyeket.

16. Bors Tamás is mondotta, hogy látta Frölich kapitánynál a kir. rendeletet, hogy kedvök szerint vehetik fel a fegyvert; neki is mondta Szebenben 1763. márcziusban, és Szépvízen lebeszélte arról a székelyeket, mert a királyné rendelete szerint nem kötelesek fegyvert fogni.

Zöld Péter eme vallomásait a hírhedt Carato alezredes kezébe kapván, sietett azokat (a vizsgáló bizottság kikerülé-

sével) egyenesen br. Siskovicz altábornagynak küldeni. Br. Siskovicz azonban nem méltányolta úgy, a mint ő várta, ezt a gyanús szolgálatkészséget, hanem visszaküldötte neki, azzal a parancscsal, hogy azt a bűnvizsgáló bizottsághoz nyujtsa be.

Carato a váratlan leczke után szinte restelkedve, minden magyarázat és írás nélkül, Koschenbohr határőr főhadnagy által küldötte jún. 28-án a vizsg. bizottság elnöke br. Roth kezéhez Zöld Péter kettős vallomásának eredeti, saját-kezűleg aláírt példányát.

Br. Roth különösnek találta ezt a szokatlan eljárást s írásban kérdezte, hogy mi czélból küldötte, és pedig minden kísérőírat nélkül, ezeket az íratokat és miért nem küldötte mindjárt, mihielyt kézhez kapta az illető pátertől? Arra aztán írásban felelte az így másodszer is megleczkéztetett alezredes úr, hogy ő ezeket az eredeti íratokat mihielyt megkapta, tüstént felküldte br. Siskovicz altábornagynak, de ez visszaküldte, hogy a vizsgáló bizottsághoz adja be.¹⁾

Kitűnik ebből az is, hogy a tábornokok ugyancsak érezték a Zöld Péter vallomásai igen kényes voltát és hogy Siskovicz a legkevésbé sem kapott rajta. Az, hogy Siskovicz nem mindjárt az udvarhoz, hanem épen visszaküldte Csíkba, őt is abba a gyanúba keverte Bécsben, hogy ő is részes volt a székeley zavarokban és hogy a székeleyek pártütését részint ő okozta.²⁾

A vizsgáló bizottság legelőbb is szükségesnek tartotta megtudni és a főbizottsággal közölni, hogy miként keletkezett Zöld Péter vallomása és ki csinálta benne a javításokat? Kihallgatták azért azt a Okelli-ezredbeli közlegényt, Müller Venczelt, a kinek Zöld Péter a második vallomást tollba mondotta s ezt aztán beküldték (júl. 2.) a főbizottságnak.

Müller vallomásából kitűnt, hogy őt jún. 18-án este 10 és 11 óra közt a csíkszeredai várban az őrség hadnagya hívta be, hogy írja le, a mit a szentléleki pap diktálni fog. Jelen volt ott a hadnagyon kívül a börtönőr és egy orvos (feldscherer),

¹⁾ A vizsg. bizottság júl. 2. jelentése a főbizottság júl. 7. jkvében Ároklján. (Orsz. ltr. erd. kancz. o. 1764. 485. sz. a.)

²⁾ Halmágyi naplója 129. l.

mindhárom az I. székely ezredből. A nevezett lelkész azért diktálta azt, hogy az neki maholnap segítségére legyen, mert ő csak másodrangú szereplő (mitursacher) volt ebben a dologban. Nem kevesebbet, sőt még többet diktált, mint a mit leírt, mert azt is mondta, hogy hallotta gr. Bethlentől, hogy ha az emberek megtanulják a hadgyakorlatokat, új királyt is választhatnak magoknak s jobbra vagy balra fordúlhatnak és bárkivel hadakozhatnak.¹⁾ Midőn ezeket ő leírni akarta, azt mondta a pater: ne írja azt, mert ők erősebbek és legyűrik és ha bár mondotta is, nem akarja leírni; nem tudja már, hogy fejezte ki magát gr. Bethlen.

Megkérdezettvén, hogy ki csinálta a javításokat az eredeti íraton? azt felelte, hogy miután felolvasta: ő, a pater parancsára tett javításokat és törléseket s azután írta alá a lelkész.

Ez a kihallgatás jún. 30-án történt Taploczán a vizsgáló bizottság teljes ülésén s Sagmeister főhadnagy hadbíró (auditor) vette fel róla a jegyzőkönyvet.²⁾

Zöld Péter vallomásai nagy feltűnést keltettek ország-szerte. A vizsgáló bizottság egyik hadbírája (Pachmann kapitány az Anger-ezredből, a ki gr. Teleki Károly biz. tag szerint az ökör alatt is borjút keresett) nyilván mondotta, hogy már ezen provincialis commissio (t. i. a Lázár-féle u. n. főbizottság) bíró azokban nem lehet, melyek iránt maga is accusáltatik és nagyobb emberekre kell bízni; kik ezen urakat is ad examen kényszeríthessék, arra kicsiny levén a criminalis commissio.³⁾

A főbizottság megkapván a Zöld Péter vallomásairól szóló jelentéseket és másolatokat: júl. 7-én Ároklján tartott ülésén azt határozta, hogy mivel Zöld Péter vallatását az udvar rendeletéből Bajtay püspök fogja végezni, a vizsgáló bizottság az ő ügyére vonatkozó íratokat eredetiben küldje be a főbizottsághoz, hogy az a püspök rendelkezésére bocsássa. Nem

1) »Wann die Leuth werden exercieren können, so können sie sich einen neuen König erwählen, et si in armis exercitati fueritis, sive ad dextram, sive ad sinistram vos vertere et cum quocum bellare poteritis«.

2) A főbizottság júl. 7. jkve mellett az id. h.

3) Halmágyi naplója 144. l.

eltűkolás céljából történt ez az intézkedés, mert másolatban a vallomásokat beiktatták jegyzőkönyvükbe is, melyet júl. 29-én Radnáról az udvarnak felküldtek, minden megjegyzés nélkül a Zöld Péter vallomására.¹⁾

Halmágyi azt ajánlotta a főbizottságban ülő két grófnak, hogy tegyenek megjegyzést (reflexiojokat) és mentegetőzést (exculpationjokat) a Zöld Péter vallomásai mellé, „ne menjen meztelen az udvar eleibe. Tetszék is Bethlennek, de Lázár kidisputálá belőle.”²⁾

Hogy a főbizottság nem akarta elnyomni a részletes további vizsgálatot: mutatja az is, hogy júl. 7-én hozott határozata szerint a vizsg. bizottság által beidézni és kihallgatni rendelte mindazokat a csáki lakosokat, kikre Zöld Péter vallomásában hivatkozott.³⁾

Az öreg Zöld Jánost már júl. 3-án kihallgatta a vizsgáló bizottság, melynek tagjai aztán júl. 5-én írásban külön-külön adták be megokolt ítéleti véleményüket (a polgáriak latinúl, a katonák németül). A polgári biztosok a véleményeket nyilvánosan felolvasni kívánták, a katonaelnök titokban kívánta tartani a végső ítélethozatalig. A főbizottság is helyeselte az elnök intézkedését.

Az egymástól nagyon eltérő vélemények a főbizottságnak júl. 9. beküldetvén, ez júl. 25-én hozott ítéletet id. és ifj. Zöld János és Bors Fülöp ügyében.

Az ítélet úgy hangzott, hogy a két Zöld háromszoros bűnt követett el, t. i. szökött katonát rejtegetett Zöld Mátyás személyében, Moldvából tilos úton bejövőket fogadott be és a köztörvények ellen Moldvába szökötteket lappangtatott. Enyhíti bűnét ifj. Zöld Jánosnak az, hogy nem annyira gonoszságból, mint testvéri szeretetből cselekedett. Így testi halállal büntetni nem lehet, de polgári halállal, t. i. hivatala és minden továbbira való alkalmazás elvesztésével és mások elrettentő példájára ingó és ingatlan birtoka felerészének elkobzásával, illetőleg értéke letételével.

1) A rövid kísérő levél az orsz. ltrban id. h. 485. sz. a.

2) Halmágyi naplója 122. l.

3) A főbizottság júl. 7. jkvében.

Az öreg Zöld Jánost, mivel a befogadás előzetes tudtán kívül történt, tekintettel öreg korára és gyengeségére is, fölmentették.

Bors Fülöp ügyében a vizsgáló bizottság szótöbbséggel hozott ítéletét a főbizottság magáévá tette. E szerint bebizonyítván, hogy csíkszentkirályi Bors Fülöp (30 éves) 1763-ban a csíki törvényszék írnoka, aratás idején Csíkszentgyörgyön, a székely zavarokban erősen részes, a madéfalvi vészkor el-esett ménasági Csíszér Istvántól egy ismeretlentől származó, ő felsége akarata ellen izgató íratot fogadott el (mely a fegyverfelvétel kijátszására nyújtott útasítást) s adott át terjesztés végett csíkszentkirályi Lestyán Miklósnak, a ki viszont 1763. végén a népnek az erdőbe futása alkalmával ama büntetésre méltó protestatio készítésében volt bűnrészes; bár abban az időben a székelyek a fegyvert már nagyrészt letették s Lestyán Miklós a cédulát elégette s nem terjesztette: mégis Bors Fülöp nagyot vétkezett ez izgató írat továbbadásával, mert neki mint nemesembernek ő felsége szándékát támogatni, nem pedig akadályozni lett volna kötelessége. Mindezt Bors Fülöp a hozzá hasonlók példájára és megérdemelt büntetésekül 200 r. frt pénzbírságra és 6 hónapi, valamely cs. k. várban eltöltendő fogságra íteltetett.¹⁾

Ezeket az ítéleteket júl. 25-én indítja a főbizottság Radnáról a királynénak, a gubernium útján, a honnan gr. Hadik csak aug. 17-én terjeszti fel a júl. jegyzőkönyvekkel együtt.²⁾ Bécsben még felülvizsgálta az erdélyi kancellária és a főhaditanács, melynek br. Siskovicz küldötte fel az ő külön jelentéseit és a jegyzőkönyvek másod példányait.

Bizony hosszadalmas eljárás volt, melyen később segítettek is annyiban, hogy 1764. okt. havában a királyné a vizsgáló bizottságot »szép móddal« kivette a Lázár-féle főbizottság directiója alól és gr. Hadik főgenerálisra és a guberniumra bízta, úgy hogy az ítéleteket ezután a gubernium revideálja s a nem halálos ítéleteket hajtassa is végre és úgy referálja a

¹⁾ Az ítélet német másolata (Csíktaplocza 1764. júl. 9. kelettel) br. Roth és Heydendorff aláírásával az orsz. ltr. erd. kancz. o. 485.

²⁾ A felterjesztések eredeti példányai u. ott 485. sz. a.

királynénak, a kik esetleg halálra ítéltetnének, azokról előlegesen tegyen jelentést. Ezt a változtatást az ügymenetben és az ítélkező forumokban a királyné azzal okolta meg, hogy a gyorsítás kedvéért történik, mert a határőrséget szervező bizottság »helyben nem maradhat, hanem alá s fel járni kényszerítetik«. A beavatottak azonban ezt — nem alap nélkül — a Zöld Péter vallomásának tulajdonították, a ki erősen gyanúba keverte a főbizottság két főúri tagját : gr. Lázárt és gr. Bethlen Miklóst.¹⁾

Br. Brukenthal, a ki a magyar urakat Bécsben befekettetni törekedett, kapva kapott ezeken a vádakon s »mindjárt ment ő felségéhez és javallotta, hogy mivel már ő felsége kitanulta azt, a mit meg akart tudni és a coriphaeusok napfényre jöttek, ő felsége kegyelmességéhez illik már mindenkinek amnestiát adni és a criminalis commissiót tollálni.«²⁾

Az erdélyi urak nem osztották ezt a véleményt, ők világgosságot akartak inkább s »mivel ő felségének impressiója vagyon, hogy minden erdélyi mánások és nemesek azon székely militia dolgában contracarirozták ő felsége akaratját és annak a tumultusnak okai : sokkal jobb, hogy azon commissio folyjon és tessék ki nyilván, ki a bűnös, ki az ártatlan, ne maradjon az egész uraság és nemesség azon bűzben.«³⁾

A vizsgálat csakugyan folyt tovább, lassan és kevés eredménnyel.

Júl. 17-én azt jelenti a vizsg. bizottság, hogy azért nem haladhatnak előre, mert a lélkészeket vizsgáló bizottság még nincs készen és p. Beke és p. Zöld nincs kihallgatva ; csak annyi tűnt ki az eddigi kihallgatásokból, hogy Zöldet vádolják a fegyver fel nem vétele s Bekét az erdőbe kivonulás miatt : addig pedig, míg ezek tisztázva nincsenek, a többi, világi foglyok felett lelkiismeretesen ítélni nem lehet, mert nem dönthető el, hogy mások által vezetettek-e félre, vagy saját elhatározásukból cselekedtek.

A bizottság azért júl. 27-én fel akar kerekedni Csíkból,

---

¹⁾ Halmágyi naplója 143. l.

²⁾ Ugyanott 144. l.

³⁾ Ugyanott 145. l.

hogy Sepsiszentgyörgyön folytassa a háromszéki foglyok kihallgatását.

A főbizottság megsürgeti az egyházi személyek vizsgálatát (júl. 24.),¹⁾ de visszatartja a vizsgáló bizottságot (júl. 23. rendelettel) Csíkban,²⁾ a mely még aug., sőt szept. folyamán is ott működött.

Júl. 24-én a vizsg. bizottság a Taploczán fogva tartott szentkirályi Lestyán István, vacsárcsüi Bíró István és szépvízi Miklós György ama kérését terjeszti fel a főbizottságnak, hogy ezer forint biztosíték mellett bocsássa őket haza, mert családjuk az aratási idő alatt nagy kárt szenved távollétük miatt.

A főbizottság aug. 20-án Bilakon hozott határozata szerint kérésüket nem teljesíté.

Aug. 4-én Cserei Elek gub. titkár ama kérését tárgyalja a vizsg. bizottság, hogy a madéfalvi vésznél szenvedett kárai téríttessenek meg. Csereiről kitűnt, hogy 1763. börténében 4 csíki székel az ő szállásán Szebenben írta azt az emlékiratot, melyben a katonaságtól megszabadítást kéri a guberniumtól. A katona biztosok ezt nemesi és titkári kettős kötelességével megegyeztethetőnek nem tartották. A polgári biztosok nem láttak benne vétket, mert akkor még az önkéntesség fennállott.

Bekérő az a vallomást jelentették, hogy midőn 1762-ben Buccow Csíkban járt, Beke a felcsíki székelőket a delnei templom előtt a fegyverletételre tüzelte. Ugyanakkor szépvízi Demeter János (a ki Madéfalvánál elesett) kivont kardjára megesküdt, hogy a cs. k. fegyvert fel nem veszi. Ezután Csíkszeredára menvén a nép, nagy lármával megtagadta Buccownak az eskü letételét, mire ő Sammler kapitány által őket elbocsáttatta. Kitűnt a vallatásokból, hogy ekkor Beke pater és Demeter János voltak a leghevesebb buzditói a népnek.

Jelenti a vizsg. bizottság, hogy Vacsárcsin és Szépvízen

¹⁾ A vizsg. bizottság jelentése a főbizottságnak júl. 17-éről s a főbizottság jkve júl. 24. az orsz. ltrban id. h. és sz. a.

²⁾ A főbizottság aug. 20. jkvében orsz. ltr. erd. kancz. o. 481. sz. a.

1763. januárisuában nemesemberek, köztük a felsíki vicekirálybíró Balás Ádám esküt tettek arra, hogy a fegyvertelen néppel fognak tartani; de erre őket p. Zöld és a lázongó nép kényszerítette.

A vizsg. bizottság lényegtelenebb vallatásai mellett egyéb érdemleges dolgot alig végzett, mint azt, hogy aug. 9-én ítéletet hozott Lázár István gub. fogalmazó ügyében. E szerint Lázár István vétkezett a kinyomatott, de nem publikált kir. patens nyilvánosságra hozásában (1763. máj—júl.) s abban is, hogy a csíki és háromszéki népnek 1763-ban a fegyverletételt tanácsolta, a mit még tetézett Moldvába szökésével és az idézésre meg nem jelenésével. A miért is a bizottság szavazattöbbséggel arra ítélte, hogy száműzetése kihirdetessék, nemességét és minden már birt, vagy szülei halálával örökölhető birtokait elveszítse.

Ezt az ítéletet a főbizottság azzal a záradékkal erősítette meg (Bilakon 1764. aug. 20-án), hogy annál inkább megérdemli ezt a büntetést, mert egy szökevény, de kegyelemre Moldvából visszatért Kálnoky-huszar, Lebbik György aug. 7. vallomásából kitűnt, hogy Lázár nemcsak nem adott jelt a megbánásról, sőt gonoszságában tovább ment, mivel a Moldvába szökötteknek segélylyel és tanácsal szolgált.¹⁾

A vizsg. bizottság az aratás miatt is lassan dolgozhatott, mert a tanúkat nem volt könnyű kihallgatásra előkeríteni. A vizsg. biztosok is kifáradtak és türelmetlenkedtek. Gr. Teleki Károly aug. 11-én betegsége²⁾ miatt szabadságot és végleges felmentést kért. Br. Josintzi és Ribiczei Ádám gr. Teleki távozása miatt s mert a nemesemberek kihallgatása a lelkesek vallomástételéig úgys felfüggesztetett s kimerülésükre is hivatkozva a hat hónap óta tartó lélekölő vizsgálat alatt, továbbá mert Ribiczei felesége beteg és hazamenetelét kívánja, más biztosok kinevezését kérik magok helyébe.

A főbizottság aug. 20-án gr. Telekinek meggyógyulásáig szabadságot adott, de minél előbb lehetséges visszatérését

¹⁾ A főbizottság jkve és eredeti ítélete Bilak 1764. aug. 20., az orsz. ltr. erd. kancz. o. 481. sz. a.

²⁾ Haemorrhoidal Krankheit.

kivánta; a másik két polgári biztost nem mentette fel, mert ő felsége minélelőbb be akarja végeztetni a vizsgálatot.¹⁾

Aug. 27-én arról tett jelentést a vizsg. bizottság, hogy legutóbb azzal foglalkozott, hogy kik voltak okozói a Buccow ellen 1762. őszén Gyergyóban kitört lázongásnak. Ez alkalommal szükségesnek találták 3 gyergyait kihallgatásuk után fogságba tenni. Ezek Barthalis Mátyás Szárhegyről, közhatárór, a kiról kitünt (maga sem tagadta), hogy midőn a szentmiklósi mezőn a népet felesketni akarták s a föltételeket felolvasták, felkiáltott, hogy ilyen föltételek alatt a nép a határórséget nem vállalja, a mire a nép is helyeslőleg kiabált.

A második Bányász István, szentmiklósi közhuzsár, a ki nemcsak jelen volt, midőn másnap a gyergyai nép Szentmiklóson Buccow ellen fellázadt, hanem másokkal együtt egész a generalis szobája ajtajáig hatolt, félrenyomva az őrköt, sőt igen illetlen szavakkal fakadt ki a generális ellen.

A harmadik Orbán Márton, csomafalvi közhatárór, a ki még Buccow érkezése előtt feleskette a csomafalviakat, hogy addig nem veszik fel a fegyvert, míg a királyné végső rendeletét nem látják, hogy kell-e katonává lenniök, avagy nem.

Minthogy a Kálnoky-bizottság jegyzőkönyvéből látszik, hogy Kászonszék lakói is lázongtak 1762. őszén és azután: erre is kiterjesztették figyelmüket. A vizsgálat után Salamon Márton közhatárórt K. Impérfalváról visszatartották, mert 1762. őszén és deczemberben kétszer járt küldetésben Csíkbán hírért, hogy miként tartják magukat a csíki renitensek, hogy azokkal ők is egyetértsenek. Demeter Jánostól (ki Madéfalvánál elesett) egy pasquillust is kapott, melyet Kászon népe előtt felolvasott és a népet megeskette, hogy egymást el nem árulják. Azt mondja, hogy küldetéséről a felcsiki alkirálybíró, Boros Ferencz és a kászoni, Blási is tudott.

Kihallgatták Bors Tamást is a pater Zöldnek 1763. máj. havában Szebenből írt levél ügyében és ez alkalommal bevallotta, hogy ő egy királyi rendeletet (1762. nov. 8-áról), mely Udvarhelyszékhez volt intézve, 1763. jan. havában Szeben-

¹⁾ A főbizottság aug. 20. id. jkvében.

ben a gubernium kanczelláriáján leírt, a hol többek közt jelen volt Borsai József gub. fogalmazó, mely rendeletet azután ő Csíkba jövelekor a népnek megmutatott. Szükséges lesz Borsait kihallgatni, küldjék ide.¹⁾

Szept. 19-én küldi fel a vizsg. bizottság a tusnádi plebanus, Bodor István ellen szóló feljelentését egy ottani német főhadnagynak (1763. nov. 28-áról), melyben az tanúkra hivatkozva jelenti, hogy a plebanus a püspök rendelete ellenére épen a fegyverfelvétel ellen predikált, szidalmazván a cs. fegyvereket és izgatván a fegyverfelvétel ellen. Midőn a főhadnagy br. Siskovicz egy magyar rendeletét mutatta neki a fegyverfelvétélről, melyet a népnek Tusnádon ki kellett hirdetni, azt mondta, hogy : »jam plures tales stultitias habuimus«, míg ő felsége aláírását nem látják, addig semmit sem hisznek s hogy a németek beeresztése által a szegény vicesziszteket megrontották, a szegény nép nem tudott magán segíteni, nem állhattak ellent, nem volt ki rajtok segítsen, a sziszteket elrettentették, »et quid cauda sine capite«, a hol nincs fej, a köznép nem tud segíteni magán. De a határőrséget még sem fogja sem Buccow, sem Siskovicz létrehozni, ő felsége nem sértheti meg a mi törvényeinket és hazai jogainkat, ha lelkiismeretére tekintettel akar lenni. Az egész dologból nem lesz semmi. »Sua Maiestas non erit stulta, ut pro duobus aureis unum accipiat. Was er durch dieses vermeinte, ist mir zu rundt« jegyzi meg a feljelentő hadnagy (Koschenbohr von Scorka), Tusnádon 1763. nov. 28.

A feljelentést felküldötték a püspöknek.

Szept. 17-én megérkezett Taploczára a megidézett Borsai József gub. fogalmazó és 18-án kihallgattatván s Borsal szembesítettvén, küldt, hogy ő ártatlan abban, hogy Bors a királyné egy rendeletét a gubernium irodájában leírta.²⁾

A vizsg. bizottság azt kérdezte erre, hogy mily eszközök-

¹⁾ A vizsg. bizottság jelentése a főbizottságnak Taploczáról, 1764. aug. 27. (Archiv d. V. f. s. L. N. F. XXV. k. 96. l.)

²⁾ A főbizottság szept. 24. Szebenben írt jkvében (Orsz. ltr. ord. kancz. o. 1764. 595. sz. a.)

kel kényszerítse Borsot az igazság bevallására, hogy elégtétessék a királyné parancsának, kifürkészni, hogy ki tette nyilvánvalóvá a királyné rendeletét, mely csak a guberniumnak szólt?

A főbizottság azt határozta (szept. 24-én Szebenben), hogy nem szükséges, hogy erősebb eszközökkel kényszerítsék Borsot vallomásra, mert Borsai maga megvallotta, hogy lehetséges, hogy Bors maga írta le a kir. rendeletet s így a hiba a registratorokra és kiadókra hárulnik inkább, hogy az irodába beeresztették és a rendelethez hozzá jutott.

A vizsg. bizottság szept. 22-én tartotta Taploczán utolsó ülését s ezen szavazattöbbséggel elhatározta, hogy Bors Tamást Csíkszeredán a várban fogságra (in honestam custodiam) veti, ifj. Zöld János mellé 1-ször azért, mert a kir. rendeletet leírta és Szentkirályon 1763. febr. az ottani határőröknek káros hatással megmutatta. 2. Mert ő írta Szebenből 1763. máj. p. Zöldnek azt a levelet, melynek féktelensége a legfelsőbb helyen is kifogásoltatott. 3. Mert sok adóssága van s nem biztos, hogy előállítható-e később. 4. Mert remélhető, hogy így még többet is vallani fog.

Ez ellen *Ribitzei* Ádám, a ki a polgári biztosok közül egyedül volt akkor az ülésen jelen, különvéleményt jelentett be, mert a vádlók, mint Bors felprédálói, nem hiteles tanúk; s mert nem lehet tartani menekülésétől.¹⁾

A főbizottság 1764. okt. 13-án Szebenben tárgyalta ifj. br. Daniel Istvánnak a guberniumhoz benyújtott s hozzájuk áttett kérvényét arról, hogy őt mint mágnást, kamarást és főtisztet ne állítsák (mint rendeltetett) a vizsgáló bizottság elé, hanem maga a gubernium hallgassa ki, vagy engedjék meg, hogy ezért a királynéhoz folyamodjék. A főbizottság, hivatkozással a királyné 1764. febr. 6. rendeletére (mely személyre és állásra való tekintet nélkül reudeli a vizsgáló bizottság működését), nem tartja teljesíthetőnek a kérést, annál kevésbé, mert a br. Daniel vizsgáló-bizottság elé állásáról a királyné maga rendelkezett. De másik kérésére nézve útasítják a vizsgáló bizottságot, a gubernium ajánlatára

¹⁾ A főbizottság szept. 24. jkvében az id. h.

is, hogy a báróval származására és hivatalára való tekintettel illendően bánjon a kihallgatásnál.

A főbizottság utolsó ténykedése az volt e téren, hogy Imre Sámuel kovásznai ref. lelkésznek maga adta át és tűzte fel kabátjára az ő felsége által kitüntetésül küldött aranyérmét (numisma aureum) Szebenben 1764. okt. 15-én, a határórság szervezése előmozdításáért.

Br. Siskovicz 1764. okt. 28-án Balázsfalván tartott ülésükön mutatta be a főhaditanács okt. 12. leíratát, mely szerint ő felsége úgy rendelkezett, hogy a vizsg. bizottság elnöke ezután jelentéseit egyenesen gr. Hadik erdélyi főhadparancsnok és gub. elnök kezéhez küldje, és innen küldessék fel Bécsbe. Innen kezdve a gubernium vizsgálta felül a vizsg. bizottság jelentéseit. A királyné 1765. elején azt a változtatást tette, hogy a kormányzó főparancsnok mellett ne az egész gubernium, hanem csak két gub. tanácsos végezze a felülvizsgálatot. Gr. Hadik erre gr. Hallert és Hutter tanácsosokat vette maga mellé s referensül Franck hadbíró-t és jegyzőül Halmágyit s 1765. jan. végén ez az új bizottság vette át a vizsgálat vezetését.

Gr. Hadik ekkor már maga is belátta, hogy »aligha jó ki az, a mit az udvarnak feladtak; azon léssen mindazáltal, hogy az igazság kijöjjön és az ártatlanok kiszabadúlhassanak s ha a dolog maga és igazság úgy hozza, a praejudiciuma ő felségének az országbeliek ellen eradicaltassék«. ¹⁾

Az új felülvizsgáló bizottság 1765. jan. 30-án gr. Hadik elnöklete alatt megkezdvén működését, felolvasták a királyné rendeletét 1764. decz. 20-ról arról, hogy a vizsg. bizottság minden ítélete a gubernium által vizsgáltassék felül és minden nem halálos ítélet a felülvizsgálat után végre is hajtassék s azután terjeszszék fel ő felségének. A halálos ítéletek előzetesen felterjesztendők és ő felsége határozata után hajtandók végre. Olvastatott a királyné 1765. jan. 10. újabb rendelete is, mely az ügymenet gyorsítása végett úgy intézkedett, hogy az elnök a felülvizsgálást ne az egész gubernium által, hanem egy bizottság által végeztesse és az ítéletek

¹⁾ Halmágyi naplója 155. l.

katonákkal szemben az ő, mint főparancsnok, a polgáriakkal szemben a gubernium nevében keljenek.¹⁾

A febr. 6. ülésen megsürgetik a püspöknél a lelkészek kihallgatását és vallomásaik beküldését s azt kéri a vizsg. bizottság nevében, hogy 2 vizsg. biztos előtt hallgassák ki p. Zöldet a csíkszeredai várban tett vallomásairól. A püspök ezt megtagadta, a kánonjogra hivatkozva.²⁾

Febr. 13-án tudatják a vizsg. bizottsággal, hogy mivel a püspök nem hajlandó a papokat az ő kívánságuk szerint kihallgatni, végezze a vizsgálatot a papokra való tekintet nélkül és siettesse az ítélethozatalt a bűnösök ellen. Beleegyeznek abba, hogy a vizsg. bizottság Miklós Györgyöt óvadék mellett a csíkszeredai várból haza ereszsze.

Zöld Jánosnak is megengedik kérésére, hogy biztos kíséret mellett haza bocsássák, hogy számadására vonatkozó iratait magához vehesse, s azután újra a várba visszavitetvén, számadásait ott elvégezhesse.

Bors Tamás ügyét, mivel a papok vallomását ismételt sürgetésre sem kaphatták meg, az ismeretes körülményekből ítéljék meg és hozzanak ítéletet, úgy ő vele, mint a többi coriphaeusokkal és vezetőkkel szemben.

Bartalis Mátyás ellen is hozzák meg az ítéletet és közölik velők.

A felülvizsgáló bizottság febr. 15-én elővette a két Zöld János ügyét s azt febr. 15-én ítélet alakjában megszerkesztette. Ifj. Zöld Jánost hármass bűneért (szökött katona rejtegetése, Moldvából titkon visszaszökött és felségsértő bűnös befogadása miatt) hivatal- és másra való alkalmaztatása elvesztésére és elfogatásától számítandó egy évi börtönre ítélte. (Az előbbi ítéletből elhagyták a birtok fele megváltását). Az öreg Zöld Jánost ők is fölmentették. Az ítéletek jogérvényesekké váltak, kihirdették és végrehajtás végett megküldték a cáiki állandó törvényszéknek.³⁾

¹⁾ Az új bizottság jkvei Halmágyi Libellusában az Erd. Múzeum kéziratában.

²⁾ Bajtay levele gr. Hadiknak 1764 jan. 12. az Archiv id. XXV. k. 104. l.

³⁾ Az ítélet szövege Halmágyi Libellusában az id. h.

Bors Fülöp ügyében febr. 23-án hoztak ítéletet, melylyel megerősítették az előbbi: t. i. 200 m. frt bírságra ítélték.¹⁾

Lázár István perében febr. 27-én hoztak végleges ítéletet, melylyel száműzetett s kir. joggal adományozott apai és anyai örökségei véglegesen confiskáltattak, székely örökségei úgy, hogy rokonai visszaválthatták.²⁾

A vizsgáló bizottság még május végéig működött s bár katoná tagjai mindent elkövettek, »hogy a Buccow hibás relatióját stabilizálják s a nemeseket diffidentiaiban tartsák a királyné előtt»: a nemességre nagyobb vétet rábizonyítani nem sikerült. Főképen a volt csíki főkirálybíró »br. Bornemiszt és a csíkszépvízi (1763. júl. 18.) generalis congregatiót akarták priusbe hozni (t. i. bűnbe keverni), azért, hogy az adózó rend kemény repraesentatioját a guberniumnak beküldötték; de azt a czéljokat sem érték el.³⁾

Hiába idéztették meg és hallgatták ki ifj. br. Daniel István és br. Bornemiszt is,⁴⁾ nem sikerült rájuk bizonyítani semmi törvényteleniséget.

A vizsgáló bizottságban végül a katonák csak azon igyekeztek, hogy legalább a vizsgálatra fordított költséget megtéríttessék s e végből br. Bornemiszára néhány ezer, a szék többi tisztviselőire is nagyobb összeget kívántak bírságul kiróvni; de a polgári biztosok felmentésükre szavaztak s hozzájuk csatlakozván Szilvási kapitány is — szavazattöbbséggel fölmentettek.⁵⁾

Május végén befejezték a vizsgálatot s jún. 5-én a bűnvizsgáló bizottság tagjai engedélyt kaptak Uzonból távozni.

»Csoda dolog,« írja Halmágyi, »hogy noha pluralitate votorum igen nagy indiscretus zelussal procedáltak, mégis annyi munkára és annyi sok ezer költségre csak egy csepp vért sem öntének ki.«⁶⁾

1) Ugyanott egész terjedelmében. (Ld. az Okíráttárban.)

2) Ugyanott.

3) Halmágyi naplója 165. l.

4) A gubernium 1765. márcz. 7. rendeli a v. bizottság elé (az Okíráttárban).

5) Halmágyi naplója 195. l.

6) Halmágyi ugyanott.

A felülvizsgálás még néhány hónapig tartott.

Az esztelneki puskaporgyártást sem sikerült beigazolni. A feladó Leyboldt Didacus, miután hiába kérte, hogy más tartományba tétessék át, végre megszökött a brassai letartóztatásból.¹⁾ Örültek neki, mert már unták a sok tartási költséget.

Lestyán Miklós, Bíró István, Ferencz Antal és Mihály Jakab két évi fogságra ítéltettek el.

Br. Bornemisza Pál pere 1765. szept. 7-én felülvizsgáltatván, egyhangúlag fölmentetett, Csikszék többi véciszteivel és ülnökeivel együtt.

Bors Tamás ugyanakkor fölmentetett, azzal az indoklással, hogy 1764. szept. 22. óta fogva tartatván, közel egy évi fogsága által megbűnhődte a terhére rótt cselekvényt.²⁾

Ilyen véget ért a nagy buzgalommal vezetett székely bűnügyi vizsgálat, a mi azt igazolta, hogy a főbűnös Buccow volt, a ki a székelyeket jogtalanul kényszerítette a határőrségre. A nemesség, a melyet ő bűnbe keverni akart, kitisztázva menekült a nagy inquisitióból.

A Gyulafehérvárt fogságban tartott Zöld Péter és Beke István felett 1765. márcz. 8-án mondott ítéletet az ott működő papi törvényszék. A felségsértésben nem találta őket bűnösnek s felmentette; de azért, mert alattvalói hűségükről megfélelkezve, nemzetöket tanácscsal és írással lázongásra buzdították; Zöld ezenkívül azért is, mert veszedelmes összeesküvést szervezett: papi javadalmaiktól négy évre megfosztattak s egy évi sulyosabb (kenyéren és vizen kívül kevés élelemre szorított) s három évi könnyebb fogságra ítéltettek. Kimondták azt is, hogy kiszabadulásuk után a Székelyföldön többé nem lehetnek lelkészek, másutt is csak úgy, ha különös érdemeket szereznek arra. E szigorú ítélet ellen a kalocsai érsekhez felebbezték, de sikertelenül.

Beke a ráért büntetést kiállotta s utána lelkészséget nyert, majd 1774-ben a kolozsvári lyceumon az egyházjog

¹⁾ Br. Albersdorff jelentette 1765. aug. 11. Brassóból.

²⁾ Halmágyi Libellusa végén az id. h.

tanára lett; 1776-ban Csicsókeresztúrra ment plebanusnak, de itt rövid ideig szolgált, mert 1777-ben elhunyt.

Zöld Péter nem nyugodott belé elítéltetésébe s az ő kifogyhatatlan találékonyságának sikerült módot ejteni, hogy börtönéből megszökjön (1765. jún. 24.). Moldvába menekült, hol kibujdosott honfitársainak lelkésze lett.¹⁾

A székelyek üldözésének legszomorúbb és a nemzetre legkárosabb s a »vivum aerarium« megfogyatkozása miatt az államkincstárra is érzékeny veszteséget jelentő következménye lett a nagymérvű székely kivándorlás, mely már 1763-ban megkezdődött s a madéfalvi vész után s még inkább a bűnügyi vizsgálat alkalmával ijesztő mérveket öltött.

1763. tavaszán már 278 család hagyta el Csíkszékét. A királyné ekkor már szívére köti a guberniumnak és a határőrség szervezésére kiküldött bizottságnak, hogy a kivándorlás meggátolására minden módot elkövessenek

A királyné 1764. márcz. 3-án nyílt rendeletet ad ki a kivándorlás meggátolására.²⁾ A határőrséget szervező bizottság és a vizsg. bizottság is rendelkezik (1764. máj. 28.), hogy a falusbírák jobban vigyázzanak s a szökevényeket fogassák el.³⁾ Kevés eredménnyel. 1764. tavaszán még inkább fokozódott a kivándorlás Moldvába.

A kivándorlás okául tanúkihallgatások alapján azt mondja a vizsg. bizottság (aug. 7.), hogy a kihallgatásokból s főkép a Zöld Mátyás vallomásából az derült ki, hogy a Csíkból és Gyergyóból kibujdosottak közül némelyek a bűntudat, mások a szegénység miatt vándoroltak ki, nem bírván egyszerre a katonai szolgálatot és az adófizetést s élmüket megkeresni, a legtöbben pedig a katonáskodás iránti ellen-szenvből, nem tűrhetvén a fegyvergyakorlatot és az új, szokatlan egyenruhaviselést.⁴⁾

A vizsgáló bizottság 1764. jún. 15-én a kivándorlásnak megakadályozása s a szorosok és álutak őrzése végett az Okelli-ezred egy századát rendelteti át Udvarhelyről és helyez-

¹⁾ Losteiner: Chronologia 644. stb. II.

²⁾ Az Okíráttárban.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ A főbizottság aug. 20. jkvében.

teti el a Gimesi szoros bejáratánál, a határszélen fekvő Delne és Csicsó falvakban. Meghagyja egyúttal a csíki állandó törvényszéknek, hogy a falusi bírának rendeletet adjon, hogy a szökevényekre éjjel-nappal vigyázzanak s a szökni szándékozót, vagy ingóságaiért Moldvából visszajövőt elfogván, a katonarendűt tisztjének jelentsék.¹⁾

A gubernium 1764. jún. 19-én szintén rendeletet ad ki a nép kivándorlásának meggátolásáról s jún. 26. és júl. 17-én a szökevényekről jelentést és kimutatást kíván Csíkszéktől.²⁾

A vizsgáló bizottság is sűrűn ismétli e végből rendeleteit a csíki törvényszékhez. Így jún. 27-én eltiltja a szökevények rejtegetését s ezt júl. 10. megismételi, főképp abból az okból, mert a szökevények szabadon jártak-keltek a határon át s »az emberekkel ottan társalkodtanak«. A vizsg. bizottság magyarnyelvű nyílt rendeletben tiltja el a szökevények befogadását, megfenyegetvén az ez ellen vétőket a »praevaricatorok és szökött katonák« ellen kiszabott büntetésekkel.³⁾

A főbizottság rendes kimutatást kívánt a kivándorlókról és jegyzőkönyvébe névszerint bevezette a bejelentetteket. Júl. 27-én újabb rendeletben intézkedik a Moldvába szökés megakadályozásáról. A gubernium 1764. aug. 18. a szökevények megbüntetését rendeli el.⁴⁾ Mind hiába.

A nép hullámmása 1765. folyamán is tovább tart. Ugy hogy a gubernium 1765. aug. 8-án szükségesnek ítéli rendeletet adni ki arról, hogy a Moldvából álutakon visszatérőket senki befogadni ne merje, mert Moldvában pestis dühöng, hanem adják át a legközelebbi vesztegzár intézetnek.⁵⁾ A nyár folyamán a szökevényekről táblázatos kimutatást kívánt s⁶⁾ még decz. 16. is rendelkezett a Moldvába való szökés megakadályozásáról.

A Moldvába kivándorlottak életmódjára 1764-ben egy

¹⁾ Az Okíráttárban.

²⁾ Kivonat az Okíráttárban.

³⁾ Az Okíráttárban.

⁴⁾ Kivonat 1764. jan—nov. az Okíráttárban.

⁵⁾ Az Okíráttárban.

⁶⁾ U. ott az 1765. kivonatok közt.

szökevény Kálnoky-huszárnak vallomása vet némi világosságot.

Ez a katona, Lebbik (másutt Sebbik) György túróc-szentmártoni származású közhuszár, a gimesi szorosi sáncz-ból Moldvába szökött, Siposs István szökött huszár ama csábítására, hogy orosz szolgálatba lépnek. 3—4 hétig volt Moldvában és Nagy-Taszlón a kivándorolt székelyeknél tartózkodott, a kik ott mintegy százan telepedtek le és házakat építettek. Nem tetszvének neki ott a dolog, pünkösöd vasárnapján visszatért a határszélre s főhadnagya közbenjárására kegyelmet kapván s 6 hetet a vesztegzár intézetben kitöltvén, ismét szolgálatba lépett. Azt vallotta a vizsgáló bizottság előtt, hogy a vámsorompónál lévő vendéglőben (a moldvai részen) visszajövet több ott iddogáló székelylyel találkozott, a kik kijelentették, hogy szívesen átjönnének ők is, de mert hallják, hogy a csíkszeredai várban lévő foglyok nem kapnak kegyelmet, úgy ők még kevésbé kapnának.

Arra a kérdésre, hogy hol laknak Moldvában a székelyek? azt felelte, hogy némelyek a Taszló folyó mellett, mások egész a Besztercze folyóig mentek alá.

Kiket ismert Taszlón s kik ott a székelyek előjárói?

Becze János, Lázár István nemes és Lázár András a főbbek, a kik a moldvai fejedelemhez jártak, hogy a letelepedés és adófizetés föltételeit megállapítsák.

Mit hallott a kivándorlás okául?

Többen az elfogatástól való félelem miatt mentek át; a legtöbb a katonáskodásra kényszerítés miatt; a jobbágyok azért, mert megijesztették őket a többiek, hogy idővel nekik is föl kell venniök a fegyvert.

Tudta-e ő, midőn pünkösdkor a határsorompónál járt, hogy pater Zöld néhány fegyveressel átjött a Székelyföldre?

Nem tudta, hogy át akar jönni, de látta őt pünkösöd hétfőjén a sorompón túli (moldvai) vendéglőben. Midőn ő visszament, akkor hallotta, hogy p. Zöld át akar jönni, hogy ruháit elhozza.

Kicsoda és mivel csábította oda a székelyeket?

Erről nem tud semmit, de azt tudja, hogy az ottani összes székelyek (Taszló mellett) a »bojér«-nak erre az évre

50 tallért fizetnek s ez nekik közösen egy darab földet (ein stuck Erdreich) adott bérbe, külön azonban senkinek sem. Adót eddig még nem fizettek. Midőn a 3 követ a fejedelemtől visszatért, ő már a vesztegzár intézetben volt.¹⁾

A kormány ismételten szigorú rendeleteket adott a kivándorlás megakadályozására. Így 1765. jan. 15-én minden faluban öröket rendelt alkalmazni, kik a szökni akarókat feltartóztassák s a tömeges szökést a szék tiszteinek s a közel lévő katonaságnak kellett jelenteni, hogy karhatalommal is feltartóztassák őket. Minthogy pedig a népet leginkább a már Moldvába álutakon beszökött egyének csábítják az átköltözésre: az ilyenek, ha kézre kerülnek, halállal büntetendők. A bűnösök lappangtatói s a kötelességüket nem teljesítő tisztviselők hivatalvesztéssel és 200 forinttal büntetessenek. Útlevel nélkül senkit sem szabad a hazából kibocsátani.²⁾

A szökevények ellen a következő években is sűrűn megismétlik a rendeleteket.³⁾

A szigorú rendeletnek kevés hatása lévén, a kormány megpróbálta szelidebb eszközökkel is megakadályozni a nagymérvű kivándorlást.

A királyné 1764. nov. 16-án bűnbocsánatot hirdetett mindazon megszökött székelyeknek, kik a székely zavarokban mint főczinkosok nem szerepeltek.

Erre hivatkozva folyamodnak 1765. nyarán a csíkszeredai várban fogságban ülő, 2 évre elítélt székelyek, u. m. Lestyán Miklós, Bíró István, Ferencz Antal és Mihály Jakab megkegyelmeztetésükért. Annál inkább kéri ezt — úgy mondanak — mert a csíki szökevények, habár a hűségétől elpártoltak, a királynétől kegyelmet nyertek. Ők is menekülhettek volna, ha nem tartja őket vissza az alattvalói hűség, most ők is kegyelmet nyertek volna, a helyett régóta tömlöczben kínoztatnak, úgy annyira, hogy közelebb vannak a halálhoz,

¹⁾ Actum in plena sessione incl. regiae Commissionis Criminalis investigatoriae. Csík-Taplocza die 7. Aug. 1764. a főbizottság 1764. aug. 20. jkvében. (Orsz. ltr. erd. kancz. o. 481. sz. a.)

²⁾ Gr. Teleki D. id. m. 135. l.

³⁾ Kivonatok az Okíráttárban az 1760-as, 70-es és 80-as évekből.

mint az élethez. A Krisztus érdemeiért kegyelemért könyörögnék.¹⁾

A királyné, miután meggyőződött a vizsgáló bizottság működése eredményéből, hogy a székelység nagyobb bűnökkel nem vádolható; tekintetbe véve, hogy a határőrség felállítása megvalósult s a némely helyeken mutatkozott ellenszegülés megszűnt, hogy necsak külső csendesség, de a lelkek belső megnyugvása is helyreálljon: 1765. decz. 14-én általános kegyelmet hirdetett mindazoknak, kik vizsgálat alá fogattak. Ezt az általános kegyelmet kiterjesztette a királyné a száműzetésre és birtokvesztésre ítélt Lázár Istvánra és mindazokra, kik vele Moldvából visszatérni szándékoznak.²⁾

Lázár Istvánt már előbb a vizsgáló bizottság is ajánlotta kegyelemre.³⁾ Lázár István 1765. őszén maga ajánlkozott egy határszéli kapitány útján, »hogy ha neki gratiát ad ő fel-sége, mind visszahozza a székelyeket«, sőt magát is pater Zöldet, a ki »harmadikszor is elszökött« a gyulafehérvári fogságból és akkor már a moldovai székely menekültek papja volt.

Gr. Hadik melegen felkarolta a szökevények visszatelepítésének ügyét. Még 1765. őszén »felíra a generalis az udvarnak, lejöve a gratiája is s tudakoztatá tőle (t. i. Lázártól), minémű contumatiákra (vesztetzár-ra) jönnének«, hogy marhájok és maguk felől rendelés tétessék. »De azalatt a nagy hó ellepvn a havasokat, abba marada«.

Gr. Hadik Lázár Istvánval, bátyja Lázár Imre által érintkezett, a ki a gratiáról értesítette öcscsét, de ez most már nem nagyon kapott rajta, mert a nép nem igen óhajtotta a visszatérést s ő maga is kapitányságot (vátáfságot) vállalt a határszélen a moldvai kormánytól. Bátyja kérdésére, hogy »miért vett kapitányságot magára a tulsó részről«, a mivel

¹⁾ A gr. Hadik elnöklete alatt működő felülvizsgáló bizottság jkvében Szeben 1765. aug. 31-én (Halmágyi Libellusa végső sztl. II.).

²⁾ Benkó Transilvania II. k. 558. l. Halmágyi naplója 258. l.

³⁾ »Der in die Moldau flüchtige Gouvern. Cantzellist Lázár István könte zum Behuff der Justiz viel beytragen, falls durch einen Pardon zur Rückkehr bewegt wurde«. A vizsg. biz. 1764. aug. 1. s a főbizottság aug. 20. jkvében. (Orsz. ltr. id. h. 481. sz.)

gyanúba keverte itthon magát? azt felelte, hogy »a boérok-tól ki nem állhatott és a vajda maga is kívánta, de másként is Erdélynek akart véle használni, mert másként eddig többet csaltak volna által, de ő felette kemény tilalomban, nagy büntetés alatt tartja, hogy senki a szélekre ne jőjjön, melyről azon bennlévő székelyek magok is panaszkodtak.«¹⁾

A moldovai székelyeknek jól ment a dolguk. »Felette sok oda bé a magyar (mondotta Lázár a bátyjának), a mennyi kocsis, fogadás, korscsmáros odabé, a' mind magyar és kevés német; jól élnek.« A vajda igen jóindulatú irántuk, »nem kergeti őket az adóért és örömet maradnak«. Annyira jól érezték ott magokat, hogy Lázár »a gratiát még csak említeni sem javalta, mert azok az emberek igen meggazdagodtak és jól élnek, nem is tartanák gratiának a kijövetelt«. »Ő — úgy-mond — nem is ígérte, hogy mind kihozza őket, hanem hogy igyekezni kell benne; más módot kell azért benne keresni; reménli, hogy ha pater Zöldet és még vagy hetet lehetne inducálni, a többi nem fogna megmaradni.«²⁾

A visszavándorláshoz most már ők tűzték föltételeket és pedig: 1. hogy p. Zöldet helyezték vissza ecclesiájába; 2. a kivándoroltak közül a kiket gyalogoknak írtak, lovasokká tegyék; 3. mindenüket harminczad nélkül engedjék általhozni. Ezen föltételek teljesítésével 1767. tavaszára helyezték kilátásba visszatérésüket, előbb nem lehet, »mert pénzzé kell mindeneket elsőbe tenni és marhát szerezni.«³⁾

Gr. Hadik megígérte, hogy megírja a királynénak. Ezen az alapon folytak tovább a tárgyalások. Zöld Péter vissza-édesgetése érdekében öcsce, az elítélt Zöld János is buzgózkodott. A nagybefolyású és népszerű papnak 100 aranyat ígért a kormány, ha a székelyeket visszahozza. Nem hiába.

Zöld Péter 1768. szeptemberében tényleg visszatért híveivel egyetemben s a száz arany jutalmat megnyervén,⁴⁾ delnei plebanus lett. Delnéről 1788-ban a virágzó caíkrákosi

¹⁾ Halmágyi naplója 257. és 276., 277. ll.

²⁾ Halmágyi naplója 276. l.

³⁾ Halmágyi naplója 276. l.

⁴⁾ Zöld János kérvényében a királynéhez, hogy a gimesi harminczadnál hivatalnokul alkalmaztassék. 1776. (az Okíráttárban).

ecclesiába ment át s itt végezte be zaklatott, de népe védelmezésében érdemdús életét.¹⁾

A kivándorolt székelyek nagyobb része azonban bent maradt Moldvában s újabb menekülőkkel is szaporodván, részint ott telepedtek meg véglegesen, részint pedig Bukovina birtokbavétele után, áttalköltöztek ez új tartományba, hol jelenleg is öt virágzó magyar községben élnek a határórség elől kibujdosott székelyek ivadékai.

A székely határórség intézménye is bevált s idővel vitézül kiállotta a csaták tűzpróbáját. Gr. Hadik 1766. szeptember havában »kimenvén a székely katonák visitatiojára« teljes megelégedését fejezte ki és »dicsérte a székely militiát, kivált a huszárt, hogy akármely régi regimenttel is mind exercirozásba, mind csínosságba, mind pedig szolgálatba, úgy szépségben is«, kiállja a versenyt.²⁾

A székely határórség a tűzpróbát a bajor örökösödési háborúban állotta ki 1778. és 1779-ben, midőn az I. és II. gyalogezred egy-egy zászlóalja Csehországban dicséretes vitézséget tanusított.

II. József császár török háborújában 1788—90-ben a székely határőrök az erdélyi és moldvai hadtestekbe voltak beosztva s úgy a szorosok védelménél, mint nyílt csatákban dicséretes bátorság által tűntették ki magukat.

A Napoleon ellen vívott francia háborúban osztrák, olasz, német orosz és francia földön harczoltak a székely katonák s 1714. tavaszán az I. székely gyalog határőrezrednek két zászlóalja (1127 ember) és 6 század székely huszár (462 emberrel) bevonult Párisba is.³⁾

A honvédelem dicső feladatára az 1848/49-iki szabadságharcz adott alkalmat a székely katonáknak, a midőn a székelyek páratlan vitézségéről a vitéz Bem tábornok s a magyar Tyrtius állította ki a legszebb bizonyítványt; megénekelvén, hogy

Csak nem fajúlt el még a székely vér
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér!

*

1) Balló István: A madéfalvi veszedelem 74. l.

2) Halmágyi naplója 278. l.

3) Gr. Teleki Domokos id. m. 192 l.

ZÁRÓSZÓ.

Másfélszáz esztendő telt el azóta, mióta a székelyek a határórség erőszakos szervezése miatt tömegesen vándoroltak ki a Székelyföldről.

Az új hazát kereső bujdosók végre Bukovinában egy kis magyar szigetet alkottak s ott, számban tulnyomó idegen nemzetiségű népek között 4—5 nemzedék óta fentartották magyarságukat és a székelységhez tartozásuk büszke öntudatát. Szívósságuk szilárdan kiállotta az idők tűzpróbáját: nemhogy ők vesztették volna el nemzetiségüket, hanem még ők olvasztják be a közéjük került idegen elemeket. Népdaluk is van erről, azt énekelvén, hogy

Hej Módua ¹⁾ olyan ország :
Magyarból is oláht csinál ;
Bukovina olyan ország :
Oláhból is magyart csinál !

Ezeknek az elszakadt véreinknek ivadékaiban az újabb időben felébredt a visszavándorlás vágya s negyedszázaddal ezelőtt mintegy 4000-et hoztunk vissza közülök. A beszivárgás azóta is tart és nemzeti érdekünk, hogy ez a szívós népfaj visszatérhessen »a régi édes hazába«.

A honvágy és a »hazádnak rendületlenül« gondolatát egyszerű, keresetlen szavakkal, de szívből fakadó érzelemmel fejezi ki az a népdaluk, mely ezzel a versszakkal végződik :

Édes hazám Magyarország,
Olyan vagy te, mint mennyország,
Én istenem, vígy el bele :
Soh'sem vágyom ki belőle !

---

¹⁾ T. i. Moldva, hová ők nyaranta mezei munkára járnak a hol a Szeret-völgyében a csángók s elszórtan a Székelyföldről állandóan beszivárgó székelyek laknak.

OKÍRATTÁR.

1.

Emlékirat arról, hogy miképen kell a főtisztnek (főkirálybíró-nak) a székelyekkel bántani, hogy velök boldogúlni és köztük tekintélyt tartani tudjon. (K. n. valószínűleg 1761-ből, midőn br. Bornemisza Pál főtisztté lett.¹⁾

Pro memoria.

1-mo. Az székelység között mindenhez sincerus, de nem nagyon familiárisnak kell lenni, mert könnyen társaknak tartván az embert, azután regáltatni magokat nem engedik.

2-do. Senkitől immediate tanácsot nem kell kérni, hanem okosan per modum quaestionis et discursus lehet tőlök minden dolgot kitanulni, s azt sem kell mindjárt úgy követni, hogy észrevegyék, hanem üdő vártatva azon jót követni kell, úgymint ha csak magától cselekedné az ember, mert hamar magokat előljárójoknál okosabbnak tartván, dirigálni és nem dirigáltatni igyekeznek, mely is sok rosszat szülhet.

3-tio. Mindennek illendő becsületit meg kell adni, de a szükséges dolgokon kívül hosszas discursust, avagy tréfát gyakran vélek nem kell űzni, hanem ha tréfa esik is, csak-hamar seriumra kell fordítani, mert könnyen az ló némelyeket elragadja.

4-to. Senki többet náloknál egyik a másikra, sőt az officialatusra is nem panaszolhat, sőt gyakran történik, hogy azok ellen factiót indítanak. Soha az olyannak, akármily igazsága láttatik is lenni, nem kell mindaddig válaszolni decisive, valameddig a bévádlott részszel valószágozan vádgya nem communicáltatik és azután secundum aequitatem maga activitása szerint a dolgot kell igazítani, mert különben maga

---

¹⁾ Br. B. P. Csikszék főkirálybírájává kineveztetett 1761 jul. 29-én s beiktattatott tisztjébe 1761 okt. 28-án gr. Haller Pál Fehérmegye főispánja és br. Szentkereszti Sámuel kir. táblai elnök által.

magát az ember megintricálhatja, hogy magán segíteni alig tudhat, vagy néha szégyenli is maga dolgait visszavonni. Minekelőtte pedig az bévádlott[at] meghallgatná az ember, mivelhogy ítéletet s idegenséget ne vehessen magára, universaliter mindennek feleletet kell adni: szükség azért a vádlónak is azt írni, vagy ha jelen van, mondani, hogy mindazokat communicálja az bévádlott féllel s azután az igazság szerint eligazítja.

5-to. Megtörténhetik gyakran, hogy némelyek factiojokat inkább manuteneálhassák, discretiókat is ajánlanak és adni kívánnak, de praeter esculenta és poculenta semmit el nem kell venni, mert különben bizonyosan gyalázat követi. Szükséges pedig arra is vigyázni, hogy a főtiszt körül lévő valamely necessariusát, ha vagyon, midőn maga az discretiót el nem akarná venni, annak alattomba ne adgyák, mert üdövel a főtiszt adgya meg annak az árát.

6-to. Felette sok instantiákat szoktak adni, és ha lehet, minden várakoztatás nélkül mindennek az egyenes igazság szerint választ kell adni, s ezzel édesíteni főképpen magához a népet; s ha választ nem nyer pedig a székely, zúgolódni szokott. Azért

7-mo. Ha valaki nagyobb instantiákhoz folyamodik, minekelőtte a főtisztet megkeresné, azt mindgyárt animadvertálni, sőt büntetéssel is fenyegetni kelletik, quoquomodo arról elfogni őket szükséges, mert különben nagyobb instantiáknak és magának is a főtisztnek elég alkalomatlanságot (!) csinálnak.

8-vo. Midőn a főtiszt praesideál, ha valaki az oda illendő dolgokon kívül egyéb discursust, annál is inkább tréfát indítana, a főtiszt magaviseléséről mutasson ahhoz kedvetlenséget; sőt ha másképpen nem remediálhatja, egész flegmával arról meg is intse, hogy ottan a szükséges dolgokat és nem egyebet kell tractálni, mert különben felette való bátorságot úgyannyira vehet, hogy ebben elmerülvén, nehezen lehet annak utánna rendbeszedni.

9-no. Az assessorok most is igen nagy számmal vannak; azokat szaporítani, a mennyiben lehet, el kell kerülni. De főbbképpen a primipilusok nagyon fogják solicitálni, mert azáltal a portio alól megszabadulnak, de mivel Ő Felsége vivum aerariuma szenved azzal, ha valaki a felséges udvarnak feladgya (mely könnyen megtörténhetik), bizonyosan kisebbséget fog szülni; reá kell azért vigyázni, hogy valakit discretióval úgy környül ne vegyenek az primipilusok, a ki a főtisztnek addig békét nem hagyna, míg előtte az assessor-ságot nem efficiálná, mely is megtörtént.

Hátán : Promemoria, miképpen kell magát főtisztet alkalmaztatni a székelyekhez és alattvaló v. tisztjeihez.

(Egykorú írat a br. Huszár-család abafájai levéltárában, a br. Bornemisza Pál csíki főtiszt íratai között.)

2.

Mária Terézia leírata a guberniumnak. Bécs, 1762 ápr. 11.

(*Kivonat.*)

Az Erdélyben felállítandó nemzeti katonaság szervezése *br. Buccowra* bízatik és meghagyatik a guberniumnak és minden alárendelt közegeinek, hogy ebben neki hűségességgel legyen.

A gubernium határozata máj. 14-én :

Mindazt, a mi a gubernium hatalmában áll, hű buzgalommal el nem mulasztja.

(*Latin extractus Halmágyi Ferencz Libellusában.*)

3.

Mária Terézia az erdélyi guberniumnak. Bécs, 1762 máj. 7.

(*Kivonat.*)

A kormányzó nyugalomba bocsáttatván, az állás jelenleg betöltetlen, de a királyi szolgálat és a közjó kívánja, hogy addig is, míg a szokásos jelölés alapján a betöltés megtörténhetnék, az elnökségről gondoskodás történjék. Kegyelmesen rendeljük azért, hogy mint atyánk uralkodása alatt *gr. Wallis Ferencz* hasznosan működött, ennek a példájára most kedvelt hívünk nagys. *br. Buccow Adolf Miklós*, a M. T. rend nagykeresztje lovagja, belső titkos tanácsos, lovassági tábornok, az erdélyi hadak főparancsnoka, a ti indigenátok legyen az elnök és gyakorolja mindazon jogokat, melyek a gubernátorokat megilletik. Minden engedelmisséggel és segítséggel támogatassatok. A kik őt a gub. elnökségben híven támogatják, azokra kegyelmes tekintettel leszünk ; a kik azonban titkon vagy nyilván üdvös szándékainkkal bármiként ellenkeznének, azok ellen szigorúan eljárunk.

Maria Theresia

Gabriel C. de Bethlen.

Ad mandatum S. C. R. M. pr. Jo. Jos. a Pelsér.

(Egykorú másolata a br. Huszár ltrban, a csíki jkvben.)

4.

A gubernium Csíkszéknek (és a többieknek). Nagyszeben, 1762 máj. 17.

Ő fge gr. Kemény Lászlót saját kérésére egészségi okokból a gubernatorságtól felmentette és 4000 frt évi nyugdíjjal ellátta s helyébe máj. 7-én br. Buccow Adolf Miklós lovassági tábornokot bizta meg a gub. elnökségével, a ki a mai napon hivatalába beiktattatott. Azzal tudatják, hogy neki mindenben engedelmeskedjenek stb., mellékelvén a királyi kinevezés nyomtatott másolatát.

Aláírások :

B. Jos. Ant. Bajtai,

S. l. br. de Brukenenthal
consiliarius.

B. Jos. Josinczi.

(Egykorú másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

5.

A gubernium Csíkszéknek (és a többi törvényhatóságnak). Nagyszeben, 1762 máj. 18.

(Kivonat.)

Hogy ő fge miként intézkedett a gub. elnökségéről, a szétküldött körlevelekből értesültek. A legfelsőbb szolgálat és a közügyek gyorsítása megkívánja, hogy ez elnökváltozás miatt minden a guberniumhoz intézett előterjesztés, vagy beadvány kivétel nélkül magyar nyelvről latinra fordítva adassanak be. Elrendelik továbbá, hogy minden kérvény és törvényes kereset, melyekkel a kérvényezők eddig a guberniumot elhalmazták, ezután saját elsőfokú eljárásukhoz adassanak be, és ne egyéb okból folyamodjanak a guberniumhoz, mint a késedelmes, elhanyagolt, vagy elnyomott igazságszolgáltatás eseteiben. A hatóságok is pontosan teljesítsék a gubernium rendeleteit és ne késlekedjenek a kívánt előterjesztésekkel, de minden ügyről külön és ne összekeverve referáljanak.

Aláírások :

Adolfus de Buccow

S. l. b. de Brukenenthal
Stephanus Halmágyi

(Egykorú másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

6.

Br. Buccow levele br. Bornemisza Pál csiki főkirálybíróhoz, melyben jun. 1-ére Szebenbe hívja. Nagyszeben, 1762 máj. 26.

Ill^{me} domine liber baro, supreme iudex regie, mihi colende.

Quemadmodum circa negotium magis urgens cum Illustritate Vestra denecesse conferre habeam, eandem per praesentes officiose interpellatam volui, quatenus his quamprimum acceptis iter suum accelerando, imo si possibile foret, ad imminencia adhuc festa Pentecostalia Cibinium comparere velit. Gratissimam ejusdem praesentiam avidus praestolando observanter persisto.

Illustritatis Vestrae

Cibinii 26-ta Maji 1762.

obligatissimus servus

Ad. b. de Buccow.

Felétte : Die 28-va Maji adveniunt litterae excell^{mi} dni commendantis generalis.

(Egykorú másolata a br. Huszár-család abafájai levéltárában *Csik, Gyergyó és Kászon székek protocollumáiban, a 19. 1.)

7.

Br. Bornemisza Pál följegyzése br. Buccownál való megjelenéséről és az ő rendeletéről. 1762 jun. 1—13.

Perceptis his ¹⁾ immediate die 31-ma ejusdem mensis Maji domo me movi, apulique die 1-ma Junii Cibinium, ubi gratia privatus excell^{mm} dominum Generalem Commendantem salutare, coactus sum suam excellentiam exspectare, cujusque adventus fuit die 6-ta Junii. Auditis suae excellentiae mandatis, factis propositionibus expeditus sum a sua excell. in servitio suae Majestatis. Die 11-ma Junii domum Dei clementia postquam perductus fuisset, die 13-tia reperio sequentia.

(Következnek gub. rendeletek 1762. máj. haváról, köztük a Buccow kinevezéséről.)

(Bornemisza saját bejegyzése a csiki jkvbe, a br. Huszár-ltrban.)

¹⁾ T. i. 1762 máj. 26. fennebb közölt levelét.

8.

Báró Bornemisza Pál csíki főkirálybíró följegyzése a székelly határőrség szervezésének megindításáról. (K. n. 1762 jun.—aug.)

Perceptis, ut patet 19-no folio ¹⁾, litteris excell^{mi} domini Commendantis Generalis die 28-va Maji expeditae (!) Cibinio 26-ta Maji super eo, Cibinium comparere ne intermittam; his igitur acceptis, die 1-ma Junii eo me stiti, et acceptis ab excell^{mo} domino Commendante Generale mandatis, ut incl. sedes Csík, Gyergyó et Kászon disponantur ad amplectendam intentionem sacratissimae suae Maiestatis, ratione, ut ad defendendam patriam se illico offerant. Quocirca die 22-da Julii cum ill^{mo} dno barone *Schröder* colonello ad illasdem sedes me movi. Pervenimus illuc die 24-ta eiusdem, et quidem primo ad Alfalu, ubi de sequenti 25-ta Julii opus aggressi sumus, et ibi initium bonum habentes, per consequens continuatio subsecuto optimo fine finem laboris imposuit, die 13-tia Augusti.

Propositio autem et intentio sacr. suae Maiestatis explicatus populo lingua materna Hungarica huc in modum.

(Lásd alább a 9. sz. alatt.)

(Egykorú feljegyzés az id. jkvben.)

9.

Br. Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybíró beszéde, melylyel a csíki székelyleket a határőr-katonaság felvállalására buzdította s a népnek arra adott felelete. 1762 jul. 24.

Édes barátaim, kedves nemzetem!

Itten előttünk álló mélt. báró és colonellus úr, velem együtt, felséges Asszonyunk kegyelmes rendelkezésből, mélt. commandérozó generalis úr és mélt. regium gubernium praesesse ő exciája által, kigyelmetek közé megjelenni parancsolatot vévén, ez okból, hogy kigyelmeteknek megjelentsük és meghirdessük, mely előre látó nagy kegyelmessége járult legyen hozzánk és véghelyen lévő hazánkhoz felséges Asszonyunknak, hogy minekutánna, jöllehet ezen hosszasan tartó hadakozás ő Felségének sok fáradságot és nyughatatlanságot okozott volna, de mint kegyelmes és nagybölcsességű fejedelem, annyi sok dolgai között is birodalmiról bölcs rendelkezéseket tenni méltóztatatt, hogy annál inkább ő Felsége szárnyai

¹⁾ Hivatkozás a jkvre s a fennebbi levélre.

alatt nyugadalmasan és bátorságosan életüket folytathassák. Léven penig ő Felségének ezen kis hazánk is nagy bölcseségű emlékezetiben, legfőképp ebben, hogy mely erős szomszédakkal legyen körülvéve; látván ő Felsége aztat is, hogy maga rendben szedett népivel azon szent szándékát most el nem érheti, oka lévén azoknak sokfelé való szakasztása: méltóztatt ő Felsége kegyelmesen parancsolni, hogy régi historiáink is azt bizonyítván, hogy mely erős fenyverhordozó nép volt ezen székely nemzetünk, most is aztat arra visszatérítsük, holmi privilegiumoknak elnyerésével.

Annakokáért kigyelmeteknek jelentem és javaslam, hogy azon nagy kegyelmet nagy engedelmességgel és főhajtással vévén, nagy gyorsasággal kövessék és vegyék, mert az nagy dicsőség, midőn az fejedelem több nemzeti között egyet meghívén, országára való vigyázását bízza. Azért, a mint mondtam, azon nagy meghütséget nagy dicsőségnek kell tartani és engedelemmel kell követni, mivel tulajdon magunk java van benne, mert semmi kártól nem félhetünk, ellenség bérohanásától nem tarthatunk és e mellett mindjárt ő Felségitől kis szolgálatunkért megjutalmaztatunk, holmi privilegiumoknak elnyerésével és továbbra is magunk igaz és valószínűs hívségit bizonyítván, nagyobbakat is remélhetünk. Azért én, mint főtisztje, javaslam és tanácslam kegyelmeteknek, hogy azon szent kívánságot teljes örömmel fogadván, minden hívségeket bizonyítsák, melyben legkisebb kétségem is nem lévén, magam arra ígírem, hogy miben kigyelmeteknek segítség lehetek, megcselekedni, nagy örömmel el nem mulasztom.

His auditis sequentia reposuerunt:

Mi az ő Felsége kegyelmes szent szándékát hazánk oltalmára hűségeseen teljesíteni tartjuk kötelességünknek, csak reménkedünk, ő Felségének méltóztassék régi szabadságinkat megadni, tiszteket nemzetünkben választani, az hazánkból el nem vinni.

(Egykorú másolat a br. Huszár-levéltárban lévő csíki jegyzőkönyvben.)

10.

A székelyeknek tett előterjesztés, midőn a határőrség felállítását kezdték. 1762 jul. 24.

Vortrag

denen Székeln auf teütsch und ungarisch den 24-ten Julii 1762 gemacht worden.

A felséges császár és Magyarország királyné (!), országunknak legkegyelmesebb fejedelem asszonyának legnagyobb

szíve szorgalmatossága azon lévén, hogy az igaz hív lakosait napról-napra jobb állapotba helyeztesse s abba meg is tartsa: e végre fennemlített felséges Asszonyunk legkegyelmesebben parancsolt országunkban véghelyeket őrző militiát állítani, mely militiához a többiek felett a hív székelyeit, kik minden alkalmatosságban hívségeket és buzgóságokat a felséges ausztriai házhoz megmutatták, mind ugyancsak azon székelyeknek grófné asszonya, ki választotta.

S mivel tudva vagyon, hogy a nemes székely nemzet, kire a régi elejeknek győzedelmes ereje és vitézlő bátorsága még az anyok tejében is eleredett,¹⁾ méltán született katonának mondathatik; annál күsebb (!) kétség lehet azokról, hogy ezen véghelyet őrző militiára teljes örömmel s minden ügyekezettel magokat ne alkalmaztassák; kivált hogy ezen militiának legfőbb okból való indulatja csak ez: hogy Erdélyországnak véghatárait minden bérohanástól, úgy az molduaiaktól, mint tatároktól oltalmazsák és minden praevaricatoroknak ellentálljanak.

A székelyek mindjárt eleinte a fejedelmeknek és császároknak katonái voltak és így a nobiles és primipilli lovakkal, a libertinusok pedig gyalog szolgáltának, melyben ha állandóul megmaradtak volna, szomszédjoktól annyi alkalmatlanságot nem szenvedtek volna, annyi sok hasznos havasokat el se vesztettek volna, hanem az egész birodalmok magok tulajdonja megmaradt és meg nem szaggatódott volna, s ami legsérlemesebb, annyin jobbágyságra se jutottak volna, mert ennekelőtte a székelyek nem egyéb, hanem nemes és szabad emberek voltak.

Most azért felséges császár és királyné asszonyunk teljes akaratját megkötvén ezen: hogy az meghitt székelyei militaris statusra, mint véghatárok őrzői alkalmaztassanak, s még pedig a nemesek lovakkal és a libertinusok gyalog, és mind a két féle úgy regimentek számába felosztattassanak, hogy ennekutána a szerént állandóul meg is tartattathassanak. Mindezek felett pedig legfelségesebb kegyelme és kegyesége által azokat mindjárt eleinte is holmi privilegiumokkal és szabadságokkal a többiektől megkülönböztetni kívánta; ugymint:

1-mo. A Gyergyó-, Csík- és háromszéki székelyek mindenféle néven nevezendő őszi és tavaszi vetések adójától szabadok s nem egyébről, hanem csak a fejekről és valamit a marhájokról adóznak; azért

¹⁾ A németben: . . . tapferen Muth ihrer Voreltern von der Mutter millich ererbet.

2-do. Csak a nemes, primipillus és libertinusok vétettetnek bé ezen határszélyeire való militiához, a jobbágyok pedig, kiket ezen privilegiumok nem illethetnek, semmiképpen nem. Valamint

3-tio. Ezen privilegiumok, úgymint: többé forspontra nem jární, militaris quartélyozást ezentúl nem tartani, s több effélék is, úgy a megöregedetteknek, mint a megsérült iffiaknak (!), ha szolgálatjokat soha végbe nem vihetik is, felíratásokkor úgy megadattatnak, valamint a legerősebb iffiaknak és legjobb szolgálatra valóknak, hogy az által is mind közönységesen ezen ő Felségétől nyert kegyelmességeket a magok nagyobb hasznokra lenni annival is inkább megismérjék; mivel

4-to. Még a tanóló (!) iffiaknak is a tanólás semmi útonmódon nem tilalmaztatik, jöllehet felíratatnak, sőt discsíretebbnek tartatik, minél többet tanólnak és magokat jobban perfectionálják, magoknak az által is becsületet szerezvén, hogy üdőre azok is tisztságre juthassanak, vagy tetszések szerént szerzetes állapotba is léphessenek. Melyhez képest

5-to. A magok helységeiből ennekutánna regruták is se nem adattatnak, sem nem fizettetnek, mivel magok is mindnyájan fegyverviselők; ha pedig történendőképpen egyik vagy másik oly helyen járna, a hol másféle tábori katonákat verbuálnának és magát ittason valahogy közikbe adná, tehát az ilyen csak egy szóval jelentse meg, hogy ő az véghatárt őriző militiából való székely, úgy senki nem erőltetheti regrutának megmaradni. Nemkülönben

6-to. Arra is senki nem erőltetődik, hogy mint ennekelőtte a primipillus éppen lovas legyen, hanem gyalognak s viszont a libertinus lovasnak is irhatja magát, a ki miként magát tapasztalja hívsége mutatasára alkalmasabbnak lenni; mert a miképpen a felséges udvar megismérte sokaknak romlásokat, úgy a szabadságot mindennek egyenlőképpen osztotta, s a szolgálatot is egyenlővé hatta. Mely szerént

7-mo. Kiki 21 holnapok alatt 18 holnapot regulariter maga házánál való gazdasága folytatásába, valamint tetszik, tölthet, azalatt szolgálatjának ideje reá fordulván, 3 holnapig szolgál, és azon üdő alatt naponként a gyalog 4 krral a lovas 8 krral fog fizetődni.

Mindezen privilegiumok, valamint a szolgálat is kezdettetnek 1-mo Nov. úgy mint Mindenszentek napján, a hol annak utána minden maga előjáró urát megbecsülő és becsületét szerető vitéz székely a maga jó viselése és szolgálatba való buzgósága által, valamint a maga jutalmára, úgy a közönséges haszonra is mindétig nagyobb nagyobb szabadságo-

kat várhat, hacsak kiki szorgalmasan és mindenfelől való kötelességének eleget tenni.

Mi légyen pedig az felállandó határszélyei militiának a kötelessége a következőkben kitetszik:

1-mo. Hogy ezen székelyeknek ezentúl több viszonykodási (!) vagy igazságtalansági ne legyenek, mintsem eddig lehettek; tehát minden helyiségekben, a hol elegendő quártélyok nem volnának, quártély-házok építődjenek, a melyekben az oda-rendelt stabalis és főbb tiszt urak lakhassanak; ezen az egy quártélyon kívül semmit legkülsőbbet is nekik nem tartoznak adni, mivel azoknak ő Felségétől észen fizetések. Hanem

2-do. Mindegyig azon véghelyet őrzők szorgalmatoskodjanak magokat megruházni azon formára, a mint azt a felséges császár és királyné Asszonyunk legkegyelmesebben kiadta. Ezen egyenlő ruházatot ellenben csak a szolgálatban fogják viselni, azonkívül a magok szokott ruhájokban járhatnak, a mint kinek-kinek tetszik. Könnyebbségekre pedig

3-tio. Bécsből a fegyver útban is lévén, a gyalognak puská és kard, a lovasnak pedig pár pisztoly is hozzá, pantallier lordinggal s ahhoz való töltésekkel ingyen adatnak ő Felségétől, hogy annak is jobban

4-to. A három hónap alatt az ország határszélyein, vagy a hol azokat az országban itt commandérozó generalis br. *Buccow* urunk exciája rendelni és alkalmaztatni fogja, a magok szolgálatjokat híven végbevigyék, úgy a szolgálatjuk után ismét a rendszerént való 18 hónapig gazdálkodhassanak a magok házánál. Vagy

5-to. Ha a házánál valaki maga szükségére valót nem gyűjthetne, és szokottképpen valamely szomszéd székbe, vármegyébe, vagy az országban kívül is, keze munkája vagy kereskedése által eleséget keresni a maga helységiből ki akarna menni, az olyan a falujába rendelt tisztjénél magát jelentse, a ki őtet a maga stabalis tisztjéhez illendő módon eligazítani fogja, a hol ő a maga bizonyosságára minden fizetés nélkül passust fog nyerni. Valamint

6-to. Ha ezen székelyeknek valami nehézségek volna, vagy legkülsőbb igazságtalanságot szenvedtek volna, vagy lenne, úgy mindenféle akadályokban is, mindenkor az ilyenek a falujokbeli tisztjeiknél magokat jelentés és minden segédmet attól remélhetnek. Mely végre

7-mo. A mostan országunkba gubernáló és commendérozó generális urunk ő exciája, kire a felséges császár és királyné nagykegyelmű Asszonyunk ezen militiának gondviselését legkegyesebben rá bízta, ugyanezen nemesektől, mint hív vitézlő székelyektől minden tökéletes szófogadást és illendő

paritiót vár és kíván, hogy jövődőben ő exciája is, mint egyedül való főparancsolója és bírja a székelyeknek, ő szorgalmatos ügyeket tapasztalván, minden kívánandó szükségeiben nagy bizodalmodat megerősítse, és az eddig, mint ennekutánna való törvénykezéseit leghamarább való útjára igazíthassa.

(P. h.)

Hostrhr(!) v. Schröder
obrist.

Hátirat : Mikor a székelyek felállítottak katonáknak, ő felségének akkori propositioja a néphez, mely ő Felsége parancsolatjából nékiek felolvastatott.

(Egykorú másolata a br. Huszár-levéltárban Abafáján, br. Bornemisza Pál íratái között.)

11.

Carato ezredes levele a felecsiki vicekirálybíróhoz, melyben egy a fegyverletevésre lizatót bepanaszol. 1762 aug. 11.

Spectabilis ac generose domine, domine v. iudex regie !
Audio, quod aliquis *Kosa Joseph* ex pago Jönefalva ¹⁾
omnes vires adhibeat ad milites persuadendum, ut arma depo-
nant. Cum hoc directe contra intentioni (!) suae sacrae regiae
Majestatis est, adeoque hoc spectabili Dominationi Vestrae
notifico, ut homo ille imposterum impediatur talia facere et
ab inclita sede illi froenum imponatur, ne ego cogar illum, ut
perturbatorem publicae tranquillitatis, qua in his circum-
stantiis summopere indigemus, altioribus instantiis pate-
facere, sum

Spectabili (!) Dominationi (!) Vestrae
Zereda, 11. Augusti 1762.

obsequentissimus servus
de Carato v. colonellus mp.

Külczim : Spect. ac gen. dno Adamo Palasch, ²⁾ Sacr. C. Reg.
et Apost. Mattis vicejudici regio Czik superioris etc. Wacsartsi.

(Sajátkezű eredetije Csík vm. levéltárában.)

¹⁾ T. i. Jenőfalva.

²⁾ Balázs helyett.

12.

Br. Schröder ezredes (német) bizonyítványa br. Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybírónak. Kászon-Altíz. 1762 aug. 18.

Arról, hogy br. *Bornemisza* a Csík, Gyergyó, Kászon-székben jul. 24-étől aug. 12-éig tartott határőrségszervezési munkálatokban »sich also rühmlich verhalten, dassgleichwie hochderselbte als ein sonderlich getreuer Vasal unserer allermildesten kais. königl. Mayestät billigst verdienet vor allen vorgestellet zu werden, anerwogen auf dessen Zureden und Veranstaltung sammentliche Edlleuthe, wie auch alle seine unterhabende subalterne Beamte von obbennanten Stühlen auf eben dessen Verordnung sich also lobwürdig . . . all-erforderlichen massen eyfrig erwiesen, und beflissen haben . . . dass alles durch hochdessen unermühdeten fleiss, und eyfer also vollzohen worden.« A miről adja saját aláírásával és nemesi pecsétjével bizonyítványát.

(Eredetije a Bornemisza-íratok között a br. Huszár-család abafájai levéltárában. Egykorú bejegyzés u. ott Csíkszék jkvében.)

13.

Hírek a tatárok beütéséről.

(*Kivonatok.*)

Br. Buccow a haditanácsnak. Nagyszeben, 1762. aug. 14.

Jelenti, hogy Magyarországra és Erdélybe 40,000 tatár készül betörni. *Dwiedoszicky (így! Dzieduszicki?)* lengyel generális közölte vele a hírt, a miről Máramarosból is értesítették. Főképp egy a vesztegzáron megjelent zsidó tudatta ezt. Tekintettel erre, kívánatos, hogy a felállítandó határőrezredek számára a meghatározott tüzelő és oldalfegyver s minden egyéb felszerelés elküldessék. Jelenti, hogy az ezredek felállítására jól halad előre.

(A bécsi cs. és k. hadi ltár registratúrájában 1762—1572. 3. 1.)

Ugyanaz, ugyanannak 1762. aug. 26.

Sürgeti a fegyverek küldetését a tatárok beütéséről szállingó hírek miatt.

(U. ott 1653. 1.)

Ugyanaz, ugyanannak 1762. okt. 10.

Sürgeti az erdélyi határerődítéseket és a határok megszállását, hogy talán a rossz idő miatt elhalasztott *tatár betörés* megakadályoztassék.

(U. ott 1920. 1.)

Harsch general hofcammerer br. Buccownak 1762 nov. 31.

A tatár beütésről szóló hírekről tudósít. Nagybányára egy mérnököt kell küldeni a szükséges fegyverekért. *Buccow* puhatolja ki (solle nachforschen), hogy ki az a porosz szolgálatban álló erdélyi és hogy nincsenek-e ennek összeköttetései az országban, mert a Horodenkán (Galiczia) át a tatár táborba indított pénzküldeményt egy szabad csapat (parthey) által el lehetne fogni.

(U. ott 2138. 1.)

Br. Buccow a haditanácsnak 1762 decz. 27.

Jelenti, hogy a Horodenkán át a tatár táborba indított pénzküldemények feltartóztatása többé nem lehetséges.

(U. ott 2336. 1.)

14.

A lövételek ellen a fegyver fel nem vevése miatt, br. *Buccow* által az udvarhelyszéki falvakban kihirdetni rendelt gyalázó és fenyegető pontok s azok kihirdetéséről való jelentések. 1762 szept. 7.

Spectabiles ac generosi domini, domini nobis colendissimi!

Ezen órában vettük mlgos fő coadministrator urunk ó nga mlgos parancsolatját, hogy mlgos commendérozó generalis és gubernii praeses báró *Buccow* ur ó extiája parancsolatjából, oberster báró *Streder* ¹⁾ úr ezen következő punctumokat communicálta, hogy székünkben publicáltassanak:

1-mo. Publicáltassék, hogy a lövétek nem méltók, hogy a limitrophea militia közé felvétetnének.

2-do. Az becsületét szerető haza határát őrző székelek a lövétekkel ne társalkodjanak, oly alávaló néppel, és vélek együtt ne tartsanak.

3-tio. Valakik az lövéteiek közül magokat felírátták, azok-

¹⁾ Schröder helyett.

nak az vicetisztektől az magok mindennemű kereskedésekre szabados járásra passus adassék. Ellenben,

4-to. Valakik magokat az lövétiék közül fel nem írátták és nem engedelmesskedtenek, azoknak a székek vicetisztei, tisztségeknél elvesztése alatt, passust adni ne merészellenek, kik is e szerént passus nélkül járván, mint kerengők felfogattatnak.

5-to. Ezek, kik a lövétiék közül engedetlenek, fogják a királyi kedvetlenséget tapasztalni és maradéki. Mely is a végre publicáltatik, hogy senki vélek ne társalkodjék, se vélek együtt ne tartson, hogy büntetésekben ne részesüljön.

Mint hogy pedig a conscriptoroknak magok falujokra szükségeseképen vigyázni kelletik: azért ezen írásunkat vévén, kglmetek legottan töstént induljon maga classisában lévő falukra és falu közönséges gyűlésében a fenn megírt punctumokat publicálja és arról formale s fide dignum testimoniumot írjon, hogy a mostan folyó conscriptio alkalmatosságával mlgos főcoadministrator urunknak ő ngának sine defectu praesentáltathassék, igen serio committáltatik. In reliquo stb.

Bikfalva 7-ma Sept. 1762.

Praetitulatarum Dom. Dom. Vestrarum

paratissimi servi

Viceofficiales s. s. Udvarhely.

Külső cím: Generosis dominis *Danieli Lukáts* in Magyaros et *Michali Vágási* de eadem, dominis nobis colendissimis, observandissimis. Citissime.

Kívül: Bikfalvi és bögözi bírák délután két órákorra ma megvigyék sub poena flor. 12. Az vicetisztek.

(Eredetiye 6 különböző címmel és kihirdetési záradékkal Udvarhely vm. levéltárában act. politica 40. sz.)

2. Egy másik példányon a címzetteknek a kihirdetésről szóló záradéka a következő:

Anno praenotato 1762 die 8-va Sept. in pagis Városfalva, Jánosfalva, Ujfalva, Oklánd et Karáncsonfalva, die vero 9-no Retsinéd, Szent Pál et Szent-Péter puncta praenissa sunt publicata, super qua publicatione fide nostra mediante attestamur.

Michael D. Kando de Dálya mp.
nobilis

Sigismundus senior Kénosi de Városfalva
juratus sedis Siculicalis Udvarhely assessor mp.

3. Egy harmadiknak záradéka ez:

Praenotata puncta excellentissimi dni dni gener. commendantis baronis a *Bucó* et praesidii gubernii sunt publicata,

fide nostra mediante in processu Farczád. Nomina pagorum : Lengyénfalva, Szombatfalva, Kadicsfalva, Bethlenfalva, Fenyéd, Marefalva, Küküllő-Keményfalva. Super quibus exhibemus literas testimoneales in futuram rei certitudinem, sigillo usuali, manumque propriarum subscriptione corroboremus, anno 1762, die 1-o Septembris.

Nicolaus Orban nobilis de Lengyelfalva mp. et

Gregorius Rancz nobilis de Alfalu.

Sedis Siculicalis Udvarhely jurati assessores.

(p. h.)

(p. h.)

4. *Egy negyedik záradéka ez :*

Praenotata puncta excellentissimi dni dni gener. comm. baronis a Buccov et praesidis gubernii sunt publicata, fide mediante in processu sz : Martoniensi 7-ma, 8-va Septembris. Nomina pagorum : H. Sz.-Márton, Gyepes, Remete, Kénos, Patakfalva, Árvádfalva, Felső - Boldogasszonyfalva. Super quibus exhibeo literas testimoniales in futuram rei certitudinem, sigillo usuali, manuque propria subscriptione corroboraui.

Signatum Patakfalva 8 Septembris 1762.

Paulus Ferenczi nobilis de Patakfalva

(p. h.)

inc. sedis S. Udvarhely jurassor mp.

5. *Az ötödik záradéka ez :*

Anno praenotato 1762. die 7-ma Septembris in pagis Miklósfalva, Ege et Dállya, die vero 8-va Bágy et Sándorfalva puncta praemissa sunt publicata, super qua publicatione fide nostra mediante attestamur.

Sámuel Bedő de Hogya

incl. s. S. Udvarhely jurassor mp.

et *Sigismundus Lukács* de Bikafalva nobilis mp.

6. *A hatodik záradéka ez :*

Cujus quidem publicationis series quod taliter peracta et per nos expedita, praesentibus attestamur, fide nostra mediante, sub manuum propriarum subscriptione et usuali sigillo munimine.

Udvarhely, 9-na Sept. 1762.

Franciscus Tibád de Kaditsfalva nobilis mp. (p. h.)

Joannes Barabas de Szombatfalva

juratus s. S. Udvarhely assessor mp.

15.

Udvarhelyszék tisztviselőinek jegyzőkönyve, a székely határ-
 őrség számára az összeíratást intéző katonai és polgári vegyes
 bizottság működéséről Udvarhelyszék területén, 1762. aug.
 27-étől szept. 22-éig és br. Buccow Adolf tábornok főhadparancs-
 nok sz.-udvarhelyi szerepléséről 1762. szept. 15-étől 18-ikáig.
 Székelyudvarhelyt, 1762. szept. 22-én.

*Modus, qualiter conscriptio nationalis militaris anno 1762.
 mense Augusto in sede siculicali Udvarhely inchoata sit, ex
 sequentibus patet.*

Exacta conscriptione militari in sede utraque *Csik*,
Gyergyó, *Kászon*, dein inclita isthaec commissio militaris
 conscriptoria in sede *Háromszék* operationibus incumberet,
 alto omnia silentio sepulta, neque cum sedis *Udvarhely* su-
 premis et viceofficialibus super his, ac de intentione militiae
 erigerdae, ab ullo communicatum quidquam esset; imo quod
 numerus militiae nationalis ex sedibus *Csik*, *Háromszék* adim-
 plebitur et sic cessabit conscriptio militaris, nec se ad sedem
Udvarhely extendet, pro certo relatum est: ubi interea die
 octavo mensis Augusti illustrissimus capitaneus *Emericus*
Jósika sedem *Udvarhely*, ibique vicejudicem regium dominum
Stephanum Nagy de Borsa accessit, et verbis declaravit, quod
 ex inclitae commissionis conscriptoriae praesidis, domini
 baronis et colonelli a *Schröder* mandato, normam quandam
 ex *Csik*, pagi videlicet *Karczfalu* secum attulit, quam etiam
 vicejudici regis praedicto praesentavit, ad quam normam
 ut omnes pagi sedis *Udvarhely* conscribantur, absque mora
 voluit et praetendit. Quo audito praefatus vicejux regius,
 collato cum viceofficialibus judicio, ut rem insuetam, nec
 canali ordinario per regium gubernium solito emanatam, su-
 premo officiali, pro eo tum extra sedem commoranti retulit,
 qui pariter nullo superiorum mandato instructi, pro tamen
 circumstantiarum et temporum exigentia, ne servitium
 principis paciatur, ut conscriptio, modalitate per dominum
 baronem a *Schröder* transmissa, in effectum educatur, vice-
 officiali inposuerunt.

Dein vero accedunt litterae domini colonelli baroni
Schröder, de dato 16. Augusti, domino supremo coadmini-
 stratori scriptae, ubi praescriptus dominus colonellus praemen-
 tionatum dominum supremum coadministratorem certum
 reddidit, quatenus brevi eo venturus, nihil dubitat servitium
 altissimi principis circa conscriptionem isthanc militiae natio-
 nalis omni conatu promoturus erit. Interim brevi de die etiam,

quo venturus, operationeque aggressurus sit, dominum supremum administratorem certum reddet.

Quibus 21-ma Augusti acceptis in *Mező-Örményes*, videlicet comitatu de *Kolos* adiacenti, dominus coadministrator supremus, per literas de dato 22 exaratas, excellentissimo domino comiti generali baroni de *Buccow* insinuat se, litteras a domino colonello barone a *Schröder* accepisse, et licet sua excellentia nullos ordines nec verbis, nec scripto de his ei dedisset, cum tamen nota sit suae excellentiae semper in principis patriaeque bonum directa intentio, quae ut promoveatur, omni cum zelo in id intendet, et sic seposita omni mora, dominus supremus administrator pro die 26. mensis Augusti in sedem *Üdvarhely* se confert, de postmodum actis protocollum concinatur.

Interim prae temporis angustia nec praevisus, nec provisos, licet vix conscriptiones domesticas peragi tempus sat competeat, attamen conscriptiones in tempore peractae et praesentatae fuerant.

Finis.

O. A. D. M. D. G. B. V. M. H.¹⁾

Prothocollum

Actorum tempore videlicet conscriptionis militiae limitrophae in inclita sede Siculicali Udvarhely, sub praesidio illustrissimi tit. domini baronis a Schröder colonelli ac interventu capitaneorum tit. domini baronis Jósika et Zambler ac unius locumtenentis, domini Georgii Cserei, nec non vigiliarum magistri Elekes et unius fulleri (!), in praesentia illustrissimi baronis Stephani de Daniel, coadministratoris supremi sedis Siculicalis Udvarhely, ut et reliquorum, vicejudicis regii ac aliorum jurassorum et nobilium inclitae sedis Bardócz assumptae et continuatae.

Primum quidem ex inclita sede *Miklósvara* penetravit inclita commissio ad sedem *Bardócz*, possessionemque *Olosztelek*, ubi die 27. ma mensis Augusti coram iudicibus et juratis pagorum sedis *Bardocz* publicata et proposita sunt privilegia et puncta ac per supremum coadministratorem sedis fusius et ad captum ipsorum explicata et declarata. Eodem occasione publicationis praementionatorum punctorum seu privilegiorum, iidem iudices et iurati pagorum sedis *Bardocz* ad publicationem seu communicationem illorum punctorum et privi-

¹⁾ T. i. Omnes ad majorem Dei gloriam, beatae virginis Mariae honorem.

legiorum in suis pagis fiendam sese offerentes, praevid tamen dixerunt et declararunt sese et alios promptos et paratos esse, mandata regia sacratissimae suae Majestatis exequi et adimplere, secundum antiqua privilegia, jura, leges et consuetudines Siculorum, ita ut officiales ac reliqui nobiles sedis ipsis praeficiantur, minime autem peregrini, et modalitate extra legem fundata.

Die 28-va Augusti 1-ma statione in *Bibarczfalva*, auditis punctis incolae *Bibarczfalva* et *Telegdi Baczon* (quos supremus caadministrator per suos exmissarios noctu et die in id laborantes sistere felicitatus est), qui omnes congregati decenter, licet sine clamore antiquae conscriptioni semet ipsos ob reverentiam supremi coadministratoris subiecissent, praemissa solemniter protestatione sequentes conditiones per expressum declararunt: prout antiqui praedecessores secundum jam diu recepta privilegia nationalia Siculica, summa in severissimum principem fidelitate, propriis suis sumptibus et vestibibus, armis et equis, iuxta suas conditiones, cum caeteris nobilibus pro defendenda Transylvania in patria servire prompti et parati fuerunt, hi etiam praemissis condicionibus semet ipsos paratos esse humillime declararunt, gratiose relaxatis omnibus tributis et censibus.

Eadem die in *Kis-Bacson* pariter actum est, comparentes incolae *Hermányienses* cum incolis *Kis-Bacconiensibus*. Eadem vero adhuc die in statione *Bardócz* incolae *Bardócz, Olasztelek, Száldobos, Füle* sese declarantes deprecati sunt: ne antiquam mensuram subire, cum nec avi, proavique coram mensurati fuissent. Ubi post multas pro et contra factas disceptationes ultro incalescentes, nisi ad respectum supremi coadministratoris sese conpscere passi fuissent et per eundem reconciliati, procul dubio malus fuisset eventus, quod et ex re ipsa et ex illorum declarationibus omnibus patuit, et sic sese summa cum difficultate et post multas factas protestationes mensurae submiserunt, his sub conditionibus: 1-mo, ut secundum antiqua privilegia nationalia Siculica gratiose relaxatis omnibus tributis et censibus, propriis suis sumptibus armis et equis, una cum caeteris nobilibus, summa in sacratissimam principem fidelitate arma sine mora summent. 2-do. Extra patriam quocunque sub titulo, colore, et praetextu educuntur, sed intra limites ad defensam patriae conserventur. 3-tio. Per suos legi consonos supremos et viceofficiales ad mentem legum patriarum ducantur. Hi multum immorantes vesperi ad pagum *Vargyas* ventum est, ubi

Die 29-na Augusti coadministratoris supremi exmissarii strenue in dispositione populi tota nocte laborantes effecerunt,

ut incolae *Vargyas* inter lacrimas, maerores, suspiria mensuram et suscriptionem, non alia ex causa, quam ex obedientia et respectu in supremum coadministratorem subierunt; cum nec parentes illorum mensurati fuissent, fideles tamen principum, ut et sacratissimae caesareo regiae et apostolicae Maiestatis pia memoriae praedecessorum strenui semper erant milites; ad quorum normam et leges ac privilegia nationalia, cum omni fidelitate in suam Maiestatem aeterna, ad ultimae sanguinis guttae efusionem, in patria servire semper prompti et parati erunt; ita tamen, ut relaxatis omnibus gratiose tributis et censibus (prout tempore praedecessorum et maiorum suorum fuerat), propriis armis et vestitu ac armis instructi, cum suis ductoribus, modernis supremo et viceofficialibus, ad defensionem patriae carissimae gratiosissimo animo ibunt. Dabantur porro aliqui singulis in pagis praementionatis, vel in servitio aliquorum extra patriam, vel alia de causa hincinde distracti, et sic minime praesentes, coniecturaliter tamen metiti, deinde etiam annotati et rubricae illati.

Quae quidem conscriptio militaris, quae hac methodo sit incepta, continuata, prius semper elocutione svasoria, adhortatoria longo sermone per supremum coadministratorem praemissa, postmodum privilegii punctis plebi perlectis, per coadministratorem supremum fusius ad captum usque plebis, illustrissimo praefato domino colonello *linguam hungaricam minime gnaro*, ex hungarico idiomate ad germanicum supremus coadministrator transtulit, coram nobis genuine explicavit, quodve incolae praecitatorum pagorum hac declaratione usi fuerint, fide mediante, subscriptionibusque propriis testamur. Datum in *Vargyas* die 29-ma Augusti 1762.

Valentinus Marko vicejudex regius sedis *Bardocz* m. p. (p. h.)

Matheus Keresztes inclitae sedis *Bardocz* jurassor mp. (p. h.)

Samuel Boda sedis *Bardocz* iur. notarius mp. (p. h.)

Samuel Máthé sedis *Bardocz* iur. assessor mp. (p. h.)

Paulus Fekete incl. s. *Udvarhely* filialis *Bardocz* iur. mp. (p. h.)

*

Et praemisso modo peracta et finita conscriptione in sede *Bardocz*, exinde per sylvam *Rika* transeundo ventum est in sedem *Udvarhely*, consequenterque

Die 29-na continuatur conscriptio militaris sub praesidio illustrissimi domini colonelli baronis a *Schröder*, coram reliquis officialibus et subofficialibus militaribus supranotatis, in praesentia baronis iunioris *Stephani de Daniel* sedis coadministratoris supremi, ut et viceiudicum regionum et aliorum iuratorum

assessorum et nobilium inclitae sedis in statione *Karácsonfalva*, ubi incolae pagorum *Ujfalva*, *Oklánd* et *Karácsonfalva* erant convocati, qui praemissis iis, quae etiam in aliis locis movebantur, difficultatibus, postquam puncta seu privilegia perlecta fuissent, licet viceofficiales jam per multum tempus antea in eorum dispositionibus abundissime desudaverint, dum tamen ad mensuram ventum fuisset, incolae *Oklánd* totaliter recesserunt, opera tamen supremi coadministratoris reducti, sub jam toties repetitis conditionibus conscriptioni ac mensurae se inviti subiecerunt, adeo quidem, ut aliquos supremus coadministrator vi ad mensuram atraxerit.

Die 30-ma mensis Augusti in statione *H. Almás*, ex mandato supremi coadministratoris convocatis eo pagorum incolis *Almás* et *Lövete*, ibidem publicata et methodo solita declarata sunt privilegia et puncta praememorata, ubi pagorum praescriptorum incolae uno ore sese declararunt: suae Maiestati sacratissimae omni fidelitate parare velle, servitium militare secundum leges et privilegia nationalia cum omni alacritate assummere, vero ad normam majorum et praedecessorum suorum, qui nunquam erant mensurati, nec arma, nec quidquam aliud a principibus praeter tributi quartiriorum hybernorum et aestivorum immunitatem habebant, ipsi quoque ed modalitate et sub suis inclitae sedis supremo et viceofficialibus in patria et non extra patriam, cum ad ejus defensionem seu ad custodiendos limites erigantur, pari fidelitate erga sacratissimam principem ad ultimum usque sanguinem servient, sed mensuram neutiquam subibunt. Tandem post multas supremi coadministratoris, viceofficialiumque et reliquorum assistentium tribulationes, ea res deducta est, ut aliqua pars incolarum *Almás* et *Lövete* securitatem sibi in scriptis ab illustrissimo domino colonello de conditionibus praerecensitis petierunt, forsitan ex errore calami in aliqua parte solum obtinuerunt, quod juxta placitum illustrissimi domini colonelli supremus coadministrator etiam subscripsit, et sic mensuri quidem se passi sunt, verum adeo inviti, ut aliquos eorum ipse supremus coadministrator vi, non secus, nisi sub conditionibus recensitis, et toties declaratis ad mensuram atraxerit, reliqui vero discedentes ex utroque pago *Almás* et *Lövete* conditionibus praedictis obedire quidem sese declarant, verum mensurari neutiquam passuros. Aderant ibidem incolae et ex pagis minoribus utpote: *Abastfalva*, *H. Keményfalva*, *Gyepes*, et *Remete*, qui etsi non ex mandato supremi coadministratoris vocati et horum maior numerus incolis *Almás* et *Lövete* in omnibus conformis erat, attamen sub conditionibus supradictis cum caeteris se mensurari passi sunt.

Löveteienses quoque reliqui ad hanc stationem *Almás*, ubi per aliquot dies substitimus, posteaquam per supremum coadministratorem et per assistentes viceofficiales praecipue per plebanum loci bene disponere se permiserunt et per eum deducti, qui ut mensurarentur et conscriberentur strenue volebat et sollicitabat supremus coadministrator, verum tamen ex beneplacito illustrissimi domini colonelli, cum non erant omnes praesentes, ut sequenti mane omnes venirent, remissi, qui licet promisissent comparitionem, sed minime praestiterunt, nam convenerunt eorum plurimi ad finem pagi *Almás*, quem intrare neutiquam voluerunt, imo multas post expectationes ac post illos exmissariorum excursionationes tempus valde labebatur, ex placito illustrissimi domini colonelli ipse coadministrator supremus illos ad finem praedicti pagi adiit, sed non amplius inveniens, hinc inde eos ex montibus, sylvis convocari fecit, et coram officialibus militaribus, domino capitaneo *Zambler* et locumtenentis *Cserei* ibidem praesentibus, eos allocutus est, ac rogavit, bonis malisque minatus est; qui responderunt, se nunquam mensuram permittere velle, cum statum militarem totaliter abhorreant, et licet comparitionem promississent, sed ad hoc per plebanum suum decepti fuerunt, amplius non comparebunt, etsi secundum leges patrias et privilegia antiqua deberent armis servire; tamen suam Maiestatem sacratissimam instarent de genu, ut in statu contributionis ipsos permittat, cum non ex oeconomia rurali, ut reliqui sedis-incolae, verum ex scandularum ac asterum manufactura, quam vehere ac distrahere per patriam et sic se alere, suaeque Maiestatis tributa solvere debeant; qui si militiae nomen darent, sub servitii tempore domestici sui fame perire deberent; si tamen visum Maiestatis sacr. foret, ut armis serviant: ad mentem legum et privilegiorum antiquorum et diplomatum sacrorum Leopoldinorum, in defensionem patriae in patria, sub suis supremo et viceofficialibus, omni cum fidelitate ad ultimum sanguinem servient, sed mensurari non se permittent, cum nec avos, proavos ipsorum mensurassent: ac ideo supremum coadministratorem rogant, ut ne amplius se fatigarent, nunquam enim se mensurari patientur. Quibus auditis, et illustrissimo domino colonello relatis, et placito ejusdem illustrissimi domini colonelli, constanter in *Almás* perstitimus, donec ad relationem excell. d. d. commendanti generali *Buccow*, de dato 30-mo Augusti, et 3-tia Septembris expeditas, responsum et ordines suae excellentiae gratiosos habuerimus. In hac statione admonitionem quoque adhortatoriam ac svasoriam, circulariter per duos commissarios in *Lövete* et pagis *Abosfalva*, *Keményfalva* et *Almás*, supremus coadministrator

demandavit cum consensu domini tit. colonelli, ac etiam plebano ex *Lővéte*, ut de obedientia auditoribus suis contionem faceret svasoriam, literas expedivit serias. Porro advenerunt 6-ta Septembris ordines suae excellentiae Cíbinio, quibus acceptis, et ex gratioso mandato suae excellentiae et dispositione illustrissimi domini colonelli, circulares de poena incolarum inobedientium pagi *Lővéte*, dein vero per totam sedem promulgatae sunt, quae poenalitas per circulares publicata, medio duorum vicejudicum regionum in pago *Lővéte*, ipsis inobedientibus convocatis, primum perfecta fuerat, continebatque sequentia:

1-mo Quod ad hanc militiam amplectendam indigni sint contumaces, videlicet qui mensuram subire nequiverunt, nec cum ipsis loqui aut conversari reliquis licebit.

2-do Neque officiales sedis ipsis inobedientibus passuales pro quaestu proprio exeuntibus, sub amissione officii, dare praesummant, qui sine passualibus tanquam vagabundi comprehendantur.

3-itio Indignationem regiam ipsi et posterius eorundem experientur.

Interea sera vespera relatum est supremo coadministratori, quod aliqui pagi instantiam per suos delegatos commisioni conscriptoriae militari porrigere vellent, ideo, ut conscriptionem militarem antevertant. Quo intellecto, duos assessores seu adiunctos, ut de intentione hac desisterent, mentes suas sedarent, domunque repeterent, obviam illis supremus coadministrator misit, qui ab intentione sua minime devii responderunt: licitum fore instantes ubique sese praesentare et sic

Die 6-ta mensis Septembris mane, exorto jam sole, super venerunt expressi et legali illi scilicet 43 pagorum, utpote: *Malomfalva, Lengyelfalva, Sükő, Szent-Lélek, Etéd, Farkasloka, Parajd, Atyha, Sófálya, Korond, Bogárfalva, Oroszhegy, Szent-Király, Keményfalva, Fenyéd, Kadicsfalva, Ülke, Fancsal, Farczád, Vágás, Dobó, Béta, Szombatfalva, Bethlenfalva, Máréfalva, Szent-Tamás, Demeterfalva, Kobádfalva, Siménfalva, Kadács, Rugonfalva, Nagy Galambfalva, Benczéd, Kecset, Pálfalva, Siklod, Szolokma, Várallya, Enlaka, Bágy, Lokod, Telekfalva, Kénos*, qui penes suam humillimam instantiam, scriptotenus porrectam, cum protestatione praemissa, taliter sese declararunt, quod eousque, donec recursum ad sacratissimae suae thronum fecerint, in statu quo reliquantur, ne dominus colonellus ad ipsos tendendo se fatiget, qui ipsi mensuram nullatenus subibunt, aut super hac mensuratione fienda speciale mandatum sacratissimae suae Maiestatis, seu ut dixit-

runt diploma exhibeat; caeterum se, suosque accolae declarant, juxta antiquas leges, consuetudines et privilegia Siculorum, nimirum cum suis superioribus et nobilibus suae nationis, nullatenus autem cum alienae nationis officialibus, quorum hi nec mores, nec linguam, nec illi leges et privilegia ipsorum sciunt, militiam libentissime et cum omni fidelitate amplectentur, et propriis sumptibus et armis in patriae defensionem parati erunt, aut tributa, si clementissimae suae Maiestati visum fuerit, praestabunt, prouti hactenus praestiterunt.

Iisdem diebus juxta placitum illustrissimi domini colonelli ad privilegiales communitates, pagorum utpote uterque *Oláhfalva* et *Zetelaka* per supremum coadministratorem directae et expeditae sunt litterae missiles, intimantes praevias intra se praemittendas conscriptiones domesticas, quibus acceptis ambae communitates *Oláhfalva*, quidem per suos expressos citius, et *Zetelaka* serius, per tit. dominum judicem regium, in litteris ejusdem missilibus uniformiter responderunt: in omnibus occasionebus, uti etiam quoad modernam conscriptionem, sese ad sua privilegia reservare, quarum vigore quotannis tributa hactenus ad provinciam et praeterea solitam certam taxam cameralem in rationem fisci regii praestiterunt, nec ab iisdem privilegiis indultis recidere volunt. *Oláhfalva* et hoc addidit, quod nec principum Transilvaniae temporibus armis principes serviverint; pro cuius rei declaratione iudex regius ipsorum jam Cibinium discessit ad excelsum regium gubernium, ideo donec inde resolutionem habuerint, eousque inclita commissio conscriptoria militaris ipsos ne adeat.

Observandum et hoc erit, quod inter caeteras difficultates ex parte Almasiensium motas, etiam paria punctorum seu privilegiorum praelectorum petebantur et praetendebantur, prout etiam in aliis locis peragratis, in *Karácsonyfalva* et sede *Bardócz*, sed nullibi concessi fuerunt. Quibus factis ex *Almás* discessum est.

Die 7ma Septembris ad *H. Szent Pál* accedendo, ibidem incolae pagorum ejusdem *Sz. Pál*, *Sz. Péter*, *Sz. Márton* et *Recsenyed* placido modo et cum omni reverentia ac submissione responderunt: sese declarantes, quod ipsi hic expresso mandato regio mensurae se non submittent, nihilominus tamen si sacr. suae Maiestati ita visum fuerit, cum suis officialibus et nobilibus inclitae sedis, iuxta leges et privilegia nationis Siculicae, prompti et parati erunt armis servire, qui velut antiquitus sciebant nobiles *Siculos* parentes et avos nostros dirigere pretiosas libertates et privilegia aquirere, eaque conservare, atque nunc similes officiales ad defensionem patriae seu

ad ejus custodiendos limites nos disponere aequè sciunt, neque ideo, ut ad regimina selecti, ordinati ex patria educantur, se mensurari patientur, et praeterea simul contributionem solvant.

Die eadem in *Városfalva*, incolae ejusdem pagi, ut et ex *Jánosfalva*, demum in *Dállya*, ipsimet incolae ex *Dállya* porrecta sua instantia et ex *Ege* convocati, ad modum et formam praescriptorum pagorum, responderunt et sese declararunt: quod nunquam parentes et avi eorum mensurati fideles semper principibus et sacratissimae suae Majestatis praedecessoribus praestiterunt servitium, ipsi quoque sine mensura praestare, propriis armis et sumptibus servire, ut de lege obstricti sunt, ad defensionem patriae, seu custodiendos limites praesto erunt, ubi dignabitur clementissime sacr. sua Majestas ab omni onere contributionis ejus liberare, nam et armis servire, et tributa dare, insuperabile ipsis onus foret, nec sub eo subsistere possent.

Die 8-vo Septembris placuit illustrissimo domino colonello conscriptionem ulterius non continuare et ad oppidum *Udvarhely* ire ac inde suam informationem super hactenus actis cum supremo coadministratore ad excellentissimum dominum dominum generalem commendatam baronem a *Buccow* Cibunum hac die dirigere, ab sua excellentia posteriores ordines de die in diem exspectaturi. Ubi nobiles et cives *Udvarhelyenses* tam ab illustrissimo domino colonello, quam a supremo coadministratore saepius, ut et viceofficialibus, ab omnibus autem serio urgebantur, ut conscriptionem suam apportent, iuxta quam conscriptio isthaec militaris continuari queat. Qui, prout de dato 6-ta Septembris simul in isdem litteris adhuc in *Almas* receptis, responderant, respondent et nunc: se peragere velle conscriptionem illarum, qui militiae nomen daturi essent, sed cum nemo inveniatur talis, [juxta resolutionem excelsi regii gubernii nollentes vi conscribere non possunt; cum facta praevia penes humillimam suam instantiam coram excelso gubernio quaestione, hoc gratiosum responsum obtinuerint et quidem nobiles in his verbis:

Supplices a iurisdictione sedis, cui hactenus subfuerunt, avelli nequeunt, militia vero cum sit spontanea, impediri supplices a sequenda illa non possunt. Privilegiati vero: Non esse animum gubernii supplicantium juribus, privilegiisque, in quorum usu legitime perstiterunt, quidpiam derogandi, modernam, quae fervet, nationalis militiae conscriptionem, seu classificationem, nihil juribus, consuetudinibusque oppidi receptis nocituram, aut praejudicaturam decernit, jubetque civium ejusdem oppidi nationalis militiae nomina dantium clasificatio, medio denos-

minandorum per magistratum e gremio ejatis communitalis subiectorum peragatur.

Quas quidem resolutiones in suam partem coram illustrissimo domino colonello interpretati sunt et dixerint, quod militia haec sit spontanea ac ii solum conscriptionem militarem ingredi debeant, qui militiae nomen dare vellent, quod quidem ipsi tam per nobilium et civium domatim factam circulationem ac etiam populum totum convocando serio inquisiverunt, nec tamen aliquis, qui spontaneae militiae nomen daret, inventus est. Ad quos ipsos omnimode et per suos sacerdotes in contionibus hoc fine directis monere, et ipsis persuadere, ita et minis eosdem inducere conati fuimus, imo ex mandato supremi coadministratoris viceofficiales eosdem ad se vocari fuerunt, ad praemissa inducere volentes, nec tamen a proposito, resolutioneque regii gubernii ipsi avelli poterant.

Interea excellentissimi domini domini commendantis generalis responsoriae gratiosae ad litteras ex *Almás* proxime exaratas venerunt, ubi inpositum est, quod iis omnibus, qui mensuram, conscriptionemque militarem subire nollent, explicandum sit: quod si adhuc inobedientes manserint, praecedentiam sedis, conservationemque sigilli nationalis reliquasque praerogativas absque mora perdent, quod ipsis sacerdotibus, viceofficialibus et assistentibus et per eos plerisque dictum est et promulgatum. Et dum haec agerentur

Die 12-da Septembris accedunt deputati omnium pagorum sedis *Bárdóc*, ut et reliquorum pagorum sedis *Udvarhely*, ubi conscriptio militaris jam peracta fuerat, qui scriptotenus hanc suorum declarationem exhibuerunt; quod posteaquam commissio ab eis discessisset, reflexerunt se, factasque desuper reflexiones illustrissimo domino colonello sincere detegere decreverunt: se mensurae quidem solo ex respectu coadministratoris supremi omnes et singulos subiecisse, et ex coactione mandato et ex timore accessisse, cum supremus coadministrator praemissis suis exmissariis ipsos ita disponere fecit, ut in stationibus ubique se ipsos silentes et obedientes praesent, imo ipsemet coadministrator supremus in quibusdam stationibus, velut in *Bárdóc* plebem tumultuantem sedavit, plerosque ad mensuram vi et manibus atraxerit, nec aliter eorum quisquam accessisset, de quo ipsemet illustrissimus dominus colonellus, cum suis adiunctis, testificari potest, quam quidem mensuram non alia ex conditione subivisse, uno ore constanter se declararunt, quam ut ad dictamen legum et privilegiorum nationalium, qualiter praedecessores eorum, loca decr. Trip. p. 3-tio tit. 4-ti, item diplomatum divi Leopoldi anno 1691. tit. 140. Appr. Const. articuli puncto 1-mo, loca decretalia et ex

Comp. Const. de statu et privilegiis Siculorum sonantia citando, armis serviverunt; eorum tenore, cum suis praepositis officialibus sedis suae, totaque sede *Udvarhely* ac nobilibus, ad defensionem patriae in ipsa patria fidele in principem, ad ultimum sanguinem usque servitium praestabunt, arma et vestitus, cum praesertim suae Maiestatis gravissimis his belli temporibus tot tantisque lacessitur expensis, neutiquam praetendunt, nec assument, quidem super qua re pedes clementissimae regiae Maiestatis inter gemitus osculabuntur, si autem suae Maiestati visum fuerit, ut sicut ab aliquot jam retroactis annis tributum suum solvent, sin autem clementissime visum fuerit, ut militiae nomen dent, secundum dictamen legum, privilegiumque nationalium, fidele semper servitium praestabunt, et sic cum ad utrumque sint parati, nemo illos inobedientes, minus infideles censere potest. Quam quidem repraesentationem ipsi ad manus illustrissimi domini colonelli dederunt, qui ipsis hactenus dicta recapitulavit atque ideo, quod se mensuram et conscribi passi sunt, secundum puncta ab excellentissimo domino commendante extradata ipsis explicuit et per vice-officiales explicari fecit: quod obedientes et mensurati deinceps praecedentiam sedis prae reliquis et conservationem sygilli nationalis sibi concreditam habebunt, reliqui his deteriores erunt, privilegiisque et praerogativis spoliabuntur. Hi tamen inhaerendo superioribus, et sese ad praemissa referendo discedunt.

Die 14-ta Septembris illustrissimus dominus colonellus jam ab aliquot diebus expectans Cibiniõ ordines suae excellentiae generali commendantis, tandem resolvit Cibinum ire, et oretenus cum sua excellentia conferre, quocum supremus coadministrator una Cibinium ire ad excellentissimum dominum generalem decreverat. Hoc fine

Die 15-ta Septembris movere volentes, mane illustrissimus dominus colonellus accepit ordines suae excellentiae, et paulo post advenerunt duo milites *husarones*, adventus suae excellentiae praenuncii, ac circa vespertum sua excellentia generalis commendans et una excelsi regii Transylvaniae gubernii praeses baro a *Buccow*, cum illustrissimo domino comite *Gabriele Haller*, generali vigiliarium praefecto et guberniali consiliario, nec non tit. domino v. colonello ab *Erensz*¹⁾ advenerunt, et postquam sua excellentia coenam sumpsisset, sero jam vespera demandavit per officiolatum sedis adhuc de nocte circulariter committi, ut ex illis 43 pagis, qui suam

¹⁾ T. i. *Ernst* alezredes, a ki Háromszéken állomásozott és zsarnokoskodott később, s a II. székely gy.-ezred parancsnoka lett.

protestationem seu repraesentationem, ut praescriptum habetur, in *Almás* per suos legatos instituerat, per classim et ordinem singillatim sex personae, ex summum ex 12 pagis simul, sequenti mane comparerent, quod eadem nocte per commissarios sedule officiolatus in effectum deducere studuit. Et sequenti

Die 16-ta ex proximioribus aliquot pagis, juxta mandatum excellentiae suae comparuerunt, non quidem juxta circulares, sed praeter mandata ex uno plures, ex alio pago pauciores erant praesentes, qui totaliter malis imaginationibus, timoreque percusi adeo perturbati erant ac inconsulti, ut ne supremi viceofficialiumque consiliis capacitari, sedarius quiverant, et sic ex diversis multis pagis multi numerabantur; e quibus utpote primum 12 pagorum ablegati in domum praetorialem sedis inclitae interiorem, videlicet ubi illustrissimus dominus colonellus manet, introducti, in praesentia excellentissimi domini domini commendantis generalis, ubi eadem sua excellentia gratiose prius dignabatur ipsos alloqui, et per interpretem tit. dominum vicecolonellum, sacratissimae suae Maiestatis gratiam, et suum paternum affectum appromittere, exposit perlegi suas propositiones et puncta, ex latino in Hungaricum translata, mandavit. Quibus satis, superque tam per tit. dominum vicecolonellum *Ereszt* (!), quam per illustrissimum dominum comitem *Gabrielem Haller* explicatis et declaratis, recapitulando hactenus audita uberius intelligere et percipere poterant. Totidemque 12 pagorum expressi horis promeridianis admissi fuerant, qui auditis punctis et gratis propositionibus suae excellentiae intellectis, ita dimissi sunt, ut sequenti die communicatis illis, quae audiverant, communem suam et ultimam voluntatem detegant et sese aperte declarent. Qui dum adhuc in conspectu suae excellentiae essent, humillime reposuerunt: se valde rudes, ignaros, indignos esse, ut verbis se explicarent, vel ex reverentia suae excellentiae et timore auderent, nec se exprimere scirent, verum, ut decet, plebem rudem coram tanta excellentia humillimam suam mentem detegent et in scriptis per instantiam humillimam de genu porrigent.

Die 17-ma Septembris fama jam pervulgata adventus suae excellentiae, ultra dispositionem et commissionem officialatus, ex magna parte sedis etiam non vocati comparuerunt, non aliam rationem suae comparitionis seu numerositatis assignantes, quam in re tam insolita et negotio communi, ne ut ore duorum aut trium expressorum suorum argumenta et rationes proponerentur, sed in praesentia omnium res, et negotium ipsorum tractaretur, ac quivis de re hac capacitaretur, suaeque propria

vota spontanee praeferre valeret. Qui multum per supremum coadministratorem, v. iudicesque regios et alios assistentes, eo fine ipsis obviam euntes moniti et compositi, desuperque serio hortati, ut secundum altam dispositionem suae excellentiae et non plures venirent, quod licet promiserint, verum et confusione, et timore jam praeconcepso sese regulare, ut ut consultiores conabantur, non tamen poterant, sed omnes comparentes, cum omni silentio reverentia et obsequendi studio prae foribus domus praetorialis mandata audire desiderarunt; et sic jussu suae excellentiae ex 43 pagis, qui adhuc remanserant, et in conspectu suae excellentiae non fuerunt, in domum, ut supra dictum est, praetorialem vocati, terni aut quaterni ex singulis pagis in gratioso ejusdem suae excellentiae conspectu, benignas propositiones et puncta hungarico idiomate perlecta audiverunt, et sicut alii priores, ut vota sua extradent et verbis declarent, dimissi sunt.

Qui omnes simul eo coadunati et congregati negotium concertantes deliberarunt: ut in negotio communi et re simultanea uno eodemque ore, in uno memoriali, penes humillimam suam instantiam responsum darent, voluntatemque detegerent, quodque sumpto prandio tentarunt et suum memoriale praesentare voluerunt. Sed excellentissimus dominus dominus commandans generalis aliter ipsis mandavit et referri jussit: nimirum specificè singillatim, unusquisque pagus per duos suos expressos, resolutionem suam referat, aut scriptotenus exhibeat, ubi concipista seu notarius pagi se suscribere debeat.

Accepto hoc mandato dum per forum seu plateam passim cum silentio recederet populus, repente tumultus quidam exoriebatur et facto clamore vicejudices regii, caeterique adjuncti statim et ipsemet supremus coadministrator, causam tumultus exquirere volentes descenderunt, hocque facto tumultum et clamorem sopiverunt. Tumultus autem huius causam et rationem solam dixerunt non ab ipsis, sed a duobus militaribus officialibus primum tumultum causasse, qui ipsorum legatos *Franciscum Dérsi* ex Also-Boldogasszonyfalva colaphis excipere, et alium *Franciscum László* ex Benczéd per gradus e domo praetoriali descendentes truserunt, et per crines traxerunt; cum nulla lege ac nullibi legati laedi ac injuriari soleant, ideo per supremum coadministratorem excellentiae suae laesionem suam humillime deplorarent; sic tamen, ut superius scriptum est, per supremum coadministratorem et viceofficiales sunt sedati, factaque super hoc relatione, suae excellentiae factum officialium militarium valde displicuit. Inter haec quidem jam sole inclinante, populus silentio iterum per plateam recedere coepit et recessit, transque fluvium Küküllő et pontem

in prato Szombatfalviensi substitit, mandatum suae excellentiae praestolaturus, ubi demum jussit, ut quivis pagus singillatim ac seorsim, modalitate superius jam declarata, responsum suum adferat; et sic dimissi sunt.

Die 18-ma Septembris summo mane, postquam excellentia sua commendans generalis cum suis concomitantibus, et nostra sedis comitiva ex oppido discessisset, illustrissimusque dominus colonellus cum supremo coadministratore revertisset, iterum legati pagorum, sed multo pauciores venerunt et primi, seu consultiores ipsorum aliquot, jam praevis ex ore excellentiae suae proprio, nullam coactionem et aliunde ex resolutionibus excelsi regii gubernii spontaneam hanc esse militiam intelligentes, communiter suam factam resolutionem, seu voluntatem omnium in uno memoriali tit. domino illustrissimo colonello in scriptis exhibuerunt et praesentarunt, per suos legatos verbis plurimum excusantes, quod ipsimet, veluti rudes, nec coram sua excellentia timore pleni, neque coram illustrissimo domino colonello verbis explicare sua vota, et omnium voluntatem exprimere capaces sint, neque seorsim et singillatim quivis pagus suum responsum in scriptis dare, sub notarii seu concipistae manu et subscriptione potest, cum non omnes habeant scriptores. Quibus dictis memoriale suum illustrissimus dominus colonellus difficulter, prius quidem nollens, acceptavit tamen, et coram duobus vicejudicibus regis in suo cubiculo perlegi et quia ungarico idiomate scriptum erat, sibi interpretari curabat, ubi punctuatim responsi rationes dederunt:

1-mo. Quod ipsi a longo jam tempore grave onus contributionis supportent et hinc

2-do. Illud onus contributionis simul supportare et militiam sequi, sine laesione et praejudicio privilegiorum, et legum antiquarum nationalium nullatenus poterunt.

3-tio. Si illa modalitate, quae praescribitur, opporteret illos militiam sequi, illa methodus contrariaretur legibus et antiquis privilegiis Sicularum, ad quae observanda ac manutenda omnes principes et praedecessores sacratissimae suae regiae Maiestatis, prout ad reliquarum communitatum et privatorum hominum privilegia et donationes observandas jurarunt, etiam augustissima modo regnans Maiestas tempore coronationis se obligavit, sub illo juramenti sacramento. Hinc

4-to. Si sacratissimae suae Majestati visum fuerit, juxta illas leges et consuetudines antiquas, privilegiaque nationalia, cum suis officialibus et caeteris nobilibus inclitae sedis, prompti semper et parati erunt in patria et defensione ejusdem armis et propriis sumptibus servire ac sese ad ultimum sanguinem conservare.

Quos iterum ad obedientiam monitos illustrissimus dominus colonellus ad suos redire et domum pergere iussit, ubi ipsos redeuntes etiam supremus coadministrator adhortare fecit, et ut in pace et quiete sese domi contineant, nec quidquam tumultuationis praesumant, mandavit.

Et hac die post discessum suae excellentiae duo expressi pagi utriusque *Oláhfalu*, per suos ordines excellentiae suae priori die huc vocati, qui primo supremo coadministratori se insinuant, hanc quaestionem proposuerunt: utrum illa militia erit spontanea, nec ne? qui non expectato responso, sibimet responderunt: nam si erit spontanea, nos illam non sequemur spontaneae; sin autem coactive, nec sic contra privilegia nostra sequemur. Quos supremus coadministrator ad praesidem commissionis tit. ill. dominum colonellum relegando, dixit: ego cum non sim praesee commissionis, Dominationibus Vestris respondere non est mei, et hoc dicto, directi sunt ad ill. dominum colonellum.

Die 19-ma Sept. posteaquam relatum fuisset officialotui, quod praescripti pagi certam aliquam summam pecuniariam quasi collectassent, supremus coadministrator circulares per totam sedem statim expediri et nomine officialotus strictissime demandari fecit, aut ab illo collectione pecuniae penitus desistunt, aut collectatas statim et defuncto restituant, neque conventicula celebrare praesumant, sub gravi animadversione certo secutura.

Eadem die iudex regius privilegiatae communitatis utriusque *Oláhfalu* attulit et praesentavit resolutionem excell. regii gubernii, de dato Cibinii 16. mensis Septembris anni 1762 emanatam, tenore sequenti: *Non est mens gubernii aut intentio, ut suplicantium privilegio derogatur, quin imo vult, ut sartum, tectumque sit, praesertim cum ad militiam amplectendam nemo cogatur.* Qua visa et perlecta resolutione, eundem iudicem regium tit. ill. dominus colonellus dimisit, nullo dato alio responso aut mandato, quam quod dixerit: *jam in futurum videbitur.*

Occasione autem discessu suae excellentiae commendantis generalis, in domo tit. domini *Josephi Ugron* de Abrahamfalva, coram ill. domino comite *Gabriele Haller*, et tit. domino v. colonello *Erensz*, sua excellentia supremo coadministratori mandavit serio, ut coripheos et incitatores tumultus praedescripti, primum per v. officiales investigari, sicque compertos intercipi et comprehendi curet; verum in comitiva ejusdem suae excellentiae, dum ill. dom. colonellus cum supremo coadministratore in uno, eodemque curru sedisset, et de interceptione intercipiendorum ambo discurrissent, dixit ill. domi-

nus colonellus, sibi interceptionem illam, et nomina interceptiendorum ab excellentia sua concredita fore.

Diebus 20-ma 21-ma Septembris, ultiores adhuc ordines expectaturus, ill. dominus colonellus moram hic traxit, et die 21-ma circa vesperum ordines ab excellentissimo domino generali commendante accipiens, sequenti die, utpote 22-da, sumpto prandio, versus *Oláhfalva*, ad incl. sedem *Csik* itineri se, cum suis adjunctis cinxit, nihil quidquam circa conscriptionem militarem, aut alia de re dispositionis, officialatui, supremo, aut v. officialibus relinquendo.

Super quibus quidem praedescriptis actis, propositionibusque et responsis concinnatum prothocollum, fide nostra mediante, sub sigillis nostris usualibus, manuumque propriarum subscriptionibus, futuro pro testimonio extradandum duximus, in oppido *Székelyudvarhely* die vigesima secunda Septembris anni millesimi septingentisimi sexagesimi secundi.

Stephanus *Nagy* de Borsa m. p. et
Paulus *Török* de Kadicsfalva mp.
ambo v. iudices regii incl. sedis S. Udvarhely.
(p. h.) (p. h.)

Joannes *Nagy* de Bethlenfalva mp.
incl. sedis jurassor. (p. h.)
(Eredetije Udvarhely vm. levéltárában.)

16.

**Br. Bornemisza Pál csikszéki főkirálybíró feljegyzése br. Buccow csikszéki expeditiójáról, a székely határőrség szervezése végett.
(K. n. Abafáján, 1762. okt. 28. után.)**

Die 10-ma Oct. Cibinium ea intentione cum intrassem, ut inde ad vindemias ad comitatum Hunyad descendam, sed occasionaliter id notificavi excellmo dno commendanti generali, qui ad illud reponit: impossibile esse, cum sua excellentia ad incl. sedes *Csik*, *Gyergyó* et *Kászón* iter movere intendat, ad conscripti populi revisionem et intentionata 23-tia eandem revisionem in incl. sede *Gyergyó* inchoare.

Percepta illa comissione, coactus sum iter illud intentione mutata mutare et versus *Gyergyó* me itineri accingere, et in mandato cum habuissem, ad adventum suae exciae dispositiones praevias facere, ad *Gyergyó* perveni 22-da oct. et ibi termino praefixo suam exciam advenire expectavi. Sed propter temporis et itineris mutationem sua excia 23-tia Oct. advenire non potuit,

sed 24-ta appulit, et comitatus sum cum dominis viceofficialibus suam exciam ad Sz. Miklós, ibique populum ejusdem i. sedis, circa horam tertiam pomeridianam congregatum invenit. Et secundum intentionem sua excia statim revisionem intentionatam in effectum ducere non potuit, cum membra ad eandem revisionem necessaria, propter itineris malitiam statim suam exciam sequi non potuerunt. Ideoque revisio protrahi ad ulterius tempusculum debuit. Nihilominus tamen post unam aliamve horam illa commembra necessaria cum advenisset, circa crepusculum sua excia ad illam revisionem exire intendit. Sed cum ex hospitio unum aliumve gressum movisset, suae exciae obviat una multitudo tumultuantium, quam vi officii mei hisce sisto verbis propria lingua vernacula : *mit akar ketek ?* Qui respun derunt iterum lingua propria : *uram régen várakozunk, kinyerünk elfogyatt, kételenyítetünk haza menni.*

Quam multitudinem pulchris verbis cum allocutus fuisset iterum ad locum, unde venerunt, redire, et in ordine stare disposui. Ubi sua excia totum populum in circulum stare disponens, juramenti depositionem proponit. Quam propositionem cum populus intellexisset, positis suis propositionibus, nimis multis verbis, tumultuare incipit et nimis cum illa verbotinatio durasset, facta iam nocte, sua excia populum ad propria redire imperat et alia die summo mane iterum comparere mandat.

Ad illud mandatum omnino populus cum comparuisset, tantum talis tumultus fuit, quem tumultum cum vidissem esse nimis indecentem, et personae suae exciae nimis derogantem, brevibus populum verbis aggressus sum, dicens : quid volunt, mihi insinuent et suae exciae referam. Ad hoc modicum se cum populus composuisset, suae exciae petita tum ego, tum populi legati retulerunt.

Responso modico prolongato, tumultus renovatur. Quem cum vidisset sua excia, iterum populum redire imponit, qui etiam redit, et paulo post e Sz. Miklosiensibus, sumpto prandio, utcunque magno numero ad hospitium suae exciae rediunt. Sed cum juramentum elevatis tribus more solito digitis dixissent, et juramentum non intelligere se dicunt, ideoque illam confusionem sua excia cernens, iterum illos redire mandat.

Sed subsecuta tertia die, plane cum sua excia currum conscendere vellet, iterum Sz. Miklosiensium aliquis numerus comparet, et juramentum deponit, exposcens, ut inter reliqua petita e patria ne educatur.

Et sic sua excia se movit ad Csik 26-ta Oct. ,ubi subse- quente die populum confluere ad Csikszereda jussit, qui non minorem tumultum excitavit, cum juramenti depositionem intellexisset, dicens, se ita promisisse militiam limitropham

amplecti, si privilegia antiqua recuperavit, officiales e propriis patriotis acquisiverit, et in patria manere assecuratus fuerit.

Quem tumultum sua excia cum vidisset, illos etiam domum redire iussit. Sed conscripti ad equitatum manent, et se ad quartirium dni capitanei ad Csik-Toplocza (!) ire petunt, ut ibi melius intenitonom suam explicare possint. Qui ibi etiam factis suis propositionibus iuramentum deposuerunt. Sed propositiones pro certo scire non possum, cum suam exciam solum in Szereda relinquere non potui, sed in simul omnes scio in patria militare fermentissime asseverarunt.

Et sic sua excia se movit die 28-va ad Háromszék. Qua occasione dignatur sua excia mihi notificare, quod suae exciae relatum sit, a me tumultum illum excitatum fuisse, a meque famulos meos inter populum missos ac instructos fuisse, quatenus Gyergyovienses non jurasse asseverarent, ideoque nec illi jurarent, neque essent primi etc. etc. Quam incusationem per omnia negans, me innocentem allegavi. Sicque sua excia de novo injungit, ut post reditum ex Háromszék dni colonelli de Schröder, populum iterato convocatum de deponendo iuramento persvadeam.

Adveniente itaque tit. dni Schröder, eaque comitante et ubique praesente, populum ad id praestandum persvadere conatus sum, sed inaniter fuere omnia. Imo post plurimas verborum mihi illatas injurias, me totius rei unicum esse causam audivi, domum redire coactus.

(Csíkszék főkirálybírói jkvében, a br. Huszár-család abafájai ltárában.)

17.

Mária Terézia a guberniumnak. Bécs, 1762. nov. 8.

(Kivonat.)

A beérkezett jelentésekből úgy látja, hogy a nép szokott hűségével engedelmeskedett a rendeleteknek ott, hol, mint Beszterczén, a magistratus és Csíkban br. *Bornemisza* és a többi tiszt jó példával mentek elől; ellenben Háromszéken és Udvarhelyszéken, a hol a tisztek több-kevesebb idegenkedést tanúsítottak, a nép is többé-kevésbbé ellenkezett. Minthogy tatár beütés fenyeget és szükséges még a tél folyamán a fegyverfogásban begyakorolni a népet, hogy a haza megvédhető legyen: ez a fenyegető veszedelem nem tűri, hogy bármi késedelem történjék a határórség szervezése bevégzésében. Midőn ezen sürgősséget tudatja, megbízza a guberniumot, hogy Bornemiszanak és tisztársainak a katonai szervezésben tanú

aitott munkájokért megelégedését kifejezze és őket, valamint a katonai szolgálatra vállalkozókat kegyelméről és védelméről biztosítsa.¹⁾

(Másolata Csíkszék jkvében, a br. Huszár-levéltárban.)

(Ugyanabban a kir. leírásban még ezek is foglaltatnak, melyek a Csíknak szóló másolatból hiányzanak).

A gubernium sept. 28-iki jelentéséből és egyéb az Udvarhelyszéken szervezendő katonaság ügyéről szólókból úgy véli (supponere), hogy Buccow mindent a guberniummal egyetértően cselekedett.

Gr. Mikesnek a királyné méltatlankodása, a megjavulás reményével, tudattassék, mivel felfedezte leveléből az ő színelését, s kívánja, hogy nagyobb buzgalommal buzdítsa övét a katonaságra. Br. Daniel és Bándi megrovását és megbüntetését fentartja magának. Az Udvarhelyszéken tartott gyűlések bujtogatóit nyomozzák és törvényesen büntessék. Gr. Haller küldessék ki Udvarhelyre a királyné méltatlankodása kihirdetése végett. Nem akar ő fge bárkit is katonaságra kényszeríteni, vagy jogaiban zavarni, de akarja mégis, hogy mindenki külön jelentse ki, hogy akar-e ez új katonasághoz állani és az ilyenek kedvezésben részesülnek. Hogy Schröder ezredes és más tisztek mérsékeljék magokat és ne zaklassák a népet: főhadiparancsnokságnak meghagyatott.

(Kivonata Halmágyi Libellusában, azzal a megjegyzéssel, hogy olvasatott a guberniumban nov. 18-án s nov. 22. közöltetett gr. Mikes-sel és br. Bornemiszával.)

18.

Királyi leirat a guberniumhoz. 1762. nov. 8.

(Kivonat.)

Értesít, hogy az a két követ, a ki Udvarhelyszék kebeléből a határórség szervezése ügyében Bécsbe küldetett, eltávozott a nélkül, hogy a kérelmet előterjesztették volna. A népek tudtára kell adni, hogy semmi jogtalanságot nem terveznek ellenők, mert ő fgének az a szándéka, hogy csupán önkéntesek vétessenek fel a határórségbe, tehát ne féljenek, hogy arra kényszeríttetni fognak. Továbbá nem szokása ő fgének azt, a ki ügyeiben a rendes úton hozzá folyamodik, megbüntetni, vagy azt rosz néven venni, de azt az illetlenséget

¹⁾ V. ö. Halmágyi Naplója 18. és 23. l.

(inconvenientiam), hogy a hazai törvények ellenére gyűléseket hirdettek, büntetlenül nem hagyhatja.

A gubernium végzése nov. 18-án : Közzétetik gr. Haller Gábor ő exciájával és Udvarhelyszék tiszteivel.

(Extractus Halmágyi Libellusában.)

19.

A főkormányszék rendelete Háromszék és Csíkszék tisztségjelhez, a fegyvert letett nép lecsillapítása és a fegyver újra felvételése érdekében. Nagyszében, 1762. nov. 8.

8-va Novembris 1762.

Supremo et v. officialibus sedium Háromszék et Csík.

Non sine satisfactione et singulari voluptate intellexerat nuper gubernium, utriusque ordinis in illa sede Siculos, avitae virtutis militaris memores, dum erectio nationalis in hoc principatu militia augustae principis jussu initium sumpsisset, datis ultro nominibus in hanc sese inscribi passos fuisse, consuetaeque militari mensurae sua sponte obtulisse et per hoc bene de summa principe et patriae securitate merendi occasionem ambabus manibus amplexos esse; ast proxime, dum praeses noster ad congregandos sub signa militaria inscriptos, atque ad praecipendum debitum haereditariae principi fidelitatis iuramentum sepositis, interim reliquis gravioribus curis, eo se conferendo, sua illos praesentia honorasset, male animatorum quorundam instigationibus, et fideli populo prorsus execrandis susurationibus, eo se permoveri passos esse, ut inutilibus difficultatibus, et ad rem non facientibus conditionibus formatis, propositum finem principi utilem, patriae securitati necessarium, sibi vero bellicosae quondam nationis posteritati honorificum et gloriosum, ideoque expetendum potius, quam fugiendum confundere, prioremque spontaneam voluntatem retrahere, indecenti prorsus exemplo veriti non sint, non minori dedignatione informatur gubernium. Illud vero, quod in revocanda laudabili eorum voluntate nonnulli sedis officiales, qui tam ex debito principi, patriaeque zelo, quam vero juratae fidei obligatione salutarem augustissimae principis intentionem omni conamine promovere debebant, tenebanturque, auctores et seductores, quod gubernio notum est, se praebuerint, non modo severe exprobrandum duxit gubernium, sed ut tales instituendo per directorem ad praescriptum patriarum legum processu, tamquam regiarum ordinatum contemptores prosequantur, promeritasque illiciti et indigni facti sui poenas, subeant, ordinare non deerit. Interea

vero dum exemplo vicejudicis regii *Stephani Antos*, qui praeter laudabilem officii sui in reliquis sibi commissis administratio-nem, in reducendo quoque abalienato a nationali hac militia Sicularum animo, non sine optato effectu de summae principis servitio bene mereri pergit, perspectum habeat gubernium, in salutari hocce scopo promovendo, extirpandis praejudiciis, flectendisque in meliorem partem populi animis, sinceram officialium industriam, operamque summa, qua obstricti sunt, fide impendendam, plurimum valituram esse; hisce Dominationibus Vestris strictissime committatur, ut turbatum populi animum sedare, inutiles, quae illis instillatae sunt, condi-tiones, et praejudicia, propositis in contrarium argumentis evellere atque, ut illam, quam prius spontanea voluntate amplexi fuerant, nationalem militiam sequi, avitaeque vir-tutis gloriam consequi gestiant, persuadere et perhoc prioris facti indignitatem delere, haud intermittant; certos, securosque illos reddendo, militiam hanc benignissimo regia jussu erectam iri, suamque Majestatem sacratissimam hanc eorum prompti-tudinem non modo materna teneritudine et pietate suscep-turam, verum peculiaribus etiam privilegiis et ornamentis secundante gubernio illustraturam esse.

Hátán Halmágyi kezeírásával: Commissio gubernialis ad sedem Csík de sedandis plebis tumultibus.

(Másolata Halmágyi javításaival az ő Protocolluma 382. lapján.)

20.

A gubernium br. Bornemisának. Nagyszeben, 1762. nov. 15.

(Kivonat.)

Ő felsége legújabb leíratában helyeselte, dicsérte a határ-
ország szervezésében kifejtett buzgalmát, és meglegedését
tudatni parancsolta úgy vele, mint alárendelt tisztjeivel.
Tőlük várja kíváncsatos végét a dolognak minélelőbb. A mire
bár kötelesek, de hogy még inkább sarkaltassanak, tudatja,
hogy a kik abban buzgólkodnak, azok különös jóakarátát fog-
ják élvezni úgy a hivatalok elnyerésében, mint a katoná-
ságnál, ha önként a zászlók alá állnak, a rosszakarók ellenben
méltatlankodását és büntetését vonják magukra.¹⁾

Ad. b. de *Buccow*.

S. l. b. de *Bruckenthal*.
Stephanus Halmágyi.

(Másolata Csíkszék jkvében, a br. Huszár-levéltárban.)

¹⁾ V. ö. Halmágyi Naplója 18. l.

21.

A gubernium br. Bornemisának. Nagyszeben, 1762. nov. 18.

(Kivonat.)

Megküldi a királyné nov. 8-iki leíratának kivonatát (az elismerésről) pótlólag nov. 15. tudósításához. A minek értelmében eaküdt és alattvalói kötelessége lesz a határőrkatonaság szervezésében hűséges törekvéssel őszintén fáradozni s a hatósága alatt való népet önként csatlakozásra bírni, azokkal az érvekkel és okokkal, melyek közöltettek, az akadályokat elhárítani s ezáltal a királyné tetszését mindinkább megérdemelni.

(Másolata a br. Huszár-család ltárában, a csiki jkvben.)

22.

A gubernium rendelete Csík-, Gyergyó- és Kászonszékhez, melyben a fegyverfelvétel által támadt zavarok lecsendesítésére buzdítja és a határőrség szervezésének előmozdítására serkenti.

K. n. (1762. nov. 18.)

V. officialibus sedium Csik, Gyergyó et Káson.

E duplicis Dominationun Vestrarum sub 8-va et 12-ma praesentis data informatione displicenter admodum informat gubernium regium de differentiis, vexis et injuriis, quas Dominationes Vestrae militibus, limitropham nationalem militiam amplexis, reliquis incolis non militibus illatas esse, conqueritur. Quae quemadmodum praeter mentem et intentionem gubernii regii contigerunt, ita tam de justa horum jurisdictionisque provincialis manutentione, quam vero militum debita subordinatione, et simul praerogativarum militiae illius conservatione, adeoque turbatae utriusque ordinis harmoniae reductione, in sequentibus providendum esse censuit gubernium; et quidem

1-mo. Quamvis et praeteritis temporibus ad confinia utriusque Valachiae contermina observanda, ductamque ibi lineam praecusoriam tuendam, praeter constitutos Plajasones, vigilesque sanitatis, alii etiam ex advicinantibus circulis incolae, in suo quisque territorio ordinari consueverat, huiusque vigiliae continuationem modernae in primis epidemicae luis, in vicina Valachia grassantis circumstantiae, ad publicae securitatis rationes efflagitent; improbat nihilominus regium gubernium ejusmodi suppletorios vigiles per officiales militares e conscriptis, quamvis nondum juratis militibus ordinandi et via exe-

cutionis cogendi modum ; qui ideo pro futuro non modo prorsus tollitur, verum ego praeses, qua supremus armorum regionum praefectus, severam hujus facti rationem a militaribus officialibus exigere, in auctorem pro merito animadvertere, atque ut illud quidquid ab exectoribus titulo septem diurnorum sic dictorum penaliū cruciferorum a plebe tributaria exactum est, incunctanter restituatur ac ab injuriis, illicitisque exactionibus militares abstineant, officialesque militares dum ejusmodi suppletorii vigiles disponendi erunt, suo modo requisitis officialibus sedis per eosdem ordinari curent, nec se in eorum jurisdictionem immittant, serio ordinare non cleero.

2-do. Cum nationalis isthaec militia sine officialibus subsistere, et in ordine contineri ; officiales autem militares, commoda habitatione destitui non possint ; militaria vero in eadem sede aedificia absque eo vacua in militarium officialium rationem extructa habeantur, ex iisdem excludi prorsus non possunt ; quae illis assignanda esse, iam antea supremo sedis illius officiali intimatum fuerat ; erroremque inde evenisse, quod idem subordinatis suis desuper ordinare praetermiserit.

3-tio. Quemadmodum hanc nationalem militiam non coactam, verum spontaneam sacratissima sua Majestas esse velit, regium gubernium non admittet, et cumprimis ego praeses non patiar, ut via executionis, terriculamentis, aut denique aperta vi nolentes ad statum militare amplexendum compellantur. Ast cum horum animi, quemadmodum jam antea Dominationibus Vestris intimatum erat, a nutibus et voluntate sedis officialium plurimum dependeant, et prout quisque Dominationum Vestrarum sinceram industriam, debitamque homagialis fidei integritatem et operam ad flectendos ad tam salutarem summae principis scopum, variis instigationibus et sussuris abalienatos et ad frugem reducendos eorum animo impendet, ita huius etiam militaris conscriptionis progressum promoveri, vel retardari sua Majestas sacratissima persvasa sit : injungitur Dominationibus Vestris, ut eadem etiam contraria terriculamenta, mentibus Sicularum pravo consilio instillata, senioribus modis evellere, populumque ad obsequium omnimode flectere haud intermittant, de regia hoc facto benignitate securae, casu vero in contrario severam animadversionem haud evitaturae.

4-to. Ad tollendam porro jurisdictionum inter militares et provinciales confusionem, pacemque et quietem restituendam, quae interim ab utrinque strictissime observanda, tam a parte supremae armorum praefecturae, per me praesidem,

quam vero provincialibus, per regium gubernium praescripta sunt, ex emanatis sub hodierno circularibus Dominationes Vestrae perspecturae erunt uberius, ad officium itaque earundem pertinebit, non modo ea, quae ibidem iuncta sunt, sua ex parte observare et per sibi subordinatos observari curare; verum ut unice in summi servitii promotionem, vivique aerarii conservationem intenti, sinceram suam militaribus officialibus harmoniam colant, rixarumque et injuriarum fomites in suis extinguant, prioremque animorum unionem reducere studeant, hisce committitur.

(Halmágyi által javított fogalmazvány, az ő Protocolluma 389. lapján.)

23.

Br. Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybíró levele gr. Bethlen Gábor udv. kancellárhoz, melyben jelentést tesz a székely határőrség szervezésének első sikertelen kísérletéről és br. Buccow csíkszéki kudarczáról. Kelt Székely-Udvarhelyt, 1762. nov. 20.

Még ennekelőtte edgynéhány (!) holnapokkal bátorkot-tam volt tiszti alázatos kötelességemnek állapota szerint Excellentiádnak, úgymint legfő instantiámnak, két levéllel megjelenni.

Az elsőben jelentettem alázatosan Excellentiádnak mélt. comendirozó generalis úr ő excellentiájának parancsolatját, hogy én praefecturámba bémenvén, a népnek proponáljam, hogy felséges Asszonyunknak szent és kegyelmes szándéka volna az, hogy a székelység maga véghatárait oltalmazza; azért arra a szolgálatra suo modo őket disponálván, consribáltossam; mely parancsolatját ő excellentiájának megértvén, instáltam ő excellentiájának, hogy magam jövődóbeli legitimatiójára in scriptis instructiot adni méltóztassék. De midőn házomhoz (!) visszamenni, ő excellentiájától bucsut vévén, igyekeztem volna, csak ily szóbeli parancsolattal értesített ő excellentiája, hogy őket régi elejeknek vitézségekre emlékeztessem, melyben ha ők is megmaradtak volna, annyira jobbágyságra nem estek volna és jószágokat is nem vesztették volna.

Másodikban jelentettem Excellentiádnak, hogy azon fellyebb megírt, szóbul álló instructio szerént elindultam, és a népet articularis büntetés alatt megjelenni parancsoltam, mellyre engedelmeskedvén, hol csak az távollétel nem akadályoztotta (!), mind megjelent és nékie az nevezett mélt. comendirozó generalis úr ő excellentiája parancsolatját colonellus báró *Schröder* úrral megjelentettem, melyet nagy

engedelmességgel meg is hallgatott. És mivel a parancsolatam úgy volt, hogy *pro defendenda propria patria* szolgálatja és hűvsége praetendáltatik, tehát a nép is magát úgy resolválni kötelezte (!), ha az régi privilegiuma megadatik, tisztje nemzetiből adatik és rendeltetik, a hazából se edgyszer, se másszar (!) ki nem vitetik. E volt a nép kívánsága mindenütt.

De azon alázatos két relatiom kezeiben jutott-é Excellentiádnak vagy nem, nem tudom; azért alázatosan ujólag merészlek ezen alázatos relatiommal eszerént alkalmatlan-kodni, hogy a conscriptio és az említett colonellus úr által követő méretés, melynek consequentiáját a nép nem tudta és értette, véghezmenvén, mélt. commendirozó generalis úr ó excellentiája az elmúlt 24-dik októbernek napjára Gyergyóba bémenvén és magát várnom parancsolta, hogy ó excellentiája a népet revideálhassa. Az holott is ó excellentiáját bévártam, és ó excellentiája azon napon három óra tájban béérkezvén, Szt. Miklósrá jött és ottan a népet össze- gyűlve falunként szemlélte. De szándéka szerint mindgyárt azon népet nem revideálhotta (!), mivel ó excellentiájának azon revizióhoz való mélt. kísírói az útnak mostohasága miatt el nem érkezhettenek volt, hanem estvefelé nap haladat (!) után, vagy tályban (!) indult ó excellentiája edgy mezőre, az holott az nép össze- gyűlt volt; de mikor az kvártélyháztól edgy néhány lépést haladott volna, tanálkozik ó excellentiája már felfegyverkezett nagy sereg néppel, mely fegyvert is vett volt fel az nép az militaris tiszt uraktól, az tatár irruptioja ellen határok széllyje (!) őrizéseire. Minthogy a tatár irruptiojának nagy hire volt, azon nép vagy tumultuatióval lévén, magam is ó excellentiáját kísértem és midőn láttam az dolog nagy megzendülést, közibe mentem azon népnek és mondotam: fiaim, mi baja keteknek? Mondották: uram! mi régtől-fogva várakozunk, kenyerünk elfogyott; az idő is esős lévén, állították, hogy már annyit a szabad ég alatt állani bajos, azért ők haza mennek. De én azon felgerjedett néppel szépen bánván, esmég azon mezőre visszatérítettem, a hol a többi volt, és ottan esmét helyjére állván, mélt. commendirozó generalis ur ó excellentiája közibe menvén, az egész népet és sereget kerékbe menni és gyűjteni parancsolta és aztat véghez- vén, parancsolta ó excellentiája az juramentumot letenni. De az nép arra erősen megmozdulván, sok propositiokat tett és semmikép az juramentumot le nem tette, és mondotta, hogy mi az ó Felsége szolgálatjára és hűvségire megesküd- tünk, midőn ó Felsége az birodalmat általvette szegény Istenben nyugodt nagy emlékezetű attya Károly császár halála után. E mellett midőn ők magokat a szolgálatra előbb-

azéri kösztők tett propositiom után conscribáltották, úgy ígérték hazájokat oltalmazni, ha régi szabadságokat és a többi, mint fejűl írák, ő excellentiája az felséges udvartól megnyeri (mely kéréseknek magam is bizonyítója vagyok), mivel pro testimonio velem lévő colonellus úrnak még in exordio operis mindenütt megtolmácsoltam, vagyis magyaráztam minden feleleteket és kéréseket. Mit referált pedig mélt. commendérozó generális úr ő excellentiájának, nem tudhatom, mivel minden relatiokat azon colonellus úr tett.

Azért azon nap látta ő excellentiája, hogy az népnek megindulása miatt juramentum letételét szorgatni nem jó, méltóztatott ő excellentiája parancsolni másnapra ismét öszvegyülni, mely volt 25-to ejusdem Oct. És ugyanazon parancsolatra azon nap megint megjelenvén, az tumultuatio szintén csak úgy volt és az nép kérése ugyan, amint annakelőtte való nap; sőt még a tumultuatio annyira ment volt, hogy ha én magam (jöllehet a nép erősen felindult és haragutt reám, ki azt kiáltotta, hogy én okoztam azon conscriptiot) közibe újlag nem mentem volna, talám nagyobb dolog is lett volna, de engem az nép maga közt látván, meg csendesedett, és maga kéréseit, kívánságát általadván, referálni mélt. commendirozó generális úr ő excellentiájának kért és így aztat megjelenteni magam ígírvén, kevéssé csendesedett. A kérés és kívánsága a volt, hogy hazájokat per absolutum nem hadgyák és abból ki nem mennek (s a hazájokon pedig értik és értették csak Gyergyót).

Látván ő excellentiája, hogy az nép milyen kívánságba legyen, elmenni parancsolta, csak az ő Felsége fegyvereit adgya vissza. Mely parancsolat után mindjárt el is oszlott az nép és maga házához vissza is tért. De kevés üdö mulva ugyanaz nap persvadeáltatván Szt. Miklóson feles számból álló némely személyek, esmég ő excellentiája szállására tértek és a hűtet felvenni, vagyis letenni ígérték. De midőn az hűtet felmutatott újjokkal mondották volna, csak megszólaltak és az hűt formuláját nem érteni kiáltották, és úgy ismég azon nap semmi sem végeződött, hanem 26-ta harmadnap a szentmiklósiak közül, éppen mikor ő excellentiája Csíkba indulni igyekezett volna, érkeztek és a juramentumot letették, de csak magok hazáját oltalmazni, mivel az oda való esperest úr is a cathedrából publice praedicálta ilyen szókkal: az ördög testét, lelkét vigye el, ha az hazából elviszik őket. Ezeket a szókat mélt. commendérozó generális úr ő excellentiájának is referálta ugyan edgy szentmiklósi lakos, ki is inkább volt azon népnek kormányzója és még oda Sz. Miklóstra rendeltett főstrázsamester úr, nékem kezemet megfogván, jelenté,

hogy a népnek aztat mondotta, hogy ötet lőjék legelől agyan(!), ha az hazából elviszik.

Ezek megesvén, ő excellentiája minden mulatás nélkül még aznap indult Csíkba, csak addig késett, még nagy kéréssel ottan Szt.-Miklóson lakó becsületes örményektől ő excellentiájának praejuncturát kaphattam, és magam személyem szerint való kérésem által szerzettem, mert az felzúdult néptől semmiképen az ő excellentiája számára kívántató praejuncturát fel nem hajthatták.

És ugyan még az nap ő excellentiája Csík-Szeredába érkezvén, méltóztatott másnapra, úgymint ad 27-ma Oct. ugyanoda helybe az csiki népet öszvegyűlni parancsolni. De ottan is confusio csak olyan volt, mind (!) nemes Gyergyószékbe. A juramentumot letenni nem akarván, mind csak azt emlegetvén, hogy az hazájokból ki nem mennek és contribuálni sincs módjok. Annakokáért látván ő excellentiája azan (!) nagy megzúdulást, parancsolt ő exciája, hogy az fegyvert letévén, magok házához térjenek meg, és így nagyobb része mind vissza is tért a népnek, hanem a lovasok közé feliratott nép addig disponáltatott, hogy a kapitány kvártélyjára, mindjárt közel(!) az szeredai várhoz ment és ottan mi módon nem tudom (mivel oda nem mehettm, mélt. commenderozó generalis úr ő excellentiáját edgyedül hadni a várba nem lehetett) megesküdt; de tudom aztat, hogy mind csak az hazából való maradást erősítette, és az contributiótól való szabadulást, melyre az militaris tiszt urak magakat ígérték, és úgy naponkint azon ígéretekre többen és többen esküdtek.

Azért tisztem szerint ezeket Excellentiádnak megjeleneni úgy tartozom, mint valósággal a dolog volt, nehogy jövendőben valami taciturnitással okosztassam.

Lévén pedig mélt. commenderozó generális úr ő excellentiájának Háromszékre útja, 28-va megindul és éppen mikor szekerében szándékozik menni, jelenteni méltóztatik ő excellentiája, hogy reám nagy nehezsége van, mivel én vagyok az jelenvaló confusionak oka. De én aztat semmikép magamra nem vehetem, mivel az néppel még beszélni sem volt bátorságos, mert nagy szóval kiáltották, hogy én vagyok ezen consciptiójoknak oka, azért vigyázzok magomra (!). Én ezeknél többre nem mehettm, valamiket mélt. commenderozó generalis úr ő excellentiája parancsolt, véghezvittem, és talám ebben az edgybe (!) ha vétettem, hogy a miket mélt. commenderozó generális úr ő excellentiája ígért, azakat (!) az ő excellentiája nevével adtam fel, nem lévén hatalmam, se parancsolatom arra, hogy az ő Felsége nevével a népnek ígretet tegyek, és privilegiumokat írjak, kissebb lévén annál, hogy azt mer-

jem cselekedni, midőn se Excellentiádtól, se az mélt. reg. guberniumtól parancsolatom az iránt nem volt. Hogy pediglen ne okoztassam, ezeket Excellentiádnak alázatosan jelenteni kívántam.

Híre itten nagy vagyon, hogy a népet el akarnák vinni; felséges Asszonyunktól való hűvségtől viseltetvén, kételenitétem jelenteni Excellentiádnak, hogy az nehezen esnék meg újabb láрма nélkül, mert fülem hallatára tartalék nélkül felkiállottak, hogy inkább készek meghalni, mint hazájukból elmenni. Bizonyosan el is hiheti Excellentiád az népnek egész a vakmerőségben megátalkodását, hogy az hazából el nem megyen és contributio mellett nem katonáskodhatik.

Mindezeket hagyam Excellentiád bölcs itéletire, mit kellessék cselekedni, és csak genuina informatiot bátor-kodam tenni.

Ezt is alázatosan jelentem Excellentiádnak, hogy midőn Csáktól mélt. commendérozó generális úr ő excellenciája elindult volna, parancsolta, hogy mint az juratus, mint az nem juratus népet in personalibus dirigálják és kormányozzák az militaris tiszt urak, mely szerént az jurisdictiok hova czélozzanak és nem jöhetnek-e confusioban az ő Felsége szolgálatjának rövidsége nélkül, azt Excellentiád bölcsebben nálamnál állalláthatja.

Eddig gondolom oberslaidenand Ehrnszt (!) uram is felérkezett Bécsbe, de valóságosabb informatiot nem vihetett, mivel az nép az militaris tiszt uraktól is persvadeáltatott és affidáltatott csalhatatlanul az hazából való el nem vitetés iránt. Aztat jól tudom, hogy azon oberslaidenand úr mirőlunk tiszteklül nagy recommendatiot nem téssen, mivel tumultussal ment az dolog, de mi többet nem cselekedhettünk, mivel semmi királyi parancsolat kezünknl nem volt.

Ezek így lévén, könyörgök Excellentiádnak, méltóztassék az nép megmaradásáról atyai hathatósága által proscipiálni rólam és praefecturámban lévő nemességről kegyesen reflectálni, mivel már most is sok lésióink (!) vannak és tartunk többtől is.

His me Excellentiae Vestrae gratiis et favoribus humillime recommendans persevero.

Sz. Udvarhely die 20-ma Nov. 1762.

Excellentiádat alázatosan követem, más keze által hogy tészem ezen kötelességemet; az informatio hosszú lévén, bátor-kodam azt cselekedni, azonkívül is írásom hogy nehezezske. Excellentiádnak parancsolatját ha vehetem, méltóztassék az kolozsvári postára igazíttatni.

Hátrát : Relatio ad pie defunctum comitem Gabrielem Bethlen, aulicum cancellarium, tempore primae conscriptionis sedium Csík utriusque, Gyergyó, Kászon, per postam Margitaiensem transposita.

(Egykorú másolat aláírás nélkül a br. Huszár-család abafájai Itárában.)

24.

Mária Terézia rendelete a guberniumhoz, a székely határőrség szervezése ügyében, dícsérve és jutalmazva a buzgólkodó szék tiszteket, korholva és felfüggesztéssel büntetve a mulasztással vádoltakat. Bécs, 1762. decz. 1.

Maria Theresia stb. Illustres reverende etc. etc.

E submissa per consilii vestri praesidem, medio protribunus *Ernst*, de progressu erectionis militiae limitrophae informatione vestra, in servitii nostri promotionem impensum zelum et promptitudinem complacenter admodum intelleximus rebus itaque, prout in praedecarata informatione expositum se habentibus, quemadmodum vobis benigne mandamus, ut ulterius quoque taliter procedendo, quidquid ad operis isthujus valde proficui incrementa facturum existimabitis, adhibeatis ita volumus etiam, ut nullis parcendo fatigiis, eos, qui altissima huic intentioni nostrae refragarentur, aut alios sponte sua semel eidem accomodantes, jamque conscriptos, factis consiliis, et verbis seditiosis a scopo deflecterent, studiose exquiratis, et in comperandos absque eo, quin similium intuitu ulterior mandata nostra exspectaretis, ad iuris vigorem procedatis prae demerito juxta leges poenas ab eisdem sumpturi. Omnes sedium officiales in hujusmodi circumstantiis reos inveniendos sive supremi sive vice judices regii sint, illico ab officiis suis suspendetis.

Supremo judici regio sedis Siculicalis Háromszék, ne absimiliter vicejudici regio *Antos* regiam nostram complacere tiam super testata in negotii isthujus promotione fide et industria suo significabitis. Priorem nihilominus serio movebimur dum habebitis, ut incolas sedium Orbai et Miklósvár his suis interpositione mediante ad obsequium reducere, et ad juramenti depositionem disponere satagat; posterioris autem salarium annuum cum ducentorum r. florenorum accensione et cassa provinciali augemus, habituro inposterum quoque de oportuna occasione benignam ipsius reflexionem. Vicejudice regium *Török* excitabitis efficaciter, ut porro etiam officibus militaribus in persvadendis ad juramenti depositione conscriptis confinariis omni zelo assistat, assecurantes eunde

fideles hujusmodi ipsius conatus pro temporum et occasionum emergentiis mercede sua haud frustratos iri.

Vicejudici regio *Henter* resentietis, quod in colendo bono proposito incolarum sedis *Miklósvár*, utpote qui in operis inchoatione promptissimi fuere, tam tepidum semet exhibuerit, et eosdem ab inconvenienti *Udvarhelyiensium* consiliis non averterit. Vicejudicem regium sedis *Orbai Thuri* ab officio suo suspendetis, et interim aliter in ipsius locum aptum aliquem substituetis.

Supremo judici regio sedium *Siculicalium Csík, Gyergyó* et *Kászón* baroni *Bornemisza*, intentioni nostrae minus convenienter in revisione confinariorum illius sedis factum sui accomodationem, nomine nostro serio exprobrabit et una intimabit, nisi rei medelam attulerit, eandemque ad priorem suam consistentiam reduxerit, et conscriptos confinarios ad dicendum juramentum permoverit, praeter cassationem a suo officio, indignationis quoque nostrae regiae ipsum expertem non mansurum.

Vicejudices regios *Boros* et *Szabó* ab officiis suis suspendentis, de conveniente eorundem administratione ad securitatem usque candidaturem et nominationem aliorum prospecturam.

Vicejudices sedium *Kászón* et *Gyergyó* severe reprehendendi erunt, ipsisque significandum, si ab hinc contra institutum et erectionem confinariorum verbis aut factis in contrarium minimum quid egisse comperientur, temeritatis suae poenam non effugient.

Caeterum jubemus perquam benignissime, ut ad universorum notitiam in illo principatu nostro *Transsilvaniae* publicetur, quod nos eorundem, qui in militia ista confinaria serviendo sibi merita compareverint, caeteris paribus in restaurandis, tam civilibus, quam cameralibus et aliis officiis distinctam habiturae simus reflexionem. Quibus in reliquo gratia nostra etc. etc.

Datum in civitate nostra *Vienna Austriae* die 1-ma Dec. 1762.

Maria Theresia

G. C. de *Bethlen*
Alexander Horváth.

(Egykorú másolata a br. Huszár-lárban a csáki jkvben. Kivonata *Halmágyi* Libellusában azzal, hogy olvastatott a guberniumban decz. 30-án.)

25.

**Csikszék vicetisztel a guberniumnak. Delnén tartott gyűlésük
ből. 1762. decz. 2.**

(Kivonat.)

Nov. 8. és 12. előterjesztésükre vették a gubernium végzését a katonák és nem-katonák közötti ellentétek megszüntetésére és a közigazgatás kettéválasztására vonatkozó szabályzatokat, melyeket átolvasván mai ülésükön, minthogy azoknak, mint törvényeikkel és régi székely szokásaikkal ellenkezőknek, elfogadása vagy visszaütasítása hatáskörükön kívül áll a főkirálybíró elnöklete alatt tartandó közgyűlésre halasztották, addig pedig a régi törvényes közigazgatás mellett kívánnak maradni. A zsarolás és jogtalanság ellen kiadott atyai és kegyes rendeleteknek addig nem lesz foganatja, míg katonáktól nagyobb engedelmességet nem kíván ó exciája. A zsarolás nem szűnt meg, sőt újabbak járultak hozzá: a ingyen fuvarozás, tűzifa-adás, az őrségekre kényszerítés mellett szidalmakkal és veréssel illettetnek az adófizetők, a kik a katonákat nem bántják, de ép azért megérdemlik a védelmet katonák ellen. A mi igazgatásunk alatt kívánnak megmaradni mindazok, kik annyi zaklatás után és kárvallás daczára fegyverfelvételre nem bírattak és mivel a gubernium ismételt kijelérése szerint az a nemzeti katonaság önkéntes kell, hogy legyen annak felvételére kényszeríteni őket legkevesebbé sem illik. Az összeírtak ugyan, a kik mérték alá állottak, katonáknak tarthatók, de ezek is tagadják az önkéntességet, mert a főtis: rendeletére fő- és jószágvesztés terhe alatt kényszerítettettek: összeírásra és mértéklésre s vannak többen, kiket távollétükben írtak össze. Mi is biztattuk őket a fegyverfelvételeire, s mindhiába s inkább Moldvába akarnak kivándorolni. A mié is nem kellene tovább kényszergetni őket a fegyverfelvételre. A gubernium tiltsa el a katonatiszteket a további zaklatástól és a nem-katonákat tartsa meg a mi igazgatásunk alatt. Ha pedig e kérésünket a királyné elé terjesztetni látná szükségesnek, ajánlólag terjessze a trón elé, vagy adjon engedélyt hogy azt magunk tehessük.¹⁾

(Másolata Csikszék jkvében, a br. Huszár-ltárban.)

¹⁾ V. ö. Halmágyi Naplója 36. l.

26.

I. Mihály Elek följegyzése az altorjai templom tornya építéséről és a székely határőrség felállításáról és szervezéséről. Kelt Alsó-Torján, 1762. decz. 8.

II. Mihály Elek székely határőr-kapitány folytatólagos följegyzése a székelyek 1763-iki támadásáról, az altorjai torony ledőléséről és a mádэфalvi veszedelemről. Kelt Alsó-Torján, 1764. jul. 4.

In nomine sanctissimae et individuae trinitatis, et beatissimae virginis Mariae, nec non sancti Nicolai episcopi ecclesiae nostrae patroni incepimus turrim hanc anno 1760 diebus Junii exaltari curare, sub plebano adm. rdo dno *Joanne Zsók* et supremo curatore spectabili domino *Alexio Mihály* de Gelencze inc. s. S. Kézdi jurato assessore, et ordinario notario, continuantes laborem usque ad praesentem diem, utpote tertium Decembris anni nunc currentis 1762; quo nimirum die nodus hic (cui haec consignatio clausa est) suo loco appositus est. Sciendum autem, quod turris haec antea fuerit in muro octo orgiarum Germanicalium, et nunc denuo exaltata sit totidem orgiis, occasione cujus exaltationis variae fuere possessorum et incolarum inter se dissensiones, quidam enim voluerunt, et alii noluerunt operi manum admovere, plebanus nihilominus et suprafatus supremus curator diu noctaque in hoc se impendebant, ut nolentes flectere possent, tandem plurimis etiam ex possessoribus nolentibus opus inchoarunt, exposit alii etiam prius refragantes consensum addiderunt, signanter autem ob officii sui incumbentiam *Alexius Mihály* vario excurrere cum fuerit necessitatus, a. currenti 1762. constitutus est pro supremo curatore spectabilis dnus *Joannes Benkő*, qui solertem pariter suam adhibuit industriam in perficiendo labore, tandem spect. dnus *Josephus Kis* de All-Torja anno currenti in tenera adhuc aetate mortuus, alias fiscalis procurator nodum hunc et crucem in vertice hujus nodi propriis suis expensis fieri curavit.

Nota bene posteritas: Anno currenti 1762 diebus mensis Augusti totius sedis Háromszék incolae utpote unius sessionis nobiles, primipili, prixidarii, et libertini a 16-to usque ad 45 aetatis suae annos unclusive ex mandato suae sacratissimae caesareo regiae regnantis Majestatis dominae dominae *Mariae Theresiae* fuerunt pro limitanea militia conscripti, consequenter facta lustratione in Kézdi Vásárhely 28-a Octobris plurimis renitentibus, una pars juramentum deposuit, renitentibus concessum est, ut coram suis capitaneis in praesentia suum

parochorum deinceps etiam sit licitum homagium suum depone-
 nere. Praeinsertus *Alexius Mihálcz* in modo descripta militia
 a sua sacratissima Majestate munere actualis capitanei ornatus
 obtinuit compagniam in Kézdi Sz. Lélek nr. 32. All-Torja 103,
 Felső-Torja 15, Futásfalva 32, Ikafalva 24, Felső-Csernáton 70,
 ex quibus usque ad praesentem diem juramentum deposuerunt
 212. Haec militia habet intentionem limites a praevericationi-
 bus defendere, et regnum ab omni irruptione tueri, quae instar
 regulatae militiae ordinata est; septima pars erit omni
 tempore in servitio alternatim, alii suis oeconomis vacabunt,
 vestes ipsimet procurare tenentur, arma sua Majestas ipsis
 suppeditat; qui hanc militiam amplectuntur dietim, dum
 in servicio sunt, equites 8, pedites 4 cruciferos habent pro
 solutione. Ad publica servitia non compelluntur, a capite
 et pecoribus contributionem statutis temporibus suis officia-
 libus praestant, a praeductionibus autem nihil pendunt.
 Finis erigendae hujus militiae est certe optimus, et multum
 salutaris, sed eam amplectere nolentes non credunt, sed
 sibi varia futura imaginantur, quod ad armadam efferantur
 etc. Deus scit, qui futura praevidet, quid imposterum eveniat,
 hoc unum hic notare volumus ideo, ut posteritas aliquando
 videat principium quale, et qua ratione institutum fuerit.

Reliquum quod est, huc notari merentur moderni domini
 possessores possessionis All-Torja, qui turris erectionem singu-
 lariter promovere conati sunt, notantur autem eo ordine, quo
 suum characterem hodie habent, qui tamen cruce insignentur,
 illi se distinxerunt in reali patronatu.

Illustrissimi:

Baro Josephus Apor.

Baro Joannes Apor †.

Baro Ladislaus Apor.

Spectabiles:

Alexius Mihálcz.

Blasius Mihálcz.

Michael Mihálcz.

Petri Mihálcz vidua.

Joannes Benkó †.

Josephi Kis vidua †.

Gregorii Bodo vidua.

Novus Armalista:

Joannes Balás †.

Sunt praeter his actuales posses-
 sores in All-Torja: sples Cosmas
 Horváth protocolista gubernii, La-
 zárus Bors in linea materna Apori-
 ana et Antonius Czerjék reforma-
 tus, seu calvinista; hic nihil, illi
 parum juvarunt.

Sequuntur nomina incolarum possessionis Alsó-Torja et
 quidem primo nobilium unius sessionis, et postea primipilorum,
 cum in Alsó-Torja juxta urbarium lustrationis de a. 1635

nulli pixidarii fuerint, sed omnes primipili, praeter nobiles notentur. Adeoque adverte posteritas hunc cathalogum incolarum factum esse juxta tabellam contributionis modernam; vicejudices autem ecclesiae, et aeditui, ut et artifices, sua serie notabuntur.

Nobiles unius sessionis hodie contribuentes.¹⁾

(Előszámlálva 18 férfinév és »eorum viduae« : 2. Primipili : 100 név, eorum viduae : 14. Jobbagiones : 94 név, eorum viduae : 2. Cantor ecclesiae : Franciscus Wolont. Campanator : Antonius Kováts. Murarius : Georgius Fogarasi. Faberlignarius : Joannes Molnár. Adjunctus : Franciscus Bede.)

Signatum Alsó Torja 3-tia Decembris 1762. Et haec omnia ad majorem Dei gloriam, sancti Nicolai episcopi ecclesiae nostrae patroni honorem connotavit Alexius Mihálcz filius Michaelis, filii Nicolai, filii Michaelis, filii Stephani, filii dudum Pauli de Gelencze mp.

Az első lap oldalán más kézzel ez a megjegyzés áll : Quod omnia introscripta hic sic se cum veritate habeant, testor, fidemque facio et ipsae parochus actualis loci Joannes Zsok mppria.

Adverte Posteritas.

Posteaquam 3-tia Decembris 1762, uti in priori folio notatum est, turris hujus tectum impositum fuisset, imminente hyemis asperitate ad perfectum opus deduci non poterat, adeoque cuspidis coopertio ad proximum ver protractum est, quia vero proximo primo vere populus Siculicus ratione status militaris (uti in priori folio notatum est) dissensionem et turbulentiam inceperit, arma deponendo, abjiciendo, suis officialibus militaribus nullatenus parendo, sed iis ac mandato etiam regio in omnibus contraveniendo, occasione cujus discordiae, siquidem plurima conventicula, hinc inde cursitationes liberi hi Siculi, qui vi suorum privilegiorum armis indui juebantur, fecissent, taceo ut pro publico aliquid laborassent, imo privatam etiam suam oeconomiam ut plurimum neglexerunt, consequenter turris etiam haec licet de priori dato tectum elevatum fuisset, copertum nihilominus toto anno sic neglectum, adeoque 1-ma Januarii 1764 dum ventus, hic loci Csókas vocatus, maxima vi et quasi non amplius observato impetu flavisset, corruit, non sine providentia Dei, siquidem

¹⁾ Megjegyzendő, hogy a névsor megvan, de mi csak az összegezést állítottuk egybe, a mint következik.

licet 13 оргiarum altum fuerit et versus ecclesiam intro ceciderit, praeter aliquot imbricum fractionem ecclesiae nociut nihil.

Casus hic turris hujus per omnes quasi pro aliquo malo omine servabantur, vel maxime ideo, quod 1-mo die novi anni contigisset et certe nec immerito; liberi enim Siculi, qui ad militiam adigebantur, toto priori anno renitentes facti, per solennem quandam commissionem sub praesidio generalis *Siskovicz* feldmarschal-lieutenant [arma] capienda per suam sacram *Mattem* ..... induci ad institutum militiae, ex quibus dum potior pars contrarium vellet et hinc excelsae commissioni parere nollet, excelsa commissione in Csik-Taplocza morante, militiaque regulari sufficienti, prout et tormentis, ac munitione bene provisa, incipiunt liberi Siculi Csikienses et Haromszekienses tumultuari, hinc inde convenire, consilia iniere (így !), ac tandem eo perveniunt, ut ipsissima 1-a novi anni 1764 die ex tota sede Haromszék turmatim ad Vásárhely homines congregentur, inde in una cohorte ultra mille, aut etiam bis mille per Kászon-Uj-Falu per sylvas ad congregatos jam in Szépviziensi sylva Csikienses transerunt, ibi consilia inerunt, et inde ad pagum Madéfalva omnes simul proficiscuntur. Praedicta excelsa regia commissio curat ipsos admoneri, ut domum redeant et quivis regiae commissionis mandatum domi in quiete expectet. Illi tanquam grex sine capite et caput sine cerebro in suis responsis excedunt, quin imo volunt commissionem exire ex Csík, secus minantur malis consequentiis et similia. Commissio autem facta in scriptis solenni admonitione, ut quivis immediate domum revertatur, et futuro die ut nemo ibidem inveniatur, nisi periculum vitae experiri velit; tandem 7-ma Januarii in aurora curat circumdari pagum Madéfalva militia regulari, tormentorum ignitis globis vulgo ....s....¹⁾ circumcirca incendi, hominesque turbulentos ..... in fugam agi; itaque hic circiter 200.....tis his occubuerunt, reliqui vero plurimi vulnerati et mutilati domum redierunt, ac ab illa hora omnes Siculi regiae commissioni ad ammussim paruerunt, et institutum militiae per suam sacratissimam *Mattem* usque in hanc horam ad optimum statum fuit perductum, ita quidem, quod actu in Csík, Gyergyó, Háromszék et Bardocz sunt tria regimina, duo pedestria et unum Husaronum, 17000 armatus in se complectentia. In Alsó-Torja fuit ductor corippeorum *Antonius Lórinicz* et *Michael Solyom*. *Solyom* actu in Madéfalva occubuit, *Lórinicz* cum aliis corippeis

¹⁾ Kizsakadva két szó helye; az első szóból egy s betű látszik (kartács?).

cthuc hodie est in aresto, et quid cum illo et aliis ejusmodi
ascriptheis criminalis commissio faciet, eventus docebit.

Signatum Alsó-Torja 4-a Julii 1764.

Per *Alexium Mihálcz* de Gelencze,

possessionum Alsó-, Felső-Torja, Futás-, Ikafalva, Alsó-,
Felső-Csernáton, Matisfalva et Albis capitaneum mp.

(Eredetije Bodor Tivadar ügyvéd úrnál Sepsi-Szentgyörgyön.)

27.

A gubernium Csíkszék v. tisztelnek. Nagyszeben, 1762. decz. 23.

(Kivonat.)

Vették Delnén f. hó 2-án tarott ülésükből írt előterjesztésüket s helytelenítik. A gubernium tekintélye engedelmisséget kíván tőlük rendeleteiknek, melyekben ő felsége képét kell tisztelniök, a kinek hatalmából járnak el. Midőn a kerületek tiszteinek jelentéseiből látták, hogy a katonák és nem-katonák közt czivódások és összeütközések támadtak, a gubernium a közigazgatásra nézve ideiglenesen, míg végleg rendeztetnék, a királyné szándéka szellemében némi szabályokat határozott, melyeket az udvarnak revisióra felterjesztett, de addig is mindenki s így Csíkszék tisztjei által is megtartani rendelt. A szék v. tisztjei a köteles alárendeltség ellen vétének az engedetlenséggel, a miről számadással tartoznak. A gubernium a katonák kihágásait eltávolítani óhajtja: a »nec illas ego praeses admittam«, hogy gyűléseket tartsanak, kihágásokat kövessenek el. Az okozott károkat Carato alezredes készpénzzel megfizeti, ha igazoltatnak. Az összeírt és megmértett szabad lakosok a katonai igazgatás alól nem vehetők ki. A távollétükben összeírtak nem kényszeríthetők katonaságra, de ha önként vállalkoznak, nem akadályozhatók abban. A rend és béke fenntartása főkép a tisztviselőktől függ, a kik ha hivatalos kötelességük szerint az üdvös rendeleteknek engedelmeskednek, s a legmagasabb szándékot a néppel megértetik, nemcsak a népet tartják meg békésen otthon, hanem a panaszkodókat orvosolván, a régi egyetértést és a határörökkel békésen együttélést is biztosíthatják. A fels. udvarhoz folyamodni minden hű alattvalónak szabadságában áll; ha tenni akarják, kérvényüket küldjék a guberniumhoz felterjesztés végett.¹⁾

(Másolata Csík jkvében a br. Huszár-ltárban.)

¹⁾ V. ö. Halmágyi Naplója 37. l.

28.

A gubernium br. Bornemisának. Nagyszeben, 1762. decz. 23.

(Kivonat.)

Csíkszék vicetiszteinek ellenkezését (renitentiam) a gubernium rendeletével szemben a mellékelt előterjesztésből és a gubernium arra adott válaszából megértheti. Haladék nélkül siessen a székbe és ott nem várva székgyűlést, gondoskodjék arról, hogy a hozott gub. rendelete (constitutiones) végrehajtottassanak.¹⁾

(Másolata a br. Huszár-ltárban a csíki jkvben.)

29.

A gubernium br. Bornemisának. Nagyszeben, 1762. decz. 30.

(Kivonat.)

Küldi a királyné leiratát decz. 1-jéről a határórség szervezése ügyében, »et huic plane adversum Dnis vrae factum, quo occasione revisionis confinariorum sui circuli minus convenienter egisset, quove regiam suae Maiestatis indignationem incurisset«. A mit a gubernium nem hallgathat el és komolyan inti hivatalos kötelessége buzgóbb teljesítésére, rendelve, hogy minden késedelem nélkül menjen kerületébe (adeat suum circulum) és az ottani lakosok közt izzó bajt orvosolja és a jól kezdett dolgot előbbi tartósságára vezesse vissza s bírja rá az összeírt határőröket az eskületételére minden módon, »praeter cassationem a suo officio, gravissimam secus indignationem regiam expertura«. A hivataluktól felfüggesztett *Boros és Szabó* alkirálybírák helyébe ideiglenesen *Sándor László* kir. számvevő Fel-, *Bors Tamás* pedig Alcsíkban alkalmaztatott.²⁾

(Másolata Csík jkvében a br. Huszár-ltárban.)

¹⁾ Hogy itt tulajdonkép miről van szó, közelebbről meghatározza ez a latin kivonat a levél alatt: Inculpantur . . . viceofficiales, quod secundum commissionem nolint tradere jurisdictionem militibus officialibus.

²⁾ V. ö. Halmágyi Naplója 42. l.

30.

A gubernium Csíkszéknek. Szeben, 1762. decz. 30.

(Kivonat.)

Közli ő fge decz. 1-ei leíratának kivonatát, mely szerint a kik az újonnan felállított határórségben szolgálva magoknak érdemeket szereznek, a polgári, kamarai és más hivatalokban előnyben részesülnek.

Ad. B. de Buccow mp.

Sam. l. b. de Brukenthal mp.

Mellékelve a következő:

Extractus caeo r. rescripti d. d. Viennae 1mo m. Dec. ao. 1762 emanati.

Caeterum jubemus perquam benigne, ut ad universarum notitiam in illo principatu nostro Transilvaniae publicetur, quod nos eorundem, qui in militia ista confiniaria serviendo sibi merita comparaverint, caeteris paribus in restaurandis civilibus, quam cameralibus et aliis officiis distinctam habiturae simus reflexionem. Quibus in reliquo etc.

(Eredetije Csík vm. Itárában.)

31.

Mária Terézia válasza a guberniumnak Csík, Gyergyó és Kászonszék panaszaira a határórség ügyében. Bécs, 1763. jan. 6.

Maria Theresia etc. etc.

Illustres, reverende etc. Sedes Siculicales Csík, Gyergyó et Kászonszék factó ad cancellariam nostram regiam Transylvanicam aulicam recursu, qualiter incolae illarum partium, partim metu, partim spetiosis pollicitationibus ad militiam confiniariam conscribi, disponique et trahi coepissent, quolibusque ea occasione confusionibus, praejudiciis, malorumque sequelis aperta fuisset via, repraesentarunt, seque una pro impetranda, certos e gremio nationis deputatos ad nos mittendi, gravaminaque sua per illos exponendi facultate insinuarunt. Quae ubi e demissa praelibatae cancellariae nostrae relatione percepimus, invenimus illos contra ordinem, quod non apud vos primum medelam rebus suis quaesivissent, recursum huc sumpsisse. Cujusmodi proinde factum ipsis exprobrabitis, et simul, quod nos jam semel super eo editae

revolutioni nostrae, ne ad novum militare statum ullus, nisi qui se eidem sponte addicerent, assummantur, immutabiliter inhaereamus, nec eo ullatenus intendamus, ut in hac huius statui praescripta ordinatione quampiam fieri alterationem permittamus, quin sic aliquam querulandi ansam recurrentes haberent, quodve idcirco alteri eorum petito deferre non possimus, significabitis.

Qui proinde in suo hactenus observato statu immobiliter relinquentur, illos tamen, qui se ad militare statum applicant, ab eodem sub gravi poena et animadversione non impedire, sed tales specialibus ipsis indultis libertatibus, sine impedimento frui permittere, sequae intuitu militiae confiniariae, jam editis, et deinceps edendis dispositionibus, conformare debebunt.

Cacterum notum supplicantibus reddetis id etiam, quod nos circa animadversionem talium, qui ex ipsis contra obligationem suam et obedientiam egissent, congruas jam curasse fieri dispositiones et si praeter meliorem expectationem ad perfectae obedientiae convenientiam non redierint, indignationis nostrae gravitatem sentire illos faciemus.¹⁾ Quibus in reliquo gratia nostra caesareo regia ac principali benigne propensae manemus.

Datum in civitate nostra Vienna Austriae die 6-ta mensis Januarii anno Domini 1763.

Maria Theresia m. p.

Gabriel Com. de Bethlen m. p.

Ad mandatum

Jo. Josephus a Pelser, m. p.

Hátán Halmágyi kezeirásával: »Rescriptum ad querelas sedium Csik, Gyergyó et Kászon in negotio militiae 6. Januarii 1763.«

(Egykorú másolata Halmágyi Protocollumának 396. lapján.)

32.

Királyi leirat a guberniumhoz. 1763. jan. 6.

(Kivonat.)

A kászonszéki v. királybíró ellen beadott feljelentés megmondolatlan nyilatkozata (szavai) miatt, leküldetik, azzal, hogy őt a különböző törvényhatóságok versengése miatt Morgengrass hadnagygyal és az esperessel (archidiacono) együtt

¹⁾ A ritkítva szedett részeket Halmágyi naplójába felvette. (L. 51. l.)

Szebenbe idézzék, és ha a vád tanúkkal beigazolható, méltó büntetésre perbe fogassék.

Megjegyzés. Ezzel a kelettel más leírat is érkezett, mely eredetiben a gr. Kálnoki-bizottságnak elküldetett. (Ld. 30. sz. a.)

(Extractus Halmágyi Ferencz Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban jan. 24-én.)

33.

Csik-, Gyergyó- és Kászonszék vicetisztjeinek körlevele a többi székely székekhez, melyben a fegyvert fölvert székely köznépnek lázongását, ellenök feltámadását és tavaszra várható néplázadását felpanaszolja és segítségüket kéri a királynénál közbenjárni a veszély eltávolztatására szolgáló intézkedések iránt.

Kelt Csikvárdotfalván, 1763. jan. 18.

és

Udvarhelynek határozata a megkeresés támogatásáról.

Székely-Udvarhely 1763 február 1.

Illustrissimi domini supremi et viceofficiales, domini gratiosissimi observandissimi.

Keserves és fájdalommal teljes bajainkat, mind felséges koronázott fejünknek, mind egész hazánknak, úgy különösen sok saeculumok alatt maga rendében folyt székely nemzetségünknek, atyánkfainak s azok között lévő nobilitaris praerogatíváinknak sérelmes eltávoztatásaira nézett, kéntelenítettünk Nagyságtokat és Kegyelmeteket alázatosan és különös hívséges indulattal majd majd végső idejünkben megtalálni ily (hírül legalább is) tudvalévő dolog eránt. Tudva vagyon mindenek előtt, hogy in anno proxime evoluto 1762 diebus mensis Junii, véghelyen lévő székeinkben conscriptiok és katonaságra czélozó mértéklések (az melyről felséges asszonyunknak kegyelmes parancsolatait, vagy legalább a méltóságos királyi guberniumnak commissioját nem tapasztalhatta senki is) végben menván, 500 forint büntetés, jószágok és fejek vesztése alatt: azonnal a külső országokról militaris tisztek és consequenter feles fegyverek is hoztattak bé és tandem circa finem Octobris méltóságos mostani commenderozó generalis *Bucoff* úr ó excellentiája nemes székünkbe maga bájöven, a megméretett népnek rendben való vételére, mely véletlen és szintén példátlan dolgok történtenek légyen akkoron ez dolog miatt, tudva vagyon mindenek előtt. De keservesebbek az annakutánna következettek, az midőn tudniillik fegyverek letételére szabadságok adatván, aztat letették, avagy tenni akarták volna, különb-különbféle ki-

gondolt executiokkal, vasra való tételekkel, kemény veretésekkal s egyéb szorongattatásokkal, sokféle extraordinariumok praestatiojival az katonaságra hűtöket letenni a község kényszerítettett; melyeket leírnunk hosszas volna, és ezekből mik következtek, elhallgatjuk.

De végtére mely fájdalmas és szíveket kesergető consequentiaik származtak, csak még mostan is kitetszik abból, hogy in anno praesenti die 11-a Januarii nemes székeinknek vicetisztei és nemesei, a méltóságos királyi guberniumnak némely parancsolatai végbevitelére összevgyűlvén Csík-Várdotfalva nevezetű faluban, véletlenül a fegyvert a fennírt mód szerént felvett községtől fegyverrel környül vettettünk, nagy fenyekezéssel, halálunkra igyekező szándékkal nem bocsátván onnan ki senkit is közüllünk; nem lehetett akárkinek is ez dolgon ottan meg nem rettenni, s látván végső veszedelmünket, azonnal az ott lévő militaris vicecolonellusnak, méltóságos *Caratto* úrnak könyörgő levelünket küldöttük, hogy sietne oltalmunkra, és az ellenünk fellázadott népek lecsendesítésére jóni. El is jött ugyan két kapitányokkal és egy hadnagygyal; mit cselekedett, mit nem azon községgel, mi azt nem tudhatjuk, de csak ez következett belőle, hogy reméltelen esetünk terhesedett és azon éjszaka is beszoríttatva egy házban kéntelenítettünk maradni, s még pedig soha továbbra nem maradandó életünk félelme alatt, a midőn ki nem írható fenyegetéseket kellett töllök hallanunk. De sőt a kik közüllök értelmesebbek voltak, alattomban az Istenre kértek, hogy magunkkal a mi jót tehetünk, tegyünk, mert nincs ki azon felzudult népet zabolázhassa és szándékok az, hogy közönségesen kivonván a házból, rendre megölögessenek, s annyira is volt siralmas állapotunk, hogy senki is életéhez nem bízott legyen legkissebben is. Látván ezeket, éppen végső óráinkra midőn elkészültünk volna, ugyancsak különös és a községnek tudtára nem lévő útakon, mind közüllök az értelmeseit, mind pediglen másokat a lelki pásztorok által annyira birtunk, hogy erős contractus alatt, helyteler kívánságoknak (ha a méltóságos királyi guberniumtól megítéltetnék) bételjesítésével és magunk szabadságunknak és némely jussainknak lekötésével szabadúlhattunk meg, melyről kéntelen kezeseket is kellett állítanunk s akkor is bizonyos summa pénzt az ott való strázsálásoknak redemptiojáért kellett nekik fizetni.

Rettentő és mindeneket orvoslásra indító s saeculumol alatt is nem hallatott, történt dolognak ítélheti akárki is eztet de le sem írhatjuk voltaképpen ennek hosszas rettegése folyt állapotját és ehez való ezek is, hogy valaki a fentir

mód szerint fegyvert vett, utolsó desperatiojára jutván, maga militaris tisztinek legkissebbet nem obtemperál, máris a közönséges magistratualis tömlőczőt, nemes embereknek curiait aggreðiálták, nemes embereket megvertek, jobbágyokat kivonták erőszakosan, fegyvert nekik magok adtak, harmincz, negyven esztendő s azután következett minden judicialis determinatiokat, egymás között lett compositiokat, magok tetszések szerint felforgatták, a kinek mint tetszett és tetszik, executioval, maga mellé vévén magához hasonló társait, desumálta és desumálja fegyveresen, nincs ki refrenálja és ellenek álljon; annyira mentek már dolgaink, hogy a még fegyvert fel nem vévő község közül már több két hónapoktól fogva házokat, vagyonokat kerülik, a nemességet is üldözik, azt kiáltván közönségesen, hogy fegyvernek felvétele oka és árulójak a nemesség lett volna; nem is arról gondolkodnak már, hogy valaha katonáskodnának magok rendiben, hanem hogy magok ductusok szerint minden vérengzésre és pusztulásra czélozó dolgokat cselekedjenek; nincs senkinek securitása, fenyekednek most egyre, most másra, s majd már is minden nemesség házáat oda hadni kéntelenítettik, s némelyek el is hadták. Ha azért még most, a még egy kevés üdő vagyon, a tavaszi kinyilatkozás is következne, orvoslást nem találhatni, bizonynyára következik (melyet a felséges Uristen távoztasson és adja is ő Felsége, hogy igaz jöendő-lők ne légyünk), hogy minden vérontások, praedálások, pusztítások, minden rendnek felforgatása, felséges koronázott fejünknek s mindnyájunknak elfelejtethetlen káraival következessék. Azért

Mindezeknek eltávoztatására való nézett mind védelmező tagjainkat alázatosan és teljes bizodalommal azon kérjük Nagyságtokat, Kegyelmeteket, látván bennünk magokra következhető sérelmet is, méltóztassanak, a midőn még idejek vagyon, felséges asszonyunknak egyenesen, s még pedig különös deputatusok által, kegyes anyai könyörületességéhez úgy folyamodni, hogy ezek és ezek által a következhető szomorú példák is megorvosoltathassanak és eltávoztathassanak; már is nemes székeink tagjait vagyonai-ból kipusztították. Ezeket pedig különösen Nagyságtoknak, Kegyelmeteknek kívántuk azért jelenteni, hogy csak magukban megfontolván a következhető veszedelmeket, ő Felségéhez viseltető hűségekéből, a közönséges veszedelmeknek eltávoztatását munkálódni, és ezen alázatos levelünket egyik a másiknak által adni méltóztassanak, sőt pedig sietve, mert úgy tapasztaljuk, hogy csak tavasznak kezdetin is ifjú Lajos királynak idejében az kegyetlen keresztes had által (tett) példák

szegény hazánkban megújulnak és mindenek végső veszedelmbe borulnak.

Quibus nos gratiosissimis favoribus et fraterno amori commendantes perseveramus.

Illustratum praetitulatarumque Dominationum Vestrarum

humillimi obligatissimique servi et fratres
Viceofficiales sedium Csík utriusque Gyergyó et Kászon.
Csík-Várdothfalva 13-a Januarii 1763.

Ezen levél die 1-ma Februarii anni 1763 nemes Udvarhelyszék törvényes viceszékinék gyűlésében felolvastatván, fájlván értjük székely nemes atyáinkfiainak s szomszédinknak romlásokat, azért nemes nationknak consevatioját, fel-séges asszonyunknak hívséges szolgálatira, az hol illik, secundálni és azon gonosznak eltávoztatását öszveköttöt könyör-gésünkkel munkálkodni igyekezzük.

Datum anno die locoque supra notatis.

E vice sedria s. S. Udvarhely,
extraditur per *Joannem Lukácsfi*
jur. ac publicum s. S. Udvarhely notarium m. p.

Hátán Halmágyi kezeltésével: Literae viceofficialium sedis Csík, Gyergyó, Kászon, opem reliquarum implorantis. 763.

(Másolata Halmágyi Protocolluma 378. lapján.)

34.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1763. jan. 17

(*Kivonat.*)

Nagy szívfájdalommal és lelki zavarral vette a gub. leírát a királyné rendeletének másolatával, melyben azzal vádolják, hogy a határőrök felülvizsgálata alkalmával nem jár el illendően s hogy e feltevés miatt nemcsak hivatalától felfüggesztéssel, hanem ha a jól kezdett művet előbbi állandóságáért és az összeírt népet az eskü letételére minden módon rá nem bírja, a királyné neheztelésével fenyegetik. Istent hívja bizonyságúl, hogy a felülvizsgálatnál is az előbbi, ha nem nagyobb buzgalommal járt el és tanúul hívja fel magát a gubernium elnökét (Buccowot), hogy ő élete veszélyeztetésével működöt s a nép követeléseinek a fejedelem praejudiciumára semmibe sem engedett s ő is tapasztalta ismételten a nép ellene való felzúdulását. A miért is ő exciájának és a guberniumnak alá zatosan könyörög, hogy mind a nép között támadt zavargá eloldidézésében való részesség gyanújától mentse fel őt, mind

királyné neheztelését távoztassa el, és hűséges szolgálata által, nem törődve a nép fenyegetéseiből származható veszedelmével, a királyné legmagasabb kegyét kiérdemelni törekedni fog.

(Másolata a csíki jkvben a br. Huszár-levéltárban.)

35.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1763. jan. 25.

(Kivonat.)

A gubernium rendeletére (melylyel ő fge leíratát tudatták) elmentem jan. 20-ára Gyergyó-Alfaluba, a hova 21-ére összehívtam minden faluból a fel nem esküdteket és 3 katonatiszt, a falusi plebánus és néhány nemes és néhány felesküdt előtt minden igyekezettel buzdítottam őket ő fge leírata teljesítésére, de bár a plebánus által szóról szóra lefordítottam és előadtam a kir. leírat és a gub. rendeletét, minden törekvés hiába való volt. Mert ez a nép teljesen kiirtván iránta táplált szeretetét, és félelmetes zavargást támasztván magok közt, szavait semmibe sem vették, nemcsak vonakodott engedelmeskedni, hanem indulatosan kiabált és gyalázkodott, hogy bár csak soha se tettem volna oda be a lábam, bár soha se láttak volna ott, ha nem lettem volna árulójak, soha sem írtattak volna össze stb. Mások azt suttozták, hogy köszönjem meg, hogy Gyergyóba bejuthattam, de ha Csíkba megyek, ott majd elér a bosszú. Ha már Alfaluban ez történt velem, jobbnak láttam haza fordulni, mint útamot Csíkba folytatni. Mert Csíkban (a hol némely felesküdtnek a vicetiszteket nemcsak a gyűlésen gyalázatosan üldözték, hanem a h. alkirálybíró, *Bors Tamást* két ízben puskával lelőni akarták, a mi szerencsére nem sikerült) mind a felesküdt, mind a fel nem esküdtek egymás közt különböző emberöléseket követtek el és én ott nemcsak nagy méltatlanságot, hanem valószínűleg halált szenvedtem volna, mert mindnyájan engem okoznak és gyűlölnék mind az összeírás, mind a fegyverfelvétel miatt.

Ezek után kéri a guberniumot, hogy útjából visszatérését ne vegye rossz néven, hanem engedje meg, hogy a míg ez az ellene támadt gyűlölet tart, távol lehessen és visszavonulva élhessen.

(Másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

36.

**A gubernium rendelete br. Bornemisznának. Nagyszeben,
1763. jan. 28.**

(Kivonat.)

Parancsolják, hogy Háromszéken át Kászonba menjen és ott csatlakozván a Csíkba küldött (gr. Kálnoki-féle) bizottsághoz, a katonaság fel vagy fel nem vétele felett velők tanácskozzék és a nép lecsilapítása és békességben tartása érdekében működjön.

Jegyzet: Ennek a rendeletnek csak a végső sorai vannak meg a csíki jkvben, eleje hiányzik (2 levél ki van szakadva) és a végén *br. Bornemisz*a latin kivonata, mely a fennebbieket tartalmazza. Utána így folytatja:

Hunc in finem me 16. Febr. 1763. Udvarhely versus movi iter meum, ac 18. Febr. Udvarhely penetravi; interim inter Parayd et Szóáta sequentis tenoris percepi a commissione Csikiensi epistolam. (Ld. 1763. febr. 10. és Halmágyi Naplója 52. l.)

(Másolat a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

37.

**Gr. Haller Pál, előbb Csíkszék főkirálybírája, ekkor Fejérvár megye főispánja emlékirata (pro memoria) gr. Bethlen Gábor erdélyi udv. kancellárhoz Bécsbe a székely zavarokról
1763. jan. 28.**

(Kivonat.)

Haljak meg — úgymond — ha más írok, mint a mi az osztrákház iránti devotiom sugalmaz. Nehéz, súlyos következményekkel fenyegető ügyekről kell értesítenem Exciádat a kirő Erdély felett a felügyelet (Obsicht) bízva van.¹⁾

Nagy a zavar az új adórendszer miatt; ellenkezőleg történt, mint a hogy ő Felsége anyai gondoskodásáról jelentett az »aequam contribuendi normam« illetőleg. Az országgyűlésen meghatározott teherfelosztást nem tartják meg, szegény nép annyira tönkre tétetik, hogy kezd kétségbeesni.

A mellett oly nagy a confusio az országban, hogy végpusztulással fenyeget.

¹⁾ Ebből következtethető, hogy gr. Bethlennek szólt; alál Bécset is emlegetvén.

Ismeretes Bécsben is, hogy a székelyek közül sokan, miután összeíratnak és mérték alá állítottak (a mit *Assentirung*-nak neveztek), sokféle ígéretek által bírattak rá a Bécsből lejött tisztek által a fegyverfelvételre: t. i. hogy nem kell adózniok s a hazából nem vitetnek ki. Mások erőszakosan, még kínzás által is (ja auch mit mortificationen) kényszerítették arra. A sorozás által nagy zavar keletkezett: a kik a fegyvert felvették, azoknak mindenféle erőszakosságot megengedtek; a kik a fegyvert felvenni vonakodtak, azokat szörnyű kihágások (excessen), kínzások (extorsionen) által kényszerítették. Sok vér folyt, a katonák másokat üldözőbe vettek és agyonütöttek, a nemes embereket is megtámadták, őket okolván helyzetük megváltoztatása miatt, úgy hogy sokan elhagyták birtokaikat és máshová költöztek. Midőn a vicetisztek gyűlést tartottak,¹⁾ ezek nagy tömeggel körülvették, megöléssel fenyegették, s mindaddig körülzárva tartották, míg kívánalmaikra írásban nem kötelezték magokat. Sok nemes embert, a kik tisztviselők voltak, kiraboltak s azzal fegyegétköznek, hogy eddig csak por és hamu voltak, de ezután más-ként lesz, továbbá, hogy tavaszra a városi embereket hajónál fogva fogják a falak közül kihúzni, s hogy az újonnan kapott puskák magvát meg akarják kóstoltatni azokkal, a kik megérdemlik.

Az udvarhelyiek szünet nélkül gyűléseznek és tanácskoznak. Megesküdtek, hogy egymást holtig el nem hagyják a mihelyt jelt adnak, felkelnek régi fegyvereikkel. Kérkednek, hogy a többi székelyek is egyetértenek velök, sőt az oláhokkal is egyezkedtek és leveleztek. Udvarhelyt egy primipilust vezérükké választottak s mert látják, hogy a nagy uraktól nemcsak elhagyattak, hanem fel is jelenttettek, azokat is kiirtják. Lengyelországba is követeket küldöttek, némelyek szerint ugyan ő Felségéhez, de mások szerint egy idegenhez. Ha valamely székely Bécsben Exciádhoz menne, úgy ezek lesznek.

Az oláhok is kezdenek nyugtalankodni s emlegetik, hogy tavasszal, ha az erdő kizöldül, bő zsákmányuk lesz s ha eleget raboltak, Oláhországba mennek ki gazdagon. Beszterczéről jelentik, hogy a tisztek megpróbálták a fegyvereket visszavenni, de nem adják és fenyegetik a zászokat.

Ezeket a zavargásokat némely gonoszok az urak ellen irányítják, hogy személyüket és vagyonukat veszélyeztessék. Némely ember ²⁾ nagyon is túlbuzgó volt a dolog megindítá-

¹⁾ Csíkszékbén 1763. jan. 11.

²⁾ Valószínűleg *Buccowra* czéloz.

sában, nem ismerte az országot és a népet és az ő alkotmányukat (constitutio). Tavaszra baj lesz ebből. Ha katonaság által fékeztetnek meg, úgy a Székelyföldet el fogják hagyni s a gazdagabb földű szomszédságba költöznek át, hol — a mint mondják — 4000 családnak ajánlottak fel már előre különálló területet. A székelyek, főkép a csíkiak, kik pedig terményeikből (kivéve a nagyon jó esztendőt) megélni eddig sem tudtak s másféle munkát is vállaltak, gazdaságukat elhanyagolták, sőt házaikat is eladták, árát elitták; nincs már veszteni valójuk s az éhség a végsőre viheti őket.

Ő Felsége vizsgálta meg a dolgok állását és anyai gondoskodásával hozassa rendbe.

Jegyzet: Mária Terézia ez emlékiratot, mely febr. 20-án érkezett az udvarhoz, német fordításban azzal az eredeti aláírási útasítással adta ki *gr. Daun*nak, a haditanács elnökének, 1763. febr. 23-án (olvasztatott a haditanácsban febr. 28-án), hogy közlendő *Siskowicz*szal, a kinek Erdélybe menetelét siettetni kell, az oda rendelt lovasságával együtt.

(A királyné levele eredetiben, az emlékirat német fordításban, a bécsi hadi ltrban 1763. febr. 812. sz. a.)

38.

Csik-, Gyergyó- és Kászonszék folyamodványa Mária Teréziához, melyben felpanaszolja a határőrség szervezésekor és azután szenvedett sérelmeiket s azért a kath. vallást ért kárt, felküldik a szék jegyzője által részletes előterjesztésüket az 1762. jun. havától 1763. jan. történeteikről és orvoslatot kérnek (K. n. 1763. jan. végén. A királyné határozata erre márcz. 31.)

Sacratissime Caesareo Regia et Apostolica etc. Maiestas.

Cogimur adesse ex ultimis finibus imperii Maiestatis Vestrae, jubent, properant fata, impellunt angustiae, quae tantum jam in dolores nostros accreverunt, ut nec ipsae sedes nostrae, quas pacifice hactenus possidebanus, angustiae terminis ultra contineri possint, nec nos ibi diutius perseverare permittunt, e miseriis, persecutionibus, exilio, captivitate loquimur, clamamus.

Debeamus fors quod communi nomine deplorandam susceperimus calamitatem veniam prius ad hoc orare, et impetrare, at enim cum tota recurrendi causa in lacrimis consistat, parcere Vestra Majestas dignetur, si aberravimus a via, quibus jam nec securitas ibi, nec praesidium, ubi et ordinem servabamus ipsi, et alios in officio continebamus ad promotionem servitii regii boni publici incrementum.

Quaesivimus medelam domi, dum adhuc initia fierent doloribus, subinde quoque, ubi malum incresceret, eorum efflagitare non cessavimus opem, quibus medendi vim tam a Maiestate Vestra sacratissima, quam a legibus attributam sciebamus; at infelici nostra sorte accidit, ut morbus dum cureretur, inveteraceret, et vel a remediis nasci pericula viderentur. Ne itaque pereamus in doloribus, dum adhuc vivere possemus, ad Maiestatis Vestrae pietatem confugere necesse habuimus, eo rebus nostris jam deductis, ut nisi remedia solutis in ipso fonte queramus, vel non applicamentis remotis, vel in modo applicandi laedant, plane quibus fovendis destinata fuissent.

Gens nostra ex Hunnorum populo propagata, terras, quas incolimus, armis quaesivit, bona et haereditates hoc jure in nos devolutas per Tribus et Generationes atque lineas Generationum partiri consuevimus, leges, quibus viximus, eo et nobis, quo Hungaris cognatis nostris obvenirent modo, manseruntque tum etiam salvae, quando Transylvania rejecta Turcarum societate, sibi et juribus suis in augustae Maiestatis Vestrae domus protectione quaesivit securitatem. Harum vinculo juncti, tam regi et patriae nosmet ipsos, quam reipublicae obsequi cupientem decebat.

Dum haec commemoramus, casus et discrimina, quae nos, juraque et tranquillitatem nostram affecerunt, ac pene everterunt, M^{tes} V^{rae} conspectis et pientissimis oculis subijcimus, in advoluta rerum a mense Junio anni superioris 1762 apud nos in novae e popularibus nostris erigendae militiae negotio gestorum deductione,¹⁾ quam mediis in hoc suis legibus vivente populo non usitatis suscepta res, continuataque, ad quantas sive directa, sive praecipitata confusiones, quibus affecti, contristationibus animi, quae denique rerum omnium subsecuta perturbatio, patiatur, sacr. V^{ra} M^{tas} e fletu et lacrimis nostris cognitum sibi reddi.

Populares nostri in nexu, quo tam pace, quam bello per tot secula colligati viximus, absque ullis comitiorum decretis separantur, statumque armis olim paratum ac defensum, legibus vero et regum indultis firmatum, in novam mutare formam coguntur eo modo, cui nunquam insvevissent, nec ut subijciantur, pietas M^{tes} V^{rae} admissura fuisset unquam, si qualis eorum gens? quae leges? quae conditio? pro hoc etiam casu genuine sibi declaratum habuisset.

Modum statui et privilegiis convenientem non refugis-

¹⁾ A »Deductio genuina« című emlékirat. (Ld. az Okirattárban 1763. jan. 10.)

sent illi, nec nos in miseras, quas deploramus, incidissemus. Sane incubuerunt nobis et genti nostrae tot afflictiones ab iis, qui ita rem tractandam suscepisse visi sunt, ut leges nostras, et quibus hae toties confirmatae fuissent, sanctum diploma Leopoldinum, subsecutasque antecessorum et ipsiusmet etiam sacrae Vrae M^{tis} regiae resolutiones ac dispositiones vel ignorarent, vel cognitus non curarent, aut plane spernerent, plusque sibi in . . . . ., plane, si quid ipsi adinvenissent, exequerentur, quam si praevenissent malum eorum pace et observantia, generationum suorum sudoribus parta, conservataque in haec tempora possent.

Si privatorum dumtaxat excidium in calamitate nostra subsisteret, posset forsan adhuc vel sibi malum, vel tempori medela relinqui, nunc quia cum miseriis nostris et Dei et M^{tis} Vrae causa conjuncta est, tam nos petimus, quam publica ratio requirit, quodita nostra curet vulnera, ut mala etiam, quae sequuntur, avertat.

Quanta constantia religionem catholicam a prima indigentis nostrae conversione majores nostri retinuerint, tuitique sint, tanquam sanctorum aedium parietes, quibus prone conservationis gloria inter duriores etiam temporis procellas, tanquam Sion purissima mansit, testis ipsa terra nostra, quae non modo errorum semina non recepit unquam, sed nec habitandam quidem se illis praebeuit, qui doctrinam a fide catholica alienam secuti fuissent, concordiaque inter nobilitatem compositam inviolabiliter persistebat, observantia, quae officialibus exhibebatur, exemplum, quod priores gentes reliquae multitudine prae lucebant, zelum, ardoremque istum et conservarunt et propagarunt tanta facunditate, ut hodiernum catholici, qui extra sedes nostras sive in comitatibus, sive in civitatibus et oppidis inveniuntur, deguntque, maximam partem e populi nostri salutari derivatione consistant, potueritque hactenus gens nostra pro matre haberi, quae religioni catholicae novos in Transilvania foetus indentidem germinaret, transplantaretque ad incrementum.

At enim vel medio septem mensium tempore, quo devenitum! Inter illos, qui ad arma pertracti sunt, rejectis legibus, exlavo magistratu, in odium vocata nobilitate, denique mutato statu, ardor ille fidei, et prisca majorum pietas, obnoxia mutationi cogit, ad verba Evangelii increpuit omnis fervor, jejunia non curantur, missarum sacrificia negliguntur, consuetudini praecationum successit, libertas convitiorum et novis rebus novus animus et morum et religionis laudem in illicitis quaerendi.

Illi, qui arma non adhuc sumpsissent, continuis et execu-

tionibus et injuriis exacerbati, partim jam emigrarunt, partim stant in procinctu sedem deserendi. Qualis hinc verum jactura catholicae religionis, dum coram plura et desinit fervor et numerus decrescit, qui non tantum murum se pro illa opponebant, verum propagabant etiam cum insigni ecclesiae Transilvanicae aedificatione.

Necessitatur hic exponere, quod non vano sospitemur tantam populi nostri exagitationem, non fieri absque arcano religionum tacite inpu gnandi, vulnerandique consilio, inducitur in hanc opinionem ab exemplo etiam, quae docent rem catholicam in Transilvania a flore, in quam sacrae augustae M^{ris} V^{rae} domus pietate succre verat, nimium quanta deflecti cepisse, seu praevalente, seu vigilante, quae in promotionem excubare debebat, eludente animo nocendi. Haec Dei causa est, sed ad V^{ram} quoque M^{tem} pertinet, in cujus regali et apostolico munere primum fontem sancta fides habet et cura eorum, quibus haec et integra defendi et turbata vindicari possit.

Cum tot itaque clementia, tum aliae laesiones, quibus tam quoad bona, personasque et jura nostra, quam quoad populares affecti sumus, afficimurque, medelam a sacratissima V^{ra} M^{te} efflagitent, vestrae ver matris divinisimae amorem, quae gentis nostrae tutelare numen est, per sacrae Coronae dignitatem, cujus membra sumus, ne patia tur materna teneritudo hac via nos, leges, posterosque nostros pessum ire, ne permittat regia bonitas nausi fluctibus, quorum saluti et gloriosissimi antecessores et ipsa V^{ra} M^{tas} contra quorumvis injurias consultum esse voluerunt, ut ita cum aliorum regnorum populi eludatis bellorum turbinibus ad colligenda restitutae pacis commoda laetantes navigantur, nos quoque e tempestate, qua extreme jactamur, ad portam salutis eluctari recipique in communionem salutis valeamus.

Deus pacis pacatum imperium et longam foelicitatem M^{ti} V^{rae} largitur precamur.

V^{rae} M^{ris} Caes. Regiae

humillimi perpetuique fideles subditi
Univeritas nobilium et officialium
sedis Csik utriusque, Gyergyó et Kászón
per E. L.¹⁾ earundem sedium in publicis
notarium mpr.

¹ Emericum Lázár, a másolatban azonban hibásan P. L. áll.

Penes hunc supplicem libellum exhibita erant gravamina per specifica annotata.¹⁾

Die 31. Martii 1763 ad has resolvit Augusta ad gubernium his formalibus :

Illustres, reverendi etc. Qualia ex sedibus Siculicis Csík, Gyergyó et Kászon occasione erectionis ibi confinariae militiae emergerint, et successive continuata cumulataque sint gravamina, et nobis relata, ea hic cum suis allegatis advoluta remonstratione perspeximus. Cum itaque praeter mentem et intentionem nostram patrata illa, injuriatisque et legis illata fuissentque gravamina, serio vobis et positive injungimus, ut non modo benignum hocce rescriptum nostrum statim in consilio vestro publicetis, verum viatenus exequendum his copiatis ac iisdem in hac remonstratione contentis gravaminibus illico et effective remedium ponatis, de effectu nobis genuine relaturi.

Quibus in reliquis etc.

Maria Theresia

Gabriel C. de Bethlen mp.

Ad mandatum etc.

Joannes Josephus Perser m. p.

(Egykorú másolata az orsz. ltrban.)

39.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék emlékirata Mária Terézia királynéhez arról, hogy miként kényszerítették a székelyek a határőrségi katonaságra s miféle zavarok támadtak az erőszakos és törvénytelen határőrségszervezésből, 1702. junlustól 1763. januáriusig. K. n. (1763. január végén.)

Deductio

Genuina rerum occasione erectionis militiae nationalis, in sedibus Siculicis Csík-Gyergyó-Kászon, a mense Junio a. 1762 actarum.

Dum in summa pace constituta natio Siculica, quae per leges et privilegia sua erant, pacifice possideret, et rem quoque principis per ordinarios suos magistratus fideliter curaret, accidit, ut in mense Junio a. 1762 colonellus quidam baro à Schröder cum capitaneo Zambler et uno hospitiorum

¹⁾ Bizonyára a szövegben is említett »*Deductio genuina*» (Ld. az Okírártárban a következő actát 1763. jan. végéről.)

designatore, una vero superius quoque sedium Superioris et Inferioris Csík, Gyergyó et Kászón iudex regius, baro *Paulus Bornemissza*, absque ulla praevia dispositione, ac notitia universitatis in sedem Gyergyó adventarent.

Nec morati populum additis poenarum comminationibus convocare, nec ulla facta mentione spontaneitatis convocatos, nil tale cogitantes, nec de statu, qui inpendebat, antea informatos, ad amplectendam militiam sollicitare ceperunt, nonnullis etiam adjectis pollicitationibus, quae ut fidem habere viderentur, in chartam quidem, ut raptim, perque varias correctionum ambages conjectae erant et sic praelegebantur; at sicut omni authentia caruerunt, ita populum simulationem aversari, et veris credere asvetum diversis suspicionibus involverunt, omniumque animos in metum et sollicitudinem coniecerunt, inde praesertim quod praeter ordinem, usumque immemoriam, nec rescriptum regium aut hujus copia, nec ulla gubernii regii intimatio in hanc rem exhibita fuisset, neque in tam gravi momento, quod communitatem, legesque hujus et antiquas consuetudines tangebat, congregatio sedium praecessisset.

Dum haec per dictos officiales agerentur, respondit populus: se liberam gentem semper fuisse, militare etiam non arbitrio aliquo, verum per leges, et antiquissima privilegia diu stabilito modo obstrictos; in horum conformitate paratos se nunc quoque arma sub directione officialium, qui e popularibus suis secundum leges et privilegia dari sibi, et praefici consueverant, suscipere, ac modo, quem leges praescripserant, militare.

Ad hanc declarationem praefatus colonellus *Schröder* populum variis promissis aggressus est, ubi vidit realitatem illos, non verba requirere, metu et terrore permovendos suscepit, proposuitque, locum excusationibus non esse, vellent nollent militia haec suscipienda ipsis incumberet; at illi prioribus inhaerentes, ad custodiendos suos limites paratos se semper fuisse, esseque etiam nunc, sub praemissis conditionibus reposuerunt.

Nihil hujusmodi eorum responsis, et declarationibus attentis, cepit dictus Colonellus mensurae illos subicere; facto hoc aucta suspicio, quaesitumque, quid ea sibi mensuratio vellet? Multis eam in multas partes interpretantibus, responsum tandem: mensuram adhiberi non ad alium finem, quam ut suae M^{tsi} repraesentati posset, quam pulchros habeat homines iste locus, possitque sua M^{tas} gloriari in tali suo populo. Dum videret populus constringi se undique, eorum, qui antea ipsi arma suscepturos promittebantur, copiam

scribi, sibi quoque tradi postulari, obtinuit nihil; denique mensura inter gravissimarum poenarum comminationes peracta, populo protestante et conditionibus suis inhaerente; tracti vero sunt ad mensuram non liberi tantum, sed etiam armalistae, non obstante, quod his distinctum militiae ordinem leges ipsae dudum assignassent.

Rebus in Gyergyó taliter peractis, processum est ad superioris sedis Csík pagum — *Sz. Tamás*. Huc colonellus *Schröder* primum e singulis reliquis pagis ternos homines convocari jussit, confluentibus illis, eas, quas jam in Gyergyó praelegeret, recitavit in chartam raptus correctionibus intercalatas, ac macularum inter vestigia prostare visas pollicitationes; at ibi quoque convocati illi easdem, quae in Gyergyó factae erant, ut sub eadem protestatione fecerunt pro responso declarationes. Excurrit inde ad omnes deinde tam hujus, quam inferioris Csík et Kászón sedium pagos, incolae sub poena capitis bonorum quingentorum florenorum in ejus conspectum accidere jussi sunt, accedentes conscribi fecit, easdem populi declarationes et protestationes deprehendit, et sicut ipse de eo, quod militia ista spontanea esset, nullam fecit mentionem, ita invenire etiam difficile fuit, qui illius hoc modo amplectendae voluntatem prae se ferre visus fuisset quia tamen modus agendi ad incutiendum metum, animosque terrore occupandos dirigi non cessaret, his mediis et illi mensuram subire coacti sunt, pothabitis quas identidem acclamabant protestationibus, taliter ergo incolae sedium Csík utriusque, Gyergyó et Kászón in auspicando inter illos militiae negotio tractati sunt.

Hac novitate primores et tota nobilium universitas attenta, omnique pleni consilio destituta haesi, videbat populares suas eadem se cum lege et consuetudine, eademque sub jurisdictione a tot saeculis viantem separari, de modo et ordine militandi in codice legum extantes, neque ulla adhuc contraria constitutione vel modificatos, vel cassatos articulos praeteriri, formam denique novae directionis introduci; cum populum liberum, bonaque et haereditates suas peculiari jure possidentem, nec poenis, nisi via et ordine juris subjeci consuetum, ad insvetas, et apud ipsos quidem praeter casum legis et privatorum dumtaxat, nutu, haud applicalibes poenas, nisi facto a legibus recessu facerent, quod juberentur designari, ac ejusmodi quidem territatio, interposito ubique principis nomine et autoritate, quam sanctissimam semper habuissent, fieri, circumferrique vidissent; territi et ipsi inter singultus oculisque lacrimarum velo obductis, et initium hoc, et quae mox graviori cogitatione se

in medium effudit, ceptorum prosecutionem coacta est intueri, loqui nec pro salute quidem propria, quam cum populorum illorum conservatione communis ortus, ipsaeque etiam leges jam dudum conjunxissent, ideo non ausa, quod vel aloqui quempiam ex illis, tanto magis in eorum se medium conferre, nobili prohibitum fuisset.

Ubi modo praemisso census populus mensuratusque, ac ad ulteriorem progressum nobilitate et magistratu locali pro se tacere, militarium vero officialium voluntati obsecundare, et cooperari justis, per denuntiationes poenarum et territoriones via strata fuisset: ceperunt extranei officiales militares in praelibatas sedes infundi, sibi pro habitatione domos quartiriales propria autoritate, irrequisito magistratu, nec ullis ad ipsum vel gubernii ordinationibus, vel commissariatus provincialis assignationibus allatis occupare, tantis animis, tantoque magistratualium contemptu, ut quidem ex illis v. colonellum se praeferens, *Carato* nomine, dum et ipsam plane domum pratoriam sedis Gyergyó, suis suorumque usibus occupare vellet, v. iudicem regium tam genere et meritis, quam aetate et fidelitate fatis melioribus paratum, quod cedere nolisset, rebellem, inter fervidas noti illius, infamantisque vocabuli germanici excutationes, summa cum injuria, proclamare non dubitavit, nulla alia subsecuta satisfactione, quam quod injuriam, et meliorem habitationem, et ampliorem inde irritandorum, vexandorumque nobilium et officialium occasionem consecutus sit.

Positis taliter, et fixis habitationibus, ad populum se qua minis, qua promissis armandum converterunt, et quasi non illius jura et privilegia identidem clamantis, talem agendi modum, et improvisam rerum, statusque sui mutationem abhorrens animus, sed tota nobilitatis, magistratualiumque praerogativa, et autoritas, quo minus ipsi agere agenda possent, obstaret, nomen et actiones horum apud populum sigillare primum, mox in odium vocare, quam ipsis damnosi hi, perniciosique semper fuissent; quanta e contrario, si neglectis illis ad militarium officialium nutum se composuerint, suam mansura sit conditionem felicitas, inculcare aggressi, et haec quidem tanta cura a studio facere visi sunt, ut non tam ad populum pro publica utilitate et permansione armandum, quam ad evertendam jurisdictionem provincialem, et excindendam nobilitatem venisse viderentur. Ut magis apud populum jam quasi in nudis fluctibus constitutum, et qua facilius, citiusque mergi posset, circumspicientem, se gratos, et veluti certos contra nobilitatem et magistratum missos eorum vindices sive testari, sive persuadere, vel potius odium jam instil-

lari ceptum confirmare possent, manifesta ipsum, etiam jura publici statum, imo jura quoque majestatis ultra private complacentiae statum speciose tangentia edenda, publicandaque susceperunt; inter alia indubiam quoque privilegiorum, quibus olim Siculi gavisui fuissent, recuperandorum spem illis facere, et per varia verborum artificia inprimere volentes; satis utique inconsiderate cum advertere vel noluisse, vel nescivissent, quod tam antiquis, quam modernis Siculorum privilegiis et militandi praescriptus modus, et id etiam, ut officia ipsi per tribus, et generationes, atque linea generationum partirentur, nec alia sive domi, sive bello, nisi e popularibus constitutis subessent officialibus, cautum fuisset, consequenter talia promulgantibus accessum ad officia apud Siculos privilegia praeclusissent.

Praeter illa, quae manifestis illis continebantur, aliae identidem fieri inter populum, et observari pollicitationes non cessabant; praecipua capita erant: quod nunquam patriae finibus educuntur, verum in suis tantum confiniis militabunt, atque ita territorium suorum factas a Moldavis hactenus invasiones, et occupationes vindicandi, ac sua contra illos tutandi perpetuum habebunt modum; a contributione et omnibus extraordinariis praestationibus eximentur; nobiles ipsis subiciuntur, hi contributionum et vecturarum portabunt onera, ac una cum jobbagionibus servient illis, qui ad statum militarem se applicuissent; a capitalium, quae aliis deberent, solvendis interusuriis liberabuntur; vigens hactenus magistratus jurisdictionis et officiales tollentur, ipsique his immuniis succedent; causas omnes quantumvis judicialiter terminatas resuscitandi ac meliorandi facultate gaudebunt; mulctas, quas officiales desumpsissent, rehabebunt; satis nobilitaris beneficio fruentur et plura alia.

Contra: illorum bona, et haereditates, qui militiam sequi recusarent, adimerentur; in eos, qui armari se sinerent, eorumque officiales derivandae, personae talium ad jobbagionalem conditionem redigerentur, ac servitutem servirent illis, qui libertati arma junxissent.

Supererat jam, ut postquam et contemni magistratus et autoritas illius impugnari, ac variis exponi injuriis cepisset, ipsa jurisdictionis non tam divideretur, quod per leges hactenus indivisibilis perstitisset, quam tota subito a provincialibus in militares officiales pertraheretur. Quod et factum, nam in primis sedis Kászón, quae cum circulo Csikiensi unum semper corpus fuit, ac sub uno, eodemque praefecto convixerunt, non audita universitate, quoad illos qui militiam in illa amplecterentur avulsa, ac ad corpus incolarum sedis Kézdi, a qua nullam

ullo tempore habuit dependentiam, contra tenorem privilegiorum applicata injunctumque populo tam ibi, quam in praefatis aliis sedibus, ut posthac pro competente sua instantia ipsosmet officiales militares agnoscerent, et in omnibus negotiis ab iisdem etiam dependerent. Introductus subinde militaris auditoratus, ad hunc causae querulantium attrahi, diversique et extranei juris forma dejudicari coeptae eo nobilis etiam in vincula deductus, qui utut conscriptionem et mensuram subire fors debuisset, arma tamen nunquam recepit, nec militiae se juramento obstruxit, ut ea hoc saltem capite, militari jure in ejus ibi agi personam potuisset; per cognatus laesi, interpellatus magistratus, ut cum nobilem non citatum, non convictum rapi in vincula leges prohibuissent, conveniendumque non nisi in foro, et coram judice competente statuissent, interponere officium et praerogativam tantopere laedi non pateretur; praestitit magistratus quod potuit, requisivit v. colonellum *Carato*, sed nullo effectu.

Cum hac ratione libertas laxanda, et priorum temporum onera molestiaeque in melioris quietioris vitae solatia transmutandae proponeretur, novis abusibus et vixis patuit via: continuo enim ipsimet officiales militares gratuitas sibi vecturas, et praejuncturas desumere populum ad privata sua servicia ad lignorum focalium, aliorumque salgamae prestationes cogere et compellere ceperunt, mox accepto hoc arbitrio et facultate usuri, ut a novis et regulamento etiam severe prohibitis ejusmodi exactionibus ii solum exempti redderentur, qui armis se et vestitu militari indui passi fuissent.

Et prior, et hic agendi modus non potuit non augere conceptas populi suspiciones, hinc primum tacitis inter se susurationibus, mox apertis etiam exostulationibus, quo rem acciperet animo declarare, verbisque indignationem undique spirantibus obstrepere cepit, et dicere querulose, non alio militarium actus, consiliaque spectare, quam quod eo ipsi facile jam praevidere possent futurum, ut ipsis, liberisque ipsorum perpetua militandi necessitas imponeretur, servire non in propriis tantum, verum per Transylvaniam passim, aliis quoque in confinibus et arcibus, imo extra Transylvaniam, in exteris etiam provinciis cogantur, juri militari, et contra antiquas personarum praerogativas, fustigationibus et virgorum suppliciiis addicantur; dum haec et similia sibi incumbere clamitarent, in nobilitatem jam antea, ut praemisum, satis irritati novo odio exarserunt, omnemque injuriam et quo affligerentur, impendentiam malorum metam cum illa exostulare, diris illam devovere, pessima quaeque, et mortem quoque comminari, objicereque, inter fervidiores exacerbati animi motus,

quod ipsis in haec difficultate constitutis, quidve faciendum haberent? anxie sciscitantibus, consilium subtraxissent, sanguinem prodidissent, legalem per multa secula vigentem libertatem vendidissent, dum tam insperate extraneae gentis homines ipsis super induci contigisset.

Hujusmodi quaerimoniis et comminationibus permoti sedium officiales ultra silentium antequam tacite confoderentur, et aperte perirent, sibi progrediendum existimarunt, hinc statim 2. Sept. facto ad regium gubernium recursu, de injuriis, quae inferebantur, conquesti sunt, sollicitaruntque malo priusquam incurabile evaderet tempestivum remedium, nec funesta praeteritorum temporum exempla subticuerunt, ut si presentium angustiarum recens vivaque species commiserationem edicere non posset, acceptarum saltem vulnorum recordatio excitaret providentiam, et appliceret leniendo dolori; qualiter militares nec praemonito, quod per ordinationes et claros regulamenti textus fieri omnia debebat, magistratu nec pro ductis superiorum instantiarum mandatis, ipsos inter condesederint, quartiria pro suo sibi arbitrio sortiri fuerint, exposuerunt sperantes futurum, ut si praesentia alia medela rebus inclinatis applicare nollet, aut non posset, uberius se gubernium idem tam de factis praeteritis, quam secuturis eventibus jubeat informari; at non aliud retulerunt responsum, quam quod primo intelligere loquentur divisam esse jurisdictionem, et incolas quas in rebus personas etiam eorum tangentibus sibi hactenus et ipso legum fundamentalium dictamina subordinatos habuissent, militaribus officialibus, quoad personalia negotia reliquendos venire; secundo vero ad casum qui querulandi suppeditaturi essent ansam specialius deinceps faciendas declarationes remitterentur; ubi tamen, et quid doluerit, et quos jam produxissent, producturique essent, effectus laesionum causae specificare officiales haud neglexissent. Tertio denique quibus inquirendae querulae essent commissae, intimaretur, illi minium, a quo et injuriis initium, et querelis ansa profluxisset. Quid inde sperandum querulantibus? perspicui potuit haud difficulter, ut-ut autem continere hocce responsum, e re esse judicatum injungi supremo etiam judici regio, ut cum illo in querela inquereret, animadvertereturque contra injuriantes; hic tamen etiam nihil pro querulantium solatio operatum, quod idem supremus iudex regius sive metu et ipse correptus, sive aliter impeditus, nec quid sibi injunctum fuerit, notificasset, nec ullam pro antiquo more, legumque et constitutionum exigentia sedibus indixisset congregationem, quin imo, ne e nobilibus eo, ubi militares officiales captis suis insisterent, ullus vel accedere interdicto cavisset.

Inter haec et post etiam militares officiales minime sibi cessandum rati, variis modis, et quibusque pro suo genio, populo amplectendi novi status consilia inde ab initio refugienti, promissis, quae tamen metus et terror identidem a praecedebant, et sequebantur ad arma petrahenda operam dabant, nec praetermittebant quidquam, quo magistratus et nobilitas illis invisa reddidi, atque ita gentis contra gentem excitato odio, omne tandem vinculum dissolvi, et inde reverentia in desperationem, amore in furorem versit ad metam perducere posset, cui sive suscipiendo, sive prosequendo svavis et moderata tractandi ratio defuisset.

Animorum in magistratum nobilitatemque concitantorum argumenta eo denique valuerunt, ut invenirentur in populo, qui contemnerent, quos antea observabant, jactarentque sive sponte sive alieno impulsu, se deinceps supra magistratum futuros, non hunc sibi amplius mandata daturum; denique ut ad militiam quoque istam animum sibi deesse palam facerent, iisdem officialibus suis nobilitatique quod venditi, quod proditi ab illis fuissent, objicere, exprobrare, inprecari non cessabant.

Dum res in hujusmodi jam praeparatoriis utrumque fundata videretur, de armis quae interim centenis et pluribus plaustris adducta erant, acceptandis militans officiales interpellare populum, ac illa modo hoc, modo isto, accomodatione autem e fama irruptionis, quam Tartari in Transylvaniam brevi tentaturi vulgabantur, desumpto praetextu distribuere ceperunt; ut-ut vero distribuentibus reponerent illi, se a patria propriis armis defendendo alienos nunquam fuisse, necesse etiam in praesens, ut ita armis, quae ipsis distribuere vellent, opus haud haberent: nihilominus obtrudentibus et acceptationem urgentibus officialibus militaribus a multis recepti debuerunt; mox vestitus quoque facta mentio, cum tamen non vestitu Tartaris, sed armis occurrendum responderent, nec se unquam genus vestimentorum, quibus gens ipsorum per retroacta tot saecula usa fuisset mutaturos, asseverarent, dilata res; dictumque per officiales: posse servire illos in propriis etiam indumentis.

Ubi jam animos ex armorum quoque praesentia, et qualiquali usu ad militiam dispositos putatum fuisset, supremus in Transylvania armorum praefectus excellentissimus baro de *Buccow* famam celeritate ipsa praeveniens in sede Gyergyó 23-a Octobris ¹⁾ cum nonnullis officialibus militaribus com-

¹⁾ Eredetileg 22 állott, ezt javította ki az író 23-ra; de Bornemisza 3 jelentéséből biztosan megállapítható, hogy Buccow október 24-én érkezett meg Gy.-Szentmiklósrá.

paruit, et supremo sedium iudice regio praesente, ibi populo in pagum Sz. Miklós convocato proposuit: eorum se deinceps patrem, matremque futurum, promissiones, quae tempore conscriptionis de privilegiis factae ipsis fuissent, effectu haud carituras, quod eorum ex parte desideraretur, esse, ut militiae, quam ipsis proponi fuisset, jurejurando se obstringerent, atque ita sacramentum dicere maturarent.

Populus ad haec mandatum regium, cujus vigore militiam amplecti juberentur, sibi tandem exhiberi petiit, ut qualiter militandum? quali modo, et ubi armis serviendum? indicaretur, perspicere possent. Barone de *Buccow* nullum ejusmodi rescipitum exhibente, verum ne de promissorum effectu quidquam dubitarentur subjiciente, ac ut juramentum praestetur iterante, populus quod nullum sibi positivum dari responsum vidisset, commotus, errumpente ad inauditas clamores: *non se patre, aut matre, a quibus geniti non essent, sed aperta rei declaratione, antiqua libertate, et regia in hujus conservationem assecurationis opus habere*; militiam, cui contribuendi quoque necessitas annexa esset, nolle se unquam amplecti, reposuit, pluraque similia prolocuti, domum repetere ceperunt.

Observavit baro de *Buccow* intentionem suam effectu, quem sperabat, hac via minus secundari, aliam itaque aggressus, jussi pagorum seorsim et primo quidem illius, in quo condensationem posuerat, incolas acciri, disponique ad praestandum juramentum; at hic quoque nova mox populi commotio intercepi conatum. Ubi enim reliquorum pagorum accolis jam in reditu ad sua constitutis id innotuisset, eo agendi modum spectare, ut dividerentur, et scissi in partes facilius deinde ad facienda jussi compellerentur, suspicati, eo unde dilapsi erant citatis passibus revolarunt; cum socios in aream domus, ubi baro de *Buccow* erat, receptos, ingressum vero vigiliis septum deprehendissent sublata fremitu, et effractis portis, ac custodibus cedere coacti irruperunt, et mox coram barone de *Buccow* declararunt se si sua Mttas regina, antiquas ipsorum libertates restituerit, officiales e suis ipsorum popularibus constituerit, a praestandi extra patriam servitiis liberos esse jusserit, et super his suarum propria subscriptam ipsis assecurationem dederit, arma intra suos fines servire paratos, secus minime.

Cum nihil ad hoc directe responderetur, nova animorum secuta commotio, quae ut sedari posset, baro de *Buccow* supremum iudicem regium suas interponere partes jussit, h quo et magis conspici populo, et exaudiri valeret, suggestu confundit, monendoque, et hortando ardorem clamantium restringere laboravit, sed inito conatu parumque abfuit, quod consilium omne fatali eorum terminaretur; tandem ubi di

multumque, quod nec directe ad postulata responderetur, nec scriptum ullum de voluntate regia produceretur, quodque in rebus tam dubiis, status, qui certus esset, cum incerto commutari nec posset, nec deberet, inelamatum fuisset, arma cum magno indignatione abjicere denuo ceperunt. Cum id baro de *Buccow* vidisset, mandavit levare arma et reduci, unde accepta fuissent; denique populus, ubi supremo quoque iudicii regio, quod eorum jura tueri, et pericula avertere vi muneris obstrictus fuisset; et tamen in discrimen conjecisset, sanguinemque suum prodidisset, inter varia convitia et imprecationes objecisset, et eprobrasset, ad sua recessit.

Dum haec fierent, nox quoque secuta, novi consilii suscipiendi occasionem advexisse visa est; nonnulli ex incolis, de quorum ore populus quasi pendere referabatur, variis svavibus, et quae his sociari consueverant, adminiculis demeriti, per hos Sz. Miklósienses, spe privilegiorum pagensi ipsorum communitati specialiter largiendorum, qua aliis promissis, ac minis quoque interjectis circumveniri, ac ad summenda arma jurandamque militiae obligationem clam disponi ceperunt. Non caruit effectus sollicitudo, inventi e multis 30 circiter capita, qui per dicta media se horis adhuc antelucanis sequentis diei in hospicium baronis de *Buccow* deduci, armarique et militari juramento obstringi passi sunt.

Nec longior ibi facta mora, suis, quibuscum venerat, assumptis, et aliquot etiam ex illis, arma praeattacta ratione sumentibus incolis comitatu interesse jussis, discessit, pervenitque 26-a Octobris Csikienses, quos jam antea jusserat, cum armis, quae ut praemissum illis distributa erant, ad conspectum arcis Szereda convenire, suamque ibi praestolari adventum.

Congregatum ibi populum invenit, quam Gyergyaiensibus in adventu fecerat, his pariter subsequenti die, quae fuit 27 fati mensis, recitari jussit propositionem; ipse interea in arce se continuit ad eventum, qui sequeretur, intentus. Magna verborum vehementia agitati affectus, ea, quae agerentur, execrationibus vellicata; supremus iudex regius, qui hic quoque adesse, et populo ad amplectendam militiam svasorem se praebere debuerat, maledictis coram lacessitus, fidei et muneri praevaricator, proditor populi sibi commissi identidem compellatus. Responsum idem, quod Gyergyaienses dabant, recepit baro de *Buccow*; cumque circumsonare populi clamorem audiret, qualemve, si petito eorum non deferre, et tamen depositionem juramenti urgere vellet, res habitura esset exitum facile praevideret; arma eo, unde accepta erant, deponi, deposituros libera ad sua redire posse nuntiavit. Id ubi popu-

lus accepit, soluto conventu recessit, paucis, qui ab illegalibus factis notos se jam antea reddiderant, et tam subordinationis, quam paratoris vitae taedio laborabant, exceptis. Hi alios etiam in suas trahere partes trahere conati sunt, et mox e talibus conflatus aliquot hominum manipulus, apud militarem qui in vicino pago quartirium antea jam sibi occupaverat, officialem juramentum praestitit, ad alios etiam persvadendos et alliciendo dispositi tam verbis conceptis, quam muneribus ablati.

Rebus apud Csikienses taliter gestis baro de *Buccov* continuo itinere in sedem Háromszék descendit, ad militiam et ibi sua praesentia populum dispositurus. Antequam tamen ex Szereda moveret, dedit in mandatis colonello a *Schröder*, ut cum supremo sedium iudice regio circulum omnem pagatim perambulet, animaretque populum ad militiam amplectendam. Non illi defuerunt jussis, effectu tamen haud meliore, quam qui praesentiam jubentis excepisset, populo militiam constanter recusante. Nihilominus idem colonellus a *Schröder*, e sede Csik discessurus, subordinato suo vicecolonello a *Carato* injunxit, ut incolas utriusque sortis, et eos nimirum, qui ad militiam adjurati fuissent, et qui hanc recusarent, unacum uxoribus, liberis, servis, ancillis, parentibusque, imo inquilinis quoque eorum, excluso locali magistratu militari subjiciat jurisdictioni.

Dum multa se in dies insinuarent, quae priusquam ad majores confusiones, desolationemque patriae tristioribus exemplis afficerentur, medelam poscerent, nec hujus alibi obtinendae post iteratas etiam representationes spes adhuc affulsisset, reccurrerunt officiales ad cancellariam regiam Transylvanicam aulicam, et qualiter erigendae hujus militiae negotium inde ab initia ad illum usque eventum, quo exceptum ad arcem Szereda fuisset, tractatum sit, quantum vel hucusque ex eo populum armandi modo labefactata patria tranquillitas, quam non inde servitii regii promotio sperari, sed ingratae potius sequelae nutui possent, qualiter ipsi occupante omnis metu, ante impendentem sibi et nobilitari praerogativae ruinam obvelare oculos cogeruntur, perscripserunt, obtestantes, suas ut illa partes malis dum adhuc possent avertendis, pro charitate, quam patriae debet ipsaque incumbentia muneris impendere ne gravaretur, vel si aliter rebus subveniri nequiret, id saltem opera, et interpositione sua efficere, ut liceret e natione Siculica certos mittere deputatos, qui lacrimas, et intolerabile ipsorum laesiones, coram sacra regia Majestate explicar valerunt.

Cum jam et antea jurisdictionis magistratui per militare officiales, ut praemissum, subtrahi cepisset, praeadducta ver

colonelli ordinatione pene concussa videretur, supremus et viceofficiales sedium, de ea sibi, et legibus illata injuria, coram regio gubernio 8. Novembris conquesti sunt, malisque et praejudiciis, quae rerum tractandarum ordinem, ipsumque tranquillitatis internae statum periculosis sequelis exposuissent, maturo, salutarique subsidio occurrendum petierunt, non alio tamen effectu, quam quod 18. Novembri comissionalibus nomine gubernii expeditis, quaedam jurisdictionem ipsam, qua parte magistratui relinqueretur, qua vero in militares officiales transferretur, indicantes accluderentur constitutiones, intimareturque, secundum illas deinceps et juridica tractanda, et populum gubernandum esse.

Sedium officiales, ac nobilitas, quanta sibi, et posteris fieret injuria, si communi regni statuum decreto pridem lato, sacris tot regum et principum oraculis et affidavitionibus confirmatas leges, utpote quarum pleraeque jurium praerogativarumque nobilitarium fundamenta continerent, ejusmodi de ipsis, sine ipsis extra leges condendarum legum terminos concinnatis constitutionibus supprimerentur expedientes, se penes legalem per reges ac principes toties confirmatam, ac inviolabiliter observatam jurisdictionem suam manere velle responderunt.

Interim dum officiales et nobilitas suum de praemisso affectae jurisdictionis casu faceret recursum, et malisque accrescere in dies videbantur, ad quietis domesticae paratiora studia inflectendis operam impenderet, negotium militiae novo fervore, sed novis etiam mediis officiales militares promovendum, populum antea metu et terrore satis agitaturn, vexis jam, et incredibili adhibita vi expugnandum susceperunt; eos qui militiam amplecti fuissent, amplissimis promissis impleverunt, multaue illis, et quae hactenus legibus interdicta erant licere, et quae poenis coërceri solebant, impune facere permiserunt. Hinc factum, ut tot incitamentis animosiores effecti in illos etiam, qui militiam sequi adhuc nolebant, vexis, exactionibus, cruciatibus pertrahendos se per eosdem officiales inmittere peterentur.

Huic agendi modo insistendum rati iidem officiales militares ad quartiria, quae ut praemissum, praeter omnem resolutionibus regis et ipso regulamento praescriptum modum et occuparunt, et ad praesens manutenuerunt ab iis, qui arma non acceperunt, vigilias exigere, salgamum pro suo sibi arbitratu extorquere, vecturas et gratuitas et frequentissimas desumere non dubitarunt, in eos qui regis ordinationibus et regulamento confisi praestare talia noluissent, numerosos armatos inmiserrunt, quibus non liberam solum victitationem, sed diurnos

quoque cruciferos, quos poenales non numerarunt, septenos videlicet pro qualibet portione gregaria dari, numerarique ordinarunt, tanta exequendi facta licentia, ut ubi praestari haec non potuissent, ne a domestica quidem miserorum suppellectili, aut instrumentis oeconomicis in securitatem solutionis rapiendis temperatum sit. Continuae hujus modi vexationes et pressurae plures ad assumenda arma, et saevitiam vel invita status mutatione redimendam compulerunt.

Cum in alpihus sedis Siculorum a Moldavia et Valachia dirimentibus certae, antea per plajasones, post modum vero per sanitatis vigiles, ad eum finem ordinatos obsideri, et custodiri consvetae haberentur excubiarum stationes, pro opportuna militiam propagandi occasione adinventum, ut haec quoque iis in locis excubandi necessitas in eos, qui arma assumere nollent, sedium incolas rejiceretur. Hinc militares ipsi officiales hominum, qui ibi excubias agerent, certum numerum per pagos repartiri, ac ad loca extra fines etiam suos ista compellere coeperunt. Cum hi tale servitii genus non sibi hactenus incubuisse prosequi et debere per sanitatis vigiles, non obstante, quod in militiam assumpti fuissent, aut etiam illos, qui arma jam sumpsissent, et commodius, et longe securius erga stipendium, quod haberent obiri dicerent, et ea ratione a se deprecarentur, variis molestiis sub specioso contempti regii servitii titulo excepti sunt pro numero repartitorum, duplicarunt executionem officiales ita, ut fuerit pagus, qui uno eodemque tempore centum nonaginta septem executorum sibi inmissorum vexas, et extorsiones sustinere cogeretur; ut hujusmodi molestiis suam eripere sortem possent, paratos se nonnulli pagi ad stationes illas propriis armis, et sumptibus custodiendas obtulerunt, dum modo executiones cessare juberentur, at ne sic quidem, quod petebant, impetrare valuerunt militaribus officialibus non prius illos, quam militiae armisque susceptis ab executionibus liberari posse reponentibus.

Haec rerum facies necessitatem denuo imposuit magistratui ea, quae taliter agebantur gubernio regio repraesentandi, in sua itaque 12. Novembris data informatione, quam tot vexationibus exacerbata populi patientia quamque prope jam abessent a desperatis consiliis notificarunt, protestatique sunt se eo fine id facere, ne si res absque opportuno et legibus conveniente remedio sibi relicta tristiori, quopiam consectorio notaretur, nocivae taciturnitatis culpa juste ipsis unquam obijci possit. At gubernium quoque visum est non tam suorum assequi lacrymas, quam excusare dolorem; quanta licentia armati grassari sinerentur, quibus quantique vexis armari nolentes ad militiam praecipitandi susciperentur, quam gratui-

tis salgimalium aliorumque extorsionibus enervarentur, exponeret magistratus; licentiam initiorum fervoribus tribuendam, vexas non a fine ad quem dirigebantur, sed ob erroris potius vetustate ad oblivionem repetendas indicavit responsum, violentas exactiones aegre se ferre, cessationemque similitum pro futuro, et de praeterito restitutionem ordinasse, ac una observandorum observantiam injunxisse respondit. Subjuxit praeses baro de *Buccow*, sed nullo quae promittebatur, vel a promittentis auctoritate sperabatur secuto effectum.

Denique ut appareret, injurias, quae inferri populo exponerentur, non satis competenter per magistratum commemorari adjectum, responso id etiam incolas, quia sponte se mensurae submisissent, sub militari jurisdictione censeretur, nec ab ea sejungi per gubernium posse, cum tamen violentis mediis (ut praemissum est) et conscriptioni et mensurae subjectos fuisse abunde constaret.

Hunc magistratus recursum non medela, sed continuatio priorum novorum vero excessuum ingens copia subsequuta est, incubuitque illis, qui ab amplectenda militia alienos se praebuissent, sanguis in sanguinem, frater in fratrem, filius in patrem, pater in filium, vicinus in vicinum, pagi in pagos incitati horrendis, et in populo isto, ad praesentia usque tempora nunquam auditis violentiis, persecutionibus, vexis, exactionibus quietem domesticam et omnem securitatem everterunt, sub variis praetextibus ii, qui militiam amplecti noluissent, violenta manu intercepti, ad militares officiales, sed cumprimis ad arcem Szereda, ubi vicecolonellus *Carato* mansionem habebat, raptati, compedibusque vincti, mancipiorum instar habiti, fustibus contusi, injecto humeris armorum pondere, ad intollerabilem usque vim gravati, denique indignis tot passionum molestiis, tamdiu exagitati, quamdiu sponderent se arma suscepturos, dicerentque suscipi illa a non invitis; alii, qui vel domi deprehendendi, vel in prosequendo comprehendendi non potuerunt, partim emigrando, partim sylvarum latibula querendo, ejusmodi afflictionibus se subducere coacti sunt. Integri aliquot pagi subalpestres haec cum iis vicinorum accolis, qui arma recusassent, agi videntes, eo plane impendentis mali metu permoti sunt, ut malle se in vicinam Moldaviam transmigrare, quam eo modo tractandos permittere declararent.

Dum ita modus agendi ad vim abire non cessaret, quo major militiam amplecti nolentes occuparet metus, afficeretque armis acceptandis non ultra reluctari, placuit eorum in medium tres regulatorum militum germanorum centurias mitti; et eorum, quae hactenus perpassi sunt, tristicis,

memoria et haec adventantium fama, in novas populum coniecit sollicitudines. Quare per eundem sibi undique existimantes, et diuturna patientia in desperationem verti et de vi, si quae ipsis inferenda tentaretur, repellenda cogitare coeperunt, et sane occurrissent quoque adventantibus, nisi vicejuxta regius *Franciscus Boross* precibus, lacrymis et quas tanta rerum confusio suggerere poterat, obtestationibus intercepisset. Provido hoc interventu sodali animi, miles in pagis, qui ad militiam se adhuc non applicuissent, illocatus, ita tamen, ut incolae ad sylvas recederent, diuque ibi cum aëris, et temporis hybernii molestiis misere conflictarentur.

In aliis interim pagis, ubi mixtim adhuc non armati inter armatos incolas, et si ob continuas injurias difficulter, inde tamen quod numero superarent, utcumque durabant, media, et his ad arma trahendi adhiberi non cessabant, quae cum duriora essent, quam ut homini christiano sive sensum compatiendi, sive cogitationem medendi non imprimerent: suarum et hic partium esse censuit magistratus vicecolonellum *Carato*, quo sive dissimulante, sive jubente tot patrari excessus non desinebant, requirere, et verbis tam honestatis, quam larcymarum plenis medelam tandem ut applicarit petere, et obtestari: curam ille promisit, aegro corpori, sed nunquam adhibuit; sic itaque tam in ipso circulo, quam apud gubernium, cujus praeses erigendae istius militiae negotium curabat, spes quidem remedii dabatur, ac arcana aliqua factorum vi accidit, ut vel nunquam applicaretur, vel quando applicari vellet etiam, a male affectis ad eas, quae minus dolebant, partes semper deviare.

Postquam eo res crescente licentia devenisset, ut jam ipsis quoque nobilibus manus injicerentur, nec ulli turbata pace domestica securo esse liceret, ipse etiam magistratus cum nobilitate plus sibi, quam unquam antea metuere coepit, quid potissimum ad conservationem vivi aerarii, et communem permansionem facere jam expediret, non suppetebat. Urgebatur interim, qui ab armis adhuc abstinebant, fiebantque et spargebantur passim interminationes, futurum, ut qui in hanc accedere militiam cunctarentur, in poenam ammittere deberent haereditates, exterroribus deducendis coloniis transponendas. Cum nullus jam extenuata auctoritate magistratuali de legibus esset metus, multi exarmatis antea quoque compositionibus, et jurgiis ciendis asveti, deum omnipotentem juxta ac proximum convitiis lacescebant, in viis forisque publicis armorum explosionibus obstrepebant, officiales, a quibus aliquando ob praevaricatas leges mulctati fuissent,

ad vindictam designabant, occurebant soli, qui peccarent, nemo qui puniret.

Ne si quis adhuc subveniendi locus relictus esset, intentatum relinquerent, sedium officiales novo recurso gubernium interpellarunt, quam vexae et grassationes non cessarent, quam adhuc non armati affligerentur, quam in medelam dolentium animorum deesset consolatio, denique quam omnia promissa effectum caruissent, exposuerunt, et ne solum mutare cogantur provideri desperabundis petierunt, in sua secunda Decembris exarata informatione.

Inter haec legionis Laudonianae supremus vigiliarum praefectus de *Frölich*, qui praelibatis tribus militum Germanorum centuriis praeerat, iussus est cum *Thoma Bors* de Cs. Sz. Király ad pagos, qui extra militiam persistebant, accedere, in causas, quae quominus arma capesserant, obsisterent, inquirere, disponereque illos ad deponendum juramentum. Rem sibi commissam aggressi sunt illi, at nullo effectum; incolae enim petita primum loquendi venia, qualiter in ipsa statim conscriptione et mensuratione circumventi, deceptique fuissent, declarantes ad militiam istam amplectendam animum sibi non esse responderunt, protestatique sunt, ne vi cogerentur, se alias sanguine quoque tuituri, ac in Moldaviam transmigraturi, sed et alii, qui jam arma suscepissent, coram iis commissariis comparuerunt, protestatique sunt, et ipsi se non sponte, sed verberibus, arrestationibus pecorum abactionibus, nocturnis devastationibus, aliisque extorsionibus arma acceptare debuisse, prout haec in eorundem commissariorum ad praesidem baronem de *Buccow*, facta relatione uberius continentur.

Dum sedium officiales ad praemissam suam informationem id pro responso praestolarentur, quo et tot ipsorum curae ac sollicitudines ad antevertendum principis damnum directae recognoscerentur, et malo tandem praesens, a propinquis aliquod remedium applicaretur, intelligere coacti sunt; cum resensu in gubernio acceptum, quod se non constitutionibus, quae ut pro lege observarentur, transmissae ipsis erant, verum quae inviolate adhuc persistebant, legibus inhaerere cupere scripsissent: responsum praeterea ejusdem gubernii nomine, et tranquillitatem incolarum, et boni ordinis conservationem ab officialibus dependere, futurumque, ut omnia debite procedant, si ordinationibus ipsi paruerint, explicaverintque intentionem regiam ad captum populi sincere. Qualiter consuli tranquillitate debuisset, non ignorabant officiales, at ubi ipsis vel non auditis, vel ne quidquam subsidium exorantibus, et jurisdictioni, quae studia tranquillitatis hactenus propagabat,

et incolae, quorum concordia tam sibi se, quam jurisdictioni consecrabat, in confusionem praecipitati fuissent, major fuit vis acceptae ruinae, quam ut nulla, aut debilitata autoritate reparari ad conservationem posset; intentionem regiam ad captum populi sincere officiales explicare nunquam intermisissent, si et illa ipsis sincere patefacta fuisset, nam vel id, quod militia spontanea esse deberet, non prius ipsis notificatum, quam ubi alii vi ad illam rapti, alii quod suscipere noluissent, infinitis vexis et afflictionibus exagitati, et plurimi domos quoque ac familiam deserere coacti fuissent.

Supererat, quod adhuc exputabant officiales ac nobilitas ad relationem commissariorum *Frölich* et *Bors* baroni de *Buccow* submissam, dandum responsum, at res ista plane subcита est, cum tamen considerationem meruissent ultra silentium, eaque continebat, de conscriptione et mensura, sub gravissimarum poenarum interminationibus peracta, de pollicitationibus, quae per milita res officiales ad persuadendam militiam interpositae fuissent, de vexis, et multifariis injuriis, quas arma capessere nolentes pertulissent, animo denique et inclinatione, quae ad militiam in populo desiderarentur.

Ut-ut autem initio primipili tantum, et pedites, ac ut praeattactum armalistae quoque nobiles iique aetatis intra 18 et 45 annos consistentes ad conscriptionem, et mensuram vocati, et ad militiam quoque hi solum designati primum fuissent, mox tamen ubi distribui arma coepta sunt, alii quoque nullo aetatis, vel habitudinis discrimine, vel armari, vel schedis protectionalibus provideri coeperunt, quod tamen non alio, quam ad sufferendam jurisdictionem magistratualem pertinebat, comprobante id eorum etiam, qui pagis per magistratum ad legum, et antiquae consuetudines exigentiam iudices dati per militares vero officiales, in vilipendium magistratualis activitatis functionibus exturbati fuerunt.

Dum res liberorum incolarum in varias implicari confusiones coepissent, ad rusticos etiam et jobbagiones conversi militares officiales, abusive nuncupari tales illos, habereque modum adigendi dominos terrestres ad demonstrandum, quo jure effecti essent? Scripto etiam in vulgus edito disseminarunt vindicandae contra dominos terrestres libertatis, detrectandorumque servitiorum ardorem in illis excitarunt, — ad statum militarem passim assumpserunt, dominos, ubi reddi sibi tales postulassent, ad originales litteras de jure, quod in illos haberent, coram ipsis producendas relegarunt, secutumque inde, multos dominio suorum, quod ipsis majoribusque suis ab inmemoriali tempore pacificum fuisset, hac ratione summa cum injuria excussos. Imo contigit domum nobilitarem in

qua jobbagio ob dectrectatum servitium vinctus tenebatur, violenta triginta armorum manu ipsemet militari eorum officiali a loco, ubi hoc fiebat, haud procul diversante, invasam, carceres publicos, in quibus ejusdem sortis homo ob factam contra dominum terrestrem oppositionem clausus habebatur, eadem vi effractus, ac rusticis in praemium renitentiae, libertatem utrobique esse procuratam tanto ardore, ut ipsi quoque in carceribus detenti domino terrestri capitaneus Stuppán, triginta armorum executionem, ipsosque adeo carceres, qui subditum claudebant, interminatus sit, nisi curaret liberum illum dimitti, cum a substituto vicejudice regio ne id faceret, verum sineret hujusmodi causas altiarum instantiarum determinationi relinquere, humaniter ab officio requisitus fuisset, epistolam viso subscribentis nomine dilaceravit, consecuta brevi magistratuum carcerum scandalosa violatione.

Jobbagiones illi, quibus militiam sequendi animus non fuisset, continuis vexationibus distracti, ad privata militarium officialum servitia, vigiliorum, lotionum, vecturarum, sine ulla mercede subeundas molestias vi etiam, et verberibus adhibitis compulsi; multi cum perferre tot incommoda non possent, et metuerent majora, cum maximo dominorum terrestrium damno, et vivi quoque aerarii detrimento in Moldaviam transmigrarunt.

Dum jam eo licentia processisset, ut omnis disciplina in peccandi libertate consistere videretur, patrari festinarunt, quae nec ipsis placere poterant, qui patrarunt: invasae curiae, absque ulla citatione et legitimo praecedente iudicio verberibus affecti, in captivitatem et vincula raptati nobiles; expilata eorum bona; in ipsos plane officiales servitum ab iis, in quo hi aliquando ob legum, et mandatorum praevaricationes pro ratione disciplinae, et boni ordinis legitime animadvertere ab officio debuissent.

Ex hoc capite in curiam vicejudicis regii inferioris Csík *Francisci Szabó* impressio facta, ipse aetate juxta ac morbo satis affectus indigne ad summam usque afflictionem tractatus, sclopiis exoneratus, fumo simul, et terrore completa domus, equi et alia, quae habebat jumenta, vi adempta. Hoc factum *Josephi* quondam *Horváth* haeredes ob ejusmodi parentis factum subire et ipsi debuerunt. Ad superioris quoque Csík vicejudicem regium *Franciscum Boros*, ideo praesertim, quod ipse comitatus colonelli *Schröder*, dum hic populum conscriberet, ex commissione supremi iudicis regii se adungere debuisset, invadendum centum quinquaginta armati jam venturi nunciabantur, at ille imminentis periculi accepta fama nocte intempesta, et quem urgens necessitas concedere peterat,

rusticano curru impositis prolibus domo excessit, et aviis itineribus profectus ad tutiora se recepit.

Dum sic nobilitas et officiales laborarent, supervenit gubernii intimatio, qua nunciatum vicejudices regiones *Franciscum Boros*, et alterum *Franciscum Szabó* apud suam Majestatem, quod in promovendo istius militiae negotio operationes militum debite non secundassent, delatos, et ab officio suspensos, per ipsum verum gubernium, alios eorum in locum substitutos esse. Attonitos haec mutatio fecit omnium animos, hinc summa regii placiti reverentia componebat ad obsequium, inde conscientia eorum, quae dicti officiales pro principis et publici servitio et fecissent, et passi fuissent, ad sortem deplorandam impellebat, praesertim cum expenderent alterum illorum *Franciscum Szabó* ab illis ipsis, quibus armandis defuisse dictus esset, armis invasum, expilatumque, alterum vero *Franciscum Boros*, parte ab una ideo quasi rem non secundasset delatum, suspensumque, parte vero ab altera, quod illam praesens in conscriptione cum militaribus secundasse diceretur, ad vindictam esse designatum.

Hanc officialium suspensionem tristiores excipere casus coeperunt, ipsum statim substitutae functionis initium novo exemplo funestatum pro undecima die mensis Januarii. A. 1763 ad pagum superioris Csík-Várdotfalva communis magistratuum indicta congregatio, confluerunt ad hanc sedium officiales et cum guberniales quaedam ad praetactam eorundem officialium 2-da Dec. exaratam informationem datae resolutiones, deque memorata v. officialium suspensione recens allatae ordinationes legerentur, quidam a vicecolonnello *Carato* missus locumtenens supervenit, quid congregationis objectum, et quales allatae resolutiones exploraturus, et ei a quo missus erat, renunciaturus sciscitanti ab officialibus humaniter responsum, et manifestata, quae petebantur.

Fato locumtenente e conspectu eorundem officialium recedente, armati versus domum cantoris, in qua congregati officiales erant, undique confluere, et portam copiosis vigiliis obsidere, ac pracludere coeperunt. Dum rem insolitam, qui intus erant, mirarentur, potius quam quo spectaret, et expenderent, nonnulli ad ipsos e medio reliquorum delecti accesserunt, referentes, ideo se missos, ut causam congressus intelligerent, et si quas ipsi officiales ab altioribus accepissent resolutiones, sibi tradendas postularent.

Talia proponentibus repositum: ipsos et a quibus missi essent, pro sedium officialibus, uti nossent, non haberi, et inde resolutionem quoque iisdem consignandarum necessitatem haud subversari, quantumque pro istius congregatio-

nis objecto advenissent, ipsos concernere, harum communicationem suo tempore utique non denegandam. Hoc illi responso minime contenti murmurare, et objicere : se ad quaevis adversa, et propius quidem ad modernam quoque sortem dolo officialium praecipitados, quod hujusmodi sequelas, dum adhuc domus quartiriales extruerentur, cognitae illi habuissent, et tamen non sibi revelassent, neque ad frequentissimas etiam requisitiones et obtestationes, consilium ipsis suppeditare, et quam in hoc rerum statu sequerentur viam, indicare voluissent, qui imo ad conscriptionem ac mensuram poena capitis et bonorum, ac quingentorum florenorum multa interminatis induci, subcitis ordinationibus passi fuissent, taliterque popularium suorum proditores egissent ; haec ubi coram exprobrassent, aestu pleni recesserunt.

Modico intervallo, cum quibusdam in chartam quidem, at confuso ordine coniectis praetensionibus comparuerunt rursum, ac ut ab anno 1740 usque ad praesentem 1763 salgammalis crucigeri juvenum contributis, desumptae in extructiones domorum quartirialium impensae, praestantibus restituantur, qui domus quartirialis Várdotfalvensis coëmendo fundo expositi 40 floreni fuissent, unacum aedificatorum valore refundantur, ligna ad arcem Szereda spatio illorum annorum administrata, ac labores in reparationem passus Gyimes in magna quantitate impensi, mox et de facto bonificatur, impertinuis urserunt, inter minando asseverantes, non prius se officialibus abundi potestatem facturos, quam praetensionibus istis satisfactum fuisset.

Audito hoc rerum postulato, responderunt officiales, et varia et antiqua esse, quae peterentur, nec taliter comparata, ut expediri tam repente possent ; functionem modernorum officialium ad recentiora tempora incidisse, neque esse e praesentibus ullum, qui a. 1740, et huic proximis officio praefuissent, svaderi itaque, ut pro adjustandis ejusmodi praetensionibus, apud altiores potius, et competentes instantias agerent, solverentque propudiosum hocce arestum, quod congregationi superinduxissent, paratos esse officiales de sua administrationis integritate locis in debitis respondere.

Ubi postulatis illi pertinaciter insisterent, officiales solverunt sessionem, seque majoris securitatis gratia ad contiguam parochi domum receperunt ; cum et ibi dispositis ubique vigiliis circumdati fuissent, qualiter eliberari, et in tutum evadere possent, circumspicere media ceperunt : praesentius visum, ut res v. colonello *Carato*, cui hospitium in vicinia vix ultra tormenti jactum aderat, per litteras, si qua id ratione fieri posset, significaretur, petenturque, ut sua ille praesentia

tollendo aresto et asserendi periclitantibus ne deesset. Litterae vigiliis non sine difficultate superatis, pervenerunt, quo directae erant; inclinate jam in vesperum die, adfuit etiam *Carato*, et pauca cum arestatis locutus, obsidentes illos compositurum se, et cuique ad sua revertendi copiam facturum promisit, et discessit.

Liberum jam sibi patere exitum putantes arestati, parabant et ipsi discessum at portas validioribus excubiis obsessasprehenderunt, in novas itaque periclitandis vitae angustias, se revocatos cernentes, locumtenentem legionis Althaniaenae cum sibi subjectorum Desultiorum certa manu, non procul in quartirio subsistentem, missa clam epistola enixe rogarunt, veniret cum suis in auxilium, et vindicaret obsessorum innocentiam, antequam perirent. Rem ille v. colonello *Carato* notificandam primum duxit, et cum nullum reciperet responsum, movere distulit.

Interim nocte jam appetente duo paratioris ingenii homines, e numero obsidentium, se clam subducentes ad aream domus, in qua arestati cum praesenti suo fato conflictabantur, pervaserunt, et evocatis ad secretum colloquium duobus officialibus, ita favorem armati populi exarsisse, ut ad tollendos e medio arestatos conspirare videantur, nec ullis intelligentiorum rationibus cedere jam vellent, condolendo significarunt, monueruntque simul, ut qua possent ratione sibi providerent: retulerunt praeterea omnibus, qui in superiore, et inferiore Csik armati haberentur, missis nunciis intimatum esse, ut et ipsi convolarent, sine mora obsidentibus se conjuncturi.

Hoc vitae discrimine percepto, quid consilii inermes contra armatos? quid pauci contra ferocem tantae multitudinis impetum arriperent? non inveniebant, haerebant attoniti; unica supererat spes, quae adhuc in rogata fati Desultiorum locumtenentis assistentia collocari posse videbatur; sed et his, ob curiosam excubantium attentionem, vix amplius de maturanda ope moneri poterat, ita undique arctatis obsessorum rebus, ut nemo vel accedere ad illos, vel egredi, imo ne alimenta quidem toto die incibatis ministrari permetterentur; bono tamen dolo, justae causae opportunum patriocinium suppeditante, elusae denuo vigiliae, locumtenens interpellatus, rogatusque per quid-quid sacrum esse potest, ut seposita omni mora iter cum suis acceleraret, et nunciata officialium fata praeveniret, eodem tempore v. colonello quoque *Carato*, quo res devenisset, notificatum.

Molesta hac et formidolosa nocte, in ipsis malorum faucibus peracta, mox, ut illuxit, memoratus locumtenens cum Desultoriis, quos ad manum habebat, paesto fuit, ac e vestigio

adventum vicecolonello notificavit. Duo etiam patres Franciscani ad emolliendos ferocientis populi animos, a superiore, ad duorum illorum armatorum, qui pridie sub tenebris officiales de periculo commonuerant, christianam insinuationem missi in eorum se medium cum ingenti charitatis fervore ingesserunt, manibus in morem suplicantium compositis, oculis in lacrymas identidem erumpentibus, ut ferociam exuerent; charitatis, quae christianorum esse deberet, reminiscerentur, hortari, obtestari comprecationes ad deum, et missorum sacrificia ad finem, ubi magis indiguerint pro ipsis offerenda spondere, praefatus quoque locumtenens interequitando alloqui, ut consilium mutarent, a vi abstinerent, se et arma ad meliores usus servarent, hortari.

Interim decurio, quem locumtenens adventus sui notificandi causa ad vicecolonellum *Carato* expediverat, redux, incertum, quid nuncii aut litterarum attulit, statimque locumtenens idem, non modo zelum, quem sedando populo impendebat, interruptit, verum insalutatis, nec de eo, quod facturus erat, monitis officialibus, una cum suis discessit; id quod et metum arestatorum et solitudinem vehementer auxit, praesertim ubi vidissent, plures praetactis currentalibus excitos vicinorum pagorum incolas armatos supervenire, seque obsidentibus in ejusdem causae subsidium consociare.

Cum tamen patres Franciscani operari non desinerent, post multos tandem hortatus, et intercessiones, non tam mutare propositum, qua differre visi sunt, ad solvendum arestum, et dimittendos officiales, aegre denique, et ita inducti, ut si ad satisfaciendum de exhibitis praetensionibus obligatos se praestarent, obligationem constituto vadimonio firmarent, de utroque ad securitatem ipsorum publico scripto caverent: insuper jobbagiones, quibus arma distributa essent, ne praetenderentur, qui vero libertatem praetendere vellent, a militia ne impediarentur.

Ut ut perspectum haberent officiales postulata in aequitate non fundari, cum tamen omnem tuendae salutis rationem in eo consistere viderent, si necessitatis conditionem sequerentur, subscripserunt, stiterantque vadimonium in personis *Ladislai Sándor* de Szt. Damokos, *Gaspari Sándor* de Sz. Mihály, et *David Csedó* de Sz. György, ita ex voto armatorum ad satisfaciendum devinctos, ut in casu non praestitae obligationis, e bonis horum, exclusis quibusvis remediis juridicis, plenariam desumere satisfactionem possent. Ut vero sibi etiam aliqua futuri provisio reservaretur, caute litteris obligatoriis inseruerunt officiales, praestituros se spopondissent, si rem probaturum gubernium esset, idque ideo, quod sperassent neminem

omnino futurum, qui hoc tantae licentiae exemplum non modo non detestaretur, sed condignis etiam poenis, tam in eos, qui designassent, quam qui designari permisissent, statuendis castigandum non vehementer contenderet ac peroptaret.

Subjecerunt demum armati, quod antea indignabundi jactabant, gravissimarum poenarum terroribus ad subeundam conscriptionem et mensuram se compulso fuisse, ex his taliter positus initiis arma deinde capessere coactos, in praesentem quoque statum, quem semper recusassent, incidere debuisse; superesse multos adhuc, qui ut ut conscripti et ipsi mensurati-que fuissent, ad arma tamen nondum pertrahi potuissent, horum societate ad rerum communium necessariam adjustmentem opus se habere, postularique ab officialibus, ut quemadmodum illos, conscriptioni et mensurae subjiciendos, poenarum denuntiationibus procuravissent, ita ad capessenda quoque arma, sub iisdem capitis, bonorumque poenis, ac multa quingentorum florenorum susciperent, statim compellendos, in hujus proinde etiam postulati effectum, ad eos, qui militiae juramentum praestare hucusque recusassent, mandata officiales in litteris suis currentalibus transmiserunt.

His taliter peractis, armati litteras obligatorias ad se receperunt, simul tamen praesente capitaneo *Stupan*, novam formarunt praetensionem, vigiliarumque molestias sibi compensari postulerunt, quo quidem titulo centum viginti personis totidem grossos, opinione etiam fati capitanei solvere, duos insuper sclopos longiores per armatos rhedis officialium detractos duobus redimere Marianis necessum officiales habuerunt. Sic tandem cum diei duodecimae Januarii, medium fere esset, ex indignissimo aresto ad sua dimissi sunt. Armati vero, et quidem nonnulli eorum in vicinia residentes, medio vecturatum, ab iis, qui eo in loco militiam adhuc non sequebantur, vi extractarum, ad suas et ipsi mansiones redierunt.

Ubi publica officialium securitas, ipsaeque adeo leges, hoc modo saucitatae fuissent, insolensque, et temeraria audacia, quod in ipsorum sive nomine, sive autoritate obstare adhuc poterat, perrupissent, valuit exempli proeuitas ad eorum, quae destinata jam in animis erant, non ultra differendum complementum. Primo: durante adhuc officialium occlusionem, in vicinum pagum Pálfalva, ab armatorum parte, noctis silentio, praedatoria excursio facta, quae deinde incolis ad defensionem concurrentibus, vi rejici debuit. Ut priusquam in officiales aggressio susciperetur, sive virium, sive animorum periculum fieret, pagus Csomortány, cujus accolae nondum arma receperant, nocte pariter concubia, armato impetu tentatus; nobilis ibi residentis invasa domus, ipse seminudus vix fugiendo violen-

tas manu evasit; cum diu in campo dura hyeme oberraret, pedum, vi frigoris ambustorum tristem jacturam fecit. Hic idem, antea in hospitio capitanei *Stupan*, vigilias, cum summa ordinis injuria, obire coactus, equis quoque ministrare, ac egerendis plane eorum excrementis manus adhibere necesse habuit.

Ab officialium occlusionem, in nobilitatem versa tempestas, diversi quaesiti praetextus, variae de temporibus etiam dudum praeteritis formatae praetensionibus, quibus in eorum fortunas involaretur, de legibusque judicem cognoscendis modum, et brachium exequendi deputassent, ne cogitatum quidem, eadem et iudicium fecit, et executionem peregit armorum licentia, ipso jam etiam magistratu turbinibus pene succumbente.

Sic ubi quaerelas ad militares officiales deferre contigisset, invicem debita inquisitionis, tamdiu ambagibus, et cavillis agitata res, donec magna etiam delicta vel imminuerentur in excusationem facti, vel plane ad speciem virtutis revocarentur, in exclusionem poenae, invaluitque hic male acta palliandi modus tantopere, ut nihil jam a parte magistratus et nobilitatis tam clarum, quod non pro obscuro et incerto, nihil tam verum, quod non pro errore, aut falso imputaretur.

Cum nobilitas in extremo se versari discrimine conspiceret, sedes Siculicas, quae adhuc extra hujusmodi tempestatis ictus persistebant, ut fraternae, christianaeque charitatis sensu flecterentur, in commiserationem, et cum publicis quoque regni legibus, id facere obstricti essent, apud regiam Majestatem, quam istas voluisse, aut jussisse miseras, credi nulla ratione posset, remedium tantae calamitati, junctis praecibus quaerent, atque exorarent, amice requisivit; una tamen, duos e media suorum delegit, qui et praeattacti aresti casum, ac injurias, et periculum, quibus tam extremi laborarunt, coram regio gubernio exponerent, ac deplorarent, supplicarentque pro remedio adhibendo, antequam funditus everterentur, Cibinium illi profecti, libellum hoc continentem praesidi gubernii baroni de Buccow exhibuerunt.

Dum plures ibi dies opem expectantibus abirent, tardaretque et quocumque fine responsum, domi interim a parte armatorum contra nobilitatem novis injuriis, aggressionibus, ac direptionibus fulminatum, in curia *Thomae Bors* tanta vastitas, et rerum, quas habuit, facta direptio, ut ne a januis quidem cubiculorum in frusta dissecandis obstantum sit; in *Alexandri Abaffi, Francisci Ferenczi, Gabrielis et Raphaelis Cziko, Josephi Léstyán*, aliorumque plurium fortunas, vi grassatum; denique alii expilati, alii ne persequentibus opprobrium et praeda fierent, relicta domo et avitis sedibus, ad

partes exteriores delati, ac dispersi spectaculum facti sunt commiserationis.

Hic fuit tandem tot impulsio contra magistratum ac nobilitatem inconsulte factarum fatalis exitus, in hunc eventum, velut scopulum impartae tot lacrymae, ac repraesentationes officialium dum vel sine medela relinquerentur, vel ita remitterentur ad spem salutis, ut quae promitterentur etiam, effectum non nisi cum novis injuriis sortiri posse viderentur, in hos deventum turbines ab initiis, quae sicut scopum repente attingere voluerunt, ita nisi pluribus post se relictis contristationem exemplis festinare non potuerunt.

Quid cum gente ista in arma vocanda fieri, qualiter erigi militia inter illos vellet, nunquam per eos, qui rem curandam susceperant, candide populo declaratum, secutum inde, ut ubi jam omnia in eorum animis suspecta semel evasissent, nec veris credere, nec avasores audire velle amplius videantur imo vel memoriam detestentur eorum, quorum sive opera sive consilio ad hanc se militandi formam vocatos aut indictos putarent, evenit hoc novissime etiam, in ipsis plane arest officialibus, ut praemissum, illati octavis supremo judici regis baroni *Bornemissza*. Venerat hic denuo missus per altiores ac sedem Gyergyo, pro disponendis ad arma suscipienda illarum partium incolis; ubi coram parocho, et militaribus officialibus causam adventus proposuisset, ac ut animos eo etiam facti magis ad credulitatem permovere posset, in explicando sibi commissorum sensu interprete ipsomet parocho usus fuisset: in summam populus exarsit indignationem, eundemque baroner gentis suae proditorem vociferantes, ac ne unquam vel de fama cognoscendum se illis praeberet imprecantes, a malos inde genios continuo abire jusserunt. Cum in taliter a se cum conspiceret, tam praesenti strepitu, quam arest Csikiensis exemplo territus, eo, unde venerat, rebus infectis reverti festinavit.

Tristia sunt, quae consecuta sunt, metui possunt acerbiora multos vel hucusque hic militiam erigendi modus in vicinis Moldaviae et Transalpiniae provincias transmisit, non hoc remanentium popularium vel recordatio, vel cura relinque nec remanentes proprii sanguinis desiderium facile destituet meretur res utrinque considerari, praesertim cum certum esse plura dari in terris Moldavicis loca, quorum incolae ex Hungarorum coloniis constarent, possitque fieri, ut auxilio hujusmodi emigrationibus eorum numero, injuriarum, quae cognitos deserere sedes coegissent, vindicandarum occasiones, querendas urgerent ipsi, et oblatas secundarent, cum majore utique periculo publicae securitatis.

Apperit jam vernum tempus, quibus vel saeva hyems latibula in silvis praebere potuit, multo magis pars anni floridior, et mitiores umbrae, arborumque frondibus, in securitatem compositi recessus invitabunt, et non personis tantum, sed etiam factis, quae facile inde ad majores etiam perturbationes patrari poterunt, occultandis opportuna praesidia suppeditabunt. Dum anni praeterlapsi autumnus seminibus, ad futurae aestatis messem operari debebat, incolis hoc militiae negotio distractis, plures agros incultos, vacuosque reliquit, spes itaque fructuum percipiendorum non illos retibent, imo quod idem annus superior frugum inopia memorabilis apud ipsos fuisset, totumque illud tempus, quo alias domesticae necessitati ex aliis provinciae partibus, qua parato aere, qua mercenarii operis subvenire antea solebant, inter continuas praeadductarum rerum difficultates transactum, non spatium et modum aquirendi egentibus suppeditare potuisset, cogentur vel inviti in emigrationibus vivendi conquirere media, nisi restituta domestica quiete videant et credant, patientiam non fore diuturnam, et inventuros se domi quoque brevi, quod foris quaerendum putassent.

Agitantur novarum rerum spectaculis non Siculi tantum, sed reliqua etiam Transylvania, ipsi quoque armantur rustici, quibus sicut fidelitatem sola laborum merces et praesens utilitas definire solet, ita nec privatae honestatis ratio, nec publici boni amor, ne ubi poterunt insolescant, facile fraenos injiciet, cum legem obsequi a metu acciperent, et cujus charitate ac desiderio retineri possent, velut servis deesset patria, ruent sane, quo sive temporum inclinatio, sive popularis aura vocabit, et armis adhuc, quod hodieum satis deplorari nescit superiorum temporum exempla praesagiunt, in perniciem reipublicae abutentur; uniti cum scismaticis comittuntur, crescit his ex hoc etiam agendi modo odium religionis. Denique tot annis fundata tranquillitas, cum ingenti bonorum dolore in fluctus impingit ubique, orat subsidium, clamat medelam.

Háírat : De modalitate, qua Siculi ad militiam limitaneam dictam dispositi sunt 1762 et 3 sub imperio Mariae Theresiae.

(Egykorú másolat, két kéz írása, Csikvm. levéltárában. Más példánya az Erdélyi Múzeum levéltárában: Halmágyi Libellus-ában.)

40.

Az udvarhelyszéki községek folyamodványa a székhöz, hogy katonáskodási s adózási sérelmeiket igyekezzenek orvosoltatni s régi kiváltságokat megoltalmazni. K. n. (Olvasottatott a szék gyűlésén 1763. febr. 8.)

Tekintetes nemes szék, nékünk kegyes patronusaink s hittel kötelezett törvény szerint való igazgatóink!

Soha ily szükségesen a tektes urakhoz nem folyamodtunk, mint mostanában, a midőn már elszegényezett régi nemes székely nemzetünknek utolsó pusztulásra való elhanyaglását és egész gyökeréből való felfordulását már megepedett szívvel szemléljük, úgy felséges apostoli királyné, *nékünk pedig gróffné asszonyunknak* következő kárait szomorúan tapasztaljuk, bátor némely valaki úgy adta is fel kegyelmes Asszonyunknak, hogy nagy hasznára fordúlna. Mindezeket nálunknál tudatlanabbaknál a tektes urak előbb általlátták, tapasztalták és még is magoknak, nékünk nagy veszedelmekre és veszedelmünkre (a mint már a csíki példa bizonyosságot tehet), úgy fges Asszonyunknak nagy kárára behunyt szemmel, néma nyelvvel, mozdulatlan kézzel, tőlünk való magok megvonásával, megengedni túrték, szenvedték, valamiképen az igát vonó barom, a terhet viselő számár az igának terhének súlyát ámbár veszedelmesnek érezze lenni, mindazonáltal nem szólhatván, veszedelmét el nem távozttathatja, terhit maga magától le nem vethetvén, meg nem könnyebbíthetvén, úgy az előljáróját elvesztő tábor előljáró nélkül vakoskodván, akármely nagy erővel bírjon, mindazáltal egy halomba dül. Mindezeknél külömb a mi pusztulásunkra jutandó állapotunk és szomorúabb, mivel magunk nemzetünknek tudós és bölcs férfiai gradusokra felemelvén, a mi törvényes királyasszonyunkra bízunk, hittel köteleztük; ekkor talán látván felső graduson magokat lenni, elfeledkeztek a krónikákról, traditiókról és törvényekről, régi elejekről, melyeket minden nap olvasnak és kiknek régi cselekedetek szemek előtt vagyor (melyeknek megtanulására való jobb alkalmatosságért a mi véres veritékünkkel szerzett keresményünkéből tisztességes intertentiókra illendőképen szolgáltattunk) talám már magoknál alábbvaló vagy különös nemzetből állóknak ítélnék lenni és nemcsak a gradusra nézve előbbvalóknak ítélik magokat lenni, a miképen krónikák, traditiók, privilegiumok, diplomák, törvényeink eztet így magyarázzák és az székely natio-ban egyiket nem jobb nemessé, mint a másikat, nyilván teszi

hanem csak gradust jelentenek, a mint hogy mindazok egyaránt szólnak in essentia omnium negotiorum a gradusban és gradus nélkül való székekről, a mint hogy csak ha elég kisebb czikkeit törvényünknek, úgy mint a Decretum 3. rész negyedik tit. hogy többel ne fárassza, a ki megolvassa, magát, mind ezeket így lenni tapasztalja, tanálja.

De mindjárt nem csak gradussal különböztetnének a tektes urak mitőlünk, de hittel (melynél nagyobb assecuratio nem lehet, mint lelki zálognál) kötelesek, úgy is tartoznának még előre, minekelőtte az tereh nyakunkra szállana, aztól elfordítani, nekünk megjelenteni, nem várván a mi kényszerítetésünkől; ez volna az köteleesség; sőt ha a nemzetségbéli, hitbéli köteleesség nem volna is, felséges Asszonyunkhoz tartozó hűség aztot kívánja, hogy bátor ó Felségének, ha úgy adatott is fel, mint nagy hasznos dolog, mivel hogy a tektes urak nem hasznosnak, hanem károsnak tapasztalják, a mint a csikszéki példa tanúbizonyosság lehet, szükségesképen tartja azon hűség, hogy egész tiszta magyarázattal és nagy kárnak megmutatásával feladnák, kijelentenék ó Felségének, melyet, hogy cselekedjenek a tektes urak, mi is kérjük a mi természet s hiteles kötelezett hűségünkől.

Mindezekre reá emlékeztetvén a tektes urakat, mivel mi ostoba együgyű tudatlanok vagyunk és magunk terhit elviselhetetlennek érezzük lenni, úgy legdrágább és életünk-nél is becüsőbb kincsünket, privilegiumonkat, diplománkat, törvényeinket s egész nemesi szabadságunkat füstbe menni már is látjuk, első punctumától fogva, felvenni méltóztassanak: tudni illik midőn a Leopoldianum diploma szerint, melyet kegyelmes Asszonyunk is méltóztatott koronázása alkalmatosságával confirmálni, semmivel nem tartoztunk, hanem csak fegyverünkkel költségünken hazánkot oltalmazni; mikor pedig fegyvert nem viseltünk, az egész székelv natio hópénz helyett adójának tízezer forintnak székelvünkre esett részét fizettük; de azután hűségünk aztat cselekedte, hogy látván kegyelmes Asszonyunknak szükségeit, többet csak szegény székelvünk tíz, húsz, harmincz, negyven ezer forintokkal esztendőnként segíteni szegény székelvünk cselekedte jóakarattunkból. Már azután micsoda terhesen vettett erővel reánk, úgy hogy több vagyon, kinek feje s mindene is fel nem éri az adóját s még sem lévén elég, a gyermekükre és szolgáinkra, szolgálónkra hogyan vettettett adó, minden consensusunk nélkül; de a mi nagyobb, azon ifjúságnak feljegyző adónak tábláját is *Impossessionatusok táblájának* nevezik; de azon comissioban is, melyben pronuntiáltatott azon adózás, gyermekeinket *impossessionatusoknak* nevezik, mely nevezet a Decr. 1. rész 29-dik tit.-ban *parasz-*

tot tézsen. De világosabban is vagy on terminus azon comis-sióban, a midőn íratik, hogy az *ignobiles distinguantur a veris nobilibus* és így mi nemtelenekké tétettünk volna és volnánk. Azután mi formán katonaságra ismeretlen commissarusok által vonatni kívántunk és miket szenvedtünk és ma is mit szenvedünk, békességünkben hogyan zavaradtunk fel, a sok hurczoltatás mián mennyi károkat szenvedtünk, a melyeket mennyi ideig meg nem lábálhatnánk, micsoda illeten neveket viseltünk, quartélytartásból a Regulament ellen mivel terhel-tettünk és mennyi kárunk esett, hazánkban némely officiu-mokba mi módon más nemzetek felvételnek, holott nemzetünk-ből jobb subjectumok is tanálthatnának, ő Felségének a többin kívül micsoda hűségünket mutattuk, midőn háromszor is katonát állíttattunk, nem tartozván vele, árváink hogyan sírnak rínak, édig ható panaszokkal hogyan panaszzkodnak, törvé-nyes generalis széjük törvényünk ellen a natio consensusa kívül hogy parancsoltatik, hogy tolláltassék vagy tollálni már kívánták : szomorú panaszunkot feladni kívánván, Szebenből expressusunk hogyan szaladott és útunk hogyan rekesztetett el ő fge színe elől, bajosan feladván panaszunkot a tektes urak-nak, méltóságos regium guberniumnak, ő Felségének, hogy még eddigelé semmi consolatiót nem nyertünk ; consensusunak nél-kül régi confirmált és praescribált törvényünk, processusaink, a mint nyilvánban értjük hogyan akar megváltoztatni, jószág-talan tiszték (a mint Csíkszék bizonyság), kikkel alig sem tudunk beszélni, hogyan akarnak tétettetni, nemzetünk-ből álló tiszték helyett, törvényünk ellen : mindezeket s ezen kívül valókat, melyek személyünk és törvényünk, privilegiumaink és diplomáink ellen vadnak, utolsó punctumig, maga valóságá-ban kidolgozni, törvényünket kikeresvén, azokhoz, mint pró-bakövekhez vetvén, megmutatni szörnyű inségünket és fájdal-minkat a mlgos regium gubernium és ő Felsége előtt méltóztas-sanak és mely drága kincsünk-től fosztatnánk meg, a melyért nem egy halált, hanem számtalanokat és nagy vérpatakokat fizettünk, úgy annyira, hogy soha ez életben nem kívánjuk szemünk előtt füstbe menését és keservesebb annak elenyé-szése az halálunknál. Készek vagyunk ugyan ő Felségének vé-rünkkel és halálunkkal is szolgálni, de ezen kincsünket nem engedhetjük, mert ennek ára több, mint nekünk mindnyá-junknak halála ; törvényünk szerint ezeket ne csak protocólni, sőt a tektes urak előre, mint törvényes előljárónk, méltóztassa-nak rendes úton módon, mert mi nem tudunk hozzá, kidolgozni és mi egyebet nem kérünk, Istent hívjuk bizonyságúl, csak igazságunkban megtartani, a törvényünk ellen való terünk-től oltalmazni ne vonogassák magokat tovább, mert a csíki tiszték

is azt cselekedték volt és hasznát milyent nyertek, szemek előtt vagyon a tektes uraknak.

Eldúlván a fundamentum, a gradus bomlik és szörnyebben leomlik s még is ha nem cselekedik, az Istent igaz bírót hívjuk segítségül, az előtt protestálunk, arra bízunk ügyüket, bajunkat, az léssen ezután különös vezérünk, a ki igazán megítéli jövőendőben, hanem a tektes urak hallgatása léssen, mind ő felése kárának, mind a mi szörnyű utolsó veszedelmünknek, magokéval együtt a tektes uraknak oka.

Ezzel magunkat a tektes uraknak hittel kötelezett kormányozásokra bízván, ajánljuk magunkot kegyes gratiájokba és vagyunk,

A tektes nemes székeknek

alázatos szolgálai
Az udvarhelyszéki régi nemes
székelyek.

Anno 1763, die 8-vo Febr. lecta in congregatione vicesedriae in oppido Sz. Udvarhely celebrata.

(Eredetije : Udvarhelyvm. lvtban, acta politica)

41.

A gr. Kálnoki-bizottság br. Bornemiszának. Csík-Szent-Simon, 1763. febr. 10.

(Kivonat.)

Levelét vettük. A körülmények azt javalják, hogy maradjon addig Udvarhelyt, míg alkalmasnak látjuk az időt arra, hogy idejőjön. *Buccownak* már jelentettük és tőle minden nap várjuk a választ.

Aláírások:

Comes Antonius Kálnoki
J. D. Ernst Brigadier
Joannes Comes Nemes *F. h. v. Frank*
u. f. generalis auditor.

(Másolat a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

42.

A haditanács Buccow generálisnak. Bécs, 1763. febr. 10.

(Kivonat.)

Tudatja br. *Siskowicz* altábornagy leküldetését Erdélybe, kielégítő tudósítás (notiz) szerzése végett az ország belső állapota felől és neki adott egyéb megbízatások ügyében.

(A bécsi hadiltr. registratúrájában 1763. 204.)

43.

A királyné rendelete. Bécs, 1763. febr. 14.*(Kivonat.)*

Az erdélyi határórség föllállítása és az új adórendszer életbeléptetése felől.

(Hadi ltr. registratura 234. sz. a.)

44.

A gubernium br. Bornemisának. Nagyszeben, 1763. febr. 16.*(Kivonat.)*

Bár a minap a csíki bizottsághoz csatlakozásra rendeltett, de mivel most jelenlétére itt van szükség, siessen ide Szebenbe.

Ad. b. de *Buccow*

Sam. l. b. de *Bruckenthal*
Alexius Cserei.

(Másolat a br. Huszár-ltrban, a csíki jkvben.)

45.

A gr. Kálnoki-bizottság br. Bornemisának. Csík-Szent-Simon, 1763. febr. 19.*(Kivonat.)*

Levelét febr. 18-ról Udvarhelyről vettük. Ide jövetelét most nem tartjuk szükségesnek; menjen haza; intézkedjék Udvarhelyt, hogy esetleges értesítésünket minél gyorsabban vehesse.

A bizottság 4 tagjának aláírásával.

(Másolat a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

46.

Az erdélyi főkormánysezék nyílt rendelete Csíkszékhez, melyben közli a királyné 1762. decz. 1. és 1763. jan. 6. leíratait a székely határórség dolgában — és engedelmességre, csendességre inti a népet s az érdemeseknek jutalmat ígér, az engedetleneket büntetéssel fenyegeti. Nagyszeben, 1763. febr. 22.

A császári és királyi s apostoli szentéges Felségnek erdélyi örökös fejedelemségében lévő és belső tanácsból álló királyi guberniuma.

Ezen patens parancsolatunk által nemes Csík-, Gyergyó- és Kászon-székekbeli lakosoknak közönségesen értésekre adni kívántuk, hogy minekutána Erdély országának több részei között nemes Csík-, Gyergyó- és Kászon-székekben is, édes hazánk őrizetire és oltalmára rész szerint már fel állított katonaság állapotjáról ezen kir. gubernium a közelebb mult esztendőnek fogyta felé felséges Asszonyunkhoz alázatos tudósítását tette volna, sőt a nevezett székeknek a felséges udvarhoz felhatott magok megjelenéseikből és más különös tudósításokból is az említett katonaságnak állapotja felséges Asszonyunknak értesére esett volna: méltóztatott ő Felsége anyai magával született kegyelmessége szerint, valamint más helységeekben, úgy nevezetesen a fennemlített székekben felállítandó hazabéli katonaság felől maga szentséges tetszését a királyi guberniumhoz egymásután leküldött kegyelmes parancsolatai által kinyilatkoztatni. Hogy annakokáért ti kegyelmeteknek és néktek mindnyájan, székely vitéz népek! kik édes hazánk oltalmára felállított hazabéli új hadi seregek közzé, eleitekről reátok szállott dicséretes és követésre méltó példával beállottatok, és ezután is önként állani akartok, felséges örökös fejedelmünknek szentséges akarata és tulajdon királyi rendelése maga valóságában és nyilván tudva legyen: illendőnek és egyszersmind szükségesnek ítélte a kir. gubernium azon ő Felsége kegyelmes parancsolatait, az új katonaság állapotját illető czikkelyekben ti kegyelmetekkel s veletek közleni, hogy világosan megértvén ezekből az ő Felsége tetszésének valóságát, ahhoz tudhassa kiki mind külön személyesen, mind közönségesen magát, s ezután való cselekedeteit alkalmaztatni és mérsékelni. Ezen most említett királyi parancsolatok közzül mely költ a közelebb lefolyt esztendőben karácsony havának első napján, következik eszerint:

A mi kir. guberniumunk praesesse, erdélyi fő hadi vezérünknek a most állítandó hazabéli új katonaságnak állapotjáról tett alázatos tudósításából, örömmel és különös kedvességgel értettük azon katonaság felállításával a mi királyi szolgálataunknak előmeneteles segedelmére fordított szorgalmatosságotokat és kész buzgóságotokat. Valamint annakokáért tinéktek, királyi guberniumunknak parancsoljuk, hogy továbbra is hasonló buzgósággal és serénységgel minden módokat, valamelyeket ezen szükséges szolgálatunknak tökéletességre való vitelére előmenetelesebbeknek lenni ítéltek, elkövessetek: úgy kegyelmesen akarjuk azt is, hogy azokat, kik akármi módon ezen felséges szándékunknak ellentállói és meggátlói volnának, vagy másokat, kik önként és elszánt jóakaratajokból a katonaságra beállattak, vagy állani akarnának, akár való-

ságos cselekedettel, akár tanácslással, vagy hitegető beszéddel az hadiszolgálatnak felvételére volt céljoktól elvonnának és idegenítenének, szorgalmatos tudakozódással kinyomoztatók, és ha olyanok találtatnak, nem várván az iránt továbbra való parancsolatunkat, magok érdekük és a törvény szoros értelme szerint megbüntettessétek. Minden székeknek pedig előljáróit, akár fő- akár vicekirálybírák legyenek, kik ezen királyi szolgálatunknak meghatárlatásában vétkeseknek tapasztaltatnak, hivatallyok mellől ki is tegyék.

A második kir. parancsolatnak, mely is a közelebb elfolyt Boldogasszonyhavának 6-ik napján bocsáttatott ki, tartása e szerint vagyon :

Csik, Gyergyó és Kászon székelv székek, a mi erdélyi udvari kancellariánkhöz folyamodván, jelentették : minémű zűrzavarra, ártalamra (!) és rosszaknak következésére kinyíló út és alkalmatosság adattatott volna azáltal, hogy a nevezett székek lakosai rész szerint szép ígéretekkel, rész szerint félelmet szerző ijesztésekkel unszoltatni és vonattatni kezdetének az hazabéli új katonák közzé való magok beíratására és az hadi szolgálatnak felvállalására ; esedeztenek egyszersmind arról való szabadság iránt is, hogy magok nemzetekből bizonyos követjeiket küldhessék felséges tekintetünk eleibe, magok megterheltetéseiknek előadása és megjelentése végett. Minekokáért mi ezeket említett kancellariánk alázatos jelentéséből megértvén, tapasztaltuk, hogy azon székeknek lakosai, magok dolgainak orvoslását nem a szokott rendes úton keresték, midőn minekelőtte Hozzánk folyamodtak, kellett volna panaszaikat, ha mik lehettenek, elsőben ti kir. guberniumunk előtt feladni és ottan orvoslását keresni. Ezen nem magok rendén folytatott cselekedeteknek módjáért őket azért megdorgálván, adjátok nékiek értékre, hogy mi a már egyszer kiadott rendelkezéseinket, hogy t. i. senki is az új katonák közzé, hanemha önként való jó kedvéből adná arra magát, bé nem vétettetik, változhatatlanul megtartani akarjuk, és semmiképpen nem is igyekeztünk, hogy ezen katonaság állapotjáról szabott rendelkezésünkben valami változást megengedjünk, sőt ha mi panaszra való okok lehetne az Hozzánk folyamodóknak és hogy arra nézve a második kérések nem teljesíthető, jelentések meg. Kik is ez okon eddig való állapotjokban mozdúlhatatlanul meghagyattatnak ; azok mindazáltal, kik az hadi szolgálatot már felvették és felvészik, attól kemény büntetés alatt el ne vonattassanak, vagy akármi módon meg ne akadályoztassanak, hanem ők a nékiek meghagyatott szabadsággal minden meggátolás nélkül egész bátorságban élni megengedtesse nek ; azonban az új katonaság iránt eddig tett és ezután téendő

rendelésekhez magokat mindnyájon alkalmaztatni tartoznak. Ellenben azt is értésére adjátok az említett panaszló lakosoknak, hogy a szükséges parancsolatokat már kiadtuk azoknak büntetésekről is, kik szoros kötelességek és tartozó engedelmességek ellen cselekedtenek, ha t. i. tökéletes engedelemre reménség ellen nem térnének, azokkal méltó haragunknak súlyát meg fogjuk éreztetni.

Ezen feljebb írt kir. kegyelmes parancsolatoknak született nyelvek szerint világosan eléadott magyarázatjából már eléggé megérthetitek ti kegyelmetek, a mi örökös, és igen kegyelmes fejedelmünk az hazabéli új katonaságnak felállítására iránt minden legkisebb kétség kívül állhatatos tulajdon czélját és szent tetszésének valóságát; megérthetitek nyilván az ő Felsége azoknak önként ígért anyai kegyelmességét és jóvoltát, kik a katonaságra magokat ajánlják és annak gyarapodását akármi úttal s móddal segíteni kívánják; megérthetitek ellenben azok ellen méltán lehető kedvetlenségét és az azt követő büntetést, kik ezen királyi főszoigalatot cselekedettel, bal-tanáccsal, vagy hitegető beszéddel nyilván vagy titkon gátolni s akadályoztatni merészlik. Megértvén már eszerint nyilván és bizonyosan, hogy felséges Asszonyunk szentséges és állhatatos akaratja legyen az, hogy az hazabéli új katonaság, nevezetesen a székelység, mely más hazafiai között eleitől fogva, mint választott nép, királyait és fejedelmeit fegyverével szolgálta, most megújíttassék és elébbeni dicsőségére hozattatván, már állandó lábra állíttassék.

Ezen ő Felsége szentséges akaratjának tökéletességre való vitelit kívánta a királyi gubernium szoros kötelessége szerint annál nagyobb örömmel segíteni, hogy látta ő Felségének nevezetesen a nemes székely nemzethez most anyaikeppen hajló szívét, midőn utat és módot maga kegyelmesen mutatni méltóztatott, mely szerint ezen nemes vitéz nemzet eleinek dicsőséges hírét-nevét vitézi szolgálattal most megújíthatja és ugyan fegyverrel keresett szabadságát a kir. kegyelmességnek megnyerésével felelevenítheti és megerősítheti, bizonyos is a jutalom, felséges Asszonyunk a mult Szent András havának 8-ik napján költ kir. levelében külön való kegyelmességét ígírvén ezen szókkal: *mindazok, valakik a katonaságot felvészlik, különös kegyelmességünkről és protectionokról téteszenek bizonyosokká.* Mennyivel inkább teljes boldogságot remélhetnek, a kik az ő Felsége anyai kegyelmét engedelemmel és hív szolgálattal igyekezik megnyerni.

Ily nagy bizodalommal lévén a gubernium, annál nagyobbban megkedvetlenedett, hogy látta reménségében lett megcsalatkozását, melyet okozott némely vakmerő nyughatatlan,

és a király kegyelmét nem várható értetlen székely férfiaknak minden igaz ok nélkül lett egybetódulások, versengések és igaz ügyeket is elrontó, felforgató vétkes cselekedetek, melyet nyilvánban megbizonyítottanak a kir. commissio előtt mutatott illetlen magok viselésekkel. Ily nyilvánvaló vétkes cselekedet jöllehet nagy büntetésre méltó volna, és abban a kir. gubernium igen könnyen módat (!) is találhatna, mindazonáltal atyai szemekkel tekintvén ezen tudatlanságból és erőtelenségből inkább, mintsem tudva, és merő vakmerőségből végbevitt cselekedetre: most ezúttal megenged, oly bizonyos hiteddel, hogy ti kegyelmek mindnyájon, kik első indulatból s meg nem gondolva hibáztatok (!) és vétettetek, magatokban szállván és okosan megfontolván egyfelől a királynak hozzátok, mint engedelmesekhez hajló kegyelmét, másfelől mint engedetleneket méltó haragból sujtoló vesszejét, a vétkes cselekedet megbánva, illendő és tartozó engedelmességre megtértek, és magatok saját javát tekintvén, lecsendesedtek. A mint hogy a kir. gubernium (kinek kormányja alá vagyon bizattatva ez haza dolgának minden igazgatása) deák nyelven is hozzátok küldött patens parancsolatja szerint ti kegyelmeket mind közönségesen, mind fejenként a lecsendesedésre s egyszer már önként felvállalt katonaságba való állhatatos megmaradásra, boldogságtokra czélozó atyai indulattal inteni kívánt ez írása által is, értésekre adván, hogy a már letett hitet és szoros kötelességet elmétekben és szívetekben szüntelen újítván, mind hadi, mind székbeli előljáróitokhoz, úgy a mostan oda rendelt királyi commissiohoz is engedelmesek legyetek; a katonaságnak színe alatt mindazáltal senkin erőszakos bosszút ne végyetek, saját dolgaitokban magatok bírák ne legyetek, hanem várjatok törvénytől, mely szerint kinek-kinek igazsága kiszolgáltatik; ugyanis arról megemlékezzetek, hogy született tősgyökeres hazafiai vagytok, haza törvénye alatt élők, melyhez való természeti kötelességeket, azzal hogy az hadi regulát is megtartjátok, le nem vetkeztetek, mert az igazságnak kiszolgáltatásában edgyik a másikkal nem ellenkezik. Eképpen megcsendesedvén, a rendetlen cselekedettől megszűnvén, egyfelől házi munkáitok folytatására, másfelől katonaságbeli kötelességekre csendes és mind a kettőnek nyugalommal lehető teljesítésére térjete meg. A mely fegyvert viseltek, édes hazánk oltalmára és a külső gonosztól való megőrzésére, nem pedig a belső csendességnek felháborítására adatott kezeitekbe; illetlenség és nagy gyalázat is lenne, hogyha vitéz eleitek jeles dolgaival keresett nemes székely nemzet régi szép híre-neve, a ti, már így elváltozott rendetlen magatok viselésével nem hogy új nap-

fényre hozattatnék, sőt nagyon elhomályosíttatnék és megundokíttatnék.

Minekutána azért mind az ő Felsége kegyelmes tetazéseit, mind a királyi gubernium atyai intéseit és tanácsait a feljebb elészámlált világos jelentésekből bővségesen megérthették ti kegyelmetek, már nem kételkedhetik a kir. gubernium, hogy a kikben józan okosság, a jót a rossztól megkülönböztetni tudó értelem, és csendes jó lelkiismeret lakozik, ezeket megfontolva, az engedelmisséget és azzal edgyütt járó csendességet ne kövesse inkább, mint a vakmerőséget és abból származó romlását és veszedelmét. A mint hogy azok, kik előtt fogamatja léssen ezen intéseknek, a királyi kegyelemnek naponként lehető öregbedését, mint engedelmisségeknek s hűséges szolgálatjoknak méltó jutalmát bizonyosan várhatják; ellenben az engedetlenek is bizonyosok lehetnek abban, hogy a több engedelmes hívektől megkülönböztetvén, mint azok seregéhez nem méltó tagok ellen az atyai intések kedvetlen fenytékre változnak és mint még eddig meghagyatott szabadságokat magok engedetlenségével bontogató és megsértő vakmerő férfiak a magok saját törvényeik szerint is érdemlett büntetéseket el nem kerülők, kéntelen lévén a kir. gubernium is azok iránt, kik megátalkadságokban (!) maradnak, hatható-sabb eszközökhöz nyulni, illendő engedelemre való hozatásokban. Különben se cselekedjete.

Költ az erdélyi kir. gubernium tanácsából, kir. szabad Nagy-Szeben városában, Bójtelő havának huszonkettődik napján, ezer hétszáz hatvanharmadik esztendőben.

(Nyomtatvány, egy kiterjesztett ív belső két lapján, a br. Huszárlévéltárban.)

47.

Br. Buccow Adolf Mária Teréziának. Nagyszében, 1763. márcz. 19.

(Kivonat a német eredetiből.)

Az itteni határőrség felállításáról olyan különféle információkat hallott Felséged, hogy azt gondolhatta, mintha én az ügyben könnyelműen jártam volna el (leichtsinnig fürgegan-gen), vagy nem oly módokat használtam, melyek sikerre vezetnének. Ezzel szemben elő kell adnom eljárásomat.

Midőn tervemet a múlt 1762. évben előadtam, biztosítva voltam a felől, hogy a beszterczei tanács átadja a radnai kerületet minden a beszterczei kerületben lévő oláhsággal

együtt.¹⁾ Az oláh ezredekbe elég ember lenne, csak hely legyen, a hova őket elhelyezzék.

A székelyek felől biztosítást nyújtottak az ő régi törvényeik, kiváltságaik, jogaik, melyek őket feltétlenül katonai szolgálatra rendelték; biztosítottak arról az itteni mánások és maga gr. Lázár is, a ki megígérte, hogy közben fog járni (engagiren) a dologban az általam előadott föltételek mellett, azon hozzáadással, hogy belföldi tisztek alkalmaztassanak.⁴⁾

A következőzés megmutatta, hogy a székely nép is minden legkisebb kényszerítés nélkül és a legteljesebb szabadakaratral (*ohne den mindesten Zwang und mit der vollkommensten Willen*)⁵⁾ vállalkozott a katonaságra, a főkirálybíró, alkirálybírák, br. Schröder ezredes, egyetlen kapitány és fourier jelenlétében. Nemcsak összeíratta magát, hanem mérték alá is állott, a mi már sorozás (assentirung) s jele az önkéntességnek, mert áll az axioma, hogy nemo possit cogi ad faciendum.

Ez az önkénység, a mely nemcsak Csíkban, hanem Háromszéken és Udvarhelyszék egy részében is magától ment, kétségtelen bizonyítéka annak, hogy nem könnyelműen bíztam a dologban. Megerősítik az önkéntességet br. Schröder jelentései s a passusok önkéntes őrzése is a tatárok beütései ellen eléggé mutatták a kedvet a szolgálatra.⁶⁾ Míg nem a szék tisztjei önzésből visszavonást szívtottak közöttök és a köztük lakó kis nemesség őket önérdékből felbujtogatták. (Bis die einseithige Absichten Ihrer Stuhlsofficianten unter sich Factiones machten, die zwischen ihnen vermischte kleine Edelleuthe, welche die Gelegenheit verhinderet sahen dieses Volck zu drucken und nach ihrer Willkühr zugenissen, solche aufredeten, und mir alle nur mögliche Hindernisse gemacht wurden).⁷⁾ Az oly szerencsésen elkezdett és meglehetősen előhaladt dolgot ezért nem lehetett teljesen befejezni és véglegessé tenni. Mindent megkísérlettem, hogy ezeknek a felbujtóknak káros befolyását ellensúlyozzam s az elégedetlenség okait eltávoztassam. Ezért tettem át Carato alezredest, a ki a gy.-sz.-miklósi vicekirálybíróval egy kvártély miatt összetűzött, Csík-szeredába. Más tiszteket is, ha vétkeztek, megbüntettem. (Einige officiers, so sich in wörther oder sonsten vergangen, seynd gleich in scharfen Arrest und auch zum Profosen gesetzt worden).⁸⁾ Az ezredparancsnokoknak szigorú parancsokat adtam mihez tartás végett, ideiglenes »regulament» is adatott ki nekik, a mely a guberniumban köröztetett és csak gr. Lázár-

¹⁾ A számmal való megjelölések Siskowicztól származnak, ki azok alatt megjegyzéseket írt Buccow jelentéséhez, mint alább olvasható.

nak volt kifogása ellene 3 pontban, hogy t. i. 1. a szökés (desertio) büntetése igen erős; ⁹⁾ 2. hogy a tisztek nem lehetnek birtokosok (composseessorok) a székely törvények szerint (a mi módosított); 3. a papi törvényszék, a stola taxa dolgában. Ezt a regulamentet Felségednek is felküldöttem volna, de *Siskowicz* beküldetvén ezen katonai és adózási ügy részleteibe beletekinteni, vártam az ő bejöveteléig.

Intelmeim a jó egyetértésre az új katonák, a nemesség és nép között, a gub. rendeletek a »real és personal jurisdictio« felől, a *püspök intelmei a cleruszhoz* ¹⁰⁾ és ezek egy részének nagyon jó magatartása, világos jelei annak, hogy semmit sem mulasztottam el, a mivel az ellenkező tiszteket és nemesekeket ellensúlyozni gondoltuk. Nekem nem róható fel, hogy Felcsíkban az új katonák kihágásokat követtek el. Én még most is nagyjelentőségű dolognak tartom, hogy ez a határőrség szerveztessék s hogyha lehetséges, akár előnybiztosításokkal is rábírní ezeket az embereket, hogy kötelességüket valamiképp egyeztessék össze önérdekükkel és nyakasságukkal. ¹¹⁾ Erre nézve két dolog a fő: a nyugalom helyreállítása s a károsultaknak kárpótlása, ¹²⁾ a 3-ik, biztosítás a jövőre nézve. ¹³⁾

A tisztek magok találtak módot, a mivel az első zendülést (auflauf), melyet néhány száz ember csinált, lecsilapítsák ¹⁴⁾, sokan az elvett dolgokat és marhákat visszaadatták. A panaszok felett különben egy pártatlan commissio ítélkezett, ¹⁵⁾ a mely nem eshetett az elfogultság gyanúja alá. Elnöke *gr. Kálnoki*, lovassági tábornok, székely földbirtokos, köztük lakik, *Ernst* alezredes, *gr. Nemes* és minthogy legnagyobb részt katonák felett kell ítélnie, jegyzőül (auctuarius) generalis auditor lieut. *Frank* neveztetett ki. Ez a bizottság a fő- és vicekirálybírák bevonásával Háromszéken oly szépen és simán elvégezte feladatát, hogy néhány nap alatt az ingadozó, de meg nem zavart nyugalom helyreállott, ¹⁶⁾ úgy hogy remélni lehet, hogy *gr. Mikeš* bölcsesége és buzgalma fentartja a nyugalmat továbbra is. Kászonszékben is néhány nap alatt lecsilapodott a mozgalom; ezen kerületet önként feleskették s azóta csend van. De Alsó-Csíkba ¹⁷⁾ átmenetele alkalmával olyan impertinentiának volt kitéve a nép részéről a commissio, hogy szükségesnek látszott az Udvarhelyszékben állomásozó Laudon-dragonyosezred két századát Csíkba küldeni ¹⁸⁾ és ott elhelyezni. Azóta ott működnek s igyekeznek rendet teremteni s a fegyvert letévéket ismét engedelmességre bírni. A commissio támogatására és tekintélye növelésére a Haller-ezredből 300 embert és a Szász-Gotha-ezred egy companiáját Udvarhelyre küldöttem, hogy ha szüksége volna rá a bizottságnak, 24 óra alatt magához vonhassa. Az Okelly-ezred itt állomásozó companiája a Barcaságban,

Háromszék határán, van elhelyezve, honnan kétszer 24 óra alatt Csíkban lehet s Háromszéket is sakkban tartja. Brassóba az I. oláh ezredből 150 ember rukkolt be a garnizonba. Ezen intézkedések által a commissio háborítlanul dolgozhat.

Rajta leszek, hogy Felsőged szolgálatára elérjem a czélt, a mit a különféle törvények, jogok és kiváltságok mellett tisztán a nemesség és a mágnások ellenkezése nehezít meg (*pure durch abneigung des adels und magnaten erschweret werden*).¹⁹⁾

Sokféle hírek járnak, a miknek ne adjon hitelt Fgd és tartson meg engem kegyelmében.

(Eredetije a bécsi hadi levéltárban 1763. máj. 28913. sz. a.)

48.

A haditanács az erdélyi kanczelláriának. Bécs, 1763. márcz. 27.

(*Regesta.*)

»Reinsinuatum, dass es wegen des auf allerhöchste Entschlüsselung des nacher Siebenbürgen zu ein und anderer Sachen Untersuchung abgeschickt wordenen gen. *Siskowicz* das erforderliche an allseitige behörde erlassen betreffend.«

(Bécsi hadiltr. reg. 1763., 500.)

49.

Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró szerepe és részvétele a székely határőrség szervezésének előmunkálataiban. K. n. 1763. ápr. 10. körül.¹⁾

Modus procedendi supremi iudicis regii sedium Siculicalium Csík utriusque, Gyergyó et Kászon circa Militiam Limitropham ad mandatum excellentissimi domini commendantis generalis ac excelsi regii gubernii praesidis l. b. de Buccov in illis erigendam.

Postquam citatoriis excellentissimi domini generalis commendantis ac excelsi regii gubernii praesidis l. b. de Buccov de dato 26-ta Maii 1762 litteris dictarum sedium Siculicalium supremus iudex regius morem gesturus se 31. eiusdem Cibinium versus contulisset ac iussa auditorus eundem excellentissimum dominum generalem commendantem accessisset, intellexerat ex sua excellentia : ne Siculi varias utique variorum hostium irruptiones frequentius experti, in futurum plura terragia

¹⁾ Br. Siskowicz bejövetelekor íratott s úgy látszik az utolsó mondatból, hogy neki nyújtotta át br. Bornemisza.

vicinis casu quo obruentibus cogantur relinquere in praedam suae serenissimae regiae Maiestatis clementissimam esse intentionem, ut in hocce principatu Transsilvanico militia erigatur confiniaria, pro cuius erectione supremus iudex regius quoque in sua praefectura omnem adhiberet diligentiam.

Ad quam propositionem respondit se ad omnia exequenda mandata omnino paratum esse; dignaretur autem sua excellentia dominus generalis commendans litteralem largiri de super instructionem, qua suffultus se et coram altissimo trono et sibi concredita plebe valeret legitimare. Cui excellentissimus dominus generalis commendans litteralem dare instructionem quidem promisit, sed certae cuiusdam personae adventus expectari deberet, ac quae illa fuerit persona per aliquod tempus expectata? an? aut quando venerit? in hodieum adhuc ignorantem hanc tradidit verbotenus supremo iudici regio instructionem, ut nempe concreditam praefecturae plebem ad amplectendam illam militiam confiniariam exhortaretur hisce ex motivis: quod si Siculi in statu mansissent militari, multi eorum ad tam miserum et quidem subdilem nunquam devenissent statum, nec tot terras et silvas cedere debuissent vicinis suis. Tandemque inclitae legionis Laudonianae d. colonellum l. b. de *Schröder* (a cuius instructione totum dependeret negotium) habita nihilominus cointelligentia in adlaboratorem denominando, domum pergere permisit dictum supremum iudicem regium 11-ma Junii, qui dein cum veniente ad se praet. domino colonello 22-a Julii iter aggressus est, ac 23-tia eiusdem ad Gyergyó Al-Falu perveniens, nullamque specialem habens instructionem interrogavit ex illo: quidnam agendum? quamque habeat a sua excellentia d. generali commendante singularem instructionem? exponeret, ut sic opus commissum inchoari possit. Is autem cum respondisset se praeter superius verbotenus mentionatam: *quod si Siculi in statu mansissent militari* etc. etc. aliam sibi factam non habere instructionem, idem supremus iudex regius, convocatis ad se coram praet. domino colonello omnibus singulorum pagorum iudicibus, proposuit suae sacrae regiae et apostolicae Maiestatis clementissimam intentionem diligentissima, qua potuit, exhortatione ¹⁾ illisque, sine pagensium consensu ad haec replicare aliquid minime posse respondentibus, mandatum dedit, ut sub poena acticulari 500 fl. et etiam graviori incurrenda singuli suos pagenses libertinos contribuentes ad comparandum, et ubi, vel quando-cunque ipsis injunctum fuerit, se sistendum obligatos esse denuntient.

¹⁾ Lásd a néphez intézett beszédét 1762. júl. 24. kelettel fennebb.

Quibus itaque taliter inchoatis perventum est de pago ad pagum, factaque in singulis pagis convocatione contribuentium libertinorum, primipillorum scilicet et pixidariorum, proposita fuere praedicta motiva, quibus d. colonellus l. b. de *Schröder* adjungi ac promulgari curavit aliquod cum appositis privilegialis planum.¹⁾ Sed ad haec in omnibus citatorum pagis unanimi voce ac debita submissione repositum fuit: nos utique promptissimos fore ad omnia suae sacratissimae Maiestatis clementissima mandata subeunda, libenterque defensuros esse nostram propriam patriam, dummodo pristina nobis privilegia, ac proprios nostrae nationis officiales altefata sua sacr. regia Maiestas concesserit, et in propria manere permiserit patria. Sicque et in sede Gyergyó, utroque Csik, et Kászon actum, et a libertinis responsum fuit. Qualem interim saepe mentionatus dominus colonellus, qui omnem sibi de super faciendam reservavit relationem, excellentissimo domino generali commendanti dederit informationem, plane ignoratur. Sed

His quoque peractis excellentissimus dominus generalis commendans volens oculariter et in persona revidere conscriptos, mandavit supremo judici regio, ut eundem comitetur in Gyergyó. Cumque idem excellentissimus dominus generalis commendans 24-ta Octobris ad Gyergyószentmiklós pervenisset, invenit secundum suum mandatum omnem populum inibi compulsus, qui ad factas propositiones ratione assummendorum armorum et deponendi consequenter iuramenti respondit, quod quidem ad conscriptionem et mensurationem subeundam persavaria simul et duriora inductus sit invitus, minime tamen velit arma suscipere, iuramentumque deponere, nisi superius iam attacta puncta occasione conscriptionis efflagitata, nempe pristina privilegia, proprios suae nationis officiales, ac in propria sua patria mansionem obtinuerit.

Quae cum promissa non fuissent a sua excellentia domino commendante generali, haud levis excitatus est tumultus, ita, ut idem excellentissimus dominus melius fore judicaverit eos die illa dimittere, sequenti comparituros. Sed quia altera die convenientes tumultum priorem iterato resuscitaverunt, et non nisi aliqui, quorundam ex affidatione et assecuratione, quod in propria patria manerent, nec tributum penderent, inducti deposuerunt iuramentum, reliquit eos, et descendit ad Csikszereda, ibique talem expertus tumultum ac paucis pariter iuramentum deponentibus, transiit dicta sua excellentia 27. eiusdem mensis ad inclitam sedem Háromszék. Reliquerat interim, dum carpentum conscenderet, tale indignanter man-

¹⁾ Lásd az itt említett előterjesztést 1762. júl. 24. kelettel fennebb.

datum, ut supremus iudex regius cum saepe dicto domino colonello l. b. de *Schröder* suam circumeat praefecturam et nondum iuratos ad deponendum persvadeat iuramentum.

Quod mandatum idem supremus iudex regius quidem executioni mandare pro posse conatus fuerat, ast illi (eo quod omni tam regio iussu, quam guberniali destitutus commissione, eorum postulatis annuere quidquam non valuerit) summum odium, plurimasque confusiones reportavit, plebe nempe et de conscriptione et armorum susceptione eum unice causante; regio vero gubernio penes regii benigni prima Octobris emanati copiam graviter inculpante, simulque ad noviter faciendam in sua praefectura circulationem per emanatam 30 eiusdem commissionem serio inculcante.

Cuius voluntati ultroneè obtemperans saepedictus supremus iudex regius ad Gyergyó-Alfalú denuo intravit populum ad dicendum iuramentum efficaciter inducturus; sed prout certissima confirmant testimonia, non nisi in novas et novas incidit congregati populi offensiones, adeo quidem, ut svadentibus variis hominibus et consulentibus ob evidens periculum ad sedem Csik non ausus transire, domum petere conatus sit. Qua de re, dum excelso regio gubernio debitam submisisset relationem, nova ab eodem regio gubernio expedita est commissio, in qua stricte praecipiebatur, ut supremus iudex regius absque mora transiret ad Háromszék, ibique sese commissioni delegatae coniungens cum eadem ad praefecturam suam intraret, pacis, tranquillitatisque reconciliandae causa.

Ast in itinere iam constituto de dato 17-ma Februarii 1763 submiserat ei praeattacta in Csik jam existente commissione delegata litteralem praemonitionem, ne ob certas circumstantias ingrediatur ad Csik, sed usque ad ulteriorem excellentissimi domini generalis commendantis dispositionem se in Udvarhely retineret. Quo tandem in loco regii excelsi gubernii appulit 20. Febr. commissio, in qua jubebatur, ut supremus iudex regius mutata sui itineris continuatione se quantocius Cibinium conferret, quod et praestitit.

Quia vero inibi id tertiam iam septimanam commoranti illustrissimus dominus generalis l. baro de *Siskovits* referebatur venturus, eiusdem illustritatis quoque expectavit adventum. Cui proin se una cum concredita sibi plebe enixe commendat.

(Egykorú 2 másolata a br. Huszár-levéltárban.)

50.

**Br. Siskowicz a hadi tanács elnökének, gr. Daunnak. Nagyszeben,
1763. ápr. 19.**

(Kivonat.)

Excellenz! Méltóságos birodalmi gróf! Nagyságos uram! A székely határőr ezredek szervezésénél keletkezett nyugtalan-ságot sem a gr. Kálnoki elnöklete alatt működő bizottság, sem a br. Buccow lovassági generális által alkalmazott eszközök nem csilapították le, a zavar egészen mostanig tartott és most újabb nyugtalanság keletkezett, midőn a székelyeknek tudokra adatott, hogy adót fizetni tartoznak. Ez nemcsak meggyőzte Buccowot arról, hogy ezt a munkát az eddig követett úton végrehajtani nem lehet, hanem meggyőződött arról is, hogy más módon kell megpróbálni a székely határőrség állandósítását. E végből ma futárt (estaffett) küldött ő fgéhez azzal az elő-terjesztéssel, hogy a székelyek a katonaságot minden fáradozás daczára föl nem vették, a következő okokból:

1. mert nem hajlandók fejadót (taxam capitis) fizetni s egszersmind katonáskodni;

2. mert saját nemzetükből kívánják tisztelket.

Tehát a következő módon lehetne őket megnyerni:

1. hogy a fejadót engednék el nekik és csak terményeikre vetnének adót;

2. hogy a rendes ezredekben szolgáló székely tiszték közül némelyek a határőr ezredekhez tétetnének át, az itt szolgáló külföldiek felcseréltetnének és néhány fiatal székely nemes mint zászlótartó (als fänrichs) alkalmaztatnék az ezredeknel.

3. Br. Buccow azt a javaslatot tette ő fgének, hogy a határőrség szervezését reám bízna, mert kíváncsi, hogy olyanra bízássék a dolog, a ki az ő nemzetükből való és nyelvüket tudja és a kit a katonatisztek is respectálnak.

Különben Buccow lovas generalis a gubernium részéről is mindenkép segítségül lenne, a mi nélkül semmi reménység nem lehet ezen kemény néppel (mit diesen rauhen Volcke) kíváncsi véget érni.

Én is azt hiszem, hogy így célt érhetnénk. Ő fge halaszsa elhatározását addig, míg én is javaslatot teszek. Bár az itteni országos viszonyok (landbeschaffenheit) minden tekintetben zűrzavarban (verwirrung) vannak, remélni lehet az adófizetés és határőrség tekintetében a jó kibontakozást.

Azt is jelenthetem, hogy a mostani gub. kancellár, br. Brukenthal a határőrség szervezésével többé nem törődik,

sőt kereken kimondotta, hogy ő szívesebben látná, ha egészen abban maradna, ő neki csak az *új adórendszer* fekszik a szívéen.

Jegyzet : E jelentés 1763. máj. 8-án érkezett Bécsbe.

(Eredetije a bécsi hadiltr. 1763. máj. 289/3. sz. a.)

51.

»Baron Siskowicz« a »hofkriegsrath«-nak, Nagyszeben. 1763. ápr. 20.

(Kivonatol fordítás.)

Márcz. 26. leíratát, melyhez mellékelve volt *Lázár Imre* székely nemes amaz emlékirata, mely Csík, Gyergyó és Kászon szék nemessége és tisztikara nevében az udvarhoz beadott panaszokat tartalmazta, csak ápr. 17-én kaptam meg, mert ez Fogaras felé megkezdett útam alkalmával Csíkba küldetett utánam s onnan jött aztán vissza.

Bár én annyira jól vagyok informálva az ottani viszonyokról, mintha személyesen szereztem volna azokat a székekben, mégis ottlétemkor magam fogok utána járni a dolgoknak. Annyit mondhatok, hogy az összeírás lefolyását, az arra következő kihágásokat és elnyomatásokat az igazsághoz híven írta le *Lázár Imre*. Épen ezek miatt érezte magát indíttatva *Buccow* és a gubernium február elején bizottságot küldeni *gr. Kálnoki* elnöklete alatt Háromszékbe és Csíkba.

Ez a bizottság sok elrablott holmit visszaadatott és most rablásokról nem hallunk, de szigorú executio, üldözés (chicannen) folyik ép úgy a rendes katonaság, mint a határórség részéről azok ellen, kik a fegyvert nem akarják fölvenni. Ezek miatt nyomatékos előterjesztések tétetvén *Buccownak*, megparancsolta a bizottságnak, hogy ezeknek a kihágásoknak (excessen) vessen véget és a katonatisztekhez szigorú parancsot küldött az ilyen eljárás ellen. *Buccow* is megkapta az udv. kancelláriától a *Lázár Imre* jelentését ápr. 12-én, közölte a guberniummal és köröztette a jelenlévő tanácsosok közt.

Midőn erről a legfelsőbb rendelet a guberniumban felolvasztatott, vita keletkezett, hogy kiadják-e azt a Kálnoki-bizottságnak, avagy ne, mert abban egyedül *gr. Nemes* nem katona. A vita közben a gub. elnöke (*Buccow*) és *br. Seeberg* gub. tanácsos között heves összetűzés keletkezett, a minek oka az elnök ismeretes heveessége (bekannte Hitze) és az, hogy *br. Seeberg* nem akarta eltűrni, hogy az elnök kétszer elhallgattatta.

(Eredetije a bécsi hadiltr. 1763. máj. 289/3. sz. a.)

52.

Br. Siskowicz gr. Daunnak, a haditanács elnökének. Nagyszeben, 1763. ápr. 22.

(Kivonat.)

Exciád 11-iki rendeletét 19-én vettem, melyben jelentést kíván az itteni dolgokról és véleményt a teendőkről.

A mi *br. Buccow* beküldött jelentését illeti (t. i. a márcz. 19-it), azt nemcsak titkos tudomásul vettem, de szükségesnek láttam oldaljegyzetekkel is ellátni.

A gubernium a *Lázár Imre* által beadott panaszokra azt határozta, hogy két tanácsost küld ki a maga kebeléből és pedig *Huttert* és *br. Josinczyt*, a kik 1. minden panaszt megvizsgáljanak, 2. a guberniumnak a Kálnoki-bizottsághoz intézett rendeleteit vegyék elő és vizsgálják meg, 3. hogy miként követték a rendeleteket s hogy a károsultak kaptak-e kárpótlást, avagy nem? a katonaságtól-e vagy polgári tisztektől? Mindezekről tegyenek jelentést a guberniumnak. Egyúttal a *Lázár Imre* panaszai közöltetnek a Csíkban működő bizottsággal s meg-hagyatik annak, hogy 1. állítsa össze a bizottságtól a guberniumnak benyújtott panaszok sorozatát s azokra a gubernium határozatait, hozzátévé, hogy megtörtént-e a kárpótlás vagy nem? 2. A tett kárpótlások részletesen soroltassanak elő. 3. A további kárpótlásokat is végre kell hajtani.

Elhatároztatott továbbá, hogy a gubernium mellém, midőn a Székelyföldre megyek, egy képviselőt (deputirter) fog rendelni, hogy a helyszínén mindenütt láthassam, hogy ezek a panaszok mennyiben orvosoltattak.

(Eredetije a bécsi hadiltr. 1763. máj. 289/3. sz. a.)

53.

Br. Siskowicz oldaljegyzetei br. Buccow márcz. 19-iki jelentéséhez. 1763. ápr. 22-én.

(Kivonat.)

Gr. Daun a haditanács elnöke *br. Buccow* márcz. 19. jelentését »titkos tudomásvétel« végett leküldötte *br. Siskovicznak*, (ápr. 11-én, vette ápr. 19-én), a mire *Siskowicz* szükségesnek látta oldaljegyzeteket tenni (a mint ápr. 22-én *gr. Daunnak* írja: »überall meine remarquen ad margines zu machen«), melyek nagyrészt megczáfolják *Buccow* állításait.

A jegyzetek ezek:

1. A beszterczeiek semmit sem tudtak arról, hogy a Radna völgyét átadják, csak az oláhok összeírása után. És tudni kell, hogy a szászok a köztük levő előkelők sulyos despotismusa alatt állanak, a kik róluk nélkülök határoznak. Most *Brukenthal* ilyen 3—4-ed magával, a kik a nemzettel rendelkeznek. Bizonyára *Brukenthal* ígérte meg, nem a beszterczeiek, a kik eléggé nyögnek most utána a nagy szegénység miatt.

4. A székelyek, igaz, kötelesek törvényeik szerint katonáskodni, de hogyha nem másként, hanem törvényeik értelmében katonáskodnának most is, abból ugyan kevés haszna lenne ő Felségének. A mágnások igaz, hogy pártolták eleinte a tervet, de mert elhamarkodva fogtak hozzá s őket tovább nem kérdezték, mentire hagyták a dolgot, abban a hiszemben, hogy a bekövetkezendő zavar annál szükségesebbé teszi majd őket, a kik aztán az ügytől elidegenedtek (abgeneigt geworden).

5. A székelyek jószágvesztés terhe alatt hívtak az összeírásra s azon ürügy alatt mérettek meg, hogy ő felsége a királyné lássa, hogy milyen szép emberek (und sind unter den vorwand gemessen worden, dass Ihro Mayestät sehen soll, was sie vor schöne leuth sind). Ők eleget zugolódtak miatta s csakis főkirálybírójuk tekintélyénél fogva és azon föltételek alatt engedték magokat megmérteni, hogy adófizetés nélkül, törvényeik szerint, nemzeti tisztjeik alatt akarnak katonáskodni, másként nem. Vannak egyesek, a kik a nemes emberek, vagy tisztjeik ellen bosszút forralva, egészen önkéntesen állottak a határőrségbe, de a többiek kétségkívül kényszerítették arra, úgy hogy később sem akarván engedelmeskedni, mindenféle kemény szidalmakkal és fenyegetésekkel kényszerítették arra, a mi még most is nyugtalanságot okoz. »Die etliche freiwillige haben sodann ihre rache ausgeübet gegen die Edelleuthe; die anderen, welche mit chicanen sich dazu bequemet, haben sich gegen ihre officianten aufgeworfen, indeme sie solche die verräther ihres bluts ausgeruffen«.

6. Ezek az emberek szabad állapotukban is szokták a szorosokat őrizni s vagyonukat a tatárok ellen oltalmazni.

7. Kétségtelen, hogy a nemes emberek és az alantasabb tisztviselők közül némelyek, miután látták, hogy az egész dolgot a főparancsnok generális intézi s a gubernium nincs beleavatva s midőn észrevették, hogy meg van tiltva a széke-lyeknek kihirdetni, hogy ő felsége csak önkénteseket akar ehhez a katonasághoz fölvétetni, gondolkozóba estek és titokban lebeszélték azokat, a kik úgy sem akartak katonáskodni, hogy ő Felsége nem fogja őket arra kényszeríteni. Érdekből is tették ezt némelyek, mert ha a nép mind katonának állt volna, fize-

tésüket elvesztették volna. Sokan mondják ma is, hogy ha ő Felségének legmagasabb parancsát látnák, akkor fejet hajtának előtte és teljesítenék. Kiszámították az adót és kisütötték, hogy a mostani systema mellett több adót kell fizetniük, mint eddig s mégis katonaságra akarják őket kényszeríteni. Kétségtelen, hogy sokaknál több az adó a mostani rendszer szerint, mint az előbbinél volt.

8. A katonatisztek, a kiknek érdekükben állott, hogy sok emberük legyen és kevés belátásuk volt a dologba, azokkal szemben, a kik katonák nem akartak lenni s főkép a nemes emberekkel szemben igen rosszul viselkedtek (sehr übel verhalten), a nemes embereket üldözték, a mi a kedélyeket rendkívül elkeserítette. »Carato ein Comitathaus mit gewalt bezohen und dessentwegen den Vicekönigsrichter Rebelle und andere sehr schimpfliche worthe tractiret.« Ez a királybíró (a gyergyai) pedig igen buzgólkodott ebben a dologban, úgy hogy sokak jelenlétében könnyes szemekkel panaszkodott főkirálybírájának az őt ért méltatlanság miatt; az embereket, a kik ezt látták, igen meghatotta a dolog.

9. A szökevények büntetése az volna, hogy birtokuk elkoboztatnék, pedig a székely kiváltság e tekintetben oly messzire terjed, hogy *ha egy család kihal is, birtoka a szomszédra száll*, ezt említette fel *gr. Lázár*.

10. A püspök az összeírás után, ép úgy mint a többiek is mind, mellőztetett, úgy hogy a nép oly kevéssé törődött a katonasággal és az adózással, mint a többiek.

11. Kétségtelen, hogy a székelység közül a legjobb honvédség (landmiliz) várható, nincs nehézség a birtok dolgában sem, mert a magukén laknak. Én is azt gondolom, hogy az adóból engedni kell, hogy a katonáskodásért jutalmaztassanak.

12. Hogy mi legyen a kárpótlás, a legmagasabb rendeletre a gubernium elhatározza.

13. Ez a biztosíték csak úgy érhető el, hogyha ezekkel az emberekkel tiszta, világos szerződésre lépnek, akkor aztán önkéntes katonák lesznek és ha valamelyik engedetlen lesz, katonai szigorral bánhatnak el vele.

14. Ez a lázongás (auflauf) ma is csaknem mindennap ismétlődik, majd egyik, majd másik helyen tör ki és minden lecsilapítás csak napokra szól, panaszaikra ő fge határozatával biztatván őket.

15. A Kálnoki-bizottság pártatlansága nehezen bizonyítható, mert három személy benne katona s a 4-ik a helyett, hogy egy gub. tanácsos volna, vagy a székelyek valamely főtisztje, a fiatal *gr. Nemes*, a kinek semmi valódi charge-ja nincs és tapasztalatlan ember. A nemes emberek épen a miatt

panaszkodnak, hogy olyan bizottság előtt kell megjelenniök, a melyben senki sincs előljáróik közül.

16. A nyugalom nem állt helyre, mert Háromszéken majdnem mindnyájan le akarták tenni a fegyvert, sokan tényleg le is tették a nekem beadott jelentések szerint; a többiek eddig azzal tartattak meg, hogy addig semmiféle adót nem fizetnek, míg ő fgétől resolutio nem érkezik.

17. Csíkból a főkirálybíró elköltözött (exuliret), a vice-tisztek már kétszer letétettek és helyettesített emberek, a kikhez a csíkiaknak semmi bizodalmrk sincs, tehát Csíkban nincs előljáró, a kinek tekintélye volna.

18. Épen ezek a kirendelt katonák alkalmaztattak a fegyvert fel nem vettek üldözésére (chicanirung), s ezeket úgy tekintik a székelyek, hogy ezek által a csapatok által akarják őket katonaságra kényszeríteni. Ezek miatt hagyták el egyszer már házaikat és erdőkbe menekültek, a mikor azonban Fröhlich major a Laudon-ezredből okos magatartással lecsendesítette őket. Ezek a csapatok egészen kiélték (aufgefressen) a szegény székelyeket, a kik nem voltak katonák.

19. A mágánások csak azért idegenkedtek el (abgeneigt), mert az ő belevonásuk nélkül csak cselfogással, ravaszsággal és erőszakkal kényszerítették a határórségre a népet (nur mit list und gewalt erzwingen wollte). Különben engem a legtöbben biztosítottak, hogy Felséged nagyobb nehézség nélkül fog végcéljához jutni, mihelyt rendszeresen előkészítették az ügy.

(Eredetije Siskowicz kézírásával, Buccow márcz. 19. jelentése mellett, ápr. 22-éről, a bécsi hadiltr. 1763. máj. csomójában 289/3. sz. a.)

54.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763. ápr. 23.

(Kivonat.)

Ápr. 19-iki levelem kapcsán a módokról akarok írni, hogy miként lehetne a székely határórséget (landmilitz) felállítani.

1. Vagy országgyűlésen kellene a felállítást tárgyalni és elhatározni.

2. Minden, a mi eddig történt, félbehagyassék és az egészet a gubernium vegye újonnan munkába s hajtsa végre.

3. Vagy az eddigi hiányos szervezést kell teljes és állandó szervezéssé kiegészíteni.

Az első módot nem ajánlom, mert a rendek kiváltságaikról nem mondanának le és az ügy inkább politikai, mint katonai szervezetet nyerne, a miből kevés haszna volna ő fgének.

A másodikat azért nem ajánlhatom, mert az eddigiek teljes megsemmisítése *Buccow* megszégyenítése (prostituálása) lenne, továbbá felségjogokat érint a dolog s végre zavart okozna, mert a kik önként vették fel a fegyvert, nem szívesen tennék le ismét, kihágások történnének; végül a gubernium olyan föltételeket szabhatna, hogy a katonaság a politikai hatóságtól nem lenne független.

Marad tehát a 3-ik mód, jóvátenni és állandósítani az eddigi hiányos szervezést.

Erre nézve azonban kívánatos először is *Buccow* mellőzése, ki az új intézmény behozatala s főkép szigorú végrehajtása által magát teljesen meggyűlöltette, úgy hogy az az ő személye miatt továbbra is titkos és nyílt akadályokba ütköznék. A nép ő felsége iránt a legteljesebb odaadást és szeretetet ápolja. Kívánatos volna azért, hogy *Buccow valamely tetszés szerinti ürügy alatt az udvarhoz visszahívatnék, mert míg ő itt lesz az országban, addig sem a határőrség szervezése, sem az új adórendszer behozatala nem fog sikerülni.*

A székely székek főkirálybírái és alsóbb tisztjei azért akadályozzák a katonáskodást, mert ezáltal a nép kivonatlik hatáskörük alól s nem jó szívvel látják, hogy idegen tisztek alá kerüljenek kiváltságaik ellenére. Azért jó volna, hogyha egyik-másik főkirálybíró, pl. *br. Bornemiszt* és *br. Danielt*, ha a dolog előmozdítására és katonai tisztségre vállalkoznának, alezredessé (obristlieutenant) s egy-egy székely ezred parancsnokává tennék, hogy azáltal a főnemesség ki legyen elégítve s a kisenemesség visszatartatnék s a határőrség előmozdítására hangoltatnék.

A mi az ide rendelő generálist illeti, vagy gróf *Kálnoki* lovas generálist vagy *Gyulay Ferencz* »general feldtwachtmeistert«, vagy más a magyar nyelvben járatos generálist kellene ide küldeni (t. i. élükre állítani). Minthogy pedig a székely székekben elterjedt a hír, hogy engem ő fge oda kiküldött volna, hogy az ottani viszonyokról információt szerezzek s az ő fge parancsát nekik tisztán és világosan előadjam, s ez a reménység az én oda menetelemről sokakat megnyugtatót és türelmetlenül várják: ha ő fge ilyen megbízatást adna nekem, az siettetendő volna.

Az ideiglenes parancsnokság gróf *Montoja* altábornagyra (feldmarschal-lieutenant) volna bízható, a gubernium elnökségét pedig *br. Bajtay* püspökre kellene bízni az ország nagyobb megnyugtatóására.

(Eredetije a bécsi hadilítrban 1763. máj. csomó 289/3. sz. a.)

55.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763. ápr. 30.

(Kivonat.)

Miután a székelyek meghallották, hogy a Székelyföldre menő útamban Fogarason betegségem feltartóztatott és onnan kénytelen voltam visszatérni Szebenbe, azóta naponként küldöttek érkeznek a székekből szóbeli és írásbeli panasszal és napok óta, főképp ma, annyira elhalmoztak ilyen beadványokkal, hogy nem készülhettem el a mai postára az adótervre vonatkozó jelentésemmel.

Némely panasz a községek, némelyik egyesek nevében adatik be. Egy ilyet mellékelek.¹⁾ A községek panaszja többnyire annak elbeszéléséből áll, hogy mi történt náluk a katonaság fölállításá óta, hogy kiváltságaik és jogaik hogyan pusztultak el. A hámoszékiek kijelentették, hogy mihelyt a határőrséget az országgyűlés elfogadja, ők szívesen katonáskodnak, de kiváltságaik megtartásával.

Kérdeztem, hogy miért nem a guberniumhoz adják be panaszukat; azt mondták, hogy azért, mert eleinte ott panaszkodtak, de mert semmi orvoslást nem nyertek, nincs többé bizalmuk a guberniumhoz.

Százával várt rám a nép a székely falvakban panaszaiával; észrevehető, hogy a *Lázár Imre* által Bécsben előadott sérelmek óta többféle okot adtak újabban is a panaszra. Ezek nemhogy azúnnának, hanem nevedeknek s a székek ő felségéhez hasonló fölterjesztéseket intéznek s a guberniumhoz küldözgetni kezdik, melyek a mérséklet határát túllépni látszanak.

Igy történt Udvarhelyszéken is, hol februárban a vice-tisztek által tartott gyűlésen az ott lakó szabad székelyek szintén összegyűltek s a gyűlésnek (congregatio) bejelentették, hogy eskü alatt szövetkeztek egymással, hogy a tervbe vett »correctionem juris« és a »judiciorum collegiatorum« (az u. n. állandó törvényszék: continua tabula) behozatalát semmi esetre sem engedik meg és követelték a tisztektől is, hogy a szövetkezésre ők is feleseküdjenek. A vicekirálybíró *Borsai* vállalatukat helyeselte és nyilvánosan megesküdtött ő is arra és a többi székülöket is arra buzdította. Miután azonban az udvarhelyi perceptor *Sebestény* eljárásuk következményeit eléjük tárta, az egész dologgal elhallgattak, hanem beadványt intéztek a guberniumhoz, melyben panaszukat sorolják fel és orvoslását kérik.

¹⁾ Lásd alább a kovásznai adótisztét.

Hallom azt is, hogy egy odaváló falusi pap azt a hírt írta volna a főparancsnoknak (Buccownak), hogy 4 vagy 5 székely nemes a felett tanácskozott volna, hogy mivel a moldvai vajda sok ezer ember számára letelepítést ígért, ők a székelyek élére állanak és őket Moldvába vezetik. Ez az írás azonban a főparancsnok tábornok által velem nem közöltetvén, igazsága felől jót nem állhatok.

Kíváncsi voltam, hogy ő felsége az ajánlott három módozat közül valamelyikre elszánná magát, mert az bizonyos, hogy *Buccow*, kinek vállalata ellen nagyok és kicsinyek ellene vannak, semmit sem tud többé kivinni.

(Sajátkezű német eredetije a bécsi hadiltr. 1763. májusi csomó 749/6. sz. a.)

56.

Vén Mihály kovásznai adótiszt br. Siskowicznek (K. n. ápr.)

(Kivonat.)

Én kovásznai adópénztári procurator és rationista nem akartam fölvenni a katonaságot egyéb okok mellett azért sem, mert azáltal ő fge cassája kárt szenvedett volna s én is károsodtam volna; de 1763-ban a kovásznai káplár *Fazekas Mihály* 3 gyalogos katonát reám küldött és fegyver között Barátos faluba kísértetett az ott időző kapitányhoz, a ki megveretett (verberatus sum), és pedig azért, mert a fegyvert felvenni vonakodtam, azután a kapitány a fegyvert rám kényszerítette. A fegyver elvételén kívül elégtételt kívánok Exciádtól a kapitány és káplár részéről.

(Latin eredetije Siskovicz 1763. ápr. 30-iki jelentéséhez mellékelve, a a bécsi hadiltr. 1749/6. sz. a.)

57.

Mária Terézia gr. Daunnak, a haditanács elnökének. Bécs, 1763. máj. 6.

(Kivonat.)

• Siskovicz jelentéséből úgy látom, hogy az erdélyi határőrség szervezése az előbbi terv szerint nem hajtható végre. Elhatároztam azért, hogy a gubernium közreműködését vegyem igénybe és pedig két tanácsos, gr. *Lázárét* és gr. *Bethlen Miklósét* és a *Siskoviczt*. »Meine gesinnung dahin gehet, dass wie Ich Meine ausdrückliche Willens Meinung gleich anfänglich erkläret, ohne allem Zwang hierunter fürgeschritten.« Azért a mennyire e

nélkül történhetik, a nélkül kell a határőrséget és a megkíván-
tató számot összehozni. A haditanács adja tudtára *Siskowicz*nak
kívánságomat (gesinnung), hogy egészben véve egyetértek az
ő tervével, de úgy, hogy a jelzett két gub. tanácsossal együtt
járjon el (concernanter) s dolgozzon ki részletes tervet és adja be.

Maria Theresia.

Kivül: Praes. d. 7. Maji 1763.

(Eredetije a bécsi hadilítrban 289. sz. a.)

58.

A »hofkriegsrath« elnöke gr. Daun br. Siskowicznak. Bécs,
1763. máj. 8.

(*Kivonat.*)

Az ápr. 19., 20., 22., 23-án kelt s hozzám mint a haditanács
elnökéhez intézett kimerítő jelentéseket nem kaptuk meg
oly gyorsan, mint az szükséges lett volna.

A jelentések a mellékletben foglalt elhatározásra bírták
ő fgét, mely szerint helyesli a javaslatot (vorschlag), mely sze-
rint az annyi nehézséggel járó határőrség-szervezés keresztül-
vihető volna.

Ő fge kívánsága az, hogy a magas rendeletében (handbilet)
említett két gub. tanácsossal gr. Lázár Jánossal és gr. Bethlen
Miklóssal a dolog végrehajtásában egyetértőleg (concernanter)
járjon el, ezekkel együtt tegye meg az előintézkedéseket a
határőrség szervezésére és »sofort hierüber einen ausführlichen
Plan ausarbeiten und einsenden solle«. *Időközben Buccow fel
fog rendeltetni*, de úgy csinálják, hogy rá nézve ne legyen com-
promittáló az ügy (»keinen begründeten austellung unterworfen
bleiben mögen«.)

(Fogalmazvány a bécsi hadilítr. 289/3. sz. a.)

59.

Mária Terézia gr. Bethlen Miklósnak külön és hasonlóképen
gr. Lázár Jánosnak. Bécs, 1763. máj. 8.

(*Kivonat.*)

Kívánom tudatni veletek elhatározásomat, hogy az ottani
fejedelemségben megkezdett határőrség szervezését minden
nehézségek dacára folytattni kívánom, mindazáltal úgy,
a mint mindjárt kezdetben nyilvánítottam akaratomat, hogy
»ohne allen Zwang hierunter fürgeschritten«, tehát a meddig
a nélkül történhet, úgy kívánom ezt a katonaságot létesíteni
és a kellő számot összehozni.

Senki sem tudhatná ezt az én intentiómat jobban mint ti, és pedig az ország előtt is elfogadható módon, megvalósítani, hogyha ti, az én ottani tanácsosommal és guberniumi ülnökkel, *gr. Lázárral* és az Erdélyben lévő *br. Siskowicz* altábornaggyal együtt az országban élvezett tekintélyeteknél fogva (a mennyiben én hazafiúi buzgalmatokban s épen úgy házam iránt többször tanúsított szolgálatkészségekben is bizalmamat helyezem) e megbízást végrehajtjátok.

Bízom benne, hogy a megnevezettekkel a kellő eszközöket fogjátok igénybe venni a dolognak az én kívánságom szerint megvalósítására.

(Másolata németül a bécsi hadiltr. 1763. máj. csomó 289/2. sz. a.)

60.

**Gr. Kálnoki Antal gr. Daunnak, a haditanács elnökének.
Csík-Somlyó, 1763. máj 10.**

(*Kivonat.*)

Kötelességazerüleg tudatom, hogy én most mint egy bizottság elnöke működöm Csíkban s a szomszédos Kászonban és Háromszékben. A vizsgálattal és a tisztviselők által előterjesztett sérelmek tárgyalásával nem igen lehet haladni, mert a nép, látván, hogy a katonaságra még mindig erőltetik őket s kiváltságaik és szabadalmaik elvesznek, az önkénteseket alaptalan ígéretekkel csábítják, a vonakodókat fenyegetéssel és büntetéssel s erőszakkal a fegyverfelvételre és felesküvésre kényszerítik, e miatt annyira bizalmatlan és részben kétségbeesett, hogy sokan a fegyvert letették s az előnyomuló csapatok elől menekülve, falvaikat elhagyták s az erdőbe húzódtak, annyira, hogy nagymérvű kivándorlástól lehet tartani, hogyha a határőrség szervezését az elkezdett módon és szigorral tovább folytatják.

Remény lehetne a végrehajtáshoz, ha kevesebb számra szorítkoznának a határőrségre nézve s ezáltal a provinciaiis tisztek hatósága (jurisdictio) nem volna annyira kevesebítve és a közterhek viselésére több ember maradna polgári állásban; továbbá ha a katonaságra kedvet érzők számára az ő szellemükben és kiváltságaikkal rendeztetnék végleg az ügy, s ha több tisztet neveznének ki honfitársaikból s hogyha a szolgálat és magok által előállítandó ruházatuk fejében adóleszállításban részesülnének.

Kelt nem messze Brassótól, Somlyón »in der Csík«.

»Anton graff Kálnoki
general der Cavallerie«.

(Eredetije a bécsi hadiltrban jun. cs. 326/4. sz. a.)

61.

»J. D. Ernst obristlieutenant« br. Buccownak. Seps-Szent-György, 1763. máj. 15.

(Kivonat.)

A lázongó nép (das tumultantische volk) m. e. 600 ember Egerpatak, Ritgye (t. i. Réty), Modjoros (Mogyorós) és Bitta mellett tanyáz és hallottam, hogy tegnap a királybíró *Antos* nekik, mint itt országgyűlésen szokás, »ein bottschaft um das gantze land zu schwören, bemüssiget zu geben wäre«. Hallom *Neumüller* kapitány jelentéséből, hogy az ő századából már senki sem akar örködni menni a határra (am playen). *Antos* királybíró jelenti, hogy azok sem mennek, a kiket a község részéről oda rendel.

Azt is jelentik, hogy a felkelők ide akarnak jöni a zászlókat és ágyúkat (estandars und paucken) erőszakkal elvenni és ha a mellettem lévő dragonyosok védekeznének, életüket az enyimmal és a többi tisztekével együtt kioltani. Hiszem, hogy csak fenyegetőzés, de el kell ismernem, hogy ez a nép már mindenre kész.

Exciád gondoskodjék orvoslatról.

Nem szívesen öntenék olajat az égő tűzre, de ezzel a kevés katonával nincs is mit kezdeni. Küldök ma a felkeltekhez, megpróbálom őket lecsendesíteni.

(Eredetije Siskowicz által a hadi tanácsnak felküldetvén, a bécsi hadi-
lturban, 1763. jun. csomó, 326/3. sz. a.)

62.

Mária Terézia gr. Daunnak. Bécs, 1763. máj. 17.

(Kivonat.)

Borsai István alkirálybíró és összeesküvő társainak vakmerő eljárását (vermessene unternehmen des vicekönigsrichters *Borsa*), a mit előbb br. *Siskowicz* majd br. *Buccow* is jelentett, nem lehet erős büntetés nélkül hagyni. Elhatároztam azért, hogy az említett vicekirálybíró a többi, részben már ismeretes vezérekkel együtt elfogattassanak s minden vétkes ellen, tekintet nélkül személyökre, arra, hogy nemeseké, vagy nem nemesek, bünfenyítőleg (criminaliter) kell eljárni s kemény büntetést alkalmazni. Minthogy azonban az elfogatásoknak katonai erővel kell történniök, a dolog titokban tartandó s addig

nem kell foganatosítani, míg az Erdélybe áthelyezendő csapatok oda nem érkeztek. Annak idején a kancelláriát meg fogom bízni, hogy a per megindítása és vezetése végett a guberniumhoz leírjon.

A haditanács szándékamat *Siskowicz*nak a legnagyobb titoktartás mellett adja tudtára és utasítsa, hogy a csapatok megérkezése után az illető vidékekre katonaság szállásoltassék el, hogy szükség esetén kéznél legyen.. Továbbá *Siskowicz* utasítandó, hogy nem határőröket illető panaszleveleket ne fogadjon el, hanem utasítsa a guberniumhoz a panaszosokat. A kancellária útján meghagytam a guberniumnak, hogy a panaszokat ide jelentés kíséretében terjeszsze fel és közölje *Siskowicz*csal is.

Tudassák vele az én elhatározásomat is a határőrség ügyében, hozzá tévén, hogy útját a székely székekbe a biztosokkal lehetőleg siettesse, és vizsgálja meg, hogy igaz-e az az aggasztó hír (sehr bedenklicher umstand) hogy néhány székely nemes a néppel Moldvába akar átköltözni és azt akadályozza meg. *Montojának* meg kell írni, hogy *Buccow* elutazása után *Siskowicz*nak kivánságára minden katonai segélyt rendelkezésére bocsásson.

Maria Theresia.

(Eredetije a bécsi hadi ltr. 1763. máj. cs. 749/6. sz. a.)

63.

A gubernium Kálnoki Antal gr. lovas generális és ezredtulajdonosnak, a Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben működő vizsgálóbizottság elnökének. Nagyszeben, 1763. máj. 17.

(Kivonat.)

Tudatja, hogy a kormányzék gr. *Bethlen Miklóst* Háromszékbe küldötte a nép lecsendesítésére megfelelő instrukcióval és felolvasandó nyílt rendelettel, melyben megvannak mindazon érvek, melyekkel a lázongó nép lecsendesíthető. Épen ezért megküldi nekik is, hogy ő exciája Csíkban is felhasználja a bizottsággal.

Adolf B. de Buccow mp.

B. Sam. Brukental mp.

Steph. de Hannenhaim secr. mp.

(Eredetije Csíkvárm. ltr.)

64.

A gubernium által kiküldött bizottság (br. Josinezy és br. Hutter) jelentése Csíkszék panaszaira és sérelmeire, melyeket az udvar felülvizsgálat végett a főkormányzéknek leküldött. (Nagyszeben, beadatott 1763. máj. 19.¹⁾)

Relatio de gravaminibus sedium Siculicalium Csik, Gyergyó et Kászon penes benignum rescriptum de 31-a Martii, 1763 anni, ad regium gubernium remissis, ex actis elaborata et 19-a Maii regio gubernio praesentata.

Ut iis, quae sub erectione confinariae in sedibus Csik, Gyergyó et Kászon militiae contigisse exponuntur et quae a sacratissima sua Maiestate fine ocioris medelae remissa sunt quae-rellarum momentis, ad altissimi regii rescripti 31-ma Martii anni currentis emanati sensum illico mederi, et exequenda exequi possint, commissum erat nobis, ut deductionem ipsam per totam eius seriem legamus et relegamus, quaerellarum capita punctatim excerptamus, dein anteactorum coram gubernio seriem cum enarratis in deductione casibus et concomitantibus circumstantiis conferendo distincte adponeremus, quibus iis quaerellis remedium a gubernio poni iussum et in quibus non, et cui medela adhibita fuit, cui non, cuius denique ratione hoc constet et hoc modo concinnatam nostram relationem exhiberemus.

Admovimus manus operi, lectisque et relectis primum iis, quae in *Deductione* ²⁾ de illatis tum nobilitati, tum populo dictarum sedium Siculico in hac materia ad stuporem exponuntur iniuriis, et praejudiciis, ad commissi operis complementum sedulo eniti conabamur. Postquam autem ex instructione nobis praescripta, reique pro eruendis quaerellarum fundamentis exigentia anteactorum etiam coram gubernio, eiusque praeside qua regio in hoc negotio plenipotentiarario commissario seriem curiose evolvere, et cum *Deductione* gravaminum confrontare suscepissemus, non levis se operi ingressit difficultas, dum primo statim obtutu, et in exordio confrontationis inter quaerellarum augustae aulae porrectarum momenta, ac relationes tum provinciarum, tum vel maxime militarium officiorum et subsequenter a commissione ibidem ordinata ad gubernium, eiusque praesidem in hac materia datas, tam apertam

¹⁾ Ld. Halmágyi naplója 92. l.

²⁾ Értetik alatta az a Deductio genuina cz. emlékirat, melyet Csíkszék a határórság szervezése következtében keletkezett zavarokról az udvarhoz felterjesztett (Lásd fennebb 1763. jan. kelettel).

intercedere advertissemus difformitatem, ut si casus maleficia-
tos facta referentes excipiantur, alter-utrius expositiones sub-
sistere non possint, factas autem a gubernio pro medendis
casibus a sedis officialibus relatis ordinationes in Deductione
gravaminum vel penitus esse subtititas, vel in sequiorem et
a gubernii intentione alienum sensum esse detortas, quae ut
lucidius constent, per specialiolem casuum confrontationem
in sequentibus explicare nostrarum duximus esse partium.

Advertimus autem illa, quae a concinnatore gravaminum
operose elaborata et exposita sunt, iniuriarum et praejudicio-
rum momenta tribus facile complecti, absolvere posse capi-
tibus.

Primum est, quod historice deducitur, colonellum *Schröder*
cum capitaneo *Zambler*, ac uno hospitiorum designatore, una
cum supremo iudice regio in mense Junio 1762 absque
ulla praevia dispositione, aut universitatis notitia in sedem
Csik adventos, se ibique populum nihil tale cogitantem additis
poenarum comminationibus ad 500, et poenam capitis elevatis,
nulla facta spontaneitatis mentione ad amplectendam mili-
tiam sollicitasse, populum sese excusare contendentem, metu
et terrore permovere suscepisse, declarando nollent-vellent
militiam suscipiendam esse, nullisque populi responsis attentis
mensurae eundem inter gravissimarum poenarum commination-
es, populique protestationes subjecisse, auctam autem ex men-
suratione populi suspicionem eo responso delevisse: mensuram
non in alium finem adhiberi, quam ut suae Maiestati repraesentari
possit, quam pulchros habeat ille locus homines. Hoc
agendi modo territum populum mensuram subire coactum,
primores autem et totam nobilium universitatem rei novitate
attonitum, omnique pene consilio ideo destitutum fuisse, quod
vel alloqui quempiam ex illis, tanto magis in eorum medium
se conferre nobilibus prohibitum fuisset.

His in exordio Deductionis a primo usque ad nonum
punctum enumeratis paragrafo 10 et sequentibus addit, per-
petuam a contributione, et omnibus extraordinariis praestatio-
nibus exemptionem nobilium, vecturarum, contributionumque
oneri subiectionem et servitutem instar jobbagionum a nobili-
bus ipsis militiam amplectentibus praestandam pollicitam
esse. Quibus praemissis ad maiora in sectione 32 injuriarum
genera devenit, exponendo, quod ii, qui militiam amplecti
noluissent, violenta manu sub variis praetextibus intercepti,
ad arcem Szereda rapti, compedibus vincti et mancipiorum
instar habitati essent. Quibus postremo addit, tres e regimine
Laudoniano regularis militiae centurias ea ex ratione illocatas
fuisse, ut exinde maior militiam amplecti nollentes occuparet.

metus, efficerentque vi, ut armis acceptandis non ultra reluctarentur.

Sed haec in complurimis non conveniunt cum officialium illarum sedium ad gubernium datis relationibus; ab iis vero, quae a supremo iudice b. *Bornemisza*, colonello *Schröder* et officialibus militaribus de tempore in tempus datae sunt, informationibus toto coelo differunt.

Prima est, quam sedis officiales proposuerunt, sub 9-na Septembri gubernio, quaerellam de illis, quae inter v. iudicem *Turi* et v. colonellum *Carato* ex occupatione domus praetorianae intercesserant jurgiis, quae autem per congruas a gubernio eiusque praeside factas ordinationes dudum praesopitis, compositisque habentur.

Altera est, quam sub 8-a Novembris submiserant informationem, qua conquerebantur b. a *Schröder* dedisse ordines, quod tam illis, qui deposito juramento militiae nomen dederint, quam illis, qui milites esse recusarent, cum familia excluso magistratu civili, militari subsint jurisdictione.

Tertia est, quae ab officialibus invenitur relatio 12-da Novembris exarata, referens officiales militares quartiria sibi ad nutum et absque commissariatica assignatione delegare vigiles, salgamum et gratuitas vecturas, a plebe militiam non amplexa exigere, modo nobilem, modo plebejum ad simplicem delationem persequi in arcem Szereda, prout cum Bartholomeo *Szabo* contigisset, includere, ea territorione, quod coloniae Valachicae in haereditates arma recusantium introducendae essent, corda populi lacerare, militiae allectos insolito ausu contra Deum blasphemare, scopetorum explosionibus in publicis plateis obstrepere, et praeteritas iniurias vindicare.

De iis autem, qui in Deductione referuntur, populi ad amplectendam militiam terriculamentis de injectis illis, qui militiam sequi noluerunt, compedibus et mancipiorum instar tractatione, de prohibitione, ne quis nobilium in medium populi se conferre audeat, — et quorum in Deductione a potiori allegatur, de coacta in exordio conscriptionis populi voluntate, et suscepta sub externis territorionibus mensuratione officialium informationes a potiori silent, vel non tantopere rem exaggerant, quin imo ipsa de 12-a Novembris ab officialibus submissa antelata relatio infert, populum ab excellentissimo gubernii praeside intellexisse spontaneitatem arma summendi vel excutiendi cuivis relictam esse; altera de die 2-da Dec. ab officialibus submissa relatio expressis continet verbis: regium gubernium iterato declarasse nationalem militiam istam spontaneam, et non coactam esse debere. Ita etiam erat: commissiones enim guberniales in hac materia tam ad subjudicem sub 18-a

Novembris, quam ad v. officiales sub 22-da et 29-a Novembris expeditae diserto explicant stilo militiam limitropham spontaneam et non coactam esse debere. Omnes istae gubernii resolutiones in manibus officialium provincialium, ad quod scribebantur, erant, poterant, et debebant populo fors aliis propositionibus praecupato, aut minitationibus terrore, ad aquiescentiam explicari, metusque ex eorum animis evelli, quod si unquam fuit, si vero publicatae non sunt, in ipsos officiales recidet culpa.

Relationes porro officialium militarium in hac materia ad gubernii praesidem datae, nobisque communicatae, nullum coactionis, et terriculorum certorum documentum, aut saltem inditium inferunt, quim imo de populi spontaneo primiciis ad arma capessenda animo evidentia perhibent testimonia. V. colonellus *Caratto* in suis de 7-a, 11-a, et 17-a Augusti ad gubernii praesidem datis litteris vix sufficientia pro describenda bona ad amplectendam militiam populi voluntate invenire posse videntur verba illa. Quae successive in mense Octobri et Novembri ab eo scriptae sunt informationes, numerum et tabellas juratorum cum omnimoda spontaneitatis declaratione referunt. Litterae vero supremi iudicis regii baronis *Bornemisza* in exordio huius operis scriptae ejusdem sunt tenoris; illae vero, quas concitato jam populo sub 28-a Januarii dedit litteras, distinctis continet verbis: regii rescripti et ordinationum gubernialium sensum lingua vernacula populo per parvum propositum explicatum esse. Relatio b. *Schröder* de hoc exarata, prout de spontanea populi ad capessenda arma voluntate, evidens perhibet testimonium. Ita utraque distinctissime referunt, quod priusquam opus conscriptionis in Csik aggressum fuisset, v. officiales sedium convocatos praesentibus intentio fuse declarata et plenarie instructos, primum ad iudices pagenses, dein ad populum cum declaratione imminentis militiae conscriptionis negotio missos fuisse. Alienum itaque esse videtur, quod in Deductione allegatur, conscriptionem absque ullius in sede notitia susceptam, et absque ulla rescripti regii, aut gubernii commissionis communicatione tandem continuatam fuisse; alienum etiam a sincerae expositionis exigentia est nullam spontaneitatis mentionem factam fuisse, cum et resolutiones guberniales et ipse officialium relationes contraria inferant testimonia.

Postremo non potest non in considerationem venire illae, quae concitato jam hinc inde populo, a commissione in ejus seditionem ordinata missae sunt in hac materia relationes, sub 4-ta Februarii, et 8-a Martii ad gubernium datae, circumstantialiter referentes populum deposito metu, et absque ulla coac-

tione sponte et paucis exceptis, se coram commissione stitisse, juramentum deposuisse; quo igitur ex fundamento metus tantusque, uti exponit Deductio, terror in populum dimanaverit, ex impartiali praemissarum collatione videri non potest. Eominus etiam subsistere posse videntur ea quae de illocatione regularis militiae in terrorem populi allegantur expositiones, cum non constet, imo nec ipsa Deductio probet vel unicum hominem per regularem militiam ad acceptanda arma compulsus, aut saltem inductum fuisse; constet autem exadverso militiam regularem serius et non nisi concitato jam populo pro restituenda, quae turbari coeperat, securitate illocatam fuisse.

Illa, quae a supremo vigiliarum praefecto *Frölich* et Thoma *Bors* sub 14-ma Dec. submissa est, et qua in Deductione pro testimonio allegatur relatio, alienum non tantum ab armis suscipiendis populi animum indicat, verum etiam de perpensis vexis, pecorum ablationibus, coactaque ad militiam populi voluntate, non levia videntur inferre indicia; perniciosi autem temporis, quo exarata est, fatentiumque consideratione pro impartiali documento assummi non potest.

Conscriptionis exordium, ut ex praemissis patet, susceptum erat cum initio mensis Junii, ab hoc termino usque ad mensem Septembris processerat, uti inductum est, absque ulla, vel ab officialibus, vel a quopiam alio notificata difficultate. Prima, quae hoc tempore se operi ingesserat, erat differentia inter v. iudicem *Turi* et v. colonellum de occupata domo praetoriana exorta. Abhinc subiectus igni fomes, abhinc mutari acceperat populi animus, abhinc etiam officialium de illatis injuriationibus successive relationes. Investigatio v. praefecto *Frölich* et Thomae *Bors* concredita incidit in mensem Decembris; fatentes fuerunt populus cujuscunque consilio aut facto iam concitatus, proinde ejusdem fassiones ex temporis, et mutatorum animorum circumstantiis non sine fundamento pro susceptis habendae.

Quibus omnibus consideratis verisimile videtur esse populum, vel rei novitate, quod vulgare, propriumque eidem semper est, vel conditionis suae hactenus supportatae pertaesum, initio sponte et sine ullis territionibus ad conscriptionem et arma venisse, postmodum autem ad regulam militarem successive tractum a licentia et excessibus cohibitum, ab eo, quod antea placuerat, resilire et iis, quibus nunc detinentur, difficultatibus semet involvisse.

Alterum est, quod de illatis tam jurisdictioni magistratui, quam juribus dominorum terrestrium laesionibus et de occupatis sine praevia commissariatus aut gubernii dispositione

ab officialibus militaribus hospitiiis deducitur quaerellarum caput, sed nec in hac parte combinari possunt illae, quae in Deductione exponuntur quaerellae, cum iis, quae a gubernio acta sunt, quae in prothocolo inveniuntur, dispositionibus.

De praejudiciis jurisdictioni magistratui illatis conquesti erant sedis officiales sub 8-a Novembris 1762, horum quaerellas exceperunt non tantum resolutiones guberniales sub 22-da Novembris pro antevertendis, si observatae essent, praejudiciis salutare satus, sed communicatae etiam sunt cum officialibus constitutiones pro illo, de quo in subjecto agitur militiae, temporisque circumstantiis ad sensum legum patriarum compositae, non-milites civili iurisdictioni restituendo, milites vero in personalibus militari, in realibus vero eidem civili jurisdictioni assignando, quibus pro faciliiori praejudiciorum, confusionumque evitacione in causis, utramque jurisdictionem tangentibus, utriusque etiam iudicis praesentia et votum admissum statuebatur, statui, ordinarique potuerunt haec non tantum ex modernorum temporum et rei militaris, quae tractabatur, exigentia, sed ex desumpto patriae legis in similibus casibus praescripto Appr. Constit. p. 3. t. 19. art. 13.

Ast officiales non attento citatae legis sensu, nec rei, quae agebatur promotione, in sua de 2-da Dec. ad gubernium data remonstracione acceptationem ordinationum respuebant. Non cessavit tamen gubernium tam novis sub 23-a Dec. ad officiales datis monitionibus praeconceptae de laesione jurisdictionis praesumptione accurrere et constitutionum observationem injungere, quam litteris sub 30-a Dec. ad comitem *Nemes* de coërcendis ab utriusque jurisdictionis officialibus, si qui essent, excessibus, modum, medelamque adhibere.

Indirecte itaque appingitur in Deductione gravaminum sectione 30. 31. et sequentibus gubernio excusatio excessuum dolorum eidem notificarum suppressio, et facto recurso non medela, sed novorum excessuum ingens copia, cum et constitutiones publicatae et reliquae quot quot fuerint resolutiones guberniales, prae primis illae, quae sub 18-a et 22-da Novembris et 2-da Dec. ad officiales datae sunt, contrarium evidentem demonstrant, tum pro evitandis jurisdictionum collisionibus, tum pro comprimendis excessibus, si observatae fuissent, sufficientes dispositiones.

Ea autem, qua gubernium pro conservatione jurisdictionis provincialis laborat sollicitudine, pari in manutenendis iuribus dominalibus incumbere cura, concinnator gravaminum iobbagionum contra dominos suos terrestres, concitationes eorumque sub facta spe libertatis, cum praejudicio

legum ad arma capessenda inductiones sectione 40. et 41. inter praejudicia recitat et pro documento publicatas a capitaneo *Römer* patentales et mandata regiminis, adnectit; quam levi autem haec supraedificata sint, fundamento facile inveniri potest. Patentales a capitaneo *Römer* publicatae pro lege suam sphaeram excedente, neminemque obligante, merito haberi possunt. Quidquid autem virium, et efficacitae iisdem tribueretur, praeter spem efficiendorum, et in futurum elaborandorum consolabilem nihil continent, quae si fors incautum etiam aliquem movere potuissent, per gubernii ordinationes praeclusae, penitusque praecisae sunt. Relatis enim nonnullis de conscriptis a subofficialibus militaribus iobbagionibus resolverat gubernium sub 4-ta Februarii 1763, ut illi iobbagiones, quorum conditio constaret, si ad militiam adlecti etiam essent, dimittantur, dubiae autem talium causae, de stylo antea quoque in gubernio usitato, a iudicibus ordinariis provincialibus revideantur. Et haec resolutio per dimissionem conplurium iobbagionum ab inconsultis officialibus conscriptorum re apte etiam sortita est, effectum testimonii loco esse potest, quae ad instantiam *Nicolai, Adami et Andreae Török*, ad familiam in *Csik Bencze* dictam, et militiae adscriptam iobbagionatum praetendebat, et quia relato ad gubernium casu herili jurisdictioni restituta est, sinceræ itaque expositionis ratio exigebatur cum relatione quaerellarum casus a gubernio correctos etiam exponere.

Porro nec ea, quae de occupatis sine praevia commissariatus aut gubernii dispositione militarium hospitii allegantur, conveniunt cum actis gubernialibus, adventantes initio statim officiales ad officia festinantes irregulariter hospitia occupantes admitti quidem potest, testatur autem ea, quae sub 2-da Dec. ad commissariatum de dislocandis istis officialibus data est a gubernio commissio, illocationem cum praescitu commissariatus et gubernii dispositam fuisse.

Tertio demum capite deducuntur excitati ab officialibus militaribus populi contra nobilitatem et magistratum odii pro faciliiori ad arma pertractione argumenta, quae tantum valuisse exponit, ut primo inventi sint, qui contemnerent, quos observare debebant, postmodum autem in apertos excessus domorum nimirum nobilium invasiones rerum eorundem deprædationes officialium, in rebus officii congregatorum, obsidiones, et illegatium ab iisdem obligationum sub extremis comminationibus extorsionis prorumperent. Illae, quae de attentis male feriatorum excessibus, ad invasiones et deprædationes domorum nobilium prorumpentibus, de extortis ab officialibus illegalibus obligatoriis referuntur, injuriae in

facto quidem sunt notoriae, pertinebat autem ad sincere expositionis rationes, ut de illa, quae tempore expositionis adhibita jam erat medela, mentio fieret. Constat enim ex adjacentibus 16 attestatis, ab ipsis damnificatis exhibitis bona illegali via ablata maiori in parte restituta esse; constat etiam ex ea, quae sub 3-a Februarii expedita est commissione gubernalii obligatorias ab officialibus extortas, rescissas, resensu annullatas, laesisque satisfactionem adjudicatam esse, de quibus in Deductione nulla facta esse mentio observatur.

In documentum excitati contra nobilitatem inter populum odii militarium officialium consilia et indesinentia conquisitis undique persvasionum argumenta in eum, qui exponitur, inductionis inciderunt errorem. Ast quemadmodum haec ex superiorum dispositionibus processisse probatur, nusquam quin exadverso et gubernii, et eius praesidis in hac materia ordinationes non nisi mutuam, amicamque cointelligentiae harmoniam injunxerunt; ita facta in tempore notificatione imprudentiam, si quae fuerunt, incitationes facile reprimi potuissent. Et mirandum sane, qua ratione tam altos, uti exponitur, ejusmodi inductio agere potuerit odii radices, cum nobilitatem pro parte potius populi arma detractantis stetisse, per milites relatum fuerit.

Expositis itaque iis, quae ex collatione Deductionis, et actorum gubernii revisione in oculos inciderunt, differentiis, superest, ut pro instructionis nostrae conquaerellarum momenta, quibus ex gubernii ejusque praesidis dispositione medelam iam positam esse deprehendimus.

Invenimus autem conplanata, compositaque esse:

Primo, casum differentiarum inter v. iudicem *Turi* et v. colonellum *Caratto* ex domus praetorianae occupatione exortum.

Secundo, casus de conscriptis indubitatis iobbagionibus ad gubernium relati, correcti sunt omnes.

Tertio, illegales, quae sub quibuscunque praetensionibus contigerant, exactiones pecora, aliaeque res mobiles ab excedentibus ablatae, iuxta antelatas attestaciones, ut plurimum sunt restitutae.

Quarto, extortae ab officialibus sub acclusione obligatoriae vigore commissionis gubernialis cum gravi resensu sunt rescissae et annullatae.

Superesset itaque adhuc serio investigandum, utrum unicuique totum, quod ablatum, et in quo damnificatus fuit, restitutum sit, nec ne? Quae in casu non restitutionis illico restituenda, non conplanata complananda et patratores severe puniendi essent.

Hátán: Relatio de gravaminibus sedium Siculicalium Csik, Gyergyó et Kászón, penes benignum rescriptum de 31-a Martii 1763 anni ad regium gubernium remissis, ex actis elaborata et 19-a Maii regio gubernio praesentata.

(Egykorú másolat a br. Huszár-levéltárban.)

65.

Csik-, Gyergyó- és Kászonszék vezetésitzjei a guberniumnak. Csikvárdotfalván tartott gyűlésükből. 1763. máj. 20.

(Kivonat.)

Május 10-iki rendeletét a fegyvert letett és házukból elköltözött lakosok visszahívásáról, a határok őrzéséről, 16-án vették *gr. Kálnoki* tábornok, bizottsági elnök útján. Minthogy mind a 4 széket érdekelte a dolog, csak mára gyűlhettek össze.

Mellékelik a lakosság választát a havasok őrzése felől. (Ld. alább egész terjedelmében).

A nép visszahívására az erdőkből elküldöttük két ülnökünket a gub. rendelet magyar fordításával, hogy minden módon beszéljék rá őket a visszatérésre. De a bizottság körözvénye s a katonatisztek s jelesül Carato alezredes biztosító levele mellett előbb visszahívtak közül többen üldöztettek, elfogattak és börtönben kínoztattak, a mi miatt a nép immár bizalmatlan, főkép midőn látja, hogy még nemes emberek is elfogattak újabban.

Megjelentek e gyűlésre a fegyvert nem vállalt falvak bírái és követei is mindkét Csikszékből s ezek előtt mind a vice-tisztek mind a Thaal őrnagy (vigiliarum supr. magister) bőven kifejtették a havasi őrködés elengedhetetlen szükséges voltát, az ellenkezőket súlyos végrehajtással fenyegetvén; mégis tisztán és egyhangúlag kijelentették előbb szóval, majd írásban is (mit mellékelnek), hogy a felhozott okok miatt az őrködéssre nem vállalkoznak, sem fuvar az őröknek (a mi a szolgálmanyok között megváltatott) készpénzfizetés nélkül, vagy utóbb fizetendő utalvány nélkül nem adnak, végrehajtást e miatt nem tűrnek, későbbiek inkább elhagyni ősi székeiket és csapatostúl átmenni Moldvába, mint itt ilyen viszonyok között magokat az őrködéssre kötelezzék és így katonai igazgatásnak (a mit semmiféle érvel nem lehetett a fejökből kiverni) bármiként alávettesenek.

Átnyújtottak továbbá egy emlékiratot (memoriale), kérvén, sőt hív. köteleességünknel fogva követelvén, hogy abban foglalt sérelmeiket orvosoljuk. Eredetiben küldjük a guberniumnak, hogy intézkedjék a teendőkről.

(Másolata a br. Huszár-ltrban, a csiki jkvben.)

66.

Felcsik havasalji falval nemkatona lakosainak a székgyűlés elé terjesztett óvása a havasi ősvényeken és határszéleken való őrködés ellen. Csikvárdotfalván, 1763. máj. 20.

A következő okokból nem akarnak a havasokon és ősvényeken őrt állani, ménosági, mindszei, szentléleki, szentmiklósi, szépvízi és a több szomszédi faluk lakosai, kik még fegyvert fel nem vettek.

1-mo. Mert felséges királyné Asszonyunk maga kegyelmes rescriptumában de 6-a Jan. anni 1673 azokat, a kik kész jóakarattal szerént a fegyvert felvállolni (!) nem akarták, az ők ennekelőtte való szokott állapotjukban mozdíthatlanul parancsol megmaradni, békességben meghagyatni; a mi eddig való állapotunk pedig volt, a többi között a havasokon és egyébütt is ne strásálni, őrt ne állani.

2-o. A havasokon ennekelőtte is csak akkor állunk vala őrt, midőn nagy veszedelmektől és közönséges hazát illető kártól félelmes hírek voltak, úgymint tatárok vagy más ellenségek irruptiója, pestis vagy marhák döge hírei kívánták, oly hírekben is pedig csak akkor, midőn militia elegendő nem volt, azt is a nemes szék tisztei parancsolatjából; de mostani időben, Istennek hála, afféle hírek nem hallatnak, de ha következének is, jelen vadnak, a kik reguláris és másféle katonák.

3-o. Az incl. deputata commissio a maga parancsolatjában, melyet 18-a Aprilis ao. 1763 hozzánk, kik fegyvert nem vettünk, küldött, ezen szóból írja: az mélt. kir. gubernium parancsolatja az, hogy az még renitensek, vagyis még nem katonák, akkor a mikor szükség kívánja, hogy székheljek, vagyis határok őrzésére menjenek, mind szintén ennekelőtte való időkbén. De mü ennekelőtte való esztendőkbén, a melyikben is csak egyedül ilyen szükség, a mely is most tapasztaltatik, vala, nem kényszerítettünk a szék határokon és havasokon őrt állani és vigyázni, mert a plájások, a kiknek hivataljokba volt, elégségesek voltak; nem is lehet a mélt. kir. guberniumnak a maga tulajdon parancsolataiban ellenkezni, és ha akarna is magával ellenkezni, abban nem, a melyet bölcsőn megítélhet, a mi kárunkra, vagyis privilegiumunknak felbonthatására, megromlására szolgálna.

4-to. Mert felséges Asszanyunk és királyunk szentül meg esküdtek arra, hogy minket azokban változhatatlanul meg akarnak tartani, őrizni, és erőnköt feljülhaladó terheket vállainkra nem tenni, azokat főképpen, melyik a vivum aerarium munk nem kevés romlására lenne; hogy miképpen pediglen

mű is terhes 4 r. for. főpénzt és más jószágainknál is nem kevés adót fizetni leszünk elégségesek, mert másképpen a mű sovány kezünkön oeconomiankat egy fillérért a más talám fizetnek is (így!) a nagy havasokon való szolgálat miatt elhagynia kényszerítetténk, ily nagy inségre, nyomoruságra ez okon szegény fejünket vetvén.

5-o. A mint a dolog vagyon, kényszerítettünk megvallani, *militaris jurisdictio* alá esni nem akarunk, melybe efféle havasokon, más helyeken parancsolt órállásokkal kívánnának venni, valóságosan is látjuk, tapasztaljuk.

6-o. Sok oly terhünk viselése is akadályok efféle strázsálástól, úgy mint 3—4 katonák vadnak házanként rajtunk, és azok körül való szüntelen szolgálat, mészárszékeket szüntelen kárunkkal tartunk, vecturát, forspontot naponként, adóért való executiót s több sok szokatlanakat is.

7-o. Praejudicál ez okon is, hogy csak mű, nem az egész székely *natio* supportálja ezen strázsálást, ha oly szükség hozná is.

8-o. Ugyanezen okokban az eddig való királyi ordinatiók ellen is stázsára, örre menő *limitrophus* katonáknak kalauzt adni és kenyereket vinni nem akarjuk, mert különben eddig is sok inségek között volt állhatatlanságunkban kifogyván, kényszerítettünk szomszéd országokra bujdosni.

9-o. Az is sérelmet okozó dolog, hogy a *contributionis* tabellákban és libellusokban a nevünk után írtak a *titulus limitrophus*; az ellen kiváltképpen protestálunk, ellene mondunk, nem akarjuk, mert soha ilyen móddal, ilyen úton katonák nem leszünk. Azért ezen protestatióunkat a nemes szék *protocolumában* beíratni akarjuk és alázatosan kérjük, és a mennyiben szükséges leszen, felsőbb helyre, a nemes szék által *promoveáltatni* kívánjuk.

(Egykorú másolata a br. Huszár-levéltárban, a cölki jegyzőkönyvben.)

67.

Mária Terézia rendelete a székely határőrség szervezésére kiküldött bizottságnak, hogy minél előbb munkához lássanak. Kelt Bécsben, 1763. máj. 21.

Maria Theresia etc.

Spectabiles ac magnifici, fideles nobis sincere dilecti!
Quo res erectionis militiae in sedibus Siculicalis Csik, Gyergyó et Kaszon devenisset, ex ea, quam regium in Transylvania gubernium nostrum penes demissam 10-ma currentis datam informationem suam nobis submitit, comissionis, ad dictas

sedes ordinata repraesentatione et huius allegatis, hic advolutis perspeximus, cumque publicam ibi quietem et tranquillitatem in periculo versari, haec etiam indicarent, quam tamen tutum semper salvamque cupivimus, resolvimus clementer, ut vos tamquam in eo militiae negotio, a nobis iam benigne nominati commissarii, assumpto actuario illo, quem vos ad assequendum finem idoneum et capacem inveneritis, in sedes illas primo quoque tempore concedatis ac populum, qui extrema plane emigrationis agitare consilia et partim iam ad silvas quoque recessisse perhibetur, ad statum perfectae quietis ante omnia reponere connitamini. Pro facilitanda hac expeditione vestra ordinavimus una, praelibatoque gubernio nostro sub hodierno iniunximus, ut commissio, quae hactenus in illis sedibus operata est, illico revocetur. Vestrum proinde erit ea in hinc scopum adhibere media, perque tam quies in populo, quam publica tranquillitas ad suum statum reduci queant, consequenter de incaptivatis quoque eatenus disponatis, quatenus e re servitii nostri fore existimaveritis; de custodia limitum, quoad emigrationem impediendam, cum interimali nostro armorum praefecto, ut et gubernio regio concertanter providendo ac de casu in casum frequenter ac genuine informando. Quibus reliquo etc.

Vienna Austriae 21. Maji 1763.

Maria Theresia m. p.

Gabriel com. de Bethlen m. p.

Ad mandatum Alexander Horváth.

Czímzés: Spectabilibus et magnificis N. N. in negotio erectionis militiae confiniariae Transylvanicae denominatis commissariis regiis, fidelibus nostris, sincere nobis dilectis.

Hátán Halmágyi írásával: Rescriptum 23 (!) Maji 1763 de institutione commissionis.

(Egykorú másolata Halmágyi Protocolluma 1. l. Kivonata Halmágyi Ferencz Libellusában azzal, hogy olvasatott a guberniumban máj. 31-én.)

68.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763. máj. 25.

(*Kivonat.*)

Br. Buccow parancsnokló tábornok tegnapelőtt máj. 23-án *br. Brukenhallal* elindult innen Bécs felé, miután az időközben parancsnokló *gr. Montoja* altábornagynak a parancsnokságot átadta, azzal az útasítással, hogy a határőrség ügyében velem egyetértőleg járjon el. A főkormányzék elnökségét *br. Bajtay* püspök vette át.

Gr. László titkos és gub. tanácsos 21-én birtokáról ide jöven, érintkezésbe léptem vele a határórség tervezete felől. Két tervben állapodtunk meg. Az egyik szerint Csík- és Háromszékben az önként vállalkozókból, de csak a szabad székelyekből, egy gyalog ezred lenne felállítandó és Udvarhelyszékből egy huszár ezred. A másik terv szerint a Moldvával határos Csík- és Háromszék a jobbágyság kivételével egészen katona-lábra állíthatnák, kiváltságaik megtartásával és olyan alkotmánynyal, hogy előjogaik élvezete mellett szolgálják ő felségét.

Háromszék még nem csendesedett le, a mint *Ernst* alezredesnek Buccowhoz írt, de elindulása után érkezett jelentéséből látható, melyet mellékelek.¹⁾ Minden nap várjuk a Háromszékbe küldött *gr. Bethlen Miklós* visszatérését, hogy az ő jelentéséből lássuk az ottani állapotokat és hogy mit lehessen továbbra várni tőlük.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban jun. cs. 326/3. sz. a.)

69.

A gubernium Csíkszéknek. Nagyszeben, 1763. máj. 27.

(Kivonat.)

A királyi szolgálat, a kincstár érdeke, a közbiztonság, az egészségügy, a szökések s a csempészet meggátolása megkívánja a határok gondos őrzését. Tudni kell: miként, hány ór és minők őrzik jelenleg havonként a határokat? Tudósítsanak felőle 15-öd naponként. Ha pedig a szék határai nincsenek eléggé megőrizve a határőr katonák által, egészítsék ki polgári lakosságból, vagy az előbbeni egészségügyi őrségből (a plájásokkal) a szokott zsoldfizetéssel.

(Másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

70.

Udvarhelyszék köznemesei ünnepélyesen protestálnak a szabados és nemtelen, nemes székelyekhez illetlen címzések ellen. (Jegyzőkönyvbe iktattatott a viceszéken 1763. máj. 31.)

Protestatio.

Mi nemes Udvarhelyszéki kiváltképen való nemesek, dic-tamine Decr. Trip. par. 3-tiae tit. 4-ti et de ao 1691 emanati diplomatis Leopoldiani, úgy mint *armalista*, *donatarius*, *primi-*

____¹⁾ Ld. fennebb május 15-éről.

pilus és darabont, egyenlő nemességű székelek solemnis protestationkkal jelentjük a tektes ns. székeknek, hogy jóllehet instantiáinkban, melyeket mind felséges apostoli koronás királyné Asszonyunknak, mlgos regius commissáriusnak, fő és vicetiszteinknek beadtuk, jelentettük volt, még is mivel abban kívánt consolátionk nem érkezett, hogy a *libertinus, ignobilis* és más eféle, nemes székelekhez illetlen titulusokat, melyekkel illetlenül ruháztatunk és a mérges mirígygyel járó halálnál keserveesebb neveket nem szenvedhetvén, protestálunk azok ellen, hogy mi ily nagy illetlen terminusokat pacifice nem hogy szenvedni kívánnók, sőt életünk fogytáig is ellene tusakodni debitis viis kívánunk, nostra juramentali formula observata. Sőt falunkban is azon egyeztünk és megtiltottuk, hogy senki ne mondja egyébképen, hanem becsületes nemes falunak. Mely nevezetekről, hogy iterum atque iterum protestálunk és protocolálatni, in paribus kiadatni kívánjuk, felolvastatván et protocolálatván.

Más írással: Anno 1763, die 31 Maji in oppido Székely-Udvarhely coram vice sedria praesens protestatio est improthocolata et perlecta.

(Eredetije: Udvh. vm. lvtában, acta politica 48. sz.)

71.

A főkormányzók Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek. Nagyszében, 1763. máj. 31.

(Kivonat.)

Ő fge legujabb leíratával visszahívatta a székebe a gub. által rendelt vizsgáló bizottságot. Azzal tudatja ezt, hogy míg ő fge rendelete a székelek állapota felől (circa statum Siculorum) megérkeznek, a közbékére viseljenek gondot. A kik a multkor küldött patens kihirdetése előtt a fegyvert megtartották, hagyják meg a katonatisztek parancsnoksága alatt; azokat, kik a fegyvert letették, tartsák a köteles engedelmisségben; a határok őrzésére kiváló gondot fordítsanak.

B. Jos. Anton. de Bajtay praes.

Steph. Halmágyi secr.

(Eredetije Csíkvrm. ltr.)

72.

Túri István gyergyai vicekirálybíró kérdőre vonja a szentmiklósiakat, hogy elismerik-e a szék tisztsége hatóságát s átengedik-e székházat, avagy nem? s a szentmiklósi határőrök arra adott felelete. Gyergyó-Szent-Miklós, 1763. jun. 4., 13.

Mi alább subscribált személyek adjuk tudtára mindennek, quod in hoc ao praesenti 1763-dik esztendőben juniusnak 4-ik napján tek. nemz. gyergyai vicekirálybíró uram, tamásfalvi *Túri István* uram, ratione officii dicti vicejudicatus regii parancsolván nékünk, hogy mennénk el nemes Gyergyószékben Szent-Miklóstra, és az alább írt instructio szerint a szentmiklósi falus bírót *Török Ferenczet*, másodmagával, úgymint *Benedek Mihállyal*, megkérdeznők. Mely instructio így következik:

Recognoscálják-e az eddig való nemes szék magistratusát? és vagyon-e valami ügyekezetek a nemes szék törvényes háza aránt a nemes szék tiszteit háborgatni? mert igen sok haszontalan szók hallatnak a szentmiklósiaktól, melyek közönséges edgyezisből (!) vadnak-e? nem-e? nem tudatik; azért nyilván és világosan adják ki magokat azok iránt, hadd tudja a nemes szék is mihez tartani magát, ne legyen csak titkon s alattomba a dolog.

Mely instructióval kötelességünk szerint mü is elmentünk nemes Gyergyószékben Szt. Miklóstra és fenn nevezett mostani falus bírót és falu emberit, primipilusokat megtalálván, tekintetes nemzetes tamásfalvi *Túri István* uram Szt. Miklóson lévő házánál, melyben most lakik strennuus *Abrahám Sándor* örmény companiabéli személy, ő kegyelmek előtt anno et die praenotatis a fennebb írt instructiót szóról-szóra elolvassván, adának nékünk ilyen feleletet, úgy mondván: *Mü most semmit nem felelhetünk, hanem öszvegyülünk, a mit fogunk végezni közönségesen, azon egyezést egyikünknek, úgymint gyergyószentmiklósi Galló Ferencz nobilisnek általadjuk.*

Mely dolog mi előttünk és általunk így menván végben, írtuk meg mü is futura pro cautela fide nostra mediante tulajdon subscriptionkkal és pecsetünkkel corroborálván.

Datum anno, die locoque ut supra.

Gyergyószentmiklósi Galló Ferencz nob.

nemes Gyergyószéknek jurassora (p. h.)

és Gyergyóallfalvi Ferencz Mihály primipilus

neme; Gyergyószéknek jurassora.

Minekutánna pedig anno 1763 die 13-tia Junii fenn nevezett gyergyószentmiklósi falus bíró és falu embere a fenn írt feleletek

szerént összevgyűjtötték volna közönséges Szt. Miklós falviakot, nékem alább scribált személynek, a magam tulajdon lakóházamnál, gyergyószentmiklósi Márton János, Török Ferencz primipili és Köllő András nobilis tőnek ilyen feleletet:

A miképpen tktes királybíró uram *Túri István* uram reá kérdette *Török Ferencz* uramot, mint Gyergyó Szt. Miklós falvának bíróját, hogy tudniillik: agnoscálja-e Szt. Miklós falva magistatusának az eddig való nemes széket, és a nemes szék házából van-e szándékok azon nemes széket turbálni? arra *Márton János* által felelének eképpen: meggyeztünk azon, hogy szintén úgy agnoscáljuk a nemes széket, és tiszteljük, mint eddig, de úgy, hogy azt nem akarjuk, hogy nekünk királybíró uram parancsoljon, megfelelünk ugyan királybíró uram előtt a törvényben is, ha katoná nem katonával perel. A mi pedig a nemes szék házáti, azt mondá Márton János ó kegyelme; oda ne gyűljenek nemes székbéli tiszt uraimék, mert meg nem engedik addig, míg válasszok nem jó, mivel már elküldöttek s magok sem mennek addig a szék házához, hogy válják el egyfelé a székháza dolga.

Melyről én is adom ezen testimonialisomat fide mea mediante tulajdon subscriptionnal s pecsétemmel is megerősítettem.

Datum anno die locoque ut supra.

(p. h.) Gyergyószentmiklósi Galló Ferencz nob.
nemes Gyergyószéknek jurassora mp.

(Egykorú másolat a br. Huszár-levéltárban.)

73.

A gubernium br. Bornemiszanak. Nagyszeben, 1763. jun. 9.

(Kivonat.)

Csikszék v. tiszteinek mellékelt jelentéséből láthatja, hogy a közbéke mennyire meg van zavarva a székben. A gubernium patense megmutatja, mivel gondolták lecsilapítani a kedélyeket.

Mint hogy a csiki commissio ő fge rendeletéből visszahívott, szükséges, hogy a zavar helyreállítására és a rend fentartására visszatérjen a székbe.

A királyné új bizottságot jelölt ki a főnemesi rendből az ő szándéka végrehajtására királyi biztosokul és elrendelte, hogy míg ezek bemennek, addig minden maradjon a régi álla-

potban. A gubernium kiadta rendeletét és a főhadparancsnokság is, hogy kiki a maga alárendeltjeit tartsa köteles engedelmességben és rendben.

Meghagyatik, hogy tüstént menjen be a székbe és a népet teljes csendességre hajtsa és a gubernium előbbi rendelete értelmében a határőrzésről gondoskodjék, a nép kivándorlását csiláptsa le, a szökevényeket és főkép a csábítókat fogassa el és mindenekről informálja a guberniumot.

A vizsgáló bizottság jelentette, hogy a felcsíki helyettes alkirálybíró hivatalát a nehéz viszonyok között páratlanul betöltötte. Ha netán nevezetes és törvényes okok akadályoznák a székbe menetelét, jelentse a guberniumnak s a székhez intézett rendeleteket tüstént küldje a vicetiszteknek megfelelő intézkedésekkel.

B. Jos. Anton. de Bajtay praeses.

Alexius Cserei.

(Másolat a br. Huszár-család ltrában, a csíki jkvben.)

74.

A főkormányshék rendelete Csík-, Gyergyó- és Kászonszékhez, melylyel a közrend és nyugalom helyreállítása czéljából nyílt rendeletet küld kihirdetés végett: jelentést kíván a Moldovába menekültekről s megküldi br. Siskowicznak a katonák számára adott útasítását. Nagyszeben, 1763. jun. 9.

Sacrae caesareo regiae et apostolicae Majestatis, archiducis Austriae, principis Transsylvaniae et Siculorum comitis, dominae dominae nostrae clementissimae nomine.

Egregii et nobiles agiles nobis benevoli! Salutem et gratiae caesareo regiae incrementum.

E submissa de 4-a currentis mensis D. Vestrarum repraesentatione displicenter admodum informatur r. gubernium, populum in iisdem sedibus curae D. Vestrarum commissis, nec post publicationem priorum gubernii patentium, ad pacis, tranquillitatisque studia permotum esse, quin usque in hodiernum nociva agitare consilia, vim, damna, iniurias proximo inferre, vindictam exercere, nonnullos in silvis latitare, pacem denique publicam et privatam in periculo versari.

Pro illa itaque, qua in summi servitii regii promotionem, communemque patriae salutem iugiter fertur sollicitudinem, non potuit gubernium non obviam ire his malis, expeditisque patentibus serpenti in herba malo occurrere.

Expressa sunt in praememoratis patentibus motiva et argumenta, quae plebem utriusque status, militaris nempe et provincialis, ad frugem, animorumque unionem et tranquill-

tatem a turbis et confusione rerum retrahere possunt, quae si a vestris, iunctis cum militaribus officialibus consiliis, ad captum plebis explicata et declarata suo modo fuerint, semina malorum ex animis eorum evelli non dubitatur.

His proinde D. Vestris committitur, ut praemissas patentes in omnibus possessionibus suo modo publicare, populum in earum conformitate ad obsequium et pacem persuadere, confinia et semitas diligenter custodiri; si ob renitentiam populi tam armati, quam non armati ex onerum huic vel maxime incumbentium ratione aliter fieri non posset, vel sufficiens securitas in horum vigiliis non speraretur, plajassones, dum et ubi necessarium fuerit, iuxta priores gubernii ordines, in militarium subsidium, vel absque eo etiam ad tuendos principatus fines, modo priori, erga stipendium ordinare haud intermittant, secures omnes et singulos reddendo, nullam ex hac alpium, semitarumque custodia status militaris obligationem nasci, aut unquam formari; ad quam videlicet et leges principatus et benignae resolutiones caesareae regiae, propriaeque publicae securitatis ratio illos adstringunt. Quemadmodum vero a suprema armorum praefectura emanati iam sunt ordines ad singulos militiae praefectos, ut paci ac tranquillitati publicae studeant, ita etiam ex parte gubernii serio D. Vestris committitur, ut populum sibi commissum ad obedientiam, pacatioraque consilia revocare, viribus omnibus satagant, cum iisdem officialibus mutuam cointelligentiam habeant, harmoniam colant et omnem dissidii, collisionisque occasionem antevertant.

Non sine reprehensione observat porro gubernium ex eadem D. Vestrarum relatione 270 patres familias in Moldaviam profugos nunc primum memorari, nec quidpiam hactenus in re tam gravi et publico damnosa ad gubernium a D. Vestris relatum esse. His itaque D. Vestris serio iniungitur, ut qui nominanter? unde? quando? quasve ob rationes emigraverint? sine mora investigare et r. gubernio continuo referre, suarum ducant esse partium. In futurum vero initis cum militaribus officialibus et contumaciae directoribus consiliis, eo omnes et singuli adnitantur, ut vigiliae et ad commoda loca et sufficienti ad impediendum profugium numero et bene instructae collocentur, ut praeveraricationes, plebisque emigrationes sistantur, transfugae et cumprimis eorum seductores intercipientur. Secus enim nec milites, qui in hunc praecipue finem conscripti, beneficio adhuc dum fruuntur, nec plajassones in excubiis constituti promeritas negligentiae poenas effugiunt. Insuper autem frequentes et prout rei gravitas exigere videbitur, sine mora, ac de casu in casum informationes suas regio gubernio submittere haud intermittant.

Demum ex hactenus actis innotuit gubernio, repertos fuisse nonnullos tam ex officialibus, quam nobilibus, plebeisque, qui populum tam ab armorum assumptione alienassent, quam armatos et iam iuratos ad armorum depositionem variis suggestionibus concitassent; quod factum, velut turbarum incitamentum, non potest non resentire gubernium, suo tempore saevire quoque in authores tanti mali animadversurum. Serio itaque D. Vestris praecipitur, quatenus denuo currentalibus publicari faciant, ut omnes et singuli ab eiusmodi nocivis ausibus supersedeant, studium omne ad tranquillitatem restaurandam convertant, contrarium audentes illico gubernio referant, secus de contigibili casu sinistro D. Vestras responsuras.

Caeterum observent D. Vestrae ordinationes editas, quarum virtute actuales milites, seu qui nondum arma rejeissent, sub militari iurisdictione relictis sunt, nec hi ad pendendum tributum, aliaque subeunda onera, usque ulteriorem suae Majestatis benignam ordinationem regiam adstringantur, verum in statu quo maneant et conserventur; alii vero, licet conscripti, mensuraeque subiecti fuerint, seu arma recusantes, seu recepta deponentes, magistratuali iurisdictioni subiaceant, et tam ad contribuendum, quam reliqua onera supportanda compellantur, ab hisque perceptores regii indiscriminatim contributionem indilate exigant.

Intellecturae porro erunt D. Vestrae e dispositione commissariatica, equestris, pedestrisque militiae, hactenus in his sedibus illocatae, potiori parte educta, quatuor centurias denuo illocari. Ne itaque populus terrore aliquo percussus fugam meditetur, D. Vestrarum partium erit, populum debite praevisse instruere et efficaciter informare, non alio, quam quartierii titulo eandem eo dispositam, et reprimendos ausus sinistros, si qui se exercerent, onus eorum alleviatum esse per educationem equitum, quorum intertentio difficilior longe fuisset, ad securitatem denique non armatorum, ut ab armatis violentias fors inferre volentibus protegantur. De cujus militiae dislocatione habita rerum et circumstantiarum ratione cum eiusdem praefecto cointelligendo, eas faciant dispositiones, ut nec militiae quidquam desit, nec contribuentes supra vires graventur. Eum in finem accluditur isthic instructio, militaribusque ab illustrissimo domino barone *Siskovits* data, pro notitia et directione. Secus non facturis alte fata sua Majestas sacratissima benigne propensa manet.

E regio principatus Transsilvaniae gubernio.

Cibinii, die 9-na Junii 1763.

B. Jos. Anton. de Bajtay m. p.

Alexius Cserei mp.

Külczim: Egregiis, nobilibus item et agilibus v. iudicibus regiis, iuratis assessoribus ac notario incl. sedium Siculicalium Csik, Gyergyó (!) et Kászon, nobis benevolis.

(Eredetije Csikvm. ltárában. Mellékelve egy nyílt rendelet és a katonáknak — Schwartz alezredesnek — adott útasítás mása. — Másolata a br. Huszár ltrban, a csíki jkvben.)

75.

A főkormányshék nyílt rendelete (patense) Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek, melyben a törvénytelenségek megszüntetésére, csendes, békességes magaviseletre inti a lakosokat. Nagyszében, 1763. jun. 9.

A császári és királyi s apostoli szentséges felségnek erdélyi örökös fejedelemségében lévő és belső tanácsból álló királyi guberniuma!

Ezen patens parancsolatunk által nemes Csík, Gyergyó és Kászonszékbeli lakosoknak közönségesen értékre adni kívántuk:

Azt reménlette vala ezen királyi gubernium, hogy minek utánna az közelebb kiküldött patenséből meg fogja ti kegyelmeitek érteni azon atyai fő gondviselését az királyi guberniumnak, mely szerint a ti kgték sok rendbéli kérésekre és a népnek vigasztalására nemcsak kglms fejedelmünk ó Felsége királyi tekintete elejiben dolgokat alázatos törekedése mellett terjeszteni, hanem egyszersmind ó Felsége ez iránt való kglms parancsolatjának érkezésiig is, mind az katonákat, a kik addig a fegyvert megtartották volt, mind pedig azokat, kik a fegyvert vagy letették, vagy fel sem vették volt, azon állapotban, melyben említett patensünk találta, megmaradni engedte, nemcsak illendő háládatossággal fogadni, hanem egyszersmind az ó Felsége kegyelmes rendelését minden csendességben elvárni és született nemes indulatokat, s keresztényi kötelességeket, egymás fogyatkozásának megengedésében és a közönséges békességnek helyre való állításában helyezettetni fogják. Kedvetlenül tapasztaljuk mindazonáltal, hogy a királyi guberniumnak ezen jóvoltával visszaélvén, nemcsak a fegyvert letett és fel nem vett népnek némely része, hanem a fegyvert megtartott katonák s majd mindnyájon továbbra is a közönséges csendességet tilalmas cselekedetekkel háborítani, magok hadi, vagy székbéli tiszteiknek tartozó engedelmisségeket félretenni, mintha sem főbb igazgatói s előjárói, sem magistratussa nem volna magok között és tetszések szerint való rendelkezésekre vetemedni meg

nem szűnnek, a gyűlölséget, bosszúállást és egyéb kedvetlen dolgokat tévén fel magoknak célul, épen olyan időben, midőn az egész népnek kívánt vigasztalására nemcsak az eddig ott maga hivataltját folytatott commissiot ő Felsége félbenszakasztatni kegyelmesen megengedte, hanem, hogy nagyobb könnyebbsége legyen a népnek, az ott való regulata militia nagyobb részének máshová való rendelését a gubernium végbe vitte vala, de hír érkezvén némelyeknek zenebonára czélzó szándékiról, helyben kellett maradni, menvén mindazonáltal a tiszteknek parancsolattya, hogy az eddig quartélyost tartó népről szállítassék azokra a hatalmok alatt lévő személyekre, kiknél eddig quartélyosok nem voltak. Méltóztatott felséges király Asszonyunk önként való anyai kegyelméből nagyméltóságú úri személyeket arra rendelni, kik a székely nemzet állapotját jól megvizsgálván, a mostan felállítandó új katonaságnak módját úgy kidolgozzák, hogy az nemes székely nemzet törvényeinek, régi szokásoknak és szabadságoknak sérelme nélkül az ő Felsége szentséges akarattya teljesítessék. Hogy azért felséges Asszonyunknak és a királyi guberniumnak anidmadversióját elkerülhessék és törvénytelen, tilalmas cselekedetekkel érdemlett büntetést magok fejekre ne vonnyanak, valamint ezelőtt, úgy most is, az felséges királytól adatott hatalmunk szerint és nevével parancsoljuk ti kgteknek, hogy felséges Asszonyunk kegyelmes válaszanak és anyai rendelkezésének leérkezésiig legyenek minden rendek illendő csendességben, megmaradván kiki azon állapotban, melyben elébbeni patensünk találta; minden vérengzéstől, visszavonástól, szándékos bosszú és kártételektől, úgy egyéb mindenféle ártalmas cselekedetektől és tanácsoktól magokat megtartóztassák, a fegyvert le nem tett személyek magok hadi tisztjeitől, a többi pedig a szék tisztjeitől tartozó és teljes függéssel legyenek, ezeknek közjóra czélozó rendelkezet, és parancsolatokat teljes tehetségek szerint véghez vigyék; a plájokat mind a katonák, mind az hol szükséges lészen a nem-katonák a tisztek parancsolattya szerint szorgalmasan őrizték, és mind ez iránt, mind egyebek iránt első patensünkben kiadott rendelkezéseinket teljesíteni el ne mulassák, bizonyosok lévén abban a nem-katonák, hogy ezen vég-helyeknek őrizeti által semmi hadi kötelesség reájok nem ragad, épen csak az királyi kegyelmes rendelkezéseknek, törvényeknek és magok hazafiúi kötelességeeknek tesznek ez által eleget. Másként valakik ti kgték közül továbbra is vakmerőségre adnák magokat, és a parancsolatoknak nem engedelmeskednének: azok ellen, mint az közönséges csendesség és békesség felháborítóji ellen, mind az hadi, mind pedig hazabéli törvé-

nyek igen súlyos büntetést statuálván, törvénytelen cselekedeteknek méltó jutalmát; azok ellenben, kik a csendességnek és közbékességnek helyrehozására igyekeznek, a felséges király kegyelme és királyi gubernium atyai védelmezését magokra várhatják. Mely végre meg vagyon parancsolva mind hadi, mind pedig székbéli tiszteteknek, hogy kinek-kinek cselekedetire vigyázzanak és mind a békességnek követőit, mind pedig felháborítóit nevezet szerint feljegyezzék és a királyi guberniumnak beadják. Nem reméli azért a királyi gubernium, hogy ti kgték közül találtassék valaki olyan, a ki közöttök zúr-zavarban jött dolgoknak orvoslását máris tapasztalván, Istenéhez, királyához, hazájához és felebarátjához való köteletségéről, szeretetéről elfelejtkezvén, aféle tilalmas és közönséges csendességet megháborító dolgokban elegítse (így!) magát és az által régi dicsőretek emlékeztető elejének s egész nemzetének hajdani virágját elhervasztván, ő felsége méltó nehézségének súlyát magára vonni kívánja.

Költ az erdélyi királyi gubernium tanácsából, királyi szabad Nagy-Szeben városában, szent-Iván havának kilencedik napján, ezerhét-százhatvanharmadik esztendőben.

B. Bajtay Josef Antal gub. praeses. mp.

B. Bornemissza Ignác m. p.

G. Lázár János m. p.

G. Bethlen Miklós m. p.

G. Haller Gábor m. p.

G. Teleki László m. p.

B. Seebergi Márton m. p.

B. Josinczi József m. p.

Rosenfeldi Mihály m. p.

Hutteri Mihály m. p.

Cserei Elek gub. secr. m. p.

(Eredetije patens alakjában Csíkv. levéltárában. Másolata a br. Huszár-ltrban, a csíki jkvben.)

76.

Báró Siskowicz altábornok utasítása az Okelli-ezred alezredese Schwartz számára, a ki Csík-, Gyergyó- és Kászonszékre küldetett két századdal az ottani lakosok lecsendesítésére. (K. n. 1768. jun. 9.

Instructio

pro domino v. colonello i. regiminis Okelliani a Schwartz, in sedes Siculicales Csík, Gyergyó, Kászonszék, ablegato, per promaresallum baronem a Siskovicz impetrata.

Præscindendo ab iis, quae exortis provincialem inter atque militarem in illis partibus statum dissidiis, intestinisque odiis causam suppeditassent, postquam sacratissima sua

Majestas de adhibitis in erigenda confiniaria militia nonnullis coacticis mediis informata, ea non solum improbare, verum etiam aliam pro elaboranda modalitate, qualiter nimirum nationalis isthaec militia stabiliri posset, commissionem ordinare clementer dignata esset, interea vero pristinam pacem et tranquillitatem ante omnia restabiliri benignissime iussisset.

Tam ex parte regii gubernii per patentales litteras ad universos sedis Csik incolas directas serio iisdem iniunctum est, ut quolibet eorum in moderno suo statu armato nimirum sub militari, non armato vero sub provinciali iurisdictione relicto, ab omnibus benignae suae Majestatis resolutionis eventus patienter expectetur.

Quam ex parte supremæ etiam armorum praefecturae v. colonello a *Caratto* dati sunt ordines, ut quoniam incaptivationes illorum, qui arma deposuerunt, ad disturbia et profugia reliquorum ansam suppeditassent, militares impofterum a similibus incaptivationibus abstinere, omnemque ulterioribus querelis occasionem praeripere debeant.

His ab utrinque factis dispositionibus, unice ad reducendam dissidentium animorum unionem collimantibus, convenienter non attentis, dum mutuae provincialium erga militares, et militarium erga provinciales gliscentes accusationes hucdum non cessarent, quin potius ultiores confusiones atque disorders in tali rerum statu verendi essent: constituta antea in illis partibus mixta commissio consultum fore existimavit, pro conservanda illic tranquillitate plures adhuc e regulari militia copias in sedem Csik esse illocandas. Quare generalis armorum praefectura praeter praesidiantes in Csik-Szereda centurias alias adhuc duas Okellianas eo ordinare, dominum vicecollonellum autem sequenti cum instructione illac allegare constituit:

Duas centurias in Csik-Szereda, alias etiam totidem illocari solitas, collocabit.

Aliarum duarum centuriarum quartieria in Csik-Somlyó et circumjacentes quatuor vel quinque pagos ordinabit; ipse autem in Csik-Somlyó mansionem suam habebit, dislocationem istam officialibus sedis communicaturus. Tota quatuor centuriarum turba ne vel minimo ejati populo aliunde iam a longo numerosam militiam sustinenti aggravio sit, panem ex Csik-Szereda percipiat, nec aliud quidquam praeter tecti focique usum in modernis circumstantiis praetendendum habebit.

Nullus armatorum confinatorum militari hoc quarterio gravabitur, multo minus a regulari militia contemptui habe-

bitur, quin potius tam ab officialibus, quam gregariis, ad constantiam et in armis perseverantiam ad secuturam usque resolutionem regiam animabuntur. Siquidem a sacr. sua Majestate restituenda stabiliendaque in illis partibus tranquillitas serio demandata esset, domini v. colonelli officium erit, tam per se, quam per deputandos suosmet equis officiales, in propinquiora autem loca per exmittendos etiam probatos subalternos genuinam eiatum circumstantiarum notitiam exploratam sibi reddere, neque tamen eatenus seu per provincialium, seu per militarium officialium partialia potissimum relationes se praecoccupari sinat, verum ex ipsismet eorum actis, factisque veram rerum omnium circumstantiarum cognitionem et turbulentiarum causam eruere satagat. Casu quo utraque tam armatorum, quam non-armatorum pars pacifice se contineret, nihil obstat, quo minus duae centuriae ex Csik-Somlyó in remotiora loca translocari possint, dummodo officiales sedis de pane prospexerint.

Quod si autem ab alter-utra partium periculosi sese exerent motus, domino v. colonello incumbet instantaneam superinde per expressum officialem huc submittere relationem.

Solliciter inquirendum, an confinia et alpestres semitae sufficienter et per quos, qualesque excubitores custoditae et provisae habeantur. Circumstantiis ita exigentibus ad petitum tum officialium sedis, tum v. colonelli a *Caratto* desideranda assistentia non est deneganda, sedulo autem serioque in id attendendum, quo de exerendis sese motibus continuae submittantur informationes, commonendó interea tam provinciales, quam militares officiales, ut fovendae tranquillitati, colendaeque invicem harmoniae diligenter studeant, secus gravem ab utrinque incursuri animadversionem.

(Egykorú másolat, mellékletként az 1763. jun. 9-iki gub. rendelet mellett, Csikvm. lvtban. Más példány a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

77.

A gubernium Gyergyószéknek, Nagyszében, 1763. jun. 10.

(Kivonat.)

A veszteglőknél elfogott csempészek és tiltott ösvényeken átmenő olyan szökevények büntetéséből, a kik a polg. törvényszéknek vannak alávetve, a pénzbüntetés egyharmada a prov. tiszteké, 2/3-ada az egészségügyi bizottság cassájába beszolgáltatandó.

Bajtay.

(Eredeti, Csikvm. ltr.)

78.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1763. jun. 14.*(Kivonat.)*

Tudva van a gubernium előtt, mennyi zavart és megvetést kellett elszenvednie a határórság szervezése óta hívatlában. Mivel hallja, hogy a Csíkba rendelt gr. *Kálnoki Antal* elnöklete alatt működött bizottság visszatért, fél attól, hogy még nagyobb és súlyosabb késedelmet fog szenvedni a közszolgálat, ha a gubernium nem fegyelmezi a népet. Azért kéri, hogy a közjó és királyi szolgálat előmozdítására a gubernium rendelje el az ő kormányzása alatt álló székeknek a tartozó függést és a szükséges alárendeltséget, és *Boros Ferenczet* bízza meg újra az alkirálybíróssággal Felcsíkban.

(Másolata a br. Huszár-levéltár Bornemisza-aktái közt és a csíki jkvben. áthúzva, azzal a megjegyzéssel, hogy nem küldötte el.)

79.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. K. n. (1763. jun. 14.)¹⁾*(Kivonat.)*

Mennyi gyűlöletet, s a zavargó népnek mennyi fenyegetését szenvedtem, egyedül a Felség kívánságának buzgó teljesítése miatt, s a legújabb kir. bizottság működése közben is mennyi támadás ért a nép részéről: a jelentésekből tudhatja a gubernium.

Azt a minap Gyergyóból küldött bizonyosságokból is láthatja a gubernium, hogy semmit sem mulasztottam el, kezdettől fogva a jelenig, a mit a határórság szervezése előmozdítására tehettem s innen, nem egyéb miatt, keletkezett ellenem a nép gyűlölete.

Nehogy azért ártatlanul áldozata legyek e nagy gyűlöletnek (a milyen a nép természete) és ez legyen szomorú jutalma hivatalos buzgalmamnak, vagy pedig számkivetve és ő Felségtől őseim érdemeiért és saját hű törekvéseimért nyert hivatalomtól fölmentve kerüljem ki a nép bosszúját: alázatosan kérem, hogy találjanak ki módot és utat, a mi által úgy csekély egyéniségem, hűségem, nevem és becsülete (az élet legfőbb javai) épsége megmaradjon és a felséges trón kegyelméből védelmet és vigasztalást nyerjen.

(Másolata a br. Huszár-ltárban.)

¹⁾ Az előbbi el nem küldött folyamodványhoz hasonló papíron és írással.

80.

**Ernst J. G. kapitány jelentése a háromszéki népgyűlésről.
Sepsi-Szent-György, 1763. jun. 14.**

(Kivonat.)

Ernst alezredes és brigadéros rendeletéből az 1763 jun. 14-én a Léczfalván tartott congregatio kikémlelésére küldettem ki, melyet a fegyvert letett székelyek tartottak.

1. Elnöke volt a gyűlésnek *br. Henter Zsigmond* Papolczról. A többi szónokok voltak nemes *Bartha András* Nagy-Borosnyóról, *Lajos János* Gidófalváról, *Székely Lajos* Kilényből, testvérével *Székely András*-sal, *Szabó József* a miklósvárszéki jegyző, *Létzfalvy Közép-Ajtáról*, *Tompa János* Kis-Borosnyóról, mind Háromszéken lakó kisebb nemesek.

2. *Br. Henter Zsigmond* megjelenése után a Léczfalván lévő katonatisztek, *Benczeliny* főhadnagy és *Fragstein* hadnagy tiszteletüket tették a bárónál egy parasztházban, a hol szállva volt. Minthogy a báró azt kérdezte, hogy *gr. Nemes János* nem fog-e eljöni? azt felelték rá, hogy a gróf ilyet soha sem tenne s azon is csodálkoznak, hogy ő miért jött el ide. A báró azt felelte, hogy a körösvényt a helyettes főkirálybíró írta alá, a miért is neki kötelessége volt eljöni. A főhadnagy azt felelte erre, hogy a főkirálybírónak nem volna joga a gubernium felhatalmazásának melléklése nélkül congregatiót összehívni és egy az ország szolgálatában álló cavalier-nak (t. i. *Henternek*) a ki közvetlenül a guberniumtól függ, semmit nem rendelhet s hogy ez a báró úrnak hátrányára válik. Erre azt felelte, hogy ő azt hiszi, hogy ez a gyűlés hirdetés a határszéli erdőkben lappangó *Tury* nevű rabló miatt történt. A báró úrnak tudnia kell, hogy miért voltak nála a felkelők 10-en tanácsot kérni a gyűlés felől.

3. Midőn két nemes ember a gyűlésre meghívta, azt mondta, hogy még nem, és intett nekik, a mi annyit jelentett, hogy ha a katonatisztek elmennek, jöjjenek el ismét és ez meg is történt.

4. Az összegyűlt nép mint egy félistent (abgott) úgy fogadta a bárót, a ki megkérdezte, hogy a királybíró jelen van-e? Tagadó válaszra, elküldött vagy 60 embert Rétyre *Antos* királybíró után, a kit azonban nem találtak otthon. Erre a gyűlés rövid tanácskozás (deliberatio) és határozathozatal után szétoszlott.

5. Sem katonatisztet, sem olyan közembert, a ki a fegyvert le nem tette, nem engedtek a gyűlésre.

6. Visszatérő útamban találkoztam 4 makacs emberrel, *Martonos* és *Gidófalva* községből, a kik nevüket nem akarták

megmondani s midőn azt kérdeztem tőlük, hogy a királybíró nem jött-e el? káromkodva válaszoltak, hogy »*nim!*« a *disznók megelégedtek azzal, hogy minket nektek németeknek hunczfutúl eladjanak és ti minket jobbágyaitokká akartok tenni.*

7. Azt is mondták, hogy tudják, hogy rendelet jött, hogy »vorspannt« az urak szolgálatában a katonáktól ingyen vehetnek és így őket a katonai szabadságból rabszolgákká akarjuk tenni, mivel a mi tetszésünk szerint kell nekik robotolni.

Ezekből következtetem, hogy ilyen beszédeket hallottak a nemes emberektől a gyűlésben.

Signatum Sz. György 14. Junii 1763.

J. G. Ernst hauptmann.

Jegyzet: »Den 8 Julii« iktattatott be a haditanácsnál s a királyné elé terjesztetett.

(Eredetije németül a bécsi hadi-ltárban, jul. csomó 199/4. sz. a.)

81.

Mária Terézia a guberniumnak. Laxenburg, 1763. jun. 17.

(Kivonat.)

Előterjesztették máj. 27-ről a Háromszék székelyei állapotáról írt felterjesztést. A *gr. Bethlen Miklósnak* adott útasítás pontjait helyesljük. A népnek erélyesen hagyjátok meg, hogy magát nyugodtan viselje és további elhatározásunkat nyugodtan várja be.

(Másolata a br. Huszár-ltárban a csíki jegyzőkönyvben.)

82.

Gyergyószék vezetisztjelnek és nemességének folyamodása a főkormánysszékhez a székely határőrök és tisztjeik, főkép a gyergyószentmiklósiak kihágásai és féktelenkedései ellen. 1763. jun. 18.

Szükséges lett volna még eddigelé is a méltóságos királyi gubernium előtt nyomorúságos állapotainkról, melyeket, mind különös személyünkben, mind pedig hivatalunknak rendivel való nem telyesíthetésiben mindennemű törvényes jó ususaink és constitutioink nagy megbomlásival szenvedünk, alázatos repraesentatioink mellett méltó panaszainkot feladnunk és referálnunk, de ha igazat kell vallanunk méltóságos királyi

gubernium, valójába féltünk az animadversiótól, netalán tán panaszainknak Excellentiátokhoz való feladásával láttatnánk a mostani institutiók szerint a népnek militáris státusra való általvételibe inkább evvel akadályt okozni, hogysem azt facilitálni; azért mindeddig elé panaszainkat Excellentiátok kegyes színe eleibe terjeszteni nem bátorkodtunk: most pedig terheesebb dolgait is Excellentiátoknak ezek közül némelyeknek leírásával szaporítani kényszerítettünk, főképpen, hogy a fellázadott és minden subordinatiót exuált nép mi módon jó rendbe hozattathatnék.

Elsőbben is a törvények folytatásába nagy akadály vagyon és már esztendőtol kezdve nem is folytak, a sérelmes felek ugyan compareálnak és az igazságnak kiszolgáltatását kívánják; de a delinquensek, tapasztalván és látván, hogy a magistratualis autoritas omni ex parte imminuáltatott, midőn nem állották némely helységünkbeli éretlen limitrophus tiszték publice a népnek mondani, hogy *ezután a királybíró csak az oldhok és cigányok tisztje lesz* (ilyen scommák becsületit szerető embernek szívét igen meghatják); mindennemű vétkek cselekedetekre út nyittatott, semminemű rossznak correctiója, annyival is inkább a vétkeknek büntetése nincsen, ha van is, a vétkeknek mivoltához képest igen gyenge, pro audiendis judiciis elé nem állanak; ha elé állanak is cum opprobrio et despectu sedis judiciariae a felperesnek actiójára allegatioira in sui defensam semmit nem szólnak, hanem vakmerőképpen ajtót nyittanak, az ítélet előtt elmennek fenyegetőzve: meglátják ők, ki menjen rájuk executiora. Mint a minap cselekedtek a kélyenfalvi lakosok, kiknek falusbírája tertio se, mint falu persequáltatott, azért, hogy potentiose ugyan némely kélyenfalvi lakosoknak negyvenhét esztendőök elfolyása alatt békességesen elbirt lisztelő malmokat e mostani tavaszon invádálták és elhánták. Ezeket a maliversatusok látván, nem hogy intra limites et cancellos bonarum institutionum magokat contineálnák, sőt nagyobb roszakra bátorságot vesznek.

Más szegény felperes is urgeálta és kérte legitime emanált sententiájának executioba való vételit, procedáltak az emissus executorok cum iudice et juratis pagi; mit reportáltak és annak rendi szerint miről attestáljanak ő kegyelmek, mind a sententiát, mind arra írott relatiojoknak mását, a dolognak megbizonyítására bátorkodunk a méltóságos guberniumnak alázatos reverentiával accludálni.

Sokat efféle specificumokat írhatnánk kegyelmes uraink, de effélékkel terhelni Excellentiátokat illetlenségnek tartjuk. Ezekből bölcsen méltóztatik Excellentiátok megítlni, mi okból akadályoztassék mi köztünk a juris cursus, nem lévén

erőnk és hatalmunk rája, hogy a *refractariusokot in ordinem redigálhassuk*. Kivált, hogy ugyan az ide való szentmiklósiak közönségesen mindennemű közönséges sumptussal etiam ex cassa sedis pro celebrandis judiciis et amdinistrandis negotiis publicis Szent Miklóson épített nemes szék házáat már egyszer a militaris tiszt urak által occupáltatták vala is, akkor a méltóságos királyi gubernium parancsolatjából restituáltatott, de mind azután ezért dühösködnek és hogy oda ne confláljanak, fenyegetőzve, hogy ha bémegyünk és odagyűlünk, rútábbúl járunk, mint midőn Csíkba a magistratus gyalázatosan arrestaltatott volt, arceálnak. Ilyen szándékokról bizonyost akarván tudni, rá is kérdettettük, hogyha vagyóné szándékok a nemes szék házába bennünköt háborítani? Mit feleltek: aztot is in copiis Excellentiátnak alázatosan annectáljuk. Hogy azért mindennemű publica administrationnak nálunk rendi confundálódott, nagy oka ez, hogy a hol arról magistratusnak és nobilitásnak conflálni kellene, kivált törvényes processusok folytatására leginkább odamenni, félvén a fellázadott népnek dühösségétől, ki mindenütt tele torokkal kiáltja: szedd el, vedd el az ilyen teremtetten nemes embernek miye vagyon, eleget húzott, vont eddig, már nem parancsol senki; netalán tán nemcsak becstelenség ne történjék rajtunk, de hogy életünk is ne periclitáljon.

Ugyan a szentmiklósiak a mostani ordinatiók szerint is még a magistratusnak meghagyatott jurisdictioját nem agnoscálják, sőt magoknak városi jurisdictiot vindicálnak, magistratust, bírót, senatorokat és notariust, cum solemnitate esküttöttek, képzelésével a nékik megígért városi privilegiumoknak, és olyan reménység alatt, hogy már falujuk kövel kerített kolcsos városnak építtetik; holott eddig több nemes székünkbeli falukkal omni mode egy karba volt, nincsen is semminemű különös praerogativája, királyi vagy fejedelmi indultumokból semmi privilegiuma, melyek szerint több helységünkbeli faluktól magakot distingválhatnak, hanem hogy az örménység falujokban telepedett és már feles számmal ottlakásokat figálták, mint kereskedő emberek, adással-vevéssel élnek, ezen helységbeli nép régi ususból szombati napokon falujukba a szentmiklósiaknak az örmény kereskedőkre nézve szokott vásárra gyűlni, ott eddig szabados mészárszéket tartott, és akárminemű szabados vásárt instituált; mostan már a szentmiklósiak városi módon piacztot formáltak, aztot minden vásárnapon fegyveres emberekkel őriztetik, az árusokot, kereskedőket mortificálják; erre sem hatalmok, sem privilegiumok, sem semmi legkisebb fundamentumok sem lévén, a székbeli néptől vásárpénzt desumálnak, az eladó specieseknek árát

limitálják s a szegény áruló embernek nolle velle ahoz kell magát conformálni, akármely distinctioba és jurisdictio alatt lévő embert is magok temeritásából, mikor tetszik, arestumba hajtának és ha a militaris tisztek cselekedeteket reprobálják és az arestatus ártatlanságát megismérik is, a detentust csak akkor bocsáthatják el, mikor a szt. miklósi strázsamesterek a szt. miklósi tanácsossal együtt az olyan detentusnak kibocsátásában annuálnak. Ha ki talám nem különben, hanem csak szóval is, tempore incaptivationis ellene szállana, kegyetlenül rongálják, fegyverrel döfölik, mint sok efféle dühös cselekedeteiből a szt. miklósiaknak ellenek való expositioinknak megbizonyítására valóságos casusoknak utánírásával, hogy az efféle rossz consequentiákat szülhető temerarius aususok ad resipiscentiam etiam aliorum in tempore Excellentiatok méltóságos authoritásából reprimáltathassanak, Excellentiatokat terhelni bátorkodunk.

Circa finem Maji az méltóságos királyi gubernium patentalisának de dato 17. Maji anni praesentis publicatioja után vádolván ugyan a szt. miklósiak a statu primipilari egy becsületes assessort, *Bíró Tamás* ő kegyelmit, 23-a Máj a szt. miklósiak magoktól költ és származott haszontalan vádokra gyalázatosan arestálják, és a magok fassiojára, melyet recipiált és más nyelven interpretált tricesimalis gyergyó-szt. miklósi contraler *Prigel Ferencz*, ki egynehány ízben patrált lopási és másokkal való lopatási mián törvényünk szerint fide dignitást nem érdemelhetne, usque 27. Maji latrok módjára arestumba tartatják.

Ugyan 13-a Junii két ecclesiastica jurisdictio alatt való személyeket vásári alkalmatossággal, névszerént egyiket ditrai fungens cántort, *Portik Sámuel* ő kegyelmit, ki maga rendin józan életű és distinctioval viszi véghez maga functioját hosszas időktől fogva, hogy magával onoka gyermek szt. miklósi limitrophus katona atyafiához tréfáson szólott, a piacon publice fegyver közi veszik a szt. miklósiak és gyalázatosan a fogházhoz a militaris quartélynál arestumba késérik. Ilyen móddal bánnak ugyan némünémüképpen ecclesiastica jurisdictio alatt lévő remetei scholae instructorral, *Borbély István* ő kegyelmivel is.

Hasonlóképpen minden ok nélkül aggrediálják az nap az remetei falusbíró, *György Jánost* és arestumba hajtják és tudván ártatlanságát s mint vásáros ember, ha talám bővebben is áldomásozhatott volt is, de ugyan csak senkinek is ártalmára sem szóval, sem annyival is inkább cselekedettel nem volt, oppanálta nékiek magát, sok hurczolódások között szörnyű módon megrongálták és döfölték, a fogházba vivén, a

láncznak egyik végét lábára lakatolván, más végét a ház gerendájához kötven, egy északán ott hálatták, másnap a lovasok strásamestere, szentmiklósi *Márton János* exament institutálván, finito examine sok illetlen szó között declarálta magát, hogy ha dolgai és vására mián az bíró, *György János* arestatíóján ott lehetett volna, bizonyosan vagy maga fejét vette volna, vagy főbe lőtette volna. E mián a casus mián annyira felháborodtak az egész remetei lakosok, mennyibe mi informáltattunk, hogy csak az alkalmatosságot várják, de bizonyosan vindicálni igyekeznek. Isten ne adja, de megtörténhetik a szerencsétlenség, ha az efféle üldöztetések megszüntetésére a méltóságos királyi gubernium módot találni nem méltóztatik.

Többet efféléket is tentáltak a szentmiklósiak méltóságos kir. gubernium. Minthogy itt is a nép nagy zúdulásba és nyughatatlanságba vagon, az Excellentiátok kegyelmes patentálását midőn ex parte magistratus publicaltuk, a ditrai lakosok közül némelyek igen illetlenül szóllottak: ne hidd, úgy mond, az ilyen teremtetéknek, mert csak a nemes emberek hamis költsége és nem a gubernium parancsolatja. Ugyanezért sem provincialis tiszteteknek, sem militarisoknak nem hisznek, a fegyvert azon kegyelmes patens, Excellentiátok parancsolatjának publicatiojának mind előtte mind utána hol letesznek némelyek, hol ismét felvisszik. Letévé pedig egyrésze a kelyénfalvi lakosoknak a fegyvert és magok falujokban lévő militáris tisztetekhez bérakták, midőn efféléről nem is álmodtak volna, kiki maga oeconomiája folytatására, erdőre, mezőre elszéledtek volna, érkezik Szt. Miklósról a gyalog limitrophusok strásamestere, *Benedek Lőrincz*, kétségkívül magok commendansoknak ordere nélkül, harmincz fegyveres legénnyel, és azért, hogy a fegyvert ismét felvegyék, hosszason impertinenskedtek, a faluba ételt, italt, készpénzfizetést desummáltak, majorságokat lövödözték, mely házak ajtait zárva találták, bérontották: kevésbe mult el kegyelmes uraink, hogy erdőn mezőn elszéledett kelyénfalvi lakosok észrevéven falujokra ment executorokat, egybegyülekezők ők is felesen, ott nem lepték, különben, mennyibe ezért ma is a kelyénfalviaknak zúgolódása és bosszúállásra igyekező szándéka hallatik, itt is megtörténhetett volna egymás között a szerencsétlenség.

Bővebben ugyan és nagyobb mértékben közönségesen a szentmiklósi lakosok erigálták itt magokat és a helységbeli magistratustól semminémű dependentiával lenni nem akarnak, jóllehet a magistratus tétetett kérdésre ad speciem civiliter láttatnak felelni, de valójába, a mit nyilván kitanóltunk, egyebet forralnak szívekbe és sem nekik, sem a több köznépnek félsze nem lévén, a magistratualis autoritas contemptusba

ment, a militarisoknak is csak annyiba engedelmeskednek, a mennyibe a parancsolatok az ők ínyek szerint valók.

Azért instálunk Excellentiátnak alázatos submissioval, míg a tűz füstiből fellobbanna, az ilyen színű temerarius sensusokot, törvénytelenéseket, magistratus vilipendiumát vindicálni és refrenáltatni, ő Főlsége főlséges thronusa előtt is, ha úgy kívántatik, hathatós és bölcs munkálódásával Excellentiátok méltóztassék, mert ha ezeknek in tempore orvoslása nem léssen, félő, kegyelmes uraink, s nem ok nélkül tartunk, ismervén mi ezen népet természetiből, a ki nagyrészből ugyan itt, helységünkbe a fegyvert tartja, de korántsem azért, hogy azzal a királynak hívséges hadi szolgálatot tégyen, hanem, hogy annak ereje mellett akárminémű violentiákat elkövet-hessen, de régi elejeknek is példáját revolválván, elkezdik a támadást (mint régen is a nemességen), continuálhatják a militaris tiszteken, a helységbe való rendeket felzavarják, melyet nem különben, hanem ugyan a régi példák szerint magok fejek veszedelmével, mindnyájunk romlásával és királyunk nagy kárával fejeznek bé.

Csaknem minden napon újabb-újabb efféle történt specificumoknak megírásával Excellentiátnak nagyobb dolgokba való foglalatosságit szaporítani nem akarjuk s nem is lehet, hanem ezekután arról alázatos instantiánkot submittálni kételenek vagyunk: Miolta, hogy már itt ezen nemes székbe sok jó reménségeknek ígretire nézve vagy erővel is a király fegyverét felvenni a nép kényszerítetett, mindazután úri és szegény nemesi rendnek igen kevés számból álló jobbágysai viszik véghez és tészik az extraordinaria praestatiókat, quartélytartásnak terhit, angaria vecturákat, melyek most ezen helységben bővebben circulálnak; mint eddig, minden fizetés nélkül; mindenek felett a piricskei passusra tett és téendő szolgálatot praestálták és praestálják, a hová minden holnapban tíz katonának competens ágya, hat lovasnak equilis portiojok administratiója és minden holnapban kétszer hat-hat ökrön egy portio széna kiszállítása mián kegyelmes uraink a szegény jobbágysaik már éppen elkételenedtek, inpatientióra fakadtak s dominális szolgálatra menni az olyanok, kiknek vonó marhájok vagyon, menni nem akarnak, okúl adván, hogy minden holnapban a Piricskére tizenkét portio szénát és annyi köből zabot kiszállítani kényszerítetnek, ágyat a parte subministrálni, minden héten egy szekérnek két ló vagy ökrökkel csíkszeredai várból kenyeret kell hozni, nem lévén contentusok kegyelmes uraink a katonák véle a mostani ordinatiók szerint, hogy itt in natura in defalcationem quanti contributionalis búzáat administráltatván, abból, úgy mint eddig nekik kenyér

süttessék; igaz, hogy ez az administratusoknak is káros volna, mert most ezen helységbeli nép pénzen vett kenyérrel és külső földről hordott törökbuzával él, a mi kevés pénzen adó naturale idebé találtatik is, a buzának vékája tizenhárom-tizennégy garason megyen, a rozs kilencz-tíz garason és így portióba sokkal kevesebb áron acceptáltatván a naturálék, a szegény administránsoknak nagy kárával volna. De kivált annyival is inkább kegyelmes uraink, már a nyári holnapok elkövetkeztek, a militia fűvet étet, praeterquam, hogy minden napon hat portiora a passusra frís fűvet kell kiszállítani, hitván jobbágyainknak pedig, hacsak a dominus terrestris magából ki nem szakaszt, vagy másoktól nem veszen, semmi kaszálója nincsen, honnan ezt a szükséget suppleálhassa, bujdosásra kell vetni fejeket, ha nem orvosoltatik, a királynak is, de kivált földes uroknak inséget és nyomorúságot okozó károokra; mert kegyelmes uraink, ha szintén elegendő fűvök volna is, mit hordhassanak, de olyan és annyi számmal ezen kicsin helységbe már marhás jobbágy nem találtatik, a mennyi azon úton passusra téendő szolgálatot és administratiókat elgyőzhesse. Eddig magunkéból is ezen szükségre jobbágyainkat szénával, zabbal segéltettük, csakhogy őket conserválhassuk, már pedig tovább ezen terhet supportálniok végső romlások nélkül nem lehet, marhájokból kifogynak, azután, ha megmaradnak is, mind a királynak, mind uroknak haszontalanok lesznek; a szabad rend most effélikről hallani sem kíván, elhitettétvén véllek, hogy ők ezután senkinek semmit sem adnak, adót nem adnak, ugyanezért ha talám disponálnánk is rájuk efféle piricskei szolgálatot, tudjuk, semmi foganatja nem lenne, azért még eddig hitván jobbágyainknak nyomorúságát csak békével kellett tünnünk.

Most azért az Excellentiátok magokkal született természeti szerént való kegyelmességihez és aequanimitásához tétet hajtva folyamodunk, könyörögvén alázatos bizodalomnal sublevatiójára szegény jobbágyainknak is valami módot kegyesen feltalálni méltóztassék és ha az olyan szabad rendet, ki vagy a militaris jurisdictio alá még eddig bé nem esküdt volt, vagy ha quoquo modo béesküdt is, de már annak ellene mondott, az efféle praestatióknak véghez vitelére disponálnunk szabad lészen-e vagy nem.

Qui in reliquo gratiosissimo patrocínio et benignitati excelsi regii gubernii nosmet commendantes, humillima veneratione perennamus.

Excelsi regii gubernii

Alfalu 18-va Junii 1763. humillimi servi v. officiales
et nobilitas incliti sedis Sic. Gyergyó.

Fent : Excelso regio gubernio die 18-va Junii Alfalu 1763.
Expeditae 22. Junii 1763.

(Egykorú fogalmazvány Csík vm. ltárában.)

83.

**Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró Csíkszék viczetiszteinek.
 Abafája, 1763. jun. 23.**

*Spectabiles ac generosi domini v. officiales et j. assessores,
 domini mihi colendissimi.*

Quarta Junii Váradfalváról nékem küldött levelét tiszt uraiméknak egész köszönettel vészem, úgy mint 21-a hujus, és értem kívánságát mind tiszt uraiméknak, mind a szegény népnek bemenetelem iránt, de az circumstantiak igen nehezek lévén, az méltóságos r. guberniumnak elébb parancsolatját mindennap várom, miben és mikép ereszkedhessem, nehogy jövődében magamat és az nemes széket valamiben exponáljam. Tudtam volna eddig is kötelességemet és hibázás nélkül az nemes székekbe való menetelemet observálni, de felyül a mint íram, az circumstantiákra való nézt kellett nékem a dolgot jól megfontolni; mindazonáltal egész ügyekeztem az, hogy minden magam privatumát félben hagyván, az nemes székeknek ügyes dolgait, megsértődéseit, az szegénységnek nyomorúságát igazításban és megkönnyebbítésre vigyem és hozzam, csak erőm adassék, melyben felséges Asszonyunk szolgálatját élémozdíthassam, az nemes székeknek igazságát promoveálhassam; csak kérem azon tiszt uraimékat, hogy az népet bonis modis et svavibus csendességben tartani ügyekezzenek, még az újra rendeltetett méltóságos commissiovalami operatiohoz fog. Quibus me spectabilibus ac generosis Dominationibus Vestris recomendans maneo.

Spectabilium Dominationum Vestrarum

*obligatissimus servus
 Paulus Bornemisza
 l. b. de Kászon mpp.*

Abafája 23-a Junii 1763.

Kívül : Inclýtarum sedium Csík utriusque Gyergyo et Kászon viceofficiolatu. dominis mihi colendissimis. Szent Király.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

84.

**A főkormányshék rendelete Csík, Gyergyó és Kászón tiszteinek :
jelentést kíván a kibujdosottakról. Nagyszeben, 1763. jun. 25.**

Sacrae caes. regiaeque Maiestatis nomine.

Egregii, nobiles stb.

Ezen holnapnak második napján költ tudósításában jelentette volt kigyelmetek, hogy közel 270 gazdák kegyel-metek helységéből elbujdosottnak volna; parancsolta vala is a gubernium, hogy per individua specificálja kegyelmetek azon. elbujdosott személyeket és elmeneteleknek okait is; de mindeddig elé semmi bizonyos tudósítását nem vévén ki-gyelmeteknek erről: a gubernium kedvetlenül tapasztalja hivatalyában való nagy fogyatkozását. Annak okáért újon-nabb is parancsoltatik kigyelmeteknek *authoritate guberniali*, hogy legottan adja okát kegyelmetek, miért mulatta el ezen profugiumról a guberniumot voltaképpen tudósítani, holott a profugium még az elmúlt esztendőnek vége felé kezdődött volna; azelőtt is penig az elmenteknek számát jól megvizsgál-tatván, per individua specificálván, oly *accuratioval* penig, hogyha per *denominandum commissionem investigatnák* is jövőendőben, *authentice* lehessen megbizonyítani. Minden tuábbra való halagatás nélkül tudósítani a guberniumot kigyelmetek el ne mulassa, hozzátevén azt is, mi ok vitte a népet az elmenetelre és adójokat megadták-e, vagy nem; hogy minden *circumstantiáiról* bizonyos lévén a gubernium, mind ő felségét voltaképpen tudósíthassa, mind pedig jövő-ndőre maga hivatalját teljesíthesse. *Sic facturi stb.*

E regio principatus Transilvaniae gubernio.

Cibinii die 25-ta Junii 1763.

B. Jos. Ant. Bajtay pr. mp.

Alexius Cserei mp.

Latin külcím: Csík, Gyergyó és Kászonszékeknek.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

85.

Udvarhelyshék köznemeselnek kérése Udvarhelyshék tiszteilhez, hogy a levéltárból a székelyek összes kiváltságleveleit keres-tesék elő s másolatban adják kezűkhöz s másoknak ki ne adják, a mi ellen protestálnak. (Jegyzőkönyvbe íratott 1763 jun. 28.)

Nemes Udvarhelyshékek tekintetes *officiolatusa*, nékünk kegyes *patronus* uraink!

Alázatosan instáljuk a tekintetes *officiolatus*t, hogy súlyos bajai nem csak székünk, sőt egész székel nemzetünk-

nek keserves inséguinkkel naponként áradnak, melyeknek megenyhítésire nekünk megmásolhatatlan szükségünk van, minden nációnknak törvényeire, diplomáira, privilegiáimaira, constitúciójaira, indultumaira, szokásaira etc. Mint-hogy penig mind azok, valamik voltak és lehettek, nemes szé-künknek, mint első és anyaszékünknek protocolumában tanál-tathatnak: méltóztassék a tekintetes officiatus az egész archiumot (így!) első levelétől fogva utolsó leveléig felhánytatni, valamik tanáltatnak kikerestetni, mint magunk védel-mire való hasznos és szükséges instrumentuminkat s azokat kiíratatván, in paribus nekünk kezünkhöz adni. Azonban az mint bizonyosabban értjük, azon literale instrumentumok kérettetnek ki a nemes szék archiumából, kérjük mindazon-által alázatosan a nemes officiátust, azoknak kiadattatásá-val ne siessen, míg mi is meg nem látjuk, s nemes szé-kely nációnknak conservatiójára azokat meg nem vizsgáljuk. Holott egész szé-kely nációnknak, nem más nemzeteknek tulajdoni, hathatós és védelmező instrumentumi, egész nem-zetünk híre és akarata nélkül ki nem adattathatnak, sőt sole-niter contradicálunk és protestálunk, hogy mindazok akara-tunk és hírünk ellen senkinek ki ne adattassanak, de még per formam etiam communicationis senkivel ne közöltessenek; különben azt fogjuk cselekedni tulajdon magunk s csak nemes szé-kely nemzetünknek szolgálható instrumentomainak az archiumunkban való, másokkal nem közölhető oltalmazására s megtartására, az mit a törvényünk megenged és mire út-at mutat és régtől fogva tanított.

Mely instantiáinkkal való protestationkot hogy a tekin-tetes officiatus protocoláltassa a nemes szék protocolumában és nekünk in paribus kiadattassa, kívánságainkot bételjesít-vén, ebéli instantiánkban az mit feljegyeztük, alázatosan kívánjuk. Instálván és protestálván kik vagyunk

A tekintetes nemes officiatusnak
alázatos szolgálói

Ns. Udvarhelyszéknek két filialisaival együtt,
kiváltképpen való nemes lakosai, örökösei, igaz szé-kelek.

Más írással: Praesent. memoriales anno 1763 die 28. Junii.

Utóirat: In oppido Sz. Udvarhely coram vicesedria
s. S. Udvarhely sunt exhibitae, perlectae et improthoolatae
ac ad proximius affuturam generalem sedis congregationem
relegatae, et e prothocolo sedis Siculicalis Udvarhely die
30^a Junii 1763 Extraditae per Joannem Lukátsfi
juratum sedis Siculicalis Udvarhely notarium mp.

(Eredetije Udvarhely vm. ltárában, acta politica 77. sz.)

86.

Udvarhelyszék köznemesei folyamodványa a királybírákhoz és a székhöz, hogy őket alábbvalókat, de nemességben egyenlőket veszedelmükben védelmezzék s magukat el ne vonják. K. n. (Benyújtott 1763. jun. 28.)

Tekintetes királybíró urak és tekintetes nemes szék, nekünk jó uraink!

Ennekelőtte beadott s az nemes szék protocolumában beíratott instantiánkkal törvényesen kívántuk megmutatni a tektes uraknak hozzánk való tartozó kötelességeket s kértük is csalhatatlan okokból, hogy az mint természeti, hitbéli és törvénybeli kötelességek arra kötelezi, hogy minket alább való de nemességben egyenlő grádusban levőket, tudatlanokat ily terhes s majd elviselhetetlen inségünk idején magunkra hagyni ne cselekedjék, mert az mi veszedelmünkől természet szerint kell következni a felsőbb gráduson lévőeknek is veszedelmének, minthogy nemesi szabadságunk egy fundamentommon épült s egy törvényből tartatik; azért azon memorialisunkra most is emlékeztetjük is urgeáljuk, hogy annak continentiája szerint kérésünkre hajóljanak is magok szabadságoknak megőrzésit az miénkel foglalják együvé; nem úgy mint eddig, hogy magokat tőlünk elvonják, sőt mint vélünk egy törvényes szabadsággal élőkől, megkívánjuk válaszokat is. Az kik pedig velünk egy törvénytől élni nem kívánnak, törvényünk s tisztességektől priváltassanak. Ez mellett az mlgos királyi guberniumnak nyujtandó alázatos instantiánkat rendes és illő úton módon promovealni méltóztassanak, de elsőben mind ezt, mind azt protocholaltassák s nekünk párban kiadni méltóztassanak.

Ezekkel a tek. nemes széknek törvény, hit és vér természete szerint való kötelességekre magunkat bizván ajánljuk magunk sérelmit és inséges bajaink orvoslását.

A tekintetes nemes széknek

alázatos szolgálí
nemes Udvarhelyszéknek két filiálisaival való
igaz, kiváltképen való tiszta székelyek.

Alól más írással: Anno 1763 die 28 Junii in oppido Székely-udvarhely coram | vicesedria praesentes memoriales sunt exhibitae, perlectae et improtocolatae.

(Eredetije Udvarhely vm. ltarában, acta politica 76. sz.)

87.

Az udvarhelyszéki nemes székelyek folyamodványa a főkormányshoz, hogy a királyné akarata szerint állandó katonaszkodásra ne kényszerítenek s hogy fegyverrel a régi szokás szerint szolgáljanak. (Protocoláltatott a székgyűlésen 1763. Jun. 28.)

Méltóságos l. báró praeses úr. Méltóságos királyi
Gubernium. Nékünk kegyelmes uraink!

Hosszas szenvedésünk után nagy vigasztalásunkkal értetük, hogy felséges Asszonyunk anyai kegyelmét közlőtte mi velünk is az mi régi fegyverrel való szolgálatunk felállítását nem oly erőszakos és igen kedvetlen móddal, mint az előbbi esztendőben szorongattattunk, hanem kegyelmesen elvégezte, hogy az mi mindenekben szentséges hittel megerősített törvényeink szerint folytatnák mindenekben, melyre nézve mind hazánk nagy méltóságaiból, mind hadi méltóságából álló méltóságos királyi commissio rendeltetett, mely is úgy tudjuk, hogy Excellentiákkal, méltóságos királyi guberniummal mindenekben egyességben legyen és függjön, ó Felségétől kegyelmesen parancsoltatott. Mü az kik ennyire megháborítottunk és mindenfelől félelemmel teljesek vagyunk, kérjük leborulva alázatosan az mlgos királyi guberniumot, kormányozza mint édes atya ez szerint dolgainkat, hogy mi teljességgel semmiben szent törvényeinktől és régisége által törvénné vált jó szokásainktól el ne vétessünk; observáltassék tehát azért kezdetiben is ezen munkának az mi szokott ósi módunk szerint *natio gyűlése*, ott, az hol atyáink is úgy az mint szoktak vala az fegyverrel való szolgálatnak megújításakor mindenkor gyülekezni. Előre peniglen az királyi szent szándékot hogy megtudhassuk, azaz szokott jó móddal külön külön circularis által minden székünkben egész natióknban publicáltassék, hogy kiki az natio gyűlésében előre világosan tudván az ó felsége szent akaratját, készen értheasse s az mit ottan törvényesen az egész natio végez, az méltóságos statások eleiben országgyűlésében reportáltassék; így aztán leszen az, hogy a felséges fejedelem szentséges akaratja anyai nagy szorgalmatossága szegény nemzetünk törvényén épülvén, törvényes útján folyjon, örömmel mégyen végben. Melyet egyenlő szükségünkben felséges fejedelmünkhöz és édes hazánkhoz kívánunk Excellentiátoknak leborulva jelenteni, minthogy síró szemmel nézzük mind felséges fejedelmünk nagy kárát,

mind szegény édes hazánk romlását s gyötrelmit, szenvedésit, melyen tavaly általmentünk; nehogy ily móddal a szentséges czél el ne érettessék, sőt az utolsó tévelygés az elsónél nagyobb romlást ne okozzon nyomorult hazánkon. Melynek eltávoztatására Isten Excellentiátokat édes atyáinknak rendelte s azért is fiúi bizodalommal és mély alázatossággal Excellentiátnak könyörgünk, imádván az Istent Excellentiátok hosszas életiért.

Maradunk Excellentiátnak

alázatos szegény szolgálai,
inségtől felettébb megszorítottatott
nemes Udvarhelyszéknek két filialisával való
igaz, kiváltképen való nemes lakosok,
tisztá székelyek.

Más írással: Anno 1763 die 28 Junii in oppido Székely-Udvarhely coram vicesedria sedis Siculicalis Udvarhely praesentes literae memoriales sunt exhibitae, perlectae et improthocolatae.

(Eredetije Udvarhely vm. ltárában, acta politica 75. sz.)

88.

A bizottság jelentése a királynénak, melylyel a székely határőrség szervezésére vonatkozó két tervezetüket előterjesztik.
Nagyszében, 1763. jun. 29.

Sacratissima caesareo regia et apostolica Maiestas!
Domina domina clementissima!

Considentibus nobis ad planum operationis, a Maiestate Vestra fidei nostrae concreditae, elaborandum, atque sub celebratis sessionibus nostris, et extra etiam illas, quae ad implendam benignam Maiestatis Vestrae intentionem facere videbantur, fideli zelo indagentibus et examinantibus: quae in ipso laborum cursu se obtulerunt operationum nostrarum momenta, ex humillime advoluto protocollo, citatisque in eodem annexis, sacratissima Maiestas Vestra uberius perspicere dignabitur.

Duo sunt proiecta, seu plana, iuxta quae nos militiam Siculicam erigi et ad statum perducere posse arbitrati sumus. Prius quidem habita ad leges, privilegiaque Siculorum reflectione, sub litera E.; posterius vero ad legendi illos per ordinariam et etiam regulatis legionibus communem conscriptionem, sub litera G. E. quibus quamvis posterius planum priori prae-

ferendum esse, ex rationibus in eodem fusiis recensitis, demissa opinione nostra existimaverimus: stabit tamen in supremo Maiestatis Vestrae arbitrio, utrum horum prius tentandum et in effectum deducendum benigne ordinaverit?

Diffiteri non possumus, clementissima Domina! nos in utroque plano formando in terminis beneficiorum, quae leges Siculis tribuere videntur, non substituisse, verum ad maiora emolumentorum genera, quae aevo Maiestatis Vestrae liberalitateque digna et ad consequendum scopum utilia fore putavimus, processisse. Quae licet magna satis et cum perenni ab illis gratitudine acceptanda esse confiteamur, quod si tamen nec his rationibus, beneficiisque ad amplectendum militarem statum in moderna perturbatione persuaderi eorum animi possent, dependebit a clementia Maiestatis Vestrae reservata aliqua auctoritate commissionem ad illos processuram praemunire, quantum illis, si Maiestati Vestrae ita videretur, prius planum sponte acceptaturis ultra quoque duas illas tertias contributionis partes indulgere, vel totam etiam condonare possit. Quod si fierit, speramus perspecta tanta utilitate et antiquae libertatis vel hac in parte postliminio quasi reversione ultro illos militiam amplexuros.

In casu autem, quo Maiestas Vestra sacratissima iuxta commissionis opinionem posterius planum priori praeferre et etiam tentandum iubere dignaretur, etiamsi nos in punctis emolumentorum ovis (!) quibusdam difficultatibus occurrere studuerimus, quia nihilominus omnia, quae forte in ipso tentaminis actu a liberis Siculis commissioni obmoveri contingerent, praevideri dubia non possunt, non inutile fore arbitraremur, si Maiestas Vestra sacratissima potestatem commissioni tribuere dignaretur, in iis eorum precibus deferendi, quae nec stabiliendo erigendae militiae sythemati contraria, nec fundo contributionali quidpiam detrahentia videbuntur.

Cum demum nihil nos aliud, quam e legibus, articulisque principatus diaetalibus diligenter evolutis, depromi potuerunt, praecitatis operationibus nostris intulerimus; quamvis sacratissima Maiestas Vestra sibi illa a nobis directe submitti benigne iusserit: e re tamen esse putaverimus, prothocollum nostrum cum annexis regio etiam Maiestatis Vestrae gubernio exhibere, ut seu calculo eius approbata, seu vero forte illustrata, maiorem apud populum fidem et benignam Maiestatis Vestrae approbationem inveniant.

Si quidem vero conditio Valachorum a statu Siculorum prorsus diversa sit, interea etiam donec manum operi de illis admovebimus, haec de Siculis, sub spe tantocypus obtinendae benignae resolutionis in antecessum sacratissimae Maiestati

Vestrae demisse submittere partium nostrarum esso duximus,
perenni fidelitate emorituri

Sacratissimae Maiestatis Vestrae

humillimi perpetuoque fideles subditi ac servi

Joannes comes Lázár,

G. Nicolaus de Bethlen

Baro Siskowicz

Stephanus Halmágyi actarius.

Cibinii 29. Junii 1763.

Kivül: 29. Junii 1763. Relatio ad suam Maiestatem.

(Egykorú másolat Halmágyi kézírásával, az ő Protocolluma 73. és 74. lapján.)

89.

Bánkfalvi Bene István pere, a kit a katonák a határőrség ellen
lázítás miatt elfogtak s a polg. tisztviselők kiszabadították.
1763. jun. 29., 30.

(*Kivonat.*)

1. A vád-panasz (*species facti*) az ellene, hogy jun. 28-án reggel a bánkfalvi katonákat összehívta és biztatta, hogy most volna jó ideje a fegyverletévésének, a mit ha nem tesznek, unokáik unokái is mind viselik ezt a terhet. *Márton Antal* bánkfalvi káplár azt is jelenté róla, hogy u. ő egy hó előtt Szt.-Mártonban volt és a katonákat ott is izgatta a fegyverletételre, úgy hogy ott 13-án le is tették. Ezek miatt fogatta el *Albrecht* kapitány, a ki a Szt.-Györgyön jun. 29-én kiadott vádlevelet aláírta »F. W. de Eichholtz locumtenens 2darius«-sal együtt, hivatkozva 3 tanúra.

Kelt Szt.-Györgyön, 29. jun. 1763.

2. A vádra való válasz azt mondja: *Bene István* nem kötelezte magát határőri katonaságra, csak »ad servitia extramilitaria« ígérkezett »et solam frameam in signum tutalae seu protectionis militaris acceptaverat«.

Bene István 1763 jun. 28-án a vele szomszédos katonákat nem hívta magához, önkényt keresték fel házában és őket (mindössze 4 volt) nem biztatta a fegyverletételére. Tanú e 4 és 3 polgár ember; a kik azt is tanúsítják, hogy az a 3 tanú, a kikre a katonatisztek hivatkoznak, nem volt jelen. Sz. Márton sem izgatott a katonaság ellen.

Ezt a *Bene Istvánt*, a ki a prov. magistratusnak obequitatora (t. i. lovas hajdúja) Péter és Pál napján templomból

kijövet elfogatta Albrecht szt.-györgyi kapitány és magához vitetvén, fejét és arcát véresre verte, azután fájós lábbal Szeredára menni kényszerítette és vasra verette és felségsértési perbe fogatta.

Elégtételt kérünk *Carato v. collonellus* úrtól *Albrecht* kapitány ellen a provincialis magistratus részéről *Bene István* számára, a ki őt a börtönben ütlegekkel és béklyóval kínoztatta, és ártatlanul felségsértési perbe fogatta, s templomból kijövet (a mit még háború esetén az ellenség is tisztelt) fogatta el, és mert mint a szék lovashajdúját a maga akaratából a szék tisztjei ellenére fogatta el s ezáltal megsértette a szék jogszolgáltatását, a mi által nemcsak a honi törvények ellen vétett, hanem a közbékét és nyugalmat is megzavarta.

Hátán : Notandum : 30-a Junii ad requisitionem d. v. judicis r. e carcere et ferro dimissus est et 3-a Julii tandem species facti ad eundem d. v. judicem r. missa est.

3. *Carato levele a v. királybíróhoz.*

Csik-Szereda 1763. jun. 29.

Küldöm a mellékelt species factit németből latinra fordítva, a miből kitűnik, hogy *Bene Istvánt* ide hozták fogságba. Úgy vagyok meggyőződve, hogy nem az én ítélőszékem elé tartozik, de senki se lesz megbotránkozva, hogy ez ideiglenesen biztos börtönbe vettetett, hogy elvegye büntetését oly súlyos bűnében, a szék ítéletéből. Küldjön öröket, hogy a szék börtönébe kísértessék és elvegye méltó büntetését, hogy elégtétessék úgy ő fge intentioninak, mint a katonai és köztörvényeknek.

Hátán : »Hae litterae 3-a Julii sunt datae.« (Tehát miután már szabadon bocsáttatott ? !)

(Az 1. 3. eredeti, a 2. másolat ; Csík vm. ltban.)

90.

Br. Bornemisza a guberniumnak. Abafája, 1763. jul. 3.

(*Kivonat.*)

Bár az ismert körülmények eddig nem tanácsolták a felügyeletem alá rendelt székek meglátogatását, mégis minden lehető elkövettem a királyné szolgálatának előmozdítására. Most azonban a szék vicetisztei és nemesei s a mint értesítenek a nép is bemenetelemet és jelenlétemet kívánják : a mit tudatni akarván, kérem, hogy ha a gubernium bemenetelemet szükségesnek látná, értesítsen, hogy a rendes közigazgatáson

kivül kiterjeszkedjem-e egyébre is és mire, a nemesség és nép előtt? Kérem, hogy a köteles tisztelet és szükséges engedelmesség elrendeltesék és az alkirálybíróság Fel-Csikban ismét *Boros Ferenczre* bízassék.

(Másolat a br. Huszár-ltárban, a csíki jkvben.)

91.

Mária Terézia gr. Daunnak. Bécs, 1768. júl. 4.

(Kivonat.)

Jelentették nekem, hogy a székely határórság ügyében kiküldött egyik biztosom *Lázár* egy ottani ügyvéd (procurator) *Simon* ellen igen illetlenül és vakmerő kifejezéseket használt, és pedig azért, mert ez a székely nemzet kötelezettségeit kiemelte, (verbindlichkeiten erhoben)¹⁾ és tiszta világításba helyezte, a miért őt (gr. *Lázár*) a haza és a törvények árulójának nevezni nem állotta.

A dolog egészen hihetetlennek látszik, s mert a nevezett ügyvéd szolgálatkészsége dicsértetett, *Lázárnak* meg kell mondani, hogy ilyen szemrehányásokkal őt a további szolgálatoktól ne idegenítse el.

Siskowicz tegyen jelentést és ne engedje meg a további gyűlések tartását.²⁾

(Eredetije a bécsi hadi-ltárban júl. 199/4. sz. a.)

92.

A gubernium br. Bornemisának. Nagyszeben, 1768. júl. 4.

(Kivonat.)

Küldik a királyné jun. 17-iki leíratát a gr. *Bethlen Miklósnak* adott útasítás megerősítéséről, a mit Csíkszékből is hirdessen ki, és igyekezzék a népet ott is nyugalomra inteni és a gubernium előbbi rendeleteit végrehajtani.

(Másolata a br. Huszár-ltárban, a csíki jkvben.)

Br. Bornemisza megjegyzése alatta, hogy ez a júl. 4-én kelt és 9-én vett gub. rendelet, a jún. 9-iki rendelettel együtt a királyné (jún. 17.) leíratával a kellő szorgalommal a nép előtt kihirdettetett, hogy maradjon mindenki (fegyveres és nem-fegyveres) nyugodtan a királyné újabb intézkedéséig.

¹⁾ Bizonyára abban a megjegyzésében, melyet a bizottság összeállítására tett. Ld. Halmágyi protocollumában (29—33. l.): Ad reflexiones notantur sequentia. Simoné.

²⁾ Erről a haditanács júl. 8-án értesíti Siskowiczot.

93.

Mária Terézia gr. Daunnak. Bécs, 1763. júl. 5.

(Kivonat.)

A mellékletből kitűnik, hogy az (erdélyi) udvari kancellária mit javasol az Udvarhelyen febr. havában *Borsai* vicekirálybíró vezetése alatt történt gyűlés és azon történt összeküvés ügyében, t. i. hogy *Borsai* Szebenbe idézzék és ott ellene a további vizsgálatot megindítsák.

A kancellária tudassa a guberniummal az én megmáshatatlan akaratomat, melyet jun. 23-án kifejeztem, hogy *Borsai* s a többi ismeretes vezetők (Rädlfährer) elfogassanak és fogságba tétessenek (beym kopf genommen, und in verhaft gebracht) és tüstént megindíttassék ellenök lázadás (crimen seditionis) czímén a bűnügyi vizsgálat, akár nemesek, akár nem-nemesek és a legszigorúbban megbüntessék őket. A gubernium az eljárási módra nézve azt kövesse, a mit az én akaratom teljesítése czéljából *Siskowiczcsal* és *Montojával* egyetértőleg legalkalmasabbnak tart.

A hadi tanács azzal tudassa ezt *Siskowiczcsal*, hogy *Montojával* és a guberniummal egyetértve járjon el ebben az én akaratom teljesítésére.

Jegyzet: Bent az a feljegyzés, hogy júl. 7-én expedíáltatott, kint pedig az, hogy júl. 8. expedíáltatott.

(Eredetije a bécsi hadi-ltárban júl. 199/4. sz. a.)

94.

**Az erdélyi udvari kancellária a királynénak. Bécs. K. n.
(ad 1763. júl. 5.)**

(Kivonat.)

Felséged jun. 23-án kapott rendelete értelmében előterjesztjük véleményünket *Borsai* udvarhelyszéki vicekirálybíró, *Váradi* ügyvéd (procurator) és követők ügyében.

Kétségtelen, hogy ha a feljelentés igaz, lázadás (crimen seditionis) bűntényéről van szó és bünyenyítő vizsgálat (processus inquisitorius) indítandó. De a feljelentetteket, mielőtt nekik a feljelentés tudtúl adatnék, Szebenbe kellene hívni, a hol a gubernium elnöke csak azután értesítené őket a feljelentésről s ott fogatnának el és indítanak meg a vizsgálatot.

Mert ha otthon, lakóhelyükön, fogják őket el, bár nem valószínű, hogy ellentálljanak, de a biztosság okáért mégis 40—50 főnyi katona nélkül nem lehet megkockáztatni.

Továbbá, mert lakóhelyük Szebentől 3—4 napi járásnyira lévén, ha onnan, az ország egyik szögletitől a másikig mint foglyok vitetnének, az egész országban a legnagyobb megdöbbenést idézné elő, annál is inkább, mert több legmagasabb biztosítás, többek közt az 1742-ben miniszteri konferenciából kiadott határozat szerint ilyen elfogatás nem fog történni s így ez, főkép a mostani nyugtalanság mellett, midőn a nép kétségbeesése miatt mindenféle kihágásra ragadtatott, nagyon megfontolandó. Attól lehet tartani, hogy az elfogatás híre az egész országban elterjedvén, az Udvarhelylyel határos Csík- és Háromszékben, melyek a legnagyobb felfordulásban (verwirrung) vannak s hol a nép már részint az erdőkbe menekült, a kivándorlást nevelni fogja, az élőkincstár legnagyobb kárára.

A kancellária véleménye tehát az, hogy a gubernium maga elé idézze a vádlottakat és ha legkevesebb is bűnösöknek látszanak, ott fogassa el; ez kevesebb lármával járna és nagyobb biztossággal történhetnék. De a miként Fged parancsolja, a kancellária úgy fog intézkedni.

Az is meggondolandó, hogy ez az összeesküvés (conjuratio) a szék nyilvános gyűlésén már februárban történt és csak júniusban jelentetett fel, holott az ilyen gyűlésen százak vévén részt, eddig titokban nem maradhatott. Tehát a feljelentő a késedelmes feladás miatt, valamint a gubernium azért, hogy ilyen összeesküvéssel szemben mindjárt nem intézkedett, felelőssé tette magát; annál is inkább, mert az ilyen kihágás télen inkább corrigálható annál a határszéli népnél, mint tavasszal és nyáron.

Végül ajánlom, hogy az összes rendetlenségek orvosoltásának és ne késlekedjenek azzal, »ne fors dum Romae consulitur, Saguntum pereat«.

Graf Bethlen.

(Hiteles másolat a királyné számára, k. n., fent »den 8. Julii« jelzéssel, a mi a haditanács intézkedésének expedálását jelentheti csak, mert a királyné már júl. 5-én áttette a haditanácsához. A bécsi hadi-írtárban, júl. cs. 199/4. sz. a.)

95.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1763. júl. 5.

(Kivonat.)

Jun. 9. rendeletét csak júl. 4-én vette egy gyalogos paraszt útján. A késedelmes kézbesítésnek nem ő az oka. Valamint időközben is a királyné szolgálata előmozdítására, mint a haza közjávára törekedett, úgy e legújabb rendeletnek és megbízásnak is igyekezni fog megfelelni.

(Másolat a br. Huszár-írtárban, a csíki jkvben.)

96.

Királyi leírat a guberniumnak. 1763. jul. 7.*(Kivonat.)*

Tegyenek jelentést, hogy valjon azóta, mióta *gr. Behlen Miklós* Háromszékben járt, a fegyvert felvettek közül letette-e valaki a fegyvert és intse az olyanokat, hogy vegyék fel újra, ha nem akarják a királyné haragját és szigorú büntetését magokra vonni és intse komolyan őket, hogy békében és nyugodtan várják meg a királyné végleges rendelkezését.

(Latin kivonat Halmágyi Ferencz Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban júl. 18-án.)

97.

Mária Terézia a guberniumnak. Bécs, 1763. jul. 7.*(Kivonat.)*

Leküldi a népnek a katonaságtól elidegenítésére tett vakmerő nyilatkozatokat, azzal, hogy az aláírókat a gubernium elé idézzék, vallassák és azután úgy ezek, mint mások, kik szerzőknek és bujtogatóknak bizonyúlnak, vettessenek fogságra. A kézdi plébános előállításáról az illetékes hatósággal érintkezzenek. Végül tegyenek véleményes jelentést arról, hogy miként büntessék meg példásan ezeket a bűnösöket.

(Latin kivonat Halmágyi Ferencz Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban júl. 18-án.)

98.

A gubernium Csíkszéknek. Nagyszeben, 1763. jul. 11.*(Kivonat.)*

»Author cujusdam pasquilli acclusi 24 aureorum promissione exquiritur.«

(Eredeti kivonat a csíki jkvben, a Huszár-ltárban.)

99.

A háromszéki lófő és gyalog székelyek átírata Udvarhelyszék közönségéhez, melyben a határőrségbe való erőltetés ellen segítségüket és támogatásukat kérik. (Tárgyaltatott és jegyzőkönyvre vétetett Udvarhelyt 1763. jul. 12.)

Tek. nemes Udvarhelyszékben lakó jó uraink és respective vér atyáinkiai.

Mi háromszéki adózó unius sessionis primipilaris és pixidarius nemes székelyek, egyik része vagy tagja lévén az egész

nemes székely nationak, úgy hogy mióta az eleink Scithiából együtt a kegyelmetek eleivel és a több székekben lakó minden igaz székely mágnások, felsőbb és alsóbb renden lévő nemesek eleinkkel kijöttek és ezen földet (melyet mindeddig Isten jóvoltából bírnak) magok erejekkel és véreikkel szerzették, úgy azután is fegyverekkel s directiojokkal együtt is oltalmazták, minden királyokat s fejedelmeket mindeddig minden hasonlással nélkül igaz hűséggel együtt szolgáltak; innen volt és vagyon, hogy mely sok és nevezetes meritumokat tettenek, minden magyar királyok, erdélyi fejedelmek és nagy dicsőségű felséges Austriai ház alatt, teljes azzal a Magyar Krónika; de bizonyosság arra az is, hogy scithiai nemes praerogativánkat, melyről szól a törvény Trip. Decr. partis 3. tit. 4-to, mind azon szent királyok és fejedelmek, mind a fels. Austriai ház szép privilegiumokkal, szabadságokkal, diplomákkal megerősítették. Egyebeket elhallgatván nézettessenek a fels. Leopoldus császár Magyarország királya és erdélyi szentséges fejedelmek (!) diplomái de 4-ta Dec. 1691 és 14. Maji 1693, melyeket a néhai erdélyi Károly császár kegyelmesen confirmált; de confirmálta a mi mostani dicsőségesen és szentségesen uralkodó fels. királyné fejedelem és székely ispány Aszszonyunk, midőn országostól a libera electióról önként lemondottak és a hereditarium just o fgéhez való igaz hűségből o fgének és fels. heresseinek örökös jussal transferáltunk; signanter pedig comfirmálta o fge maga szentséges és kegyelmes rescriptumában die 20-ma Julii 1742, hasonlóképen art. 6-to de ao 1744.

Ezen előszámlált articulus és diplomákban, melyekhez accedálnak a székelység privilegiumairól írott Approbatibeli articulusokban complectált sok szép beneficiumok, melyekkel az egész Székelységben való minden székely mágnások, felső és alsóbb renden lévő nemesek, valamint hogy mi velünk egy azon scithiai nemes vérből valók és a megirt mód szerint együtt szerzettük és nyertük: úgy hasonlóképpen mi velünk azon törvények beneficiumaival együtt éltek és élnek ma is; mert valaminthogy o ngok és o kglmek jószágaiban jus regium nem volt és nincsen: úgy nem volt és nincsen a mi eleinkben is, és valamint mi a citált Trip. Decr. 3. rész 4. tit. expressált törvényes beneficiumokkal éltünk: úgy élnek és éltek o ngok s o kglmek is, egyebeket elhallgatván, közönségesen az egész székely natioiban minden székekben eleitől fogván s azután a citált törvények és diplomák beneficiuma mellett se militaris, se provincialis tiszték idegen advenákból valók nem voltak, nem is lehetnek ma is, hanem a magunk nemzetünkben a. Ngatok, Kglmetek és a mi eleink promiscue voltak nemes és primipilaris nemes ordókból valók és mixtum forumunk sem

volt, hanem nemes atyáinkiaiból valók; pálcza alatt is valamint a főrendek: úgy mi is nem voltunk, hanem törvény alatt és azon szent regnans minden fejedelmektől és fels. Asszonyunktól is confirmált törvényünk szerint éltünk; a mint mindezek Ngtok, Kgtek előtt nyilván vadnak.

A mi szents. fels. Asszonyunk azon confirmált törvények szerint manuteneált is minket mindeddig kegyelmesen; de az ő fge kglis és szent intentioja és minden parancsolati ellen rész szerint erőszakokkal, rész szerint pedig ígéretekkel akarnak minket szép székely nemesi szabadságunktól megfosztani az idegenek, midőn oly titulus mellett, hogy a fels. királyné Asszonyunk positive parancsolta volna (melyet eleinkkel soha sem cselekedtek), *életünk feje vesztése (így!) alatt költött parancsolat mellett mérték alá húzának, conscribálának, hasonló parancsolat alatt reánk erőszakoson sok kínzás, vasazás, fogság, szenvedetés, iszonyú kemény megvertetés, hideg télnék idején mindenféle való szolgáltatás, a havasi őrzés és rendi felett sok számmal való hajítás s ott hosszas időig való kínzás, kúta, jégvermek ásátása, fagyos földben való karóztatás, kerteltetés, fagyos honcsokoknak egyenessen való doroszlottatása és megszűnés nélkül való építés és számtalan sokképpen való üldözések által, egyszersmind hűekkel tett persvadeálás mellett, hogy csak engedelmeskedjünk, soha sem adózunk: egyszóval csalárd ígéretekkel és iszonyú kínzásokkal fegyvert adtak vala oly titulus mellett, hogy a kurucz-világ után atyáinktól elvett fegyver helyett adnák; regimentekre, compániákra, mint a paraszt bántarusbéli gyűlevész népet fosztoztatának vala, pálcza alá fogtanak vala, meg akarván fosztani szentséges jó felséges Asszonyunk parancsolatja ellen Scühiából hozott, ősrünkről reánk szállott székely nemesi szabadságunktól.*

Fáj ezekért szívünk, lelkünk; méltó pedig, hogy Kgtek, sőt egész székely nemzetünk mint véreket, nemzeteket hogy fájlaljon; méltó fájlalni kiváltképpen a közönséges székely nemei szabadság romlását, minthogy egy törvényünk és egy szabadságunk vagyon Ngtokkal, Kgtekkel.

Innotescálván pedig nekünk fels. Asszonyunknak két rendbéli ezen materiában tett decretumai, t. i. hogy ő fge szándékozott ugyan confiniaria militiát állítani, de nem kívánta ő fge coactivus katonákat, hanem spontaneusokat és hogy a rajtunk véghezvitt erőszakokat az idegenek az ő fge szent intentioja ellen cselekedték: azok szerint bízván ő fgihez és törvényünkhöz mi a fegyvert azon idegen szabadságunk rontására igyekező advénáknak visszaadtuk és a mélt. guberniumnak úgy a mélt. generalis Siskovits uram ő exciájának mindezekről és előbbeni szabadságunkban való restituáltatásunk aránt instan-

tiát adtunk oly móddal, hogy fels. Asszonyunk eleiben submitálnák ő exciájok, a mint hogy úgy értettük, submitálták is. Mely instantiának promotioja után a mélt. királyi gubernium mélt. gr. Bethlen Miklós consiliarius urat ő exciáját méltóztatván a mi széünkben beküldeni, azon idegenek jurisdictioja alól kegyelmesen kivétettünk.

Azon instantiáknak valóságos copiját Ngtoknak Kgteknek is exhibeáljuk és egyszer mind itéráljuk azt, hogy mind ex praemissis, mind azonkívül is nyilván vagyon Ngtok Kgtek előtt az, hogy mi egy tagja lévén a nemes székely nationak, együtt közönségesen is vagyon egy törvényünk s egy szabadságunk és következképen ha az erőszakos idegenektől a közönséges törvény mellett, melyet, ut in praemissis, eleink vérekkal szerettek és együtt oltalmaztak, megrontatik, annakutána erőtelen lészen Ngtokra és Kgtekre nézve is, hogy ha továbbra is sine contradictione Ngtok, Kgtek behunt szemmel nézi, tacendo consentiál, úgy elromlik végre a Ngtok, Kgtek statussa is ex eo saltem, hogy a közönséges törvénynek az idegenek által való megrontása ellen nem contradicál; de azonkívül is igaz lévén az tam politice, quam oeconomice, tam proprie, quam inprorie, hogy egy azon corpusban ha midón az egyik tag megvész, a nem orvosoltatás miá meggyógyúlhatatlanul válik nyavalyája: consequenter el kell veszni az egész corpusnak. Így mi egyik tagja lévén Ngtoknak, Kgteknek, midón az idegenektől megsebhett szabadságunkot magunktól meg nem gyógyíthatjuk (ha Ngtok Kgtek és az egész natiok nem kívánnak segíteni): bizonyoson igaz lészen az is, hogy Kgtek sőt az egész corpus natio szabadságának is el kell veszni, mert a tagban esett seb maga magát addig szokta rontani, míg az egész corpust el nem rontja etc.

Kérjük azért Ngtokat Kgteket mint a székely nationak főbb tagjait, méltóztassék Ngtok Kgtek a mi nyomorúságos bajainkban és nemesi diplomának, szabadságunknak megtartásában segítséggel lenni, meggondolván azt, hogy ha minket egészen megronthatnak, mindjárt diplomáinkot, privilegiumunkot felfordíthatják, annakutánna Ngtoknak Kgteknek is meg kell romlani következké szerint. Nem kívánjuk azért törvénytelen úton és módon, mert mi is igaz hívei vagyunk fels. királynénknak, hanem suis modis ő fge előtt törvényes intercessioval, vagy instantiával, úgy hogy méltóztassék Kgtek denominálni követeket, azoknak instantiát, instructiot készíteni s elküldeni 1-mo a mélt. regium guberniumban, 2-do, ha úgy kívántatik, directe onnan ő fgéhez, velünk egyetértvén, mert ha most mellénk nem áll Ngtok Kgtek segítségünk: félő, hogy az egész natio megromlik. Maradván

A tek. mélt. nemes Udvarhelyszékben lakó jó urainknak és respective atyáinkfiainak

alázatos szolgálí

Az Háromszéki unius sessionis, principilaris és pixidarius minden nemesi incolák etc.

Felzet : A mélt. tek. nemes Udvarhelyszéki urakhoz és unius sessionis principilaris és pixidarius minden renden lévő patronusainkhoz, jó urainkhoz bocsátott alázatos instantiája

A Háromszéki minden renden lévő nemesi incoláknak.

Alatta Udvarhelyszék végzése : *Resolutio*. Az instans az háromszéki egy-házi nemes, primipillus és pixidarius rendből álló ns communitasnak instantiáját látván, értjük abból panaszokat és minthogy az ns székely natio nevezetes tagjainak ismérjük, keserves szenvedéseket fájlaljuk és a ns hazánk törvénye a mennyiben utat módot mutat, Appr. Const. p. 3-o tit. 1-mo juxta conditiones unionis, a mélt. k. gubernium előtt magunk különös instantiánk mellett promoveálni kötelességünknek tartjuk. Udvarhely die 12. Julii 1763.

E generali congregatione sedis siculicalis Udvarhely.

Extradatum per Joannem Lukácsfi
juratum sedis Siculicalis Udvarhely notarium.

(Eredetije Udvarhely vm. ltára székely nemzeti lédájában.)

100.

Udvarhelyszék közönsége emlékirata, melyben a szék tisztelt és főnemeseit arra kéri, hogy egy nemzetből származván, egyenlő nemesi jogokkal bírván, együtt védjék régi kiváltságait, melyek alapján ők az új katonarendszerbe nem állanak, az új adókat nemesi földjeik után nem fizetik s nem-nemes terhet nem viselnek. Kelt Udvarhelyt, 1763. jul. 12.

Méltóságos liber báró főkirálybíró úr!

Tekintetes nemes generalis congregatio!

Tekintetes és méltóságos gradusban levő urak!

Nem itiljük szükségesnek lenni, hogy számláljuk Nagyságtok előtt már talám a körül való országokra is kihíresedett, mérték nélkült való sokféle inséges nyavallyáinkot, a kik naponként tulajdon szemekkel nézték, s ma is szemlélik; hanem csak egyedül legelsőbbben is arra emlékeztetjük Nagyságtokat:

1-mo. Hogy a mint ao 1514 törvénybe íratott, tudni illik egybe vetvén a Decretum Tripartitum 3-dik részének 4-dik

titulusát, első részének 3-dik titulusával: *egy nemzetből, Hunortól és Magortól egyaránt származtunk* Nagyságtokkal, és azután Schithiából kijöven, egy áron vásárlók meg sován földünköt, melyet ez ideig a mint feljedzi azon Tripart. Decretum 1-ső részének 18-dik titulusa: minthogy mélylen az ellenség torkába helyheztesett, nem kevesebb áron egyaránt tartottunk; és ismét mint hogy egy nemzetből való származásunk kitetszik, egyaránt bizonyittatik szabadságunknak is egyenlősége; mert senki alább való nem lett azon törvény szerint, hanem a ki a *communitas* poroncsolatját nem teljesítette, az olyanok pedig ugyan csak azon Decretum titulusa bizonságtétele szerint avagy megölettettek, avagy örökös jobbgáyságra, szolgálat alá vettettek; mi pedig meg nem ölettettünk, mert még élünk, de jobbgáyságra sem vettettünk, mert senkit nem szolgálunk, tehát edgyenlőségünkben maradtunk; és így azon Decretum 1-ső részének 2-dik titulusa szerint a gradusban lévő méltóságokkal *ratione libertatis, exemptionis et immunitatis praerogativa edgyenlőknek kell állittatnunk*. Melyet ma is bizonyit nemes Magyarország, midön az igaz székelit mint verus és indubitatus nemes embert úgy tartja, táplálja.

2-do. Hogy Nagyságtoknak is nemesi szabadságok a mi originalis nemessi szabadságunkkal egy törvényen fundáltatott s egy fundamentumon épülven tartatik, mely ha megbomlik, minden rajta való épületeknek szükségesképpen omlani kell, tehát a gradusban levők épületeknek is lehetetlen lesz maradása.

3-tio. Az gradusban levők közüllünk emeltettek fel tudományokért, s más lelki ajándékokért, melyek ha csak maradékokban is megfogynak, s akkor mostani hallgatása Ngtoknak mi öröm lehetne.

4-to. Méltóztassanak effelett emlékezni nekünk tett, Istennek fogadott hitekre, midön fogatták, hogy *még csak egy privatus oppressioját is el nem hallgatják, hanem annak boldogságát megszerzik*, mentől inkább egy communitásnak, communitásával edgyüt magokat, és magok maradékok boldogságát tartani előre természet szerint tartoznak. Azért:

Méltóztassanak Ngtok minden egyebeket félre téven, szomorú nemzetünknek elhanyaglott boldogsága visszatérítése iránt úgy tanácskozni és munkálódni, hogy a mi szorongatásunk megenyhítésével magok boldogságát megtarthassák, ne kívánják magokat töllünk megválasztani, kiket a természeti származás, és a törvény elválhatatlanul egybe kapcsolnak. Ugy is ha az elszakadásra a törvény útát mutatna, különösen mint igen kevés nép, hogyan subsistálhatna? Illendő

azért, hogy a *mlgs communitas* minket magával, magát velünk megerősítvén :

1-mo. Minthogy a katonaságra felvételünk iránt új *systema* vagy *planum* munkáltatik, mely meg nem lehetne egész nemes *nationk consensussa*, híre és akarata nélkül, hogy nemes *nationk*nak gyűlése eruderáltassék ott, a hol illik, addig pedig azon munkát *contradictio*val, *protestatio*val, *instantiákkal* megakadályoztassuk.

2-do. *Instantiájokban*, és minden munkájokban *pro fundamento* méltóztassék a *mlgos universitas* tenni de anno 1691 emanált *Leopoldinum diplomát*, melynek summája *nationk* iránt így vagyon : *Siculi genus hominum bellicosissimum ab omni tributo, ab omni hybernorum, aut aestivalorum molestia, a decimis et praestationibus sint penitus exempti, e contra pro defendenda Transylvania propriis stipendiis militare obstricti.* Nem különben a fenn meg írt *decretalis titulusokat* s más *Approbata* és *Compilatabeli* ehhez hasonló *articulusokat*, nehogy ezelőtt beadott *instantiáinkkal* ezután beadandók ellenkezzenek.

3-tio. Azon *Leopoldinum* nekünk szentséges, nagy *Leopoldinak* pedig örök dicsőretes diploma szerint, és az *Approbatában*, *Compilatában*, *Decretumban* írott törvényeink, s törvénynyé vált szokásaink szerint készek vagyunk hazánk oltalmára és hasznára, tulajdon magunk költségén, székel nemzetünk-ből a mi *votisationk* szerint való tisztekkel fegyvert viselni, de különben dicsőretes eleink nyomdokitól el nem távozzunk.

4-to. De anno 1744 költ *diaetalis articulusok* szerint, a melyekből kitetszik, *signanter articulo 6-to* ezen *Leopoldinum diploma* nekünk *confirmáltatott felséges Gróff Asszonyunk* től *in verbis per expressum : Qua videlicet ab avo, patuo, et genitore Mattis suae desiratissimis etc. etc.* cunctaque et *singula effectui* *mancipaturam sub verbo regio affidaverit etc. etc.*, et *articulo 5-to* felséges *corregens* urunk ezen diplomának, s más *indultumainknak* megtartására, és tartatásra hittel magát kötelezte. Felséges édes Anyánk a mint kívánta, köteleességünket utolsó csepp vérünkig meg bizonyítani készek vagyunk és magunkot ezekhez tartván szabadságunk ellen sem ő felsége itten le nem rajzolt kívánságai kívül nem cselekedhetünk, semmi úton módon cselekedni nem akarunk.

5-to. Az ifjúság adóját, mely in anno 1762 az *Inpossessionatusokra*, *dictamine Decr. Tripart. partis 1-ae tit. 29. parasz-tokra*, *commissionaliter* vettetett, melyet bővebben is jedzett azon *commissio*, midőn írja : *ut ignobiles distinguantur a veris nobilibus*; rajtunk, kik a citált törvények és *indultumok*, diploma szerint *kiváltképpen való nemesek* vagyunk (a *commissiot* velünk nem *communicálván*, nem érthettük), *nobis ignorantibus* et

auditione etiam mediante felvettek, holott mint nemesek ha adozni tartoznánk is, de ezzel mint *parasztok adójával* nem tartoztunk volna : azért nem hogy többé megadnók, hanem a mit effélét felvettek, restituáltatni kívánjuk azok által, a kik felvették és solemniter urgeáljuk ; minthogy édes Anyánk megmásolhatatlan királyi szava szerint minket kíván megtartani törvényeinkben, mellyek minket valóságos nemeseknek, vagyis inkább *kiváltképpen való nemeseknek* csálhatatlanúl mondanak, tartanak.

6-to. A tabellákból mostan értjük, hogy az onus fundusainkhoz ragasztatott volna, holott a megírt diplomán, és törvényeken kívül az Approbata Constit. 3-dik részében 76-dik titulúsának 3-dik articulusában nemcsak nemes fundusoknak fundusainkot, sőt még annak bírását is mint más gradusban lévő nemességnek birodalmát állítja szabadosan. Azért most előre contradicálván, fundusainkról onust nem supportálunk, confrontáltatni is fundusainkot törvényünk romlására meg nem engedhetjük, annyival inkább az onust rólla meg nem fizethetjük.

7-mo. Ennekelötte a vármegyéket bizonyos summával segítettük per formam subsidii, a mint hogy protestáltunk volt is, hogy nem mint contributiot, mellyet a Leopoldinum diploma és hazánk törvénye szerint nem tartozunk, adgyuk ; a mint a székel nationak tett protestatiojára felelvén nagyemlékezetű nagy *Leopold* császár így ír : *ad usque foeliciora et quidem brevissimum tempus* ; de már mintha tartoznánk, oly felettébb sullyosították, hogy némellyiknek feje, mindene fel nem éri a quantumot s némellyik még keze hátra kötésével mint gonosztevő rab és fogoly kudulja maga ratum quantumát ; tehát eszt is tovább nemesi praerogativáink ellen nem cselekedhetjük, s a vármegyéket és más székeket magunk romlásával nem segíthetjük : azért ezekkel is tovább ne háboríttassunk, mert sem a citált Leopoldinum diploma, sem törvényünk, sem felséges édes Anyánk ezen diplomát s induluminkat in verbo regio affidáló csálhatatlan szavai erre útát nem mutatnak.

8-vo. Postálkodással az Appr. Const. 5-dik részének 59-dik edictuma ellen terhelhetünk ; ezután aszt is observáljuk, törvényünköt magunk el nem rontjuk mellöle való el állásunkkal.

9-no. A salgamumot, mint megírt confirmált szentséget diplománk ellen nem fizethetjük.

Utollyára törvényünk és az megírt Leopoldinum diploma szerint, és a mint oda fel megírtuk, a mint felséges édes Anyánk is tempore affidationis in verbo regio kívánta hazánk oltalmára

és hasznára felséges Gróff Asszonyunkhoz való hűségünket utolsó csep vérünkig megbizonyítjuk és mindenekben azokhoz magunkat comportáljuk, de azok ellen nemesi szabadságunkkal meg nem edgyező terheket vállainkon tovább nem hordozhatunk, el sem hitethetjük magunkkal, hogy ő Felsége eddig is ezen terhes szolgálatot tőlünk kívánta volna. Azért

Méltóztassanak Ngatok e szerint minket manuteneálni s valamire törvényeink, indultumink útát mutatnak, a szerint kormányozni, mert a meghasonlott országnak el kell pusztulni, a mint szomszéd székeink siralmas bizonságaink. Egy szóval a mire a citált és approbált diaetális aritculusok mutatnak, hogy kételenítettünk, azokat cselekedgyük; de valamit nem poroncsolnak azok, törvényeink, diplomáink, indultumaink, mellyek kegyelmesen confirmálva vannak, azoktól atyáiképpen mind bennünket, mind magokat, míg üdönk vagyon, oltalmazzák. Mellyek szerint Nagyságtoknak atyai pártfogásokba és védelmekben fiúi alázatossággal és csalhatatlan bizodalommal magunkot ajálván, atyai gondviselésekre és bölcsességekre bízzuk, maradván

Nagyságtoknak

alázatos szolgálói, fiai
Nemes Udvarhelyszéknek
és két filialissinak örökös
lakossai, székelek, kiváltképpen
való nemesek.

Anno 1763 die 12 Julii in oppido Sz. Udvarhely in generali congregatione inolytae sedis Udvarhely praesentes memoriales sunt exhibitae, praelectae et inprotocollatae.

Hátírat: Méltóságos I. báró főkirálybíró úrhoz és mlgos I. báró coadministrator úrhoz és az mlgos, tekintetes, nemes univerzitásához nemes Udvarhelyszéknek, ő nagyságokhoz, ő kegyelmekhez, mint jó uraihoz s patronusihoz alázatos instantiája nemes Udvarhelyszéki nemes communitásnak.

(Eredetije Sz.-Udvarhelyen, a Székely Nemzeti Láda II. íratcsomag 4. sz. a.)

101.

A főkormányzók rendelete Csíkszékhez, hogy a szék lakosai panaszaiknak meghallgatására vizsgálókat küldjön kl. Nagyszében, 1763. júl. 14.

Sacrae c. r. Mattis stb. nomine.

Spectabiles ac magnifici, egregii, nobiles, item et agiles, fratres nobis observandi et benevoli!

Communicatur isthic cum Dominationibus Vestris supplex libellus universae plebis tributariae sedium Csík, Gyergyó et Kászon sub nomine gubernio porrectum, et cum supplicantes in eo se diversa extorsionum genera a militaribus passos esse queruntur: D. Vris committitur, ut genuine investigando, per quos nominanter? a quibus? et quantum illegitime extorsum esset? id gubernio regio referant; de reliquis autem vexis supplicantibus illatis specificam casuum remonstracionem sibi exhiberi curent, et si supplicantes, prout in memoriali suo exposuerunt, pro peragenda investigatione regios postulant, tales idoneos ipsis assignent, idque, quod mediante inquisitione constiterit, militaribus officialibus, qui congruos jam sua via acceperunt ordines, pro inpendenda laesis satisfactione proponant, et de effectu gubernium regum indilate informant. Sic facturi etc.

E regio principatus Transilvaniae gubernio.
Cibinii die 14. Julii, a. 1763.

B. Jos. Ant. Bajtay pr. mp.

Stephanus Halmágyi secr. mpria.

Latin külczim: Csík, Gyergyó és Kászonszéknek.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

102.

Br. Bornemisza Pál feljegyzése jegyzőkönyvében, Csíkba menetéről. (1763. jul. 14.)

Observandum, quae scripta hic inveniuntur a die 4-ta Julii, scripta sunt et perceptae sub actuali itinere, quod secundum comissionem gubernialem d. d. 9. Junii et 4-ta Julii perceptam taliter institutum est: nempe 11-ma Julii movi me domo et veni usque ad Sófálva, 12. ad Udvarhely, ex Udvarhely 13-tia ad Csík-Madéfálva, ubi indicatio pro generali confluxu diebus 18-va et 19-na ejusdem mensis, transivi 14-ta ad destinatum pagum Szépviz, ibique ceu loco congregationis sequentia ad praescriptum excelsi regii gubernii acta et tractata sunt.

(Következik a jul. 18-iki gyűlés jkve, ld. alább.)

(Eredeti följegyzés a csíki jkvben a br. Huszár-ltárban.)

103.

Csik, Gyergyó és Kászonszék szabad székelyeinek folyamodványa a székgyűléshez, melyben a határőrségben állott székelek és idegen tisztjeik kihágásai s törvényteleniséggel ellen orvoslást kérnek. Szépvíz 1763. jul. 18.

Méltóságos liber báró és főkirálybíró uram !

Méltóságos generalis congregatio !

Méltóságos és jó patronus uraink !

Végzetetlen és talám végső pusztulásunkra czélozó inségünk és nyomorgatásink között is mely nagy vigasztalásunkra és örömünkre légyen Ngod és az mgos generalis congregatio egybegyűlése, ki nem mondhatjuk, mert már egész esztendőnek elfolyása alatt, mindennémű törvényeink és törvényes ususaink ellen, fejünköt, tiszteinket nem láttuk, mind elhagyatott árvák sirtunk, szomorkodtunk, kinek sérelmeinket, fájdalomainkot panaszolhattuk volna nem tanáztatott, idvességes tanácsért, hová folyamodhattunk volna, helye nem adatott ; most pedig ezen tek. nemes székek nemes tagjait, Ngod mgos és előttünk igen kellemetes praesidiuma alatt, midőn pro consultatione conservanda, imo reductione perturbatae publicae tranquillitatis et pacis együtt ülni örömmel szemléljük : sérelmeinket, fájdalomainkat, törvényeinknek, törvényesen fundált jó ususainknak felháborításait, egybe zavarásait Ngod és a mgos congregatio eleibe tum nomine communi, tum per privatorum supplicationes alázatosan terjeszteni bátorkodunk, hogy azokat megorvoslás végett a mgos királyi guberniumnak annyival is inkább, hogy ezeket ezen mgos generalis congregationknak nemes tagjai is velünk együtt majd egymértékben szenvedték, hadhatós recommendatioja mellett, pro ferenda in tempore paterna medela, repraesentálni méltóztassék.

Mint hogy a mgos királyi gubernium, mind maga, hazánk békességére és belső csendességére czélozó kglms patens parancsolattya, mind mgos főtiszt urunk ó ngához dirigált mgos commissiója által méltóztatik nekünk nem-katonáknak parancsolni, hogy az limitrophus katonákkal szép csendességben, békességbe éljünk : mü keresztényi kötelességünk szerint valamint eddig törvényeink mellett abban kívántunk csendességben élni, úgy ezután is minden úton módon igyekezünk annak megtartására czélozni ; de meg kell azt vallanunk, hogy a limitrophus tisztek és katonák miatt ahoz, hogy az ó Felsége

szolgálattyába békességbe, belső csendességbe megmaradjunk, reményeségünk nincsen; minthogy sok megsértődéseink aránt mind a mgos itt való commissio, mind a királyi gubernium előtt sok ízben instáltunk, de orvoslását, nevezetesen a limitrophusok rajtunk való illetlen grassációinak, igen kevésbé tapasztaltuk, sőt naponként az excessusoknak szaporodását tapasztaljuk, melyekkel, úgy látjuk, hogy ó Felsége sz. szándéka ellen alattomban való machinatiokkal, vexákkal, erővel is militaris jurisdictio és hadi regula alá, contra nostra privilegia akarnak vetni; ezért vagy idegen országokra kell emigrálnunk, vagy in nostri defensam ad extrema kelletik fejünköt vetni; mivel non observata jurisdictione magistratuali bennünköt a limitrophus tisztek katonájokkal, törvényeinknek, privilegiumainknak kiváltképen lesiojával fegyveresen aggreáliának. Aggreáliattunk gyakorta, midőn isteni szolgálatunkra vagy onnan visszamenő útunkot követnők (mely még a pogányoknál is nem observáltatik), megfognak, fogatnak, hurczolnak, mind ez mái napig; arestumoznak, vasaznak, vadásznak s vernek és sulyos executorozással, mint most is történt Kozmáson *Botos Péterrel* és Bánkfalvában *Bene Istvánnal* s másokkal, sokakkal; enerválnak és kényszergetnek, ölással, lövéssel s marczonglással szüntelen fenyegetnek.

Mind ezen sok specificumaink között egyet megbizonyítására panaszainknak elé hozunk. Történt Gyergyó-Alfaluban egy miserabilis ártatlan leányzóval, kinek emlőét egy limitrophus minden ok nélkült karddal leszelte. Régi birodalmainkba lévő jószágainkot, jóvainkot erőszakoson foglalják, törvényre való régi és mostan formált, sőt harmincz 40 esztendőekkel ez előtt, törvényesen, de nem inyek szerént sopiált praetensiojokot violenter, sine omni justitiae cursu, erőszakos és fegyveres executioval a limitrophus tisztek instigatióiból desummálni kívánták s respective desummálták. Egy szóval minden törvénytelenséget rajtunk elkövetnek, mocskos szókkal illetnek, rebelliseknek mind tisztek s mind katonái. Házainkból erőszakoson a tisztek kivernek, jöllehet hazánkban kovártélyban nem küldettek. A mint történt Csátószegben hadnagy Morgengráz által. Ha valaki sine semine virilis sexus deficiál, annak jószágai conscribáltatnak a limitrophus tisztek által; ijesztgetvén azzal, hogy afélék aféle tiszteknek maradnak, a mi lehetetlen contra omnem aequitatem.

A közönséges faluk határai miattok pusztúlnak, általok dúlatnak, kárból behajtott marhájokot, fegyverrel feltámadván, az hajtóktól hatalmason elveszik; bírákot, hütösököt, kiknek incumbál az falu tilalmas határait őrizni, megverik, rongálják, árestumban hajtják; ha mely marhájokot, a nem

katonáknak behajtják, azokat, törvényünk és szokásunk felett való büntetéssel vexálják, terhelik.

Vetéskerteket, ország és falu útjait, pallókat, töltéseket, hidakat tartani nem akarnak, törvényünk és szokásunk szerint. Falu közönséges helyeit, magok tevéseik szerint osztják, bírák: a lovasnak két részt, a gyalognak egyet, és talám némelyikünknek nekünk semmit sem; holott az *extraordinaria praestatio* rajtunk fordulnak meg. Melyek mind azon két főből származnak, hogy sem törvényről nem hallgatnak, sem pedig tisztektől nem coérceáltatnak, sőt bátorítottatnak, a mint nekünk gyergyóaiakul gyergyó-szent-miklósi Márton János limitrophusok strásamestere declarálta magát, hogy őket facultálta mgos generalis Buccow ó excellentiája, hogy a ki ellenek szól, annak orrát vágják le, vagy egyébképpen megmarczangolván, magoknak satisfactiót vehessenek; ugyan némely éretlen limitrophus tisztek ezt asserálják, hogy nékiek ez az orderek.

Innen, minthogy ezen belső csendességünk felháborításának okai a limitrophus tisztek, a kik nem törvényes úton jöttek közinkbe, szállottak jószágainkba, kiknek itt való megmaradásokat törvényünk nem engedi, azonkívül is jobbára katona nélkül vadnak: hogy az ó felsége *vivum errarium*a megmaradhasson az ó felsége tovább való szolgálatjára, innen helységünkéből rövid üdő alatt való kitakarodásokat megkivánjuk s nem is parcelljuk, mert ugyanis sok kényszergetései között nemzetünk már épen megepedvén, ha valamely atyánkfia *justo impulsus dolore* valamely limitrophus tiszteet sérteni tanálna, mint a mult napokban egy hadnagygyal kevésbe mult el, hogy meg nem történt, az olyan *actus imputat*nék egész *communitás*nak, s mindnyájunknak kellene azért szenvednünk. Azért *iterato* is azon *instálunk*: innen limitrophus tiszt uraimék, mint minden egyenetlenségeknek szerzői és okozói, helységünkéből kivitessenek.

A mi pedig illeti hadi állapotokra való magunk *resolutió*ját, ebben magunkot *constanter* így *declaráljuk*: minthogy a mult esztendőben ezen katonaság alá hírünk s akaratunk ellen (tiszt uraink és nemeseinktől, kiknek védelmezése és *directió*juk alatt voltunk, elszakasztatván) *conscribáltattunk* és *sub poena 500 fl. ammissione item capitis et confiscatione bonorum* mérték alá hajtattunk s innen következett fejünkre minden baj; innen most kérjük és *instáljuk* alázatosan Ngodat és a mgos generális *congregatiót*, méltóztassék bennünköt, hitek s kötelességek szerint, ily keserves megsértődött állapotunkba, hathatós közbejárása által oltalmazni ennek utánna, és védelmezni.

Hogyha ugyancsak ő fge positive méltóztatik nekünk fegyverrel való szolgálatunkot parancsolni, minthogy a több nemességeknek mind törvénnyel és természet szerint való connexióval egy totum corpusnak tagjai vagyunk egy törvénnyel s privilegiummal élünk: méltóztassék ő fge nemes nationk gyűlésit engedni, hogy ottan törvényeink és privilegiumaink szerint való punctumaink egybe szedettetvén, egész nemes nationk nevével az ő fge által kegyelmesen determinálandó diaetánál pro confirmatione repraesentáltassanak és azután nekünk authenticae az iránt emanálandó instrumentum kiadattassék és in archivum nationis Siculicae reponáltassék.

Mert mű privilegiumaink és diplomáink ellen, melyeket mind ő fge boldog emlékezetű praedecessorai kegyelmesen confirmáltak, mind pedig ő fge art. 6. diaetaliu 1744. sz. hűtivel megpecsételt és recens rescriptumaiban is kegyelmesen megigýírt méltóztatott, hogy senkit is maga privilegiumában, praerogatíváiban háborítani nem szándéka: hogy conjunctim fegyvert is viseljünk, ruralis oeconomiánkot folytassuk, ecczersmind contributiot praestáljunk, törvényeink s diplomáink szerint, specifice quidem juxta Diploma Leopoldinum de dato Viennae 4-ta Decembris 1691. §-a 4-to, item ejusdem gloriosissimi imperatoris diploma resolutiones Alvinczianiae vocatae 14. Maji 1693 emanatum puncto 5-to, az ellen solenniter protestálunk és contradicálunk; úgy az ellen is, hogy ha valamely része nemzetünknek ezen két onust pro hic et nunc lévőlná, azzal az egész nationak praejudicium ne inféráltassék, ne is tartassék nationalis militiának, hanem stipendiarius népnek, hadnak; úgy hasonlóképen arról is, hogy az egyházi nemes, primipilaris és pixidarius statusból álló személyeknek conditiójok azon úton s módon, melyen a mgos rei tributariae commissio által parancsoltatott, ne investigáltassék s ne distingváltassék né talám quoquo modo militaris statusra, vagy akármi más törvényünk ellen való dologra út, mód, ok kerestessék.

Továbbra, ha privilegiumaink szerint felállítatnék is ezen nationalis militia: se hadi törvény alá, se idegeny, extraneus, törvényünköt, nyelvünköt nem értő, tudó, hazánkban, kivált helységünkben, melyet törvényünk expresse megkíván, impossessionatus tisztok s kapitányok alá magunkot nem submittáljuk; hanem haza törvénye és magunk nationalis generálisunk és főkapitányok alatt, a ki az országtól függjön.

Innen, ha ezen nationalis militia felállításában a hadi állapotokra valamely mgos commissio de nobis, sine nobis projectálna, vagy akármi repraesentatiót tenne: ellene mondunk; egyedűl, a mint feljebb declaráltuk, magunkot reserváljuk

nemes nationk gyűlésére és nemes hazánknak három nemzetből álló mgos statusi eleibe.

A hová, hogy mű is nem régiben félben szakasztott ususunk szerént *pro deputatis ex parte privilegiatorum nobilium Siculorum, de quibus agitur, admittáltassunk és pro ferendo libero suffragio acceptáltassunk, alázatosan instáljuk, s megkívánjuk, mert ugyanis de nobis sine nobis, non auditis nobis, deliberálni in propria nostra causa* hogy lehessen, itilje meg az igazság.

Ha pedig ő felsége régi privilegiumainknak restitúcióját továbbra méltóztatik halasztani és in redemptionem belligerationis adót kell fizetnünk, igen is kételenek vagyunk juxta sistema per incl. status et ordines hujus principatus concertatum, concinnatum per suam sacr. Mattem, per illaque suo rescripto de a. 1754 confirmatum; de oly hallatlan, azon sistemához képest improporcionált s végső pusztulásunkot néző súlyos 4 r. frtból álló duplex capitalis taxát alázatosan depraecáljuk, azután s ezután is akármely szín és praetextus alatt, mgos statusok interventusa nélkül hozzá ragasztott s ragasztandó toldalékokot. Nem különben impossessionatus titulus alatt most csak nem régen az elébbeni sistema ellen, leányok s ifjak különös toldalék adójokat is, melyet jól lehet eddig erővel megvettek, de ezentúl mind ez iránt való conscriptiót, annyival inkább ezen titulus alatt forgó tributumot alázatosan depraecáljuk; mert ugyanis midőn szolgálja vagy szolgálója, medio tempore valakinek elszökik s aztot feltanálni nem lehet, annak lege etiam immunis gazdája contra omne jus kételenítettnek annak impositióját megfizetni.

Keservesen tapasztaltuk tavalyi esztendőben oly innovatiót és az adónak auctioját contra citatum sistema (melylyel az agrorum capacitásra, mint cultúra, mint incultúra, taxa imponáltatott), holott juxta citatum sistema csak az procreatiokról desummáltatott addig usque annum; mely innovatio szerént való auctio ad agrorum capacitates ha reá ragasztatik: a jönne ki belőle, hogy onus inhaereat fundo, quod essent contra jura Siculorum et benignissimum instituti contribuendi novi sistematibus elementer elargitam affidationem suae sacr. Maiestatis. Ennek is orvoslására Ngodat és mgos generalis congregatiót alázatosan instáljuk.

Nagy terhünkre vagyon az is, mgos generalis szék, hogy magunk örökségeinkre, költséges quartély-házakat, sok munkával, fáradtsággal építvén az regulata in quartirizans incl. militia számára azért, hogy ne kelletnék quotannis a militaris uraknak in redemptionem in competentiam quartiriorum nagy summákat fizetnünk és nekünk mind azokon

tött munkánkért, subministrált mindennemű materiálék s egyéb költséges készületek, azokért egy fillér sem fizetődött, jóllehet sok rendben sollicitáltuk; még is most mindazon quartélyházakat limitrophus tiszt uraimék, kik ide quartélyba nem disponáltattak, elfoglalták, mely miatt a mostan közink dislocata incl. militia tiszt urai privatus személynek házára kételenítették szállani, a proprietariusoknak kiszorításával és nagy romlásával. Sőt némely helyeken, nevezetesen Gyergyóban Miklóson a provincialis magistratus törvénykezésre az igazságnak kiszolgáltatására építettett és vétetett nemes székházát, a hol communi sumptu tömlecz is építettett, elfoglalták; mely miatt sem ott, sem másutt törvényes igazságot nem szolgáltathatnak tiszteink, sok régi s új periclitáltatik. De Gyergyó Sz. Miklósa nem is mernek menni az ő kgk végzetlen dühösködése mián, minden ártatlan embert ok nélkül aggreáliának, hurczolnak, vásárlani is nem engedik senkinek, míg magok mindeneket praeripiálnak; de a mi legsértőbb, contra nostras praerogativas infundate rajtunk vásárpénzt, teloniumokat desummálnak, privilegium nélkül. Ha tovább is így foly: serio protestálunk, mű is ő kgmeket, a hol tanáljuk, falunkban, határunkban megtaxáljuk.

Az is nagy terhünkre vagyon, hogy limitrophus tiszték titulo supernumerariorum oly feles, katonaságra nem elégséges, 60 s több esztendő embereket, kiket mérték alá sem acceptáltak, huztak vontak magok jurisdictioja alá és azokat magok szolgálattyokra, strásálásokra fordítják s e mián in extraordinariis servitiis a ter (!) reánk redundál.

Igasság ellen vagyon az is, hogy a limitrophus tiszték nem engedik meg katonájokat nem-katona mellett ordinarius tiszt pecsétére elmenni s bizonyosságot tenni, nem-katonát pedig katona mellett kényszerítve erővel adigálnak, és így a nem-katonának igassága el nyomattatik, melylyel az egyenetlenség (így!) általok út nyittatik. Ezek miatt legitima sententiákkal is procedálatnunk nem lehet, sőt némely atyánkfia legitime emánált és megpecsételt sententionalis levelét némely limitrophus tiszt elzagatta, tűzre hánta.

Továbbra minthogy v. colonellus Caratto úr, magát a quartélyoknak dislocatiojában elegyítette és az incl. regulata militiát, melynek egész nemes székinben fel kellene osztatni, talám executorképen csak egy-két falura contrahálta; csak azokat emésztí; ezenkívül mint maga tit. Caratto úr és commendoja alatt limitrophus tiszték sok ártatlan atyánkfiait arestáltatták, verték, maceráltatták.

Instálunk Ngodnak és a mgos generalis congregationnak alázatosan, méltoztassék mellettünk és velünk együtt a mgos

királyi guberniumnak instálni, hogy hiteles remonstratioink szerint mi nékünk ő Felségétől elsőbben plenaria satisfactio kéri méltóztassék. Azért nékünk megnyervén, a feljebb praemittált ponderans ratioinkra való nézve, helységünkől hogy mind a tit. *Caratto* úr, úgy commendoja alatt levő limitrophus tisztt uraimék is, vel ut domesticae pacis, quietis, et internae tranquillitatis turbatores, juxta innumerarum et revera nobis illatorum injuriarum et afflictionum repraesentationes, helységünkől hogy amoveáltassanak, ő Felségétől genu flexo instáljuk.

A felett, hogy a tölünk kiszakadott atyafiai is, valamint felséges asszonyunknak már kinyilatkozott sz. szándéka s parancsolattya ellen külömb-külobbféle ijesztésekkel s ígéretekkel vonattattanak a katonaságra s következendőképen velünk való egyenetlenségre, szivodásra (!); hogy a tökéletes egység helyre állítassék s továbbra való ő Felsége kglms parancsolattyai egyes értelem állandóképen elfogadtathassanak s teljesíthetessenek, elébbi statusra visszatétessenek, a mint igen szükségesnek látjuk, úgy alázatosan imploráljuk.

Mint hogy mindnyájon deák nyelvet nem értjük, alázatosan instáljuk Ngdok által a mgos királyi guberniumot, méltóztassék helységeinkre dirigálandó mgos commissioit magyar nyelven expedíaltatni, melyek minket is illetnek; úgy az iránt is, hogy v. tiszti functiojától amoveált csik-sz.-tamási tek. nemzeti *Boros Ferencz* uram, kinek helységünkben hosszas és hasznos szolgálatait tapasztaltuk és valljuk, hogy officiumában ő felsége kgms annuentiajából reponáltassék további directiokra is: azért is Ngod és mgos generalis congregatio által a mgos királyi guberniumnak alázatosan instálunk.

Mindezeknek s egyéb gravaminainknak is ut supra való-ságos repraesentatioja és hathatos orvoslása iránt alázatosan instálván Ngdoknak és a mgos generalis congregationnak vagyunk és leszünk állhatatosan

Mgos l. b. főkirálybíró uram Ngodnak
és a mgos generalis congregationnak.

alázatos, engedelmes szolgálí
Nemes két Csik, Gyergyó és Kászonszékekben
magistratualis jurisdictio alatt lévő
egyházi nemesek és más székely
szabadsággal élő személyek közönségesen.

Szépviz 18. Julii 1763.

(Eredetije Csik vm. ltárában.)

Al-Csíkszék sérelmei, melyet a határőrség szervezése után az idegen tisztektől és a határőröktől szenvedtek. K. n. (1763. júl. 18.)

Specificatio aggraviorum in Csík Inferiori adhuc continuatorum.

A militaris tisztek máig sem gondolnak a provincialis jurisdictionalval és a szék embereit v. tisztek híre akarátja ellen traktálják, a bírácának parancsolnak s azok által másnak.

A limitrophus katonák máig is, a hol keménységekkel véghezvihatik, havasi strására menet kenyeret vitetik a nemkatonákkal.

Ezen katonák, de a tisztek is és commissio is, nevezetesen *Bors Lázár* uram, szüntelen való emlékezetet és hírt tartanak, írogatnak az provincialisták ellen, egy most ezt, most amazt elfogatják (a v. tisztek felől is), melylyel nyugodalmas csendességben a nép házában nem nyughatik, nem lakhatik, tapasztalván a példákából, nincs is semmi securitas a törvényben, nemesi szabadságban, elrontotta azt a méltóságos királyi gubernium commissioja s a mellett történt sok rossz példa.

Ezen katonák fegyverbe készülve, másoktól a jószágokat foglalnak, fenyegetik fegyverrel a régi possessorokat és minden kiformált praetensiojokat mostani katonásodások alkalmaságával igyekezik megvenni, a mint veszik is.

A plájakon nem jól strásálnak; úgy nemcsak a profugium, de a communicatio is szüntelen; olyak is mennek gyakrabban strására, kik az útát sem tudják, az nagy havasokon való statiókról meg sem mernek mozdulni, elvétik az utakat etc.; de tovább sine discrimine jár minden rossz ember a havasokra strására is, afélék megtanolván a havasok alkalmatosságait, tágasságait: jövődében a profugiumokra jobb alkalmatosságot keresnek, melyet a jó strásálással se lehessen gátolni.

Eleitől fogva a nemesség ellen való motivumokkal persvadeáltattak a fegyver felvételére; semmi excessusokat effective nem complanálnak, minthogy nem is akarnak, kilátzik abból, hogy a kik excedáltak, azokhoz nagyobb bizalmokat jelentik a limitrophus tisztek, hogy őket azok nem hagyják el és azoktól nem félnek, hogy a fegyvert letegyék.

Ezek szerént is eleitől fogva minden mozdulása ezen erectio-nak egész törvényünk praejudiciumára van, ut signanter ennyi sok idegen nemzetbéli tiszteknek ide oly reménység alatt való jövetek, hogy itten a mű örökségünkön jószágosodjanak, s ezek a népnek nemességellen tött és leendő cselekedetekre való ingerlése.

Jobbágyinkot, zsellérinket, adósinkot a katonaság miá nem szolgáltatathatjuk, ut in exemplo.

Törvényes székot nem celebrálhatunk a katonák exorbitantiája miá, excedálnak etc., mindenfelé fegyveresen járnak.

Panaszt sem bátorságos tenni a katonák ellen.

A vicetisztekkel conferáltatván dislocáltatott a székbén a quartélyos katona falukra; mostan minden tisztek cointelligentiája nélkül, szemlátomást nyilvánvaló romlására, legkisebb proportiot sem nézván benne, teszik a dislocatiot etc., és minémű terhek és romlások vannak innen? csak a mészárszék tartás etc.

Mi okon van ágyukkal békességes időben és hív s engedelmes népen? Hallatlan példa és innen is sokféle csendességgel ellenkező elméket okoz.

Ha felséges Asszonyunk parancsolatja szerént a spontaneusokot kívánják: attól ne féljen senki, mert a kinek kedve a katonaságra, annak kedve van a regula megtartására is és következendőképén nincs oka, mit vigyázzon. Annál is inkább a ki katona nem akar lenni, attól ne féljen, hogy feltámadjon, magát sem tudja oltalmazni, hanemha (a mely nem ok nélkül való gyanúban van) felséges Asszonyunk parancsolatja ellen katonaságra való kedvetlenségét efféle sértésekkel és nagy romlásokkal szándékoznak elrontani és akaratjuk ellen is fegyverrel hajtani.

A provincialis jurisdictio alatt levő székelyeknek és nemeseknek törvény nélkül való katonák által történt s máig is continuált fogdosása nemcsak törvényünknek, szabadságunknak praejudicál; de a közönséges csendességet és békességet is háborítja és sok zűrzavaros egyenetlenségekre való út, mely ez okból is terheli szomorodásunkot etc. hogy a méltóságos k. guberniumnak, felséges Asszonyunk és statusok híre nélkül való commissiojából származott törvényünk kötele feloldásának is tulajdonitjuk.

Ez is törvényes szabadságunk ellen való, hogy felekezetiünkbeli, ámbár fegyveres néptől lévén megsértődésünk, helységünkben eleitől fogva eddig megtartott törvényünk szerént nem orvosolhatjuk, kik is, jóllehet fegyverben legyenek, de minden regula nélkül vannak, mégis idegen nemzetbeli militaris tisztek előtt kell haszon nélkül satisfactiot kérnünk.

A contributio ideájának változása 4. r. f. capitalis, nyomásra és más műveletlen fructus nélkül való földre vetett taxa.

A quartély valójában executio a fegyvertelen községen oly jó rend felett contraháltatik és szüntelen s nem változik és a mostan újra bészállott Okelianusok is, ámbár orderek, ketteje companiára a praesidiumba volna s a más kettejének pedig új

helyekre, mindazonáltal csakugyan azon helyekre szorítottak, a hol eddig is a quartély szüntelen volt.

A limitrophusok terhesen szállnak, quartélyoznak a provincialistákon.

A feljebb írt dolgok miá oly idegenségre egymástól, sőt gyűlölségre jutott mind a két rész, meg kell vallani, hogy a limitrophus se atyafiával, se szomszédjával, se más oly jóakárójával, kinek segítségével eddig élt, nem gondol; mind szóval, mind cselekedettel illetlenül tractálja és mivel efféle excessusok a lim. tisztek commonitójából és intimatiojából is történne, semmi satisfactiot azoktól nem nyerhetvén, azok is hasonló idegenek.

A limitrophusok adója iránt veszedelmes függőben tartani elméjeket, illendőbb kérni adójokat és felvenni, kevesebb kár ha ő felségének szándéka ellen való persvasiokkal a fegyvert felvett katonák a fegyvert letészik jó idején, mintsem ha ennek utánna az adójok az üdőnek végére gyűlvén, akkor is, de nagyobb tumultusokkal, a fegyvert vagy lehányják, vagy más rossz cselekedetre kételenítessenek jutni és az adó miá is megszorítottván, nagyobb romlásokkal adják meg. Ezen útát szándékkal király intentioja ellen úgy adják elé, melyen szükségesképpen és kételen hibázni kell és romlani etc.

Referáltatik, hogy az felséges udvarhoz oly repraesentatiok adattak volna fel némelyek által, hogy itten minden gravaminák tolláltattak volna, és az foglalások, praedák, extorsiok etc. restituáltattak volna, de balúl, mert semmi sincs benne, nevezetesen *Bors Ferencz* in statu spoliato van, ez okon *Vitos István, György Mátyás*, kiknek semmiük nincs, cautio alá való tételek azalatt is szükséges.

A spontaneitást oda fel igyekezik némelyek megmutatni és arra Erdélyből bizonytságot hívatnak, olyat pedig a ki .....¹⁾ Minden potentiariusnak és istentelen excessivusoknak mind Isten s mind világi törvények ellen élő személyeknek asyluma a limitrophia militia.

Egy néhány terhes asszony a limitrophusok insolentiája miá abortust szenvedtek.

Sok az nyavalyatörés, melyet okoztak.

(Eredeti fogalmazvány Csík vm. ltárában.)

¹⁾ Csonka mondat, egy sor üresen van hagyva.

Csik-, Gyergyó- és Kászonszék közgyűlésének végzése. Csik-Szépvízen, 1763 jul. 18—19.

Anno 1763. Die 18-a Julii in Csik-Szépvíz sub praesidio illustrissimi domini dni Pauli Bornemisza de Kászon sac. caes. reg. et apost. Majestatis iudice regio celebrata generalis congregatio incl. sedium Sic. Csik utriusque, Gyergyó et Kászon.

Publicáltatnak a mélt. királyi gubernium commissiói; egyik a mélt. főtiszt úrnak különösön, a másik a v. tiszteknek dirigálva, de 9-a Junii anni currentis, a mellett levő mélt. kir. gubernium patens parancsolatjával együtt, melyik szerint a nép a limitrophusokkal való egyességnak, békességnak, csendes és nyugodalmas életnek teljesítésére, törvényeknek, subordinatióknak megtartására intetik és adhortáltatik, melyre igiri a nép engedelmességben és törvényes subordinatióban való maradását; azt is, hogy valamint eddig, úgy ezután is a limitrophusoknak ártalmára, és háborítására okot is nem ad; de ellenben nagy zúgolódással teszi panaszát, nemcsak a limitrophus katonáktól, de azoknak tisztjeitől való nagy szenvedéséről; allegálják törvényeket, királyok confirmatióit, diplomáit és nevezetesen felséges Asszonyunk affidatióit is, hogy mindazok ellen, kedvek, akaratjok, igiretek ellen privilegiumokkal ellenkező militaris statusra erőltessenek máig is; mihent ezen militaris statusra jött idegen nemzetbeli tisztek ezen Székelyföldre jöttek, házokra szállottak, rajtok alkalmatlankodnak, a népet szolgáltatják, verik, rongálják, sebhetik, tulajdon házokban kinyomják, ezen Székelyföldön örökségen földet, jószágot praetendálnak, magtalan megholt limitrophusoknak és más profugusoknak jószágát számba veszik, conscribálják; miként a magistratualis iurisdictiont confundálták, és minden tetazések szerint való parancsolatjokat vájtak, executiókba vészik, sok helytelen praestatiókat vélek tétetnek; e felett is őket zaklatják, fogdossák, verik, vasazzák, számos üdőkig árestomba tartják és szüntelen való lármázó híreket, ijesztéseket terjesztenek, mely mián csendességben házoknál nem maradhatnak; de mindezekről bővebb declaratiójokat limitrophusok ellen való protestatiójokat írásban beadják, melyet a mélt. kir. guberniumnak is kívánnak submitáltatni.¹⁾

Más commissiója olvastatik a mélt. kir. guberniumnak de 1-ma Julii a havasokon való őrizeteknek provincialis iurisdictiont

¹⁾ Lásd 1763 júl. 18. kelettel előbb.

alatt való folytatásáról, és azoknak ad 15-um Julii kiállításáról; de mivel ezen gubernialis commissio 14-a praesentis Julii érkezett, ad 15-um ki nem állíthatott ugyan, de ad 1-um Augusti okvetetlen kiállítatni rendeltettek. Constituáltattak ezek inspectorainak nemes Gyergyószékben *Túri László* ő kegyelme, Felcsikszékben szent-thamási *Boros Elek* ő kegyelme, Alcsikon mindszenti *Czikó Gábor* ő kegyelme, Kászonba *Balás György*; kiknek lesznek kezek alatt plájások: Gyergyóban 100, Felcsikon 80, Alcsikon 60, Kászonban 27, a mélt. kir. gubernium parancsolatának teljesítésére; még ante etiam 1-um Aug. a hol kivált alkalmatosobban lehet, kiálljanak, de 8-a in 8-am az inspectorok visitatiójokról és a szolgálatnak teljesítéséről a székek tiszteinek genuína remonstrációt tegyenek.

Nemes Kászonszékben a limitrophusoknak in statu militari a nemes háromszékiekhez való kiszakasztása praejudicálván a provincialis statusnak is, valamint a 4 szék egy jurisdictionban való létének: repraesentáltassék a mélt. kir. guberniumnak pro exoperanda reincorporatione.

Az adónak szorgalmatas administratiója aránt mind provincialisták, mind limitrophusok részéről de 13-a Junii parancsol a mélt. kir. gubernium, a limitrophusok részéről így, hogy ezeknek tisztjei requiráltatván, azok által exequáltassék, mely parancsolat de 5-a Julii jött commissióban; revocaltatik annyiban, hogy a limitrophusok csak a tavalyi esztendőbeli restantiákat adják most, az ideit pedig felséges Asszonyunk tovább való rendelkezéig ne exequálják rajtok. Ezen limitrophusok restantiájoknak administratiója iránt azért requiráltatik v. colonellus *Caratto* úr, hogy efectumba vétesse; a provincialistákon való adónak executiója pedig midőn kívántatik, az Okellianusok v. colonellusa, hogy executorokat adjon, kérettessék.

De 20-a Junii commitálja a mélt. kir. gubernium fels. Asszonyunk parancsolatjára, hogy az utak megvizsgálására commissariusok küldetessenek ki, kik is jóvát-rosszát meglátván és vizsgálván, referálják, és ez iránt a mélt. kir. guberniumba repraesentatio tétessék, és specificatio az utak csinálásáról való kötelességről a opinio, miként hamarább a romlott utak reparáltathassanak, submittáltassék; de mivel itten közönségesen tudva van mostan az útnak az iránt való állapota, nem szükség annak megvizsgálására commissariusokat kiküldeni. Mindenfelől fogatkozással vadnak az utak ugyan, de hic et nunc csak 1000 r. forintokat kell kérni, azzal próbálván, annak költsége alkalmatosságával lehet tovább projectálni, azalatt is pedig az utaknak reparatiója nem negligáltatik, csak a mélt. kir. gubernium oly rendelkezésekről parancsoljon, mely

szerént a *militaris* statusba való személyek is, mint eddig, részek szerént concurráljanak, referáltassék.

Parancsolja a mélt. kir. gubernium de 9. Junii azt is, hogy a 270 számban jelzett profugusok, névszerént és elegendő specificatióval és mi okon mentek el? submittáltassanak, és ha adókat megadták-e vagy nem? Mely commissió érkezett 14. Julii. Ugyanezen napon, de 25. Junii a profugusoknak eszerént való specificatiója aránt újonnan parancsolván, exprobráltatik az is, miért az előbbi parancsolatra negligáltatott ezen profugusok specificatiójának kiküldése. Submittáltatik a mélt. kir. guberniumba a parancsolat szerént.

A *limitrophus* tisztek panaszaira parancsol a mélt. kir. gubernium: hogy konyhára s egyéb affélére való szükséges naturálék, a mik tanáltatnak, illendő áron tétessenek vásárra; a *limitrophus* katonáknak szolgálatban erga regulamentalem solutionem equilis portio administráltassék; a provincialis és *limitrophus* két részről való incolák egymás ellen való panaszokat magok instantiáján promoveálják és obtineálják.

A mi naturálék tanáltatnak vásárra valók, mennyibe az üdő mostohasága és szükség engedi, aztat közönségesen folyó árán lehet tanálni; de a *limitrophus* tisztek, a mi eladó nem volna is, tetszések szerént szabván árát, gyakran az incoláknak kárával, és akarattok ellen elvétetik, equilis portiot fizetés nélkül sokat percipiáltak, excessusakat is committáltak, pénzért pedig meg nem fogyatkoznak; a distingvált jurisdictiókbélieknek egymás ellen való differentiáját a mi illeti? a provinciális részről valók szenvednek mindenenkben és nem obtineálhatnak satisfactiot.

Hogy ennekutána capitulációval *militaris* statusba senki sem acceptáltatik, hanem a ki arra adja magát, örökösön katonának marad és csak a *bellicum consiliumon* való jelentésére oly okokban, ha tudniillik jószágok possessiójára volna szükséges kiszabadulása, és akkor is maga helyett mást alkalmatosot állítván, lészen a katonaságból való felszabadulása: felséges Asszonyunknak de 13-a Maji költ rescriptumára a mélt. kir. gubernium de 13-a Junii parancsolja publicáltatni.

Parancsolja a mélt. kir. gubernium de 15-a Junii, hogy a mostani terhes circumstantiákban számos regulata militiának ezen circulusokba quartélyba való bójövetelére nézve stationális commissáriusok 20 r. forint sallariummal constituáltassanak; de mivel itten az eddig való stationális commissariusok oly reménység és biztatás mellett ezen terhes quartély körül való szolgálatot administrálták szorgalmatosan, hogy fizetések augeálódik, ezen engedett 20—20 forintok nekik rendeltetnek;

és mind a mélt. kir. guberniumba, mint a provincialis főcommissariatúra representáltatnak az török birodalombéli lakosoknak itten lévő törvényei és praetensioi, a mennyiben a törvények engedik, hogy igen röviden és summarie assumáltassanak, revidéáltassanak, és executióban is vétessenek: felséges Asszonyunk de 7-a Junii anni cur. költ. rescriptumára a mélt. kir. gubernium de die 20-a Junii parancsolja.

Adják bé a gy. szentmiklósi possesorok protestatiójokat azon szentmiklósi limitrophusok ellen ez okon, hogy azon katonák a provincialis jurisdictiótól egészen elszakadván, magoknak városi magistratust erigáltak, a possesorok jobbágyságait magok eleibe idézik, azokat in praejudicium juris dominalis helytelen praetensiókért is vesztegetik, mulatozzák, jószágokon fegyveres kézzel erőszakos executiókat tesznek; a havasok és határok birodalmát excludálván, a possesorokat csak magok hasznokra vészik és fordítják; nemcsak szabad sokadalmakon, de usu invalescált héti vásárokon is a possesorok embereit vásárvámmal taxálják, akármi kevés vásári portékáért, de efelett is a vásárra körüllevő szomszéd falusiaknak bizonyos órákig nem engedik, de mikor tandem engedik is, limitálják vásárra vitt portékájokat, húsokat; ha kiket pedig ez ellen cselekedni tapasztalnak, illetlenül contrabondázzák (!), magok pedig mindenkor is árújukot kedvek szerint szabatt árán adják, és mindezeken egyébekben is a possessoratus jussa ellen törvénytelenül exorbitálnak; mely cselekedetek ellen protestálnak, contradicálnak.

Nemes udvarhelyszéki bethlenfalvi *Simon Ferencz* és felesége *Mártonfi Judit*, gyermekei *András*, *Mihály*, *János*, *Ferencz*, *Sára*, *Rebeka* és *Borbára* 26 Januarii 1761 conferált armálisok publicaltatik nemine contradicente.

Csik-csatószei *Endes György* sollicitálja egynémely régi armális publicatióját; de csak genealogiájáról sem producálván, visszaadatott.

Vátsártsi *Lázár István* ő kegyelme instantiájára a mélt. kir. gubernium de 8-a praesentis Julii a felcsúki v. tiszt atyánkfiaiinak, hogy Rákoson lakó *Barácz Istvánnal* és feleségével *Balás Annával* restituáltassák azon két tehenét, melyeket via facti *Lázár István* ő kegyelmétől elvettek. Commitáltatik ez okon felcsúki tiszt atyánkfiaiinak, hogy admoneáltatván a potentiariust super restitutione, ha nem cselekszi, etiam cum brachio et gente exequálja, és a querulánsnak restituálja.

Csikszentmártoni *Szabó Antal* ő kegyelme adja bé protestatióját azon szentmártoni *Szabó Ferencz* ő kegyelme ellen, magtalan öreg testvérbátyja ellen, mellyel jószágának in praejudicium juris successoris elidegenítésétől kívánja tilalmazni.

Dánfalvi *Kováts Joseph* ő kegyelmének limitrophusok által esett elfogatásáról, arestomáról, vasazásáról és sok illetlen tractatiojáról; nem különben *Horányi Gáborné, Gáborfi Anna* asszony a gyergyószentmiklósi limitrophusok által Kémenyes havasának lábjai és Gyergyó-Szent-Miklóson lévő kortsomaházának—, a tekerópataki limitrophusok által pedig ugyan Tekerópatakon Bito nevezetű jószágának elfoglalásáról, emberei belőle való kihányattatásáról; gyergyóballfalvi *László János* ő kegyelmének pedig, hogy *Vargyas Lőrincz* nevű obsitos katona jobbágját a limitrophusok közé bevették, requisitiójára is Gyergyó-Szt.-Miklóson lévő Venter nevű kapitány ki nem adta.

Csikszeredába v. colonellus *Carato* úrnak ezen congregatióról írás által referáltatott, miként molestáltatik a provincialis status a limitrophusoktól és némely specificus casusok is jelentettek a mélt. kir. gubernium egyik patens parancsolatja is a limitrophusokkal való csendes és harmonia végett béküldetett, kérettetvén, hogy a subjectusait tartóztassa az excessusoktól és hogy a limitrophusokon lévő tavalyi esztendőkbéli restantia adót administráltassa, melyet alcsiki v. tiszt *Bors Lászlár* atyánkfiatól elküldvén, midőn meglátta a titulását, copertáját sárba hányván, a levelet olvasatlan visszaküldötte; mely ezen dolga a mélt. reg. guberniumba referáltatik.

Udvarhelyszéki Sükei *Kis Mihályné, Ferenczi Klára*, keesdi *Kisfaludi Moysesné, Ferenczi Sára* constituálják procuratoroknak csikszentkirályi *Lestyán Joseph* ő kegyelmét.

Málnási *Imbre Joseph* constituálja procuratorának bánkfalvi *Keresztes Jánost* és csikszentimbrei *Tankó István* ő kegyelmeket.

(Egykorú másolat a br. Huszár-ltárban a csiki jegyzőkönyvben.)

106;

Csik-, Gyergyó- és Kászsónszék előterjesztése a kir. guberniumhoz, a szék lakosainak állapotáról, a határőrtsztek, főkép Carato alezredes hatalmaskodásairól, a kivándorlásról stb. Csik-Szépvízen tartott közgyűlésükből. 1763. júl. 18—19.

Excellentissime domine l. b. episcopo et praeses.

Excelsum item gubernium regium.

Domini domini gratiosissimi.

De 9-na superioris Junii költ parancsolatját a mélt. kir. guberniumnak nékem főtisztnek különösen nem elébb, hanem 4-ta Julii, a székekben pedig közönységesen szöllők 14-ta ejusdem Julii, és így igen későn jutván kezünkhöz, ha mi késedelem azoknak teljesítésében esett, ennek tulajdonítottat-

hatik ; most pedig mind a két rendbéli in publico consensu nostro felolvastatván, azoknak continentíája szerint a népnek csendességre való hozásra és békességnak megtartására fordítván legelsőbbben is munkálkodásunkot, az annectált patenst per extensum megolvastattuk, magyaráztattuk és a végre praecipue harmadmagokkal előhozattatott falusi bírácoknak és nagy sokasággal öszvegyült népnek ; melyet hallván minden, engedelmességre, békességre, csendességre magát a magistrualis jurisdictiontól függő nép ajánlotta és declarálta, hogy csak a militarisok insultusaitól békességben maradhatna, valamint hogy eddig is senkinek azok közül ártására lenni nem kívántak, vagy ennekutána is nem lészen, egyébaránt fogja maga részéről is, üdö engedtetvén arra, az állandó békességnak helyreállítására szükséges médiumokat öszveszedni és sokféle gravamináiról, egy munkába foglalván, a generalis congregationnak praesentálni. Továbbá, hogy ezen salutaris ordinatioja a mélt. kir. guberniumnak a militaris jurisdiction alatt levő népnek is értésére essék, itéletünk szerint illendő respectussal expediált és alosiki királybíró *Bors Lázár* atyánkfától v. colonellus Carato úrnak általküldött in sinuatumunk mellett (melyet in ipso originali itten pro majori fide alázatosan accludálunk) midőn kívántuk volna végbevinni : kezébe adott levelünknek copertáját felszakasztván, a szeredai vár udvarán állva, csufosan sárba vetette, az expeditiot pedig, még csak bele sem tekintvén, ugyan *Bors Lázár* atyánkfától visszaküldötte s e szerint a mélt. kir. gubernium ordinatioi a militarisoknak nem publicáltathattak, hacsak különösen Carato úrnak is ez aránt parancsolat nem adatott.

Miképpen lehessen tehát felséges Asszonyunk s ennek nevében bocsátani szokott parancsolatait a kir. guberniumnak egyértelemmel teljesítenünk, s harmoniában ilyen emberrel élnünk, a kitől nemhogy személyesen valami existimatiot s szeretetet remélhetnénk, de sőt közönységesen is ily illetlenül tractáltatunk, ha talám (!) titulusában nem tanált az írt v. colonellus úr magának convenientiát, hogy spectabilis magnificus titulusok compellaltaték (noha equestris statusbéli akármely v. colonellus gróf v. báró praesidiuma alatt levő mágnessok s nemesek communitástól többet nem várhat, a minthogy ugyanezen alkalmatossággal n. Okellianum regiment v. colonellusa Svarcz úrnak is ilyen cartesiával expediáltattunk és vissza nem küldötte, sőt kedvességgel fogadta.) Lehetett volna mindazonáltal v. colonellus Carato úrnak is felsőbb titulust, ha ugyancsak arra volt kedve, annak szebb úton-módon való kijelentésével nyerni, s egyszersmind a mélt.

kir. gubernium ordinatióját is insinuatumunkból megírteni s velünk együtt a közönységes csendességnek megszerzése s tartásában munkálkodni ; de meg kell vallanunk, hogy valamint eleitől fogva mindjárt közinkbe való belépésével az irt v. colonellus úr vetette első fundamentumát a két status között való egyenlenségnek, és ennek büntetlen hagyott hibás példáján építvén subordinátus tisztjei is, nem az felséges Asszonyunk szolgálatja előmozdítására szükséges jó harmonia és velünk való barátságos egyességnek keresésében ügyekeztek, hanem sokféle haszontalan beszédekkel kinyilatkoztatott irigy szándékokkal s ártalmas cselekedetekkel benünköt üldözni, magoktól mocskos írogatásokkal (melyek közzül egynek copiáját itten alázatosan annectáljuk) idegeníteni, az allattunk lévő nép előtt gyűlötségbe, megvettetésbe hozni s így az mi lenyomattatásunkkal magoknak rajtunk s örökségünkön való uralkodásra útat nyitni igyekeztek, sőt mai napig is igyekeznek ; úgy nem is lehet reménységünk, hogy soha az irt v. colonellus úrral és tisztjeivel egyességben és békességben lehessünk. Sőt

A népnek is tökéletes csendessége a katonák által gyakorolni szokott erőszakoskodásoknak pedig és törvénytelen illetlenségeknek vége mindaddig nem lesz, valameddig a két officiatus között való collisio fennmarad, mely a mint feljebb emlékeznék, annyira meggyökerezett közöttünk, hogy nem másként, hanem vagy az ő örökös nemzeti magistrátusnak, vagy az új és törvényünk ellen becsúszott officiatusnak amotiójával irtathatik ki közüllünk.

Megismérte ezt a négy székbeli egyházi nemesség és köznép is, s ugyanazokból a generalis congregatióhoz bényújtott s itten a kir. guberniumnak kívánt orvoslások végett alázatosan annectált gravaminái között sect. 5-ta a szép csendességnek, közönységes békességnek, egyességnek felbontását, összezavarását limitrophus tiszt úrnak tulajdonítja és amotiójokat alázatosan kéri.

Ugyanis megismérvén már felséges Asszonyunk, hogy ezen vég helyeknek katonaságra való mozditása szentséges szándéka és parancsolatja ellen első indulásától fogva hibáson esett : arravaló nézve méltóztatott ő Felsége, a mint a mélt. kir. gubernium patense is tartja, ezen új katonaságnak felállítása módjáról úgy parancsolni, hogy a n. székely nemzet törvényeinek régi szokások és szabadságoknak sérelme nélkül az ő Felsége szentséges akaratja teljesíttessék, mely rendelkezésével ő Felségének éppen a Decret. Tripart. Approbata és Compilatabeli székely törvényekhez és legközelebb boldog emlékezetű felséges *Leopold* császár által 1691-ben

engedett szentséges diploma tartásához képest meg nem egyezhet az idegen tiszteknek nemzetünk között megmaradása. Azalatt is míg a fennemlített mód szerint a katonaság felállítása próbáltatnék, mivel juxta praemissa közöttünk maradása sok inconvenientiákat okoz, és éppen nem szükséges, sőt a mint a nép repraesentatiója citált sectiójában írja, nem éppen bátorságos részünkről is, azért kivitettség: allaboratióját a mélt. kir. gubernium előtt alázatosan imploráljuk.

A mely része még népünknek külömbféle igiretekből formált vakmerő bizakodások mellett a fegyvert csak oly véggel, hogy akármikor reménységében megcsökken, legottan elhányja, míg katona jurisdictio alatt maradott, s a szerint se új törvényt, annál is inkább militaris disciplinát nem ismer, se az ő törvény határiban nem tartathatik, az okból ottanottan egy s más excessusokra vetemedék, azon részét is a csendes békeség megmaradására szükségesnek látnók a többivel egyenlővé tenni, mellyel mindjárt egész helységünk azon szép csendes állapotjára, melyből ezelőtt esztendővel felséges Asszonyunk nem kicsin kárával, nekünk hasonlóképpen igen nagy romlásunkkal kimozdítottatott visszatéttetik, úgy azután megnyugott (!) és egyesült elmével, a midőn a nép minden visszavonás és egymás ellen való tusakodás nélküli lézen, jobb okból és módból könnyebben persvadeáltathatik közönységesen a fegyverhez való alkalmas acsessusra s egyéb minden jóra. Nem is lenne abban soha a kir. szolgálatnak előmenetele, hanem rendetlenség és örökös visszavonás, ha a mostani lábbon a fegyvert megtartott rész katona maradna.

Ezen kevés üdő alatt is mire vitte székeink nemzetét a meghasonlás, a mélt. kir. gubernium maga méltóztatik megtilni. Majd mindegy volt a nemesi rendnek, sőt a régi státusában perseverált köznépnek is ellenség földin bujdosni, vagy minden istentelenségre felgyulaztott ellenkező atyafiai között élni; hányat nem praedáltak el igazságtalanul, hányat nem hurcoltak törvénytelenül, hányat nem rongáltak sebhettek ok nélkül? Mit nem húztak, vontak, executoroskodtak? Mindezt mélt. kir. guberniumunknak bényújtott sok sérelmek instantiái, mind bővebben az itten fungált mélt. commissióra promoveált, ezáltal a mélt. kir. guberniumnak általadott panaszaink bizonyítják, melyből úgy vettük ugyan észre, hogy volna informálva a mélt. kir. gubernium, mintha a spoliatusok restituáltattak s egyebekről jobbrészt satisfactio impendáltatott volna, a kikben majd semmi nincsen. Csík-szentkirályi *Bors Tamás* és szentmártoni *Szabó Ferencz* atyánkfiai a többi felett spoliatusok, kikről a felséges udvarhoz no-

mine v. officiolatus et universitatis magistratum et nobilium feladott és minden részeiben igazságosan fundáltatott, s ugyanazért proponendo remedio a mélt. kir. guberniumnak leküldetett alázatos repraesentációinkban is emlékeztünk. Az elsőnek nemcsak minden marhája s egyéb ingó javai(!) praedában mentek, hanem még lakóházát is elprszítították s máig is annyiban vagyon; a másodiknak ugyan néhány marháját elromolva, éheztetve visszaadták, de nagyobbbrésze oda vagyon. Dánfalvi *Kováts Josef* nemes assessor atyánkfia közönységes nemesi praerogativáknak példás megsértődésével esett tulajdon házában északái csendességéből való elfogatattása, csíkszeredai praesidiumban 4-ed napi arestuma, onnan vasban, gyalog ló mellett csúfos hurczoltatása és v. colonellus Ernst uram quartélyára, Háromszékre való vitele s ottan ötöd napokig való szenvedése, hasonlóképpen minden satisfactio nélkült maradt. *Horányi Gáborné* asszonyom potentiose elfoglalt havassa, korcsma-háza, belső jószágai oda vannak. Mások kárait, arestomait individualiter recenseálni sok üdöt s írást kívánna, s bé vannak jórészt az említett commissiora is adva; a mik elmaradtak volt s most beadattak, ezen advól-vált fasciculuban alázatosan praesentáljuk. Nem hogy az ilyeneknek effélékért lett volna satisfactiójuk, de közönységes székeink gyűlése hallatlan vakmerőséggel és a mint a circumstantiák mutatják, előljárójok conniventíája, ha nem tanácsából attentált arestáltatása is többekkel együtt a felséges udvar előtt (a mint feljebb) megfordult s onnan proponendo remedio leküldött panaszainkkal együtt mindekkoráig hallgatásban vagyon; holott valamiket feladtunk, úgy reméljük, ő Felsége előtt hitelt tanáltak documentumink mellett; ugyan azért parancsolt is orvoslások végett kegyelmesen; ha pedig valaholott ebéli expositiónk valósága kétségben hoztatott, valamint sub 20-ma nuperi Maji v. tiszteink által tett alázatos repraesentációinkban megvalósítására készségünköt, úgy most is ajánljuk.

Továbbra való parancsolatja a mélt. kir. guberniumnak ezen commissióban vagyon a plájok őrzése aránt, melyről successive sub 1-ma cur. Jul. tett, de hozzánk 14-ta érkezett bővebb rendelések szerént már az inspectorokat mind a négy székből denominálták és hogy usque ad 1-mum Aug. a régi plajások számát, úgymint Gyergyószékben százat, Felcsíkban nyolczvanat, Alcsíkban hatvanat, Kászonban pedig huszonhetet felállítsanak, v. tiszt atyánkfiaival egyértelemből elrendeltük. Reméljük, hogy méltóztatott a kir. gubernium oly dispositiót tenni a limitrophus tiszt urakhoz, hogy a szolgálat felváltása alkalmatosságával valami illetlenség nem

következik. Ezen plájásoknak fizetése aránt nem lehetünk in claris: ha az utólszor szolgált sanitatis vigilek 30 r. forintos fizetésit, vagy ugyancsak azelőtti plájások tizenkét r. forintból és fele contribuciójuk relaxatiójából álló beneficiumot, úgy az inspectoroknak is régi annuum sallarimokot, avagy sanitatis vigilek tisztei rangját és stipendiumát méltóztatik-é érteni a mélt. kir. gubernium, mely aránt (!) továbbra parancsolatit alázatosan elvárjuk. Hogy pedig a plájások statusáról való octavalis reportok folyhassanak: méltóztassék a mélt. kir. gubernium csíkszeredai commendans úrnál az ordinantián, Brassóban pedig postán való promótiója aránt (!) szükséges rendelést tenni, másként mód nincsen ennyi distantiára a gyakor expeditioban.

Reprehendálni méltóztatik továbbra a mélt. kir. gubernium, miért hogy a profugusokról nem előbb, hanem 4-ta Jun. tett relatióinkban; melyre alázatosan magunkat így declaráljuk:

1-mo. A profugusokat circa finem cuiusvis anni militaris szoktuk volt azelőtt is intuitu relaxandae non exolutae eorum contributionis specificálni, nehogy a koránt teendő specificatióval a subsequens profugusok kirekesztessenek. Agnoscáljuk ugyan, hogy az ilyen frequens profugusoknak egyéb consideratiókból is szükséges lett volna repraesentálnunk, de

2-do. Confundáltatván limitrophus tiszt uraimék által publica administratióknak rendi és a felett a mely tiszteknek az effélékre superintendentiája lehetett volna, ab officio suspendáltatván, a substitutusoknak elegendő peritiája az ilyeneknek feltanálására és végben vitelére nem volt.

3-o. Congregatióink, ahol vagy egyiknek vagy másiknak az efféle indulhatott volna, igen ritkán és félelemmel kivált az arestum után celebráltattak, de ha celebráltattak volna is

4-to. Valamint hogy minden sincera representatióink az katonaság felállításának akadályoztatására magyaráztattak: úgy méltán tarthattunk volna, hogy a profugusok azelőtt observált szokás ellen való matura repraesentatióval is ilyen imputatum háromolhatik fejünkre, kivált hogy

5-to. A mélt. commissio helységünkben volt, a kinek a profugiumok tudtára voltak és kötelessége lett volna mindannak s mind a mellett jelenlevő substitutus főtiszt uraknak, a ki mind gyűléseinket, mind a mélt. kir. guberniumba való relatióinkot tilolmozta, ily momentum dolgokról a mélt. kir. guberniumot informálni; valamint hogy minden hozzánk azalatt dirigált gub. commissiókat maga vett kezére s fel-

oldván, csak a kiket tetszett, azokat adta nékiünk által, némelyeket pedig, mint signanter aztat, melyben a mű (!) repraesentatiónkra sub 6-ta Jan. anni praesentis de spontaneitate költ ő Felsége kegyelmes rescriptuma copiája pro nostri nostrorumque directione communicáltatott vala, (a mint bizonyosan kitanúltuk) a mái napig sem vettük.

Hogy pedig ezen parancsolatjára is a mélt. kir. guberniumnak nem submittaltuk specificice azon profugusokat, 25-ta Jun. költ commissio által resentiáltatik, melynek az az oka, a mint feljebb is emlékezőnk, hogy a parancsolat csak 14-ta Jul. jutott kezünkhöz, egy nappal még azután, hogy a resensusról valót elvettük.

Most azért ezen profugusok specificatióját alázatosan accudáljuk. Okait profugiumoknak közönségesen a kik a gyimesi passusra gyakorta sokosággal fel szoktak jőni, azt mondják, hogy féltek, netalán akaratjuk ellen, mint mások is, katonává tétessenek, némelyek pedig a sok erőszakos exactioakat nem állhatták; mások a rendkívül való quártélytartásnak igájától félemlettek meg. Kardrahányást, örökségekből való kikergetést, idegenek impopulatióját s több efféle háborgatásokat hallván, a limitrophus tisztektől békességes maradáást hazájokban magoknak nem remélhettek. A jobbágyok látván földesuroknak, a kiknek védelmezésében bízhattak volna, despectusokat, bujdosásra vetemedtek inkább, hogy sem mindenekből kimelleyztessenek. A havason lakó oláság megunta a rajtok élődo limitrophus excubitorok alkalmatlanságát, idestova való zaklatását s midőn mindezek, s mind az falukon lakók látták, hogy mindent impune cselekedhetnek ez limitrophusok, semmi panaszlónak satisfactio nem impendaltatik, desperatióban jöven megmaradhatások aránt, Molduvába általállottak. Nagy rettentésére esett az oláhságnak ez is, hogy az elmúlt ősszel az papjai által conscribáltatott, melynek hasonló kimenetelét, mint a székelység consciptiójának, augurálta. Limitrophus tiszt uraimék magok szabadoson beszéllették, hogy csak menjen, a kinek kedve vagyon, mert ő Felsége emberből nem szűkölködik, mindjárt más száll az elmentnek örökségiben. Talám az efféle jószágokból reménylették a székelységen afidatiójok szerint megjószágosodásokat, a minthogy némely ilyen jószágokra kezdették volt kezeket tenni.

A mi illeti a fegyver letételére tilalmas tanácslásokat: nem reméljük, hogy senki a nemesi renden ebben magát kívánja elegyíteni, másként ha erre kívántunk volna cooperálni, igen kevés számból állana helységünkben a militia; a parancsolatot különben ez iránt is publicáltuk.

Végre méltóztatik a mélt. kir. gubernium mind a lovas, mint pedig gyalog, eddigelé itten quártélyozott militiának in sublevationem nostri kivitelét és azok helyében négy gyalog companiáknak béküldését jelenteni, nem más véggel, hanem quártélyban és a rossz indúlatú fegyveres embereknek tartálékjára, és hogy ezen militiának dislocatióját cointelligenter commendánsával úgy rendeljük, hogy a militiának se legyen rövidsége, a quártélytartó gazda is ereje felett ne terhelteessék. Accludálva van a commendáns úrnak praescribált instructio is ez iránt in copia, melynek 5-ik és 6-ik punctumaiban az lévén, hogy két compagniát Szeredába bészállítson, a más két companiát pedig Somlyó tájatt négy-öt faluba rendelje: emlékeztettük és kértük méltó respectussal ennek effectuatióját; a ki is aztat válaszolta volt ugyan izenet által, hegy ezen instructióról semmit sem tud, nem látta; de ugyancsak nekem főtisztnek azután jelentette, hogy kezénél volna az instructio, hanem míg v. colonellus *Carato* uram ki nem költözik a várból, addig a compagniákat bé nem szállíthatja; és így az egész négy compania az egy Fel-Csíkon a ki a mértékletlen quártély terhe miatt már elkényszeredett, fekszik; azonkívül egy Sacsen-Gothiána dragonyos compania.

Méltóztassék a mélt. kir. gubernium az ilyen erő felett való terhnek (!) fel osztathatása aránt kegyesen prospiciálni nemkülönben mind most, mind pedig azelőtt successive fel' adott panaszaink orvoslására s a népnek mostan is benyújtott kérésére kegyesen reflectálni, és mindnyájunk megmaradására hathatósan munkálódni. Melyre hogy a kegyelmes Isten szent. malasztját nyujtsa s a mélt. kir. guberniumot éltesse, boldogítsa, gyakor óhajításunkkal kérvén, humillima in subjectione manemus

Excellentiae Vestrae
et excelsi reg. gubernii

E generali congregatione in Csík-Szépviz ad 18. Jul.
1763. indicta et celebrata.

humillimi servi
Universitas officialium, magnatum et
nobilium sedium Sic. Csík utriusque,
Gyergyó et Kászon.

Hátán: Relatio incl. sedium Csík, Gyergyó et Kászon, occasione generalis confluxus 18-a—19-a Julii 1763 celebrati ad excelsum r. gubernium.

(Egykorú másolata a br. Huszár-ltárban, a br. Bornemisza-íratok közt külön és a csiki jkvben.)

107.

Br. Bornemisza a guberniumnak. K. n. (1763. jul. 19.)

(*Kivonat.*)

Jun. 9. rendeletét csak jul. 4-én vehette arról, hogy minél előbb menjen székébe és a rendeleteket hajtsa végre. Megérkezett jul. 13-án. Időközben a székhez is érkezvén rendelet a közbéke helyreállításáról, ennek és más gub. rendeleteknek s a panaszoknak ellátására közgyűlést kellett hirdetni, annál is inkább, mert egy év óta már nem tarthattak. Jul. 18-án a viczetisztekkel, a nagy számmal összegyűlt népet a lelki egyezésre és a közbéke megőrzésére intettem és a közügyekben mit végeztünk, az a közgyűlésnek a guberniumhoz a mai napról kelt jelentéséből látható.

A mi a tisztújítást illeti, Felső-Csíkban a helyettes alkirálybíró *Balás Ádám* már háromszor kérte önként fölmentetését, s *Boross Ferencz* előbbi alkirálybíró visszahelyezését a nép is sürgeti s a közigazgatás érdeke is kívánja, de mert ő (valószínűleg rosszakarató informatióra) kir. leíráttal függesztetett fel, a gubernium engedélye nélkül nem véltem visszahelyezhetőnek, bár szívesen tenném, s minthogy más alkalmas személy nem állott rendelkezésre, *Balás Ádámot* hagytam meg állásában, a gubernium további rendeleteig, a mit rövid idő alatt ő maga is vár.

(Másolata a csíki jkvben a br. Huszár-ltárban.)

108.

A főkormányzók rendelete Csík- és Gyergyószéknek a határőrök plájások szervezéséről. Nagyszeben, 1763. jul. 21.

S. c. r. et apost. Mattis stb nomine. Spectabilis stb.

Benigne jubente sua sacr. Matte rescripto caesareo regio 20-ma Junii emanato, quatenus semitae alpestris sufficientibus custodiis munirentur, ac ad praevertenda mala omni possibili modo secure redderentur, concertatum de super cum incl. sanitatis commissione, mutuaque habita cointelligentia ad eam deventum est determinationem, ut 864 custodes apti e provincialibus et 20-ti inspectores, qui illis praefecturi sunt, utrique instructioni huic acclusa muniendi constituerentur, quorum intuitu gubernium dislocationis tabellam ab incl. sanitatis commissione acceptam D. Vris eo fine extractive duxit advolvendam, ut ex ea tam ipsas stationes custodiendas, quam etiam inspectorum a D. Vris nominandorum, necnon statuendorum custodum numerum cognoscere possit. Committitur proinde D. Vris, ut siquidem 15-tus affuturi mensis Augusti praefixus jam esset, in quo termino omnes et sin-

guli circuli ad repartitos sibi custodes ad stationes assignatos statuere obligantur D. Vrae.

1-mo. Acceptis praesentibus citra omnem moram operi manum admovendo idoneos inspectores, juxta tabellarem extractum sibi obvenientes nominent, custodes pariter in desiderato numero staturae ita satagant, ut custodiam memorato in termino inevitabiliter auspicare valeant.

2-do. De stipendio tam inspectorum, quam custodum qualiter provisum sit, instructionis punctum 23-um innuit, de cujus menstruali exsolutione congrua jam ad supremum comisariatum provincialis officium facta est dispositio. Quo autem vigiliae istae tanto solertius et ex animo praestentur, visum est gubernio determinare:

3-io. Ut custodes isti, si et v. officialibus, ipsisque custodibus commodius visum fuerit, singulis septimanis permutentur, quo reduces sua quoque procurare valeant. Cum praeterea

4-to. Repetitos custodes seu plajasones munitione necessaria provisos esse oporteat, D. Vestrarum erit consimilem indulgentiam gubernio repraesentare, supremam armorum praefecturam requisituro, ut eatenus quoque subveniatur. Et si quando

5-to. Subaudiretur emigrare volentes in tanta copia appulsuros esse, ut statuti custodes illis reprimendis minus suffecturi dignoscerentur, recurrendum illico erit juxta instructionis punctum 1-mum ad proxime locatum pagum, cujus incolae assistentiam praebeant, et quo

6-to. Tam emigratio e provincia, quam ingressus e Valachia et Moldavia, tanto magis arceatur, praevaricationibus item contingere solitis obexponatur: constituent D. Vrae e circulo suo inspectores aptos, qui sedulo praevaricatoribus invigilent, competentem, facta denunciatione ipsi denunciantes accepturi remunerationem sunt.

7-mo. Moneant D. Vrae inspectores in conformitate instructionis puncti 3-ii, ut de peracta semitarum visitationes, omnibusque occurrentiis genuinam de 5-dena in 5-denam regio gubernio et incl. sanitatis comissioni submittant relationem.

Dominationum denique Vestrarum erit de nominatis inspectoribus et custodum statutione gubernio quantocius suam repraesentare informationem. — Sic facturis stb.

E regio principatus *Tranniae* gubernio. Cibinii die 21-a Julii a. 1763.

B. Jos. Anth. Bajthay m. p. Michael de Sonnenberg m. p.

Latin külczím: Csík és Kászonszéknek.

Eredetiye Csík vm. levéltárában, másolata a csíki jkvben a br. Huszárltárban.)

109.

A főkormányzók táblázatos kimutatása a havasi ősvényeket őrző plájások elhelyezéséről és felügyelők rendeléséről.

K. n. (1763 júl. 21.)

Dislocatio

custodum provincialium constitutorum ad semitas alpestres, necnon inspectorum ordinandorum.

Nomina stationum		Inspec- tores Nro	Custo- des eques- tres Nro	Pedestres		Summa capitum Nro
				corpo- rales Nro	gregarii Nro	
Sedes Kászon	Báske	—	—	—	4	4
	Kászon et Uz	—	2	1	6	9
	Summa obvenientiae ...	—	2	1	10	13
Notandum, custodes prae- insenti suberunt inspectori in sede Csík constituto.						
Sedes Csík	Say et Sövéte	—	—	1	4	5
	Csobányos	—	—	—	4	4
	Borda	1	—	1	4	5
	Pojana lui Sztán	—	—	—	4	4
	Apás havas	—	2	1	4	7
	Arsitze popoi	—	—	—	4	4
	Praecitatas stationes custodunt	1	2	3	24	29
Sedes Csík	Ghymes-pass	—	2	1	5	8
	Bálintsorka et Csudamir	—	—	—	4	4
	Epköti	—	—	1	4	5
	Melegghavas	1	—	—	4	4
	Toroglias	—	2	1	4	7
	Etzesomlyó	—	—	—	4	4
	Iványos	—	—	1	5	6
	Praeincertas stationes custodunt	1	4	4	30	38
Sedes Gyergyó	Békás	—	2	1	4	7
	Teleksorok	—	—	—	4	4
	Paltinis	—	—	—	4	4
	Biriczke-pass* et Kec- kevész	—	—	1	4	5
	Laposbükk	1	—	—	4	4
	Borszék	—	—	—	4	4
	Mezővész et Bükkhavas	—	2	1	4	7
	Berbor ** (4 stationes)	—	4	2	8	14
	Praeinsertas stationes custodunt	1	8	5	36	49

* T. i. Piriczke. — ** T. i. Bálbor.

(Egykorú összeírás Csík vm. ltárában. Mellékletül küldve a guber-
niumtól a plájások felállításáról szóló júl. 21-iki rendelettel.)

110.

Utasítás a havasi ősvények polgári őreinek vagyis a plájásoknak és azok felügyelőinek. K. n. (1763 jul. 21.)

(Kivonat.)

1. A vármegyei, széki és kerületi tisztek gondot viselnek bár a plájások elhelyezésére és felesketésére, mindazáltal az inspectoroknak is gondja legyen a nekik alárendelt plájásoknak statiókat kijelölni és őket utasítani, hogy a »patroull«-ok mit csináljanak. A lovas plájásokat azért adják hozzájuk, hogy az Oláhország és Moldvából betörő praevaricatorok és a hazából kiszökni akarók ellen a szomszédos falvakból segítséget hozzanak és a tisztviselőktől is.

2. A felügyelők minden 2 hétben megvizsgálják a plájástatiókat és pedig váratlanul, hogy a sanitatis vigilek mindig tarthassanak a meglepetéstől.

3. Minden 15 napban jelentést tegyenek az ősvények megvizsgálásáról a guberniumnak és az egészségügyi bizottságnak.

4. Táblázatos kimutatást kíván a visitatiókról.

5. A plájások állomásaikat el ne hagyják.

7. A felügyelőknak tilos a plájásokat saját szolgálatukra, vadászásra, halászásra stb. használni.

8. A plájásnak a szomszéd-földi lakosokkal legalább 20 lépésnyiről szabad beszélgetni. Úgy a felügyelők, mint a plájások részére tilos az érintkezés azokkal. Az ez ellen vétő a szomszédos contumacia állomásnak feljelentendő, hogy ott vesztegeljen és megbüntettessék és állomásán mással cserélendő ki.

9. Tiltott és elkülönített ősvényeken sem ki, sem bejönni senkit se engedjenek; hogyha pedig valaki a hegyeken át fertőzött helyről erőszakkal bejönni merészelne és előleges intésre sem akarna visszatérni, az olyat nem őrizet alá fogni, hanem tüstént le kell löni és a lelőtt testet minden óvatossággal, egy felügyelő jelenlétében, megfelelő távolságról nyújtott fával meg kell égetni. Ha valamely szőkevény az országba be talál jönni: a legközelebbi polg. tisztviselők értesítendők, az illető személy-leírásával.

10. Az ilyen átszökő kikutattatván: minden magával levő dolgaival a legközelebbi vesztegzár-állomásnak adandó át; a ház, melyben időzött, elzárandó; felesége, gyermekei s a kikkel érintkezett, a szokott vesztegzár alá vetendő, s ezt kitöltvén, elítélendő.

11. A tisztek és nemesek a vesztegzártól feloldatván, illetékes törvényszéküknek adatnak át.

12. A plájások puskával és karddal és munitioval ellátandók (más fegyverrel nem); kutyákat tartani az állomásokon nem szabad.

13. A kik más tartományból ingóságaikkal átköltöznek, sokszor szintén nem a rendes, de rejtett ösvényeken át jönnek: ezek is a legközelebbi vesztegzárintézethez viendők; ha csapatosan vannak is.

14. Az Erdélyből Oláhországba és Moldvába szökni akarók megfogatván, a polg. tisztviselőknek adandók át; a katonaszökevények és külföldi kémek a főhadparancsnoksághoz küldendők.

15. A tiltott ösvényeken confiscált árúk egyharmada az öröké, mintán a vesztegzár időt kitöltötte és a harminczados megvizsgálta.

16. Az itteni lakosoknak meg van engedve királyi rendelettel ősszel barmaikat telelésre Oláhországba vagy Moldvába hajtatni az ösvényeken át, a harminczadosoktól legeltető-czédulát vévén, a melyen rajta van a tulajdonos és lakóhelye neve, a marhák száma. Midőn ezek visszahajtatnak e czédulák mellett, a marhák a pásztorokkal a legközelebbi veszteglő intézethez igazíttatnak s az Oláhországban és Moldvában néha grassáló marhavész miatt egyszerűen be nem bocsáttatván, a határon belül az örök szeme előtt tartandó 3 hétig. Erről külön instructio szól.

17. A juhászok nyáron át a sajtot, turót és tejet az ösvényekig szokták vinni és a tulajdonosoknak kézbesíteni: ez a ragály idejét kivéve, nem is elleneztetik; de egyéb dolgok, mint a gyapju, bőrök stb. a közeli veszteglőházhoz útasítandók.

18. Az említett dolgok átadása alkalmával, a juhász találkozásakor gazdájával, a plájások minden beszélgetést akadályozzanak meg és legfőlebb a fenebb említett (20 lépés) távolságra engedjék.

19. Kötelessége a plájásoknak, a kik a veszteglőhöz vezető rendes ösvényekre rendeltettek, hogy minden Oláhországból áruval vagy a nélkül érkezőt megfelelő távolságban a veszteglőhöz kísérjen és felügyeljen arra, hogy útközben senkivel se érintkezzenek.

20. A veszteglőkhöz helyezett plájásokak ügyelniök kell, hogy a veszteglőben lévők gyanús emberekkel ne érintkezzenek, főképp, nehogy éjjel valamelyik kiszökjék az árúk lerakóhelyéhez vagy a fertőtlenítőházhoz (ad aedificium sic dictum purgatorium), szóval a vesztegint. tisztéknek segédkezzenek.

21. A felügyelők vizsgálják meg, hogy a faoszlopok fel vannak-e állítva a rászögezett táblákkal, eme felírással: *A ki gyanús vagy ragályos helyről tiltott ösvényeken át beszökök, éle-*

tétől megfosztatik, jelakasztással büntetetik. Ha el van rongálva : kijavításáról, vagy a ledöntött pótlásáról gondoskodni kell.

22. Ha új ösvények fedeztetnek fel, a felügyelők plájásokat rendeljenek oda és tegyenek jelentést azokról.

23. A felügyelő fizetése havonként 15 fl. A lovas plájásé 4 fl. A gyalog kápláré havonként 3 fl. 20. A közgyalogé havonként 2 fl. 30, a melyek kifizetéséről a gubernium gondoskodik.

A vicetisztek fognak gondoskodni a plájásoknak elegendő munitióról kész fizetésért.

(Aláírás nélkül az 1763. csomagban, Csík vm. lt. Más példánya a br. Huszár-ltárban a csíki jkvben.)

111.

Övintézkedési rendszabályok Moldvából a marhák bebocsátására nézve. K. n. (ad 1763 jul. 21.)

Praecautiones

Sub quibus in casu serpentis in Valachia vel Moldavia pecorum luis, jumenta, aliaque pecora incolarum Transilvaniae per semitas Alpêtres induci possunt.

1mo. E scedula pascuationis per tricesimaturam edita patet numerus allatorum pecorum, num ille conveniat cum summa in schedula denotata, pecora deinde medio trium intelligentium lanionum visitanda venient, num sana reperiantur, nec ne ?

2do. Si sana fuerint pecora; terrenum aliquod versus stationem excubiarum Transilvanicarum tendens, per officialem assignandum est eo fine, ut pecora trium septimanarum spatio pascuatione separata utantur, et sic contumaciae obundae per id tempus sint obnoxia.

3to. Sub hoc temporis intervallo proxime locatus sub-officialis pecora frequenter lustrabit certitudinis capiendae causa, an pecora quaedam infecta vel prorsus extincta sint, quo in casu grex universa repetitis vicibus visitari debebit, et si morbus dignosceretur suspectus ; pecora illico remittenda erunt. Quod si vero

4to. Laniones morbum minus suspectum agnoscerent : eo etiam in casu et ex superflua cautione universa pecora ad trium septimanarum contumaciam servandam reducentur, exspirato hoc termino immitti poterunt.

5to. Proprietarii pecorum non modo laniones, verum sufficientes etiam pastores propriis sumptibus procurari tenen-

tur ex eo, quod pastores gregum transalpini si provinciam ingredi voluerint ad proxime locatam stationem contumaciale[m] dirigendi sint.

6to. Omnes et singuli semitarum custodes de eo sint solliciti, an lues pocorum hic vel ibi grassetur, officiali relationem daturi.

(Eredeti melléklet a gubernium 1763 július 21-iki rendeletéhez Csík vm. ltárában. Más példánya a br. Huszár-ltárban, a csíki jkvben.)

112.

Csik-, Gyergyó- és Kászonszék közönsége folyamodványa a főkormányshoz, a határőrség kihágásai iránt orvoslatot kérve. K. n. (1763 júl. 23. ?)

Méltóságos királyi gubernium, kegyelmes és méltóságos uraink!

Képtelenítettünk sok rendben Excellenciátok lábaihoz sáránkozva járúlnunk iszonyú sok rajtunk elkövetett kegyetlenségekért, extorsiókért s más egyéb mortificatiókért; most újra is kényszerítettünk s kérjük is alázatosan Excellenciátokat, hogy ne engedvén végső posztulásunkra való jutásunkat s országunknak való elhagyását, a mint már ezen okok miatt sokan is elhagyták, ezen alázatos instantiánkban tett három kérésünket, melyért is az Isten megáldja, mennél hamarabb megorvosolni.

1mo. Kéri az adott királyi parancsolat szerént, de sokat extorqueáltak regulament ellen a limitrophus tiszt urak, melynek refusio iránt sok rendben instáltunk, most is instálunk, hogy vagy acceptáltassék adónkba, vagy reffundáltassék.

2do. Keményen megparancsolni, hogy limitrophus tiszt urak s katonái szegény atyánkfiait ne rongálják, ne verjék, ne üldözzék, mivel most is így rongálnak.

3^{tio}. A szék tiszt urainak is megparancsolni, hogy regius urakat denominálni vagy a szék assessorai közül, kikkel rongáltatásunk, és extorsióink iránt feleltethessünk. Melyre is midőn nagy alázatossággal kegyes választ várunk maradunk

Excellenciátoknak

alázatos szolgálói
két Csík, Gyergyó és
Kászonszékek népe közönségesen.

(Egykorú másolat Csík vm. ltárában.)

113.

Gyergyószék nemessége és tisztviselői panaszai a guberniumhoz a gyergyószentmiklósi új határőrök s főkép strázsamesterök Márton János kihágásai ellen. K. n. (1763 jul. 28.)¹⁾

Méltóságos l. b. püspök és regius praeses úr.
Mélt. kir. gubernium.
Kegyelmes uraink !

Valamint ezelőtt de dato 18-o Jun. anni hujus írt alázatos repraesentationkba alázatos submissioval megírtuk vala, több fájdalmaink és sebeink között, az idevaló gyergyószentmiklósi lakosok miképen erigálták és kitették magokat, mindennemű subordinatiot exualván és azáltal belső csendességünköt is felkavarták: most azoknál is kedvetlenebb dolgoknak megírásával kételenítettünk a mélt. kir. guberniumot molestálni és terhelni.

Kértük vala akkor a mélt. kir. guberniumot nagy engedelmességgel, méltóztatnék mélt. és fő authoritása szerént azon szentmiklósiaknak megzabolázásáról kegyelmesen parancsolni; de alázatos kérésünknek még eddig foganatját nem éreztük, jóllehet mindennemű securitásnak és csendességünknek visszahozatására mind mélt. főtiszt urnak ő nagysága által, mind hozzánk s a néphez dirigált kegyelmes parancsolatai Excellenciáknak, kivált mostani nemes székeink generalis congregatiojában nekünk felolvastattak és communicáltattak; de mindezek után is nemhogy belső csendességünkhöz reménységünk lehetne, sőt inkább contrariumot tapasztalunk, midőn ugyan a szentmiklósiak, Márton János közöttök lévő limitrophusoknak strázsamestere ingerlésiből kimondhatatlan bátorságot vettek magoknak mindennemű insolentiákra, violentiákra és minémű dühösködést, absque data vel minima causa, követett el maga Márton János egy jámbor székely emberen tegnapi napon, az itten accludált facti speciesből méltóztatik Exciátok bővebben meglátni; és hogy annyival is inkább alázatos relationknak Exciátok előtt hitele légyen, az injuriatusok és persecutusok között, szentmiklósi Bíró Tamás, nemes székünk e statu primipilari egyik hűtös assessorát, mást, Kémenes István, kik, ha méltóztatik Exciátok ő kegyelmeket meghallgatni, sok külömb-külobbféle mortificatiojokat, arestumozásokat, szóval bővebben alázatosan referálják. Kértek ő kegyelmek ben-

¹⁾ 1763 aug. 3. kelt felterjesztésekben hivatkoznak a jul. 23-ikira, s innen határozható meg ennek hiányzó keltezése.

nünket, hogy ő kegyelmeket s másokat, kik ő kegyelmekkel együtt a szentmiklósiaktól hasonlóképpen persequáltatnak, védelmeznők és oltalmaznók; de erre most ezen nemes székbe se militaris tiszt urainknak, se annyival is inkább néktünk erők nincsen, hacsak Exciátok nem méltóztatik rajtunk s rajtok könyörölni, és ő Felségétől adatott főhatalmok szerint insolentiajok megcsendesítésére a szentmiklósiaknak módot találni.

Tegnapai napon kegyelmes uraink reggeli időben a *Márton János* házánál csendes conventiculumjok volt, ott azon conspiráltak, hogy kik még ötön-haton közüllők a fegyvert fel nem vették, azokat minden kedvezés nélkül, hol csak találhatják, üldözzék, rongálják, s mindaddig mortificálják, míg falujokból kiirtják, mert azok mián semmi végezéseket tökéletességre nem vihetik, azok kinyilatkoztatják; s ugyanilyen machinatiojokhoz képest aggreðiálta *Márton János* karddal *Réti Mátét* éppen akkor, mikor isteni szolgálatra bé kellett volna templomba menniek. Az Exciátok előtt kétséges ne legyen, ha *Réti Máténak* jó erős pálcza kezénél nem lett volna, s praeterea maga is jó kemény férfi, bizonyosan hogy attól a felfuvalkodott *Márton Jánostól* kioltatott volna. Véres seb rajta kevés esett, de hátáról, karjairól, két oldaláról új czondrája általvagdaltatott. Ezen marcialis actus után nagy kiáltással kiadta parancsolatba a népnek, hogy minden ember kifennye a kardját, kard nélkül ne járjon, úgy cselekedjék minden ember, mint ő.

A mi, kegyelmes uraink, álmélkodásra méltó, természet felett való dolog, melyet még oktan állatok között is tapasztalni nem lehet, olyan gyűlöléssel vagy on már a nép egymáshoz, hogy nemcsak az idegen ellen dühösködik, de még vér szerént való atyafiak is ezen materiába egymást üldözik. Két jó erős, izmos limitrophus testvér attyafia *Réti Máténak* (kik az ellenek való conspiratoban is jelen voltak) ezen marczonglását (!) szemekkel nézték, látták s mégis nemhogy védelmezték volna, vagy érette intercedáltak volna, de a mint a persecutus referálja, inkább veszedelmezésiben gyönyörködtek.

Halljuk kegyelmes uraink sok megszomorodott keresztényektől, s kivált most mindezen persecutus megmarczanglott (!) *Réti Mátétól*, úgy véle együtt egy hajóban ülő szentmiklósi nem katonáktól irtózással, kik papjokat, templomjokat, meghűlvén már benne a véghetetlen persecutiok mián minden istenes dolgokra való keresztényi buzgóság, káromolják, átkozzák, átok alatt esküsznek, hogy ők oda, a hol buzgó könyörgésekkel az Isten haragját engesztelni kellene, afféle gyilkos igyekezetek által életek elvesztésére nem mennek.

Ezen tumultuatioja után *Márton Jánosnak* újra fellázadtak ugyanott a templom előtt a szentmiklósiak s nevezetesen

Márton János és Benedek Lőrincz fenyegetőzöttek (!), hogy ha valamelyik tiszt falujokba menyen, megforgatják kardjokat benne, főtisztnek, szék tisztjeinek fekete lelkeket, apjokot, annyokot nagy ordítással szídták, káromlották; azoknak, kik nem katonák, orrokat, fülököt levágják, nem parancsol nékiek senki, se német, se gubernium.

Ezek respective mélt. kir. gubernium kicsin dolgoknak látszanak, s hogy a mélt. kir. guberniumot effélékkel terheljük, mi is illetlennek tartjuk; de minekelőtte hallgatásunk mián vérengzések, homicidiumok s egyéb inconvenientiák interveniáljanak: szükségesnek ítültük Exciátoknak megírni; különben ha ezeknek a mélt. kir. gubernium atyai providentiája által correctiojuk nem léssen, csak el kell magunkkal hitetnünk, mit közöttünk limitrophus tiszt uraimék hintegetnek, hogy ha fele vagy harmada nemes nationknak elvész, elbujdosik is, avval fölséges királyunk nem gondol, mégis meg kell lenni nolle velle, hogy fejet hajtson és militaris jurisdictio alá esküdjék. Így a dolognak nem törvényes fundamentumon való kezdetit látjuk, úgy pedig kedvetlenebb kimenetelit, ki azt megérheti, történhetik, Isten ne adja, talám experiálhatja.

Annak se légyen a mélt kir. gubernium előtt hitele, hogy a szentmiklósi lakosoknak is mindnyájon oly nagy kedve volna a fegyvermegtartásra, mert ott is találtnak sokan, kik deceptusoknak tartják magokat, vagy külömb-külobbféle ijesztésekkel, hogy t. i. a kik a fegyvert fel nem veszik, jószágokból kiűztetnek, és az ők jószágok idegeneknek adatik és hogy pandurok hozattatnak rájuk s azok által kardra hanyattatnak, mások pedig elhittetvén, hogy soha adót nem adnak, hogy soha is egyébre kötelesek nem lesznek, csak itt Gyergyóban (!) a plájokat szolgálják; több efféle partim félelmekkel, partim ígírtekekkel meggyőztetvén, már most többire ők is reclamálnak annak, hogy fegyvert is viseljenek s adót is adjanak. Vadnak némelyek, kik resolválták magokat arra, hogy az adót is megadják s katonaszolgálatot is supportálnak, eztet teljesíthetik-e ők is, vagy nem, akkor válik meg, mikor in actuali servitio lesznek. Ezek is csak olyanok, mint *Márton János*, kinek testvérbátyja is sok zenebonát szerző nyughatatlanságiért a mélt. kir. gubernium determinatiojából; itéletiből hosszason tömléczet szenvedett s így refraenáltatott; de testvércse *Márton János* is, ki azonkívül is praetensio alatt való jobbágy, s ma is in medio processu vagyon causája, nem egyebet érdemel, a ki most is pro suo lubitu akkor vitet arestumba akárkit, mikor akar, a mint cselekedte most nem régen csomafalvi *Orbán Mártonnal* és *Domokos Mártonnal* is; de edictumban is kiadta, hogy ha valakit észrevesznek, hogy a fegyvert le akarja

tenni, megfogják s hozzája vigyék és nyakától fogva talpig halálra vereti. Limitrophus tiszt uramék is ma sem cessálnak őket biztatni, animálni és lábbaltatni (!), tegnapi napon is commissiot olvastatván nékiek, hogy már ő Felsége parancsolatja megérkezett, hogy minden embernek meg kell lenni, hogy katona legyen; pro secundo, hogy adót ne adjanak, míg ő Felsége parancsolatja nem érkezik; ami ellenkezik a mélt. kir. gubernium de dato.....¹⁾ költ. mélt. commissiójával.

Ez okból instálunk a mélt. kir. guberniumnak alázatosan: minthogy a csendességhez néküink addig, míg limitrophus tiszt uraimék közöttünk maradnak, reménységünk nincsen, mint közelebb celebrált nemes székeink generalis congregatioja is e végett alázatosan instált, ő kegyelmek közülünk amoveáltassanak; ugyanis midőn már a plájok őrizete is provincialis directio alá parancsoltatott a mélt. kir. gubernium által, nincsen tovább ő kegyelmeknek itt dolga.

Pro secundo instálunk azon közönségesen a mélt. kir. guberniumnak és velünk együtt Exciátok eleiben kifáradott, s más idehaza maradott persecutus és injuriatusok is: ne méltóztassék a mélt. kir. gubernium minden resensus nélkül a *Márton János* temerarius ausussát elszenvedni, hanem mélt. főtiszt urunk ő nagysága s mindnyájunk dehonestatiojáért, hogy mások is afféle publicum scandalumtól abstineáljanak, illendő satisfactiot impendáztatni, és hogy ne verificálódjék, hogy nékik sem a német, sem a gubernium nem parancsol (mint sok ártatlanokkal ez üdő forgásában cselekedtek limitrophus uraimék), a csikszeredai várba detentióban betétetni a mélt. kir. gubernium méltóztassék; mert ha méltó panaszainknak orvoslását Excellentiátoktól meg nem nyerhetjük, annyival is inkább a fellázadott nép bátorságot vészen magának és nem különben, hanem a mint de dato 18-va Jun. írt alázatos relationkba is megírtuk, végtire fejivel fog érette fizetni.

Nemes székünk házát hogy elfoglalták és onnan gyalázatosan kirekesztettek, azért már nem is panaszlunk, minthogy nemcsak azon házhoz, de még falujokban is mennünk nem tanácsos s veszedelemnek magunkot bocsátani nem is akarunk.

Szükségesnek tartottuk Exciátoknak megírni az adózás állapotját is. Mult esztendőbeli adó nagy résziben restantiában vagyon; az currens quantumból pedig respective semmit sem fizettek bé és azon okból, hogy a limitrophusoktól adót nem kérnek, több része is a népnek oly reménységgel lévén, hogy a contributio, ha hatonáknak kell lenniük, fog ő Felségétől condonaltatni, s azért contributiojokat nem igyekezik megszerezni

¹⁾ A keltezésnek helye kitöltetlen.

s befizetni ; jövő esztendőre való conscriptio vagyis confrontatio ideje közelit, és így felette való romlásán kívül respective három esztendőre való contributioját a nép hogy fizethesse meg, Exciátok méltóztassék atyai szívére venni.

Ilyen consternatioinkban és gyaláztatásunkban Exciátok atyai protectioját és vindicatioját alázatosan implorálván, alázas subjectioval maradunk

Exciátoknak

alázatos szolgálai

Nemes Gyergyószéki nobilitas
és v. officiolatus.

Kívül : Repraesentatio incl. sedis Gyergyó ad excelsum regii gubernium de dato propter insupportabiles excessus Gyergyó-szentmiklosiensium arma tenentium.

(Egykorú másolat a br. Huszár-család abafájai ltárában.)

114.

Turati József őrnagy jelentése három udvarhelyszéki nemes elfogatásáról. Nagyszeben, 1763 jul. 30.

(Kivonat.)

Gr. *Montoja* altábornagy parancsára és br. *Siskowicz* útasítása szerint a következő módon fogatta el Udvarhelyszék fiúszékének Keresztúrnak vicekirálybíróját veresegyházi *Nagy Borsai Istvánt*, Bögöz udvarhelyszéki falusi otthonában, és *Váradi Ferencz* esküdt székülőt és ügyvédet (juratus assessor és procurator) lakóhelyén Udvarhely városában, és *Simon Istvánt*, a ki Udvarhelyszéken Atyha faluban lakik, jul. 26—27-én.

A mint Bezetfaluba ¹⁾ érkeztem, tüstént Bögözre küldtem *Borsaihoz* egy őrmestert, az ő székében kvártélyozó kapitánya nevében, azon ürügy alatt, hogy kérdezze meg : otthon lesz-e holnap, azaz jul. 25-én, ²⁾ mert hivatalos ügyben fel akarná keresni. Azt izente vissza, hogy másnap Mikeszászán levő birtokára megy s csak 3 hét múlva jó vissza. En erre két tisztet és két közlegényt az útra állítottam, a merre neki mennie kellett, hogy útközben fogják el és vigyék Segesvárra, a hová egy tisztet rendeltem 20 lóval készenlétbe, hogy onnan Szébenbe vigyék.

¹⁾ *Betfalva* lehet, mert *Bözöd* messze van oda s más irányban.

²⁾ Az eredetiben jul. 28. áll, de ez tévedés, mint az alábbiakból önként következik.

A két tiszt egész nap és éjjel 12 óráig hiába várakozott, a miért is nem gondolhattam egyebet, hogy *Borsai* üzenete hamis kifogás volt, a miért is július 26-án reggel Bikafalvára mentem, a hol egy félszázad (esquadron) volt összegyűjtve megvizsgálás (visitirung) ürügye alatt, a mely csak félóránnyira van Bögöztől. Ott azt hallottam, hogy *Borsai* otthon van. Elküldöttem azért hozzá Siegenthal kapitányt egy őrmesterrel és három közlegénnyel, a kik Borsainak a legmagasabb parancsot tudtára adták. Legkevésbé sem vonakodott engedelmeskedni, csak annyit mondott: *én ártatlan vagyok s lelkiismeretem nyugodt, szükségtelen volt engem katonaság által elfogatni, mert a gubernium elő parancsára megjelentem volna.* Kérte, hogy saját kocsijában utazhasson egy szolgájával, a mit megengedtünk. Ketzendorfba (Kaczára) küldöttem a kővári kerületbe megfelelő őrizet alatt, hogy onnan tovább vigyék Szebenbe.

Jul. 27-ére a többiek elfogatásáról is intézkedtem. Korán elküldöttem egy főhadnagyot, egy őrmestert és 4 közlegényt Udvarhelyre, hogy *Váradit* fogják el; de hogy lármát (alarm) ne csináljunk, a főhadnagyot csak az őrmesterrel gyalog küldöttem be a városba. Oda érkezvén, minden székbeli tiszt együtt volt a székházánál, mert épen szokott heti ülésüket tartották; a miért is a főhadnagy a félóránnyira őrt álló többi emberei által megkérdezte tőlem, hogy *Váradit* a székházánál fogja-e el. Azt izentem, hogy várja meg, míg haza megy, de a vérontás kikerülése végett közölje a parancsot a másik vicekirálybíróval *Tőreckkel*,¹⁾ hogy intézkedjék, hogy semmi féle zavar ne legyen az elszállítás (expeditio) alatt a városban. A királybíró intézkedett is, senkit nem bocsátván időközben a székházába és a városban is patroliroztatott a hajdúkkal.

Pont 12 órakor *Várad*i haza menvén, a főhadnagy az őrmesterrel és a 4 közemberrel utána ment és a parancsot neki előadta, minek *Várad*i tüstént engedelmeskedett, s felültették a magokkal vitt szolgálati lóra s hozzám hozták, én pedig egy tiszttel, egy káplárral s 14 közlegénnyel Segesvárra küldöttem és az ott készenlétben álló commandónak átadtam Szebenbe szállítás végett.

Simon elfogatása végett (Atyhán,²⁾ Udvarhelytől három mérföldnyire lakván) egy hadnagyot és 30 közlegényt Etédre,³⁾ egy kis óránnyira Atyhától, rendeltem, s jul. 26-án este elkül-

¹⁾ T. i. Török Ferenczcel.

²⁾ Atyká-nak írja, mint fennebb is írta.

³⁾ Ettódnak írja.

döttem neki a parancsot, hogy végrehajtsa. De mert *Simon* igen népszerű a parasztok között nemcsak Atyhán, hanem a szomszéd falvakban is: az alhadnagy, a ki vele jó ismerős volt, jobbnak látta nem saját házában fogni el, hanem vadászatra hívta. Azt felelte, hogy előbb munkásaihoz kell kimennie, a kik szénát gyűjtenek. A hadnagy ezt megtudván, egy káplárt és 4 közlegényt a réttől nem messzire fekvő erdőbe rejtett el s ő maga kiment vele a szénagyűjtőkhöz s onnan az erdőbe csalta, a hol aztán elfogatta s tüstént egy készen tartott lóra ültette, Segesvárra vitette, a hol aztán átadatott a commandónak Szebenbe kísértetés végett. Midőn Szenterszében vitték keresztül, az együtt lévő parasztokhoz odakiáltott, hogy *engem hazámért fogtak el, mert sohasem adtam meg magamat!*

A három nemesember elfogatása a szomszédos falvakban nagy feltűnést keltett, de nem történt miattok lázadás. Szenterszében és Nagysolymoson azonban a parasztok éjszakára nem maradtak otthon, hanem az erdőbe és hegyekbe menekültek és még 29-én sem merték házaikban tölteni az éjszakát.

»Signatum« Nagyszeben, 1763 jul. 30.

Joseph von Turati obrist.*

(Eredetiye a bécsi hadilír. 1763. aug. csomó 755/1. sz.)

Jegyzet: Siskowicz küldi fel a jelentést gr. Daunnak, a haditanács elnökének, azzal, hogy a vizsgálatot a gubernium egy bizottságra bízta, melynek tagjai gr. *Haller* titkos és gub. tanácsos, gr. *Teleki* és *Hutter* gub. tanácsosok, mint ülnökök s *Halmágyi* korm. széki titkár, mint jegyző, a kik e napokban ki fogják őket hallgatni s ha nem vallják be vétkeiket, átadják őket a főügyésznek (causarum director). Gr. *Montoya*, a h. főparancsnok is aug. 3-án tesz jelentést a főhaditanácshoz az elfogatásokról. (U. ott.)

115.

Gyergyószék vicetisztei a főkormányzéseknek, a plájok őrzésében a határőr székelység részéről szenvedett sérelmeik tárgyában.

1763 aug. 3.

Excelso regio gubernio, 3-tia Aug. 1763.

Sub 1ma effluxi mensis Julii hujus költ kegyelmes commissioját Excellentiátoknak alázatos submissioval a plájok őrzésére kiállítandó excubitorok aránt elvévén, azonnal igyekeztünk, hogy az Excellentiátok kegyelmes parancsolatjának eleget tehessünk, a mint hogy méltóságos főtiszt urunk ó nagysága diebus 18va et 19^a Julii generalis congregatiót celeb-

rálván nemes székeinkbe, azon alkalmatossággal ezen nemes szék részről ő méltósága méltóságos consensusából plájások vagy plájok excubitori inspectorának denomináltuk Gyergyó-Alfaluba resideáló tamásfalvi ifjabb *Turi László* ő kegyelmit, ki ezelőtt is azon hivatalba fungált. Azon congregatióból megérkezvén, excubitorokat is conscribáltunk és az Excellentiátok méltóságos, fennebb specificált commissioját in copiis communicálván akkori limitrophusok commendansával *Stupiczki Pál* ő kegyelmivel: mit válaszolt requisitionkra, levelit nevezett *Stupiczki* uramnak sub literis *A. Excellentiátoknak* aláztatosan accludáljuk.

Mi ugyancsak abban nem hagyván a dolgot, juxta pratinum usum ad stationes alpestres, hactenus etiam observari solitas, az excubitorokat kiküldöttük, minthogy elébb nem lehetett 24-a Julii, et quidem ad territorium parochianorum Szent-Miklós, Tekerőpatak, et Kilyénfalva, specificé ad stationes Almásmező, Sadány, Telekessorka et Putnalaka; de a limitrophus vigilek a három statióba, Almásmezőbe, Sadányba és Telekessorkán a strását fel nem adták. Felmenvén a limitrophusok strásamestere *Márton János* egy néhányadmagával, ki az eddig aláztatosan submittált, kivált de dato 18-va Junii et 23-a Julii anni hujus relatioink szerint immár Excellentiátok előtt és ismérletes ember lehet, újabb, újabb eszvesztések és zenebonák okozására és az odaküldött excubitorinkot ónozással fenyegetvén s annak utána a limitrophus vigileknek megparancsolván, hogy ha a mi általunk felküldött excubitorok nem recedálnak, fegyvereket szedjék el és megkötözve késérjék az ő házához. E szerint, minthogy meg is parancsolták volt a felküldött excubitoroknak, hogy ha a limitrophusoktól aggreðiáltatnának (a mint ilyen igyekezetek már azelőtt nélkülünk innotescált volt) magokat ne opponálják, hanem minden violentiától abstineálván, recedáljanak; a mint die subsequente 25-a Julii, midőn a limitrophusok a *Márton János* kiadott parancsolatját teljesíteni akarták volna, a specificált három statiókból visszajöttek, a negyedik statióba a Putnalokán usque diem 1-mum Aug. megmaradtak az excubitorok, kiket mi küldöttünk volt, de akkor azok is elhajtattak.

Küldöttünk másfelé, a hol eddig is observáltatni szoktak a plájok versus occidentem, in territoriis parochianorum Szárhegy et Ditró, ad stationes Bélbor, Bikkhavas et Borszék, excubitorokat. Bélborban és Borszékben a 25-a Julii usque 1-mum Aug. inclusive fennállottak mind a limitrophus vigilek, mind az mi excubitorink, nem háborítatván a limitrophusoktól; de bikkhavasi statióból az excubitorok a limitrophusoktól elűzettek. Ujra is ezen napnyugat felé való plá-

gákra a plájok őrizetire elküldöttünk, méltóságos kir. gubernium, netalán tám a limitrophusok statiojokat deserálván, a plájok őrizet és vigyázás nélkül maradjanak. Szent Miklós felé versus orientem nem küldöttünk s ha akarnánk is küldeni, a szt.-miklósiaktól való féltékbe a conscribált excubitorok menni nem akarnak, fenyegetőzván most is a szentmiklósiak, hogy ők senkinek a magok határokat őrizni nem engedik, mert a nékik ki vagyon adva, hogy ha a katonaságba semmi nem telnék is, ők mindazáltal privilegiátatnak és a plájok őrizésére különös jurisdictioval megtartatnak. De ez is a biztatás talán csak *Márton Jánostól* származott, a ki feje minden rosznak; se militaris, se provincialis jurisdictiót nem akar ismerni, a méltóságos királyi gubernium ordinatioi ellen akadékoskodik, a mint sok cselekedetei bizonyítják, talám olyan okból is, hogy mint ezelőtt is, kivált in anno 1760 mense Octobri vel Novembri, midőn a molduvaiaknak 30 kalangya szénájokot Tölgyes nevezetű havasba több complexeivel együtt elégette, úgy ezután is szabadoson praevaricálhasson; mint most is 24-a Julii egy innen Molduvába profugiált oláh által behajtott 3 darab marháinak visszakapása végett sine ullo instantiarum scitu, obtentaque desuper facultate, az molduvaiakkal congressusa volt és ismét azon dolog végett ad 7-mum hujus mensis Aug. újabb tractára ugyan a molduvaiakkal concludált, a mint ezen cselekedetit az itteni alázatos submissióval sub C. B. signalt instrumentum világosan edoceálja; mely instrumentumból kitetszik világosan az is, micsoda gonoszúl akarta a patenst *Márton János* oly szoros és igen kemény büntetések alatt kiadott parancsolatok ellen is seducálni, álutakon titkosan Molduvába általmenni és ismét visszajöni; ezen cselekedetiért, méltóságos királyi gubernium, megérdemlené *Márton János*, ítéletünk szerint, a nyilván való praevaricatorok ellen ő felségétől decernált büntetést, a halált.

Eddigélé, kegyelmes uraink, a magistratualis jurisdictio alatt lévő emberek concursusa nélkül elégteleneknek kívánták magokat tenni a limitrophusok Excellentiátok előtt az őrizetre; már most, a midőn a nemes székek ugyan az méltóságos kir. gubernium rendelkezésből assistentiájok nélkül készek őrizetni, ebben is akadékoskodnak; kétségkívül csak *Márton János* maga zabolátlan vakmerőségit akarja úzni, mint afféle közemberből érdeme kívül felkapott és a valóságnál sokkal többet magának tulajdonító felfuvalkodott ember. Volt erre nékie maga kapitányától *Hinterkirch Mihály* ő kegyelmitől szoros parancsolatja, hogy az általunk felküldött excubitorokat meg ne háborítsák, kit-kit maga statiojába békével maradni és instructiojok szerint vigyázni engedjék; de tisztinek s ki-

vált kapitányának micsoda proterve felelt az írt *Márton János*:
 itten sub. I. C. alázatosan annektált attestatum bizonyítja.

A mint ezelőtti alázatos relatióinkba panaszainkot orvoslás végett Excellentiátok kegyes színe eleibe terjeszteni merészlettük és ezekben sincere exponáltuk: nincsen most is kegyelmes uraink a nép köztünk militaris, se provincialis tisztekhez semmi engedelmességgel, semmi subordinatiót nem agnoscál s eztet okozzák az olyan agyafurt emberek, mint *Márton János*, több szentmiklósi complexeivel, nevezetesen *Benedek Lőrinczcel* és *Karacsi Péterrel* együtt, kik a többit is lábbaltatják. A militaris tisztek is, kiknek directiója alatt vadnak, félnek tőlök s nem szégyenlik magok magokról ó kegyelmek confiteálni: nos summus straminei officiales, nec modum, nec vires, nec auctoritatem, nec activitatem habemus refractarios coercendi, delinquentes puniendi, turbulentes in ordinem redigendi. Ezeket alkalmasint bizonyítja, méltóságos kir. gubernium, az közelebb specificált *Márton János* szávaival való attestatio.

A plájok állapotjának és őrizetinek illetén confusióba való hozatását akartuk kegyelmes uraink Excellentiátoknak, ad avertenda communicationum hujatum cum Moldavia pericula simul et praevaricationes impediendas alázatos kötelességünk szerint notificálni és declarálni, kívánván abban Excellentiátok méltóságos parancsolatai által informatusok lenni, circa plajarum excubitores factas ordinationes, mit kellessék nekünk már cselekedni, secundum demissas nostras representationes, mely statiókba az excubitorok a limitrophusoktól nem admittáltatnak, 1-mo; 2-do, a mely statiókba az excubitorok a limitrophusokkal együtt strásálnak, mit kellessék observálnunk és minémű rendet tartatnunk, mert így kegyelmes uraink az ordinatiók nem reméljük accurate observáltathassanak; de mind limitrophusoknak, mind excubitoroknak is csak az egy szolgálatért hogy fizettessen ó Fölsége, ez ó Fölségének káros. Ha ugyancsak továbbra az Excellentiátok méltóságos parancsolatjából az újonnan conscribált excubitorokra fog a plájok őrizete hagyatni, azon is Excellentiátoknak alázatosan instálunk, minthogy ez determinate az Excellentiátok de dato 1ma Julii költ kegyelmes commissiójába specificálva nincsen, mennyi lészen az excubitorok annuale fixum stipendiuma, méltóztassék a méltóságos kir. gubernium gratiose kiadni.

Elvettük kegyelmes uraink az méltóságos kir. gubernium de dato 28-ik Julii anni hujus költ kegyelmes commissióját is, melyben a többi között kegyesen nekünk injungálni méltóztatik, hogy usque ad finalem suae Majestatis sacratissimae

resolutionem a népet csendességbe tartanók, mennyiben eddig is kéréseink előttök foganatos voltak, in tantum kötelességünkek eleget tettünk; de a mennyiben militaris tiszték ő kegyelmek által felültettettek és a belső csendességet háborítani lábbaltattak, annyiban szenvednünk kellett s szenvedünk már is, a mint az ide alázatosan annectált sub. l. D. más instrumentum bizonyítja, miképpen kívánnak velünk harmoniába élni a limitrophus tiszt urak, talán éppen veszélyünkre conspiráltak és kívánják fellázasztani újabban is ellenünk a népet. Ezen fassióból úgy ítéljük kegyelmes uraink, hogy az eddig való üldöztetéseinknek is a militaris tiszt urak lehettek okai.

Továbbra magunkot Excellentiátok atyai protectiójába, kegyelmes gratiájába alázatos submissioval ajánlván, alázatos submissioval maradunk.

Excellentiátoknak és az méltóságos királyi guberniumnak

alázatos szolgálái
Nemes Gyergyószéki vice-officiolatus.

116.

Csikszék tiszte! a főkormányshéknék. Szépvíz, 1763 aug. 11.

(Kivonat.)

A plájásoknak aug. 15-ére helyreállításáról a gub. parancsolatját vették, de már a gub. jul. 1-éről költ parancsára kiállították a plájásokat, minthogy a limitrophusok ugyan negligáltak volt a havasok őrizetét.

A most jött instructiot a plájások szolgálatjáról az inspectoroknak, u. m. Gyergyóban alfalvi *Turi Lászlónak*, Felcsíkban szt.-tamási *Boros Eleknek*, Alcsíkon szentgyörgyi *Bors Györgynek* kezében adták, hogy ahoz tartsák magokat. A 22. pont szerint az új utakat, ösvényeket jelteni kellvén: a dislocatióból kimaradtak régiek is, ilyenek Felcsíkban Tarhavas és Aldo-más, Alcsíkon Borda és Csobányos között Jóösvény-sorka. Ide is rendeljenek.

A gornikok fizetéséről a jul. 11. felterjesztésre vették a választ. Gyergyóban 4, Felcsíkon 4, Alcsíkon 4, Kászonban 2, ezelőtt szokott 10—10 frt fizetés reményében szolgál, nem nélkülözhetik főkép most; szokott fizetésökről gondoskodjanak.

(Fog. Csikv. ltr.)

117.

A főhaditanács elnöke gr. Daun a királynénak. Bécs, 1763
aug. 13.

(Kivonat.)

Jelentést tesz *Siskowicz* jul. 30-iki, aug. 3. és 6-iki jelentéséről, melyek közül a 2-ik a három udvarhelyszéki nemes elfogatásáról és Szebenbe viteléről szól, a mi által a rend meg lehetősén helyreállt.

Mária Terézia oldaljegyzete, illetőleg határozata, a jelentésre írva. Bécs 1763. aug. 26.

Az elfogatást tudomásúl veszem és az erdélyi kancelláriát megbízom, hogy a guberniumnak hagyja meg, hogy az elfogottakat sürgősen inquiráltassa és pedig minden részrehajlás nélkül, a legteljesebben.

Siskowicz pedig a székely panaszok és állapotok megvizsgálását akkorra halasztja, mikor mint commissarius a székely határórság szervezésére a Székelyföldön meg fog jelenni.

Ha a határőrtisztek vagy katonaság részéről kihágások, vagy a nép részéről zavargások történnek, azokat tüstént a legszigorúbban büntesse és szüntesse meg.

Aláírva: Maria Theresia.

(Eredetije a bécsi hadiltr. aug. 755/1. sz. a.)

Jegyzet: Aug. 26-án iktattatott be.

118.

A gubernium Csíkszéknek. Nagyszeben, 1763 szept. 28.

(Kivonat.)

Praecipitur publicatio, quatenus ita in posterum in profugio incolae invigilent, ut in casu profugii non solum summam contributionalem, verum etiam homagium profugi deponere obligabuntur.

(Eredeti kivonat a csíki jkvben, a br. Huszár-ltrban.)

119.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763 okt. 1.

(Kivonat.)

Jelentem, hogy a székely nemes (tulajdonkép vicekirály-bíró) *Borsai* kihallgatása befejeztetett és a gubernium által kirendelt vizsgáló bizottság még csak a kihallgatás actáiból készítendő kivonattal és az ő véleménye (opinio) kidolgozásával foglalkozik. A mint az egészről értesültem, *der Edelmann Borsa*, daczára a tanúk kihallgatásának, a kikre a feljelentő hivatkozott, *„gänzlich unschuldig befunden“*. Mégis fogságban fog tartatni ő felsége legmagasabb rendeletéig.

Hasonló az eredmény a legtöbb panasznál, melyet a határórség szervezése alkalmából a nemes emberek ellen adtak be, melyeket az újjászervező bizottság közelebről is meg fog vizsgálni ő fge rendeletére. *Ebből is csak az tűnik ki, hogy a szervezésnek br. Buccow lovas generális által kezdeményezett alapja a főoka annak, hogy a határórség mind ez ideig állandósággra nem jutott.* (Der von dem H. General de Cavallerie Br. Buccow vorgeschlagene Fuss der Errichtung an und für sich selbst die Hauptursache sey, warum die Landmilitz bishero zu keiner Standhaftigkeit gelangen könne.)

A székely székekben különben most már rég óta nyugalom van, a szabad lakosok is minden jel szerint rá fognak bírni, hogy ha a katonáknak az adó fele elengedtetik, a cél kényszereszközök nélkül elérassék. A besztercei oláh ezredben is meg fognak szűnni a rendkívüli szökések (desertio), mihelyt a szervezet az eddigi bizonytalanságból állandósíttatni fog.

A királyné megjegyzése oldalt gróf Daunnak. Bécs, 1763 okt. 13.

Egyelőre csak tudomásul szolgál, a további eljárás a per befejezésétől és a guberniumi tanácsosok külön szavazatától fog függeni.

(Eredetije a hadilítrban oct. 410/2. sz. a.)

120.

Kotzi kapitány rendelete br. Siskowicz altábornagy nevében Baróc-szék lakosaihoz a fegyverfelvétel iránt. Barót, 1763 okt. 6.

Poroncsolat.

Poroncsolattya báró *Siscovics* generalis ő excellentiájának, publicáltattya, az melyek az fegyvert letöltték, minden további gondolkodás nélkül felvegyék, és a tiszt urak nekik

fegyvert adjanak; az fegyver felvevése után, a kik tökéletlenséget élévesznek, ma felveszi, holnap leteszi: azok hadi articulus szerint meg fognak büntettetni.

A melyek fegyvert akarnak venni, Barótra jójenek: azért az emberek továbbra ne húzzák, mert a kik továbbra húzzák, büntetésben esnek, melyeket magoknak tulajdonítsanak ennek utánna.

Mivel ő Felségének teljes szándéka, akarattya és poroncsolatja.

Anno 1763. die 6. Octobris Baróth

(P. h.)

B. de Kotzi m. pr. capit.

(Eredetijét a bardoczfszéki levéltárban.)

121.

**Mária Terézia a székely határőrséget szervező biztosoknak.
Bécs, 1763 okt. 8.**

(Kivonat.)

Előnkbe terjesztetvén a ti véleményes jelentések az erdélyi határőrség szervezéséről: érett megfontolás után elhatároztuk, hogy br. *Buccow* második tervezete szerint a fegyvert eddig megtartott katonaságból 2 lovas ezred alakíttassék, egy dragonyos (desultor) az oláhok közül és egy huszár a székelyek közül. Mindenikben 8 század (compánia) és 1500 ember legyen. Azonkívül 4 gyalog ezred, 2 a székelyek közül, 2 az oláhok közül, mindenikben 3 zászlóalj (cohors); szám szerint 3000 ember egy ezredben. Úgy hogy a gyalogság száma 12000, a lovasságé 3000, összesen 15.000 főnyi legyen.

A szervezésre nézve külön útasítást mellékelek. Ha ebben valamely akadály merülne fel, tegyetek jelentést, de az időt ne vesztetessétek.

A mi pedig a székelyek közt kitört mozgalom vizsgálatát és a büntetéseket illeti: azokat az útasítás értelmében intézzétek.

(A latin eredeti hiteles másolata, aláírva a királyné, gr. Bethlen Gábor és Horváth Sándor által, a bécsi hadi ltrban 1763. oct. 562/2. sz. a s Halmágyi Protocollumában a 153. l.)

Jegyzet: Mellékelve van a német nyelvű útasítás a biztosoknak, 41 pontban, a mely megvan Halmágyi Protocollumában is 155. l.)

Mária Terézia az erdélyi guberniumhoz intézett rendelete, a székelyeknek a határőrségbe állása, illetőleg a fegyver felvétele felől. (Egykorú magyar fordításban.) Bécs, 1763 okt. 8.

Rescriptum regium de a. 1763. 8-va Oct. in translata copia.

Közönséges egymáshoz való kötelességgel öszvekapcsolt birodalmainknak boldogsága és bátorságára való nézve, melyeknek erősítésére és gondja viselésére nékünk birodalmunk kezdetitől fogva fáradohatatlan és anyai gondunk volt, arra hívatattunk, hogy azok között különös és mások felett való ügyünköt azon kedves örökös erdélyi fejedelemségünkre fordítsuk, hogy a mennyiben emberi erő által lehetséges, azon külömbkülömbféle alkalmatlanságok, melyekkel gyakorta ezelőtt tusakodott, eltávoztathassanak, és hogy mind a pestis ellen akadály bátorságára tétessék, mind belső csendessége helybe állíttassék.

Ezen czélnek egész elérésére való nézve kegyelmesen végeztük, az üdökhöz s helységeknek állásához képest, a circumstantiák is úgy kívánván, nationalis avagy szélybeli militiát felállítani, kinek kötelessége léssen nemcsak a passusokot és havasi ösvényeket s egyszersmind messzevaló árutakat a véghelyeken alkalmatosan és elegendőképpen s nehogy azon félelmes nyavalya a hazában beütvén, magatok és gyermeketek veszedelmére kiterjedjen, szüntelen való egyes értelemmel őrzeni, hanem az közönséges csendességnek megtartására s minden praevericatiok eltávoztatására, és az üdó s alkalmatoság úgy kívánván, minden országainknak és birodalminknak oltalmára szolgálatjokat fordítani.

Ezen szándékunkban megnyugován, azon fejedelemségünk törvényeire főképpen végezéseire különös reflexiot tévén, melyeket valamint mindenekben, úgy e dologban is, ezen resolutionk fundamentumául vettünk fel, előre fontoson meggondolván, azon fejedelemségünk lakosai között a székely natiot kiváltképpen, a ki tudniillik a régi üdőkben viselt hadakozásokból nem kicsin dicsőséget nyert magának, mind a haza törvényeire, mind pedig különös rendtartására való nézve a birodalmak formája változása szerint legalkalmatosabbnak tanálatott és most is tanáljuk.

Ezen okokra való nézve regius commissariusink, tudniillik gyalakúti *gr. Lázár János* és *gr. bethleni Bethlen Miklós* és br. ontopai *Siskovics Józsefnek* (cum tit.) ezen szabadságot adtuk, hogy ezen főbb, végső resolutionkhoz fogjanak és a

munkát magát végire vigyék, egyszersmind Csík, Háromazék és Bardócz székeley székeket ezen militiára útasítván; és mivel úgy informáltatunk, többek közülök önként katonaságra állottak s hűtök letételivel is magokat kötelezték, de azután felvállalt kötelességek mellől elállottak és a kiosztott fegyvert letették; valamint azok, kik az ilyen vakmerő következtetéseknek indítói lettek, magok cselekedetekkel méltó büntetésre valókká lettek; úgy azok is, a kik megígért, sőt hűtellel is vállalt kötelességektől magokat elvonattatni szenvedték, úgy azoknak is érdemek szerint büntetődnie kellett volna ugyan; de mindazonáltal született kegyelmességünkől a könyörületességet tetszett ez úttal a keménység felibe tenni, egyszersmind keményen parancsolván, hogy a fenn írt székek székeley lakosainak a mi nevünkben publicáljátok, hogy mi, a mi az elmúltakat illeti, mindeneknek ugyan, a kik hűtellel magokat katona állapotra kötelezték volt, de attól ismét elállottak, közönségesen cselekedeteket feledékenységre vettük, de oly conditionnal, hogy egy hónapnak elfolyta alatt, avagy a fenn írt commissariusainak úgy tetszván, a mennyire ezen terminus halasztatni fog, ezen kegyelmes resolutionnak publicatiojától fogva általhágott kötelességek mellé visszatérjenek, letett hitőket és azzal fogadott hívségeket újlag letegyék és helyre állítsák, a mi királyi rendelkezéseinket, melyek által őket kiváltképpen való beneficiumakkal és emolumentumakkal felékesíteni akarjuk, illendőképpen tiszteljék és fogadják s következőképpen magok kötelességeket mindenkiben teljesítsék, azokat, kik rossz tanácsokat nékiek adni merészlettek, kinyilatkoztatás; egyszóval azon punctumokat, melyek ezen militia helybe állítására nézve nékiek megtartásra kiadattatnak, minden igyekezettel megtartanni tehetségek szerint igyekezzenek, más-ként továbbra való efféle vakmerő nyakaskodásokkal igen nagy királyi kedvetlenségünköt és a tő törvényeitekben s szokásokban kapcsolt büntetésnek keménységét fogják engedelem nélkül tapasztalni; a mint hogy ezennel magunknak tartjuk mindazokat, kik eddigelé kegyelmes rendelkezéseinkkel akár nyilván, akár alattomban ellenkeztek, avagy másokat jószándékoktól elvonták, érdemlett büntetés alá vetni. Valamint pedig ezek az engedetleneket illetik, úgy ellenben kegyelmesen elvégeztük, hogy azok, a kik a megtartott fegyverben tartozó engedelmesség mellett maradtak, kegyességünknek jeléül ezen esztendőben minden contributionnak terhétől mentek legyenek.

Akarjuk továbbra, hogy tő ezen kegyes szándékunkot hozzánk tartozó hívségtek szerint nemcsak végbe vinni igyekezzétek minden szorgalomossággal, hanem minden urasá-

gokot, nemeseket, és más, akármely rendbéli lakosokat a mü nevünkben keményen megintsétek, hogy semmiképpen, akár titkon, akár nyilván, valami ellenkezőt kigondolni, vagy mívelni ne merészeljenek, sőt inkább kiki homagiális kötelessége szerint, minél jobb móddal lehet, igyekezzék ezen dolgot kinek-kinek s közönségesen az egész hazának javára teljes erővel előmozdítani, különben királyi kedvetlenségünkbe és példás kemény büntetésünkbe esnek.

Datum Viennae, Austriae, 8. Octobris a. 1763.

Maria Theresia.

G. c. de Bethlen

Ad mandatum :

Alex. Horváth.

(A guberniumtól átküldött latin másolatnak magyar fordítása Csik vm. levéltárban. A latin eredeti másolata megvan a bécsi hadilevéltárban, 1763. oct. 562/2. sz. a.; továbbá megvan Halmágyi jkvében 179. l. és ugyanez a magyar fordítás u. ott a 183. lapon. — A latin eredeti másolata megvan még a br. Huszár-ltrban, a csiki jkvben és külön u. ott a br. Bornemisza írtai között. Végül latin kivonata Halmágyi Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban, okt. 31-én és kiadatott a székek tiszteinek okt. 31-én.)

123.

A királyné második rendelete a főkormányshékeknek, melyben a katonasító bizottságnak segédkezni rendell. Bécs, 1763. okt. 8.

Maria Theresia etc.

Illustres, reverende etc. Quid respectu erectionis militiae in illo principatu limitanea resolverimus, ex alio rescripto nostro uberius vobis innotescet. Cum itaque hoc in negotio, a nobis jam nominati comissarii ad loca illa, in quibus militia haec erigitur, se conferre debeant, eorundem officialibus, ut dictae commissioni omnem praebeant assistentiam, quae per illam vocati fuerint, compareant, et jussa exequantur, injunctis, unaque publicabitis. Nos eidem commissioni facultatem dedisse, ut contra instigatores ¹⁾ reos comperiendos, non attentis legum solennitatibus, summarissimum instituere processum, et ad

---

¹⁾ A gubernium kísérő decretében ez a pont így szól: „ut contra eos, qui fors plebe ad renitentiam instigarent et ab amplectenda hac militia seu clam, seu sub manu avocare praesumerent, non attentis stb.

executionem poenae promeritae absque ulteriore recursu
procedere possit. Nobis in reliquo.

Maria Theresia.

Gabriel comes de Bethlen.

Ad mandatum etc. *Alexander Horváth.*

Datum Viennae, Austriae die 8-va Octobris d. 1763.

(Hiteles másolata a bécsi hadi ltrban 1763. oct. 562/2. sz. a. Egykorú guberniumi másolat az okt. 31. rendelet mellékletétől Csikvm. levéltárban és Halmágyi jegyzőkönyvében 177. l., az Erd. Múzeum kéziratárában. — Továbbá a br. Huszár-ltrban Abafáján, a csiki jkvben. — Latin kivonata Halmágyi Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban okt. 31-én.)

124.

Mária Therézia nyílt parancsa (patense) a székely határőrség szervezéséről. (Magyar fordításban.) Bécs, 1763. okt. 8.

Mi Mária Theresia, Isten kegyelméből római császárné, Német-, Magyar-, Cseh-, Horvát- és Tótországoknak királynéja, Austriának érczhercege; Burgundiának, Brabantának, Mediolanumnak, Stiriának, Carinthiának, Carniolának, Mantuának, Pármának és Piacentiának, Limburgiának, Luxemburgiának, Geldriának, Vircenbergnak, Felső- és Alsó-Sziléziának hercege; Szeviának és Erdélynek fejedelme, Római szent birodalomban Burgoviának, Morvának, Felső- és Alsó-Lusatiának marchioja; Habsburgnak, Flandriának, Tyrolinak, Ferretisnek, Kiburgnak, Goritiának, Gradiskának, Arzeziának és székelyeknek grófja, Namurcumnak is grófja, Sclavonicai marchiának, Portus Naonis Salinarumnak asszonya, Lotharingiának és Barrinak hercege, nagyhercege Hetruriának stb.

Uralkodásunkban való állásunknak kezdetitől fogva soha semmi gondunkon és szívünkön inkább nem forgott, mint az, hogy minden országainknak és jobbágjainknak megmaradását és boldogulását minden módon előmozdítani kívánván, oly rendelkezéseket tennénk, melyek által azoknak boldogságok naponként gyarapodván, virágozzék, és egyszersmind a közönséges csendesség és bátorság megerősítettven, maga állandóságával mindeneknek használjon.

Midőn azért ily anyaji szorgalmaskodással a mi végbeli birodalmainknak s azok között főképen kedves Erdélyi fejedelemségünkről elmélkednénk, tapasztaltuk azt oly karban helyezettettnek lenni, hogy szüntelen ottan-ottan a mirigy, vagyis döghalál veszedelmének kitétetett legyen.

Mely szorgalmatoskodásunk arra vitte anyaji indulatunkat, hogy mindeneiket, valamelyek csak használhatnának, elkövetnénk, melyek által jövőendőben ezen inség vagyis veszedelem akadályoztathatnék, és a mi erdélyi híveink annak nemcsak a fő székhelyetekben és a mi birodalmainkban lehető harapozásától hathatosan megőriztethetnének, hanem az hazának belső csendessége is megőriztethessék: ily gondokban foglalatoskodván, mindenik végnek elérésére semmit könnyebbnek és illendőbbnek nem tanáltunk, mintha ugyan ottan olyan hazafiakból álló katonaság felállítására fordítanók elménket, mely ezen mi kedves örökségünköt, mind a megemlített veszedelmektől épségben megtartaná, és mind a véghelyek őrzésére a praevaticatiók, vagyis tilalmazó rendeletek megrontási ellen és a belső csendességnek megtartására, mind pedig, a szükség úgy hozván magával, minden országainknak és birodalminknak oltalmára is hasznoson fordíttathatnék.

Tudjuk mi azt, hogy a székelyek eleitől fogva hadi állapotra voltak rendeltetve, és mintegy született vitézek, magok nemcsak hadi erkölcsöknek jeles cselekedetét hajdan gyakorta meg is mutatták, sőt mind mostanáig is fenn álló haza törvényei mind pedig magok tulajdon végezések, nemkülönben a haza fejedelmektől vett egyezések szerint, tartoztanak mind békességben, mind hadakozás idein, midőn az fejedelemtől parancsoltatott, ugyan ettől rendelt helyen hadi szolgálatot tenni. Jól lehet azért ezen dicsíretes szokás, és kötelesség egy darab üdőtől fogva megszűntnek lenni láttassék, végeztük mindazonáltal igen kegyelmesen, hogy ezen szabad székely nemzet maga tulajdon hasznára és csendességére különös hasznokkal élni akarván, régi kötelességének hajdani elejek szabadságával folytatására, mostantól fogva vitézi szolgálatra ismét fordíttassék.

Mivel pedig, ha a régi üdők az mostanival egyben vettetenek, könnyen állalláthatni, hogy valamint egyéb sok nagy dolgokban, úgy az hadi dologban és mesterségben nevezetes változások és jobbítások következtek: hajlunk kegyelmesen arra is, hogy a szabad székelyek a mostani megjobbított hadi állapotban tétetődjenek és jó rendben szedett véghelybeli seregekre és századokra felosztassanak, hogy a jó rendtartásnak és vitézi erejeknek segedelme által annál nagyobb bizodalommal régi fényességeket megújítani, elejeknek dicsőségét újabb életre hozni és ezt az feledékenységből örökösen kivenniek lehessen.

E szerint az a mi kegyelmes szándékunk, hogy még most és azon körben (!) ideig ezekből a szabad székelyekből két gyalog, mindenik tizenkét, és egy lovas, nyolcz századokból

álló seregek, hadi dologban és szolgálatban elégségesen gyakorlott fő és altisztek igazgatása alatt, felállíttassanak.

De mivel a nevezett seregeknek kiállítására mindnyájan a szabad székelyek nem kívántatnak: csak Csík, Háromszék és Bardóc székelyek, mint a véghelyekhez közelebb való lakosait rendeltük ezen hadi rendben felvétetni; fenntartván mindazonáltal magunknak, hogy a több, úgy mint Udvarhely, Maros és Aranyos székely székelyeknek lakosai is, a mi szolgálatunk és más környűl álló dolgok is úgy kívánván, törvényes köteleességek mellé hasonlóképpen meghívattathassanak.

Mivel azért rendeljük, hogy a nevezett Csík, Háromszék és Bardóc székelyek szabad lakosai, a mi kegyelmességünkől ezen nekik engedtetett elsőbbséget kellemetességgel vévén, hadi állapotjoknak felújításából és megjobbításából következő jótéteményünköt, hálaadó szívvel fogadják és minden buzgósággal s kívánsággal magokat a mi véghelyi zászlóink alá adják: következik, hogy köteleességeket és rendtartásokat, melyek ezen katonaságnak mostani felállítását és annak állandó megmaradását illetik, és mind a mi királyi szolgálatunkkal, mind magok tulajdon hasznokkal egybe foglaltatva vadnak, elejekbe terjeszszük.

Régi törvény szerint való köteleességét a székelyeknek ennek utánna is ugyan fentartani kegyelmesen szándékozunk; de aztot, a mi különös királyi kegyelmességünkől mégis annyiban könnyebbítjük, a mennyiben ezen hadi szolgálatnak és a mi tárházunknak állapotja engedi, és innen, jöllehet a székely katonaság haza törvénye szerint benn az hazában maga költségén tartoznék hadakozni, mindazáltal különös kegyelmességünkől megengedjük és rendeljük, hogy békesség idejében a székely katonának véghelyeken, passzusokon, contumatiokon, eltiltott helyeken, erősségekben, vagy várakban, és más hasonló szolgálatokban, akár belől, akár kívül a hazának határain, valóságos szolgálatban lévén: az ilyen szolgálatban való lépésnek napjától fogva abból való kimenetelének napjáig a gyalognak négy, a lovasnak nyolcz krajczár, hogy abból élhesen, naponként fizettessék; ide nem értetvén mindazonáltal a zászlók strázsáltatása, és a seregeket, vagyis regyimentokat, csak tulajdon magokat illető szolgálatok, melyeket ingyen tartoznak tenni.

Megengedjük azt is kegyelmesen, hogy ha ellenség ellen, avagy ebben az hazában, avagy azon kívül történnék a székelyeknek táborozások: hópénz, kenyér és lovak portioja a szerint, mint más, velek egy tartományban és szolgálatban levő véghelybeli vitézeinknek, nekik is kiszolgáltassék; nem kételkedvén semmit, hogy mind hadakozásban, mind békesség-

ben e szerint reájok kiterjesztett ily királyi kegyelmességünkre magokat minden igyekezettel méltókká teszik és elejüknél jeles példái s magok eddiglen tapasztaltatott dicséretes szokások szerint, szolgálatjokban készek, vigyázók, hívek, serények és minden alkalmatosságokban azokhoz, kik elejekben rendeltetnek, engedelmesek lesznek és azoknak parancsolatit szorgalmasan teljesítik.

E felett tartoztanak régenten a szabad székelyek fegyvert és minden egyéb hadi készületeket tulajdon költségeken magoknak szerzeni; de ebben is anyai indulatunkot hozzájuk kívánván valósággal megbizonyítani, mindeniknek kardot, puskát, ezekhez kívántató munitiot és borkészületet, ezen utolsót mindazáltal csak most első úttal, adatunk, és ha ezen fegyverből a mi szolgálatunkban valamely elromlanék, azon fogyatkozást ingyen helyibe állítani méltóztatunk. Mivel pedig ellenben semmi inkább nem illendőbb az igazsághoz, mint hogy ezekre jó gondot viselni és azt jó állapotban megtartani kötelesek legyenek: azért kiki magának tulajdonítsa, ha különben azon maga gondatlanságából történhető fogyatkozást tulajdonából pótolni kételenítettik.

Ha a lovas székely lovát vagy ellenség által, vagy a tolvajoknak és praevicatoroknak, avagy tilalmazó rendelkezések megrentőinél üldözésekben, avagy akármely okból a mi szolgálatunkban elvesztené és azt megbizonyíthatja: annak illendő árát a károsnak magunk tárházunkból megfizetjük.

Tudosíttatunk ezenkívül arról is, hogy ezen szabad székely nemzet előbbeni időkben az hadi szolgálaton kívül szokott adót is fizetett és a rend szerént való adózás mellett szer kívül való adózásban is segedelemmel volt; mü mindazonáltal ebben is a székely katonaságot kegyelmesen akarván könnyebbíteni, noha mostani állapotban tárházunknak terhivel leszen, nemcsak békességnek idein a rejok eső adónak harmadrészét kegyelmesen elengedjük, hanem hadakozás alkalmatosságakor is otthon maradt egész familiáját, kik közül egy vagy két katona a táboron leend, ha azokkal egy osztatlan örökségen lagnának, egész szolgálatjuk ideje alatt minden adózásból teljességgel kivesszük.

Hasonlóképpen az özvegyek, kiknek férjek az ellenség előtt elesnének, addig míg férjhez mennek, vagy fiaji a fegyver viselésre alkalmatosak találkoznak és a katonaságra felvettetének, a szokott adozástól teljes mentségek leszen.

Továbbá mutatják ugyan a székelyek elejének jeles példái, hogy szolgálatjokat a mi szolgálatunknak állapotjához képest mindenütt ellenségeink ellen fordíthatjuk; de ebben is az ő megmaradásokra úgy vigyázunk, hogy egyszersmind hazájok

bátorságos megmaradására is gondviselés legyen, az e szerint táborozóknak pedig sátrakat és egyéb hadi készületeket, más vég-helybelieknek hasonlatosságára, ingyen nekiek is szolgáltunk.

Minthogy pedig a jó rendnek megtartása és teljesítése az hadi dolgoknak minden részeiben lélek helyett legyen és ez ama nélkül mostani időben meg nem állhat: kintelenítettünk ugyan most a mi székely katonaságunk kezdetén többnyire oly tiszteket elejükbe rendelni, kik számos esztendők folyása alatt tett hadi szolgálatjokkal kegyelmességünköt érdemlették és az hadi mesterséget annyira tudják, hogy ezek által tü is taníttassatok; el hitettük mindazonáltal magunkkal, titeket oly buzgó indúlattal és kívánsággal viseltetni, hogy a mostani hadi szolgálatnak megtanulására való alkalmas voltotok és egyszerűs mind szüntelen való magatok gyakorlása által, jeles nemzetetek tagjainak az hadi tisztségekre rövid időn útát készíteni fogtok; sőt mindenkor nagy kedvünkre lészen, ha az érdeemesek aránt szokott megnyugvásunkat abban mutathatjuk meg, hogy a kik az egymást űző jó magok viselések által a mi királyi kegyelmességünkre magokat érdeemesékké teszik, azokat az hadi tisztségekre való előmozdításokban kiváltképen megkülönböztetjük.

Ezt értvén az alsóbb renden lévő előjárók, vagyis altisztekről is, minthogy az a mi kegyelmes szándékunk és akaratumk, hogy jövőendőben a székelyek közül, kik mások felett alkalmazatosan, híven és buzgón hadi szolgálatban serénkednek, ezen alsóbb hadi tisztségekben helyhezttetjük; sőt békességnek idején is, a kik otthon laknak, bizonyos hópénzt rendeljünk és fizettessünk.

Öltözeteket ami illeti: teezett volna ugyan nekünk, ha az elkezdett köntös módja azon székelyek nagyobb ékességére megtartathatott volna, de minthogy ezt költségésnek tanáltuk, kegyelmesen hajlunk arra, hogy a mellyel most élnek, úgy mint fejr gyapjú harisnya, zeke és csáko legyen öltöztetjük, hanem a zekének újja végén való hajték, seregek megkülönböztetésére nézve, más rendelendő színű legyen; a felett, hogy az időnek változásától mentebbek legyenek, melyre-való, vagyis alsóköntös, fejr posztóból készíttessék; megengedjük mindazonáltal azoknak, kik az előbbeni egyenlő köntösben öltöztettek, hogy azt addig viselhessék, míg újra szükségek lészen.

A székely katonaságnak mind javaira, mind személyére nézve miképpen szolgáltassék ki a törvény: rövid időn magunk rendelésünket kiadjuk és az haza állapotjához alkalmaztatandó hadi törvényünköt számokra el készíttjük és nekiek kiadatjuk.

Azokon kívül, melyeket az hadi szolgálatnak állapotja kíván, mind hadi, mind pedig hazabéli fő és vicietiszteknak

mindennemű húzás-vonásoktól mentek lesznek, sőt azoknak erőszakos nyomorgatások és törvénytelen kívánságok ellen megoltalmaztatnak; de ők is ellenben szorgalmasan őrzik, hogy azokat ne ingereljék és bosszúsággal ne illessék.

Valamint pedig a székely katonák a székeknek minden közönséges tereh viselése, úgymint forspontozások és ezekhez hasonlók alól kivételnek; azokon kívül mindazonáltal melyek tulajdon magok szükségekre, megmaradásokra különös hasznokra szolgáltatásoknak előmozdítására tartoznak: úgymint hidak csinálása, árkok és gáttöltések, gyepülések, kertelések, utak igazítása és azokhoz hasonlóknak, úgy az eddig közöttük megtartott rend szerint azoknak üdőről üdőre leendő megújítások; úgy a közönséges haszonvételekben, valamint azokkal ennek-előtte, úgy ezután is a több lakosokkal közönségesen egyenlőképen és csendességben együtt éljenek, azokat mindazáltal sem meg nem szorítván, kirekesztvén tudni illik vagy tilalmazván a nem-katonákat a közönséges haszonvételtől, sem ki nem terjesztvén, tudni illik az együtt bírók és együtt lakók felett kívánnván az hasznót venni, hanem azokban mindenik fél egyenlő igazsággal részesüljön; hasonlóképpen a székek gyűléseire teendő költségektől, melyek különben is másuttan rendeltettek ki, a székely katonák kivételődnek és ezen nevezet alatt sem naturálét, sem egyebet adni ezután nem tartoznak.

Továbbá se különös, se közönséges helyek, szántóföldek az hadi tisztek számára ki nem szakasztatnak; hanem azoknál, a kikéi meghagyatnak és maradnak; az igazsággal mindazáltal megegyezőnek tanáltuk lenni, hogy oly helyeken, a hol a székely katonaság tiszteinek lakások lészen, a ló-portiok száma szerént a közönséges legeltető helyeken lovainak szabados legeltetése engedtesse, a kiknek mindazáltal nem lészen szabad valamely részét a legeltető helynek ezen szabados legeltetésnek színe alatt magának külön venni és kiszakasztani és ezen engedtetett haszonnal ellenkezőképen élni. Ezt kell érteni a tűzfárról is, melyek hogy a lakosok közönséges erdejekből a székely katonaságnak minden tisztei a lakosokkal együtt szükségekhez képest meghatározott módon, minden ellenkezés és visszaélés nélkül élhessenek, kegyelmesen rendeltük és mostantól fogva jövődre meghatározottnak lenni akarjuk.

A lovasoknak lovai közül, melyekről az véghelybeli katonaság adójának két részét fizeti, mindeniknek egy-egy lóva, melyen szolgál, adó alá fel nem vétetik.

E mellett magunk védelmezésünket reájok ebben is kiterjesztjük, hogy minek utánna a véghelybeli katonák rendiben állíttatnak és századokra osztatnak: soha többé más seregekre, vagy regimentekre tirok gyanánt el nem szélyeztetenk.

Mindenik véghelybeli katona azon egyházi hatalom^r alatt léssen és marad ennek utánna is, a mely alatt volt ennek előtte; mert valamint szabadságit és régi szokásit a székely nemzetnek kisebbiteni nem szándékoztunk: úgy idegenek vagyunk attól, hogy az egyházi hatalomnak határi megszoríttassanak; sőt kegyelmesen parancsoljuk, hogy kiki maga religioján levő papoknak stoláját, képéit, s egyéb ekkoráig szokott tartozásait megadja, közönségesen pedig minden lelki dolgokban magát egyházi hatalom alatt levőnek tartsa és ismerje.

Akármely magvaszakadt székely katonának ingó vagy ingatlan javait sem fiskusnak, sem seregek, sem tisztek számára el nem foglaltatunk, hanem örököseinek és igaz maradékinak, kiket törvény szerint illet, hagyjuk.

Végezetre azt is kegyelmesen megengedjük, hogy valameddig akármely familiából avagy csak egy személy is a hadi szolgálatra alkalmas fenn léssen: mind addig azon egy oasztatlan teleken lakó familia minden hadi szabadságokban megtartassék.

Valamint hogy azért nem kételkedünk, hogy a feljebb nevezett Csík, Háromszék és Bardócz székek lakosai megfontolván a fejjebb előszámlált jeles szabadságokat, adójok terhének könnyebbítését és több csupán velünk született anyai indulatunkból velek közlött jótéteményünköt s királyi kegyelmességünköt és ebből származott tulajdon magok hasznokat megismerik: úgy erősen reméljük, hogy ők ezen mi kegyelmes szándékunknak teljesítésében, törvényeiből származó kötelességekhez magokat híven és hiba nélkül alkalmaztatják, mostan elejekben terjesztett hadi állapotot örömet felvállalják és arra visszatérven, az hadi törvényekre és a mi zászlóinkra, melyeket mind hozzánk való hívségekben helyheztetett birodalmunknak valóságos és látható jelét vitézi erejeknek védelme alá adunk, megesküsznek és továbbra, melyek a mi hadi törvényünkben, vagyis regulamentumunkban foglaltatnak, teljes igyekezettel megtartják; végtére mind azokat cselekedendők lesznek, a melyeket a gyors, hív és engedelmes véghelybeli katonának illik teljesíteni.

Kelt a mi városunkban Austriában Bécsben Mindszent havának nyolczadik napján, ezer hétszáz hatvanharmadik, birodalmunknak huszonharmadik esztendejében

Maria Theresia m. p.
(P. h.)

Gróf Bethlen Gábor m. p.

Az ő Felsége tulajdon parancsolatjára:

Horodíh Sándor m. p.

Kivül : Patentes regiae, 27. Udvarhely.

(A latin eredetinek hiteles másolata a bécsi hadilítrban 1763. oct. 562/2. sz./ a. A magyar fordítás egykorú másolata Halmágyi Protocolluma 197—202. lapján. Mind a kettő megvan a br. Huszár-család abafájai lítrában, br. Bornemisza Pál íratai között.)

125.

Mária Terézia br. Buccownak. Bécs, 1763. okt. 14.

(*Kivonat.*)

Minthogy az erdélyi adórendszer és a határőrség felállítása ügyében végleges elhatározásomat megtettem: akaratom az, hogy most már menjen vissza Erdélybe és a gubernium elnökségének vitelét tovább folytassa, *Brukenthal* azonban maradjon itt a szükséges felvilágosítások megadása végett.

Az erdélyi határőrség szervezésére kiküldött bizottságot, a nekik adott útasítás szerint, egészen háborítatlanul hagyja működni. A gubernium részére tőlünk nyerendő rendeleteket »gehörig vernehmen und besonders von aller *Eigenmächtigkeiten sich pflichtmässig enthalten solle.*« Arra azonban fölhatalmazom, hogy ha a commissariusok jelentését a gubernium véleményével össze nem egyeztethetné és az én szolgálatomra nézve mást tartana jónak, különvéleményét mindig írja meg a haditanácsnak, a mely nekem arról jelentést fog tenni.

Minden egyéb ügyben sinórmértékül azt tartsa szemelőtt, hogy *mindent a gubernium útján igazgasson*; ha véleménye eltér a guberniumétól: mellékelje a gub. jelentésekhez.

(A német eredeti hiteles másolata: a legmagasabb »handbilet« copiója cz. a. a bécsi hadilítrban, oct. 403/1. sz. a.)

126.

A főkormányshék Csík-, Gyergyó- és Kászonshéknek: a katonasító bizottság kinevezését tudatja s a királyné rendeletét másolatban megküldi. Nagyszeben, 1763. okt. 31.

S. c. r. et apost. Mattis stb. nomine. Spectabilis stb.

Ad pertractandum, effectuique mancipandum militiae in hocce principatu limitaneae negotium, duos e collegio nostro excellentissimos, videlicet *comitem Joannem Lázár* de Gyálakuta, et *comitem Nicolaum* de Bethlen, ac illum lib. baronem *Josephum Siskovich* de Ontopa, procampimareschallum

militaris ordinis Teresiani minoris crucis equitem, et unius legionis Hungariae pedestris ordinis tribunum, commissarios clementer denominavit.

Benignam circa isthoc negotium sacr. suae Mattis mentem et supremam voluntatem tum e patentibus caes. regis per praememoratos commissarios publicandis, tum vero exemplo benigni rescripti regii hic accluso uberius Dnes Vrae perspecturae erunt. Quocirca Dnibus Vris autoritate guberniali praecipitur, quatenus modo fatae commissioni in gremium Dnum Vrarum proxime adventurae, pro homagiali sua in principem devotione debitam assistentiam praebeant, quove per illam vocabuntur stb. (*úgy, a mint a királyné okt. 8. rendeletében van.*) Sic facturis stb.

E regio principatus Transylvaniae gubernio.

Cibinii die 31-ma Octobris 1763.

Ad. b. de Buccow m. p.

Stephanus de Hannenheim m. p., secret.

Latin külczim: Csik-, Gyergyó- és Kászonszéknek.

(Eredetije Csík vm. ltrában és a br. Huszár-ltrában a csiki jkvben.)

127.

A gubernium br. Bornemisza Pálnak. 1763. nov. 4.

(*Kivonat.*)

A legújabbán jött kir. rendelettel meghagyta ő Felsége, hogy a székely határórság szervezésére kinevezett bizottság szálljon ki a megjelölt székekbe. A miért is a bizottság elhatározta, hogy nov. 22-ike táján Csíkba érkezik. Azzal tudatjuk ezt, hogy késedelem nélkül székébe menjen és 20-ika körül Csík-Somlyón legyen és mindennemű segítséggel támogassa a bizottságot a legfelsőbb szolgálat teljesítésében.

Ad. b. de Buccow.

Steph. de Hannenheim secr.

Hátán Bornemisza kezével: Percepi 10. Nov. 1763 in Delne. Perceptae 18-ra Nov. 1763 in Abafája.

(Eredetije a br. Huszár-család abafájai ltrában.)

128.

A főkormányzók Csík-, Gyergyó- és Kászsónszéknek megküldi a királyné okt. 8. rendeletét kihirdetés végett. Nagyszeben, 1763 nov. 4.

S. c. r. et apost. Mattis stb. nomine.

Spectabilis stb.

Communicatur isthic Dnibus Vris alterum quoque benignum caes. regium rescriptum, de dato 8va proxime evoluti mensis Octobris, in advoluta copia per extensum, eum in finem, ut id ipsum juxta plenum suum tenorem ante adhuc adventum incl. regiae commissionis in circulum Daum Vrarum ad omnium et singulorum intellectum publicare suarum noverrint esse partium. Sic facturis stb.

E regio principatus Transylvaniae gubernio.

Cibinii 4. Novembris 1763.

Ad. b. de Buccow m. p.

Stephanus de Hannenheim m. p. secret.

Latin külczim : Csík-, Gyergyó- és Kászsónszéknek.

(Eredetije Cs. vm. levéltárában.)

129.

A főkormányzók útásítása, hogy a királyné 1763 okt. 8-iki rendeletének kihirdetése miként történjék. (Ad 1763 nov. 4.)

Observanda d. d. publicatoribus, super quibus relationem dare obligantur.

1mo. Convocáltatni kell az egész falut e conditione libertinali et unius sessionis nobilibus s meg is kell vizsgálni, ha a bíró, esküttei és minnyájon jelen vannak ; ha némely elmaradt : mi okon ; — azután ha vagy egy elmaradt, a bíró kötelessége annak publicálni.

2°. Ad captum meg kell magyarázni az ő fge parancsolatját és azon parancsolatba foglalt szándékát egész sinceritással.

3°. Azt is értékre kell adni, hogy a mostani bájött m. commission áll, ha egy holnapi terminusnál tovább üdő adatik-e a királyi kegyelmességre várni, tudni illik a fegyver felvételre, s letételebéli vétkek feledékenységre etc.

4°. Midőn ezen mgos commissio fogja őket elhívatni, a parancsolat szerint megjelenjenek és ottan bővebb parancsolatját fogják érteni ő fgének a katonaság felállításában.

5to. Rá kell vigyázni: mit felelnek, mi elméjeket, szándokokat mutatják.

6to. Hol? mikor publicálják? annotálni kell.

Mindezekről relatiót kell tenni és az alcsiki notariusnak kezére adni ad transponendum submittendum.

Tk. m. p.

(Egy szelet papíroson, Csíkvm. levéltárában és Halmágyi Protocolluma 184. lev.)

130.

A székely határőrséget szervező bizottság előterjesztése Mária Teréziának. 1763 nov. 5-én.

Ad suam Maiestatem sacratissimam relatio commissionis regiae de 5-ta Novembris 1736.

Ad successive submissas humillimas informationes die 8ta proxime transacti mensis Octobris emanatum clementissimum Majestatis vestrae rescriptum, una cum adnexis homagiali veneratione percepimus.

Nihil nobis prius, nihil antiquius fuit, aut erit unquam, quam benigna Maiestatis Vestrae iussa pro viribus nostris adimplere, maternae prorsus et publicam, privatorumque securitatem directae altissimae intentioni nos conformare, summum denique servitium regium, in praegnanti etiam erectionis in hoc principatu militiae limitaneae negotio, sinceris conatibus promovere.

Quem in finem si quidem sacratissima Maiestas Vestra, eiusdem benigni rescripti tenore, clementer indulgere dignata sit, ut si fors in uno, aut alio, atque semet exerent circumstantiae, quae provideri non potuerunt, has antequam operationibus nostris manum admoveremus, adiecta demissa opinione nostra, qualiter melius citiusque superari possent, absque ulla mora, humillime remonstrare valeamus; non defuimus nos proxime celebratis consensibus nostris consilia inire, quae adhuc ad consequendum salutarem scopum altissimae Maiestatis Vestrae repraesentanda viderentur.

Lectis itaque instructione a Maiestate Vestra sacratissima benigne nobis praescripta copiis, item clementissimorum rescriptorum, ad regium Maiestatis Vestrae gubernium sub dicta die 8-va mensis Octobris emanatorum, ut et patentalium caesareo regiarum, ad sedes Siculicales Csík, Háromszék et Bardocz directarum, inciderunt nobis reflexiones nonnullae, quas ad

praescriptum Maiestatis Vestrae, ad complementum altissimae intentionis, pro secutura superinde Maiestatis Vestrae benigna resolutione, humillime repraesentare sustinemus.

Primo quidem, siquidem nihil in instructione praescriptum advertamus, quidnam in futurum circa conscriptiones facultatum militis et contributionis collectionem observari debeat? ad evitandas confusiones putaremus, post instituentem hac vice per nos ipsos conscriptionem facultatum militarium, ideo, ut pars contributionis relaxata, inde citra omnem suspicionem favoris, aut conniventiae alicuius deduci possit, per militares officiales, adiuncto illis confrontatore provinciali, in duobus exemplaribus, sub amborum subscriptione peragendum esse, quorum alterum militaris officialis apud se retineret, alterum confrontator commissioni rei contributionalis, pro inserendo in libellos tributarios, et referendo in summam contributionalem universalem, cum reliquis libellis submitteret; contributionis vero collectio officialibus militaribus committeretur, eandem recta ad cassam provincialem administraturis.

2-do. Puncto instructionis 10-mo dignata est sacratissima Maiestas Vestra benigne statuere, ut in illis locis, in quibus officiales militiae Siculicae resident, iisdem pro ratione numeri equilibrium portionum libera cum aliis pascuatio communis in pascuo communi, prout et lignatio communis in silvis communis, citra tamen abusum, aut excessum concedatur; qui ut praecaveri queant, non inutile fore censeremus, si tam equiles officialium militarium portiones, quam vero quantitas lignorum iisdem competens, et pretium vecturae iuxta humillime adnexum et regulamento militari inserendum proiectum regularentur; ea nihilominus respectu lignorum conditione, ut cum iisdem officiales ius lignationis cum incolis commune habere dignoscantur, nec ideo pretium lignorum persolvere sint obligati; incolae possessionum silvis provisarum utriusque sortis, militares videlicet et non-militares, pretio in memorato projecto expresso, observataque iusta quoad individua incolarum proportionem, ligna cedere quidem gratis, advehere autem erga positum in tabella pretium teneantur. Quamvis autem casus in praememoratis sedibus Siculicis non facile emergat, si quae tamen loca in officialium quartiria erunt, silvis destituta forent: videretur commissioni, ut officiales militares pretio, quo reliqui incolae, ligna emere, incolae vero erga pretium in tabella expressum advehere obligarentur.

3-tio. Inter alia complura clementiae caesareo regiae erga hanc militiam Siculicam argumenta, non ultimum est, quod sacratissima Maiestas Vestra equum equitis Siculi, in summo

servitio regio periturum, ex aerario regio bonificandum, puncto instructionis 29-no, clementer ordinare dignata.

Ut itaque constet, quantum bonificatio illa, tempore pacis constituat: a summo Maiestatis Vestrae arbitrio benigne definiendum esse arbitramur; nostra quidem opinione singulum viginti quinque Rhenensibus florenis, tempore pacis compensandum, et desuper ad cassam bellicam a Maiestate Vestra benigne ordinandum esse demisse censeremus.

4-to. Instructionis puncto 30-mo benigne iussit Maiestas Vestra, ut cum interventu provincialis et bellici commissariatuum, regulamentum pro limitanea hac militia formare, et pro secutura altissima Maiestatis Vestrae approbatione submittere nostri muneris esse ducamus, exorsi sumus huius etiam operis telam, et simulac perfecerimus, supremas Maiestatis Vestrae revisioni submittere non deerimus.

5-to. Cum sine commoda habitatione officiales militares subsistere non possint, sustinemus sacratissimae Maiestatis Vestrae adiungere specificationem hospitiorum in dictis sedibus Siculicis Csík, Háromszék et Bardócz militarium competentiam eo destinatorum officialium, designataque hactenus quarteria, ut et differentiam utriusque exhibentem.

E qua siquidem appareat exclusive vexilliferorum 44, inclusive vero eorum 56 adhuc quarteria desiderari, haec quidem pro ratione situs locorum et numero militum designabuntur. Quia nihilominus haec aedificia praeter competentiam praemissarum sedium, anteactis annis respectu universi principatus stabilitam extruenda sint; sed praeterea incolae quoque earundem in duas classes, militum et provincialium distinguendi veniant; quaestiones oriuntur: 1-mo, qui aedificia haec extruere debeant? 2-do, e quali fundo? 3-tio, qualiter et per quos de conservatione ipsorum provideatur, et ex quo fundo?

Opinione commissionis videretur: Ad 1-mum. Incolas sedium promiscue cum militaribus in comportandis materialibus concurrere debere. Ad 2-dum. Pretia materialium si quo parato aere comparari deberent, prout et operariorum mercedes e fundo provinciali, penes exhibendas gubernio regio authenticas specificationes exolvendas esse. Ad 3-ium. Eodem quo reliqua quarteria modo et ex praedicto provinciali fundo conservari deberet.

Quia vero novum hoc onus, et militaribus et provincialibus incolis supra proportionem, ut praemissum est, obtinentiae, quarterialis totius provinciae accedit: hinc iustum videri, ut vecturae etiam moderatum aliquod pretium vecturantibus ex eodem fundo publico exsolvatur. Quod vel ideo

difficultari a provincia non potest, quod militia haec ad communem totius patriae limitum defensionem, et emolumentum summi servitii, salutisque erigenda publicae, ut e publico etiam provideatur, aequitatis esse videtur.

Quae vel ideo clementissimam altissimae Maiestatis Vestrae resolutionem praestolantur, ut tam vel ex his etiam emergentia emolumenta, et onera regulamento inserta, tempore erectionis militiae incolis proponi, et omnis per hoc conquere-
rendi ansa, si quid novi et per illos tempore modernae erectionis inauditi oneris illis forte accederet, praecaveri possit.

Si quidem autem praemissa tam ponderosa non videantur, quae nostrum in toties memoratas sedes Siculicas ingressum, operationesque ab altissima Maiestate Vestra fidei nostrae concreditas, protrahere valerent: hoc adhuc mense et signanter circa 22-um in sedem Siculicalem Csík concedere, arduique huius laboris initium facere constituimus, ea potissimum ratione, quod ad sensum benigni Maiestatis Vestrae rescripti et instructionis nostrae publicatio clementissimae Maiestatis Vestrae intentionis per regium eius gubernium in locis illis adventum nostrum praecedere jubeatur.

Quamvis vero salutare hoc institutum, singulariaque illa beneficia et emolumenta, quibus hanc militiam Siculicam sacratissima Maiestas Vestra liberaliter ornare, ipsamque nationem ad antiquum militaris gloriae splendorem excitare benigne dignatur, nostra denique in Maiestatem Vestram sancta fides, singulare in summi servitii promotionem studium, et in exequendis altissimis jussis sinceri conatus, de felici operis progressu nos dubitare vix sinant;

Quia tamen 1-mo iuxta novissimum systema contributionis, aucta nuper capitis taxa in statu relicta, et pecorum ac aliorum contributionis obiectorum rata elevata; id etiam, quod nunc in tertia parte illis condonari videretur re ipsa, respectu proxime prioris contributionis, non plane relaxatur, dum duae partes tertiae nunc persolvendae, partes duas prioris anni tertias defacto superant; 2-do stipendium militibus illis a die loco motionis antea praemissum, nunc a die auspiciati servitii resolutum est; quibus utrisque homines alias intillegentes, rerumque suarum solliciti, statum, quem conceperant, suum inferiorem, expectatione redditum esse advertentes: veremur non inmerito, ne illi ad amplectendam militiam difficiliore reddantur. Ut igitur animi illorum tanto magis excitentur, et ad amplectendam militiam currant potius sponte sua, quam trahantur: aut dimidium contributionis, ex clementia Maiestatis Vestrae illis relaxandum, aut si hoc fieri non posset, stipendium saltem a die loco motionis benigne

resolvendum; aut vero in futurum saltem, ubi zelus illorum et in servitio summi principis promptitudo et alacritas, exercitiique, servitii, et subordinationis militaris studium et observantia perspecta et observata fuerint: spem illis certam de praemissorum alter-utro clementissime injiciendam fore, demissa opinione nostra censemus; eo quippe magis, quod nonnulla illa florenorum millia, quae per relaxationem medietatis contributionis cassae decederent, sine notabili agravio, additamento unius aut alterius cruciferi, quod aliunde in novissimo systemate contributionalis ad necessitates occurrentes reservatum est, compensari posset.

Quae dum sacratissimae Maiestatis Vestrae supremas determinationi humillime substernimus, perpetua fidelitate emoriamur.

(Halmágyi kézírása, Protocolluma 205—210. lapjain.)

131.

A székely határőrséget szervező bizottság rendelete, a mely a bizottság működése előtt a székely közönségnek mihez tartás végett kihirdettetett. K. n. (Gyergyó-Szentmiklóson, 1763 nov. 27.¹⁾ és másutt 1764 elején.)

a) Parancsolatok,

melyek a felséges királyi patenseknek publicatioja és azt követő conscriptionnak előtte az egyben gyűlt szabad lakosoknak adattatnak.

1-mo. Tudtára adattatik az összevgyűlt szabad lakosoknak, hogy felséges koronás apostoli királyné, nagy kegyelmes Aszszonyunk egy királyi commissiot kegyelmesen rendelt s ezen székben a végre küldött, hogy a székbeli katonaságot rendben szedje s egészen felállítsa.

2-do. Ezen méltóságos királyi commissiónak tagjai:

Méltóságos gróf *Gyalakuti Lázár János* úr, ő Felségének actualis intimus és gubernialis consiliarius és ezen nemes hazának statuum praesidense etc.

Méltóságos *Bethleni* gróf *Bethlen Miklós* úr, ő Felségének actualis, intimus és gubernialis consiliarius és ezen nemes hazának fő provincialis commissarius etc.

¹⁾ A bizottság 1763. nov. 27. jkvéből kitűnik, hogy ezek a pontok Gy.-Szentmiklóson akkor állapítottak meg. Az alábbi „mult esztendőben okt. 8-^a-ra hivatkozás csak azt mutatja, hogy 1764-ben is ilyen kihirdetést használtak Csikban. (Ld. Bornemisza emlékiratában: 1764. jan. 6., az erre való hivatkozást.)

Méltóságos *Ontopai báró Siskovics József* úr, ő Felségének generalis feldmarschal lajdinantja, hadi tanácsa egy gyalog regimentnek proprietariusza és Maria Theresia ordojának equesse etc.

Ehez rendeltetett, mint actarius *Szilágyssomlyai Hal-mágyi István* gubernialis secretarius.

Nem különben az hadi commissariatusi dolgoknak rendben szedésére *Réhm* uram, mint hadi commissarius.

3-tio. Ezen méltóságos királyi commissioinak mind hadi, mind provincialis tiszt urak, következésképpen az egész szé-kely natio parancsolatok alá ő Felségétől assignáltattak, — azért kiki azon megnevezett méltóságos kir. commissio parancso-latjának engedelmeskedni szoros kötelességének tartsa.

4-to. Tudtára adattatik az is, hogy még tavaly ezen szé-kekben támadott rendetlenségekre ő Felsége kegyelmetesen parancsolni méltóztatott, hogy ezen méltóságos királyi com-missio a székeknek minden törvényeit, melyek őket az hadi állapotr kötelezik, felkeresvén, ő Felségéhez felküldje.

5-to. Arra felséges koronás apostoli királyné, nagy kegyel-mes Asszonyunk, a mult esztendőben októbernek 8-ik napján kegyelmes resolutioját, patensét s parancsolatját kiadni méltóztatott. Mivel azért,

6-to. Említett méltóságos királyi commissio,¹⁾ ezen ő Fel-sége szentséges kezének subscriptioja alatt lévő patenseket publikálni fogja, arra való nézve

7-mo. Kiki ezen kegyelmes királyi patenseknek léjendő felolvasását nagy, mély alázatossággal, és tartozó kötelessége szerint nagy hallgatásban és csendességgel hallgassa.

8-vo. Senki a mellett csak egy szót is szólni ne meré-szeljen.

9-no. Annyival is inkább, kemény büntetés alatt tiltatik, hogy senki azon alkalmatossággal, azaz sem maga, sem többen másoknak nevében akárminémű szót is ne ejtsen ; ellenben szabad lészen kinek-kinek az conscriptionak alkalmatosságá-val a nétalámtán megnyomorodott teste állapotját megjelen-teni.

10-mo. Két jámbor és csendes jó erkölcsű ember a végre előre kirendeltessék, hogy a midőn a királyi pátensek el lesz-nek olvasva, azok egy hadi főtiszt által a méltóságos királyi commissio eleiben vezetessenek és azon királyi commissio-tól felséges Asszonyunk kiadott patensének copiáját kikérjék, hogy annak utánna minden helység azon copiát magának leírhasssa és örökös emlékezetre megtartsa.

¹⁾ A br. Bornemisza-példányban ezután: »holnap» áll.

11-mo. Ő felsége ugyan az originalis pátensét a maga szentséges keze subscriptioja alatt deák nyelven leküldeni méltóztatott, a' mindazonáltal a' népnek közönséges értelmére magyarra fordíttatott; hogy mindazonáltal

12-mo. Ezen deák nyelven költ patens minden székben, mint ő Felségétől adatott örökös privilegium megmaradjon, azt is ő Felsége kegyelmesen parancsolni méltóztatott, hogy azon originalis deák patensének egy egy valóságos copijája minden székszáma számára magától a méltóságos királyi guberniumtól authenticizáltassék; a minthogy is ezen deák pátensnek authenticizált copijája ezen nemes székben is oly rendeléssel hagyattatik, hogy azon nyelven is minden helység magának leirattathassa.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 226. lapján.)

b) Parancsolatok,

mellyeket a mélt. kir. commissio eleiben összevgyűtendő népnek összevgyűléseknek napja előtt kiadatni kelletik.

(Az 1—6. pont tartalmilag megegyező az előbbivel, a 7—12. pontok eltérők s így szólnak.)

7, Azon szabad emberek, a kik vagy a felvett fegyvert letették, avagy fel sem vették volt, ugyan holnap 10 órára reggel (ide vagy oda, a mint már ki lesz rendelve) józanon eléálljanak s itt, vagy ott, elsőbben azért összevgyőjenek, hogy megvizsgáltassanak, ha minyájan józanoké, mely után a v. tisztek által a mélt. kir. commissio eleiben vezettetnek.

8, Hogy az mélt. kir. commissio kevesebb ideig se tartóztassék a népnek nem remélhető el nem jövele által, a mélt. főtiszt szokott büntetés alatt adja fel nekik összevgyűléseket, megemlítvén nekik azt is, hogy a ki maga főtisztjének parancsolatjának eleget nem tenne, sokkal nagyobb büntetést várhat a commissio authoritásából magára.

9, Vicetiszt uramék magok vezetik a népet a kirendelendő helyre és a mennyire lehet a népet a királyi parancsolatoknak meghallgatására rendben állítják, magok a nép előtt a publicatio ideje alatt megállnak.

10, A népnek előre tudtára adattassék, hogy 1-mo, mivel ezen királyi patensek ugyan ő Felsége nevével publicáltatnak, arra való nézve kiki legmélyebben való megalázódásiban és legkötelesebb engedelmességgel hallgassa; 2-do, senki azon publicatio alatt egy szót ne szóljon; 3-io, annyival inkább meg nem szenvedtetik, hogy egy, vagy többek akkor a com-

minitas nevével felszóljanak, mivel következő individualis conscriptionnak alkalmatosságával kinek-kinek szabad lesz magáért szólni s maga állapotját és baját feladni.

11, Tudtokra adatik az is, hogy a publicatio alatt ezen mélt. kir. commissio mellé ő fgétől magától, méltóságára nézve strásául kirendelt hadi népnek része jelen lészen, mindazonáltal azoktól senki, hanem csak az engedetlenek tarthatnak.

12, Minemű legyen a mélt. kir. commissionak a patensek publicatioja után valo operatioja, az nékiek ugyan a publicatio után tudtokra adattatik; egyebek aránt pedig senkinek, akárminemű conditiojü legyen az, nem tiltatik meg a kir. patensek publicatioja alatt megjelenni, csakhogy az olyan külön és nem a szabad nép közé álljon.

(Egykorú másolata a br. Huszár-család abafájai levéltárában, a br. Bornemisza-íratok között, hátán nr. 2. jelzéssel, a mire 1764. jan. 6. emlékiratában br. Bornemisza hivatkozik.)

132.

**A csíki falvak válasza a katonáskodásra felhívó kir. patensre.
1763 nov. 18. — decz. 2.**

I.

*Fel-Csík szék felső kerületének falvai felelete a királyné 1763
okt. 8. rendeletére.*

Tartozó hívséges alázatos kötelességgel vévén ő fge de dato Viennae Austriae 8^a Oct. anni nunc currentis 1763 költ kglis magyarra fordított parancsolatja copiójának mássát, nekünk írásban kiadott instructio mellett, hogy azon parancsolatot ns Fel-Csíkszéknek felső processusában lévő magistratusalis jurisdictio alatt tanáltatandó székely szabadsággal élő contribuenseknek pagatim felolvasnók és tudtokra adnók. Mely szerint

Anno suprascripto die 29 Nov. *Csik-Szent-Mihályon* az falusbíró *Kósa László* praesentiajában az öszvegyült sz. mihályi szabad székelyeknek az említett ő fge parancsolatját megolvastuk s tudtokra adtuk, melyre az öszvegyült népség tön ilyen feleletet: Valamint eddig ő fgit adófizetéssel hívségesen szolgáltuk, ezután is aztot készek lészünk praestálni, de katonaságra magunkot nem adjuk jó akaratból. A kik pedig a fegyvert elvették volt, de letötték, így feleltek: Erőszakos executiok által vétették volt fel mü velünk a fegyvert.

Eodem anno die 30 Nov. *Vatsártsiban* hasonlóképpen publicálván az írt parancsolatot, a *Lázár* András házánál, az egész vatsártsi communitásnak, a falusbíró *Biró* Jakab jelenlétivel, melyre a communitas így felele : Inkább contribuálunk ő fginek, mint sem katonaságot viseljünk s egyszersmind katonáskodjunk s adózzunk is, s méls. com. gen. Buccow úr ő exciája is szabadságot adott a csíkszeredai vár előtt, hogy a kik a fegyvert elvették s nem akarják tartani jó akaratjokból, tegyék vissza oda, az honnan elvették s maradjunk békével ; mü pedig sem eczer sem mátszor a fegyverhez nem nyúlván, ahoz és az ő fge parancsolatjához tartjuk magunkot. Innen mentünk

Eodem anno et die *Göröczfalvába* a Mezei Bálint házához, az *hová is nagyobb részint a falu össze volt gyűlve, az falusbíró Kósa* Jakabbal együtt ; ezeknek is elolvastuk az említett ő fge parancsolatját tőnek ilyen feleletet :

Valamint ennek előtte, úgy ezután is ő fgit adónkkal szolgáljuk, azonkívül relegáljuk magunkot, a kik a fegyvert el nem vettük méls. gen. Buccow ő exciája a vár előtt tött szavaira, hogy t. i. szabadság, a kinek tetszik fegyvert tartani, tartsa ; a kinek nem, tegye oda, a honnan elvette. A kik a fegyvert elvették volt, így feleltek : Erőszakosan vétették el velünk, ígýreketek tőttek e mellett, hogy nemes-sót adnak, soha nem adózzunk, az országból ki nem visznek.

Item eodem anno et die *Csik-Rákoson* az falusbíró Antal János jelenlétiben ugyan az ő házánál az összevgyűlt ugyan magistratualis jurisdictio alatt lévő népségnek felolvastuk a sokszor írt ő fge parancsolatját s tudásokra adtuk ; melyre így feleltek : Az ő fge adaját megadjuk, de a katonaságot és contributiot hogy supportálhassuk egyszersmind, teljes lehetetlen ; ezenkívül a több székelyi natiótól elszakadni nem kívánunk. Efelett a kik fegyvert vettünk, ez az oka, hogy bandurokkal féllytettek, minden jószágainkból hogy kifosztattunk ; nemes emberektől nem függünk, királybíránk a nemességből nem lészen, nemes-sót adnak, Csíkból soha ki nem vitetünk, több efféle ígýretekkel tentáltattunk. Egy szóval valamit ígýirt a kapitány úr hüte letételével, semmiben elé nem mehetünk. Eztet észrevévén, így tettük le a fegyvert. Ezen panaszainkot ő fge eleiben is bocsátottuk, és arra magunkot ezután is referáljuk. A kik pedig a fegyvert fel nem vettük s a katonaságot nem amplectáltuk, mü is az ő fgéhez bocsátott relationkhoz tartjuk magunkot, a méls. gen. Buccow úr ő exciája szavaira nézve is.

Eodem anno die *Csik-Madarason* az falusbíró Horvát Péter házánál ő általa össze gyűjtött személyek előtt is a már sokszor említett ő fge parancsolatját megolvastuk, melyre így

feleltek : Mü, a kik mind eddig megmaradtadtunk, továbbra is tartjuk magunkot a magistratualis jurisdictio alá s ő fgét készek vagyunk adónkkal szolgálni, mint ezelőtt.

Eodem anno et die *Karczfalvában* nemzetes Lukács Mátyás uram házánál karczfalvi ugyan magistratualis jurisdictio alatt megmaradt öt személyeknek is megolvastuk az irt ő fge parancsolatját. Ezek tőnek ilyen feleletet : Mü adózunk, vecturázunk, mint eddig s katonák nem leszünk.

Eodem anno, die vero 1ma Dec. *Csik-Szt.-Tamáson* nemz. Bőjte Imre uram házánál az ott lévő egynéhány személyeknek is az irt ő fge parancsolatját szóról szóra felolvastuk, kik tőnek ilyen feleletet : Adózunk, mint eddig, de nem katonáskodunk. Tandem

Eodem anno et die *Csik-Sz.-Domokoson* a Bőjte János házánál az ottan lévő limitrophus német strásamester s más feles limitrophusok jelenlétével az ő fge már sokszor említett parancsolatját szóról szóra felolvastuk s tudtokra adtuk az oda convocált magistratualis jurisdictio alatt lévő szabad székellyeknek; mely ő fge parancsolatjára azok, a kik a fegyvert sem eczer sem máczor fel nem vötték, így felelének : Mü inkább adózunk s ő fgét vecturával szolgáljuk. Azok pedig, a kik a fegyverhez nyúltak volt s visszatöttek, így feleltek : Halljuk az ő fge parancsolatját.

Mely parancsolatnak publicatioja után mindeneknek tudtára adtuk, hogy az mélt. királyi commissarius urak ő exciájok teendő parancsolatjára, a midőn hívattnak, megjelenni a praefigálandó helyre tartsák szoros kötelességeknek. Melyről mü is adjuk ezen relationkot fide mediante.

Datum anno 1763 die 1ma Dec. in Szt.-Domokos ultimo publicationis vid. loco.

Balás Sámuel mp és *Szépvisi Szűts Péter* mpia mindketten nemes személyek s ns Fel-Csíkszékek hűtőassessori.

(Eredetije Csík vm. ltrában és másolata Halmágyi Protocolluma 184/b. 1.)

II.

Fel-Csík szék alsó kerülete falvainak válasza M. T. királyné 1763 okt. 8-iki rendeletére.

Felséges asszonyunk kgs rescriptumát de dato Viennae, Austriae 8 oct. 1763 in translata copia, mgs főkirálybíró urunk ő nga parancsolatyából az ns Fel-Csík széki alsó procesusban publicáltuk volt, úgymint :

Die 29 Nov. a. praedicti 1763 *Delnén*, holott is az bíró odahaza nem lévén, hanem az polgár *Bogos Tamás* az egész communitással praeter limitrophos jelen voltak s jelenlétekben azon kgs rescriptumot felolvastuk és azt felelték : hogy ők, ha kinek katonaságra kedve vagyon, nem tartoztatják s nem gátolják, de ők semmiképpen nem akarnak lenni, hanem mint eddig, ennek utánna is adófizetéssel kívánják fgs Asszonyunkat szolgálni.

Eodem die mentünk *Cs. Pálfalvóba*, az hol az bíró *Salamon Antal* és az falu, 3 vagy 4 emberen kívül, jelen voltak és azt felelték, mit az delneiek, azt is hozzá tévén : mgs commendérozó generalis b. Buccow úr ő exciája is azt tolmácsoltatá nekünk a vár előtt, hogy senki nem kényszerítették katonaságra, sőt a ki fegyvert vett is, s viselni nem akarja, az honnan vette, oda vigye vissza.

Eodem die mentünk *Cs. Csomortánba*, ott is az bíró *Ferencz Fülöp* az egész communitással jelen volt ; ezek is azt felelték, a mit a delneiek.

Eodem itidem die mentünk *Csobotfalvóba*, ottan is az bíró *Getzö János* az egész falúval jelen volt és azt felelték : Mig az mgs királyi commissio eléhivat minket, gondolkodunk, s akkor megmondgyuk szándékunkot.

Die vero 30-ma Novembris mentünk *Cs. Szt. Miklóssa*, holott is isteni szolgálat után az ottani szépvízi *Becze Antal*, szt. miklósi *Mihály* Imre, borsovai *Balog Máté* falus bírákot, mind az három falu communitássival egybegyűjtven, az nevezett kgs rescriptumát fgs asszonyunknak publicáltuk, felolvastuk és közönségesen azt felelték : hogy ők, mint eddig, úgy kívánják fgs Asszonyunkot szolgálni, de katonaságra kedvek nincsen, különben is az több székelységekől elszakadni nem akarnak, s dismembrálódni.

Die 1-ma Decembris mentünk *Cs. Várdotfalvóba*, holott az bíró oda haza nem lévén, voltak jelen : az bíróné, *Márton Tamás*, *Balás Ferencz*, *Márkos György*, *Rancz Albert* és *Márkos János* ; ezek így feleltek : Mü az ő fge eddig való szolgálattýában akarjuk maradásunkot, mert mü katonaságra elégtelenek vagyunk, főképpen külső helyekre, mivel az mü helységünk terméketlen és erős dolog kívánó, adósság sok a nyakunkon, s gyermekeinket nagy gonddal tartjuk.

Eodem die mentünk *Taploczára* s ottan az bíró *Gergely Jakab* az egész communitással jelen voltak és ezt válaszolták : Némelyek közülünk ezen rescriptumát fgs Asszonyunknak az minapiban, az székben mikor publicáltatott, hallották, de sokan és többire eddig nem hallották s most hirtelen nem válaszolhatunk, hanem ezután vagy szóval vagy írásban választ

adunk kgteknek. Az minthogy azon napon midőn Madéfálván lettünk volna írásban ilyen választ küldötték :

Minthogy in ao 1762 hivattatunk elé mérésre 500 frt, fejünk s jószágunk elvesztése alatt főtiszt urunk ó ngától, ezen nagy büntetésnek eltávoztatásaért engedelmeskedtünk, elé is mentünk kételenségből, nem pedig önként való jó akaratunkból. Mü nem értettük az katonaságnak mi voltát, hogy ó fge csak azokat kívánja, a kiknek jó akaratjuk volna az katonasághoz s magunk hazánkból ki nem vitetünk ; most pedig s ennek előtte való decretumiból kitetszik, hogy ó fge országiba mindenüvé, az hová kívántatik. Mi azért mindezekre elégtelenek vagyunk, mert mü más helységekről hordjuk kenyérünket, hanem mint ennek előtte szolgáltuk ó fgit adófizetéssel, ezután is ügyekezünk teljes tehetségünkben ó fginak szolgálni, nem pedig fegyverrel, hanem adófizetéssel. Innen

Eodem die mentünk *Csicsóba*, ottan az bíró *Damokos János*, mind azokkal együtt, a kik fegyvert nem vettek volt, jelen volt és ezt felelték : Mü fgs asszonyunkot mint eddig, ennek utánna is úgy kívánjuk szolgálni, adófizetéssel, portiozással.

Eodem die mentünk *Madéfálvára*, az hol is a bíró *Oli János* az communitással jelen volt, annyira, hogy nem sokan lehettek, az kik elé nem voltak ; ezek is azt felelték, hogy ők a mint eddig, ennek utánna is úgy kívánják fgs Asszonyunkot szolgálni, de fegyverrel elégtelenek.

Csákpálfalvi *Bíró Albert* nemes személy
és Csíkborsovai *Egri Josef* m. pria
mindketten ns Fel-Csík székeknek hűtös assessorai.

(Eredetije Csik vm. levéltárában és másolata Halmágyi Protocolluma 186. l.)

III.

Péterffy Mihály alosíki esküdt jelentése arról, hogy mit felelték az alsíki falvak a királyné 1763. szept 8. rendeletére.

(Kivonat.)

Csik-Szt.-Imrén nov. 18. és 23., *Csik-Szt.-Királyon* és *Zsögödön* 20. és 23. hirdette ki. Hallgatással fogadták.

Cs.-Szt.-Király 3 lakosa : *György István*, *Ravasz Imre* és *Szabó Dávid* decz 1-én ezt felelték : »Értettük s hallottuk az commissiót, de minthogy mü elsőbbször is kételenségből 500

frt büntetés és jószágunk elvesztése alatt parancsoltatván állottunk volt az mérték alá és az fegyvert elvenni s béeskünni is kitelenítettünk volt, nem állhatván az sok executorozást s kínzást; de azalatt hallván, hogy ő fge nem kívánja senkit kitelenségből katonának lenni, az fegyvert letettük és jó-akaratunkból többször fel sem akarjuk venni, hanem valamint hogy ezelőtt is az ő fge szárnya alatt adózással szolgáltuk ő fgét, ezután is azzal akarunk szolgálni; de mindazonáltal légyen székgyűlése és akkor a mire az szék edgyezik, mü is a tévők leszünk.»

Csik-Szt.-Simon, Csátószeg és Tusnád falvakban nov. 19. és 28. hirdette ki. szt. simoni bíró (Holló Tamás) a nem-katonák nevében nov. 30-án így felelt: »Értettük s hallottuk az commissiót, de mü magunk fejüktől választ nem adhatunk, hanem legyen székgyűlése és ott a mire edgyezhetünk, akkor választ adunk.«

Tusnád falu nem katona lakosai nov. 30. írásban így feleltek: »Az becsületes jámbor falu megedgyezett az válaszadás felől és ez az b. falu válasza, hogy magunkra semmit nem felelünk, hanem légyen egész szék gyűlése, a hol edgyetérthessünk és ott hozzászólunk, de addig mü semmire sem kötelezzük magunkot.«

Csátószeg falu nem-katona lakosai (nov. 28.) így feleltek: »Mivel in ao. 1762 die 22 Julii főkirálybíró urunk ő nga parancsolatjából 500 frt büntetés alatt megtiltotta volt a falusbíró, hogy senki az maga házatól el ne távoznék, mely uán fejünk s jószágunk vesztibe mérték alá kellett állanunk és azután az sok kínzást s executorozást nem állhatván, kitelenségből kellett volt elvennünk az fegyvert s béeskünnünk; de müdön (!) az csik-szeredai vár elejibe az hadi tisztt urak által hívatattunk volna, akkor tit. azon hadi tisztt urak, kivált tit. *Ernicz (!)*¹⁾ uram szabadítának, hogy ha adózással inkább akarjuk ő fgit szolgálni, mint katonasággal, tehát az fegyvert vigyük oda, az honnan felvettük volt s tégyük le; mondván *Ernicz (!)* uram, hogy nem szorult ő fge a mi katonaságunkra. És azért mü mind akkor, mind most inkább akarván az ő fge szárnya alatt adózással, mint katonasággal szolgálni, az fegyvert oda visszavittük, az honnan elhoztuk volt. De azután is nem szűnván az rajtunk való súlyos kínzás, executorozás, lábainknak megvasaztatása, vállainknak puskával való megterhelése: kitelenítettünk volt alázatos instántiánk által az m. r. guberniumhoz folyamodni, az honnan való válaszungból értettük az ő fge kegyes anyai jó szándékát, hogy kitelenségből senkit sem kívánnak

¹⁾ Ernst alezredes.

katonának lenni; mely válaszungot ezelőtt az szegény szé-künkbe deputált regia commissio előtt és beadtuk volt és ő exciájok is helyben hadták. És úgy mü, valamint ezelőtt, úgy most is adózással kívánunk az ő fge szárnya alatt maradni és minthogy az ő fge mostan publicált rescriptumában is úgy vagyon, hogy az kik ezelőtt önként való jó akarattyokból az fegyvert felvették s be is esküdtek volt, tehát egy holnap alatt ismét vegyék fel és esküdjének be újra; de mivel mü ezelőtt is nem önként való jóakaratumkból vettük volt, úgy ezután is önként való jóakaratumkból fel nem akarjuk venni; mindazon-által légyen egész szék gyűlése és ott a mire edgyezünk, bővebb választ adunk.*.....

Michael Péterffy nobilis de Csik-Csátószeg
jurassor i. s. Sic. Csik Inf. m. p.

(Eredetije, Péterffy sajátkezű írásával és gyűrűpecsétjével, Csik vm. ltrában és másolata Halmágyi Protocollumában 187. lev.)

IV.

*Al-Csík havasalji »processusa« falvainak felelete 1763 decz. 2.
királyné 1763 okt. 8. rendeletére.*

(Kivonat.)

Csik-Szt.-Lélek faluban 1763 nov. 26. hirdette ki *Bocskor* János ottani nemes és csik-bánkfalvai nemes *Füstös* István *Al-Csík* h. ülnöke. A falusbíró azt felelte, hogy »most semmit nem felelünk, hanem tudjuk, hogy az m. r. commissio elő fog hívatni, és akkor kiki maga resolútióját ki fogja adni«.

Mindszentfalván 27. hirdették ki. Harmad nap alatt ígérték választ a szék notáriusának általadni, válaszung ez lett (egy tenyérnyi papírszeleten mellékelve):

»Mindszentfalva lakosinak az a szavok és szándékok, hogy valamint eddig ő fgét adajokkal, porcziojokkal kívánták szolgálni, úgy hasonlóképpen ezután is kívánják szolgálni holtig híven; de hogy katonák legyenek, sohasem. Ao 1763 die 2-do.«

Ménaság falvában nov. 28. hirdette ki *Füstös* István és cs. sz. simoni ns. *Endes* György alcsiíki h. ülnök. A falu így replikála: »Mi nem akarunk katonák lenni, hanem kívánunk az fgének hiv adófizető szolgálai maradni, mint eddig voltunk«.

Csik.-Szt.György falva nov. 29. így felelt *Füstös* és cs. sz. györgyi ns. *Tompos* István ülnököknek: »Mü mostan végső resolútiót nem adhatunk, valamíg közönséges székek gyűlése nem lészen, t. i. az primipillaris status öszve nem gyűl.«

Bánkfalva nov. 30-án azt válaszolta, hogy nem katonászkodnak:

1. Valameddig egész országunknak gyűlése és diaetata statusinknak egyesülése erről nem léssen.

2. Nekünk soha kedvünk, akaratunk a katonaságra nem volt, ma sincs; eddig is ő fgének adófizetői voltunk s vagyunk, ezután is adófizetői kívánunk lenni.

3. 1762 in Oct. csikszeredai vár előtt m. *Bukov* ő exciája szabadságot adván tit. kapitány *Czamlar* és brigadérus *Ernüz* urak által, hogy a kiknek kedve nincs a katonaságra, nem is erőltettetnek. Némelyikünkkel azután fegyvert nem vétethettek a limitrophus tisztek; a kikkel vétettek volt is, külön-különféle ijesztésekkel, executorozásokkal, biztatásokkal és elgyőzhetetlen extraordinarium servicizium supportálásával kételtettünk.»

Csik-Kozmás decz. 1. »ilyen resolutiót tön: Mü mind eddig, úgy ezután is ő fgének adófizetői kívánunk lenni, mü jóakaratainkból a fegyvert fel nem vettük, se hűtünköt le nem tettük, hanem kételenségből, mivel némelyekét executorokkal hajtották elé, noha idegen székekbe való strázsálásokkal, úgy várba való fának, gyertyának ingyen való adásával rá nem vehették, e felett láttuk, tapasztaltuk, hogy némelyekét keményen megverték, ezen okból kellett a fegyverhez nyúlunk.»

Csik-Csekefalván decz. 2-án a kevés fegyvertelen ilyen választ tött: »Minthogy fgs császárinktól s országunk fejedelmítől hűttel confirmált privilegiumink extálnak régi eleink katonaságáról s annak solgyairól (!), mi a mellől nem recedálunk sponte, hanem alázatossággal instálunk, abba manuteneáltasunk, azok mellett készek lévén katonaságra; de hogy adózzunk is, katonáskodjunk is, mü tölünk ki nem telhető; külömben pedig mint eddig, úgy ezután is adófizetéssel készek vagyunk ő fgit szolgálni.»

Csik-Szt.-Márton decz. 2-án ilyen választ tön: »Mü mint-hogy fejünk, jószágunk vesztese alatt parancsolták, hogy mérték alá menjünk, assecurálván az akkori exmissus tisztek, hogy nem adózzunk, ezekre is a fegyvert fel nem vettük, hanem kételenségből; azért adófizetői kívánunk lenni ő fgének, nem pedig fegyverviselői.»

Jegyzet: A három utolsó jelentést *Füstös* István ns. személy és csikkozsmási *Potyó* Mihály, lőtő ns. személy, ns. Al-Csikszéknek hűtös assessorai teszik.

(Eredetiye Csik vm. ltrában.)

V.

*Csik-Szt.-Simon lakosai felelete, hogy miért nem álltak be a határ-
őrségbe. K. n. (1763. decz.)*

Felsőges asszonyunk megolvastatott commissiojára felelünk :

1. A falunkban megtiltattunk, hogy hazól (!) el- ne mehes-
sünk 500 frt kemény büntetés alatt.

2. Azután üdövel összevívattattunk fejünk s jószágunk
elvezetése alatt az megmérettetésre.

3. A megméretés után kényszerítettünk, hogy kiki közű-
lünk fegyvert vegyen.

4. Azután hívattattunk a vár eleibe, hogy ott hitünköt
letennők, de azt nem cselekedtük, holott is adatott oly szó, hogy
a ki nem akar meghitelni, tessék tehát a fegyvert oda vissza-
vinni, a honnét elvette.

5. A hitnek letételére mégis kételenítettvén, következtek
szoros executorozások, arestom szenvedések, posztokra való-
igen súlyos, el nem viselhető szolgálatok, egy szóval éjjeli, nap-
pali kemény szenvedések; melyek által megszorítottván, kétele-
nítettünk hitünköt letenni: továbbra azért, a mint eddig, úgy
ezután is híven kívánjuk ó felségit az adó megadással szolgálmi.

*Szt.-Simon falvának
fegyver nélkül való adózó rendei*

(Egykorú kézirat, cím nélkül, Csikvm. levéltárában és másolata Hal-
mágyi Protocolluma 188/b. lev.)

VI.

*A kászonszéki falvak lakosainak feleletei a királyi rendelet kihirde-
tésére. Kovács Tamás, br. Bornemisza Pálnak tett kivonatos
jelentéséből. Bánkfalván 1763 decz. 9-én.*

(Az alcsi ki falvak lakosainak feleleteiről szóló összevont
jelentés után, mely lényegében megegyez a IV és V, sz. a
fennebb közölt jelentésekkel, így folytatja).

30. Nov. in sede Kaszon in pago Kászon-Feltíz, Altíz.
Pedites respondent : Lészünk, nem leszünk katonák, annak
ideiben meglátjuk. Equites : Mind mérték alá, mind fegyver-
felvételre és hütünk letételére nem jóakarattunkból, hanem
kemény parancsolatok, ieztések (!), másokon s némelyikünkön
való büntetések vettek, ezek által is csak Erdélyország hatá-
raiban való szolgálatra ; mü pedig így is csak privilegiumunk

szerént. Melyek iránt a mélt. commissio előtt bővebben jelentjük magunkot. Qui arma deposuerunt : Mint eddig, úgy ezután is adózással kívánunk szolgálni. Qui nec arma assumpeant : Valamint eddig, úgy ezután is adózással szolgálunk, jóakaratunkból fegyvert fel sem vesszünk.

30. Nov. *Impér.* Pedites : Lészünk, nem leszünk katonák, a mélt. commissio előtt megjelentjük. Eques : Valamint a mérték alá való conscriptiokor Erdélyország véghatárait, 21 holnapok alatt 3 holnapot, azt is dietim ab 8 kr. fizetésért, assummáltattunk, úgysis obligatitot téven exemptio mellett, különben nem katona (!). Qui deposuerunt arma : Jóakaratunkból se mérték alá, se fegyverfelvételre nem mentünk, hanem kételenségből ; észrevévén felséges Asszonyunk parancsolatját de spontaneitate, letettük ; fel sem vesszük jóakarattunkból ; így is ha felvesszük, az egész székely natioval s régi privilegiumunk szerint.

1. Dec. *Jakabfalva.* Qui arma deposuerunt : Mind conscriptiora, mind fegyverfelvételre és hűletételre nem jóakarattunkból, hanem a kemény parancsolatok és nyilván lévő szenvedések miá mentünk ; de midőn fels. Asszonyunk parancsolatját kitanultuk super spontaneitate, már jóakarattunkból a letett fegyvert fel nem vesszük ; de ha meg ké (!) is lenni: nem különben, hanem privilegiumunk szerint. Arma tenentes pedites Nem jóakarattunkból, hanem kételenségből mentünk arra, hogy a fegyvert felvegyük ; megtartjuk, még ideje és a mélt. commissio előtt feleltünket bővebben tésszük. Itten ezek közül Orbai István : utolsó vére cseppiig katona marad. Equites : Nem jóakarattunkból, hanem kemény parancsolattal vétettünk fegyver alá, így is csak Erdélyországa véghatárain 21 holnapok alatt 3 holnapokban való szolgálatra, ő Felsége bővebb parancsolatjának értéséig a fegyvert megtartjuk, de csak privilegiumunk szerint, mely iránt a mélt. commissio előtt bővebb elménket adjuk.

2-da. Dec. *Ujfalva.* Equites et pedites : Kemény parancsolat miá mentünk a mérték alá is, a fegyvert pedig mindeddig tartattuk, a militaris tiszteink minden adózásból való exemptionnak assecuratiojára és így régi eleink privilegiuma szerint. Ha minden székelyek katonák lesznek, mű is azok maradunk, különben nem. Qui arma deposuerunt : Mind mérték alá, mind fegyverfelvételre kemény parancsolattal és tudva lévő inségek szenvedésével compelláltattunk ; mások példájára, a kik felvettük volt is, a fegyvert letettük ; fel sem vesszük, míglen az egész székely natio erre nem áll, akkor is privilegiumaink szerint.

(Eredetije a br. Huszár-család abafájai levéltárában, a Bornemisza-acták között.)

133.

A főkormányzók (Buccow aláírásával) Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek leküldi a királyné útasítását, melyet okt. 11-én kiadott a szék állandó törvényszéke (continuum iudicium) számára, Csíksomlyó székhelyiél. Nagyszeben, 1763 decz. 12.

(Kivonat.)

Utasítás.

1. Ő fge parancsából folytonos (állandó) törvényszék alakítatik az eddigi u. n. generalis, partialis, filialis és v. sedria törvényszék helyébe, 12 ülnökből, a mely számba a vicetisztek, számvevők (perceptores) és jegyzők (a kik a levéltárt és az ítéletleveleket gondozzák) is befoglaltatnak s ugyanannyi számfeletti ülnökből, 2 írnokból, két lovas hajdúból (obequitatoribus) és egy ajtónállóból, egy börtönőrből s 3 hajdúból állanak.

2. Csík-Somlyón törvényszék építtetik (az adópénztár számára is) az ő fge által kijelölt alapból, időközben a szék évi adójából bérházat tart.

3. A főkirálybíró fizetése 200 frttal emeltetik, a többiek a mellékelt tabella szerint kapják fizetésöket a tartományi pénztárból.

4. Az új törvényszék helyei: N.-Enyed és Martonfalva (Fehér), Gálfalva (Küküllő), Torda (Torda), Gyalu (Kolos), Szék (Doboka), Déva (Hunyad), Tasnád (Közép-Szolnok), Dés (Belső-Szolnok), Somlyó (Kraszna), Körösbánya (Zaránd), Remete (Kóvár), Fogaras, Udvarhely, Seps.-Szt.-György, Csík-Somlyó és Maros-Vásárhely és Bágyon (Aranyos székben).

5. A perek ezen a 6 terminuson megszakítás nélkül tárgyalatnak, ú. m. 1. szt. Mártontól karácsonyig, 2. Vízkereszt 1. vasárnapjától Quadragesima vasárnapig, 3. Invocavit—Judica. 4. Miserere—Pentecostes. 5. D. Trinitatis—Gyümölcsoltó B.-Asszony. 6. Szent Istvántól—Szt. Mihályig.

6. A főtiszt elnököl, akadályoztatása esetén a hivatalban legidősebb.

7. Az elnök ügyel fel, hogy az ülnökök a kellő időben és helyen az üléseken megjelenjenek, a távollevőket feljegyzí és megintí, ha nem engedelmeskednek, felterjesztí a felebbvalóknak.

8. A törvényszék tagjai az elnöknek engedelmeskedjenek, egymást türelmesen kihallgassák, nem titkon, de érvekkel győzők egymást meg és úgy ítélenek.

9. A törvényszék ülése idején a törvényszéktől csak az elnök engedélyével maradhatnak távol, legalább 7 legyen jelen jogügyekben, 5 a politikaiakban.

10. Az írnokok a jegyzőkönyvbe írják az ügyeket, a jelenlevő bírák neveivel minden nap, a beírtakat minden héten a teljes törvényszék eleibe terjesztik revideálás végett, minden hó végén a protocollált actákat az ő, az elnök és az actarius pecsétjével megerősítve a levéltárba viszik, registrumot és repertoriumot készítenek róla, hogy hamar megtalálják, a mit keresnek.

11. A megidézést úgy intézik, mint eddig.

12. Minden törvényszéki ügy, vagy az úriszéktől és városoktól felebbezett, a perlekedők költségkímélésével hamar végeztessék. A felperes haladéktalanul adhassa be ügyét, 3-ad nap alatt terminust kapjon stb.

13. Az ítélet a szokott stylusban adassék ki, azzal a különbséggel, hogy a generalis, partialis, filialis eltörölt nevek helyett Csikszék folytonos törvényszéke teendő.

14. A folytonos tábla tagjai a szék egyetemét képviselik (a marcalis székeknek fentartott tárgyakat megtartván). Nemcsak a peres ügyekben, hanem politikai, gazdasági, ő fge és a közjó ügyeiben is a tisztekkel hűségesen együtt működjenek. A gub. rendeletét felbontják és a mily gyorsan lehet, elintézik. Havonként jelentést tesznek a főkormányshoz. A közügyek a magánügyek elé teendők. Az elintézett ügyekről kimutatást küldenek minden hó 27-ig a guberniumnak, hogy a gub. 2-áig megkaphassa és revideálhassa.

15. A számfeletti ülnökök szükség esetén kisegítik és pótolják a rendes ülnököket, főkép a vizsgálatok és idézések elintézésében, az úriszékek hirdetésében és ha az állandó bírák csonka számmal vannak, törvényes okokból. A hiány pótlására sorba hívatnak be, nem az elnök tetszése szerint, 50 kr. napidíj mellett, nehogy az igazságkiszolgáltatásban akadály történjék. Az ítélethozatalban szavazatjuk van.

A kik még nincsenek felesküdvé, tegyék le az esküt az első ülésben. A kik lelkiismeretesen megtartják az ő fge által megerősített utasítást és buzgón működnek, a királynó kegyét nyerik, a kik meg nem tartják, súlyos méltatlankodását vonják magokra.

Ez utasítás megváltoztatását, ő fge tetszése hozzájárulván, a gubernium eszközölheti.

Mellékelve a *formula juramenti*, melyben minden bíró hűséget esküszik M. T. királynőnek és uralkodó társának Lotharingiai Ferencz Istvánnak és utódainak s igazságos ítéletet minden jogi, politikai és gazdasági ügyekben; részrehajlatlanságot és titoktartást.

(Latin eredetije Csikvm. Itrában.)

*Titulus salaristarum officialium sedium Sic. Csik utraque
et Kászon :*

Melléklet.

	R. fl.
Supremo judici regio	1000
3 v. iudicibus regiis à R. f. 150	450
2 perceptoribus regiis à R. f. 300	600
Ordinario notario	150
V. notario	100
5 assessoribus octualibus à R. f. 100	500
2 scribis iudicii à R. f. 50	100
Procuratori	40
Chirurgo	80
Sanitori	40
Carcerarii	36
3 hajdonj bus à R. f. 30	90
3 dullon bus, qui sint loco v. iudlium à R. f. 20	60
2 obequitatoribus iudicibus à R. f. 45	90
Prointertentione captivorum	40
Carnifici	24
Summa	3400

Status personalis continui iudicii Csikiensis.

Adamus Balás infer. v. jud. reg. s. super.

Lazarus Bors infer. v. jud. reg. s. infer.

Stephanus Blási v. jud. reg. sedis Kászon.

Ladislau Sándor } perceptores regii

Dávid Csedő

Emericus Lázár ord. notarius

Thomas Kovács v. notarius

Actuales assessores :

Gasparus Sándor

Alexius Bors

Sigismundus László

Joannes Mikó

Michael Kászoni.

Supernumerarii :

Michael Endes

Samuel Horváth

Gabriel Czíkó

Stephanus Antal

Georgius Bors

Wolfgangus Sándor

Petrus Szöcs

Josephus Kovács

Alexius Botskor

Antonius Barabás

Michael Mátéffi

Martinus Silvester.

Scribae :

Joannes Zöld

Philipus Bors

Procurator :

Joannes Keresztes.

Status personalis iudicii Gyergyaiensis.

Stephanus Turi v. jud. reg.
Stephanus Baló ord. notarius

<i>Actuales assessores :</i>	Franciscus Galló
Joannes László	Martinus Bege (Böge)
Andreas László	Franciscus Puskás
Ladislauus Turi	Alexius Györffi
Franciscus Balló	Stephanus Bege
Jacobus Puskás	(Az egyikben : Böge.)
Andreas Györffi	<i>Titulus sallaristarum s. S.</i>
Franciscus Simon.	<i>Gyergyó :</i>
<i>Supernumerarii :</i>	1. v. judex regius R. f. 200
Andreas Puskás	1 notarius » 60
Andreas Simon	7 assessoribus actualibus 50
Ladislauus Mikó	1 carcerario 36
Abrahamus Bernát	1 obequitatori 45

(Három latin másolat Csík vm. Itrában.)

134.

Gyergyószék nemessége a székely határőrség szervezésére kiküldött bizottsághoz ; a katonásított székelyek jogtalansága és zaklatása ellen orvoslást kér. Gy.-Szt.-Miklós, 1763 decz. 16.

Excelsa regia commissio.

Domini dni patroni nobis benignissimi, gratiosissimi.

Mutato per clementissimam regiam ordinationem cum erectione nationalis limitrophae militiae pristino statu nationis nostrae, mutationem quoque publicae administrationis exinde sequi praevidemus, nec nos latet, quod ex regiis per excelsum regium gubernium nobis gratiose communicatis benignis resolutionibus de 8va Octobris anni hujus humillime intelleximus, hujus clementissimi instituti in perfectum statum redactio a sua Matte sacr. Excellentiss V^{re} tanquam authoratis regiis commissaris clementer sit commissa, et concedita ; proinde futurae nostrae tranquillitati et quieti, in qua hactenus etiam per maternam suae Mattis sacr. clementiam secure vivebamus, prospicere cupientes, ad innatam Excellentiarum V^{rarum} benignitatem supplices confugimus, et preces nostros in sequentibus humillime exponere praesumimus.

Quanquam minime dubitaremus, imo firmissimam spem, et fiduciam in augustae sacr. suae Mattis celementia colloce-

mus, quod nos sua Mattas sacr. in nostris juribus et praerogativis, usibus et consuetudinibus semper clementer conservata sit, nilominus hac vice hoc potissimum Excellentias V^{ras} oramus, ut qui jam meliorem partim aetatumstrarum per viginti, triginta et amplius annos in continuo servitio summi principis in administrationibus publicis consumpsimus, illudque integra fide et homagiali in principem devotione promovere non desinebamus, in futurum quoque pari fidelitate promoturos pro exiguo nostro posse nosmet spondemus, a neo erectorum militum injuriationibus et vexis per benignam Excellentiarum V^{rarum} ordinationem illaesum conservemur, honor nobis ab iisdem ex condigno habeatur, in publicis plateis et foris per eosdem non proscindamur, quod hactenus saepe saepius emissis tristissimis suspiriis inaudire, et perpeti debuimus. Bona et curias nostras invadant, proque suo lubitu pecora nostra, jobbagionumque nostrorum solius mortificationis causa invagiare, occludere non pertentent.

Similibus de causis si domini militares officiales, ut primae instantiae, per nos, et homines nostros requisiti fuerint, comperta rei veritate, seposita omni dissimulatione condignam impendere satisfactionem ex gratioso Excellentiarum Vestrarum mandato sint obstricti; etsi per benignas regias determinationes ita ordinatum fuerit, ut in hoc circulo porro quoque officia provincialia sustineamus, operam nostram in promovendis regis servitiis mutua cointelligentia, bonam et sinceram harmoniam colendo, secundare; milites praecipue, qui alioquin contra nos multa infundate criminari, et invehi observati sunt, in debito obsequio continere, a vexisque et injuriis nobis inferendis cohibere, omni modo audere dignabuntur.

Si cui aliquid contra nos, subditosque nostros praetensionis supererit, ne utiquam, quod hactenus cum multis nostrorum magna nostra injuria, contemptis legibus contigit, suo ductu violenter quispiam satisfactionem sibi desumat, sed observato juris et justitiae ordine quivis unicuique, quod suum est, reddat.

Pagos quoque, in quibus residentias, possessionesque nostras habemus, non amplius hoc acturos futuros speramus, quod superioribus solum duobus annis militari quadam violentia attentarunt; ex communibus pagorum territoriis, terrenis, pascuis, quae inter se et nos quotannis pro more antiquo subdividere solebant, nos, subditosque nostros in posterum ex eorundem participatione non excludant; sed competentem a proportionem ex iisdem, vel eorum elocatorum taxis partem nobis excindant. Si quis nostrum debita activa talibus elocassent, qui sub jurisdictionem militarem in personalibus

venerunt, datas condiciones tempore contracti debiti adimplere nollent, persuas instantias ad requisitionem adigantur, vel si datas et acceptas condiciones onerosas vel injurias debitores milites, uti jam compertum est, conquerentur, debita a se contracta, si etiam formatis quibusvis excusationibus, et cavitis persolvere recusarent, domini eorum officiales per gratiosa Excellentiarum Vestrarum mandata cuiusvis creditori assistentiam pro desumendis ejusmodis liquidis debitis ordinare non graventur.

Quod reliquum est, conservationemque nostram summe respicit, jobbagionum nostrorum, quorum ut pupilarum oculi in his finitimis, sterilibus locis ne desolarentur, curam habere debemus: protectionem, et in bajulandis supra vires publicis oneribus alleviationem humillime ab Excellentiss V^{ris} exoramus. Omnes extraordinarias praestationes et vecturas, quas, etsi communiter ad hucusque cum reliquis liberis incolis, aegre tamen subportabant, jam soli sustinere necessitabuntur. Interque onera valde onerosum, et solis jobbagionibus nostris, reliquo statu jam ab hujusmodi praestationibus exempto, vix subportabile videmus, commendantis ad passum Piricske decem, duodecim gregariis, cum uno subofficiali, permolesito sane itinere quovis mense administrationes, cum quinquaginta, sexaginta paribus boum, sine omni mercede, pro singulis octo diebus panis advectionem ex arce Csik-Szereda, sic et reliquis commendantis hic in circulo nostro collocatis.

His de causis Excellentiss V^{ris} de genu supplicamus, pro suo in patriam et fideles patriae cives amore, de securitate, futuraque quiete, honoris, existimationisque nostrae per quosvis observatione, ut et jobbagionum nostrorum, qui etsi propter paucitatem in exiguo, partem tamen vivi errarii regii constituunt, conservatione, inque bajulandis specificatis oneribus alleviatione, gratiosa prospicere et paterne disponere dignabuntur. Qui profundissima cum veneratione benignitati et gratiis Excellentiarum Vestrarum commendati perenamus.

Excellentiarum Vestrarum

humillimi servi

Universa communitas nobilium
in sede Siculicali Gyergyó.

Szt. Miklós 16 Decembris 1763.

(Fogalmazvány és egy bővebb másolat Csik vm. levéltárában.)

A gyergyai székelv határőrséghez intézett rendelet a katonaság magaviselete és kötelessége felől. K. n. (1768. decz. 16.¹) után.)

Parancsolatok

a gyergyai batalionhoz.

1. Mind a szélybeli mind fő és altiszteknek, mind a köz-katonáknak igen keményen tiltatik, hogy a nemes székelv tisztjeit és minden több nemességét is sem szóval ne gyalázzanak, sem cselekedettel ne bosszantsanak, sőt inkább minden illendő becsületet adjanak nekik. Valamint az is hasonlóképpen meg nem engedtetik, hogy nyilván vagy titkon gyalázatosan szóljanak felőlök, vagy illetlen szemre való hányásokat tegyenek.

2. Senki ne merészeljen kemény büntetés alatt azoknak jószágokra, vagy nemes házokra erőszakosan rámenni.

3. Senki azoknak, vagy jobbágyaiknak marhájokat, csak szinte bosszantásból törvényes ok nélkül bé ne hajtja, rekessze, se zálogba ne adja.

4. Hogyha azok vagy személyekben, vagy magok emberei által, valamely méltó panaszt tésznek: akkor a hadi tisztek az igazságnak meglátása után minden halogatás és kedvezés nélkül illendő satisfactiot, vagyis elégtételt adjanak.

5. Hadi tiszt uraimék a nemes székelv tisztjeinek, minden az ő hivataljok szerint való forgolódásokban jó egyetértéssel és egyenes megegyezéssel segítsék és a katonákat minden bosszúság tételektől, melyekre a székelv tisztei és nemesség ellen hajlandók voltak, megtartóztassák.

6. Ha valamely katonának a nemesek, vagy azoknak jobbágyaik ellen még holmi panasza fenmaradt volna: kemény testbeli büntetés alatt tilalmaztatik, hogy magának erőszakos elégtételt vegyen, hanem minden a törvénynek folyását és az igazságot kövesse.

7. A mely falukban nemesek bírnak: azok, vagy jobbágyaik, az eddig együtt bíratott közönséges legelő helyekből, szántóföldekből és egyéb közönséges haszonvételekből semmiképpen ki ne rekesztessenek, hanem azokat, mint eddig, úgy ezután is birodalmoknak mennyiségéhez képest közönsége-

---

¹) Ekkor kelt Gyergyószékelv nemességének az a fennebbi folyomódványa a biztosokhoz, melynek következtében ez a rendelet valamikor decz. 25-éig, míg Gyergyóban időztek, kiadatott.

sen éljék; vagy ha a közönséges földeknek és réteknek s erdőknek haszna árendába adatnék: abból is az nekik tartozó rész hasonlóképpen kiadassék.

8. Ha a nemeseknek a katonák ellen valóságos adósság dolgában való panaszok volna: az adósok a megfizetésre törvény szerint köteleztessenek.

9. Közönségesen penig ez a királyi felségnek tetszése, hogy a katonai status vagyis rend mellett minden más lakosok, akár nemesek, akár azoknak jobbágysai legyenek is azok, megmarasztassanak, magok javaiknak békeséges birodalmában megtartassanak és így egyszóval minden törvényteleniségtől megoltalmaztassanak.

Kötelességekben áll azért a hadi tiszteknek, hogy a katonákkal csendesen, és ha a szükség úgy kívánja, kemény büntetéssel is észre vétessék, hogy a katonai állapot nékiek semmiképpen nem ad arra szabadságot, hogy másokkal durván, bosszantásokkal és törvénytelenül bánjanak, vagy csak legkisebb excessust, vagyis a jó rendből való kihágását tegyenek; de sőt inkább az ő katonaságok oly véggel állíttatott fel, hogy ő általok a belső csendesség és bátorságos megmaradást lehesen elérni.

10. Tudtokra adassék a szélybéli katonáknak, hogy a mi felséges apostoli királynénk rendelkezéséből ezután collegiatum iudiciumok, vagyis szüntelen folyó törvényszékek állíttatnak fel, hogy a peres dolgok szüntelen megláttassanak, és így az igazság, minden hátravetés nélkül elértessék. Mint-hogy azért a katonák is az ő ingatlan javaikra, vagyis jószágokra nézve hasonlóképpen ezen szüntelen folyó törvényszékre igazíttatnak, és így valamikor oda meghívattatnak, mindenkor ott megjelenni tartoznak: ez okon, ha a hadi tiszték előtt szép szerint meg nem alhatnak, annyival nagyobb bátorsággal ragaszkodhatnak ezen continuum iudiciumhoz, vagyis szüntelen folyó törvényszékhez, hogy a királyi commissio által intés tétetik a continuum iudiciumhoz a szélybéli katonák pereinek minden más perek előtt való felvételéről s eligazításáról.

11. Mivel penig a mostani téli idő inkább megengedi, mint a nyári, hogy a szélybéli katonák a fegyverbe gyakoroltassanak: igyekezzenek azért katonatiszt uraimék, hogy a nép még ezen a télen valamit tanuljon. A penig tudni való dolog, hogy nemcsak a fegyvereseknek, hanem a fegyvertelen supernumerariusoknak is kellessék taníttatni.

12. Ettőlfogva ezentúl a szélybéli katonáknak meg kell tenni a vasárnapi ünnepi templomba rendszerint menő parádát és mivel a dobosok még a dobverést nem tudják, értsenek

egyét a tisztek a plebanusokkal, hogy az hármaz harangozás úgy rendeltessék egymásután, hogy a második harangozás alatt gyűlhessen össze a nép és az harmadik alatt a maga tisztjei által szép renddel vezettethessék a templomba.

13. Hogy pedig a székely katonák között kinek-kinek mennél előbb tudtára lehessen, mennyit tészen az ő adajának ezen 1764-ik esztendőre a két harmadrésze, következendőkép-pen annak kiki idejében való lefizetéséről, minden executionnak bévárása nélkül maga rendeléseit megtehesse: parancsoltatik a főtiszteknek, hogy az adóra nézve való személyek és facultások conscriptioját mennél előbb megtegyék, és a regiment commandánsoknak béküldjék, az honnan is a directiva commissiora, a két harmad részének kitételére azon conscriptiok beszolgáltatnak; a most legelső teendő facultások conscriptiójának alkalmatosságával pedig a főtisztek vegyék magok mellé confrontatorokat, hogy ha miben akadályok találkoznak, az olyanokban ő tőlők az eddig való szokásokban tudósítást vehessenek.

Oldalt jent: Exp. per Lad. Mósa m. p.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 220—221. lapjain. Más példánya a br. Huszár-család abafái levéltárában, a br. Bornemisza Pál főkirálybíró íratái között.)

136.

Nyílt rendelet a gyergyószéki székelyek határőrségi szervezetre vonatkozólag. K. n. (Gyergyószentmiklós. 1763 decz. 17.)¹⁾

Adattatik mindeneknek, valakiket ezen dolog illet, tudtára, hogy mindazon nemes gyergyószéki egyházi nemes és szabad székely lakosok, valakik a most végben vitetett hadi conscriptiokban felíratnak, akár jutott legyen nékiek fegyver, akár nem, felséges apostoli királynénk ő Felsége kegyelmes rendelése és ezen nemes haza törvénye szerint fegyverviselő emberekké lettek és hadi hatalom alatt vadnak, sőt mindnyájan, valakiknek arra való erejek vagyon, a reájok kerülendő királyi szolgálatot megtenni tartoznak. Arra való nézve minden compagniabéli főtiszt uraiméknak az a hatalom adatott, hogy minden compagniahoz rendeltetett lakosokból 250 gya-

¹⁾ *Jegyzet:* Latin és magyar párhuzamos szöveggel hasábosan írva, melyből a magyar részt írtuk le. V. ö. A bizottság decz. 17. jkv-vel, melyből kitűnik, hogy akkor kelt.

log és 186 lovas személyeknek, a kik arra legalkalmasabbak akár különös, akár azon egy familiából és azon egy háznépbe akár többen, akár kevesebben találtassanak, a fegyvert tet-szések szerint kiosszák; a többi pedig, a kiknek fegyverek nem jutnának, mint supernumerariusok maradjanak a végre, hogy a midőn valaki a 250 és respective 186 személyek közül, kiknek minden compagniánál fegyver adattatik, elfogyna, azontúl egyiknek a supernumerariusok közül, ki ismét legalkalmasabbnak találtatik, ha szinte azon egy familiában több, vagy kevesebb fegyveres volna is, azon fegyvert által-adhassák. Jól megértvén mindazonáltal, hogy a supernumerariusok is, a kik arra alkalmatosok lesznek, a reájok kerülendő királyi szolgálatokat, valamely fegyvereseknek fegyverével az hadi főtisztek dispositiója szerint, rendgyekben mindenkor megtegyék; de e mellett vigyázni fognak a tisztek arra, hogy midőn az egész 250 számból álló compagniabéli fegyvereseknek összevessze kellene húzattatni, olykor a mely háznál két vagy három fegyveres találtatnék, ezeknek egy része oeconomiájok folytatására otthon hagyattatván, helyekben a supernumerariusok közül rendelhessenek.

Hasonlóképpen azon főtisztek vigyázására bízattatott, hogy a gyermekek felnővén, azok is vagy a supernumerarius statusban, vagy pedig személyek s erejek úgy hozván magával, a 250 gyalog, vagy 186 lovas fegyveresek közé tétessenek.

Mindezekből következik az, hogy minden conscribált egyházi nemes, vagy szabad székely lakosok négy részre osztatnak.

Első rendben vétettetnek fel minden compagniánál azon 250 gyalog és 186 lovas emberek, kiknek a fegyver felosztatik s nállok találtatik, és ezek hívattnak: *armati* vagyis *fegyveresek*.

Másik rendben lesznek azon személyek, kik alkalmatosok ugyan még a szolgálat tételre, azért is a reájok kerülendő királyi szolgálatokat magok rendgyekben véghez vinni tartoznak, mindazonáltal tulajdon magoknak fegyver nem jutott; melyért ezek hívattnak: *supernumerarii*, vagyis *számon felyül valók*.

Harmadik rendűek azok, a kik még azt az időt s erőt nem érték el, hogy vagy a supernumerariusok közé, vagy tulajdon a fegyveresek közé is számlálttathatnának; ezek hívattnak: *succedentes*, vagyis *nevedékenyek*.

Negyedik rendben azok lesznek, kiknek öreg, vagy egyéb erőtelen mivoltuk s állapotjuk a királyi szolgálatot tenni nem engedik; ezek a *szolgálatra alkalmatlanoknak*, vagyis *inhabiles* neveztetnek.

Mint hogy pedig némely szabad székek ezen hadi conscriptio alkalmatosságával meg nem jelenhettek: az ilyenek is az hadi főtiszteknek a végre által adattattak, hogy minden szabad székeket valakik ezen hadi conscriptiókból kimaradtanak, ezután is conscribáljanak és kit-kit a fennírt rendekbe, idejek, erejek és állapotjuk szerint helyheztesse; azokat pedig, kik az zászlóknak felszentelése alkalmatosságával jelen nem lehetvén, a hadi articulásokra és zászlóihoz bé nem esküdtek volna, ennekutánna ugyan a hadi articulusra és a zászlóhoz bécskettessék; tovább hogyha némely akár valóságos, akár kétséges jobbágyn ezen szélybeli hadakhoz kívánczónék, az olyant a főtisztek mindaddig, míglen teljes szabadságát törvényesen megállítja, a szabad fegyverviselő székek közé bé ne vehessék.

Végtevére, ha üdövel a lakosok között egy vagy más olyas találkoznék, a ki jószágának elidegenítése, vagy legalább annak csonkúlása nélkül magának paripát s egyéb hozzá való készületet nem szerezhetne, az olyatín személy a regiments commendansoknak egyezéséből ezután is a gyalogsághoz által fog tétetni. Ellenben, ha az mostani lovasok nevedékenyeiből jövődöre a lovasoknak kirendelt száma ki nem telhetnék, akkor hasonló egyezéseiből a regiments commendansoknak a gyalogok nevedékenyeiből, a kik arra tehetőseknek találhatnának, azon lovasok száma fog pótoltatni.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 222—223. lapjain.)

137.

Gyergyószéknek a székek határőrséget szervező bizottsághoz intézett kérdőponttal a közigazgatás és magánjogi viszonyok ügyében felmerülő bonyodalmak miként való intézése felől.

K. n. (1763 decz. 20—25.)

Puncta.

A v. officialibus sedis et nobilitate sedis Gyergyó, regiae commissioni porrecta.

Jövődöbeli magunk igazítására a méltóságos királyi commissiohoz alázatos kérdéseink.

I-mo. Hogyha valaki szabad és zászló alá bécsküdt székek legényét esztendőre szolgának megfogad, az ilyen szolga esztendeig gazdájánál megmaradhat-e? Ha megmaradhat, kell-e az illen (!) iránt a véle való megszegődés alkalmatosságával a militaris tisztnak hirt tenni, hogy jövődöben, ha

gazdáját akármilyen szín alatt elhagyná, annál inkább compelláltathatnák szolgálatjának végig való kitöltésére.

2-do. Ha valaki törvényre akar valakit hívni, vagy idézni, ki pecsétivel kell azt végben vinni, vagyis meghívni? Nem különben az feleltetés alkalmatosságával is, az felelőket ki pecsétével kelletik elhíni, hogy minden forum contradictoriumon etiam penes apellationem a causansnak relatoriája megállhasson törvényeink szerint? És ha az hívatatra el nem menne, ki és hogy compelláltathatja? Hasonlóképen az eddig való törvényes szokásunk szerint, ha valakinek történnék olyan dolga, hogy jószágának békességes birodalmára való nézve, más valamely hatalmas ellen tilalommal, vagy csóvával kelletnék élni, az illetén tilalomnak ki pecsétével kell meglenni? vagy a csóvát ki neve alatt kell feltenni? s az illeneket hová? s ki eleiben kell meghíni?

3-tio. Minthogy a faluk határait uraság, nemesség, székely katonaság és jobbágyság promiscue bírják, vetés határookra, gypükre, vagyis kertekre és más tilalmasokra való vigyáztatás kinek incumbáljon?

4-to. Minthogy ennekelőtte a falukban falusbírák voltak, kik a falu dolgait és bajait szokták folytatni, a felvett adópénzt is beszédni s aztat oda, az hová illet, adminisztrálni, úgy ha valamely militaris, vagy provincialista falujokban érkezett, azoknak szállást adni, szükségekben provideálni, már most az illen köteleességeket ki vigye végben?

5-to. Hogyha az ilyeneknek végben vitelére falusbíráknak kell lenni, a falusbírák tétele kin álljon; s azok, míg az falusi bíróságot viselnek, kitől függenek? és hallgassanak? Nem különben ezen falusi bírák mellett levő hűtösök is?

6-to. Mivel ennekelőtte az is a falusbírák köteleessége volt, hogy utakat, hídakat, pallókat, sárokat magistratualis tiszt parancsolatjára reparáltassanak: ezután mindezeknek végben vitelek ki köteleessége leszen?

7-mo. A falu proventussáról való számvétel ki köteleessége leszen? Melyekből az eddig való szokás és constitutiók szerint a possessoratusnak és jobbágyságnak is részek volt.

8-vo. A falu között való törvényeknek apellatioja, vagyis revisiója hová s ki előtt légyen? minthogy a falukban jobbágyok is vagynak.

9-no. A piaci és vásári dolog és inspectio ennekelőtte a magistratustól függött; már ennek utánna ki inspectioja alatt légyen?

10-mo. Ha a magistratus mellett szolgáló személyek leszenek azok, míglen abban a szolgálatban lennének, iure csak a magistratustól dependeálnak-e?

11-mo. A magistratus vagyis nemes szék iurisdictionja alatt lévőeknek kik és micsoda személyek érteszenek?

12-mo. Ha valamely jobbágy történhetőképben mostan ezen királyi conscriptioban magát conscribáltatta volna földes ura híre és akaratja ellen, vagy pedig valamely szabad székely jobbágy személyt vett volna magának feleségül, a mely jobbágy személynek, ante contractum matrimonium, már gyermeke is ex illegitimo thoro született volna, avagy pedig hasonlót viselősön, de annak rendi szerint kezesség alatt magának vett, vagy vészen, ugyan feleségül, most már a maga igaz fiai közibe íratott volna, az ilyeneknek ezen conscriptioból való kivételek hogy lehessen ezután, vagy most?

13-tio. Az eddig való szokás constitutiók és törvény szerint az eltévedett uratlan marhákat a magistratualis tiszt kezére tartoztak adni s tovább harmadnapnál, a ki felfogta, magánál tartani aztat szabad nem volt; ezután az ily dolog hogy s miképpen observáltassék. Mert most recenter is vagyion Kilyénfalvában egy ilyen ló, kit a most felállított limitrophus katonák elvettek azon embertől, a ki által felfogattatott volt, mely is illetné a nemes szék tiszteit. Nem különben, ha valaki valamely tilalmasból marhákat hajtana bé s azokat harmadnap alatt ki nem váltanák, az ilyeneket is tovább tarthatja-e a béhajtó ember? Ha nem tarthatja: kihez kell hajtani? és dolgok ki előtt igazodjék?

14-to. A limitrophus tiszt uraknak kik tartoznak jövődében forspantadással, micsoda assignatióra és fizetés mellett? Ha csak a jobbágyság fog tartozni: félő, hogy ezen szolgálat leghamarább az itten levő jobbágyságot innen el nem fogja idézni, mivel oly kiméletlenül járnak a forspanton, hogy ki kell közelebből marhájuknak romlani.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 213—215. lapjain.)

138.

A bizottság válasza és határozatai Gyergyószék kérdéseire, a közigazgatás és magánjogi ügyek intézése dolgában. K. n. (1763 deczember.)

Resolutiones

ad puncta a viceofficialibus et nobilitate sedis Gyergyo regiae commissioni porrecta.

Ad 1-mum. Non prohibetur, quominus e militaribus famuli conducantur, ut unusquisque vitam sustentare et alere queat, ea nihilominus sub conditione, ne per hoc a mili-

tari suae Majestatis sacratissimae servitio, quod ejusmodi famulos conducendos ex ordine tangit, abstrahantur; quem in finem, opere pretium erit, ut ejusmodi conductiones, seu conventiones, cum praescitu militarium officialium, quorum jurisdictioni subsunt, celebrentur; ut constet illis, uter militarium et cujus servitiis se addicat, ut cui coram indulgeri queat ejusmodi famulitium subire, unde sequitur, nonnisi erga schedas ab officialibus indulgendas famulos e militaribus conducere posse.

Ad 2-dum. In causis realibus, seu ratione immobilium bonorum motis, quoniam hae ad forum continui iudicii pertinent, et unusquisque in eodem comparere tenetur; citationes quoque, certificationes et inquisitiones vigore sigilli ordinarium sedis officialium fieri oportet, ad quod si quis non compareret, nec se regio, in quo tum esset servitio, aut alia legali ratione excusare valeret, poenae quoque ab eodem iudicio dictandae subesse tenebitur. Signa vero in agris et fenestris prohibitoria (vulgo csóvák), aut alias eiusmodi prohibitiones, ex mutua militarium cum sedis officialibus potestate et consensu constituuntur.

Ad 3-um. Attentio ad terminos segetum, pratorumque, ut et septa quaevis prohibita utriusque sortis officialibus eo quidem modo incumbit, ut de milite transgressore a militari, de non milite vero a sedis officiali satisfactio petatur, nec sub consueta poena pecora in damno reperta, adeoque invagianda, seu non militi a milite, seu huic ab illo violenter adimere fas sit.

Ad 4-tum. Obligationes iudicibus pagorum hactenus incumbentes, quoad militares personae, ex his denominandae, a parte vero subditorum, homines a sedis officialibus nominandae impleant et succolent. Hospitia vero itinerantibus debita, cum milites ab huiusmodi quartieriorum et condensationum onere exempti sint, a jobbagionibus praestabuntur, unde nihil oneris sublata gratuita vietitatione illis accessurum erit. Tributum denique, a militaribus milites, a jobbagionibus vero denominandi ab officialibus sedis homines exacturi et collecturi erunt.

Ad 5-tum. Juxta proxime praecedens punctum munia iudicium pagensium, quoad militares, nominandi ex iis milites obibunt, a suis officialibus dependentiam habituri; reliqui vero incolae iurisdictioni sedis officialium relinquentur, constitutis quoque, ubi plures erunt, inter eos iudicibus.

Ad 6-tum. Viarum, pontium, septorumque publicorum reparationes, vigore etiam clementissimarum patentium, universis utriusque status incolis incumbunt, unde dum neces-

sitas tulerit, mutuo invicem militarium cum sedis consensu, pagorum incolae observata iusta mensura ad eiusmodi publicas operas cogendi erunt.

Ad 7-mum. Ad exigendas de publicis proventibus rationes a parte militum, possessorum et iobbagionum exactoribus ordinatis, hi ratas unicuique suas excindant.

Ad 8-vum. Quoad consvetas e iudiciis pagorum apellationes, actor debebit sequi forum rei.

Ad 9-num.

(Itt a latin szöveg megszűnik s a 9. és 10-ik pont magyarul van írva, a mint következik:)

Ad 9. A mint a Rákóczi Sigmond fejedelem de a 1607. emanált és előttünk producált nundinalis collatiójából kiteszik, a sokadalom conferáltatott volt a gyergyó-szent-miklósi lakosoknak és így a sokadalomból bejöni szokott proventus is nem mást, hanem őket illeti, vagy a kinek ők engedik. A nemes szék tisztjei, a mint a commissio informáltatik, csak Gáborfi Gábor vicekirálybíróháza alatt kezdték egy részét magok számokra venni. És így

10. A sokadalomba praevalicálók, vagy veszekedők megbüntetése is, és az azokra való vigyázás, más sokadalmas helyeknek példájok szerint, az odavaló lakosoktól rendelő vásárbírákat illeti, azon helynek adatván az említett akkori fejedelemtől a salvus conductus.

Ad 11-mum. Jurisdictioni sedis in futurum quoque suberunt omnes, quicumque registro militari illati non sunt, aut inferentur.

Ad 12-um. Conscripti hactenus iobbagiones, dominis suis terrestribus desuper se insinuantibus, restituti sunt; pro futuro vero, factis eatenus ordinationibus coactum est, dum vel dubiae conditionis iobbagiones ab hoc militari statu exclusi sunt.

Ad 13-um. Pecora, sine dominis vaga, a militaribus deprehensa, non ad tertium, verum intra 24 horarum spatium officialibus suis resignabuntur, et illa non solum inter militares publicabuntur, verum transmissa descriptione ab officialibus quoque sedis publicanda illis notificabuntur. Non militares vero, iuxta usum hactenus receptum, ad officiales sedis deferent, qui publicationis fine eiusmodi pecorum descriptionem commendanti cohortis pariter transmittent. Quae pecora, etiam si proprietarius nullus inveniretur, officialibus militaribus vendere non licebit, verum eiusmodi miseris militibus dare obligabuntur, qui erga futurum praeviae intertentionis bonificationem, pro usu et fructu in se redundaturo, similium intertentionem in se suspecturi erunt tamdiu, donec propieta-

rius inventus fuerit. Prohibitum vero erit, seu militi a non milite, seu huic ab illo ejusmodi pecora violenter adimere.

De invagiatis quoque e prohibitis territoriis pecoribus idem est sentiendum, quae miles ad suum militare, provincialis vero ad sedis officiales, si interea non redimerentur, evoluto tertio die pellere obligabuntur.

Ad 14-um. Jobbagiones sine commissariatica assignatione vecturas angarias praestare non tenentur.

Quae in praemissis punctis complexae ordinationes tamdiu saltim duraturae erunt, donec sua Majestas sacratissima aliter earum intuitu clementer jubere dignabitur.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 217—219. lapjain.)

139.

Gyergyószentmiklós határőrkatoná lakosainak a királynétől kért városi kiváltságainak pontjai. 1763 decz. 22.

Puncta privilegiorum pro possessione incolarum militum limitaneorum Gyergyó-Szent-Miklósiensum a sacr. sua Matte nostra clementissima obtinendorum, ut pote

1-mo. Possessio haec nostra Gyergyó-Szent-Miklósiensis, licet a conscriptione a. 1756 a sacr. Matte regia, ita et in tabellis ad contributionem concinatis venerit sub nomine oppidi, et exinde contributiones in tertia plana persolverisse dignoscatur, privilegio tamen oppidi non fruito; obinde instat suae Matti sacr. humilli e genu, ut pagum hunc nostrum, fidelium videlicet servorum suorum militum, in verum ac reale oppidum elevare, ejisdemque privilegia adinstar aliorum oppidorum in Siculia habitorum extendere dignetur clementissime.

2-do. Utre et nomine oppidi gaudentes, magistratum erigere possit, per quem res, causasque, solum modo reales, independenter ab incl. sede, et officialibus ejusdem tractare, definireque valeat.

3-io. Jus gladii obtinere, ad plectendos et puniendos malefactores non milites, in oppido vel territorio deprehensos.

4-to. Coetus pro ratione et diversitate opificum constituere.

5-to. Nundinas pro mense Septembri, quartas, nam ternae, ab antiquo a principibus concessae habentur.

6-to. Ab omnibus non oppidanis, merces suas in foro nostro vendentibus, ut cruciferus unus vulgo vásárpénz exigi possit.

7-mo. Facultas educilandi vinum, sive in popinis, sive in domibus privatis, ne dum possessoribus, sed nec oppidaneis

ipsis, a festo sancti Georgii ad festum usque sancti Martini concedi possit.

8-vo. Braxatorium erigendi jus nulli alteri, sive privato, sive possessori, nisi oppido competat.

9-no. Ut praeterea aliis omnibus juribus privilegiis, et gratiis, quibus caetera oppida utuntur, fruuntur et gaudent, et nobis uti frui, ac gaudere integrum sit.

Nihil itaque alienum, aut cuiquam praejudiciosum volumus, ac petimus, cum his omnibus privilegii punctis, omnia omnino oppida, in hocce principatu Tranniae gaudere dignoscantur. Caeterum ad maternam sacr. caesae regiaeque Matris clementiam una simul advolvimur, humilique e genu supplicamus, ut pro fidelitate nostra erga summam principem, ab initio statim semper et alacriter contestatu, praeter jam duas tertias contributionalis quanti determinatas tit. oppidi plus non elevemur ad contribuendum. In reliquo sumus.

perpetui fideles subditi
servi humillimi incolae
milites Gyergyó-Szent-Miklósienses.

Hátirat: Communicantur introscripta puncta cum officialibus incl. sedis, et eorum medio cum possessoribus Gyergyó-Sz. Miklosiensibus, ut si quas circa ea reflexiones habuerint, commissioni praevis communicare valeant.

E regio commissione Gyergyó-Sz.-Miklós 22. Decembris 1763.

Extradata per
Stephanum Halmágyi m. p.
guber. secret. et comm. archivarium.

(Egykorú hiteles másolata Csík vm. ltban.)

140.

Gyergyó-Szent-Miklós városi privilegiumot kérő pontjaira a vica-tisztek és bírtokos nemesek megjegyzésel. 1763 decz. 23.

Reflexiones ad puncta postulandorum privilegiorum Gyergyó-Szent-Miklosiensium per v. officiales et nobiles possessores die 23 Decembris in Gyergyó-Szent-Miklós excelsae regii commissioni porrectae. A. 1763.

Nro 1-mo. Quamvis nobiles et hujates domini possessores a potiori dissitis ab hinc locis existant, minimeque ad eorum notiam puncta postulatum privilegiorum Gyergyó-Szent-Miklosiensium (qui in numerum civium se, bonaque

sua submittere ac incorporare nollent) pervenire possent, nihilominus ne eorum circa sua postulata instantiam retardare vel iis adversari videamur, circa puncta eorum ab e. commissione nobis gratiose communicata humillimas nostras reflexiones ponimus tales.

Ad 1-um. Nullatenus obstare volumus, quin possessio Gyergyó-Szent-Miklós in reale oppidum elevetur, modo id fiat salvis iuribus, privilegiis nobilitaribus, consequenter ad curias et domos nobilitares, eorumque appertinentias, ut et sessiones colonicales, seu populosas, sive desertas, eiusmodi elevatio ne extendatur; illaeque naturam et conditionem fundi oppidani ne induant, sed neque illae, qualescunque sessiones et fundi, qui in praesens quidem per incolas Szent-Miklósenses privilegium solicitantes tenentur et possidentur, quidem verum de iure, aut nobilem quempiam respiciunt, sive ratione eorum mota iam lis sit, sive non, aut immediatam in illis successionem haberet.

Ad 2-dum. Magistratus oppidani erectioni non contradicimus, modo fundus praetoriae et publicorum carcerum, una cum aedificiis, sumptibus totius sedis publicis in eodem erectis, velut legali iura eum in finem comparatus, deinceps quoque usui sedis magistratus et nullatenus oppidani deserviat.

Ad 3-tium. Iuris gladii impetrationi pariter assentimur, reservato tamen eo, ut ubi magis arduae et praesertim criminales causae occurrerent, sedis quoque officiales ad eas diiudicandas magistratus oppidanus adhibere teneatur, neve in praeiudicium praerogativae nobilitaris auctoritas oppidana extendatur.

Ad 4-tum. Aeque assentimur, id tamen reservamus, ut ad contubernia mechanica, seu cehas nobilium quoque famuli et subditi pro tyronibus ad analogiam reliquarum oppidanarum ceharum instruendi acceptentur.

Ad 5-tum. Pariter consentimus, dummodo

Ad 6-tum. Tam nobiles in persona, quam eorum subordinati, quam denique eorum subditi, a mercibus suis, sive nundinarum sive fororum hebdomadalium occasione telonium, sive fori taxam, vulgo vásárpénz ne exigatur, sed libera emendi et vendendi facultas, ad instar oppidanorum, penes eos et eorum subditos salva maneat.

Ad 7-mum et 8-um. Cum praecipuum nobilitaris praerogativae beneficium et illud sit, ut curiae nobilitares libero educilli, macelli, braxatorii et his similium iure gaudeant, hinc praerogativae, lege, usu, et veteri consuetudine firmatae inhaeremus et insistimus.

Ad 9-num. Nullatenus contravenimus, dum modo, ut in praemissis attactum est, legibus, iuribus, libertatibus praerogativis et immunitatibus nobilitaribus in nullo puncto praerudicent.

[(Fogalmazványa Csíkvm. lvtárában.)]

141.

A határórség szervező bizottság jelentése a királynénak. Gyergyó-Szentmiklós 1763 decz. 24.

(Kivonat.)

Jelentettük Felségednek Szebenből nov. 5-éről, hogy mit tartunk szükségesnek a határórség felállítására nézve s a szerint Gyergyóban elkezdettük a szervezést, kihirdettük Felséged patenseit s az összes egyházas (egy sessiójú) nemeseket és szabad székelyeket nemcsak a köteles hűségre visszavezettük, hanem össze is írtuk s a katonai törvényekre és zászlóra a szokás szerint felavatóván, feleskettük őket minden erőszak nélkül (absque ulla violentia) s a gyalogokat szakaszokba (cohors) a lovasokat pedig egy századba osztottuk. Minderről küldjük a jegyzőkönyvet.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 1764. jan. 650/7. sz. a.)

Jegyzet: Ugyanazok (t. i. gr. Lázár János, gr. Bethlen Miklós, br. Siskowicz és Halmágyi István jegyző) felküldik a főhaditanácsnak a jegyzőkönyvet, hogy ő fge elé terjeszszék.

142.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Gyergyószentmiklós 1763 decz. 25.

(Kivonat.)

Gyergyószék azon számfeletti (supernumerarii) felfegyverzetlen katonái, kik f. hó 20-án kelt jelentésem szerint különböző okok miatt a zászlószentelésre nem jelenhettek meg, 21-én 360 főnyi tömegben megjelentek és miután a zászló előhozott s a hadi articulusok felolvasattak, arra a katonai esküt letették; néhányan még azután is letették az esküt, a kik később jöttek.

Minden falu lakosaiból egy-egy szakaszt (compagniat) alakítottunk Gyergyóban.

Az altiszteknek a megígért zsoldot deczemberre kiosztani kezdettem ő fge rendelete értelmében.

A panaszokat a bizottság átvette és átnézte s minthony többnyire ingatlanokra vonatkozik, azt határoztuk, hogy a

törvényszéknek (judiciis continuis) adjuk át, hogy ezeket a pereket mindenek előtt vegyék tárgyalás alá és intézzék el.

A bizottság holnap Felcsíkba Szenttamásra fog menni, hogy folytassa a munkát.

Minthogy a székelyek között kiosztott lőfegyverek egyrésze részint a használat, részint a lerakás miatt főképp a závárnál megsérült s minthogy az ilyen sérült fegyvert kapottak attól félnek, hogy a reparálás az ő költségükre fog menni, s mint-hogy a regement-puskaművesek nem tudnák hamar megcsinálni: kérem, engedje meg Exciád és adja ki a katonai hatóságokhoz a rendeleteket, hogy a kezdetben ide beküldött 17000 fegyverből felmaradt és Károlyfehérvárt őrzött 2000 drb. jó fegyverből kicseréltesse a sérült fegyverek, hogy azok a tüzérségi (artillerie) szertárban javíttassanak ki és a rozsdától tisztíttassanak meg.

(Eredetije a bécsi hadilírtban 1764. jan. 399/1. cs.)

Jegyzet: A haditanács e jelentést előterjesztette a királynénak 1764. jan. 7-én.

A királyné tudomásul vette és azt határozta, hogy a fegyvereket cseréljék ki.

(Eredetiben, ugyanott.)

143.

A székely határőrséget szervező kir. bizottság nyílt rendelete Csíkszék falvaiban a mádэфalvi és más szőkevények ellen. Csík-Szt.-Tamás, 1763 decz. 28.

Publicálni kell az székben:

1-mo. Hogy senki az erdőre magokat elvont mádэфalvi és más falukbéli lakosok között edgyet is maga házában és hajlékában befogadni, sem nekiek eledelt adni avagy az erdőre kiküldeni ne merészeljen, különben hasonló büntetéssel büntetetik, mint amazok, a királyi parancsolatnak nem engedelmeskedők, azaz feje- és jószágvesztésével.

2-do. A ki pedig azon elfutott emberek között gazda embert elfog és az Commissio eleiben hozza, egy arany váltsága lészen.

3-o. A falusbírák is vigyázzanak kemény büntetés alatt, hogy valamely faluban azok között lappangót észrevesznek, azonnal elfogassák és a k. Commissiohoz, vagy a legközelebb lévő haditiszthez küldgyék kötözve.

4-o. Sőt akár holott is ilyen erdőre kikészülő s előbbál-lani akaró személyt tapasztalnak, nem várván elmenetelét, előzzék meg és legottan elfogják.

5-to. Ha kik pedig elmenni találnának hír nélkül, azoknak marhájokat mindjárt hajtaszák tiszt kézhez és vigyáznak, hogy semmit házoktól el ne vigyenek, különben magok fizetik meg az árát.

E regia commissione Sz. Tamás 28-va Dec. 1763.

Extradatum per

Stephanum Halmágyi

guber. secretarium, et commissionis actuarium.

(Egykorú másolata a br. Huszár-család levéltárában.)

144.

Gróf Bethlen Miklós Udvarhelyszéknek, hogy a zászlók szentelésre Udvarhelyszékről Csíkba menő katonaságnak élelmiszert készítsenek. Dánfalva, 1763 decz. 30.

Spectabiles, ac generosi dni mihi observandissimi! Az zászlók szentelésre kelletvén Udvarhelyszékről militiának békülni, valamint ment már parancsolat az ottan lévő militia tiszteknek, hogy másfél squadron béküjön és négy napi ló-portiót az statiókról magoknak hozzanak, de ezen kívül szükséges kegyelmeteknek oly rendeltet tenni, hogy még 800 ló-portiót sine mora utánok hozzanak. Intimáltatik praeterea kegyelmeteknek, hogy ezen ide commandiroztatott militia helyiben mindjárt más militia ottan fog bészállani. In reliquo persisto. Signatum Dánfalva, die 30-a Decembris 1763.

Praetitulalarum D. Vestrarum

ad officia paratissimus

C. Nic. Bethlen mp.

Külső cím: Spectabilibus ac gen. stb. sedis Udvarhely.

(Eredetije: Udvarhely vm. lvtban, acta politica 2. sz.)

145.

Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró és társai jelentése a székely határőrséget szervező bizottsághoz, a szépvízi hegyek közé menekült székelységgel való tárgyalásról. K. n. (Dánfalván, 1763 decz. 31.)

Tegnapi napon szeredai expeditiómról az mélt. k. Commissiohoz adott alázatos informatiom szerint az erdön összecsoportozott népnek holléte és állapotjának megvizsgálására kiküldött expressusaim alcsíki substitutus vicetiszt *Borss Lázár* uram másodmagával estvefelé hozzánk visszatérvén Del-

nére, a szépvízi határban és bizonyos erdőből álló szoros patakon és annak téreस्कéin fekünni referálák a népet és hogy midőn közelítették volna a helyet, elejekben menvén 10 vagy 12 fegyveres legény, a sokaság közzi békisérték, a holott említett *Borss Lázár* uram jelentvén, hogy bizonyos parancsolatival a mélt. k. Commissionak hozzájuk kívánunk menni, az[t] felelték, hogy nem szükséges hozzájuk mennünk, mert ők magok elméjét és állapotját a mélt. k. Commissionak általírták, azon túl nem is mennek, arra várják a választ; ha azért akarunk menni, hogy őket eddig való állapotjukban manuteneáljuk, jó szívvel várjuk, de hogy a mostani mód szerént való katonaságra visszatérjünk, azért oda ne fáradjunk, mert a mint és mi okokból magokat declarálták, arra sohasem jönnek. Sokan pedig a sokaság közzül rút káromlásokkal fenyegetőztek reám főtisztre nevezetesen, és az egész nemességre, hogy mi okoztuk ezen inséget nekik, már most magunk, jobbágyaink, oláh, cigány, idehaza jól nyugosznak, ők pedig sanyarkodva házokat kerülik. Ez s több eféle agyarkodásait a népnek értvén, bátorkodhatunk-e közikbe menni, vagy men? cunctálódva, magunkat éczakai nyugodalomra készítettük, s midőn már el is szenderedtünk volna fekvő ágyunkba, halljuk az ablakaink alatt valami népet járkálni és suttogni, melyre megébredvén, kérdgyük: micsoda emberek volnának? Azalatt hamarsággal felöltöztünk, jelentik, hogy az erdőn lévő néptől küldettek; kiknek ajtót nyitvatván, heten, vagy nyolczan béjöttek.

Kérdésünkre, miért jöttek volna? azt felelték, azért küldötte a nép, hogy holnap nyolcz órára a mélt. Commissio küldgyön választ instantiájokra, melyet Balás Ádám uramtól küldöttek, bennünket pedig kérnek, hogy ügyekezzünk kiszerezni a választ, akár jó, akár rossz légyen, mert megunták az erdőn való sanyarúságot, tovább ottan nem szenvedhetnek. Melyre reponáltuk, hogy igen rövid terminusra szorították a választvételt, mert csak vissza sem mehetünk 8 órákorra Dánfaluban, a hol a mélt. k. Commissio mulat; különben is azok nagy urak, király emberei, nem lehet órára szorítani, bár estvére lehetne válaszokat venni. Rámentek erre is, csak insistáltak, hogy légyünk szorgalmatosak kiszérésében, mert valamerre el kell vetniek fejeket. Én főtiszt arra is emlékszem, mondották, hogy vasárnapnál tovább nem várakoznak. Megigírtük ehhez képest, hogy ügyekezünk nékik választ nyerni.

Továbbra folytatván beszédünket, ügyekezünk csendeségre, engedelmességre és visszajövetelre disponálni, hosszason elejekben adván, ne veszedelmeztetnék engedetlenségek-

kel feleségeket, gyermekeket, magokat, javacskáikat (!) örökségekkel, ne hallgassanak senki ellenkező tanácsától, szálljanak haza, senkitől semmi bántódások nem leszen, haszontalan mellőzik a katonaságot, mert annak meg kell lenni ó Felsége parancsolatjából. De fárattig való illetén beszédünkkel is feltételektől nem deflectálhatván, utoljára és summanter megmondottuk nékiek, hogy mélt. k. Commissio csak azt kívánja tudni, ha akarnak-e ó Felsége parancsolatjának engedelmeskedni, vagy nem? Ha akarnak, az jele, hogy haza szállanak és fegyvert vesznek, ha pedig eztet nem cselekszik, haszontalan állítják, hogy ó Felsége parancsolatinak engedelmesek. Melyre azt felelték: ők oly véggel, hogy a mostani mód szerint katonák legyenek, soha vissza nem jönnek, nem parancsolja ó Felsége (a mint instantiájokban feltették), hogy kedvök ellen is katonáknak tétessenek, nekik tanácslójok csak az egy Isten, abban bíznak, megírták minden bajokat a mélt. k. Commissiónak, arra elvárják a választ. Ezzel véget vetvén beszélgetésünknek, tőlünk elbúcsúznak és több társaikhoz, kik (a mint azután értettük) feles számmal kísérték volt bé őket faluig, visszamentek.

Mely expeditionónak valóságát és rendit valamint szóval is mái napon a mélt. k. Commissionnak reportáltuk, úgy parancsolatjából írásba complectálva alázatosan submittáljuk ad ulteriora mandata permansuri

Excelsae Regiae Commissionis

humillimi servi

Paulus Bornemisza l. b. de Káson m. p.

Fent: Relatio de expeditione Delneiana ad incl. regiam Commissionem circa populum inter montes Szépviz et Meneság haerentem.

Hátán: Lectum in commissione 30.¹⁾ Dec. 1763 Dánfalva.

(Egykorú másolata, aláírás nélkül, a br. Huszár család abafájai levéltárában, a br. Bornemisza Pál iratai között és Halmágyi jkve 260. l.)

¹⁾ Helyesen 31, mert a bizottság jkve szerint decz. 31-én tettek jelentést. Br. Bornemisza is azt írja másutt. (Ld. az Okirattárban 1764. febr. 6./a.)

Br. Siskowicz gr. Daubnak. Dánfalva 1763 decz. 31.

(Kivonat.)

A gyergyai katonai összeírásról szóló bizottsági latin jkvet küldöm Exciádnak, jelentvén, hogy decz. 26-án a bizottság átjött Fel-Csíkba és azóta naponként folytatjuk a kir. patens kihirdetését és az összeírást.

Azonközben az történt, hogy Madéfalva az egész falu, 4 fegyvert fölvetten kívül, néhányan *Madaraszról*, továbbá sok felfegyverzetlen ember Taplocza, Szépvíz és Szentmihály és a környékbeli falvakból, a beérkezett jelentés (rapport) szerint m. e. 1200 ember összesereglett (zusammen rottiret) és a Moldva felé eső hegyekbe menekült, azt a kijelentést tevén, hogy *mivel ő Felsége sem akarja őket a fegyver felvételére kényszeríteni, tehát nem is fognak abba belélegezni.*

Ugy intézkedtem, hogy az élelmiszerek elvonása által kényszerítsem őket házaikhoz visszatérésre és a köteles engedelmességre; tehát a hegyek alatt lévő falvakat rendes katonasággal kívánom megszállatni s így őket az élelemszerzéstől elzárni. De mivel a Csíkban lévő Okkely-batalion csak 60 főnyi csapatból (rotten) áll és a bizottság rendelkezésére adott 50 Kálnoky-husár nem elegendő, tehát az Udvarhelyre szállásolt 1½ escadront a Trautmansdorf-dragonos ezredtől és 2 companiát a Háromszéken levő Okkely-gyalogezredtől haladéktalanul ide rendeltem és ezek megérkezése után a falvakat meg fogom szállatni.

De mert ez által Udvarhelyen nem marad katonaság, Háromszéken pedig felére olvad le, s tartani lehet attól, hogy a fegyvertelen nép menekülése Háromszékre is ki fog terjedni: *Buccownak* előterjesztést tettem, hogy kívánatos lenne Udvarhely és Háromszék területére egy-egy escadront küldeni és 2 gyalog companiát Szebenből Brassóba áttenni, hogy minden eshetőségre használhassam.

Addig is azonban, míg a lovasság megérkeznék, az el-futott nép által otthon hagyott asszonyokat és leánygyermekeket Mádéfalváról kiűzettem (hinaus schaffen lassen), a fiúgyermekeket, a kiket leginkább féltenek, visszatartottam. A katonaság megérkezése után így szándékozom tenni a többi elhagyott falvakban is, hogy azáltal annál inkább számba ne látszassunk venni fenyegetésüket, hogy Moldvába akarnak kivándorolni.

Nem lehet ugyan jótállani azért, hogy némelyek, talán sokan is, Moldvába kiköltöznek, hogy a katonaságtól meg-

szabadúljanak; de ha meggondoljuk, hogy ez a nép ósidóktól fogva örökjogon bírja földjeit, ez a szökés kevésbé aggasztó, ha tudtukra adjuk, hogy a kik elszöknek, földjeik másoknak adatnak.

Máskülönbén a bizottság a főkirálybíró br. *Bornemiszát* és a perceptort *Sándor* Lászlót a szökevényekhez küldötte, hogy őket hazatérésre bírják, ellenkező esetben végleges nyilatkozatot követeljen tőlük, hogy ő fge magas rendeletének akarnak-e engedelmeskedni, avagy nem?

Minden valószínűség szerint néhány pap is egy követ fűj velük, azért *Buccowot* megkerestem, hogy *Bajtay* püspököt szólítsa fel, hogy azt a 3 papot, kik ellen a határőr tiszteknek legtöbb gyanúja van, helyeztesse át és pótolja másokkal.

A bujtogatókat lehetetlen most kipuhatolni, mert a felfegyverzettség azt mondják, hogy nekik a fegyvertelenek sohasem árúlták el szándékukat, azok a fegyvertelenek pedig, a kik nem szöktek meg s a kik közt a fegyver kiosztatott, még mindig kételkednek a szervezés állandóságában, a miért is az ő tanácsadóikat és bujtogatóikat el nem árúlják. Azt mondják, hogy ha minden fegyvertelen a fegyverfelvételre fog kényszerítettetni, akkor szenvedett káraik miatt és az 1763-ra megfizetett adó és egyéb szenvedéseik miatt minden felbujtót magok ki fognak vallani.

Hogya némelyek végkép elszöknek, van itt sok szegény család, a kik közt a földeket fel lehet osztani, különben is a föld nagyon kevés a lakosság sűrűségéhez képest.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 1764 jan. 650/7.)

Jegyzet: A haditanács a királynénak 1764 jan. 14-én tesz felterjesztést Siskowicz 1763 decz. 31-iki jelentéséről, a mire a királyné határozata jan. 25-én kelt. (Ld. ott.)

147.

Br. Buccow a haditanácsnak s ez által a királynénak, Nagy-Szebenből. K. n. (1763 végén.)

(*Kivonat.*)

Azt a javaslatot tette, hogy a székelyektől az ő kiváltságait (privilegiumaikat) vegyék el. A királyné azzal adotta ki véleménynyadás végett (1764 jan. 25.) br. *Siskowicznak* és a határőrséget szervező bizottságnak, hogy a haditanács ne mondja meg, hogy *Buccowtól* származik a terv.

Azt a tervet is fölvetette, hogy valamelyik fiúségben kellene kezdeni az új összeírást s hogy ha az ellenszegülne,

rögtön föl kellene függeszteni az összes privilegiumokat és azáltal a többieket megfélemlíteni.

(A bécsi hadi ltrban.)

148.

Felhívás a csíki néphez, kik az erdőre menekültek, hogy házokhoz visszaszálljanak. K. n. (Csík-Taploczán 1764 jan. 3.)

Ezzel jelentetik nemes Fel- és Al-Csík székeekben való lakosoknak, hogy minekutána tuttamra (!) esett, hogy sokan magok házokat azért hagyták el, hogy mások, kik házoktól az erdőre illetlenül magokat elvonták, azoktól való félelemtől ők is elmentek: azért adatik tuttára minyájoknak, hogy mostan az ijesztő embereknek fenyegetőzésektől, ha házokhoz visszajönnek, nem félhetnek, mivel elegendő bátorság az militiának bejövetele által minyájoknak adatik. Ez pedig azért jelentetik, hogy kik másoktól való félelemtől elmentek, jövőndőben magokat ne menthessék, hogy nem volt mihez ragaszkodni és házokhoz visszajönni. Jelentetik az is, hogy senki a lakosok közül, faluban lévő főtiszt híre nélkül sehová ki nem eresztetik, hanem magát kiki jelentse, hova akar menni, bé pedig a faluba menni mindennek szabadon megengedtetik.

(Egykorú másolat a br. Huszár-család ltrában.)

149.

Br. Bornemisza Pál főkirálybíró Intelmei és tanácsai a határőrségtől vonakodó és házokat elhagyó néphez, hogy térjenek haza és engedelmeskedjenek a királyné parancsolatjának. Taplocza (1764 jan. 3.).

Kedves jóakaróim.

Mint felséges Asszonyunkhoz tartozó kötelességemtől és hűségemtől viseltetvén, mint pedig kegyelmelekhez vonzó igaz indulatomtól ösztönöztetvén, még edgyczer kegyelmelekhez ezen írásom által megjelenek, intvén és oktattván eképpen kegyelmeleket, hogy én tulajdon szemeimmel látván nagykegyelmességű Asszonyunk hatalmas kezeivel subscribált és szokot pecséttyiivel megerősített patensit, melyben kegyelmesen ő Felsége az törvényhez magát alkalmaztatván, a szabad székelyeket régi híres vitéz atyáinak dicsóságos kötelességekhez visszatéríteni és fegyverben öltöztetni kívánja, és ezen itten lévő mélt. Commissio által aztat véghezvinni

kegyelmesen parancsolja. De látván kegyelmeteket azon kegyelmes patensnek mintegy hűtelt magok illetlen elvonások által nem adni, és annak nem engedelmeskedni, tehát általlátván én azt, hogy kegyelmetek azon illetlen cselekedetekkel magokat ó Felsége büntetésére érdemessé teszük: azért azon büntetés elkerüléséért térjen meg kegyelmetek magok tulajdon házokhoz, és én fogadom, magamra is vállalom, hogy ha ezen tanácsomnak és intésemnek engedelmeskednek, az mélt. Commissio előtt kegyelmeteket legkissebb büntetéstől is menteknek tészem, csak felséges Asszonyunk parancsolatjának teljesítésére magokat kötelezzék; mert mi haszna: kegyelmetek azon parancsolat elkerüléséért magokat örökös veszedelemre, feleségeit, gyermekeit örökös nyomorúságra vetik, mely az igaz kereszténynek maga hűte és kötelessége ellen igen erősen rugódozik és van. Hiszem miben bízik kegyelmetek; ha magok ereiben: avval nyilván kinyilatkoztatja kegyelmetek, hogy felséges Asszonyunk parancsolatjának ellentállani kívánnak, mely cselekedet is elkerülhetetlen büntetést töstént okoz és érdemel. Ha pedig bennem, vagy máshoz, ki felséges Asszonyunknak hűtét letette, abban igen megcsalatkozik kegyelmetek, mert olyant cselekedni hűtünk ellen lenni nyilván hirdetjük. Azért még edgyczer, amint felljúl is megírtam, térjen meg kegyelmetek egész alázatossággal, és engedelmességgel mentül hamarább magok házokhoz, mert különben cselekedvén, büntetéseket várhatják; engedelmeskedvén pedig, és különös példás jó viseletek által magok cselekedeteit megbánván, jutalmat nyerhetnek.

Ezt pedig csak tulajdon magam igaz indúlatomtól viseltetvén írom, nehogy jövendőben kegyelmetek okúl vessen, hogy én kegyelmetek veszedelmét tuttakra adni és távosztatni nem akartam.

Taplocza

B. B. Pál.

(Egykorú másolat a br. Huszár-család abafájai levéltárában.)

150.

A háromszéki és kászoni felkelt székelyek folyamodása a székelv határórség felállításán működő klr. biztosokhoz. Ménaság-útfalu (Csíkban) 1764 jan. 4.

Méltóságos királyi commissio!

Kegyelmes nagyságos uraink!

Mi háromszéki és kászonszéki fegyvert soha nem vett, és fegyvert letett, szegény adózó nép, igen keservesen hallván

sok felől, hogy innen Csíkról igen nagy militaris erővel fogának Excellenciátok ellenünk jőni, a végre, hogy, vagy a fegyvert felvétessék mindnyájunkkal, vagy pedig egészen elpusztíttassanak (igaz-e vagy nem, nem tudjuk), a melyen az egész nép annyira megzendült, hogy mindenestől fogva el akart ilyen hideg télnek idején hazájából szaladni, s csak elig is recorigálhattuk magunkat, hanem ugyancsak végre magunkban azt találtuk fel, hogy az Excellenciátok lábai eleibe leborulván, esedezzünk azon említett, bennünket egészen elrémített és szintén bujdosást okozott hírnek rólunk való elfordításaért előre. Nem is egyéb az oka a mi ide való jövetelünknek, hanem csak ez, a mely megtetszik Excellenciátokhoz holnap beadandó alázatos instanciánkból. Hogy pedig mindnyájan jöttünk: az az oka, hogy még csak egy követet sem találhattunk magunk közül, a kit elküldjünk, azért, mert juniusnak elején in anno jam evoluto 1763 Szébenben lévő követünk igaz követségében, úgy értettük, hogy némelyek kételkedtek. Felérkezvén pedig ide, igen azomorúan tapasztaljuk, hogy a mi ide való csíki atyánkfiai nagyon megrémülvén, hazájokat elhagyták a félelemnek miatta, de ugyancsak idevaló érkezésünk után bátorították magokat annyira a mi kérésünkre, hogy ők is mivelünk együtt Excellenciátok lábai eleibe alázatosan leborúljanak, és minden sérelmeiket újra is mivelünk együtt Excellenciátok eleiben terjeszszük, nem kívánván mitőlünk, de mi is tőlök, úgy az egész székely natiótól is elszakadni. Azért a nagy Istennek nevében kérjük Excellenciátokat, hogy ne gondoljon Excellenciátok valami rossz dolgot ebből, mert semmi afféle szándékunk nincs, aminthogy meg fogja tapasztalni Excellenciátok; őrizzen is Isten affélétől minket; de azon is kérjük a nagy Istennek nevében Excellenciátokat, hogy nehogy valakitől valami bántódásunk legyen.

Ezek után Kegyelmes Uraink a szent Istennek óltalmában ajánlván Excellenciátokat, vagyunk

Excellenciátoknak
Menyeságújfalu (!)
4-ta Januarii 1764.

méltatlan szolgálai
Háromszékiek és kászoniak.

(Egykorú másolat, a bécsi hadi levéltárban, 1764 jan. cs. 650/7. sz.)

151.

Az erdélyi kancellária az erdélyi guberniumnak s más példányban a kir. bizottságnak. Bécs 1764 jan. 5.

(Kironat.)

A királyné nevében decretumot ad arról, hogy a királyné informáltatván arról, hogy Gy.-Szentmiklóson egy nem született székely, de Krasznból való nemes felmentetett a katonai szolgálattól: a királyné elrendeli, hogy ez most maradjon annyiban, de jövőre nézve a bizottságnak meghagyatott, hogy ilyen okból senki föl ne mentessék. Ezt tudomásvétel végett írják a guberniumnak is.

(Másolata a bécsi hadi ltrban 1763. 562/2. sz. a.)

152.

A székely határőrséget szervező kir. bizottság felhívása a Mádéfalván tanyázó székely felkelőkhöz. Csík-Taploczán 1764 jan. 6.

Adattatik a mádéfalvi szabad lakosoknak tudtára:

1-mo. Hogy a királyi commissio felséges apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunktól a réa bizott dolgaiban minden akadék nélkül továbbra is előmehessen, arra nézve írásban vagy legfeljebb két józan követek által deklarálják most mindjárt és minden haladék nélkül magokat: akarnak-e a felséges királyi patenseknek és parancsolatoknak meghallgatására megjelenni? avagy nem? és ha igen, mikor?

2-do. Tiltattatik jövőendő elkerülhetetlen büntetés alatt, hogy senki idegen és maga faluján kívül való embert, akár csíki, akár más szomszéd székbeli legyen, ez órától fogva maga házánál meg ne szenvedjen, hanemha a király katonája volna, sem semmi gazdálkodással néki ne legyen.

3-tio. Ha talán valakik az ő Felsége fegyvert felvett hív székely katonái házokhoz bészállottanak volna, azok tőstént azokból kimenjenek és semmi alkalmatlanságot a fegyvertelenek rajtok elkövetni ne mérésszeljenek, különben jövőendőben mint pártütők büntettetnek.

4-to. Ha kik ezen zenebonát okozókat és annak fótanacsolóit s előljáróit avagy csak alattomban is bejelentenek, nemcsak eddig való vétkek feledékenységre mégyen, hanem azonkívül húsz arany ajándékot is vésznek. Ha kik pedig azokat személyek szerint megfogván béhoznák, száz arany

jutalmat és azonfelül jövődőre is ő Felsége különös kegyelmességét csálthatatlanul várhatják.

5-to. Minthogy parancsolat ment ki, hogy Háromszéken 10-ma praesentis inquisitio leszen azok ellen, a kik házoknál nem találtnak, atyai indúlatból inti ezen királyi commissio az itt levő háromszékieket, hogy töstént kiki menjen maga házához vissza és itt maga személyét, odahaza pedig a maga javait jövődőbéli elkövetkező veszedelemtől megmenteni igyekezze.

E regia commissione. Csík-Taplocza 6-ta Januarii 1764.

Extradatum per
Stephanum Halmágyi
gubernialem secretarium et regiae
commissionis actuarium.

(Egykorú másolat, bécsi hadi levéltár, 1764 jan. cs. 650/7. sz. a.)

153.

**A székely határőrséget szervező kir. biztosok felhívása Csík- és Kászon-szék lakosaihoz a mádéfalvi veszedelem utáni napon.
Csík-Taploczán 1764 jan. 7.**

A véghez ment szomorú példából minden ember keservesen szemlélheti, mi legyen a felséges király és örökös fejedelem ellen való rugódozásnak és ő felsége királyi kegyelmes parancsolati ellen való engedetlenségnek jutalma. Noha ugyan sokkal többen lettek volna hasonló büntetésre érdemesek, de ezen királyi commissio a többinek megtérését remélvén, ezen példát tovább terjesztetni nem kívánja ; úgy mindazáltal, hogy

1-ben. Ezen Alsó- és Felső-Csík és Kászon-széknek minden szabad lakosai töstént magok házokban beszálljanak és magokat az ő Felsége kegyelmes parancsolatjához alkalmaztatván, a kiadandó fegyvereket felvegyék és ő Felségét híven szolgálják ; mert az ilyeneknek legkisebb bántódása sem leszen. Azok ellenben, a kik ezen parancsolatra sem szállának be, mint ő Felsége ellenségi, mindenütt kergettetni és még sokkal keményebb büntetéssel büntettetni fognak.

2-szor. Senki maga falujában és házában csak egy Háromszékről vagy másunnan idejött embert is, míg fel nem szabadíttatik, befogadni s annyival inkább néki gazdálkodni nem merészeljen, mert különben életét veszti el ; sőt inkább valahol ott találja, megfogja és kötözve ezen királyi commissiónak béhozza, hasonló büntetés alatt.

Valamint azért az eszerint cselekedők és ezen parancsolatoknak híven engedelmeskedők, magok csendességekről, békeségekről, ezen királyi commissio által assecuráltatnak és minden legkisebb bántódástól is mentek lesznek; úgy azok ellenben, valakik ezen parancsolatoknak nem engedelmeskednének, és továbbra is ő Felsége királyi kegyelmes parancsolatainak ellenébe tennék magokat, minden keménységgel és szörnyű halállal megbüntettetvén, még szomorúbb példává tétettetnek.

Ahol azért a férfiak jelen nem volnának, az asszonyok ezen parancsolatokat adják férjeiknek tudtokra, hogy a következő veszedelemtől azáltal megmenthessék.

E regia commissione. Csík-Taplocza, die 7-ma Januarii 1764.

Extradatum per
Stephanum Halmágyi,
gubernialem secretarium et regiae
commissionis actuarium.

(Egykorú másolat a bécsi hadi levéltárban, 1764. jan. cs. 650/7. sz. a. és Halmágyi jkvében 262. l. az Erd. Múzeum kézírattárában.)

154.

A haditanács br. Siskowicz altábornagynak. Bécs 1764 jan. 8.

(Kivonat.)

Közli jelentésére a legmagasabb elhatározást (resolutio) az erdélyi határórság szervezését illetőleg s egyúttal, hogy *Lázár és Pethlen* (t. i. gr. Bethlen Miklós) számára »liefergeldern angewiesen worden«.

A mellékelt bizottsági jkvben (t. i. a gyergyaiiban) jelentik, hogy Szent-Miklóson egy nemes embert, a ki Krasznamegyéből származik, fölmentettek a határórság kötelékéből (der verbindlichkeiten zur gränzmiliz zu treten losgezehlet worden). Ez az eset befejezett dolognak tekintessék, de jövőre nézve irányadó az legyen és a bizottsággal is közölje, hogy a kik a székben birtokosok, ha nem odavaló származásuk is, ebből az okból semmiként föl ne mentessenek.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, reg. 1764. 38. l.)

155.

Háromszék főkirálybírája levele a háromszéki esperesekhez, kérvén, intézzenek a lelkészekhez körlevelet, hogy csillapítsák le a határőrség szervezése miatt lázongó népet. Uzon 1764 jan. 8.

Tiszteletes esperes uram.

Nékem nagy jó uram!

A népnek újabb nyughatatlansága és királyi névvél kijött rendelések ellen való felmozdulása adott nékem okot arra, hogy mindenik religion lévő tiszteletes esperes uraimékat s azok között tiszteletes uramot is levelem által megtanáljam. Tudja vagy legalább hallotta tiszteletes uram és magával el is hitethette, hogy mind a katonaság dolga, mind pedig a törvény folyásának más rendbe való állíttatása, nem valamely privatus embernek javallásából és tanácsából, hanem felséges Asszonyunknak szentséges parancsolatjából lőtt és már minekutána a katonaság dolgában a nép részről felette sok alkalmatlanságok mentenek volna végben, felséges Asszonyunk természeti kegyessége szerént mindazokat in perpetuum amnistiam parancsolta tétetni, mely suo modo publicáltatott is, és szentséges akarattya teljesítésére bocsátott ki nemzetünkbeli nagyméltóságú személyekből álló királyi commissiot, mely maga operatióját a szomszéd Csákszékben folytatta is; de míg ez végben ment volna is, nem szűnnek meg a királyi felség ezen kitsin véghazát kegyelmesen éltetni és jobb-jobb állapotra hozni, a midőn az egész országnak már régtől fogván a törvény folyásának megrövidítése aránt felbocsáttatott esedezéseit kegyes szívére vette és az országnak esedezése szerint, oly módot parancsolni méltóztatott, hogy az által a törvénynek folyása megrövidíttetnék, a szegény a hatalmassal egyaránt és maga rendiben perelhetne, a hatalmaskodások rövid úton megzaboláztathatnának; egy szóval az egész haza oly csendességre hozattatnék, hogy az özvegyeknek, árváknak sirása és elnyomattása ne hallatnék földünkön. Ily és ezekhez hasonló és majd elő nem számlálható kegyelmességeinél ő felségének telyesek vagyunk, mert ha csak ezelőtt 12 esztendei adózás dolgai a mostanival ezelőtti quártélytartás, minden forspontozás dolgait és minden administratiókat a mostanival összevettyük: nemde nem örökös háládatossággal tartozunk-e minnyájon? Melyek az üdőnek szakaszszai szerint ekképen a népnek currentalis által tudtára adatott, bocsátottam s subalternusim által is bocsáttattam currentalist már néhány rendben a katonaság dolgában is, hogy a felséges

és velünk jól tenni szándékozó szentséges királyunk akaratyát vegyük legelsőbben is nagy háládatossággal, hogy a végben vitt alkalmatlanságra méltóztatott ő Felsége engedni, várják el nagy engedelmességgel a királyi commissiót, az holott minden ember személy szerint meghallgattatik. Publicáltattam mostan a törvény folyásának is dolgát és megíratam, mely nagy kegyelmessége látszik ebben is ő Felségének; de hogy tiszteletes uraimék által is mind kinek-kinek religioja szerént való lelkiatyák által a nép jobban is szívében vehesse, tiszteletes uramot kérem is ő Felsége a népnek és minnyájunk jóvára intézett szent akarttyának promotiojára kényszeríteni, hogy tiszteletes uram maga is, és hívtalja alatt lévő tiszteletes atyafiakkal igyekezzenek a népnek szívében béoltani, hogy mindezek ő Felségének soha tőlünk eleendőképen meg nem hálálható kegyelmességei, ezek ellen nem hogy nyughatatlankodni kellenék; hanem inkább kell venni nagy engedelemmel és háládatossággal; az engedelemnek és háládatosságnak legnagyobb gyümölcse az, ha az ő Felsége szent tetszésit teljesíteni igyekezzük; de ellenben értessék meg tiszteletes uramék szép móddal és jó lélekkel, hogy ha kik ezek ellen rugódóznak, bizonyosan nem csak magoknak, hanem az egész nemzetnek és minden maradékoknak kárt és siralmat okoznak. Tiszteletes uraiméknak hitele és szeretete nagyobb a népnél és jó lélek szerint tartoznak Isten ő szent felsége és királyhoz való hívségből úgy eleibe adni a népnek, hogy a királynak indignatioja elkerültessék és a népnek ezen lármából következő, mind először is az isteni felség ellen, úgy magok közönséges jovok ellen, a lelki és házi, kinek-kinek békessége s közönséges csendesség ellen ne lármázzon senki.

Vadnak az Istennek minden renden kegyelmével inkább felöltözött emberei, ki-ki hallgatóit legjobban ismeri, a józanabbakat, csendesebbeket, értelmesebbeket, mind Istenhez, mind Isten ő szent felségéhez viseltető kötelességből és juhaiknak szeretetiből ki-ki maga esperességében ne sajnálja alatta valói tiszteletes parochusoknak eztet nem csak elméjire adni, sőt mennél jobban lehet, s a mely okokat hathatósabbaknak ítilhetnek, azoknak hozzáadásával adhortálják akképen, hogy a mostani lármázó csíkiak seregéből, a hol mind seditiosusok úgy fognak jövődöben tractáltatni, híjják vissza ottan ros és veszedelmes társaságban elegyedett népeket, mert ezáltal nemcsak önnön magoknak nagy veszedelmet, s siralmas példát okozhatnak, de egész nemzeteknek is s ártatlanoknak s még maradékoknak is veszedelmet szülhetnek; ez által minnyájoknak közönséges megsértődések és igazságoknak a

méltóságos commissáriusok kegyessége előtt szép csendességgel meghallgatandó igazságokat is elveszeshetnek és ebbéli nagy károkat némely torkosok, rendeletlen előljárójok miatt soha nem léssen elégséges megfordítnia. Mindezek az Isten törvényében és keresztyéni tudományban tiszteletes esperes uraimék eleget tanálnak, az Istenhez és felebaráttjokhoz való szeretete mellett kegyelmes fejedelmekhez való hívsége bővebben fog tanálni. En jól tudom, hogy nékem legkissebb hatalmam sincsen az egyházi rendhez legkissebb rendelést is tenni, nem is kívánom sarlómot legkissebben is elegyíteni, hanem látván hogy igaz lelkiismerettel való jóvallásunktól nagyon irtóznak, az ilyen lármázó nép tulajdon szükséges javokra szavunkat nem csak el nem hiszi, sőt jó tanácsomból indulatra téssen alkalmatosságot: azért én úgy mint javokat minden úton módon szomjúhozó ó Felsége érdemetlen tisztje, ó Felségének ezen szükséges szolgálatjára nagy szeretettel kérem, hogy ne sajnálja kiirt adhortatiomot csak maga nevében és önnön magától megtenni, nehogy szent és hasznos igyekezeteket a hozzánk viseltető igen hibás és vétkes gyűlölség gyümölcsetelenné tégye.

Ezen különös jó akarattal mind Isten ó szent felségének dicsősége, mind sok gonoszok eltávoztatására, mind az Isten ó szent felségétől leginkább parancsolt szeretet és belső békességre s rájuk Istentől s előljáróktól bízott nyájoknak legnagyobb jóvára sok jót tehetnek; végtére egyenként tartozván a közönséges jóra egyenlőképen czélozni, a mint külső brachiummal mi is az egyházi rendeket segítettük, segijtyük ezután is, úgy az egyházi rend is a közönséges jóra engemet is különösen fog kötelezni, a ki elkötelezett indulattal jó akarattal különös tisztelettel ajánlva maradok

Tiszteletes Esperes uramnak

szíves kötelességű szolgálja

Gr. Mikes Antal.

Datum Uzon, die 8-va Januarii anno 1764.

(Eredetije a Székely Nemzeti Múzeum levéltárában, Sepsí-Szent-Györgyön 1764-ből.)

156.

**Br. Siskowicz jelentése gr. Daunnak, a mádéfalvi vész felől.
Taplocza 1764 jan. 9.**

(Kivonat.)

Jelentem Exciádnak, hogy m. é. decz. 31-én kelt jelentésem értelmében, mihelyt a Trautmansdorf-féle másfél escadron

és az Okkely-ezred két companiája megérkezett, a zárlatot (cordon) felállítottam, hogy az erdőkbe futott nép élelmiszerekhez ne juthasson. Elhatároztam, hogy ha nem sikerül ezt a fellázított csapatot ez által az első módozat által 2—3 nap alatt engedelmességre szorítani, úgy katonaság által üzetem szét.

Ez a felkelő csapat (aufrührische hauffen) a kordon megalkotása után mindjárt, miután időközben néhány száz háromszéki és alsziki és kászoni is csatlakozott hozzájuk, a határszéli erdőkől Szépvíz faluba ereszkedett le (jan. 4.) és onnan a bizottságnak jelentette, hogy másnap (jan. 5.) az egész sereg a bizottság elé fog jóni kérvényt átnyújtani. Én erre tudattam velük, hogy ezt a vakmerő viselkedést semmiként sem engedhetem meg, és ha tömegesen jóni merészkednek, ágyúlövessel fogom őket visszaűzni. Erre a nép *Persina* kapitány jelentése szerint m. e. 2000 főnyi tömegben, részint lovon részint gyalog, több mint fele tüzelőfegyverrel ellátva, rendes menetben (marche), csapatokban és osztagokban Szépvíztől Mádéfalvára ment és ott magát elszálásolta (cantonnir).

Mint hogy pedig ez az összesereglett nép néhány vakmerő (impertinente) kérvényt küldött a bizottságnak és sok lázító beszédet s fenyegetőzést engedett meg magának, s észrevehető volt, hogy csak időt akar nyerni, hogy megerősödjék, a miért is az Olton átkelt s a túlsópaton¹⁾ *Mádéfalva* mellé szállott, hogy Udvarhelyről minél több népet vonjon magához; továbbá mert a nép nagyrésze tüzelő fegyverrel és lőszerral el volt látva s miután minden megkísérlett módszer s a legkeményebb fenyegetés sem használt: tanácskoztunk másik két exc. biztostársammal a további teendők és eszközök felől s miután megfontoltuk, hogy 1. az a legénység is, a mely eddig a fegyvert megtartotta, elkezdett ingadozni, 2. az összesereglett nép naponként gyarapodik, 3. hogy mihelyt élelmiszere elfogy, zsákmányláshoz fog, 4. hogy még több embert magokhoz vonnak, felkelésre vezetnek, vagy kirabolnak, 5. hogy Háromszékben is új csoportosulások történtek és az ottani felkelők már úgy látszik, hogy *puskaport is gyártanak*, 6. hogy ha ezt a nyugtalanságot szép szerivel le is lehetne csillapítani és a fegyver a nép között kiosztható volna is, de jövőben sokkal veszedelmesebb fölkelés támadhatna, annál is inkább, mert egy vakmerő kérvényben ki is fejezték, hogy ha ez esetben a fegyverfelvételre kényszeríttetnének is, azáltal

¹⁾ Ez tévedés, mert Mádéfalva az Olt balpartján van: Taploczá-tól tehát innen és nem túl az Olton.

a jövődre nézve nem lennének kötelezve, hanem *minden következmények ellen protestálnak*: mindezeknél fogva elhatároztuk ezt az engedetlen és lázongó (seditiosus) tömeget szétveretni.

E végből f. hó 6-án Mádéfalva terepviszonyait (terrain), hol a felkelők össze voltak gyűlve *Magdeburg* kapitány által recognoscírozattam s ennek a jelentése után *Caratto* alezredest, 4 Okkely-féle companiával és két ágyúval (Regiments-stucken), továbbá a Trautmansdorf-féle másfél escadronnal és 30 Kálnoky-huszárral odaküldöttem, azzal, hogy 7-én reggel virradtkor a falut fogja körül s az abban levő lázadókat fegyverrel verje szét; azokat, a kik tüzelő fegyverrel ellenállnak, főkép pedig a háromszékieket, a kiknek már idejövetelük is büntetést érdemel, vágassa le (niedergemachet); a parasztfegyverrel ellátott és ellenálló népet a dragonyosok és huszárok által megvagdalva véres fővel kergesse szét és végre mindazokat, kik fegyvertelenül találtatnak, terelje össze és kergesse haza. Ha pedig a nép a faluban nagyobb ellenállást fejtene ki, hogy szükségtelenül a katonák közül ne vesszenek el, a falut gyújtassa fel s azokból a népet űzze ki.

Caratto alezredes 7-én hajnalban a falut körülvette és minthogy a nép a faluból kifelé tüzelni kezdett,¹⁾ kénytelen volt a falut felgyújtani és csaknem felét leégetni, a mi által s néhány ágyúlövés által a nép a házakból kiűzetett. A népet azután a dragonyosok és huszárok szétugrasztották, úgy hogy főkép a *háromszékiek*, a kik menekültek, véres fővel futottak még aznap haza Alcsíkon keresztül. Az al- és felszíkiak hasonlóképen majdnem mindnyájan haza menekültek s kegyelemért esedeznek.

Mintegy 400 ember fogságba került, de azt gondolom, hogy mivel számuk oly nagy, a legnagyobb részt haza fogjuk ereszteni, csak minden faluból egy-egy embert fogunk visszatartani, hogy a vallatás folyamán a felkelés okát kipuhatoljuk.

Az összecsapásnál (handgemenge) egy dragonyos ló (cuirassier-dinst-pferd) agyon lövetett. Nagy huszár hadnagy és egy dragonyos káplár zúzódást (contusiot) szenvedett. Hogy a felkelő nép közül mennyi esett el, arról kimutatást készítettünk az egyes falvakból s azokat Exciádnak beküldöm.

Minden körülmény arra vallott, hogy a nép veszedelmes szándékot táplál, a miért is ez a példaadás úgy a jelen, mint a jövő számára szükséges volt.

¹⁾ Ez minden egyéb tudósítással ellenkezik s valótlan!

Az elfogottak vallomása szerint a háromszéki főkolompok közül jelen volt *Balog László*, *Ovári János* és *Csorja János*, a kik közül a két utóbbi, úgy hiszik, elesett; a legfőbb kolompos azonban *Olosz Sámuel*, a ki őket Háromszékben összetoborzotta és Csíkba vezette, útközben azonban visszatért. Ennek elfogatása végett Háromszékben minden intézkedést megtettem.

A csíkiaknál a vezetők voltak *Miklós György* Szépvízről és *Sylvester Tamás* Mádéfalváról. Hogy ezek elesetek-e, vagy életben maradtak? az még nem tudható. Továbbá a csíkiak legtöbben a *delnei plébánosra*¹⁾ vallanak, mint legfőbb tanácsadóra ebben a bűnös vállalatban, a ki immár előbb tett intézkedésemre a *csík-szentléleki*²⁾ szintén gyanús pappal együtt *Bajtay* püspök által Károlyfehérvárra idéztetett.

Remélem, hogy a bizottság munkálkodását most már semmi sem fogja akadályozni; de hogy ilyen szomorú példát többé ne kelljen statuálni: igyekezni fogok Háromszéken, a hol a kedélyek még nem csillapodtak le, a csapatokat erősíteni, főképp mivel a bizottságnak tudomására jutott az is, hogy az életbe léptetendő állandó törvényszék (judicia continua) ellen hasonlóképp föllázadtak és a háromszéki főkirálybíró gr. *Mikes Antal* házáat és személyét is megtámadták.

Most a bizottság folytatni fogja munkálátát Csíkban, mivel a nép hazatért.

Végül jelentenem kell, hogy Mádéfalva felgyújtása alkalmával néhány nemes ember háza is elégett, a kik esetleg kárpótlást fognak kérni legmagasabb helyen. Irányadásra nem illetékes véleményem az, hogy ezeket teljesen el kell *ítasítani*, hogy ezáltal jövőre nézve minden gonosz tanácsadástól eljesszessenek, mert ha látják, hogy ilyen lázongás alkalmával ők is kárt szenvednek, jövőben minden ilyen csoportosulást ellenezni fognak. Ha azonban a bizottsághoz fordulnának a kárvallott nemesek: azt a választ fogjuk adni nekik, hogy adják fel a mozgalom okozóit, a kiket aztán az ő kárpótlásuk érdekében letartóztatunk.

Exciádnak

»unterthenigst, gehorsamst«
Br. Siskowicz.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 1764 jan. 650/7. sz. a.)

Jegyzet: A haditanács elnöke 1764 jan. 17-én terjeszti fel a királynénak br. *Siskowicz* eme jelentését és br. *Buccow* kiváltságfosztást

¹⁾ Beke István volt.

²⁾ Zöld Péter volt, a kinek és rokonainak peraktáját ld. alább 1765 febr. 15-ről.

javasló véleményét, mire a királyné azt iratja rá, hogy más jelentésre (t. i. az 1763 decz. 31-ikire, ld. ott!) tette meg elhatározását. (Bécsi hadi ltr. u. ott. Ld. a királyné jan. 25. végzését.)

157.

A székely határőrséget szervező bizottság jelentése Mária Therezának a mádэфalvi veszedelemről. Csik-Taploczán 1764 jan. 12.

12-da Januarii 1764.

Suae Majestati sacratissimae.

Dum nuper sub 3-tia hujus humillimam nostram relationem de motibus liberorum huius sedis Siculicalis Csik utriusque incolarum ad sacratissimam Majestatem Vestram expediremus, supervenerat ex Haromszék informatio supremi vigiliarum praefecti comitis a *Colorado*, succursum per hujates a Haromszékiensibus et Udvarhelyiensibus postulatum, centumve equites et quadringentos circiter pedites, a potiori armis, partim vero furcis ferritis, securibusque et aliis instrumentis provisos, a Háromszékiensibus expeditos, pluresve nr. 1300 imo 1500 promissos esse referentis; id quod eo tum adhuc gubernio illustrissimae regio notum reddere nostri muneris esse duxeramus; confirmante eorum expeditionem informatione etiam c. *Antonii Mikes* sedis Haromszék supremi iudicis regii 5-ta hujus allata. Assecuti sunt perlatum de adventu suo rumorem praetati Haromszékiensis, praemissaque adhuc die 3-tia per silvas montesque in hanc sedem superiorem advenientes se 4-ta cum hujatibus conjunxerunt, sese ad porrigendum suplicem libellum ea ex ratione cum multitudine venisse medio scripti sui, hic demisse advoluti significantes, quod nemo privatorum deputatum eorum agere voluerit, prout preces suas sequenti statim die exhibituri essent. Qui tamen nec memoriale submiserunt, nec justis ad sua redierunt, verum punctis cum hujatibus et viribus et consiliis eo audiacie progressi sunt, ut in pagos submontanos e silvis descendere, et simul cum militibus cataphractis in Szépvíz hospitari non dubitaverint. Qui dum commissioni intimassent se insequenti die omnes simul congregatos ad commissionem supplicatum venire velle, nunciatum est illis per capitaneum *Traudmansdorffianae* cataphractorum legionis *Persina* in Szépvíz eo tunc ducentem, ne turmatim ad commissionem venirent, verum per duos deputatos, si quod haberent, memoriale commissioni submitterent. Quod dum locumtenens quoque Kalnokianus exploratum missus, in eorumque complures incidens, suo

nomine repetiisset, simulque eos monuisset, ne cum multitudine ad tormenta prope accederent, nisi horum ictibus, armisque removeri vellent: hunc iidem non solum inurbane et cum contemtu in secunda persona per tu exceperunt, verum eorum nonnulli sese adusque, imo ultra etiam tormenta processures esse declararunt. Die ergo 5-ta non quidem ad commissionem, sedes item Udvarhely et Gyergyó medios, commissione ipsa contemplante et regulari militia motus eorum observante, ordine militari descenderunt (prout capitaneus *Persina* retulit plures, quam bis mille, quorum medietas armis ignivomis instructa fuit), Haromszekiensibus et aliis nonnullis sedium harum utriusque Csík et minoris Kaszon incolis, in vicino pago Madefalva, aliis alibi condescendentibus et noctem diemque sequentis partim exigentibus, qui tamen omnes die 6-ta in Madefalva cum universa multitudine convenerunt.

Cum ergo non solum a sedis Udvarhely incolis subsidia hos expectare aliunde etiam commissio informaretur; verum non inmerito vereretur, ne illi ex Parajd, hi vero ex his partibus in sedem Gyergyó prae oculis commissionis gressum moverent, eosdemque ad defectionem seu sollicitarent, seu compellerent: die 6-ta currentis mane mandata tam per nobilem quandam publicanda, quam vero per equitem Kalnokianum in quinque exemplaribus in Madefalva distribuenda esse existimaverit commissio, in adnexa copia humilime advoluta. Venerunt eodem die duo ad commissionem nuncii, alter Madefalvensis, Haromszekiensis alter, exhibitoque per eos sub nomine Haromszekiensium et Kaszoniensium incolarum scripto memorialis sui exhibitionem in sequentem diem dilatam esse, significarunt; cui scripto idem, quod prioribus mandatis, jusserat commissio indorsando, per eos id non solum remittit, verum verbis etiam ad obsequendum illos moneri et hortari non destitit. Qui tamen nil aliud vel tum responderunt, quam quod commissionem petierint, ne dilatam memorialis exhibitionem aegre ferat.

Cum itaque observaret commissio, quod 1-mo incolae hucusque armati exemplo seditiosorum illorum moti jam vacillare incepterint; 2-do seditiosorum horum numero in dies aucto audacia quoque eorum et mandatorum contemptus creverit; 3-tio non sine causa verita sit commissio, ne in hoc sterili solo deficiente comœatu ad spolia, et depredationes media illos compellat; 4-to reliquos etiam, quos sollicitarunt, incolas, aut ad seditionem pertrahant, aut saltem bona illorum, ut minati fuisse referuntur, diripiant; 5-to, quod novos in Haromszék motus moliantur, aliaque adhuc subsidia expediri

sollicitent; 6-to reliquarum etiam, quae nobis adeundae erunt, sedium incolae horum exeplum secuti, operationum nostrarum telam pari tumultu impedituri, si non intercisuri fore videantur; 7-mo, quod si etiam seditiosi eorum motus levioribus remediis hac vice componerentur, illisque conscriptis arma quoque regia distribuerentur, majora adhuc molimina, seditionesque et conspirationes tanto magis metueret commissio, quod in memoriali suo commissioni porrecto, nuperque Majestati Vestrae sacratissimae humillime submisso, expresse significaverint, se arma ad poenam usque patibuli non recepturos, quin etiamsi ad arma recipienda hac occasione adigerentur, nulla tamen ratione se ad illa retinenda obligatos habere velle, contra omnes consequentias protestati, imo alia etiam perversi animi et temeritatis indicia facto quoque suo et renitentia satis comprobata, in submissis scriptis ediderint: anxia diu suspensaue tenebatur commissio quid in re tam ardua, plurimorum quoque periculo, si non praeveniat, conjuncta agendum sibi esse existimet? Placuit ultimo publicam tranquillitatem paucorum periculo praeferre, consvetasque horum superioribus quoque seculis seditiones opprimere, praelucentibus in primis benignis etiam Majestatis Vestrae sacratissimae ordinationibus die 8-va mensis Octobris anni proxime transacti ad nos datis, tenore quorum in datis quibusdam motibus in nostris nos operationibus turbari haud pati, imo quaecumque media ad eas promovendas adhibere benigne jubebamur.

Factis itaque praevis dispositionibus aurora diei 7 hujus mensis illucescente, ducente militiam v. colonello *Caratto*, incolas *Madefalvenses*, receptosque ab iis *Haromszekiensēs*, ut et alios sedium harum *Csik* utriusque et minoris *Kaszon* incolas suppressandos esse disposuimus, ea quidem cum instructione, ut 1-mo, armis ignivomis se defendentes, maxime vero *Haromszekiensēs*, quorum adventus majori poena digneu sine discrimine, caedantur; 2-do, illi, qui rusticis armis resistere audebant, per hussaros et cataphractos vulnerati, ad sua habitationis loca remittantur; 3-tio, reliqui omnes non armati fugati territique repellantur; quod si vero 4-to populus hic seditiosus desperatam monstraret resistantiam, ne inutili milites regii exponantur periculo, incendio seditiosos e domibus exturbet.

Executi sunt milites sibi commissa, et cum praememorati seditiosi non modo se defenderint, verum ipsi prius ignem dederint et mutuo sese animantes, *Haromszekiensēs* cumprimis, factis globis se opporsuerint et ne quis se dedat, clamitaverunt, imo per domorum etiam fenestras scloporum ictus emisierint:

vi et armis contra illos militia agere, injectoque domibus igne tertiam circiter partem pagi concremare coacta est.

Caesi numerari eo, quod cadavera in patenti campo dispersa et nonnulla a consanguineis quoque pro honore sepulturae subducta sint, hactenus non potuerunt, quorum tamen specificationem, simulac confecta fuerit, Majestati Vestrae sacratissimae humillime submittere haud deerimus. Captivi ultra quadringentos adducti sunt, ex quibus sauciatos statim, ut et sua melius curare vulnera possint et coincolis suis documento sint, liberos dimitti jussimus, reliquis pariter captivorum (exceptis Haromszekiensibus et aliis duobus, tribusve e singulis pagorum incolis retentis) abeundi veniam impertiti sumus, alii denique, qui abjectis armis veniam a militibus petierunt, ad sua fugati, remissique sunt.

E militibus cataphractis non nisi unus sauciatus est, alius equum trajectum amisit, locumtenente quoque Kalnokiano leviter in manu vulnerato.

Haec est series tristis executionis, quam nos inde a 27. nuperi mensis Decembris, per successive ad populum in silvas expeditis commissarium, mox vice ac tandem supremum iudices regios, data denique complura mandata, quin etiam ejectione e pagis Madefalva et Tablacza ¹⁾ uxorum filiarumque absentium, ac ad suos maritos facta directione, omnibus denique viis et modis evitare studuimus, et ad quam aucta dies plebis renitentia, crescentes ejus vires, Majestatis praeter regni et publicae salutis vindicandi ratio ac avertendi multo majoris mali studium nos invitos, nolentesque et dolentes compulerunt.

Territus equidem est hoc fatali exemplo populus, quem tamen expeditis ad singulos pagos patentalibus nostris, oblata redeuntibus venia et securitate denunciata, item absentibus et dicto non audientibus gravissimae mortis poena sedare et domum revocare studuimus; nec sine effectum, cum fere omnibus jam redeuntibus ac domi suae quiescentibus nos quoque intermissam per tantos tumultos operationum nostrarum continuationem aggredi potuerimus. Non defuimus hoc etiam ipsum comiti *Antonio Mikes* notum reddere, simulque intimare, ut ipse propria sua in persona pagos circumeundo ac patentalibus nostris eo etiam expeditis publicatis populum novis motibus intentum sedare et in officio continere studeat, nec intermittat.

Disposuimus ultimo de examine, inquisitioneque capti-

---

¹⁾ Taplocza helyett.

vorum, eoque adnitemur, ut medio hujus seditionis istius auctores et coriphaei detegantur et in aprium producantur.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 266—269. lapjain.)

158.

A székely határőrséget szervező bizottság jelentése a guberniumnak a mádэфalvi vérengzésről. 1764 jan. 12.

Excelso gubernio regio. 12. Januarii 1764.

Cum non certiozem seditiosos populi hujatis, Háromszekien-sium quoque incolarum subsidio jam audacioris redditu motus compescendi vidisset commissio, perversa eius comitia armis opprimenda esse censuit. Seriem executionis ex acclusa copia relationis nostrae desuper ad suam Majestatem sacratissimam data, excelsum regium gubernium videre dignabitur. Durum quidem erat consilium, necessarium tamen, ut paucorum caede multorum salute consulatur, populusque prioris anni impunitate elatus et insolens, ad constans obsequium summae terrae principi debitum, cum aliter fieri non potuerit, sangvinis etiam profusione reducatur.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 264. lapján.)

159.

Mária Terézia rendelete és utasítása a székely határőrséget szervező bizottságnak a határőrség adózását, lőtartását, falzását, a tisztek szállását, katolikus német pap tartását s a fogarasi kerületben oláh határőr-ezred szervezését stb. illetőleg.

Bécs 1764 jan. 13.

Sacratissimae caesareae et regiae apostolicae Majestatis, dominae dominae nostrae clementissimae nomine. Dominis comitibus *Joanni Lázár de Gyalakuta*, et *Nicolao de Behlen* ac baroni *Josepho Siskovich de Ontopa*, regiis in negotio erectionis militiae limitaneae deputatis commissariis intimandum.

Altefatam suam Majestatem perspectis iis, quae praelibata commissio de nonnullis rerum sibi commissarum punctis, sub 5-ta Novembris anni proxime elapsi retulerat, dignatam esse modalitatem ab eadem commissione, cum quoad conscriptionem facultatum, tum quoad collectionem contributionis projectatam, hoc modo benigne rati habere, ut apud

milites limitaneos Siculos futuris temporibus equidem 1-mo, conscriptio facultatum aequae, ac incassatio contributionis, semper sub inspectione commendantis legionis et perceptoris regii, praesente uno officiali militari a confrontationis commissario peragatur, una tamen 2-do, prout super hac conscriptione, et respective administratione a commissione suadet, duo libri conficiantur, quorum unus in quolibet loco prae manibus militaris asservandus, alter vero regio perceptori assignandus, ita et pro regio gubernio, seu commissione ad rem contributionis curandam ordinata penes praetactos duos libros, unus adhuc, adeoque tertius formandus erit. Denique 3-tio, ut omnis, respectu administrationis quanti contributionalis, ad cassam provincialem diuturnior remora, ad haec militare inter et provinciale facile enasciturum impedimentum evitetur, contributio nequitam iuxta opinionem ipsius commissionis immediate a militari incassanda, verum pro diversitate temporis, velut alias in Transylvania observatum, huiusmodi administratio a regis perceptoribus concertanter cum militari ordinetur; consequenter pecunia e manibus contribuentis praesente semper officiali percipiatur, et perceptum cuique individuo, in sortem suae ratae defalcetur, librisque inseratur, ubi subinde pecunia percepta, a mentionatis regis perceptoribus directe illico cassae provinciali transponenda erit; hac enim ratione omnibus ambagibus, metuendisque impedimentis obviam iretur, unaque scopus attingeretur, ut ex hac concertanter jacta librorum signatione clare pateat, num contributio in re, et tempore administrata sit, quidve restantem esse causaverit, ubi subinde restantiae modelitate, et ordine dictante colligi possent.

Secundo. Schema per commissionem elaboratum isthic reaclusum, cum respectu portionum equilibrium, tum intentu subministrationis lignorum pro officialibus parcum nimis esse, quod officiales in ligno cumprimis deficientes, graviore et diuturniori in Transylvania frigore et ligno molliore in illis partibus, ut relatum, exiguo, vel non habendo aegre subsisterent.

Regulamento equidem Transylvanico, pro militia regulata subsistente ibidem reuisione, nulla quoad ligna competentia determinata, imo pretium illius pro diversitate locorum classificatum, ubi e converso in regulamento Hungarico contentum, et isthic ocyoris inspectionis ergo acclusum schema pro officialibus tam competentiam lignorum, quam naturalium fixit; jubet itaque sua Majestas sacratissima, ut praelibata commissio ulterius suam submittat opinionem, quibus rationibus inducta fuerit officialibus adeo exiguum in lignis et

naturalibus projectare quantum? An non item pro subsistentia officialium expediat cynosuram regulamenti Hungarici observare.

Quantum ad haec vecturam ligni durioris, molliorisque erga fixam 15 et respective 10 cruciferorum taxam concernit, utut nihil huic pretio obstare videatur, nihilominus subversari considerationem, an non vel ex inde cum fundamento querimoniis ansa daretur, si lignatio pro militari gratis fieri deberet.

Quare ipsa commissio una huc referet, num, ad evitandas ingratas sequelas, pro lignatione et advectione aliquam determinare taxam oporteat? numve illa pro caedendis lignis, ab officialibus praestanda merces, ad militares potius, ut pote qui certo in respectu majora, ac reliqui contribuentes, onera bajulanda habent, vel indistinctim, ad reliquos etiam provinciales se extendere deberet.

Ubi caeterum in uno, alterove loco communis non reperiatur silva: hoc in casu sedes ita disponet, ut officiales eodem pretio, quo alii commilitones, ligna habere possint; unde nec projectum ipsius commissionis, nempe, ut in huiusmodi locis illocati officiales lignum aequae ac reliqui incolae emere tenerentur, vel eam ob rationem approbari posse, quod prioribus non nisi beneficium advectionis, erga supradictam 15 et respective 10 cruciferorem taxam suffragaretur, huiusmodi officialium autem, respectu aliorum commilitonum, multo deterior conditio foret.

Tertio. Sacratissima sua Majestas benigne annuit quidem, ut militiae limitanae Transylvaniae equi tempore pacis in summo servitio citra militis culpam interituri juxta projectum commissionis 25 florenis Rhenensibus singillatim bonificentur; reflectendo tamen ad belli tempora illam obversari considerationem, quod experientia teste miles in exercitu constitutus equum tali pretio comparare nequeat, hinc sua Majestas sacratissima ne quid posceret, quod vires huiusmodi militiae excederet, utque equis continuo instructi maneant, clementissime resolvit, equos contra hostem perituros semper in natura expensis aerarii comparandos esse.

Quo autem omni hac in parte metuendo occurratur dolo, per consequem ne aerarium equis aetate, ut natura fert, inhabilibus resarciendis oneretur, ea est suae Majestatis sacratissimae voluntas, ut omnes et singuli proxima lustratione conscribantur minus idonei, aut proxime interituri, ut ipsi alios procurent, notentur, comparati e converso bellico commissario, et impartiali super arbitrio ad dignoscendam habilitatem in assentatione producantur.

Quarto. Assentit quidem sacratissima sua Maiestas, ut juxta projectum ipsius commissionis ad aedificanda in sedibus Siculicis, quae adhuc requiruntur officialium quartieria, omnes incolae nunc dictarum sedium indiscriminatum, sive militares sint, sive provinciales, aequaliter concurrant; ita tamen, ut quemadmodum tali in passu apud comitatus quoque usu venit, non modo vecturae, et manuales operarii, verum etiam materiale, quod emere necessum non est, ut sunt lapides, arena, limus etc. gratis procurentur, adeoque non nisi opifies, et illa materialia, quae immediate aere parato comparanda sunt, solvantur, et huiusmodi expensae e cassa provinciali supportentur. Quod praeterea ad reparationem horum quartieriorum attinet, eo modo, velut apud alios limitaneos usu venit, procedendum, per consequens, expensae necessariae, quantum illa sarta et tacta conservare oportet, nisi fors culpa unius, aut alterius officialis inquantierisantis deteriorarentur, e concernentia vacantis officialium salarii pro tempore intercalari remanentis, et hoc fine deinceps in unam cassam comportandi suppeditabantur. Demum ne huiusmodi aedificiis sedibus Siculicis ad semel justo gravius onus accrescat, res hoc modo invianda erit, ut structura similium non ad semel urgeatur, sed pedetentim peragatur, officialibus in hospitiiis, quae actu tenent, porro quoque gratis permansuris.

Quinto. Punctum in ingressu instructionis positum, quod videlicet militi intertentio a die sui in servitium ingressus suppeditabitur, eo intellectum vult benigne sacratissima sua Majestas, ut illis commendatis, qui ultra unius diei spatium usquequo ad stationem designatam pertingant, conficiunt, a die motus e domo durante itinere competens stipendium praebeatur, ubi e converso a vigiliis reversuris pro tempore reditus nihil amplius obveniet.

Sexto. Rescriptum iam antea fuit sub 16-ta proxime elapsi mensis per consilium aulae bellicum ipsi domino baroni *Siskovich*, quibus ex rationibus cruciger diurnus pro extraneis subofficialibus, chyrurgo videlicet, hospitiorum designatore etc. apud incolas illocatis applacidari nequeat, et quo intuitu horum extraneorum individuorum intentio specialiter directa sit, informationem super eo proxime dandam praestolari.

Septimo. Rescriptum ea occasione una erat dubium, hic videri pro cura animarum, penes quamvis legionem tempore etiam pacis patrem castrensem, vel unum aliumve missionarium ordinare, de eo proinde commissionem praelibatam deliberandum habere, an non in militia constituti catholici,

existentibus undiquaque in vicinitate religiosis, sufficienter cultui divino vacare possint.

Quandoquidem autem sacratissima sua Majestas praepriis ex illa consideratione, ne infirmis solatium spirituale desit, clementissime resolvit, ut penes quamvis legionem etiam tempore pacis clericus catholicus Germanus, pro officialibus Germanis, et reliquis illius fidei addictis, non quidem illo, quod in submissis schematibus tempore belli excisum est, annuo 200 florenorum salario, sed imminuta tempore pacis, velut ab ipso praelibato domino barone *Siskovich* projectatur, menstrua 15 florenorum competentia ordinetur; qui clerici, ne sinistra fors impressio in natione causetur, penes staabum manebunt, et quoad in provincia degent, ab omni, paracho temporaneo competente jurisdictione abstinebunt; per consequens nec milites limitaneos, nec illorum officiales propria auctoritate copulabunt, nec actus baptismales, vel funerales inter illos (nisi obtenta a paracho loci speciali venia) cum dispendio huic inviolabiliter reservatae stolae exercebunt, quin potius absque praejudicio jurium parochialium infirmis catholicis solatio spirituali assistant, atque juventutem impenitentem in articulis fidei erudiant.

Hinc ex parte praelibatae commissionis disponenda disponentur, cumprimis autem opportuna occasione militiae limitaneae ad captum bene explicandum erit, hos clericos, ut praeattactum, unice fine pro catholicis peragendi cultus divini ordinatos esse, per consequens juxta assecurationem in patentibus nuper exaratis contentam, militiae limitaneae datam, clerum ejusdem in absoluto animarum cura, et jurisdictione reliquisque juribus porro protectum iri.

In his consistunt puncta provinciale concernentia, respectu quorum praelibata commissio, mutua invicem concertatione, juxta praescriptum ulterius procedendum, simulque reflectendo ad benignam sacratissimae suae Majestatis de perlustranda, inque mappam conjicienda parte, pagisque districtus Fogaras, pro inhabitatione unius regiminis Valachici necessariis 10-ma currentis mensis intimatam ordinationem projectum, an non ad lienam ducendam in compensationem locorum hanc tangentium alia loca aequivalentia cedi possent, formandum habebit. Informationesque vigore novissimae ordinationis ex parte commissionis in corpore per regium gubernium, ad cancellariam regiam Transylvanicam aulicam inviandas submittet, caeterum alia quoque puncta, quae praeter praemissa domino generali campi marschalli locumtenenti baroni a *Siskovich* via consilii caesareo regi aulae bellici sub dato hodierno intimatur in advoluto communicari.

Eadem altissima in reliquo praelibitae regiae commissioni gratia sua caesareo regia ac principali benigne propensa manet.

Datum Wiennae Austriae, die decima tertia mensis Januarii anno 1764.

Gabriel com. Bethlen m. p.

Jo. Josephus a Pelzer m. p.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 302—305. lapjain.)

160.

Br. Siskowicz altábornagy gr. Daunnak, a haditanács elnökének. Csík-Rákos 1764 jan. 14.

(*Kivonat.*)

Küldi a háromszéki felkelők szétverésénél megöltek, sebesültek és eltűntek lajstromát és a bizottságnak ó Felségéhez a gubernium útján felküldött jelentését (t. i. *a mádfalvi vészről!*). Jelenti egyúttal azt is, hogy a szétugratásnak megvolt a kívánt eredménye, mert nemcsak minden csoportosulás megszűnt, hanem az emberek mind Csíkban, mind Háromszékben serényen jelentkeznek a fegyverfelvételre. De meghagytam a székely ezredek commandánsainak, hogy a fegyverkiosztással kissé késlekedjenek, úgy hogy a mint a bizottság az összeírással előhalad, csak úgy és akkor osztassanak ki a fegyverek, és pedig kevésssel az eskütétel előtt.

Nincs többé akadály a határórség teljes felállítására előtt és bizton remélem, hogy jövőre sem kell felkeléstől tartani. Remélem, hogy bár csak 6000 kiosztandó fegyver van a gyalogság és 1500 a lovasság számára, a székely ezredekben, nagyobb számmal lesz szolgálatra képes ember az összeírásnál, *ha Felséged a bizottságnak megengedi, hogy minden szabad székelyt katonaságra kényszerítsünk* és azokat az említett 4 osztályba sorozzuk, a miről Gyergyóból már beküldöttem a batalionról és a huszár compániáról szóló kimutatást.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, febr. 183/2.)

161.

Hivatalos kimutatás a madéfalvi veszedelem alkalmával meghalt, megsebesült és eltűnt székelyekről. K. n. (Melléklet br. Siskowicznak gr. Daunhoz, a haditanács elnökéhez írt 1764 január 14-én írt jelentéséhez.)

Specification.

Was von nachstehende Dörfern todt geblieben, blessiert worden, verlossen und unwissend verlohren gegangen, bey der den 7-ten Januarii 1764. zu Madefalva beschehenen Zerstreuung deren zusammenrottirten Secler.

Nahmen deren Dorfschaften	Anzahl deren				Summa deren
	toten	blessirten	annoeh ver- loffenen	unwissend ver- lohren	
Rakos	—	—	2	—	2
Görcczfalva	1	1	—	—	2
Vacsárcsi	—	1	—	—	1
Madefalva	2	13	4	16	35
Szent Mihály	3	—	—	1	4
Szepviz	4	3	—	—	7
Szent Miklos	1	1	—	1	3
Borsova	1	1	—	—	2
Delne	1	1	—	1	3
Pálfalva	2	2	—	—	4
Meneság	4	12	—	3	19
Szent György	1	—	—	—	1
Mindszent	4	5	—	—	9
Szent Lelek	5	2	—	—	7
Szent Márton	—	3	—	—	3
Taplocza	3	8	—	2	13
Sz. Király	1	1	—	—	2
Sz. Simon	2	—	—	—	2
Csatoszeg	1	5	—	—	6
	36	59	6	24	125
Hierzu die von dem Hauptmann Römer zu Madefalva begrabene, so vermuthlich Haromszéker	40	—	—	—	40
Dann hat der Müller von Madefalva in dem wasser gefunden	12	—	—	—	12
Summa	88	59	6	24	177

(Egykorú írat az orsz. levéltárban, az erd. kancz. o. 126. szám alatt.)

162.

A királyné határozata br. Siskowicz 1763 decz. 31. jelentése alapján a haditanács előterjesztésére. Bécs 1764 jan. 25.

(Kivonat.)

Minthogy fődolog a rend és nyugalom helyreállítása, a fősúly fektetendő bujtogatók kipuhatolására s bűnök szerint élet-halál büntetésekre és javaik elkobzására. E végből kínzás (tortura) is alkalmazható. A feladónak 100 forint jutalmat kell kitűzni fejenként. Ennek a vezetésére egy bűnvizsgáló (criminal) bizottság küldendő ki, a főbizottság igazgatása alatt. E bizottságban néhány erdélyi s néhány ügyes katona tiszt legyen, mire nézve az erdélyi kancelláriának rendeletet adtam. A haditanács az erdélyi kancelláriával egyetértve adjon útastást ennek a bizottságnak. Valjon nem kellene-e néhány ügyes hadbíró (auditor), a ki a nyelvet érti, oda küldeni s valjon az ismeretes trieszti vizsgálóbíró (malefiz-richter zu Triest) *Della Porta* nem volna-e oda küldhető, hisz ott úgy is többnyire minden latinul megy.

A mi a *Buccow* javaslatát, az összes kiváltságok elvételeéről és ennek a területnek a katonaság számára (ad militare) átengedéséről illeti: *Siskowicz* és a bizottság véleménye kikérendő, a nélkül, hogy tudatnák velők, hogy a javaslat *Buccow*tól származik. Különben sem lehet erről a bűnügyi vizsgálat befejezése előtt határozni.

Maria Theresia.

Kívül: Jan. 25.

(Német eredetije a bécsi hadi ltrban 1764. 650/7. sz. a.)

163.

A székely határőrséget szervező bizottság rendelete arról, hogy a határőrök adója miként szedessék be. Csík-Szent-Imre 1764 jan. 27.

Methodus.

Mely szerint az adó kétharmad része iránt a confrontationak, beszédésnek és administrationak, a Csík, Háromszék és Bardóc székely székekben, a szélybeli katonákra nézve kelleik kezdetelni, igazgattatni és véghez vitélni.

1-mo. Három tabellák, vagyis adózó könyvek fognak készíttetni, melyeknek egyike a királyi guberniumnak, vagyis az adó dolga folytatására rendeltetett commissionak küldet-

tezik, a második a perceptorok és confrontatoroknak, az harmadik pedig mindenik faluban ott lakos katonák kezénél hagyattatik.

2-do. Minekutánna azon tabellák a királyi gubernium rendelkezésből kiosztattatnak, és a regius perceptorok kezekhez jutnak, ezek által tudósíttatván a regement commandánsa, hogy már egész készület meglégyen a confrontatio elkezdéséhez, azon commendáns, a kiadott királyi parancsolat szerint, mindenik confrontator mellé tisztet adjon compániánként, a kik által a confrontatio az eddig szokott mód és rend szerint végbe vitessék, és azontúl minden szélybeli katonának czédola adattassék, melyben elsőbben az egész főre és facultására esett adónak summája kitétessék, azután pedig annak egy harmada kivétetettvén, jegyeztessék meg újra, mennyit tégyen annak a katona által megfizetendő két része. A mely tisztek mindazáltal csak a szélybeli katonákra nézve tartoznak jelen lenni a confrontation.

3-tio. Tétetessék minden faluban katonabíró, két alatta való polgárral, kik hivataljok idején az hadi szolgálat alól vétessenek ki; az egyik polgár katonából, a másik pedig, ha hol jobbágyok találtatnak, jobbágyból tétetessék. Kikhez adattassanak bévett szokás szerint 12 esküdtek; a katonák mindkét félnek számához mérsékelve a jobbágyokkal megegyítettvén; kik is mindazonáltal azért az hadi szolgálatból ki nem vétetnek és együtt ezek a közönséges gazdaság és falusi törvénykezést és az alább megírt mód szerint az adózásnak dolgait is folytassák.

4-to. Ezen falusi bírák, polgárok és esküdtek augusztusban elválasztassanak és a regement commandánsa által, arra rendetett tisztnek és vicekirálybírónak minekutánna praesentáltatnának, szeptembernek első napján, ugyan előttök béeskettessenek, azért pedig kiváltképen ezen időben, mivel a confrontatio ekkor kezdődik, és többire a következő esztendőre való főpénz, mely különben 1-mo Novembris kezdődik a katonák fizetésére való nézve, előre szokott szedettetni, mely pénzt rendesebb új bíróval szedettetni, mint az előbbinivel, nehogy talán a két esztendőbeli adó állapotja összezavartassék, vagy valami praevericatio is történjék. Az előbbeni bíró pedig csak tulajdon azon folyó és hamar hanyatló esztendőbeli adónak felszedésében munkálkodjék.

5-to. Falu notáriusa, vagyis íródeákja, a felséges rendelkezések szerént, mindenik falunak a katonák közzül engedtessek, kinek minthogy kötelessége kinek-kinek adóbéli adminisztratióját feljegyezni és a militaris tiszt előtt a tabellákba beírni, az alatt a tejendő hadi szolgálattal elmellőztetik.

6-to. A hadi tisztek minden héten rendeljenek egy bizonyos adóbéfizetésnek napját, melyen minden katona különösen akármi kevés summácskát is a tiszt házához vinni és ott a bíró kezéhez adni tartozzék, mely e szerint gyűjtött pénzt a notárius által ember szám szerint tabellában, és azoknak czédulájára maga jelenlétében íratasson bé, hagyván a pénzt a bíró, vagy notárius kezénél. A mely falukban pedig hadi tisztek nem laknának, oly napot rendeljenek minden héten, a melyen azon tisztek az olyan falukban mehessenek és a feljebb írt mód szerint az adót maguk előtt administráltathassák és jegyeztethessék fel is.

7-mo. Az e szerint beszédett pénzt mindenik falu maga bírása és notáriusa által az individualis administratio tabellájával mindenik hónapnak a végén, azon hónapnak végződése előtt, mindenik compagniának külön-külön kirendelendő napon, a regius perceptorhoz küldje, ki is nem másképpen, hanem a regiment commendánsától, a végre rendelendő tiszt jelenlétében vegye bé, és mindenik szélybéli katonának, az ő réá esendő egész summának két harmad részéből azt defalcálja, avagy húzza le, és az adózó könyvekbe írja bé, az e szerint bevett adót végtére a regius perceptorok a provincialis cassába egyenesen szolgáltatassák bé.

8-vo. Következvén továbbra a számvételnek ideje, a midőn a regius perceptor a regiment commendánsának, hogy az idő eljött, jelentést fog tenni. Ez a perceptor által a bíraktól veendő számadásra hasonlóképpen hadi tisztet rendeljen és nevezzen, hogy azon időben a perceptornál jelen lehessen.

9-no. Mivelhogy a lovas regiment commendánsával, ki Csíktól messzire Háromszéken lakik, a regius perceptorokkal késedelem és az helynek messzire való voltára nézve, fáradság nélkül szükséges correspondentiát tartani nem lehet, ebben is a királyi szolgálatnak könnyebbítésére és serényebb előmozdítására a gyalog regimentnek commendánsa a contributio dolgában kiadandó rendelkezéseit a Csík-, Gyergyó- és Kászónba igen szélylyel levő három lovas compania kapitányaival idejünköránt közölje, hogy azok a magok companiái numerussában mind magokat az olyatén rendelkezésekhez alkalmaztathassák és alatta való lovas katonájokat mind a confrontatio, mind pedig az adó beszédés és administratio aránt oly móddal, mint a gyalogokat, oktathassák és kormányozhassák.

Ezt világosan megértetvén, hogy a falusi katonabíraktól akár gyalogok, akár lovosok légyenek azok, minden rendbéli lakosok in oeconomicis, juridicis, pagensibus, contributionalibus, illendő függéssel tartozzanak lenni. Mely mindazonáltal

egyedül csak Csíkra való nézve értetik, azért, hogy Háromszéken helyben levő regimentek commendánsai és perceptorai ezekről egymással tanácskozhatnak és egyenlő értelemből szükséges rendelkezéseket tehetnek.

E regia commissione Csík-Szent-Imre 27-a Januarii 1764.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 306—307. lapjain.)

164.

Az erdélyi, ill. székely határőrségi ügyekben tanácskozó vegyes bizottság jegyzőkönyve. Bécs 1764 jan. 29.

(*Kivonat.*)

Az erdélyi kancellár gr. Bethlen Gábor elnöklete alatt, továbbá *Lacy* a haditanács részéről, *Bruckenthal* erdélyi prov. kancellárius, 4 udvari tanácsos (köztük Horváth Sándor az erdélyi kancellária részéről) s 2 udvari titkár (köztük az egyik Cserei), mint udvari tanácskozó vegyes bizottság azt a határozatot hozza a székely határőrség szervezése ügyében, hogy a zavarok előidézőinek kipuhatolására egy *vizsgáló-bizottság* küldendő ki, katonai és polgári tisztviselőkből vegyesen. A katonai (haditanács) részről azt kívánták, hogy az elnök katona legyen.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, febr. cs. 177/2.)

165.

Kászonszék közönsége folyamodványa a határőrség szervező bizottsághoz, régi kiváltságalkban való megtartásuk érdekében.

K. n. (1764 jan. 30.)¹⁾

Méltóságos királyi commissio!

Érdemünk felett való kegyelmes pártfogóink!

Bátorít Excellenciátoknak nagyra kiterjedett kegyessége, és Csík-Taploczán alázatosan nyújtott kérésünkre költ vigasztaló válasza, magunkhoz pedig és maradványinkhoz természetes kötelességünk kételenít, hogy nyolcz koronás fejektől, császári és királyi felségektől, törvényes fejedelmi méltóságoktól kegyelmesen engedtetett és sok ízben megerősített privilégiumunkat, mint eleink vérével és halálával nyert örökségünket, meghajtott fővel újra előadjuk. A melyből déli napfénynél fényesebben megtetszik mind az, hogy Csíktól

¹⁾ A bizottság jan. 30-án tárgyalja ezt a kérvényt. (Ld. jkv.)

megválva különös székünk légyen, mind az, hogy magunk közül bírót választthassunk, és a mely perek közöttünk származnak, a tőlünk választott bíró előtt, nem más helyen, hanem székünkben mindaddig folyjanak, míglen per viam apellationis másuvá nem provocáltatnak. De az is minden kétség kívül a beadott privilégiumunkból kilátszik, hogy valamint pereink eligazítására bírát, úgy hadi tisztet is vezérül magunk közül választani szabadságunkban hagyattatott. Ezeken kívül homály nélkül, a már említett privilégiumos leveleinkben feltalál-tatik, hogy magunk havasinknak Moldovára általkelő ös-vényin híven vigyázzunk, nem különben az is, hogy hada-kozásnak idején más helyekre havasinkról menni ne kény-szeríttessünk, hanem belli gerandi immunitate fruáljunk, tagad-hatatlanul elucescal. Mert minnyájan állallátták a nagy emlékezetű bölc koronás fejek, hogy nem kevesebb hasznót e vég és más székektől távol rekesztetett helységben szorgal-matos őrizetünkkel tenni fogunk, mint mások az hadakozás mezejire kiszállásokkal. Mind ezekre nézett nem magunkból, hanem királyi és fejedelmi hatalomnak teljességéből adatott privilégiumunkból (mely ez óráig tudtunk szerint nem cassál-tatott) vévén fundamentumot, egész alázatossággal esedezőnk :

Elsőbben azért, hogy ha valamit kérésünkben kedvetlenül ejtenénk, azt Excellentiátok, mint kegyelmes szívú urak, elégtelenségünknek, hogy sem mint sérelmére gondolt talál-mánynak magyarázni atyáiképpen méltóztassanak.

Ily reménységtől tápláltatván, másodszor reménykedünk, hogy törvényes causaink ne más helységben erigálandó dicas-teriumban, hanem magunk székünkben, mint ennekölte, úgy ezután is agitáltassanak mindaddiglan, míglen a per-lekedő felek végső ítéletet, vagy per viam apellationis felsőbb forumra magoknak útát vesznek. A minthogy sokszor denotált privilégiumunk is ezt hozza magával, a külső székeknek pedig távolléte, és a miatt költségünknek fáradságunknak sokasodása, oeconomiánknak csonkúlásával, ha mi hallgatnánk is ezért, hathatósan perorál. Nincsen is ebbéli kérésünk teljesítésében ő Felségének legkisebb kára, mivel azon sallariummal, melyet a continuum judiciumon Kászon részéről lejendő két assessor-nak kelletnék fizetni, itten nálunk annyival, sőt kevesebbel a judicaria sedes complete megtartathatik, a népnek is fenn-írt terhe könnyebbítettik. Nem is lehet félni, hogy e kis hely-ségben causák proteláltassanak, ha kiváltképpen minden héten törvénytételek lesznek. Ide járúl az is, hogy eleink fegyverrel, hívséggel nyerték a törvényes széket. Helységünkben azért örö-kös fájdalmunkra leszen, ha most a fegyver felvételével, kirá-lyunkhoz való engedelmességünkkel, attól el tanálánánk maradni.

Mivel pedig bíró nélkül a törvényes ítéletek tökéletességére nem mehetnénk, e végett harmadszor esedezésünket közben szállítani merészelnék, hogy régi szabadságunk, szokásunk és gyakran nevezett privilégiumunk tenora szerint e gremio nostri armalis vagy primipilaris nemes emberekből igazságos bírát szabad legyen választanunk, ki is ő Felsége kegyelmes confirmatioja után mulhatatlan a törvényes processusokban bizonyos számú és törvényhez értő assessorokkal, kinek-kinek igazságot szolgáltatasson népünkben.

De negyedszer, ha praeter omnem spem ebben igaz kívánságunknak tárgyát el nem érhetnők, és míg a királyi tronusnál sebeink orvoslását keressük, csakugyan kedvünk ellen más székben a continuum iudiciumra kételenítettnek fáradni, ottan is valakik székünk részéről assessori hívtalban fungálnak, juxta continentiam toties fati privilegii nostri elsőbbször a communitástól libere választassanak, hogy így azok ellen való exceptioja a communitásnak elmetesződjék, mivel e nélkül olyanok lehetnek bíránk, kik vagy a communitást offendálták, vagy attól offendáltattak.

Neveljük ötödször azzal is esedező kérésünket, hogy noha mostan mind a szükség, mind a józan okosság és ő Felsége szent szándéka azt kívánja, hogy a külső tisztektől a militare exercitiumot felvegyük, mindazáltal, ha annyira tökéletesek válnak közülünk, hogy hasonlóképpen, mint a külső nemzetből valók, megtanuljuk a hadi exercitiumnak közönséges mesteriségét, akkor magunk közül választott tisztünk engedjék, de míg azon tökéletességre lépnének is helységünk vigasztalására, közülünk felsőbb tisztségre mostan is, promoteáltassék, mivel privilégiumunktól nincs szándékunk recedálni.

Továbbá hatodszor illendőképpen instálni bátorkodunk, hogy más helységben lévő havasokra, városokba és várakba ne adigáltassunk szolgálatra, strázsára járni, hanem magunk havasain, nemcsak békességnek idején, hanem hadakozáskor is, a mint a kelleténél többször előhozott privilégiumaink tartja, honnyunkban meghagyattassunk, és a kiadandó Regulamentum szerint vigyázzunk.

Nem hallgathatjuk el hetedszer, hogy azért ne intercedáljunk, hogy mint azelőtt in politicis Csíkhöz affiliálva voltunk, úgy ezután is a csíki regimenthez lovas és gyalog kassoni katonák conjungáltassanak és onnan militaris ordinatiókban, a mennyiben privilégiumunkkal nem fognak ellenkezni, dependáljanak.

Végtére mivel erdőn inkább, mint mezőn lakunk, földünk terméketlen és minden questustól el vagyunk rekesztve,

annyira, hogy többire szegénységgel, mintsem gazdagsággal bővülkjünk, erre nézett contributionkból relaxatiót, kivált azoknak capitális taxája iránt, kik kevés, vagy éppen semmi facultással bírnak, alázatosan implorálunk. De azok iránt is, kik eddig székünkben becsületes hivatalukban voltak, hogy mostanában prae aliis altisztségekre felvétessenek, Excellentiátok gratiáját óhajtva várjuk.

Ezek valának méltóságos királyi commissio, kegyelmes uraink, melyeket teljes megalázásunkkal Excellentiátok kegyelmessége elejében kívánva kívántunk terjeszteni. Nincsen is egyéb hátra, hanem hogy nagykezü, nagyérdemű hatalmas patrocíniumát megírt kérésünk teljesítésére fejünk hajtásával, alázatossággal kérjük, vagy, ha kívánságunk reménlett kimenetelt nem vehetne, sokakkal közlött istenes gratiáját azzal is nevelni méltóztassanak, hogy a királyi trónushoz Excellentiátok kegyes és hathatós recommendatioja és passusa mellett privilegiumunk megmutatására felmehezzünk oly végre, hogy az honnan lett annak eredete, onnan újra nagy siralmas romlása, vagy kegyelmes megerősítése következék.

Azalatt örvendetes választ várván, a kegyelem Istenénél mi is Excellentiátok virágzó, hosszas életéért esedezni meg nem szűnünk, és magunk igaz ügyünk ajánlásával maradunk

Méltóságos királyi commissio, Excellentiátoknak

alázatos érdemetlen szolgálí
nemes Kászon székek
közönséges lakosi.

Hátírat: Az méltóságos királyi commissiohoz, 6 excellentiájokhoz a benn megírt nemes kászonszéki közönséges lakosoknak igen alázatos (!).

Más kézzel: In Taplocza vel Kászon-Fel-Tíz.

(Halmágyi kézírása, Protocolluma 270—271. lapjain.)

166.

A székely határőrség szervező bizottság rendelete a megromlott fegyverek kicseréléséről és a királyné által a székely ezredekhez rendelt katolikus német papokról. K. n. (1764 jan. 31.)

Jóllehet ugyan méltán megkívánhatta volna dicsősegesen országló felséges apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunk, hogy a mely székely katonák a közelebb eltölt 1763-ik esztendőben kiosztott és felvett királyi fegyvereket kevesebb vagy nagyobb mértékben megromolva letették,

azoknak hibáit és romladozásait magok tulajdon költségekkel helyben állítsák; mindazonáltal maga született anyai nagy kegyelmességét méltóztatott abban is ő Felsége azon szélybéli katonáira kiterjeszteni, és ennek tudtokra való adását kegyelmesen parancsolni, hogy jövőendő állhatatos hívségeknek és vitézi kívánt szolgálatjoknak jó reménsége alatt, nem nézvé az azon büntetésre inkább, mintsem ily különös kegyelemre érdemes cselekedeteket, a megromlottakat ép fegyverekkel ez úttal felváltani kegyelmesen parancsolta. Mely királyi kegyelem valamint kiváltképpen való háládatosságot érdemel, úgy köteleességében áll mindeneknek, hogy ennekutánna a kihirdetett királyi kegyelmes patensek szerint kiki maga fegyverére jó gondot viseljen, másként maga gondatlanságából történhető hibáit azoknak tulajdonából pótolni kételenítettik.

Ennek felette e végére jutott holnapnak 13-ik napján, ezen királyi commissiohoz küldött kegyelmes decretuma által, kegyelmesen parancsolta azt is ezen szélybéli székely katonaságnak tudtára adattatni, hogy ő Felsége az erőtleneknek lelki vigasztalására igen kegyelmesen resolválta, hogy minden székely regimen (!) mellett, békességnek idején is, a német tisztek és más catholica vallásbéliek kedvéért, ugyan catholicus német páter, hónaponként járandó 15 forint fizetéssel rendeltessék; kik is, nehogy a nemzetben talán balvélekedés okoztassék, a Staab mellett és azon hivatalban maradnak, minden azon időbeli parochusnak tartozó egyházi hatalomtól magokat elvonják s következésképpen sem a szélybeli katonákat, sem ezeknek tiszteit tulajdon magok hatalmukból egybe nem esketnek, sem pedig ő közöttök keresztelés, vagy temetésbéli papi szolgálatot (hanemha erre az helynek parochusától különös engedelmet nyernének), az ennek számára változhatatlanul hagyatott stolának kárával nem gyakorolnak; sőt inkább a catholicus betegeknek lelki vigasztalásokra, a parochialis praeiudiciuma nélkül assistálnak és a tulajdon ifjúságot az hitnek ágazatira tanítani fogják; és így ezen papok egyedül csak a német catholicusoknak rendeltetennek az isteni szolgálatnak végben vitelére, és következésképpen a minapiban publicált és a szélybéli katonáknak kiadott patensekben lévő assecuratio szerint, az ők clerussa az teljességgel őket illető lelkekre való vigyázásban, hatalmokban és egyéb jussokban továbbra is megoltalmaztatnak.

Hátírat: Ordinationes commissionis de permutatione de-structorum armorum et capellano legionis, ordinariis parochis non praejudicatur. 31-a Jan.

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 274. lapján.)

167.

Báró Bornemisza Pál Csík-, Gyergyó- és Kászonszék főkirálybírájának emlékirata a székely határőrséget szervező bizottsághoz, melyben hivatalától felmentését és másutt alkalmazását kéri. (Kászon-Feltíz) 1764 február 1.

Méltóságos gróf Praesidens úr,
 Méltóságos gróf Főcommissarius úr,
 Méltóságos l. b. Generális úr,
 Nékem jó uraim s pátronusim!

Lévén én nekem mindenkor mindenek felett hív indúlatom és gyors igyekezetem azon, hogy felséges Asszonyunk kegyelmes szándékát, szent akaratját egész szorgalmatossággal teljesítem és véghez vigyem, a mint is ezen limitanea militiának erectiojában megvalósítani aztat szándékoztam vala; de hogy éppen oly csendességgel, a mint aztot Excellentiátok véghez vinni kegyesen igyekeztek és szándékoztak volna, meg nem esett: reménlem Excellentiátok kegyessége és igazsága az megesett és néptől patrált cselekedetet nem nékem, hanem azon népnek hitetlenségének tulajdonítani méltóztatnak, melyet én távoztatni ugyan igyekeztem, hirdetvén kinek csak lehetett, magyarán is megmondván, hogy ő Felségének egészen meghatározott akaratja lévén azon limitanea militiának felállítása, az ellen senki maga veszedelme nélkül nem állhat; annakokáért ismervén lelkemnek tiszta esmérete szerint magamnak ártatlanságát mindenekben, bátorodom eképpen Excellentiátokhoz alázatosan folyamodni:

Elsőbbször, hogy az felséges udvarnál teljes igaz és hív igyekezetemről csekély személyem felől emlékezni hathatos erejek által méltóztassanak, hogy tuábbra (!) ¹⁾ is azon felséges udvarnak kegyelmességéből részesedni méltóvá lehessenek.

Másodszor látván, tapasztalván Excellentiátok aztat bölcsen, hogy az nép még egész hűtben nem volt, hogy éppen ő Felsége kegyelmes szent akaratja lett volna azon militiának felállítása, hanem az első conscriptionnak és mérésnek alkalmatosságával közöttök járván, minden királyi parancs nélkül az akkori conscriptionnak és mérésnek végbevitelét csak tőlem gondolt dolognak állítván lenni, még most is némelyek fejekben tartják; azért nem az egész népnek, de némely megátalkodott ²⁾ embernek maga meggondolatlan cselekedetétől tart-hatok: instálok Excellentiátoknak, az felséges udvarnak kegyes

¹⁾ Az orsz. ltrban: továbbra.

²⁾ Az orsz. ltrban: átolkodott.

recommendatiojok mellett, más, annak idejében eléadandó szolgálatnak és tisztségnek elnyerése birodalma mellett kegyesen repraesentálni méltóztassanak az én szolgálatból való szabadulását; mivel az coll. iudiciumnak is felállani hogy kellett; gyakrabban megjelenésem kívántatnék, de az nagy távollétele miatt kevés vagyonomnak, nagy károm nélkül nem lehetne, melyet távoztatni igyekezném, mivel Isten ő szent felségétől már alkalmas számú gyermekekkel megáldattattam és azoknak ha most jövődóbeli jó karban való hagyásokról, nevelésekről nem ügykezem, nem gondolkozom, ha az idő telése mián megnehezédném, akkor azon keresztény atyai kötelességem szerint való célomtól elesném.

Harmadszor instálok Excellentiátoknak, az méltóságos regium gubernium előtt interponálni magokat méltóztassanak, hogy míg a felséges udvartól a resignatiom iránt kegyelmes válassom nem jön, addig engem az töllem felállítandó continuum iudicium mellett ülni és lenni ne parancsoljon, az felül megírt okokra nézve, főképpen, hogy a nemes székekben jószágom sincs, melyből magam segíthetném.

Mely alázatos kérésimben midőn Excellentiátok patrociniumát és gratiáját esedezném, magaim abban egész bizodalommal ¹⁾ alázatosan ajánlom és maradok

Excellentiátoknak
1-ma Februarii 1764.

alázatos szolgálja
B. Bornemisza Pál m. p.

(Egykorú másolata az orsz. levéltárban Erd. Canc. 1764. 126. sz. a.; más példánya Halmágyi Protocolluma 315. l.)

168.

A székely határőrséget szervező bizottság jelentése Mária Teréziának, Kászonszék kívánalmairól, úgy Caratto alexredes és báró Bornemisza Pál kérelméről. — Kászon-Feltíz 1764 febr. 2.

Suae Majestati sacratissimae.

Kászon-Fel-Tíz 2-da Februarii 1764.

Absoluta militari sedium Siculicalium Csik utriusque Gyergyó et Kászon conscriptione, continuationem *Protocolli Diurnorum* nostrorum actorum sacratissimae Majestati Vestrae humillime submittere et simul statum conscriptorum in iisdem militum in accluso extractu representare sustinemus. ²⁾

¹⁾ Az orsz. ltrban: bizodalommal.

²⁾ Ld. a kötet végén.

Prodixerunt incolae sedis Kásson in communi coram nobis privilegia sua a nonnullis regibus quondam Hungariae, principibusque Transylvaniae ipsis collata et etiam a divo imperatore *Leopoldo* confirmata, memoriali suo die proxime transacti mensis Januarii Protocollo nostro in extractu inserto adnexa, quorum privilegiorum bina alterum a principe *Gabriele Bahlen*, alterum vero ab aliefato imperatore *Leopoldo* impetrata obrasa, correcta et fulminata esse comperientes, eadem retinenda, a gubernioque regio Majestatis Vestrae pro secutura fulminantium via juris prosecutione seu per sacratissimam Majestatem Vestram, seu vero per praelibatum gubernium ordinanda, transmissimus, data quoque ad memoriale illorum resolutione nostra ejusdem diei protocollo illata.

Accludimus porro memoriale commendantis primi Siculorum regiminis v. colonelli a *Caratto*, nobis porrectum, praecesque ejus nostra etiam experientia justas Majestatis Vestrae clementiae et liberalitati demisse commendare non dubitamus.

Exhibuit praeterea commissioni baro etiam *Paulus Bornemisza* sedis Siculicalis Csik supremus iudex regius memoriale suum, qui siquidem inter alia sub spe secuturae consolationis a moderno suo officio liberari petat, hoc autem a suprema Majestatis Vestrae voluntate dependeat, illud etiam sacratissimae Majestati Vestrae humillime representandum esse existimavimus, indesinenti fidelitate perennaturi.

(Egykorú másolat, Halmágyi kezeírásával. Protocolluma 314. l.)

169.

Mária Terézia az erdélyi főkormányzóknak, a bűnvizsgáló bizottság mlként szervezése és működése ügyében. Bécs, 1764 febr. 6.

(Kivonat.)

A mit a szervezendő bűnvizsgáló bizottság ügyében rendeltünk, melynek feladata lesz kikutatni mind a felcsiki múltkori váratlan eset és zavarok koripheusait, zászlóvivőit és a többi bujtogatókat s tanácsadókat, mind az izgalom és bujtogatás fundamentumát, azt jan. 28-án kelt rendeletünkben megírtuk.

Minthogy célunk a nyugalmat minél előbb helyreállítani, az utasításhoz pótlólag a következőket akarjuk veletek tudatni :

1. Azt akarjuk, hogy a bizottság 7 tagból álljon, katonai és polgári tagokból, egy jegyzőből (actuario), két hadbíróból

(auditor), kik a magyar nyelvet jól tudják. A jegyző vezesse a jegyzőkönyvet, a hadbírák intézzék a vallatást. Elnök a rangidősebb tag legyen.

2. *Br. Siskowicz* altábornagy *br. Buccow* gub. elnök főhadparancsnokkal egyetértve nevezze ki a katonai ülnököket és a 2 auditort, a gubernium pedig a kir. főbizottsággal egyetértve a polgáriakat, arra vigyázván, hogy senki se választassék a bizottságba, a ki Csík, Háromszék, vagy Udvarhelyszékekben birtokos, vagy rokonságban lenne az ottaniakkal.

3. A bizottság főfeladata a nyugalom helyreállítása és állandósítása lévén, főkép az szükséges, hogy a kolompások és koripheusok, a felbujtók és tanácsadók kikutattassanak.

A körülményekhez képest kínzást is lehet alkalmazni (*torturae etiam cruciatum adhibendo*). A bűnösök feljelentőinek 100 frtot lehet ígérni és fizetni s a bűnösöket testi fenytékkal, jószágvesztéssel, vagy halállal kell büntetni. A bizottság gyökeresen kutassa ki a mozgalom eredetét, gyűjtsön bizonyítékokat, vallassa ki a multkor elfogottakat, szembesítse a tanúkkal és mindent kövessen el, egész a torturáig, hogy a valóság kideríthessék. Minden írást és actát megszerezhet a főbizottságtól, a katonai parancsnokságtól, *Buccow*tól, a mi bizonyító erővel bír. A főbizottságot mindenről tudósítsa, s esetről esetre útasítást kérjen attól.

4. A bizottság útasításában felhatalmazást nyert arra, hogy a bűnösökkel szemben rövid úton, a honi törvények formáságainak nem szoros követésével, a büntetést végrehajthassa. (*In instructione commissioni principali praescripta facultas eidem concessa sit, ut contra reos inveniendos summarissime, non stricte attentis legum patriae solemnitatibus ad exequutionem poenae procedere possit*). Kínzást is alkalmazhatnak, »ut in inquisitionis casu processus ad torturam inclusive deducatur«. Az ítéletek a megokolással s a kir. bizottság véleményével a guberniumhoz küldessék s onnan élénk terjesztendő, de nem felebbezésként.

5. A vagyonnal bíró foglyok magok gondoskodjanak eltartásukról, a perköltségeket az elítélendők fizetik meg. A bizottság napi díjai katonáknak a katonai, a polgáriaknak a tartományi pénztárból előlegezendő, visszatérítés mellett.

Maria Theresia

Gabriel comes de Bethlen

Ad mandatum sacr.

Josephus a Pelser.

(Hiteles másolat a bécsi hadi ltr. 1763 oct. 562/2. sz. a.)

170.

Báró Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybíró leírja a székely határőrség szervezésének folyamatját, az arra rendelt kir. bizottság működése során, 1763 nov. 19-étől 1764 febr. 6-áig.
(K. n. 1764 febr. 6. után.)

Az mélt. gubernium parancsolatja szerint 19-na Nov. házomtól, Isten ó sz. felsége segítségével megindulván, érkeztem nemes Csíkszékben menendő mélt. Commissiohoz 21. eiusdem, és onnét indultam 22-da Oláhfaluba, az holott is szándékom ugyan lévén még aznap Csíkba mennem, de megakadályoztatván az rossz lovak miatt, ugyancsak Oláhfaluban az éczakát töltenem kellett, hanem 23. jó reggel megindulván, Csík-Somlyóra aznap 10 óra tájban előre béérkeztem. Az mélt. Commissio is béérkezvén, ki is állott ez mélt. személyekből: mélt. gróf gyalakuti *Lázár János*, gróf *Bethlen Miklós*, generalis báró *Siskovits* urakból, gubernialis secretarius *Halmágyi István*, bellicus commissarius a *Roem* urakból, mely mélt. Commissio usque ad 26-tum nevezett Somlyón maga operatiojához készülvén, ugyanaznap érkezik Dánfalvára és úgy 27-a Gy. Szt. Miklósrá, az honnan is az egész nemes székben parancsolatyit kiküldvén, az falukat rendelő napokra ó excellentiájokat hozzájuk menni, vagy nekik Szt. Miklósrá jönni, készen várni, és így 29-a Szt. Miklóson felséges Asszonyunk kegyelmes patensit felolvassván, ó Felsége intentioját a szentmiklósiaknak különös beszéddel mélt. *gróf Lázár János* úr ó excellentiája megmagyarázta, hozzátévéen aztat, hogy felséges Asszonyunknak egész meghatározott szándéka a lévén, hogy az limitanea militia felállítassék, tehát annak meg kell lenni, hogy minden annak engedelmeskedjék.

Másnap, úgy mint 30-ma, ugyanezen parancsolat Tekerőpatakon, 31-ma Csomafalván, 2-a Dec. Szárhegyen akképen azon parancsolat publicáltatott; az több falusiak pedig csak Szt. Miklósrá convocáltattanak volt, minden különöztetés nélkül, az remeteieken kívül, ahol is kevesebb fegyveres lévén, ment nekik különös parancsolatyok, az mint kitetszik sub nro 1-o, az többinek pedig nro 2-o.¹⁾

Mely publicatio minden falusiak előtt véghezmenvén, az conscriptio következővén és végeztetvén, kevés szóból álló némely falusiaknak felszólásából (!) az zászlókat elébb 18-va ejusdem felszentelvén ugyan szentmiklósi esperest p.

¹⁾ Ld. 1763 nov. 27. sz. a. »Parancsolatok« stb.

Siko Joseph uram, szent mise mondás után az néphez kivitettettek az felszentelt zászlók és elébb maga mélt. generalis br. *Siskovits* úr az hadi punctumokat az népnek felolvasván, melyet megelőzőtt volt tisztelendő esperes uram exhortatioja arról, hogy kiki letéendő hűtéről így gondolkozzék, hogy eczer (!) megesküvén s aztat megszegvén, mind Isten, mind világ előtt nagy büntetésbe esik ; mely szerént az hűtlés (!) is a néptől következett, és azután az v. sacramentummal esperest uram áldást adván, az nép hazament.

Annakutánna az mélt. Commissio 26-a Csik-Szt. Tamásra akarván menni, engem előre 25 megindúlni parancsolt. Ki is Vaslábbon háltam ugyan 25-ta ejusdem, és másnap jó reggel megindulván, előre Szt.-Tamásra béérkeztem, az fegyvertelen népet összevagyúlni kirendeltem, hogy mingyárt az felséges Asszonyunk patensit az több fegyveres néppel együtt meghallgathassák, mihent azon mélt. Commissio béérkezik. És ugyan délután egy óra tájban béérkezhvén, mingyárt azon módon, mint Gyergyóban, az patenst felovastatta Szt. Domokos, Szt. Tamás és Jenőfalvának és másnap azon falukat, úgymint 27-a, 28-a conscribáltatta.

Conscribáltatván, megyen által Dánfalvára 29-na. Léven pedig előre tudtára azon mélt. Commissionak, hogy madéfalvi, taploczai lakosok magok házáat elhagyván, az erdőre mentek azon mélt. Commissio operatioja előtt, tehát még aznap azon lakosok feleségeit leánygyermekait az faluból elhajtatni parancsolja. Léven az is hírül a mélt. Commissio előtt, hogy Szereda városa lakosai elmenni az erdőre akarnának, tehát nékem odamenni parancsolni méltóztatott 29-na Dec., hogyha elmenni szándékok van, attól őket megtartóztassam ; mindazonáltal végire menvén, ki tanácsolta az elmenésre.

Mely mélt. parancsolat szerént elmenvén, éjjeli hét-nyolcz óra tájban az városra érkeztem, az népet összevagyújtöttem, megmondottam, mivel jöttem közikben. De az város notariusza, képében az városnak, ugymint *Rancz* nevű, mintegy csodálkozva ekképen felelt : protestálunk, meg is kívánjuk, nekünk ki is jelentessék az eláruló, mert mi gondolói sem voltunk. Magam pedig sokat őket intvén, magokat hogy ne exponálják, veszedelemre ne vessék, mivel az király tetszését aval nem kerülik. Így magok házoknál való maradását igirvén, szállásokra térnek. Magam pedig fáradt lévén, nyugodalomhoz készülök.

Más napra viradván, indulok Delnére, parancsolatom lévén az erdőre ment néphez menni, hazajövetelre őket gerjeszteni és hozni ; de nem lévén hollétek tudtunkra, *Sándor László* regius perceptor urammal lévén, becsületes atyánk-

fiait, *Bors Lázár* substitutus alosíki v. királybíró uramat, *Bene Joseph* delnei primipilaris személyt küldettük azoknak megvizsgálásokra. Kik is jóllehet kevés rebegéssel elmentek, vivén magokkal parancsolatomat, hogy szállásokhoz közel lévő mezőcskébe jönnének elé. Kik is midőn mentek volna, jött elejekben 10—12 ember fegyverrel, kik is az sokaság közé őket bevívén, a népet erdő közt tanálván, az parancsolatot mind szóval, mind írással általadta. Az nép arra mint felelt, nro 3-o¹⁾ kitetszik.

Es így a mélt. Commissiohoz Csík-Dánfalvára visszamennünk. 31-o Dec., relationkat megtéven, mind szóval mind, ut supra, írásban²⁾, az mélt. Commissio Dánfalván látván, hogy operatiojában nem úgy progrediál az népnek elfutása mián, változtatja statiojat Csík-Taploczára, az mely helységnek körüllevő faluiban az militiát megerősítette mind gyalogsággal, mind lovassággal. Léven pedig az mélt. Commissio csendességben, várván az nép haza takarodását, teszi maga rendeléseit sok rendbéli cursusinak publicatiojával, ut patet nro 4-o,³⁾ nro 5-to,⁴⁾ nro 6-o et 7-mo, és midőn már azok által az nép bétakarodását várna, 4-a Jan. az népnek egy része északára jön Szépvízre és 5-a déltájban, az egész sereg háromszéki egynehány százból álló néppel. Kiknek is leérkezését az regulata militia mingyárt megjelentette az mélt. Commissionak, kikről is mingyárt az mélt. Commissio rendeltetett, hogy observáltassanak: mi szándékkal legyenek? Melyre is szüntelen járván az hírt hozó lovas magyar német katonaság, eczer csak azon veszik észre magokat, hogy északára Madéfalvára innen nagy sereggel beszállanak (!), az honnat is követeket az mélt. Commissiohoz küldötték. Azok miben jártak, miben nem, nem tudom, mivel akkor jelen nem voltam, hanem hallottam, hogy instantiát írni szabadságot kértek; úgy hasonlókép 6-ta, mely is volt éppen Vízkereszt-napján, cursus által esett parancsolatnak meghirdetésére küldött expressusaink, *Balás Ádám* subs. v. királybíró, *Zöld János* commissarius váloszhozása által is in scriptis, nro 7-o reiteráltatott.

Mit értett és vett legyen az mélt. Commissio észre azon népnek összevgyűléséről, éppen semmi tuttamra nincs: teszi maga rendelését, nekem semmit sem jelent, még akkor estve

¹⁾—²⁾ Ez a nro 3-e jelzésű irat az 1763 decz. 31. kelt jelentése br. Bornemisának és Sándor Lászlónak a delnei expedicio felől (az Okirattárban).

³⁾ Br. Bornemisza felhívása a megfélemlített néphez, hogy haza szálljanak. (Ld. 1764 jan. 3.)

⁴⁾ Br. Bornemisza intelmei és felhívása az erdőre futott néphez. (Ld. 1764 jan. 3.)

nagy titkon az militia, lovas, mind gyalog, készen hogy legyen és éczakának idején megindítván, viratt tájba ágyú által Madéfalvát legelsőbben, még álomban lévő néppel aggreál-tatja, azután az militia házait meggyújtván, puska, kard által őket vesztí, kit elfog és az mélt. Commissio eleiben hoz, sokakat nagy sebekben. Az holtaknak száma nem tudatik. Sokan sebben az háromszékiek Háromszékre, az csíkiak és talán még háromszékiek is az erdőre szaladván, meghalhattak ; úgy hasonlókép az Oláh-falu felé való erdőkben akarván futni, sokan az Oltban adták ki lelkeket. Hogy pedig azon nép ellentállott volna, előttem éppen világosságban nincs, pedig volt igen nagy sokasággal, úgy annyira, hogy legalább ezer egynehány száznak hallottam lenni, de tudom aztat, hogy egy gyalog Okellianus veszett el és egy Drautmanstorfianus káplár-nak lova és magának is lába általlóve hirdetik, de nem tudatik nyilvánosan kitől; hanem tudom aztat, nálom lévén egy taploczai *Gecző Tamás* nevű becsületes primipilaris személy, mondotta aztat, hogy midőn az militia keresztülmenni mintegy observáltatott volna, az nép az utczán lévén, útót nyitott és kétfelé állott, minden zenebona kezdés nélkül, az militia haladván, edgyczer (!) kétfelé nézett, tüzet ád, de senki nem hull egy darabig, melyről az nép azt gyanította, hogy nem ártalomra czélozó lödözős, hanem kevés idő mulva az népet hullani látják, és így mindenfelé, minden magok oltalmazása nélkül elszaladnak.

Ugy mádэфalvi *Tankó Antal* referálja, hogy talán 400-an edgy (!) helyt állván, egy czífra csákó süveges Kalnokianus lovas katona hozzájuk rugaszkodván, kiáltá : tedd le magyar az fegyvert ! és így bottal, lántsával, vasvillával, puskával is kik voltak, mindent levetettek. Levetvén, úgy lödözött hozzájuk azon katona, melyre azon számból álló nép is meg-rugaszkodott, ki mentségére, ki veszedelmére. Azon vesze-delemnek vége volt nagy praedálások után, mindenit nagyob-bára mindenféle ottan lakó szegénységnek elhordván, 10—11 óra tájban.

Minekutána pedig azon veszedelemnek vége volna, az mélt. Commissio ereszti, adja ez parancsolatját, ut patet nro. 8-vo, his verbis : ¹⁾

Mivel a mádэфalviak marháinak és egyéb jóvainak el-vételére senkinek engedelem nem adatott volt, arra nézve parancsoltatik ezen nemes székbeli minden lakosoknak, hogy

¹⁾ Ez megvan külön lapon is, Halmágyi sajátkezű aláírásával, ugyancsak a br. Huszár-ltrban, »Nro. 8-vo« (eredeti) hátjelzéssel, később kijavítva Nro. 10°-ra.

valakiknél azon madéfalvi emberek magok marhájokat és egyéb jovaikat megtanálják, azokat a tulajdon uraknak visszaadni el ne mulasszák.

E Regia Commissione Csik-Taplocza 9. Jan. 1764.

Extradatum per Stephanum Halmágyi
guber. secret. a regiae Commissionis
actuarium.

Minekutánna pedig látná a mélt. regia Commissio azon szomorú példa által esett népnek haza telepedését, indúl Taplócztól 10-dik Jan. Csik-Rákosra és még aznap rákosi, madarasi, görötsfalvi falusiaknak az felséges Asszonyunk patensit publicáltatja, kiknek conscriptiojokra érkezik, conscribáltatja, és így continuálja mind az publicatiot, mind az conscripiot Fel-Csíkra, kit is végez 15-a Jan. és így az népet újolag összevgyülni parancsolja 17. ejusdem az zászlók felszen- telésére; kiket is ugyancsak szentelt fel gyergyószentmiklósi esperest, *Sikó Josef* uram, melyekre azon nép ugyanaz fenn nevezett napon maga hűtít letette, gyalog és lovas, feles regula militia annak rendiben- ökök közbevévén.

Melyek után indúl az mélt. reg. Commissio Al-Csik Sz. Imrére, és oda az egész népet, Al-Csíkon kik voltak, ad 21-mum összevgyülni parancsolta, felséges Asszonyunk (!) kegyelmes patensit meghallgatni. Aztat végezvén, ugyanaznap azon népnek conscriptioját továbbra continuálja és végezi azon nemes székben maga operatioját juramenti depositioval 26-a ejusdem; és onnét indúl nemes Kászonszékbén 29 ejusdem, az hol is az conscriptio után 31-o fejezi bé az egész conscriptiot réam bizatott praefecturámnak juramenti depositioval; az honnan indúl 3-o Febr. nemes Háromszékre, magam pedig 4-o nemes Csikszékbe, az collegiatum judiciumnak felállítása kedvéért, az mely munkához is fogtam 6-ta Isten ő szent. felsége nagy segítségével.

(Egykorú másolata, aláírás nélkül, a báró Huszár-család abafájai levéltárában.)

Jegyzet: Br. Bornemisza eme feljegyzést az ő részvételéről a határ- őrség szervezésében — úgy látszik — a végett írta, hogy kimutassa, hogy a madéfalvi veszedelem előidőzésében neki semmiféle része nem volt.

171.

A székely határórséget szervező bizottság véleménye a székely katonaság törvénykezése ügyében. 1764 február 7.

Opinio

Commissionis regiae, in negotio erectionis militiae limitaneae Siculicae a sua Majestate sacratissima benigne ordinatae, circa constitutiones quoad jurisdictionalia eorundem militum Siculorum.

Constitutiones circa jurisdictionem respectu neo-erectae militiae limitaneae per regium gubernium die 18-va Novembris anno 1762. editas, statui, et circumstantiis rerum praesentium convenienter satis accommodatas agnoscere, partitionesque causarum in reales, personales et mixtas, ut et iudicium, per quos cognoscantur distributiones loco suo reliqui posse; ea solummodo paucula immutatione, quod e specificatis causis realibus, ea quae numero secundo posita est, *super bonis mobilibus vindictio rei ex furto vel raptu incerto amissis, aut casu perditis, inventae, qui processus expeditorialis vulgo szavatyosság (!) audit*, inter mixtas transponenda censeatur.

Ideo etiam, quod in iisdem constitutionibus *delicta, quae criminalem actionem ad poenam, et simul civilem ad restitutionem damni ex delicto enati recipiunt, ut sunt furtiva, rapinae etc.* (inter quae et processus ille expeditorialis referendus est) inter mixtas enumeratur, locumque adeo inter illas sortiri debeat suum. Et quam maxime ideo, quod processus ille, re furtiva in manus per manus diversorum devoluta vix aliquando per primos iudices terminetur, sed coram aliis atque aliis magistratibus tractanda, militibus, si qui involverentur, coramque ordinariis iudicibus ea de causa convenirentur, sumptus, uti fieri assolet, non tollerandos, et fatigia, excursionsque in alias sedes et comitatus causaret, cum iactura temporis, servitiique militaris dispendio, et impedimento omnino damnosus.

In huius autem causae e realibus inter mixtas transferendae locum reponi debere *causam vindicandae libertatis, aut asserendae servitutis praetensorum jobbagonum, armis jam indutorum, aut ea sibi dari petentium.* Et hoc ea ratione, quia libertas rerum omnium pretiosissima habeatur; et a parte altera, servitus jobbagonum a possessione bonorum immobilium, quam sequitur, nequeat separari. Interque adeo

causas reales haec quoque merito sit collocanda, et pari modo summario tamen processu et in unico termino dijudicanda, et definienda, sola duntaxat appellatione supermanente.

Quia denique militibus ad procuracionem causarum suarum advocatis, sive querere hinc inde, sive repertos proprio aere exsolvere difficile foret, et cum proprio damno et regii etiam quandoque servitii impedimento conjunctum, hinc necessarium opinione commissionis videri, si erga sallarium condignum a sacratissima sua Majestate constituendum juris peritus aliquis, inter Siculos impossessionatus, titulo sive syndici, seu quod magis militare est, auditoris, sive directoris causarum militarium legionum Siculicarum resolveretur, qui in foro magistratuali, causisque realibus militum quorumcumque, velut director causarum fiscalium in causis miserabilium solet, perinde pro milite Siculo in causis ejusdem per constitutum advocatum illum etiam sallarisandum nomine quoque suo agere posset; in mixtis autem, ubi iudices ipsi militares legum patriae municipalium non usque quaque gnari interesse debent, iudicem etiam simul cum illis agat, et is quidem, quo major etiam respectus ipsi concilietur, et ipse quoque militarem se esse sentiat, capitanei characterem ordinandus; et hoc vel ideo, quod et ad summam plebis hujus consolationem cedere comperimus, si aliquem habeat militarem, in quo spem suam et fiduciam rei bene gerendae collocet, partesque suas tuiturum confidat et aliquem, qui sine solvenda a pauperioribus laboris mercede causas agat, dum usque huc charo sibi pretio advocatos conducere cogeantur; quin ad ociorem etiam processum cursum et definitionem facere, quod auditor talis, aliis functionibus non distractus, foris judiciariis semper adesse, causisque militum prospicere posset seriem ipse, quod in causis fiscalibus etiam fieri consuevit, causarum militarium conficiendo, easque prout aetatis illarum, aut momenti ratio posceret, in foris assumendas exhibendo.

Dignum praeterea hoc quoque videri, ut cum ab antiquo primipilares Siculi locum quoque inter assessores sedium habuissent, clementissimis quoque resolutionibus caesareo regiis non pridem emanatis, in salvo ipsis relictum, ne nunc etiam milites jam omnes facti, tanquam hoc nomine ab indultu, et privilegio illo excludi videantur, verum ex illis quoque tanquam veris et originariis in terra Siculica possessoribus, vel saltem bini, in collegiata quoque judicia clementissima Majestatis indulgentia, cum competente sallario adhibeantur et resolvantur, tanto magis, quod et ipsa aequitatis communis natio efflagitet, dum plurimae primipilorum in foris realibus circa haereditatem ipsorum Siculicam causae tractentur,

velut nobiles alios in causis nobilium, ita ipsas quoque in causis sui similium iudices esse, et posse, et debere.

Et haec sunt, quae demandatae a sua Majestate sacratissima opinionis nomine hac vice submittenda esse commissio censuit. Constitutionibus quippe a gubernio regio, officialibus sedium Siculicalium praescriptis, et a sua Majestate sacratissima remissis, ob incertum militiae Siculicae statum in praxim plene nondum deductis, plura, quae reflexiones nostras desiderassent, advertere non potuimus; usum vero et experientiam sequentis anni ea, quae forte emendanda, corrigenda, addenda, vel diminuenda in iis forent, proditura esse confidimus.

E regia commissione K.-Vásárhely 7-ma Februarii 1764.
Extradatum per

Stephanum Halmágyi m. p.
gubernialem secretarium
et regiae commissionis actuarium.

(Másolata Halmágyi sajátkezű aláírásával, Protocolluma 322. lapján.)

172.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Kézdi-Vásárhely, 1764 febr. 9.

(Kivonat.)

A sorozó kir. bizottság jegyzőkönyvét Gyergyó, Felcsík, Alcsík és Kászon székeken a határórság szervezéséről, a gubernium és az erd. kancellária útján felküldöttük ó Felségének; küldöm Exciádnak is.

A bizottság működését most már Háromszéken folytatja, s remélem, hogy a II. ezred számára rendelt 6 zászlót a jövő héten felszenteljük s felesketjük az I. zászlóaljzat (bataliont) s a másfél huszárszakaszt (compániát). Csikban minden csendes, a falvakban minden vasárnap templomi parádé van s azon az új határőrök az előirt módon megjelennek. Az egész székben nincs több rendes katonaság, mint Csikszeredán, a szokásos 40 főnyi őrség; egyrészt azért, hogy lássam, miként viselkednek a határőrök a katonaság elvonulása után, másrészt, hogy a kvártélyozás terhétől való fel szabadulást élvezzék. A legjobb reménységgel vagyok ezek iránt a székely ezredek iránt, főként miután látom, hogy tisztjeiknek engedelmeskednek.

A Madéfalván elfogottak vallatása befejeztetett. A kik nem voltak vezetők, azokat szabadon bocsáttattam; 3—4

embert tartottunk fogva Csíkból s ugyanannyit Háromszék-ből, a kiket a többiek vezetőkül vallottak. Ezek másokat is feladtak, a kik már határőrök, de ezeket addig nem bántom, míg Háromszéken a sorozás nincs elvégezve.

A fővezetők az elfogott *Olasz Sámuelen* kívül elszöktek, u. m. *Csorja* és *Ovári*.

Az eddigi vallomásokból kiderül, hogy mint főizgatók szerepeltek a delnei és szentléleki plebánosok, a kiket a püspök közbenjárásomra Fejérvárra idéztetett.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, 1764 márcziusi csomó 376. sz. a.)

173.

A bizottság jelentése és véleménye a mádэфalvi lázadás következtében elrendelt vizsgálat és megtorló intézkedések ügyében.
1764 február 14.

Kézdi-Vásárhely 14-ta Februarii 1764.

Excelso regio gubernio.

E data sub 12-a et 22-da Januarii ad excelsum gubernium commissionis huius regiae relatione notum jam eidem est, post desumptam a populo ad Madefalvam congregato punitionem eorum, qui capti ea occasione fuerant, causa, militare constitutum fuisse per commissionem examen. Cuius equidem examinis in primordio statim ubi intellexisset certos quosdam nomine *Olasz*, *Ovári* et *Csorja* fuisse Haromszekiensium coriphaeos, ordinationes edidit de comprehendendis iis, prout et comprehensus est *Olasz*, *Ovári* autem se subduxit, *Csorja* vero aut aequae subripuit se, aut cum caeteris occubuit ad Madefalvam. Detecti postea dum alii quoque antesignani inter Csikienses, aut viso *Ovárii* profugio, continuari equidem examen iussit commissio Csikiensium in Csik, Háromszekiensium autem examine in Háromszék peracto, interea vero operationibus suis institit ea intentione, ut sedatis interea hominibus et securis in domibus suis degentibus uno tandem ad id constituendo die omnes incaptiventur. *Ovário* quippe et *Csorja* exceptis delati et accusati alii quiete apud aedes suas sunt, quin in sedibus Csik et Kézdi arma quoque cum aliis sumserunt. Expectat jam commissio ipsius *Ovárii* quoque reditum et quod interea reliqui etiam coriphaei detegantur, tunc quidem praecipue eo fine, ut illi prorsus pro demerito suo punientur in personis suis, siquidem illi etiam Madefalvenses punitionis die anxietates mortis iam subiverint et alii

complices illorum morti quoque dati sint; verum, ut in strictius peragendo illorum examine caeteri etiam auctores criminis in lucem protrahi possint, dum vero haec fierint in extractu, peracti jam examinis conficiendo laborat commissio, quo illud via ansveta augustae aulae submittere possit.

Eam pariter ob causam, ut nimirum coriphei intra tempus opportunum demissum contineri possint, ausa est commissio destinatos in praemium relationis antesignarorum et consularum mali 100 florenos publicari nondum facere, existimans, opportunius fiendam publicationem, uti jam coriphiaei comprehensi et custodia fuerint dati.

Quae cum ita sint, videtur commissioni peracto hoc et peragendo examine militari omnia in lucem proditura fore et reos dictandam a sua Majestate sacratissima poenam recepturos, quod si autem fixum id apud suam Majestatem sacratissimam decretum sit, quod commissionem criminalem aliquam commissioni directioni subsedi, nec eo in casu commissio haec suppeditatura erit, illi suis laboris (!) jam praeparati quoad situram (!) inquisitionem modus aperietur amplus opinione, nilominus commissionis non illa inquisitio tunc potissimum accessoria fore visa esset, si metui deinceps posset, ne plebs novis se tumultibus involvere, aut si videret repertos aliquos in posterum quoque iri, qui illum ad hoc concitare audeat, spondere equidem commissio pro nemine potest, verum perspectis circumstantiis tum existimat aliquem se ejusmodi rebus inmiscere ausurum. Illi vero, qui noxiis ejusmodi consiliis se hucusque immiscerunt, ex hac quoque militari inquisitione, quam commissio ordinatura est et absque etiam particulari commissionis erectione puniri poterunt. Punitis autem illis satis forte esset, si rescriptum quoddam Majestatis suae ex regio gubernio accludendum fine publicationis emanaret, id duntaxat in se continens, ut quicumque vel verbum saltem unicum suspicionis plenum proferret, quo plebem ad inquietudinem moveret, talis, qua inquietudinis auctor, poenam subeat capitis et bonorum confiscationis, quin pari etiam poena subjiciatur is, qui tale quid audiens, sciensque, ad loca debita non referret.

Quod vero attinet ad amissionem privilegii sedium Csik, Háromszék et Udvarhely, earumque sub jurisdictionem militarem resignationem, de hoc opinionem commissionis videri non fore bonum libero Siculo militi privilegium ejus adimere, vel ex hoc etiam, quod summum illorum privilegium in hoc consistat, ut milites sint, arma ferentes et vi ejusdem privilegii armis sunt induti. Neque confiscationem bonorum eorundem utilem esse censet commissio, quo enim magis

confirmabitur in possessione sua miles Siculus, eo stabilis futurus est et miles et oeconomus. Quod vero amissio haec privilegii et confiscatio bonorum ad nubilas solummodo referatur, non videt commissio hoc aequitati consentaneum fore, ut multi innocentes praeter nonnullorum, si qui reperirentur, culpam patiantur. Cum jam aliunde constet, ne ullum quidem nobilium possessionatum, a contributione immunem, seditioni Madefalvensi interfuisse, quin, ut et tumultuosa et seditiosa turba Madefalvensis poena omnino digna gravi fuerit, apparere nillominus illam armorum equidem receptionem modo indecenti et damnabili evitare voluisse, rebellionem tamen formalem elici inde non posse. Ad extremum non videri commissioni, qualiter Udvarhelyenses vel in numerum saltem eorum recenseri debeant, si quidem constet commissioni non modo ne ullum quidem e sede Udvarhely inter illos fuisse, verum id quoque certum sit, noluisse quoque se illis consociare.

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 316. l. — Egykorú másolata, mind a 4 kir. biztos aláírásával, a bécsi hadi levéltárban az 1764 márcz. csomóban. 695/3. sz. a.)

174.

Carato ezredes a szék tiszteit arra kéri, hogy mivel az összes szabad székelyek igazgatását ő Felsége reá bízta, ezután bármilyen rendelet a széktől, vagy a törvényszéktől, vele s általa közlendő a néppel. Csíkszereda 1764 február 15.

Illustrissime baro !

Spectabiles ac generosi domini !

D. d. supreme, ceterique v. officiales, mihi colendissimi!

Cum ut nuper sp. d. *Ladislao Sándor* et sp. d. *Dávidi Csedő* regiis perceptoribus in memoriam reduxi, omnes liberi Siculi (veris nobilibus et jobbágyonibus exceptis) jurisdictioni meae a sua sacr. Majestate clementissime demandati sint, atque caeteroquin ratio, ordoque militaris status exigat, ne quis irrequisito ac inscio suo magistratu militari in alia foro procedat, tum inclitas sedes precar, ut, siquid imposterum cuidam militarium ex parte et officio sedis inclitae aut fori continui notificandum, communicandum, vel praeciendum venerit, id mihi tantum insinuetur, quo facto exposit nullomodo deero, mandata debita nomine meo subsignata expedire. Omni ex parte hoc justitiam, publicam securitatem, atque internam tranquillitatem pro partis utriusque complacentia conservabit, et magis semper magisque promovebit, cum in contrario casu

fundate verendum esset, ne citationibus illis a sede inclita foro continuo emissis nulla paritio praestetur, et sic iustitia retardetur. Quo ex motivo simul schedulam huc appositam inclitae congregationi transmittó, rogans, ut si d. sedis commissarii quid injungendum habeant, mihi id in hunc finem imposterum priusquam notificent, qua omnia finem suum celerius obtinebunt, ac luculentius semper demonstrego, ut prope cordi mihi est, harmoniam perfectam ac integram servare. His me in sinceram amicitiam commendans in omni cultu sum.

Csik-Szeredae 15-ta Februarii 1764.

P. S. Cum militares nil ex naturalibus praebendum ac advehendum habeant, tum, siquid ab aliis e. g. jobbagionibus praestandum erit, d. commissarios admonendos volo, ne schedulas suas generaliter ad omnes emittant, sed ad jobbagiones distinctim dirigant.

Obligatissimus servus
Carato m. p.
v. colonellus.

(Eredetije Csík vm. ltrában.)

(Mellékletül, tenyéryn lapon, egy rendelet Péterffy Mihály aláírásával, melyet ő Csátószeg, Verebes, Tusnád és Lázárfalva bíráinak küldött, a csíkszeredai várba való faszállításról stb.)

175.

A kir. bizottság Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék tisztjeinek, tiltván az együttes panaszolkodást, s jelezvén a bűnvizsgáló bizottság jövetelét. Zabola 1764 február 18.

Spectabiles ac generosi domini!

Vette a commissio nemes két Tsik, Gyergyó és Káson székek tisztjei, és nemes rendek közönségesen nevében hozzá adott levelét d. d. 6-ta Februarii. Ki is látja abból, hogy minden nemes renden lévőnek tudtára volt, hogy azelőtt feladott panaszainak eligazítása a commissiora bízattatott; mivel pedig a panaszok particularisokat illeltek, s azokból igen kevesen jelentvén magokat, kiknek vagy adattatott már, vagy még adattatik resolutioja: azt kellett a commissio-nak itélni, hogy a tiszték és congregatiók nevével feladott panaszok jobb részének nagyobb volt az exaggeratioja a dolognak valóságos mivoltánál. Mert ha mind úgy voltak volna, valamint egy némelyek magok sérelmeit a commissio elejében terjesztették, még ott helyben, úgy kétségkívül a többi is azt követhette volna; azt pedig elmulatván, kétségkívül nem

bíztak panaszainak igazságához. De akárhogy legyen a dolog, a commissio szükségesnek ítélte kgtket atyáiképpen inteni, hogy a reájok bízott törvényes dolgokat folytassák ugyan, de többé semmi congregationnak nevével sohol panaszokat fel ne adjanak, hanem minden nemes ember ha a katonáktól valami alkalmatlansága esik, a regiment commendansánál keresse satisfactióját; ott pedig nem találván, keresse ugyan a maga nevével feljebb a rendes útján; mert különben, látván a commissio eddig tartott helytelen panaszainak continuatioját, kgteknek declarálja, hogy jurisdictiojuk, sőt jószágoknak is veszedelme következhetik, investigáltatván, kik az ilyen nyughatatlanság szerző panaszoknak indítóji, koholóji.

Már ezelőtt megintette gyakrabban a mgos királyi gubernium kgtket, hogy közönséges névvel ne panaszolkodjanak, hanem per specifica tegyék ki a panaszokat, mert a közönséges panaszok az különös személyekéből szoktanak nevedezni. Már most pedig újabban is adja a commissio kgteknek tudtára, hogy minden nemesember a maga dolgában maga panszoljon a maga rendes helyén; kgték pedig folytassa a törvény dolgát, addig, míg reájok lesz bízva. De hogy ugyancsak a régi sok szókból álló panaszai végett is megvilágosodják kgték, tudtokra adatik, hogy történhet egy ó Felségétől rendelendő criminalis commissionak oda jövelete, ki is kit-kit érdeme szerint, mind életében, mind pedig jószágának confiscatiójával megbüntet, és a sok nyughatatlanságokat kgték között is, az igazságnak kiszolgáltatásával utolsó csendességre hozza. Nem kétljük, jól tudja kgték, hogy a tisztektől tavaly extorqueáltatott reversalist a mgos regium gubernium maga cassálta, s elszaggattatta, azért attól nincs miért féljen, mert a katonaságot a tisztek tudni fogják magok rendekben tartani, csak haszontalan tanácslásokkal ne érdekeltessenek ezután is, mint eddig.

Quibus manemus

Praetitulatarum Dnum Vrum

Zabola 18-va Februarii a. 1764.

ad officia paratissimi

Joannes comes Lázár m. p.

Nicolaus comes Bethlen m. p.

J. B. Siskovits m. p.

Stephanus Halmágyi m. p.

Külsőim: Spectabilibus ac generosis dominis incl. sedium
Siculicalium Csík utriusque, Gyergyo et Kászon officialibus.

Ex offio

Csík-Somlyó.

(Eredetije Csík vm. levéltárában.)

Mária Terézia nyílt rendelete, a nép Erdélyből kivándorlásának megakadályozása végett. Bécs 1764 márcz. 3.

Nos Maria Theresia, Dei gratia Romanorum imperatrix, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. regina, stb. Summa et praecipua regnorum, ac provinciarum felicitas plurimum in eo sita est, ut populum colendis agris, faciendoque operi, atque explendis, quae multae, et variae sunt, reipublicae partibus, non modo idoneum, verum etiam numero parem habeat. Quemadmodum enim ex colonorum, inhabitatorumque frequentia, angustis, sterilibusque provinciis, ingentes factas accessiones, ita ex eorum paucitate regna alias ubertate agrorum fecunda, copia, et amplitudine terrenorum abundantia eo redacta fuisse nemo non ignoret, ut publicae, privataeque opes in sola finium latitudine absolverentur. Haereditarius principatus noster Transylvaniae, inter eas equidem provincias, quae a soli ubertate, et terrae beneficiis celebrantur, non immerito censetur, ea tamen non ubique est illic colonorum frequentia, seu quod plebs cumprimis Valachica sedem suam mutare asveta, ad profugium, et emigrationem nimis quam sit proclivis, seu quod gesti per septennium gravissimi belli ratio deposcebat multos ab aratro, ad arma pro tuenda salute publica, in hanc communem causam vocari, ut tam fertilis terrae portio, uti postularet publica necessitas, reipublicae bonum, et privatorum utilitas excoli possit. Quare pro illa singulari, et continua, qua ab exordio gloriosae suscepti regiminis nostri, in regnorum, ac provinciarum Nobis divinitus conceditarum commoda, atque incrementum ferimur sollicitudine, reddita jam Dei Omnipotentis beneficio alma pace, eo regii animi nostri curas lubenter convertimus, quo eousque etiam, donec aliis congruis mediis populus frequentior reddi posset, ne per emigrationem sensim diminuat, consequenter terrae partem incultam manere contingat. Sapienter adverterunt praedecessores nostri, quam nocivum sit reipublicae istud malum, cum in eam rem de communi fidelium statu, et ordinum trium nationum praelibati principatus nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum consensu, publicis edictis juxta Appositas (!) Constitutiones: partis III. tituli XIV. articuli I. et tituli XXXVII. art. itidem I. annis 1554. 1556. 1572. 1587. 1591. 1592. 1593. 1618. 1633. 1635. 1643. provide caverunt. Quorum salutaribus institutis Nos quoque insistentes, in anno adhuc 1752. et succedentibus benignas patentales nostas, tam contra emigrantes, quam

conductores gentium, sine regio annutu nostro ad servitia extraneorum, in eodem principatu, et partibus eidem incorporatis publicandas remiseraimus, actumque eatenus in generalibus antelatorum statuum conventibus, et ita de iis provisum, ut in publicos articulos referrentur. Quo autem interea etiam regium hoc edictum nostrum rursum in universorum notitiam deveniat, ut, qui fide, lege, et honestate non continentur, justissimarum poenarum rigore coërceantur, omnibus et singulis vigore praesentium serio, et districte publicandum esse duximus, mandamusque, et praecipimus, ut nullus eorum sine benigno consensu nostro, relictis patriae sedibus, se in quascunque imperio nostro non subjectas provincias transferre, ac legitime dominationi nostrae, cui nempe ipsa naturae, legumque patriarum institutione subjecti sunt universi, subducere ausit.

Qui proinde regio huic edicto nostro, publicisque constitutionibus contravenire praesumserint, eorum bona, quae ab ipsis remanent, aut pro futuro ipsos respicerent, salvis particularibus nationum, dominorumque terrestrium, et civitatum justis, atque in legibus patriae fundatis iuribus, semper confiscentur, sive occupentur, tum vero eos, cum deprehensi fuerint, pro suo merito, et aliorum exemplo, prima quidem vice ad quinquennales, altera ad decennales carceres, et publicos perinde labores subeundos, damnari volumus; si vero nec hac correctione ad frugem redirent, verum nova animi contumacia abrepti in idem factum relaberentur, ex praememoratarum ordinationum nostrarum, praecitatarumque constitutionum rigore, capitis poena afficiendos decrevimus; illis, qui similes denunciaverint, viginti quinque florenos, in remunerationem ex aerario nostro resolventes. Quia vero ad hujus emigrationis malum emissarii, et clancularii conductores plurimum conferunt, ideo, ut contra hos quoque securitas paretur, ac a detestando publico hoc crimine deterreantur, quoad illos sequentia ordinanda esse duximus. Primo. De seductionis crimine allatis sufficientibus indiciis suspecti, vel in facto deprehensi, per quoscunque e vestigio comprehendantur, atque comitatui, sedi, districtui, aut proximo jurisdictionato magistratui in custodiam tradantur. Secundo. Magistratus vero citra moram necessariam inquisitionem brevi compendio, ac summarie, observata tamen juris forma peragat. Tertio. Si inquisitus confessus, aut sufficientibus probis convictus, vel in flagranti deprehensus fuerit, tanquam proditor, et in principatus malum illicita opera concurrens, laquei poena mulctetur. Quarto. Complices delicti, qui sive consilio, sive opera concurrerent, pari poena afficiantur. Quinto. Qui

homines ad suscipienda extra ditiones nostra servitia, praesertim militaria clam conductos scienter in domum suam recipiunt, nec magistratui loci deferunt, sicque admissi criminis complices se reddunt, primum quidem ad operas publicas, in vinculis longiori, vel breviori tempore pro ratione admissae culpae obeundas condemnentur. Sin ad idem iterum redeant, haec poena duplicetur, imo gravitate delicti id exigente, etiam praexposita ordinaria capitis poena afficiantur. Sexto. Omnes et singuli, qui ex ditionibus nostris haereditariis emigrarunt, ac quocunque titulo, et praetextu in principatum nostrum redirent, si semet de sua in regno permanendi voluntate, et animo in finibus non insinuarent, posteaquam agnitionem comperitumque fuerit, eos absque facultate emigravisse, illico comprehendantur, et quamvis in exteris militaribus, aut aliis servitiis sint, nihilominus juxta patentales in eos animadvertatur; quoniam in hoc casu, non officii, verum unice profugii ratio habenda sit. Et haec sunt, quae pro haereditarii principatus nostri Transilvaniae, partiumque eidem incorporatarum comodo, atque incremento ordinanda esse duximus, quaeve hoc majori studio, ac diligentia, per quoscunque magistratus, ac jurisdictiones observanda volumus, quo certius est, id cumprimis ad publici providentiam pertinere, ut subditi in legitima principis, ac domini sui potestate, cui nempe firmissimo naturae, ac legum vinculo, ad perpetuam fidem obstricti sunt, constantes persistent. Datum Viennae Austriae, die tertia mensis Martii, anno Domini millesimo septingentesimo sexagesimo quarto. regnorum vero nostrorum vigesimo quarto.

Maria Theresia mpr.

Gabriel comes de Bethlen mpr.

Jo: Josephus a Pelsers mpr.

(Eredeti ny. példánya nálam.)

177.

A haditanács Buccownak. Bécs 1764 márcz. 3.

(Kivonat.)

Tudatja, hogy az erdélyi (székely) határőrezredek ruházata (muntirung) minő legyen, darabról darabra, és hogy csak a gallér (kragen) és hajtóka színében különbözzenek egymástól. Ez már többé meg nem változtatható. A többi ruházatra nézve pedig *Siskowicz*-csal lépjen érintkezésbe. Annak idején adjon véleményt arról, hogy ezeket a *határőr ezredeket mikép lehetne tanítani németül beszélni, olvasni és írni* és a vallásra.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 39. sz. a. a registratúrában 352. l.)

178.

A haditanács br. Siskowicznak. Bécs 1764 márcz. 4.*(Kivonat.)*

Kérde, hogy ki legyen a székelyek közt »brigadier«? A templomozás (Kirchenparaden) felől kiadott rendelet meg erősítettetik, mely szerint a *kálvinista háromszékiek* saját vallású altiszteik által vezettessenek templomaikba. *Speydel* és *Lanz* kapitány, *Hayd* és *Wadel* főhadnagyok a székely ezredekéből (abgenohmen) a temesi bánságba tétessenek át. Mellékeltetik *Buccow* generális előterjesztése arról, hogy *Caratto* alezredesnek miért kell még továbbra is a székelyeknél maradnia és nem tehető át az oláh ezredbe.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 90. sz. a. a Kriegsregistraturban 1764. márcz. 354. sz. a.)

179.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Uzon 1764 márcz. 7.

Háromszéknek Sepsí fiúszéke, Szentgyörgy és Illyefalva városokkal már össze van írva s a fegyver ki van osztva közöttük; 6-án és ma feleskettük őket. Én olvastam fel nekik a katonai törvényeket és fenhangon letették az esküt. Ezen 1005 gyalog székely katona és 250 székely huszár jelent meg hadi rendben; ünnepies csendben, rendben ment végbe minden.

Még csak *Miklósvár* és *Bardócz* szék van hátra; 20-án ezekkel is kézen leszünk.

A vizsgáló-bizottság (Kriminal-commissio) kiküldését útasítással sürgeti.

(A bécsi hadi ltrban, ápr. 103/5. sz. a.)

180.

A székely határőrséget szervező bizottság Bardóczszéknek kiadott rendelete a katonabösszeírás és fegyverkiosztás iránt. Bardócz 1764 márcz. 16.¹⁾

Publicatum in Bardócz. 1764.

Jóllehet ugyan az ő Felsége kegyelmes patense deák nyelven költ, mindazonáltal kegyelmetek közönséges értelmére

¹⁾ Ld. Teleki D. id. m. 113. l.

magyarra fordíttatott és felolvastatott, hogy pedig a deák nyelven költ patens is kegyelmetek kezéhez juthasson, parancsolta ő Felsége kegyelmesen, hogy az ő Felsége szentséges kezével subscribált originalisnak a méltóságos királyi guberniumtól authenticizált egy-egy copijája minden székben hagyattassék. Egy ilyen azért a bardóczszéki vitézek számára a vargyasi szabad lakosoknál oly parancsolattal fog hagyattatni, hogy aztat a többi bardóczszéki faluknak szabad lakosai is örökös emlékezetre mintegy valóságos privilégiumokat leírathassák. A magyar nyelven felolvastatott patens pedig ezen királyi commissiotúl a falukra kiadattatik, hogy az is egy-másután leíratván, minden falunál megmaradhasson.

Hallhatta kegyelmetek, már alkalmas ideje, hogy ő Felsége azoknak, kik a más székekben a fegyvert letették volt, amnistiát adott, vagy megkegyelmezett, oly conditioval mindazonáltal, hogy mind azok, mind pedig a kik a fegyvert fel se vették volt, Csíkban, Háromszékben és Bardóczban egy hónap alatt, vagyis ezen királyi commissiotól rendelendő időre kötelességek mellé álljanak, s a fegyvert felvegyék; minden ingerlőt pedig és rossz tanácslót annak idejében kiadni tartozzanak. Már mi illeti a fegyvernek felvételit, annak idejét a conscriptionnak napjára határozta ezen királyi commissio, a mely napon is kiki a törvénynek halálas büntetése alatt fegyverbe öltetni tartozik.

Hogy pedig minden falubeli szabad lakosoknak tudtára legyen, mely nap kellessék nékiek a conscriptiohoz és a fegyverben való öltetésre itt megjelenni, adatik kegyelmeteknek tudtára, hogy még ma fognak conscribáltatni és fegyverben öltöztetni a távulyabb (!) való fuluk u. m.: Füle, Hermány, Kis-Bacson és Telekdi-Bacson. Holnap reggel pedig 8 órakor ugyan a végre álljanak elő a következő faluk lakosai, úgy mint Bardócz, Vargyas, Szál-Dobos, Bibarczfalva és Olosz-Telek, melyek is a kirendelt holnap reggeli 8 órára itten Olosz-Teleken okvetetlen megjelenjenek, hogy netalántán különben cselekedvén, igen kedvetlen consequentiaját lássák.

Senki pedig ne gondolja aztat, hogy most akárminemű ravasztsággal ezen conscriptioból, vagyis hadi regestrumbul elmaradván, a miá jövőendőben a hadi állapotból is kimaradna, mivel azok annakutánna is, sőt keményen megbüntetődve kötelességek mellé állíttatnak.

Most már a kegyelmes patense ő Felségének publicálva lévén, e máj naptól által adattatik kegyelmetek a hadi hatalom alá, következőképpen ez órától fogvást a parancsolatokat többé nem a nemes székeknek fő vagy vicetisztjeitől, hanem egyenesen az elejekbe rendelt s rendelendő hadi fő s

altisztektől várja kegyelmetek, kiknek parancsolatjuk alá minden hadi subordinatioval, paritioval és engedelmességgel most általadatik kegyelmetek.

Végtére a conscriptio és a fegyvernek kiosztása ma és holnap elvégeztetvén, holnapután úgymint 18-va, a vagyis e jövő vasárnap, mindnyájan a szabad, itt öszvegyült lakosok ismét ezen a helyen öszvegyüljenek, hogy kegyelmeteknek a zászlók ő Felsége kegyelmes parancsolatja szerint általadassanak és azokhoz megesküdjének; kihez is kegyelmetek onnan hazúl úgy indúljon, hogy 9 órakor reggel ezen a helyen mindazok, a kiknek fegyver jut, fegyveresen, mind pedig a kiknek nem jut, a nélkül is, a kik csak 15 esztendőn felyül vadnak, megjelenhessenek, s egyikének a másikára várakozni ne kellessék.

Mivel pedig talám többen, mintsem a szükség és ő Felsége szolgálatja kívánja, találkozni fognak olyanok, kik vagy kívánságokból, vagy pedig egyházi nemes, vagy primipilaris praerogativájok képzelt praepjudiciumának elkerülésére nézve a lovas katonák közé íratatni akarnának: arra nézve az ilyeneknek előre adattatik tudtára, hogy ebből praerogativájoknak semmi sérelme nem következik, mivel más regularis regementeknek hasonlatosságára a lovasnak semmi csak legkisebb elsőse is a gyalog előtt, sem ennek amaz előtt nincsen, ellenben pedig a lovasnak készületi hatvan s 70 forintokban könnyen felkerül, az honnan, ha szintén most valaki lovasok közé íratnék is, de jószága elidegenedése, vagy csak oeconomiaja csonkúlása nélkül is annak szerét nem tehetné, az ilyen a gyalogok közé, holott olyas költsége nem lesz, annakutánna is által fog tétettetni. Azok mindazonáltal, a kik jószágok elidegenítése vagy csak csonkúlása nélkül is bírnak lovok s ahhoz való készületek kiállításához, a conspiratio alkalmatosságával jelenthetik magokat.

Abban se ütközzék meg senki, ha csupán csak az alkalmatosoknak fegyver adattatván, az által egy familiába egy személynél többnek is osztattatnék a fegyver, mivel a széke-lyek személyektől és nem jószágoktól tévén szolgálatot, egyik is e miatt a másnál több szolgálatra nem fog erőltetni, mivel azok, a kiknek fegyver nem jut, az ő reájuk kerülendő sorban számokra kiadandó fegyverrel hasonlóképpen szolgálni fognak.

Bardótz.

(Halmágyi Protocollumában, részben Halmágyi sajátkezű írásával és javításaival, a 356. lapon.)

181.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Olaszfelek, 1764 márczius 18.

(Kivonat.)

F. hó 4-én kelt írására, hogy kit tudnék ajánlani a székelők brigadérosául, sokat gondolkoztam, mert nagy a nehézség, főképp a nyelvismeret miatt. Egyet mégis találtam, a kit jó lelkiismerettel ajánlhatok: a Gyulay-ezred parancsnokát, *gróf Gyulayt*, aki a katonai szolgálatban járatos, a magyar nyelvet tudja, a székelőket ismeri s nincs ellenére a határőr katonai szolgálat. A nép szeretetét meg fogja nyerni hamar, csak egy kis keménységet (szigorúságot) kell majd kifejeznie a kellő időben. General-major ranggal kellene ki-nevezni, hogy több tekintélye legyen.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, apr. cs. 103/5. sz. a.)

182.

A székelők határőrség számára kiadott hadi törvények. K. n.
(Bécs 1764 márcz. 24.)

Hadi articulusok, magyar nyelven.

1. articulus.

Elsőben is kívántatik, hogy a mi hadi népünk, mint magyar és csehországi koronás királynéjának etc. etc., ausztriai erczherczegnének etc., lotharingiai, bari herczeg és toscaniai nagyherczegnének azt fogadja és esküdjék meg, hogy nekünk híven és igazán szolgálni és mű tőlünk rendelt generalisoknak, obristereknek és több hadi tisztviselőknék mind ellenség ellen, mind pedig egyéb hadi rendet illető parancsolatokban engedelmeskedni fognak.

2. articulus.

Valaki pártütést indít, vagy csak hogy alattomba avval foglalatoskodik s reá bizonyodik, minden kegyelem nélkül az életit veszti el.

3. articulus.

A ki a tisztviselőknék az commendo állapottyába ellent áll, hasonlóképpen az életét veszti el.

4. *articulus.*

Minden vitézlő renden lévő az istentelen és rendkívül való morgolódástól, káromkodástól magát megtartóztassa, sőt inkább istentől ellenség ellen való győzedelmet ájtatosan kérjen és mikor az isteni szolgálathoz az dob és trombitaszóval, vagy más móddal jel adatik, ahhoz járúljon és el ne mulassa. A ki pediglen isten ellen való káromlást szóval, vagy cselekedettel elkövet, az olyatén az obristet vagy hadi törvény ítéletéhez képest, testben vagy életében büntettségé meg.

5. *articulus.*

Az markotányosok, ha isteni szolgálat alatt bort, sert, pálinkát, vagy másféle részegítő italt árúlnak, veszendő lengyen és azonkívül pénzbe, vagy másképpen büntettségének meg.

6. *articulus.*

Kiki maga fegyverére jó gondot viseljen és azt adósságba, vagy zálogba senkinek ne adja nagy büntetés alatt, hanem tisztán tartsa.

7. *articulus.*

Akár tisztviselő, akár közkatona tiltott bajvívásra ne menjen, életének elvesztése alatt.

8. *articulus.*

Sőt azok is, a kik afféle tiltott bajvívásra secundálnák, erős büntetés alá vettessenek.

9. *articulus.*

Minden istentelen gyilkosság halállal büntettségé meg.

10. *articulus.*

Az halálra való személyek, az római imperiumnak törvénye szerint sentenciáztassanak meg.

11. *articulus.*

Az házasságtörő tisztátalan élet, kurvaság és minden természet ellen való bujaság, említett törvény szerint büntettségé meg.

12. *articulus.*

Senki ágyast táborba, gvarnisomban, avagy quartéjába ne tartson törvény szerint való büntetés alatt.

13. articulus.

Az lopások mind táborban, mind gvarnisomban és quartélyban tilalmaztatnak, kisebbik pediglen lopása visszaadása után, legalább erős fogsággal, vagy vesszözéssel büntetessék meg.

14. articulus.

Hogyha valaki artigleriát, vagy másféle fegyveres házat, vagy proviánt szekereket meglop, az olyatén, a minémű bűnben találtatott, törvény szerint vagy életibe, vagy bóribe büntetessék meg.

15. articulus.

Ha valaki maga pajtását, vagy szolga az urát meglopja, érdeme szerint felakasztassék.

16. articulus.

Senki házakat, sövényeket, kerteket és gyümölcsfákat nagy büntetés alatt ne törje, ne rontsa, hanem ha az elkerülhetetlen szükség hozza magával.

17. articulus.

A ki szántszándékkal magunk, vagyis ellenség földin tüzzel égetne, avagy pusztítana, tüzzel büntetessék meg.

18. articulus.

Ha valaki szántszándékkal szántóföldököt, kerteket, szőlőhegyeket, réteket rontja, törvény és igazság szerint büntetessék meg.

19. articulus.

Az utakan való tolvajság, keréktöréssel büntetessék meg.

20. articulus.

Még a tisztviselők is, a kik efféle tolvajságba részesekké találtatnak, nemkülönben mint egy útonálló tolvaj, büntetessenek meg.

21. articulus.

Minden nyilván elkövetett erőszaknak halál legyen büntetése.

22. articulus.

Hasonló büntetés alá vettessenek azok is, kik affélékre másokat vezetnek.

23. articulus.

Ha ki mást rútúl szidalmaz, pénzzel és megkövetéssel büntetessék meg.

24. articulus.

Annak, a ki hamisan esküszik, két újja vágattossék el.

25. articulus.

A varázslásnak és ördögségnek büntetése tűz.

26. articulus.

A hadi becsületes és rendszerint való parancsolatnak ellenzői a pártütők büntetésit szenvedjék.

27. articulus.

Senki maga gazdájának erőszakot ne tegyen, élete elvesztése alatt.

28. articulus.

A minémű quartély valakinek az quartélymestertől, avagy fouriertől rendeltetik, abban maradjon és azzal súlyos büntetéssel megelégedjék.

29. articulus.

Senkinek akár táborban, quartélyban, gvárnisomba maga companiájától éjtszakának idején kapitánya, avagy hadnodgya (!) híre nélkül nem szabad elmaradni, élete és feje elvesztése alatt.

30. articulus.

Senki táborban és sánczokba, városokban és más erősekben közönséges úton, avagy kapun kívül be és ki ne járjon, élete elvesztése alatt.

31. articulus.

Ha a trombitások és dobosok companiától hír nélkül elmaradnak, becsületek elvesztése alatt regimenttől gyalázatosan üzőtessenek el.

32. articulus.

Ha valaki strázsát elmulattya, vassal, szároz kenyérrel és vízzel, vagy ha érdeme hozza magával, keményebben is büntetessék meg.

33. articulus.

Ha valaki strására részegen megyen, vassal büntetessék meg, ha pediglen gyakrabban azt elköveti, jó neve elvesztésével regimenttől vettessék ki.

34. articulus.

Senki rendelt strása után kiáltással, viaskodással, vagy lövéssel lármát ne indítson, feje és élete elvesztése alatt.

35. articulus.

A mely tisztviselő mezőn, táborban, gvárnizomban, bástyán, vagy sánczon strására rendeltetik, aztat jó vigyázás alá végye, élete elvesztése alatt.

36. articulus.

A fő, vagy közstrázsát kiki annak rendi szerént megbecsülje és ha ki pedig ez ellen vétene, az érdeme szerént büntetessék meg.

37. articulus.

Valaki strására támad, vagy ellene fegyvert fog, életét veszti el.

38. articulus.

Nem különben életit elveszti, valaki patrol ellen fegyvert fog.

39. articulus.

A ki az ő strásáján elaluszik, táborban, várban, avagy véghelyben, vagy előbb, mintsem megváltanak, arrúl elmegyen, érdeme szerént lövöldöztessék meg.

40. articulus.

Hasonlóképpen büntetessenek meg a tisztviselők is, ha hivatalok szerént a strására való felálláskor és vizagáláskor jelen nincsenek.

41. articulus.

A ki ellenséggel közli dolgát, vagy ellene hadakozni nem akar, valamint áruló, életében büntetessék meg.

42. articulus.

Ha valamely ellenségtől megszállott várnak, vagy erőségnek commendánsa meghallaná, vagy észre venné, hogy valaki benne levő tisztek, vagy közönségesek közül az várnak feladása felől szöllana, az ojjat (!) kiadni tartozik.

43. articulus.

Ha a commendans a várat, hanemha nagy kéntelenség hozza magával, feladná, életivel fizessen ; ha pedig a vitézek a feladásra okot adnának, azok közül tizedik akasztassék fel, a többi pediglen gyalázatosan üzőtessék el.

44. articulus.

Ha valaki a vitézek közül elpártolna és szökne az ellenséghez, vagy másova, ha vissza kézbe esik, kötéllel fojtassék meg.

45. articulus.

Ha valaki ok nélkül companiájánál nem léssen, mikor szokás szerént trombita, vagy dobszóval jel adatik, vasba veretessék.

46. articulus.

Minden pártütő és áruló és ezeknek pártfogója minden irgalmasság nélkül akasztassék fel.

47. articulus.

Ha valamely vitéz oly szót ejtene, melyből pártütés következnék, az dolognak mivolta szerént testben, vagy életiben büntetődik meg.

48. articulus.

Midőn a seregek és companiák az ütközötre mennek és ha kötelelességek szerént nem harcolnak, a kik tisztviselők közül abban részesek volnának, becsületek és életek vesszen el.

49. articulus.

Ha pedig a közönséges nép azon bűnösnek találatnék, tizedik közülök akasztassék fel és a többi legveszedelmesebb helyekre rendeltessenek.

50. articulus.

Hasonlóképpen, ha a sereg a tábori sánczokat és rendeket (hanemha már három ostromot megállván, a népnek szemlátomást való veszedelmében semmi segítség nem volna) elhagyják, azon büntetés alá vettessenek.

51. articulus.

Mikor az egész sereg elpártolna és elállana, az hat hét alatt, hogy magát menthesse, háromszor citáltassék, ha pedig vissza nem akarna jönni, a kik közülök megkapathatik, minden kegyelem nélkül akasztassék fel.

52. articulus.

Az ütközet vagy harcz alatt senki prédának, vagy fosztásnak ne essék, hanemha az ellenség egészen megveretett volna, másképpen, a ki ez ellen cselekszik, azt a tisztviselője bizrást helyben megölheti.

53. articulus.

A rabok nagy büntetés alatt generálisság kezébe adásának.

54. articulus.

Az obrister, obristlieutenant, obristwachtmeister, vagy más akárminémű nevezendő tiszték a maga vitézeknek pénzt, proviántját, vagy fizetését meg ne tartóztassa, tisztességének, becsületinek, vagy életinek elvesztése alatt.

55. articulus.

A mely kapitány a mustrát megcsalja, becsületét és tisztét gyalázatosan vezesse el, és mint egy hitetlen áruló büntetessék meg.

56. articulus.

Ha az harczba közkatoná talál elesni, annak a neve adéssék bé generálissoknak.

57. articulus.

Senkinek a kapitányok közül nincsen hatalma, hogy generalis híre nélkül katonát bocsásson el.

58. articulus.

Senkinek, akárki légyen, nem szabad ezek az articulusok ellen vétett, vagy másféle gonosztévőt álnokul eltitkolni, vagy maga mellett tartani, és oltalmazni, tisztének, vagy életének gyalázatos elvesztése alatt.

59. articulus.

Ha jövődőben szükség történnék, hogy ezekhez az articulusokhoz több tétettetnék, vagy azokba valami változtatnék, az előbb trombita és dobszóval, vagy másképpen ki hirdetessék és annak utánna, mintha ezekben az articulusokban bé volna foglalva, úgy tartassanak.

60. articulus.

Hogy pedig ezek az articulusok mindnyájoknak tudokra légyen, a regimentek és companiák előtt auditor, vagy mások által olvastassanak, mennyiszer szükségesnek ítéltetik.

Hadi rend eskütése.

Mi fogadunk és esküszünk mindenható Uristennek, hogy mi felséges győzhetetlen fejedelemnek, urunknak, *Ferencnek*, kiválasztott római császárnak, minden időben római biradalam terjesztőjének, német és jeruzsálemi királynak, lotharingiai és bari fejedelemnek, toscaniai nagyfejedelemnek, kalabriai, geldrai, monferati, silesiai, teszényi,¹⁾ charlevallai fejedelemnek, pontuai és mantovai, noneri²⁾ márkgrófnak, Vaudemont, Blankenberg, Csutpen, Sarverden, Salvi, Flankenstein provinciák grófjának etc. etc., úgy mint felséges Austria házhoz tartozandó királyságok és országok corregensinek, azonszerint felséges, hatalmas fejedelemasszonyunknak, *Mária Theresiának* római császárnénak, Magyar-, csehországi, Dalmácia, borvátországi, sclavoniai királynénak, austriai nagyfejedelemasszonyának, burgundiai, brabantiai, majlandi, stajerszági, karinthiai, krajnai, mantovai, pármai, piacenciai, limburgi, luxenburgi, geldrai, vürtembergi, felső-alsó hetruriai fejedelemasszonyának, Svaáb, úgy Erdélyország fejedelemasszonyának, sz. római birodalom, úgy burgraviai, morvai márkgrófnéjának, felső- és alsó lusitaniai fejedelemasszonyának, habspurgi, flandriai, tiroli, pfurti, kiburgi, görcki, gradiskai, arthocsi, namuri és székelyek grófnéjának, párténóvi, salnisai, melnai asszonyának etc. etc. a mű kegyelmes felséges császárnénknak, királyné Asszonyunknak, úgy ő Felsége minden generálissainak, tiszteinek, az kik nekünk ezeknek személyében és nevében most, vagy jövőendőben parancsolni fognak, kivált a mi obrister urunknak, obristlieutenantnak, obristwachtmeisternek és mindezek közül nekünk előadandó kapitányoknak és más egyéb tiszteknek szófogadói, hívei és mindekbe készek kívánunk lenni, őket becsülni, tisztelni, az ő parancsolatjokat és tiltásokat megtartani, állást és strásálást éjjel, nappal, híven véghez vinni; ellenség előtt, úgy ellenség ellen harczba, ostromokba, vijasokba és minden előadandó alkalmatosságokba, vizen, szárazon, valamint az alkalmatosság magát eléadja és valamint s valahova ő Felsége szolgálatja megkívánja és magával hozza, oly erőssen, oly emberül, jámborül, becsülettel, szófogadással kívánjuk magunkat megmutatni és viaskodni, a mint jámbor, becsületes, jó katonának kötelessége magával hozand; úgy az ő Felsége által meg erősítettett articulusoknak minden punctumiban, clausulákba, azoknak observatioiban engedelmeskedni és megtartani ma-

¹⁾ Bizonyára tescheni helyett.

²⁾ Paduai, mantovai és modenai helyett.

gunkat kötelezzük; úgy arra is, hogy minden ő Felsége ellenségi ellen (senkit ki nem vévén) minden alkalmatosságban és szükségben, becsületesen, frissen, emberül fogunk hadakozni, és azokkal teljességgel mindennemű correspondentiát, egyértelmet tőlünk eltávoztatni; soha a mi regimentünktől, companiánktól, zászlónktól el nem távozunk, és azokat el nem hagyjuk, hanem azoknál élni és meghalni kívánunk mindenkor s minden alkalmatosságba, akár mezőbe, akár quartéjba, akár gvarnisomba, a melyek ő Felsége szolgálatjába előadatnak és előadják magokat, oly igazak, hívek kívánunk lenni, valamint igaz, jámbor, becsületes katonáknak illik és az becsület magával hozza, egész halálunk órájáig és utolsó erőnkig. Isten minket úgy segéljen és a szent evangelium, Jézus Krisztus által. Amen.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 372—377. lapjain.)

183.

A székely határőrség első rendtartása.¹⁾ K. n. (Bécs 1764 márcz. 24.)

¶ *Mi Mária Theresia*, Isten kegyelméből római császárné, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmácia-, Horváth- és Tóthorságoknak apostoli királynéja, Ausztriának ertzhercege, Burundiának-, Felső és Alsó Siléziának, Styriának, Karinthiának, Karniolának hercege, Erdélynek fejedelme; Morvának, Burgoviának (!), Felső és Alsó Lusátiának, római szent birodalombeli marchioja; Habsburgnak, Flandriának, Tirolisnak, Goriának és székelyeknek fejedelmi grófja; Lotharingiának és Barrinak hercege; nagyhercege Hetruriának stb. stb.

Adjuk tudtára mindeneknek, mostaniaknak és jövődöbelieknek, ezen örökös fejedelemségünkben lévő commen-

¹⁾ A székely határőrség rendtartása «Cs. kir. székely szélybeli katonaság Regulamentum» cím alatt Bécs 1764 márczius 24. kelettel, Mária Theresia, Leopold gróf Daun és Theodor v. Thoren aláírásával megjelent Szebenben 1841-ben ily című nyomtatásban: Praecipuarum ordinationum normalium collectio, párhuzamos német és magyar szöveggel, 70 pontban, a mely azonban eltér az alább közlendőtől és másnemű dolgokról intézkedik.

Ugyanennek latin szövege megjelent egykorú nyomtatásban, folio alakban, szintén 70 pontban. Mind a kettőben bennfoglaltatik, az 56-ik pont után, az a három táblázatos kimutatás, a melyek a katonatisztek és altisztek fizetését, lótartás és failletékét és lakását szabályozza. Ez a kimutatás, melyre az alább közölt Regulamentum 46-ik és 54-ik pontjában történik hivatkozás, szintén megvan a Halmágyi gyűjteményében (latinul, a magyar rendtartás után 426—29. lapon), megvan az orsz. ltrban is erd. korm. o. 126. sz. a. s nálam.

dirozó és több generálisainknak, akárminémű rendűek, méltóságúak, állapotúak és nemzetűek légyenek, várak commendánsainak és ebben az hazában felállított székely gyalog s lovas regimenteknél lévő brigadérosoknak, colonellusoknak, vicecolonellusoknak és commendánsoknak, főstrásamestereknek fő és vicekapitányoknak, hadnagyoknak, zászlótartóknak, strásamestereknek, adjutánsoknak, quartélymestereknek, profontmestereknek, szekérmestereknek, és több azokhoz tartozandó fő és altiszteknek, kis staab és primaplanabeli személyeknek és minden nationalis szélyhelybéli gyalog és lovas vitézeknek a mi császári és királyi kegyelmünket és minden jókat.

Azonkívül is tudva vagyon mindenek előtt, miképpen végeztük kegyelmesen, hogy ezen erdélyi fejedelemségünkben négy nationalis szélyhelybéli gyalog, és két lovas, még pedig a székely natioból két gyalog és egy huszár, az oláh népből is két gyalog és egy dragonos regimentek, minden gyalog regiment 12 compagniara, és minden compagnia 250, nem különben minden lovas regiment 8 lovas compagniakra, és e' mindenik 187 szolgálatot tevő emberekre osztatva felállítassanak.

Mivelhogy pedig szükségesnek ítéltük lenni, hogy az egész szélyhelybéli katonaságnak mind téjendő szolgálatjáról és egyéb külömb-külobbféle köteleességeiről, mind pedig ebben a katona hivatalban lévőeknek azon privilégiumairól, szabadságairól, melyekkel élhessen, úgy a több adót fizető néptől való megkülönböztetéseiről két különös Regulamentum, egyik a székely, a másik pedig az oláh regimentek számokra készíttessenek.

Parancsoljuk annakokáért ti néktek, mindnyájan feljebb megemlített, mostaniak és jövődöbeliek, megemlített székely regimentekben lévő fő és alsóbb tiszteknek és közkatona'knak, hogy ti a ti téjendő szolgálatotokban és több egyéb köteleességekben, az itt alább megirt Regulamentumot szünetlenül, minden punctumaiban szorosan, illendő hívséggel, engedelmességgel, szófogadással és subordinatioval, tartozó köteleességek szerint a különben magatokra vonható nehéz számadás és büntetés alatt, megtartsátok.

1-be. Minden szélyhelybéli katona jövődöbéli kötele-ségének főczélja ebben áll, hogy mind háború, mind békeséges időben a véghatárok és az őrszása helyek és plájak, avagy ösvények megőrzésére, hasonlóképpen az ország bátor-ságos voltának fenntartására, az ugyan a végre megkívántató, tolvajoknak kergetésére, nemkülönb a megtiltott árúk, portékák és naturálék ki és béhozásának, és minden egyéb,

akármilyen névvel nevezendő praevaricatioknak eltávoztatására, úgyszintén a contumaciának általhágására, a maga rendes helyéről nekik kiadandó dispositiok szerint vigyázzanak és gondot viseljenek. Egyékbént pedig minden azon szolgálatokat, minden kifogás nélkül, valamelyekre a general commendotól, utánna pedig magok staabalis és főtiszteitől rendeltetni fognak, véghez vinni tartozzanak.

2-szor. Mindenek, minden különbség nélkül keresztyéni és tisztességes magaviseléssel éljenek és minden gazda ember a maga háza népit, a maga vallásához képest, annak gyakorlásában tartsa, mivel azon vallást, és vallásbélieket más vallásbélieknek semmiképpen, nehéz büntetés alatt háborgatni, annál inkább gyalázní, szabad nem lészen.

3-szor. Mindenek, mind házaknál, mind a szolgálatban, jó egyezségben, barátságban és egyetértésben élni igyekezzenek.

4-szor. Minden szélyhelybéli katona a maga előjáróihoz tartozó szófogadással, tőlök való függéssel, engedelemmel és reájok való tekintettel, kötelessége szerint légyen, és az hadi törvények, kiadandó parancsolatok, a jó rend megtartásáról való pátensek, marschok és egyéb parancsolatok, mind pedig exercitium és a szolgálatnak maga rendin való folyására nézve, minden regimenteinknél, anno 1750 kiadattatott Regulamentumnak első és második részére igazítottatik; ellenben az előjárók is a katonákkal illendő emberséggel, mértékletességgel és becsülettel bánjanak.

5-ször. Ha egy közkatona a maga rendin kívül strására, postirungra, vagy őrhelyre, pátróllakra s affélékre rendeltetnék, tartozik ő ugyan függő kötelessége szerint azt véghez vinni, de a véghez vitt szófogadás után szabad lészen neki felsőbb előjáróinál a szenvedett igazságtalanságról illendő móddal és mértékletességgel panaszt tenni.

6-szor. Az alsóbbaknak a felsőbbekhez tartozó hasonló függése, minden grádicsokon, a közkatonától fogva mind a commendirozó generalisig, a mi hadi articulusainkban, tulajdon a végre kitett büntetés alatt, egész keménységgel megtartatassék. Hasonlóképpen

7-szer. A general commendotól és az előjáróktól parancsolatot vivő, akármilyen mű karakterben légyen ez, a királyi szolgálatban tartozni szokott tisztelességgel légyen kiki hozzá.

8-szor. Minden szélyhelybéli katona ahoz a tiszthez, a ki alá rendeltetik, azon engedelmességgel viseltessék, melylyel a tulajdon maga tisztihez tartozik, valaminthogy ellenben a tisztnek is hatalom adatik ötlet az ő történhető hibázásáért megbüntetni.

9-szer. Mindnyájan, a mint már említettett, mindenekben, kivált a szolgálat dolgában, a mi erdélyi general commendónk és ezután, mind a szolgálatban, mind pedig egyéb magokat eléadó történetekben az oberst-lieutenant, több stabalis és főtisztek alá is, hadi szokás szerint, illendő respectus, szófogadás és subordinatio végett igazittatnak és rendeltetnek.

10-szer. Ha valahogy szükségesnek találtatnék, hogy valami szám a szélybéli katonaság közül városoknak őrzésére rendeltessék, addig, a meddig azon várakban valóságos szolgálatban lészen, azon helynek commendánsától függ, de a commendans nagyobb hatalmat ezeken, azon idő alatt, mint a többi hadi népen, a hadi rend és szokás felett, ne tartson.

11-szer. Ellenben az ösvények őrzésére, vagy egyébaránt is, a rendes, vagy rendkívül való patrulokra, az ország közén-séges bátorságára nézve kirendelt szélybéli katonák, a szerint, valamint más az országban postirungokon fekvő hadak, az olyan valóságos szolgálatnak idején, egyenesen a commendi-rozó generalistól, vagy azon commendanstól, vagyis szély-helybéli staabs és más tisztektől függjenek, a kik alá az elsőtől a szolgálatátételre rendeltetnének.

12-ször. Az ország belső bátorságának megtartására a regimentek magok a szükséges strásákat, vagy a magát eléadó alkalmatosságok szerint piquetteket és készületben készen álló népet tégyenek ki, valahányszor a közelebb lévő provincialis, avagy cameralis tisztektől észrevett tolvajoknak és más praevaricatoroknak kikeresése végett segítségre kérettetnek. Melyről mindazonáltal mindenkor a commendi-rozó generális tudósíttassék.

13-szor. Akármely szélyhelybéli katonának a maga compagniájától, avagy regimentétől való elszökése, a dolgoknak és az időnek mértéke szerint, kemény teste- és életebeli büntetés alá vettessék. Ha pedig egész familia szöknék el, akkor annak örökségét a közelebb lévő atyafiak, közbecsü szerint, magokhoz válthassák, annak mindazonáltal az ára aerarium hasznára fordittatván; mikor pedig történnék, hogy az ilyem familiából egy atya egyedül magára elmenne és maga után gyermekeit hagyná, akkor az anyát illető rész a gyermekeknek maradjon.

14-szer. Ez a mi kegyelmes és eltökéltt akaratumk, hogy a vicecolonellustól és regiment commendánsától fogva, le a közkatonáig, senki maga szabad akaratjából a maga, avagy szomszéd regimentjén és rész szerint compániája határán, még pedig a staabalis és felső tisztek nyolcz napokon, az altisztek pedig és több közemberek kétszer 24 órákon túl, bizonyosan következő animadversio és büntetés alatt, kívül lenni

ne merészellen, hanem kiki maga hívatolja és állapotjához képest, a kívül létele, a maga előjáróitól engedelmet kérni köteles legyen; az előjárók mindazáltal a szolgálatban nem lévő katonáknak elbocsátásában minden szükségtelen akadékokat és okokat elkerüljenek, minthogy kiváltképpen a csiki és gyergyai lakosok magokat kereskedés által szokták táplálni, melytől is, ha megtartoztatnának, elromlanának.

15-ször. Az olyan magát előadó alkalmatosságban, melyben egy főtisztet commendo, vagy egyéb királyi szolgálat maga rendében illetné, az olyan nyilvánvaló szabadság nélkül, maga házából ki ne mozdúlhasson.

16-szor. Minden pártütés, következésképpen ennek indító, nemkülönb mint annak segítői és követői, a legelsőtől fogva a legutolsóig, minden kegyelem nélkül, az hadi törvény szerint megítéltetik és ha csak valaki támadásra indító szót ejtene ki szájából, vagy mástól hallana és elhallgatná, a dolognak mivoltához és nehézségéhez képest példásképpen megbüntettetik; ha pedig a lenne, hogy valamely főtiszt maga annyira magát elvesztené, hogy valamely pártütést szerzene, azt előmozdítaná, ahhoz járulna, avagy ha erről valamit tudna és mindjárt meg nem jelentené, avagy éppen elismítani igyekeznék, az ilyen nem csak a feljebb említett büntetést vonná magára, hanem a dolognak mivoltához és megesmeréséhez képest a büntetés rajta megnehezítették.

17-szer. Egész községet, vagy compagniakat illető panaszok, nem az egész egybegyülekezendő seregnek népe által szóval, hanem csak két vagy három magok közül arra rendelendő csendes elméjű emberektől, a maga rendes helyére beadandó memorialisok által adattassanak fel.

Ha pedig a panasz csak egy különös embert illetne, e' magával szószóllót ne vigyen, hanem azok, a kiket a dolog egyenesen illet, a compagnia commendánsai előtt megjelenhetnek, a kik is viszontag minden panaszokat, semmit ki nem vévén, mértékletességgel meghallgatni, a dolognak valóságos mivoltát, mindkét félnek és bizonyságoknak confrontatioji mellett fundamentumosan megvizsgálni és annakutánna az apróbb dolgokban ítéletet tenni s a mellett, valamint a panaszokat, úgy a sententiát mindenkor, a végre minden compagnianál tartandó törvényes protocollumában, minden környül álló dolgaival együtt beírják, hogy abból olykor, midőn a véghez ment ítélet után a maga gradusain a regiment, vagy general commendához lenne az appellatio (melyet akárkinek is tennie szabad), a dolog kitessék.

Ha pedig panaszok nagyok, a panaszlók mindenkor a regimentek jurisdictiojára igazítottassanak.

18-szor. Éjszakának idején és sokadalmas időkben, avagy az hol strásák vagynak, vagy pedig az hol a katonaság összevgyűjtve fekszik, a sokféle szerencsétlenségeknek eltávoztatására nézve, szabad tetszés szerint való büntetés alatt, senki fegyverét ki ne lőjje.

19-szer. Ezzel minden egybenkerülések, titkos egybegyűlések és összebeszélések, melyek a pénznek tilalmas egybegyűjtésére, vagy különben az előjáróknak hírek nélkül esnének és egyben csoportozásokat és nyughatatlankodásokat és meg nem engedhető és ártalmas igyekezeteket okozhatnának, legkeményebben tiltatnak és ezen parancsolatnak általhágoi, akár kik légyenek azok, hadi árticulusok szerint, vagy különben, amint az alkalmatosság hozza magával, gyengébben, avagy keményebben büntettetni fognak, és a mi kitaláltatik a tilalmason összevgyűjtött pénzből, minden tekintet nélkül a cassában húzattatik.

20-szor. Minden, kiváltképpen pedig magyar és oláh nyelveken szollásban jött szóval lévő szidalmazások, a melyekből sok gonosz szokott eredni, valamint szintén a közembereknek egymás között és az altisztek ellen, úgy megfordítva, nem kevesebbé a főtiszteknek is a magok alattavalói ellen, keményen tilalmaztatnak és az ellene cselekedendők, vétkekhez képest, büntetődjenek.

21-szer. Egy szélybéli katana is ne merészelje a maga katonai készületeit eladni, elzállogosítani, eljátszodni, elinnya, megcsonkítani, avagy elhányni, ahoz intézendő büntetés alatt, a mely büntetésnek, a katonai készületnek visszaadása mellett, alája vettetik az is, a ki az említett készületeket, az ugyan megnevezett módok szerint tette magáévá, hogyha szélybéli katona; ha pedig idegen és nem az hadi forum alá vettettet léssen, még azt is hasonló úton és módon réá szoríthatni, mint más regulázott regimenteknél megadni szokott; és az olyan nemcsak a magáévá tett fegyvert és készületet, az érte fizetett pénzzel együtt veszesse el, hanem azonkívül a maga előjáróitól mennél keményebben meg is büntetessék.

22-szer. Az olyan tüzelő fegyverek, a melyek nem gondviseletlenség, avagy magok vigyázathansága miatt, hanem a királyi szolgálatban romlanának és az exercitiumban szakadnának meg, a szerint, valamint más hadi népeknek a mi fegyveres házainkból, a dragonosoknak és huszároknak lovai pedig, melyekkel szolgálatot téssnek, és hasonlóképpen megbizonyíttatván, hogy a királyi szolgálatban vesztenek, vagy nyerttettenek el, a mi tárházunkból pótoltatnak ki. Ellenben a staabalis és főtisztek arra vigyázzanak, hogy a mi tárházunkból ingyen adattatott fegyverek és bajonetek mustráról

mustrára rendszerént számba vétessenek és mindenkor a szolgálatban alkalmasok voltakban, jól is megtisztítva, tartásának. És valamennyiszer valami abból eltörlik, az, időhalasztás nélkül a regimentnél lévő lakatosok és puskaagycsinálók által, a közember maga, csak éppen a vasnak, aczélnak és azénnek ára megfordításával, csináltassa meg.

23-szor. Ha valaki strására, vagy egyéb szolgálattételre rendeltetik, és azt szántsándékkal, vagy pajzánul elmulatja, avagyis részegen jelenik ott meg, oz olyan strásálással való büntetéssel, avagy dolog-tétellel, vagyis az alkalmatossághoz képest keményebben, a mi hadi articulussaink mutatása szerint lakoljon.

24-szer. Mivelhogy pedig, az határszélyeknek minéműségek magokkal hozzák, hogy a staabalis tiszteknek bátoraságos létekre nézve strása adattassék, tehát egy vicecolonellus és regiment commendansának a gyalogságból, a szükséges profosz és rabház strásáin kívül (abban mindazáltal a zászlók strásáját befoglalván), egy káplár, egy dobos, egy gefreiter és hat közember, a főstrázsamesternek pedig egy gefreiter és három közember, egy obristlieutenantnak és regiment commendansnak pedig a lovasságból egy káplár és hat közember és a főstrázsamesternek három közember strásására adattatik. A mellett minden lovas staabalis tisztnek egy lovas ordinancz is, és a gyalogságból is mindeniknek egy gyalog engedtetik. A kik is mindazáltal, valamint a staabnak strásái, nem saját hasznokra, hanem mint valóságos katonák, egyedül a királyi szolgálatokra fordíttassanak; és tartoznak is a szélybéli katonák ezen strásákat és ordinantziákat, mint csupán magoknak a regimenteknek különös szolgálatjukat, fizetés nélkül véghez vinni, következendőképpen magok eledeleket hazúl magokkal vinni.

25-ször. A mi királyi szolgálatunk előmozdítására megkívántató levélhordó statiókra a lovas regimentekből az ő elejkebe adandó helyekre ordinántzok tétessenek ki, és azoknak fennállhatásokról a vármegyékkel, districtusokkal és székekkel szükséges végzéseket tétettetik, hogy azoknak nyárban a falukkal, a melyekben lésznek, közönséges legelőhelyek, télben pedig lovak számára való élések, regulamentaris áron légyen.

26-szor. A forspont, mely a szélybéli regimentek, avagy compagniak általán fogva való szolgálatjokra, úgymint a regement és compagnia pénzének elhozására, a fegyvernek és affélének általvitelére szükséges találna lenni, tartozzanak magok a szélybéli katonák, a magok regementeknek környékében ingyen adni; de a mellett a főtiszteknek minden avval

való visszaélés és szükségtelen megterhelhetése a népnek, igen keményen tiltatik és másképpen találtatván a dolog, meg is büntettnék. Melyre való nézve, hogyha nékiek a magok tulajdon dolgokban valamely forspont kívántatnék és azt sehonnan másunnan, a katona helységeken kívül meg nem szerezhetnék, akkor azt tartozzanak a szélybéli katonáknak regulamentáris áron készpénzül kezekre fizetni. A mint is ugyan a szélybéli katonák a commendirozó generalisnak, generalisoknak és hadi commissariusoknak, a mustrálsáskor, vagy a regementeknek egyébkori meg szemlélések alkalmatosságával a megkívántató forspontot, árának az országtól léjendő megfordítása mellett, minden magok vonogatások nélkül, adni tartozzanak.

27-szer. Még ugyan az első punctumban is nyilván előadattatott, hogy a szélybéli katonák az országot és határszélieket minden tolvajkodásoktól tisztán tartani kötelesek, de most is ugyan újítatik ezáltal, hogy ők az országnak és a szélyhatároknak közönséges bátorságát viszont állandó lábra állítani és abban mindenkor megtartani igyekezzenek és arra nézve az észrevejendő tolvajokat és praevaricatorokat egész indúlattal kergetni, következtetésképpen minden egyenes, vagy oldalfélt való kedvezéstől, avagy restes kergetéstől, annyival is inkább a vélek általánfogva való egyetértéstől és vélek való részesüléstől magokat őrizték; különben a vétkes katonák ellen, minden megkülönböztetés kívül, mind a mi hadi articulussainkban, mind a közönséges törvényekben az effélékre kiírt büntetések elővételnek, sőt a dolgoknak mértékéhez képest meg is keményítettnek. Ellenben pedig azok, a kik afféle tolvajokat, vagy praevaricatorokat, nemkülönben azon személyeket is, a kik a török földére által menni szándékoznak, kijelentik, avagy valósággal elfogják és béhozzák, minden főtől egy aranyat vésznak jutalmul.

28-szor. Evégre kegyelmesen és ugyan valójában parancsoljuk, hogy jövőendőben a praevaricationnak annál is nagyobb akadály vettetessék, mint eddig tétetett, és az egészség állapotjának dolgai a szomszéd országokra nézve a szélybéli katonákhoz hasonlóképpen hozzáragadó főkötelesség szerint annál nagyobb gondossággal mehessenek elő, hogy azok ellen, a kik ezek ellen cselekednének, vagy ezekben magokat részeseknek mutatni merészelnék, minden ezek ellen rendelt büntetésre az hadi törvénynek tartása szerint gyorsan és késedelem nélkül lépjenek, és ha valamely főtiszt abban valamit tudott és mindjárt meg nem jelentette volna, a' minden haladék nélkül tisztségéből kivetessék, vagy ha úgy találtatnék, keményebben is büntetessék.

29-szer. A szélybéli katonák arra is jól vigyázzanak, az őrhelyeken, hogy senki, akárki légyen az, ámbátor hiteles passussal légyen, avagy ne légyen is, oldalútakon az határon által ne bocsáttassék, hanem midőn az olyan megkapattatik, vigyék azt legközelebbik őrhelyen, vagyis postirungon levő főtiszthez, a ki is annak passussát vizsgálja meg és hogyha hitelesnek találtatik és magát az oldalfélt vett útra nézve gyanúságban nem ejtette, a rendes főutra igazítsa. Hogyha pedig hadi kötelesség alatt lévő emberek találtnának hasonló állapotokban, azok mint szökő katonák megfogattassanak és a regimenthez küldetettessenek.

30-szor. Bízunk továbbra különös kegyelmességünköl mind a criminalis, mind a personalis causákban való törvény kiszolgáltatását az egész mind székel, mind oláh szélybeli regimentek eleiben tett oberst-lieutenantjai és commendansaira, úgy mindazonáltal, hogy ők ugyan akár mely magokat előadó vétkeket, akármifélék és néműek légyenek is azok, részszerint a császári és királyi hadi articulusok tartása szerint, részszerént pedig a criminalis constitutiok és közönséges törvény szerint a vétkezőknek rendes meghallgatására, és az hadi törvénynek utján mindenféle vétkeket keressenek ki és ítéljenek meg, de a végzett sententia elébb ne publicáltassék és executioa ne menjen, míg az a commendirozó generalistól, a kihez az actákkal együtt elküldettség, e végre azoknak ratihabitioja avagy megerősítettével vissza nem jönnek. A mely után ők ugyan a megnevezett commendirozó generalisnak rendelkezésből az executiot véghez vihetik, de egy delinquensnek is gratiát nem adhatnak, minthogy nékiek a jus aggratiandi, avagy kegyelemadásnak hatalma, meg nem engedtetik. Egyébaránt pedig magokat mindenekben a szerént tartásák, a mint a mi vasas regimenteinknél bévétett és szokásban vagyon. A mely mellett mégis kiváltképpen való gondjok légyen, hogy az ítélettelben a szolgálatban lévő katonákat, a szolgálaton kívül valóktól megkülönböztessék, a mi hadi articulusainknak mindazonáltal átlalhágása nélkül.

31-szer. Minden delinquensek azon helyen, az hol rajta kapatnak, fogattassanak meg és azon compagnia commendansaitól, a kiknek numerusában történt a dolog, egy praeliminare examen, avagy legalább facti species és a gyilkosság dolgában visum repertum mellett szükséges kísérő néppel a regiment staabjához küldetettessenek.

Egyébiránt pedig a magok compagnia commendansainál háromszor 24 óránál tovább ne tartattassanak.

32-ször. Minden apró katonai vétkek a regiment, vagy compagnia büntetéseivel büntetődjenek, mindazáltal a

compagnia commendansainak nincsen hatalmokban valakit háromszor 24 óránál tovább a compagnia arestumában strá-sáltatni, minthogy, ha valamely bűnös hosszabb arestumra volna érdemes, az olyant, a csak most feljebb megirt módon, a regimentnek kell általadni.

33-szor. Mind fő, mind altiszteknek magokra kell kiváltképpen való módon vigyázni, nehogy valaha egy szélybéli katonát is pálczaütéssel büntessenek, és ebben tartassék meg a mi felséges parancsolatunkra az 1763-ik esztendőben januáriusnak 25-ik napján publicáltatott norma, és a meghatározott büntetések ezekre a szélybéli katonákra nézve, a mennyire lehet, enyhíttessenek, hogyha az elkerülhetetlenül való büntetésre magokat érdemesekké tennék.

34-szer. NB. Ebben a punctumban, ő Felsége kijövendő resolutioja szerint, ki fog tétettetni az igazság kiszolgáltatásának módja.

35.-ször. Felszabadítjuk ezen hadi sereg közé béíratott szélyhelyek katonáit, országunkhoz viseltető anyai különös kegyelmünk és irgalmunkból, minden törvényes sportulák alól, ha midőn a törvényszéken personalis, vagy személyes causákban perlekednének. Valamint színte, hogy

36-szor. Az olyan hadi törvény tévőknek nem is léssen szabad az erdélyi szélybéli katonákat pénzbüntetéssel terhelni. Nemkülönben

37-szer. Az hadi szolgálatjokon és az ahoz tartozó kötelesegeken kívül is, sem fő, sem viceszéktiszteinek privative semmit is adni nem tartoznak, sőt inkább azoknak minden szorongatásai és kívánságai ellen mindenkor megoltalmaztatnak és bizonyosokká tétetnek. Ellenben pedig az egész szélybéli katonák s mind fő, mind altiszteik őrizkedjenek, az elkerülhetetlen és reájuk következő büntetés alatt, az említett székek tisztjeit legkissebben is bántani, szemre való hányással, igazságtalansággal, avagy becsstelenséggel őket illetni.

38-szor. Hogy a szélybéli katonák minden közönséges terhek alól, úgymint quartélytartástól, kézi és marhájokkal való szolgálattól és forspontozás alól felszabadíttassanak, a melyek tudniillik az elébb való 26-dik articulusban ki nem vétettenek, mert azokat, a mint azon articulus mutatja, részserént fizetésért, részserént a nélkül adni tartoznak.

39-szer. Ezen, minden közönséges terhek alól való kivételen mindazáltal semmiképpen nem értethetnek a nétalántán magok numerusában lévő várak és erősségek körül magokat előadók szükséges sáncz és újabb igazításra való munkatételek, a melyekre ők mindenképpen ugyan, de mégis békesség idején,

a vár cassájából adandó fizetés mellett réjá szoríttatnak. Holott ellenben hadakozás idején, a melyben más katonák is a vár és sánczbeli munkára fizetés nélkül köteleztetni szoktak, ők is hasonlóképpen ingyen véghez vinni tartoznak, a mint szintén az olyan helyekben és districtusokban is, az hol a civile forumhoz tartozó jobbágyok és adófizetők nem volnának, az útnak és hídaknak újabb igazítására csak egyedül ők magok, az hol pedig amazokkal elegyesen volnának, a magok részről ingyen tartoznak gondot viselni. És, hogy továbbra is

40-szer. A mi királyi és anyai kegyelmességünket ezen szélybéli katonákkal teljes mértékben megismerjessük: az adóból is akarjuk megkönnyébbíteni, és ámbár a mi tárházunknak igen nehezen essék is, mégis ő nékiek, a réájuk esendő adónak harmadrészét békességes időben elengedjük, hadakozásnak idején pedig, a székelyek közül minden osztatlan házhelyen együtt lakó familiát, ha a közül több, avagy csak egy is mezőben hadi szolgálatot téssen, ezen szolgálatjának ideje alatt az egész ordinaria contributio, vagyis rendszerint való adótól megmentjük; nemkülönbön

41-szer. Azok az özvegyek is, kiknek férjeik nétalán az ellenség előtt elesnének, az ordinaria contributiótól mindaddig mentek légyenek, míg újabban férjhez mennének, vagy azoknak fiai a szolgálatra való alkalmatos időt elérnék és a katonák közé bevétethetnének.

42-szor. Ennekutánna ezen szélybéli katonák a székbeli és másféle gyűlésekre megkiváncsoltatni szokott költséget sem naturálékból, sem semmi egyébből állókat az afféle gyűlésezésekre adni nem tartoznak.

43-szor. A székely katonák a magok helységeiben, a közönséges haszonból az őket, úgymint lakosokat eddig is illetett részt, ezután is vehetik másokkal közönségesen, de amellet a több lakosokat, kik katonák nem volnának, az olyan közönséges haszonvételtől semmiképpen ki ne rekeszszék és következés szerint az ahoz való just semmi módon csak magoknak ne tulajdonítsák.

44-szer. Eszerint az ezen szélybéli katonák közé bevétetett emberek, soha is, úgy mint recruták, a német, vagy magyar regimentek közé nem adattatnak. De sőt

45-szor. A szélybéli lovasságnak azon lovai is, melyeken szolgálatot téssen, azok közé a facultasok közé, melyeknek két rész adóját a szélybéli katonák letenni tartoznak, semmi módon fel nem irattatnak, hanem az adótól szabadosak lesznek.

46-szor. A szélybéli katonáknak, az ő szolgálat tételeknek idején, úgymint postirungokon, strásákon, commendokon és

akármilyen névvel neveztesse (kivéve csak egyedül a regiment strásait és ordinánczait, melyeket, a mint ezen kegyelmes szélybéli Regulamentumoknak 24-ik punctuma mutatta, fizetés nélkül tenni tartoznak) a következő verpflegung-schema, vagyis katona fizetésének módjáról írt laistrom¹⁾ szerint, kitűzve maga rendi szerint illető fizetését, hiba és minden legkisebb abból való elhuzás nélkül, napról napra, attól fogva, midőn a szolgálattételbe lépnek, addig, míg abból ismét kilépnek, kifizettetik. Hasonlóképpen

47-szer. A stabis és főtiszteknek és az altiszteknek, s dobosok és saposoknak és gefreiteknek is, a mondott következő katonák fizetés módjáról írt laistroma szerint, az őket magok caractere, vagyis rendek után illető fizetéseket a mi erdélyi provincialis cassánkból, úgy, a mint a mi commendirozó generalisunk fogja általadni, az esztendőnek minden hónapjain, még pedig a stabis és főtiszteknek az hónapnak végén, az altiszteknek, gefreiteknek és dobos, saposoknak ellenben annak kezdetén, megszűnés nélkül kegyelmesen kiadattatik.

48-szor. Ez is a mi kegyelmes tetszésünk, hogy a szélybéli regementek most említett stabis és főtisztei számokra quartélyok, vagyis lakóházak, azokban az helyiségekben, melyeket a mi commendirozó generalisunk jónak ítél és oly számú házzal, kamarákkal, konyhakkal és istállókkal készíttessenek és építtessenek, mint eddig a szélybéli minden lakosok által, az arra rendelendő fundusból, a minéműekkel a mi több regimenteink stabis és más főtisztei kételénítettnek a mi több örökös országainkban meglegedni. A mint pedig hogy már minden erdélyi stabis és főtiszteknek, a megnevezett planum, avagy lerajzolásban kitett quantitásán, avagy nagyságán az épületeknek meg kell nyugodni. Ugyazint

49-szer. Mindössze a stabis és főtiszteknek az ilyen, ő számukra, a magok regementei numerusában, vagy azok fekvő helyeik határaitban építendő házakban személyek szerint kell lakni, hanemha valamely azon nemzetből való tisztnak, ugyanazon maga regemente, vagy companiája kerületiben, maga tulajdon háza volna, a melybe is, ha úgy lenne, lakhatnék ugyan, de a regiment, vagy compania quartélyja épségben tartására szintén úgy tartoznék gondot viselni és arról felelni, mintha abban laktak, és a szerint a maga vétsége miatt abban megeshető károkat a magájából megcsináltatni. Ellenben pedig, a mi a tiszteknek hibájok kívül, csak a véle való élés

¹⁾ Kiadva nyomtatásban: »Praecipuarum ordinationum normalium collectio pars IV.« H. Cibinii 1841. 48. lap.

miatt romlik el, ismét a vármegyék, vagy székek által állítassanak helybe.

50-szer. Hogy a staab és főtisztek annál is jobban megerhessék magok fizetésekkel, megengedtük kegyelmesen, hogy nékiek a közfűvelés az helységekben megengedtéssék, annyi lovakra, a mennyi lóportio szabotott reájok a Regulamentumba, a megszorított láb, avagy mérték szerint. Ugyasintén a fa is az ő elkerülhetetlen szükségekhez képest, melyet a szék-béli lakosok, katona és nem-katona, egymással közönségesen, a téjendő repartitio szerént, a közönséges erdőkből megvágni, őszverakni és mindenik tisztnek maga lakó házához az ő néki járandó bécsi őlszámot, ölit 15 krajczárért, elvinni tartozik.

51-szer. Ellenben bízunk kegyelmesen, hogy az egész főtisztek közönségesen az őket illető postirungokat, commendokat, nagyobb és kisebb, messzebb vagy közelebb való kiküldetéseket, s strásákat és egyéb akármi névvel neveztethető szolgálatokat, egyrésről a mi tőlünk minden mi regimenteinknek 1750-ben eleibke adott Regulamentünk első és második részei tartása szerint, a tiszthez illő vigyázás és activitással viszik véghez és az abban leírt exercitium, vagy hadi gyakorlásait az alájok adatott szélybéli katonáknak, minél csendesebb, jobb és könnyebb móddal igyekszik megértetni és megtanúltatni vélek.

52-szor. Ha úgy hozná a szükség magával, hogy egy vagy más a szélyhelybéli katonák közül valóságos garnizon, vagy várórzó szolgálatra kívántatnék, akkor a commendirozó generalistól e végre rendelendő szám, minden vonogatás nélkül oda elmenjen és szolgálatot tégyen, de mint egyéb, úgy ezen szolgálatjokban is az ő caracterek, avagy rendek szerint kiszabott fizetéseket elvészik.

53-szor. Valami az egészséget, vagy contumacia, avagy contrabandát, vagyis tilalmas porétkáknak elvételét és közhelyhez adását illető dolog, és a regimentek előtt megfordúl, minthogy mindez nem az ő privata jurisdictiojak, hanem minden közbevetés nélkül a publicumra tartozók, egyenesen a commendirozó generalisoknak adassanak tudtokra. De a ki valamely contrabandra való dolgot megjelent, a contrabandok felől tett rendelkezéseinknek tartások szerint, abból annak része megmégyen.

54-szer. És hogy mindnyájan és kiki személyesen az egész szélybéli gyalog és lovas regimentekben megtudhassa, miből álljon a mi tőlünk kinek-kinek caractere avagy rendihez képest kimérséklett fizetése, arra nézve kinek-kinek bővebb megtudására e következő fizetés módjáról és lőlegel-

tetésről s tüzi fáról való schema¹⁾, avagy mutató tábla adatik ki.

55-ször. A fizetésnek kiadásakor senkitől semmi is úgy el ne vonattassék, hogy arról a szükséghez képest a commendozó generalis előtt ne lehetne számot adni, mely szerint minden fizetéskor, ha mi elvonattatnék, azt a quartélymester rendesen feljegyezze és a protocollumba bétége.

56-szor. Ez is kegyelmes akaratumk, hogy minden companiának a conscriptio mellett tulajdon compania commendo listája is tartassék, és így senki is, míg a rend réá nem kerül, valahová ne commendiroztassék, vagy valami titkos practica által a szolgálatban mások felett ne terheltelessék; és ha mi módon annak, a kit a rend forgása találna, betegsége miatt el kellene maradni, akkor ugyan az olyan helyibe, a commendo listában ő utánna következő, elmenni köteles, de az elmaradó, ha betegsége igen hosszas nem lenne, tartozik egészsége helybe állása után az elmulatott szolgálatot utánna tenni, a melyre is kivált a compania commendansa nehéz számadás alatt vigyázzon. Továbbra

57-szer. Kegyelmes tetszésünk, hogy minden és kiki a szélybéli katonák közül az hadi exercitiumok, vagyis gyakorlások megtanulásában szorgalmatoskodjék, és úgy ezen végre minden vasárnap és innepnapokon, a szolgálatba nem lévő nap, minden közelebb lévő tisztek quartélyához egybe gyűljön, és az isteni szolgálat végbevitele után, a Regulamentum szerint közönségesen bévétetett exercitiumban gyakoroltassék és a katonát illető kötelességekre taníttassék, ugyanazon estvére pedig haza bocsáttassék. Ellenbe a mustrálások előtt három nappal a companiák numerusiban hópénz adás kívül öszve gyűljenek és gyakoroltassanak. Annyival is inkább fognak pedig a szélybéli katonák az hadi szolgálat minden részeinek megtanulásában buzgolkodni és egyebekben is magokat úgy viselni, hogy ennekutánna az al, sőt főtiszteknek is üresülő helyekben léjendő mások tételében a natiora is figyelmezni szándékunkban vagyon.

58-szor. Hogy pedig továbbra is a szélybéli katonáknak minden véghez vihető könnyebbség szereztethessék, megengedtük kegyelmesen, hogy ők a magok hazájokba szokásba lévő rövid fekete öltözetet, avagy zekét, fejér magyar nadrágot és fekete csákót, vagyis posoni süveget továbbra is megtarthassák, éppen csak ezt adván hozzá, hogy ezen felső köntös, egyik a másikkal hasonlólag készíttessék és annak újjára és gallérára való kicsiny hajtékja a regementtől rendelendő

¹⁾ Lásd id. h. 53. lap.

színű legyen. A melyhez mindazonáltal megkívántató lesz, hogy ők ehez, magok egészségeiknek is jobb megtartására, még egy fejr posztóból való kamizolt, avagy ingen feljül való foszlánt is csináltassanak.

59-szer. A mi igen nagy kegyelmességünkben magunk tárházából most elsőbben ingyen adatott szijazerszámra és kardokra a szélybéli katonák minden kigondolható gondviseléssel légyenek, hogy azt csintalanságból s rövid idő alatt el ne rontsák, minthogy annak jó állapotban és hosszú időre való megtartása magok tulajdon hasznokra fog szolgálni, mert azokat ennekutánna a magukéból tartoznak készíttetni és az egymással való egyenlőségben fentartani.

60-szor. És mivel az hadi kötelesség hozza magával, hogy ezekre és minden egyebekre a staab és főtisztok fáradságtalan szorgalmatoskodással vigyázzanak: arra nézve igen kegyelmesen parancsoljuk, hogy az elsőbbek a regementet gyakran és legalább is esztendőn által négyszer, a compania commendánsa pedig a maga companiáját minden holnapba egyszer visitálja, vagyis megtekintse és meglássa, ha a munitio, vagyis töltések, fegyver és mondour, vagyis köntös jó állapotban tartatik-é? jó móddal van-é az exercitium? megmunkálódtták-é a földet? jó fenytékbe tartatik-é a nép? és közönségesen, ha a mi erdélyi commendirozó generálisunktól időről-időre kiadatott, vagy kiadandó parancsolatok véghez vitetnek? A mely mellett szép csendességgel intenek is, hogy az olyatén visitatiók alkalmatosságával, vagy másszor is valaha, sem más staab, sem más főtisztok valamely ajándékokat, élést és egyéb anémüt el ne végyenek, hanem egészen készpénzekben éljenek és az előfordulandó vétkeket nemkülömben, hanem a katonai rendelkezések szerént büntessék.

61-szer. Mivel a mi felséges parancsolatunkra az egész erdélyi katonaságnak mindenkor teljes gondossággal és vezetés nélkül fel kell írattni és a szerént mindenkor fenn maradandó következással, azért is, hogy mi akármikor kívánjuk, minden személynek állapotja és kézi mestersége felől bizonyosak lehessünk, a mustra-listák a regementeknek kiadandó formula, vagyis mód mutató írás szerint beadatathassanak; végre parancsoljuk továbbra, hogy mindenekben az egyenlőség megtartassék és a téjendő szolgálathban egy a más felett meg ne terhelteassék; akarjuk is azért valójában, hogy senki következássképpen mással meg ne cseréltessék, vagy oly szín alatt, hogy ő a papnak, főtisztnek, curatornak, vagy egyházfának atyafia, a szolgálathból ki ne bocsáttassék; annyival is inkább a szolgálathra alkalmatosak nyereség ki-

vánás, vagy egyéb okokra nézve úgy, mint arra alkalmatlanok, ne adassanak fel. Mindazáltal a fizetésért, vagy egymással való megegyezésért téjendő szolgálatok a plájokon, várakban, commendókban, regement strásáin, avagy ordinanciákon a főtiszteknek és regementek commendánsainak tudtokból és engedelmeiből, a szélybéli szegény katonaságnak jobban lehető megmaradására, békességes időben megengedtetnek.

62-ször. Hogy pedig mindez annál bizonyosabban véghez mehessen, mindezek az erdélyi regementek minden esztendőben egyszer, mezei és szántóföldi munkájoknak végben vitele után tavasszal, a rendelt hadi commissarius által egy generalisnak és a regement commendánsának, vagy ez ott nem lehetvén, az ő utánna commendirozó staab tisztnak jelen létében, a regimentnek közepette, vagy a miképpen lehetséges lészen, az e' végre rendelt helyeken megmustráltassék. Ezen mustrában hasonlóképpen vigyázni kell minden a feljebb előszámláltakra és főképpen meg vizsgálni miként viselte magát a tiszt a közkatonához, és ezen utolsó miként viselt gondot a maga katonai készületére, hogy folytatta maga gazdaságát és egyszóval a megparancsolt rendelkezéseket megtartotta-é szorosan mindenekben? És valaminthogy

63-szor. A szélybéli közkatonának a maga talám főtisztjei ellen lejendő panaszát az említett hadi commissariusi mustrálásnak idején, szemérem nélkül előhozni nem tilalmas, úgy ellenben az hadi commissariusnak kötelességében jár az olyan panaszokat, ha azok akkor mindjárt a regiment commendánsai által el nem igazíttathatnak, a commendirozó generálisnak tudtára adni és egyenesen ott azoknak eligazításokat munkálódni. A nagyobb momentum, vagyis tekintetű dolgoknak, mindazáltal csak a most említett generalistól, a mi udvari hadi tanácsunknak, a mustráló hadi commissariustól pedig a maga instantiája, vagyis előljáróinak fel kell adattatni, hogy ezektől, mint a több seregeinkre nézve is szokott lenni, azok mi előnkbe terjesztethessenek. De mindazonáltal

64-szer. Ne mérészeljék a főtisztek, a külömben magokra vonható cassatio, vagyis tisztségekből való kivettetések büntetése alatt, egynek is a magok alatt lévők közül, a ki akár a mustrálás alatt, akár azon kívül, valamely igazságos panaszt tett ellenek, azért valamely bántással lenni és avagy csak fenyegető szókkal is ellené kiereszkedni.

65-ször. Minthogy azért e szerint minden a közkatonára következő elnyomattatás és igazságtalanságok elfordítottak, avagy legalább út mutatott, mi módon érhesse el az igazságot: ez azért nekünk is kegyelmes és valóságos tetszésünk, hogy az erdélyi szélybéli katonák minden alkal-

matosságokban magokat csendesen és engedelemmel viseljék, a magok rendes szolgálatjokat, vagy a mire különben is commendiroztatnak, magok hittel erősített kötelességek, szerént buzgón és morgolódás nélkül vigyék véghez, magok a szolgálatból való felváltatásokat békességes tûréssel várják el, következésképpen a magok postirungjokról, vagyis kirendelt helyekről, sem egyenként, sem troupp, avagy csoportonként el ne menjen, a minthogy azok, a kik ez ellen cselekednének és zenebonát csinálván azon által, vagy onnat elmennének, pártütőknek tartattatnak és a mi hadi articulussainkba az ilyenekről végeztetett büntetés alá vettetnek, minden engedelem nélkül. Ugyazintén

66-szor. A főtisztek, a kik magok restségek, vagy szem-hunyorítások által arra alkalmatosságot adnának, legkeményebb büntetést, ha pedig az ő benne vetett hiedelem ellen, magok embereiknek desertiojok, vagyis elszökésekben, akár mely úton módon belé keveredteknek találattatnának, még testek és életekbeli büntetést is szenvednének.

Rendeljük azért ezek által és parancsoljuk kegyelmesen, hogy az ezen Regulamentumban előadott erdélyi hadi szélybéli egybe foglalt rendelkezések mindaddig, míg másokat rendelnénk, minden pontjaiban az erdélyi szélybéli katonáktól, felső és altisztektől, köznéptől és valaki ahhoz tartozik, közönségesen és személy szerint az ő kötelességekhez képest minél szorosabban bétöltessenek, megbecsültessenek és megtartassanak, és hogy az alattak valók is azont cselekedjék szüntelen és nem tettetes indulatból arra kényszerítsék. Minden egyéb alkalmatosságokban pedig, melyek itt nyilván előre fel nem tétethetnek, a regimentek és szélybéli katonák a commendirozó generalisoktól s egymásután vejendő instructiohoz, valamint ezek is azokhoz, a melyeket tőlünk és a mi hadi udvari tanácsunktól fognak venni, tartoznak magokat alkalmaztatni.

Hátán Halmágyi kézírásával: ♦Regulamentum militare Siculicum prius, in Hungaricum translatum♦.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 408—424. lapjain.)

184.

Az erdélyi határőrséget szervező bizottság felterjesztése a királynéhoz, melyben a Bardotzszék összeírásáról szóló jegyzőkönyvet felküldik s Ilyefalva és Kézdivásárhely lakosainak fejadó leszállítási kérésének teljesítését ajánlják. Kőhalom, 1764 márczius 24.

Sacratissima Caesareo Regia et Apostolica Majestas,
Domina Domina clementissima!

Absoluto Deo favente opere conscriptionis totius limitaneae militiae Siculicae, acta quoque nostra diurna, in sede Bardotz concinnata, in demisse advoluta continuatione protocolli, sacratissimae Majestati Vestrae, humillime submittere sustinemus.

Militia porro tam pedestri, quam equestri in justum ordinem per centurias, legionesque redacta, harum etiam in Háromszék et Bardotz statum, sacratissimae Majestati Vestrae demississima veneratione repraesentamus.

Intulimus praeterea inter reliqua protocollo nostro diei 17-mae Martii preces magistratus et incolarum oppidi Ilyefalva, taxam capitis a 6. rh. florenis illis impositam ad 4 rh. florenos reduci supplicantium; quas nos clementiae Majestati Vestrae commendaturos illis reposuimus. Quorum itaque conditionem siquidem conditione reliquorum sedis Háromszék liberorum incolarum haud meliorem esse observaverimus, sed nec reliquorum in sedibus Tsik, et Háromszék oppidorum status praestantior esse videatur; Kézdivásárhelyiensibus vero, id quod manufactura et commercium prae reliquis addere videtur, per defectum minimi omnium territorii detrahatur; omnes praeterea praememoratorum oppidorum incolae jam ad parem militarem statum assumti, iidem in hoc puncto juribus, praerogativisque et emolumentis militaribus gaudeant, non indignum Majestatis Vestrae clementia arbitraremur, si hos omnes et singulos, quoad etiam impositam capitis taxam sacratissima Majestas Vestra pares reddere, eamque ad 4 rh. florenos reducendam ordinare benigne dignaretur, quod non magno contributionalis fundi defectu fieri posset; ipsi vero hac regia Majestatis Vestrae benignitate et liberalitate statum suum meliorem, nec a reliquis commilitonibus distinctum redditum esse sentientes, tanto majori cum alacritate, arti militari addiscendae operam impenderent, servitiaeque militaria hilares et jucundi subirent; quod dum respectu universorum incolarum, praememoratorum oppidorum Siculicalium,

sacratissimae Majestati Vestrae humillime commendare non dubitamus, perenni fidelitate emorimur.

Sacratissimae Majestatis Vestrae

humillimi perpetuoque fideles subditi
et servi

Joannes comes Lázár
Nicolaus c. de Bethlen
Jos. baro Siskovics.

Kóhalom 24-ta Martii. A. 1764.

Stephanus Halmágyi actarius.

Kívül: Sacratissimae caesareo regiae et apostolicae Majestati, dominae dominae Mariae Theresiae, Dei gratia Romanorum imperatrici, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque reginae, archiduci Austriae, duci Lotharingiae et Barri, magnae duci Hetruriae, duci Burgundiae, Styriae, Carinthiae et Carnioliae, principi Transylvaniae, comiti Flandriae, Tyrolis, Goritiae, et Siculorum etc. etc. dominae dominae clementissimae... (Záró pecsét.)

(Eredetije az orsz. levéltárban az erd. kancz. o. 175. sz. a., a gróf Lázár-család czímerét feltüntető kis gyűrűpecséttel.)

185.

A kir. bizottság rendelete Csík-, Gyergyó- és Kászonszék tiszteinek, a vizsgáló-bizottság szervezéséről és Csíkba indulásáról.
Kóhalom 1764 márczius 25.

P. P.

Dignata est sua Majestas sacratissima inolytam Commissionem Inquisitoriam Criminalem, e septem personis, actuario item et duobus auditoribus ordinandam, et in illam sedem instructione nostra munitam expediendam benigne jubere. Cujus praeses illustrissimus dominus generalis vigiliarum praefectus l. baro a *Roth*, adsessores item illustrissimi ac spectabiles domini: e militaribus quidem v. colonellus a *Schwartz*, necnon capitanei de *Szilvási* et *Zinczesperger*, e provincialibus vero *Carolus S. R. I.* comes *Teleki* camerarius et comitatus Interioris Szolnok supremus comes, baro *Michael a Josinczi* et *Adamus de Ribitzai*, cum praememoratis actuario et duobus auditoribus, ad auspicandam fidei suae conceditam operationem, brevi in eandem sedem concessuri erunt.

His itaque praetitulatis Dominationibus Vestris commitendum esse duxit haec Commissio regia, ut praememoratae

inclytae Commissioni Criminali non solum illa omnia, quae ad facilitationem et admurationem operis, a munere praetitulatarum Dominationum Vestrarum eadem Commissio Criminalis desideratura erit, prompta, et fideli alacritate agere, omnemque eidem assistentiam praebere, verum etiam de necessariis vivendi mediis justo et moderato pretio exsolvendis, praejuncturis item, dum opus erit, in promotionem eius erga quietantiam providere, debitumque honorem, reverentiam et obsequium, tanquam supremo augustae principis jussu institutae commissioni, praestare suarum ducant esse partium, nec intermittant. Quibus divinae commendantes tutelae manemus etc.

Halmágyi másolatának címe : Copia commissionum inclytae caesareo regiae in negotio erectionis militiae limitaneae deputatae commissionis ad supremum et v. officiales sedium Siculicalium Csik, Gyergyo et Kászon, de dato Kóhalom 25-ta Martii 1764 emanatarum.

Illustritatis et Dⁿⁱ V^{rarum}

obligatissimi et respective ad officia parati

(*Aláírások nélkül*).

(Egykorú másolata a királynéhoz 1764 ápr. 6. Kóhalomból írott jelentés mellett, orsz. ltr. erd. kancz. o. 161½. sz. a. Más példánya, »coll.« jelzéssel ellátott hiteles másolata Halmágyi Protocolluma 368. lapján.)

186.

Utasítás a Fel-Csík székben 1764 elején történt zavargás vezetői és a nép felbujtatóitól kinyomozására a királyné rendeletéből kiküldött büntenyítő vizsgáló-bizottság számára. Kóhalom 1764 márcz. 25.¹⁾

Instructio.

Pro illustrissimis et spectabilibus dominis praeside et adessoribus inclytae Commissionis Inquisitoriae Criminalis benignissimo sacratissimae suae Majestatis jussu ad eruendos coriphaeos, antesignanos in plebe, ut et reliquos incitatores et svasores inexpectati casus in sede Superiori Csik nuper exorti, ordinatae.

1-mo. *Intendant, ut non modo antesignani et sic dicti coriphaei in plebe, verum etiam reliqui instigatores, svasores, nullis sive expensis, sive fatigiis parcendo, pro ratione circum-*

¹⁾ Akkor adja ki a főbizottság a vizsgáló-bizottságnak. (Benne van a kir. bizottság márcz. 25. jegyzőkönyvében az orsz. ltrban erdélyi kancz. o. 161½. sz. a.)

stantiarum torturae etiam cruciatum adhibendo, et illis, qui tales revelarent, remunerationem centum Rh. florenorum, jam per commissionem hanc praevie publicatam, pro singulo capite promittendo et exsolvendo eruantur *et poena huic crimini congruae, corporali nimirum et mortis, una cum bonorum confiscatione afficiantur.*

2-do. Ad veram originem nuper in Csik Superiori exortae renitentiae et motus, suo in fundamento radicitus et in primo principio exquirendam, indicia et testimonia colligant. Quo facit

3-tio. Traditum nunc ad manus commissionis examen militare praefati nuperi casus captivorum in Csikszereda et Kézdi-Vásárhely ordinante commissione institutum, ut et memorialia, cum protestationibus seditiosorum et commissionis circa illos evulgatis, jussis et extractu resolutionis ad memoriale illorum ex Madéfalva submissum indorsatae. Quorum respectu

4-to. Commissionis erit, ut testimonia examinis praecitati eo firmiora sint, illos nupera occasione incaptivatos coram se iterum sisti curare, denuo examinare et eosdem partim cum testibus, partim cum aliis in inquisitionem attractis vel adtrahendis confrontare, et

5-to. Ut plura etiam testimonia colligi possint, appromissam centum Rh. florenorum, si ex usu erit, denuo publicare et quia desideratus negotii hujus effectus, benignissimaeque intentionis augustae principis consecutia ab inclytae commissionis et praesidiis et adessorum activitate dependet, ad hoc pro complemento locatae in illam ab augusta principe fiducia generaliter omnia ea, quae ad eliciendam veritatem conducibilia existimaverit, usque ad gradus torturae ad finem praemissum in subsidium vocare. Verum

6-to. Torturo non nisi impetrato in antecessum de casu in casum a commissione hac principali indulta, applicari debet.

7-ma. Congruum porro erit, ut commissio criminalis operationes suas ulterius extendat, et momenta, quae hinc et inde in sedibus Siculicis ad motus excitandos, plebemque ad ausus nefarios concitandam patrata sunt, ob oculos habendo, omnem adhibeat operam, conatumque, ut seposito omni sive personali, sive alio quovis respectu, authores, svasoresque eorundem motuum et concitationum ab auspicio in apicium deducat. Quo fine

8-vo. Ad mentem benignae ordinationis regiae, commissio principalis incentores, coriphaeos et instigatores, qui eidem hucusque noti sunt, in specificatione eatenus confecta exhibet. Uti et

9-no. Denuntiationes, attestata et repraesentationes sive officialium, sive commendantium legionum, aut aliorum partim commissioni huic, partim commembro ejus mihi baroni a *Siskovits* communicatae et signatis numeris connotatae, una cum specificatione coriphaeorum per examen militare detectorum, eidem commissioni criminali consignantur; ea vero, quae penes excellentissimum baronem a *Buccov* erant, uti et acta commissionis Kálnokianae, cum actis inquisitionem Borsianam respicientibus, jam prae manibus commissionis criminalis aliunde existunt.

10-mo. His autem incumbens commissio criminalis de successu laborum suorum, non solum quotiescumque necessarium fuerit, principalem hanc commissionem informet, verum directionem etiam ejus, pro casu efflagitet.

11-mo. Circa convincendos, instituto et absoluto unius et alterius gravioris poenae obnoxii processu, non exspectatis aliorum processibus, sententia in illum feratur, quae tamen ante publicationem et executionem, cum adjectis motivis et rationibus decidendi ad commissionem hanc principalem submittenda erit.

12-mo. Captivi, qui proprias facultates seque alendi media habebunt, sibimet ipsis subvenient. A vero

13-tio. Illis, quibus facultates non suppeterent, si militares sint, e fundo militari, si vero provinciales, e cassa provinciali, intertentio salvo regressu interea suppeditabitur. Quoad vero

14-to. Instruendum processum, expensae ad hoc necessariae, ab omnibus illis supportandae et refundendae erunt. qui eas causarunt, aut causae particeps sunt. Uti et

15-to. Diurna commissariorum militarium quidem e fundo militari, provincialium autem e cassa provinciali, salvo pariter regressu, suppeditabuntur.

16-to. Quibus taliter constitutis, pro notitia porro commissionis criminalis serviet, scripta, quae puncto 3-tio et 9-no tradita esse notantur, duplicis esse generis, alia quippe motus novissimos Csikiensis, alia vero priores statum post erigi coeptam militiam hinc inde in sedibus Siculicis excitatos respicere, quae adeo pro ratione casuum distinguere quoque convenit et utrum qualiterve casus unus in alterum influat? sedulo curare. Circa vero

17-mo. Motus ultimos necessum erit eruere, quo in pago primus incolae secessionem ad silvas meditati sint? quis primus consultor? quis primus author et egressor e pago? quis aliorum seductor? quis vicinorum allector? quis ad eos missus et quis vicinorum pagos, aut incola pravum exemplum ex ordine secutus fuerit? Et porro

18-vo. Detecto primo examinandus idem, an pro proprio suo consilio, vel aliorum svasu et suggestionem secessionem in animum induxerit? Et si alieno, quis ille fuerit, quove fine secessio haec suspecta fuerit, quidve per eam moliri in animo habuerint? Verbo: eam adhibeat commissio operam, ut per eam et per puncta interrogatoria pro sua dexteritate et rerum circumstantiis formanda *non modo antesignani, et sic dicti coriphaei in plebe, verum praesertim reliqui instigatores et svasores eruantur.* Nec minus

19-no. Necessum erit investigare, quis sive ante, sive sub secessionem, indecentia illa scripta commissioni regiae missitata concinnaverit, scripserit et missionis author fuerit? ut per hoc etiam causa et status totius huius tumultus adaequate nosci possit. Et prouti

20-mo. Viam amplam satis e porrectis commissioni scriptis, quae ad tumultum hunc posteriorem spectant, apertam, lucemque eidem datam censet commissio haec principalis, juxta quas ad eruendam veritatem progredi et pervenire possit; ita ex aliis aequae traditis eadem opera et facilitate pro prudentia sua investigare et eruere poterit originem, causas, svasores et authores prioris tumultuationis, projectionisque armorum in sedibus Siculicalibus patratae, ut sic adhibita opera, conatuque et seposito omni, sive personali, sive alio quovis respectu, authores, svasoresque eorundem motuum et concitationum, ab auspicio in aprium producat.

21-mo. Consignata est inclytae commissioni inquisitoriae criminali specificatio incolarum post exactam ad Madefalva seditionis poenam incaptivatorum, ea equidem cum declaratione — quod

22-do. Certi duntaxat eorum e singulis pagis incolae retenti in captivitate fuerint, in quos dominorum militarium officialium aliqua ex anteactis suspicio cadebat, reliquis tum statim detentis, vero post confectum examen libere dimissis, adeo, ut de praesenti non nisi *Sámuel Olasz et Ladislaus Balog*¹⁾ Háromszékiensis et sede Csik vero nulli in custodia detineantur. Ut vero

23-tio. Inclyta commissio criminalis cum ipso in sedem Csik ingressu operationis suae telam ordiri statim possit, datum est in commissis domino commendanti legionis Csikiensis, ut omnes et singulos in peracto examine pro reis denunciatos 3-tia affuturi mensis Aprilis, uno eodemque die comprehendi et in arcem Csik-Szereda deduci curet. Unde

¹⁾ A bécsi hadi levéltári példányban *Balog*, Halmágyi jkvében *Szalag* van írva; tehát *Balog*! vagy *Szalag*! !

24-to Congruum et utile erit inclytae commissioni ita moderari iter suum, ut eadem die 3-tia Aprilis ad Csik-Taplocza se conferre possit.

25-to. Delati ex ordine ecclesiasticorum, aut nobilium haud equidem incaptivabuntur, tributa nihilominus est facultas commissioni, nobiles sive per officiales sedium in sui praesentiam constituendi, imo illos etiam in casu summae necessitatis, manifesto criminis convictos, ne quo pacto fuga eorum indicium reddatur elusorium, honestae custodiae tradendi, sacerdotibus ad ulteriorem usque dispositionem exceptis. Quem in finem

26-to. Consignatur inclytae commissioni ordinatio ad sedis Csik officiales emanata, tenore cuius injunctum est, ut nobiles quosvis, sine personarum respectu, prout necessitas et circumstantiae desideraverint, postulante commissione in hujus praesentiam sistant.

27-mo. Injunctum praeterea est legionum quoque Három-székiensium dominis commendantibus, ut delatos milites limitaneos eodem, quo Csikienses, die, comprehendere et custodiae tradi curent.

28-vo. Ne vero vanus aliquis terror animos incolarum invadat et ad deserendos ne fors Lares commoveat: operae pretium esse duxit haec commissio regia, reliquos incolas nullius alterius reatus accusatos, quam quod in primis motibus arma deposuerint, de quo amnestia suae Majestatis universis publicata est, securos de tranquillitate, datis ad singulas centurias ordinibus reddere, quorum pariter copia inclytae commissioni consignatur. Quo tamen non obstante

29-no. Si qui illorum sub peragendo a commissione examine pro coriphaeis est antesignanis edicerentur, si absque remora operationum id fieri poterit, non singillatim, sed numero suspectorum auctiori expectato, simul tales, semelque certa aliqua die constituta custodiae tradi commissio ordinabit, ea solum moderatione adhibita, ne quem e talibus evadere contingat. Quo etiam fine

30-mo. Domini commendantes legionum in omnibus illis, quaecumque ad promotionem operationis commissionis spectare videntur, necessariaeque judicabuntur, militari cum paritione et subordinatione inclytae commissioni criminali assignati sunt. Quamvis autem

31-mo. Non speret futurum commissio haec principalis, ut commissio criminalis regulata aliqua militia indigeat; ad omnem nihilominus eventum duas Okelianaee legionis centurias, cum duobus tormentis, in oppidum Udvarhely et circumjacentes pagos, tertiam in possessiones Hidvég, Árapataka, et Erosel (!), quartam in Nuzsbach et Rothbach,

quintam in Marienburg, sextam vero in Tartlau dislocatas esse; in arce denique Csik-Szereda ejusdem legionis commendatos existere. Hisce notum redditur

32-do. E duabus illis centuriis Okellianis, quae circa oppidum Udvarhely existunt, unus locumtenens, cum 30 gregariis, in rationem et necessitatem commissionis eo modo disponetur, ut illi quodque 3-tia Aprilis in possessione Taplocza praesentes esse possint. — Non absimiliter

33-tio. Unus corporalis cum sex hussaronibus legionis Kálnokianae ibidem aderunt, hinc commissionem comitaturi.

34-to. Absoluta vero in sede Csik fidei suae commissa operatione, ubi illa per commissionem continuari debeat, suo tempore per commissionem hanc principalem notum reddetur.

35-to. Quod si inter detentos invenirentur, qui aliunde opere solum manuario vitam sustentantes, de victu domo sua providere non valerent, illi ex arce Szereda, juxta praecedens punctum 13, disponente inclyta commissione pane, et dietim $1\frac{1}{2}$ singuli cruciferis provideantur. Denique in summa

36-to. Eo in cursu totius operationis suae commissioni prae omnibus aliis entendum erit, ut quemadmodum praemisum est, non modo coriphaei et antesignani in plebe, tam in posterioribus, quam vero prioribus populi motibus detegantur, verum cum maxime *ad veram originem renitentiae* et motuum, suo in fundamento, radicitus et in primo principio, ut puncto 2-do expressum est, exquirendam perveniendo, reliqui etiam instigatores, svasores et male consultores, sine respectu personarum, protrahantur in lucem.

37-mo. Quibus itineribus corespondentiae ambarum commissionum et commendantium legionum ultro-citroque commere possint, e schemate illustrissimo domino praesidi tradito abunde constabit.

Et haec sunt, quibus pro facilitandis operationibus et sequenda norma agendorum, a sacratissima sua Majestate praescripta, inclytam commissionem investigatoriam criminalem commissio haec regia instruendam esse censuit; in quibus, si qui casus praevideri fors de praesenti non potuerint, illis imposterum suggestio et ad notitiam commissioni huic datis, in illis etiam consilia sua depromere et pro ratione muneris sui omnia ad complementum altissimae intentionis regiae quantum pote dirigere de futura non erit commissio isthaec.

Hátán : Instruction für die bestellte Criminal Commission.

Halmágyi kézírásával a hátlap alján : Kőhalom.

(Egykorú másolata Halmágyi Protocolluma 358. lapján. Más egykorú másolata megvan Halmágyi István mint kiadó — Extradatum — aláírásával a bécsi hadi ltr. ápr. cs. 370/8. sz. a.)

187.

A határőrséget szervező bizottság hirdetménye, melyben a bűnvizsgáló bizottság működésének megkezdéséről tudósít és a látítók feladására személyenként 100 forint jutalmat tűz ki.

Kóhalom, 1764 márcz. 25.

Tudtára vagyon mindeneknek, mind a nemes szék tisztjei által előre publicált királyi kegyelmes rescriptumból, mind pedig ezen királyi commissionnak azt követett propositiojából, hogy dicsőségesen országgló felséges apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunk, mind azoknak, valakik a közelebb mult esztendőben a fegyvert letették és az hadi articulusokra letett hitek mellől elállottanak, maga anyai különös kegyelmességéből amnestiát adott, vagyis megkegyelmezett, úgy mindazáltal, hogy kiki fegyverben öltöztetvén, a népnek rossz tanácsloít és ingerloít kiadni tartozzék. — Mely szerint már affélék kitudatván, hogy az a végre ó Felsége kegyelmetes parancsolatjából rendelt és oda érkező criminalis inquisitoria inclyta commissio dolgoknak jobban végére járhasson és az hasonlóknak mentéseket is meghallgathassa, kelletett noha azoknak ezúttal elfogattatni, és mindazáltal a több vitézeknek nemhogy valamely ártalmokra lenne és ezáltal az ó Felsége parancsolatjából publicáltatott amnestia, vagyis kegyelem valamiben megsértettetnék, de sőt az olyan tulajdon magoknak ártásokra volt coriphaeusoktól megkülönböztetvén, még nagyobb csendességekre és amazoktól réájok is háromolható megmocsokoltatástól való tisztúlásra szolgál.

Mely a végre adattatik ezen királyi commissio által a szélybéli vitézlő rendnek tudtára, hogyha mikor a fennírt criminalis commissiotól tanúbizonyság tétele végett valaki közülök hívatatik, nehogy ez, a mi tollunk ennek elejébe adott instructio szerint téjendő munkáiban akadályt szenvedjen, megjelenni szoros köteletségének tartsa és esmérje, mint-hogy az ó Felségének szentséges akaratja, hogy ez által is a közönséges már helyre állítatott csendesség örökös állandóságban tartassék, és a népnek magának többszöri veszedelme elkerültessék. Mely végre czélozó nagy kegyelmességéből ígér is és azonnal kifizettetni parancsol ó Felsége minden személytől száz r. forintokat azoknak, a kik az elmúlt lázadásoknak nétalám még világosságra nem jött tanácsloít, ültetőit és vezéreit az említett criminalis commissionnak személyválogatás nélkül voltaképpen kinevezik és feladják.

E regia commissione.

Kóhalom. 25-ta Martii anno 1764.

(Egykorú másolat Halmágyi kézírásával az orsz. ltr. erd. kancz. o. 161/2. sz. a. és a Halmágyi Protocolluma 366. lapján.)

188.

A székely határőrséget szervező bizottság rendelete Csík-, Gyergyó és Kászon székeknek, hogy a bünfenyítő bizottság kívánására a megidézendő nemesek is rendelkezésre álljanak.
Kőhalom, 1764 márczius 25.

P. P.

Innotuit praetitulatis Dominationibus Vestris ex praemissis regiae hujus incl. commissionis ordinibus incl. commissionem inquisitoriam criminalem, ad auspicandam et ad finem perducendam Augustae jussu fidei suae concreditam operationem, in illam sedem Siculicalem Csik concedere debuisset.

Cum autem praevideri facile possit, in continuatione operationis ejus, nobilium quoque testimoniis ad elicendam rei veritatem opus fore: ad officium praetitulorum Dominationum Vestrarum pertinebit, hos quoque ad testimonium ferendum, imo si quos accusari contingeret, ad dicendam quoque causam coram eadem commissione, seposito omni, sive personali, sive alio quovis respectu, sistere; et ut ipsi etiam nobiles, ad solam praedictae commissionis citationem, aut admonitionem, in termino ab ipsa praefigendo, absque ulla dilatione comparere teneantur, ipsis praevie et quidem acceptis praesentibus illico notum reddere, ne comparitionem praetermittentes, ingratum etiam mediis ad examen et iudicium trahi debeant, e circulo vero sedis ne fors discessuri, graviori adhuc suspicioni se obnoxios reddant.

Quae ut praeveniri, et anteverti in tempore possint, hisce Dominationibus Vestris serio committitur, eas continuo in sibi subordinatarum sedium ambitu dispositiones facere noverint, ut omnes et singuli nobilium, sive immediate per ipsam commissionem, sive vero Dominationum Vestrarum medio vocati, aut citati, sine mora adesse, seque adusque consummationem operis in circulis sedium continere teneantur; sibimet ipsis, si quod adversi in illos casu in contrario constitui deberet, contumaciaeque suae imputaturi.

Quibus easdem Dominationes Vestras divinae commendantes tutelae manemus.

A másolat czímeül fent: Copia commissionum caesareo regiae incl. in negotio erectionis militiae limitanae deputatae commissionis, ad supremum et viceofficiales sedium Siculicalium Csik, Gyergyó et Kászon, de dato Kőhalom 25-to Martii 1764 emanatarum.

(Eredetije az orsz. levéltárban erd. kancz. o. 161 ½ sz. a.)

189.

**Az erdélyi kancellária az erdélyi főkormánysszékeknek. Bács,
1764 márcz. 28.**

(Kivonat.)

Ő Felsége azokra, miket a gubernium a székely határőrségre nézve febr. 21. és 27-én jelentett, legkegyelmesebben elhatározta, hogy a gubernium és a kir. bizottság véleménye szerint a bűnvizsgáló bizottság elnöke katona legyen és kinevezte azzá *br. Roth* vezérőrnagyot (generalem vigiliarum praefectum), ülnökökül pedig a katonák közül *Schwartz* alezredest az Okelli-ezredből, *Szilvási* kapitányt az Okelli-, *Sintersbergert* a Gyulay-ezredből; a polgáriak közül *gr. Teleki Károlyt*, *br. Josinczi Mihályt* és *Ribitzei Ádámot*, jegyzőül *Heydendorff Mihály* Meggyes városi és széki jegyzőt; a vallatás vezetésére két hadbíró a Kálnoky- és Bethlen-ezredből. A bizottság működése helyül Brassót tűzte ki.

Útasítást a főbizottságtól kap, de ő Felsége kívánsága az, hogy szigorúan járjon el s a bűnösök esetleg fő- és jószágvesztésre ítélandók, bűnök mivoltához képest. Az is, a ki tud valamit s azt fel nem jelenti.

Gabriel c. de Bethlen

Albertus Somlyai

Hátán: Expeditar 6-ta Apr. 1764.

(Hiteles másolat a bécsi hadi ltrban 1764 márczius cs. 1052. sz. a.)

190.

Háromszék állandó törvényszéke a székely határőrséget szervező bizottságnak jelentést tesz a katonatiszteknek kirendelt tűzifa dolgában ezek közt és a szék tisztjei közt keletkezett egyenetlenségről, kérve intézkedést a katonák túlkövetelése ellen. Ilyefalva, 1764 márczius 28.

Excelsa Regia Commissio.

Domini domini patroni gratiosissimi!

Ad gratiosum Excellentiarum Vestrarum de dato Olosztelek 15-ta mensis Martii circa competentiam et administrationem praecipue lignorum focalium dominis militaribus officialibus ad nos datum mandatum 20-a ejusdem humilime accepimus, quo fine convocatis juxta tenorem ejusdem mandati regis perceptoribus ac ad locum denominatum et terminum praefixum 26-tum ejusdem e gremio nostri viceofficialibus quoque eo sedulo comparentibus, sed inde brevi reversis qualis

differentia inter eosdem, et dominos militares officiales excitata fuerit, cognovimus, quod nimirum in annexa nobis specificatione appositorum lignorum orgiarum numerum domini officiales militares menstruatim administrandum praetendant, nostri e converso viceofficiales quo integris aestivalibus et hibernalibus mensibus specificatum numerum praestandum intelligerent, quibus poenitius inspectis comperimus nos quoque eandem summam lignorum non pro uno mense ordinatam intelligere, cum necessitatis exigentiam longe superet, sed annuatim, quae sic considerata praeterpropter intuitu lignorum molliorum 5256 orgiarum numerum excellit, ac tali de lignis focalibus demandata praestatione universum principatum excederemus, licet in benignissimarum regiarum patentium, circa erectionem militiae Siculicae limitancae emenatarum contextu illud per expressum haberetur (quod incipit: Porro fundi et agri privatorum), ut ligationem domini officiales militares e silvis communibus habere possint, secus brevi tempore per solam hancce oneris inpositi supportationem perquam plurimos contribuentes in eum statum devenire praevidemus, qui hactenus etiam propriis humeris media vitae et contributionem difficulter procurarunt, ut sub accumulatis oneribus depressi profugio ansam sibi arripere cogantur, cum ad imminensem mensem Aprilem subministratio illa demandatarum orgiarum plebem a vernali sua seminatione, quae essentialis pars est oeconomiae, per totum avocaret, et praeccluderet, seque contentare debet pro vectura unius Viennensis orgiae ligni duri cruciferis 15, mollioris vero cruciferis 10, et pro caesione utriusque cruciferis 7. Licet per dietalem anno 1759 factam accordam redemptio salgami in 160.000 Rh. florenis quotannis pendens per classificationem ratione lignorum focalium in benignissimi recentioris regulamenti puncto 2-do stabilita observetur; ad cuius administrationis taliter instituendae modum cum et incolas insufficientes esse, et silvas nostras pro demandata ejusmodi competentiae administratione inaccessibiles haberi, accessibiles vero, unde haec tanta lignorum congeries praestari possit, nullatenus expertis sedis nostrae situationis in aprico est.

Humillime proinde instamus Excellentis Vestris, quatenus considerata per hancce impositionem miserorum contribuentium supportationis insufficientia et silvarum accessibilium, quae actu quoque exiguae sunt desolatione, medium gratiose adinvenire dignentur, quo et domini officiales militares ad solam necessitatis rationem solito digno vecturarum et caesionum pretio contentari possint, et contribuentes ad plura praestanda conserventur. Quibus in reliquo excoelsae regiae

commissionis favoribus et gratiis nosmet humillime recom-
mendantes persistimus.

Excellentiarum Vestrarum

humillimi servi
Tabulae Continuae sedis
Háromszék commembra

Ilyefalva 28-va mensis Martii 1764.

Hátán Halmágyi kezeírásával: Lectum in commissione regia
Cibinii 6. Aprilis 1764.

(Másolata Halmágyi Protocolluma 400. lapján.)

191.

Az erdélyi kanczellária a guberniumnak. Bécs, 1764 márcz. 30.

(*Kivonat.*)

A királyné helyesli, hogy a kir. bizottság Kászonszék privilegiumát (mellyel némely kiváltságait akarták bizonyítani) a gyanús változtatások (javítások) és törlések miatt a guberniumhoz tette át és szigorúan parancsolja, hogy az az illetékes hatóság előtt bírólag megsemmisíttessék (judicialiter cassetur) és mihelyt lehetséges, a hamisító is kideríttessék és mások példájára szigorúan megbüntettessék.

G. c. de Bethlen

Franz. Bándi.

Hátán: Exped. 30. Martii 1764.

(Fogalmazványa a bécsi hadi ltrban 1763. okt. cs. 562/2. sz. a.)

192.

Az erdélyi udv. kanczellária szabályzata, melylyel a Csík-, Háromszék és Bardócz szék számára felállított vegyes törvényszéket szervezi. 1764 május 10.

S. C. et R. Apost. Mattis, D. A. nostrae clementissimae nomine regio in principatu Transilvaniae gubernio intimandum.

Altestatem suam Majestatem iis, quae regiae in negotio erectionis militiae limitanae deputata commissio *de Foro Causarum Mixtarum* in sedibus Siculicis Csík Háromszék et Bardócz constituenda putavit, et medio praelibati regii gubernii submisit, relatis, clementer resolvere in sequentibus:

1-mo. Forum hoc constituent octo, praeses minimur inclusive cum sex assessoribus, aequali numero e statu militari et provinciali deligendis, et unus iudicii notarius absque voto.

2-do. Praesidium obtinebit militaris, assidebunt eidem tres officiales militares, a legionis commendante, tres item provinciales, a supremo iudice regio, aut iudicio continuo denominandi assessores et quemadmodum in iudiciis maiora concludunt, sic praeses quoque non cumulativum, sed decisivum duntaxat habebit votum.

3-io. Caput tabulae occupabit praeses, dextram ejusdem tabulae militares, sinistram autem provinciales assessores tenebunt, notarius judicialis latus extremum tabulae claudet.

4-to. Acta iudicii, partium nempe allegata, responsiones, deliberata et sententias notarius iudicii consignabit, expedit, et extradabit.

5-to. Forum mixtum non statis diebus, sed quotiescunque causarum cumulus, litigantiumque res exposcet, considebit, die per praesidem mutuo officialium provincialium consensu indicta.

6-to. Ad evitandas expensas et fatigia, provincialis causam cum militari habens, eandem suo supremo, aut viceofficiali indigabit, nomenque militis, contra quem acturus est, eidem significabit, qui tandem rem ad praesidem fori mixti, ulterius ad legionis commendantem promovendam, referet, eo fine, ut dies partibus praefigi et citatio justo tempore peragi possit. Si autem actor militaris fuerit, tunc causam suam suo centurioni praevio modo insinuabit, cujus erit ulteriora in conformitate ordinationis curare.

7-mo. Citationes contra militares, penes sigillum capitanei, cui in ius vocandus subest, per decuriones aut subdecuriones ex commissione capitanei nomine ipsius actoris ad octavum diem cum brevi declaratione rei, quare? et quo citetur? peragenda.

8-vo. Quibus peractis de praemissa citatione actor extrahat testimoniales, de peragente citatione easque tempore levationis causae coram foro iudiciario mixto producet, ad praecavendam omnem seu neglectae, seu sero peractae citationis exceptionem, nulla tamen a milite super expeditis testimonialibus desumpta taxa.

9-no. Lex municipalis unicam tantum et simplicem exmissionem concedendam esse dictat; prudentum ergo iudicum erit circumstantias considerare et legalia impedimenta ponderando prospicere, ut litigantibus sufficiens ad instruendam causam, defensionemque tempus indulgeatur.

10-o. Ne in ferendis suffragiis aemulatio quaedam, aut partium studium irrepit, aut militares et provinciales in partes contrarias abeant, is erit observandus ordo, ut si aliter inter se non coalescant, suffragia semper ab ultimo incipiant, atque invicem inter militares et provinciales alternent.

11-o. Apellationes ubi intervenerint et illae ad praescriptum benignissimi decreti admittentur, transmissionales, ut et finales aliae sententiae, quae in foro illo dijudicatae et non provocatae, aut transmissae in executionem deducendae erunt, sub extradata notarii judicialis, et capitanei subscriptionibus erunt expediendae, apposito etiam titulo praesidis.

12-o. Ad statuendos coram inquisitoribus testes, et deponendum juramentum corporale, si quis compulsorio regio, quod vocatur, utatur, mandato huic et militares, et provinciales obedire tenebuntur, ita tamen, ut si quis provincialium militares ad dicendum testimonium compellere voluerit, apud capitaneum militum testificantium se insinuet, qui tenebitur illico ordines dare, ut se milites ad locum constitutum sistant, suaeque testimonia edant. Denique ut inquisitorum alter semper militaris per capitaneum, alter provincialis per supremum aut viceofficiale denominandus sit. Si autem sigillo, quod moris est, citatorio, attestatorio etc. procedere velint, ejusmodi sigilla cum subscriptione et impressione, si militaris est, capitanei, si provincialis, v. officialis fiant, quo iis testes ex utroque statu obediant, exceptis nobilibus lege immunibus, qui non nisi ad compulsorium mandatum principis jurare tenebuntur. Qui modus inquisitionis aequè tantum in causis mixtis, non vero aliis, seu personalibus, vel pure realibus observandus erit.

13-o. Sententiae exequendae sub subscriptione praesidis et notarii judicialis ad executores commissionaliter dirigantur. Tam pro executione igitur, quam pro testimonio subalterni denominandi erunt, siquidem executor debeat procedere ex autoritate mittentis, velut superioris.

14-o. Cum in causis mixtis non personae, sed concursus jurisdictionis spectetur, licet hae inter personas utrinque militares emergerent, in foro nihilominus mixto discutiendae et decidendae erunt.

15-to. Salva praeterea relinquitur in foro hoc mixto litigantibus, prout in aliis quibusvis foris obtinet, sive ante, sive post contestatam, imò decisam quoque litem, eam amicaliter inter se componendi facultas, neque ab illa, seu per militares, seu provinciales officiales ullo modo arceantur.

16-to. De loco ipso celebrationis judicii mixto mutuo consensu assessores ex utroque statu cum praeside conveniant, possuntque mutare pro necessitate causae tractandae, causantiumque interdum et judicum commoditate, habito praesertim legionis commendantis, et supremi judicis regii respectu, si quando ipsi, quod liberum semper erit, judiciis istis interesse velint.

Haec de Foro Mixto, causisque ad id delegatis intelligenda. Cum vero *Siculi ex dictamine legum nobiles privilegiati sint*, atque ideo non modo cum provincialibus ignobilibus, sed cum nobilibus etiam et magnatibus quibusvis suo nomine litigandi, eosque citandi habeant facultatem, hinc resumpto statu militari eam facultatem nequaquam amiserunt, verum potius illam, observata citandi et litigandi ratione legibus praescripta exercere semper poterunt. Quare praemissorum in effectum congruas praelibatum regum gubernium faciet dispositiones. Eadem altissima etc.

Datum Viennae Austriae die 10. mensis Maji a. 1764.

Gabriel comes de Bethlen m. p.

Adalbertus Somlyai
de Csik-Somlyó m. p.

(Egykorú másolata, melyet a gub. Csíkszéknek 1764. máj. 21-én mihez-
tártás végett megküldött, Csíkvm. ltr.; más példánya Udvarhely vm.
ltrában.)

193.

Az erdélyi kanczellária a guberniumnak. Bécs, 1764 május 10.

(Kivonat.)

Ő felsége megengedte, hogy *Illyefalva* és más, a székely határőrségbe osztott városiak számára a most megállapított 6 frt fejadó 4 frtra szállíttassék le.

Aláírások : G. Bethlen Gábor

Somlyai Albert.

(Hiteles másolata a bécsi hadi ltrban 1763. okt. 562/2. sz. csomóban.)

194.

**Csicsói Salati Antal és András jobbágygyá tett székelyek folya-
modványa Caratto Emánuel alezredeshez az I. székely gyalog-
ezred parancsnokához. Bikafalva, 1764 május 11.**

(Kivonat.)

Kérik, hogy a jobbágyságból, melybe jogtalanul vettettek, őket kiszabadítván, vegye fel a határőrségbe.

»Non ignotum Illti Vrae leges Siculorum Transylvanorum in eo consistere, ut equites Siculi (lófő székelyek) pari cum nobilibus jure haereditates suas, paeter earum *abalienationem* et *venditionem* libere possideant. Approb. part. 3-tiae tit. 76. art. 3.

Item universi *Siculi*, juxta constitutiones regni, parati semper esse debent (accepto legitimo mandato) ad insurgendum

sub amissione capitis, non item bonorum seu haereditatum Siculicalium.

Cum autem *Siculi* sint nobiles privilegiati, manifeste constat de quibus glor. mem. aug. imp. Leopoldus in diplomate suo anno 1691, qua res Trannicas ordinabat, art. 140. sic loquitur: *Siculi genus hominum bellicosissimum ab omni tributo, ab omni hybernorum aut aestivorum molestia, a decimis et praestationibus sint penitus exempti. E contra pro defendenda Transylvania propriis stipendiis militare obstricti.* Haec de priv. Siculorum Trans.

Az ő ősök is igaz ns primipilus székely volt, benne van Bethlen Gábor 1614. lustrumában, Csik-Csicsón lakott székely örökségben. Erőszakkal tette nagyapjukat Salati Jánost a Kálnoki-család jobbágyává »*contra jus* Siculorum expressum, *quod Siculos non posse subjugare* et ipse Siculus est ejus facultatis; ut se possit cuiquam pro jobagione obligare«. Atyánk Salati Péter birtokát erőszakkal foglalta el és tartja a Kálnoki-család egy jobbágya *Tanaszi* Simon. Ők Udvarhelyszékben kénytelenek jobbágyúl szolgálni. Szerezze vissza, ha kárpótlásul (visszaváltásul) valaki valamit kíván, kötelezik magokat arra s a fegyver felvételére.

Mellékelve Lukács János *Udvarhely* jegyzője bizonyítványa arról, hogy Salati Antal kérésére *Bikafalváról* kiadja, hogy az 1614-iki lustrumban Felcsik-Csicsófalvában találtatott a primip. közt Salati Pál, a pixid. közt Salati István, a libertinusok közt Salati Balázs.

1750 ápr. 23. Udvarhely.

(Eredetije Csíkvm. ltr.)

195.

A székely I. gyalogezred és 3 század lovasság elosztása Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben. (1764 május 17.)

Repartitio pagorum in centurias distributorum, et quidem primae legionis Siculorum pedestris, et trium centuriarum equestrium.

Primae legionis pedestris.

Nomina pagorum :

Nomina centuriarum :

Szárhegy
Alfalu

} Supremi vigiliarum praefecti

*Nomina pagorum :**Nomina centuriarum :*

Szent Miklós	}	Capitanei Winter.
Tekerópatak		
Ditró	}	Capit. Krumpein.
Remete		
Alfalu	}	Capit. Pfleger.
Csomafalva		
Ujfalu		
Kellyénfalva		
Csomortány	}	Vicecolonelli.
Csobotfalva		
Várdotfalva		
Taplocza		
Opp. Szereda		
Sögöt		
Szt. Lélek		
Mindszent	}	Capitanei Kovacsovics.
Göröczfalva		
Vacsarcsi		
Sz. Mihály		
Szépviz		
Sz. Miklós		
Borsava		
Dellne		
Pálfalva	}	Capitanei Römer.
Dánfalva		
Madaras		
Rákos		
Madéfalva		
Csicsó	}	Capitanei Albrecht.
Sz. Domokos		
Sz. Tamás		
Jenőfalva		
Karczfalva	}	Capitanei Salins.
Ménéság		
Sz. György		
Bánfalva		
Kottermány		
Sz. Márton		

*Nomina pagorum :**Nomina centuriarum :*

Sz. Király	}	Capitanei Bley.
Sz. Imre		
Csatószeg		
Csekefalva		
Sz. Simon	}	Capitanei Mahlern.
Kozmás		
Tusnád		
Kászon-Ujfalu	}	Capitanei Tahnenberg.
Jakafalva (így !)		
Imper		
Al-Tiz		
Fel-Tiz		

*Trium centuriarum equestrium.**Nomina pagorum :**Nomina centuriarum :*

Szt. Miklós	}	Supremi vigiliarum praefecti.
Remete		
Ditró		
Szárhegy		
Alfalu		
Tekerőpatak		
Csomafalva		
Ujfalu		
Kelyénfalva	}	Capitanei comitis Königsacker.
Szépviz		
Szt. Tamás		
Jenőfalva		
Karczfalva		
Dánfalva		
Sz. Mihály		
Göröczfalva		
Rákos		
Madéfalva		
Csicsó		
Csobotfalva		
Várdotfalva		
Taplocza		
Szt. Lélek		
Mindszent		
Madaras		

*Nomina pagorum :**Nomina centuriarum :*

Sz. Király	}	Capitanei Gaidler.
Csekefalva		
Sz. Simon		
Meneság (így !)		
Csatószeg		
Tusnád		
Koszmás		
Szent Márton		
Kotermány		
Sz. György		
Bánfalva		
Szent-Imre		

(Egykorú másolat, a katonásító hármass bizottság a székely határőrök fadolga és elhelyezése felől Csíkszékhez intézett leírata mellékleteül; Csíkv. levéltárában.)

196.

A kir. sorozó bizottság rendelete a vizsgáló bizottsághoz, hogy a falusbírák a Moldvába szökéseket akadályozzák meg. Nagy-Szeben, 1764 május 28.

(Kivonat.)

Extractus.

*Intimati ex. commissionis principalis de dato Cibinii die 23-a
Maji a. 1764 ad reg. commissionem criminalem exarati.*

Judices pagorum nihilominus moneantur, ut cum impossibile sit sine illorum, aut saltim aliquorum praescitu similia profugia evenire, majori imposterum diligentia attendant, et eos, quos transfugere velle animadverterint, detineant, aut praepositis sibi officialibus tempestive insinuent, nisi ad reddendam profugiorum rationem trahi voluerint.

(Eredeti kivonat a bűnvizsgáló bizottság május 28-iki rendelete mellett.)

197.

A bűnvizsgáló bizottság megküldi az állandó táblának a sorozó kir. bizottságnak a Moldvába szökések megakadályozása végett kiadott rendeletét 1764 május 23-áról Szébenből; és kér ki-mutatást az 1763 oct. 8. kir. patens mikor, ki által, hol történt kihirdetéséről. Taplocza, 1764 máj. 28.

Inclita tabula continua!

Quid excelsae commissioni principali, intuitu inhibendi incolarum Csikiensium in Moldaviam profugii ordinare visum sit, ex advoluto ejusdem ad regiam hanc commissionem criminalem de dato 23-a Maji a. c. emanati intimati extractu uberius patebit, cui, ut incl. tabula continua conformes ad amussim dispositiones absque mora facere non intermittat, hisce serio injungendum esse duximus: quavis septimana in conformitate priorum ordinationum nostrarum, accuratam de profugio relationem, etiamsi nulli existerent profugi, in posterum semper expectantes.

Injunxeramus praeterea his diebus verbis dno v. notario *Thomae Kovács*, ut incl. tabulae continuae nomine reg. commissionis hujus criminalis dicat, quo genuinam desuper nobis relationem submittat: quando? quo mense? quo die? per quos commissarios? in quibus pagis? et quibus? sacr. suae Mattis decretum, ut omnes Siculi arma limitanea capessere adstricti sint, jubente excelsa commissione principali, publicatum sit? Relatione vero isthac nondum submissa, iteratis hisce vicibus ejusdem exhibitionem postulandam habemus. Quibus solita observantia manemus

Inclitae tabulae continuae

Cs. Taplocza d. 28 Maji 1764.

paratissimi servi

Joseph. l. b. a Roth m. p.

gen. maj.

praeses. comm. crim. inqu.

Michael Conrad de Heydendorf m. p.

actuarius.

(Eredetije Csíkv. ltrában.)

198.

Carato alezredes jelentése br. Siskowicznak, Zöldék elfogatásáról Madéfalván. Csíkszereda, 1764 jun. 14.

(Kivonat.)

Tegnap hallván, hogy *Zöld Péter*, a ki fogságából Moldvába szökött, itt van Madéfalván, atyja házában, egy másik szökevénynyel, unokatestvérével (vetter) együtt, intézkedést tettem elfogatására nézve, a mi szerencsésen sikerült is, a *Zöld Mátyás*éval együtt, a mint az a mellékelt jelentésből kitűnik. Vitesse el Exciád Szebenbe huszár kísérettel a két *Zöldöt*, a harmadikkal majd végez az itteni bűnfenyítő bíróság.

Nb. Addig a pap nálam marad vasban, unokatestvérével együtt, a várban.

Mellékelve :

Species facti

Zöld Péter szentléleki plebános, testvére *Zöld (János)* commissarius Madéfalváról és *Zöld Mátyás* közkatona elfogatásáról.

Carato alezredes parancsára jun. 13-án 6 óraker este elmentem Madéfalvára, hogy *Zöld Pétert* elfogjam, a kit jun. 14-én hajnalban $\frac{1}{2}$ 1 óraker, 2 őrmesterrel és 8 közkatonával, testvére házában Madéfalván megleptem.

Zöld Péter és *Mátyás* a házból a padlásra menekültek, de egy őrmester és két közkatona által üldöztetvén, a házba visszahúzódtak s a ház ajtaját bezárták. Az őrmester nem tudván hamarosan utánok sietni, elrejtőztek. Én erre kérdést intéztem *Zöld commissariushoz*, hogy hol rejtőzött el a két szökevény? Azt mondotta, hogy nála nincsen senki s hogy nem is látta testvérét és *Zöld Mátyást*. Erre a két őrmesternek megparancsoltam, hogy mindent a legszorgosabban kutassanak át s én a ház előtt állottam őrt a többi katonával. Az őrmesterek a szobában két töltött pisztolyt találtak az asztalon, melynél két jobbágy ült asszonyokkal együtt s két ágy meg volt vetve, melyen előbb a szökevények feküdtek volt. Kérdeztük, hogy hol vannak a szökevények? Azt felelték, hogy ott nincs senki sem.

Végre *Zöld Pétert* megtalálták az ágy alatt, mely fával volt megrakva, hogy őt elrejtse. Tovább kutatva, azután megtalálták *Zöld Mátyást* a kemenczében (kamin) elrejtözve. Mind a három *Zöldet* elfogván, Csíkszeredába hoztam.

Sign. Szereda 14. Jan. 1764.

Adam Schachinger
wachtmeister lieutenant.

(Német eredetije a bécsi hadi ltrban jul. cs. 3/2. sz. a.)

199.

Báró Róth a bűnvizsgáló bizottság elnöke a csiki állandó táblának a Moldvába való kivándorlás megakadályozása érdekében.
 Taploca, 1764 június 15.

Inclyta tabula continua!

Postquam satis superque constitisset incolarum *Csiki-ensium* in Moldaviam profugiendi pruritum, in praesentiarum usque nondum cessasse, imo quamplurimos profugorum e Moldavia, contra sacr. suae Mattis eatemus emanatas saluberrimas ordinationes, per vetitas Alpestres semitas, elusis limitrophorum militum easdem custodientium vigiliis, pro abducendis hic relictis sarciculis, imo, quod nuperis nundinis Csik-Szeredaensibus contigisse in aprico est, pro coëmendis etiam suppellectilibus in hanc patriam penetrasse: non potui non fine inhibendi huiusmodi, in manifestum Augustae detrimentum cedentis profugii libidine, unam adhuc incl. legionis pedestris Okellianae centuriam e sede *Udvarhely* huc accersere. Quod propterea hisce congrue notificandum esse duxi, ut in regulamentalem intertentionem crastina die huc appulsurae hujus incl. militiae intuitu stativarum in possessione Dellne vel Csitsó, ubi nimirum per jobbagyionum numerum, siquidem limitropho milites a supportandis quartiriorum oneribus, juxta suae Mattis benignissimas ordinationes, immunes sint, incl. tabulae continue consultius videbitur, necessarias dispositiones ad amussim facere nullatenus intermittat. Caeterum incl. tabulae continuae id etiam intimandum esse duxi, ut omnes nervos, atque consilia eo intendere nitatur, quo insanum isthoc profugium impediatur, felicitatem enim populorum in obedientiae erga augustam principem gloria consistere certum est, haud inconsultum fore judicarem, si incl. tabula continua omnibus suae jurisdictioni concreditis incolis Csikiensibus, praesertim pagorum iudicibus, severos dare ordines non intermitteret, ut in ejusmodi profugos diu noctuque vigilantissime attendant, et si quem profugiendi animum habere, vel vero jam profugum e Moldavia rediisse comperirentur, eosdem absque mora vel comprehendant, vel vero, si militares essent, officialibus suis pro incaptivatione detegant. Quibus solita observantia persisto.

Inclytae tabulae continuae

Cs. Taploca die 15 Junii 1764.

paratissimus

L. baro a Roth m. p. gen. major.
 preses com. crim. inqu.

P. S. Centuria isthaec in unam eandemque possessionem inquanturum est illocanda.

Külczim: inclitam tabulam continuam Csikiensem.

(Eredetije Csikvm. ltrában.)

200.

Mária Theresia gróf Hadik Andrást az erdélyi hadak főparancsnokává és főkormányzók elnökévé kinevezi. Bécs, 1764 jun. 17.

Maria Theresia etc.

Illustres reverende etc. In consideratione servitii nostri et cum hoc arctius conjuncti nostri illius principatus commodi, fidelem nobis sincere dilectum spec. ac magnificum comitem *Andream Hadik*, magnae crucis ordinis militaris Theresiani equitem, consiliarium nostrum, status act. intimum generalem, equitatus unius legionis Hungariae equestris tribunum et supremum armorum nostrorum in eodem principatu praefectum, pro regio nostro ibidem commissario taliter nominandum et constituendum esse jubemus, ut is in vestro regii nostri gubernii consilio personam nostram repraesentare debeat. Cui proinde tam in ejusdem consilii vestri sessionibus, quibus is nomine nostro praeerit, quam in aliis quibusvis occurrentibus occasionibus, consilio et opera assistetis, promotionemque servitii nostri et cum hoc conjunctum patriae commodum indesinenter prae oculis habebitis. Quibus in reliquis etc.

Datum Viennae, Austriae 17-ma Junii 1764.

Maria Theresia

Gabriel de Bethlen

Ad mandatum

Johann G. Vest.

Jegyzet: A főkormányzók július 3-iki rendeletével értesíti arról Csikszéket, megküldvén neki hiteles másolatát.

A főkormányzók 1764 aug. 7-én értesíti Csikvármegyét, hogy gróf Hadik u. a. napon elfoglalta elnöki méltóságát.

B. Jos. Anth. Bajthay m. p.

Antonius Balló m. p.

secr. gub.

(Egykorú másolata Csikvm. ltrában.)

200.

Báró Róth, a bűnvizsgáló bizottság elnöke, a esíki állandó táblához, a Moldvába szököttek felől. Taplocza, 1764 junius 27.

A Moldovába kiszökött és onnan visszatérő székelyek rejtegetését szigorúan eltiltja. (Mint az 1764 jul. 10. magyar rendeletben.) Új pont a következő kettő:

Praetera incl. tabulae continuae id etiam injungendum habemus, ut nobiles *Stephanum Lázár de Taplocza*, in Moldaviam profugum, et *Petrum Szöcs de Szépvíz*, sua via et ordine citet, quo sese intra legalem 15 dierum terminum, coram regia commissione criminali personaliter sistant, poenas secus contumaciae, legibus praescriptas incursuri.

Ultimario necessarium est, ut incl. tabula continua protocollum publicum generalis congregationis anno 1763 mense Julio in Szépvíz celebratae, in originali, cum omnibus eidem adherentibus acclusis, protinus coram regia commissione criminali producat. In reliquo solita observantia permanemus.

Incl. tabulae continuae

Cs. Taploczae die 27 Junii a. 1764.

obligatissimi, paratissimi

L. baro a Roth m. p.

gen. major

preses com. crim. inqu.

Michael Conrad de Heydendorf m. p.
actuaris.

(Eredetije Csíkvm. ltrában.)

201.

Báró Róth, a bűnvizsgáló bizottság elnöke, a esíki állandó táblához, a Moldvába szököttekkel való érintkezést eltöltő rendelet megküldi. Taplocza, 1764 julius 10.

Incl. tabula continua!

Non dubitat quidem regia isthaec commissio criminalis, quin tit. Dominationes Vrae intuitu incaptivationis transfugarum, e finibus Moldaviae per vetitas Alpestres semitas, eluso contumaciali termino, redeuntium, congruas dispositiones, praelucente nupero nostro intimato fecerint; nihilominus tamen e re servitii regii esse judicavimus, pro majore rei pondere atque autoritate adjacentes, nomine regiae

hujusce commissionis concinnare litteras patentales, iisdemque omnibus et singulis sedium Sicularum Csík et Háromszék incolis, commercium cum praedictis transfugis serio interdicere, comprehensionemque eorundem strictissime iterata vice demandare. Quas patentales praetit. Dominationibus Vris hisce propterea communicandas esse duximus, ut easdem, modo in similibus casibus usitato, pagatim ad omnium notitiam publicari facere nullatenus intermittant. Quod ipsum sub hodierno dominis etiam legionum commendantibus injunctum est. Quibus solita observantia persistimus.

Inclitae tabulae continuae

E regio comm. crim.

Cs. Taploczae die 10. Julii a. 1764.

obligatissimi, paratissimi

L. baro a Roth m. p.

gen. major

praeses com. crim. inqu.

Michael Conrad de Hydendorff m. p.
actuarius.

Külczim: Inclitae tabulae continuae Csikiensi

Somlyo.

(Eredetije Csíkvm. Itrában.)

202.

**A kir. bűnvizsgáló bizottság rendelete Csík-, Gyergyó- és Kászon-
szék lakosainak, a Moldovába kibujdosott s onnan visszatérő
szökevények ellen. Taplocza 1764 július 10.**

Bizonyos ratiokból constálván, hogy azon transfugák közül, a kik magok édes hazájokat és nemzeteket hitetlenül elhagyván, Moldovába általszöktének, egynehányon a napokba a contumaciát elkerülvén, tilalmas ösvényeken nemcsak Erdélybe általjöttek, sőt még a falukba is, a melyekből elszöktének, Csíkba bementek és az emberekkel ottan társolkodtanak: azért felséges Asszonyunk szolgálatjának életmozdítására és az hazának jóvára nézve szükségesnek ítélte ezen királyi criminalis investigatoria commissio, az nemes két Csík, Gyergyó és Kászon székeknek mindennemű dignitású, gradusú, statusú és conditiojú lakosainak ezen patensnek tenora szerint nemcsak keményen megtiltani, hogy senki se merészeljen az említett, Moldovából tilalmas úton visszatér vagy visszatérendő transfugákkal társolkodni, annál inkább

is olyanokat magok házakba bévenni, sőt parancsoltatik ennek tenora szerint minden embernek szorosan, miként vagy egy, vagy több afféle tilalmas ösvényen, rossz szándékkal visszatért transfuga, erdőbe, mezőn, faluba vagy akár holott is találtatnék, azt s azokat minden ember megfogni és az legközelebb való militáris, vagy szék tiszteinek kezibe szolgáltatni elmulaszthatatlan kötelességének ismérje és tartsa, különben azok, akik ezen parancsolat ellen cselekedni merészenének akár militaris, akár provincialis jurisdictio alatt lévő személyek legyenek, a praevaricatoroknak és a szökött katonáknak receptorainak ő Felségétől determinált és kirendelt kemény büntetést minden kétség nélkül el nem kerülük.

E regio commissione investigatoria criminali.

Cs. Taploczae d. 10. Julii a. 1764.

Joseph liber baro a Roth m. p.
gen. major
praeses commissionis criminalis inquisitoriae.
Michel Conrad de Heydendorf m.p.
actuarius.

(Eredetije. Csíkv. m. ltrában.)

203.

**Szereday Antal leveléből (valószínűleg gr. Bethlen Miklóshoz.)¹⁾
Károly-Fejérvárt, 1764 július 12.**

(Kivonat.)

Spectabilis ac magnifice domine, mihi colendissime!
... A nékem jelentett ifjat (*Zöld Jánost?*!) mélt.
püspök uram ő excellentiájának tehetségem szerint ajánlot-
tam ...

Spectabilis ac magnificae D. Vrae
A. Carolinae 12. Julii 1764.

obsequentissimus servus
Antonius Szereday m. p.

Utóírat saját kezével:

Kérem én is viszontag az urat igen szívesen, ne terhel-
tessék nékem kezemhez kiküldeni azon királyi rescriptumok-
nak copiáit, datumival együtt, melyek egyszer is, másszor

¹⁾ Onnan gondolható, mert Zöld Péter vallomásában az áll, hogy gr. Bethlen Miklós őt a püspök gratiájába ajánlotta. (Ld. a sorozó-
bizottság jkvét jul. 7-ről.)

is érkeztek a székely katonaságnak felállításáról. Nevezetesen pedig azokat, a melyek a spontaneitásról szólnak, és a melyek a spontaneitásról azután recedálván, absolute parancsolták, vi veterum articulorum aut articuli, azon militiának-felállítását. Nem különben azon articulust is, mely mellett kényszerítettett s kényszeríttethetett a székelység azon militiára. Ezekre pedig igen nagy szükségem vagyok, mivel azok nélkül, két rab papjaimról egész lelkiismereti bátorsággal nem tehetünk itéletet, ha vétettek-é? és miben s mennyiben? Igírem pedig titokban tartását annak, hogy kitől vettem légyen kezemhez azokat.

(Eredetije b. e. özv. Cserey Jánosné tulajdonában volt.)

204.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1764 szept. 21.

(Kivonat.)

Küldöm mellékelve *Ernst* alezredes levelét *gr. Mikes* főkirálybíróhoz, melyben *Mikes* igen udvarias levelére illetlenül válaszol, a miért a gubernium panaszt tett előttem és elégtételt kíván. Véleményem szerint *Ernst* büntetést érdemel; de mert a gubernium többszöri panaszára a haditanács aug. 26-án kelt rendelete értelmében vizsgálat rendelő el: a guberniumnak azt feleltem, hogy a sérelmekért a vizsgálat után elégtétel fog adatni.

Legjobb lenne *Ernst*-et eltávolítani a határőrségtől, mert ő illetlen magaviselete által az egész nemesség gyűlöletét magára vonta; s azért is, mert magok a határőr tisztek is panaszokat és sérelmeket adtak be ellene; különben sem szolgált sohasem ezrednél s nincs meg a kellő ismerete ahhoz, hogy rendet tudjon tartani ilyen nyers nép között.

Mellékelve :

1. *Ernst F. M. levele gr. Mikeshez. 1763. aug. 13.*

Mikes panaszaira azt válaszolja, hogy ők, a határőrségi tisztek követelnek elégtételt a rajok elkövetett méltatlanságok miatt.

Nagyon félek, hogy még egy szomorú színjáték történhetik, a mint hogy a múlt tavaszon is kértek az emberek engem s többször reám jöttek, hogy engedjen meg nekik a nemes urakat kirabolni; néhány nappal ezelőtt is ezt tervezték. Hogyha a nemesemberek nem változtatják meg magok-

tartását és nem szűnnek meg a fegyvereket letétetni és egyéb infamitásokat űzni és a legfelsőbb resolútiót nem várják meg békésen, talán *nem fogok arra törekedni, hogy a parasztokat gonosz szándékuktól visszatartsam*. A katonai szervezést mindenként végre kell hajtani.

Engedelmet kérek, hogy németül és nem magyarul írok, de magyarul írva sok hibát ejtenék.

2. Geidler székelj huszárcapitány a »general auditor lieutenant«-nak ezt írja Szébenből Ernst felől.

Hogy Ernst miként nyilatkozott a püspökről, guberniumról, Kálnoky generálisról: ha arra visszagondolok, megborzadok. Egyebek közt ezt mondta:

Sajnálom (mir ist leid), hogy feleségemet és gyermekemet ide hoztam magammal, ez tart vissza attól, hogy különben már régen összevagdaltattam volna az itteni gavallérokat, nemesembereket és a többieket.

(Br. Siskowicz eredeti jelentése és mellékletei a hadi tanácsnak, a bécsi hadi ltrban, oct. cs. 403/1. sz. a.)

205.

Mádéfalvai ifj. Zöld János elítéltetése, Moldvába szökött és visszatért székeljek, főkép Zöld Péter, előbb szentléleki plébános, befogadása miatt. 1765 február 15.

In causa nobilium Joannis, patris, et alterius Joannis Zöld de Madéfalva, filii, provinciali jurisdictione subjectorum, velut receptatorum

Sententia.

Examine ab incl. commissione criminali peracto, receptis ab hac testium fassionibus, vocis denique singulorum commissariorum, ut et sententia ex his formata, necnon opinione incl. commissionis regiae principalis, ad erectionem limitanae in hoc principatu militiae ordinatae, augustae Aulae submissis, ut ab inde ea cum benigna ordinatione per suam Mattem sacr. remissis, ut omnes sententiae criminalis inquisitionis sub mea praesidis, qua supremi armorum regionum praefecti, simulque commissarii regii, et respective gubernii praesidis directione, quam operi meliorem promotionem tribuendam putavero, revideantur, et mox illae, quibus de vita non agitur, exequantur, examinatis et in maturam deliberationem sumtis,

patet: *Joannem Zöld* de Madéfalva, patrem, et alterum *Joannem*, filium ejus, triplici se crimine foedasse, in occultando videlicet desertore milite *Matthia Zöld*, in recipiendo e Moldavia per occultas semitas adventantes, predictum nimirum militem, et parochum antea Szent-Lelekiensem, patrem *Petrum Zöld*, receptandoque contra leges publicas profugos in Moldaviam, quodque atrocius est, unum ex illis elictum parochum talem, qui licet nondum convictus, criminis tamen seditionis, pacisque publicae turbationis compertus, ideoque custodiae traditus, fuga judicium eludere voluerit, et e custodia elapsus in Moldaviam, Turcicam ut pote ditionem profugerit. Quamvis autem eadem poena receptatoribus dictari consuevit, qua tenentur principales delinquentes, *L. I. C. de his qui latron. et L. I. ff. de receptat.* et quo crimen atrocius est, eo poena augmentanda magis, quam mitiganda veniret. Quia tamen ea restringenda sit, ad illos tantum receptatores, qui criminis ipsius simul socii sunt, *Ben. Carp. 2 in Proc. Criminali quaest. 134. et 40. sequ. Jo. Brunemann de L. I. C. de his qui latr.* Constet autem *Joannem Zöld* juniorem, fratrem profugorum, receptatorem equidem, sed criminis non socium fuisse, adeoque idem, tanquam eorum frater, non tam dolo malo, quam vi amoris et affectionis id fecisse videatur, *L. 2. ff. de recept. ibique Joh. Brunemann*, poenam omnino in illum non exasperandum, sed mitius ab illo e sensu legum sumendum esse; adeoque in concurrentibus his criminibus diversis poenam occultationis militis desertoris juxta articulos a. 1751; receptionis in aedes e Moldavia occulte adventantium, juxta ordinationes in re sanitatis factas, velut jure jam patria definitas, eidem infligendam esse. Pro crimine autem superveniente, quod criminis laesae Mattis reum receptaverit, novam aliam et diversam eidem dictandam. Qui itaque cum ob rationis poenae mitigandae, supradictas, nexum videlicet sanguinis et quod socius criminis non fuerit, capitis supplicio feriri nequeat: morte illum civili, id est privatione perpetua ab officio praesenti, quo fungitur, et inhabilitate ad quaevis alia, aresto denique unius anni a die incaptivationis computando puniendum esse. Patri vero, quoniam in scio ipso receptatio facta, *Schilter in Jurispr. Rom. Exerc. 49. §. 40.* et hujusmodi receptatio parentibus de lege crimini esse non solet, nec poena afficienda, *Georg Bayer ad tit. ff. de recept. posit. 3. ibique cit. Ant. Matth. de Crimine l. 47. tit. 10. c. 1. n. 3. And. Tiraquel de poena temp. caus. 20. n. 4.*, aetatis quoque provectae, et debilis habita ratione, impunitatem dari. Cujus sententiae publicatio, et executio, auctoritate a sua Maiestate sacr. benigne attributa incl. commissioni regiae criminali, in quantum vero poenas

a legibus dictatas concernit, ordinariis sedis Siculicalis Tsík officialibus, tanquam legitimis executoribus, committitur.

E regio principatus Transilvaniae gubernio, Cibinii die 15-ta mensis Februarii anni 1765.

Andreas comes Hadik m. p.

Stephanus Halmágyi m. p.
gub. secr.

Jegyzet: Ennek az ítéletnek az alapja (a másodfokú ítélet) megvan, 1764. jul. 25-ről Radnáról keltezve, a kir. főbizottság 3 tagja aláírásával, az orsz. ltr. erd. kancz. o. 485. sz. a. s ugyanott a vizsgálóbiztosok véleményei.

(Hiteles másolata Csíkvm. ltrban.)

206.

A gubernium ítélete csíkszentkirályi Bors Fülöp, székely nemes ügyében, ki a határőrség szervezése ellen működött. Nagyszében, 1765 febr. 23.

In causa egregii Philippi Bors de Csíkszentkirály, provinciali jurisdictioni subordinati

Sententia.

Tam examine et confrontatione *Philippi Bors*, quam vero separatis adsectorum votis, ut et sententia incl. reg. criminalis commissionis desuper formata, necnon opinione incl. reg. principalis comissionis augustae Aulae submissis, et ab inde remissis revisis, et examinatis, prodit in aprium: quod praefatus *Philippus Bors*, qui ex iurata sua et nobili obligatione altissimum servitium regium, bonumque publicum promovere obstrictus erat, schedam, erectioni limitaneae e Siculis militiae valde adversam, altissimaeque intentioni prorsus contrariam, a *Stephano Csizsér* Menaságiensi, principali renitentium coriphaeo ad se receptam, priusque lectam, adeoque quid contineret haud inscius, *Nicolao Léstyán* ex coryphaeis altero, fine publicandi tradiderit; et quidem tum, postquam altissimis caes. regis ordinationibus eiusmodi seditiosa consilia sub gravi poena et animadversione prohibita fuerunt. Ob quod grave factum severiorem quoque poenam promereretur;

Quia vero gravitatem reatus quandantenus emolliret: quod 1-mo, schedam illam aliquandiu apud se detentam, nemini tamen alteri publicaverit; 2-do, quod eidem per occasionem quandam tradiderit; 3-tio, nec ullam antea cum praefatis

Stephano Csiszér et Nicolao Lestyán familiaritatem habuisse probetur, adeoque nec criminis socius exstittisse videatur; 4-to, denique, quod post depositionem armorum et secessionem populi ad sylvas sine ulteriori effectu id factum fuerit; et 5-to, concremata illa a recipiente extiterit: mitiorem illi poenam dictandam videri; adeoque, tamquam mandatorum regionum transgressorem, in poenam articulari ducentos h. florenos constituyente in rationes fisci regii convincendum decerni. Publicatione sententiae huius incl. criminali commissioni inquisitoriae regiae, executione vero officialibus sedis Siculicalis Csik, qua legitimis executoribus, autoritate a sua Maiestate sacr. benigne attributa commissa.

E regio principatus Transylvaniae gubernio, Cibinii die 23. Febr. 1765

(Halmágyi eredeti fogalmazványa, az ő Libellusában, az Erd. Muz. Egly. kézírattárában.)

207.

A gubernium ítélete csiktaploczai Lázár István, gub. volt cancellista, Moldvába kivándorolt székely nemes ügyében. Nagyszében, 1765 febr. 27.

Sententia.

Iis, quae in praesenti causa, tam a criminali, quam vero principali incl. commissionibus regiis, acta repraesentataque fuerunt, perpensis et ruminatis, indubium equidem est: quod praefatus *Stephanus Lázár*, tria patentium gubernialium, de spontaneitate limitanae militiae typis excusarum exemplaria, in sedem Siculicalem Csik partim transmiserit, partim ipse secum duxerit, easdemque tum adessoribus sedis, in sedria mense Junio a. 1763 in Szépvíz celebrata, praesentibus legendas obtulerit, tum vero libero cuidam Siculo, unicum earum exemplar inter populum publicandum concesserit. Quia nihilominus illi, qua guberniali cancellistae probe notum fuerit, patentales illas ideo prelo subiectas, et in quinquaginta exemplaribus commissioni eo-tum in praedicta sede Siculicali Csik agenti per gubernium transmissas extittisse, ut illis valvis affixis, tenor earum ad universorum notitiam publicetur; non fugerat praeterea illum, alterius benigni rescripti die 6-ta Januarii anni praefati emanati, patentibusque inserti copiam, iam antea officialibus sedis Csik per gubernium communicatam fuisse; ordinatio vero gubernii, de non publicandis modo praemisso patentibus illis, die 8. Martii a. 1763 emanata.

ad notitiam eius nondum pervenerit; hinc publicatio patentium illarum, ipsi quidem crimini esse non potest. Ast, quod ille, postquam examen coram criminali commissione subiisset, ab eadem se domi continere iussus, citra interdictum eiusdem, et sine salvo conductu principis, naturalis suae et iuratae fidelitatis immemor, in Moldaviam, Turcicam videlicet ditionem profugiens, se enormis criminis suspectum reddidisset, legemque Approbatae Constitutionis part. 3-ae tit. 14. art. 1. §. 4. transgressus esset; praeterea vero graves aliae circumstantiae subinferrent eundem *Stephanum Lázár*: post 1. mensis Febr. a. 1763, quo altissima iussa caes. regia, de non seducendo sub gravi poena et animadversione ab armis populo iam publicata erant, expeditis in sedes Siculicales Csik et Háromszék currentalibus .....¹⁾, milites limitaneos ad armorum depositionem inducere laborasse; imo, quod gravius adhuc illum arguit, quemadmodum ex examine aggratiati desertoris Kalnokiani Georgii Lebbik, die 7. Aug. a. 1764. instituto prodit, ipsum neque post attentatum profugium signa resipientiae edidisse, quin potius legatione ad principem Moldaviae transfugarum nomine suscepta, crimen eo atrocius reddidisse; insuper autem iudicialiter licet citatum, sub terminis tamen a legibus praescriptis coram iudicio non comparuisse: eundem itaque *Stephanum Lázár*, praemissorum criminum reum, contumacemque et absentem, utpote contra quem, velut tacentem, omnia iura clamant, in exemplum quoque aliorum, publicatione mediante proscribendo, ac in omnium eius bonorum, paterno item et materno aviticorum, ipsum praecise de lege concernentium, cum iure quidem regio collatorum perpetua, haereditatum vero Siculicarum quoad condivisionales eius redemptibili amissione, ad mentem legum patriarum convincendum, virtute praesentium decerni. Cuius sententiae publicatio incl. commissioni criminali, legitima vero executio causarum fiscalium directori, auctoritate a sua Maiestate sacr. attributa, committitur.

E regio principatus Transilvaniae gubernio, Cibinii die 27 mensis Febr. 1765.

Alatta: Protocollatum. — *Oldalt, alant*: Ad circulandum describat Mosa in forma. — *A levél kezdetén oldalt*: Exp. Mosa mp. 5. exempl.

(Halmágyi sajátkezű fogalmazványa, az ő Libellusában, Erd. Múz. Egly. kézírattárában.)

¹⁾ Egy szó kiszakadva.

208.

**A gubernium br. Bornemisza Pálnak, cs. és kir. kamarásnak.
Nagyszeben, 1765 márcz. 7.**

(Kivonat.)

A legmagasabb rendelet végrehajtása szükségessé teszi megjelenését a kir. bűnvizsgáló bizottság előtt.

Hagyjuk azért, hogy mihelyt e rendeletet veszi, tüstént jelenjék meg a most Uzonban működő bizottság előtt és ott a felteendő kérdésekre feleljen meg és tartsa alattvalói kötelességének megtenni, a mi szükségesnek fog látszani.

Andr. Comes Hadik m. p.

Stephanus Halmágyi m. p.

(Eredetije a br. Huszár-ltrban.)

209.

**A főkormányshék rendelete Csíkszékhez, hogy a Moldovából
álútakon visszatérők elfogatandók, a veszteglőkhöz vissza-
viendők, s az ilyenek rejtegetői megbüntetendők. Nagyszeben,
1765 aug. 8.**

S. C. R. et Apost. Maiestatis stb. nomine.

Spectabilis stb.

Repraesentatum est gubernio huic regio ab incl. suprema armorum praefectura, plurimos ex hoc principatu in Moldaviam antehac profugorum ab inde per semitas vetitas clandestine rediisse, eosdemque partim in pagis diversis, partim vero in dominorum suorum curiis latitare; et quamvis omnibus constaret ob grassantem de praesenti in Moldavia contagionem per similes praevaricatores totam provinciam periculo exponi, hoc tamen non obstante, non solum praevaricatores istos non denuntiari, imo potius latitantes contra positiva et frequentia in hoc puncto mandata occultari.

Ne itaque altissimarum in re sanitatis edictarum ordinationum transgressio amplius inulta maneat, hisce Dominationibus Vris serio praecipitur, ut

1-mo. Ejusmodi homines per occultas semitas clam reduces interceptiendos, et ad proximam stationem contumaciam reduciendos ordinare; ac tandem

2-do. Receptatores talium si provisores dominorum terrestrium aut nobiles fuerint, in tabula sedis jure convenire,

et ad mentem instituti sanitatis pro demerito plectere, rusticos vero severissima corporali poena afficere ; quod si vero

3-io. Ipsimet domini terrestres vel personae in officiis constitutae ejusmodi praevaricationis notitiam habuissent, nec illam edixissent, fine actionis contra tales per directorem instituendae consignare, eorumque nomina continuo gubernio submittere haud intermittant.

4-to. Demum publicetur universis et singulis, ut nemo in futurum ejusmodi reduces sine litteris testimonialibus contumaciae directoris in pagos, curias, aut territoria admittant, imo potius depraehensos intercipere, et proximae stationi contumaciali resignare nullatenus intermittant, noverint secus severissimam a talibus occultatoribus et receptatoribus exacturum gubernium poenam, nec permissurum, ut publicae ordinationes in salutem totius principatus directae amplius impune negligantur.

Quid vero in hac materia dispositum, actumque per Dominationes Vras fuerit, de eo gubernium accuratam prestolabitur informationem. Sic facturis stb.

E regio principatus Tranniae gubernio, Cibinii die 8-va Augusti a. 1765.

Andreas comes Hadik m. p.   Stephanus Halmágyi m. p.
secret.

Latin külczim : Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek.

(Eredetije Csíkvm. ltrban.)

210.

Gyergyószék vicetisztjeinek válasza a főkörmányszéknek, a jobbágyság állapotáról. 1766 márcz. 12.

Excelso regio gubernio die 12-a Martii a. 1766.

Sub 3-ia evoluti mensis Februarii költ mélt. commissioját Excellentiádnak és az mélt. királyi guberniumnak, a jobbágyság urok ellen való panaszairól, vagy azoknak urok által szerfelett való terheltetésekről, 10-ma hujus Martii alázasos submissioval elvettük. Erre jelentjük alázasoson Excellentiádnak, és az mélt. királyi guberniumnak ; emlékezetben bátorzkodván hozni azon alázasos representantionkot is, melyet cum initio hujus anni, die 17-a Januarii, alázasos submissioval tettünk volt, hogy itt circulusunkba a jobbágyság-

tól urok ellen semminémű panasz előnkbe nem jött, annyival is inkább pert ura ellen egy is közülök nem mozdított. Nincsen is okok rája mgos királyi gubernium, mert jóllehet, hogy ezen nemes székbe is eleitől való bévett régi szokás a volt, hogy két napot szolgáljanak egy hét alatt a jobbágyság, és ennyit eddig praestáltak is, de most, midőn 14 lovas és 46 gyalog számból álló regulata militiának mindennémű szervet csak ők praestálnak, a mián csak ennyi szolgálatjokban is a dominus terrestriseknek fogyatkozások tapasztaltatik; kivált hogy minden quindenara két-két szekérnek azok mellé két-két legény szükségesképpen Csikszeredába, két statiora, minden julalom nélkül kenyér után kelletik járnok; így mélt. királyi gubernium nemhogy a királyi ordinatiók szerént négy napi munkára adigáltassanak, de a két napit sem praestálhatják.

Ezek felett az incl. nationalis militia tisztjeinek is hogy tűzifát tartozik az ide való kevés jobbágyság praestálni, aztot is terhelve lenni látjuk. Mert jóllehet az oda administralandó kemény fának öliért 22, és a lágy fának öliért 17 xczárt vegyenek, mindazonáltal csak ennyi jutalomért, ha kételenek nem volnának véle, ezt nem praestálnák; midőn vagy az téglá készítő mesterembereknek a lágy fának itten ölit 30 xczáron adhatják, az örmény kereskedők pedig, csak kapjanak, a kemény fának öliért 51 xczárt s többire 1 r. frtot is fizetnek jó szívvel. Hogy pedig ilyen bő fájú helységben is, a tűzifának respective, oly jó ára légyen, az az oka, hogy a contribuens nép minden munkáját fordítja fa- és deszkatutajok készítésire. Ezen sterilis föld semmi egyéb gyümölcsöt nem hozván, melyet pénzzé lehetne fordítani, így tűzifa készítéssel, maga szükségén kívül ritka, a ki dolgozik.

Ezekhez képest mélt. királyi gubernium látván az itt való possessorok és földes urak jobbágyságoknak nyomorult, és ezen a vad földön szegény állapotokat, nemhogy valamely törvénytelen és szokatlan praestatiókkal, vagy egyéb exactiókkal a jobbágyságot terhelnék, de a mivel legitime és az királyi ordinatiókhoz képest is tartoznék a jobbágyság, szegénysége mián, azt sem teljesítheti, sőt ha ezeken kívül is még valamely kemény rabotaságra (így!) kényszeríttetnék, nincsen abba kétség, hogy egy sem perseverálna közülök.

Földesuroktól mi competálhatna az itt való jobbágyságoknak védelmezésében kívül: egyebet nem tudunk, hanem földesuroknak jószágokban laknak és belső lakhelyekkel, külső appertinentiákkal is, a kitől mennyire lehet, engednek az földes urak, és az itt való usus szerént, szegénysége consideráltván a jobbágyságnak, midőn uroknak jobbágysági szolgálatot tesznek, napjába háromszori elégséges étel adatik nékik.

A mi pedig az jobbágyság oppressioját, panaszokot, vagy urok ellen indító pereknek specificatioját illeti, ha valami afféle ennekutánna a táblánk előtt ágítáltatnék, ezen méltóságos commissiojába Excellentiatoknak praescribáltott mód és norma szerint fogjuk aztot expedálni. Qui interea etiam profundissima veneratione perennamus.

(Fogalmazványa Csíkv. ltrában.)

211.

Az erdélyi öt határőr-ezred állapota, bajai, elhelyezése, haszna háborúban és békében, költségei és véleményadás jövőre nézve. Nagyszeben, 1773 jul. 9.

(Stand und Umstände, die Lage der fünf sogenannten Gränzregimenter stb.)

(Kivonatos fordítás.)

Erdélyben most 2 oláh és 2 székely ezred van, s egy székely huszár ezred, részben oláhokból, miután az oláh dragonyos ezred feloszlattatott.

Buccow terve még messzebb terjedt, mert ő még néhány zász zászlóaljat (batalliont) is fel akart állítani, de ez a terv kivihetetlen volt. Azután *Siskowicz* jött Erdélybe a határőrség szervezése végett s a mennyire én megítélhetem, ő az egymásnak ellentmondó mágnások által befolyásoltatta magát s az időt 3 éven át hasztalanul elvesztegette, s csak miután rászorították és sürgették s miután már Felségedet is türelmetlenné tették, hajtotta végre a szervezést. De ő csak a látszatra dolgozott s a legkönnyebb módokat kereste, hogy boldoguljon s elhanyagolta a leglényegesebb kellékeket.

A helyzet véleményem szerint így áll.

Határőrezredek-nek hívnak olyan embereket, a kik nem a határokon laknak; *katonai helyek*-nek neveznek olyanokat, melyekben 4—5—6 katona lakik 50—60 polgári lakos között egy faluban. *Határőrök*-nek (gränzer) neveznek olyanokat, a kik több helyen mérföldekre az ország belsejében szét-szórva laknak, míg a határszéleken tisztán polgári állásúak laknak. Nincs rendes felügyelet, nincs érintkezés, összekötetés közöttük, 7—8 mfnyire semmi közlekedés. A civódás és perlekedés állandó a katonai és polgári elem között. Ezeket én nem tudom határőröknek (gränzer) nevezni, csak az országban felállított katonaságnak (landmilitz), a melyre csak a pestis-elleni határzárlat (pest-cordon-haltung) s ez is nagyon kevésbé

bízható, a mennyiben lakhelyük nagy távolságánál fogva a zárvonalat (cordont) nehezen tarthatják fenn.

Mindebből az következik, hogy Felsőged évenként kiad 220.000 forintot csak azért, hogy a pestis-zárlatot fentartsák s ezt is rosszul.

Felsőged azt akarja, hogy az egész török határon az Adriai tengertől a határórség meglegyen és épen ott hiányzik, a hol a török határ a Bánáttal érintkezik.

Az I. oláh ezred.

Az oláh ezred 28 mfd hosszan 82 faluban van elszórva, úgy hogy a határon épen kevés a határőr. A brassai, fejmegyei, fogarasi, szebeni, szászvárosi, hunyadi és hátszegi kerületekben és völgyekben vannak elszórva. Ez azért van így, mert Siskowicz csak arra gondolt, hogy egy ezredet összehozzon; nem arra, hogy használható legyen. Ez a rengeteg távolság okozza, hogy ennek az ezrednek szolgálati viszonyai olyan rettenetesek, hogy több helyen az emberek 14 napi szolgálat után csak 14 napig vannak otthon, a miből könnyen érthető, hogy egyszerre nem szolgálhatnak és földet nem művelhetnek. Ezért az emberek a legnagyobb elégedetlenségben élnek, nagy köztük a kivándorlás, a földet rosszul művelik és a határokat nyomorúltúl őrzik.

Ennél az ezredszervezésnél Siskowicznak az volt a célja, hogy azt tisztán boérokból, vagy más szabad emberekből állítsa össze, hogy a mágánások jobbágyaikat el ne veszítsék, hogy kevesebb kárpótlást adjanak nekik. Így a falvakban lévő boérok mind katonásítottak, a miből rettenetes eldarabolás származott, úgy hogy vannak a Maroson túl lakó határőrök is, a kiknek 3 napig kell menniök, míg nem őrhelyeiket (posten) elérik. Még így sem lévén elegendő a létszám, a boérokon kívül a papság fiai és másféle szabad emberek hívtak össze, úgy hogy sok hitvány legény telepedett le a tolmácsi és főkép a fogarasi falvakban, úgy hogy ezek miatt a sok száz év óta ott lakó jó birtokos oláh családokat házaikból és birtokaikból kikergették, telkeiket elvették, a nélkül, hogy nekik 9 év leforgása alatt a legkisebb kárpótlást adták volna, még készpénzért nemrég vett földjeikért sem. Úgy hogy ezek az emberek éveken keresztül családjaikkal együtt az erdőben kényszerültek lakni nagy nyomorúságban; sokan kivándoroltak, sokan a nyomor miatt elpusztultak, meghaltak; némelyek ismételt parancsra a vidéken letelepítettek ugyan, azonban birtokot nem kapván, napszámból kell élniök. Mit lehet ilyen katonáktól várni háború esetén,

a kik a plájokat (határőr-helyeket) sem tudják jól megőrizni.

Az oláh és székely határőrök között a brassai kerületben egész nagy országrész van, a hol a főbb szorosok vannak, a melyek nincsenek katonásítva.

A határőrök közepes termetűek, az elégedetlenség ríle az arczokról.

A II-ik székely gyalog ezred.

Háromszéken a legkülönbözőbb vidékeken 102 faluban szétszórva laknak ennek a tagjai; úgy hogy minden faluban kevés a határőr katona. Azért van így, mert csak a szabad székelyeket vették fel. A határszéli legtöbb falu nincs katonásítva. Az elégedetlenség mindenik arczán visszatükröződik; elégedetlenek, hogy az oláh ezredet kell szolgálniok nagy területen, messze az ő szárnyuktól; különben sem szeretik a katona állapotot. Igen sok perbe vannak keveredve a polgáriakkal, a miből nehezen gázolhatnak ki, mert minden a »civile forum« előtt folyik, miután a vegyes törvényszék (fora mixta) egészen eltöröltetett.

A nép inkább alacsony termetű, a gyakorlatok által (exerciren) nagyon el van nyúzva, a tisztek által erősen el-kínózva (geplagt), a minek nem kellene megtörténnie. De mindenik tiszt csak arra néz és azáltal akar emelkedni, nem gondolván meg, hogy ha ezek gazdaságukat jól viszik, akkor mindenre hajlandók.

Láttam őket osztályok (divisiok) szerint és egy erős zászlóaljat (bataliont) Kézdi-Vásárhelyen összegyűlve s azt tapasztaltam, hogy a staab-tisztek túlságosan tevékenyek, főkép a májorok abban a kerületben. Külömben ezeknek az állapota az ottani termékeny talajon eléggé kedvező.

Az I. székely gyalog ezred.

Csík- és Gyergyószékben van 52 faluban szétszórva, vegyesen polgáriakkal, egy sem tisztán katona. Ennek az állapota nem kedvező, mert egy szűk völgyben, terméketlen földön él. A Maroson úzott tutajszállítás nyújt némi segéd keresetforrást.

A szolgálati viszonyok olyanok, mint az előbbiben, de mert az emberek szegényebbek, sok a kivándorlás.

Itt sem a szolgálat czélszerűsége, hanem a felállítás-könnyebbsége lebegett szem előtt a szervezéskor, mert csak a szabad székelyeket vették fel. Az elégedetlenség nagy kö-zöttük s a határőrszolgálat lehetetlen alapokon nyugszik.

A legénység igen közepszerű mértékű (schlag). Láttuk a osztályokat (divisio) s egy zászlóaljat (batallion) Csíkszeredán. A két gyergyai hadosztály (divisio) kétségtelenül a legjobban van kiképezve, bár ez a legszegényebb. Ezek staabtsíztjei (az alezredest kivéve, a ki nagyon derék embernek látszik) nem a legjobbak.

Ennél az ezrednél a szolgálat nem oly rettenetesen nehéz, mint a két előbbinél és az emberek évenként háromszor mindig 14 napra mennek őrszolgálatra.

Az elégedetlenség ezeknek az arczáról is lerí. Itt Csíkban történt, hogy »Feldzeugmeister« Siskowicz (a mint ő mondja) kénytelen volt az összegyülekezett népre ágyúkkal lövetni és a lovassággal közéjük vágatni, a mely alkalommal *több mint 150 ember a csatamezőn maradt halva.* (T. i. Mádéfalvánál!)

A II. oláh ezred.

Az I. székely ezredtől a II. oláh ezredig nagy darab föld van, a melyen polgárság lakik, a nélkül, hogy több mér-földnyire katonát találunk és semmi közlekedés nincs köztük.

Ez tulajdonkép a Radnai völgyben van, csak néhány falu van Besztercze, Doboka, Kolozs és Torda vármegye szélén. 34 faluban laknak, a melyek mind katonailag vannak organizálva. Hogyha itt meg lehetett csinálni, miért nem lehetett másutt is?!

Ennek meglátszik az előnye abban is, hogy jobb az iskolázás, útcsinálás és a rend (polizei-ordnung), mint a többi részekben; bár földjük nagyon rossz, hegyes vidék és az emberek itt a legszegényebbek. A borgói szorosban a Bethlen-birtok miatt a falvak nem katonai szervezetűek.

Ezek is 3 napi útát tesznek, míg őrhelyeikhez (posten) jutnak. Naszódon láttuk a bataliont: közepes minőségű (schlag) nép.

A székely huszár ezred.

Erről nem lehet megmondani, hogy hol fekszik, mert minden székely székben, továbbá Fejér, Torda, és Hunyadmegyében és a fogarasi kerületben vannak szétszórva és pedig 761 faluban. Tehát úgyszólván az egész országban, úgy hogy felügyeletet semmiféle tiszt nem gyakorolhat felettük, annál kevésbbé vezérkari tiszt (staabs officier). A kik Háromszékben vannak, azok a legjobbak. Azok közül egy erős osztályt (divisiót) láttam Kézdi-Vásárhelyen. Gyakorlatról így szó sem igen lehet. Sok a rossz ló is náluk, a melyet maguknak

kell szerezni és tartani. A katonai gyakorlatban mégis elég jók voltak, a mi Baranyai őrnagynak az érdeme.

Az emberek nincsenek és nem is lehetnek megelégedve, mert a polgári hatóságtól nincs segítségük, a katonaiak pedig a nagy szétszórtság miatt nem segíthetik őket. Sok a kivándorlás ezek közül is.

A négy compania oláh, kik azelőtt dragonyosok voltak, épenséggel rosszak. Láttuk őket; ezek az emberek jóformán förtelmesek (unansehnlich).

*

Ez az öt határőr ezred állapota. Tarthatatlan és lehetetlennek tartom jövődre így hagyni. A főbb panaszok ezek:

1. Hogy egy-egy házban minden férfi kivétel nélkül katona, akár családapa, akár nem, úgy hogy 5—6 testvér kénytelen a plájokat őrizni, magukat ruházni, szíjszerszámokat venni stb. Hogy tarthat el egy ház 4—5 határőrt, hogy ruházhat és nélkülözhet?!

2. Mindent maguknak kell venni, beszerezni és hogy a tisztek erősen szorítják őket az egyenruhára s a gazdaságra nincsenek tekintettel.

3. A szolgálat oly iszonyú nehéz, hogy e miatt földjeiket nem művelhetik, mert legalább egy-egy ember egy háztól a legmunkásabb időben 14—18—20 napig az őrségre járással el van foglalva és a földmunkától el van vonva.

4. Nincs fizetésük, zsoldjuk akkor, midőn hazúlról el és haza mennek, hogyha egy nap alatt postjaikon lehetnek.

5. Küldöncz (ordonance) szolgálattal és levélhordással igen kínoztatnak, mert nincs postanap kitűzve.

6. A gyakorlatokkal nagyon elkínnoztatnak, munkáikban feltartóztatnak, mert a parasztmunka által elcsigázott embert katonai tartásba gyakorolni nem könnyű.

7. Némely tiszt a büntetés terén túlmegy a megengedett határon.

8. Útcsinálás, hídépítés, favágás sok idejüket elveszi.

9. Gyalog gyakorlatokon kívül tűzérségire is kényszerítetnek.

10. Azok a huszárok, a kiknek lovuk nincs, a gyalogsággal a határ-állomásokon (cordon-post) teendő szolgálatra kényszerítetnek.

11. A 3 krból, a mit napjára az őrhelyen (post) kapnak, nem tudnak megélni; hazúlról kénytelenek magukat élelmezni.

12. Pereikben nem tudnak igazságukhoz jutni s földjeiket a nemesek kezéből nem tudják visszanyerni.

13. Soknak földje sincs, mégis szolgálatra kényszerítetnek, mintha birtokosok volnának.

Ezek a fősérelmek.

Annyi bizonyos, hogyha a határőrök a pór állapotot, a miben előbb voltak, ismét felvehetnék, főképp a székelyek, ha azzal megkínáltatnának, két kézzel kapnának utána.

Ezek a sérelmeken és hiányokon okvetetlenül segíteni kell.

(Hosszasan fejtegeti az útakat és módokat, melyekkel segíteni vél a bajokon.)

A határőr ezredek összes létszáma van vagy 20.000, de állandóan szolgálatban mintegy 2000 van.

Hermanstadt, 9 Julii 1773.

(Aláírás nélküli emlékirat a bécsi áll. és udv. levéltár »Transylvanica Separata« csomójában.)

Jegyzet: Hogy ki írta ezt az érdekes emlékiratot, az az actából nem derül ki. Aláírása nincs. Ugyanattól a kéztől van még u.-ott egy »Das Sanitätswesen« stb. cz. emlékirat, melyben hivatkozás történik »Hofrath Kollár«-ra, a híres udv. történetíróra, neki is küldi. Hivatkozás történik br. Brukenthalra és a főhaditanácsra, illetőleg ezek íratára. Lehetséges, hogy az akkori erdélyi főparancsnok írta.

212.

A gubernium a csíki állandó törvényszéknek. Nagyszeben, 1776 július 30.

(Kivonat.)

Leküldi az állandó táblához Zöld Jánosnak Mária Teresiához küldött és onnan gr. Kornis Mihály aláírással a guberniumhoz áttett kérvényt, és informatiot kér, hogy a kérvényező Zöld János és mindazok, kik a madéfalvi lázongásban compromittálva voltak, mint viselték magokat s a kegyelemre érdemeket szereztek-e?

Nagy-Szeben, 1776 július 30.

Gr. Nemes János.

Zöld János kérvénye a királynéhez, melyben a székely határórság szervezésekor elvesztett hivatala helyébe másért, vagy nyugdíjért folyamodik.

P. P.

Finia illico studiorum meorum cursu, ut ad promovenda olim Mattis Vrae sacratissimae servitia aptum, idoneumque me redderem, ad cancellariam experientiae, condiscendorumque jurium et praxis gratia me contuli, exactisque inibi compluribus

annis, ad tabulam sedis Siculicalis Csik, qua assessor, applicationem consecutus, fidelia praestabam servitia. Cum inclita militia limitaneo Siculica exordium cepit, tum novercante mihi fortuna, ob fratris mei tentata profugia, tunc dum casus ille Madéfalvensis evenit, me alibi in servitio Mattis Vrae commissarium agente, non obstante domui meae dato salvo conductu, non solum rebus domesticis armis et pecuniis propriis, hominumque meorum partim jobbagionum, partim inquilinorum, sed successive officio etiam praectactus privato, unius anni captivitatem subeundam habui; in hoc tamen taliter ingruente mihi infortunio non modo in intemerata, qua Matti Vrae sacratissimae obstrictus sum, fidelitate perseveravi, quin imo ad iussa, domini moderni colonelli a Caratto reliquos etiam ad exoticas partes emigrantes, et inter hos fratrem meum praefatum, ad redeundum efficaciter sollicitare non cessavi, et tam ejus, quam reliquorum complurium ad homagialem obligationem facto reditu, impetrato dicto fratri 100 adpromissi aurei effective dati sunt, ego vero de mea in officium restitutione, aut alio, cumprimis vero ad tricesimam Gyemesensem fienda applicatione medio tunc fungentium regii gubernii duorum post invicem praesidium affidatus eram, nullam tamen in praesentiarum usque consolationem consequi valui. Hinc

Ad thronum Mattis Vrae sacratissimae adrepere, de genuque Mattem Vram orare sustineo, dignetur me aliqua seu ad tabulam Csik, seu vero ad tricesimam Gyemesensem gratiose aplicandum ordinare, aut vero, ut in servitium Mattis Vrae 10 meas proles educare possim, interea dum aliqua se exeruerit vacantia, aliquali pensione consolari. Quam Mattis Vrae sacratissimae gratiam dum enixe oro, intemerata fide persevero.

Majestatis Vrae sacratissimae

humillimus perpetuoque fidelis subditus
Joannes Zöld
de Csik-Madéfalva.

(Másolat az előbbi mellett, Csikvm. levéltárában.)

213.

A főkörmányszék rendelete Csíkszékhez, melyben szigorúan megtiltja, hogy a határőr-katonákat bárki is bántalmazza, vagy a szolgálatról lebeszélje. Nagyszeben, 1766 október 14.

S. C. R. et Apost. Mattis stb. nomine.

Egregii stb.

A bellico augustissimae Aulae consilio se percepisse incl. hujas supr. armorum praefectura gubernio regio insinuat, limitaneos milites a provincialistis incompetenter omnino tractari, variisque illusionibus eorundem animos a militari servitio avocari. Cum vero similibus injuriationibus, altissimis ordinationibus regis plane contrariis, non aliud, quam remissionis ad militiam animi causas praevidere quivis possit, gubernium hocce regium eadem suprema armorum praefectura requirit, quatenus similes injuriationes, ubicumque locorum militibus limitaneis causandas strictissime prohibere vellet. Dominationibus proinde Vris hisce strictissime injungitur, quatenus in suo circulo publicare, et ad notitiam quorumvis provincialistarum dare nullatenus intermittant, ut tranquille cum militaribus ibidem existentibus conviventes, a quibusvis injuriationibus iisdem inferendis desistant, gravem casu in contrario animadversionem incursum, et promeritam subinde etiam poenam subituri. Qui vero pro talibus coram iisdem Dom. Vris comprobarentur, condignam iisdem poenam infligere suae noverint esse obligationis, impertiendae satisfactionis intuitu, ubi provincialistae a militaribus injuriarentur, ad horum officiales militares eosdem directurae. Sic facturis.

E regio principatus Transylvaniae gubernio, Cibinii die 14-ta Octobris a. 1766.

B. Jos. Anth. Bajtay m. p.

Michael Cserei m. p.

Latin külcím: Csík-, Gyergyó- és Kászsónszéknek.

(Eredetije Csíkv. ltrában.)

**A SZÉKELY HATÁRÓRSÉG
SZERVEZÉSE**

JEGYZŐKÖNYVE

(1763 jun. 1-étől 1764 márcz. 26-áig)

ÉS

**TÁBLÁZATOS KIMUTATÁS
A SZÉKELY HATÁRÓR-EZREDEKRŐL
1764 ELEJÉRŐL.**

A székely határőrség szervezésére kiküldött királyi bizottság jegyzőkönyve tanácskozó üléséről, tervkészítéséről s a határőrség felállításáról. 1763 Jun. 1.—1764. márcz. 26.

I.¹⁾

Előtanulmányok és tervkészítés.

Protocolum

Commissionis regiae, in negotio erectionis militiae confinariae Transylvanicae, a sua Maiestate sacratissima benigne deputatae.

Die 1-ma Junii ao 1763.

Sessio commissionis celebratur.

Praesentibus excellentissimis ac ill^{ma} comite Joanne de Lázár, comite Nicolao de Bethlen, generale barone de Siskovics, actuario secretario guberniali ab Halmágyi.

Allato benigno rescripto regio, die 21-ma recenter evoluti mensis Maji, ad commissarios regios, in negotio erectionis militiae confinariae Transylvanicae denominatos, hic in margine signatos directo, non defuerunt commissarii praememorati sessionem interlocutoriam et praeliminarem die hesterno idest ultima mensis Maji inter se celebrare, et cum sua Maiestas sacratissima in benigno suo rescripto, superius memorato benigne iusserit, ut iidem commissarii, ad sedandum in sedibus Siculicis Csík, Gyergyó et Kászon populum, extrema plane emigrationis agitantem consilia, assumpto, quem idoneum censuerint, actuario, primo quoque tempore concedant; pro facilitanda hac expeditione commissio, quae hactenus in illis sedibus operata est, per gubernium revocetur; iidem tandem commissariis incumbat, ea in hunc scopum adhibere

¹⁾ A jegyzőkönyv több mint háromnegyed évről szólván, több szakaszra oszlik, a szerint a mint a bizottság feladatának egy-egy részét bevégezvén, a jegyzőkönyvet lezárta és a királynénak felküldötte. Ezt a felosztást a kiadásnál is meg kellett tartani, annál is inkább, mert a folytatások új címek alatt kezdődnek.

media, per quae tam quies in populo, quam publica tranquillitas ad suum statum reduci queant; consequenter de incaptivatis quoque eatenus disponant, quatenus e re summi servitii regii fore existimaverint; de custodia limitum, quoad emigrationem impediendam cum interimali armorum praefecto, ut et gubernio regio concertanter providendo, ac de casu in casum frequenter ac genuine suam Maiestatem informando.

Concluserunt: 1-mo. Si quidem populus ad quietem rediisse perhibeatur, dispositionesque factae sint, ut si quem eius motum fieri contingeret, desuper informatio submittatur, protectionem in eadem sedes suam tamdiu differendam esse censuerunt, donec forte necessitas quaedam ad maturandam eandem suaderet.

2-do. Praehabitis cum gubernio mutuis consiliis commissionem, quae hactenus ibi operata est, revocandam esse.

3-tio. Revocationis huius expeditio cum generale b. de *Siskovics* per gubernium communicetur, ut in eius conformitate officialibus quoque militaribus eadem ad notitiam dari possit.

4-to. Secretarius gubernialis *Halmágyi* pro actuario commissionis a r. gubernio expectatur.

5-to. De praemissis mutua cum r. gubernio concertatione praehabita relatio suae Maiestati sacratissimae submittatur.

6-to. A die inde 1-ma Junii planum erectionis militiae, ad factam generalis B. *Siskovics* propositionem, in sessionibus commissionis pertractetur, quae sessiones dietim in hospitio c. de *Lázár* hora 10-ma matutina celebrantur.

7-mo. Comite *Nicolao de Bethlen*, cum reditu ex Háromszék referente, regularem ibi militiam contractam valde in nonnullis locis, et maiori numero dislocatam esse, quod non exiguam conquerendi ausam incolis praebuisset: resolverat commissio supremam armorum praefecturam requirendam esse, ut regularis militiae dislocatio tam in Háromszék, quam vero in Csik pro numero plebis contribuentis aequa proportionem instituenda ex una parte indulgeatur, ex altera parte vero, quoad etiam numerum ibidem existentis, nunc regularis militiae sedes eadem sublevantur. Ex mutua itaque cum generale b. de *Siskovics*, supremae armorum praefecturae concertatione, eas iam factas esse dispositiones, ut duae centuriae legionis Okelianae in Csikszereda, una centuria equestris legionis iunioris Modena in sede Háromszék relinquuntur; peditatus reliquus ex Halleriana et Laudoniana legionibus revertatur ad corpus. Tribus denique equestribus centuriis, duabus quidem ex Althaniana, tertiae vero ex Sachsen-Gotha legionibus, assignetur quartierium, dislocenturque in sedem

Siculicalem Udvarhely. Cavendum ultimo decernitur, ne ulla regularium militum in sedibus Háromszék et Csík modo praemisso relictorum ad Siculum arma gerentem dislocetur.

Legitur tandem hac sessione promemoria a regio gubernio interimali armorum praefecturae transmissum et ab inde commissioni communicatum. Tenore eius officiales sedis Siculicallis Aranyas ad suplicem libellum confiniariorum in eodem sede Valachorum militum gubernio porrectum, ipsisque transmissum insinuant: 1-mo. Praedia sedis communia, quae ipsi pro habitatione sibi assignari petierunt, vi privilegiorum antiquorum regum et principum ob peractas antiquis temporibus excubias, Siculis de Kézd collata donataque fuisse, nec proinde supplicantes cedi posse. 2-do. Silvas illas communes, in quarum usu se turbatos fuisse conquerebantur, incolis Hidasiensibus et Örményesiensibus imprimis, iuxta etiam productam in copiis regnicolarum sententiam adiudicatam fuisse, nec ullum supplicantes ius in easdem habere, qui tamen milites confiniarii propriarios aggressi violenta manu, verberibusque eosdem a propriae silvae usu prohibuerunt.

Concluditur: Huius modi negotia ad obiectum commissionis non pertinere, adeoque supremæ armorum praefecturae, pro remedio adhibendo restituenda esse.

Circa formandum denique in erectione militiae confiniariae planum projecti videtur observandus esse ordo talis, ut

1-mo. Eruatur genuinus Siculorum status, legesque illorum antiquae et recentiores, nec non consuetudo militandi perinde antiquiorum et recentiorum temporum.

2-do. Expendantur dubia et difficultates, quae de utrinque et a parte summae principis et populi offerre possunt.

3-tio. Videatur, qualiter illa tolli possint, aut debeant, ex intentione summae principis, populi que salute.

Exhibet porro generalis *b. Siskovics* praeliminares circa modum contribuendi et militandi Siculorum antiquum et recentiore observationes, earumque corollario seu extractu praelecto, opus integrum commissioni consignat, qui eo in privato perlecto, examinato, suas quisque commissariorum regionum, si quas habuerit, reflexiones ad commissionem referre valeat, in sessione trutinandas et decidendas. Quarum quidem observationum tenor talis est:

*Domini Simon
Observationes de statu Siculorum.*

Siculi sunt e tribus Transylvaniae nationibus antiquissimi, quos *Verbóczy* scribit esse omnes nobiles privilegiatos, in primo

in Pannoniam inessu a Scythico populo propagatos, diversa ab omnibus lege utentes, qui hereditates ac officiales etiam Verbótzii tempore per tribus et generationes ac lineas generationum partiebantur. Decr. part. 3. tit. 4.

Erant olim omnes ante separationem principatus a regno Hungariae aequaliter immunes, nec quidem annuatim tempore regum in publicum contribuebant, sed dumtaxat occasione coronationis novo regi et tempore matrimonii sponso regi sextum quemque bovem conferre obligabantur, quae species tributi ex eo, quod bobus regum sortitiis stigma instructus est, vulgo *ökörstítés* vocabatur, ut patet ex articulis anni 1599. 2. Novembris.

Nihilominus licet nobiles essent et aequaliter immunes, erant tamen in tres ordines distincti, alii primores, alii primipili, alii plebei: *főnépek, löfejek, köznépek* dicebantur et saepe in priscis privilegiis trium generum Siculi scribuntur, nec uspiam ante annum 1591. observantur nobiles plebejis, velut ignobilibus fuisse contradistinctos, tunc primores scribuntur primum *főnemesekek*.

Dum Transylvania sub Joanne Zapollya a regno Hungariae decederet, qualiter ab ao. 1527 ad 1545 natio Siculorum intuitu contributionis publicae se habuerit, ob defectum articulorum eius temporis non constat. Verum onera militia et insurrectionum cum caeteris duabus nationibus ab ao. 1542. ad 1555. aequaliter sustinuit, nam ao. 1542 statutum est, in generali insurrectione omnes tres nationes per singula capita insurgere teneri et unus solum e decem ad custodiam villae domi maneat; convocatio fiat vel litteris locumtenentis, vel cruento gladio; insurgere negligentes poena capitis puniantur, sed bona haeredibus remaneant. Ao. 1545. 25-ta Aprilis in dieta generali tres nationes intuitu omnium onerum aequaliter supportandorum articularem conventionem seu unionem celebrant in haec verba: *Cum una nobis omnibus patria sit, unamque ab omnibus charitatem illa desiderit, necesse est, ut pari studio et diligentia causam patriae quilibet suscipiat, nemoque ab his, quae conservationem patriae respiciunt, subducat, idque sine discrimine sive defensionem, sive pecuniam solutionem, sive aliquid ejusdem temporis conditio postulaverit. Deliberatum est, ut eiusmodi onera patriae iuxta antiquam consuetudinem regni omnes tres nationes aequaliter perferant, cum utilitas, quae ex conservatione regni esse consuevit, ad omnes ex aequo pertineat.*

N. B. In hoc articulo per ... iuxta antiquam consuetudinem intelligendum videtur tempus, quod ab ao 1527. effluxerat, quia Siculi antea nunquam pecuniarum contributionem praestiterunt.

Post haec ao. 1555. sub rege *Ferdinando* in diaeta, ad diem B. Georgii indicta, omnes tres nationes ad privilegia sua provocare incipiunt et in iis conservari flagitant, unde inponitur, ut tertio die festi Pentecostes quaevis natio litteras et privilegia coram vajvodis producat et revisione eorum submittat.

Siculi, quia et regibus et regno Hungariae antiquiores erant et terram suam iure belli occupaverant, in scriptis nulla privilegia habebant, id circa libertas suas consuetudinarias circa officia, processus causarum, gubernationem bonorum observatas in simplicem scripturam referunt et 8-va Aprilis ai 1555. vajvodis exhibent. Aliae nationes utrum, quid, ubi et quando produxerint, non constat.

Interim antequam haec Siculorum praetensio revideri et definiari potuisset, Turca duris comminationibus Transylvanos eodem anno 1555. commonet, ut a rege *Ferdinando* confestim recedant, regnum ad manus *Izabellae* et *Joanni secundi* assignent, qui post varias concertationes statim anno sequenti 1556. dominica Oculi a rege *Ferdinando* et eius vajvodis recedunt, ac *Joannem Sigismundum* principem actualem creant, cui omnes tres nationes rursus aequalem contributionem, ut antea continuant. Verum ao. 1559. 12-da Junii ad dietam generalem natio Siculorum male contenta querelas defert et supplicat in suis iuribus ac priscis libertatibus conservari. Quia tamen nulla privilegia producere valuerunt, princeps et status regni querelis eorum parum deferunt. Sed in locum privilegii perpetui certas condiciones tam ex parte regni, quam ex parte Siculorum observandas praescribunt, et quidem inter caetera concedunt ipsis :

1-mo. *Ut primores universi una cum primipilis, illis videlicet, qui iuxta veras radices ex avis et atavis primipilis descenderunt et quorum maiores tempore divi Mathiae et aliorum regum probe militarunt, nec in posterum dicentur. Imo in antiquis libertatibus illaesi militiae et belligerationibus servantur, quos princeps certis temporibus perlustrari faceret et illorum militares apparatus pernosceret. Decimas tamen primipili principibus praestent.*

2-do. Ad portas connumerentur solum inquilini, servi et promiscua plebs.

3-tio. In belligerendo parabunt sese, ut regnicola decreverint et necessitas postulaverit vel in totum, vel in partem, quod ex literis principum cognoscent.

4-to. *Oppida quoniam contributionem excelsae Portae praestant, alio onere premi non debent, sed in ista libertate conserventur.*

5-to. *Judices regni contemptui inter eos, ut antea fiebat, non habeantur, sed eo respectu, quo principis dignitas elucere possit, in judiciis publicis intersint, vel loco sui alios substituant, ex omnibus byrsagiis (!), quae florenum superant, mediam partem capiant etc.*

6-to. *Denique additur, quod quia Siculi privilegia nulla produserunt, principi ipsis dare, vel confirmare non potest, articuli tamen praescripti, quibus ita res temperantur, ut inter tot difficultates tum necessitatis publicae, conservationisque regni, tum libertatis eorum natio habita sit: statuuntur illaesi, inviolati, in omnibus punctis et clausulis futuris temporibus semper in solidum observari.*

Caeterum plebs Siculorum his quoque male contenta tumultum excitaverat, quem, ut duae nationes cum principe componere possint, anno 1562. 20 Junii in civitatem Segesvár dieta indicitur, quo primores et primipili omnes personaliter, plebei autem a sede quavis sedem convocantur et quia partim fiducia non amissionis bonorum per notam, partim propter oppressionem per primores et primipilos plebi illatam similes rebellionis saepius evenisse status comperuissent, hinc statuitur, ut propter notam infidelitatis bona etiam Siculi omnes in posterum amittant, insuper ordinantur circa nationem istam sequentia:

1-mo. Primores et primipili a decimis sunt semper immunes, bona omnia, hominesque suos *földönlakók* vocatos, si quos legitime possident, eo jure, ut nobiles comitatum jobbationes, possideant. Plebs, ut ante, decimos et contributionem praestet, una cum terrigenis primorum et primipilorum.

2-do. Primipilus quisque equo uno sit instructus, primores a proportionem facultatum tribus, quatuor aut quinque equis insurgant, hi a singulis equis annuatim fl. 8 et portionem oralem mense quovis in fl. 2. a principe in stipendium accipient. Primipili mense primo sumtu suo militabunt, per sequentes stipendio unius floreni juvabuntur.

3-tio. Plebs libera solius principis dominio subiecta sit. Primores et primipili sub poena homagii ab iniuriis eius abstineant; quos si quem e plebe leserint, director in tabulam evocet etc.

Ao. 1564. dominica prima Trinitatis de Siculis in haec verba concluditur: Quia dominos Siculos Mattas sua habet in manibus regis, ad supplicationem eorum noviter connumerari faciet, et qui sex flor. res aut facultates habuerint, dicentur, infra vero ne dicentur; qui eadem onera, quae nobiles Transylvani in utraque contributione solvant, idest Turcae portaturi den. 99, pro exercitu den. 40, terrigeni, seu inquilini, vulgo *földönlakók* modo praemisso dicentur.

Ao. 1571. Festo Elisabethae primores Siculorum, qui nupiam antea nobiles dicti sunt, incipiunt vocari *főnemesekek*, rursumque statuitur: ut si qui seditiones concitarent, per poenam notae infidelitatis etiam bona amittant, seu sint primores, nobiles et primipili, seu plebei.

Ao. 1592. 19-ma Aprilis articulariter consignatur, quod inter Siculos multi e plebe per capitaneos nulla de causa primipili fuissent creati, qui nec armatura, nec per personas essent isti ordini pares: iubentur per capitaneos, iudicesque regios ad diem decimum quintum lustrari et inhabiles reduci.

Ao. 1594. 2-da Februarii, connotatur maiorem partem Siculorum libertate antea excidisse et ad donatarios transiisse, daturque facultas, ut possessores isti, velut ceteri nobiles comitatum jobbagionibus ius dicere possint, nec eorum homines a iudiciis regis more antiquo mulctentur.

Ao. 1595. 3-tia Oct. controversia inter donatarios et plebem, quae successive jobbagionatum nobilibus collata fuerat, sed *Sigismundus Bathori* donatione libertatem conditionate reddiderat, coram principe emergente princeps questionem, ut iudicialiter definiant, in praesentiam statum remittit, ubi eo modo deciso, decisioque in articulum est, quod donatio nobilium velut prior et per principes legitimos facta, subsistere, plebis vero, quo posterior est, invalidari debeat, ipsique plebi et dominis terrestribus restituantur, maxime ideo, quod conditiones libertatis per novam donationem obtenta multifariam violassent, domos, hortos, molendina, piscinas, silvas vetitas etc. nobilium invasissent, devastassent et occupassent.

Ao. 1597. 1-ma Aprilis sub dieta generali intuitu certorum bonorum Siculicalium fiscus regius via publicationis certam causam suscitatur, ubi dum contradictores allegarent, haereditates Siculicas nunquam per defectum seminis masculini in fiscum decidere, sed ad sexum foemineum propinquiorem transferre, hancque assertionem sententionalibus *Joannis Hunyadi* ao. 1451. emanatis comprobarent; contrarium obicit fiscus nationem Siculicam notam infidelitatis incidisse, sub *Joanne secundo* incurrisse, iura prisca abolita esse, quin super bonis quoque litigiosis nobilem deficientem, cuius bona querebantur, donationes impetrasse, verum deliberatur nobiles et primipilos Siculorum nunquam fuisse in nota condemnatos, sed dumtaxat eorum plebeios; hinc nec iura prisca mutata esse, nec donationem in praeiudicium haereditatis Siculicae et successor subsistere posse.

Denique articulo eius diaetae inseritur, ut Siculi in iuribus et modo successionis bonorum, quem olim habuerant, conserventur, jobbagiones, uti lege et iudicialiter ipsi, si restituti

sunt, nec primipilus, nec pedes quisquam ex iis constituti possit ac primipili collectam pro deputatis ad dietas praestent.

Interim, dum haec cum Siculis agerentur, plebs universa tam ante, quam sub jobbagationatum rediret, quam dein inter annos 1545. et 1599. aequalem semper cum duabus aliis nationibus contributionem praestat, contributio bis annuatim imponebatur, iuxta portas pro exigentia necessitates, alias plus, alias minus, portam unam prius unus pater familias cum fundo integro, dein post annum 1568. ad 1608. duo boves aut facultas tanti valoris, inter liberos et quatuor boves, inter jobbagiones constituebant autem, ut docent articuli anni festo Georgii et 1578. 27-ma Aprilis conditi.

Haud secus onera militiae Siculi omnes et quidem supra duas alias nationes ab anno 1555 ad 1597 bajulabant, nempe extra insurrectiones generales nobiles comitatuum ab anno 1545. 25. Aprilis ad 1573. 24-ta Junii a 10 colonis unicum equitem et unicum peditem, tandem ab hoc anno usque annum 1599. 21-a Martii unum equitem et unum peditem a 20 hominibus in promptu conservare obligabantur. Saxones vero iuxta art. anni 1575. 25-ta Julii conditum solum mille pedites officialibus provisos selectim conservabant. Sed Siculi quintam gentis suae partem ab anno 1555. 23. Octobris ad 1597. 16 Aprilis semper in parato armis instructam et provisam habere debuerunt, ac tum denique dicto anno 1597. articulariter indultum est, ut adinstar comitatensium a 20 gentis parte extra generales instructiones parati sint.

Ao. 1599. plebeis Siculis priscam libertatem *Michael vajvoda* plene restituit et 20 Novembris anni eiusdem restitutio illa articulariter eo modo confirmatur, ut praeter taxam boum *ökörstűtés* dictam, quae temporibus regum in usu erat, in publicum nil penitus contribuant, jobbagiones tamen avitici, qui etiam ante primam Siculorum rebellionem in illo statu erant, nec non quos domini terrestres ex Valachis, Saxonibus, aut incolis comitatuum ad terram Siculorum transposuissent, libertate non gaudeant, sed possessoribus conserventur, sic etiam curiae nobilitares et omnes antiquae eorum appertinentiae.

Ao. 1600. 25-ta Octobris post profligatum *Michaellem* vajvoda rursus Siculi ad aequalem cum omnibus nationibus contributionem adiguntur, arma ipsis adigenda decernuntur, et ne praeter Saxones ac Hungaros aliis arma portare liceat, statuitur.

Ao. 1602. 10. Decembris sub *Georgio Basta* Siculi iterum a contributione immunitantur, simulque statuitur, ut jobbagiones solum avitici, qui sese aut sponte obligarunt, aut emi sunt, per nobilitatem possideri queant. Caeterum ab hoc tempore

usque ad annum 1688 nihil unquam plebs Siculorum praeter oppidanos in rationem Turcae principis, aut praesidii contribuit, sed duntaxat aliquod vicibus contulit non nihil ad expensas regni extraordinarias, pro sumtu legatum et quidem signanter :

Ao. 1603. ultima Februarii nobiles eorum unius fundi den. 32, primipili den. 10, plebei den. 5 ; ao. 1607. 7-ma Septembris tam nobiles, quam primipili et plebei den. 6 ; ao. 1610. 25. Martii omnes in summa fl. 1000; eodem anno 1610. 17-ma Sept. fl. 1333 ; 1626. 24. Maji in donarium principissae *Bethlenianae* fl. 2000 ; porro

Ao. 1612. 15. Maji primipili a collecta comitiorum et aliis oneribus cum plebe et nobilitate unius fundi inter Siculos communibus, contra morem veterem, penes nova privilegia sese liberare volentes ; denuo oneri subjiciuntur et privilegia cassantur.

Ao. autem 1620. 5-ta Aprilis nobiles Siculorum a bonis in medio cottuum tentis in necessitates tam principis, quam regni contributionem suscipiunt et e terra suae nationis jobbagionibus ibidem solum habitis solum pro Turca iuxta articulum anni 1616. et hic mos contribuendi, quod bona Siculorum comitatensium semper demum servatus est, at non intuitio jobbágionum et inquilinorum terrae Siculicae, qui pari cum militibus immunitate gaudebant.

Denique ao. 1658. Turca tributum insolenter augente universi nobiles et magnates tam cottuum, quam Siculorum identidem contribuere coguntur, Siculi vero plebei dant capitatum fl. 2 ; ao. 1659. 24. Maji. fl. 1 ; ao. 1660. 5-ta Julii fl. 4, a bove et equo den. 50, a vacca den. 25.

Ao. 1660 quinta Julii art. 6. Siculi nobiles et primipili possessionati a quolibet jobbagione dant fl. 4, insuper a bove et equo den. 50, a vacca den. 25, ab una ove den. 10, ar. gr. 3. Primipili et pixidarii praestant a capite fl. 4, a pecore modo praemisso statuitur, autem ut si quis solvendo non sit, vendatur et ad satisfactionem usque serviat.

Ao. 1662. 20. Octobris art. 11. statuitur, ut Siculus, tam liber, quam jobbágio licet id contra illorum nobilitarem immunitatem fiat, teneantur tamen in extraordinariis contribuere et qui boves habet 4, aut plures, tall. 1, qui boves duos, tall. $\frac{1}{2}$, seu unicum florenum, nulla autem pecora habentes, quaterni tall. 1 praestent. Verum super haec ipsis contributio tamdiu solum duret, quamdiu a militi externo patria liberabitur.

Ao. 1664. ultima Januarii articulo 27. contributio pro Turca imponitur, ubi nobile spossessionati talleres 2, unius sessionis tall. 1, inter Hungaros, at inter Siculos summae istius medietatem praestent.

Ao. 1665. 10. Maji art. 30. natio Siculica praestat tributum extraordinarium in tall. 5000.

Ao. 1666. 11. Februarii art. 16. tall. 5000 ; eodem anno 18. Septembris tall. 500.

Ao. 1667. 5. Januarii art. 39. tall. 5000 ; eodem anno 20. Aprilis art. 6. tall. 500.

Annis 1668. et 69. tall. 5000, quod ex Compill. p. 5. edict. 45. pro lege perpetua insertum est.

Ao. 1670. 15. Februarii et 1. Decembris tall. 5600.

Ao. 1671. tall. 5000.

Ao. 1672. tall. 5000.

Ao. 1673. tall. 5000.

Ao. 1674. 17-ma Novembris tall. 5000.

Ao. 1675. 25. Novembris tall. 5000.

Ao. 1678. 2-da Junii tall. 5000.

Ao 1679. 27-ma Maji art. 7. et 18. tall. 5833.

Annis 1680. 81. 82. 83. 84. et 85. seorsim tall. 5000.

Ao. 1686. 12-da Aprilis Siculi liberi 100,000 fl., ubi simul statuitur, ut qui quantum ordinarium bis impositum solvere nollet, duplum exigi debeat.

Ao. 1687. 13-tia Februarii fl. 8000 ; eodem ao. 26-ta Julii fl. 15000 ; eodem anno mense Novembris fl. 10,000, tritici cub. 102,000, avenae cub. 35,000 ; pecora numero 30,000.

Ao. 1688. 10. Martii. art. 2. tritici cub. 30,000 regno imponuntur, Siculi praestant cub 5000 ; eodem ao. 20. Maji art. 10. currus ad vecturas bellicas 500 numero inponuntur, natio Siculorum praestat currus numero 26, sex bobus, duobus mercenariis praevisos, sub poena duplici, mercenario in stipendium mense 10 fl. 8, reliquis fl. 4. et victum sufficientem.

Ao. 1689. 5-ta Januarii fl. 120, eodem anno 10. Martii art. 2. tritici cubulos Saxonicales 5000, eodem ao. 15. Julii fl. 6000, idem 24-ta Octobris in quantum futurum a. fl. 25,000 avenae cub. 15,000 ; simulque statuitur, ut si quis ad terminum non praestiterit, duplum exigatur, mobilia peremptorie distrahendo, immobilia ad annos 10 irredemptibiliter oppignorando bonis carens captivetur usque satisfactionem detinendus.

Ao. 1690. 4-ta Aprilis fl. 60,000.

Ao. 1691. 10. Januarii tritici cub. 3000, avenae cub 50,000 faenis currus 25,000 (!),¹⁾ carnis centenarios 2000, fl. 5000. Eodem ao 1-ma Augusti fl. 3000, eodem ao. 1. Decembris avenae cub. 25,000, faeni currus 4572.

Ao. eodem 1691. 4. Decembris expeditur solemne diploma Leopoldinum, ubi art. 14. immunitas Siculorum restituitur

¹⁾ 2500 helyett !

in haec verba : Siculi gens hominum bellicosissimum ab omni tributorum, ab omni hybernorum, aestivorum molestia, decimis et praestationibus, ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum sint penitus exempti. E contra pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant. Non tamen sub intellectis rusticis, vel jobbágionibus Siculis.

Ao. 1692. 15. Martii diploma Leopoldinum diaetaliter acceptatur et proxima statim diaeta ad 25. Septembris indicta tributum ad tenorem eius in fl. 400,000 (!)¹⁾ imponitur, cuius summae certam partem in r. fl. 22,000 Siculi rursus in sese assumunt, naturalibus adducendam. Praestantur tritici cub. 2400, avenae cub. 8000, faeni currus 2025.

Ao. 1693. 19. Decembris Siculi inhaerent quidem diplomati, sortis tamen aliorum nationum inserti offerunt cum taxalitis suis r. fl. 35,000.

Ao. 1694. 25. Februarii contributio avenae in cub. 30,000 inponitur, Siculi dant 3000.

Ao. 1695. 26. Februario art. 9. Siculis titulo mutui fl. 4000, citra refusionem fl. 1000 imponitur, idem 15. Decembris anni eiusdem art. 1. ad mutuandum fl. 10,000 compelluntur.

Ao. 1696. 19. Octobris art. 11. contribuunt fl. 66,000.

Ao. 1697 9. Martii art. 13. tritici cub. 7000, ibidem art. 19. fl. 10,000.

Ao. 1698. 8-va Aprilis militem Germanum inter ipsos quartiria habentem ultro Siculi naturalibus intertenent. Eodem ao. 7-ma Junii art. 2. praestant tritici cub. 14,599, art. 3-tio avenae cub. 84,000, art. 4. fl. 25,000.

Ao. 1699. 20. Januarii art. 1-mo fl. 90,000; eodem anno octava Septembris art. 5. fl. 10,000.

Ao. 1700. 9-na Januario e tributo 80,000²⁾ fl. 2500.

Ao. 1701. 15. Januario art. 3. totius quanti, quorum in fl. 80,000³⁾ imponebatur, partem decimam assumunt.

Ao. 1702. 7-ma Januarii art. 7. tributi in 750³⁾ impositi partem 8-vam, salvo tamen diplomatis puncto 14, ibidem art. 6. in contributionem extraordinariam fl. 3000.

Ao. 1703. 10. Martii art. 14-to e tributo 80,000,⁴⁾ assumunt fl. 100,000.

Ao. 1705. 15. Decembris art. 1-mo imponuntur Siculis fl. 19,120, tritici cub. 33,104; avenae cub. 115,714, faeni cur. 2293, carnis cent. 18,833 et $\frac{1}{2}$, vasa vini 2211. Idem art. 3-tio,

¹⁾ 400,000 helyett.

²⁾ 800,000 helyett.

³⁾ 750,000 helyett.

⁴⁾ 800,000 helyett.

notatur, quod nationi Saxonicae urnis de solutae totius tributi solum pars sexta, Siculis pars dimidia, cottibus duae sextalites et duntaxat pro ista vice imposita fuerint. Ibidem art. 11. rursus pro extraordinariis imponuntur Siculis fl. 1000.

B. (!) haec tributi impositio per Siculos nunquam videtur desumta fuisse, eo quod isto plane tempore ad Rakotzium transibant.

Ao. 1714. 6-ta Januarii art. 1-mo praestant r. fl. 86,000, tritici cub. 11,434, avenae cub. 8866, foeni curr. 4334 etc.; pro extraordinariis r. fl. 8378; vasa vini 20,000, carnis cent. 10,000, pecora mactabilia 10,000, tritici 493; avenae cub. 689, foeni curr. 235.

Quoad statum militarem a restituta libertate, idest ab ao. 1599. haec de Siculis in articulis habentur.

Ao. 1606. 17. Maji, Siculi bis mille equites, totidem pedites poscente principe ultro offerant, quos paratos conservabunt.

Ao. 1607. 10-ma Junii, Siculi non coram iudice militari, sed coram capitaneo et simul iudice regio iuri stare ac litigare debent.

Ao. 1608. 21. Septembris, qui se aliis sponte ad jobbagationatum damno publico obligarunt, per generalem Siculorum investigentur, a dominis reoccuparentur, priori statui redantur et si denuo attentarent, capite plectantur.

Ao. 1619. 5-ta Maji art. 17. Siculi plebeji, ante annum 1614. se ad jobbagationatum obligantes, maneat in statu eo, expositi facti jobbagationes restituantur, nec demum sub poena fl. 400 tales obligare liceat, *dentis solum, qui ob desertionem, vel non comparitionem in bellis ad iustam expositionem cuipiam collati fuissent.*

Ao. 1630. 25-ta Januarii, art. 55. Siculis extra regnum expeditis expensas princeps praestet.

Ao. 1633. 24-ta Aprilis art. 6-ta, pixidariis, quod nomen plebi liberae ob statum militarem pedestrem iam tum adhaeserat, sub poena fl. 500 perennaliter emere fundos non liceat, urgente tamen necessitate usque tertiam partem, iusti valoris pignori dare possint.

Ao. 1635. princeps *Georgius Rákóczi* ad instantiam primipilorum et pixidariorum Siculorum, qui per nobiles non solum iniuriis afficiebantur, sed variis ad jobbagationatum inductionibus numerus quoque eorum imminuebatur, personaliter investigationem instituit: jobbagationes, qui praeter ius obligati per nobiles fuerant, restitui iubet cum fundis primipilariis et pixidariis, universis dein regestrum confici curat, cui nomina

etiam puerorum, qui ad statum militare pertinerunt, intulit, et simul officialibus, ut omnes in registro contentas cum fundis eorum, sub amissione officii contra nobiles defendant, iniunxit, et in forma perpetui edicti resolutionem suam, ut successivis semper temporibus tota natio Siculorum, se eidem conformet, publicavit.

Ao. 1638. 23. Aprilis, articulo 8., qui ex ordine militari ab ao. 1623. e gremio nationis ad alia loca profugissent, si nomina in registro contineantur, redire debent.

Ao. 1643. 24-ta Aprilis, articulo 10. statuitur, ut iuxta usum antiquum milites Siculi pascua equorum, *lókötő hely* dicta, pago quovis separatim habeant.

Ao. 1648. 16-ta Martii, articulo 13. Siculi insurgere negligentes, poena mortis puniantur, sed bona non amittant, *at pro redemptione capitis, si ita princeps mitiget, fratribus aut vicinis pignori dare possint.*

Ao. 1650. 20-a Martii, articulo 29. nobiles perennaliter bona vendere possint, at non caeteri Siculi, ne ordo militaris patiatur. Impignoratio tamen etiam militibus licita sit, sed iusto tantum valore, quem officiales definiant. Secus si quis emerit, florenis 500 puniatur. Quae tamen libertas et constitutio usque solum duret, donec militi derogare non fuerit observatum.

Ao. 1653. dum codex Approbatarum colligeretur, part. 3. tit. 76. et part. 5-ta edict. 57, 63, 70. constitutio de fundis perennaliter non abalienandis, tam intuitu primipilorum, quam plebeorum item conclusumet urbarium anni 1635. Rakoczianum, necnon reductio Siculorum ad cottus et civitates emigrantium, ac poena, insurgere dum princeps aut generalis iuberet, negligentium, ut et articulus de pascuo equorum militarium confirmatur, insuper statuitur, ut capitaneos princeps ex arbitrio ipsis praefaciat, tam nobiles, quam primipili et pixidarii ita semper bellico apparatu ad insurgendum parati sint, ut quo momento iubebitur, insurgere possint, servi si fundos habeant, aut loco sui alios praestent, aut cum dominis compareant, demtis tamen iis, qui insurgente domino ad curam domus domini sui ex necessitate domi manserunt. Itidem ibidem part. 3. tit. 20. de universo ordine eorum, qui insurgere et militare obstricti sunt, statuitur, ut etiam tempore pacis semper in promptu sint, continuo dum iubetur ad armilustrium compareant, negligentes unius fundi nobiles lustro quovis fl. 8, possessionati, qui porta minus integra habent, fl. 12, qui paulo plus fl. 20, qui tres portas habuerint, fl. 40 puniantur; e comparantibus, si quis instructus pro more non fuerit, lustratione prima corripitur, lustratione secunda nobiles communes fl. 12, praecipui vero et magnates fl. 24 mulctentur.

Ao. 1660. 20. Octobris, art. 3. capitanei Siculorum etiam ex aliis receptis nationibus creari possint.

Ao. 1670. 1-ma Decembris, art. 24. Siculi extra limites suae nationis ne lustrentur, nisi iussu principis, nobiles attenuati inter pedites primipilos militent, at ubi viros resumserint, ordini suo reddentur.

Item art. 24. qui militiae sunt apti, ad servitia privatorum, extra casum necessitatis, ne admittantur. Art. 25. qui post contractum seu edictum Rákoczianum aliquem pro jobbagione impetrasset, vel obligasset, libertati restituat, sub poena in Approbatis expressa, demtis tamen illis, qui in redemptionem capitis semet pro pecuniaria obligassent, sed et hi ad sui redemptionem, si solvendo sint, per officiales compellantur.

Ao. 1671. 25. Novembris art. 25. constitutiones Approbatarum de modo possidendorum bonorum Siculicalium confirmantur.

Ao. 1678. 1-ma Octobris art. 9. Siculi ordinis militaris in Sepsi-Szent-György, qui fundum civilem tenent, vecturas postales non praestent, sed ita contributionem cum oppido publicam.

Ao. 1679. 27-ma Maji art. 16. pixidarii nimium attenuati, servitiis aliorum se applicare possint.

Ao. 1684. 8-va Martii, art. 14. commissarii *Michael Teleki* et *Clemens Mikes* deputantur, ut difficultates in natione Siculica a tempore *Georgii senioris Rákóczi* ortas, eo modo, quem princeps ille sequutus est, investigent et complanent.

Ao. 1685. 24. Octobris, art. 7. Siculi huc illucque emigrantes, iuxta Approbatas de reditu admoneantur et officiales omnem dent operam, ut redire queant.

Ao. 1687. 13-a Februarii, art. 13. in locum denati *Clementis Mikes* pro commissario Siculorum, penes *Michael Teleki*, *Ladislau Székely* surrogatur, quibus intuitu executionum additur *Joannes Sárosi* protonotarius.

Ao. 1688. art. 13. 10-ma Maji, pedites in curia principis et Siculi pro praesidio constituti per biennium mutantur et alii surrogentur, qui in servitio est, ne contribuat.

Ao. 1693. 14 Maji, in resolutione Alvincziana ad preces Siculorum puncto 15. resolvitur, *quod hi patriae finibus non educentur, nisi patriae tuendae ratio et necessitas postulare.*

Post haec dum non solum maior pars militiae Transylvanicae, sed etiam eorum generalis cum natione Siculorum, occasione rebellionis Rakoczianae ab augusto domo deficerent, bello civili diutius protractato, conventio demum in oppido Szathmár cum delegatis domus augustae initur, ibidemque

Ao. 1711. 29-a Aprilis puncto conventionis primo intuitu militum Rakoczianorum haec inserta sint : omnis militia pixidaria exauctoretur et dimittatur. Puncto secundo depositio armorum non eo sensu intelligi debet, quasi non liceat alicui arma gestare, verum omnem hostilitatem cessare debere, licebit igitur magnatibus et nobilibus, eorumque servitoribus, iuxta antiquum receptum morem nobilitatis in suis praerogativis cum gestatione armorum, nullo tamen modo ad offendendum parato libere uti ac incedere ; militibus demum inferioris ordinis eandem amnestialem gratiam similiter benigne elargimur, neque ulli eorum vis inferetur, ut servitia caesareo regia militaria sepositis, iam ad quietem eorum armis et animis accipere cogantur, solum ut praestito fidelitatis iuramento ad suas aedes discedant, ibique oeconomiam colant et quiete sese contineant.

Quam conventionem imperatoris *Eleonora* ao. eodem 1711. 26-ta Maji, dein ao. 1712. die 30-a Martii divus imperator *Carolus sextus* solemniter confirmant.

Corollarium.

1-mo. Praemissis evidens est, quod natio Siculorum ante separationem principatus ab omni tributo praeter signaturam boum immunis semper fuerit, at dum sub regina *Isabella* nova regimini fundamenta iacerentur, signanter annis 1542. et 1545. per spontaneam et publicam trium nationum unionem et conventionem tam intuitu militiae, quam tributorum aequali oneri cum caeteris nationibus semet subdiderit.

2-do. Onus tamen istud contributionis Siculis solum tertii ordinis, idest plebeis, qui dein ob statum militare pedestrem pixidarii dicti sunt, usque annum 1599. inhaesit, primores et primipili ad instar nobilium comitatensium habiti sunt, demtis expensis, quas primipili praestare debuerunt.

3-tio. Constat Siculos onera militiae etiam dum aequaliter contribuissent, inter annos 1555. et 1597. supra duas alias nationes sustinuisse, eo quod Siculi quintam gentis suae partem, comitatenses alias 8-vum, alias 10-mum quemque colonum, Saxones vero mille duntaxat pedites in parato conservare debuerint, extra casus generalium insurrectionum.

4-to. Constat Siculos graviter oneratos, quin plebeos etiam sub jobbagionatum redactos, articulis annorum 1599. 25-ta Octobris et 1602. 10-ma Decembris in priscum illam libertatem, qua ante principatus separationem gaudebant, fuisse plene restitutos.

5-to. A restituta libertate status eorum militaris successive in meliorem ordinem redactus et eo modo emendatus est, ut primores Siculi et eorum nobiles possessionati ad instar nobilium comitatensium insurgere et paratos stipendiarios habere debeant, primipili, nobiles unius fundi et plebei liberi omnes iuxta regestrum capitatum parati sint tempore pacis toties, ut iubetur, in armi lustris instructi semper praesto sint ad bella, quo numero aut quota gentis parte princeps voluerit, sub poena capitis compareant. Insuper pro continuo praesidio iuxta articulum ao. 1606. bis mille equites, totidem pedites e medio sui sistant, qui iuxta articulum anni 1688. quovis biennio mutari et novi rursus surrogari debuerint.

6-to. Ne vero nationalis haec militia detrimentum pati debeat, et fundorum perennalis abalienatio severe interdicta est, et emigratio e terra suae nationis omni Siculo regestrato prohibita.

7-mo. Milites nec solum militari, nec provinciali solum, sed mixto iudicio subesse debeant, coram capitaneo simul et iudice regio litigabant.

8-vo. Contributionem ordinariam ab ao. 1602. ad 1658. nunquam miles Siculis praestitit, sed duntaxat annis quinque 1603. 1607. 10. 16. et 26. ad expensas legationum et donariorum principissae Bethlenianae exiguum circiter decem mille florenos contulerunt; verum

9-no. Ab ao. 1658. ad 1705. singulis pene annis plus minus, saepe quidem summam grandem contribuebant, licet post emanationem diplomatis anni 1691. nonnunquam cum protestatione, ne videantur ab immunitate ibidem indulta recedere.

10-ma. Constat ao. 1711. militiam quidem Transylvanicam Rakoczio adhaerentem, adeoque et Siculos omnes fuisse exauctoratos et ad colendas terras relictis armis dimissos, sed nec militandi obligatio in perpetuum remissa est, nec de statu immunitatis Siculiciae quidpiam statutum.

11-mo. Facta dimissione Siculi ad oeconomiam ultro regressi sunt, non tamen aequale onus contributionis statim assumerunt, sed successive post annum 1714.

12-mo. Quocirca evidens est Siculos ad statum militare iussu principis complectendum omnes et hodie obligari, at dum militant, ad contributionis aequalitatem minime cogi posse. Quia tamen ab ao. 1685. ad 1705. afflictis ipsis temporibus, publica necessitate ita exigente, ad iuvandum in contribuendo duas alias nationes et ipsomet ultro saepe accedebant, et articulariter gravi sub poena adigebantur, praestabantque saepius tantam summam, quae tertiam contributionis eorum

ordinariae partem facile constituisset: *hinc non videtur*¹⁾ ab aequitate privilegiis et articulis alienum, si secundum registra eatenus confecta et saepius renovata, Siculi omnes primipili, pixidarii, quin etiam nobiles unius fundi ad militiam iuxta eorum obligationes inducantur et simul non nihil pro moderni temporis circumstantiis, ubi summa pecuniae penuria laboratur, etiam titulo tributi annui, ab iis, qui et quamdiu in actuali servitio militari non fuerint, exigatur. Si quidem nec ipso anno, quo diploma Leopoldinum publicatum est, Siculi concursum in contribuendo caeteris nationibus denegaverint.

13-tio. Curabit igitur commissio eatenus ordinata, tam registrum anni 1635. Rakoczianum, quam aliud, quod sub *Michaele Teleki* inter annos 1684. et 87. confectum est, una cum registris lustrationum annualium, quae hic ibique in archivis Sicularum reperiuntur, coram se adduci, illinc, qui et qualiter militare, quoties anno, quovis, et quo apparatu armilustrio interesse debuerint, cognoscat. Demum collatis legibus hic citatis facile eiusmodi proiectum formabitur, quod et statui moderno congruat et libertatibus Siculicis conveniat, nec ipsis Siculis displiceat.

*

Subscribitur ultimo conceptus ad suam Maiestatem sacratissimam formatus, iam in circulare revisus et hodierno cursore submitendus tenoris infrascripti.

Sacriissima caesarea regia et apostolica Maiestas etc.

Extraordinario cursore allatum benignum Maiestatis Vestrae rescriptum die 21. recenter transacti mensis Maji nobis inscriptum, quemadmodum homagiali veneratione recepimus, ita de iis, quae ad assequendum Maiestatis Vestrae scopum, quietemque et tranquillitatem reducendam conferre videbantur, consilia inire non defuimus.

Tria quippe erant praecipua altissimae Majestatis Vestrae ordinationis momenta.

Primum quidem, ut nos in sedes Csík, Gyergyó et Kászón, assumpto quem idoneum censuerimus actuario, primo quoque tempore concessuri, populum ad statum perfectae quietis ante omnia reponere connitamur.

Secundum, ut pro facilitanda hac expeditione nostra, commissio, quae hactenus in illis sedibus operata est, per gubernium revocetur.

Tertium, de custodia limitum, quoad emigrationem impedendam cum interimali armorum Maiestatis Vestrae praefecto,

¹⁾ Későbbi aláhúzás attól, a ki oldalt megjegyezte hogy nb.

ut et gubernio regio concertanter provideamus ac de casu in casum Maiestatem Vestram frequenter et genuine informemus.

Quod primum benignae ordinationis punctum adinet, fatemur clementissima Domina, dubios nos, anticipitesque redidisse, quid in re tam ardua, ubi benigni rescritti littera celerem nobis profectionem iniungit, circumstantiae vero diversum suadent, agendum sit? Quia nihilominus prout Maiestatis Vestrae proximo cursore per gubernium humillime relatum est, populum Háromszékiensem, paria cum Csikiensibus consilia agitantem, unica saltem collegae nostri comitis de *Bethlen* propositione, factaque patentium gubernii publicatione, ad ulteriorem usque benignam Maiestatis Vestrae de statu illorum ordinationem penitus sedatum esse constet, confidamusque adeo, populum etiam sedium Csik, Gyergyó et Kászon, horum exemplo, iisdemque regii gubernii patentibus eo expeditis motum ad eadem tranquillitatis studia animum advertasse. Confirmet vero in hac opinione nos illud etiam, quod nullas ab officialibus sedium illarum relationes novas, aut popularium querelas interea temporis acceperimus; vereamur praeterea, ne populus, cuius animi a Maiestatis Vestrae ordinatione suspensi tenentur, hanc a nobis praesentibus efflagitet, eamque nobis declarare ipsis hac vice non valentibus, in dubio persistat. Cum altissima Maiestatis Vestrae intentione rebus interea in melius mutatis, accedente etiam gubernio Maiestatis Vestrae regio magis consentaneum esse putaverimus, interim, donec nostrae fidei commissae operationis planum a Maiestate Vestra benigne stabilitum, nobisque praescriptum fuerit, iniunctum nobis iter, nisi forte publicae tranquillitatis ratio aliud svadere videretur, in aliud tempus differre. *Stephanum Halmágyi* secretarium pro actuario nostro, praelucente benigno Maiestatis Vestrae mandato, assummentes.

Ad 2-dum. Commissionem, quae hactenus in illis sedibus operata est, iunctis cum gubernio Maiestatis Vestrae regio consiliis, tollendam, militiamque confiniariam et reliquam plebem in statu, quo nunc est, relinquendum esse censuimus, et ne ulla ad usque secuturam Maiestatis Vestrae benignam ordinationem mutatio subsequatur, officialibus militariis quidem per supremam armorum perfecturam, provincialibus vero per gubernium regium, ordinatum esse volumus.

Ad 3-tium. De custodia limitum interim etiam, donec ad praememoratas sedes profecturi ulteriora consilia inire valuerimus, per ordinandos, ubi confiniarii milites non sufficerent, antea plaiasonum inspectores, plebeosque dispositionibus sanitatis commissionis subordinandos, ordinante gubernio providendum, emigrationique occurrendum esse censuimus.

Quae dum sacriissimae Maiestati Vestrae pro nostri muneris exigentia humillime referimus, eo deinceps quoque summo studio, conatuque adnitemur, quo benignae Maiestatis Vestrae intentioni in publicam huius principatus salutem directae, quantum in nobis situm erit, fiat satis, perpetua fidelitate emoriaturi, etc.

*

Die 6-ta Junii.¹⁾

Praesentibus excellentissimis ac ill^{ms} dominis dominis *Joanne c. de Lázár, Nicolao c. de Bethlen, generale b. de Siskovics, actuario secretario ab Halmágyi.*

Leguntur reflexiones ad nuperas observationes a *c. de Lázár* concinnatae, necdum tamen ad finem perductae, institutaque nova concertatione, ne quidpiam emanat, addendum, negotium ad sequentem sessionem differtur, atque ut articuli diaetales post annum 1669, quo nempe Compilatae Constitutiones edictae sint, ad praesentium usque tempora conditi, quoad praesentem materiam executiantur, praemissisque reflexionibus adjiciantur, conclusum est.

Die 10-ma Junii.²⁾

Praesentibus excellentissimis ac ill^{ms} *Joanne c. de Lázár, Nicolao c. de Bethlen, generale b. de Siskovics, actuario secretario ab Halmágyi.*

Reassumuntur reflexiones priori sessione intermissae, momentisque illarum, ut et articulorum extractu revisis et examinatis, concordibus tandem votis stabilitae sunt in sequentibus:

Reflexiones.

Status Siculorum varius priscis a temporibus et mutabilis fuit. Post funestam enim duorum *Atillae* filiorum cladem, reversis in Scithiam duce *Csaba*, fratrum altero Hunnis et e corpore exercitus fratrum alterius *Aladarii* ter circiter mille superstitionibus in Transylvaniam consedentibus, terramque hanc, quam hodie dum incolunt, occupantibus, sedem hic sibi fixerunt, pares omnes inter se officiis duntaxat tribubus et genera-

¹⁾ A jegyzőkönyv folytatása 1763 jun. 6-áról.

²⁾ A jkv. 1763 jun. 10-éről.

tionibus illorum connexis distinguebantur. Decr. Trip. part. 3. tit. 4. Sicque antiqua illa Hunnorum libertate gaudentes, armis terram, quam occupaverunt, tutati sunt, nullo alio onere pressi, formamque hoc modo regiminis democraticam inter se habebant. Mox vero electo in regem ab Hungaris *Sando Stephano*, omnique potestate in hunc translata, et devicto per hunc *Gyula*, Transylvanorum duce, Transylvania etiam sacrae regni coronae adiecta, Siculi quoque iurisdictioni huius, regumque accessere potestati.

Ab hoc tandem et *Andrea* praesertim Hyerosolimitao dicto, subsequentibusque regibus origo nobilitatis processit et prout inter quoque Siculos omnes caetera inter se aequales, meritis et virtute alii aliis praecelebant, in illos etiam dimanavit, perque nobilitationem et sic participationem quondam membra sacrae coronae fuerunt effecti, prout *Verbóczy* loqui amat. Decr. Trip. part. 1. tit. 3-et 4. Aliis in statu libero, aliis ad edicta regum et communitatis, circumgestumque cruentum mucronem belligerare nolentibus ad statum servitutis delapsis. Citatum Decr. Trip. part. 1. tit. 3. Et sic. triplex in hodiernum inter Siculos: nobilium, liberorum et jobbagionum status.

Accesserunt quoque sub regibus onera; nam dum communibus iam cum Hungaria legibus tenerentur, nobiles autem ibi, quia servire regibus obstricti erant, et inde *servientes* etiam vocabantur, decreto *Andreae* 2-di regis Hyerosolimitani, art. 2, 3, 4, serviendum quoque Siculis nobilibus et liberis erat, quae primum temporibus regum non, nisi in sic dicta signatura boum, mox a separatione ab Hungariae regno in nonnullis praestationibus et bellicis expeditionibus constituebatur. Fluxus nihilominus et instabilis erat hic quoque, seu contributionis inter illos, seu militaris servitii modus. Alias enim licet contribuerent, onus tamen militiae supra alios ferre debebant, velut inter annos 1555. et 1597. mox praegravati, ad statum pristinae libertatis fuerunt restituti, perhibentibus articulis anni 1599. et 1602.

Neque ab hoc tempore ad annum usque 1658. contributionem Siculus, si quis militaverit, praestitit, nisi interdum expensas aliquas extraordinarias, velut legationum et donariorum modicum quoddam, quod collectarum nomine veniebat, de quo etiam in Approbatis Constitutionibus part. 5. edict. 55. habetur. Subiecti post hunc annum denuo contributioni sunt, Turca tributum insolenter augente et prout ratio status poscebat, plus iis minusve inflictum, donec anno tandem 1691. divus imperator Leopoldus solenni illo diplomate *Siculos* iterum ab omni tributo, ab omni hybernorum aut aestivorum

molestia, decimis et praestationibus, ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident; penitus exemit. Ita, ut pro tuenda patria propriis impensis militare permaneant obstricti.

Ea tamen Sicularum fuit in alias nationes charitas, ut obtento licet hoc privilegio, ultro illis adminiculo esse et partem contributionis in se assummere velle, sese obtulerint, quae spontanea quidem initio voluntas, tractu temporis in debitum versa est, et ab illo tempore, eo potius argumento, quod militare ab illis servitium non fuerit exactum, tributum aequae cum aliis privilegio non gaudentibus solvunt.

At nec militandi ratio una semper eademque substituit, nam alias uti a. 1542. statutum fuerat in generali insurrectione omnes tres nationes, adeoque Siculi etiam per singula capita insurgere tenebantur, uno tantum e decem ad custodiam villae domi manente. Alias velut a. 1559. articulo 3. resolutum est, imposita illis fuit necessitas parandi se, uti regnicolae decreverint et necessitas postulaverit, vel in totum (quae generalis) vel in parte (quae particularis insurrectio dici legibus nostris consuevit), quod ex principum literis cognoscent. Alias velut a. 1562. primipilus quisque uno equo instructus, primores a proportionem facultatum 4, aut 5 equis insurgebant, et hi a singulis equis per annum 8, oralemque per mensem portionem in 2 florenis pro stipendio accipiebant, primipili autem primo mense sumptu suo, sequentibus unius floreni stipendio adiuti militabant. Tandem quintam gentis suae partem ad annum 1597. usque armis semper in parato instructam habere tenebantur, qui equidem numerus ipso anno ad 20-am gentis partem fuerit redactus. Anno denique 1606. Siculi bis mille equites et totidem pedites, poscente principe ultro offerebant in parato servandos.

At missis his antiquiorum temporum articulis legum, nec facta licet ad eas reflexione, apparet e legibus Approbatorum et Compilerum Constitutionum, velut priorum illarum extractu, quatenam fuerint, sintque Sicularum obligationes, et ex iis ac subsequente sacro diplomate Leopoldino erit, resolutioneque sic dicta Alvincziana videndum, quid ex iis in praesentem necessitatem ex intentione summae principis, salva eiusdem gloria, salvisque legibus et immunitate gentis, ab omni aevo et ante regum adhuc tempora liberae statui et decerni debeat ac possit.

Enumerantur iura nationis Siculicae Approbatis Constitutionibus part. 3. tit. 76. E quibus, missis nunc iis, quae ad iuris cursum spectant, ea tantummodo commemoranda sunt, quae in rem praesentem faciunt. Scribitur ibi citato titulo

Articulo 2. *Quod illi nationis Siculicae in observatis ad*

draesens libertatibus et immunitatibus conserventur, neque illegalibus executionibus onerentur. etc.

Art. 8. Quod nobiles, primipili, et pedites, seu pixidani, aliique ordinis militaris ad mandata conclusis regni conformia, citra defectum et moram, ut bono apparatu bellico insurgere, et si necessitas postulaverit, movere quoque se confestim possint, se semper paratos habeant et instructos.

Art. 12. In edicto principis *Georgii Rákóczi* 1-mo, qui nunc sub vexilla conscripti sunt, registroque illati, una illos cum prolibus bonisque suis officiales nostri, sub amissione officii in iuribus suis defendant, nec ullum unicum eorum sub jobbagionatum redigi permittant, sub poena articularum, exceptis illis, qui de praesenti sub iuris processu constituissent etc.

Art. 16. Ne a militaribus (excepto nobile) quisquam haereditatem emere, aut vendere possit, nisi sub conditionibus ibidem punctis 1, 2, 3, 5. expressis.

Art. 20. Quemadmodum alii, ita Siculi quoque militares, iuxta conclusa, ad expeditiones bellicas insurgere tenentur, et si coram principe, vel constitutis generalibus, aut supremis officialibus, condito ad lustram tempore et loco non comparerent, officiales illos puniant, more hactenus consveto, castris autem motis, bello poscente si praesentes non essent, seque testimonialibus iuste excusare nequirent (quo in casu se excusantes puniendi non erunt), auctoritate principum morte puniantur, bona tamen non amittant, etc.

Et tandem eatundem Approb. Const. part. 5. edicto 55. ad expensas legatorum seu deputatorum ad comitia primipili et alii etiam ordines, usu hactenus observato, contribuere tenentur. De quo supra etiam mentio facta est ad annum 1658.

Edicto 57. Siculi ubi insurgendum illis est, non in comitatibus, aut terra Saxonum, verum in sua propria congregentur, excepto principum eatenus pro ratione necessitatis mandato. Alioquin observent officiales sub poena florenorum 200.

Edicto 58. Viceiudices regii inter Siculos ab expeditionibus bellicis domi suae manere possunt.

Edicto 59. Milites Siculi, tempore pacis, ad vecturas et angarias alias ne coguntur.

Edicto 63. Quemadmodum aliis, ita Siculis quoque, si quando in servitio principum et patriae, extra regnum mittuntur, sumtus tradatur, servitio et itineri accommodatus, huc non intellectis, qui ex usu ad ditiones Valachicas, aut alio rumoris percunctandi et vigilias agendi gratia mitti consueverunt.

Edicto 67-mo. E Siculis, qui principum aut aliorum servitio sese addicunt, ab onere publico domestico immunes sunt.

Edicto 70. Pascua equilia (lókötő helyek) maneant in usu antiquo, qui talis erat, quod in iis primipili militantes equos suos pascere solebant, ita tamen, ne alii quoque pauperes ab usu communis pagi territorii excluderentur.

Est praeterea recentissima omnium istarum lex sacri diplomatis Leopoldini a. 1691. 4-ta mensis Decembris, Transylvania sub protectionem augustae domus Austriacae sese submittere elargiti, cui hodie innititur omnis Siculorum libertas. Haec sunt diplomatis verba :

Siculi genus hominum bellicosissimum, ab omni tributo, ab omni hybernorum aut aestivorum molestia, a decimis, aut praestationibus, ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum sint penitus exempti. E contra pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant, non tamen sub intellectis rusticis, vel iobbagionibus Siculis.

Habebant denique Siculi generales suos, supremos capitaneos et supremos iudices regios, pro officialibus primoribus, viceiudices regios, pro subalternis. Iudices hi supremi et vice iuridici, capitaneus bellicis praeerat, et sic ubi appellationes intercesserint, ad generalem provocabatur, qui velut Approbatarum Constitutionum parte secunda, passim inter conditiones principum naturalium videre est, ex ipsa natione eligebantur; generalis quidem et capitaneus supremus, ipsa principis auctoritate, iudices autem regii per ipsas sedes, at tandem in comitiis a. 1660. 20. Octobris Segesvarini habitis, ita conclusum est, articulorum tertio: quod capitanei inter fratres nostros Siculos e propria ipsorum natione sint, in perniciem nostram esseprehendimus, quod hoc praesentim verum statu patriae huic periculosum est; de quo plenam Celsitudini Vestrae auctoritatem concedimus, ut ex patriae filiis, ex aliis quoque nationibus capitaneos Celsitudo Vestra praeferre inter illos possit.

Et haec sunt, quae de statu Siculorum antiquo et recentiori e legibus nostris, quibus firmiter insistant, erui poterunt.

Superest, ut exquirantur difficultates secundum conclusa nuperae sessionis, quae circa erectionem militiae nationalis Siculicae sese offerre possent et ad clementissimam summae principis intentionem cum ipsis legibus conciliantur.

*Difficultates.*¹⁾

1. Militare quidem Siculi, prout citatae leges innuunt, ab omni aevo tenebantur, sed per modum insurrectionis, aliis etiam nationibus communem; qualiter ergo ad continuum militiam adigi, compelli, vel persvaderi possint?

Solutiones.

Verum est insurrexisse illos plerumque una cum aliis nationibus, nunc capitatim singulos, velut ex art. a. 1542. apparet, quae generalis insurrectio erat, vel in parte, ad praescriptum art. a. 1559, prout in comitiis decretum fuerat et necessitas postulaverat, quae particularis nomine veniebat. At stabilem quoque militiam aluisse constat, dum alias quintam gentis suae partem, ao. autem 1597. eiusdem vigesimam, armis semper paratam, instructamque habere tenebantur. Quin a. 1606. bis mille equites et totidem pedites ad postulatum principis paratos se servare velle ultro offerebant. Imo patet ex art. 1688. 10-ma Augusti edicto, quod in locum continuo in aula principis servientium peditum, ut expleto biennio, alios mittunt officiales, ordinatum esse. Non est itaque, seu usui antiquo, seu legibus adversum, si nunc quoque milites stabiles praestent, ad nutum, iussumque principis paratos.

Difficultates.

2-do. Aut tota natio militiae addicenda esset, aut tota in statu reliquenda contributionis, quam post diplomaticam etiam immunitatem sponte subivere?

Solutiones.

2-do. Ostensum est proxime salutione 1-mo praeter modum generalis insurrectionis omnium fuisse alium quoque particularem delectorum, *prout princeps et regnicolae statuebant*. Non erit ergo nunc quoque a legibus alienum, si a corpore totius nationis, sive duae, tresve sedes, sive ex aliis etiam individua quaelibet secernantur et lege particularis quasi insurrectionis sub vexilla conscribuntur. Nec datur ulla lex, quae homines nascendi sorte et constitutionibus liberos a subeunda et amplectenda militia valeat arcere.

¹⁾ A »*Difficultates*« a lap balfelölí féloldalon vannak írva, míg a »*Solutiones*« a jobbfelelölí féloldalon.

Difficultates.

3-tio. Conscripta licet et stabilita militia Siculica, cui usui erit, si, quod praetenditur, extra Transylvaniam educi nequeant?

Solutiones.

3-tio. Nulla est lex positiva, cui Siculi inniti possent, se extra fines patriae militare non teneri. Nam, ut alias taceam, ne ad firmissimum quidem illud, quod in sacro diplomate Leopoldino exstat, praesidium confugere possunt. Indultum quippe illud non est lex praecisiva educationis, sed stipendii militum regulativa. Ex eo quippe, quod illic scribitur, quod *pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant*, non hoc inducendum est, quod extra patriam ire non tenebuntur, verum quod extra patriam propriis impensis militare non sint obstricti. Non enim intra solummodo fines defenditur patria, verum extra quoque, scilicet praeveniendo, eidemque occurrendo et irrumpere volentem a finibus arcendo et repellendo, eumque ultra fines fugatim propellendo et persequendo.

Nec desunt priorum temporum exempla, eductos extra patriam fuisse milites Siculos quoque cum aliis, dum ad famosum clade *Ludovici regis II-di* ad Mohacsium proelium, vajvoda eius temporis Transylvaniae postmodum rex factus *Joannes de Zapolya*, huius nominis primus, cum exercitu Transylvanico pugnae, cladique regis Ludovici supervenit; mox *Georgius quoque Rákoczi secundus* funesta illa expeditione sua, coronam Poloniae affectans, Transylvanicos et inter illos Siculos etiam Poloniae intulit; et *Michael quoque Apaffi primus*, princeps tunc Transylvaniae, ad obsidionem Viennensem exercitum suum deduxit. Militabant proinde ab antiquo extra quoque patriam, atque adeo in posterum quoque militare tenentur; id tantum discriminis est, quod non sicut in patria propria, verum principum, prout alii milites, stipendio. Et hic est sensus sacri diplomatis, haec eius interpretatio in subsequa relatione, sic dicta Alvincziana anni 1693, ubi puncto 15. scribitur: *Consentit sua Maiestas clementissime, ut Siculi finibus Transylvaniae non educantur, nisi patriae ipsius tutandae ratio et necessitas id postulare.* Hic usus et consuetudo antiqua, haec propria etiam illorum in memoriali nuper excellentissimo comiti *Nicolao de Bethlen* ab ipsis porrecto facta declaratio. Procedet autem tanto facilius negotium, si eductio non, nisi in casum belli Turcici et intra ambitum solummodo regni Hungariae, clementia sacratissimae suae Maiestatis definiatur et promittatur. Id etiam obligatio subditalis, quae ex mutuo et

reciproco ditionum suae Maiestatis haereditariorum nexu fluit, exigere videtur, ut cum Transylvania, adeoque Siculi etiam ipsi ad defensionem patriae communis per se insufficiens sit, verum adversus hostes externos, barbaros praesertim, omnibus extrariis quoque augustae domus Austriacae copiis tutanda veniat, si par aliis quoque suae Maiestatis ditionibus periculum immineat, ad defendendas illas Transylvania quoque et pars eius insignis Siculi, extra sedes suas eo, ubi incendium prorupit, excurrant.

Difficultates.

4-to. At qualiter fieri possit, ut milites, quemadmodum intentio erat, militari servitio adstricti, contributionem quoque solvere teneantur, utcumque moderatam?

Solutiones.

4-to. Difficultas haec videtur insolubilis esse, nam etsi inter citatas in superioribus leges inveniamus, inter annos 1555. et 1597. licet contribuerent, onus tamen militiae supra alios ferre Sículos debuisse, eosdem tamen legibus pariter indicantibus a. 1599. et 1602. pristinae libertati restitutos fuisse, in propatulo est, et novissima sacri diplomatis (quo velut ad sacram anchoram confugiunt) stipulatione ab omni tributo, sub onere tamen insurgendi, patriamque defendendi immunes.¹⁾

.....
(Halmágyi kezeírása Protocolluma 3—28. lapjain.)

Záradéka a rövidebb jegyzőkönyvben így szól :

Cum vero operosum nimis esse videretur augustae aulae obligationes Siculorum e praemissis longa deductione recensitis

¹⁾ Itt a lap alján megszakad a további szöveg. Hogy tovább is volt, látszik abból, hogy az utolsó szó (immunes) custosnak van feltevé a lap alján.

A jegyzőkönyvnek ezután egy rövidebb fogalmazványa következik, mely a jun. 1., 6. és 10-iki határozatokat dióhéjba szorítva adja s jun. 13-ától fogva lesz megint részletessé. Ebből közlöm a 10-iki ülés záradékát.

A rövidre fogott jegyzőkönyvön oldalt Halmágyi írásával ez a megjegyzés olvasható :

Ennek a protocollumnak eleje usque 13. Junii bővebben íratván, csak attól fogva valókat supplálja.

investigare, ut illae uno quasi intuitu et in compendio contemplandae augustae aulae proponi possint, summaria earum deductio formari decernitur, in privato quoque per commissarios regios revidenda et cum praemissis conferenda.

Die 13-tia Junii.

Legitur summaria deductio obligationis Siculorum, iuxta quam ab olim militare tenebuntur, contribuebantque, iuxta proximae sessionis conclusum in compendium relata approbatumque, sub littera D. ¹⁾

Consultatur tandem de plano proiecti erigendae nationalis militiae Siculicae, quae videlicet obligationis de lege iis incumbant qualia beneficia a legibus illis tribuantur, quae praeterea emolumenta ad illiciendos eorum animos e liberalitate caesareo regia opinione commissionis illis indulgeri posse viderentur, concluditurque planum hoc bifariam elaborandum esse.

1-mo. Quidem habita ad leges privilegiaque et conservationem Siculorum reflexione, additisque emolumentis, e clementia suae Maiestatis sacrissimae iisdem indulgendis.

2-do. Vero qualiter haec militia Siculica per spontaneam et voluntariam conscriptionem erigi stabiliri que possit, ut propositis angustae aulae utrisque proiectis quod summo servitio regio, modernisque circumstantiis magis conducens fore videbitur, sua Maiestas eligere possit. Quibus denique modis et mediis planum utrumque in effectum deduci possit, considerandum et commissioni referendum commissariis conceditur.

Die 14-ta Junii.

Legitur planum prius, de modis et conditionibus militiam Siculicam, habita ad leges privilegiaque et conservationem eorum reflexione, iuxta prioris sessionis conclusum erigendi, quod factis pro et contra consultationibus stabiliatur, tandem concordibus votis, ut annexum sub littera E. exhibet. ²⁾

Initur denique nova consultatio de modalitate, motivisque tam persvadendi, quam vero ad praescriptum legum cogendi iuxta hoc planum Siculos, atque ut haec uberius quoque consideranda ad futuram sessionem referantur, tabellaeque necessariae adjiciantur, conclusum est.

¹⁾ Megvan Halmágyi jkvében (40—52. lev.) •Opus ex. d. Lázára oldaltjegyzéssel.

²⁾ Halmágyi jkvében megvan az 53—54. lev.

Die 16-ta Junii.

Leguntur motiva prius planum in effectum deducendi, iuxtaque illud persuadendi Siculos et cogendi ad arma suscipienda, cum inserta commissionis opinione, an tota natio Siculica, aut vero duarum saltem sedium Háromszék et Csik incolae ad militiam adsumi debeant? sub littera F.¹⁾

Leguntur annexa in hoc instrumento citata prius quidem Tabella numerum contributionemque universorum in quinque sedibus Siculorum, viduarumque pro anno 1762. in se continens.

2-do. Conspectus expensarum, quae ad status unius duarumque pedestrium et unius equestris centuriarum erectionem requiruntur.

3-tio. Proiectum, qua ratione duarum sedium Háromszék et Csik liberi Siculi ad duo regimina in octo pedestres et duas equestres centurias distingvi possint.

4-to. Proiectum seu calculus, quantum hoc titulo e fundo contributionali per duarum tertialitatum remissionem decederet.

Concluditur ultimo planum quoque posterius iuxta praevisas concertationes ad sequentem usque sessionem elaborandum esse.

Die 20 Junii.

Exhibetur planum posterius obligationes Siculorum in quatuor prioribus emolumenta vero iisdem indulgenda, in subsequentibus punctis exhibens, iuxta quod per voluntariam et spontaneam conscriptionem haec militia Siculica erigenda esse videretur, quod initiis mutuis consiliis stabilitur quidem, illud tamen denuo ad circulandum mitti concluditur, ut eius punctis uberius consideratis, si quae adhuc difficultates se offerre videretur diluendae et expediendae. G.²⁾

Si quidem vero iuxta hoc planum voluntarii saltem milites assumendi veniant et ideo nec determinatus militum numerus erui, nec hi in centurias distribui, nec expensae necessariae calculari possint, assumpto a singulis duarum sedium Háromszék

¹⁾ Oldalt: Nota hic citata quatuor instrumenta continentur sub littera F.

Megvan Halmágyi jkvében az 55—60. lev. »Opus exc. d. c. Lázár« oldaljegyzéssel.

²⁾ Ez a »Planum posterius« megvan Halmágyi jkvében a 67—69. lev. G. jelzéssel.

et Csík 400 personarum numero, quantum expensarum in rationem horum requirantur, reflexe ad stipendium, quod in ipso etiam sedium gremio iuxta punctum 5-tum habituri essent, calculus exhibetur huic plano annexus sub signo ./////.¹⁾

Utroque in plano denuo in consultationem assumpto atque invicem collato discuritur (!); utrum horum priusve an posterius primum in effectum deducendum esset?

Concluditurque hoc posterius planum opinione commissionis priori praeferendum atque si suae Maiestati sacr. benigne videretur praepriori in effectum deducendum esse, ex rationibus:

1-mo. Quod plures arma retinentium militum se libentius in statu militari perseveraturos, quam ad provincialem iurisdictionem redituros declarasse ab officialibus militaribus referantur.

2-do. Quod non coacta voluntas maiorem in servitio praestantiam et alacriam in militando animum polliceatur.

3-tio. Quod remissa iuxta hoc planum primi, quo se conscribi patientur, anni contributione facilius flecti eorum animi supponantur, et

4-to. Quod per hoc obviae quaevis de celebratis priscis illis Sicularum privilegiis quaestionis evitarentur; punctaque sua Maiestate sacratissima benigne confirmanda horum vices subirent.

Quae itaque ad introductionem huius plani necessaria fore videbuntur, ex praehabitis consultationibus elaboranda, atque futura sessione exhibenda decernuntur.

Die 21-ma Junii.

Examinatur modalitas iuxta hoc posterius planum, voluntariam Siculis militiam erigendi sub H., approbaturque.²⁾

Concluditur demum protocollum una cum annexis praemissis ad circulandum expediri debere, ut omnibus sactis denuo revisis et consideratis, si quae novae forte considerationes aut dubia emenderent, ad commissionem relatae, ulteriori censurae subjiciantur.

¹⁾ Eme táblázatos kimutatások megvannak Halmágyi jkvében a 61—63. lev.

²⁾ *De modalitate juxta Planum posterius voluntariam e Siculis militiam erigendi: cz. a. megvan Halmágyi jkvében a 71—72. lev. H. jelzéssel.

Die 23-tia Junii.

Exhibentur nonnullae commissariorum regionum reflexiones, cumprimis ad planum posterius pertinentes, et examinatae suo quaeque loco inseruntur.

Cum vero conditio Valachorum a Siculorum statu prorsus diferens sit, interea etiam donec manum operi de illis admo-verit commissio, praemissa de Siculis sub spe tantocys (!) obtinendae benignae resolutionis in antecessum augustae Aulae submittatur.

In quorum conformitate formatus ad suam Maiestatem sacratissimam conceptus legitur, expediri, posteaquam acta in purum relata fuerint, concluditur.

(Halmágyi kézírása Protocolluma 34—41. lapjain.)

II.

Az oláh határőrség tervezése.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis militiae confiniariae Transylvanicae, a sua Maiestate sacratissima benigne ordinatae.

4-ta Julii 1763.

Praesentibus semper excellentissimis et illustrissimis comite *Joanne de Lázár*, comite *Nicolao de Bethlen*, procampimareschallo *b. de Siskovics*, actuario guberniali secretario ab *Halmágyi*.

Juxta proxime sessionis conclusum, tam humillima commissionis ad suam Maiestatem relatione, quam vero operationibus de statu Siculorum, erigendaque ex illis confiniaria militia elaboratis, die 29. mensis Junii augustae aulae submissis, imo illis regio quoque huius principatus gubernio communicatis, supererat, ut Valachorum etiam statu investigatio, qualem ex his erigendam confiniariam militiam esse putaret, manum operi commissio admoveret.

Illis proinde, quae ab ultima commissionis sessione in hac materia acta, excerpta et meditata sunt, in medium allatis et concertatis concluditur omnia illa in hunc ordinem redigenda esse, ut origo primo Valachorum, iura, conditio, habitationum loca, religio denique exprimantur; absoluta deinde in illos summae principis et illimitata potestas deducatur; et cum illi inter tres nationes principatus lege receptas per universum principatum diffusi commode et cum utilitate ad servitia militaria omnes assummi non possint, dentur praeterea complures eorum, qui per leges et principum collationes ab hac obligatione exempti sunt; qua ratione et quibus in locis una legio a districtu inde Hatzegeinsi usque ad passum Bodza, seu fines sedis Háromszék e fundi regii incolis, aliisque in propriis eorum et liberis fundis habitantibus Valachis unitis formari queat?

subjungatur et haec in debitum ordinem relata ad futuram sessionem referantur.

Siquidem vero tametsi a supremo suae Maiestatis arbitrio dependeat, populum hunc Valachicum vel invitum ad recipienda arma adstringere, quia nilominus clementissima princeps Valachos etiam unitos benignitate potius ad militum allicere, quam vi adhibita cogere malit, boni ordinis esse videt commissio, ut punctis obligationum ab illis debitarum praemissis, puncta deinde emolumentorum, quae, ut spontaneis et voluntariis commissio indulgenda esse censeret, subiungantur.

Et cum uniti Valachi in sedibus Saxoniciis submontanis, propriis item et liberis fundis habitantes depraesenti eo non sint numero, ut ex iis haec legio integra formari erigique valeat, seu unicum saltem hac vice phalangem (bataillon), adiectibus quoque 300 plus minus equitibus, erigendam esse commissio censeret, seu vero spontaneos milites unitos ex inquilinis comitatensibus, in pagos nationis Saxonicae majori et superflua territoriorum extensione provisos, ad modum emigrantium translocandos esse putaret, aut vero, si nec hoc modo legio ad tria vel quatuor millia compleri quiret, non etiam unitos incolas in quarto, vel quinto parte assumendos esse, ex rationibus in reflexionibus fusiis deducendis arbitrarentur et hinc

Communicetur consuli provinciali opinio commissionis, quoad recipiendos in nationis Saxonicae pagos unitos inquilinos Valachos e comitatibus una cum punctis indulgendorum limitrophis his militibus emolumentorum in quantum communitates concernunt.

Opinio denique commissionis ratione possessionum Szunyogszeg et Sibot praemissae operationi inseratur.

Die 8-va Julii.

Leguntur reflexiones commissionis de Valachis, erigendaque ex his prima legione in praecedenti sessione conclusae sub littera I., una cum obligationum, emolumentorumque illis indulgendorum punctis et opinione de incolis possessionum Szunyogszeg et Sibot sub K., quae approbantur equidem, ut nilominus uberius quoque considerari et examinari possint, inter commissarios regiones circulari illas concluditur.

Formari tandem calculus et praemissis reflexionibus adiungi concluditur, quantum videlicet per relaxandam his militibus limitrophis tributum medietatem e fundo contributionali decessurum sit, annexo etiam, quod cum status legionis numerus, quantitasque centuriarum, personale denique officialium eadem, quae legionum Siculicalium opinione com-

missionis esse debeant. Tabella autem sub littera F. respectu Siculorum iam elaborata et submissa sit, hic specialem aliam adungere superfluum foret.

Quod demum milites ex hac legione Valachica ad custodiendos continuo passus et confinia disponendi fuit, quantumve sub effluxu unius anni in quotidianum horum stipendium erogari debeat, calculus elaboretur.

Legitur porro conceptus ad consulem provincialem Cibi-niensem formatus et expediri iubetur, tenore infrascripto P. P. Cum sua Maiestas stb. (utalás a szöveg-re).

Die 12-da Julii 1763.

Leguntur ea, quae priori sessione conclusa et etiam circumlata fuerant, stabilianturque.

Legitur porro reinsinuaturn consulis in natione Saxonica provincialis Petri de Saxenfels ad nuperam commissionis requisitionem de recipiendis in fundum regium militibus Valachis hactenus in comitatibus inquilinos agentibus emanatum tenoris infrascripti.¹⁾

Assummitur porro negotium erigendae ex incolis districtus Valachici Bistriciensis secundae legiones Valachicae, exhibitisque tam deliberato gubernii die 15-ta Februarii a. 1760. de conditione eorum lato, quam vero reliquis instrumentis, quae de cessione vallis Radnensis a magistratu Bistriciensis, excellentissimo generali commendanti b. a *Buccow* proposita, ab eodem ad haec responsa et successive concertata fuerunt.

Concluditur illa omnia extrahenda, examinanda et quae adhuc in pendenti relicta fuere, opinionem commissionis adjiciendam esse, exprimendo simul, qualiter difficultates nondum complanatae opinione commissionis superari, tollique possint?

Die 15-ta.

Leguntur reflexiones commissionis circa cessionem vallis Radna eamque secuta impedimenta et modum sublationis eorundem, quae in purum describi et pro uberiori disquisitione ad futuram sessionem referri iubentur.

Quibus praemissis planum, qualiter secunda legio Valachorum ex incolis vallis Radnensis, districtusque Saxionialis Bistriciensis formari possit? annexis obligationum et emolumentorum, quo ad hos punctis prohibita in consensu mutua concertatione elaborari et referri concluditur.

¹⁾ *Oldalt* : P. P. inseratur : *Gratiosa*.

Die 18-va Julii.

Releguntur reflexiones commissionis circa commissionem vallis Radna, illaque adiectis nonnullis observationibus rati habentur.

Consultatur porro de modalitate procedendi in erectione utriusque legionis Valachicae, et tam haec, quam vero reliqua prioris sessionis conclusa, quae hodie perlegi non potuerunt, ad sequentem sessionem referri concluduntur.

19-na Julii.

Legitur planum erigendae ex incolis vallis Radnensis, illisque in Saxoniali districtu Bisztriciensi depraesenti residentibus secundae legionis Valachicae, cum adnexis obligationum et emolumentorum punctis sub littera M.

Legitur pariter opinio de modalitate procedendi in erectione utriusque legionis Valachicae.

Legitur ultimo protocollum actorum hactenus concinatorum, actaque omnia in purum referri et de praemissis relatio ad suam Maiestatem sacratissimam formari concluditur.

21-na Julii.

Relecto protocollo, revisisque actis, lecto denique conceptu ad suam Maiestatem sacratissimam formato, operationes commissionis concluduntur et suae Maiestati sacratissimae proximo cursore humillime decernuntur.¹⁾

(Halmányi kezeírása Protocolluma 75—78. lapjain.)

---

¹⁾ A hivatkozott íratok megvannak Halmágyi jkvében a 78—114. lev.

III.

Előkészület és indulás a Székelyföldre.

A bizottság jegyzőkönyvének folytatása.

(Latin cím nélkül.)

Cibinii die prima Novembris 1763.

Praesentibus semper excellentissimis et illustrissimis comite de *Lázár*, comite *Nicolao de Behlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur insinuatum excelsi regii gubernii de dato 30-ma Novembris (!)¹⁾, datum clementissimum rescriptum regium, eique adnexum, ad volucrum communicantis.

Legitur benignum rescriptum regium die 8-va Octobris ad submissas regiorum commissariorum informationes iisdem commissariis inscriptum, tenore cujus benigne resolvitur, ut iuxta secundarium excellentissimi domini baronis a *Buccow* planum, illa militiae limitanae manus, quae adhuc arma retinet, duabus, una Desultoriorum e Valachis, altera Hussarorum e Siculis legendorum, octo singulatim compagnias, capita vero 1500 habituris, quatuor item aliis pedestribus, duabus nempe e Siculis, totidemque e Valachis erigendis, sigillatim cohortes tres capita 3000 habituris regiminibus, compleatur; consequenter pedestres universim 12000, equites 3000, in toto 15,000 hominum militiam eandem constituent.

Instructio deinde adducitur, quae cum illud, quod commissio submitit et primo loco posuit planum, pro basi habeat in eadem conformitate deinceps quoque cointelighenter procedere iubetur commissio.

Quamvis autem eadem instructio in executione huius operis immediate pro cynosura observanda sit, indulget tamen commissariis regis sua Maiestas, ut si fors in uno, aut

¹⁾ Bizonyára Octobris helyett.

alio semet aliquae exererent circumstantiae, quae praevidere non poterunt, has, antequam operationibus suis manum admove-
ret commissio, adjecta opinione sua, qualiter melius citius-
que superari possent, absque ulla mora remonstrare valeat,
quo dein pro renata et de ulteriori alteratione et de commissi-
one, ne ullum in operatione sua habeat impedimentum, mature
huic prospici queat.

Confidit sua Maiestas benigne futurum, ut cum gravissi-
mum hocce momentum cointeligeret cum principatu ad suum
cursum dirigatur et modelitates a commissione proiectatae
huius fundamentum fuit, adeoque executio quoque commissi-
oni incumbat, contrariis, si quae fors moveantur, quaestionibus,
aut infundatis motibus in suis se operationibus turbari haud
patiatur commissio, consequenter neque superflua repraesentationum
ad augustam aulam fienda directione tempus inutiliter perdat,
verum ad assequendum quantocyus intentionis regiae scopum
omnes suos conatus conferat, intensissimisque viribus ac fide
et auctoritate sua interposita commissum sibi negotium exequi
contendat.

Quod fundos pro intertentione saepe fatae militiae limitaneae
destinatos concernit, cum brevis temporis hucusque obstiterit,
quo minus omnia in debitum ordinem hoc in passu rede-
gi potuerit, id, quod super eo stabilitum fuerit, proxime
intellet commissio.

Zelus demum commissionis in summi servitii regii promotionem
directus ac dexteritas laudantur et excitantur; informationes
suo tempore inevitabiliter submissi iubentur.

Ultimo, quoad investigationem motuum, qui in sedibus
Siculicis exorti fuerant, intelligendamque ex eo capite, tam
in iisdem sedibus, quam apud Valachos poenam attinet, remittitur
commissio ad id, quod in praefata instructione semper
eo expressum habetur.

Legitur copia benigni rescripti regii sub eodem dato
diei 8-va Octobris ad regium gubernium directi. Jubet sua
Maiestas officialibus sedium Siculicalium Csik, Háromszék et
Bardóczi injungi, ut commissioni regiae omnem praebeant
assistentiam, quove per illam vocati fuerint, compareant et iussa
exequantur; una simul publicando suam Maiestatem sacratissimam
eidem commissioni facultatem dedisse, ut contra instigationis
reos comperiendos, non attentis legum solemnitatibus,
summarissimum instituere processum et ad executionem poenae
promeritae, absque ulteriori recursu, praecedere possit.

Legitur copia alterius benigni rescripti regii ad idem
gubernium 8-va Octobris emanati, quo mediante quae suam

Maiestatem ad rationis erigendam militiam nationalem, seu limitaneam permoverunt, recensentur, leges et statuta principatus pro basi huius regiae resolutionis haberi significantur, regii commissarii d. comes de *Lázár*, c. Nicolaus de *Behlen* procampi maraschallus (!), baro *Josephus de Siskovich* ad sedes Siculicas Csík, Háromszék et Bardócz inviari, incolisque praemissarum sedium nomine regio publicari iubetur, suam **Maiestatem** sacratissimam, quantum ad praeteritum, omnibus et singulis equidem, qui praestito iureiurando ad amplectendum statum militarem sese astrinxerunt, ab hoc autem iterum recesserunt, generalem amnestiam, haec tamen sub conditione benigne elargitam eo, ut intra spatium unius mensis, seu termini, si commissariis regiis ita visum fuerit, nonnihil ultra prorogandi, a die publicationis benignae huius resolutionis ad obligationem transgressam revertantur, depositum iuramentum et fidem illo appromissam reiterent, regias ordinationes, quibus mediantibus eximiis ipsos beneficiis et emolumentis sua **Maiestas** ordinandos duxit, debite venerentur et excipiant, consequenter obligationem suam omni ex parte adimpleant, illos, qui mala ipsis consilia suggerere praesumerunt, detegant, verbo, puncta quae pro militari hujusce instituti oratione ipsis observanda proponuntur, observare annitantur.

Porro sibi reservat sua **Maiestas** sacratissima omnes illos, qui hactenus benignis ordinationibus regiis adversati sunt, aut alios a bono proposito avocarunt, poenae promeritae subicere; illi, qui in armis retentis debito in obsequio permanserunt, in signum clementiae hoc anno ab omni contributionis onere immunes declarantur.

Magnates porro nobiles et alii cuiuscumque status incolae adhortari iubentur, ne ulla ratione suo clam et palam sub indignatione regis et gravissima poena contrarium quid excogitare, aut moliri praesummant, quin potius annitantur salutare hoc opus totis viribus promovere.

Acciuntur patentes sacratissimae caesareae regiae statum et futuram conditionem Siculorum ad arma vocatorum uberius explicantes, tum in originali, tum in tribus exemplaribus authenticis, praenumeratis commissariis consignandae.

Legitur ultimo copia praemissarum litterarum patentium sub praefata die 8-va Octobris emanatarum.

Conclusum. Si quidem sua **Maiestas** sacratissima, in altefatis benignis suis decretis, ad regium gubernium directis, nonnulla ordinare dignata sit, in antecessum a regio gubernio disponenda et publicanda, requiratur regium gubernium, ut expeditiones desuper fiendas pro notitia et directione commissioni in copiis communicare haud gravetur.

Praeterea cum sua Maiestas sacratissima in clementissimo rescripto, ad commissionem dato, commissariis regis benigne indulserit, ut si fors in una, aut alio aliquae semet exerent circumstantiae, quae praevideri non potuerunt, antequam operationibus suis manum admooveret commissio, adiecta opinione sua sine mora remonstrare valeat.

Item in instructione commissioni praescripta de formando quoque regulamento militari cum interventu superiorum belli commissarii regium mandatum continentur : ad uberiorem horum disquisitionem belli commissarius de *Zauner* crastinam sessionem invitari concluditur.

Cibinii die 2-da Novembris 1763.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis c. de *Lázár*, c. de *Bethlen*, b. de *Siskovich*, de *Zauner*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur lectio instructionis commissioni praescriptae, finitaque eadem concluditur. Quod cum sua Maiestas sacratissima clementer indulgere dignata sit, ut si fors in uno, aut alio aliquae semet exerent circumstantiae, quae praevideri non potuerunt, has, antequam eo operationi manus admooveretur, adiecta demissa opinione sua, qualiter melius citiusque superari possent, absque ulla more humillime remonstrare valeat commissio; hinc si quidem nil in instructione praescriptum videatur, quidnam in futurum circa conscriptiones facultatum militis et contributionis collectionem observari debent : ad evitandas confusiones putare commissionem, ut in posterum conscriptio facultatum militarium ideo, ut citra omnem suspicionem favoris, aut conniventiae alicujus deduci possit, per militares officiales, adjuncto illis confrontatore provinciali, in duobus exemplaribus sub amborum superscriptione peragi debent, quorum alterum militaris officialis apud se retineret, alterum confrontator commissioni rei contributionalis pro inserendo in libellos tributarios et referendo in summam contributionalem universalem cum reliquis libellis submitteret; contributionis vero collectio officialibus militaribus committeretur, eandem recta ad cassam provincialem administraturis.

Porro ad punctum instructionis 10-mum referatur humillime suae Maiestati sacratissimae, quod cum sua Maiestas benigne statuere dignata sit, ut in illis locis, in quibus officiales militiae Siculicae resident, iisdem pro ratione numeri equilium portionum libera cum aliis pascuatio communis in pascuo

communi, prout et lignatio communis in sylvis communitalis, citra tamen abusum, aut excessum concedatur, qui ut praecaveri queat, non inutile fore censeret commissio, si tam equites officialium militarium portiones, quam vero quantitas lignorum iisdem competens et praetium vecturae iuxta humillime adnectendum et regulamento militari inferendum proiectum (quorum pro secutura sessione elaborari concluditur) regularentur, ea nilominus respectu lignorum conditione, ut cum iisdem officiales jus lignationis cum incolis commune habere dignoscantur, nec ideo pretium lignorum persolvere sint obligati incolae possessionum silvis provisarum, utriusque sortis, militares videlicet et non-militares, pretio in praemisso proiecto exhibendo, observataque iusta quoad individua incolarum proportionem ligna cedere quidem gratis, advehere autem erga ponendum in tabella pretium teneantur.

Quamvis autem casus in praenumeratis sedibus Siculicis non facile emergat, si quae tamen loca, in quibus officialium quartieria erunt, sylvis destituta forent, videretur commissioni, ut officiales militares pretio, quo reliqui incolae, ligna emere, incolae vero erga mercedem in tabella exprimendum ligna vehere obligarentur.

Ad 29-a. Quid tempore pacis pro occumbente in summo servitio equo bonificandum sit, determinandum videri commissioni, quae hoc fine 25 Rh. florenos pro singulo equo resolvendos et ex cassa bellica exsolvendos sufficere posse putaret.

Cibinii die 3-tia Novembris 1763.

Praesentibus iisdem, quibus heri.

Legitur proiectum de numero equorum, quoad pascunationem liberum et quantitate lignorum officialibus limitanae huius militiae competentium, approbaturque.

Siquidem vero absque commoda habitatione officiales militares subsistere non possint, specificatio hospitiorum in sedibus Siculicis Csik, Háromszék et Bardócz militarium competentiam in easdem destinatum officialium, designataque hactenus quartieria, ut et differentiam utriusque exhibens suae Maiestati sacrissimae submitti concluditur.

E qua si quidem appareat exclusive vexilliferorum 44, inclusive vero eorum 56 adhuc quartieria desiderari, quae quidem pro ratione situs locorum et numero militum designabuntur, quia nihilominus haec aedificia praeter competentiam praemissarum sedium ante actis annis respectu universi principatus stabilitam extruenda sint; sed praeterea incolae quoque

earundem in duas classes, militum et provincialium distingvendi veniant, repraesentetur suae Maiestatis sacratissimae opinioni commissionis videri, ut 1-mo in comportandis materialibus incolae sedium cum militaribus promiscue concurrere debeant; 2-do pretia materialium, si quae parato aere comparari deberent, prout et operariorum mercedes e fundo provinciali penes exhibendas gubernio regio authenticas specificationes exsolvantur, et 3-tio eodem, quo reliqua quartieria, modo et ex praedicto provinciali fundo haec etiam quartieria conserventur.

Quia vero novum hoc onus et militaribus et provincialibus incolis supra proportionem obtingentiae quartierialis totius provinciae accedit, iustum videri, ut vecturae etiam moderatum aliquod pretium vecturantibus ex eodem fundo publica exolvatur, cumprimis quod militia haec ad communem totius patriae limitum defensionem et summi servitii promotionem erigatur.

Instructionis denique puncto 30. benigne iussit sua Maestas, ut cum interventu provincialis et bellici commissariatuum regulamentum pro limitanea hac militia a commissione formetur, ac pro secutura benigna approbatione regia suae Maiestati submittatur: proiectum itaque hoc fine communicatum legitur, sed cum in eodem nonnulla adhuc hausta, cumprimis initio operationis necessaria informatione esse mutanda videantur: concluditur referendum esse suae Maiestati sacratissimae, quod hoc etiam operationis obiectum perfectum fuerit, suae Maiestati sacratissimae humillime representare non deest commissio. Profectum denique suum et in sedem Siculicalem Csik ingressum pro 22-da huius mensis ea potissimum ex ratione constitutum esse humillime insinuat, quod ad sensum benigni rescripti et instructionis publicatio benignae intentionis regiae in illis locis adventum commissionis praecedere debeat.

Ultimo demum addatur, quod quamvis de felici operis successu commissio vix dubitet, quia tamen 1-mo iuxta novissimum sistema contributionis aucta nuper capitis taxa in statu relicta, et pecorum ac aliorum contributionis obiectorum rata elevata, id etiam, quod nunc in tertia parte illis condonari videretur, re ipsa proxime prioris non plane relaxaretur, dum duae partes tertiae nunc persolvendae partes duas prioris anni tertias de facto superant; 2-do stipendium militibus illis a die loco motionis antea praemissum nunc a die auspici servitii resolutum est, quibus utrisque homines alias intelligentes, rerumque suarum solliciti, statum, quem conceperant, suum inferiorem expectatione redditum esse, advertentes, vereri comissionem, ne illi ad amplectendam militiam difficiliore reddantur; ut igitur animi illorum tanto magis excitentur et ad

sequendam militiam currant, potius sponte sua, quam trahantur, aut dimidium contributionis ex clementia regia illis relaxandum, aut si hoc fieri non posset, stipendium saltem a die commotionis benigni resolvendum, aut vero in futurum saltem, ubi zelus illorum et in servitio summae principis promptitudo, exercitique et subordinationis militaris studium et observantia perspecta et observata fuerint, spem illis de praemissorum alterutro clementissime injiciendam fore censeret commissio; eo quippe magis, quod nonnulla illa florenorum millia, quae per relaxationem medietatis contributionis cassae decederent, sine notabili aggravio additamento unius atque alterius cruciferi, quod aliunde in novissimo sistemate contributionali ad necessitates occurrentes reservatum est, compensari posset.

Quae omnia Suae Maiestati sacratissimae humillime repraesentantur.

Cibinii 5-ta Novembris 1763.

Praesentibus iisdem, quibus heri.

Sessio commissionis celebratur.

Legitur conceptus relationis ad suam Maiestatem sacratissimam, idemque approbatus expediri iubetur.

Concluditur porro, ut per inclitum commissariatum provincialem super de necessaria commissionis membrorum, necessariiue personalis promotione ordinationes praemitantur.

In oppido Székely-Udvarhely die 20 Novembris 1763.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis c. *de Lázár*, c. *de Bethlen*, B. *de Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Sessio commissionis celebratur.

Legitur insinuaturn gubernii regii die quarta Novembris exaratum et 8-va eiusdem post dissolutionem commissionis Cibinii exhibitum, tenore cuius communicantur commissioni:

1-mo. Copia benigni rescripti regii die 8-vo nuperi mensis Octobris emanati.

2-do. Literae patentes regiae in ipsis originalibus, tribus item earundem in latino exemplaribus authenticis et aliis tribus copiis vidimatis in linguam Hungaricam translatis.

3-tio. Copia praeviarum ad supremos et viceofficiales sedium Siculicalium Csik, Háromszék et Bardocz exaratarum commissionum gubernialium ad complementum altissimarum ordinationum servitura. Nunciatur porro commissum

quoque supremis officialibus esse, ut circa 20 currentis mensis in circulis praefecturarum suarum sese praesentes sistere, omnimodamque commissioni regiae assistentiam praestare debeant, necessariam sua etiam ex parte pro re nata assistentiam gubernio pollicentur.

Leguntur denique patentium litterarum copiae in Hungaricum translatae, quae translatio cum non in omnibus originali latino exemplari adequata esse observatur, pluribus in locis corrigitur, populo in praenumeratis sedibus Siculicis praelenda, et sub regionum commissariorum subscriptionibus et sigillis extradandae, reliquis omnibus altissimo iussui confirmiter emanatis.

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 115—125. lapjain.)

IV.

A határórség szervezése Gyergyóban.

Protocollum

*Regiae in negotio erigendae nationalis in Transylvania militiae
deputatae commissionis, in oppido Sz.-Údvarhely.*

Die. 20. Novembris 1763.

Posteaquam de iis, quae acceptis superiori mense de modo erectionis limitanae nationalis militiae clementissimis ordinationibus regis commissio Cibinii operata fuerat, humillimam commissio relationem suae Maiestati sacratissimae sub dato diei . . . ¹⁾ proxime transacti mensis Novembris submittere sustinuisset: ad sua divertentes a potiori commissarii regii hodie in oppido hoc conveniunt, ut inde simul in sedem Csik movere et operis manipulationi manum admovere possint.

Csik-Somlyó 23-a Novembris 1763.

Reassumitur proiectum Regulamenti pro nationali hac militia in Germanica lingua formatum, nuper Cibini sepositum, quod cum per se intellegi a populo non possit, concluditur in Hungaricam linguam idem transferendum esse, nonnullaque eius puncta priora vertuntur in Hungaricum.

Csik-Somlyó 24-ta Novembris 1763.

Accersiti in praesentiam commissionis supremus iudex regius, ut et notarius sedis Csik, interrogantur, an benigna rescripta a gubernio communicata acceperint? et an, prout iussum fuit, eo modo publicaverint et benigna intentio regia ad omnium et singulorum notitiam pervenire potuerit?

---

¹⁾ A szám nincs kitöltve. A királynéhoz intézett felterjesztés nov. 5-én kelt.

Respondentibus illis ipsummet rescriptum regium, per notarium in Hungaricam linguam translatum, in congregatione sua, praesentibus attunc ibi locorum a potiori iudicibus et iuratis publicatum, in illis vero locis, quorum iudices abfuerant, per duces assessores sedis pagatim publicari iussum fuisse. Versionem clementissimi rescripti in Hungaricum moniti exhibent, quae lecta latino suo exemplari in omnibus concordari observata est.

Quia tamen benignum idem rescriptum gubernii, id est, ut ad omnium et singulorum notitiam suo modo pervenire potuisset, publicata sit; iniungitur denuo praescripta regii rescripti publicatio, tam in sede Csík, quam etiam sede cum primis Gyergyó, ubi eo processurus supremus iudex regius curam huius publicationis habeat.

Fiunt denique dispositiones de promotione commissionis pro 26-ta ad Dánfalva et inde pro 27-a ad Gyergyó-Sz.-Miklós, ubi initium sibi commissi laboris auspicabitur commissio. Supremo iudice regio solo in commissione remanente, monstratur illi originale patentium regiarum, legiturque, ac ut visa absoluta suae Maiestatis sacratissimae intentione, hanc omni conatu pro homagiali sua fide secundet, iniungitur. Quo recedente

Continuatur postremo translatio Regulamenti militaris proxima sessione intermissa.

Csík-Somlyó 25-ta Novembris.

Laboratur denuo circa intermissam heri proiecti de Regulamento militari translationem.

Csík-Dánfalva 26-ta Novembris.

Reassumitur residua projectati pro nationali militia Regulamenti, necdum ad finem perducta translatio, continuaturque.

Gyergyó-Sz.-Miklós 27. Novembris 1763.

Initis mutuo consiliis, quae nempe ad auspicandum, promovendumque summum in erectione huius militiae limitanae servitium necessaria fore viderentur:

Conclusum est tam v. colonello et legionis commendanti a *Caratto*, respectu armatorum, quam vero supremo iudici regio b. *Paulo de Bornemissa*, ratione non militarium mandata sequentia expedienda in scriptis esse, ab ipsis tempestive populo publicanda et quidem quoad utriusque sortis incolas

1-mo. Omnibus et singulis liberis incolis Siculis sedis Gyergyó, tam armatis, quam non armatis indicendum et publi-

candum esse, quod sua sacratissima caesareo regia et apostolica Maiestas commissionem regiam pro ordinanda militia Siculorum limitanea clementissime constituerit, eandemque summa instructione munitam in has sedes Siculicas ablegaverit.

2-do. Commissionem hanc regiam e sequentibus constare membris, nimirum comite de *Lázár* (tit.) comite de *Bethlen* (tit.), barone de *Siskovics* (tit.). Cui commissioni pro actuario adiunctus est *Stephanus ab Halmágyi* guberniali secretario. Pro ordinandis vero negotiis commissariaticis eidem admotus bellicus commissarius a *Rehm*.

3-tio. Hinc caesareo regiae commissioni officiales, tam militares limitanae huius militiae, quam provinciales, consequenter omnes etiam liberi Siculi a sua Maiestate sacratissima assignati sunt, unde huic commissioni in hoc erigendae militiae negotio omne obsequium praestare tenentur universi.

4-to. Certiores omnes et singuli redduntur, quod haec caesareo regio commissio, post varios in his sedibus ortos motus, secundum altissimas acceptas ordinationes, leges et articulares principatus huius constitutiones, quae nationem Siculicam ad militiam obligant, aestate proxima inquisiverit, easdem ad thronum suae Maiestatis sacratissimae submiserit.

5-to. Sua vero Maiestas sacratissima altissimam suam resolutionem, sacra sua manu subscriptam, sub 8-va Octobris anni currentis ediderit.

6-to. Et hanc clementissimam resolutionem in forma patentium regia manu subscriptarum expeditam, hic loci in Gyergyó-Sz.-Miklós publicare, operationumque suarum initium facere constituerit.

7-mo. Omnes et singuli liberi incolae huius loci Sz.-Miklós tam armati, quam non armati die 29-na huius mensis hora 12-ma ¹⁾ antemeridiana ad quarterium hujas stabale, decenti ordine comparere debeant, visitati prius per officiales, an omnes sobrii sint? vel minus? ebris inde discedere iussis.

8-vo. Observandum erit, ut dum clementissimae ordinationes altissimo caesareae regiae et apostolicae Maiestatis nomine publicabuntur: 1-mo. Armati incolae nonnisi gladio cincti, equites vero sine equis se sistant. 2-do. Omnes et singuli tamquam humiles, fidelesque subditos decet, altissimis iussis regis humillima cum veneratione et submissione aures praebere teneatur. 3-tio. Nemini tum temporis vocem edere, aut verbum proferre licebit. 4-to. Multo minus erit licitum uni vel pluribus omnium nomine aliquid coram commissione

¹⁾ Igy, de valószínűleg tévesen 9-na helyett, mint az alábbiakból következtethető.

proferre, si quidem tempore registrationis seu conscriptionis, si quid in proprio negotio proponere quis velit, facultas loquendi eidem concedetur. 5-to. Pirobolarii hujates limitanei una cum suo officili (!) assumment hic vigilias die 29-na hora 8-va matutina et collocabunt ad sinistram vigiliae Okelianae. 6-to. Cum maxima pars incolarum huius loci armata sit, hi incolae die 29-a hora 9-na matutina in determinato loco convocabuntur; unde in aream quartierii stabalis in ordine per officiales deducantur, iisque ibi collocatis officiales sine sclopetis, locum suum ante lineas occupabunt.

9-no. In loco, ubi prius, uti dictum est, convenerint, duo milites et quidem unus equitum, alter vero peditum e mansuetioribus et prudentioribus designandi erunt, ut postquam regiae patentes publicatae, et altissima subscriptio illis commonstra (!) fuerit, ex ordinibus procedant, et per officialem quendam usque ad commissionem deducantur, copiam vidimatam benignarum potentialium expetituri, et postquam hi illam obtinuerint, omnes incolae, accepto desuper mandato, eodem ordine reducantur. Quibus iuiungendum erit, ut hanc copiam vidimatam bene conservent, insimulque significant, quorsum eandem deponere velint, quoniam haec copia integram sedem Gyergyó spectabit. Praeterea

10-mo. De non-armatis addendum, quod quamvis commissio nullam diffidentiam habeat populum non armatum sua sponte coram commissione comparitum esse, ne tamen per tardiorum forte accessionem eorum operationes commissionis morari contingat, sub consueta poena supremus iudex regius eosdem adesse iubeat, maiorem longe ab auctoritate commissionis animadversionem, si dicto audientes non fuerint, experturos.

11-mo. Viceofficiales sedis ipsimet deducunt non armatos ad locum iam determinatum, eosdemque ad audienda suprema iussa regia in ordinem redigent et illi sub publicationis tempore coram populo se sistent.

12-mo. Explicetur populo non armato, quod tametsi pars militiae regularis pro dignitate commissionis benigno suae Maiestatis iussu pro vigiliis commissioni huic regiae ordinatae sub tempore publicationis praesens sit futura, illius nihilominus praesentiam nemo, nisi renitentes et inobedientes formidandam habebunt.

13-tio. Quales publicationum benignarum potentialium secuturae sint commissionis operationes, populo peracta publicatione ad notitiam dabitur, nec impediuntur ulli, cuiuscumque demum conditionis existant, a comparando sub tempore publicationis benignarum ordinationum, dein modo a latere, et non inter liberos Siculos, locum capiant.

Quae mandata, in quantum militares et respective non militares in separato incolas, aut utriusque sortis populum concernunt, tam v. colonello a *Caratto*, quam vero supremo iudici regio b. *Paulo Bornemissza* in scriptis tempestive communicari iubentur.

Die 28-va Novembris 1763.

Accersitus in commissionem reverendus loci parochus et archidiaconus Gyergyaiensis *Josephus Siko*, qui ad arma tam assumenda, quam retinenda populum sibi concredendum laudabili in suam Maiestatem zelo persvasit, plurimumque in erectione huius militiae praestitisse refertur, laudatoque eius in suprema iussa caesareo regia altissimamque intentionem promovendam fideli studio, ut in futurum etiam bene coeptis insistat, clerumque sibi subordinatum ad idem faciendum stimulet, commendatur.

Legitur porro coram eodem originale altissimarum patentium litterarum, ut de clementissima suae Maiestatis sacratissimae voluntate uberius informatus, nova inde ad retinendum in obsequio, et ad assummenda arma per movendum populum haurire queat argumenta, suo etiam clero proxime advocando communicanda.

Quo discedente continuatur denuo translatio proiecti de *Regulamento militari* toties memorati, finisque eidem imponitur.

Die 29-na in Gyergyó-Sz.-Miklós.

Adductis in aream quartirii stabalis decenti ordine incolis Gyergyó-Sz.-Miklósiensibus ac inter duas militum, a dextra quidem centuriae Okelianae, a sinistra vero Pyrobolariorum limitaneae huius militiae alas constitutis: prodit commissio regia in medium, comitantibus illam pluribus officialibus militaribus, loci parochus et supremo iudice regio, atque inter duo tormenta et praescriptas militum alas coram populo consistens, sequentia ad populum verba praemittit: Qualiter videlicet sua Maiestas sacratissima maternam curam suam et attentionem praeferenter ad charum sibi et haereditarium hunc Transylvaniae principatum convertendo, ad varia, quibus hucusque conflictabatur incommoda, quantum humanitas possibile obvianda, militiam nationalem, seu limitaneam erigere et in hoc fine commissarios suos regios hic praesentes nominare, hisque erectionem militiae istius non tantum committere, verum editis clementissimis regiis litteris patentibus, sacra sua manu subscriptis et regio etiam sigillo munitis,

tam obligationes militum limitaneorum, quam vero commoda et emolumenta eidem militiae ex summa sua clementia benigne indulta, unicuique ob oculos ponere et omnes ac singulos liberos Siculos ad avitum militaris gloriae splendorem excitare dignata est. Prout haec omnia ex ipsa regiarum patentium litterarum in Hungaricum translata copia, originaliumque productione uberius intellecturi erunt universi. Cuius tenorem, secundum pridie auditas commissionis ordinationes, ut homagiali, qua tenentur, reverentia, summoque silentio et veneratione auribus excipiant, supremas in terris principis Maestas exigit.

Legitur tandem copia atefatarum litterarum patentium in Hungaricum translata, earumque nonnullis punctis ad captum plebis uberius interpretatis; finita demum lectione originale eorum ipsa adeo sacrae manus regiae subscriptio universis ostenditur.

Quibus prae habitis veniunt proprio et reliquorum nomine nobilis *Andreas Kőló* corporalis, primipili item *Josephus et Franciscus Pongrácz*, ambo pariter corporales, autenticasque, tam in latino, quam vero in Hungarico atefatarum patentium copias sibi consignari, decenti veneratione supplicant, quibus utrumque conceditur. Clauditur ultimo novo ad populum sermone huius publicationis actus, tenore cuius repetita mentione clementissimorum rescriptorum per regium gubernium publicari iussorum, modo item prolectarum altissimarum patentium regiarum, non iam amplius in arbitrio liberorum Siculorum situm esse, utrum militiam sua sponte sequi velit, aut minus; quam enim militandi obligationem antiqua belligerandi consuetudo imo leges ipsae, tot seculorum usu roboratae, ab ipsis sub gravissima etiam poena exigunt, et quam sub electiciis nationalibus principibus sua sponte praestiterunt. Quidni ac clementissima haere ditariae principis iussa, in legibus et antiquis consuetudinibus, constitutionibusque diaetaliter conditis fundata, qui non concurrerent trahi, poenaeque legali ad repetendum aliquandiu intermissum militandi statum compelli debeant.

Insignia quidem illa beneficia et emolumenta, quibus sua Maestas sacratissima liberorum Siculorum statum priori reddidit longe meliorem, omnes et singulos ad sponte parendum iure optimo invitant, nec dubitat commissio, ea et fidelitate et ratione liberum populum Siculicum pollere, ut bonum a malo discernere possit, adeoque militarem hanc obligationem omni promptitudine et alacritate subituri et repetituri, legibusque militaribus prompte parituri ac per hoc novam regiae clementiae in suam nationem accessionem in dies provocaturi sint. Quod si nihilominus praeter omnem expectationem da-

rentur forte nonnulli, qui aut populum iniquis consiliis a recto proposito seducere, aut se altissimis ordinationibus opponere non formidaret, commissio contrariis similium quaestionibus, aut infundatis excusationibus, in suis se operationibus turbari haud patietur, verum non attentis legum solennitatibus, summarissimo processu contra tales agere ac poenam a legibus dictatam desumere haud intermitteret. Quod si ergo leges patriae ad armilustria sine legali causa non comparentibus poenam mortis statuunt: quanto maiori poena digni tales forent, qui se a statu militare, ad quem nati sunt et ad quem omni iure obligantur, simpliciter resilire conarentur ab omnibus et singulis perspicui potest. Ne ergo quispiam se suamque domum certissimo periculo exponat, attributamque a sua Maiestate sacratissima commissioni hinc regiae activitatem experiatur, universos et singulos moneri. Caeterum notum singulis reddetur, quando ad conscriptionem, seu potius personarum, fundorumque consuetam sub etiam nationalibus principibus registrationem se sistere debeant, dum omnes et singuli sub poena legali comparere obligabuntur; qua peracta, formatisque centuriis, subofficiales omnes determinato sibi stipendio gavisuri erunt.

His absolutis, eodem quo venerant ordine, in summo silentio recedunt.

Die 30-ma Novembris 1763.

In possessione Tekerő-Patak.

Transeunte regia commissione in praememoratum pagum *Tekerőpatak*, tam huius, quam vero vicinae possessionis *Kilyénfalva* incolae ad domum quartierialem, eodem, quo in *Sz.-Miklós*, modo et ordine in praesentiam commissionis deducuntur; propositio praemittitur, translata altissimarum patentalium in Hungaricum copia praelegitur, originale et sacrae manus regiae subscriptio populo monstratur, copia Hungarica simplex petentibus conceditur, iisque, quae in *Sz. Miklós* dicta sunt repetitis, pari silentio populus tam armatus, quam non armatus, ordine priori reducitur.

Veniunt in praesentiam commissionis regiae universi parochi, seu plebani ecclesiarum catholicarum in sede Siculicali Gyergyó existentium, deducendo illos archidiacono et parocho hujate *Sz.-Miklósiensi*, coram quibus positiva suae Maiestatis sacratissimae, de erigenda militia limitanea voluntas declaratur, originale altissimarum patentalium praelegitur, sacrae manus regiae subscriptio et regii sigilli impressio monstratur; ultimo denique adhortantur universi et singuli, ut clementissimam intentionem regiam, promanaturumque ex hoc militari statu decorem et felicitatem nationis Siculicae, publicam-

que securitatem et felicitatem salutaribus consiliis secundare et promovere conentur. Qui se ex summo, qua in clementissima iussa ducuntur studio praestituros esse declarant.

Die 1-ma Decembris 1763. in Csomafalva.

Comparente in domo ordinarii notarii *Stephani Balo* regia commissione, adducuntur incolae tam militares ex eadem *Csomafalva*, possessionibus item *Ujfalv* et *Allfalv*, eodem quo in Sz.-Miklós ordine, illisque inter duas centuriae Okelianae alas constitutis, commissioneque in medium prodeunte, allocutio ad utriusque sortis populum praemittitur, copia Hungarica clementissimarum patentium regiarum praelegitur, originale in latino monstratur, copia simplex ad describendum petentibus conceditur; ultimo denique adhortatis singulis depromptis e legibus et benignis ordinationibus caesareo regis argumentis ad arma sponte assumenda, propositaque renitentibus poena, ordine consueto, nemineque vel sussuros edente recedunt.

Die 2-da Decembris in Szárhegy.

Convocatis in possessionem *Szárhegy*, eiusdem, ut et pagi *Gyitró* ¹⁾ incolis, militaribusque aequae, iisdemque in domo quarriorum inter binas Hussaronum alas coram commissione constitutis, publicatio altissimarum patentium praemissa allocutione modo priori peragitur, simplex copia ad describendum petentibus datur, actusque publicationis huius seria adhortatione concluditur, populusque utriusque sortis ordine priori, in summo silentio reducitur.

Die 3-tia Decembris in Sz.-Miklós.

Si quidem incolae possessionis *Remete* reliquis se duriores in acceptandis armis praebuerint, paucioresque eorum statum militare amplexi sint, ut antequam coram commissione isthac regia se sistant, a supremo iudice regio, caeterisque sedis officialibus, de altissima intentione caesareo regia informantur, publicatioque per gubernium praemissi clementissimi rescripti denuo coram illis peragatur, in hunc locum Sz.-Miklós comparere iidem iubentur; praemissisque per praememoratos sedis officiales et publicatione clementissimi rescripti et uberiori de suprema voluntate regia informatione, deducuntur tandem in aream huiusmodi quartieri stabilis; prodeunteque commissione regia, praemissaque ut prius allocutione, lecta

¹⁾ T. i. *Ditro*, a mit a nép ma is mond *Gyitró*-nak.

tandem copia altissimarum patentium literarum, demonstrata sacrae manus regiae subscriptione, concessa desiderantibus ad describendum simplici alte memoratarum patentium copia, severa ultimo oratione actus publicationis huius concluditur, gratia regia dictis audientibus pollicetur, severissima vero et legalis poena renitentibus denuntiatur; dimissisque ordine consueto et sub silentio illis publicationi clementissimarum patentium in universa hac sede finis imponitur.

Refertur denique ad commissionem incolam quendam et notarium ex ordine primipilari Szárhegyiensem, nomine *Franciscum Ambrus*, populum a suscipiendis armis retrahere intendisse, dicendo ad populum: hanc etiam commissionem, ut reliquos, discessuram, remque limitanae nationalis huius militiae in statu quo permansuram fore.

Nunciatur proinde illi, ut cum sua Maiestas sacratissima commissioni attribuit facultatem terminum respistentiae brevioris, vel longioris, pro ratione necessitatis huic aut illi praescribendi, poenamque legalem non observatis legum solennitatibus summarissimo processu infligendi, huic eidem tamquam supremae ordinationis praevaricatori, diei crastinae horam 3-tiam pomeridianam indicit, ut ille in armis a capitulo expetendis et assumendis coram commissione regia se sistere teneatur, gravissimam poenam legalem casu in contrario experturus.

Die 4-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Comparet ad praescriptum commissionis notarius Szárhegyiensis *Franciscus Ambrus*, armis militaribus indutus, seque iam militem futurum, prioremque reatum, sincero statum militarem promovendi studio emendaturum pollicetur, cui venia datur, donatusque et admonitus ad sua remittitur.

Peracta vero, ut superius clementissimarum patentium publicatione, ut conscriptio militaris die crastina initium sumat, concluditur, dispositionesque eatenus fieri iubentur:

1-mo. Ut omnes et singuli unius sessionis nobiles in *Gyergyó-Sz.-Miklós* et *Tekerőpatak* residentes non armati coram commissione die crastina se sistant, Sz.-Miklósienses nominanter hora 10-a matutina compareant, Tekerőpatakienses vero ita parati sint, ut hora 3-tia pomeridiana advenire queant; de quo, qua videlicet hora adesse debeant, circa meridiem mandata obtenturi.

2-do. Universi et singuli, qui coram commissione regia comparebunt, suam, filiorumque suorum aetatem, quotum nempe aetatis annum agant, sincere referre noverint, quibus

pero sua vel filiorum aetas pro certo non constaret, e libris baptismatibus, prae manibus parochorum habitis, exquiri curent, tales enim, qui false relaturi essent, desuperque convincerentur, promeritam poenam subituri erunt; quodsi vero forte libri baptismales gratis illis non aperirentur, ad commissionem referant.

3-tio. Quemadmodum iam praevis illis notum redditum fuerat, uniuscuiusque querelas proprias coram commissione tempore conscriptionis exponi posse: ita illas exauditura erit commissio, dummodo processuales in scriptis, reliquos vero minutiores verbis commissioni insinuent.

Die 5-ta Decembris in Gyergyó-Sz.-Miklós.

Praesentibus excellentissimis et illustrissimis b. *Joanne de Lázár*, c. *Nicolao de Bethlen*, b. *Jos. de Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*, nec non commissario bellico de *Rem*, supremo iudice regio b. *Bornemissza*, v. colonello a *Caratto*.

Fit initium conscriptionis ab incolis *Gyergyó-Sz.-Miklósien-sibus*, proceditque, quoad reliquos, absque omni difficultate, praeterquam quod octo non armati unius sessionis nobiles, partim assessoratu sedis, quem hactenus gesserunt, partim obequitator tricesimalis, servitio camerali, quod bina servitia uno eodemque tempore subire praestareque non possent, se ab hac conscriptione excusaverint.

Quibus respondente commissione, nominem adsectorum, aut obequitatorem tricesimalem, per conscriptionem hanc militarem, assumptionemque armorum a priori obligatione, quamdiu illa ex indulgentia suae Maiestatis sacratissimae functuri erunt, abstrahi, verum cum leges ipsae, cumprimis vero benignae ordinationes regiae, nulli unius sessionis nobilium Siculorum exemptionem a militia hac nationali concedunt. arma ab illis quoque recipienda gestandaque esse; in reliquo officium servitiumque suum continuaturis, et nonnisi postquam finem illi imposuerint, militare servitium subituris.

Quo responso contenti in conspectu commissionis arma recipiunt.

Gyergyó-Sz.-Miklós 6-ta Decembris.

Cum hodie festo, videlicet sancto Nicolao dicato, universi huius loci incolae devotionibus ex antiqua consuetudine dediti sint, intermissa incolarum huiusmodi conscriptione, *Tekerőpatakienses* conscribuntur, armaque non habentibus distribuntur.

Gyergyó-Sz.-Miklós diebus 7-ma, 8-va et 9-na Decembris.

C. Reassumitur, constinuat, absolviturque conscriptio Gyergyó-Sz.-Miklósiensium, cantorum quoque altero noto Siculo arma acceptante, altero vero *Joanne Kovács* ex eo, quod ex comitatu Krasznensi originem ducat, ab hac obligatione absoluto.

Gyergyó-Sz.-Miklós 10-ma Decembris 1763.

Inchoatur hodie conscriptio incolarum *Remeteiensium*, quorum plurimi arma antea deposuerant, praemissisque in conspectum commissionis pagi iudice et notario, eorum medio veniam facti sui implorant, obtinentque et 2-do supplicant, ut resistantiae contributionis anni superioris militaris illis condonetur.

Quod commissio, quoad arma deponentes, vel non acceptantes in sua potestate haud esse situm, ac ideo suae Maiestati sacratissimae se relaturam esse reposuit, eius clementissimam resolutionem super inde acceptatura.

Tandem conscribuntur omnes et singuli non armati, armaque inter illos dividuntur.

Legitur ultimo decretum regium 25-ta Novembris a. c. emanatum, quo intimatur commissariis regiis, sacratissimam suam Maiestatem, postquam sedis Siculicalis Csík notarius *Emericus Lázár*, ne propter factum ad eandem recursum molesti quidpiam ipsi inferatur, securitate provideri petiisset, gubernium regium ipsamque commissionem audiendos esse clementer invenisse, ut de eo an? et quid considerabile contra illum ex peractis iam inquisitionibus prodisset, demissam quantocyus submitterent informationem.

Conclusum. In sedem Csík brevi profectura commissio altéfato mandato regio satisfacere non intermittet.

Gyergyó-Sz.-Miklós 11-a Decembris.

Ut conscriptio tanto celerius absolvi possit, concluditur, eandem per bellicum commissarium de *Rehm* et capitaneum de *Magdeburg* separatam continuandam esse, adeoque armati *Remeteienses* per hunc, *Szárhegyienses* vero non armati incolae per illum conscribuntur, armis quoque inter illos, qui hactenus non habuerunt, distributis.

Die 12-a Decembris ibidem.

Continuatur conscriptio armatorum *Szárhegyiensium* et incolarum *Düroiensium*, armaque inter non habentes dividuntur.

Die 13-a Decembris Gy.-Sz.-Miklós.

Cum hac die nundin aeanniversariae in Sz.-Miklós celebrantur, ne ab illis incolae sedis huius ad quas comparare soliti sunt, avocentur, neve computationibus eadem occasione deditis contra reverentiam quidpiam committant, conscriptionis continuatio in sequentem diem transfertur.

Die 14-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis c. de *Lázár*, c. de *Bethlen*, b. de *Siskovics*, actuario ab *Halmágyi*, nec non belli commissario a *Rehm*, v. colonellis item a *Carato* et *Ernst* aliisque officialibus militaribus.

Incolae *Alfálvenses* et *Killyénfalvenses* priori modo conscribuntur, armaque distribuuntur.

Die 15-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Procedit conscriptio militaris quoad incolae *Ujfalvenses* et *Csomafalvenses*, armaque inter non habentes dividuntur.

Siquidem vero conscriptionis opus ad finem iam vergat, terminus consecrandorum vexillorum pro 18-va currentis mensis praefigitur, qui actus solemniss ut decenti ordine perfici queant, sequentes hunc in finem concluduntur dispositiones:

1-mo. Die, qui hunc actum praecedat, incolae pagi *Remete* in pagum *Szárhegy*, pariter incolae pagi *Ditró* in pagum *Sz.-Miklós*, denique incolae pagi *Csomafalva* in pagum *Ujfalva* se conferunt, ibique noctem agunt, reliquis interea in suis pagis permanentibus.

2-do. Die insequenti praefixo centuriae singulae ex pagis supradictis sequenti modo procedunt et quidem ita, ut paululum ante nonam horam circa lineas penes templum Armenorum in Szt. Miklós delineatas compareant, ibique consistant, ipsimet officiales centurias suas, lineatim compositas, deducunt, singulosque homines commonefacient, ut postquam lineatim constiterunt, bene observent, quinam ab utroque latere, itidem quinam ante et post illos consistant, ut eundem semper ordinem eo facilius servare possint.

3-tio. Contra iniuriam aëris tot vestibibus se munire possunt ac libuerit; supra tunicas vero, zeke vocatas, nemini aliam vestem induere licebit.

4-to. Supra lineas in loco supra nominato defixas, centuria supremi vigiliarum magistri alam dextram, centuria capitanei *Winler* (!) alam sinistram constituit, centuria vero capitanei

Krunbein (!) a dextra, et centuria capitanei *Pfleger* a sinistra in medio consistent.

5-to. Singulis centuriis notificandum erit, quod liberi incolae ad consecrationem vexillorum, publicationem articulorum militarium et depositionem iuramenti ad vexilla et articulorum militarium comparebunt, quam ob causam

6-to. Nemo, sub poena carceris et catenarum cremato se inebriari, aut quocumque modo ebrius comparere audeat.

7-mo. Cum omnes sub armis constitutierunt, durante publicatione articulorum militarium porro, nec ante, nec post depositionem iuramenti, nemini unicum verbum, nec ullam vocem sub gravissima poena corporis afflictiva, proferre licet; quicumque vero vocem suspectam, suo, aut aliorum nomine ibi edere audebit, poena capitali afficietur.

8-vo. Jam illi incolae, qui armis instructi sunt, quantum fieri potest, ita tamen ne taedium concipiant, in sequenti exercitio instruendi erunt, nimirum quomodo arma ad depositionem iuramenti vibranda, itidem quomodo arma praesentanda, ad pedem deponenda, iterum praesentanda, inde ad humerum assummenda, denique qua ratione in terram deponenda, at inde iterum assummenda sint.

9-no. Singuli liberi incolae, sive hucusque armati fuerint, sive arma nunc acceperint, nec non illi, quibus arma distribui non potuerunt, in ordine praescripto supra lineas defixas comparare debebunt.

10-mo. Die ante consecrationem vexillorum secunda, singulis centuriis dies consecrationi dicatus indicetur, ut se secundum mandata componere possint.

11-mo. Die, qui consecrationem praecedit, omnes Pyrobolarii militaribus vestibus instructi ad Szt.-Miklós se conferant, ibidemque noctem agant.

Die vero consecrationi praefixo hora octava matutina unus officialis cum ante dictis Pyrobolariis in quartierio huius loci stabali convenient, quibus 60 armati centuriae Winterianae iunguntur, hi nova vexilla comitabuntur. Cum vero vexilla nova comitantes, ea in templum Armenorum deducent, Pyrobolarii vigilias necessarias ad ianuas templi constituuntur, reliqua vero armata vexillorum comitiva, circa templum consistit, ut ad decantationem Gloria, Evangelium, et Te Deum, arma explodant. Huic praesidio vexillorum separatae circa templum lineae defixae sunt.

16-ta Decembris Sz.-Miklós.

Hussaronum, seu equitum nationalium in hac sede militiae conscriptio absolvitur, finisque huic rei imponitur.

17-ma. Decembris 1763.

Cum sub praevio modo peracta militari conscriptione, ex ipsorum et incolarum relationibus informaretur, imo propriis etiam oculis intueretur commissio, incolas Siculos eum in modum indies multiplicari, ut sessiones ipsorum integrae a potiori in 4, 6, 8, 10 et nonnullibi in plures etiam partes subdividi, aut vero a totidem patribus familias inhabitari debuerint, debeantque, et hinc fundi perpetuis mutationibus obnoxii pro fundamento obeundi militaris servitii assummi non possint, personis ad servitia militaria idoneis servitia militaria imponenda esse existimavit. Observavit praeterea commissio jobbaganium filios, erutis in matrimonium liberorum Siculorum filiabus, particulisque fundorum liberorum iure matrimonii adeptis, ad arma recipienda, statumque liberum plus justo adspirare. Ne itaque per hoc dominis terrestribus iniuria praeterea et aequum inferatur, neve iniquis quorumcumque consiliis incolarum animi ab hoc militari statu forte abalienentur, sequentem ordinationem per militares officiales in pagis publicandam esse iussit :

Datur ad notitiam omnium, quos praesens negotium tangeret, quod omnes illi inclytae sedis Gyergyó nobiles unius sessionis et liberi Siculi, quicumque in peracta nunc conscriptione militare adscripti sunt, sive obvenerunt illis arma, sive non, iuxta tamen sacratissimae et apostolicae suae Maiestatis reginae nostrae clementissimas ordinationes, patriaeque huius nobilissimae leges, homines facti sunt militares, potestatique subsunt militari. Quin omnes quicumque viribus eatenus valent servitium regum ordine ad se devolvendum praestare tenentur. Cuius intuitu ea supremis omnium centuriarum officialibus potestas data est, ut ex incolis ad quamlibet centuriam destinatis ad numerum peditibus quidem 250, equitibus autem 186 iis, qui maxime ad hoc idonei sunt, sive ex eadem, sive reparata familia, et sive plures, sive pauciores ex eadem domo reperiantur, arma pro arbitrio suo distribuunt ; reliqui autem maneant, ut supernumerarii, eo quidem fine, ut si quando aliquis e 250, et respective 186 personis apud singulas centurias armatis deficeret, tunc uni e supernumerariis, qui maxime item idoneus erit, arma illius tradantur, etiam si ex eius familia plures paucioresque forent armati ; hoc tamen probe intellecto, quod

supernumerarii etiam ad hoc idonei servitia regia ad ipsos devenientia, cum armis armati alicuius, secundum dispositiones supremorum officialium, in ordine suo praestare tenentur. Ast hic invigilabunt officiales, ut dum centuriae cum singulis 250 capitibus contrahendae venirent, tunc si inter eos, qui ad unam eandemque domum conscripti sunt, duo vel tres armati deprehenderentur, parte illorum ad procurandam oeconomiam domi relicta in locum horum supernumerarios disponent.

Attentioni perinde supremorum officialium eorundem permisum est, ut succrescentibus pueris eosdem vel in statum supernumerarium, vel pro ratione aetatis viriumque illorum etiam inter 250, vel 186 armatos collocent. Sequitur ex his omnibus omnes nobiles unius sessionis et liberos Siculos incolas in quatuor classes dividi. In primam classem assummentur apud singulas centurias illi 250 pedites, et 186 equites, quibus arma distribuuntur, penesque illos reperientur, et hi appellantur *Armati*. In secunda classe erunt illi, qui ad praestanda equidem servitia habiles adhuc sunt, atque adeo servitia regia ad ipsos devolvenda suo in ordine praestare tenebuntur, arma nilominus illis non obtigerunt; qua propter, quia numerum excedunt, *Supernumerarii* vocantur. Tertiae classis sunt ii, qui nondum eam aetatem viresque attigerunt, ut vel inter Supernumerarios, vel Armatos etiam recenseri possent et hi vocantur *Succedentes*. In quarta classe erunt, quibus senilis illorum, aut alias invalidus status et conditio non permittit servitio regio adesse, quique eapropter *Inhabiles* dicuntur.

Et quia nonnulli liberi Siculi moderna huius conscriptionis occasione comparere non potuerunt, hi quoque supremis officialibus militaribus eo fine traditi sunt, ut omnes liberos Siculos, quicumque e moderna conscriptione militari emanerunt, in posterum quoque conscribant, et quemlibet in suam classem secundum aetatem, viresque et statum ipsorum referant; illos autem, qui occasione consecrationis vexillorum signorumque militarium eo, quod praesentes esse non potuerint, sacramentum pro iis et articulis militaribus deponere nequivissent, deinceps iuramento ad eadem vexilla signaque et articulos militares obstringant.

Denique si quis seu verorum, seu dubiorum jobbagionum militiam hanc limitaneam amplecti cuperet, talem supremi officiales tamdiu donec plenam libertatem sua fore non stabiliverit, inter liberos Siculos militares recipere non possint.

Demum si cum tempore talis inter equites adscriptus alter unusve reperiretur, qui citra abalienationem, aut saltem deteriorationem matrimonii sui equum sibi, aliosque apparatus equestres procurare nequiret, ille cum consensu commendand-

tium legionum in militiam pedestrem transponatur, ex adverso si e succedentibus modernis numerus equitum determinatus superari cum tempore non posset, tunc pari consensione commendantium regiminum e succedentibus militiae pedestris idoneis ad hoc reperiendis numerus equestrium superari valebit.

Quibus hoc modo constitutis id ad extremum omnibus notum esto, quod si quicumque tandem huic militum taliter factae erectioni et ordinationi sese aut per clandestina consilia et suggestiones, aut apertas oppositiones et renitentias adversum praebuerit, aut ab ea resilierit, talis deprehensus et convictus poenam capitis et si quocumque modo evaserit, amissionem bonorum, irremissibiliter incurret.¹⁾

Die 18-va Decembris Gy.-Sz.-Miklós.

Absoluta deo iuvante militari conscriptione incolarum huius sedis Siculicalis Gyergyó, supererat, ut vexillorum quoque consecratio, militarium articularum publicatio, iuramenti denique depositio, consueto modo peragantur.

Quae ut decenti debitoque ordine ad optatum finem perducantur, factis praevis dispositiobus, quatuor peditum et una equitum nationalis huius militiae Siculicae centuriae hodie mane adesse iubentur; iisque ad ecclesiam Armenorum ex eo, quod circumferentia parochialis ecclesiae arcta nimium angustaque fuerit, in patenti campo ordine decenti constitutis, utrumque eorum latus cohors Okellianae legionis aequaliter divisa cingebat, mox centuria equestris Siculicae huius militiae bifariam pariter distributa ab utroque latere adijungebatur, claudentibus ambos ordinem alas commendantis legionis equestris Transylvanico Kálnokianae, duobus vero tormentis ad frontem utriusque lateris pedestris militiae Siculicae dispositis.

Assummunt deinde duo pedestris ordinis vexilla, quae interim in stabali quartierio huius asservabantur, duo sub-

¹⁾ Egy szabadon álló, ide illesztett papírlapon ez a pont magyarul is szövegezve van, nyilván kihirdetés céljából, a következőképen:

A'mellyek e'szerint lévén rendeltetve, tudokra legyen végezetre mindeneknek, hogy akárki legyen is az, a ki a katonák illy módon lett felállítására és rendeltetésének, akár titkos tanácskozásokkal és sugallásokkal, akár nyilvánosságos maga ellenébe tételével és vonakodásával magát ellenkezőnek mutatná, avagy azok mellől elállana, az olyan rajta éretvén és erről nyilvánosságoson meggyőztetvén, feje, avagy ha maga akarmi módon előbb állana is, jószágának elvesztésén marad, minden kifogás és engedelem nélkül.

officiales Siculi, comitantibus illa duobus e proximo corporalibus et post nationalis huius militiae Pyrobolaris, qui ad valvas templi consistunt. Procedunt tandem commissarii regii in conspectu ordinum militiae praevio modo dispositae, comitata illos non exigua sequentium turba, quibus in templum ingressis, vexilla quoque per eos, qui huiusque duxerant, sub-officiales introducta mensae coram maiori altarum eum in finem adparatae imponuntur, officialibus tandem nationalis huius militiae ad utrumque altaris cornu ordine decenti, vexilliferis vero proxime ad vexilla constitutis, fit initium sacrorum, missaeque sacrosanctum sacrificium, sub consueta Pyrabolariorum mediocriter exercitorum, tormentorum item fragoribus absolvitur. Vexilla denique per admodum reverendum canonicum et dioecesis huius archidiaconum *Josephum Sikó* (cui potestas illa per excellentissimum et reverendissimum episcopum Transylvanensem data est) consueta solennitate consecrantur. Vexilliferis eadem assummentibus atque per (!) regis commissariis aliisque non exigua multitudine comitata in campumque educta, mensae aliae coram ordinibus militiae instructae imponentibus. Qui his per pontificantem canonicum in nomine sacrosanctae trinitatis prius, a regis deinde commissariis, aliosque distinctioris gradus viros, supremosque item et subalternos tam militares, quam sedis officiales, sub variis lemmatibus ad tenorem Regulamenti imprimuntur. Eademque in medium ordinum deducta, tamquam a sua Maiestate sacratissima in reale et visibile signum suae in ipsos et fidelitatem ipsorum perpetuam locatae fiducia fortitudini ipsorum tuenda tradique iussa, cum solida fidelitatis adhortatione, militiae huic Siculicae a commissione consignantur.

Dein vero contracta in orbem bono satis ordine, universa pedestri militia nationali Siculica, equitibusque tam Siculis, quam commendantis Kalnokianis, ut et phalange legionis Okelianae orbem hunc circumfundentibus, praememoratus primum archidiaconus eleganti sermone summam sacratissimae et apostolicae Maiestatis is nationem Siculicam clementiam depredicat, naturam vexillorum eorumque defendendi, ut et iuramento firmandam obligationem explicat, universosque et singulos ad fidelitatem augustae debitam cohortatur.

Leguntur tandem articuli militares clara et elevata voce, formulaeque iuramenti perlecta, consvetum militare iuramentum prompta et sonora voce universi deponunt.

Concluditur ultimo actus hic sollemnis gravi et concinna commissionis oratione, naturam iuramenti non solum praesentes, verum et absentes obliganti explicante, maternae in nationem Siculicam pietatis et clementiae argumenta concele-

brante, atque omnes ad perennem fidelitatem et avitam maiorum fortitudinem stimulante.

Quibus absolutis, militum singuli priora sua loca repetunt; commissarii vero regii in ecclesiam revertuntur, in qua Hymno Ambrosiano inter consvetas sclopetorum tormentorumque, ut prius, boatu decantato, sacrosanctum tandem venerabile cantoribus, et universo sedis huius clero praecedentibus, commissariisque regiis et aliis sequentibus, in conspectum totius militiae sub umbella educitur, sacraque benedictione neo erectae huic militiae Siculicae impertita, decenti iterum ordine ac religiosa pietate in templum reducitur, vexillis priori solennitate per vexilliferos relatis et militia centuriatim recedente.

Die 19-na Decembris 1763 in Gyergyó-Sz.-Miklós.

Assummuntur instantiae, querelas, a potiori militum limitaneorum in se complectentes, frequenti numero commissioni exhibitae, quarum nonnullae complanantur, personales iniuriae inter milites et milites ad officiales eorum, processuales vero in causis realibus ad forum continui sedis iudicii remittuntur, earumque revisio officialibus sedis intimatur, aliae vero partibus adversis pro informatione communicatur.

Die 20-ma Decembris in Sz.-Miklós.

Continuatur revisio instantiarum modo priori.

Die 21-a Decembris ibidem.

Incolae huius sedis Gyergyó, qui vel lignationis, vel panem trituratione quaerendi gratia, aut alia ratione absentes die 18-va praesentis, occasione consecrationis vexillorum ad iuramentum praestandum comparare non poterant, editis eatenus praevis ordinationibus ex variis pagis convocantur, atque iis in aream domus quarterialis congregatis, interque duas Okelianae centuriae alas, commendatisque legionis equestris Kálnokianae, ac bina tormenta coram commissione constitutis, vexilla quoque praesentantur, natura vexillorum, obligationes erga illa, ut et fidelitas augustissimae principi debita nomine commissionis proponuntur, articuli militares praeleguntur, consuetumque militari iuramentum coram illis sponte recitantibus praeleguntur. Tandem iuramenti illos omnes obligantis vinculum explicatur, ultimo demum ad perennem fidelitatem, et maiorum suorum militarem gloriam assequendam

annuati, decentique ordine in templum deducti coram sacrosancto altaris sacramento, ab archidiacono benedicuntur ac ad sua remittuntur.

Diebus 22., 23. et 24-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Instantiae a prioribus residuae prout et submissae ad communicata memorialia informationes assumuntur, revidentur et quemadmodum antea expediuntur.

Concluditur ultimo die 26-ta in sedem Csík superiorem, pagumque *Sz. Tamás* transeundum et ibi coram congregandis utriusque status incolis altissimas patentales regias illo adhuc die modo consueto publicandas esse.

Legitur denique protocollum commissionis, prout et conceptus humillimae ad suam Maiestatem relationis, et simulac paratae erunt, medio regii gubernii suae Maiestati submitti concluduntur.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 126—151. lapjain.
A 133—151. lapig Halmágyi kezeírása.)

V.

A madéfalvi veszedelem. Felcsík szervezése.

Continuatio

Protocolli commissionis regiae in negotio erigendae in Transylvania militiae, a sua Maiestate sacratissima benigne ordinatae.

Die 26-ta Decembris 1763. Csík-Szent-Tamás.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite Joanne de Lázár, comite Nicolao de Bethlen, barone de Sisko-vics, actuario Stephano ab Halmágyi.

Legitur insinuatum regii gubernii 19-na currentis emanatum. Accludit secundarium examen *Samuelis Jákó, Josephi Kóré et Francisci Isák*, incolarum sedis Háromszék, Cibinii detentorum. E cuius serie, siquidem observasset gubernium factum, cuius captivi arguebantur, ab iisdem penitus negari, quamvis tenore documentorum et testium adversos eos productorum, momenta accusationum confirmata essent, ad maiorem adhuc factorum certitudinem et veritatem eliciendam captivos eosdem commissioni transponendos eum in finem duxit, ut in facie loci, cum testibus in exhibitis documentis contra eosdem fatentibus confrontentur, examinenturque.

Conclusum.

Seponatur interim, donec commissio in sedem Háromszék transierit, praemissum examen, confrontationemque in loco peractura.

Convocati hodie incolae possessionum *Csík-Sz.-Domokos, Szent-Tamás et Jenőfalva*, atque inter duas Okelianorum militum, propiorumque Pyrabolariorum alas, praesentibus etiam a latere nonnullis Hussaronibus, de clementissima suae Maiestatis intentione et voluntate, editisque eatenus et per

officiales publicatis altissimis iussis denuo instruuntur; facta amnestiae, quoad praeteritum, publicatio iisdem verbis iteratur, utque debita veneratione et in silentio patentium publicationem auribus excipiant iniungitur.

Leguntur postmodum clementissimae patentes, earumque lectione finita non amplius in arbitrio eorum stare, utrum militiam sequantur, aut minus, ad quam videlicet clementissima summae principis iussa, legesque patriae, sub gravissima poena universos obligarent. Terminus denique militari singulorum conscriptioni, distribuendorumque inter non habentes armorum, dies crastinus constituitur.

Die 27-ma Decembris Csík-Sz.-Tamás.

Inchoatur conscriptio incolarum praedictarum possessionum *Csík-Sz.-Tamás* et *Szt.-Domokos*, nonnullisque absentibus, ut cras conscriptioni ipsi quoque adesse non intermittant, iniungitur.

Allata relatione: incolas a potiori Siculos pagi *Csik-Madéfalva*, relictis in pago uxoribus et liberis, in silvas se recipisse; expeditur ad eos commissarius *Joannes Zöld*, per quem sequentia ipsis puncta publicari iubentur:

1-mo. Interroget, quam ob causam e pago discesserint.

2-do. Si causa discessus fuerit metus, ab illocatione in suum pagum militiae eo dispositae conceptus: nomine commissionis assecurentur iidem, quod ab illa nihil ipsis ingrati accedat.

3-tio. Quod si vero limitaneam hanc militiam Siculicam evitandi et subterfugendi fine locum habitationis reliquisset: admoneat illos, ut intra 24 horarum spatium redeant et domos suas repetant; ab hoc enim militari statu, se nullo modo subtrahere possunt.

4-to. Hac admonitione non succedente, notum ipsis porro reddat: uxores, liberosque eorum, retentis solis filiis, expulsum et ad suos maritos directum iri, nihil secum e rebus suis abduc-turas.

5-to. Si nec modo praemisso intra aliarum 24 horarum spatium ad sua redirent, domus eorum desolabuntur, haereditates vero eorum aut remansis, aut redituris tradentur, ipsi vero seu separatim, seu simul deprehensi intercipientur, poenaque promerita afficientur.

Legitur benignum decretum aulicum nomine suae Maiestatis sacratissimae regis commissariis intimatum, dieque 15-ta mensis currentis emanatum, vigore cuius clementer ordinat sua Maiestas, ut haec commissio suas in negotio huius militiae limitaneae, ad suam Maiestatem faciendas relationes, regio

gubernio Transylvanico semper exhibeat, et ab eodem adiectis, quae occurrerent, reflexionibus, in iisdem originalibus indiate submittendas.

Die 28-va Decembris Szt.-Tamás.

Conscribuntur hodie, qui se heri a conscriptione incolae possessionum *Szt.-Tamás* et *Szt.-Domokos* absentaverunt, incolae item possessionis *Jenőfalva*, necnon Hussarones, trium praemissarum possessionum inhabitatores.

Si quidem vero novi nuncii advenissent, incolas non solum ex possessione *Madéfalva*, verum *Madaras*, *Rákos*, aliisque compluribus, se ad silvas recipisse: sequentia puncta in universa sede publicanda esse existimavit commissio:

1-mo. Nemo ullum incolarum ex possessionibus *Madéfalva*, *Madaras*, aliisque in silvas sese recipientium in suam domum admittat, neve illis victum alimentaue praebere, aut in silvas subministrare ausint, secus poena illa, qua in silvas condentes, mandatisque regiis non obtemperantes, idest amissione capitis et bonorum afficiuntur.

2-do. Qui vero ex profugis illis patrem familias intercepturus erit, et ad commissionem adduxerit, unius aurei remunerationem obtinebit.

3-tio. Iudices quoque pagorum sub gravissima poena attendant et si quem ex profugis illis in pagis suis delitescere animadverterint, illico intercipere et ad commissionem regiam, aut vero proximum officialem militarem vinctum expediant.

4-to. Imo ubicunque demum huiusmodi ad silvas secessuram et in procinctu constitutam personam animadverterint, non exspectato discessu praeveniant et incaptivare nonintermittant.

5-to. Quod si vero discedere tales contingeret, eorum pecora sine mora ad manus officialium abigant, attendantque ne quidpiam e domibus suis auferent; ipsi pretium ablatarum rerum persolutori.

Referente demum commissario *Zöld*, quod ipse praeter quatuor armatos milites limitaneos, neminem patrum familias in possessione *Madéfalva* invenerit, reliquis omnibus in silvas abeuntibus, et non nisi uxoribus eorum et liberis commissionis iussa publicare potuerit.

Conclusum est:

Substitutum v. iudicem regium *Adamum Balázs*, ad incolas in silvas profugos, cum priori mandato expediendum esse, ne sese amplius excusare possint, si quid adversi illis accadat.

Die 29-na Decembris in Csík-Dánfalva.

Siquidem neminem incolarum Madéfalvensium e silvis rediisse commissioni referatur: expeditur eo una centuria Okeliana, ut retenti profugorum filiis, uxores eorum filiasque ex pago ejiciant, et ad suos maritos dirigant, relaturas illis, quod si nec die crastina redierint, aedes quoque illorum diruantur, fundi vero et agri aliis, non habentibus distribuantur, aut vero pro filiis conservabuntur, illis, ubicunque deprehensi fuerint, tanquam mandatorum regionum non obtemperantibus, legali poena mulctatis.

Refertur porro commissioni incolas quoque oppidi Szereda eiusmodi fugam meditari, proximamque noctem, pro termino discessus constitutam esse.

Expediuntur itaque ad illos, supremus iudex, perceptor item regius *Ladislaus Sándor*, ut illos a malo proposito validis argumentis retrahere studeant, seseque ad populum in silvas conferant, illos nomine quidem proprio ad recedendum disponant, oblata dicto audientibus securitate, proposita vero renitentibus gravissima poena. Nomine vero commissionis apertis verbis interrogent: num velint altissimis regis iussis obsequi et redire? Quod si enim non redirent, pro responso habitura esset commissio, illos in renitentia perseverare velle.

Insinuato porro commissioni, quod *Josephus* ¹⁾ quoque nota incola Jenófalvensis, se a peracta militari conscriptione subduxerit, abiveritque.

Concluditur:

Mandata in pago publicanda esse: quod idem intra 8-vum non redierit, se conscribi ab officialibus passus non fuerint, armaque regia non receperit, ubicunque deprehensus incaptivetur, et in arcem Csík-Szereda, sub gravissima animadversione deducatur, poenam a lege militari dictandam subiturus.

Fertur ultimo relatio ad commissionem mulieres omnes, filiasque in silvas profugorum, inter gemitus lacrimasque e pago Madéfalva exactas, denunciatumque illis esse, quod nisi cras mariti illarum revertantur, aedes quoque destruantur. desolentur.

Die 30-ma Csík-Dánfalva.

Refert substitutus v. iudex regius *Ádámus Balázs*: se profugientes e domibus suis incolas in silvis Csík-Szépvisiensibus invenisse, magna multitudine ipsi obviam prodeuntes.

¹⁾ A tulajdonnév hiányzik.

Publicasse ibi commissionis iussa, monuisse illos omnibus argumentis ad redeundum; qui tamen se nunquam milites futuros, nec tamdiu, donec ab hac militia absolutionis securitatem adepti fuerint, se redituros esse, responderunt; minime vero putare se, ut uxores eorum expellantur, aedesque destruantur, cum potius protectionem, quam desolationem a commissione sibi polliceantur.

Interrogantes idem v. iudex regius, qui cum illo nomine populi collocutus fuerit? respondit: se vix illos intelligere potuisse, cum omnes ferme verba fecerint, et dum flagitasset, ut uni vel alteri voluntatem suam edicendam, ut magis intellegantur concederent, responderunt, se omnes loqui velle, ne tandem interpretis voluntatis populi pro auctore et antesignano deferatur, omnes enim simul sentirent et simul loqui vellent.

Exhibetur vero memoriale ab ipsis profugis ad commissionem directum, quod cum ipse v. iudex regius non recepisset, per obequitatorem sedis cum illo ibi praesentem transmissum est, tenore cuius exponunt: quod suae Maiestatis sacratissimae nunquam intentio, aut voluntas fuerit, neque est in hodiernum usque Siculos et inter hos superioris et inferioris sedis Csík incolas, nolentibus ipsis violenter addicere militiae, contra leges et frequentes iureiurando confirmata diplomata et privilegia; nec animum esse suae Maiestatis sacratissimae, ut leges libertatesque illorum violet, testantibus hoc ipsum citatis in memoriali successive emanatis ordinationibus regiis, citra quarum tenorem subaudientes, magnam partem Gyergyaiensium violenter ad militiam amplectendam coactam esse, (dicunt sub poena amissionis capitis, in praesentiam commissionis citati, arma recipere recusassent, hoc responso: si animum assummendorum armorum non habuisses, non accepisses, arma collis eorum imposita sunt) contra intentionem regiam. Significare proinde se commissioni et finaliter declarare, quod nullis commissionis consvetis comminationibus et terribus, imo nec horum in effectum deductione attentis, usque ad patibulum, se vocatos coram commissione comparare velle, non ex ea ratione, ac si officialibus suae Maiestatis obsequi nollent, verum ne vim pati cogantur, contra voluntatem regiam. Declarando se simul finaliter: ne adnitatur commissio, ut arma illi praeter suam voluntatem recipiant; illa enim in libero eorum arbitrio relicta facultate, prout modo relinquitur, iuxta modernam normam, nunquam assumpturi erunt. Quod si vero necessitas illis recipiendi arma nolentibus imponeretur, et etiam si adiuvantur, nunquam tamen se ab hoc obligatos haberi volunt, aut obligati erunt. Protestari vero se contra

omnes violentias, executores, gravamina, damna, vexas, aresta illegitima, quae citra voluntatem regiam perpeti cogerentur; siquidem de dato 31-a Martii 1763. iussit sua Maiestas, ut gravaminibus suis effective remedium ponatur, recursuri in futurum etiam ad suam Maiestatem, et de vexis, gravaminibusque suis conquesturi, quibus nulla praevia ad amplectendam militiam obligatio esset. Conscriptio enim militaris eo modo fuit peracta, ut nemo illorum sciverit, in quem finem vergat; mensura autem sub poena capitis omnium bonorum et 500 flor. peracta est. Quae praeterea, quod violenta fuerit, nullam vim habuerunt, habentque. Contigerunt praeterea contra voluntatem suae Maiestatis, quod patet e rescripto 8-va Octobris 1763. emanato, in quo nec vola, nec vestigium horum. Insuper de novo quoque conscriptio arte institui vult, quam illi non admiserunt, nec admittent, protestati contra illam, per quam, utpote immisceri statui militari nolunt, qui nunquam arma receperunt, nec recepturi sunt, verum contribuentes suae Maiestatis fideles perseveraturi erunt; prout et illi, qui violenter, variisque cruciatibus, idest compedibus, flinctarum gestationibus, arestis, verberibus, damnis, et innumeris aliisque terribulamentis arma assumere compulsi sunt, non secus diversis et ab officialibus limitaneis sub fide praemissis, idest contributionis remissione, gratuito sale, et quod maius, nunquam ex his locis futura educatione, et innumeris aliis pollicitationibus, quae in hodiernum usque non constant, nec vera sunt; quorum intuitu arma illa deposuerunt, nec unquam amplius assumment, velintque, prout antea, obsequentes contributioni obnoxii suae Maiestatis fideles perseverare. Unde dignetur commissio illos in hac extremitate non urgere, nec ad illos eum in finem proficisci. Praestolari vero se responsum commissionis, secus coacti erunt, recurrere ad locum, ubi gravaminibus suis mederi poterunt.

E cuius tenore cum temeritatem, seditionemque incolarum expectatione maiorem animadverteret commissio, scripto tam insolenti quidpiam respondere indignum existimavit commissio, imo necessarium esse duxit, ut una et dimidia cohortes legionis Cataphractorum Trautsmendorffianae, in vicina sede Udvarhely hybernantes, ad compescendam eorum insolentiam, prout et duae centuriae legionis Okelianae, et quatuor illis, quae in Háromszék hibernant, advocentur, de quo dispositiones fieri concluduntur.

Publicatio post haec clementissimarum patentium regiarum coram congregatis incolis Dánfalvensibus, Karczfalvensibus et militaribus, qui domui suae perseverarunt, Madarasiensibus, consueta solemnitate et seria de perseverantia in

statu militari adhortatione, peragitur. Conscriptio tandem praefata incolarum Karczfalvensium et Madarasiensium inchoatur, absolviturque.

Siquidem vero *Joannes Miklós* Karczfalvensis et *Michael Ferentz* Szent-Tamásiensis a peracta militari conscriptione se subdlexerint, in praemissis pagis publicandum decernitur, quod si intra 8-vum non redierint, se ab officialibus militaribus conscribi non patientur, armaque non receperint, intercipientur et in arcem Csík-Szereda promeritam poenam lege militari dicendam subituri deducantur.

Cum postremo nec profugorum uxores e pago Madéfalva expulsae, et ad suos maritos directae hactenus ad illos pervenire potuerint, nec supremus iudex regius redierit, destructio aedium usque ad ulterius commissionis mandatum differtur.

Superveniunt literae a supremo iudice regio *Paulo Bornemissa* ad commissionem datae, in quibus refert se, iudicibus et iuratis oppidi Csík-Szereda accersitis mandata commissionis exposuisse, illosque, ne profugorum exempla sequerentur, monuisse. Visi sunt mirari eiusmodi relationem de illis factam, nec discessum in animis illorum fuisse retulerunt, prout nec ille vel minima motionis indicia animadvertere potuit. Refert porro se cum regio perceptore pervenisse ad Delne, ut locum, quo se profugi receperunt, investigare queat; sed cum neque ibi quidpiam certi audire potuerit, ad investigandum illorum locum fides homines expeditisse, quorum relatione accepta, se ad illos collaturus, reiue gestae seriem ad commissionem relaturus erit.

Conscriptio militaris incolarum huius loci peragitur, et cum *Clemens Fülep*, *Joannes* item et *Stephanus Gergely* se huic conscriptioni subdlexerint, illi quoque modo aliorum intra octiduum citari et si non redirent, armaqua non reciperent, incaptivari et in arcem Csík-Szereda deduci, iubentur.

Assummuntur tandem instantiae a variis commissioni porrectae, ad easque, prout in Gyergyó-Szt.-Miklós, pro ratione materiarum resolvitur, inter quas ad memoriale incolarum Csík-Dánfalvensium, pro collatione nundinarum et forarum hebdomadaliū, ex ea ratione suplicantium, quod a Gyergyó-Szt.-Miklós inde usque ad Szereda nullae nundinae, aut fora hebdomadalia celebrantur, magnoque suorum incommodo res venales seu deferre, seu emere necessitarentur:

Resolutum est: Dummodo indicent pro qualibus diebus, tam nundinas, quam fora hebdomadalia suplicaturi sint, auditis primum per r. gubernium, quorum interest, sua Maiestati sacratissimae humillime recommendare non deerit.

Die 31-a Decembris Csík-Dánfalva.

Redux supremus iudex regius b. *Paulus Bornemissza*, cum perceptore regio *Ladislao Sándor*, sedis item *Alcsík* v. iudice regio *Lázáro Bors*, ad commissionem refert: praefatum *Lázárum Bors*, a se ad multitudinem in silvas expeditum retulisse populo, quod supremus iudex regius cum mandatis commissionis illos conventurus esset; qui illi responderunt: non esse operae pretium, ut illi conveniantur, si quidem illi voluntatem, statumque suum commissioni scriptotenus transmisissent, nec ultra declarationem quidpiam acturi essent, praestolari vero se commissionis responsum. Quod si itaque ad manutentionem prioris eorum status profecturi essent, libenter admitterentur; si autem persuadere illos ad modernam militiam nitentur, abesse poterunt, quam utpote nunquam amplexuri essent. Complures vero eorum maledictis illos affecisse et comminatos tam officialibus, imprimis vero supremo iudici regio, quam nobilitati fuisse, quod aerumnarum harum causa fuerint. Cunctabundi itaque, an integrum sibi esset populum tam insolentem accedere, se iam ad quietem composuerant, dum septem vel octo nomine populi illos convenerunt, significaruntque se pro hora octava sequentis diei matutina responsum commissionis praestolari, seu favorabile, seu ingratum sit futurum, pertaesii enim essent molestiarum in silvis perpessarum, nec ultra diem solis, idest 1-mum Januarii praestolari responsum possent. Posteaquam vero omnibus argumentis ad quietem et tranquillitatem illos inducere laborassent, mandatumque commissionis, an videlicet altissimis iussis regis obsequi domosque suas repetere vellint etc. ipsis exposuissent, responsum ab illis obtinuerunt: quod eo fine, ut hac methodo militiam amplectantur nunquam redituri sint, nec suam Maiestatem iubere, quemadmodum et memoriali suo insertum esset, ut nolentes ad militiam adigantur. Consultor eorum solus Deus esset. Omnia sua negotia commissioni exposuissent, cuius responsum expectarent. Quibus peractis illi ad socios, qui in fine pagi magno numero adfuerant, se receperunt.

Die 1-ma Januarii 1764. Csík-Dánfalva.

Legitur protestatio nomine incolarum a sede Superiore et Inferiore Csík, ad evitandum statum militares, in silvas profugientium conscripta, porrectaque, tenore cuius exponunt: constare commissioni suam Maiestatem sacratissimam nunquam violentiam fieri voluisse, ex violento vero commissionis in sede Gyergyó, cum nonnullis fratribus suis agendi modo prodit,

quod vi adhibita intentionem suae Maiestatis alterare voluerit ; dum sanguine partum perpetuum Siculorum privilegium et perennem libertatem nobilitarem, vi illis adimere conatur et in fumum agere, cum maiori, quam omnia ipsorum bona facultatesque valent detrimento ; sed insuper videre se, quod fideliter praestitarum contributionum praemium sit, quod sanguine parta et contributione conservata, perennia ipsorum bona, ob metum violentiae procul relinquere cogantur. Praeterea familiam suam, praeter omnem iustam causam et iuris viam, ex haereditate sua, qua de causa ignorant, ejici et expelli curavit commissio, domos et aedificia eorum destruenda esse vult, facultatesque eorum depraedari curat. Per acerbam itaque Christi passiones cogere se commissionem, dignetur tam illegalibus executoribus aliter imperare, eosdem refricare et revocare ; quae omnia praeter leges facta, sufficiens causa fuissent, ut violentiae pari violentia restitissent ; nihil tamen illos hactenus egisse, propter maternam et hactenus testatam grandem sacratissimae reginae et principis Mariae Theresiae clementiam ; ast videre, se quod nec instantia sua responsum obtineat, nec a violentiis commissio desistere, nec maternae suae Maiestatis intentioni se conformare velit. Protestari itaque se solemniter, quod illi inceptores nullius rei fuerint, nec fieri voluerint, aut in futurum vellint ; ast si violentus status praeter voluntatem suam ad magnum aliquod tentandum illos impulerit, coram Deo et hominibus, illi nullius rei causa sint ; quoniam illi qui nunquam arma receperunt et sua sponte milites fieri nolunt, et nunquam fient, nunquam a privilegio sua recessuri sunt, et penes illud privilegium, contribuentes suae Maiestatis fideles perdurare velint, quibus militiam sequi animus non est ; qui autem ex destinato consilio et sua sponte militiam secuturi sunt, viderit commissio, quid cum illis actura sit, contra illos non erit. Iterum atque iterum protestantes. Datum e silvis ultima Decembris 1763.

Vocatus in commissionem, interrogatusque expressus, respondit, se lignationis in silvam euntem incidisse in magnam hominum multitudinem, qui illum verberibus afficientes compulerunt, ut scriptum illud commissioni praesentaret et responsum futura adhuc nocte referret. Fuisse illam hominum multitudinem in territorio Szépvísiensi Pálos dicto, se vero esse *Stephanum Barabás* Borsovaiensem, qui cum potus esse videatur, ad vigilias deducitur.

Die 2-da Januarii 1764. in Csik-Dánfalva.

Deducitur in praesentiam commissionis praefatus *Stephanus Barabás*, protestationis lator, varieque examinatus, hoc solum refert: Fel-Csikienses incolas in praedicto loco, Al-Csikienses in alio loco vicino congregatos esse, hos quotidie deputatos consultatum ad Fel-Csikienses mittere solere; prout tum quoque adfuerunt, dum illi protestatio adferenda assignata fuisset. Qui illi protestationem in manus dederit, non cognovisse; circumstetisse vero eundem eadem occasione plurimos, sed et illos sibi ignotos fuisse. Jusserunt vero illi, ut nisi male secum agi vellet, recta ad commissionem protestationem illam adferat, responsumque referat; se itaque bona fide, quod se nullius mali conscium scivisset, nec protestatione quidpiam adversi contineri credidisset, adtulisse et praesentasse illam. De auctore vero seu scripti eius, seu secessus populi ad silvas sibi nihil constare, nec cuius manu scripta esset sibi innotuisse, cum ille nullius eorum consilii particeps esset; putare tamen se, quod ditiorum pervasionibus misera plebs se eo perducere scivisset. Nobilium vero inter eos, seu praesentem, seu consultorem observaverit neminem.

Qui itaque informatus, quod quicumque domum ad excipiendas aurius clementissimas ordinationes regias sponte redierit, et domicilia sua repetierit, ab omni iniuria, aut violentia securus esse poterit; ex adverso vero, si quidpiam mali renitentibus eveniat, sibimet ipsis imputandum habebunt. Praemium illi, si auctores et consultores horum tumultuum quomocunque sincere edixerit, cui hoc ipsum pollicito, copia abundi datur.

Assummuntur tandem nonnulla memorialia, eademque modo priori expediuntur.

Supervenit interea unus miles limitaneus Madéfalvensis *Josephus Lórincz*, deducente illum alio Borsoviensi *Georgio Vantsa* nominato. Refert Madéfalvensis, venisse ad se praeterita nocte nonnullos homines ex silvis, sanguine et amicitia sibi iunctos, petisseque eum, ut nomine illorum gratiam commissionis imploraret, qui pertaesi perpessarum in silvis molestiarum, uxoribus quoque et prolium suarum miserti, dummodo securi de tranquillitate reddantur, non solum redituri, verum etiam auctores perversorum consiliorum deferturi, imo si libertas illis concedatur, e domibus eos extracturi et interempturi essent.

Quaesitus idem miles Madéfalvensis, quos pro consultoribus pessimi eius consilii nominassent? respondit: *Franciscum Boros* et plebanum Delneiensem, qui illis svaserunt, recederent

dummodo ad silvas, discessumque ibi commissionis praestolarentur, redituri tandem in priori statu manere possent.

Potentibus porro, ut de securitate illorum, qui e silvis redituri erunt, scripto aliquid commissio dare dignetur, hoc iisdem indulgetur: scripto illis de pace assecuratis, quicumque sua sponte redierint, et altissimis ordinationibus sese conformaverint; imo illis, qui tumultuum horum auctores et maleconsultores edixerint, peculiari etiam suae Maiestatis clementia promissa.

His peractis movet commissio et se confert ad Csík-Taplocza, ut propius ad silvas constituta, motibus plebis melius attendere, et si quid tentare vellet, occurrere in tempore, limitrophorum vero in Csík Inferiori animos per approximationem confirmare possit; ex centro praeterea utriusque Csík dispositiones suas ad universam sedem commodius expedire valeat.

Die 3-tia Januarii Csík-Taplotza.

Relegitur benignum decretum aulicum 15-ta Novembris anni superioris emanatum, informationem de *Emerico Lázár* submitti praecipiens, una cum supplici libello et adnexa deductione, per *Emericum Lázár* suae Maiestati sacratissimae praesentatis.

Conclusum.

Referatur suae Maiestati sacratissimae, quod quamvis commissio ab ipso primo in has sedes Siculicales ingressu, iis, quae ad erectionem confiniariae hujatis militiae spectare videbantur, incumbens, formalem de expositis per dictum *Lázár* coram sua Maiestate sacratissima gravaminibus inquisitionem peragere non potuerit; in quantum nihilominus ex collateralibus hucusque facta rei indagatione constare potest, expositiones eius, quoad facta equidem maiorem in partem eo tempore, quo augustae Aulae submissae sunt veras, interea vero, donec ad gubernium regium transmissae sunt, complures etiam compositas esse adverti; quoad stylum nihilominus modo oratorio nimium quantum exaggeratas perspicui. De ipsius vero persona, authorem illum, aut fomitem confusionum illarum se praebuisse, hucusque nihil commissionem reperisse.

Praeterea, ut militares et aliae quoque obligationes, statim sub ipso erectionis exordio, confiniariis militibus constare possint, Regulamentum militare in Germanico concinnatum officialibus et a commissione in Hungaricum translatum ipsis militibus limitaneis, ea tamen cum qualificatione traditum, ut se illi usque ad sequuturam benignam suae Maiestatis confirma-

tionem, se desuper fiendam ordinationem conformarent, suae Maiestati sacratissimae submitti decernitur.

Referatur pariter suae Maiestati sacratissimae, quorum in conformitate benignae ordinationis die 15-ta Decembris editae, operationis commissionis in sede Gyergyó exantlatas iam aliunde gubernio commissio transmiserit, et ita continuare non deerit, et

Ultimo motus hujatis non armati seseque ad silvas recipientis populi suae Maiestati humillime insinuentur, relata pariter necessitate augendae militiae cum commissione existentis, consilio item quod respectu illorum, de intercludendo eorum comoeatu commissio sequi constituit, memoriali etiam ac protestatione ad silvas secedentis populi submissa.

Quae relatio gubernio regio promovendi fine transmittatur et simul insinuetur : hoc plane momento allatum esse supremi vigiliarum praefecti c. a *Colorado* informationem referentis, quod sibi a commissione, in sedem Háromszék remeanti, non solum centum equites armati, pluresque pedites furcis ferreis, aliisque instrumentis provisi intra oppidum K. Vásárhely et sedem Csík, obvii facti sint ; verum K. Vásárhelyini v. colonello b. a *Zimicqu* compertum sit, hujatibus quingentorum subsidium petentibus, mille circiter et trecentes, imo quingentos etiam eiusdem sedis incolas, in horum adiutorum promissos esse. Insuper ad etiam incolas sedis Udvarhely ferendi auxilii fine nuncios ab huiatibus missos esse, aliunde informari commissionem. Referantur perinde dispositiones ad supremos earum sedium Háromszék et Udvarhely officiales a commissione factae, petaturque, ut oesdem gubernium officii sui commonefacere et cum militum numerus equitatu cumprimis e ratione publicae tranquillitatis augeri debuerit, hic vero sufficiens foenum et avena non sit, factas a supremo commissario c. de *Bethlen* ad sublevandam hanc necessitatem, de administrandis equilibris portionibus, ad sedis Udvarhely et Schaesburg dispositiones, sua etiam auctoritate secundare dignetur.

Comiti denique *Antonio Mikes*, sedis Háromszék et b. *Stephano jun. Daniel*, sedis Udvarhely supremis officialibus motis eiatum incolarum significantur, et cum eiusmodi molimina correspondentiae et conspirationes contra altissimas ordinationes et quietem publicam fiunt, ut ipsi quoque in persona pagos suspicioni cumprimis magis obnoxios adire, incolasque a malo proposito, conspirationeque, cum illorum periculo coniuncta retrahere, ac populum sibi concreditum in officio, ne olim intermissi de tempore officii argui possint, continere adlaborent, intimari concluditur.

Die 4-ta Januarii Csík-Taplotza.

Una et dimidia cohorte regiminis Cataphractorum Trautmandorfiani adveniente, ut commeatu incolae in silvis existentes magis intercludi possint, ad pagos submontanos disponentur.

Posteaquam vero nunciatum fuisset commissioni circiter 500 Háromszékienses et Kászonienses iam advenisse, paucis horis interiectis per Hussaronem eos in pago Ménaság-Ujfalú offendentem expediunt literas ad commissionem in hunc sensum: quod illi arma nunquam recipientes, eademque deponentes incolae contribuentes, cum singulari doloris sensu e diversis relationibus subintellegerint commissionem magna vi militari contra illos processuram esse, eum in finem, ut vel arma cum illis assummi, vel vero (quod ignorant, an verum sit) omnes illos desolari curet, et ex hac relatione adeo perterrita plebe, ut hac hyemali anni tempestate, cum universis rebus suis e patria profugere voluerit, et vix se recolligere potuerit; id demum sibi incidisse, ut coram pedibus commissionis prostrati supplicarent tempestive, de ingrati et prope profugium causantis rumoris averruncatione. Quae sola sui adventus causa esset, prout e porrigenda die crastina instantia fusius pateret. Quod vero omnes venerint, inde factum, quod nullum deputatum invenire potuerint, quod nec deputatus mense Junio a. 1763. Cibinium missus fidem invenerit. Hic constitutos dolenter advertere, quod fratres sui Csíkienses perterriti, domos suas prae metu reliquerint, qui nihilominus adventu et ad petitionem illorum animos in tantillum resumserunt, quod illi quoque una cum his pedibus commissionis advoluti, dolores suos coram commissione exposituri sint, non desiderantes ab his, nec hi ab illis, ita et a tota natione Siculica separari. In nomine proinde Dei ter optimi maximi supplicare commissionem, nec hoc in malum finem interpretari dignetur, quemadmodum enim expertura est commissio, nullum eiusmodi animum habent. Deus illos a similibus custodiat. Petunt praeterea a commissione ordinari, ne quidpiam mali illis accidat.

Venit in praesentiam commissionis.....¹⁾ *Búzás* v. vigiliarum magister incola pagi .....²⁾ qui a suo

¹⁾ A keresztnévnek üres hely hagyva.

²⁾ A névnek üres hely hagyva, valószínűleg Szent-Mihály, a hol a templom kerítésében Búzás András sírköve áll (1803-ból), azzal a felírással, hogy a madéfalvi veszedelemben elesett Búzás János fia volt. (Lásd erről szóló közleményemet az »Erdélyi muzeum« 1904. évi évfolyamában).

capitano praevie dispositus et ad exploranda plebis consilia missus, indeque redux refert: quemadmodum ipsi innotuit, eiusdem esse illos animi, ut omnes et singuli in campum descendant, et una supplicatum ad commissionem veniant. Interrogatus vero, nonne antesignanos plebis qui sint, advertere potuerit? respondit: ibi quidem non, constare nihillominus aliunde sibi omnium famosorum libellorum auctorem fuisse *Petrum Szócs* ex Szépvíz, qui praeterea ipsum ad armorum depositionem frequenter flectere laboravit.

Relata porro ad commissionem plebem hujatem post coniunctionem cum Háromszékiensibus factam, audaciorem redditam, iam in pagum submontanum Szépvíz descendisse et simul ibidem cum Cataphractis Trautmandorffiani hospitari, non solum verum illis se cum universa multitudo supplicatum ad commissionem venturos esse, per obvios ipsi Hussarones commissioni nunciantibus.

Datur in commissis capitaneo legionis Cataphractorum Trautmandorffianae a .....¹⁾ in Szépvíz existenti, ut illos moneat, ne turmatim ad commissionem veniant, verum si quid haberent, per duos expressos se promoveant.

Die 5-ta Januarii in Csík-Taplotza.

Refert locumtenens Kálnokianus *Nagy*, exploratum ad illas partes expeditus, se in complures plebis in Szépvíz existentis incidentem, monuisse illos, caverent sibi, ne cum multitudo adusque tormenta accederent, nisi horum ictibus removeri vellent. Qui illum inhumaniter in secunda persona per *tu* dictoque: *nec te aliis meliorem esse*, excipientes, sese adusque, imo ultro tormenta profecturos esse responderunt. Superveniunt tandem comitis *Antonii Mikes*, supremi iudicis regii sedis Háromszék; ad commissionem litterae, die 3-tia huius ex Uzon datae, insinuantis, quod forte populum eiusdem sedis, exemplo e vicinorum sedium motibus accepto, secundum quandam viceiudicis regii sedis Orbai informationem, 2-da huius ante meridiem, parochi vero reformati Krasznaensis, *Samuelis Incze* relationem circa vesperam acceptam, se movisse intellexerit, et his data quoque viceiudicis regii sedis Kézdi par relatio eo plane momento accesserit, quarum copias accludit. Factum illorum, in quantum cum multitudo supplicatum ad commissionem hanc concedere, in animum induxerunt suum, se rem malae consequentiae existimare. Ast prout unius sessionis nobilis Kovásznaiensis, nomine *Gotz*, retulit huius-

¹⁾ A névnek üres hely hagyva.

modi currentalibus sese mutuo invitasse : *Quod proximus ardeat Ucalegon, in meliorem partem mutatas esse res nostras, a quo deputatos non habemus, ideo omnis homo in congregatione compareat et minimum acto grossos secum ferat, illi, qui deputatos nostros egerant, si venire nollent, coacti etiam adducendi erunt* etc. Longe peioris rem exempli esse putare. Quod itaque suarum partium erat de plebe ad quietem reducenda necessarios fecisse dispositiones et has ubique publicari iussisse.

Die 6-ta Ianuarii Csík-Taplotza 1764.

Refertur ad commissionem populum Háromszékiensem, magnamque incolarum tam supremi, quam inferioris sedis Csík et Kászoniensium partem in pagum Madéfalva ad Alutam e locis submontanis circa vesperam descendisse, numero bis millenarum excedente, seseque inter commissionem sedes item Udvarhely et Gyergyó in medio collocasse, ipsa etiam commissione Háromszékiensium descensum propriis oculis intuente, et militia cataphracta eorum motus a latere observante. Cum nimiam plebis audaciam et insolentiam, amplius ferendam esse non censeat commissio, ad praedictos Madefalvenses et quos iidem receperunt Háromszékienses sequentia mandata dantur.

1-mo. Declarasset se hodie adhuc Madéfalvenses incolae absque omni cunctatione seu in scripto, seu per duos deputatos, utrum ad audiendas clementissimas patentales, altissimaque iussa regia comparare velint, aut non ? et si ita, quando ?

2-do. Prohibetur sub poena secutura, nemo peregrinum et alterius loci incolam quemcunque seu Csíkiensem, seu aliarum vicinarum sedium incolam hospitio excipiat, inde ab hora publicationis huius mandati, nec ullam hospitalitatem talibus exhibeat, nisi forte miles regius esset.

3-tio. Si qui forte in domos militum suae Maiestatis confinariorum condescendissent, illi sine mora inde excedant, neve ullas inconvenientias non armati illis causare audeant, secus poenam seditiosorum incursuri.

4-tio. Si qui horum tumultuum et conspirationis auctores, primarios consultores, antesignanosque, vel sub manu detexerint, non solum ante actorum amnestiam, verum etiam 20 aureorum praemium obtinebunt. Qui vero interceptos eosdem stiterint, centum aureorum praemium et peculiarem pro futuro suae Maiestatis clementiam consecuturi erunt.

5-to. Siquidem desuper factae ordinationes iam emanaverint, ut 10-ma huius absentium ex Háromszék investigationes fiant, ex paterna propensione monentur per commissionem Háromszékienses, procul omni mora, illa qua venerunt via

recedant, seseque a secuturo hic in persona et rerum suarum domi periculo salvos reddant.

Quod mandatum a supremo iudice regio, per nobilem sedis publicandum iniungitur, quinque vero exemplaria per Hussaronem hoc fine eo expeditum in pago eodem distribui praecipiuntur.

Recte dum iam praemissa mandata expedita fuissent, superveniunt ad commissionem duo incolae, *Josefus László Madéfalvensis* et alter *Kökösiensis* ex Háromszék, *Josefus Nagy*, qui suplicationem nomine Háromszékiensium et Kászoniensium incolarum, in forma litterarum sub sigillo confectarum exhibent, in quo significant, se ob festum hodiernum praeces suas commissioni exhibere hodie non potuisse, crastino vero die exhibituros esse; petereque commissionem ne in malam partem accipere vellet tanti temporis moram, se enim nihil mali animo fovere, verum ad pedes commissionis supplicibus praecibus provolvi velle.

Quibus litteris indorsatur: Quod cum commissioni notum non fuerit, qui prioribus populi habeantur, expeditisse hodie commissionem ad Madéfalvenses mandata, quibus hi quidem declarationem scripto per duos expressos facere iussi sunt, utrum ad benignas patentales regias, altissimaque iussa audienda comparere velint, aut non? et si ita, quando? Háromszékiensibus vero iuiunxisse, ut hodie adhuc gressum moveant, et illa, qua venerunt via, domum redeant, nisi hic proprias personas, domi vero facultates suas, secuturo periculo exponere velint; quod hac quoque vice serio illis iniungit commissio.

Qui tamen nihil vel fecerunt, vel responderunt, quam quod uni praemissorum mandatorum priorem suam, de non aegre ferenda crastinae diei mora indorsantes, illud commissioni remiserint.

Cum atque nec tanti temporis mora, nec nunciis, nec in scripto transmissis mandatis, seditiosus populus ad frugem reduci potuerit; verereturque commissio, ne sollicitatum per hos ab Udvarhelyiensibus subsidium per Parajd, huius vero multitudo per Dánfalva in sedem Gyergyó, prae oculis commissionis gressum moverent, eiusque sedis incolas ad defectionem seu sollicitarent, seu compellerent. Observaret praeterea commissio: quod 1-mo. Incolae hucusque arma retinentes seditiosorum exemplo moti iam vacillare inceperint. 2-do. Illorum numero in dies aucto audacia quoque et mandatorum contemptus creverit. 3-tio. Non sine causa vereatur commissio, ne in hoc sterili solo deficiente commeatu, ad spolia et depraedationes inedia illos compellat. 4-to. Reliquos etiam quos sollicitarunt

incolas, aut ad seditionem pertrahant, aut saltim bona eorum, ut minati fuisse referuntur, diripiant. 5-to. Quod novos in Háromszék motus moliantur, aliaque adhuc subsidia expediri sollicitent. 6-to. Reliquarum etiam, quae commissioni adeundae erunt, sedium incolae, horum exemplum sequuti, operationum commissionis telam pari tumultu impedituri, si non intercisuri fore videantur. 7-mo. Quod si etiam seditiosi eorum motus levioribus hac vice mediis componerentur, illisque conscriptis arma quoque regia distribuerentur, maiora adhuc molimina, seditionesque et conspirationes, tanto magis metuenda esse videatur commissioni, quod memoriali suo commissioni porrecto expresse significaverint, se arma ad poenam usque patibuli non recepturos, quin etiam si ad arma recipienda hac occasione adigerentur, nulla tamen ratione se ad illa retinenda obligatos haberi velle, contra omnes consequentias protesti, imo alia etiam perversi animi et temeritatis indicia facto quoque suo, et renitentia satis comprobata in submissis scriptis ediderint. Post varia mutuo inita consilia, necessitatem si impositam esse vidit commissio, motus eorum seditiones, antequam plurium adhuc periculo coniungeretur, manu militari suppressandos ordinare.

Datur itaque in commissis v. colonello a *Caratto*, ut sub aurora crastinae diei, eosdem incolas Madéfalvenses, receptosque ab iis Háromszékienses, ut et alios sedium utriusque Csík et minoris Kászon incolas, quorum, prout capitaneus a *Persina* retulit, pars dimidia armis instructa fuerat, numerusque omnium bis millenarium excesserat, dispositis hunc in finem militibus, duobusque tormentis aggrediatur, ea quidem cum instructione: ut

1-mo. Armis ignivomis se defendentes, maxime vero Háromszékienses, quorum adventus maiori poena dignus erat, sine discrimine cedantur.

2-do. Illi, qui rusticanis armis resistere audebunt, per Hussaros et Cataphractos vulnerati, ad sua habitationum loca remittantur.

3-tio. Reliqui omnes non armati, territi, fugatique repellantur.

Quodsi vero 4-to desperatam monstrarent renitentiam, ne inutili milites regii exponantur periculo, incendio seditiosos e domibus pellent.

Michael Mártonfi cum socio, sedis Siculicalis Kászon deputati, exhibito privilegio, universis eiusdem incolis ab antiquis principibus indulto, eorum tenore petunt: 1-mo. Seperatam suam jurisdictionem ultro quoque conservari, iisdemque peculiare iudicium continuum adinstar sedis Gyergyó constitui.

2-do. Cum eius sedis incolis vigore eorundem privilegiorum, nonnisi necessitas custodiendorum limitum, absentibus in bello sedis Csík incolis imposita esset, in futurum quoque eodem modo habere.

Resolutum : Eo profectura commissio uberius et privilegia eorum in loco considerabit et ad petitionem eorum respondebit.

Exponunt porro iidem deputati, quod huc primum accedentes cum admiratione intellexerint, nomine Háromszékiensium et Kászoniensium incolarum arma non recipientium memoriale quoddam porrectum esse; quod cum insciis et invitis eiusdem sedis incolis, nonnisi a Kászon-Ujfalvensibus quibusdam, qui se Háromszékiensibus in transitu se associarunt, conscriptum et commissioni praesentatum sit, eidem tanquam falso et supposititio scripto, solemniter contradicerent et contra illud solemniter protestarentur, prout publice contradixerunt et protestati sunt.

Die 7-ma Januarii 1764. Csík-Taplotza.

Refert v. colonellus a *Caratto*, se mandata commissionis executum esse, et prout e tormentorum boatibus, minorumque scloporum fragoribus audivit commissio, hodiernae diei aurora, omnes et singulos seditiosos in Madéfalva pernoctantes, cum illa, quam duxit, militia aggressum esse. Qui siquidem non solum se defenderint, verum priores ignem dederint et mutuo sese animantes, factis globis se opposuerint, et ne quis se dedat clamitarint, imo per domorum etiam fenestras ictus scloporum emisierint: vi et armis contra illos agere, injectoque tectis domorum igne, tertiam circiter partem pagi concremare debuisse.

Caesi numerari non potuerunt; capti vero plus quam quadringenti in itinere constituti, reliqui denique territi, domos suas repulsi sunt. Non nisi locumtenente Kálnokiano leviter in manu et uno cataphracto vulnerato, alterius item Cataphracti equo trajecto. Siquidem vero tantus captivorum numerus in arce Csík-Szereda diu detineri non possit, captivorum vulnerati omnes dimissi sunt; prout et alii sedium harum Csík utriusque incolae, exceptis Háromszékiensibus, tribusve singulorum huiusmodi pagorum incolis, qui magis suspecti erant, ad formandam inquisitionem retentis, quae quidem ipsi v. colonello a *Caratto* more militari inchoanda iam iniuncta est.

Ut vero incolae huius sedis in officio magis contineri, dissipati vero in suas domos revocari possint, sequentia mandata in omnes sedis huius pagos expediuntur:

1-mo. E proxime peracta tristi executione omnes et singulos perspicere posse, quae sint praemia inobedientiae et renitentiae adversus altissima iussa regia; quamvis vero plures hac poena digni fuissent, eam nihillominus ulterius extensura non erit commissio; dummodo sedium superiorum et inferiorum Csík incolae omnes, procul omni mora domos suas repetant, seque altissimis iussis regiis conformando arma regia recipiant, servitiumque fideli praestent sinceritate; illi enim, qui hoc mandato non attento, deinceps quoque domibus suis abesse auderent, tanquam suae Maiestatis hostes ubique persecuti graviori adhuc poena afficiuntur.

2-do. Nemo incolarum huiatum ullum Háromszékiensium in suam domum recipere, aut victum subpeditare, sub poena mortis audeat; quin potius, ubicunque deprehensum interciperi, vinctumque ad commissionem deducere sub poena eadem teneatur.

3-tio. In casu absentiae maritorum mulieres illis hoc mandatum reddere et per hoc a secuturo periculo liberare hand intermittant.

Expediuntur quoque intimatoriae ad comitem *Antonium Mikes*, quibus tam praedeclaratum seditiosorum periculum eidem declaratur, factaeque de non admittendis Háromszékiensibus incolis ordinationes insinuantur, quam vero eidem, ut propria etiam in persona, pagum circumeundo populum ab ulteriori seditione, conspirationeque abstrahat, neve quispiam sub gravissima mortis poena, in has concedat, prohibeat.

Facultas ultimo conceditur, patribus, fratribus, uxoribus clade praemissa absumtorum suorum cadavera auferendi, eorumque funera curandi. Capitaneo *Römer* iniungitur, ut cadavera eorum, quorum cognati non fuissent, in specie vero Háromszékiensium, tumulo ad viam regiam prope Madéfalva exstruendo inferri curet.

Die 8-va Januarii.

Allatae hodie militarium officialium informationes referunt populum Háromszékiensem residuum, post suorum domo discessum, insolentiorum factum, nova conventicula celebrare, de mittendo alio hujatibus subsidio cogitare, pulverem pyrium parare, confinariis denique militibus dura quavis et excidium minari.

Qualia populi molimina licet per acceptum perpessae cladis nuncium, militiaeque eo dispositae ingressum cessatura esse confidat commissio; non inutile tamen censuit patentibus eo etiam expeditis, et tam per militares, quam vero pro-

vinciales officiales publicandis, universos et singulos sedis eiusdem inhabitatores ad pacem et tranquillitatem adhortari, conventicula interdicare, confinariarum denique militum vexas prohibere, acerbam mortis poenam contrarie ne fors agentibus denunciando.

Recurrentibus postremo ad commissionem plurimis, qui pecora, aliasque facultates suas a militibus in Madéfalva deprædatis, subque hasta venditas, sibi restitui petierunt.

Conclusum est :

Cum nemini res huius sedis incolarum adimendi, aut vendendi a commissioni data fuerit facultas, universis tam militaribus, quam vero provincialibus serio injungatur, ut unicuique suum, ubicunque et apud quemcumque repertum, sine cunctatione reddant, et hoc ipsum in universa sede, sparsis circularibus universis notum reddatur.

Die 9-na Januarii.

Legitur informatio c. *Antonii Mikes* ad nuperum die 3-tia currentis emanatum commissionis intimatum, die 6-ta huius data ; insinuat, quod cum ipse propter morbum in persona non potuerit, subofficiales suos expeditivisse et de sedandis seditiosis plebis motibus necessarias dispositiones fecisse ; quamvis diffiteri non possit, quod ob insolentiam plebis, non sine metu periculi eiusmodi publicationes faciat, nec enim propter militis exiguitatem modus coërcendi illos superest. Eo quippe temeritatis iam plebs processit, ut ultra centum armatos curiam eius aggressi et maximo tumultu ingressi, præmissis in cubiculum sex armatis protestationem quandam, contra neo erigendum continuum iudicium nomine totius sedis eidem præsentare, ejusque protocollationem maxima insolentia urgere non formidaverint ; imo indignas impertinentias contra ejus officium, personamque evomentes, quamvis omnibus rationibus, ultra dimidiam horam eosdem ad saniora eosdem flectere laboraverit, prius tamen non discesserint, quam commissionem ad notarium *Pogadi* ¹⁾ ut illum reciperet, extradaretque, expeditivit, præsentem perceptore regio *Vajna*. Nihil quidem sibi prius, nihilque antiquius esse, quam clementissima jussa regia, cum etiam periculo vitæ exequi, nec defuturum se propriam etiam personam discrimini exponere, ast

---

¹⁾ Valószínűleg Bogádi helyett.

in illa rerum perturbatione an proficere possit, commissioni iudicandum relinquit.

Submittit praeterea *Ladislai Balo*, substituti v. iudicis regii sedis Miklósvár litteras, quibus mediantibus idem insinuat: ibi adhuc omnia fuisse tranquilla, praeterquam quod milites limitrophii, quorum numerus recenter quoque auctus est, non milites incolas armis quandoque aggredi et vulnerare non dubitant, ejusmodi tamen querelas, usque adventum commissionis differendas esse, querulantibus suasit. Praeterea accepisse a nonnullis incolis relatum insinuat, quod ex Háromszék currentales quaedam eo allapsae fuerint, quarum tamen tenorem hucdum experiri non potuit. Accersitis itaque praestantioribus pagorum incolis, exposuit illis periculum, quod ex ejusmodi currentalium receptione et publicatione illis totique sedi immineret, et hortatus est illos, ne quibusvis rumoribus vanis moveantur, publicamque tranquillitatem discrimini subiiciant. Qui se imparata facturos polliciti sunt.

Conclusum: Reponatur: transmissis commissionis patentalibus publicatis, nuncio de fratrum suorum periculo accepto, copiosiori jam deposito adveniente, officialium praeterea industria accedente sperare commissionem, quod populus feritatem exuat, seque in debito officio contineat, interim tamen, ut vel minimis populi motibus ipse quoque attendat, et de casu in casum commissionem informet, eidem intimatum est.

Die 10-ma Januarii 1764. Csík-Rákos.

Redeuntibus ad sua habitationum loca dispersis sedis huius incolis, ut intermissam per superiorum dierum tumultus operationem commissio resumere et continuare valeat, promovit hodie gressum ad Csík-Rákos, ubi coram congregatis possessionum *Madaras, Rákos* et *Madéfalva* incolis, benignae regiae patentes, consueta solemnitate publicantur, copia petentibus data, illisque et de clementissima voluntate instructis, et ut in fide et obsequio constanter perseverent, nupero etiam exemplo moti adhortatis; Madarasiensium conscriptio inchoatur, absolviturque, armis inter non habentes distributis.

Concluditur ultimo, relationem de peracta in Madéfalva executionis serie, factisque commissionis dispositionibus concinnandam esse.

Die 11-ma Januarii 1764. Csík-Rákos.

Convocatis pagorum quoque *Szent-Mihály, Vatsartsi* et *Görötzfalva* incolis, benignae patentes literae coram iisdem

consueta solemnitate perleguntur, copia petentibus conceditur, iidemque fidelitatis et obsequii admonentur. Conscriptio deinde *Szent-Mihályiensium* et *Rákosiensium* incolarum, suo modo absolvitur, armaque distribuuntur.

Die 12-ma Januarii Csik-Rákos.

Legitur conceptus ad suam Maiestatem sacratissimam formatus et expedi conclusitur.

Inchoatur denique conscriptio incolarum *Madéfalva*, *Vatsarts* et *Görözfalva*, eademque cum armorum distributione absolvitur.

Die 13-a Januarii in Csik-Rákos.

Quinque hodie pagorum: *Szépvíz*, *Delne*, *Szt.-Miklós*, *Borsova*, *Pálfalva* incolis in praesentium commissionis accersitis, benignarum patentium harum publicatio consveta solemnitate peragitur, ac tandem tripartito labore, militaris quoque conscriptio peragitur, armis inter non habentes distributis.

Die 14-ta.

Eodem modo coram incolis *Csomortány*, *Csobotfalva*, *Várdotfalva*, *Taplotza*, *Csicsó* benignae patentes regiae publicantur ac militaris eorum conscriptio absolvitur.

Incolae deinde oppidi taxalis *Csik-Szereda*, exhibitis privilegiis suis a commissione petunt, ut cum illi non nisi impedimenta militiae usque ad *Darócz* promovere, lege privilegii sui debuerint, dignetur commissio illos ab hac militari conscriptione absolvere et in priori suo statu relinquere.

Exhibent vero confirmationales principis *Michaelis Apafi*, die 11-ma Julii 1670 ex Radnoth emanatas, a cancellario quoque *Joanne Bethlen* et secretario *Francisco Lugosi* subscriptas, in simplici copia, nulla plane authentia roborata, iuxta quas

1-mo. Cassata collatione S. R. I. et Transylvaniae principis *Gabrielis*, *Francisco Miko de Hidvégh*, contra ipsorum iura facta, in priorem statum oppidanum et civilem, in quem ab *Isabella* regina, *Gabriele Bathori* principibus et *Sigismundo Rákoczi* gubernatore fuerant assumti, per utrumque *Georgium Rákoczi* reponuntur, et praemissa privilegia roborantur.

Isabellae et *Gabrielis Bathori* privilegia consistunt in eo: ut illi ab omni censuum, taxarum et contributionum subsidiorumque et lucri camerae solutione (excepto quidem tributo imperatoris Turcarum et subsidio ad Portam fiendo) in perpetuum eximuntur.

Sigismundus vero *Rákoczi* gubernator, ex eo, quod prout ipsi incolae oppidi *Csik-Szereda* retulerunt, ex antiqua ipsorum libertate et praerogativa, ab omnibus oneribus bellicis exempti, et supportati, non nisi legatis et cursoribus principum, currus et equos ad certum terminum et locum administrare debuissent: ne proinde rebus sicut praefertur stantibus, ultra consuetum locum et terminum vecturas praestare cogantur, idem gubernator iniungit.

Quae praemissa ob utroque *Georgio Rákoczi* et *Michaele Apaffi* confirmantur.

Ad quae commissio reposuit verbis: mutatio status supplicantium, illos a servitio militari non eximit, cumprimis, quod obligatio eorum vecturam pro legatis et cursoribus principis, tributumque ad Portam praestandi, per rationem statum prorsus sublata sit; salvo proinde oppidano si polluerit statu, militiam cum reliquis huius sedis incolis amplectendam habebunt, quae illos praeter militaris servitii solutionem et tertia tributi parte extraordinariis oneribus liberabit; quare ergo, ut die crastina se ad conscriptionem militarem sistere, armaque recipere non intermittant, iniungitur.

Legitur protocollum commissionis hactenus concinnatum.

Die 15-ta Csik-Rákos.

Praemissa benignorum patentium publicatione, absoluitur hodie incolarum oppidi *Csik-Szereda*, possessionisque *Zsögöd*, ut et Hussaronum militaris conscriptio, atque operi huius in superiori sede *Csik* finis inponitur.

Legitur informatio b. *Stephani jun. Daniel* administratoris sedis Siculicalis *Udvarhely*, ad intimatum commissionis 3-a huius datum referentis: necessarias de plebe in obsequio continenda dispositiones factas esse, conspiracyis vero eius sedis incolarum cum huiatibus nec volam, nec vestigium esse.

Reponatur: Constat commissioni et ex certis relationibus sedis eiusdem incolas per huiates ad ferendum subsidium sollicitatos fuisse; unde quoque numerus eiatis militiae auctus fuit; interim tamen ea spe freta commissione, quod omnes ibi tumultus per seriam attentionem officialium deinceps quoque praeventantur, brevi illa militum manus ad priores suas stationes reversura erit.

Die 16-ta Januarii.

Legitur benignum decretum aulicum die 5-ta currentis mensis datum, tenore cuius altefatam suam Maiestatem,

ubi informata fuisset, quendam in pago *Szt.-Miklós* sedis Gyergyó, ideo quod non natus Siculus, sede comitatu Krasznensi oriundus esset, a militiae obligatione dispensatum fuisse, factum suo loco reliquisse quidem, pro futuro autem huic commissioni regiae, pro directione observandum clementer praecipere, ne qui in sede possessionati sunt, si etiam non inde oriundi essent, eam ob causam a militia dispensentur.

Conclusum : Absolutus quidem eorum erat *Joannes Kovács* a militari obligatione, quod idem et e comitatu Krasznensi originem duxerit et ecclesiae cantor et prope sexagenarius esset. Qui tamen posteaquam relatum esset commissioni, quod idem iure uxorio fundum aliquem ibidem possideret et liberos ex eadem susceptos haberet, conscribi iussus, frameaque eidem data est, a servitio solum militari, quoad suam personam dispensato.

Legitur informatio c. *Antonii Mikes* ad binas commissionis de 7-ma et 9-na datas intimationes referentis.

1-mo. Acclusas commissionis patentales ubique locorum in Háromszék publicari iussisse et de populo sedando et in officio continendo ad singulos archidiaconos monitorias expedivisse, ut per subordinatos sibi parochos, illi quoque populum a malo proposito retrahere studeant.

2-do. Reduces ex sede Csík vulneratos, quantum informatur, longe efficax publicationis instrumentum facinoris sui retulisse, et incolarum animos vel hoc unico gravi facto adeo perculsos esse, ut arma iam officialibus militaribus magno numero efflagitassent.

3-tio. *Franciscum Mátyás*, qui temerarius ductor fuit curiam suam invadentium, *Joanni Tompa* retulisse, non aliud, quam fugam meditari.

4-to. Cum e supremi vigiliarum praefecti baronis a *Persing* relatione intellexerit, motus circa quarterium suum in Zágón temerarios nunc etiam observari, requisivisse se v. colonellum a *Schwartz*, ut unam saltem ad Zágón, Fel-Doboj et N. Borosnyó centuriam disponere velit, ut praenominatus *Franciscus Mátyás* antequam fuga sibi consulere, incaptivari possit; clandestinaque ne fors eiusdem anguli consilia impediri queant. In reliquo nihil in se desiderari passurum scribit, quod ad secundandam altissimam intentionem et quietem populi facere videbitur.

Conclusum : Reponatur : supremum vigiliarum praefectum comitem a *Coloredo*, accepisse medio tempore mandata, ut militiam pro ratione necessitatis ad supremi iudicis regii requisitionem dislocit. Eius proinde erit populi motibus ita attendere, ne ulli tumultus, aut conventicula oriantur.

Praeterea siquidem commissio circa initium affuturi mensis Februarii in sedem Háromszék transitura sit, ut ultima huius in sedem Káson, pagum Tíz, ad faciendas praevias in sede Háromszék dispositiones, commissioni obviam veniat, eidem intimetur.

Fiunt denique dispositiones de necessariis, quae ad crastinum consecrationis vexillorum actum pertinebunt.

Memorialia ultimo magno numero assumuntur, resolutionesque extradantur.

Die 17-ma Januarii in Csík-Rákos.

Juxta factas praevias dispositiones, quatuor peditum centuriis et una centuria equestri, nationalis militiae Siculicae, in hac sede superioris Csík modo praevio conscriptae, hodie mane advenientibus et etiam regulata militia adesse iussa, omnes in patenti campo e regione parochialis templi in decentem ordinem rediguntur, militia pedestri Siculica medium tenente, et huius utrumque latus cohorte legionis pedestris Okellianae aequaliter divisa cingente; quos equites Siculi in ordine sequebantur; tandem Cataphracti Trautmansdorffiani, ultimo demum Hussarones Kalnokiani, ambas ordinum alas cladebant, stante e regione centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae et qui his iuncti erant Pyrobolarii nationalis militiae Siculicae.

Quatuor vexilla consecranda, commendati nationalis militiae eodem quo in Gyergyó-Szt.-Miklós modo comitabantur, illisque in templum parochiale deductis, eadem archidiaconus Gyergyaensis et canonicus *Josephus Sikó*, eum in finem invitatus, priori modo et consueta solemnitate consecrarunt. Post deducta in medium ordinem vexilla militiae Siculicae fideliter custodienda tuendaque consignantur. Circulus dein e pedestri militia Siculica formatur, ambientibus illum, quae aderat, regulata militia omni et equitibus Siculis. Articuli ibi militares alta et sonora voce praeleguntur, iuramentum postremo deponitur, sermone commissionis pro natura solemnitatis huius concinnato, actum hunc et incipiente et claudente.

Reduce postmodum commissione et hanc comitantium turba in ecclesiam, Hymnus Ambrosianus decantatur, sacrosanctum tandem altaris sacramentum sub baldachino, prout in Szt.-Miklós ad populum armatum deducitur, novamque hanc militiam pontificante archidiacono benedicente, pari pietate in ecclesiam reducit, tormentorum boatibus et minorum scloporum fragoribus, suo loco et tempore intermixtis, et militibus ultimo, tam regulatis, quam confinariis coram

commissione consuta solemnitate procedentibus et ad sua redeuntibus.

Legitur insinuatam regii gubernii die 10-ma huius datum et hodie allatum: significat innotuisse sibi populares sedis Háromszék pravis Csíkiensium, arma sumere abnuentium consiliis inductos, eam sibi assumpsisse temeritatem, ut 300 e suo numero armatos in subsidium Csíkiensium mitterent et insuper 1300 in eundem finem mittendos pararent.

Quae itaque ad excessivos huiusmodi ausus tempestive opprimendos et populum in obsequio continendum, ad sedis eiusdem officiales expedit mandata gubernium pro directione commissionis accludit, persvasamque reddit commissionem, gubernium omnibus iis, quae a commissione pro coërcendis malefactorum ausibus, et pro assequenda altissima intentione congrua ac proficua indicabuntur, fideli sua opera adfuturum.

Mandatum vero guberniale ad officiales sedis Háromszék datum in se continebat: series de praedicto in casu, aut alia ratione sine sufficienti causa domo sua absentibus inquisitiones peragendas, absentes specificandos legalem pro ratione reatus, per fiscalem procuratorem actionem instituendam, sententiam pro demerito ferendam, et reliqua, quae ad impediendos seditiosos populi motus, pravaque conventicula facere videbuntur, sub poena responsabilitatis ab officialibus agenda, et de iis cum gubernium, tum commissionem hanc regiam informandam esse.

Conclusum: Providi factas gubernii regii ordinationes agnoscere commissionem, mutatis vero interim rerum circumstantiis, non dubitat commissio eosdem sedis Háromszék incolas, ad saniora consilia reversuros esse.

Referent v. colonello a *Zinnieg* (!) innotuit commissioni huic regiae, quod v. iudex regius *Török*, dum eidem dictus v. colonellus quosdam sedis Háromszék incolas, praeparando pulveri pyrio operam dare retulisset, responderit: eiusmodi negotia ad cameram pertinere.

Conclusum: Cum officialibus provincialibus intersit, secundum clementissimas patentales regias, desuper iam antea emanatas, damnum quoque exinde aerario emergens, ex debita fidelitate antevertere; tanto vero magis, dum huiusmodi aerarii damnum cum secutura, si non praeveniat, perturbatione quietis publicae coniunctum esse videtur, huiusmodi pravis populi moliminibus et pessimae intentioni omni conatu occurrere incumbit: hinc indignum praemissum responsum eidem exprobrandum, et ut in futurum idem v. iudex regius et responsa sua et omnes operationes suas modernis

circumstantiis conformare, antevertendisque pravis populi motibus operam dare noverit, severe iniungendum commissio haec regia supremo iudici regio c. *Mikes* commendat.

Die 18-va Januarii 1764. in Csík-Rákos.

Supervenit aliud regii gubernii insinuatum, die 7-ma currentis ad bipas commissionis informationes, iisdem annexas ad humillimas ad suam Maiestatem sacratissimam relationes, diebus 24-ta Decembris et 3-a currentis datas emanatum. Primae 3-a huius in consilio lectae, cum humillima commendatione, sequenti statim cursore, posteriores vero de 3-a huius datae die 7-ma suae Maiestati sacratissimae pariter submissae esse indicantur. Dispositiones pariter commissionis quoad sedandos motus huius populi approbantur et de factis a parte etiam, tam supremae armorum praefecturae, quam vero gubernii in hunc finem ordinationibus commissio certior redditur. Actorum denique de 3-tia huius a commissione submissorum copiae pro archivo guberniali submitti flagitantur.

Conclusum: Describantur et simulac paratae fuerint, transmittantur.

Siquidem nonnullos adhuc sedis huius superioris Csík incolas e peracta militari conscriptione et solemnitate consecrationis vexillorum, iuramentique depositionis emansisse commissio informaretur, sequentia mandata in singulis pagis per capitaneos publicanda esse, commissio praecepit:

1-mo. Qui occasione praefatae militaris conscriptionis adesse et conscribi non potuissent: illos singulorum pagorum incolae, capitaneis nominatenus insinuare teneantur, ut illi etiam registro illati ad obligationem lege debitam adstringantur.

2-do. Qui vero ad vexillorum consecrationem et iuramenti depositionem comparere nequivissent: hos pariter capitaneo referre haud intermittant, ut tam hi, quam vero illi ad vexilla in arce Csík-Szereda deposita, praemissa articulorum militarium lectione, adjuventur.

3-tio. Illis vero, qui contumacia ducti, tam conscriptionem praemissam, quam vero consecrationis vexillorum et iuramenti actum evitandi studio se subduxissent, domibusque suis abessent, notum reddant, ut intra spatium quindecim dierum domum reversi se capitaneis suis insinuent, conscribique patiantur, et legalem suam obligationem subeant. Qui autem horum sub praefixo termino nec redirent, nec se coram capitaneis insinuarent: tales poena militari subijcendos, ubicumque deprehensi fuerint, intercipere et in arcem Szereda

deducere sub gravi poena teneantur. De bonis ultimo eorum, qui sub praemisso termino nec redirent, nec intercipi possent, brevi adventura mandata publicabantur.

Memorialia post haec, in singulas propemodum horas commissioni porrecta discutiuntur. et resolutiones ad illa expediuntur.

Concluidtur ultimo, absolutis in Superiori sede Csík megoitiis ad erectionem militiae pertinentibus, die crastina in sedem Csík Inferiorem, pagumque Szt.-Imre commissioni transeundum esse.

Die 20-ma Januarii in Csík-Szt.-Imre.

Legitur informatio c. *Antonii Mikes* de 16-ta huius emanata, hodie vero praesentata. Insinuat incolas sedis Háromszék, animis ante percussos et anxios, per publicationem patentium commissionis multum erectos, se ad omnem partitionem ordinationumque observantiam obligasse, de quibus publicantium officialium relationes, id ipsum confirmantes accludit.

2-do. Jussisse gubernium regium in sua die 9-na currentis emanata commissione, ut de incolis in sedem Csík profectis, serias in omnibus pagis inquisitiones peragi, absentesque prosecui officiales curent. Cuiusmodi ordinatio, si quidem modernarum circumstantiarum notitiam antecesserit, neque collegiatum sedis iudicium fuerit congregatum, nec ipse sine nova plebis concitatione hoc ipsum fieri posse putet, effectum huius distulisse.

3-tio. Praeter quinque centurias legionis Okeliani, diversae cohortes legionis Portugallianae, tertiam quoque cohortem huius se insinuasse. Cum vero in nonnullis pagis omnes incolae arma suscepisse sibi referantur, providere se, sine adiutorio eorum, qui temerario facto ingressum militiae causerunt, paucos in illa sede subditos prorsus desolatos iri, ad intertentionem tam numerosae militiae prorsus impares.

Conclusum : Reponatur : Ad 1-mum. Sedatos esse tumultus omnes gratanter intelligere commissionem.

Ad 2-dum. Providas eiusdem pro illo tempore gubernii dispositiones fuisse agnoscere commissionem, siquidem vero mutatis iam rerum circumstantiis, complures incolarum sedis Háromszék seditiosorum et debitas seditionis poenas persolverint, et e centum incirca eiusdem sedis incolarum in arce Csík-Szereda detentorum fassionibus, auctores seditionis prodituros confidat commissio, reliqui autem omnes ad statum militarem assummendi veniunt : incolis praeterea ad tranquillitatem et obsequium reductis inquisitiones, processusque

institui iussos differendos putare commissionem, et hoc ipsum regio gubernio insinuetur.

Ad 3-tium. Pauci quidem praeter antea armatos ad statum militarem incolae assumti sunt, ne vero plures ante adventum commissionis assummantur, ordinatum est; quamvis ergo totidem adhuc, quot de praesenti illocati sunt milites, maiori tamen in parte pedites, eo cum commissione ingressuri sint; intertentionem nihilominus eorum subditis insuperabilem haud futuram tanto magis confidere commissionem, quod militia illa, ad libertinos nondum armatos, aequae ac subditos, et promiscue in pagos propemodum omnes dispescatur, aequales portiones regulamentati pretio acceptentur, orales vero e magazino Coronensi suppeditentur; de quibus, ut officiales militares mutuam cum sedis officialibus foveant correspondentiam, iniunctum est.

Legitur residua pars protocolli, et simulac in purum relata fuerit, suae Maiestati sacratissimae humillime submitti concluditur.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 228—259 lapjain.)

VI.

A határórség szervezése Alcsíkon.

Continuatio

Protocolli commissionis regiae in negotio erigendae confiniariae in Transylvania militiae, a sua Maiestate sacratissima clementer ordinatae.

Die 21-ma Januarii anni 1764. in Csík-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite Joanne de Lázár, comite Nicolao de Bethlen, barone Josepho de Siskovits, actuario Stephano ab Halmágyi, guberniali secretario.

Legitur benignum decretum aulicum die 10-ma huius ad commissarios regios emanatum. Clementer iniungit sua Maiestas sacratissima, ut commissio isthaec regia, districtus Fogarasiensis partem, pagosque pro habitatione unius regiminis Valachici necessarios, adhibito aliquo architectonicae perito viro, perlustret, congruamque desuper mappam conficiat, hanc una cum occurrentibus circa utilitatem reflexionibus suae Maiestati sacratissimae per regium gubernium submisura. Cuius tamen perlustrationis operi ipsum commissionis huius membrum Nicolaum comitem de Bethlen intervenire haud debere.

Conclusum: Allato iam antea ad generalem campi marschalli locumtenentem baronem a Siskovics, via consilii aulae bellici suae Maiestatis sacratissimae mandato, requisitus est excellentissimus generalis commendans baro a Buccow, ut peritum rei architectonicae virum fine praescripto denominet, quo adveniente, non defutura est commissio instructionem illi ad complementum altissimae intentionis caesareo regiae praescribere, et quae iniuncta sunt, sua etiam ex parte adimplere.

Convocatis hodie universis liberis huius sedis Csík Inferioris incolis, atque in semicirculo, ob maiorem solemnitatem

huc etiam usque observatam, inter pedestrem equestremque militiam regulatam constitutis, illa, quae sua Maiestas sacratissima de amnestia praeteritorum, obligationeque eorum statum militare amplectendi, per officiales praevis publicanda esse benigne iusserat, per commissionem repetuntur, atque ut lectionem benignarum patentium regiarum in summo silentio et homagiali veneratione audiant, iniungitur.

Lectis tandem priori solemnitate benignis patentibus regiis, declaratur illis, neminem contribuentium nobilium, liberorumque incolarum in hac etiam sede Siculicali perseverare posse, nisi obligationem militarem lege praescriptam subierit. Ad quam sponte et cum summa ergo sacratissimam principem gratitudine amplectendam, insignia illa beneficia et emolemunt, quae sua Maiestas sacratissima militibus confinariis impertita est, invitarentur. Prohibetur ultimo, ne quispiam arma nunc recepturis praeteritorum memoriam obijcere praesumat, quibus enim sua Maiestas sacratissima amnestiae gratiam semel benigne indulxit, eiusmodi contumelia tales afficere nemini fas est; cumprimis quod post successive instituendam militarem conscriptionem, omnes liberos Siculos in eodem et pari statu habendos esse velit sua Maiestas sacratissima.

Redeuntibus vero ad sua reliquis, incolarum Tusnád, Kozmás, et Csátószegiensium conscriptio trifariam partito labore, arma etiam non habentibus distribuendo absolvitur; praesentibus semper regiis commissariis et ad praesentata sine remissione memorialia pro ratione materiarum resolutibus.

Die 22-da Januarii 1764. in Csik-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis cic illustriissimis comite de Lázár, comite de Bethlen, barone de Siskovics, actuario secretario ab Halmágyi.

Legitur benignum decretum suae Maiestatis sacratissimae, ad submissam die 5-ta Novembris anni proxime transacti commissionis informationem, die 13-a currentis emanatum, tenore cuius

1-mo Praescribitur modus conscribendi confinariarios milites, tres libellos contributionales conficiendi, tributis collectionem a perceptoribus regiis concertanter cum militari ordinandi, illudque ab iisdem perceptoribus cassae provinciali inferendi.

2-do. Reaccluso schemate a commissione elaborato, cum respectu portionum equilibrium, tum respectu administrationis lignorum pro officialibus ac etiam schemate praemissorum intuitu Hungarico accluso jubetur: ut commissio ulterius submittat opinionem, quibus rationibus inducta fuerit, officialibus adeo exiguum in lignis et naturalibus proiectare quantum? an non item expediat cynosuram Regulamenti Hungarici observare? Subversari praeterea considerationem, an non vel exinde cum fundamento querimoniis ansa daretur, si fixo 15 et respective 10 xr. vecturae ligni pretio, lignatio pro milite gratis fieri deberet? Unde referre iubetur commissio, num pro lignatione et advectione aliquam determinare taxam oporteat? numve illa pro caedendis lignis ab officialibus praestanda merces, ad militares potius, vel indistinctim ad reliquos etiam provinciales se extendere deberet?

Ubi caeterum in uno, alterove loco communis non reperiretur silva, hoc in casu sedes ita disponere praecipitur, ut officiales eodem pretio, quo alii commilitones ligna habere possint.

3-tio. De equis militiae limitanae Transylvanicae, tempore pacis in summo servitio citra militis culpam interituri, 25 florenis sigillatim bonificandis, equis item contra hostem perituris ex aerario comparandis, modo item proxima lustratione conscribendi illos disponitur.

4-to. De modo aedificandi, quae adhuc requiruntur officialium quartieria, conservandi item e concernentia vacantis officialium salarii, nec non eorum structuram pedetentim peragendi, ordinatur.

5-to. Commendatis, qui ultra unius diei spatium, usque quoad stationem designatam pertingant, conficiunt, a die motus e domo durante itinere competens stipendium praebere mandat sua Maiestas, ubi e converso a vigiliis reversuris, pro tempore redditus, nihil amplius obveniet.

6-to. Rescriptum antea fuisse sub 16-ta baroni de *Siskovics*, quibus ex rationibus cruciger diurnus, pro extraneis sub-officialibus apud incolas illocatis applacdari nequeant; et quo intuitu horum extraneorum individuorum intentio specialiter directa sit, informationem super eo proxime dandam praestolari suam Maiestatem sacratissimam.

7-mo. De clerico catholico Germanico pro officialibus Germanis et reliquis illius fidei addictis penes quamvis legionem etiam tempore pacis 15 florenorum menstruo salario ordinando, huius denique et officio, nec non clero, limitanae militiae in absoluta animarum cura et iurisdictione reliquisque iuribus porro protegendo disponitur.

Respectu quorum commissio mutua invicem concertatione iuxta praescriptum ulterius procedere, simulque reflectendo, ad benignam sacratissimae suae Maiestatis de perlustranda, inque mappam conijcenda parte, pagisque districtus Fagaras, pro inhabitatione unius regiminis Valachici necessariis 10-ma currentis mensis intimatam ordinationem, proiectum, an non ad lineam ducendam in compensationem locorum hanc tangentium, alia loca aequivalentia cedi possent, formare, informationesque vigore novissimae ordinationis ex parte commissionis in corpore per regium gubernium, ad cancellariam regiam Transylvanicam aulicam inviandas submittere iubetur; aliis etiam punctis, quae praeter praemissa b. a Siskovics via consilii aulae bellici, sub dato hodierno intimantur, in aduoluto communicatis.

Conclusum: Usque ad finem conscriptionis militum hac in sede limitaneorum differre visum est commissioni benignae ordinationis effectum.

Conscribuntur hodie incolae possessionum: Sz.-Simon, Sz.-Márton et

Diebus 23-tia, 24-ia, 25-ta Januarii anni 1764. in Csík-Sz.-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de Lázár, comite de Bethlen, barone de Siskovics, actuario secretario ab Halmágyi.

Continuatur militaris conscriptio reliquarum possessionum sedis Csík Inferioris incolarum, quae pariter trifariam partito labore absolvitur; praesentibus semper regiis, commissariis, atque ad praesentata sine intermissione memorialia resolutiones dictantibus.

Die 26-ta Januarii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Accersitis conscriptis huius sedis Csík Inferioris incolis, ac eo modo et ordine, quo occasione consecrationis vexillorum in Csík-Rákos, unacum regulata militia constitutis; duo vexilla in dicta possessione Rákos, consecrata, in medium ordinum comitantibus confiniariae huius militiae Siculicae commendatis deferuntur. Tandem militia pedestris Siculica omnis in circulum redigitur, equitibus Siculis, ut et regulata militia pedestri et equestri circumfusum. Vexilla tum illis fideliter tuenda et custodienda consignantur. Articuli militares prae-

leguntur, juramentum denique more consueto a singulis exigitur. Obligatio militum Siculorum erga suam Maiestatem sacratissimam et vexilla, horumque natura, ut et vinculum iuramenti gravi oratione illis interpretatur. Mox iterum explicatis ordinibus, regii commissarii, et hos comitantium utriusque sexus frequentia ad audiendum sacrosanctum missae sacrificium in ecclesiam concedentes, illoque inter bombardarum fragores et tormentorum boatus absoluto, cum sacro venerabili, ad populum Siculicum armatum revertuntur, illudque universis sacra benedictione more consueto sub tormentorum explosionibus impertita, in ecclesiam reducitur, militibus Siculis coram commissariis regiis ordine militari procedentibus, et ad sua revertentibus.

Die 27-ma Januarii anni 1764. in Csík-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Behlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Reassumitur benignum decretum aulicum, die 13-a currentis emanatum et 22-da lectum.

Ad cuius punctum 1-mum circa conscriptionem, collectionem, ac administrationem tributi, auditis etiam legionis commendante a *Carato*, et regiis perceptoribus *Ladislao Sándor* et *Davide Csedő*, talis intuitu militum limitaneorum praescribitur

Methodus

Juxta quam confrontatio, collectio, et administratio, quoad duas partes tertias tributi in sedibus Siculis Csík, Háromszék et Bardócz, respectu confinariarum in iisdem militum instituenda, moderanda et peragenda erit.

1-mo. Tres tabellae, seu libelli contributionales conficiuntur, quorum unus gubernio regio, seu commissioni ad rem contributionis curandam ordinatae submittendus, alter apud perceptores et confrontatores, tertius denique in quolibet loco, prae manibus loci militarium relinquendus erit.

2-do. Postquam tabellae praemissae ex dispositione gubernii regii distributa, et a regiis perceptoribus receptae fuerint, data per hos ad commendantem legionis notitia, omnia iam ita parata esse, ut confrontatio inchoari possit: idem commendans ad praescripti regii sensum, singulis confrontatoribus

officialem militarem per centurias adiunget, per quos confrontatio, modo et ordine hucusque consueto perficiatur; perfectaue illa, schedulae cuilibet militi limitaneo distribuantur, in quibus summa prius totius quanti, taxae nimirum capitis et facultatum ipsi obvenientis exponatur tota, mox vero subtracta totius illius tertialitate, commotetur iterum, quantum duae partes tertiae constituent, ab ipso milite individuo solvendae. Qui tamen officialis, respectu solum limitaneorum militum confrontationi adesse tenebuntur.

3-to. Constituatur in omni pago iudex militaris cum duobus subiudicibus, vulgo polgár, sub tempore functionis, a servitio militari eximendi, altero quidem militari, et altero sicubi iobbagiones dantur, iobbagione; quibus addantur pro more consveto duodecim iurati, militares, a proportionem numeri, cum iobbagionibus mixti, a servitio tamen militari non eximendi, qui oeconomica, iuridica pagensium, et secundum modum infra praescribendum, contributionalia quoque curabunt.

4-to. Iudices hi pagorum, subiudices et iurati 1-ma Septembris cuiuslibet anni, post praemissam mense Augusto electionem et representationem officiali, a legionis commendante ad id ordinando, ac v. iudici reigo sedis faciendam, coram iisdem, et per illos adjurentur; ideo autem hoc potissimum tempore, quod et confrontatio tunc initium sumat, et plerumque collectiones taxae capitis, pro fundo stipendiorum militarium pro futuro anno militari 1-ma mensis Novembris incipientis, anticipato fieri soleant, hasque per novum iudicem potius colligi conveniat, quam per priorem, ne confusio, et fors praevaricatio etiam aliqua inter duorum annorum fundos evenire possit. Iudex vero prior collectioni nonnisi anni currentis, et finientis incumbat.

5-to. Notarius seu scribe pagi, iuxta altissimas ordinationes, cuilibet pago e militaribus indulgebatur; cuius quoniam officium est, administrationes tributi individuorum consignare, et coram officiali militari in tabellas inferre; a servitio militari donec muneri huic vacabit, idem dispensandus erit.

6-to. Officiales militares quavis septimana constituent certum aliquem administrationis tributi diem, in quo quilibet individuorum militarium modicam quamlibet summam ad hospitium officialis, et ibi in manus iudicis deferat. Quam taliter collectam pecuniam, per notarium, secundum individua tabellis et schedis illorum in sua praesentia inferri curabunt; pecunia apud manus iudicis, vel notarii relicta. In quibus vero pagis officiales militares non residerent, talem diem in qualibet septimana, pro collenctanda praedicta contributione indicent,

qua officiales illi ad eiusmodi pagos accedere, contributionemque, ut supra, sua in praesentia administrari et connotari facere queant.

7-mo. Pecuniam taliter collectam pagus quilibet per suum iudicem, et notarium, una cum individualis administrationis tabella, cum fine mensis cuiuslibet, in praefigendo cuilibet centuriae, distincto ante mensis exitum die, ad regium perceptorem deferat; qui non aliter, nisi in praesentia officialis militaris, per legionis commendantem, ad hunc actum denominandi, eandem percipiat, et facta sortis cuiuslibet militis limitanei administratae, e summa totius eidem obvenientis quanti, duabus videlicet tertialitatibus defalcatione percipiat, inque libellos contributionales inferat; hoc modo tandem perceptam pecuniam contributionalem regii perceptores in cassam provincialem immediate transponent.

8-vo. Instante porro tempore ratiocinationis, ubi perceptor regius commendanti legionis tempus iam adesse insinuaverit, hic ad exigendas per perceptorem a iudicibus pagorum et revindendas rationes, officialem perinde militarem denominet et disponat, ut pro illo tempore penes perceptorem praesens sit.

9-no. Siquidem necessaria correspondentia cum commendante equestri legionis, remotius a sede Csík, in sede Háromszék residentiam habente a perceptoribus regis Csíkiensibus, sine remora et fatigio, ob longinquitatem itineris foveri non possit: ad facilitandam et accelerandam huius etiam regii servitii promotionem, commendans legionis pedestris, expediendas suas in materia contributionis ordinationes, cum centurionibus trium centuriarum, id sedibus Gyergyó, Csík utroque et Kászon equestrium, per pagos nimium quantum dispersorum, tempestive communicabit; ut hi in suarum centuriarum numero, ordinationibus illis, et se ipsos conformare, et sibi subordinatos equites, tam quoad confrontationem, quam vero collectionem, et administrationem tributi, eodem quo pedites modo instruere, et tractare valeant; hoc per expressum declarato, quod a iudicibus pagorum militaribus, illi seu pedites, seu equestres fuerint, omnes et singuli cuiuscumque sortis incolae in economicis, iuridicis, pagensibus et contributionalibus condecentem dependentiam habere teneantur. Quod tamen respectu solum Csík intelligendum venit, eo quod in Háromszék praesentes tam legionum commendantes, quam vero perceptores, circa praemissa conferre, et mutua cum cointelligentia de necessariis disponere valeant, ac possint.

Die 28-va Januarii, anni 1764. in Csik-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur intermissa hesternae sessione benigni decreti regii puncta, atque post mutua consilia, suae Maiestati sacratissimae referri

Concluditur: Ad 2-dum. Quoad subministrationem lignorum pro officialibus militaribus: 1-mo. Noverat commissio mensuram hic non tam stricte observatam hucusque fuisse. 2-do. Quod praetio vecturae adeo modico constituto, paucitas ligni compensari videbantur. 3-tio. Quod hic molli plerumque ligno utentibus incolis, summa ligni mollioris ubique in duplo, non sicut in Hungariae schemate assumpta fuerit. 4-to. Denique quod pro sectione, seu caesione lignorum nulla prorsus taxa apposita fuerit. Nunc vero submittatur suae Maiestati sacratissimae humillime schema, Regulamento militari inserendum, schemati regni Hungariae, quoad numerum portionum aequilium, lignique durioris adcommodatum, in eo tamen differens, quod hic ligna mollia ad praescriptum Regulamenti, quia loca haec ad tertium classem relata sunt, in duplo apposita sunt; observata tamen imposterum accurata et regulamentali orgyarum dimensione. Pro caesione etiam seu lignatione lignorum certum sed moderatum tamen pretium constituendo, 7 nimirum pro utriusque sortis, mollioris videlicet, et durioris ligni orgia Viennensi xferos.

Quoad vero sectionem huius puncti penultimam, an lignationis illud pretium ad militares solum extendi debeat? Videri commissioni, ansam hoc daturum fore vexandi jobbagiones a militaribus, et jobbagiones ipsos, dum modicum aliunde vecturae pretium constitutum sit, nisi etiam ex succisionis mercede participarent, publico illo totius principatus, quod ab orgiis lignorum capitur beneficio carituros non inmerito posse queri.

Ne porro circa repartitiones etiam competentiae orgyarum militarium difficultates ullae, militares inter et provinciales amplius supermaneant, et pagi etiam illi, in quibus quartieria officialium non haberentur, ad supportationem oneris istius aequaliter concurrant: necessarium videri commissioni, ut ex cointelligentia commendantium legionum, officialiumque provincialium, certo eoque brevi termino in calculum ducta officialium legionum Siculicarum competentia, totius huius, tam quae staabum, quam etiam centuriarum officiales distinctim

concernit competentiae, ea fiat repertitio, ut facto extractu, non militarium aequae et militarium iam conscriptorum, conscribendorumque totius sedis, e libellis contributionalibus, per regium perceptorem, iuxta familias cuiuslibet pagi exhibendo; competentia equidem staabi a proportionem militum et non-militum, in utrosque separatim distribuuntur, et ad succisionem milites, ipsemet officiales militares, alios autem non-militares, provinciales compellant. Pro officialibus autem centuriarum, aequae pagi illi, in quibus centuriarum numerus est, sive sint in illis quartieria officialium, sive non, observata pariter proportionem illa suprafata militarium, et non-militarium fiat repartitio; eaque ipsa loca cuiuslibet centuriae officialibus, ratam ipsis obvenientem eodem, quo supra modo, per militarium et provincialium distinctim milites et non-milites, ad succisionem et devectionem compellentium ordines devehere et administrare teneantur, erga pretium et succisionis et vecturae, supra iam determinatum.

Quod vero ad ea loca attinet, in quibus forte silvae caeduae communes non darentur, eo in casu administratio et repartitio, eo quo supra ad rationem staabi constitutum est, modo fiat; quem tamen casum, in Gyergyó, Csík et Kászón prorsus non, in Háromszék etiam et Bardóc vix emersurum sperat commissio; quia enim repartitio non unum tantum, aut alterum pagum, ubi ipsi officiales existunt, verum hac methodo omnes illos pagos tangeret, quae circulum centuriae absolvunt: fieri vix potest, ut non uni, aut alteri ex illis silva quoque sit, caedendis lignis, competentiae illius centuriae sufficientibus apta. Et ne etiam terminus a quo administrandae competentiae in dubio maneat, videri, in Gyergyó ad 1-mum Ianuarii, in Csík autem utroque et Kászón, ubi iam conscriptio militum, et in ordines reductio absoluta est, ad 1-mum Februarii, in Háromszék autem, ubi labor adhuc superest, ad 1-mum affuturi mensis Aprilis constitui posse.

Punctum 3-tium, tamquam regia resolutione stabilitum, et ideo mutationi non obnoxium, militiae cum illa observatione publicabitur, ut nunc tempore pacis bonificatio, post primitus demum, tempore lustrationis instituendam equorum conscriptionem sumat.

Ad 4-tum punctum equidem hoc respectu aedificiorum militarium, ad praescriptum clementissimi decreti publicandum veniet, id nihilominus opinione commissionis, in reflexionem sumendum foret, quod dum centuriae legionum istarum numero copiosiores sint, adeoque assiduam officialium circa illas praesentiam, et occupationem, tam contributionis repartientiae et exigendae, quam vigiliarum alpestrium disponendarum,

quam etiam exercitii et disciplinae militaris gratia requirant, qui aliunde subductis iam vexilliferis pauciores futuri sunt: eveniet procul dubio, ut vel longius suspensa decedentium, aut promotorum officialium vacantia, patiaturservitium militare, vel si ocius quod convenit suppleta, fundus ille vacantiarum, tot quartieriorum ne nunc quidem integrorum, reparationibus insufficiens sit. Sublevando proinde fundo et evitandis utrinque incommodis opportunum videri, si quarteria ea, quae pro determinato legionum toti principatui obvenientium numero, in his quoque sedibus Siculicis calculum ingrediuntur, eorum reparatio quoque e fundo communi provinciae procuretur; iis tantum, quae supra numerum hunc sunt, ex fundo carentiae officialium militarium reparandis. Hoc modo quippe, neque cassae provinciali maius quidpiam onus accessurum, et necessariam reparationem quartieriorum, utpote per detractationem illam pauciorum, fundus quoque ille carentiae, ut ut tenuior facilius supplecturus erit.

Ad 5-tum. Publicabitur ad litteram prout benigna resolutio continet, id tamen demisse referatur suae Maiestati in sedibus Gyergyó, Csík et Kászon paucos admodum futuros, qui ad stationes excubiarum, una die pervenire nequirent, contra vero in sede Háromszék, et praesertim Bardócz, ubi excubiae respectu complurium pagorum remotiores sunt.

Ad 6-tum. Siquidem crucifer diurnus pro hospitibus extraneorum subofficialium applacidatus a sua Maiestate non sit, non alium modum hoc in passu commissio adinvenire potuit, quam si milites illi, in quorum aedibus subalterni tales extranei hospitantur, quia et ipsi in continuo servitio sunt, semperque numerum militis unius servientis suppleant: milites immunes alias a quarteriis, adeo quod illos in aedibus suis habeant, et patiantur, sub illo tempore, quo onus hoc, quasi quarterii ferunt, omnibus praeterea praerogativis et emolumentis militari-bus gaudentes, a praestatione servitii militaris eximantur. Ubi vero limitaneam hanc militiam e sedibus suis, pro ratione servitii principis exciri, et ad alia loca transferri contingeret, ad normam Regulamenti militaris Transylvanici, respectu etiam cruciferi huius, aequae ac alias legiones tractandam fore.

Ad 7-mum. Quae hoc puncto publicanda iubentur, legionibus communicentur, et in lingua etiam limitanae militiae vernacula publicentur, adque ipsorum captum explicantur.

Ad 8-um ultimum. Accepto nupero sub 10-ma currentis mensis emanato benigno decreto de formanda topographica districtus terrae Fogaras delineatione, non prius progredi potuit commissio, quam requisito excellentissimo generali

commendante barone a *Buccow*, a quo ingeniarios, seu terrae menses ad hunc actum disponi sibi petit, qui in proxime datis litteris suis promittit, se v. colonellum de *Luchsenstein*, aliumque capitaneum, nomine *Andreides*, cum nonnullis legionum officialibus, rei huius peritis ordinaturum, ipsum autem v. colonellum propediem ad commissionem venturum, ut instructionem conficiendae mappae, operationisque suae a commissione recipiat, ut reversurus operi insistat. Faciet itaque commissio in his etiam clementissima suae Maiestatis iussa, et postquam mappa illa confecta fuerit, in perlustrandis quoque et deligendis locis, iisque ab eorum, qui erunt possessoribus, seu permutationis, seu emtionis via conquirendis, ducendaque linea, quibus benignam suae Maiestatis intentionem assequi possit, in iis operam suam, obsequiumque fidele desiderari nequaquam patietur.

Demum ea, quae in rescripto consilii aulae bellici, ad generalem campi marschallum locumtenentem b. a *Siskovits* dato comprehensa, sibi via cancellariae regiae aulicae Transylvanicae communicata sunt, ordine suo publicabuntur, et in effectum, prout iniuncta sunt, deducuntur. Et haec praemissa suae Maiestati sacratissimae humillime referantur.

Die 30-ma Januarii anni 1764. in Kászón-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Convocatis incolis sedis huius Kászón, clementissimae patentes regiae, una centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae, et commendatis Hussaronibus legionis Kálnokianae praesentibus priori solemnitate, et solitio ordine publicantur.

Tandem conscriptio militaris inchoatur, et absolvitur.

Legitur praeterea memoriale communium sedis Kászón incolarum nominibus, medio *Josephi Alexandri Mártonfi*, et *Michaelis Mátéfi*, ex Kászón-Imperfalva, una cum exhibitis *Matthiae*, et *Uladislai* regum, Joannis item II., *Stephani*, *Christofori* et *Gabrielis Báthori*, *Gabrielis item Bethlen* principum Transylvaniae, necnon *Michaelis* vajvodae Transalpinensis privilegiis, confirmatione item divi *Leopoldi* imperatoris praemissorum omnium porrectum, tenore quorum petunt:

1-mo. Condonari sibi, si quid forte illis excideret, quod minus commissioni placeret.

2-do. Maiores illorum armis privilegia praemissa meruerunt, impetraruntque, vigore quorum causae eorum omnes in ipsa

sede revisae directe ad tabulam regiam appellari consueverunt; unde durum sibi accideret, si nunc, assumtis iterum armis, hac praerogativa exuerentur.

3-tio. Liberum illis porro quoque relinqui iudicem ex armalistis aut primipilaribus eligere, a sua Maiestate sacratissima benigne confirmandum, qui uno cum eligendis adsectoribus populo iura administret; quod nullo aerarii regii aggravio futurum esset, siquidem duorum illorum adsectorum salario, qui ad continuum sedis Csik iudicium ex parte huius sedis resoluti sunt, imo adhuc minori summa, sedes hic iudiciaria complete conservari posset.

4-to. Quodsi vero hoc consequi non possent, et interea etiam donec ad regium thronum preces suas promovere valerent, ad alterius sedis iudicium continuum fatigari necessitarentur, iudices a parte sui per communitatem eligendos indulgeri.

5-to. Cum militaris scientia, altissimaque iussa efflagitent, extraneos hac vice officiales illis praefici, et ab iis in armis illos exerceri: petere se, ut in futurum pari cum extraneis militari scientia imbutis officiales ex ipsismet incolis vi privilegiorum eligantur, et nunc quoque e sui gremio ad primarii officialis gradum aliquis promoveatur.

6-to. Innui quoque privilegii sui tenore, illos non solum pacis, verum etiam belli tempore, alpium solum propriarum custodia teneri: adeoque petere se, ne ad extranearum alpium, civitatum, aut arcium excubias adigantur.

7-mo. Supplicant pariter ad primam legionem Csikiensem applicari, utpote qui cum eadem sede Csik coniuncti semper fuere.

8-vo. Intuitu paupertatis suae et sterilitatis soli, in quo degunt, relaxationem contributionis, inprimis vero eorum capitis taxae, qui exiguis, vel prorsus nullis facultatibus provisi sunt, implorant; illorum pariter, qui honesta inter illos munia cum laude gesserunt, ad subalterna officia adsumptionem. Quodsi vero praemissae preces suae desideratum eventum non sortirentur, recursuri ad thronum suae Maiestatis sacratissimae, commendatione et passualibus commissionis comitari, eum in finem petunt, ut unde privilegia sua originem sumserunt, inde quoque seu deploranda illorum destructio, seu vero clementissima confirmatio subsequatur.

Quo memoriali lecto, producta privilegia examinantur, et siquidem in confirmationalibus *Leopoldinis*, et principe *Gabriele Bethlenianis*, non solum rasurae, verum etiam correctiones, et veri sensus detorsio appareret; accersiti in commissionem supremus iudex regius *b. Paulus Bornemisza*, v. iudex *Stephanus Blási*, notarius *Michaël Kászoni*, nec non qui illa

exhibuerunt, *Josephus Alexander Mártonfi* et *Michael Mátéfi*, ambo ex Kászón-Impérfalva, interrogantur: utrum privilegiis illis omnes simul uti vellent? Respondentibus dictis *Mártonfi* et *Máté*: omnino universos incolas in praerogativis privilegiis illis contentis manuteneri velle. V. officialibus vero reponentibus: quod illi, quibuscum hae incolarum petitiones communicatae suo modo non fuissent, nihil vel pro, vel contra proferre posse.

Interrogantur 2-do: ubi privilegia illa conservari assolerent? Ad quod coniunctim respondent: antea inter adsesores sedis distributa procurari solita; admoto vero ad officium moderno notario, post elapsos duos aut tres annos, eidem in archivo conservanda tradita fuisse; anno vero superiori tumultuario quasi per ter centum incirca liberos incolas repetita et recepta exstitisse, abinde non restituta. Quaesitus 3-tio notarius: utrum rasuram quae, illis demonstratur, tum, dum excepta fuerant privilegia illa, observasset? Reponit: observasse omnino in *Leopoldinis* confirmationalibus unam vocem prorsus abrasam et deletam fuisse, aliam vero non advertisse. Demonstrata proinde illis, et ad convictionem declarata tam abrasione, quam vero correctione, et immutatione sensus praemissarum confirmationalium, has quidem retinendas et pro secutura suae Maiestatis sacratissimae ordinatione, per gubernium, si placuerit, submitendas. Supplicantibus vero, in hunc sensum respondendum esse duxit commissio:

Resolutio

Ad quatuor priora memorialis puncta, cum iudicia in sedibus etiam Siculicis continua, altissima ordinatione regia prae-lucente, per excelsum regium gubernium erecta sint, ad hoc supplicantibus recurrendum esse.

Ad 5-tum. Illis, qui se in militari servitio distinxerint, et alios in exercitiis militaribus antecellere studuerint, recenter publicatarum benignarum patentium regiarum tenor spem emergendi pollicetur omnem.

A 7-mum. Id, quod petierunt supplicantes, iam consecuti sunt, centuria huiate ad primam legionem Siculicam, seu Csikiensem relata, nisi circumstantiae, occasione erectionis secundae legionis Siculicae sese fors oblaturae, aliud sva-derent.

A 8-vum. Jam aliunde ex publicatione praememoratarum regiarum patentium intellexerunt, tertiam contributionis partem militaria servitia subituris per suam Maiestatem sacratissimam benigne relaxatam esse.

A 6-tum.¹⁾ *Examinatis productis supplicantium privilegiis, primus Gabriel Bathori Transylvaniae princeps. in privilegio suo, Cibinii 20 Julii 1613. emanato, supplicatae a bellicis expeditionibus immunitatis mentionem facere videtur, eam tamen, quandoque solum necessitatis et temporis ratione ita postulante admittendum esse scribit. Ipse vero princeps Gabriel Bethlen in confirmationalibus suis, Albae Juliae de 26 Augusti 1626 concessis, si genuinus confirmationalium sensus attendatur, hanc belligerandi immunitatem excipit in verbis: Quoad omnes earum continentias clausulas etc. (belligerandi duntaxat immunitate excepta, quam ex nostro et successorum nostrorum, legitimorum Transylvaniae principum arbitrio, et ordinatione semper dependere volumus et iubemus) acceptavimus, approbavimus etc. Quae cum divus etiam Leopoldus imperator sub dato Viennae Austriae 22. Aug. 1698 eodem modo confirmasse dignoscatur, etiamsi duae hae confirmationales in vigore permanere possent, nihil tamen ad probandam belligerandi immunitatem conferrent.*

Cum vero praemissae divi Leopoldi imperatoris, et principis Gabrielis Bethlen privilegiales et confirmationales litterae, abrasae, vitiatas, et fulminatae producantur, dum e subductis superius verbis, in Leopoldinis quidem vox *duntaxat* penitus deleta, pro voce vero *excepta*, in utrisque confirmationalibus prima et ultima litteris in salvo relictis, diversa, et manu, et atramento, *concessa* scripta; imo in Bethlenianis verbum *dependere*, *p.* mutato in *f.*, quod evidenter patet, *defendere* correctum sit; et in hoc divum etiam Leopoldum praedecessores supplicantium deceperint; cuius confirmationalibus ex inanimadvertentia expeditoris iam non *dependere*, verum *defendere* legitur: praemissas utrasque litteras confirmationales, tanquam abrasas, vitiatas, et fulminatas, nullam amplius vim roburque habituras, pro secutura fulminantium via iuris ordinanda prosecutione, suae Maiestati sacratissimae representatura erit commissio. Interim vero, ut in omnibus punctis et clausulis, modo publicatis benignis patentibus regiis, quoad etiam subeunda servitia militaria se supplicantes conforment, iniungitur.

¹⁾ A kéziratban is úgy van, hogy a 7. és 8. pont megelőzi a 6-ikat.

Die 31-a Januarii anni 1764. in Kászon-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Congregati e regione templi huius universi huius sedis incolae tam armati, quam non-armati, atque centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae, commendatisque legionis Hussaronum Transylvanico Kálnokianae bifariam distributis, ab utroque latere clausi, mox in circulum coeunt, praemissaque modo priori articulorum militarium praelectione, ad vexilla ex arce Csík-Szereda allata, et articulos militares solemne iuramentum recitant, illisque priora loca repetentibus, atque missae sacrificio in templo parochiali celebrato, sancto tandem venerabili ad populum educto, benedictio ultimo militiae huic limitaneae impertitur, inter mixtis, ut antea, bombardarum tormentorumque explosionibus.

Legitur benignum decretum regium via cancellariae aulicae Transylvanicae, sub 17-a deficientis huius mensis emanatum, tenore cuius notum redditur: altefatam suam Maiestatem, militiae limitaneae in sede Gyergyó erectionis negotium bene successisse, ex relatione commissionis huius complacenter intellexisse, dumque suam hanc complacentiam notam ipsi benigne reddit, sperare una futurum, ut alterius etiam pari zelo et effectu operetur. Ex quo autem perhiberetur inter illos, qui pro equitibus adscripti sunt, dari tales etiam, qui equis propriis destituerentur, posse tamen huiusmodi defectui ita occurrere, si equos ab habentibus amicis mutuo acciperent: an itaque id? qualiterve absque incommodis fieri posset? commissio opinionem submittere, simulque eo rem militum supernumerariorum disponere iubetur, ut hi quidem pro nunc et usque dum ipsorum animus penitus perspectus, proindeque pacificae inclinationis fundata certitudo haberetur, armis populi nequaquam provideantur, sed solummodo armis illorum, qui defacto armati existunt, ad tempus praestandum in ordine servitiorum instruantur; equos vero non habentes ad talis modi excubias, in quibus equis opus non esset, ordinentur; suas denique operationes quantum possibile ita admaturatura, ut etiam repartitio et conscriptio regiminum Valachicorum quantocyus in statum veniat.

Conclusum: Exosculatur commissio benignam suae Maiestatis complacentiam, nihilque prius, nihil antiquius sibi ducet, quam sibi benigne commissa quantocyus ad optatum finem perducere conari.

Quoad milites supernumerarios, ad equitatum relatos, siquidem Gyergyaienses iam se equis a potiori providisse referantur, horumque exemplum Csikienses quoque et Kászonienses secuturi sint; milites praeterea pedestres ad subeundas in confiniis vigilias sufficienti numero sint; dispositum praeterea habeatur, ut illi, qui inter equites, equis sibi et apparatu comparandis impares forte essent, animumque ea ratione transeundi ad peditatum haberent, ab horum officialibus recipiantur; qui vero e contra opulentiores, e peditatu inter equites referri vellent, in locum priorum, altissimo servitio ita exigente transponantur; quos ideo supernumerarios, aliquandiu saltim in statu quo relinquendos esse putaret commissio.

Milites vero pedestres, cum iam se milites esse sentiant, animumque ad curanda arma converterint, industriae suae et ardori militari obstare putarent, si illa aliis minus curaturis concedere cogerentur; imo etiam rixae, iurgia et altercationes facile exinde enascerentur, ad quas itaque inconvenientias evitandas faceret, si sua Maiestas sacratissima 12 adhuc vel 15 ad singulas centurias pedestres arma distribui benigne iuberet, ut illis, tanquam supernumerariorum communibus inter eos distributis, et visitatis et servitiis subire, et in exercitio militari instrui valerent.

Legitur aliud benignum decretum aulicum die 19-na Januarii expirantis huius mensis exaratum, vigore cuius ad remonstrationem baronis a *Siskovits* clementer resolvitur, ut pars armorum inter Siculos iterato distributorum, partim per transportationem, partim per abiectionem sub primordio subsecutam, ac consequenter culpa illorum destructa hac vice cum aliis bonis prae manibus ad huc existentibus permulentur, destructa vero illa reparentur; diserte autem Siculis ipsis significetur, quod id hac solum vice ex singulari gratia fiat, ne hoc imposterus pro debitu habeant.

Conclusum: Publicetur suo modo per patentes regiminum commendantibus consignandas, et per eos centuriatim, pagatimque circummittendas clementissima haec resolutio regia.

Legitur tertium benignum decretum aulicum die 11-ma dicti mensis Januarii exaratum. Significatur: Commissionis, quae ad sedem Csík sub praesidio generalis equitatus comitis *Antonii Kálnoki* ordinata superiori anno habebatur acta, medio gubernii regii submissa remitti, per idem gubernium, commissioni transponenda, eo fine, ut usum, qui necessarius ipsi videbitur, capere inde possit.

Conclusum: Exquirantur, quae circa relatos ad commissionem excessus acta sunt, ac tandem suae Maiestati sacratissimae humillima relatio submittatur.

Die 1-ma Februarii anni 1764. in Kászón-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur instantia *Emmanuelis* de *Caratto*, v. colonelli, et primi regiminis Siculorum commendantis, qui ob carum victualium in sede Csík pretium, numerosam familiam, continuam officialium militarium condescensionem, exiguo suo stipendio detractis detrahendis non nisi fl. 69 menstruatim faciente, se subsistere non valentem, et vel hactenus paucitatem eius, e coniugis suae facultatibus suppletem, ne decedente illo proles eius ad extremam pauperiem redigatur, seu stipendii auctionem obtinendi, seu vero titulo expensarum mensae ad exemplum commendantium aliarum legionum aliquid benigne resolvendi fine suae Maiestati sacratissimae demisse commendari petit.

Conclusum : Cum preces eius, commissionis etiam experientia iustae esse videantur, cum humillima commissionis commendatione suae Maiestati sacratissimae submittantur.

Legitur memoriale b. *Pauli Bornemissza*, supremi sedis Siculicalis Csík iudicis regii, tenore cuius suum in summi servitii regii promotionem zelum et studium praemittit; plebis renitentiam occasione modernae erectionis militiae Siculicae non sibi, verum incredulitati populi tribui, ac de sinceris eius conatibus ad suam Maiestatem sacratissimam referri petit. 2-do. Siquidem plebs priorem conscriptionem, mensuramque eorum sine regis patentibus institutam, solum ab ipso excogitatum fuisse putet, et hinc nonnullorum inconsideratum factum vereatur : sub spe securitatis consolationis, et officii consecutionis, fiendam a moderno officio liberationem suae Maiestati sacratissimae repraesentari sollicitat. 3-tio. Interim vero donec augustae aulae resolutio de eius resignatione adveniat, commendari gubernio regio instat, ut a praesidio continuorum iudiciorum, ex allatis in memoriali a rationibus dispensetur.

Conclusum : Submittatur suae Maiestati sacratissimae cum reliquis actis, medio gubernii regii, ut exinde preces eius gubernio etiam constare possint.

Legitur denique actorum diurnorum protocollum, idemque in purum relatum suae Maiestati sacratissimae humillime submitti; relatioque ad suam Maiestatem sacratissimam e praemissis formari concluditur.

Die 2-da Februarii anni 1764. in Kászon-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur conceptus relationis ad suam Maiestatem sacratissimam formatus, et expediri iubetur, datisque ad supremum iudicem regium sedis Csík et commendantem I-mae legionis Siculorum a *Caratto* dispositionibus, quae ex utraque parte agenda habeant; dies crastinus pro termino transitus in sedem Háromszék constituitur.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 276—300. lapjain.)

VII.

Kézdi-szék besorozása.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis limitaneae in Transylvania militiae, a sua Majestate sacratissima benigne deputatae. (1764 febr. 4—15.)

Die 4-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolao comite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario Stephano ab *Halmágyi*.

Legitur insinuatum regii gubernii, die 26-a Januarii emanatum. Accludit copiam benigni rescripti regii, die 14-a Januarii ad gubernium dati; tenore cujus benigne jubet sua Majestas sacratissima, ut illa puncta, quae ad jurisdictionem respectu militiae limitaneae in sedibus Siculicalibus distingvendam anno adhuc 1762 ordinaverat gubernium, et sub 22-da Novembris ejusdem anni suae Majestati submisserat, nomine suae Majestatis publicentur et in sedibus Siculicalibus interimaliter observanda, quorumvis directorio praescribantur. Commissionem denique hanc audiendam, hacque audita, si quae per decursum evoluti anni, usu et experientia docti, in memoratis punctis emendanda, corrigenda, aut quoquo modo varianda, augenda, minuenda censeret gubernium, adjecta commissionis simul opinione intra unius mensis spatium submitti mandat.

Accludit denique gubernium pro ocyori fine, puncta in benigno rescripto citata.

Conclusum: Ex mutua hac in materia facta concertatione formetur opinio et ad commissionem referatur.

Leguntur responsoriae regii gubernii, ad litteras commissionis, die 20-a Januarii datas, tenore cujus opinioni commissionis de sistenda adversus seditiosos illos Hárómszékienses

incolas in sedem superiorem Tsík profectos inquisitione, et prosecutione officialibus sedis Háromszék commissa, intuitu motivorum a commissione relatorum se quoque accessisse, et desuper supremo judici regio comiti Antonio *Mikes* jam commisisse insinuat.

Conclusum : Servit pro notitia.

Legitur instantia magistratus et communitalis oppidi Kézdi-Vássárhely; insinuant: Quod licet iidem intra ambitum sedis Háromszék resideant, diversa nihilominus jurisdictione gaudeant, non qua Siculi, verum qua cives privilegiati et taxatis civitatis; unde dum anno 1762. excellentissimo generali commendanti, praesidi, et gubernio quoque regio privilegium suum insinuassent, idem in vigore data tum resolutione relictum fuit. Exhibere vero protectionales quoque a principe Gabriele *Bethlen* expeditas, quarum sensu ad expeditiones bellicas cogi non possent, a quibus eximi se per etiam commissionem supplicant. Non esse se cives simpliciter oppidanos, nec mixtim cum incolis sedis habitantes, quemadmodum Tisk-Szeredaenses, et reliquorum oppidorum in sedibus Siculicis existentium incolae, verum cives civitatenses, quemadmodum Marus-Vássárhelyenses, juxta Approb. Const. part. 3. tit. 78. Nec assumpsisse se arma, nec fuisse conscriptos. Immo dum ipso excellentissimo generali commendante praesente huc congregati sedis incolae juramentum deposuissent, nec tum quidem illi tacti fuerunt. Quorum intuitu, et se in generalibus, et contubernia in particularibus privilegiis conservari supplicant. Qui ex civibus suis statum militarem amplexi fuerunt, conscriptos illos, continuo ad loca debita insinuarunt, nec quempiam ab illo vitae genere abalienarunt; tyrones dum jussum fuit, praestiterunt, superioribus annis dum de generali insurrectione ordines emanarunt, illi currum virtute privilegii sui praestare jussi fuerunt. Praeterea in meditullio sedis Kézdi constituti, quemadmodum hactenus, ita quoque imposterum onera omnia, quibus ferendis pares erunt, se libenter succollaturos esse pollicentur. Quaestura illi, vectura et opificio vitam, ut reliqui quaestores, agunt. Leges quoque patriae Decr. Trip. p. 3. tit. 9. illos cum nobilibus aequipararunt, dum e Siculis privilegialiter eripuerunt; moderni quoque continui iudicii erectionis occasione, in statu quo relictos.

Ad quae resolutio nunc dilata e sequentibus patebit.

Die 5-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb, *Bethlen Miklós* kivételével).

Adveniente v. colonello, et primi Valachorum regiminis commendante a *Luchsenstein*, initisque circa modum delineationis ad mentem eatenus emanatarum benignarum ordinationum caesareo regiarum consiliis, sequens eidem in lingua Germanica praescribitur methodus: ¹⁾

Superveniente excellentissimo comite de *Bethlen*.

Legitur instantia communitalis oppidi Beretzk; qui vigore privilegiorum ab imperatore quondam *Sigismundo*, *Joanne Scepusie* se, *Isabella*, *Sigismundo* et *Gabriele Báthoriis*, nec non *Gabriele Bethlen*, *Georgio Rákotzi* et *Michaële Apaffi* collatorum, ab etiam divo *Leopoldo* imperatore confirmatorum, nonnisi ad promotionem hominum in Moldaviam a principe vel patria expeditorum, excubias ad arcem Ojtoz, et vigilias proprii territorii obligati, a reliquis oneribus omnibus exempti; hac etiam vice in praemissorum privilegiorum usu manuteneri, et a moderno militari servitio dispensari petunt; cumprimis, quod exiguo suo et sterili territorio pro illorum usibus non sufficiente, alibi vitae sustentandae media quaerere necessitarentur; loco vero promotionis in servitio principis et patriae itinerantium, vecturas ad praesidium Ojtoz succollaverint, succollentque, et reliqua conjuncta onera praestent. Temporibus denique revolutionum exploratores in partes Turcicas eorundem privilegiorum vigore intertenere, expedireque debuerint, singularem insuper fidelitatem demonstraverint, dum annis abhinc circiter 46 militiam caesaream in Moldavia ad monasterium Kászoniense a barbaris oclusam eliberarunt. Quibus accedit, quod illi a natione Siculica prorsus diversi, et separatae in omnibus jurisdictionis essent, nec cum illis arma capere obligarentur; a quibus porro quoque distingvi, et a militari servitio eximi petunt.

Resolutum: Quoad ea, quae in privilegio nomine oppidi Beretzk hodie exhibito continentur, uberius sibi commissio reflectendum censet; quia vero sub brevi licet hoc tempore pervoluto illo, ne verbum quidem depraeenderit, quod de tatu militari sonaret, adeoque erectioni etiam praesenti militiae limitanae impedimento aliquali esse posset; quare sequantur cives et magistratus datos jam ordines, seque crastina luce hic sistant ad audiendas clementissimas paten-

¹⁾ »Instruction für den Herren Obrist-Lieutenant von Lichtenstein.« Ezt, Fogarasra és az oláh határórségre vonatkozván, elhagyjuk.

tales regias, subeundamque conscriptionem, et armorum, quae sequetur, receptionem; caventes sibi antecessores illorum, ne sinisteris suis consiliis plebem exagitent, sibique praesertim, et toti etiam fors communitati perniciem inducant.

Die 6-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Accersiti 27 pagorum, propius ad hoc oppidum sitorum incolae universi, in circulum rediguntur; illisque regulata, tam pedestris, quam vero equestris ordinis militia pro majori solemnitate circumdatis, illa quae in Gyergyó, Tsík et Kászón dicta hujusmodi occasione fuerunt, repetuntur; benignae tandem patentales regiae praeleguntur, actusve hic sollemnis, consveta commissionis oratione concluditur. Mox reliquis ad sua dimissis, incolarum possessionum Esztelnek, Kurtapatak, Tsomortány, Almás, Lemhény, Martonos, et oppidi Beretzki conscriptio quadripartito labore inchoatur et absolvitur.

Die 7-ma Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Continuatur militaris conscriptio incolarum pagorum Szent-Lélek, Osdola, Nyujtod, Szászfalva, Oroszfalva, et Sászfalva, qua absoluta

Legitur opinio commissionis circa jurisdictionalia militum limitaneorum Siculorum die 4-ta hujus conclusa, tenore sequenti:

Opinio

Circa constitutiones quoad jurisdictionem militum Siculorum.

Constitutiones circa jurisdictionem respectu neo erectae militiae limitaneae, per regium gubernium die 18. Novembris anno 1762. editas, statui et circumstantiis rerum praesentium convenienter satis adcommodatas agnosci, partitionesque causarum, in Reales, Personales et Mixtas, ut et iudicium per quos cognoscantur distributiones, loco suo relinqui posse, ea solummodo paucula immutatione, quod e specificatis causis Realibus, ea, quae numero 2-do posita est, super bonis mobilibus, vindictio rei ex furto vel raptu incerto amissis, aut casu perditis inventae, qui processus expeditorialis, vulgo *szavatýosság* audit, inter Mixtas transponenda censeatur. Ideo etiam, quod in iisdem constitutionibus, delicta quae criminalem actionem ad poenam, et simul civilem ad restitu-

tionem damni ex delicto enati recipiunt, ut sunt furta, rapinae etc. (inter quae et processus ille expeditorialis referendus est) inter Mixtas enumeratur, locumque adeo inter illas sortiri debeat suum. Et quam maxime ideo, quod processus ille, re furtiva in manus per manus diversorum devoluta, vix aliquando per primos iudices terminetur, sed coram aliis magistratibus tractanda, militibus si qui involverentur, coramque ordinariis iudicibus ea de causa convenirentur, sumptus, uti fieri assolet, non tolerandos, et fatigia, excursionsque in alias sedes et comitatus causaret, cum jactura temporis, servitiique militaris dispendio et impedimento omnino damnosas.

In hujus autem causae Realibus inter Mixtas transferendae locum, reponi debere, causam vindicandae libertatis, aut asserendae servitutis praetensorum jobbagonum, armis jam indutorum, aut ea sibi dari petentium. Et hoc ea ratione: quia libertas rerum omnium pretiosissima habeatur; et a parte altera, servitus jobbagonum, a possessione bonorum immobilium, quam sequitur, nequeat separari. Interque adeo causas reales haec quoque merito sit collocanda, et pari modo summario tamen processu, et in unico termino dijudicanda, et definienda, sola duntaxat apellatione supermanentes.

Quia denique militibus ad procuracionem causarum suarum advocatos sive quaerere hinc inde, sive repertos proprio aere exsolvere difficile foret, et cum proprio damno et regii etiam quandoque servitii impedimento conjunctum, hinc necessarium opinine commissionis videri, si erga salarium condignum a sacratissima sua Majestate constituendum, juris peritus aliquis, inter Siculos impossessionatus, titulo syndici, seu quod magis militare est, auditoris, seu directoris causarum militarium, legionum Siculicarum resolveretur; qui in foro magistratuali, causisque realibus militum quorumcunque velut director causarum fiscalium in causis miserabilium solet, perinde pro milite Siculo in causis ejusdem per constitutum advocatum, illum etiam salarizandum, nomine quoque suo agere posset, in mixtis autem ubi iudices ipsi militares legum patriae municipalium non usque quaque gnari interesse debebunt, iudicem etiam, simul cum illis agat; et is quidem quo major etiam respectus ipsi concilietur, et ipse quoque militare se esse sentiat, capitanei characterem orandus; et hoc vel ideo, quod et ad summam plebis hujus consolationem cedere comperiimus, si aliquem habeat militare, in quo spem suam et fiduciam rei bene gerendae collocet, partesque suas tuiturum confidat, et aliquem qui sine solvenda a pauperioribus laboris mercede causas agat, dum usque huc charo sibi pretio advocatos conducere cogeantur; quin

ad ocyorem etiam processuum cursum et definitionem facere, quod auditor talis aliis functionibus non distractus, foris judiciariis semper adesse, causisque militum prospicere posset, seriem ipse quod in causis fiscalibus etiam fieri consuevit, causarum militarium conficiendo, easque, prout aetatis illarum aut momenti ratio posceret, in foris assumendas exhibendo.

Dignum praeterea hoc quoque videri, ut cum ab antiquo primipilares Siculi locum quoque inter adessores sedium habuissent, clementissimis quoque resolutionibus caesareo regiis non pridem emanatis in salvo ipsis relictum, ne nunc etiam milites jam omnes facti, tanquam hoc nomine ab indultu et privilegio illo excludi videantur, verum ex illis quoque tanquam veris et originariis in terra Siculica possessoribus vel saltem bini in collegiata quoque judicia, clementissima Majestatis indulgentia, cum competente sallario adhibeantur et resolvantur; tanto magis, quod et ipsa aequitatis communis ratio efflagitet, dum plurimae primipilorum in foris realibus circa haereditatem ipsorum Siculicam causae tractentur, velut nobiles alios in causis nobilium, ita ipsos quoque in causis sui similium iudices esse et posse et debere.

Et haec sunt, quae demandatae a sua Majestate sacratissima opinionis nomine hac vice submittenda esse commissio censuit; constitutionibus quippe a gubernio regio officialibus sedium Siculicalium praescriptis, et a sua Majestate sacratissima remissis, ob incertum militiae Siculicae statum in praxim plene nondum deductis, plura, quae reflexiones commissionis desiderassent, advertere commissio non potuit, usum vero et experientiam sequentis anni, ea, quae forte emendanda, corrigenda, addenda vel diminuenda in iis forent, proditura esse confidit.

Die 8-vo Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Conscribuntur hodie incolae pagorum: Fel-Torja, All-Torja, Futásfalva, Ikafalva, Felső-Tsernáton.

Die 9-no Februarii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Incolae possessionum Belefalva, Polján, Albis, Matisfalva, Márkosfalva, Mártonfalva, Hatojka, Szent-Katolna et A-Tsernáton conscriptioni militari inferuntur, et ubique arma conscriptis distribuuntur.

Legitur porro memoriale magistratus et communitalis oppidi Beretzk; exponentium: siquidem allatae in memoriali suo 4-ta hujus commissioni porrecto rationes, privilegiaque sua illos a statu militari non absolverunt: cogi illos ulterius ad commissionis auctoritatem confugere, petereque

1-mo. Oppido magistratuique suo concessam privilegialiter jurisdictionem, tam quoad oeconomica, quam vero politica et juridica, semper a sede distinctam. porro quoque manuteneri.

2-do. Judicem et magistratuales a servitio militari, quo administrationi rerum oppidanarum vacare possint, dispensari.

3-tio. Universis incolis debitam a magistratu dependentiam in omnibus injungi, ut his curantibus et passiva nomina deleri, et oeconomia civitalis continuari, et contributio colligi possit.

Resolutum: Committitur praesentibus universis et singulis oppidi Beretzk incolis, tam armatis, quam aliis, ut honorem et obedientiam erga judicem et magistratum loci, uti hucusque, praestent etiam deinceps; et in omnibus, ad communitalis conservationem spectantibus, juridicis, oeconomicis, politicis, et contributionalibus, ab illo se dependentes esse cognoscant. Ad quae attendent domini quoque officiales militares, et praesertim commendans legionis; et illorum erit inobedientes ac renitentes si qui essent, compellere ad obsequiam.

Die 10-ma Februarii a. 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

- Inchoatur conscriptio duarum centuriarum equitum Siculorum in praememoratis 27 possessionibus residentium, eodemque absolvitur.

Legitur denique inter complura alia memoriale magistratus et communitalis Kézdi-Vássárhelyiensis, qui repetitis iis, quae in alio memoriali suo 5-ta hujus lecto protocollo illata fuerunt, sequentia adhuc superaddunt, quod

1-mo. Gubernium etiam regium illos in hac conscriptionis negotio manuteneri voluerit, ut e producta commissione liquet.

2-do. Reliqua oppida Siculica sint mere oppida, sua vero communitas pro civitate et emporio, tenore privilegii et legis Appr. Constit. p. 3. tit. 78. haberi debeat; et in his a reliquis distincta sit.

3-tio. Eum in finem staabile quartierium, ad territorium

civitatis suae benigno suae Majestatis jussu erectum est, ut militia quoad macellum, et alia victualia facilius subsistere queat.

4-to. Per assumptionem armorum privilegia sua illaese non permanerent, redirent enim in priorem Siculorum statum, unde privilegialiter exempti sunt.

5-to. Illi numquam arma petierint, et dum Siculi eadem desiderarunt, id ipsis non insinuarunt, sed etiamsi insinuassent, sese cum illis haud miscuissent.

6-to. Praeter quatuor contuberniorum magistros et sodales, esse adhuc plures civitatis suae opifices, coriarios videlicet, laniones, sartores, fabros ferrarios et lignarios, aurifabros, nodularios, et alios; quibus assumptio ad statum militarem plurimum detrimenti adferret. Vecturam praeterea a potiori, victum alimenta et acquirendae contributionis media incolis suis praebuisse, cujus continuatio per servitia militaria quam maxime impediretur, cum enervatione plebis.

7-mo. Occasione publicationis clementissimarum patentium, non advertisse, in iis recensitam fuisse civitatem suam; dum in minoribus etiam negotiis separatim solitum fuerit gubernium commissiones ad suam communitatem expedire.

8-vo. Per assumptionem armorum incolarum metropolitanae hujus civitatis, non perduraret emporium, nundinaeque et fora hebdomadalia cessarent, hospitia peregrinis dari et victualia parari non possent; in loco, quod hactenus sedium Tsik, Kászon, Kézdi, Orbai, et partis Sepsi emporium fuit habitum. Quorum intuitu se a statu militari dispensari petunt. Quodsi vero

9-no. Praemissae rationes e legibus et privilegiis depromptae locum non invenirent; pro recursu ad suam Majestatem indulgendo, et interim in statu quo permansione concedenda supplicant.

Resolutum: Ad 1-mum. In citata regii gubernii commissione, de modo solum classificationis disponitur, non de immunitate a servitio militari.

Ad 2-dum. Contrarium apparet e privilegio, in quo civitatis et oppidi nomenclatura promiscue et pro synonymis sumitur, neque se liberam et regiam civitatem adserere possunt. verum in legibus etiam civitatis civitati Marus-Vácssárhely aequiparantur, quae ipsa illo tempore nonnisi oppidum fuit, et non ita pridem in statum liberae regiaeque civitatis evecta; et reliqua etiam oppida in sedibus Siculicalibus, ad sensum exhibiti privilegii Sigismundi quondam imperatoris singula in singulis sedibus civitates perinde vocantur.

Ad 3-tium. Mutatio oppidi in militarem statum, nullo fori damno futura est et consequenter nec militiae, nec domus stabalis.

Ad 4-tum. Oppidum Kézdi-Vásárhely privilegialiter non e numero Siculorum erepta est, imo qua oppidum Siculum privilegio est donatum, sed e manibus duntaxat officialium sedis Háromszék, dum distincta ipsi concessa est jurisdictio a sede, et alia beneficia privilegiata, in quibus et deinceps conservabuntur.

Ad 5-tum. Siculis non ad ipsorum petitionem sunt arma concessa, verum ad pristinas obligationes suas legales sunt per suam Majestatem adstricti.

Ad 6-tum. Opifices omnes, sive contuberniales, sive alii, sequentur conditionem civitatis, seu oppidi, alias nemo a quaerendis vitae suae mediis arcebitur.

Ad 7-mum. In patentibus regius nec sedis Gyergyó et Kászon, neque in Háromszék sedes illum constituentes, distinctim nominatae sunt, quod tamen dictum est de Siculis, in genere, id etiam de individuis constituentibus intelligi debet.

Ad 8-vum. Emporium idem manebit, et nundinae ac fora hebdomadalia per statum militarem non tollentur; quod alibi loca jam militaria facta nunc primum pro foris et nundinis supplicare cogitent.

Ad 9-num. Etiam tamquam militaribus recursus ad thronum suae Majestatis non praeccluditur.

Id demum consulto factum est, quod neminem a recipiendis armis deteruerint, eo enim facto consultoribus aequae ac consilia sequentibus prava, poena omnino severa non defuisset. Caveant proinde imposterum quoque et priores, et communitas ipsa, ullam monstrare morositatem, tanto magis renitentiam, ne ingrata sibi debeant experiri; ea enim, quae ad conservationem oppidi conducere videbuntur, commissioni curae erunt.

Legitur instantia 117 vigilum sanitatis in hac sede Háromszék antea constitutorum; exponunt: stipendium suum pro mense Novembri et 11 primis Decembris diebus anno 1762., quibus adhuc servitium continuarunt, retentum esse; de quo apud Sanitatis Commissionem mense Junio anni superioris conquesti; eadem rem hanc investigaturam esse reposuit; quare jam milites limitanei supplicant, ne praestitorum servitiorum mercede frustrentur.

Conclusum: Requiritur Sanitatis Commissio, ut cum hi justum habere videantur, et praeterea stipendium ejus temporis sine dubio exsolutum, alicubi depositum manere debeat, exquisito fundo, illos voti sui compotes reddat.

Die 11-ma Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Legitur insinuaturn regii gubernii altissimae ordinationis regiae de 20. Januarii emanatae exemplum communicantis et in ejus complementum suas jam fecisse ordinationes insinuantis.

Legitur exemplum altefatae ordinationis regiae, vigore cujus jubetur: ut dispositio in negotio jurisdictionis Siculorum provisorio modo facta etiam apud illam militiam Valachicam, quae districtui Fogarasiensi, et aliis censis aut cedendis locis obtinget, interimaliter observetur. Militia Valachica in valle Radna in realibus et personalibus a jurisdictioni militari dependere; quid demum in eadem valle Radnensi aequae ac circa reliquam militiam limitaneam Valachicam pro stabili intuitu jurisdictionis observari possit? audita etiam commissione hac, ulteriorem gubernium informationem submittere jubetur.

Conclusum: Insinuetur medio regii gubernii suae Majestati sacratissimae: videri commissioni, jurisdictionalia Valachorum, naturae fundi in quo resident, accommodanda esse; ita quidem, ut in locis pure militaribus jurisdictio quoque quoad omnia militaris, observetur, in aliis autem, in quibus milites Valachi mixtim cum reliquis incolis resident, constitutiones intuitu Siculorum editae locum habeant.

Legitur aliud insinuaturn regii gubernii, copiam intimati aulici die 28-va proxime transacti mensis Januarii emanati accludentis; tenore cujus intimatur: ingratum fuisse casus in Tsik superiori inexpectato exorsos, ac suae Majestati sacratissimae demisse relatos intelligere; ut itaque tranquillitas iterum restituta non modo conservetur, verum in futurum quoque confirmetur, iis, quae per commissionem disposita sunt, benigne approbatis, summopere necessarium esse, ut non modo antesignani et sic dicti coriphaei in plebe, verum etiam reliqui instigatores, et svasores eruantur, et poena huic crimini congrua, corporali nimirum et mortis, una cum bonorum confiscatione afficiantur.

Quem in finem velle suam Majestatem, ut nec labori, fatigisque, nec expensis parcatur, verum potius, ut penes legalis processus deductionem, circumstantiis sic ferentibus, torturae etiam cruciatibus, in veritatem eliciendam adhibendis, illis qui coriphaeos, instigatores et svasores revelarent, remuneratio 100 florenorum pro singulo capite promittatur, et exsolvatur.

Ad inquisitionem peragendam, par operi Commissio Criminalis sub directione Commissionis Generalis ad locum

expedienda, instructione quoque actu sub incude existente munienda in antecessum notum gubernio redditur, et pro majori explicatione in exemplo benignae resolutionis etiam accluditur.

Clementer denique resolvisse suam Majestatem, ut commissionis eatenus depromatur opinio, num sedes Siculicales Tsík, Háromszék, et Udvarhely, ordinationibus regiis semet opposcentes, ideo omnibus suis privilegiis penitus exuendae, et statui militari omnino resignandae sint? Quod ut gubernium exequatur, depromptamque commissionis opinionem, sua adjuncta submittat, benigne jubetur.

Conclusum : Iis quae praemissorum intuitu ad commissionem relata, ab eoque ordinata sunt, in considerationem sumptis, opinio in quam commissio post inita mutuo consilia devenit, elaboretur, et ad commissionem referatur.

Legitur repraesentatio Andreae László, regii perceptoris sedis Háromszék. Exponit ad oblatos occasione futurae in Romanorum regem electionis serenissimi archiducis Josephi, centum mille florenos incassandos ordinasse regium gubernium, ut cuilibet floreno contributionis anni proximus elapsi adjiciantur 11 cruciferi. Cum vero contributionem limitaneis militibus arma retinentibus integram pro anno 1763. sua Majestas sacratissima benigne relaxaverit, consulit commissionem

1-mo. Utrum milites quoque hi 11 illis post singulum florenum cruciferis teneantur, aut minus? et 2-do. Qua ratione ab illis, quae de praesenti arma receperunt, cruciferi illi exigendi sint?

Resolutum : Siquidem sua Majestas sacratissima militibus arma retinentibus integram anni superioris contributionem benigne relaxaverit, nec quidpiam titulo contributionis pro eodem anno iidem solverint, sequitur: residuum nihil esse, cui 11. illi cruciferi sine speciali regio mandato adhaerere possint.

Incolas arma deponentes, vel nec assumentes quod attingit: hi in duas classes actu relati sunt. Pars enim una armis jam induta; altera adhuc inermis est. Ab his colligat regius perceptor impositos xferos sine mcra, et antequam armis provideantur, assistentiam sicubi opus fuerit, a commissione impetraturus; secus enim, ille de mora, si quam intervenire contingeret, respondebit.

Quoad armatos, cum ab illis juxta editas commissionis ordinationes perceptori quoque hujati proxime communicandas, nulla prorsus pecunia sine praesentia officialium militarium colligi possit: exactio quoque 11 illorum xferorum, interim differenda erit, donec confrontatione concertanter

cum officialibus militaribus peracta, contributio anni 1764. collecta fuerit; qua simul et 11 illi xferi exigendi erunt.

Quam commissionis ordinationem, alteri quoque regio hujus sedis perceptori Thomae *Vajna*, excellentissimus comes de Bethlen, qua supremus commissarius provincialis, ex officio pro norma communicabit.

Die 13-tia Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Conscriptus in 27 pagis populus armatus, atque in prato ad ecclesiam rr. pp. et fratrum Minorum S. Francisci conventualium Cantensem sito contractus, pedites quidem in formam cohortis, equites vero duarum centuriarum rediguntur. Cohortem hanc limitaneae militiae Siculicae in medio constitutam, ex utroque latere cingentibus binis tormentis, et duabus cohortibus legionis pedestris Okellianae, quibus annexi erant Hussarones Siculi, his vero turma Cataphractorum legionis Portugallianae, claudentibus utrasque alas commendatis legionis Kálnokianae, se regione vero centuria Pyrobolariorum Angeriana, et commendatis limitaneis consistentibus.

Sex postea vexilla secundi regiminis Sicularum, per commendatos ejusdem regiminis comitata, in praefatum templum deducuntur, sequentibus illa commissariis regiis, magna nobilium frequentia stipatis. Peracto sacro missae sacrificio, sub tormentorum fragoribus, vexilla eadem per pontificantem dioecesis Háromszékiensis archidiaconum et ecclesiae Pollyaniensis plebanum admodum reverendum Andream *Simon*, eodem quo in Gyergyó-Szent-Miklós modo, ad praescriptum Regulamenti consecrantur; deducuntur tandem ad cohortem in praememorato prato constitutam, clavisque primum sub diversis lemmatibus impressis, fideliter custodienda et defendenda praesentantur, et praemisso pro more sermone consignantur.

Mox cohors eadem in circulum redigitur, ambientibus illum equitibus Siculis, et regulata militia omni. Articuli ibidem militares praeleguntur, juramentum ad vexilla et articulos alta voce a singulis praestatur, officii, fidelitatis, et praestiti juramenti, consveta commissionis oratione admoniti. Explicatis deinde rursus ordinibus, commissio in ecclesiam revertitur, ibique decantato Hymno Ambrosiano, sacro sanctum venerabile ad populum armatum educitur, impertita militiae huic benedictione in ecclesiam reductum, inter mixtis suo loco

tormentorum, bombardarumque explosionibus; tum militia omnis tam regulata, quam vero limitanea coram commissariis regis ordine decenti procedunt, et ad sua remittuntur.

Die 14-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Incolae hodie oppidi Kézdi-Vássárhely congregantur; quibus inter centuriam Pyrobolariorum Angerianam, et commendatos Kálnokianos pro majori solemnitate constitutis, benignae litterae patentales regiae more consveto praeleguntur, habitoque sermone, declaratur illis, ut cum oppidum ejusque incolae e civili suo statu in militarem transire debeat: praeponantur equidem illis militares etiam officiales, quibus in summo servitio regio militari, aliisque ad praescriptum Regulamenti subordinati omnes erunt; interim tamen, ut etiam civilia, juridica, oeconomica et politica oppidi negotia, cursum suum teneant, in iis cives oppidi seu armati, seu quibus arma non obvenerunt, consvetam a praeposito sibi magistratu dependentiam porro quoque habere tenebuntur; quem in finem judex primarius in ductorem primarium, pro-judex vero in ductorem secundarium oppidi denominantur, et pro talibus habendi ac observandi declarantur, framea quoque regia providendi.

Militaris tandem eorum conscriptio inchoatur, et absolvitur.

Leguntur postremo responsoriae commissionis ad insinatum regii gubernii 6-ta hujus emanatum, eique adnexam intimati aulici die 28-va Januarii emanati copiam, die 11-ma hujus protocollo commissionis illatam, tenore sequenti:

E data, sub 12-a et 22-da Januarii ad excelsum gubernium, commissionis hujus regiae relatione, notum jam eidem est, post desumptam a populo ad Madefalvam congregato punitionem, eorum, qui capti ea occasione fuerant, causa, militare constitutum fuisse per commissionem examen. Cujus equidem examinis in primordio statim ubi intellexisset certos quosdam nomine *Olasz*, *Ovári*, et *Tsorja* fuisse Háromszékiensium coriphaeos, ordinationes edidit de comprehendendis iis, prout et comprehensus est *Olasz*, *Ovári* autem se subduxit, *Tsorja* vero aut aequae subripuit se, aut cum aliis occubuit ad Madefalvam. Detecti post modum alii quoque antesignani, inter Tsíkienles, at viso Ovarii profugio, continuari equidem examen jussit commissio, Tsíkienles in Tsík, Háromszékiensium autem examine in Háromszék peracto, interea vero operationibus suis inatitit, ea intentione, ut sedatis interea hominibus, et securius in domo sua degentibus, uno tandem ad id consti-

tuendo die omnes incaptiventur. *Ovario* quippe et *Tsorja* exceptis, delati et accusati alii, quiete omnes apud aedes suas sunt, quin in sedibus Tsík et Kézdi, arma quoque cum aliis sumperunt. Expectat jam commissio et ipsius *Ovarii* reditum, et quod interim reliqui etiam coriphaei detegantur, non quidem eo praecipue fine, ut illi prorsus pro demerito suo puniantur in personis suis, siquidem illi etiam Madéfalvensis punishmentis die, anxietates mortis jam subiverunt, et alii complices illorum morti quoque dati sint, verum ut in strictius peragendo illorum examine, caeteri etiam autores criminis in lucem protrahi possint. Dum vero haec fierent, in extractu peracti jam examinis conficiendo laborat commissio, quo illud via consveta augustae *Aulae* submittere possit.

Eam pariter ob causam, ut nimirum coriphaei intra tempus opportunum domi suae contineri possint, ausa est commissio destinatos in proemium revelationis antesignanorum et mali consultorum 100 florenos publicari nondum facere, existimans opportunius futuram publicationem, ubi jam coriphaei comprehensi, et custodiae fuerint dati.

Quae cum ita sint, videtur commissioni, peracto hoc et peragendo examine militari, omnia in lucem proditura fore. et reos, dictandam a sacratissima sua Majestate poenam recepturos. Quodsi autem fixum id apud suam Majestatem, decretumque sit, ut commissionem aliquam criminalem commissionis directioni subordinet, eo in casu, commissio haec suppeditatura erit illi, satis laboris jam praeparati, quo ad futuram inquisitionem modus aperietur amplus. Opinione nihilominus commissionis, nova illa inquisitio tunc potissimum necessaria fore visa esset, si metui deinceps posset, ne plebs novis se tumultibus involveret, aut si videret repertos aliquos imposterum quoque iri, qui illam ad hoc concitare auderent. Spondere equidem commissio pro nemine potest: verum perspectis circumstantiis, non existimat, aliquem se ejusmodi rebus immiscere ausurum. Illi vero, qui noxiis ejusmodi consiliis se hucusque immiserunt, ex hac quoque militari inquisitione, quam commissio ordinatura est, prodibunt, et absque etiam particularis commissionis erectione puniri poterunt. Punitis autem illis, satis forte esset, si rescriptum quoddam Majestatis suae excelso regio gubernio accludendum, fine publicationis emanaret, id duntaxat in se continens, ut quicumque vel verbulum saltem unicum suspicionis plenum proferret, quo plebem ad inquietudinem moveret, talis qua inquietudinis autor, poenam subeat capitis, et bonorum confiscationis, quin pari etiam poenae subjiatur is, qui tale quid audiens sciensque ad loca debita non referret.

Quod vero attinet ad amissionem privilegii sedium Tsík, Háromszék, et Udvarhely, earumque sub jurisdictionem militarem resignationem, de hoc, opinione commissionis videri : non fore bonum libero Siculo militi privilegium ejus adimere vel ex hoc etiam, quod summum illarum privilegium in hoc consistat : ut milites sint arma ferentes, et vi ejusdem privilegii armis sunt induti ; neque confiscationem bonorum eorundem utilem esse censet commissio, quo enim magis confirmabitur in possessione sua miles Siculus, eo stabilior futurus est, et miles, et oeconomus. Quod vero amissio haec privilegii, et confiscatio bonorum, ad nobiles solummodo referatur : non videt commissio hoc aequitati consentaneum fore, ut multi innocentes, propter nonnullarum, si qui reperirentur, culpam patiantur. Cum jam aliunde constet, ne ullum quidem nobilem possessionatum, a contributione immunem, seditioni Madefalvensi interfuisse. Quin ut ut tumultuosa et seditiosa turba Madefalvensis, poena omnino gravi digna fuerit, apparere nihilominus, illam, armorum equidem receptionem, modo indecenti et damnabili evitare voluisse, rebellionem tamen formalem inde elici non posse. Ad extremum : non videri commissioni, qualiter Udvarhelyenses vel in numerum saltem eorum recenseri debeant, siquidem constet commissioni, non modo ne ullum quidem e sede Udvarhely inter illos fuisse, verum id quoque certum sit, noluisse quoque se illis consociare.

Die 15-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vásárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Incolae oppidi Kézdi-Vásárhely heri conscripti, jam armati ad staabile quartierium congregantur, iisque eodem, quo heri, modo inter centuriam Angerianam. et commendatos Kálnokianos constitutis bina vexilla, inter fragores tormentorum ad ipsos deducuntur, et praesentantur. Regiis tandem commissariis comparentibus articuli militares praeleguntur, consvetumque militare juramentum a singulis recitatur, et incipiente et claudente solemnem hunc actum pro more commissionis oratione.

Declaratur porro illis : incolas oppidi sui primam secundi hujus regiminis Siculici compagniam formaturos esse ; quibus ideo copia etiam benignarum patentium regiarum pro sede Háromszék, ab excelso regio gubernio authenticisata, curae et custodiae illorum consignatur, universis sedis hujus pagis, si qui desideraverint, ad describendum aut legendum sine

difficultate extradanda. Ultimo demum repetitis aliquot tormentorum ictibus, ordine militari coram commissione procedentes ad sua remittuntur.

Legitur memoriale praedictae communitatis oppidi Kézdi-Vásárhely, supplicantium: ut cum oppidi sui incolae a servitio militari emanere non potuerint, dignetur commissio iisdem indulgere, ut

1-mo. Ne cum Siculis commisceantur, servitia etiam in separatis et designatis sibi ad fines sedis Kászon, ubi vicinas sylvas habent, subituri.

2-do. Vestitus quoque eorum, tanquam civitensium, privilegiorum nobilium, diversi coloris et qualitatis esse possit, cum et hactenus vestibus ex panno confectis, cothurnisque, non vero peronibus et sago, vulgo *zeke*, usi fuerint; non absimiliter finctae minores iisdem concedantur.

3-tio. Qui ob sua privata negotia ad militare servitium ire non posset, alium loco sui substituere queat.

4-to. Supra vires et ultra proportionem non aggraventur, siquidem plures debiles et inhabiles inter eos invenirentur; nonnulli vero eorum in equestrem militiam admitti desiderarent.

5-to. Ne a quaestura, curulique et alia oeconomia, in quantum fieri poterit, abstrahantur, imo si fas est, sine quoque praescitu capitanei, ad sylvas, campos, aliasque operas ire queant.

6-to. Exercitiorum militarium, illis adhuc insvetorum occasione, ne verberibus excipiantur, verum placidis admoneantur; officialesque illis, quantum fieri poterit, linguae Hungaricae gnari praeficiantur, et e suis etiam civibus saltim ad subalterna officia promoveantur, ad superiora quoque officia successive admovendis.

7-mo. Privilegia sua illaese conserventur, teloniaque tempore hebdomadalium et anniversariarum nundinarum consveta, ab extraneis militibus, deinceps etiam exigi queant, in casu vero renitentiae, de modo exigendi disponatur.

8-vo. In negotio emtionis et venditionis cives et contubernia, a praejudiciis per extraneos milites inferendis defendantur, et similia impedianur.

9-no. An militibus, eorumque officialibus in, suo oppido condescensuris, gratuito hospitio jam ipsi quoque milites teneantur, aut minus? determinetur.

10-mum. An in templum, domum praetoriam, confluxum contuberniorum, aliave loca sine armis ire possint? Contubernialibus cumprimis armatos in congregationibus suis habere non optantibus.

11-mo. Armalistae in fundis civilibus residentes, et hactenus quoque in oppido contribuentes, ad suscipienda arma adigantur.

12-mo. A studiis scholasticis, in loco, vel in collegiis continuandis adolescentes, juvenesque haud arceantur.

13-tio. Ab usu sylvarum circumjacentium pagorum, signanter vero Torjaiensium et Lemhényiensium, articulariter illis indulto, nec in futurum arceantur; siquidem Torjaienses eatenus in jus vocati causam amiserint, ipsisque in dominio existentibus causa penes Novum Gratosum actu existat.

Resolutum: Ad 1-mum. Jam in distinctam centuriam redacti sunt, alamque semper legionis dextram tenebunt; Semitae etiam distinctae illis custodiendae assignabuntur pro ratione servitii suae Majestatis sacratissimae.

Ad 2-dum. Vestitus coloris alterius non, e panno tamen nobiliori conceditur uniformis, ut et calcei nigri brevicrures. Armis vero suae Majestatis jam provisi sunt.

Ad 3-tium. Cum praescitu officialium militarium Reglamentum militare Siculicum, id aliunde indulget.

Ad 4-tum. Servient a proportionem numeri, et necessitatis servitii regii exigentia.

Ad 5-tum. Longiora itinera notificanda semper erunt officialibus, in genere autem, de his cautum est in praedicto Reglamente.

Ad 6-tum. Idem Reglamentum, militem Siculum ab ictu baculi eximit; qui vero et qualiter ad officia promoveantur, benignae patentes expriment.

Ad 7-mum. In usu privilegiorum, quoad fora et alia, a dominis officialibus militaribus manuteneantur.

Ad 8-vum. Cautum est in puncto praecedenti.

Ad 9-num. Quartieria pro legione necessaria jam designata sunt, ultra quae, vi praerogativae militaris, gratis nemini tenentur.

Ad 10-mum. In servitio principis, et ubi per officiales congregantur, semper armati; alias vero in arbitrio cujuslibet stabit, nec ab armis ferendis arceri quisquam potest.

Ad 11-mum. Qui in fundis civilibus habitant, lege alias non immunes, a servitio militari non eximuntur.

Ad 12-mum. Nullatenus, imo stimulantur ad studia.

Ad 13-tium. Si in usu sylvarum antea quoque fuerunt, domini officiales utriusque centuriae cointelligenter manuteneant illos, usque ad finalem causae exitum.

Cum porro deputati verbis retulissent nonnullos e populo obsequium magistratui debitum deprecari;

Conclusum est: Injungitur civibus et incolis omnibus, ut in omnibus politicis, oeconomicis, contributionalibus, et

juridicis oppidanis, a ductoribus et magistratu se dependentes esse agnoscant, commendansque legionis renitentes ad obsequium cogat.

Exhibet ultimo viceductor oppidi Samuel Szóts specificationem a servitio militari exemendorum, juxta quam

1-mo, personas magistratum constituentes,

2-do, duos e communitate juratos commissarios,

3-tio, duos molae inspectores,

4-to, duas judices fori,

5-to, duos aedituos, et unum campanatorem, qui et horologiarius est,

6-to, quatuor contuberniorum magistros cum adjunctis,

7-mo, ex opificibus extra contubernialibus ut et vectoribus ac agricolis singulos primarios,

8-vo, servos conventionatos sub servitii tempore,

9-no, invalidos et senes, a servitio militari dispensari petunt.

Resolutum : Ad 1-mum. Judex fungens et emeritus cum 10 senatoribus et notario ac perceptore, si in classem inhabilium non fuissent relati, pro talibus habendi erunt.

Ad 2-dum. Pariformiter.

Ad 3-tium. Nequaquam.

Ad 4-tum. Non impedit servitium militare, quo minus fori etiam judices esse possint, eo praesertim magis, quod cum emolumentum etiam inde accipiant, quavis septimana die illo fori hebdomadalis, si militare servitium illi praestandum foret, secundum Regulamentum militare Siculicum, alium loco sui militem conducere possint; fori itaque judices non eximuntur.

Ad 5-tum. Unus aedituus et campanator, qui simul horologiarius est, eximuntur.

Ad 6-tum. Hi a militari servitio exempti esse non possunt.

Ad 7-mum. Nullatenus eximendi.

Ad 8-vum. A famulatio quidem non arcentur, a servitio nihilominus eximi non possunt.

Ad 9-num. Aliunde haec inspectioni officialium, et futuris armilustriis quotannis, peragendis commissa sunt.

Et haec omnia ad usque secururam benignam suae Majestatis sacratissimae ordinationem.

Extradatum

per Stephanum Halmágyi

gub. secretarium et regiae commissionis actuarium.

(Eredetije az orsz. ltr. erd. kancz. o. 1764. 111. sz. a.)

VIII.

Orbai-szék felavatása.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erigendae nationalis in Transilvania confinariae militiae, a sua Majestate sacratissima benigne ordinatae. (1764 febr. 17—26.)

Diebus 17-ma et 18-va Februarii anni 1764. in Zabola.

Prasentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolao comite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario: Stephano ab *Halmágyi*.

Fiunt dispositiones de congregandis ad publicationem benignarum patentium incolis circumjacentium 21 pagorum.

Leguntur quoque litterae officialium et universorum nobilium sedium *Tsik*, utriusque *Gyergyó*, et *Kászón*, e generali congregatione sua in *Tsik-Somlyó* die 6-ma praesentis celebrata emanatae, et 17-ma primum allatae. Exponunt: informari se, representationes suas, intuitu damnorum et injuriarum ab exordio erectionis novae hujus militiae perpessarum ad gubernium successive factas, sine impendendae satisfactionis regiae huic commissioni consignatas esse. Praetolatos se paternam de iis commissionis providentiam, spe vero excidentis, debuisse equidem commissionem eatenus interpellare; sed supremo et viceofficialibus ad latus commissionis occupatis, congregatio, e qua illa urgenda fuissent, fieri non potuit. Nunc itaque petere commissionem, ut vulnere cura et damnorum refusione illos consolari dignetur, inter reliqua enim cum opprobrio et sine exemplo factae totius congregationis in *Tsik-Várdotfalva* arrestatio aegre admodum illis accidit; quae si adhuc silentio praetereatur, vereri se, ne pares, aut etiam majores insolentias militia absque eo nobilitatem odio prosequens audeat; cumprimis quod nec

extorta eadem occasione obligatoria, vel ad iterata gubernalia jussa ipsis restituta sit; et jam audiri verba, quod violentum suum regressum ad fide jubentes habituri sint; imo nonnulli taxam impositionatorum a perceptore Davide *Tsedó* sibi restitui praetenderunt.

Damnificatorum praeterea et vix non ad extremam paupertatem redactorum suorum fratrum damna refusa licet nondum sint; publico tamen sermone circumfertur singulos illorum contentos redditos esse.

In eo quoque magnam laesionem leges illorum sentiunt, quod jobbagiones nonnullorum a seculis pacifice possessi ad satum militarem adsumti, praeter omne legis iudicium libertatem consecuti sint; licet a talibus gubernii regii jussu arma adempta fuerint, et commissio ipsa a potiori tales quaerendae libertatis fine ad juris viam relegaverit. Jobbagiones denique in suo statu constantes, variis vexis et exactionibus expositi sunt, de quibus querelas licet deposuerint, non tamen vel in hodiernum usque cessarunt. Haec damna et injuriae praeteritae remedium a commissione praestolantur, de tranquillitate vero in futurum dignetur commissio paterne prospicere; et ut omnis gradus militares odium deponendo, vitam tranquillam et bonam harmoniam restituere adnitantur, injungere; a jobbagionumque suorum vexis vecturarum, aliorumque servitiorum exactionibus prohibere

Conclusum: Reponatur: E tenore litterarum suarum patet informatos se fuisse, quod submissarum antea querelarum investigatio commissioni fuerit concredita. Siquidem autem querelae illae particularium fuerint, ex his vero pauci, qui se insinuarunt, resolutionem aut obtinuerint, aut vero obtenturi sint; aliud commissio judicare non potuit, quam quod querelarum, nomine publico promotarum exaggeratio ipso rei merito potiori in parte major fuerit; et hinc querelarum suarum veritati diffusi, illas in loco ad commissionem promovere ausi plerique non fuerint; ut ut tamen res sit: adhortari illos commissionem, ut juridica donec sibi commissae fuerint, curent nec congregationis, aut publico nomine, quod jussu gubernii interdictum haberetur, querelas privatorum promoveant, verum unus quisque nobilium de excessibus forte a militibus commissis satisfactionem, primum a commendante regiminis efflagitet; illa vero ibi non consecuta, quaerat proprio nomine apud ordinarias instantias. In casu enim contrario, auctoribus hujusmodi inordinatarum et inquietudinem parientium querelarum investigatis, facile jurisdictionis, imo etiam bonorum periculum sentire poterunt. Ut vero de antiquioribus quoque querelis multa verborum

prolixitate concinnatis lumen aliquale capiant, notum illis reddatur: facile evenire posset, ut per commissionem criminalem a sua Majestate sacratissima eo deputandam, quae unumquemque juxta demeritum, amissione vitae, et bonorum confiscatione punitura erit, plurimae inquietudines, per administrationem justitiae ad optatam tranquillitatem perducantur. Reversales demum, quarum mentionem faciunt, latere ipsos non potest, per regium gubernium cassatas et ejus jussu dilaceratas fuisse, nec ideo hujus intuitu habere illos quod metuant. Militia enim facile a suis officialibus in obsequio continebitur, dummodo vana in futurum consilia, prout hactenus illis non suppeditentur.

Legitur insinuatam regii gubernii die 7-ma Februarii emanatum, tenore cujus dolorosam Alexii Tserei secretarii gubernialis expositionem, de perpeffione gravium damnorum 7-ma nuperi mensis Januarii in Madéfalva ipsi illatorum, eum in finem communicandam censuit, ut antequam supplicatae condignae bonificationis intuitu, demissa Augustae fieret repraesentatio, commissio de quantitate et qualitate emer-sorum partim ex incendio, partim vero expilationibus damno-rum regium gubernium informare velit.

Conclusum: Reponatur: Pecora, aliasque res mobiles possessorum et incolarum Madéfalvensium, ut et dicti secretarii in Madéfalva dissipatas reddi, restituique a commissione jussas fuisse; quae autem ex ejus rebus seu inveniri, seu vero incendio consumtae reparari et rehaberi non potuerunt, siquidem commissioni, aliunde jam inde remote constitutae non constant; illas potius gubernii regii ordinatione mediante, quam disponente commissione investigari posse. De reliquo ea esset commissionis opinio, ut priusquam repraesentatio ad augustam Aulam eatenus fieret, damnificatus, sedatis jam nunc rebus, novam damnorum, e quibus nonnulla adhuc interea temporis redire potuerunt, specificationem, expresso etiam singulorum pretio exhiberet.

Legitur tandem protocollum diurnorum commissionis in Kézdi-Vásárhely actorum, illudque in purum relatum suae Majestati sacratissimae humillime submitti concluditur.

Caeterum tempus privatis regionum commissariorum expeditionibus curandis indulgetur.

Die 20-ma Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario, secretario ab *Halmágyi*.

Coram incolis 21 pagorum, inter duas Okellianae legionis centurias commendatosque Kálnokianos constitutis, una item centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae, cum duobus tormentis e regione consistente, benignae patentes caesariae regiae, accedente quoque praemissa et consequente pro more commissionis oratione, consveta solemnitate publicantur, copiae earum distribuuntur, reliquisque ad sua dimissis, incolarum, pagorum Dálnok, Papoltz, Maksa, Létzfalva, Bita et Zágón, conscriptio initium capit et finem consequitur, armis etiam inter non habentes distributis, et ad porrecta sine fine memorialia resolutionibus expeditis.

Die 21-ma Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur insinuaturn regii gubernii, die 16-ta currentis emanatum, una cum acclusa benigni rescripti regii, die 6-ta hujus dati copia; tenore cujus provocando ad rescriptum 28. Januarii expeditum clementer jubet sua Majestas sacratissima, ut

1-mo. Commissio criminalis in fundamenta incitationis et machinationis inexpectati casus Tsikiensis inquisitione, una cum suo praeside ex septem adsectoribus constet, e statu militari partim, partim vero e politico assumendis, uno item actuario et duobus auditoribus, linguae Hungaricae bene gnaris, quorum prior calamum in commissione tractabit, posteriores duo examen instruent; praesidium tenente, cui characteris ratio praecedentiam conciliabit.

2-do. Generalis commendans excellentissimus baro de Buccow, concernanter cum pro campi marschallo barone de Siskovits, adsectores militares et duos auditores denominent, gubernium cum commissione regia hac principali provinciales seligat, utrinque disinteressatos.

3-tio. Ut ad tranquillitatis publicae iterum revocatae conservationem non modo antesignani et sic dicti coriphaei in plebe, verum etiam reliqui instigatores et svasores, nullis expensis sive fatigiis parcendo, imo pro ratione circumstantia-

rum torturae etiam cruciatum adhibendo, et illis, qui tales revelarent, remunerationem centum rh. florenorum pro singulo capite promittendo et exsolvendo, eruantur et poena huic crimini congrua, corporali nimirum et mortis, una cum bonorum confiscatione afficiantur. Unde commissionis criminalis erit, ad veram originem nuper in Tsik exerentis renitentiae et motus, radicitus, et in primo principio exquirendam, indicia et testimonia colligere, nuper incaptivatos examinare, cum testibus et aliis in inquisitionem attractis confrontare, imo appromissam plebi remunerationem publicando, omnia ad eliciendam veritatem usque ad gradus torturae, nonnisi impetrato in antecessum, de casu in casum, a commissione principali indultu applicandos, ad finem praemissum in subsidium vocare, operationesque suas ulterius extendendo, sepositoque quovis respectu authores, svasoresque eorundem motuum et concitationum ab auspicio in apricum deducere.

Quem in finem, non solum per commissionem principalem incentores coriphaei, et instigatores, si qui eidem noti essent, criminali commissioni statim indigentur, verum etiam omnia scripta, denunciationes et attestata, partim prae manibus b. a Buccow, partim vero commendantium legionum existentia, una cum actis inquisitionem Borsaianam et commissionem Kálnokianam respicientibus illico communicentur. Commissio denique criminalis de successu laborum suorum, non solum quotiescunque necessarium fuerit, principalem commissionem informet, verum directionem etiam ejus pro casu efflagitet et obtineat.

4-to. Termini operationum et activitatis utriusque commissionis, principalis videlicet et criminalis praescribuntur, processuque in hoc inquisitionis casu ad torturam inclusive deducto, acta simul cum sententia adjectis motivis, ut et commissionis regiae opinione, gubernio, et abinde directae suae Majestati sacratissimae, finito cujusvis individui processu, promoveri jubentur.

5-to. De subsistentia incaptivatorum, expensisque et diurnis commissionis ordinatur.

Ultimo demum commissio principalis neo erigendam commissionem investigatoriam in praemissorum conformitate non tantum necessaria instructione munitam reddere, verum etiam locum, in quo operationes suas ordiri debeat, designare, gubernium vero regium quemadmodum suam Majestatem progressum inquisitionis identidem referre, ita etiam de individuis, tam militaribus, quam provincialibus, ad commissionem hanc criminalem denominatis, suam Majestatem informare jubetur.

Conclusum : Referatur gubernio regio. De personali criminalis commissionis hujus, opinioni baronis a *Siskovits*, ex mutua concertatione formatae et jam antea excellentissimo praesidi communicatae, hic vero in subnexa specificatione expressae, reliquos etiam commissarios accedere.

Praesidium commissionis ejus, personae militari deferendum esse arbitrari commissionem; 1-mo, quod testes a potiori jam militares sint; et 2-do, majori ergo militarem praesidem reverentia ac obsequio ducantur; 3-tio, denique duo etiam auditores examen instructuros, potiore erga talem attentionem habituri sint.

Cum vero binos auditores linguae Hungaricae peritos in Transilvania inveniri diffideret commissio, adessores quoque linguae Germanicae callentes et illos etiam pro charactere praesidis militaris delegisse commissionem, cum actuario ejusdem linguae perito; plures denique personas repraesentando, ut ex illis eligere magis idoneos gubernium valeat.

Locum congregationis commissionis illius civitatem Coronensem, prae aliis magis idoneum arbitrari commissionem, tum, quod inde ad locum, in quo operationes ordiri debebunt, transire commode possint, tum vero, quod interim donec commissio haec regia in sedibus Sepsi, Miklósvár et Bardótz. erectioni limitanae militiae operam dabit, eo congregari, instructionemque et acta a commissione recipere queat. Velit itaque gubernium de termino constituendae congregationis in antecessum commissionem informare, ut quae ad inchoationem et continuationem operis ejusdem facere videbuntur, tempestive agere possit commissio.

Specificatio subjectorum ad commissionem criminalem projectatorum:

Praeses: generalis baro de *Roth*, aut illo impedito, colonellus legionis Portugallianae baro a Bosfort.

Adessores: E provincialibus, magnates e catholicis: comes Carolus *Teleki*, vel comes Volphgangus *Kemény*. E reformatis: baro Samuel *Szilágyi*, vel baro Michaël *Josintzi*, vel baro Carolus *Nalázi*. Nobiles e catholicis: Franciscus *Boér*, e reformatis: Franciscus *Bartsai*, vel Adamus *Ribitzei*.

E militaribus: v. colonellus legionis Okellianae de *Schwartz*.

Duo capitanei e legionibus regulatis pedestris, vel equestris ordinis, linguarum Germanicae et Hungaricae gnari.

Actuarius senator Schaesburgensis *Salm*, qui in correctoria iuris commissione fuit, vel notarius sedis Mediensis ab *Heyden-dorff*. Nota: Siquidem duo auditores legionum linguae Hungaricae gnari in provincia vix inveniri possint, opinione commissionis inquisitio illa criminalis eo quoque magis in lingua

Germanica peragi posset, quod adsessores projectati, utramque linguam calleant.

In reliquo conscribuntur hodie incolae possessionum: Haraly, Imetzfalva, Petőfalva, Páva, Zabola, Tamásfalva, Kőrös et Szörtse; armis inter non habentes distributis.

Die 22-da Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario: secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur conscriptio militaris incolarum: *Hilib*, *Ge-lentze* et *Páké*.

Legitur porro memoriale Samuelis *Imre*, ecclesiae reformatae Kovásznaensis parochi, et dioecesis Orbaiensis notarii, seu prosenioris. Exponit: officiales militiae hujus limitanae omni exceptione majus perhibent testimonium, eundem anno adhoc 1762., intellecta clementissima voluntate regia, omnes suos conatus et studia eo convertisse, ut summum hoc servitium militare regium, quo majori incremento promoveatur, eoque et privatim et publice monendo, hortando, persvadendo rem perduxisse, ut industria ejus, non tantum in parochia sua, verum etiam in pago *Páké*, numerus militum, tam peditum, quam equitum, magna coeperit incrementa; prout hoc, ex annexis etiam militarium officialium testimoniis abunde pateret.

Posteaquam vero deponi in aliis locis arma cepissent, coriphaeus renitentium, advocatus *Tsorja*, auditores suos domatim circumeundo, malis suis artibus, non modo ad depositionem armorum exemplo reliquorum a potiori permovit, verum etiam contra personam ejus eo modo incitavit, ut ingentes vexas, opprobria, persecutionesque, in majori provinciae parte notas subire debuerit; tacere equidem se de litteris ejusdem *Tsorja* ad ipsum datis, omnibus contumeliis et ignominiiis plenis, quas tum adhoc vicecolonello ab *Ernst* transmisit; illud tamen silentio praeterire non posse, quod dum in congregatione sedis *Háromszék* in *Márkosfalva* celebrata, certorum negotiorum suorum fine comparuisset, populus ibi praesens ex suspicione, ac si officialium militarium exploratorem ageret, illum parochum et nobilem alias quoque lege immunem, maximo strepitu domo et sessione ejicere voluit; tumultu vero ad superiorum adhortationes sedato, et illo inde revertente, alta voce clamitavit populus, parochum milites conscribentem, sanguinemque eorum dividentem, adeoque

dissectione vestium dignum, et complura alia. Imo eo etiam perduxit auditores suos praefatus *Tsorja*, ut illum ab 18 annis gratum ecclesiae parochum, inter minas et maledicta, parochiali domo ejicere voluerit; quo tumultu tum sedato, ante festa denuo Natalitia ejici curasset prorsus, nisi litterae excellentissimi comitis de *Lázár* prohibitoriae advenissent.

Quare supplicat commissionem, ut praestita fidelitatis ejus specimina, et perpassas ob summi servitii regii promotionem persecutiones et contumelias, fine obtinendae clementiae regiae, suae Majestati sacratissimae demisse repraesentare, deque ejus manutentione et securitate providere dignetur.

Legitur quoque testimonium a capitaneo ab *Ende*, primariisque locumtenentibus Henrico Philippo ab *Hut*, et Georgio de *Drasenovich* suscriptum; tenore cujus recognoscunt, dictum parochum, non modo omnem illis absistentiam in negotio erectionis militiae praeuisse, verum ejus industria et auxilio brevi tempore in Kovászna 96 pedites et 42 equites nomen limitanae militiae dedisse, juravisseque, imo in Páké quoque populum convocando, proprio suo sermone 40 homines ad amplectendam militiam eundem permovisse.

Josephus vero *Solymosi* locumtenens, scripto pariter producto recognovit, dictum parochum Imre, sibi non solum hospitium per aliquod temporis spatium in sua domo praeuisse, accommodavisseque, verum etiam officialibus genium incolarum ignorantibus, consilio adfuisse, et informatione sua plurimum adjuvisse, imo in Kovászna et Páké cum felici successu omnem impendisse industriam, quo incolas ad arma capessenda promovere possit.

Capitaneus perinde *Kálnoki*, et locumtenens *Vajna* in dato ipsi testimonio, praeter, praemissa fidem faciunt quod idem post depositionem armorum multis calumniis affectus fuerit, eumque via facti, contra omnes leges ecclesiasticas incolae turbare volebant, adeo, ut ad reprimendam machinationem de militari etiam brachio provideri debuerit.

Conclusum: Cum ex aliorum etiam tam officialium militarium, quam vero provincialium relationibus constet commissioni, supplicanti singulare in erigenda nationali militia studium et zelum impendisse et ea ratione, non exiguas quoque persecutiones subivisse, tenore hujus protocollationis preces ejus pro clementia regia in exemplum aliorum obtinenda suae Majestati sacratissimae humillime commendare non dubitat.

Die 23-tia Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario: secretario ab *Halmágyi*.

Leguntur puncta a viceiudice regio sedis Orbai, Antonio *Imets*, fine obtinendae pro secutura officialium directione resolutionis, commissioni porrecta.

1-mo.¹ Multos jobbagionum evitandae subditalis obligationis fine, arma impetrare allaborare, quorum domini terrestes absentes curam habere non possint; iudices vero curiales, simul cum ipsis libertatem quaerunt.

2-do. Plures officialium limitaneorum equis destituti sunt; pauci jobbagiones ad illorum promotiones, vecturasque, dominale item servitium et propriam oeconomiam curandam non sufficiunt; verendumque est, ne ad incitas redigantur.

3-tio. Ad reparationem domorum quartierialium jobbagiones non sufficere.

4-to. Ne vectura quoque lignorum focalium in rationem officialium jobbagiones onerentur.

5-to. Iudices et jurati pagorum e libertinis quoque supersunt, an illi servitia isthaec continuaturi et ab officialibus sedis dependentiam habituri erunt, et in casu defectus quid agendum?

6-to. Ordinatum equidem in benignis patentibus esse de viarum pontium etc. reparationibus, sed si respectu militum limitaneorum officiales eorum dispositiones eatenus non fuerint, provinciales culpa vocabunt.

Resolutum ad 1-mum: Vigilantibus subveniunt iura, et ejusmodi jobbagiones specificentur.

Ad 2-dum. Jobbagiones nonnisi erga assignationem commissariaticam vecturas praestare tenentur; non tamen possunt impediri, si qui illorum cum officialibus conventionem inire voluerint.

Ad 3-tium. Praestolentur altissimam resolutionem regiam, omnem in similibus improprietatem sublaturam.

Ad 4-tum. Lignorum administrationem sicut et quartieriorum reparationem, de qua in puncto superiori est, omnes incolae promiscue a proportionem praestabunt.

Ad 5-tum. Iudices quidem pagorum, militares a sedis officialibus nullam habebunt dependentiam militares tamen officiales, cointelligenter cum provincialibus, illos compellent ad sua obligamina praestanda.

Ad 6-tum. Haec ipsa quoque sunt obligamina, ad quae praestanda cointelligenter, sicut supra, oportet esse officiales.

Conscribuntur hodie incolae possessionum: Kovászna, Telek, Tzófalva et Barátos.

Die 24-ta Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario: secretario ab *Halmágyi*.

Instituitur consultatio, qualiter videlicet constitutiones circa iurisdictionalia Siculorum, nuper a sua Majestate sacratissima cum interimali approbatione remissae, sine difficultatibus quibusvis in praxim deduci, impedimenta quoque, tam quoad praesidium, gradumque inter militares et provinciales observandum, quam vero modum citationis, inquisitionis, aliorumque in processibus requisitorum removeri possint. Quae in ordinem redigi, ac ad commissionem referi concluduntur.

Die 26-ta Februarii anni 1764. Ibidem.

Praesentibus iisdem.

Congregati incolae conscripti praemissarum possessionum, in colle ad caemeterium hujas, atque una cohorte legionis Okellianae, commendatisque Cataphractis Portugallianae ac Hussaronibus Kálnokianae legionum bifariam divisus, modo priori cincti, ad praesentata ipsis sub tormentorum boatibus duo vexilla, praemissa pro more militarium articulorum publicatione, solemne juramentum deponunt, praesente quoque e regione centuria Pyrobolariorum Angeriana, et consuetam commissionis orationem tormentorum explosione claudente, militibusque tam limitaneis, quam regulatis, ordine militari coram commissione procedentibus.

Memorialia posthaec nonnulla absummuntur et de transitu ad Uzon dispositiones fiunt.

Extradatum

per Stephanum Halmágyi m. p.
gubern. secr. et reg. comm. actuarium.

(Eredetije az országos levéltárban, erdélyi kancz. o. 175. sz. alatt.)

IX.

Sepsi- és Miklósvár-szék szervezése.

Continuatio protocolli

Commissioni: regiae ad erectionem limitaneae militiae, a sua Majestate sacratissima deputatae. (1764 febr. 29. — márcz. 13.)

Die 29-ma Februarii anni 1764. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolao comite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario Stephano ab *Halmágyi*.

Expeditis dispositionibus, de convocando ad audiendam publicationem benignarum patentium regiarum populo.

Leguntur tandem constitutiones illae de Foro Causarum Mixtarum, in sedibus Siculicalibus Tsík, Háromszék et Bardótz, de quibus die 24-ta bujus consultatio fuerat instituta tenoris sequentis :

Constitutiones de Foro Causarum Mixtarum in sedibus Siculicalibus Tsík, Háromszék, et Bardótz.

1. Forum hoc constituent iudices octo, praeses nimirum inclusive, cum sex adessoribus, quorum tres militares, tres item provinciales erunt. Et duobus actuariis, altero aequo militari, et provinciali altero, cum votis.

2. E militaribus praesidebit capitaneus, adsidebunt eidem duo officiales, unus videlicet locumtenens, et alter sublocumtenens, aut vexillifer, a legionis commendante denominandi. E provincialibus vicejudex regius, sedis cujuslibet, et duo adessores, per supremum judicem regium, aut judicium continuum denominandi. Actuarius alter erit auditor legionis, alter notarius, vel vice-notarius sedis, utrique cum voto.

3. Sessionem habebunt in loco tabulae eminentiore sive ad caput capitaneus a dextra, vicejudex regius a sinistra.

Reliqui militares quidem ad latus itidem tabulae ad dextram capitanei, provinciales autem ad latus tabulae sinistrum. Actuarii utrumque latus in extremo claudent.

4. Ubi inctus militaris erit, praeses tunc capitaneus erit, habebitque in casu paritatis votorum decisivum. Ubi autem provincialis fuerit inctus, tunc praesidium erit vicejudicis regii, uti et votum decisivum, sessio nihilominus eodem manebit.

5. Si actor militaris fuerit, acta judicii, partium nimirum allegata, et responsiones, deliberata et sententias consignabit et expedit, extradetque actuarius militaris; si provincialis, eadem faciet actuarius provincialis.

6. Considebunt autem 20-ma die mensis cujusque, et incumbunt tractandis causis, ad finem mensis illius.

7. Ut vero constet et numerus et series causarum tractandarum, publicandum erit, ut quilibet causantium, qui causam aliquam movere voluerit, prima mensis cujuslibet, libellum actionis suae, in quo meritum causae, cum brevi declaratione expositum habeatur, militaris quidem per capitaneum suum ad commendantem legionis, provincialis ad vicejudicem regium deferat, ut ex iis citationes confici possint. Quibus receptis

8. Communicent praedicti officiales commendans nimirum et vicejux, invicem extractum horum, ut constet utrinque inde dies insinuationis causae, atque sic

9. Pro parte actorum provincialium contra militares fiant citationes jussu commendantis legionis nomine capitanei sui taliter: Tibi N. N. incolae pagi N. N. datur ad notitiam, quod hic et hic N. N. incola pagi N. N. te propter talem et talem causam in foro judiciario mixto in pago N. die 20-ma mensis hujus celebrando, jure convenire vult, quo te medio mei citari curat, sis igitur paratus intra octavum diem, a die hujus admonitionis et citationis meae, nam sive compareas, sive non, judicium contra te recepturus erit. Ut autem tempus incto ad defensionem sui suppetat, necessum est juxta leges municipales,

10. Ut citationes istiusmodi semper ante octavum judicii diem praemittantur, hoc est ante 12-mum diem mensis cujuslibet, alias sub illa periodo assumendae non erunt.

Si vero actor militaris sit, inctum ejus provincialem citabit vicejux regius, per adsessorem aliquem, aut alium quemlibet pro more sedis, taliter: Tibi N. N. incolae pagi N. N. datur ad notitiam, quod te miles N. N. incola pagi N. N. propter talem et talem causam etc, uti supra. Quibus peractis,

11. Actor extrahat testimoniales ab illo, qui citationem peregit, de praemissa illa citatione, easque tempore levationis causae coram foro judiciario mixto producat, ad praecavendum omnem, seu neglectae fors, seu sero peractae citationis dolum.

12. Levata causa, omnes exceptiones praecludantur, tales nimirum, quae causas protelarent, et etiamsi quis contra forum, actoratum, et processum contendere vellet, audiantur quidem exceptiones, et rationes exceptionum connotentur, ut in casu apellationis forum revisorium illas dijudicet; hic tamen in foro isto mixto, causa ipsa in merito tractetur, neque penes exceptionem inde ullatenus transmittatur, ne per praeceptorium quidem mandatum, quod per *Veretur* appellari solet. Ne tamen quod ob angustias temporis contingere nonnunquam potest, imparatus, adeoque indefensus aliquis opprimatur, hinc

13. Re prorsus ita exigente, quod prudentium iudicum erit distingvere, si quis legalibus rationibus impeditus comparere non posset, idque sufficienter comprobaverit, dilatio eidem indulgeri poterit ad futuram sedem. Uti et illi, qui seu propter distantiam testium, seu instrumentorum suorum litteralium prae manibus suis non existentiam et alias hujusmodi sonticas rationes intra octiduum ad defensionem sui praeparare se non posset, illi exmissio, uti in lege municipali habetur, unica tantum et simplici vice concedi potest.

14. Ne in ferendis suffragiis aemulatio quaedam, aut partium studium irrepat, aut militares et provinciales in partes contrarias abeant, is erit observandus ordo, ut si aliter inter se non coalescant, suffragia semper ab imo incipiant, atque ita alternent. Primo nempe actuarius provincialis, mox auditor militaris, tertio adsessor provincialis, quarto adsessor militaris, quinto adsessor provincialis, sexto militaris, septimo vicejudex regius, octavo capitaneus, suffragia ferant, observato tamen inter hos, ut qui ex illis votum praesidis, uti supra puncto 4-to habiturus erit, is vota concludet.

15. Apellationes ubi intervenerint, et illae ad praescriptum benignissimi decreti regii transmittentur, transmissionales istae, uti et finales aliae sententiae, quae in foro illo dijudicatae, et non provocatae, aut transmissae, in exequutionem deducendae erunt, sub extradata actuarii, in illa causa defuncti, et capitanei, ac vicejudicis regii subscriptionibus erunt expediendae, apposito etiam titulo officii praesidis, ejus nimirum, qui in illa causa praesidium egit, observato eodem, qui puncto 4-to in sessione demandatus est, etiam in subscriptione ordine, ut locus nimirum prior capitaneo relin-

quatur, vicejudice regio in opposito latere nomen suum, etiamsi praeses fuerit, subscribente.

16. Ad statuendos coram inquisitoribus regiis testes et deponendum juramentum corporale, si quis compulsorio regio, quod vocatur, utatur, mandato huic et militares et provinciales obedire tenebuntur, ita tamen, ut si quis provincialium militares ad edicendum testimonium compellere voluerit, apud capitaneum militum testificantium sese insinuet, qui tenebuntur illico ordines dare, ut se milites ad locum constitutum sistant, suaeque testimonia edant, denique ut inquisitorum alter semper militaris, per capitaneum, alter provincialis per vicejudicem regium denominandus sit. Si autem sigillo quod moris est citatorio, attestatorio etc. procedere velint, ejusmodi sigilla cum subscriptionibus et impressionibus amborum sigillorum, et capitanei, et v. judicis fiant, quo iis testes omnes promiscue et militares et provinciales obediant, illi quidem sub poena corporali, hi autem sub legali consveta. Exceptis nobilibus lege immunibus, qui nonnisi ad compulsorium mandatum principis jurare tenebuntur.

17. In exequutionibus sententiae finalis fori hujus mixti si persona militaris succubuerit in causa, eritque exequendus, exequutor sit officialis centuriae ejus militaris, eique pro testimonio, quod de lege requiritur, adsit provincialis, vel ipse vicejudex regius, vel per ipsum exmittendus. Si vero provincialis erit exequendus, exequutor erit vicejudex regius, aut ejus substitutus, pro testimonio autem adjungatur illi officialis militaris, sive capitaneus ipse, sive substituendus per illum.

18. Causae tandem, quae licet juxta praevias ordinationes ad froum mixtum pertinerent, si inter personas utrinque militares emergerent, illarum decisio foro pure militari relinquenda, ibique per sessionem eatenus ordinandam decidenda erit.

19. Salva praeterea relinquitur in foro hoc mixto litigantibus, prouti in aliis quibusvis foris obtinet, sive ante, sive post contestatam imo decisam quoque litem, eam amicabiliter inter se componendi facultas, neque ab illa, seu per militares, seu provinciales officiales ullo modo arceantur.

20. De loco ipso celebrationis judicii mixti, judices ipsi mutuo consensu inter se conveniant, possuntque mutare, pro necessitate causae tractandae, causantiumque interdum et judicium commoditate, habito praesertim legionis commendantis, et supremi judicis regii respectu, si quando (quod liberum semper erit) judiciis istis praesidere velint.

Quae approbantur suae Majestati sacr. submitti et regio gubernio communicari concluduntur.

Die 1-ma Martii anni 1764. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Populo e 33 possessionibus sedis hujus Sepsi, ad agrum pago proximum congregato, et in ordines distributo, atque a tribus Okellianis centuriis, commendatisque Cataphractis Portugallianis, ac Hussaronibus Kálnokianis, nec non centuria Pyrobolariorum Angeriana pro majori solemnitate circumdato, ordine modoque priori, benignae patentales regiae publicantur. De clementissimis suae Majestatis jussis instruuntur, reliquisque ad sua dimissis, pagorum Málnás, Zalány, Bodok, Zóltány, Etfalva, Fótos, Kálnok, Köröspatak, Árkos et Gidófalva, cum Oltszeme conscribuntur, nonnullaeque instantiae assumuntur, et resolvuntur.

Protocollo denique actorum in Zabola lecto, illud in purum relatum suae Majestati sacratissimae submitti concluditur.

Die 2-da Martii anni 1674. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Conscribuntur hodie incolae possessionum: Nagy, et Kis-Borosnyó, Fel-Doboj, Szatsva, Egerpatak, Magyarós, Bikfalva, Lisznyó; armaque non habentibus distribuuntur.

Die 3-tia Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Continuatur conscriptio militaris pagorum: Martonos, Angyalos, Bessenýó, Eresztevény, Réty, Szemerja, Szent-Király, All-Doboj, Killyén, Sztotjor, Kökös, Laborfalva, Szent-Iván, Uzon et Komoló, armaque inter non habentes distribuuntur.

Leguntur porro memorialia magistratuum et communitatum oppidorum taxalium Sepsi-Szent-György, et Illyefalva, qui insertis memoriali suo privilegiorum extractibus declarant: separatam suam in omnibus a sede jurisdictionem, perpetuam a militando vacationem; eorumque intuitu, hac etiam vice a militari conscriptione, armorumque inter eos distributione absolvi, et in usu privilegiorum porro etiam

manuteneri petunt ; oppido Illyefalva recursum casu in contrario ad suam Majestatem sacratissimam sibi reservando.

Resolutum : In extractibus privilegiorum, in memoriali recensitorum, nihil prorsus reperitur, quod supplicantes a servitio militari et ab accedendo ad bellum eximat ; verum ne ab accedentibus ad bellum aggraventur. Ab armis itaque sumendis emanere non possunt, in usu vero privilegiorum et jurisdictione a sede Háromszék separata, etiam imposterum permanebunt. Neque recursus Illyefalvensibus ad Augustam Aulam praecludetur.

Die 4-ta Martii anni 1764. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Conscribuntur cives et incolae praefatorum oppidorum Sepsi-Szent-György, et Illyefalva, armaque inter eos distribuuntur. Memorialibus variorum in dies lectis, et resolutis.

Die 6-ta Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Convocati conscriptorum locorum incolae, atque in decentem ordinem dispositi, ad praesentata illis sub tormentorum boatibus vexilla, praemissaque militarium articulorum perlectione, consvetum militare juramentum deponunt, fidelitatis augustae principi debitae, et praestiti juramenti pro more per commissionem admoniti, tandem vero tormentorum ictibus repetitis, conclusa solemnitate coram commissione, militari ordine procedentes, ad sua revertuntur.

Expediuntur sub hodierno constitutiones de Foro Causarum Mixtarum, ut et protocollum de operationibus in sede Orbai peractis.

Die 7-ma Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

De promotione commissionis per stationem Hidvég ad Nagy-Ajta in sedem Miklósvár transiturae, ut et militiae regulatae e sede Sepsi, partim in sedem Miklósvár, partim vero ad sua hyberna profecturae disponitur.

Die 10-ma Martii anni 1764. in Nagy-Ajta.

Praesentibus iisdem.

Congregatis sedis hujus Miklósvár novem pagorum unius sessionis nobilibus et liberis incolis, praesentibusque pro majori solemnitate legionum pedestris Okellianae et Hussaronum Kálnokianae commendatis, benignae litterae patentes regiae, quemadmodum antea publicantur, ac tandem pagorum: Bodos, Batzon, et Baróth incolae conscribuntur, armaque inter non habentes distribuuntur.

Legitur porro insinuatam regii gubernii notificantis: resolvisse suam Majestatem sacratissimam, ut belli commissario a *Rehm*, ab eo, quo commissionis operationibus interfuit tempore, et donec porro quoque adhibebitur, diurnum characteri ejus congruum e cassa provinciali solvatur; quod gubernium eo fine commissioni notum reddit, ut illi, hoc ipso ad notitiam dato, postquam semet de numero dierum operationibus hucusque impensorum documento commissionis legitimaverit, de percipiendis e cassa provinciali diurnis dietim ad tres rh. florenos limitati, erga solitam quietantiam providere queat.

Conclusum: Notum hoc ipsi reddatur, detur vero testimonium, eundem a 13-a mensis Novembris Anni 1763 Cibinio versus sedes Siculicas se movisse, et abinde ad latus commissionis hujus esse.

Die 11-ma Martii anni 1764. in Nagy-Ajta.

Praesentibus excellentissimis, ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Conscribuntur hodie incolae pagorum: Miklósvár, Köpetz, Száraz-Ajta, Bölön et nonnulla memorialia resolvuntur.

Die 12-ma Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Continuatur militaris conscriptio incolarum possessionum Közép et Nagy-Ajta, armaque distribuuntur.

Nonnulla porro memorialia expediuntur.

Die 13-tia Martii anni 1764. in Nagy-Ajta.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Incolae conscripti in sede hac Siculicali Miklósvár residentes congregati, atque primum in lineas dispositi, mox in circulum redacti, et a commendatis legionis Okellianae ac Hussaronum Kálnokianorum pro decenti solemnitate circumfusi, ad praesentata ipsis in antecessum sub tormentorum boatibus vexilla, praemissa militarium articulorum praelectione solempne iuramentum deponunt; natura iuramenti eorumque erga vexilla et Augustam Domum fidelitatis obligatio recensetur, explicatis tandem iterum ordinibus, tormentorum ictus reperiuntur; procedentesque illi coram commissariis regis ordine militari, ad sua redeunt.

Legitur instantia ad excellentissimum d. commendantem generalem directo Andreae *Lukátsi*, Davidis *Bihari* de Thordafalva, nec non Balthasaris, Andreae et Josephi *Szakáts* de Szent-Ersébeth, partim donatarii, partim armalistarum, partim vero primipili, ex sede Siculicali Udvarhely, exponunt: anno proximo evoluta in Decembri, occasione confrontationis, sponte propria se pro limitrophis conscribi passos, proque talibus haberi desiderantes; quia abinde nullum eatenus mandatum, hucdum habere potuerint, petere suam excellentiam: quatenus ipsis qua pro equitibus conscriptis, adinstar reliquorum Siculorum in sedibus Tsík, et Háromszék pro talibus conscriptorum, arma necessariosque apparatus administrari facere, desuperque mandata dare dignetur, ne propter spontaneam hanc eorum oblationem, casu in contrario, praesentanae vexae coincolarum suorum reddantur participes.

Ad quod excellentissimus d. generalis commendans hanc resolutionem ipsis dedit: *Remittuntur supplicantes ad inclitam Aulicam Commissionem, erectioni militiae limitrophae praepositam, apud quam consolationem suam consequi fors poterunt.*

Resolutum: Digna quidem est singulari laude spontanea supplicantium in altissimi servitii regii promotionem voluntas, et propensus ad amplectendam militiam animus; quia nihilominus sua Majestas sacratissima nonnisi incolas sedium Tsík, Háromszék et Bardótz ad militiam hac vice assumendam benigne ordinaverit, nec supplicantes extra illas sedes habitantes, sine speciali mandato regio nunc in eandem assumi, nec commissio regia ultra terminos a sua Majestate sacratissima sibi praescriptas operationem suam extendere potest. Caveant

vero quicumque demum fuerint, supplicantes pro laudabili isthoc fidelitatis specimine ulla vel minima injuria aut molestia afficere ; quin potius in omnibus justis et licitis manutentionem et protectionem eorum debita summae principi devotio, ab omnibus et singulis fidelibus exigit.

Extradatum per

Stephanum Halmágyi
gub. secretarium
et regiae commissionis actuarium.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltár erdélyi kancellariai o. 1764. 133. sz. a.)

X.

A szervezés Bardócz-széken.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis militiae in Transylvania limitaneae, a sua Majestate sacratissima clementer ordinatae. (1764 márcz. 15—19.)

Die 15-ta Martii, in Olasztelek 1764.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de Lázár, Nicolacomite de Bethlen, Josepho barone de Siskovits, actuario Stephano ab Halmágyi.

Fiunt dispositiones de congregandis novem possessionum sedis hujus Bardótz incolis, ad audiendam publicationem clementissimarum litterarum patentium.

Leguntur porro memorialia, ad quae resolutiones pro qualitate petitionum expediuntur.

Expediuntur vero dispositiones ad officiales sedis Háromszék, de modo administrationis lignorum focalium pro officialibus militiae limitaneae, ad mentem submissae eatenus a commissione ad suam Majestatem sacratissimam informationis. Quae legionum etiam commendantibus communicantur in sequentibus:

1-mo. Competentiam dominorum officialium militiae limitaneae Siculicae in lignis focalibus, portionibusque equilibus secundum Regulamentum iisdem extradatum, schema annexum uberius indigabit.

2-do. Portiones equites quoad mensuram solum communis pascui expositae sunt; competentiam vero lignorum pro legionum staabo, universi incolae in numero cujusvis legionis residentes et habitantes, tam milites, quam non-milites, aequa proportionem suppeditabunt.

3-tio. Portiones vero lignorum, quae dominis officialibus et subofficialibus centuriarum competunt, ab omnibus incolis,

tam militaribus, quam vero non-militaribus, in illis pagis, quae ad quamlibet centuriam pertinent habitantibus, pariter justa proportionem observata administrabuntur.

4-to. Quodsi vero in unius vel alterius forte centuriae numero sufficiens lignorum copia reperiri non posset, tum portiones illae, quae ab isto centuriae numero ob defectum sylvarum suppeditari nequirent; quanto staabali adjiciatur, ac simul ab omnibus incolis in regiminis numero residentibus militaribus pariter et non-militaribus administrentur.

5-to. Ne itaque seu milites, seu non-milites, se praeter proportionem gravari conquerantur, et pagi etiam illi, in quibus quartieria officialium non habentur, ad supportationem oneris istius aequaliter concurrant, domini regii perceptores simul ac praesentes acceperint; conficiant extractum e libellis contributionalibus juxta familias cujuslibet pagi, in quem 1-mo milites limitaneos, 2-do vero non-milites distinctim inferant, ac tandem

6-to. Consideant domini legionum commendantes, vel ab ipsis denominando officiales staabales et quartieriarum magistri, cum dominis supremo, vel pariter ab ipso denominandis viceofficialibus, regisque perceptoribus, ac competentia staabi, centuriarumque officialium in calculum ducta, eo modo hanc inter milites et non-milites subrepartiantur, ut constet inde, quantum milites a parte, et quantum non-milites per defluxum anni paestare et administrare teneantur. Non secus

7-mo. Ejusdem mutuae concertationis occasione illud etiam elaborandum erit, in cujus staabi vel officialium equestrium, vel pedestrium rationem, cujusvis pagi non-milites incolae ratam sibi obvenientem, habita quoque inter individua incolarum proportionem, administrare teneantur.

8-vo. Milites domini officiales militares, non-milites vero domini officiales provinciales ad ratam ipsis modo praemisso excisam subministrandam compellent.

9-no. Terminus pro elaborando hoc negotio praeficitur dies 26-us Martii in Uzon, et quidem praesente domino supremo iudice regio in curia ejusdem, hoc vero absente in quartierio domini capitanei de *Haysler*, quo die adaequatum extractum jobbagonum, et reliquorum incolarum (qui omnes pro militibus reputantur) domini perceptores regii sedis Hárómszék et Miklósvár e tabellis contributionalibus confectum, secum adferent, ut illico operi manus admoveri queat.

10-mo. Pro vectura unius Viennensis orgiae ligni duri 15 cruciferi, pro caesione vero, et compositione orgiae 7 xferi, consequenter in summa 22 xferi; tandem pro vectura orgiae

ligni mollionis 10 xferi, pro caesione autem et comportatione 7 xferi, consequenter in summa 17 xferi a percipientibus dominis officialibus, incolis tam militaribus, quam etiam non-militaribus solvendi erunt.

11-mo. Terminus administrationis lignorum incipiet a 1-ma affuturi mensis Aprilis et de anno in annum successive continuabit.

Die 16-ta Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Congregatis liberis incolis, iisque primum in lineas constitutis, tandem vero in circulum contractis, ac a cohorte Okellianae et turma equitum Kálnokianae legionum ad maiorem solemnitatem circumdatis, benignae patentes litterae more consveto praeleguntur, copiae eorum distribuuntur; incolae deinde possessionum Kis- et Telegdi-Batzon, Hermány, ac Füle conscribuntur, armis inter eas distributis.

Leguntur postmodum puncta a vice-officialibus sedis Háromszék commissioni praesentata, tenore sequenti:

1-mo. Regiae et guberniales aliaeque publicae ordinationes omnes antea per iudices pagorum circumferri et publicari consveverant; jam vero in praeiuncturis sistendis, iudices libertinos dicto audientes non fuisse obseratum est, nisi a militaribus officialibus compellantur.

2-do. Homicidae, fures, alique malefactores non-milites per quos incaptivari et in carceres comitari debeant? si iudices libertini non obtemperaverint.

3-tio. Damna per furta, militibus quoque limitaneis, in pagis inferenda, hactenus secundum iura patriae, et penes executionales sedis bonificata fuere.

4-to. In sylvis, pratisque prohibitis si aliqui in loco delicti deprehensi fuerint, an respectu horum processus fori tridualis consvetus observari debeat? secus enim prohibitiones nullam vim habiturae erunt.

5-to. Occasione investigationis damnorum, damnificatus cum sibi adjunctis, in singulas domus pagensium admittebatur, an deinceps a militibus quoque admittendus sit?

6-to. Loca prohibita possessores primarii cum majori incolarum parte a prohibitionibus absolvebant; providendum itaque videri, ne in damnum et injuriam possessorum, milites contrarii quidpiam moliantur.

7-mo. An respectu invagationis extraneorum pecorum e pratis, segetibus et calcatura leges patriae respectu etiam militum locum deinceps habiturae sint?

8-vo. In primordio erectionis militiae hujus limitaneae observatum est, jobbagiones cum militibus simul in cauponis compotasse, jobbagionesque militum gladiis cinctos fuisse; ad evitanda itaque eventura facile homicidia, an non expediret prohibere jobbagiones, ne cum militibus compotare audeant?

9-no. Num articuli de educillis respectu militum observari debeant?

10-mo. Severa advenisse mandata de diurnis, nocturnisque vigiliis, ne plebs tributaria profugiat, ad quod profugium praevertendum jobbagiones non sufficiunt, nec tuto illis vigiliae committi possunt.

11-mo. Ubi judices e jobbagionibus constituentur, his ad exequanda continua officialium militarium mandata, sine regii, sedisque servitii detrimento tempus non suppetet.

12-mo. Complures jobbagionum armis induti sunt; a quibus eadem recipi, et eos ad forum competens relegari petunt.

13-tio. Fluvii possessorum ab antiquo prohibiti, in quibus nec antea alii piscari liberum erat, ne a militibus, qui fluvios ubique liberos esse jam dictitant, violentur.

14-to. Praetensiones militarium ne via facti a militaribus desumantur, nec ab officialibus hoc fine milites exmittantur, verum via juris procedatur.

15-to. Hactenus omnes Siculi ad sigilla supremorum et viceofficialium ad testificandum comparere obligabantur, etiam dum prioribus temporibus militabant, tamquam domicilia et possessionem habentes.

16-to. Si e pratis, segetibusque militum invagari pecora non militarium oporteret: invagatio, poenaeque similium fiat, eo modo, quem ipsi respectu suorum pecorum ab aliis fieri praetendunt, non per trajectionem aut vulnerationem.

Resolutum: Ad 1-mum. Judices pagorum dum milites fuerint, deinceps quoque a suis officialibus militaribus quoad omnia dependebunt.

Ad 2-dum. Requisiti in similibus officiales vel sub-officiales, pagorumque judices militares, adsistentiam dare tenebuntur, in reliquo jurati quoque non milites, hajdonesque sedis, in hunc finem applicari poterunt.

Ad 3-tium. Ex mutua cum militaribus officialibus cointelligentia, in futurum quoque ejusmodi damna, quemadmodum antea, bonificabuntur.

Ad 4-tum. *Attentio ad terminos sylvarum, segetum, pratorumque, ut et septa quaevis prohibita, utriusque sortis officialibus eo quidem modo incumbit, ut de milite transgressore a militari, de non-milite vero a sedis officiali satisfactio petatur, nec sub consveta poena, pecora in damno reperta, adeoque invagianda, seu non militi a milite, seu huic ab illo, violenter adimere fas sit.*

Ad 5-tum. *Praevie facta insinuatione officiali, vel sub-officiali, in pago residenti, deinceps quoque adjungetur per eos sub-officialis, vel gregarius damnificato, quibuscum ejusmodi investigationes domorum quoque militarium institui poterunt.*

Ad 6-tum. *Etiam in futurum secundum usum consvetum, ex mutuo consensu prohibitiones ejusmodi tolli debebunt, requisitque officiales militares, subordinatos suos ab usu vetitorum locorum arcebunt.*

Ad 7-mum. *Judices pagorum, agrorumque custodes, curam similium habebunt, juraque jurisdictioni pagi congrua exercebunt; possessores perinde juribus suis attendent.*

Ad 8-vum. *Dividere per separationem animos incolarum, publico non expedit; quin potius, ut utriusque status incolae, mutuam harmoniam colant, enitendum erit; excessivis et exorbitantibus irrogata condigna poena ad obsequium reductis.*

Ad 9-num. *Leges de educillis latae per restitutum militarem statum sublatae non sunt.*

Ad 10-mum. *Milites suos commilitones observabunt, sedis vero officiales non-militaribus attendent; interim tamen in casu profugii officiales et sub-officiales, pagorumque judices militares eatenus requisiti assistentiam non denegabunt.*

Ad 11-mum. *Non videt commissio causam, cur judices non-milites, a suis muniis per officiales militares abstrahantur, utpote quorum dispositioni subordinati non sunt.*

Ad 12-mum. *Arma jobbagionibus scienter data non sunt, ab illis vero, qui se liberos professi, eadem obtinuerunt, detecto illorum statu eadem recepta sunt.*

Ad 13-tium. *Piscationes prohibitas inter possessores, liberosque Siculos alibi dari non putat commissio, nisi in piscinis, et proxime supra infraque aggeres molares, unius cujusvis possessoris quae deinceps quoque prohibita manebunt.*

Ad 14-tum. *Comminari et injuriam cuipiam inferre nemini licet, sub poena contrarium agentibus per suos officiales irroganda.*

Ad 15-tum. *In constitutionibus de Foro Causarum Mixtarum proxime publicandis, cautum ne hoc habeatur.*

Ad 16-tum. *Resolutione ad punctum 4-tum, de hoc responsum est.*

Die 17-ma Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur militaris conscriptio incolarum possessionum: Szál-Dobos, Vargyas, Olasztelek, Bardótz, et Bibartzfalva.

Legitur instantia nomine possessionatae nobilitatis sedis Miklósvár commissioni porrecta; exponunt:

1-mo. Capitaneum Georgium *Ernst* per expeditos duos regio possessionatam in Nagy-Ajta nobilitatem interrogari fuisse: 1-mo. Utrum nobilitas in sua serie custodes agrorum constituere velit, vel minus? 2-do. An damna ex furtis pecorum enata a proportionem bonificaturi sint? vel minus? 3-tio. Utrum ad reparationem viarum, aggerumque e suis curiis expedituri sint homines, aut non? Quae praerogativae nobilitari admodum praejudiciosa sunt.

2-do. Vigiliarum magister *Lévai* contra conventionem a possessoribus initam, pretium librae carnis ad duos cruciferos elevavit.

3-tio. Minari nonnullas officialium militarium, quod si nobiles invitati illos non convenerint, per milites armatos in arestum deduci curabunt. Prout capitaneus *Kotzi* notarium sedis publicum, eo quod publicis impeditus ire statim non potuerit, congregatis pluribus militibus adduci ad se curasset, nisi notarius praevenisset.

4-to. Officiales militares pro suo lubitu jobbagiones nobilium ad vecturas angarias gratis cogunt, nec quidpiam illis solvunt, licet quandoque per unam integram, imo duas etiam septimanas pecora in itinere detineant.

5-to. Manuario quoque labore jobbagiones graviter onerari, cum multo horum labore tempore ingressus officialium reparatas sepes, palos, fulcra, imo etiam superiora et inferiora stabulorum tabulata concremant, nunc denuo nonnulli eorum, sine ulla requisitione sedis officialium, propria saltim auctoritate ad reparanda rursus ea, subditos executione compellunt.

6-to. Locumtenens a *Ferrero* domum nobilitarem posterorum Sigismundi *Cseréi* invadendo, eandem pro suo quarterio occupavit, hominibus eorum inde ejectis, nec per septimanam admissis, cum gravi praerogativae nobilitaris laesione.

7-mo. Tam officiales militares, quam vero milites limitaneos, si quas erga non-milites praetensiones habere se putent, in illis vindicandis non suis modis procedunt, verum

per missos ad nobiles, eorumque homines nuncios, comminationesque solutionem vel compositionem urgent.

Quibus praeiudiciis ut modus ponatur, satisfactioque impendatur, sollicitant.

Ultimo demum consulunt commissionem, quod si quis contra communitatem via juris procedit, eandemque vincit : qua ratione executio contra pagum procedere debeat ?

Resolutum : Ad 1-mum. Quoad tria hujus puncti membra antiqua possessionatorum nobilium praerogativa : porro quoque in salvo permanebit, nec iidem ad insvetas praestationes per militiam cogentur.

Ad 2-dum. Deferatur querela primum ad commendantem compagniae et consequenter non obtenta satisfactione ad commendantem legionis, et si nec ibi remedium consequeretur, promoveatur inter excessus ad generalem computum.

Ad 3-tium. De hoc facto illicito serio reprehensus est capitaneus, quae reprehensio satisfactionis loco haberi potest.

Ad 4-tum. Omnes hujusmodi vecturae specificentur per individua, et pariter inter excessus ad computum promoveantur.

Ad 5-tum. Sepes, fulcra, et alia aedificia virtute Regula-menti per eos, a quibus destructa sunt, reparanda erunt, quae si praetermitterentur, pariter inter excessus per specifica referantur.

Ad 6-tum. Si quartierium in pago locumtenenti datum fuisset, domum declaratam sine dubio non occupasset.

Ad 7-mum. Non potest non aegre ferre commissio regia, quod requisitio de solvenda, aut complananda aliqua praetensione inter excessus referatur ; cumprimis vero, quod omnia in generalibus saltem, non vero per specifica referantur, quae omnia sunt signa veterum discordiarum, et inquietudines animorum, quibus non amplius locus est ; imo contingere potest, ut ejusmodi dissensionum authores per ordinatam commissionem criminalem investigentur, severamque poenam experiantur.

Praeterea cum nec locus, diesque memorialis, nominaque possessionatorum nobilium exponantur, qui illud conscripserint, et qui, quando, ubi, et cujus autoritate convenerint ? de his commissionem supplicantes informandam habebunt, ut constet, qui prohibitos ejusmodi conventus, et ubi celebraverint ?

In futurum vero districte injungitur, ne nomine publico ejusmodi querelae promoveantur, verum unusquisque nobilium in privato suas forte injurias, tum dum apud compagniae, aut consequenter legionis commendantes satisfactionem non obtinuerint, ad altiores instantias promoveant.

Ultimo demum, quod expositam ad calcem quaestionem attinet: de executionibus peragendis; constitutiones de Foro Causarum Mixtarum difficultatem sublaturae erunt.

Legitur instantia communitatis fratrum militum limitaneorum Kézdi-Vássárhelyiensium, qui exponunt.

1-mo. Magistratum ejatem continuis suis instantiis eo perduxisse commissionem, ut plures, quam status oppidi exegisset, inter inhabiles relati sint; cum itaque quatuor saltim personae ad decidendas eorum causas, juraque administranda sufficient, reliquos in subsidium suum disponi desiderant.

2-do. Mutato judicis nomenclatione in ductorem oppidi petunt sibi facultatem dari, ut ductorem talem eligant, qui et conservationis oppidi, et regii servitii promotionis capax et studiosus bona conscientia sit. Cum jam electiones suae, sub aliquot annis institutae, suppressae sint; quas quovis anno renovari posse supplicant.

3-tio. Ne a tali, qui sine justa causa eos punit, per subalternos vero praeter legem pignora severe exigit, nec defensionis eorum capax est, dependere cogantur.

4-to. Percepto nunquam bonificationes vecturarum et onerum quartieriorum civibus extradedit, rationibus 8 annorum eosdem non quietavit, qui ut rationes reddere jubeatur, ipsis vero alium eligendi facultas detur, supplicant.

5-to. Ipsis, mercium devectione quaestura et opificio vitam sustentantibus, impossibile videtur, et molam oppidi, et plateas, et agros, foenetaque procurare, et reparare, ac simul servitia in confiniis, domoque staabali subire, operas denique ad ecclesiam, et custodiam territoriorum, sine omni sallario sustinere.

6-to. Jurisdictionem quidem militarem, et subordinationem erga praepositos sibi officiales agnoscere illos; quia nihilominus essent simul agricolae, opifices, et quaestores, debere illos ad incitas redigi, si ad quasvis querelas in arestum deducerentur, quandoque innocentes, ne itaque ante comprobatum reatum aresta mulctentur.

7-mo. Officiales suos nihili putasse pro exactis, a civibus culinaribus, solutionem percipere, et pro usibus suis retinere, quemadmodum praesente ibi commissione accidit.

8-vo. Extranei quoque in suo oppido residentes, et communi oppidi utilitate fruantes, aut ad statum militarem assumantur, aut vero oppido exesse jubeantur.

Resolutum: Ad 1-mum. Determinatio commissionis respectu inhabilium, pro hic et nunc alterari non potest, unde nihil oneris reliquis accrescet, cum si plures essent, plus in singulos servitii caderet.

Ad 2-dum. Judici equidem Kézdi-Vásárhelyiensi datus est titulus ductoris oppidi, vulgo *városi hadnagy*, non vero locumtenentis militaris, cujus electio quemadmodum antea, ita quoque deinceps, biennio quovis juxta altissimas ordinationes observari poterit.

Ad 3-tium. Quamdiu ordinaria electione instituta, alterius confirmatio non sequetur, cum moderno contenti esse tenebuntur.

Ad 4-tum. Habere jam magistratum ordines, de exigendis a perceptore rationibus, dum detenta vecturae merces, et quartieriorum bonificatio prodire debebunt.

Ad 5-tum. Modernum servitium militare tam grave non est, quod supplicantes a communi oppidi servitio abstrahat.

Ad 6-tum. Si quis insons arestum subire deberet, conquerendi coram altioribus instantiis facultatem habebit; quod tamen obsequio, et accurata servitii militaris, morumque observantia, facile evitari poterit.

Ad 7-mum. Specificentur culinaria illa omnia, quorum pretium exsolutum non est, exposito singulorum pretio; cum in rationem commissionis ne vel unicum quidem ovum gratis acceptatum fuerit.

Ad 8-vum. Nominentur extranei illi, qui se a militari conscriptione subduxissent.

Legitur memoriale magistratus et incolarum oppidi Ilyefalva; exponunt: se eodem vitae genere cum libertinis Siculis vitam alentes, nec majoribus facultatibus, emolumentisque ac illi provisos, solvendae capitalis taxae a 6 rh. florenis prorsus impares esse; qui jam in statum militem assumti, ne praeter vires majori contributione graventur, petunt suam capitis taxam ad 4 rh. florenos instar libertinorum reduci; ne graviore onere pressi, ad servitia quoque militaria impares reddantur.

Resolutum: Petitum supplicantis communitatis, de minuenda capitis taxa, suae Majestati sacratissimae humillime commendare commissio non deerit.

Die 18-vo Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de Lázár, comite de Bethlen, barone de Siskovits, actuario secretario ab Halmágyi.

Posteaquam unius sessionis nobiles, liberique incolae sedis hujus Bardótz omnes militari conscriptioni modo praevisi illati, et etiam armis provisi, ad collem pago proximum convenissent, illis in ordines redactis, et a cohorte pedestris legionis

Okellianae, duobusque tormentis ab utroque latere, et etiam a fronte, ut et a turma legionis Hussaronum Kálnokianae utrasque ordinum alas claudente cinctis, vexilla sub tormentorum boatibus praesentantur; post vero commissariis regiis cum mediocri magnatum et nobilium comitatu ad ordines accedentibus, milites limitanei in circulum rediguntur, universa regulata militia clausum.

Praemisso tandem pro more commissionis sermone, articuli militares praeleguntur, consvetumque militare iuramentum ab universis clara voce recitatur. Oratio demum commissionis de vexillorum natura, ac iuramenti vinculo subnectitur, universis incolis ad fidelitatem Augustae Domui debitam, custodiam vexillarum, observantiam articulorum militarium, et obsequium adhortatis. Circulo posthaec explicato, et militia omni priora loca occupante, repetiti tormentorum ictus, actum hunc solemnem, totiusque militiae [limitanae Siculicae erectionem divina benedictione ad optatum finem, optima hoc anno tempestate favente, perductam solemniter claudunt.

Ultimo demum Siculica primum pedestris militia, cohorte legionis Okellianae et duobus tormentis comitata, post vero Hussarones Siculi, turma legionis Kálnokianae clausi, militari ordine coram commissione procedentes, ad sua remittuntur.

Assumuntur postremo memorialia, quae in singulis commissionis stationibus tanta multitudine correcta fuerunt, ut quamvis in dies resolvere ad ea commissio non defuerit, multa tamen centena irresoluta manere debuerint.

Die 19-na Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur revisio instantiarum, et inter has legitur instantia Paulo comitis *Mikó*, conquerentis: liberos Siculos jam milites factos, consvetum alias pontis ad Alutam existentis telonium deprecari; ne proinde deficientibus conservandi illum expensis, cum insigni itinerantium, tam militum, quam aliorum incommodo pons ille desoletur, eosdem ad praestandum telonium porro quoque cogi petit.

Conclusum: Limitanei milites in summo servitio regio transituri, telonio nullo tenentur, dum vero in propriis eorum negotiis itineraturi erunt, consvetum antea quoque telonium praestare obligantur.

Exhibetur ultimo status utriusque legionis Háromszékiensis in centurias per pagos distributae.¹⁾

Conclusum: Submittatur suae Majestati sacratissimae una cum protocollo.

Siquidem vero Commissio Criminalis ex mutuo cum excellentissimo commendante generale et regii gubernii praeside consensu, obviam commissioni huic principali, ad oppidum Kóhalom, ut ibi instructionem et alia instrumenta recipiat, directa sit: fiunt dispositiones de transitu in idem oppidum regiae hujus Commissionis.

Extradatum per

Stephanum Halmágyi
gub. secretarium
et regiae commissionis actuarium.

(Eredetije az orsz. ltr. erd. kancz. o. 1764. 175. sz. a.)

---

¹⁾ L. a jegyzőkönyvek után a táblázatos kimutatást.

XI.

A székelv határórség szervezése befejezése.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis militiae in Transsilvania limitanae, a Sua Majestate sacratissima clementer ordinatae. (1764 márcz. 20—26.)

Die 20-ma Martii anni 1764. in oppido Kőhalom.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de Lázár, Nicolao comite de Bethlen, Josepho barone de Siskovits, actuario Stephano ab Halmágyi.

Legitur insinuatum regii gubernii die 2-da currentis datum et 18-va perceptum. Accludit repraesentationem supremi et vice-officialium, universae denique nobilitatis sedium Siculicalium Tsik utriusque, Gyergyó et Kászón nominibus subscriptam, eum in finem, ut cum momenta ejus ad operationes commissionis pertinere existimet gubernium, suam eatenus opinionem regio gubernio communicare velit.

Legitur quoque acclusa repraesentatio praemissa, tenore cujus e re publici boni, conservationis vivi aerarii, celerioris denique et commodioris iustitiae iudiciariae administrationis fore putarunt, iudicio et patrocínio gubernii sequentia puncta repraesentare :

1-mo. Necessarium se censere, ut seria et efficacia ad dominos militares expediantur mandata, ut quemadmodum nobilitas militiae limitanae adscriptos dominos officiales et inferioris sortis milites, quemque juxta suum characterem, et ordinem condecenti honore prosequitur, ita etiam militares nobilitatem et officiolatum congruo honore observent, neque verbalibus, eo minus realibus iniuriis afficiant.

2-do. Ne cujuscunque officii, et status militares, in ordine ad jobbagiones, ac alios iurisdictioni magistratuali subjectos, aliquam iurisdictionem sub quocunque colore exercean-

neque relate ad hos dispositiones et ordinationes in politicis, vel oeconomicis faciant, nullatenus ad cujusvis generis salgamales, aut praejuncturales, vel vecturales praestationes, sine assignatione commissariatica cogant, cum hac etiam nonnisi ad dispositiones provincialis officiolatus, secus enim animo militarium ab ipsis alienato in excessus contra provincialitas infallibiliter erupturo eveniet, ut praeter alias molestias jobbagionum profugia patiantur, quod ipsum ex praesentiratione de anno proxime praeterito adhuc moerentes dolent.

3-tio. Ne domini militares, prout actu fit, nobilium, vel jobbagionum domos pro quartiis occupent, quoniam nobiles nullatenus, sed nec jobbagiones post redemptionem salgamaliū gratis quartieria tenere obligati sunt.

4-to. Praestationes et vecturae ad arcem Csik-Szereda, passus Gyimes et Pirtske jam jobbagionibus respective paucis incumbentes, illos nimium premunt; et quod onera eorum multiplicata augent, commissione moderna pro terminato relinquire, ut dominis militaribus officialibus linitrophis orgiae lignorum a 15 xfr. administrentur; jam in hanc praestationem etiam jobbagiones a militaribus conscribuntur, in quibus oneris animo eorum jam ad sustinendum desperato metuendum, ne cum notabili aerarii et irreparabili dominorum terrestrium damno, alleviationem alibi sperantes, in profugia occasionem arripiant, quorum evitandorum intuitu utile fore videretur, si arcis ejus, et passuum custodia solis limitaneis militibus concrederetur, vel onus hoc etiam ad illos extenderetur, ut sentirent sive damnum, sive utilitatem exinde provenientem.

5-to. Limitanei milites, si quam praetensionem adversus nobiles vel alios non-milites actu habent, vel in posterum habituri sunt, cum non modo hactenus practicata propria auctoritate, violenta et armata manu desumant; sed coram judicio competenti liquident, et legitiment, auctoritateque judiciaria legitima, eaque provinciali executione mediante exigant.

6-to. Ingenti cum injuria et maximo damno nobilium contigit, quod aliquorum jobbagionibus, a saeculo et ultra, absqu ulla judiciaria reclamazione pacifice possessis, arma data sint et per hoc e possessione ipsorum et servitio absque omni judiciaria praetendentium jobbagionum causae revisione eximantur. Sunt praeterea tales etiam jobbagiones, qui militibus annumerati quidem nondum habentur, nescitur tamen ex quibus motivis forte, affidavitionibusque olfacientes insuper nobiles dominos terrestres et officiolatum per hanc mutationem illis mediis, quibus illos ad debita servitia praestanda compellere possent, destitui, servitia contumaciter recusant.

Instat proinde humillime nobilitas, dignetur regium gubernium hoc in passu paterne prospicere, ut a talibus jobbagionibus, quibus arma attributa sunt, ea adimantur, inposterum vero aliis non dentur, sed omnes libertatem praetendentes jobbagiones eam via legali experiantur, interea vero debita servitia suis dominis terrestribus praestent; ne autem domini terrestres e tam longo temporis usu quaesito jure simpliciter exturbati extra dominium cogantur illud recuperare, circa alios vero servitia contumaciter detrectantes jobbagiones, quoniam aliis congruis ad id necessariis mediis officiolatus destituatur: valde conducibile esset, si seria ad dominos officiales militares darentur mandata, ut ad requisitionem dominorum terrestrium contra tales contumaces assistentiam praebere velint.

7-mo. Multis in locis dantur ejusmodi terrena communia, ex quibus annua in communi percipi solet utilitas, utpote silvae caeduae, et glandiferae, alpes, prata et agri, quae nobilitas et jobbagiones cum reliquis, nunc im militiam assumtis coincolis hactenus communiter tenuerunt, et utilitatem exinde perceperunt, et si quando eodem loca in taxam elocata sunt, ex elocationis taxa (si praetendebant) a proportionem partem suam acceperunt; nunc vero prout adverterunt, in quibusdam pagis, et horum exemplo timendum, ne etiam im aliis milites limitanei haec beneficia cum exclusione nobilium et jobbagionum pro se tantum intendunt vendicare: in quo quidem jure ut inposterum etiam manuteneantur, humillime petunt. Non absimiliter, ut tales nobiles, qui extra loca suae habitationis in aliis pagis possessiones habentes, ne per incolas ex eorundem pagorum e communibus beneficiis territorialibus, pascuis, lignationibus, et glandinationibus excindantur. Ulterius

8-vo. Quod administrationis, politicorum, oeconomicorum, et iuridicorum cursum concernit, necessarium judicarent, ut iudices pagorum cum suis sub-iudicibus, vulgo *polgár*, ita etiam iurati pagorum se dependentem a vice-iudice regio haberent, secus enim oeconomica praecipae commode administrari nequeunt. In his potissimum: 1-mo. Quia ne unum quidem malefactorem intercipere viceiudex regius vires et modum habebit, in similibus vero recursus ad dominos officiales militares ordinarie ob moram, periculumque profugii noxius est. 2-do. Territoria, in his vero segetes, ut et sepes territoriales, viae, aggeres, viarum pontes, et similia, aliter conservari nequeunt; neglectus vero horum ingentia saepe (prout recentia saepe testantur exempla) damna causavit. 3-tio. Veniunt subinde a regio gubernio ac aliis instantiis tales ordinationes, quarum publicatio moram non patitur. Haec

autem, et similes administrationes hactenus medio iudicum et iuratorum pagensium in effectum deducebant viceofficiales; neque in posterum alia commoditas datur, in quibus omnibus si iudices, et iurati negligentes, et inobedientes forent, ex cointelligentia officialium sedis, per militares officiales puniri debere iudicaretur. Iam vero in iudiciis

9-vo. Ut juxta usum ab antiquo observatum citationes, certificationes, et aliae legales convictiones, et inquisitiones, et alia iuridicae expeditiones deinceps quoque virtute sigillorum iudicialium, supremi et viceofficialium, medio iudicum, pro-iudicum et iuratorum peragantur, utile, imo necessarium censerent. Non absimiliter etiam hoc, quod efficaces super eo fierent ordinationes, quatenus limitanei milites ad sigilla iudicialia, supremi et viceofficialium regionum ad inquisitiones iudiciales compareant, et super inquisita re suas fassiones deponere obligati sint. Quoniam in similibus iudicialibus actibus, alia mandata et sigilla, praeter iudicum ejusdem fori, in quo res agitur, et aliorum ejusdem fori superiorum obmota legali exceptione de jure rejici solent. Huic accedit denique, quod in executionibus legitimarum sententiarum definitivarum, et interlocutoriarum iudices et iurati pagi pro correptis, et respective coadjutoribus, ab antiquo adhibeantur, quod imposterum practicari cum manifesto damno nequiret, si iudices et iurati a dependentia officialatus magistratualis in totum absolverentur.

10-mo. Dignetur super eo etiam excelsum regium gubernium gratiose prospicere, ut militares limitanei, quando pro tractandis causis coram iudicio compareant, ibi modeste se gerant, personale iudicii omni decenti honore observent, neque iudicium tumultuosis clamoribus et comminationibus (a quibus subinde non abstinuerunt) interturbent. Imo legibus conforme esset, si arma ad fores domus iudiciariae relinquerent, inermesque eam ingredirentur. Pariformiter executiones legitimarum, sententiarum, praeter vias legibus praescriptas ne turbent, aut quoquo modo impedian, ut executores absque periculi metu in omni securitate procedere valeant.

11-mo. Ut inhibitionis processus, qui in illo circulo ad compendium assequendae celeriori modo iustitiae ab antiquo usu contra violentas et illegales occupationes practicus est, deinceps quoque locum habeat, demisse petunt.

Conclusum: Punctis praememoratae repraesentationis in considerationem sumtis, placuit commissioni, sequentia opinionis loco regio gubernio transmittere.

Ad 1-mum. Patentium regiarum §-pho, qui incipit: *Praeter illa quae* etc. quoad milites limitaneos jam cautum

de hoc habetur, quod tamen reiterare, et etiam ad officiales eorum extendere, justum commissioni videtur.

Ad 2-dum. Cum officialibus militaribus limitaneis, in proprio suo negotio itineraturis, nulla praeiunctura competat, in servitio vero legionum profecturos, ipsimet milites limitanei erga paratam solutionem promovere teneantur: non videt commissio casum, in quo sine assignatione commisariatica non milites ad vecturas praestandas obligentur, salva tamen inter volentes ineunda conventionione, de quibus ordinationes dari, desuperque officiales sedis certiores reddi aequum censeret commissio. Jurisdictio pariter quoad non milites, integra perinde officialibus sedis competit, quibus si quaequam forte, respectu hujus injuria inferretur, nec apud compagnarum aut legionis commendantes remedium invenirent, referant per specifica, cum in generalibus conqueri non sufficiat.

Ad 3-tium. Dandae essent ordinationes ad officiales militares, ut interim donec quartieria ad statum perfectum perducta fuerint, erga emolumentum a commissione projectatum, adnitantur sibi hospitia apud milites limitaneos quaerere, eosque ad recipiendos officiales illos permovere; qui tamen si sua sponte persvaderi non possent, tanquam vi particularis privilegi ab omni quartieriorum onere exempti, nolentes cogi nequirent. In hoc itaque casu officialibus sedis demandandum videri, ut in praemisso necessitatis casu jobbagiones secus etiam vigore Regulamenti, dum contingeret militiam supra competentiam illocari, ad hoc obligati quartierium dare tenentur. Respectu vero nobilium exprobandum videri, officialibus sedis, cur ejusmodi casus per specifica non retulerint, et in generalibus exponant gravamina, quae forte nec exstant.

Ad 4-tum. Commissum quidem fuerat in sede Csik, ut competentiae dominorum officialium militarium in lignis focalibus fiat repartitio, quot videlicet orgiae lignorum in milites, quotve in jobbagiones casurae sint? quod ipsum proxime quoque commissio iterare non defuit. Unde peracta illa competentiae officialium in lignis ad milites et jobbagiones dismembratione, de rata jobbagionum informatio petenda. Non secus quantum administratio naturalium ad pessum et arcem Csik-Szereda constituat, per specifica referendum juberi, ut constet exinde, an illa, de quibus conqueruntur, onera tam insupportabilia sint?

Ad 5-tum. Vis omnis militibus etiam per articulos militares interdicta est, nec eam deinceps etiam exercere permittentur; si quae vero nunc post redactam in ordinem militiam illata fuisset, specificetur; nec enim quisquam existimet

satisfactionem se aliter obtinere posse, nisi prius excessus militares, ad suas primas et superiores instantias deferant, sic enim ibi non obtenta, ad altiores progrediendum esse, ipsis intimandum videri.

Ad 6-tum. Contrarium obtinet, nam quorumcunque indubius status jobbagionalis constitit, illis arma, vel non data, vel etiam post factam requisitionem recepta sunt; imo etiam dubiae sortis, qui se pro servitio regio in libertatem asserere voluissent, in statu suo jobbagionali relictis, ad fora judiciaria remissi sunt, ut stabilita primum libertate arma recipiant, unus non nisi aut alter eorum fuit, quos manifesto oppressos, aut etiam extra possessionem praetendentium dominorum terrestrium positos fuisse observavit commissio, et ideo militibus aggregavit, quos itaque in statu militari relinquendos fore, nisi forte praetendentes via juris jus suum evincant; uti contra officialibus quoque militaribus dati jam ordines, ut jobbagiones a quibus arma recepta sunt, aut iis denegata, servitium quorumlibet dominorum terrestrium detrectantes, ad illud praestandum compellant, dominisque terrestribus ipsos requirentibus assistant.

Ad 7-mum. De his cautum est in benignis¹ patentalibus, cautum in ordinationibus commissionis in sede Gyergyó factis, non est adeoque, quod timeant, expectent casum ubi emergerit et tum temporis per solitas instantias querantur.

Ad 8-vum. Nec convenientiae, nec necessitatis esse videri, ut iudices pagorum militares a vicejudice regio dependeant, nam quoad 1-mum: in comprehendensis malefactoribus omnes officiales, sub-officiales, et milites limitanei, vigore ipsius Regulamenti Siculici tenentur assistere requisiti. Ad 2-dum. Attentio ad terminos segetum, pratorumque, ut et septa quaevis prohibita, utriusque sortis officialibus eo quidem modo incumbit, ut de milite transgressore a militari, de non milite vero a sedis officiali, satisfactio petatur, nec sub consveta poena pecora in damno reperta, adeoque invagianda, seu non-militi a milite, seu huic ab illo violenter adimere fas sit. Ad 3-num. A gubernio non venient ordinationes militibus publicandae ad officiales provinciales; quae autem publicationes communitates spectant, mutua cum militaribus cointelligentia ab utrinque publicari debere.

Ad 9-num. De modo citationum, certificationum, aliarumque legalium convocationum, ut et inquisitionum et hoc fine deservientium sigillorum, ab utrisque capitaneo videlicet et vicejudice regio extrahendorum, cautum in constitutionibus respectu Fori Causarum Mixtarum a commissione concinnatis, et via excelsi regii gubernii suae Majestati sacratissimae

recentius transmissis haberi. Executiones vero legitimarum sententiarum a tabula sedis continua latarum, per eosdem sedis legitimos executores, cum quibus iudices etiam pagorum militares interesse juris est, ut hactenus peragendas, et de hoc ad officiales quoque militares ex praemissa certificatione ad executionem per eosdem iudices pagenses informatos, ut dum ex usu erit, iudices quoque pagorum militares executioni adesse jubeant, ordinandum videri.

Ad 10-mum. Justum est, ut judicia debito honore et reverentia ab omnibus observentur; nec incongruum videri commissioni, si quod petunt, militares conclave judicium ingressuri, ad fores arma deponere, et inermes judicia et sententias opperiri, ibique se coram iudicio modestos et reverentes praebere jubeantur. Prout et turbationem executionis legitimarum sententiarum praeter vias legibus praescriptas prohibendam prorsus, et juris cursum omni meliori modo facilitandum, commissionem arbitrari.

Ad 11-mum. Inhibitiones repulsionem jure patrio exclusuras, porro quoque admittendas videri.

Die 21-o Martii anni 1764. in oppido Köhalm.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite (e *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur opinio commissionis, ad repraesentationem officialium et nobilitatis sedis Csík, conclusa, et hesternae diei protocollo illata atque regio gubernio transmitti concluditur.

Siquidem vero penes insinuatam suam 19-na Decembris a. 1763 emanatum, acta quoque et documenta contra Samuelem *Jákó*, Josephum *Kóréh*, et Franciscum *Isák*, incolas Háromszekienses, Cibinii detentos, transmiserit gubernium commissioni huic, detentos vero ad commissionem transmissurum se scripserit; insinuetur gubernio: acta quidem commissioni criminali consignare non defuturam commissionem regiam; quia vero captivi transpositi nondum sint, confrontatio autem testium absentibus illis fieri non possit, requiratur gubernium, ut illos Coronam expediri jubeat, quo in illos quoque inquiri per dictam commissionem possit.

Praeterea cum sua Majestas sacratissima acta commissionis Kálnokianae, eum in finem, ut commissioni huic communicarentur gubernio regio remissa esse, benigne sig-

nificaverit, commissio vero necdum illa receperit: requiratur pariter gubernium, ut illa quoque commissioni criminali per commissionem hanc transponenda transmittere velit.

Legitur insinuatum inclitae sanitatis commissionis de dato 16. Martii, ad requisitionem commissionis datum; reponit: injunctum esse secundae legionis pedestris Siculicae commendanti vicecolonnello baroni a *Zinnicqu*, sub quo 116 Plajasones illi existunt, ut detentum eorum a 1-ma Novembris, usque 11-mum Decembris a. 1762 stipendium, e cassa regiminis exsolvat.

Interrogatus, desuper praememoratus vicecolonellus reposuit: se quidem de exsolutione stipendii illius accepisse ordines, sed pecuniam nec ad manus suas, nec cassam regiminis pervenisse, adeoque nullum exsolvendi stipendii illius fundum superesse.

Conclusum: Haec vicecolonelli declaratio referatur sanitatis commissioni, requiraturque denuo, modum adjuvare ne gravetur, ut illi juxta sua mercede potiri possint, affidatioque commissionis eatenus facta complementum consequatur suum.

Leguntur litterae Thomae *Vajna*, regii perceptoris sedis Háromszék, interrogantis: 1-mo. Erga quale documentum acceptari debeat in computu contributio anni 1763 militum arma renitentium, eorumque adhaerentium. 2-do. An illi quoque, qui authumnalis confrontationis occasione se nondum milites professi, una cum facultatibus confrontati fuerunt, tabellis expectatis inseri denuo debeant? Aut saltem milites arma retinentes, quorum nomina solum omissis facultatibus in eadem confrontatione recensita fuerunt?

Resolutum: Ad 1-mum. Cum militibus solum superiori anno arma retinentibus anni 1763. contributio remissa sit, et consequenter 11 quoque cruciferi illis adrepartiendi non sunt; horum saltem authenticae specificationes a dominis legionum aut vero compagnarum commendantibus expetantur, rataque unius cujusvis horum adjungatur, penes quas contributio eorum pro soluto acceptabitur; illi e contra, qui seu ex adhaerentibus eorum, sive alii medio tempore ab armis discesserunt, hac exemptione frui non possunt.

Ad 2-dum. Quamvis obscura et non necessaria quaestio haec esse videatur, interim tamen ut dubium ejus tolli possit, observandum ab illo esse: illos, qui semel confrontati una cum facultatibus sunt, denuo confrontari non debere; milites vero arma retinentes, quorum nomina solum tabellis illata sunt, secundum praescriptam a commissione methodum nunc jam confrontandos esse.

Assumuntur postremo memorialia eorum, qui e sedibus Házomszék et Bardótz ad commissionem huiusque penetrarunt, ad quae resolutiones expediuntur.

Die 22-da Martii anni 1764. in oppido Kóhalom.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimus comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Leguntur conceptus ad gubernium et sanitatis commissionem hesternae sessione conclusi.

Legitur quoque protocollum in sede Bardótz concinnatum, ac suae Majestati sacratissimae humillimae submitti concluditur. Exquiruntur denique, examinantur et in ordinem rediguntur litteralia prae manibus commissionis habita, commissioni criminali consignanda.

Diebus 23-tia et 24-ta Martii 1764. in oppido Kóhalom.

Praesentibus excellentissimis iisdem.

Relegitur copia benigni rescripti caesareo regii, de operationibus commissionis criminalis emanati, per regium gubernium commissioni huic communicata. Ad cujus praescriptum instituitur consultatio, de instructione eidem criminali commissioni praescribenda, tempusque in ea concinnanda extrahitur.

Die 25-ta anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Accersitis in sessionem regiae commissionis, praeside quoque, adsectoribus, actuario item criminalis commissionis, nec non duobus auditoribus, praemissaque propositione de modo et fine operationum, benigno suae Majestatis sacratissimae jussu deputatae commissionis criminalis.

Leguntur tandem benigna rescripta regia die 28-va Januarii et 6-ta Februarii anni currentis ad regium gubernium data, et abinde regiae huic commissioni in tempore communicata, nec non

Rescriptum consilii Aulae bellici ad procampi marschallum baronem de *Siskovits* datum.

Quibus praemissis, acta omnia ad operationem criminalis commissionis pertinentia, quae prae manibus commissionis

habebantur, secundum eatenus confectas specificationes modo praevio in ordinem redacta, praememoratae commissioni criminali consignantur, transponunturque.

Post recedente commissione criminali relegitur conceptus instructionis totiesfatae commissioni criminali praescribendae, qua stabilita, eadem in purum redacta, eidem commissioni transponitur in sequentibus.

(Az instructiót lásd fentebb az okiratok között, 603. l.)

In cujus instructionis conformitate juxta puncta 23-tium et 27-mum ad legionum limitaneorum Siculicalium commendantes ordinatur, ut pro reis delatos omnes, die 3-tio affuturi mensis Aprilis comprehendendi et custodiae tradi curent.

Committitur porro supremis et viceofficialibus sedium Csík utriusque, Gyergyó et Kászon, ut commissioni criminali omnem assistantiam praebeant, testes jurisdictioni suae subjectos sistant, publicent, quae ut nobiles omnes, sine personarum distinctione, vocati coram eadem, compareant, neve hi durante commissionis operatione ex ambitu sedis discedant, et per hoc se suspicioni obnoxios reddant.

Ne vero animi reliquorum militum limitaneorum ex incaptivatione pro reis delatorum offendantur: ad erigendos illos patentes eodem incaptivationis die centuriatim publicandae expediuntur, quibus per hanc incaptivationem suspectorum, nec amnestiam a sua Majestate benigne impertitam laedi, nec reliquorum existimationi quidpiam detrahi, imo hanc ad distinctionem a coriphaeis et delendam maculam ex his in illos derivabilem servire illis exponatur; jubeatur praeterea, ut vocati, coram commissione criminali ad perhibendum testimonium compareant, illa enim est bona voluntas regia, ut per hoc etiam restituta jam tranquillitas publica perennis conservetur, periculumque populi antevertatur, in quem finem directa benignitate mota sua Majestas dignata est illis, qui tumultum consultores et antesignanos, nondum forte in apricum productos, criminali commissioni sine omni personarum respectu sincere edixerint, centum, pro singulis capitibus rh. florenos polliceri, et simul exsolvi jubere.

Die 26-ta Martii anni 1764. in oppido Kőhalom.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de Lázár, comite de Bethlen, barone de Siskovits, actuario: secretario ab Halmágyi.

Legitur insinuatum trium, a parte provinciae ordinatorum criminalis commissionis commembrorum et actuarii; exponunt:

Diurna sua ab augusta principe resoluta, hucdum definita non esse, adeoque ut sibi quoque, prout militaribus factum est, characteribus et statui suo congrua diurna a sua Majestate sacratissima determinantur, commendari a commissione petunt, siquidem bona et domicilia sua a sedibus Siculicis, quo ipsis penetrandum est, multum imo ad 20 et plura milliarum dissita sint, adeo ut pro sui suorumque, intertentione domo providere, aut naturalia in subsidium vocare non possint.

Conclusum : Siquidem petitum eorum justum esse videtur, commendetur humillime suae Majestati sacratissimae.

Legitur memoriale baronis de *Zinnicu* et J. D. *Ernst*, vicecolonellorum et limitaneorum legionum Siculicalium commendantium; exponunt: constare commissioni caritatem vivendi et subsistendi in illis partibus mediorum, adeo, ut hanc uberius declarare prorsus non oporteat; cum itaque exiguo illo, quod habent, stipendio subistere non possint, petunt suae Majestati sacratissimae commendari, ut eodem, quo reliqui limitaneorum legionum commendantes, modo habeantur, qui et stipendio meliori provisi sunt, et leviori pretio subsistunt.

Conclusum : Submittatur suae Majestati sacratissimae cum commendatione.

Extradatum per
Stephanum Halmágyi mp.

gubern. secr. et reg. commiss. actuarium.

Kivül : Continuatio protocolli commissionis regiae, negotio erectionis militiae limitaneae a sua Majestate sacra benigne ordinatae, a 20-ma usque ad 26-tum Martii. 1764. in oppido Kóhalom concinnati.

(Eredetije az országos levéltárban erd. kanc. oszt. 16¹/₂, 1764. sz. a.)

XII.

A székely határórség két gyalog- és egy huszárezredéről
való táblázatos kimutatás. K. n. (1764 febr. és márcz.)

I.

Einthellung

*des in dem Stuhl Csik errichteten löbl. ersten Széklerschen Infant-
Regiments und Dreyer-Hussarn Compagnien, und zwar*

Eine Bataillon in dem Filial-Stuhl György.¹⁾

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrochen und anderer Utsachen wegen.
				Vom 1. bis 6. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Obristwachtmeisters Compagnie :								
In Szarhegy (!)	121	45	166	94	49	34	177	33
Alfalu	129	49	178	116	61	68	245	57
	250	94	344	210	110	102	422	90
Hauptmanns v. Wintter Compagnie :								
Szent Miklós	184	53	237	136	104	60	300	57
Tekerőpatak	66	18	84	50	28	18	91	22
	250	71	321	186	127	78	391	79
Hauptmann v. Krumpein's Compagnie :								
Ditró	184	51	185	134	79	36	249	41
Remete	116	30	146	94	54	27	175	50
	250	81	331	228	133	63	424	91
Hauptmanns v. Pfleger :								
Alfalu	42	15	57	30	17	17	64	4
Csomafalva	82	32	114	33	22	14	69	16
Ujfalva	87	35	122	98	55	33	181	63
Kellyenfalva	39	14	53	33	25	19	77	18
	250	96	346	189	119	83	391	96
Summa der Bataillon	1000	342	1342	818	489	326	1628	356

¹⁾ A neveket az eredeti (németes) írásmód szerint közlöm.

Eine Compagnie Hussarn.
In dem Filial Stuhl Györgyó.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
In Szent Miklós	76	41	117	46	40	34	120	27
Remete	12	—	12	7	4	6	17	4
Ditró	17	9	26	17	18	10	40	11
Szárhegy	17	9	26	11	9	9	29	9
Alfalu	8	5	13	3	4	2	9	3
Tekerőpatak	14	7	21	6	6	8	20	6
Csomafalva	4	3	7	7	1	3	11	1
Ujfalu	34	19	53	39	16	8	56	18
Kellyenfalva	6	4	10	7	—	5	12	3
	188	97	285	136	93	85	314	82

Eine Bataillon in dem Filial-Stuhl Ober-Csik, nebst denen aus der Untern-Csik dahingezogenen Dörfern Sögöt, Szent-Lélek und Mindszent.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Obristlieutenant Compagnie :								
In Csomortány	20	9	29	12	7	6	25	12
Csobotfalva }	53	28	81	40	19	28	87	31
Vartotfalva }	49	25	74	61	46	24	131	28
Taplocza	46	23	69	36	29	20	85	26
Oppidum Szereda	28	19	47	30	25	14	69	37
Sögöt	14	7	21	29	12	11	52	28
Szent Lélek	40	9	59	28	14	21	63	13
Mindszent	250	130	380	236	152	124	512	175
Hauptmann Salins :								
In Göröczfalva	27	13	40	23	15	12	50	17
Vacsarcsi	32	16	48	30	26	10	66	12
Szt. Mihály	32	15	47	27	23	9	59	15
Szépvis	56	29	85	51	28	11	90	18
Szent Miklós	40	22	62	37	21	14	72	17
Latus	187	95	282	168	113	56	337	79

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Geborenen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatus	187	95	282	168	113	56	337	79
Borsáva	21	12	33	22	23	10	55	8
Dellne	17	8	25	11	9	10	30	10
Pálfalva	25	12	37	22	14	4	40	8
	250	127	377	223	159	80	462	105
Hauptmanns Römer :								
In Dánfalva	64	25	89	78	40	23	141	23
Madaras	48	20	68	38	23	11	72	16
Rákos	57	21	78	40	39	19	98	24
Mádéfalva	66	27	93	84	22	21	77	29
Csicsó	15	5	20	17	15	11	43	6
	250	98	348	207	139	85	431	98
Hauptmanns Albrecht :								
In Szt. Domokos	101	42	143	88	44	39	171	61
Szt. Tamás	63	23	86	50	28	17	95	19
Jenőfalva	48	19	67	44	27	26	97	13
Karczfalva	38	9	47	31	20	9	60	19
	250	93	343	213	119	91	423	112
Summa der Bataillon.	1000	448	1448	879	569	380	1838	490

Eine Hussarn Compagnie in dem Filial Stuhl Ober-Csik, nebst denen aus der Untern-Csik darzugezogenen Dörfern Szent-Lélek und Mindszent.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Geborenen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
<i>Rittmeisters Graff Königsacker Compagnie :</i>								
In Madaras	15	5	20	6	9	1	16	6
Szt. Tamás	12	5	17	12	3	6	21	2
Jenőfalva	33	13	46	21	9	9	39	7
Karczfalva	2	.	2	2	1	1	4	.
Dánfalva	33	14	47	17	11	8	36	14
Szt. Mihály	7	2	9	3	.	2	5	7
Latus	102	39	141	61	33	27	121	36

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumeräril		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 14. Jahre	Summa der Söhne	
Translatas	102	39	141	61	33	27	121	36
Göröczfalva	2	.	2	1	1	1	3	1
Rákos	3	.	3	1	2	2	5	.
Mádéfalva	6	2	8	1	3	1	5	.
Csicsó	11	5	16	6	11	7	24	6
Szépviz	8	3	11	2	2	1	5	5
Csobotfalva	1	.	1	1	.	.	1	1
Vardotfalva	7	3	10	7	6	1	14	2
Taplocza	7	3	10	5	6	2	13	1
Szt. Lélek	7	2	9	2	2	.	4	3
Mindszent	33	12	45	11	7	5	23	3
Summa	187	69	256	98	73	47	218	58

Eine Bataillon in dem Filial Stuhl Unter-Csik, nebst dahin gezogenen Filial Stuhl Kászon, und zwar :
In dem Filial Stuhl Unter-Csik.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare					
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumeräril		Söhne				Summa der Söhne	Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre			
<i>Hauptmanns Kovacovics :</i>									
In Meneság	57	23	80	42	28	19	89	31	
Szt. György	69	35	104	50	44	23	117	21	
Bánfalva	76	44	120	67	42	25	134	41	
Kotermány	2	2	4	1	1	.	2	.	
Szt. Márton	46	14	60	46	19	11	76	17	
	250	118	368	206	134	78	418	110	
<i>Hauptmanns Fahnenberg :</i>									
Szt. Király	41	15	56	31	23	8	62	28	
Szt. Imre	88	32	120	61	50	25	136	30	
Csatoszeg	44	19	63	43	19	13	75	19	
Csekefalva	77	29	106	56	46	30	132	33	
	250	95	345	191	138	76	405	110	

In dem Filial Stuhl Kászen.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechten und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
<i>Hauptmanns Mahlern :</i>								
Szt. Simon	62	27	89	57	43	18	118	24
Kozmás	90	41	131	57	45	40	142	45
Tusnád	98	45	143	88	61	46	195	56
Summa in der Unter-Csik	250	118	368	202	149	104	455	125
	750	326	1076	599	421	258	1278	345
<i>Hauptmanns Blay :</i>								
Kászon Ujfalu	54	21	75	44	24	25	93	25
Jakabfalva	48	19	67	22	22	18	62	22
Impér	47	18	65	34	18	12	64	33
Al-Tiz	47	18	65	47	29	20	96	20
Fel-Tiz	54	20	74	47	42	28	117	29
	250	96	346	194	135	103	432	129
Summa der Bataillon	1000	422	1422	793	556	361	1710	474

Eine Compagnie Hussarn In dem Filial Stuhl Unter-Csik, und dem dazu gezogenen Filial Stuhl Kászen und zwar : In der Untern-Csik.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrochen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Rittmeisters Gaidler Compagnie :								
Szt.-Király	32	4	36	19	17	10	46	21
Csekefalva	8	—	8	2	5	8	10	4
Szt.-Simon	7	—	7	—	1	4	5	3
Meneság	24	2	26	11	6	5	22	6
Csatoszeg	12	2	14	7	4	3	14	4
Tusnád	9	1	10	1	1	3	5	3
Kozmás	3	—	3	2	—	1	3	3
Szt.-Márton	7	4	11	4	1	—	5	6
Szt.-György	14	4	18	10	6	2	18	9
Bánfalva	21	7	28	14	14	8	36	9
Szt.-Imre	20	7	27	15	10	5	30	3
Kotermány	7	4	11	10	1	2	13	4
	164	85	199	95	66	46	207	75

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
In dem Kászoner Stuhl								
Impér	2	—	2	3	3	1	7	1
Jakabfalva	8	4	11	11	6	3	20	3
Feltifalu (igy! = Feltiz)	4	—	4	6	2	2	10	1
Ujfalu	9	4	13	4	7	4	15	9
	23	7	30	24	18	10	52	14
Summa dieser Compagnie	187	42	229	119	84	56	259	89

Extract.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Erstes Szeklerisches Infanterie Regiment:								
1-ter Bataillon	1000	342	1342	813	489	326	1628	356
2-ter „	1000	448	1448	879	569	880	1828	490
3-ter „	1000	422	1422	793	556	361	1710	474
Summa	3000	1212	4214	2485	1614	1067	5166	1320
Hussaren:								
1-te Compagnie	188	97	285	136	93	85	314	82
2-te „	187	69	256	98	73	47	218	58
3-te „	187	42	229	119	84	56	259	89
Summa	562	208	770	353	250	188	791	229
Summa totalis	3562	1420	4982	2838	1864	1255	5957	1549
(Eredeti, becsi hadi levéltár 1764. cs. 376. sz. a. Registráltatott 1764. márcz. 16.)								

(Eredeti, bécsi hadi levéltár 1764. sz. a. Registráltott 1764. márcz. 16.)

II.

Einthellung

Der in den Haupt-Stuhl Háromszék, dann dem Udvarheller Filial-Stuhl Bardocz errichteten 2-ten Szeklerischen Infant Regiments und 5. Hussarn Compagnien, als:

2. Szeklerisches Infanterie Regiment:

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare					Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne					
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne		
<i>Obristlieutenants Compagnie :</i>									
Civitas Kézdi-Vásárhely	250	—	250	147	98	80	325	138	
<i>Obristwachtmeisters Compagnie :</i>									
Barátos	43	11	54	33	18	14	60	37	
Páke	51	12	63	44	26	8	78	23	
Kovácsna	118	30	148	81	47	40	168	43	
Körös	38	10	48	26	19	19	64	30	
	250	63	313	184	105	81	370	133	
<i>Hauptmann Lantz Compagnie :</i>									
Kökös	24	4	28	18	4	2	19	7	
All-Doboly	19	3	22	16	12	10	38	22	
Iljefalu	50	11	61	32	26	25	83	18	
Szent-Király	21	5	26	18	9	12	39	22	
Szemeria	20	4	24	17	17	9	43	26	
Szt.-György	70	15	85	38	46	19	103	62	
Árkos	46	10	56	27	18	19	64	25	
	250	52	302	161	132	96	389	182	
<i>Hauptmann Seidel Compagnie :</i>									
Papolecz	23	4	27	22	15	12	49	29	
Zágon	49	12	61	20	25	7	52	29	
Fel-Doboly	19	5	24	17	12	5	34	9	
Kis-Borosnyó	6	—	6	4	2	2	8	1	
Nagy-Borosnyó	27	9	36	15	14	5	34	10	
Csafalva	9	—	9	8	—	2	5	2	
Bitá	10	2	12	6	2	2	10	1	
Egerpatak	28	7	35	10	10	2	22	11	
Szátsva	15	3	18	14	8	3	25	2	
Magyarós	13	3	16	12	8	5	25	5	
Bikfalva	43	11	54	30	19	18	67	27	
Visnyó	8	2	10	7	2	5	14	8	
	250	58	308	160	117	68	345	134	
Latus	1000	173	1173	652	452	325	1429	587	

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatus	1000	173	1173	652	452	325	1429	587
Hauptmann Ende Compagnie :								
Szt-Katolna	18	4	17	10	8	3	16	1
Hilip	17	5	22	13	9	12	34	17
Gelentze	40	11	51	32	12	28	72	38
Haraj	15	4	19	16	3	8	27	5
Imetsfalva	9	8	12	6	2	6	14	8
Petőfalva	3	—	3	1	—	—	1	3
Hatojka	26	7	33	14	8	4	26	15
Mártonfalva	14	4	18	13	11	3	27	8
Markosfalva	9	2	11	3	2	—	5	2
Szörtse	2	—	2	—	1	—	1	2
Támásfalva	8	—	8	—	1	2	3	2
Zábola	44	11	55	24	12	21	57	18
Pava	22	6	28	15	16	10	41	16
Telek	10	—	10	9	6	3	18	3
Letzfalva	18	4	22	11	11	5	27	10
	250	61	311	167	97	105	369	148
Hauptmann Neumüller Compagnie :								
Lemheny	52	14	66	34	24	17	75	16
Beretzk	80	21	101	46	33	13	92	41
Mártonos	7	—	7	4	3	1	8	6
Nyuitod	9	3	12	7	1	3	11	6
Szászfalva	9	2	11	5	9	4	18	5
Oroszfalva	13	4	17	12	9	2	23	7
Sárfalva	27	7	34	13	12	10	35	25
Osdola	53	14	61	33	27	18	78	47
	250	65	315	154	118	68	340	153
Hauptmann Samler Compagnie :								
Vargyas	65	16	81	55	40	21	116	44
Száldobos	18	4	22	19	24	9	52	29
Bardotz	19	5	24	8	7	5	20	18
Füle	19	5	24	23	12	5	40	38
Hermány	58	12	70	41	33	14	88	35
Kis-Bacson	28	6	34	24	17	14	55	19
Telegdi-Bacson	43	10	53	16	17	16	49	27
	250	58	308	186	150	84	420	205
Latus	1750	357	2107	1159	817	582	2558	1093

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Uudienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarij		Söhne				Altar, Gebrechene und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 6. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatas	1750	857	2107	1159	817	582	2558	1098
Hauptmann Kotzy Compagnie:								
Esztelnek	32	6	38	18	9	11	38	8
Csomortany	25	6	31	19	9	7	35	4
Kurtapatak	16	5	21	16	10	2	28	3
Almás	28	7	35	19	22	10	51	11
Bélafalva	31	9	40	31	15	10	56	10
Polyán	36	12	48	27	17	18	62	19
Szt. Lélek	32	29	111	74	46	28	148	43
	250	74	324	204	128	86	418	98
Hauptmanns Guisanj Compagnie:								
Dálnok	35	7	42	25	22	5	52	18
Maksa	25	5	30	20	9	12	41	9
Malnás	4	—	4	—	1	2	3	5
Bodok	25	5	30	17	6	6	29	19
Etfalva	10	3	13	12	5	5	22	6
Fotos	10	—	10	2	6	4	12	2
Mártonos	10	3	13	8	2	3	13	4
Gidófalva	33	6	39	19	17	8	44	14
Oltazeme	3	—	3	2	2	—	4	—
Angyalos	11	3	14	6	3	2	11	5
Besegnyő	11	3	14	3	3	3	9	5
Eresztevény	10	1	11	4	4	—	8	1
Réty	3	—	3	2	1	—	3	2
Komolo	5	—	5	4	3	—	7	1
Laborfalva	10	2	12	6	5	9	20	5
Uzon	36	12	48	26	19	15	60	28
Kelljen (=Kilyén)	5	—	5	3	3	2	8	4
Szotyor	4	—	4	2	2	3	7	2
	250	50	300	161	113	79	353	130
Hauptmann Coconary Compagnie:								
Köpecz	42	10	52	29	23	11	63	26
Száraz-Ajta	49	13	62	45	23	16	84	31
Bodos	27	5	32	7	10	4	21	15
Sepsi-Bacson	25	4	29	10	10	7	27	11
Baroth	66	16	82	40	32	20	92	23
Bibarczfalva	21	5	26	7	13	12	32	18
Olozstelek	20	5	25	18	14	8	40	16
	250	58	308	156	125	78	359	140
Latus	2500	539	3039	1680	1183	825	3688	1461

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatus	2500	539	3039	1680	1183	825	3608	1461
Hauptmanns Málnády Compagnie :								
Köröspatak	18	4	22	8	11	6	25	10
Kálnok	28	8	36	20	7	5	32	11
Zoltány	2	—	2	1	—	—	1	2
Bölon	76	20	96	39	33	21	93	38
Nagy-Ajta	37	9	46	24	13	9	46	14
Közép-Ajta	74	16	90	40	30	25	95	34
Miklósvár	9	—	9	3	—	1	4	1
Zálán	6	—	6	6	3	—	9	3
	250	57	307	141	97	67	305	113
Hauptmanns Mihályz Compagnie :								
Fel-Torja	15	3	18	7	6	2	15	8
Al-Torja	71	16	87	52	49	33	134	56
Futásfalva	22	5	27	21	13	14	48	26
Ikavalfa (igy!)	28	6	34	18	17	12	47	15
Felső-Csernáton	47	11	58	34	18	15	67	22
Alsó-Csernáton	34	8	42	18	16	3	37	17
Albis	25	6	31	23	8	8	39	23
Matisfalva	8	—	8	1	1	—	2	4
	250	55	305	174	128	87	389	171
Summa des Infanterie Regiments	3000	651	3651	1995	1408	979	4382	1745

Hussarn.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
<i>Leib-Compagnie :</i>								
Fel-Torja	4	—	4	2	2	2	6	2
Al-Torja	23	3	26	9	4	1	14	5
Futásfalva	28	4	32	20	10	12	42	18
Ikafalva	18	2	15	4	4	8	16	4
Latus	68	9	77	35	20	23	78	24

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter-Geborenen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatus	68	9	77	35	20	23	78	24
Felső-Csernáton	14	2	16	8	2	2	7	12
Alsó-Csernáton	24	4	28	7	6	6	19	13
Albis	23	4	27	15	10	6	31	12
Hatojka	4	—	4	2	1	1	4	2
Mártonfalva	9	—	9	2	2	7	11	5
Dálnok	28	5	33	11	13	7	31	23
Maksa	15	2	17	10	6	3	19	7
	185	26	211	85	60	55	200	98
Rittmeisters Haisler Compagnie:								
Bikfalva	15	3	18	6	1	3	10	8
Lysnio (= Lisznyó) ...	12	2	14	2	5	3	10	4
Malnás	4	—	4	4	—	—	4	3
Bodok	3	—	3	—	—	1	1	1
Etfalva	4	—	4	—	1	2	3	2
Fótos	4	—	4	2	—	—	2	1
Mártonos	3	—	3	4	—	—	4	—
Gidófalva	7	1	8	4	6	2	12	1
Oltzeme	—	—	—	—	—	—	—	—
Angyalos	9	1	10	—	2	3	5	5
Besegnyo (= Besenyő)	10	1	11	6	4	—	10	4
Eresztevény	1	—	1	—	—	—	—	4
Réty	4	—	4	—	2	2	4	1
Komolo	—	—	—	—	—	—	—	—
Laborfalva	3	—	3	4	1	1	6	1
Szt.-Iván	5	—	5	1	1	—	2	1
Uzon	12	1	13	7	3	4	14	3
Szotyör	5	—	5	4	3	1	8	3
Kelljen (=Kilyén) ...	5	—	5	2	1	3	6	3
Kökös	22	5	27	16	11	8	35	10
All-Doboly	11	1	12	6	7	2	15	1
Iljefalva	13	3	16	11	4	4	19	10
Szt.-Király	10	1	11	6	—	2	8	5
Szemeria	8	1	9	2	1	4	7	9
Szt.-György	15	3	18	4	2	4	10	5
	185	23	208	91	55	49	195	85
Rittmeisters Frankenbusch Compagnie:								
Esztelnek	5	—	5	2	3	1	6	2
Csomortány	3	—	3	1	3	1	5	—
Kurtapatak	4	—	4	7	1	—	8	2
Almás	4	—	4	3	3	1	7	—
Latus	16	—	16	13	10	3	26	4

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatas	16	—	16	13	10	3	26	4
Belefalva	7	—	7	3	5	5	13	6
Polyán	21	5	26	12	11	10	33	15
Szt. Lélek	38	6	44	32	13	4	49	12
Lemhény	13	—	13	8	4	9	21	3
Beretsk	24	6	30	8	11	3	22	9
Mártonos	5	—	5	—	—	—	—	2
Nyuitod	12	2	14	7	8	8	23	4
Szászfalva	8	—	8	4	4	2	10	3
Oroszfalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Sárfalva	6	—	6	2	3	4	9	4
Osdola	23	5	28	16	9	9	34	18
Szt. Kátolna	13	2	15	10	4	8	22	5
	186	26	212	115	82	65	262	85
Rittmeisters Kálnoky Compagnie:								
Hilip	5	1	6	4	—	—	4	4
Gelentze	10	2	12	1	1	1	3	5
Haraj	5	—	5	2	—	—	2	3
Imetfalva	2	—	2	—	—	—	—	1
Petőfalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Markosfalva	19	3	22	11	5	2	18	4
Szörtse	—	—	—	—	—	—	—	—
Támásfalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Zábola	31	7	38	20	8	16	44	8
Páva	9	2	11	7	5	2	14	8
Telek	2	—	2	2	2	1	5	—
Letzfalva	12	2	14	4	—	2	6	9
Barátos	7	1	8	2	—	1	3	5
Páke	1	—	1	1	—	—	1	2
Kovássza	17	3	20	9	6	9	24	9
Körös	4	—	4	3	2	1	6	1
Papolcz	—	—	—	—	—	—	—	—
Szágon (=Zágon)	10	1	11	2	2	5	9	5
Fel-Doboly	11	2	13	2	3	2	7	7
Kis-Borosnyó	4	—	4	—	—	—	—	5
Nagy-Borosnyó	7	—	7	3	—	—	3	4
Czofalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Dita	—	—	—	—	—	—	—	—
Egerpatak	19	3	22	6	5	3	14	5
Szátva	—	—	—	—	—	—	—	—
Magyaros	10	2	12	9	8	5	22	1
	185	29	214	88	47	50	185	86
Latus	371	55	426	203	129	115	447	171

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
				Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatius	371	55	426	208	129	115	447	711
Rittmstrs Bar. von Josika Compagnie :								
Arkos	16	2	18	6	6	3	15	7
Köröspatak	13	1	14	10	6	3	19	3
Kálnok	12	1	13	4	2	1	7	6
Zoltány	—	—	—	—	—	—	—	—
Zalány	8	1	9	10	6	—	16	7
Bölön	18	2	20	7	5	6	18	8
Nagy-Ajta	12	1	13	6	8	6	20	4
Közép-Ajta	14	1	15	3	1	4	8	8
Miklósvár	1	—	1	3	—	—	3	1
Köpecs	19	3	22	8	12	5	25	7
Szarasz-Ajta	11	1	12	4	4	2	10	4
Bodos	15	1	16	6	3	2	11	12
Sepsi-Bacson	15	1	16	6	4	6	16	4
Bároth	8	1	9	3	2	3	8	5
Bibarczfalva	1	—	1	—	1	—	1	—
Olosztelek	—	—	—	—	—	—	—	—
Vargyas	19	3	22	6	5	6	17	9
Száldobos	—	—	—	—	—	—	—	—
Bardotz	—	—	—	—	—	—	—	—
Füle :	—	—	—	—	—	—	—	—
Hermány	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Bacson	—	—	—	—	—	—	—	—
Telegdi-Bacson	3	—	3	5	3	—	8	4
	185	19	204	87	68	47	202	89
Extract.								
Obristlieut. Comp. ...	185	26	211	85	60	55	200	98
Rittmstrs Haisler	185	23	208	91	55	49	195	85
„ Frankenbusch	186	26	212	115	82	65	262	85
„ Kálnoky	185	29	214	88	47	50	185	86
„ Josika	185	19	204	87	68	47	202	89
Summa der Hussarn ...	926	123	1049	466	312	266	1044	443

(Eredeti összeállítás bécsi hadi levéltár 1764. április cs. 370/6. sz. a.
Regisztráltatott 1764 április 11.)

FÜGGELÉK.

—.—

Kivonatok

Csikvármegye levéltárából 1764—1790-ig.

A székely határórság szervezése olyan hullámverést támasztott és annyira merőben új állapotokat teremtett a belső Székelyföldön, hogy a felzavart néptenger lecsendesedni és az új helyzetbe megnyugodni még évek, sőt évtizedek múlva sem tudott.

Énnak következése volt az a nagymérvű kivándorlási láz, mely a székelységet elfogta s melyet lecsillapítani semmi-féle kormányrendeletekkel nem sikerült.

Ezt az állapotot tüntetik fel Csikvármegye levéltárának aktái, főkép a kormányszék rendeletei, melyeket kivonatolni és a székely határórság okíratainak függelékeül bemutatni (jellemzéseül a további fejleményeknek) szükségesnek és tanulságosnak tartjuk.

Álljanak itt azért a következő kivonatok a gubernium Csíkszékhez intézett rendeleteiből és egyéb hivatalos iratokból, melyek nagy része éppen a kivándorlásra és annak lehető megakadályozására vonatkozik.

Sz. L.

Kivonatok

**a főkormányzók rendeletéből Csík-, Gyergyó- és Kászon-
széknek és egyéb hivatalos iratokból.**

1764-ből.

Nagy-Szeben, jan. 24.

II. Józsefnek római királlyá való választását tudatja.
Koronázási költségek.

Jan. 31.

A marhavész orvoslásának megtanulására küld 42 drb könyvet.

Febr. 15.

Carató tudatja, hogy ő Fge a szabad székelyeket hatósága alá rendelte. (Ld. 567. l.)

Febr. 23.

II. Józsefnek római császárrá való koronáztatásához szükséges költségekről.

Márcz. 3.

Mária Terézia patense a kivándorlások ellen. (Ld. 570. l.)

Márcz. 3.

Mária Terézia patense a szökevényekre vonatkozólag.

Márcz. 8.

II. Józsefnek római császárrá való koronáztatásának költségeire, Erdélyre 100.000 frtot róttak ki; behajtásának módzatai.

Márcz. 20.

Megküldi a kir. patenst a szökevényekről.

Márcz. 24.

A székely határőrök regulamentuma. (Ld. 584. l.)

Márcz. 25.

A bünfenyítő bizottság tagjainak kinevezéséről. Gr. Lázár János, gr. Bethlen Miklós, és br. Siskowicz aláírásával. (Ld. 602. l.)

Márcz. 25.

Tudatja, hogy a bünfenyítő bizottság Csíkba megy, a v. tisztek kit-kit tartsanak otthon, hogy a hívásra azonnal megjelenjék. (A fennebbiek aláírásával.) (Ld. 610. l.)

Márcz. 26.

A határőrzók felállítása és ellátása ügyében tett felíratra adott válasz.

(Ad. B. de Buccow.

Antonius Baló.)

Május 11.

Gyergyószék felíratái bajairól s a jobbágyságról.

Május 17.

Carató levele : panaszkodik a felcsíki biztos ellen, mivel a jobbágyságot sanyargatja.

Május 17.

A tűzifáról és legeltetésről. (Gr. Lázár János, gr. Bethlen Miklós és br. Siskowicz aláírásával.)

Május 29.

A puska- eladókat megbüntetik, ha olyanoknak adják el, a kiknek engedélyük nincs.

(B. Bornemissza János.)

Junius 18.

Megküldi a katonai rendszabályokat.

Jun. 18.

Br. Bornemissza Pál lemondása miatt új főkirálybíró választását rendeli el.

(B. Jos. Anth. Batjhay.)

Jun. 19.

A nép kivándorlásának meggátolásáról.

Jun. 23.

Carató tudatja, hogy a katonának kiadta a rendeletet, a passus nélkül járók letartóztatására.

Jun. 26.

A Moldvába szököttekről 5 nap alatt jelentést kér.

Julius 3.

Br. Daniel Lőrincz levele a csíki főkirálybíró-jelölésről.

Jul. 6.

A puska- port készítőket tartoznak azt az aerariumnak beszo-
szolgáltatni. Az ellen vétők megbüntettetnek.

Jul. 17.

A szökevények lajstromát kéri.

Jul. 18.

A vegyes bíróságról. Pontjai máj. 10-ről az udv. erd. kanczelláriától.

Jul. 19.

Br. Roth tudatja, hogy a fenyítő bizottság Sepai-Szt.-Györgyre megy; küldjék oda a jelentéseket.

Jul. 27.

A Moldvába való szökés megakadályozásáról. (Gr. Lázár J., gr. Bethlen Miklós, és br. Siskowicz aláírásával.)

Aug. 7.

Nem engedi meg, hogy a nem-katonák ügyeit a fenyítő bizottság előtt tárgyalják.

Aug. 13.

Éjjeli őrök felállítását rendeli, a közbiztonság megóvása végett.

Aug. 18.

Szökevények büntetését elrendeli.

Szept. 11.

Cserei Elek udvarbíráját Madéfalván és Madarason a közmunkák alól fölmenti.

Nov. 9.

A ronda tiszti lakások jó karba való állításáról.

Nov. 27.

Két assessort kér küldetni M.-Vásárhelyre a peres ügyek kiválasztása végett.

Nov. 29.

Értesíti, hogy II. József és Mária Josepha házassága alkalmából sem nászajándék, sem követek nem küldendőek.

Kelet nélkül valók:

A török szökevények kiadásáról.

Felcsik termelésének táblázatos kimutatása.

A menekültek adóhátralékainak és vagyonának kimutatása (Felcsik, Gyergyó.)

1765-ből.

Január 1.

Vacsarcsi szökevényeinek lajstroma.

Márcz. 11.

Vizsgáló bizottság kiküldéséről.

Gálfalva.

(Paulus c. Haller m. p. praeses.

Wolfgangus Bethlen m. p.

Joannes Siménfalvi m. p.)

Ápr. 16.

A határőröknek szükséges kalibák építéséről.

(Szeben, gr. Hadik aláírásával.)

Junius 7.

Carato átírata a kászoni alkirálybíró panasza ügyében.

Jun. 7.

Minden apostata hivatalból üldözendő. (Másolat.)

Julius 4.

Az unitusok hivatalokba alkalmazhatók. A g. keleti és g. katolikusok uniója ellen írt könyvek behozatala szigorúan tiltatik.

Aug. 8.

Kéri a szökevények táblázatos kimutatását. (Mellékletben csatolva van.)

Okt. (nap nélkül).

A Göröcsfalváról Moldvába szököttek jegyzéke.

Nov. 8.

A méhészet cultivatioját figyelembe ajánlja.

Nov. 9.

Vacsarcsi, Göröcsfalva, Szt.-Mihály szökevényei.

Decz. 16.

A Moldvába való szökés megakadályozásáról.

Decz. 19.

Felszólítja a v. tiszteket, hogy a jobbágyoknak urok ellen való pereiket küldjék be; fizetésvesztés és még súlyosabb büntetés terhe alatt.

1766-ból.

Január 14. márcz. 12. nov. 21.

A vicetisztek feliratai a jobbágyokról.

Febr. 18.

A méhészet ápolása érdekében.
(Szeben, gr. Hadik aláírásával.)

Febr. 27.

Az 1765 november 7-én kelt királyi decretumot bővebben fejtegeti.

Apr. 11.

A Madéfalvából Moldovába szököttek jegyzéke.

Május 18.

Delnei menekültek.

Junius 20.

A Gyergyó és Moldva között lévő határról. *Melléklet:*
»Promemoriae sub titulo: Remonstratio ratione territorii
confiniarum Transilvanarum inter et Moldaviam« cz. alatt.

Jun. 30.

A termésről való táblázatos jelentést kéri.

Julius 8.

A kath. vallást elhagyók üldözendők.

Jul. 18.

A hithagyók üldöztetéséről.
(Szeben, gr. Hadik András aláírásával.)

Jul. 23.

Értesít, hogy a jó bizonyítványt nyert ifjakra ő Felsége különös tekintettel lesz. (Mellékelve másolatban a guberniumhoz érkezett leirat, gr. Breiner Károly és báró Vondermark Joseph aláírásával.)

Aug. 12.

Tudatja, hogy az esküt II. Józsefnek is le kell tenni.
(Mellékelve az eskü szövege.)

Aug. 26.

A kuruzslók és magusok pereiről.

Szept. 5.

Tudatja, hogy a commandérozó generális oda fog menni.

Október 8.

Gyergyószék beadványa gr. Hadik commendérozó generálisához.

Nov. 20.

A muszka emissariusok elfogandók.

Nov. 25.

Mária Terézia kir. patense a contumaciáról.

1767-ből.

Január 8.

Az ütegek készítése ügyében.

(Andreas comes Hadik.

Antonius Baló.)

Jan. 13.

Közli Mária Terézia királyné patensét, melyben fonóiskolák felállítását elrendeli.

Jan. 27.

A postaállomások rendezése dolgában.

Febr. 16.

A gyergyó-szt.-miklósi praetoralis ház dolgában.

Május 8.

Megtiltja, bármely vallásúaknak a más vallásúak templomát lefoglalni.

Máj. 11.

A katona-quártélyok gondozása ügyében.

Junius 16.

A katonák és provincialisták ügyeire nézve.

(B. Bajtay Josef.

Stephanus Halmágyi m. p.)

Jun. 23.

Minden községben éjjeli és nappali strázsák felállítását rendeli.

Jun. 25.

Az ázsiai fejedelmek ügyében.

Jun. 30.

A menekültek lajstromának beküldése tárgyában.

Julius 9.

A menekülők megakadályozása ügyében.

Jul. 21.

A menekültek lajstromát beküldeni elrendeli.

Aug. 14.

A menekültek elleni módozatról.

Aug. 14.

A lengyel fegyverek behozatalára és pedig 100—100 dbra 15—15 frt harminczad adót ró ki.

Aug. 18.

A Piricske-szorosban Moldva felé vezető utak javítása ügyében.

Aug. 31.

Az emissariusok kipuhatolását és elfogatását elrendeli.
(Andreas comes Hadik. Antonius Baló.)

Aug. 31.

A lakosok menekülésének megakadályozását elrendeli.

Szept. 4.

A katonák kihágásait az első bíróságnál rendeli elintézni.

Szept. 22.

A határőrök tanúként szerepléséről.

Szept. 28.

A lakosok szökésének megakadályozása ügyében.

Október 6.

Tudatja, hogy a királyné 1766 november 2-án kelt rendeletével Erdélyt nagyfejedelemségre emelte.

Nov. 10.

Az Oláhországba kereset végett járó emberek adója, és barmaik után fizetett vámra nézve vizsgálat tartandó.

Nov. 12.

A szökevényekre halálbüntetést rendel.

1768-ból.

Febr. 8.

A menekültek összeírását és beküldését elrendeli.

(Ignác Bornemissza l. b. de Kászon.

Stephanus de Hannenheim.)

Febr. 29.

A katonai szökevényeknek általános kegyelmet ígér, ha sept. végéig visszatérnek.

(B. Bajtay m. p.

Stephanus de Hannenheim.)

Febr. 23.

A kiszökötteknek, ha visszajönnek, amnestiát biztosít.

Márcz. 4.

A menekültek táblázata negyedévenként január 1-től beküldendő.

Május 6.

A menekültekről kiadott specificatiót, az ápr. 25-én kibocsátott kir. rendelet pontjai szerint módosítani elrendeli.

Május 10.

Az ösvényeken elfogott menekülők szigorúan megbüntetendők.

(Ignác Bornemissza l. b. de Kászon m. p.

Stephanus de Hannenheim m. p.)

Máj. 16.

Az csempészek részesülnek az általános kegyelemben, de a szorosokon kimenekülők nem.

Jun. 7.

Mindenféle fegyverek a néptől elszedendők.

(Comes Carolus O-Donnel.

Stephanus de Hannenheim.)

Jun. 10.

A nép elköltözésének meggátolása végett éjjeli és nappali őrk állítandók fel.

Jun. 14.

Minden alattvaló 25 verébfejet, ugyanannyi verébfiókát s tojást tartozik bemutatni.

Jul. 8.

A szék tisztei jelentést tesznek a köznéptől a fegyverek elszedéséről. Elszedtek : Szárhegyen 23, Remetén 3, Ditrón 10, Tekerőpatakon 10, Szent-Miklóson 11, Kilyénfalván 2, Ujfaluban 2, Vaslábbon 3, Csomafalván 2, Alfaluban 16 darabot.¹⁾

Jul. 18.

A lakosság kivándorlása megakadályozandó.

Jul. 23.

A balázsfalvi nyomda felvirágzása végett az oláh könyvek behozatala a külföldről eltiltatik.

Jul. 28.

Az orosz alattvalók idejövételéről, kik itt letelepedni szándékoznak.

Aug. 22.

A török alattvalók ügyében.

Szept. 9.

A Gyulai-ezredből itten található szökevények elfogandók és a legközelebbi katonai állomásra kísérendők.

Szept. 13.

Az Orosz- és Lengyelországból jövő földmívelőknek lakóhelyek s szántóföldek jelölendők ki.

Szept. 16.

A szüzesség-rablók ellen ; gyerektartásról stb.

Szept. 27.

A menekültek kimutatásához bizonyos pontok csatolandók.

Okt. 18.

A török alattvalók befogadásáról.

¹⁾ *Jegyzet.* Meg van említve, hogy 1770-ben szintén elszedték.

Okt. 21.

Az Erdélyt ábrázoló térkép dolgában.

Nov. 8.

A visszatérők számára ő Felsége a kegyelmet egész évre kiterjeszti.

1769-ből.

Január 10.

Szőkevények pereiről.

(*Aláírás* : B. Bajthay.

Stephanus de Hannenheim.)

Jan. 17.

Carato alezredes átírata a szüzesség-rablók és gyermek-tartásról. (Mellékelve a jan. 18-iki táblai ítélet : Egyezség arról, hogy miután *Koka Mihály* jobbágy impregnálta ns. *Mikó Theresia* kisasszonyt. (Zsögödön) és megverte a mostoháját, a miért elfogatott : azzal a feltétellel bocsáttatik szabadon, hogy Háromszéken lakják legalább 2 évig s ott megházasodjon s *Mikó T.*-val szakítson stb.

Jan. 24.

Carato alezredes átírata a gyermektartásról és erőszak-tételről.

Jan. 26.

A főkormányshék elrendeli, hogy 15 nap alatt tegyenek véleményes jelentést, hogy az Orosz- és Lengyelországból menekülők közül egy-egy község hányat képes befogadni.

Jan. 26.

Az Oroszországból és Lengyelországból jövő lakosok letelepítése ügyében.

Febr. 17.

A cigányok erkölcstelen házasesetére különös figyelem fordítását hagyja meg.

Febr. 22.

A csempészet dolgában.

Márcz. 10.

A naturálék, előfogatok és kézművesek táblázatos ki-mutatása.

Apr. 4.

Gr. Bethlen Miklós átírata a csík-szeredai sütőház dolgában.

Apr. 10.

Gróf Gyulai átírata a család-apák katonáskodása tárgyában.

Apr. 13.

A megbélyegzés büntetését eltörli.

Apr. 21.

Moldva és Oláhországról visszaérkező szökevények dolgában.

Apr. 21.

A menekülők és jövevények pontosan összeírandók.

Apr. 25.

A geographiai mappa készítésére kiküldött tisztek fogadásáról.

Apr. 25.

A tiszteknek Erdély nagyfejedelemség fali abroszának elkészítéséhez assistentia adassék.

Apr. 27.

A csempészek ügyében.

Május 4.

Carato alezredes átírata havasi őrházak tárgyában.

Máj. 6.

Carato alezredes átírata, melyben elrendeli, hogy a kozmási, tusnádi és mindszei katonák a kerítéseket rögtön csinálják meg.

Máj. 17.

Carato alezredes átírata tábor felállításáról.

Máj. 22.

A csempészek ellen szigorú eljárás indítandó.

Máj. 22.

A szabadságon levő Gyulai-ezredbeli katonák, minthogy szabadságok eltelt, zászlóikhoz térjenek vissza.

Máj. 26.

Carato alezredes átírata a Gyimesi és Piricskei-szorosba 3000 drb kenyér szállítása tárgyában, miután Gyimesben 900 és Piricskén 300 katona út táborát júniusban.

Máj. 30.

A lengyel háborúk alkalmából ide menekült lengyelek összeírása tárgyában.

Máj. 30.

A jövevényekről jelentés kívántatik.

Junius 2.

A piricskei vesztegintézetnél a visszatérő menekülőknak mérsékelt áron élelmiszer adandó.

Jun. 6.

Carato alezredes átírata a Gyimesi-szorosba szállítandó marhákról.

Jun. 7.

Kenyérszállítás Csík-Taploczára.

Jun. 8.

Carato alezredes átírata a Gyimesi-szorosba szállítandó hús és naturalékról.

Jun. 10.

A jövevények ügyében. Egy új falu alapítása.

Jun. 13.

A tábor készítő katonaságnak a szükséges assistentia adassék.

Jun. 15.

A Gyimesbe való kenyérszállítás dolgában.

Jun. 16.

Gr. Bethlen Miklós átírata az ösvények kellő őrzéséről a Gyimesi-szorosban.

Jun. 18.

Carato alezredes átírata a Gyimesben felállítandó tábor dolgában.

Jun. 19.

A jövevények elhelyezéséről.

Jun. 19.

A visszatérő menekülők elhelyezéséről.

Jul. 10.

A menekültekről készített lajstromokban levő hibák kijavításáról.

Jul. 11.

A török alattvalókról, kik itt, mint jövevények, nem telepednek le.

Jul. 27.

A postaügy rendezéséről.

Jul. 28.

Információt kíván, hogy a bevándorlottak elhelyezkedtek-e? (Mellékletben közölve van a kimutatás, hogy hová és hány helyezettetett el.)

Aug. 29.

A visszatért menekültek elhelyezéséről időnként információt kér.

Szept. 6.

Szalins kapitány átírata a határigazításról.

Szept. 22.

A visszatérő szökevényekről jelentést kér.

Okt. 6.

A nem-egyesült pópákról, kik Moldvából Erdélybe visszatérnek.

1770-ből.

Nagy-Szeben, jan. 26.

A török, görög és őrmény alattvalókról félévenként tabellás jelentést kér.

Febr. 23.

A lengyel- és moldvaországi határookra vonatkozó okmányok felküldését kéri, úgy a szék levéltárából, mint az egyes birtokosoktól, kiknek ott birtoka van.

Márcz. 31.

A Moldvába való szökés megakadályozása dolgában.

Apr. 5.

Elrendeli, hogy a falusi köznéptől a fegyvereket elszedjék és erről kimutatást küldjenek.

Apr. 6.

Az erdélyi nagyfejedelemség fali abrosza elkészítése ügyében.

Apr. 27.

Az erdőkárokat okozó határőrök ellen.

Apr. 30.

A Moldvai prevaricatorokról jelentést kér.

Május.

Gyergyó székben elszedett fegyverek kimutatása.

Vasláb 8 flinta. — Tekerópatak 8 flinta, 2 kard, 1 pisztoly.

Ditró 9 flinta, 1 kard. — Várhegyalja 8 flinta.

Fulpe (?) 2 flinta. — Szárhegy 5 flinta.

Szárhegyi udvar 4 flinta. — Szent-Miklós 1 flinta.

Összesen 20 flinta, 3 kard, 1 pisztoly.

Május 30.

A visszaérkező menekültekről és a jövevényekről táblázatos kimutatást kér.

Május 31.

Az oláhországi és moldovai emmissariusokról jelentést kér.

Jun. 19.

Elrendeli, hogy a porta alattvalóit összeírják és a kijelölt időre felterjesszék.

Jun. 21.

Utasítások a lakosok kivándorlásának megakadályozásáról.

Jun. 21.

Elrendeli, hogy szigorúan ügyeljenek, nehogy az itt lakó moldvaiak a Moldvában lakókkal levelezzenek.

Jul. 6.

Elrendeli, hogy a Moldvában és Oláhországban uralkodó pestisjárvány miatt, az állomás helyeire menendő katonaság részére élelmi szereket szállítsanak.

Jul. 9.

A Moldva- és Oláhországból bevándorolt görögökről és örményekről.

Jul. 13.

A szökések megakadályozására útasítás.

Aug. 21.

Véleményt kér, vajjon a Pircskei-szorosban levő vesztegzár bezárassék-e, vagy még tovább is nyitva tartassék.

Szept. 27.

Gr. Bethlen M. véleménye a határőrkatonák ellátása dolgában.

Okt. 1.

Elrendeli, hogy a Gyimesi-szorosban levő korcsmák élelmi szerekkel jobban láttassanak el.

Okt. 2.

Elrendeli, hogy az Oláhországból jövőket a harminczadnál külön házba elzárják.

Okt. 2.

Az Oláhországban való zavargások miatt a passusok szoros vizsgálását rendeli. A contumacia ügye.

Okt. 16.

Az epidemia ügyében.

Nov. 12.

Az istenkáromlók szigorú megbüntetését rendeli el.

Nov. 15.

A pestises zárvonat felállítása ügyében.

Nov. 15.

Elrendeli, hogy az egészségügyi bizottságnak folytonosan tegyenek jelentést.

Nov. 15.

Útasítások a pestis ellen leendő óvintézkedésekről.

Nov. 26.

Tudatja, hogy az egészségügyi intézkedéseket *Carato* alezredes vezetése mellett két ülnök végzi.

Csík-Szereda, nov. 30.

Carato alezredes átír a táblához, hogy Gyergyót Felcsíktól órvonal által elzárják.

Nagy-Szeben, nov. 30.

A pestis-biztosok napidíjáról.

Pálfalva, decz. 11.

Pálfalvi Bíró Adalbert véleménye az egészségügyi kordon felállításáról.

Nagy-Szeben, decz. 30.

Elrendeli, hogy a körülzárolt csíkiaknak só szállíttassék.

1771-ből.

Nagy-Szeben, jan. 14.

Elrendeli, hogy a pestisben elhaltak bútorzatát elégessék.
(B. Josephus Antonius Bajthay.)

Jan. 18.

Elrendeli, hogy a határőrvidéki katonaság számára építendő lakások ügyében polgári biztosok is legyenek.

Jan. 28.

Fel-Csík és Gyergyó között határőrökre szükség nincs.

Febr. 26.

Elrendeli, hogy a megholtakról és betegekről küldjenek fel kimutatást.

(B. Bajtay.)

Kászón, május 29.

Csíkszék felterjesztése a guberniumhoz, melyben kifejti azon okokat, miért nem lehet Gyergyóban a hármass határt béhozni.

(Andreas Paar.)

Nagy-Szeben, május 31.

Rendelet a moldovai emmissáriusok és rablókról.

(József comes ab Auersperg m. p.
gubernator.)

Csík-Szereda, jun. 2.

Carato ezredes átírata a falvakhoz közel lévő erdők irtása, s szántóföldekké való átalakítása dolgában.

Nagy-Szeben, jun. 5.

Rendelet a lakosok szökésének megakadályozása ügyében.

Jun. 5.

Utasítások, hogy a szökevényeket miként lehetne szökésükben megakadályozni.

Szárhegy, június 6.

Jelentés a gyergyaiakról, kik a hármass határt semmi módon behozni nem akarják.

Nagy-Szeben, jun. 8.

Rendelet a szökevények javairól.

Jun. 8.

Elrendeli, hogy a szökött alattvalók vagyona elárvereztessék s az adó levonása után, a megmaradt összeg a rokonoknak átadandó.

Csik-Szereda, jun. 11.

Carato ezredes átírata az erdők irtása ügyében.

Nagy-Szeben, jun. 12.

Elrendeli, hogy a szökés meggátlása végett a fegyvereket elszedjék, csak a hajdúktól, pásztoroktól és vadászoktól ne.

Jun. 12.

A nép kivándorlásának megakadályozása ügyében rendelet.

Jun. 19.

Meghagyja a birtokosoknak, hogy ha jobbágyaik szökési kísérleteit észreveszik, jelentsék be azt a polgári hatóságnál és a katonai parancsnokságnál.

Jun. 19.

Meghagyja, hogy a visszatérő szökevényeket a vesztegzárintézetnél ingyen ellátásban részesítsék.

Jun. 19.

Rendelet a szökevények ügyében.

Jun. 19.

Rendelet a szökések megakadályozása végett.

Jun. 22.

Törökországba tallérokat bevinni, elkobzás büntetése alatt megtiltja.

Jun. 26.

Az Oláhországba való járást a tilalmas úton halál-büntetés terhe alatt eltiltja.

Jun. 26.

Rendelet a pestis ellen való óvintézkedések ügyében.

Csik-Szereda, jun. 28.

Carato ezredes átírata a jobbágyoknak katonai decuriákban való beosztása tárgyában.

Csik-Gyimes, jul. 6.

Mike Antal harminczados folyamodványa a »tabula continua«-hoz a Tatros folyó szabályozása ügyében.

Csik-Szereda, jul. 19.

Carato ezredes átírata a »tabula continua«-hoz az elszedett fegyverek és azok tulajdonosainak összeírása végett.

Nagy-Szeben, jul. 22.

Elrendeli, hogy azok, kik család nélkül Moldovába dolgozni mennek, passust kérni tartoznak, különben át nem bocsáthatók.

Aug. 8.

Megparancsolja, hogy azok, kik Moldva-, Oláhországba akarnak menni, földesuraiktól és a tisztségtől kérjenek engedélyt. Birtokuk nekik megtartandó.

Aug. 8.

A Moldovába való szökésre bujtogatók megbüntetését elrendeli.

Aug. 8.

Elrendeli, hogy a Moldvába szökő lakosokat elfogják és vizsgálat alatt tartásák.

Aug. 18.

Rittern hadi biztos átírata a török portáról Oroszországba utazó *Obrescow* orosz miniszternek adandó fuvarok ügyében, ki 17-én Dobrára érkezett, s 19-re Szebenbe jért, s a Gyimesi-szoroson keresztül Jassy felé megy.

Körülbelöl 34 lovas szekérre lesz szüksége s néhány hátsó lóra s mindenféle élelmiszerre, 50 főnyi kísérete számára, s megfelelő szállásokról, s járásról-járásra méltó kísérő biztosról (commissarius) kell gondoskodni. Érkezése járásról-járásra jelzendő. Az előfogat, élelmezés költsége meg fog téríttetni.

A mellékelt útiterv szerint állomásai Szebenből: Ujegyház 1½ stáció, N.-Sink 1½, Kóhalom 1½, Udvarhely 1½, Óláh-falu 1, Csík-Szereda 1½, Szépvíz 1, Gyimesi-szoros 2.

Külső címzése: »Tabulae continuae stb. per Coronam a Szentkirály.«

Aug. 20.

A csíki »tabula continua«-nak.

Obrescow orosz követ tegnap megérkezett; 21-én reggel indul a jelzett úton, a mellékelt kimutatás szerint; élelmi szerek és megfelelő éjjeli szállások készítenők s 140 ló (vagy részben ökör) előfogatúl, néhány nyergelt ló, s 1 szekér podgyásznak; s minthogy a podgyász szekerek erősen meg vannak terhelve, tanácsos lesz a hegyi útakra vontató előfogatokról gondoskodni. S minthogy a szék polgári lakói az út mentében a határőri katonai lakosság segítsége nélkül alig fognak annyi előfogatot kiállíthatni, a katonai parancsnokságtól rendelet ment *Carato* ezredeshez, a határőrök segédkezése ügyében.

A mellékelt jegyzék szerint az orosz követ konyhájára készen tartandó 40 font marhahús, 40 bárány, 15 borjúhús, 4 font só, 3 font vaj, 2 urogalli (kappan), 8 tyúk, 6 csirke, 6 kacsa, 20 media (veder) bor, 4 v. pálinka, és 8 v. ecet, 70 zsemle, 15 közkenyér, 6 veder édes tej, elegendő tojás, zöldség és jófajta halak.

Aug. 27.

A szentmiklósi plébános és a lakosok panaszára rosszalja a vadászó tisztek túlkapásait.

Szept. 3.

Megparancsolja, hogy az elfogott szőkevényeket a polgári hatóságnak átadják.

Szept. 3.

Utasítások a pestis ellen való óvintézkedések tárgyában. Megparancsolja, hogy a halottak lajstromát elkészítsék és felküldjék.

Okt. 22.

Megparancsolja, hogy a menekültekről küldjenek fel információt.

Csik-Szereda, nov. 18.

Csik-, Gyergyó- és Kászonszék felterjesztése a personalis insurrectio megváltása ügyében.

Nagy-Szeben, nov. 22.

Rendelet a szent ferenczrendiek csíksomlyai zárdájában levő nyomda ügyében.

Nov. 29.

Mellékelve a pestis ellen való rendelethez utasítást, azon czélból, hogy azok anyanyelvre lefordítandók és a néppel közlendők.

Decz. 6.

Rendelet a török alattvalók személybiztosságának megóvásáról.

Decz. 6.

Elrendeli, hogy a Moldovába szökött lakosokról tegyenek jelentést és küldjenek kimutatást.

Csik-Szereda, decz. 19.

Carato ezredes átírata a csíki »tabula continua«-nak, a Gyimesi-szorosban levő mészárszék ügyében.

Nagy-Szeben, decz. 19.

A nemeseknek megparancsolja, hogy nemességük igazolása végett okmányaikat a kir. táblánál mutassák be.

(Eredeti iratok Csíkvm. Itrában.)

1772-ből.

Nagy-Szeben, jan. 14.

A kivándorlás ellen ajánlja, hogy a népet a földesurak erősen ne zaklassák.

Csik-Szereda, jan. 14.

Carato ezredes átírata a »tabula continua«-hoz, a hadnagyk ellen emelt panaszközlés ügyében.

Febr. 2.

Carato ezredes átírata a »continua tabula«-hoz, melyben néhány delnei asszony megbüntetését kéri, kik pálinkát főztek.

Nagy-Szeben, márcz. 26.

Elrendeli, hogy a geographiai mappát készítő tisztjei a szükséges assistentiát adják meg.

Márcz. 31.

Eltiltja az oroszok által Moldvában és Oláhországban veretett rézpénz behozatalát.

Apr. 3.

Megparancsolja, hogy semmiféle könyvet addig nem szabad kinyomatni, míg a vizsgáló bizottság annak kinyomtatását meg nem engedi.

Apr. 22.

Megrendeli, hogy a menekültekről, szökevényekről és jövevényekről küldjenek fel táblázatos kimutatást.

Csik-Várdotfalva, apr. 22.

Csikszéknek az oláhfalvi utak repartitójára vonatkozó specificatiója.

Apr. 22.

A nagy erdei utak felosztása a katonák és jobbágyok között.

Csik-Szereda, május 21.

Carato ezredes átírata a Gyimesi-szorosban eszközölt váracs javítása dolgában.

Nagy-Szeben, május 15.

Megrendeli, hogy a poroszlók és gyepmesterek gyermekei, ha atyjuk mesterségét folytatni nem akarják, bármely pályára mehetnek.

Csik-Szt-Miklós, május 19.

A gyimesi és oláhfalvi út repartitója.

Nagy-Szeben, május 19.

Rendelet a szökevények táblázatos kimutatása ügyében.

Május 23.

Rendelet a szökevények adóhátralékának ügyében.

Sepsi-Szent-György, június 7.

Gombos György ezredes átírata a »continua tabula«-hoz. Tudatja, hogy némely huszárok erőszakoskodásai ellen nála panaszt emeltek s kéri, hogy írják meg körülményesen a dolgot, hogy a huszárok büntetésüket elvehessék.

Nagy-Szeben, jun. 30.

Megparancsolja, hogy a szökésre csábítókat megbüntessék.

Jul. 7.

Rendelet a szökevények ügyében.

Aug. 13.

A szökevények és jövevények peres ügyeiről.

Szept. 10.

A provincialisták s a katonák közötti viszályokról.
(Gr. Auersperg József.)

1773-ból.

Nagy-Szeben, febr. 4.

Tudatja, hogy *br. Bajthay* József Antal erdélyi püspökségéről önkényt leköszönvén, ő Felsege püspökké kinevezi *Don Pius Manzador* segnei, modrusi és corbaviai püspököt.
(A gubernator távollétében: *Gr. Bethlen Miklós.*)

Csik-Gyimes, febr. 13.

Schwellen Domokos a gyimesi vesztegzár-intézet igazgatójának átírata a visszatérő menekültek ellátása dolgában.

Nagy-Szeben, febr. 26.

Megrendeli, hogy a titkos ösvényeken a harminczadok kikerülésével kihajtott marhákért büntetést szedjenek.

Márcz. 12.

Rendeli, hogy a székely katonák sem iskolába, sem semmi szolgálatokra nem kényszeríthetők.

Márcz. 16.

Megrendeli, hogy a szökevényekre vonatkozó rendeletet újra kihirdessék.

Csik-Szereda, márcz. 27.

Carato ezredes átírata, hogy a Kálnoky-ezred számára élelmi szereket és húst szállítsanak.

Nagy-Szeben, ápr. 1.

A szökevények pereiről.

Ápr. 6.

Megtiltja, hogy a katonáknak passust adjanak, vagy valaki őket elrejtse.

Csik-Szereda, ápr. 11.

Carato ezredes átírata, hogy a Gyimesi-szorosba a katonák számára kenyeret szállítsanak.

Ápr. 27.

Carato ezredes átírata, hogy a Kálnoky-ezred számára megrendelt élelmi szereket a Gyimesi-szorosba szállítsák.

Nagy-Szeben, május 28.

Rendelet a Gyimesi-szorosban felállítandó korcsma ügyében.

Május 29.

Megrendeli, hogy az eddig még vissza nem tért menekültekről küldjenek fel táblázatos kimutatást.

(A gubernátor távollétében: *Gr. Bethlen Miklós.*)

Julius 6.

Megparancsolja, hogy a színi előadások Szebenben és más nagyobb városokban vasárnap és ünnepnapokon este 7 óra előtt tartassanak.

(A gubernátor távollétében: *Gr. Nemes János.*)

Csik-Szereda, aug. 17.

Carato ezredes átírata a Gyimesi-szorosban levő marhahúshiány miatt.

Nagy-Szeben, aug. 26.

A szökevények táblázatos kimutatását kéri 1773-ra.
(*Gr. Teleki László* elnök.)

Csik-Szereda, aug. 27.

Carato ezredes átírata a kézdivásárhelyi mészárosok megbüntetése végett; kik Gyergyóból titokban marhákat hajtottak.

Szept. 18.

Carato ezredes átírata a marhahúsvágás ügyében. Tudatja egyszersmind, hogy a katonák gyülekezéseit tiltotta.

Nagy-Szeben, okt. 16.

Megparancsolja, hogy mindenkit megbüntessenek, a ki a harminczadokat kikerülve, legeltetésre Moldvába marhákat hajt.
(*Gr. Bethlen Miklós m. p.*)

Okt. 21.

A határőrök fainak kepe-dolgáról.
(*Gr. Teleki Károly*)

Csik-Szereda, okt. 24.

Carato ezredes átíratja a lóportiókról a Gyimesi-szorosban.

Okt. 28.

Carato ezredes átíratja a palisáta-fák repartitójáról a Gyimesi-szorosban.

Nov. 17.

Carato ezredes átíratja a palisáta-fák javításáról.

Nov. 21.

Carato ezredes átíratja, melyben tudatja, hogy rendelkezését a Gyimesi-szorosban a Kálnoky-ezrednél 5 ló tartásáról nem vonja vissza.

Nov. 23.

Carato ezredes átíratja arról, hogy a palisáta-fák a Gyimesi-szorosba egyesült erővel viendők. — Kászonban a fótaxák beszedendők. A tűzifa repartitójáról.

Nagy-Szeben, decz. 2.

Mindazon szökevények, kik egy év leforgása alatt vissza nem jönnek, többé nem jöhetnek vissza.

Decz. 16.

A Moldovába való kivándorlás okairól jelentést kér.

Decz. 23.

A kivándorlókról és jövevényekről táblázatos kimutatót kér.

1774-ből.

Nagy-Szeben, márcz. 24.

Értesíti, hogy a guberniumnak a lakosoknak Oláhországba futását megakadályozandó pontozatai az udvarnál elfogadtattak és ahhoz való alkalmazkodás végett közöltetnek.

(A gubernátor távollétében : *Gr. Bethlen Miklós* m. p.)

Márcz. 26.

A ménlovak tartásáról.

Csik-Szereda, ápr. 13.

Carato ezredes átírata a »continua tabula«-hoz, melyben kéri, hogy a czigányokat a falun kívül helyezték el.

Nagy-Szeben, jun. 4.

Elrendeli, hogy a török árúkat bélyegezzék meg.

Jun. 9.

Rendelet arról, hogy a tábla-tisztviselők és a földesurak a határszéli vesztegzáraknál a visszatérő szökevények és útasok számára megfelelő élelmiszerekről, főképp kenyérről, méltó áron gondoskodjanak.

Jun. 9.

Értesítés, hogy a zsványok elfogatásáért jutalmat tűztek ki; a ki egy zsványt élve elfog, az 50 frtot, ki halva, 25 frtot kap.

Jun. 14.

Tudatja, hogy a »Halberzwölfe«-játékot játszani szigorúan tiltva van.

(A gubernátor távollétében: *Gr. Bethlen Miklós.*)

Jul. 15.

Megparancsolja, hogy az elszedett fegyverekért a népet kárpótolják.

(*Gr. Nemes János.*)

Jul. 19.

A Moldva-Oláhországból visszatérő vagyontalan szökevények vesztegzárintézeti költségei a földesurak vagy a szék által megtérítendőek.

Jul. 19.

A Moldva-Oláhországból visszatérő menekültek a contumacia kiállása után befogadandók és elhelyezendőek.

Aug. 7.

Rendelet, hogy a lappangók lakhelyökre visszavezetendőek.

1776-ból.

K. n.

Regestrum nobilium possessorum, lege immunium, jobbagiones, inquilinos, et viduas tum habentium, tum non habentium, sacerdotum, cameralium officialium, bona possidentium, ac absentium e provincia provincialium.

<i>Köztük:</i>	Nomina	Jobbagiones nro	Eorum viduae nro	Inquilinos nro	Eorum viduae nro	Summa nro
<i>Szt.-Mihály</i>						
	D. Sándor Michaël nob.	6	—	8	—	—
	D. Sándor Petri vidua	2	—	7	—	—
<i>Vacsarcsi</i>						
	D. Wolfgangus Sándor	—	—	—	—	—

Csik-Szereda, jan. 10.

Carato ezredes átíratja. Azon módzatok, melyek mellett Moldvából a marhahajtás megengedhető.

Nagy-Szeben, jan. 25.

Azok, kik a népet félrevezetik, szökésre csábítják, vagy azok, kik titkos ösvényeken átszöknek: ő Felségének 1775 decz. 21-én kelt 1636. sz. a. rendelete szerint, ha enyhítő körülmények nincsenek, a rendes büntetéssel, vagy örökös vármunkára való vetéssel, súlyosabb esetekben halállal büntetendők.

Febr. 29.

Rendelet a pestis ellen teendő óvintézkedések végett. (Nyomtatvány.)

Csik-Szereda, márcz. 6.

Carato ezredes átíratja. A havasi viskók megvizsgálására biztost kér kineveztetni.

Nagy-Szeben, márcz. 22.

A Dánfalván felállítandó vasbánya megvizsgálására polgári, katonai és kamarai bizottság küldetvén ki, felszólítják a széket, hogy a maga biztosait is nevezze ki.

Csik-Szereda, május 4.

Carato ezredes átíratja az állandó táblának Szt. Királyon.

Emlékezteti a táblát a gazdasági bizottság azon határozatára, hogy az Olt melletti »terrenum« kiirtassék. Tudatja, hogy kiadta a rendeletet az Olt mellett lakó katonáknak, és kéri, hogy a tábla jelölje ki, hogy ez évben mennyit irtsanak ki.

Nagy-Szeben, május 18.

A dánfalvi vasbánya megvizsgálására vegyes bizottság küldetett ki, a katonák részéről *Carato* ezredes vesz részt benne, a magok részéről is küldjenek ki biztost.

(*Br. Brukkenthal Sámuel m. p.*)

Jun. 7.

A dánfalvi vasbánya megvizsgálására kiküldött bizottságban kamarai részről *Kibling Ferencz* küldetett ki.

(*Gr. Bethlen Miklós m. p.*)

Jun. 20.

Elrendeli, hogy a szökevényekre vonatkozó rendeleteket kihirdessék.

Jun. 25.

Elrendeli, hogy a pásztorokat írják össze és az oláhoktól a fegyvereket szedjék el.

Csik-Szereda, aug. 28.

Carato ezredes átírata a dánfalvi vasbánya megvizsgálásáról.

Csik-Szent-Tamás, szept. 18.

Sándor László jelentése a dánfalvi és madarasi vasbányák megvizsgálásáról.

Nagy-Szeben nov. 22.

A felcsíki jobbágyságok memorialéja közöltetik.

Decz. 17.

A szökések megakadályozásáról intézkedik.

Decz. 17.

A szökésre biztató emissariusok megbüntetését rendeli.

1778-ból.

Nagy-Szeben, márcz. 31.

A Konstantinápolyban uralkodó ragályos betegségek miatt megtiltja, hogy a kereskedők árúkat hozassanak onnan, nehogy a ragályt behurcolják.

Apr. 7.

Tudatja, hogy Törökországban a pestis alábbhagyott.

Jul. 10.

Ő Felségének rendelete szerint, a székely legiókból 200—200 katonának kell Kolozsváron s Szilágy-Somlyón keresztül Trencsén vidékére menni. Az úti szükségletekről is gondoskodjanak.

(*Gr. Bethlen Farkas m. p.*)

Pállos, decz. 14.

Sándor Mihály írja, hogy a csíki birtokain u. m. szt.-mihályi, csomortányi, szépvizi, taploczai birtokain levő jobbágyságai után egynéhány katonát adni szándékozik.

Pállos, decz. 14.

Sándor Mihály egy »L. B. Camerariusnak« írja, hogy »tehetségéhez képest kívánt egy újonczot (tyrot) és egy lovat adni«, tehát Taploczán lévő két jobbágylegénye, *Molnár Imre* és *Ferencz* közül akármelyiket elfogathatja és Brassóban beküldheti és kér arról quietentiát adni.

Csik-Szent-Imre, decz. 18.

Az alcsíkszéki falvak nemeseinek lajstroma jobbágyaik és zsellérek számával.

(*Székely Elek* de P. Keresztur.)

1779-ből.

Taplocza, márcz. 22.

Sándor Gáspár a »continua tabula«-nak. A sürgetett egy újonczot a gyergyai jószágról megadta, »többet nem tartozunk, mivel az oblatiokor is azt feleltem: két sógorom táborba«; mégis *Gáborfi Gábor*-ral egyetértve még 7 újonczot küldenek.

Brassó, május 8.

Nyugta arról, hogy Csíkszék 800 tyrot kiállított.

(*Schobeln József*.)

1780-ból.

Daróc, június 8.

Bocskor kapitány írja a csíki főtisztnek, hogy egy *Vas Antal* nevű jobbágyát katonának elfogták, és az Eszterházi gyalog ezredbe adták. Ez neki »keservesen« esett, mert a monarchát »igazán és híven« szolgálja. Kéri »nékem okos ítéleteket találni, és nagy káromot elővenni, és két örökös jobbágyomat elveszteni, valami consolatioval lenni kikérem«.

A levél hátulapján más kézzel:

»Irni kell a k. guberniumnak arról is, hogy ha valami módot nem talál fel a k. gubernium, mely által az itt való nép a gabona dolgában subleváltassék, kéntelenítettnek még a jó gazdák is hazájokat eladni és idegen potentator birodalmába, hol a gabonának jobb ára hallatik, általmenni.«

Szárhegy, július 28.

A gyergyó-szárhegyi provincialisták kérvénye a »tabula continua«-hoz, a határpásztör katonák hatalmaskodásai ellen.

Hátán: Török Elek aláírásával, hogy közöltetni fog »a compagna commendaas urammal s tovább is promoveáltatni fog«.

Ujfalu, aug. 1.

Hegyesi kapitány megküldi a csíki táblának a szárhegyi katonáknak a provincialisták panaszára adott válaszokat.

Mellékelve a felelet, melyben a katonák az ellenek emelt panaszokat czáfolják.

Nagy-Szeben, nov. 16.

Megrendeli, hogy a néptől, kivált az oláhoktól a fegyvereket szedjék el.

(*Br. Brukkenthal Sámuel.*)

Nagy-Szeben, nov. 16.

A menekültekről kiadott rendeleteket szigorúbban megtartani parancsolja.

Nagy-Szeben, decz. 9.

A gubernium tudatja Mária Teréziának november 29-én történt halálát.

1781-ből.

Nagy-Szeben, január 18.

Értesíti, hogy ő fge (József császár) a székelyek grófja címét felvette.

Jan. 18.

Leküldi ő Felségének 1780 decz. 9-én kelt patensét, mely szerint szerzeteseknek, klastromoknak, 1500 frtnál többet hagyni nem szabad. (Nyomtatvány.)

Ápr. 21.

Gr. Bánffy Farkas aláírással, a »continua tabulá«-nak. Mellékelve a katonák által elfogott szökevények lajstroma.

1782-ből.

Gyergyó-Szent-Miklós, aug. 16.

Normalis iskola felállításáról Gy.-Szt.-Miklóson.

Csik-Szent-Tamás, okt. 21.

Sándor László főkirálybíró átírata a gyergyai »continua tabulá«-nak a borszéki szekérút repartitiojáról. Mellékelve a gyergyai tábla felelete és a borszéki szekérút elkészítéséről való kimutatás.

(Csíkvm. ltrában.)

1783-ból.

Nagy-Szeben, május 26.

Értesíti, hogy ő Fge meg fogja látogatni Erdélyt.

Aug. 7.

A határőrző katonaság fiai visszaküldéséről. *Mellékelve* : A második székely gyalog ezredtől a kormány által elbocsátottak kimutatása.

Aug. 28.

A gubernium értesítése, hogy a moldvaiakkal való ügyben a székely tiszteknek a határszélekhez commissarius kiküldését elrendelte.

1785-ből.

Bécs, szept. 22.

II. József rendelete a jobbágyokról. (Nyomtatvány.)

Alfalu, nov. 11.

László Elek alszolgabíró jelentése az Udvarhelyi »continua tabula«-nak és a főispánnak. Jelenti, hogy a jobbágyok a császárnak a jobbágyokat illető rendeletének kihirdetése után nem akarnak a földesuraknak szolgálni, hanem egymást lázítják, hogy többet nem tartoznak szolgálni, és azt hirdetik, hogy a hol laknak, az a hely az övék lesz. Jelenti, hogy a katonák közül is többen vannak, kik a népet lázítják, sőt azt hirdetik, hogy a ki a földesurának szolgál, azt megveretik.

Mellékelve *Mikó László* jelentései is, mely az előbbivel megegyezik.

Nagy-Szeben, nov. 18. és 23.

A guberniumnak Hóra és Kloska lázadására vonatkozó 3 rendelete. (Kiadva az »Erdélyi Muzeum« 1895. 2. füzetében.)

Jegyzet. Az egyikben a többek között ez a pont olvasható :

»4-to. *Báró Vesselényi Miklós* úr excessusáért arestomra sentenziáztatván, elszökött: azért, a hol megtalálják, hogy elfogattassék, és az udvarhelyi táblára vitetessék, parancsoltatik.«

1788-ból.

Csik-Szent-Tamás, febr. 6.

Sándor Mihály átírata, melyben leírja báró *Schenei* (!) hadnagynak egy havasi, ivánosi oláhon tett kegyetlenkedéseit.

1790-ből.

Nagy-Szeben, június 10.

Tudatja, hogy ő Felsége, tekintettel Csík széknak a gabonában s kivált a törökbuzában szűkölködésére, május 13. kelt rendeletével megengedte, hogy Moldvából törökbuzát szállítsanak.
(Gr. Kálnoki Lajos.)

Aug. 23.

Hallván, »hogy Csík, de kivált Gyergyó-székből egy oly ragadozó nyavalya uralkodik, hogy abban rövid idő alatt 1200 embernél többen holtak volna meg«, rendeli *Bíró Gábor* főkirálybírónak, hogy azt a »phiscus és a vármegye (!) chirurga által vizsgálta meg« és a betegségről és megholtakról 15 nap alatt tegyen jelentést.

(Gr. Kálnoki Lajos.)

Mellékletek :

1. *Bíró Gábor* főkirálybíró jelenti, hogy vette a főkörmányszék rendelését, és hogy meg fogja vizsgáltatni, habár nem oly veszedelmes, a mint ott a főkörmányszékhez felterjesztették.

2. A »cantons commando« rendelései 6 pontban a betegség tovább terjedésének megakadályozására.

3. Kimutatás a megholtakról. E szerint meghalt :

Gyergyó-Ujfaluban	militaris személy.....	31
	provincialis »	5
Kilyénfalvában	militaris »	2
Gy.-Szt.-Miklóson	militaris »	32
	provincialis »	12
Tekerőpatakon	militaris »	3
Gy. Remetén	» »	12
	provincialis »	1
Ditróban	militaris »	6
Alfaluban	» »	29
	provincialis »	13
Csomafalván	militaris »	16
	összesen.....	162

Kolozsvár, nov. 24.

A gubernium tudatja, hogy ő Felsége az országgyűlést decz. 12-ére összehívta. Rendeli, hogy a székben hirdessék ki, a küldötteket válasszák meg.

(Gr. Bánfi György.)

Decz. 16.

A gubernium tudtja, hogy ő Felsége november 13-ikán kelt 14392. sz. rendeletével megengedte, hogy azok a jobbágyság, kik Oláhországból az ő Felsége birodalmaiban le akarnak telepedni, 4 évig minden tehertől mentek legyenek.

(Csíkvm. ltrában.)

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A, Á.

- Abafája 37. 57. 58. 78. 141. 259. 279.
 306. 307. 393. 402. 410. 413. 470.
 478.
 Abaffi Sándor 55. 337.
 Abásfalva (Abosfalva, Abastfalva) 17.
 268. 269.
 Aladár hún vezér (Attila fia) 108.
 665.
 Albis 299. 823. 824.
 Albertsdorf tábornok br. 211. 213.
 214.
 Albrecht, csíkszentgyörgyi kapitány
 84. 188. 409. 410. 618. 816.
 Alcsík 138. 139. 166. 169. 174. 181.
 188. 351. 431. 435. 442. 463. 493.
 494. 522. 526. 532. 561. 564. 715.
 737. 815. 816. 817. 818. Ld. Csík-
 szék.
 Aldoboly 192. 787. 820. 824.
 Alduna 2. 3. 4. 5. 6.
 Alfalu (Gyergyó-székben) 13. 57. 79.
 146. 147. 254. 263. 307. 401. 402.
 617. 618. 619. 696. 700. 814. 815.
 836. 857. 858. Ld. Gyergyó-Alfalu.
 Almás falu 212. 213. 268. 269. 271.
 272. 273. 275. 758. 822. 824. Ld.
 Homoród-Almás.
 Almásmező 460.
 Alsó-Boldogasszonyfalva 276.
 Alsó-Csernáton 194. 299. 760. 823.
 824.
 Alsó-Fejér vármegye 308. 640.
 Alsó-Lusatia 470. 584.
 Alsó-Szilézia 470. 584.
 Altorja (Alsó-Torja) 194. 295. 296.
 297. 298. 299. 766. 823.
 Althan-ezred 52. 648.
 Altíz (Kászon) 619. 818. Ld. Kászon-
 Altíz és Tíz.}
- Alvinczi-féle resolutio 83. 108. 110.
 114. 116.
 Ambrus Ferencz 33.
 Ambrus Ferencz lófó, szárhegyi jegyző
 146. 697.
 Andrásfalva (Bukovina) 1. 4. 5. 6. 7.
 II. András király 666.
 Andrási Ferencz vicarius 216.
 Andreides kapitány 747.
 Anger-ezred 192. 732. 747. 751. 766.
 767. 769. 776. 782. 787.
 Angyalos 192. 787. 822. 824.
 Antal István 499.
 Antal János, falusbíró Csík-Rákoson
 488.
 Antos István, háromszéki alkirálybíró
 49. 78. 284. 292. 367. 394.
 I. Apafi Mihály fejedelem 110. 116.
 671. 729. 730. 757.
 Apás havas 448.
 Apor János br. 296.
 Apor József br. 296.
 Apor László br. 296.
 Apponyi Albert gróf 3.
 Árad 5.
 Árad megye 7.
 Aranyos-szék 63. 472. 497. 649.
 Arsitze popoi órállomás 448.
 Artezia 470.
 Attila 108. 665.
 Atyha 99. 270. 457. 458. 459.
 Auersperg József gróf, gubernator
 843. 849.
 Ausztria 1. 3. 470. 476. 489. 543.
 572. 602. 616. 624. 750.
 Ábrahám Dénes, esztelneki gárdián
 (házfőnök) 211.
 Ábrahám Sándor, örmény 383.
 Ábrahámfalva 278.
 Áldomás (havas) 463.
 Árapatak 205. 607.

Árkos 192. 787. 820. 826.
 Árokfalja 226.
 Árvádfalva 263.

B.

- Baczon 193, 789. L. Kis-, Sepsi- és Telegdi-Bacson.
- Bajtay József Antal br. püspök (a gubernium elnöke) 71. 73. 97. 98. 99. 100. 130. 207. 219. 226. 252. 362. 380. 382. 385. 387. 390. 392. 403. 423. 447. 521. 533. 624. 644. 829. 833. 835. 837. 843. 849.
- Balás Anna, Barácsi István rákosi neje 437.
- Balási (Balás) Ádám, felcsiki alkirálybíró 160. 161. 175. 231. 259. 446. 499. 518. 559. 710. 711.
- Balás György 435.
- Balás János armalista 296.
- Balás Sámuel, assessor Felcsíkban 489.
- Balázsfalva 235.
- Baló Antal, gub. titkár 624. 829. 833. 834.
- Balló Ferencz, csiki assessor 500.
- Baló István, csíkszéki jegyző 45. 146. 500. 696.
- Baló László, miklósvárszéki alkirálybíró 186. 728.
- Balog László 205. 533. 606.
- Balog Máté, borsovai falusbíró 490.
- Balog Mihály, az eszterneki kolostor molnárja 213.
- Balvanistie (Bukovina) 6.
- Bara Mihály, almási 101.
- Barabás Antal 499.
- Barabás Elek, albisi 208.
- Barabás István, borsovai 167. 716. 717.
- Barabás János Szombatfalváról 263.
- Baranyai őrnagy 641.
- Barácsi István, rákosi 437.
- Barátos falu 194. 364. 782. 820. 825.
- Barczaság 205. 251.
- Bartsai Ferencz 778.
- Bárdóc-szék 16. 17. 20. 26. 91. 127. 128. 131. 193. 194. 265. 266. 267. 271. 273. 298. 465. 468. 472. 476. 480. 482. 545. 573. 574. 575. 601. 613. 682. 683. 685. 687. 741. 745. 746. 778. 783. 790. 792. 797. 800. 811. 820. 821. 826.
- Baróth 193. 194. 465. 466. 789. 822. 826.
- Barri hercege 470. 584. 602.
- Bartha András Nagy-Borosnyóról 394.
- Barthalis Mátyás Szárhegyről, közhatárőr 232.
- Bartalis Tamás 236.
- Bartos István, albisi 208.
- Baumann kapitány 203.
- Bács-Bodrog vármegye 9.
- Bágy 263. 270.
- Bágyon 497.
- Bálint-sorka 448.
- Bánát 638.
- Bándi, udvarhelyszéki alkirálybíró 28. 48. 282.
- Bándi Ferencz kanoz. titkár 613.
- Bánfalva 817. 818.
- Bánffy Béla gr. 3.
- Bánffy Farkas gr. 856.
- Bánfi György gr. 858.
- Bánkfalva 82. 139. 425. 493. 495.
- Bányász István, szentmiklósi közhusár 232.
- Báske 448.
- Básta György 654.
- Báthory István, Gábor, Kristóf, erdélyi fejedelmek 189.
- Báthori Gábor 729. 747. 750. 757.
- Báthori Kristóf 747.
- Báthori Zsigmond 653. 757.
- Becze Antal, szépvízi falusbíró 490.
- Becze János 218. 241.
- Bede Ferencz adjunctus 297.
- Bedő Sámuel, hogyai 263.
- Bege (Böge) István 500.
- Bege (Böge) Márton 500.
- Beke István, delnei plébános 168. 207. 219. 222. 229. 230. 238. 533.
- Bélafalva 760. 822. 825.
- Belső-Szolnok vármegye 497. 6².
- Bem tábornok 245.
- Bencze 375.
- Benczeliny főhadnagy 394.
- Benczéd 270. 276.
- Benczédi György, bikfalvi 101.
- Bene István, Bánkfalvi 82. 84. 409. 410. 425.
- Bene József, delnei lófő 164. 559.
- Benedek Lőrincz, a gyalog limitrophusok strásmestere 399. 455. 456.
- Benedek Mihály 383.
- Benkő János 295. 296.
- Bereczk 194. 757. 758. 761. 821. 825.
- Bernát Ábrahám 500.

- Bernhard páter az eszterneki kolostorban 212.
 Besnyő (Bessenýő, Besegnyő) 192. 787. 822. 824.
 Besztercze város 5. 6. 7. 11. 31. 281. 309.
 Besztercze folyó 241.
 Besztercze vármegye 640.
 Bethlen gróf 664.
 Bethlen-birtok a borgói szorosban 640.
 Bethlen-ezred 611.
 Bethlenfalva 263. 270.
 Bethlen Farkas gróf 831. 854.
 Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem 189. 555. 617. 729. 747. 748. 750. 756. 757.
 Bethlen Gáborné fejedelemasszony 105.
 Bethlen Gábor gróf, erdélyi udvari fő-kanczellár 10. 38. 26. 66. 78. 96. 116. 199. 251. 287. 292. 293. 302. 308. 314. 380. 413. 466. 469. 470. 476. 543. 548. 556. 572. 611. 616. 624. 719.
 Bethlen János kanczellár 729.
 Bethlen Miklós gróf, gub. tanácsos, főhadbiztos, a határőrséget szervező kir. bizottság tagja 26. 71. 72. 73. 74. 102. 103. 104. 107. 170. 175. 220. 221. 223. 226. 227. 229. 364. 365. 368. 381. 390. 395. 409. 411. 414. 417. 467. 477. 484. 515. 517. 527. 538. 557. 569. 602. 627. 647. 648. 665. 671. 677. 681. 683. 684. 687. 691. 698. 700. 708. 737. 738. 740. 741. 744. 747. 751. 753. 755. 757. comes 766. 773. 776. 779. 781. 782. 783. 787. 788. 789. 790. 792. 794. 797. 800. 801. 803. 809. 811. 812. 828. 829. 830. 838. 839. 842. 849. 850. 851. 852. 853.
 Bethlen Miklós grófné, szül. Csáki Katalin grófné 223.
 Bethlenianae principissae 655. 662.
 Bethlen-regiment 131.
 Bezetfalu (talán Betfalva ?) 457.
 Bécs 4. 11. 13. 28. 29. 39. 49. 54. 57. 63. 64. 65. 68. 69. 70. 72. 73. 78. 79. 88. 95. 107. 110. 181. 182. 198. 204. 217. 223. 225. 228. 229. 235. 251. 258. 281. 282. 291. 292. 293. 301. 302. 308. 309. 343. 344. 352. 357. 363. 364. 365. 367. 379. 380. 411. 412. 414. 427. 464. 465. 466. 467. 469. 470. 476. 477. 487. 489. 525. 527. 538. 543. 545. 548. 555. 570. 572. 573. 576. 584. 611. 613. 616. 624. 750. 857.
 Békás 448.
 Bélbor 87. 448. 460.
 Béta 270. Ld. Beta.
 Biális 56.
 Biális Ferencz Csikvárdotfalván 490.
 Bibarczfalva 16. 266. 574. 797. 822. 826.
 Bihari Dávid, tordátfalvai 790.
 Bikafalva 98. 99. 263. 458. 616. 617.
 Bikfalva 192. 262. 787. 820. 824.
 Bikkhavas 460. Ld. Bükkhavas.
 Bilak 218. 230. 231.
 Bíró Albert, csikpálfalvai nemes szé-kely, felcsiki assessor 491. 843.
 Bíró Gábor főkirálybíró 858.
 Bíró István, vacsátsi 207. 230. 238. 241.
 Bíró Jakab, falusbíró Vacsárcsin 488.
 Bíró János 221.
 Bíró Tamás assessor 398. 453.
 Beta (Béta) 367. 776. 820.
 Bitó, Tekerópatakon 438.
 Blankenberg 583.
 Blási István, kászoni alkirálybíró 49. 232. 499.
 Blay (Bley) kapitány 188. 619. 818.
 Bleyer 188.
 Bocskai István fejedelem 116.
 Bocskor kapitány 855.
 Bocskor Elek 499.
 Bocskor Mihály nemes Csik-Szent-léleken 493.
 Boda Sámuel, bardóczzségi notárius 267.
 Bodó Gergely 296.
 Bodok 192. 787. 822. 824.
 Bodor István, tunsádi plébános 233.
 Bodor Tivadar ügyvéd 299.
 Bodos falu 193. 789. 822. 826.
 Bodzai szoros 677.
 Boér Ferencz 778.
 Bogádi (Pogadi) notarius 727.
 Bogárfalva 270.
 Bogos Tamás 490.
 Borbély István, remetei scholae in-structor 398.
 Borda 448. 463.
 Borgoprundi hágó 6.
 Bornemisza Ignác br. 224. 835.
 Bornemisza János br. 829.
 Bornemisza Pál br., csiki főkirály-bíró 12. 13. 14. 28. 31. 32. 34. 36. 37. 38. 46. 48. 49. 50. 56. 58.

71. 77. 78. 82. 141. 142. 161. 164.
165. 169. 190. 215. 219. 224. 237.
238. 249. 251. 253. 254. 259. 260.
279. 281. 282. 284. 285. 287. 293.
300. 306. 307. 308. 315. 338. 343.
344. 352. 362. 371. 372. 384. 390.
393. 402. 410. 411. 413. 423. 434.
445. 446. 469. 477. 478. 487. 495.
496. 497. 505. 517. 519. 521. 522.
553. 554. 555. 557. 561. 634. 690.
693. 698. 714. 715. 748. 753. 754.
829.
Boros Elek, szt-tamási assessor 435.
463. 499.
Boros Ferencz, felcsáki viczekirály-
bíró 40. 45. 47. 49. 78. — csík-
szenttamási 84. 168. 232. 293.
300. 328. 331. 332. 393. 411. 430.
446. 717.
Boros Ferencz, csíkelnei, felesége
223.
Boros István 179.
Borosnyó, ld. Kis- és Nagy-Borosnyó.
Bors Ferencz 433.
Bors Fülöp, csíkszentkirályi, a csíki
törvényszék írnoka 215. 216. 217.
227. 228. 237. 499. 631.
Bors György 463. 499.
Bors Lázár, csíkszentkirályi, alcsíki
helyettes alkirálybíró 164. 222.
296. 431. 438. 439. 499. 517. 518.
559. 715.
Bors Tamás, csíkszentkirályi 41. 55.
207. 221. 224. 232. 233. 234. 236.
238. 300. 307. 329. 330. 337. 373.
441.
Borsai József gub. fogalmazó 233. 234.
Borsai Nagy István, veresegyházi,
Keresztúr-fűszék viczekirálybírája
15. 49. 89. 90. 95. 96. 97. 98. 100.
101. 279. 363. 367. 412. 457. 458.
465.
Borsova (Borsava) 137. 187. 544. 618.
729. 816.
Borszék 87. 448. 460.
Bosfort br. collonellus legionis Por-
tugallianae 778.
Botos Péter 82. — Kozmáson 425.
Bögöz falu 97. 98. 457. 458.
Böjte Imre Csík-Szt-Tamáson 489.
Böjte János Csík-Szt-Domonkoson
489.
Bölön 193. 194. 789. 823. 826.
Brabantia 470.
Brassó 63. 202. 211. 212. 213. 214.
352. 366. 443. 520. 611. 855.
Breiner Károly gr. 832.
Brukenthal Sámuel br., tartományi
kancellár 11. 12. 56. 60. 61. 65.
66. 72. 73. 199. 200. 208. 210.
229. 252. 284. 301. 344. 356. 359.
368. 380. 477. 548. 642. 853. 856.
Bruckenthal Sámuelné br. 208. 209.
210.
Brussemann János 630.
Buccow Adolf Miklós br. lovassági
tábornok, katonai főparancsnok és
királyi biztos; kudarcza Udvar-
helyen 8. 11. 12. 18. 19. 20. 21.
23. 24. 25. 26. 27. — kudarcza Csík-
ban és Háromszéken 29. 31. 32.
33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 42.
43. 45. 46. 48. 49. 50. 54. 56.
57. 60. 61. — visszahívása 62.
63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71.
72. 73. 74. 79. 82. 88. 89. 90. 92.
93. 96. 100. 102. 106. 115. 126.
129. 130. 136. 137. 138. 139. 163.
177. 193. 198. 200. 201. 202. 204.
206. — halála 208. 209. 210. —
211. 213. 220. 221. 230. 232. 233.
237. 238. 251. 252. 253. 258. 260.
261. 262. 263. 264. 265. 269. 272.
274. 279. 282. 284. 287. 301. 303.
306. 321. 322. 323. 324. 327. 329.
330. 337. 343. 344. 349. 352. 356.
357. 358. 361. 362. 364. 365. 367.
368. 380. 381. 426. 465. 466. 477.
478. 479. 488. 490. 494. 520. 521.
533. 545. 556. 572. 573. 605. 637.
679. 681. 737. 747. 776. 777. 829.
Budapest 4.
Bukovinai székelyek visszatelepítése
1883-ban 1. 2. 3. 4. 6. 7. — 245.
246.
Burgovia 470. 584.
Burgundia 470. 602.
Búzás őrmester (szentmihályi) 171.
720.
Bükkhavasai állomás Borszék mellett
87. 448. Ld. Bikkhavas.
Bűnfenyítő vizsgálat. Buccow halála.
Hadik kormányzása. A kivándorlás
198.

C.

- Cajetanus István kapitány 43.
Carato (Caratto) Emánuel alezredes
(az I. székely határőrezred parancs-
noka) 29. 38. 40. 45. 46. 47. 49.

50. 52. 53. 68. 74. 77. 84. 142.
146. 175. 177. 178. 180. 181. 188.
190. 200. 215. 220. 224. 225. 259.
299. 304. 317. 319. 324. 327. 328.
332. 333. 334. 335. 350. 360. 371.
372. 376. 377. 391. 392. 410. 429.
430. 435. 438. 439. 445. 532. 536.
554. 555. 567. 568. 573. 616. 622.
643. 690. 693. 698. 700. 724. 725.
741. 753. 754. 828. 829. 831. 837.
838. 839. 842. 843. 844. 845. 846.
847. 848. 849. 850. 851. 852. 853.
854.
- Carinthia 470.
Carniolia 470.
Cibin — ld. Nagyszeben.
Coconary kapitány 194. 822.
Coloredo gróf őrnagy 170. 534. 719.
731.
Csaba vezér 108. 665.
Csatószeg 138. 425. 492. 544. 568.
619. 620. 738. 817. 818.
Csángó magyar egyesület 6.
Csedő Dávid, szentgyörgyi 53. 335.
— perceptor regius 499. 567. 741.
774.
Csehország 245. 470. 584. 585. 602.
Csekefalva 139. 619. 620. 817. 818.
Ld. Csik-Csekefalva.
Cserei-féle udvarház Madéfalván 182.
Cserei Elek guberniumi titkár 44.
221. 223. 230. 344. 385. 387. 390.
403. 775. 830.
Cserei udvari titkár 548. — Farkas 223.
Cserei György hadnagy 16. 265. 269.
Cserey Jánosné özv. 628.
Cserei Mihály 644.
Cserei Zsigmond 797.
Csernáton ld. Alsó- és Felső-Csernáton.
Csicsó 138. 187. 240. 491. 617. 618.
619. Ld. Csik-Csicsó.
Csicsókereesztúr 239.
Csiki zavarok és zendülések 29.
Csiki lázadás híre Szebenben 56.
Csik-Csatószeg 493.
Csik-Csekefalva 494. Ld. Csekefalva.
Csik-Csicsó 623. 729. 816. 817. Ld.
Csicsó.
Csik-Csomortány. Ld. Csomortány.
Csik-Dánfalva 559. 690. 711. 715. 717.
Ld. Dánfalva.
Csik-Gyergyó-Kászon-szék 1. 15. 120.
Ld. Csik-szék.
Csik-Gyimes 845. 849. Ld. Gimesi-
szoros.
Csik-Kozmás 139. 494. Ld. Kozmás.
Csik-Madaras 137. 488. Ld. Madaras.
Csik-Madéfalva 78. 423. 709. Ld.
Madéfalva.
Csik-Pálfalva 137. 490. Ld. Pálfalva.
Csik-Rákos 136. 187. 488. 543. 561.
728. 729. 730. 732. 734. 740. Ld.
Rákos.
Csik-Somlyó 50. 77. 141. 142. — i
kolostor 182. — 187. 219. 220.
221. 223. 366. 391. 392. 478. 497.
557. 569. 616. 626. 689. 690. 773.
Ld. Somlyó.
Csik-Szentdomokos 137. 489. 708.
Ld. Szentdomokos.
Csik-Szentgyörgy 139. 228. 493.
Csik-Szentimre 138. 491. 545. 548.
735. 737. 738. 740. 741. 744. 855.
Ld. Szentimre.
Csik-Szentkirály 55. 138. 491. 631.
Ld. Szentkirály.
Csik-Szentlélek 139. 493. Ld. Szent-
lélek.
Csik-Szentmárton 139. 494. Ld. Szent-
márton.
Csik-Szentmihály 136. 194. 487. Ld.
Szentmihály.
Csik-Szentmiklós 490. 848. Ld. Szent-
miklós.
Csik-Szentsimon 58. 343. 344. 492.
495. Ld. Szentsimon.
Csik-Szenttamás 489. 516. 558. 708.
709. 854. 856. 857. Ld. Szenttamás.
Csikszereda 35. 37. 40. 42. 43. 46.
51. 77. 84. — i vár 136. 138. 153.
161. 164. 168. 182. 187. 205. 220.
230. 234. 280. 290. 350. 354. 391.
410. 438. 494. 502. 567. 568. 604.
606. 608. 622. 623. 636. 640. 648.
711. 714. 725. 729. 730. 734. 735.
751. 756. 804. 807. 843. 844. 845.
846. 847. 848. 849. 850. 851. 852.
853. 854. Ld. Szereda.
Csik-szék (és vármegye) 12. 14. 15.
25. 26. 27. 28. 29. 31. 35. 36. 37.
38. 39. 40. 42. 44. 46. 50. 55. 57.
58. 59. 60. 62. 63. 64. 65. 66. 67.
68. 70. 74. 75. 76. 77. 78. 81. 84.
86. 87. 89. 96. 102. 103. 104. 107.
120. 126. 127. 128. 135. 136. 140.
141. 142. 152. 158. 159. 163. 169.
170. 173. 185. 187. 188. 193. 199.
201. 203. 206. 207. 215. 218. 220.
221. 224. 225. 229. 230. 232. 233.
238. 239. 240. 252. 254. 256. 259.
260. 264. 279. 280. 281. 282. 283.
284. 285. 289. 290. 291. 292. 293.

294. 298. 299. 300. 301. 302. 303.
306. 307. 308. 310. 313. 314. 315.
316. 318. 323. 324. 331. 334. 338.
339. 342. 344. 345. 346. 350. 351.
352. 354. 355. 357. 358. 361. 366.
368. 369. 370. 372. 375. 377. 379.
381. 382. 384. 385. 388. 390. 391.
392. 393. 397. 402. 403. 410. 411.
413. 414. 422. 423. 424. 430. 431.
433. 434. 438. 445. 446. 447. 448.
451. 452. 463. 464. 468. 469. 470.
472. 476. 477. 478. 479. 480. 482.
483. 488. 489. 491. 493. 495. 497.
498. 499. 500. 502. 513. 515. 516.
517. 520. 523. 524. 526. 528. 533.
534. 535. 536. 543. 545. 547. 548.
550. 553. 554. 555. 556. 557. 561.
564. 565. 566. 568. 569. 574. 601.
602. 603. 605. 606. 607. 608. 610.
613. 616. 617. 620. 621. 623. 624.
625. 626. 627. 631. 632. 633. 634.
635. 637. 639. 640. 643. 644. 647.
648. 649. 663. 664. 674. 675. 682.
683. 685. 686. 687. 689. 690. 699.
707. 712. 715. 718. 719. 722. 724.
725. 726. 730. 731. 732. 734. 735.
737. 740. 741. 743. 745. 746. 748.
752. 753. 754. 756. 758. 762. 764.
765. 767. 768. 769. 773. 777. 783.
790. 803. 807. 809. 812. 814. 827.
828. 843. 847. 848. 855. 856. 858.
Ld. Alosík, Csík-Gyergyó-Kászon,
Felcsik.
Csík-Szépvíz 218. 434. 438. 445. Ld.
Szépvíz.
Csík-Taplocza 168. 170. 222. 281. 298.
522. 525. 526. 527. 534. 548. 559.
561. 607. 621. 623. 625. 626. 627.
718. 720. 721. 722. 725. 839. Ld.
Taplocza.
Csík-Vacsarcsi ld. Vacsarosi.
Csík-Várdotfalva 303. 304. 306. 332.
333. 377. 378. 490. 773. 848. Ld.
Várdotfalva.
Csíszér István, ménasági 215. 228.
631. 632.
Csobányos 448. 463.
Csobotfalva 137. 187. 490. 618. 619.
729. 815. 817.
Csókás 297.
Csomafalva 146. 147. 557. 618.
619.
696. 700. 814. 815. 836. 858.
Csomortány falu 54. 137. 336. 490.
618. 729. 758. 815. 822. 824.
Csorja János ügyvéd, a háromszékiek
vezetője 178. 199. 533. 565. 767.
768. 779. 780.
Csudamir 448.
Csutpen 583.
Czamber (Samler) kapitány 494.
Czerjék Antal 296.
Czikó Gábor, mindszei 55. 337. 435.
499.
Czikó Rafáel 55. 337.
Czófalva 782. 820. 825.
- D.**
- Daffan szeminarista az esztelneki ko-
lostorban 212.
Dalmácia 584.
Daniel István báró ifj., udvarhelyi
helyettes főkirálybíró 16. 20. 28.
48. 71. 170. 219. 234. 237. 265.
267. 282. 362. 719. 730.
Daniel Lőrincz br. 829.
Darócz 729. 855.
Daun gr., a haditanács elnöke 66. 73.
96. 157. 176. 194. 310. 356. 358.
361. 363. 364. 365. 366. 367. 390.
411. 412. 459. 464. 465. 515. 520.
530. 543. 544. 564. 573. 576. 628.
Dálnok 194. 776. 822. 824.
Dálya 19. 262. 263. 272.
Dánfalva (Dánfal) 142. 160. 161.
164. 165. 175. 194. 517. 518. 519.
520. 557. 558. 559. 618. 619. 690.
723. 816. 853. Ld. Csík-Dánfalva.
Debreczen 5.
Della Porta, trieszti bűnvizsgáló bíró
198. 545.
Delne 41. 137. 161. 164. 165. 187.
240. 244. 294. 299. 478. 490. 517.
519. 544. 558. 618. 623. 714. 729.
816.
Demeterfalva 270.
Demeter János, szépvízi 230. 232.
Dersi Ferencz, alsóboldogasszonyfalvi
276.
Dés 497.
Déva 5. 7. 497.
Ditró (Gyitró) 80. 87. 146. 147. 188.
460. 618. 619. 696. 699. 700. 814.
815. 825. 836. 841. 858.
Dobó 270.
Doboka vármegye 497. 640.
Dobra 845.
Dombi János 56. 221.
Domonkos szeminarista az esztelneki
kolostorban 212.

Domokos János, bíró Csicsón 491.
 Domokos Márton 435.
 Dózsa-lázadás 54.
 Drasenovich György 780.
 Dzieduszicki (Dwiedoszicky!) 260.

E, É.

Ege (Ége) 19. 263. 272.
 Egerpatak 192. 367. 787. 820. 825.
 Egri József, csik-borsovai, felcsiki
 assessor 491.
 Elekes őrmester 16. 265.
 Eleonora császárné 661.
 Ende kapitány 194. 780. 821.
 Endes, kir. táblai fogalmazó 217.
 Endes György, csik-csatószegei 437.
 Endes György, csik-szentsimoni, al-
 csiki h. ülnök 493.
 Endes Mihály 499.
 Enlaka 270.
 Eötvös Károly 3.
 Epköti (?) havas 448.
 Erdély 5. 6. 9. 10. 11. 12. 13. 62.
 63. 64. 66. 67. 69. 79. 90. 104.
 105. 108. 109. 110. 113. 114. 116.
 127. 129. 131. 144. 201. 210. 244.
 251. 256. 260. 308. 310. 343. 345.
 366. 368. 433. 450. 470. 477. 495.
 496. 570. 583. 584. 626. 637. stb.
 stb. stb.
 Eresztvény 192. 787. 822. 824.
 Ernst (Ernszt, Ehrnszt, Ernicz, Ernitz,
 Ereszt) alezredes, a háromszéki
 II. székely ezred parancsnoka 20.
 21. 22. 49. 58. 73. 78. 79. 138.
 201. 216. 274. 275. 278. 291. 292.
 343. 351. 367. 381. 394. 395. 442.
 492. 494. 628. 629. 700. 779. 797.
 813.
 Erosel (!) 607.
 Esztelnek 212. 213. 758. 822. 824.
 Eszterházi-gyalogezred 855.
 Etéd 99. 270. 458.
 Etfalva 192. 787. 822. 824.
 Etzesomlyó 448.

F.

Fagaras, ld. Fogaras.
 Fahrenberg 188. 817.
 Fancsal 270.
 Farczád 263. 270.
 Farkaslaka 270.

Fazekas Mihály kovásznai káplár 364.
 Fehér-Nyikó 18.
 Fehérmegye 497.
 Fekete Pál 267.
 Fekete Zsigmond, belafalvi, a három-
 széki felkelő székelyek egyik vezére
 213. 216. 217.
 Felcsik 74. 78. 136. 137. 158. 159.
 166. 187. 188. 221. 351. 378. 393.
 411. 435. 442. 445. 446. 463. 487.
 489. 516. 520. 522. 526. 561. 564.
 603. 604. 708. 815. 816. 830. 843.
 Ld. Csik-szék.
 Feldoboly 192. 731. 787. 820. 825.
 Felek (Freck) Fogarasban 208. 209.
 Felső-Boldogasszonyfalva 263.
 Felső-Csernáton 296. 299. 760. 823.
 824.
 Felső-Lusatia 470. 584.
 Felső-Szilézia 470. 584.
 Fel-Tíz (Felti falu) 619. 818. 819.
 Ld. Kásson-Feltiz és Tiz.
 Feltorja (Felső-Torja) 296. 299. 760.
 823.
 Fenyéd 263. 270.
 Ferdinánd király 651.
 Ferencz, római császár 583.
 Ferencz Antal, szentmiklósi, 207. 238.
 241.
 Ferencz Fülöp, bíró Csik-Csomor-
 tányban 490.
 Ferencz Mihály, gyergyóalfalvi, primi-
 pilus, Gyergyó-szék jur. assessora
 383.
 Ferencz Mihály, szenttamási 714.
 Ferenczi Ferencz 55. 337.
 Ferenczi Klára, sükei Kis Mihályné
 438.
 Ferenczi Pál, nemes, Patakfalváról
 263.
 Ferrero hadnagy 797.
 Ferretis 470.
 Flandria 470. 584. 602.
 Flankenstein 583.
 Fogadjisten falu (Bukovinában) 1. 5.
 6. 7.
 Fogaras (Fagaras) város 357. 363. 497.
 542. 740. 746.
 Fogaras vármegye 208.
 Fogarasi György murarius 297.
 Fótos 192. 787. 822. 824.
 Fragstein hadnagy 394.
 Frank hadbíró 58. 235. 343. 351.
 Frankenbusch kapitány 194. 824. 826.
 Freck ld. Felek.
 II. Frigyes ld. Nagy Frigyes.

Frólich báró, főstrázsamester (őrnagy)
27. 41. 221. 224. 329. 330. 361.
373.

Fulpe (?) 841.

Futásfalva 296. 299. 760. 823.

Füle 17. 266. 574. 794. 821. 826.

Fülep János 714.

Fülep Kelemen 714.

Füstös István, csikbánkfalvai nemes,
Alcsik h. ülnöke 493. 494.

G, Gy.

Gaidler (Geidler) kapitány 189. 104.
620. 629. 818.

Galiczia 4. 261.

Galló Ferencz, gyergyó-szentmiklósi
nemes, Gyergyó-szék assessora 383,
384, 500.

Gáborfi Anna, Horányi Gáborné 438.
Gáborfi Gábor, vicekirálybíró 511.
855.

Gálfalva 497. 831.

Getzó István, taploczai 207.

Getzó János, bíró Csobotfalván 490.

Geczó Tamás, taploczai primipilaris
207. 560.

Geitler, székely huszárezredbeli ka-
pitány 207.

Geldria 470.

Gelenoze 295. 297. 299. 779. 821. 825.

Gergely Jakab, bíró Taploczán 490.

Gergely István 714.

Gidófalva 192. 194. 394. 787. 822.
824.

Gimesi (Gyimesi) szoros 178. 240.
333. 448. 804. 839. 842. 845. 846.

847. 848. 850. 851. Ld. Csik-
Gyimes.

Gombos György 848.

Goritia 470. 584. 602.

Gotz 721.

Göröcsfalva (Göröczfalva) 136. 187.
488. 544. 618. 619. 728. 729. 815.
817. 831.

Gradiska 470.

Guisany kapitány 194. 822.

Gyalakuta 477. 538.

Gyalu 497.

Gyepes 17. 263. 268.

Gyergyó-Alfalu 82. 188. 307. 353.
355. 425. 460. Ld. Alfalu.

Gyergyó-Remete ld. Remete.

Gyergyó-Szentmiklós 29. 32. 35.
80.

83. 85. 87. 142. 143. 144. 145. 146.
147. 156. 157. 187. 194. 354. 383.
384. 429. 438. 484. 500. 505. 512.
513. 514. 515. 525. 557. 690. 691.
693. 697. 698. 699. 700. 704. 706.
714. 732. 766. 856. 858. L. Szent-
miklós.

Gyergyó-szék 12. 13. 14. 15. 29. 33.
34. 35. 36. 37. 44. 57. 58. 79. 81.
83. 84. 85. 87. 135. 141. 142. 143.
146. 147. 149. 151. 152. 157. 158.
159. 162. 166. 174. 178. 188. 232.
239. 254. 256. 260. 264. 279. 285.
288. 289. 290. 292. 293. 298. 301.
302. 303. 306. 307. 310. 313. 314.
315. 316. 317. 321. 323. 338. 345.
346. 352. 354. 357. 368. 369. 377.
379. 382. 383. 385. 388. 390. 392.
393. 395. 401. 402. 403. 423. 424.
429. 430. 434. 435. 438. 442. 445.
446. 448. 452. 453. 455. 457. 459.
463. 477. 478. 479. 497. 500. 502.
507. 509. 515. 535. 543. 547. 553.
554. 558. 564. 568. 569. 602. 603.
610. 617. 626. 635. 639. 644. 647.
663. 664. 689. 690. 692. 695. 702.
704. 706. 715. 719. 722. 723. 724.
731. 743. 745. 746. 751. 752. 758.
763. 773. 803. 808. 812. 814. 815.
828. 829. 830. 832. 833. 841. 843.
847. 850. 858. Ld. Csik-Gyergyó-
Kászonszék.

Gyergyó-Ujfalu 188. 858. Ld. Ujfalu.
Gyimesi szoros ld. Gimesi szoros.

Gyitró, ld. Ditró.

Gyógyi feredő 70.

Gyorok (Arad megyében) 7.

Gyórfi András, assessor 500.

Gyórfi Elek 500.

György István, Csikszentkirályon
491.

György János, remetei falusbíró, 398.
399.

György Mátyás 433.

Gyula vezér 108. 666.

Gyulafehérvár 113. 158. 219. 220.

238. 565. — ld. Fejérvár.

Gyulay-ezred 576. 611. 836. 838.

Gyulai Ferencz, altábornagy 71.
362.

Gyulai Sámuel gr., a Gyulai-ezred
parancsnoka, a székely ezredek
parancsnokló tábornoka 194. 576.
538.

Gyurtsányi Ferencz, a II. székely
ezred hadnagya 213.

H.

Habsburg-ház 470. 584.
 Hadik András gr., az erdélyi hadak parancsnoka és a főkormányzók elnöke 1. 79. 129. 198. 210. 218. 228. 235. 243. 244. 245. 624. 631. 634. 635. 831. 832. 833. 834.
 Hadikfalva 1. 4. 5. 6. 7.
 Haisler (Haysler) kapitány 194. 793. 824. 826.
 Haller-gyalogezred 27. 351. 648.
 Haller Gábor gr., ny. tábornok, kormányzói tanácsos 20. 21. 56. 99. 274. 275. 278. 282. 283. 390. 459.
 Haller János gr. főkormányzó özvegye 217.
 Haller Pál gr., előbb Csik-szék főkirálybírája, majd Fejér vármegye főispánja 62. 66. 235. 308. 841.
 Halmágyi Ferencz Libellusa 251. 282. 283. 293. 303. 380. 414. 469. 470. 632. 633.
 Halmágyi István szilágyosmlyai, guberniumi titkár, 2. 43. 44. 48. 49. 56. 61. 100. 103. 111. 113. 175. 208. 235. 252. 284. 287. 302. 306. 308. 339. 380. 382. 409. 423. 459. 466. 469. 470. 477. 480. 484. 486. 489. 491. 493. 495. 505. 507. 509. 512. 772. 773. 776. 779. 781. 782. 783. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 794. 797. 800. 801. 802. 803. 809. 811. 812. 813. 833. 513. 515. 517. 519. 526. 527. 538. 543. 548. 551. 552. 554. 555. 557. 561. 564. 567. 569. 575. 584. 600. 602. 603. 608. 609. 613. 631. 634. 635. 637. 648. 664. 665. 672. 676. 677. 680. 681. 684. 687. 688. 691. 698. 700. 707. 708. 736. 737. 738. 740. 741. 744. 747. 751. 753. 754. 755.
 Hannenheim István, gub. secretarius 368. 478. 479. 835. 837.
 Haraly 779. 821. 825.
 Hargita 141. 206.
 Harsch, general hofcammerer 261.
 Határórség szervezése Gyergyószékben 141.
 Határórség szervezése Csikban és Háromszéken 185.
 Hatolyka 760. 821. 824.
 Hayd főhadnagy 573.
 Háromszék 1. 15. 26. 27. 28. 29. 31. 36. 37. 38. 39. 56. 58. 63. 67. 68.

72. 73. 74. 78. 79. 89. 94. 96. 103. 104. 107. 120. 127. 128. 131. 163. 169. 170. 176. 185. 186. 191. 193. 194. 199. 201. 208. 216. 256. 264. 281. 290. 292. 295. 298. 308. 324. 350. 351. 352. 354. 355. 357. 361. 366. 368. 381. 394. 395. 413. 414. 442. 468. 472. 476. 480. 482. 520. 526. 528. 531. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 543. 545. 547. 548. 556. 560. 561. 564. 565. 566. 573. 574. 601. 606. 607. 611. 613. 626. 633. 639. 640. 648. 649. 674. 677. 682. 683. 685. 687. 708. 713. 719. 721. 722. 723. 724. 725. 731. 732. 733. 735. 741. 743. 745. 746. 754. 756. 763. 765. 767. 769. 779. 783. 788. 790. 792. 793. 794. 802. 810. 811. 820. 837.
 Hegyesi kapitány 856.
 Heidendorf Mihály Konrád, medgyes-széki jegyző és a bűnvizsgáló bizottság jegyzője 202. 203. 207. 611. 621. 625. 626. 627. 778.
 Henter Zeigmond br., papolczi, háromszéki alkirálybíró 49. 78. 293. 394.
 Hermannstadt, l. Nagyszében.
 Hermány 574. 794. 821. 826.
 Hertelendyfalva 5. 7.
 Hetruria 470. 584. 602.
 Hétéves háború 8.
 Hidas 649.
 Hidvég 205. 607. 729. 788.
 Hilib (Hilip) 779. 821. 825.
 Hinterkirch Mihály 461.
 Hogy 263.
 Hoitsy Pál 3.
 Holló Tamás, szentsimoni bíró 492.
 Homonna 5.
 Homoród-Almás 17. 18. 19. 20. 268. Ld. Almás.
 Homoród-Keményfalva 17. 268.
 Homoród-Szentmárton 19. 263.
 Homoród-Szentpál 19. 271. Ld. Szentpál.
 Homoród-Szentpéter 19. Ld. Szentpéter.
 Homoród völgye 19.
 Hóra-lázadás 857.
 Horányi Gáborné, Gáborfi Anna, 438. 442.
 Horodenka (Galiczia) 261.
 Horváth Kozma, gub. protocollista 296.
 Horváth József 47. 331.

Horváth Péter, falusbíró Csík-Madarason 488.
 Horváth Sándor 293. 380. 466. 469. 470. 476. 548.
 Horváth Sámuel 499.
 Horvátország 470. 584.
 Hunor 419.
 Hunyad vármegye 279. 497. 640.
 Hunyadi János 653.
 Huszár-család (br.) abafájai levéltára 251. 252. 253. 255. 259. 260. 281. 282. 284. 285. 292. 293. 694. 299. 300. 307. 343. 344. 349. 355. 377. 379. 381. 384. 385. 388. 390. 392. 393. 395. 411. 413. 414. 423. 438. 445. 446. 447. 451. 452. 457. 464. 469. 470. 477. 478. 487. 496. 505. 517. 519. 522. 523. 561. 634.
 Hut Henrik Fülöp 780.
 Hutter Mihály, guberniumi tanácsos 70. 100. 235. 358. 369. 390. 459.

I.

Ikafalva 296. 299. 760. 823.
 Illyefalva 192. 194. 573. 601. 611. 613. 616. 787. 788. 820. 824.
 Imre (Imbre) József, málnási 438.
 Imets Antal, orbaiszéki alkirálybíró 781.
 Imetsfalva (Imetzfalva) 779. 821. 825.
 Impér (Kászon-) 496. 619. 818. 819. (Ld. Kászon-Impérfalva.)
 Imre Sámuel, kovásznai ref. lelkész, az orbai egyházkerület esperese, 191. 235. 721. 779. 780.
 Isák Ferencz 708. 809.
 Istensegíts falu (Bukovinában) 1. 5. 6. 7.
 István ld. Szent-István.
 Iványos 448.
 Izabella királyné 104. 651. 661. 729. 757.

J.

Jakabfalva 496. 619. 818. 819.
 Jakobestie (Bukovinában) 1.
 Jassy 845.
 Jákó Sámuel 708. 809.
 II. János, ld. János Zsigmond.
 János király ld. Szapolyai 47. 747.
 Jánosfalva 19. 262. 272.

János Zsigmond 111. 112. 651. 653. 757. Ld. Szapolyai
 Jenőfalva 159. 160. 259. 558. 618. 619. 708. 710. 816.
 Jókai Mór 3.
 Jőösvény-sorka 463.
 Jósika Imre br. huszárkapitány 15. 16. 194. 264. 265. 826.
 Josintzi József br., gub. tanácsos 252. 390.
 Josintzi Mihály br., guberniumi tanácsos 70. 202. 231. 358. 369. 602. 611. 778.
 II. József császár 1. 245. 828. 830. 832. 856. 857.
 Józseffalva (Bukovina) 1. 5. 6. 7.

K.

Kacza (Katzendorf, Ketzendorf) 98. 458.
 Kadács 270.
 Kadicsfalva 263. 270.
 Kammermayer Károly, Budapest főváros polgármestere 3.
 Kandó Mihály, dályai 262.
 Kanta 214.
 Karacs Péter 462.
 Karácsonyfalva 17. 262. 268. 271.
 Karczfalva 137. 164. 264. 489. 618. 619. 816.
 Karinthia 584. 602.
 Karniolia 584. 602.
 Kálnok 192. 787. 823. 826.
 Kálnoki-család 617.
 Kálnoki Antal gróf, lovassági tábornok 57. 59. 67. 71. 221. 343. 351. 356. 357. 362. 366. 368. 377. 393. 629. 752.
 Kálnoki-bizottság 58. 60. 63. 68. 69. 70. 73. 74. 75. 77. 102. 103. 139. 204. 218. 221. 232. 303. 308. 343. 344. 357. 358. 360. 366.
 Kálnoki-ezred (és huszárok) 148. 152. 159. 172. 175. 177. 178. 180. 193. 206. 241. 520. 532. 534. 535. 537. 560. 608. 611. 704. 705. 706. 725. 732. 747. 751. 766. 767. 769. 776. 782. 787. 789. 790. 794. 801. 809. 849. 850. 851.
 Kálnoky kapitány 194. 780. 825. 826.
 Kálnoky Lajos gr. 858.
 III. (VI.) Károly császár- király 288. 415. 602. 661.

- Károlyfehérvár 516. 533. 627. —
Ld. Gyulafehérvár.
- Kászon-Altíz 260. 495. Ld. Altíz és Tíz.
- Kászon-Feltíz község 188. 495. 551. 553. 554. 747. 751. 753. 754.
- Kászoni Mihály assessor 499. 749.
- Kászon-Impérfalva 232. 747. 749. Ld. Impér.
- Kászon-szék 15. 58. 81. 84. 87. 135. 188. 189. 191. 232. 254. 260. 264. 279. 285. 292. 293. 301. 302. 303. 306. 308. 310. 313. 314. 315. 316. 318. 345. 346. 351. 352. 354. 357. 366. 368. 369. 377. 379. 382. 385. 388. 390. 402. 403. 423. 424. 430. 434. 435. 438. 442. 445. 447. 448. 452. 463. 477. 478. 479. 495. 497. 499. 519. 526. 535. 536. 547. 548. 549. 551. 553. 554. 555. 561. 564. 568. 569. 602. 603. 610. 613. 617. 626. 635. 644. 647. 663. 664. 724. 732. 743. 745. 746. 747. 758. 762. 763. 770. 773. 803. 812. 817. 818. 819. 828. 835. 843. 847. 851. Ld. Csík-szék.
- Kászon-Újfalu 85. 298. 619. 818. Kecsét 270.
- Kecskevész 448.
- Killyénfalva (Killyénfalva) 618. 619. 695. 700. 787. 814. 815. 822. 824. 836. 858.
- Keményfalva (Küküllő-) 263. 269. 270. Ld. Homorod-Keményfalva.
- Kemény Farkas 778.
- Kemény László gróf, gubernator 11. 67. 92. 252.
- Keresztes János, bankfalvi 438.
- Keresztes János procurator 499.
- Keresztes Mátvás, bardóczszéki assessor 267.
- Keresztúr (Székely-) 97.
- Keresztúr-fiúszék 89. 91. 457.
- Keve vára 6.
- Kémenes István 453.
- Kémenyes havasa 438.
- Kénos 263. 270.
- Kénosi Zsigmond id., városfalvi 622.
- Kézdi-szék 191. 295. 318. 565. 649. 721. 755. 756. 762. 768. Ld. Három-szék.
- Kézdi-Szentlélek 194. 296. — Ld. Szentlélek.
- Kézdi-Vásárhely 37. 170. 194. 195. 199. 295. 564. 565. 601. 604. 638. 640. 719. 755. 756. 757. 758. 760. 761. 763. 764. 766. 767. 769. 770. 775. 799. 800. 820. Ld. Vásárhely.
- Kibling Ferencz, kamarai kiküldött 853.
- Kiburg 470.
- Kilyén, ld. Kilyénfalva.
- Killyénfalva (Kilyén, Kilény) 80. 87. 145. 147. 192. 394. 460. 509.
- Királyné (Mária Terézia), majd minden lapon.
- Királyné rendeletei a székely határ-őrségről s azok kihirdetése Csík-széken 126.
- Kis-Baczon 266. 574. 794. 821. 826. Ld. Baczon.
- Kis-Borosnyó 192. 394. 787. 820. 825.
- Kis József Altorjáról 295. 296.
- Kis Mihályné (Ferenczi Klára), sükei 438.
- Kisfaludi Mojzesné (Ferenczi Sára), keesdi 438.
- Klopp mérnök 5.
- Kloska- (Hóra-) lázadás 857.
- Kobádfalva 270.
- Kotzi kapitány 797. 822.
- Kóka Mihály 837.
- Kollár hofrath 642.
- Kolozsvár 854. 858.
- Kolozsvármegye 265. 497. 640.
- Komoló (Komolló) 192. 787. 822. 824.
- Konstantinápoly 854.
- Kóréh József 708. 809.
- Kornis Mihály gr. 642.
- Kórodi Domokos, gub. fogalmazó 222.
- Korond 18. 99. 270.
- Kósa Jakab, falusbíró Göröczfalván 488.
- Kósa József Jenőfalváról 259.
- Kósa László, csíkszentmihályi falusbíró 487.
- Koschenbohr von Scorka főhadnagy 225. 233.
- Kotzy kapitány 194. 465. 466.
- Kotormány (Kottermány) 618. 620. 817. 818.
- Kovacsovics 188.
- Kováts Antal, altorjai harangozó 297.
- Kovács János 699. 731.
- Kovács József, csatószei 208.
- Kovács Joseph, dánfalvi nemes, assessor 438. 442. 499.
- Kovács Tamás káczonszéki v. notarius 495. 499. 621.
- Kovácsovics kapitány 618. 817.
- Kovácszna 721. 780. 782. 820. 825.

Kozmás 82. 188. 425. 619. 620. 738.
818. Ld. Csík-Kozmás.
Kóhalom 177. 203. 206. 601. 602.
603. 608. 609. 610. 802. 803. 809.
811. 812. 813. 846.
Kökös 192. 787. 820. 824.
Köllő András, nemes 144. 384. 694.
Königsacker gr., kapitány 189. 194.
619. 816.
Köpecz (Köpetz) 193. 789. 822. 826.
Köpete szeminarista az esztelneki ko-
lostorban 212.
Körös 779. 820. 825.
Körösbánya 497.
Köröspatak 192. 787. 823. 826.
Kóvár 497.
Közéapajta 193. 394. 789. 823. 826.
Közép-Szolnok 497.
Kraszna 497. 525. 527.
Krumbein (Krumpein) kapitány 188.
618. 701. 814.
Kubin 6.
Kurtapatak 758. 822. 824.
Küküllő folyó 18. 24. 276. Ld. Nagy-
küküllő.
Küküllővármegye 497.

L.

Laborfalva 192. 787. 822. 824.
Lacy 199. 548.
Lajos János Gidófalváról 394.
II. Lajos király 305. 110. 305. 671.
Lantz kapitány 194. 573. 820.
Laposbükk 448.
Laudon-ezred 41. 45. 329. 351. 353.
361. 370. 648.
Laxenburg 395.
László András assessor 500. 765.
László Elek alszolgabíró 857.
László Ferencz, benczedi 276.
László János, gyergyóalfalvi, assessor
438. 500.
László József, csík-mádéfalvi 175.
723.
László Mihály 3.
László Zsigmond assessor 499.
Lázár-család gr. 602.
Lázár András 241. 488.
Lázár Imre, csiktaploczai, csíkszéki
főjegyző 64. 65. 66. 69. 217. 243.
313. 357. 358. 363. 499. 699.
Lázár István, csiktaploczai nemes,
gub. fogalmazó 44. 216. 217. 218.
220. 221. 222. 223. 231. 237. 241.

243. 244. 625. 632. 633. 718. —
vatsártai, 437.
Lázár János gróf, gyalakuti, orsz. el-
nök, guberniumi tanácsos, a szék-
ely határőrséget szervező kir. bi-
zottság elnöke 56. 71. 72. 102.
103. 104. 106. 107. 114. 115. 120.
130. 142. 144. 149. 175. 183. 214.
220. 222. 223. 227. 229. 530. 360.
364. 365. 366. 381. 390. 409. 411.
467. 477. 484. 515. 527. 538. 557.
569. 602. 647. 648. 665. 677. 681.
683. 684. 687. 691. 698. 700. 708.
737. 738. 740. 741. 744. 747. 751.
753. 754. 755. 772. 776. 779. 780.
781. 782. 783. 787. 788. 789. 790.
792. 794. 797. 800. 801. 803. 809.
811. 812. 828. 829. 830.
Lázárfalva 568.
Lebbik (Lebbig) György, Kálnoky-
huszár 231. 241. 633.
Lemhény 758. 821. 825.
Lengyelfalva 263. 270.
Lengyelország 110. 309. 836. 837.
II. Leopold, ld. Lipót.
Lestyán István, szentkirályi 230.
Lestyán (Léstyán) József, csíkszent-
királyi 55. 337. 438.
Lestyán (Léstyán) Miklós, csíkszent-
királyi 207. 215. 228. 238. 241. 631.
632.
Leybold Didák, esztelneki német
barát 211. 212. 214. 238.
Lécfalva (Létzfalva) 78. 194. 394.
776. 821. 825.
Létzfalvy, Közép-Ajtáról 394.
Lévai őrmester (vigiliarum magister)
797.
Limburg 470.
II. Lipót (Leopold) császár-király 189.
555. 747. 748. 750. 757.
Lipót-féle diploma 10. 64. 83. 91. 94.
95. 105. 108. 109. 110. 113. 114.
115. 116. 415. 420. 421. 440. 617.
666.
Lisznyó 192. 787. 824.
Lokod 270.
Lotharingia 470. 584. 602.
Lotharingiai Ferencz István (császár)
498.
Lőrincz Antal, torjai 208. 298.
Lőrincz József, mádéfalvi határőr 168.
717.
Lövéte 17. 18. 261. 262. 268. 269.
270.
Luchsenstein alezredes 747. 757.

Lugosi Ferencz, fej. titkár 729.
 Lukáts Dániel 262.
 Lukács János, Udvarhely-szék jegyzője 617.
 Lukács Mátyás Karczfalván 489.
 Lukács Zsigmond, nemes, Bikafalváról 263.
 Lukácsfi János, udvarhelyszéki jegyző 306. 404. 418.
 Lukátsi András 790.
 Lusatia ld. Alsó- és Felső-Lusatia.
 Luxemburg 470.

M.

Madaras 160. 164. 187. 520. 618. 619. 710. 728. 816. 830. Ld. Csík-Madaras.
 Mádéfalva-i veszedelem 137. 138. 158. 159. 160. 163. 164. 174. 175. 177. 178. 180. 182. 183. 186. 187. 199. 203. 215. 230. 232. 298. 491. 520. 525. 531. 532. 533. 535. 536. 537. 544. 559. 560. 564. 565. 567. 604. 618. 619. 622. 629. 630. 640. 643. 710. 711. 714. 722. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 767. 775. 816. 817. 830. 832. Ld. Csík-Madéfalva.
 Magdeburg kapitány, br. Siskovicz adjutánsa 67. 147. 177. 180. 532. 699.
 Magor 419.
 Magyarország 2. 3. 9. 66. 108. 110. 116. 255. 260. 415. 470. 583. 584. 602.
 Magyarós 192. 262. 787. 820. 825. Ld. Mogyorós.
 Mahlern kapitány 188. 619. 818.
 Maksa 776. 822. 824.
 Malomfalva 270.
 Mantua 470.
 Manzador Don Pius 849.
 Margitai posta 292.
 Maria Josepha 830.
 Marienburg 608.
 Markó Bálint, bardóczi albíró 267.
 Maros folyó 638. 639.
 Maros-szék 63. 472.
 Maros-Vásárhely 5. 6. 497. 756. 762. 830.
 Martonfalva 497.
 Martonos (Mártonos) 192. 394. 758. 787. 821. 822. 824. 825.
 Matisfalva 299. 760. 823.
 Málnás 192. 787. 822. 824.
 Málnássy kapitány 194. 823.
 Máramaros 260.
 Márafalva 263. 270.
 Mária Terézia 8. 10. 71. 90. 102. 126. 127. 166. 207. 251. 281. 292. 293. 295. 301. 302. 310. 314. 339. 349. 364. 365. 367. 368. 379. 380. 395. 411. 412. 414. 464. 466. 467. 469. 470. 477. 480. 498. 534. 538. 545. 554. 555. 556. 570. 572. 583. 584. 602. 624. 642. 716. 828. 833. 856.
 Márkos György Csíkvárdotfalván 490.
 Márkos János Csíkvárdotfalván 490.
 Markosfalva (Markosfalva) 760. 779. 821. 825.
 Márton Antal, bankfalvi káplár 409.
 Márton János, gyergyószentmiklósi huszárörmester (strázsamester) 85. 87. 384. 399. 426. 453. 454. 455. 456. 460. 461. 462.
 Márton Tamás Csíkvárdotfalván 490.
 Mártonfalva 760. 821. 824.
 Mártonfi Judit, bethlenfalvi Simon Ferencz neje 437.
 Mártonfi Mihály 724.
 Mártonfi Sándor József 747. 749.
 Mártonos, ld. Martonos.
 Mátéffi Mihály 499. 747. 749.
 Máthé Sámuel, bardóczzéki assessor 267.
 Mátyás Ferencz feldobolyi 208. 731.
 Mátyás király 189. 747.
 Mediolanum 470.
 Medve szeminarista az esztelneki kolostorban 212.
 Meggyes város 611.
 Meleghavas 448.
 Mezei Bálint Göröczfalván 488.
 Mező-Örményes 265. 649.
 Mezővész 448.
 Ménaság (Meneság) 139. 174. 378. 493. 519. 544. 618. 620. 817. 818.
 Ménaság-(Menyeság-)Újfalu 170. 215. 523. 524. 720.
 Miháltz kapitány 194. 823.
 Mihálc Balázs 296.
 Mihálcz Elek, székely határórségi kapitány 295. 296. 297. 299.
 Mihálcz Mihály 296.
 Mihálcz Péter 296.
 Mihály, oláh vajda 189. 654. 747.
 Mihály Imre, szentmiklósi falusbíró 490.
 Mihály Jakab, ménasági, 207. 238. 241.
 Mike Antal gyimesi harminczados 845.

Mikes Antal gr., háromszéki királybíró
28. 37. 48. 49. 63. 170. 173. 185.
186. 210. 211. 282. 351. 530. 533.
534. 537. 628. 719. 721. 726. 727.
731. 734. 735. 756.
Mikes Kelemen 114. 660.
Mikeszásza 97. 457.
Mikháza 214.
Miklós György, szépvízi 207. 230. 236.
533.
Miklós János, karczfalvai 714.
Miklósfalva 263.
Miklósvár 193. 265. 789. 797. 823.
826.
Miklósvár-szék 16. 191. 192. 193.
265. 292. 293. 573. 728. 778. 783.
788. 789. 790. 793. 797.
Mikó Ferencz, hidvégi 729.
Mikó János, zsögödi, csíki assessor
223. 499.
Mikó László 500. 857.
Mikó Pál 801.
Mikó Thertzia 837.
Millesutz 7.
Mindszentfalva (Mindszent) 139. 221.
378. 493. 544. 618. 619. 815. 816.
817.
Mcdena 648.
Mogyorós (Modjorós) 367. Ld. Ma-
gyarós.
Mohács 671.
Moldva (Moldova, Molduva, Moldavia)
1. 30. 40. 42. 47. 56. 60. 63. 65. 74.
75. 76. 86. 87. 90. 163. 218. 220.
222. 227. 231. 236. 239. 240. 241.
242. 243. 245. 246. 294. 318. 326.
327. 329. 331. 338. 364. 368. 377.
381. 385. 447. 449. 450. 451. 461.
520. 549. 620. 621. 622. 623. 625.
626. 629. 630. 632. 633. 634. 757.
829. 830. 831. 832. 834. 838. 840.
841. 842. 845. 847. 848. 850. 851.
852. 853. 858.
Molnár Ferencz 855.
Molnár Imre 855.
Molnár János, ács 297.
Montoja altábornagy 71. 73. 96. 97.
209. 224. 362. 368. 380. 412. 457.
459.
Morgengras hadnagy 85. 302. 425.
Morvaország (Morva) 203. 470.
584.
Mósa László 505. 633.
Mosmiller Bruno fráter 211. 212.
Müller Venczel, Okelli-czredbeli köz-
legény 225.

N.

Nagy, Kálnoky-huszárhadnagy 172.
181. 532. 721.
Nagyajta 192. 193. 194. 788. 789. 790.
797. 823. 826.
Nagybánya 261.
Nagy-Borosnyó 192. 194. 394. 731.
787. 820. 825.
Nagy Borsai István, veresegyházi
ld. Borsai Nagy István.
Nagy József 723.
Nagyenyed 497.
Nagy Frigyes, porosz király 8.
Nagy-Galambfalva 270.
Nagy György kormánybiztos 3.
Nagy György, polyáni 208.
Nagy János, bethlenfalvi, assessor
279.
Nagy József, kökösi, háromszéki
175.
Nagy-Homoród völgye 19.
Nagyküüllő 97. Ld. Küüllő.
Nagy-Sink 846.
Nagy-Solymos 99. 459.
Nagy-Szeben 12. 24. 26. 44. 45. 49.
54. 56. 58. 63. 65. 66. 67. 69. 88.
96. 97. 98. 99. 101. 102. 208. 252.
253. 260. 283. 284. 285. 299. 300.
308. 344. 349. 356. 357. 358. 361.
363. 368. 369. 380. 381. 382. 384.
385. 388. 390. 392. 403. 407. 411.
414. 422. 446. 457. 459. 464. 465.
477. 479. 497. 521. 620. 628. 631.
632. 634. 637. 642. 644. 685. 687.
689. 828. 840. 843. 844. 845. 847.
848. 849. 850. 851. 852. 853. 854.
856. 857. 858. Ld. Szeben.
Nagy-Taszló Moldovában 241.
Naláti Károly br.
Namurcum 470.
Naonis Portus 470.
Napoleon 245.
Naszód-vidéki oláhság 11.
Naszód 640.
Nemes Ádám gr., itélőmester, királyi
táblai elnök 11.
Nemes János gróf, a Kálnoky-bizott-
ság tagja 57. 68. 218. 343. 351.
357. 360. 374. 394. 642. 850.
852.
Neny br. kabinet-titkár 100.
Nepomuk János páter 224.
Neumüller kapitány 194. 367. 821.

Némethi József, szentmihályi plébános 287.

Németsország 470. 584. 602.

Nuszbach 607.

Nyíregyháza 5.

Nyújtód 758. 821. 825.

O.

Oberscow, orosz nagykövet 845. 846.

Odescalchi Arthúr herceg 3. 4. 6.

O'Donnel Károly gr. 835.

Ojtoz 757.

Okelligyalogezred 143. 144. 146.

148. 152. 159. 160. 163. 177. 192.

193. 202. 205. 225. 239. 351. 390.

391. 432. 435. 439. 520. 531. 532.

560. 607. 608. 611. 623. 648. 693.

696. 704. 705. 706. 708. 711. 713.

732. 735. 766. 776. 782. 787. 789.

790. 794. 801.

Oklád 17. 262. 268.

Olasz Sámuel 199. 205. 533. 565. 606.

767.

Olasztelek 16. 17. 193. 203. 265. 266.

574. 576. 792. 794. 797. 800. 801.

822. 826.

Oláhfalva 19. 25. 201. 271. 278. 279.

557. 560. 846.

Oláhország (Valachia) 45. 86. 87.

309. 320. 447. 449. 450. 451. 835.

838. 841. 842. 845. 848. 851. 852.

858.

Olt folyó 138. 174. 178. 179. 182.

208. 531. 560. 853.

Olti János, bíró Mádéfalván 491.

Oltszem 192. 787. 822. 824.

Ontopa (br. Siskowicz predikátuma)

477. 538.

Orbai István 496.

Orbai-szék 191. 292. 293. 721. 762.

773. 781. 788. Ld. Háromszék.

Orbán Márton, csomafalvi, közhathárór

232. 455.

Orbán Miklós, nemcs, Lengyelfalváról 263.

Oroszfalva 758. 821. 825.

Oroszhegy 270.

Oroszország 836. 837. 845.

Osdola 758. 821. 825.

Osztrák örökösödési háború 8.

Óvári János 199. 533. 565. 767.

768.

Örményes, ld. Mező-Örményes.

P.

Paar András 843.

Pachmann kapitány az Anger-ezredben 226.

Pallok László, gidófalvi 208.

Paltinis 448.

Pancsova 4. 5.

Papolcz (Papoltz) 394. 776. 820. 825.

Parajd 58. 175. 270. 308. 535. 723.

Patakfalva 263.

Páké 779. 780. 820. 825.

Pálfalva 54. 187. 270. 336. 544.

618. 729. 816. 843. Ld. Csik-

Pálfalva.

Pálos nevű rész a szépvízi erdőben 167.

Pállos 854. 855.

Páris 245.

Párma 470.

Páva 779. 821. 825.

Pelser János József 251. 314. 543. 556. 572.

Persina, vasas németek (dragonyosok) kapitánya 172. 174. 531. 534. 535. 724.

Persing br. őrnagy 731.

Petőfalva 779. 821. 825.

II. Péter csár 8.

Péter János, csatószegei 208.

Péterfi Mihály Csatószegeiről, alsíki esküdt 138. 491. 493. 568.

Pfleger kapitány 618. 701. 814.

Piacentia 470.

Piricskei szoros (Piritske) 81. 153. 400. 448. 804. 834. 839. 842.

Póka-Keresztúr 855.

Polyán 194. 760. 822. 825.

Pongrácz Ferencz, lófó, káplár 144. 694.

Pongrácz József, lófó, káplár 144. 694.

Portik Sámuel, ditrai kántor 398.

Potyó Mihály, lófó, alsíki assessor, 494.

Potztatzky János br., Okelli-ezredbeli főhadnagy 216.

Pozsega vármegye 9.

Pozsony 72.

Prázsmár (Tartlau) 608.

Prigel Ferencz 398.

Prónay Dezső br. 3.

Puskás András 500.

Puskás Ferencz 500.

Puskás Jakab assessor 500.

Putnaloka 460.

R.

Radantz 4.
 Radna, Radna völgye 227. 228. 359.
 631. 640. 679. 680. 764.
 Radnót 729.
 Rancz, csíkszeredai városi jegyző
 161. 559.
 Rancz Albert, Csíkvárdotfalván 490.
 Rancz Gergely, nemes, Alfaluból
 263.
 Ravasz Imre Csíkszentkirályon 491.
 Rákóczi-forradalom 9. 10.
 II. Rákóczi Ferencz fejedelem 105.
 Rákóczi György, A két — 116.
 I. Rákóczi György 658. 660. 668.
 671. 729. 730. 757.
 II. Rákóczi György 110.
 Rákóczi Zsigmond 511. 729. 730.
 Rákos 160. 178. 187. 188. 437. 544.
 618. 619. 710. 728. 740. 816. 817.
 Ld. Csík-Rákos.
 Rákosi Jenő, a »Budapesti Hírlap«
 szerkesztője 3.
 Recsenyöd 19. 271.
 Rehm hadbiztos 142. 146. 147. 485.
 557. 691. 698. 699. 700. 789.
 Reich Filep alezredes, a szé-
 kely huszárezred első parancsnoka
 194.
 Remete 17. 146. 147. 263. 268. 497.
 618. 619. 696. 699. 700. 814. 815.
 836. 858.
 Recsenéd (Retsinód) 262.
 Réty 192. 367. 394. 787. 822. 824.
 — (Ritgye) 367.
 Réti Máté 454.
 Ribiczei Ádám, zarándvármegyei
 birtokos 202. 231. 234. — a szé-
 hely büntényítő bizottság egyik
 tagja 602. 611. 778.
 Rika 267.
 Rittern hadi biztos 845.
 Roem, ld. Rehm.
 Római szent birodalom 470.
 Rosenfeld Mihály 390.
 Roth br. vezérőrnagy, a bűnvizsgáló
 bizottság elnöke 201. 206. 216. 225.
 625. 626. 627. 830.
 Roth br. generális 602. 611. 621. 623.
 778.
 Rothenbach 607.
 Römer kapitány 182. 188. 375. 618.
 726. 816.
 Rugonfalva 270.

S.

Sachsen-Gotha ld. Szász-Gotha-ezred.
 Sadány 460.
 Sagmüller 203.
 Sagmeister főhadnagy, hadbíró 226.
 Salamon Antal, bíró Csík-Pálfalván
 490.
 Salamon Márton közhathárór K.-Impér-
 falván 232.
 Salati András, csicsói 616.
 Salati Antal, csicsói 616. 617.
 Salati Balázs 617.
 Salati István 617.
 Salati János 617.
 Salati Pál 617.
 Salati Péter 617.
 Salins (Szalins) kapitány 188. 618.
 815. 840.
 Salm, segesvári senator 778.
 Salvi 583.
 Samler (Sammler, Zambler) kapitány
 194. 230. 494. 821. Ld. Zambler.
 Say 448.
 Sarverden 583.
 Sachsenfels Péter 679.
 Sándoregyháza.
 Sándorfalva 263.
 Sándor Farkas 499. 853.
 Gáspár Sándor, csík-szentmihályi.
 assessor 53. 335. 499. 855.
 Sándor László, szentdomokosi, kir.
 számvevő 44. 53. 75. 161. 164. 300.
 335. 499. 521. 558. 567. 711. 715.
 741. 854. 856.
 Sándor Mihály, csík-szentmihályi
 853. 854. 855. 857.
 Sándor Péter, csík-szentmihályi 853.
 Sárfalva 758. 821. 825.
 Sárosi János 660.
 S.-A.-Üjhely 5.
 Schachinger Ádám, wachmeister lieu-
 tenant 622.
 Schaesburg, ld. Segesvár.
 Schröder báró, ezredes 12. 14. 15.
 16. 23. 24. 36. 37. 38. 47. 49. 224.
 254. 259. 260. 261. 264. 265. 267.
 281. 282. 287. 314. 315. 316. 324.
 331. 350. 353. 354. 355. 370. 371.
 372.
 Schwartz, alezredes az Okelli-ezred-
 ben 77. 202. 388. 390. 439. 602.
 731. 611. 778.
 Schwellen Domokos 849.
 Scithia 108. 415. 416. 419. 665.
 Slavonia 470.

Sebestyén, udvarhelyi királyi számvevő 89. 363.

Seeborg 220. 357. 390.

Segesvár (Schaesburg) 98. 99. 170. 457. 458. 459. 652. 719.

Seidel kapitány 194. 820.

Sennyei br. (Schenei), hadnagy 857.

Sepsi-Bacson 822. 826. L. Baczon.

Sepsi-Szentgyörgy 73. 188. 192. 194.

230. 299. 335. 367. 394. 395. 409.

497. 530. 544. 573. 618. 620. 660.

787. 788. 817. 818. 824. 830.

848.

Sepsi-szék 191. 192. 193. 573. 778. 783. 787.

Sibot 678.

Siegenthal kapitány 98. 458.

Siklód 270.

Sikó József, gyergyó-szentmiklósi apátplébános és gyergyai esperes 143. 148. 187. 207. 558. 561. 693. 705. 732.

Silvester nevű ember Kászon-Ujfaluban 85.

Silvester Márton 499.

Silvester ld. Sylvester.

Siménfalva 270.

Siménfalvi János 831.

Simon András 500. 766.

Simon Endre, cz. kanonok, polyáni főesperes-plébános 191.

Simon Ferencz, bethlenfalvi 437.

Simon Ferencz gyermekei: András, Mihály, János, Ferencz, Sára, Rebeka, Borbála 437.

Simon Ferencz assessor 500.

Simon István, atyhai birtokos 89. 97. 99. 101. 457. 458. 459.

Simon János, jogtudós, ügyvéd, Bucow jogtanácsosa 104. 106. 107. 111. 112. 113. 114. 115. 411.

Sinterschperger (Sintersperger) kapitány, a székely bünvizsgáló bizottság egyik tagja 202. 602. 611.

Sipos István, huszár 241.

Siskowicz József báró, ontopai, altábornagy, a székely határőrséget szervező kir. bizottság tagja 58.

Siskowicz báró, küldetése és működése Erdélyben 62. 63. 64. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 76. 77. 79. 85. 90. 95. 96. 97. 100. 102. 103. 104. 111. 115. 133. 149. 157. 163. 173. 175. 176. 177. 180. 181. 183. 194. 198. 200. 203. 225. 228. 233. 235.

298. 310. 343. 351. 352. 355. 356.

357. 358. 361. 363. 364. 365. 366.

367. 368. 380. 385. 387. 390. 409.

411. 412. 416. 457. 459. 464. 465.

467. 477. 485. 515. 520. 521. 527.

530. 533. 538. 541. 542. 543. 544.

545. 556. 557. 558. 564. 569. 572.

573. 576. 602. 605. 622. 628. 629.

637. 638. 640. 647. 648. 649. 665.

677. 681. 683. 684. 687. 691. 698.

700. 708. 737. 738. 739. 740. 741.

744. 747. 751. 752. 753. 754. 755.

773. 776. 778. 779. 781. 782. 783.

787. 788. 789. 790. 792. 794. 797.

800. 801. 803. 809. 811. 812. 828.

829. 830.

Sófálva 270. 423.

Solymosi József 780.

Sólyom Mihály 298.

Somlyai gvardián 52.

Somlyai, udv. tanácsos 207.

Somlyai Albert, csik-somlyai 611. 616.

Somlyó 445. 497. 557. Ld. Csik-Somlyó.

Somsich Pál gróf, képviselőházi elnök 3.

Sonnenberg Mihály 447.

Sögöt, ld. Zsögöd.

Sövéte 448.

Speydel kapitány 573.

Stiria 470. 584. 602.

Stupiczki Pál 460.

Stupán (Stuppan, Stupjár) kapitány 54. 331. 336. 337.

Sükő 270.

Sváb ország 583.

Svevia 470.

Sylvester, esztelneki barát 212.

Sylvester Tamás 533.

Sz.

Szabó Antal, csíkszentmártoni 437.

Szabó Bertalan, dánfalvi primipilus 42. 371.

Szabó Dávid, Csíkszentkirályon 491.

Szabó Ferencz, Alcsík viczekirálybírája 47. 48. 49. 293. 300. 331. 332.

Szabó Ferencz, szentmártoni, Antal bátyja 437. 441.

Szabó József, miklósvárszéki jegyző, 394.

Szacsva 192. 787. 820. 825.

- Szakács András, szenterzsébeti 790.
 Szakáts Boldizsár, szenterzsébeti 790.
 Szakács József, szenterzsébeti 790.
 Szapáry Gyula gróf, pénzügyminiszter 3.
 Szapolyai János 110. 112. 115. 116.
 — A két Szapolyai 189. Ld. János király és János Zsigmond 671.
 Száldobos 17. 266. 574. 787. 821. 826.
 Száraz-Ajta 193. 789. 822. 826.
 Szárhegy 87. 146. 147. 460. 557. 617. 619. 696. 699. 700. 814. 815. 836. 841. 844. 855.
 Szász János (József), csíksomlyai esperes-plébános 207. 219. 221.
 Szászfalva 758. 821. 825.
 Szász-Gotha-ezred 351. 648.
 Szászrégen 6.
 Szeben (Nagyszeben, Cibin) város 135. 141. 171. 209. 214. 220. 221. 222. 223. 224. 230. 232. 234. 235. 253. 254. 270. 272. 274. 278. 279. 301. 303. 337. 342. 344. 352. 355. 363. 387. 403. 409. 412. 413. 423. 457. 458. 459. 464. 478. 479. 515. 520. 524. 613. 621. 629. 631. 632. 633. 635. 681. 708. 720. 750. 789. 809. 831. 832. 845. 846. Ld. Nagyszeben.
 Szeben vármegye 208.
 Szeged 5.
 Szemerja 192. 787. 820. 824.
 Szentdomokos 159. 335. 489. 558. 618. 709. 710. 816. Ld. Csík-Szentdomokos.
 Szenterzsébet 99. 459. 790.
 Szentgyörgy, ld. Sepsi-Szentgyörgy.
 Szentimre 188. 561. 619. 620. 735. 817. 818. Ld. Csík-Szentimre.
 Szent István, magyar király 108. 111. 666.
 Szentiván (Sepsi-) 192. 787. 824.
 Szent-Katolna 760. 821. 825.
 Szentkirály (Csík-) 192. 215. 234. 270. 402. 544. 619. 620. 787. 817. 818. 820. 824. 853.
 Szentlélek, falu 221. 270. 378. 544. 618. 919. 930. 758. 815. 816. 817. 822. 825. Ld. Csík-Szentlélek és Kézdi-Szentlélek.
 Szentmárton (Csík-) 271. 409. 544. 618. 620. 740. 817. 818. Ld. Csík-Szentmárton.
 Szentmihály (Csík-) 160. 187. 188. 335. 520. 544. 618. 919. 728. 815. 816. 831. 853. Ld. Csík-Szentmihály.
 Szentmihály (Gyergyó-) 137. 146. 147. 187. 232. 280. 288. 289. 290. 322. 323. 378. 383. 384. 397. 399. 460. 461. 502. 527. 544. 557. 618. 619. 691. 695. 696. 697. 700. 701. 702. 706. 707. 729. 731. 732. 814. 815. 836. 841. Ld. Csík- és Gyergyó-szentmihály.
 Szentpál 262. 271. Ld. Homorod-Szentpál.
 Szentpéter 262. 271. Ld. Homorod-Szentpéter 27.
 Szentsimon (Csík-) 544. 619. 620. 740. 818. Ld. Csík-Szentsimon.
 Szentsimoni bíró 138.
 Szenttamás (Csík-) 14. 158. 159. 188. 270. 316. 516. 517. 558. 618. 619. 707. 708. 710. 816. Ld. Csík-Szenttamás.
 Szereda (Zereda, Csík-) 259. 281. 323. 324. 327. 333. 370. 371. 410. 445. 558. 608. 618. 622. 711. 714. 734. 815. (Ld. Csíkszereda.)
 Szereday Antal 627.
 Szeret 4.
 Szerém vármegye 9.
 Szék (Kolozs m.) 497.
 Székelyföld 29. 38. 45. 62. 103. 105. 120. 141. 198. 208. 220. 223. 238. 241. 246. 310. 358. 363. 434. 464. stb. stb.
 Székely határőrség első kiscérte 8.
 Székely határőrséget szervező bizottság előkészítő munkálatai 102.
 Székelykeve 6.
 Székely András, Kilényből 394.
 Székely Elek dr., Pókakeresztúr 855.
 Székely-Keresztúr, ld. Keresztúr.
 Székely Lajos, Kilényből 394.
 Székely László 114. 660.
 Székelyudvarhely 97. 141. 264. 279. 287. 291. 303. 382. 404. 405. 407. 422. 687. 689. Ld. Udvarhely.
 Szépvíz (Csík-) 78. 137. 160. 161. 164. 167. 172. 173. 178. 179. 187. 215. 224. 230. 298. 378. 423. 424. 430. 463. 519. 520. 531. 533. 534. 544. 559. 618. 619. 625. 632. 721. 729. 815. 817. 846. Ld. Csík-Szépvíz.
 Szilágyi Dezső 3.
 Szilágyi Sámuel br. 778.
 Szilágy-Somlyó 854.
 Szilécia 8. Ld. Alsó- és Felső-Szilécia.
 Szilvási János, Gyulay-ezredbeli kapitány 202. 237. 602. 611.

Szolnok város 5.
 Szolokma 270.
 Szombathfalva 21. 24. 263. 270.
 277.
 Szombathelyi László 224.
 Szotyor 192. 787. 822. 824.
 Szováta 58. 308.
 Szócs Péter, Szépvízi 172. 490. 625.
 721.
 Szóts Sámuel viceductor 722.
 Szörtse 779. 820. 825.
 Sztán, Pojana lui—, 448.
 Szucsava folyó és völgye 1. 4. 7.
 Szunyogszeg 678.
 Szűcs Péter, szépvízi, feleséki assessor
 489.

T.

Tahnenberg kapitány 619.
 Tamásfalva 779. 821. 825.
 Tanaszi Simon 617.
 Tankó Antal, madéfalvi 180. 560.
 Tankó István, csíkszentimrei 438.
 Taplocza (Csík-) 36. 44. 137. 160.
 169. 172. 173. 174. 178. 179. 183.
 187. 188. 189. 205. 206. 207. 218.
 222. 223. 226. 230. 233. 234. 490.
 520. 522. 523. 530. 537. 544. 551.
 561. 608. 618. 619. 621. 623. 625.
 626. 729. 815. 817. 855. Ld. Csík-
 Taplocza.
 Tarhavas 463.
 Tartlau, ld. Prázmár.
 Tasnád 497.
 Taszló folyó Moldovában 241.
 Tatros folyó 845
 Tekerőpatak falu Gyergyóban 87.
 145. 146. 188. 438. 460. 557. 618.
 619. 695. 697. 814. 815. 836. 841.
 858.
 Telegdi-Bacson 16. 194. 266. 574.
 794. 821. 826. Ld. Bacson.
 Telek 782. 821. 825.
 Telekessorka 460. — ld. Teleksorok.
 Telekfalva 270.
 Teleki 602.
 Teleki Géza gróf 3.
 Teleki József gróf 67.
 Teleki Károly gróf, Belső-Szolnok
 vármegye főispánja 201. 203. 207.
 226. 231. 611. 778. 851.
 Teleki László gróf, gub. tanácsos 56.
 100. 390. 459. — elnök 850.
 Teleki Mihály 114. 660. 663.

Teleksorok 448. — ld. Telekes-
 sorka.
 Thaa! órnagy 377.
 Tholdalazi László gr. 221. 224.
 Thoma László, papolci 208.
 Thordátfalva 790.
 Thúri, orbaiszéki viczekirálybíró
 293.
 Tibád Ferencz, nemes, Kaditsfalváról
 263.
 Tirol 470. 584. 602.
 Tisza Kálmán miniszterelnök 3.
 Tíz 732. — Ld. Altíz, Feltíz.
 Tokaj 5.
 Tomka Károly lelkész 7.
 Tompa János Kis-Borosnyóról 394.
 731.
 Tompos István, csíkszentgyörgyi, ül-
 nök 493.
 Torda 497.
 Torda vármegye 497. 640.
 Torja Ld. Altörja,
 Toroglias 448.
 Tótország 470. 584.
 Tölgyes havas 461.
 Török András 375.
 Török Ádám 375.
 Török Elek 855.
 Török Ferencz, alkirálybíró Udvar-
 helyen 98. 292. 458. 733.
 Török Ferencz, szentmiklósi falus-
 bíró 383. 384.
 Török Miklós 375.
 Török Pál, kadicfalvai 279.
 Törökország 845. 854.
 Transalpina 338.
 Trautmansdorf-dragonyosezred 163.
 170. 172. 177. (Drautmannsdorf)
 520. 530. 532. 534. 560. 713. 720.
 721. 732.
 Trencsén 854.
 Trieszt 545.
 Tsik, l. Csík.
 Tsomortány, ld. Csomortány.
 Turati József ezredes 97. 98. 99. 457.
 459.
 Turi István, tamásfalvi, gyergyai
 alkirálybíró 29. 45. 49. 371. 373.
 376. 383. 384. 500.
 Túri László, ifj., tamásfalvi, assessor
 435. 460. 463. 500.
 Tury nevű rabló 394.
 Tusnád 138. 233. 492. 568. 619. 260.
 738. 818.
 Tyrteus 245.
 Tzibény falu 1.

U.

Udvarhelyszék 15. 17. 18. 20. 24.
 25. 26. 27. 28. 37. 63. 74. — i
 tisztek elfogatása 89. 90. 91. 92.
 93. 94. 95. 96. 97. 163. 169. 170.
 174. 175. 193. 199. 201. 232. 262.
 264. 265. 267. 273. 274. 279. 281.
 282. 283. 293. 306. 340. 343. 350.
 351. 363. 381. 403. 404. 405. 407.
 413. 414. 418. 422. 423. 457. 472.
 517. 531. 534. 535. 556. 566. 567.
 616. 617. 623. 649. 713. 719. 722.
 730. 765. 769. 790. 820.
 Udvarhely város 8. 15. 19. 20. 21.
 24. 25. 26. 27. 58. 78. 90. 98. 99.
 101. 103. 104. 113. 141. 170. 175.
 178. 179. 205. 224. 239. 262. 263.
 264. 265. 272. 282. 303. 308. 309.
 343. 344. 355. 412. 414. 418. 423.
 457. 458. 477. 497. 520. 607. 608.
 617. 846. Ld. Székely-Udvarhely.
 Ugron Gábor 3.
 Ugron József, Ábrahámfalváról 278.
 Újgyház 846.
 Újfalu 17. 146. 147. 262. 268. 496.
 618. 619. 696. 700. 814. 815.
 819. 836. 856. — Ld. Gyergyó-
 Újfalu.
 Ulászló magyar király 189. 747.
 Uz 448.
 Uzon 173. 191. 192. 237. 528. 530.
 573. 633. 721. 782. 783. 787. 788.
 793. 822. 824.

O.

Ólke 270.

V.

Vacsarcsi (Csík-) 136. 187. 230. 259.
 488. 544. 618. 728. 729. 815. 831.
 853.
 Vajna hadnagy 780.
 Vajna Tamás, háromszéki kir. szám-
 vevő 727. 766. 810.
 Valachia, ld. Oláhország 447.
 Valkó vármegye 9.
 Vantsa György, borsovai 717.
 Vargyas 17. 266. 267. 574. 797. 821.
 826.
 Vargyas Lőrincz 438.

Vas Antal 855.
 Vasláb 558. 836. 841.
 Vaudemont 583.
 Vágás 270.
 Vágási Mihály 262.
 Váncsa György, borsovai 168.
 Váradi Ferencz, udvarhelyi ügyvéd.
 székülő 89. 97. 98. 99. 101. 412.
 457. 458.
 Várallya 270.
 Várdotfalva (Csík-) 50. 74. 137. 187.
 402. 618. 619. 729. 815. 817. Ld.
 Csík-Várdotfalva.
 Városfalva 19. 262. 272.
 Várhegyalja 841.
 Vásárhely (Kézdi-) 298. Ld. Kézdi-
 Vásárhely és Marosvásárhely.
 Venter 438.
 Verbóczy törvénykönyve 10. 112. 649.
 650. 666.
 Verebes 568.
 Verőcze vármegye 9.
 Vest G. János 624.
 Vén Mihály, kovásznai adótiszt 364.
 Vienna, ld. Bécs.
 Vitenberga 470.
 Visnyó 820.
 Vitos István 433.
 Vondermark József br. 832.

W.

Wadel főhadnagy 573.
 Wallis Ferencz gr. 251.
 Wesselényi Miklós br. 857.
 Winter kapitány 188. 618. 700. 814.
 Wolont Ferencz, kántor 297.

Z.

Zabola 191. 194. 568. 569. 773. 776.
 781. 782. 787. 821. 825.
 Zalán (Zalány, Zálán) 192. 787. 823.
 826.
 Zambler százados 12. 16. 23. 265.
 269. 314. 370. Ld. Samler.
 Zaránd vármegye 497.
 Zauner főhadbíztos 131. 684.
 Zágón 731. 776. 820. 825.
 Zetelaka 19. 271.
 Zincsesperger kapitány, ld. Sintersch-
 perger.

Zinniqu, (Zimnique, Zinnieg) Simon
br., alezredes 170. 194. 213. 719.
810. 813. 733.

Zoltán (Zoltány) 192. 787. 823. 826.

Zöld János, ifj., széki biztos, Madé-
falváról 159. 160. 175. 220. 227.
234. 236. 244. 499. 559. 622. 627.
629. 630. 642. 643. 709. 710.

Zöld János, id. 220. 227. 228. 236.
629. 630.

Zöld Mátyás közkatona 220. 227. 239.
622. 630.

Zöld Péter, csík-szentléleki plébános.
207. 219. 220. 221. 222. 224. 225.
226. 227. 229. 231. 232. 234. 236.
238. 239. 241. 243. 244. 533. 622.
629. 630.

Zs.

Zsók Iános 295. 297.

Zsögöd (Csíkban) 138. 187. 223. 491.
618. 815. 730. 837.

